

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

TARİHÎ TÜRK ŞİVELERİNDE GİYİM KUŞAM KELİMELERİ

Özlem TEGÜN

DOKTORA TEZİ

Danışman: Prof. Dr. Zikri TURAN

TEMMUZ – 2022

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİHÎ TÜRK ŞİVELERİNDE GİYİM KUŞAM
KELİMELEİ

DOKTORA TEZİ

Özlem TEGÜN

Enstitü Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı
Enstitü Bilim Dalı : Yeni Türk Dili

“Bu tez 25/07/2022 tarihinde online olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Prof. Dr. Zikri TURAN (Danışman)	Başarılı
Prof. Dr. Vahit TÜRK	Başarılı
Doç. Dr. Kaan YILMAZ	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ÖZDEMİR	Başarılı
Dr. Öğretim Üyesi Çiğdem TOPÇU	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☐

Hayır ☒

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Özlem TEGÜN
25/07/2022

ÖNSÖZ

İnsanın tabiat karşısında ortaya koyduğu maddî ve manevî ögeler kültürü oluşturur. Bu ögelerden biri olan giysiler de cemiyet hayatının ortaya çıkmasıyla beraber inanca ve değerlere, tarihe, toplumsal sınıfa, coğrafya ve iklime, ekonomik duruma göre şekillenmiş ve ait olduğu toplumun düşünce ve yaşayışını ortaya koymakta kullanılan önemli bir kültürel öge haline gelmiş, böylece o toplumun kimliğini belirler olmuştur. Giyim kuşam alanı, bu önemli özelliği nedeniyle farklı disiplinlerin - dil, edebiyat, sanat tarihi, antropoloji, etnoloji, sosyoloji, psikoloji, halkbilimi - çalışma alanlarına dâhil olmuş, birçok araştırmaya kaynaklık etmiştir.

Araştırma, Yazıtlar devresinden Osmanlı Türkçesi devresine kadar olan Tarihî Türk Şivelerini içine alacak şekilde sınırlandırılmış, bu şivelerde yer alan tarihî metinlerden istifade edilerek elde edilen giyim kuşam kelimeleri incelenmiştir.

Araştırma başlıca *Giriş*, *Giyim Kuşam Kelimeleri*, *Giyim Kuşam Kelimelerinin Kaynağı ve Ekleşme Bilgisi*, *Giyim Kuşam Kelimelerinde Kullanılan Ekler*, *Giyim Kuşam Kelimelerinde Ses Olayları*, *Sözlük*, *Kelime Dizini* ve *Sonuç* bölümlerinden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde, araştırmanın içeriği, giyim kuşam kavramı ve Türklerde giyim kuşam ile ilgili bilgi verilmiştir.

Giyim Kuşam Kelimeleri adlı bölümde kelimeler; giyim ve kuşam türleri, süs ve süslenme kelimeleri, kumaş imalatı kelimeleri, kumaş türleri kelimeleri, giyim kuşam işi kelimeleri, giyim kuşam bürünme kelimeleri, giyim kuşamsız olma kelimeleri ve giyim kuşamın korunması kelimeleri olmak üzere dokuz alt bölüm halinde sınıflandırılmış; kelimelerin kullanıldıkları şive / şiveler kaydedilmiştir.

Giyim Kuşam Kelimelerinin Kaynağı ve Ekleşme Bilgisi adlı bölümde, kelimelerin kaynakları ve Türk dili asıllı olanların kök ve gelişimleri değerlendirilmiştir.

Giyim Kuşam Kelimelerinde Kullanılan Ekler adlı bölümde, hem kelimelerin teşkilinde yer alan yapım ekleri hem de çatı ekleri ve fiilimsiler hakkında bilgi verilerek çalışmada yer alan kelimelerden örnekler gösterilmiştir.

Giyim Kuşam Kelimelerinde Ses Olayları adlı bölümde, kelimelerin geçirdiği ses olayları incelenmiştir.

Sözlük bölümünde, tezde yer alan tüm kelimeler alfabetik düzen içinde sıralanmıştır.

Kelime Dizini bölümündeys e sözlükte yer verilen madde başı kelimelerin hangi sayfalarda yer aldığına dair bilgi verilmiştir.

Sonuç bölümü, araştırmanın sınırları içinde yer alan kelimeler dâhilinde, Türk dilinde kullanılan giyim kuş am kelimelerinin sayısı, kaynakları, teşekkülünde ortaya konan tavır, yapı ve ekleş me bilgisi, giyim kuş am kelimelerinde yer alan ses olayları bakımından kanaatlerimizi içermektedir.

Konu seçiminden itibaren tezin her aşamasında varlık ve rehberliklerini hissettiğim hocalarım Prof. Dr. Zikri TURAN ve Prof. Dr. Vahit TÜRK'e teşekkür ederim.

Özlem TEGÜN
25/07/2022

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	vi
İŞARETLER.....	xi
ÖZET.....	xii
ABSTRACT.....	xiii

GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: GİYİM KUŞAM KELİMELEİ	13
1.1. Giyim Türleri	13
1.1.1. Günlük Giyim.....	13
1.1.1.1. Baş Giyimi	13
1.1.1.1.1. Baş örtüsü / Başlık	13
1.1.1.1.2. Yüz örtüsü	27
1.1.1.2. Üst Giyim.....	32
1.1.1.2.1. Elbise.....	32
1.1.1.2.2. Gömlek.....	51
1.1.1.2.3. Yelek	56
1.1.1.3. Alt Giyim	57
1.1.1.3.1. Pantolon	57
1.1.1.3.2. Etek	59
1.1.1.3.3. Peştamal	60
1.1.1.4. Ayak Giyimi	61
1.1.1.4.1. Ayakkabı	61
1.1.1.4.2. Çorap / Dizlik.....	71
1.1.1.5. Dış Giyim.....	73
1.1.1.5.1. Kürk	73
1.1.1.5.2. Yağmurluk Hükmündekiler	77
1.1.1.5.3. Üstlük	78
1.1.1.5.4. Örtü / Şal	85
1.1.1.6. İç Giyim	91
1.1.2. Tören Giyimi	92

1.1.2.1. Elbise	92
1.1.2.2. Hilat / Kaftan	96
1.1.2.3. Örtü	101
1.1.2.4. Duvak.....	101
1.1.2.5. Baş örtüsü / Taç	101
1.1.3. Meslek Giyim Kuşamını Gösterenler.....	103
1.1.3.1. Asker Giyimi	103
1.1.3.1.1. Başlık	103
1.1.3.1.2. Zırh / Elbise / Hırka	105
1.1.3.2. Dinî Giyim	111
1.1.3.2.1. Başlık	111
1.1.3.2.2. Elbise / Üstlük.....	113
1.1.3.3. Diğer Meslek Giyimi	118
1.1.3.3.1. Elbise.....	118
1.1.3.3.2. Ayakkabı	118
1.1.3.3.3. Pantolon	118
1.2. Kuşam Türleri.....	119
1.2.1. Boyunluk	119
1.2.2. Kemer / Kuşak.....	120
1.2.3. Eldiven/Kolluk	126
1.2.4. Çanta / Kese.....	128
1.3. Süs ve Süslenme	132
1.4. Kumaş İmalatı.....	149
1.4.1. Bitki.....	149
1.4.1.1. Ağaç.....	149
1.4.1.2. Meyve	150
1.4.1.3. Ot.....	150
1.4.1.4. Tohum.....	152
1.4.2. Bitki Ürünleri	153
1.4.3. Hayvanlar	155
1.4.4. Hayvan Ürünleri	159
1.4.4.1. Deri / Post	159

1.4.4.2. İpek	164
1.4.4.3. Yün ve Kıl.....	166
1.4.5. Kaynağı Belli Olmayan Ürünler.....	170
1.4.6. Kumaş İşi Maddeleri	174
1.4.7. Kumaş İşi Eşyaları.....	176
1.4.8. Kumaş İşleri	180
1.4.9. Kumaş İşi Meslekleri.....	191
1.4.10. Kumaş İşi Mekânları	198
1.5. Kumaş Türleri.....	198
1.5.1. Bitki Ürünü Kumaşlar	198
1.5.2. Hayvan Ürünü Kumaşlar.....	202
1.5.2.1. Deri Kumaş	202
1.5.2.2. İpek Kumaş	204
1.5.2.3. Yün ve Kıl.....	213
1.5.3. Bitki ve Hayvan Ürünü Kumaşlar	218
1.5.4. Bezeli Kumaşlar	219
1.5.5. Kaynağı Belli Olmayan Kumaşlar	223
1.5.6. Giyim Kuşam İşinde Kullanılmayan Kumaşlar / Kumaş Parçaları.....	230
1.6. Giyim Kuşam İşi.....	233
1.6.1. Giyim Kuşam İşinde Kullanılan Eşyalar.....	233
1.6.2. Giyim Kuşam İşinde Kullanılan Kumaş Parçaları	239
1.6.3. Giyim Kuşam Bölümleri	241
1.6.4. Giyim Kuşam İşleri	256
1.6.5. Giyim Kuşam İşlerinde Kullanılan Birim Ölçüleri	268
1.6.6. Giyim Kuşam İşi Meslekleri	271
1.7. Giyim Kuşam Bürünme Kelimeleri.....	276
1.7.1. Giyim Kuşamlı Olmayı Gösterenler.....	276
1.7.2. Giyim Kuşama Bürüneni Gösterenler	305
1.7.3. Bürünülen Giyim Kuşam Fiillerini Gösterenler	313
1.8. Giyim Kuşamsız Olmayı Gösterenler.....	314
1.9. Giyim Kuşamın Korunmasını Gösterenler	326

2. BÖLÜM: GİYİM KUŞAM KELİMELERİNİN KAYNAĞI VE EKLEŞME BİLGİSİ.....	330
3. BÖLÜM: GİYİM KUŞAM KELİMELERİNDE KULLANILAN EKLER	606
3.1. Yapım Ekleri.....	606
3.1.1. Varlıktan Varlık Yapan Ekler.....	606
3.1.2. Varlıktan Hareket Yapan Ekler	618
3.1.3. Hareketten Hareket Yapan Ekler.....	622
3.1.4. Hareketten Varlık Yapan Ekler	624
3.2. Çatı Ekleri.....	634
3.2.1. Ettirgenlik.....	634
3.2.2. Dönüştürme	635
3.2.3. İşteşlik	636
3.2.4. Edilgenlik	637
3.3. Fiilimsiler.....	637
3.3.1. Sıfat-Fiiller	637
3.3.2. Zarf-fiiller.....	640
4. BÖLÜM: GİYİM KUŞAM KELİMELERİNDE SES OLAYLARI.....	641
4.1. Ünlü İncelmesi.....	641
4.2. Ünlü Kalınlaşması	649
4.3. Ünlü Düzleşmesi.....	653
4.4. Ünlü Yuvarlaklaşması	655
4.5. Ünlü Genişlemesi.....	658
4.6. Ünlü Daralması.....	661
4.7. Düşme	669
4.7.1. Ünlü Düşmesi	669
4.7.2. Ünsüz Düşmesi.....	670
4.8. Türeme	670
4.8.1. Ünlü Türemesi.....	670
4.8.2. Ünsüz Türemesi.....	672
4.9. Yutulma	675
4.9.1. Ünlü Yutulması	675
4.9.2. Ünsüz Yutulması	678

4.10. Ayarlanma.....	679
4.11. Başkalaşma	681
4.12. Birleşme	681
4.13. Büzülme	681
4.14. Damaklılaşma	682
4.15. Derilme	683
4.16. Dudaklılaşma	683
4.17. Erime.....	683
4.18. Geçişme	686
4.19. Süreklileşme	690
4.20. Gerilme	690
4.21. Göçüşme	691
4.22. İkizleşme.....	691
4.23. Konson Kaynaşması	692
4.24. Konson Ayrışması	692
4.25. Ötümlüleşme.....	692
4.26. Ötümsüzleşme.....	701
4.27. Patlayıcılaşma	707
4.28. Sızıcılaşma.....	709
4.29. Tekleşme.....	712
4.30. Toplaşma.....	713
5. BÖLÜM: SÖZLÜK	714
6. BÖLÜM: DİZİN	843
SONUÇ	971
KAYNAKÇA.....	987
ÖZGEÇMİŞ	1002

KISALTMALAR

A.	: Arapça
ADD	: Ahmed-i Dâ-î Divanı
AH	: Atebetü'l-Hakayık
Akt.	: Aktaran
AL	: Abuşka Lûgatı
AŞN	: Niyâzî - Nevâyî'nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar
AŞNÇH	: Çihil Hadis
AŞNKSM	: Ali Şir Nevâyî Kitâb-ı Sırâcü'l-Müslimîn
AŞNM	: Ali Şir Nevâyî Münacât
AŞNNC	: Ali Şir Nevâyî Nazmü'l-Cevâhir
AŞNV	: Ali Şir Nevâyî Vakfiye
AY	: Altun Yaruk
AY VI	: Altun Yaruk Sudur VI.Kitap
AY VII	: Altun Yaruk Yedinci Kitap
BH	: Bahrü'l-Hakâyık
BK	: Bilge Kağan Yazıtı
bkz.	: Bakınız
BKT	: Eski Anadolu Türkçesine Ait Satır Arası İlk Kur'an Tercümesi
BL	: Bahşayış Lûgatı - Bahşayış bin Çalıça
Bul.	: Bulgarca
CC	: Codex Cumanicus
Çağ.	: Çağatay Türkçesi
Çin.	: Çince
ÇBH	: Çaştani Bey Hikayesi

ÇTS	: Çağatay Türkçesi Sözlüğü
DK	: Dede Korkut Kitabı
DLT	: Divanü Lügati't-Türk Tercümesi
EDKY	: Erzurumlu Darîr, Kısâ-i Yusuf
EDM	: Ed-Dürretü'l-Mudiyye Fi'l-Lugati't-Türkiyye
EOT	: Eski Oğuz Türkçesi
Erm.	: Ermenice
ETG	: Eski Türkçenin Grameri
EUDDM	: Eski Uygurca Din Dışı Metinlerin Karşılaştırmalı Söz Varlığı
EUTS	: Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü
EUyg.	: Eski Uygur Türkçesi
EY	: Eleğüş Yazıtı
F.	: Farsça
GAR	: Garib-nâme
GT	: Gülistan Tercümesi
Har.	: Harezmi Türkçesi
HAT	: Harezmi-Altınordu Türkçesi Sözlüğü
HN	: Hurşîd-nâme (Hurşîd ü Ferahşâd)
HST	: Hüen-tsang-Biographie
HUAS	: Huastuanift
IB	: Irk Bitig
İAY	: İki Ağırşak Yazıtı
İdi.	: İdikut Sözlüğü
İH	: İhe Huşotu Yazıtı
İKPÖ	: İyi ve Kötü Prens Öyküsü

İKT	: Şirvanlı Mahmud- Târih-i İbn-i Kesîr Tercümesi
İKT IV-I	: Târih-i İbn-i Kesîr Tercümesi 4.cilt 1.Kısım
İKT IV-II	: Târih-i İbn-i Kesîr Tercümesi IV. cilt 2.Kısım
İKT I	: Târih-i İbn-i Kesîr Tercümesi 1.Kısım
İML	: İbni-Mühennâ Lûgati
İMVS	: İrşâdü'l-Mülûk Ve's-Selâtîn
İt.	: İtalyanca
Kar.	: Karahanlı Türkçesi
KAT	: Kâbûs-nâme Tercümesi
KC	: Kemçik, Cırgak Yazıtı
KB	: Kutadgu Bilig
KE	: Kısasü'l-Enbiya
KG	: Kitab-ı Gûnya
KHŞ	: Kutb- Hüsrev ü Şirin
Kıp.	: Kıpçak Türkçesi
KİÇ	: Kül İç Çor Yazıtı
KİP	: Kuanşi İm Puser
KK	: El-Kavânînü'l-Küllîyye Li Zabtî'l-Lügati't-Türkiyye
KMT	: Kitab-ı Mecmu-ı Tercüman-ı Türki ve Acemi ve Mugali
KPÇKTS	: Kıpçak Türkçesi Sözlüğü
KT	: Kül Tigin Yazıtı
KTS	: Doğu ve Batı Türkçesi Kur'an Tercümeleri Sözlüğü
MAN II	: Manichaica II
ME	: Mukaddimetü'l-Edeb
MEŞ	: Mukaddimetü'l-Edeb- Şuşter Nüşası

MG	: Münyetü'l-Guzât
ML	: Muḥâkemetü'l-Luġateyn
MM	: Mu'înü'l-Mürîd
MN	: Mecnû'atü'n-Nezâ'ir
Mac.	: Macarca
Moğ.	: Moğolca
MS	: Maytrısimit
MSD	: Mevlâna Sekkâkî Divanı
MT	: Marzubân-Nâme Tercümesi
MÛS	: Müseyyeb-nâme
MSD	: Mevlâna Sekkâkî Divanı
NF	: Nehcü'l-Ferâdis
NHT	: Nazmü'l-Hilâfiyyat Tercümesi
RKT	: Türkçe İlk Kur'an Tercümesi: Karahanlı Türkçesi-Rylands Nüshası
RN	: Risaletü'n-Nushiyye
Rus.	: Rusça
Sanskrit.	: Sanskritçe
SN	: Süheyl ü Nevbahar
Soğ.	: Soğdça
Sür.	: Süryanice
ŞT	: Şecere-i Terākime
ŞU	: Şine Usu Yazıtı
ŞYH	: Şeyhi Harnâme
ŞYD	: Şeyhî Divanı

T.	: Türkçe
T	: Tonyukuk Yazıtı
TIEM 40	: Eski Anadolu Türkçesi Satırarası Kur'an Tercümesi
TIEM 73	: Karahanlı Türkçesi Satır-Altı Kur'an Tercümesi
TM	: Tuhfe-i Murâdî
TS	: Tarama Sözlüğü
TSHL	: Teshil
TT I	: Türkische Turfan-Texte (I)
TT II	: Türkische Turfan-Texte (II)
TT III	: Türkische Turfan-Texte (III)
TT IV	: Türkische Turfan-Texte (IV)
TT V	: Türkische Turfan-Texte (V)
TT VI	: Türkische Turfan-Texte (VI)
UIG II	: Uigurica II
UIG III	: Uigurica III
Üİ	: Üç İtigsizler
VG	: Varka ve Gülşah
Yaz.	: Yazıtlar
YED	: Yunus Emre Divanı
y.n.	: Yazarın notu
YTS	: Yeni Tarama Sözlüğü
Yun.	: Yunanca
YZ	: Yusuf ve Zeliha
YZL	: Yūsuf u Zelīhā

İŞARETLER

- * : Bu işaret, dil unsurunun tahminî, sınırlı ya da şüpheli olduğunu belirtir.
- () : Bir sesin ya da şeklin varlığının şartlara bağlı, ihtiyarî olduğunu belirtir.
- # : Bir sesin başında ise kelime başını, sonunda ise kelime sonunu gösterir.
- / : Kök ünlüsünden sonra gelen sesi gösterir.
- <, > : Bir sese ya da şekle ait gelişmenin istikametini gösterir veya okun ucu istikametinde kalan yeni, okun arkasında kalan eski sesi ya da şekli gösterir.
- + : İsme bağlanmayı, isim kategorisini gösterir.
- : Fiile bağlanmayı, fiil kategorisini gösterir.
- ± : Telaffuz edilmeyen ve isimden fiile kategori değişikliğini gösteren bir şeklin varlığını temsil eder.
- Ø : Bir gramer unsurunun, telaffuz edilmeyen; ancak fonksiyonu korunan şeklini temsil eder.
- ~ : Nöbetleşe kullanımı temsil eder.
- : Açıklama için gönderme yapılan kelimeye bakılması gerektiğini ifade eder.
- :
- A : a ve e' yi karşılar.
- B : b, p'yi karşılar.
- C : c ve ç'yi karşılar.
- D : d, t'yi karşılar.
- G : g ve k'yi karşılar.
- I : ı ve i'yi karşılar.
- U : u ve ü'yü karşılar

ÖZET	
Başlık: Tarihî Türk Şivelerinde Giyim Kuşam Kelimeleri	
Yazar: Özlem TEGÜN	
Danışman: Prof. Dr. Zikri TURAN	
Kabul Tarihi: 25/07/2022	Sayfa Sayısı: xiii (ön kısım) + 1002 (ana kısım)
Kültürel kimlik çalışmalarının kaynaklarından biri, giyim kuşam sahasıdır. Giyim kuşam kavramlarından yola çıkarak, o kültürün yaşayış şeklini, dünyayı algılayışını, etkilendiği kültürleri tespit ve takip edebilmek mümkündür. Bu kavramları, dil bilgisi bakımından inceleyen çalışmaların artması hem dil hem de kültür tarihine katkıda bulunacaktır. Çalışma altı bölümden oluşmaktadır. <i>Giyim Kuşam Kelimeleri</i> adını taşıyan birinci bölümde, giyim kuşam kavramları tasnif edilmiş; bahse konu kelimelerin kullanıldığı şive / şivelere tespit edilebildiği ölçüde tanık gösterilmiş, kelimenin işaret ettiği kavramın niteliği ve kullanımı ile ilgili bilgilere de yer verilmiştir. <i>Giyim Kuşam Kelimelerinin Kaynağı ve Ekleşme Bilgisi</i> adlı ikinci bölümde giyim kuşam kelimelerinin kaynaklarına, Türk diline ait olanların ekleşme bilgisine, diğer dillere ait olanların ise ulaşılabilirdiği ölçüde kendi dilindeki şekil ve anlamına yer verilmiştir. <i>Giyim Kuşam Kelimelerinde Kullanılan Ekler</i> bölümü, bu kelimelerde yer alan yapım ekleri, çatı ekleri ve fiilimsilerle ilgili bilgiyi ve bu eklerin kullanıldığı kelime örneklerini içermektedir. Dördüncü bölüm, “<i>Giyim Kuşam Kelimelerinde Ses Olayları</i>” adını taşımaktadır. Beşinci bölüm, tezde geçen tüm kelimelerin alfabetik düzen içinde verildiği “<i>Sözlük</i>” bölümüdür. Altıncı bölüm ise giyim kuşam kelimelerinin tez içinde geçtiği sayfaları işaret eden “<i>Kelime Dizini</i>” adlı bölümdür. Bu tezde, Türk dilinin tarihî şivelerinde yer alan giyim kuşam kelimelerini dil bilgisi açısından incelemek amaçlanmıştır. Değerlendirdiğimiz kelimelerin çoğunluğunun Türk dili asıllı oluşu, bu kelimelerin önemli bir bölümünün belirli kökler tarafından teşekkülü, Türklerin tarihî süreç içinde kültürlerini doğrudan etkileyecek değişiklikler yaşamalarına rağmen, bu sahaya ait bakış açılarının aynı kaldığı sonucunu ortaya koymuştur.	
Anahtar Kelimeler: Giyim Kuşam, Tarihî Türk Şiveleri, Köken Bilgisi, Ses Olayları	

ABSTRACT	
Title of Thesis: Vocabulary of Clothes and Clothing in the Historical Turkic Dialects	
Author of Thesis: Özlem TEGÜN	
Supervisor: Prof. Dr. Zikri TURAN	
Accepted Date: 25/07/2022	Number of Pages: xiii (pre.text) + 1002 (main body)
One of the sources of cultural identity studies is the field of clothes and clothing. Rlying on the concepts of cloth and clothing, it is possible to describe and follow the way of life of a given culture, its conceptualization of the world, and the cultures it is influenced by. The increase in the number of the studies examining these concepts will contribute to both linguistic and cultural history. The present dissertation consists of six chapters. In the first part, which is titled “Clothing Words” the clothing concepts are classified; attestations were shown to the extent that they could be determined from the dialects/dialects in which the words in question were used, and information about the nature and usage of the concept the words refer to is also included. In the second part, titled “The Source of Words of Clothes and Clothing and Their Morphology”, the sources of words of clothes and clothing, morphological information on those of Turkic origin were presented. Besides information on the form and meaning of the words of foreign origin were given as much as possible. The chapter “The Suffixes Used in the Words of Clothes and Clothing” contains information about the derivation, voice and participles and in these words and also the examples of words in which these suffixes appear. The fourth chapter is titled as "Phonology of Words of Clothes and Clothing". The fifth part is the “Glossary” section, in which all the words appear in the dissertation are given in alphabetical order. The sixth chapter is “The Word Index”, which indicates the pages where the words od clothes and clothing appear in the thesis. The aim of the present dissertation is to grammatically analyze the vocabulary of clothes and clothing in historical Turkic dialects. The analysis prove that the majority of the words evaluated are of Turkic origin, that a significant part of these words are formed by certain roots, that the perspectives of this field remained the same, although the Turks experienced changes that would directly affect their culture in the historical process.	
Keywords: Clothes and Clothing, Historical Turkic Dialects, Morphology, Phonological Events	

GİRİŞ

Kelimeler, taşıdıkları anlamla, teşekkülleriyle, ait oldukları kavram alanıyla kültürel kimliği¹, bu kimliğin oluşum, gelişim ve değişim süreçlerini gösterirler. Tarihî süreç dâhilinde, herhangi bir kültüre ait alışkanlıklar yahut geçirdiği değişiklikler, mutlak surette o kültürün dilinde somutlaşır, neticede kültürel bir birikim ve hafıza ortaya çıkar. Türk dilindeki giyim kuşam kelimeleri de Türk kültürünün bu sahadaki alışkanlıklarını, değişimini ve gelişimini anlamayı sağlayacak malzemeleri sunmaktadır. Bu malzemeler, hem dil alanı hem de diğer disiplinler açısından pek çok çalışmaya kaynaklık etmiştir. Bu araştırmada, başlangıcından Osmanlı Türkçesi dönemine kadar, Tarihî Türk Şivelerinde yer alan giyim kuşam kelimelerine dil bilgisi açısından yaklaşılmıştır.

Terim olarak “giyim kuşam” ifadesi tercih edilmiştir. Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlükte “giyim” kelimesine “giyme işi, giyme biçimi ve giysi”² olmak üzere üç anlam verilmiştir. Giysi kelimesine “her türlü giyim eşyası, giyecek, elbise, kıyafet, esvap, libas, urba”³ karşılıkları verilir. Kuşam kelimesi ise Güncel Türkçe Sözlükte yer almamaktadır. Araştırmada kullanılan “giyim kuşam” ise “üst baş”⁴ olarak tanımlanmıştır.

Araştırmanın Konusu

Araştırmada, Tarihî Türk Şivelerinde yer alan giyim kuşam türü kelimeleri, bu kelimelerin kaynakları, gelişimleri ve geçirdikleri ses olayları incelenmiştir. Bu kelimelerle ilgili dil bilgisi alanı dışında yapılan çalışmaların genel manada giyim kuşam kelimelerini incelediği, çeşitli şekillerde (dönem, eser, isim, coğrafya) yapılmış sınırlandırmayla giyim kuşam ve kumaş türlerini, meslek ve araç gereç isimlerini nitelik ve kullanımları açısından değerlendirdiği belirlenebilmiştir. Dil sahası alanı içine giren çalışmaların da benzer sınırlandırmalar etrafında yapıldığı görülmektedir. Saha içi ya da saha dışında ortaya konan çalışmaların hepsinin değerli olduğunu belirtmek gerekir. Bununla birlikte, incelenen tarihî şivelerde, giyim kuşam kavramlarını imalden mamul

¹ Kültür, bir millete ait maddî ve manevî değerlerden oluşur. Her ne kadar, maddî ve manevî kültürel öge ya da maddî ve manevî değerler şeklinde yapılan nitelermeler, bu iki ögeyi birbirinden ayırıyor gibi görünse de gerçekte bu iki ögenin birbirini etkilediği, birindeki değişimin diğer değeri ya da ögeyi de değiştirdiği bilinmektedir.

² Türk Dil Kurumu. *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*. <https://sozluk.gov.tr>. E.T. 24/05/2020

³ Türk Dil Kurumu. *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*. <https://sozluk.gov.tr>. E.T. 24/05/2020

⁴ Türk Dil Kurumu. *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*. <https://sozluk.gov.tr>. E.T. 24/05/2020

olma sürecini de içerecek şekilde, dil bilgisi açısından ele alan bir araştırmanın daha önce yapıldığı tespit edilememiştir. Araştırmanın konusu ve işlenişinin hem daha sonraki dönemler hem de çağdaş Türk diyalektlerinde karşılaşılan değişim ve gelişimlerin tahliline katkı sunacağı düşünülmektedir. Daha önce yapılan çalışmaların bazılarında (Tezcan, 1983; Ögel, 1985; Arıg, 2006; Türkoğlu, 2002) takılar, saç ve sakal şekilleri, kadınların kendilerini süslemede kullandıkları çeşitli makyaj malzemelerinin de giyim kuşam sahası içinde değerlendirildiği görülmüştür. Ancak bu çalışmada, giyim kuşam kelimelerinin tespiti ve incelenmesine öncelik verilmiş, bu nedenle yukarıda zikredilen türlere ait kelimeler kapsam dışında bırakılmıştır.

Araştırmanın Önemi

Kültür tarihi, farklı disiplinlerin ortaya koyduğu çalışmalar neticesinde belirginleşir. Bu çalışmalara katkı sunan alanlardan biri de “dil”dir. Aynı zamanda, kültürel kimlik, dil marifetiyle şekillendirilir ve aktarılır. Dolayısıyla, Türk dilinin giyim kuşam kavramlarına bakışını belirlemede dil bilgisinden de yararlanmak önemlidir.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmadan maksat, imalden başlayarak mamul olma sürecini de içine alacak şekilde, giyim kuşam türünden kumaş türüne ve bunların korunmasına, üretim aşamasında kullanılan madde ve eşya isimlerinden meslek isimlerine, giyimli olmaktan giyimli olmaya kadar Türk dilinde yer alan kavramları, tespit edilebilen ölçüde, Tarihî Türk Şivelerinde kullanılan terminolojiyle belirlemektir.

Araştırmanın Yöntemi

a. Kullanılan Kaynaklar

Hazırlık aşamasında, Tarihî Türk Şivelerine ait eserler, konuyu doğrudan ya da dolaylı olarak ilgilendiren sözlükler, kitaplar, makaleler, bildiriler ve tezler, çalışmada yer alan kavramların ve bu kavramlarla ilgili bilgilerin tespitine kaynaklık etmiştir.

Araştırmada kullanılan metinlerin seçiminde, tanık göstermeye uygun olanlarına öncelik verilmiş; ancak dönem sözlüklerinden de kelime tespitinde yararlanılmıştır. Taranan dönem eserleri ve sözlükleri şunlardır:

Yazıtlar Dönemi: Bilge Kagan Yazıtı (Şirin, 2016), Kültigin Yazıtı (Şirin, 2016) Tonyukuk Yazıtı (Şirin 2016), Kül İç Çor Yazıtı (Şirin 2016), Şine Usu Yazıtı (Şirin 2016), İhe Huşotu Yazıtı (Orkun 1994), Kemçik, Çirgac Yazıtı (Orkun, 1994), Elegeş Yazıtı (Orkun, 1994) İki Ağırşak Yazıtı (Orkun, 1994).

Eski Uygur Türkçesi Dönemi: Türkische Turfan-Texte I-II (Gabain ve Bang 1929), III-IV (Gabain ve Bang, 1930), V (Gabain ve Bang 1931), VI (Gabain, Bang ve Arat 1934), Uigurica II-III (Müller, 1908), Çaştani Bey Hikayesi (Müller ve Gabain 1945), Huastuanift (Le Coq, 1941), Manichaica II (Le Coq, 1919), Hüen-tsang-Biographie (Gabain 1938), İdikut Sözlüğü (Yunusoğlu, 2012), Maytrisimit (Tekin, 1976), İyi ve Kötü Prens Öyküsü (Hamilton 1998), Irk Bitig (Tekin, 2013), Kuanşi İm Pusar (Tekin 1960), Altun Yaruk (Kaya, 1994), Altun Yaruk Sudur VI. Kitap (Ayazlı, 2012), Altun Yaruk VII. Kitap (Çetin, 2012), Eski Uygurca Din Dışı Metinlerin Karşılaştırmalı Söz Varlığı (Ayazlı, 2016), Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü (Caferoğlu, 2011), Üç İtigsizler (Barutçu Özönder, 1998).

Karahanlı Türkçesi Dönemi: Atebetü'l-Hakayık (Arat, 1951), Kutadgu Bilig (Arat 1979, 2007), Dîvânü Lugâti't-Türk (Atalay 2006, Ercilasun ve Akkoyunlu 2014), Karahanlı Türkçesi Kur'an Tercümesi Rylands Nüshası (Ata, 2004), Doğu ve Batı Türkçesi Kur'an Tercümeleri Sözlüğü (Ünlü, 2012).

Harezm Türkçesi Dönemi: Nehcü'l-Ferâdis (Eckmann, 2004), Kısasü'l-Enbiya (Ata, 1997), Mukaddimetü'l-Edeb Şuşter Nüshası (Yüce, 2014), Mu'înü'l-Mürîd (Toparlı ve Argunşah, 2008), Harezm-Altınordu Türkçesi Sözlüğü (Ünlü, 2012), Kutb Hüsrev ü Şîrîn (Hacıeminoğlu, 2000).

Kıpçak Türkçesi Dönemi: İrşâdü'l-Mülûk ve's-Selâtîn (Toparlı, 1992), Kitâbü'l-Ef'âl (Eminoğlu, 2011), Münyetü'l-Guzât (Uğurlu, 1987), Codex Cumanicus (Argunşah ve Güner, 2015), Kitab-ı Mecmu-ı Tercüman-ı Türki ve Acemi ve Mugali (Toparlı vd., 2000), El-Kavânînü'l-Küllîyye Li Zabtî'l-Lügati't-Türkiyye (Toparlı vd., 1999), Gülistan Tercümesi (Karamanlıoğlu, 1978), Ed-Dürretü'l-Mudiyye Fi'l-Lugati't-Türkiyye (Toparlı, 2002), Kıpçak Türkçesi Sözlüğü (Toparlı vd., 2007)

Çağatay Türkçesi Dönemi: Muḥākemetü'l-Lugateyn (Barutçu Özönder, 1996), Abuşka Lûgatı (Atalay, 1970), Niyâzî - Nevâyî'nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar

(Kaçalın, 2011), Çihil Hadis (Türk, 2017), Kitâb-ı Sırâcü'l-Müslimîn (Türk, 2017), Münâcât (Türk, 2017), Vakfiye (Türk, 2015), Nazmü'l-Cevâhir (Türk, 2017), Şecere-i Terâkime (Kargı Ölmez, 1996), Çağatay Türkçesi Sözlüğü (Ünlü, 2013), Mukaddimetü'l-Edeb (Poppe, 2009), Mevlâna Sekkâkî Divanı (Eraslan, 1999).

Eski Oğuz Türkçesi: Ahmed-i Dâ-i Divanı (Özmen, 2001), Bahrü'l-Hakâyık (Türk, 2009), Eski Anadolu Türkçesine Ait Satır Arası İlk Kur'an Tercümesi (Küçük, 2014), Bahşayış Lügati (Turan, 2017), Dede Korkut (Özçelik, 2016), Erzurumlu Darîr, Kıssa-i Yusuf (Karahan, 1994), Garib-nâme (Yavuz, 2000), Hurşîd-nâme (Ayan, 1979), Şirvanlı Mahmud- Târih-i İbn-i Kesîr Tercümesi (Özkan, 2009), Târih-i İbn-i Kesîr Tercümesi IV. cilt 2.kısım (Ergüzel, 1999), Târih-i İbn-i Kesîr Tercümesi, 4.cilt 1.kısım (Tekin, 1998), Târih-i İbn-i Kesîr Tercümesi 1.Kısım (Yelten, 1998), Kâbûs-nâme Tercümesi (Doğan, 2016), Mecmû'atü'n-Nezâ'ir (Canpolat, 1995), Marzubân-Nâme Tercümesi (Korkmaz, 2017), Müseyyeb-nâme (Erdem, 2007), Nazmü'l-Hilâfiyyat Tercümesi (Bilgin, 1996), Risaletü'n-Nushiyye (Türkeş Günay ve Horata, 2014), Süheyl ü Nevbahar (Dilçin, 1991), Şeyhi Divanı (İsen ve Kurnaz, 1990), Şeyhi Harnâme (Özdemir, 2011), Tuhfe-i Murâdî (Argunşah, 1999), Teshil (Turan, 1992), Varka ve Gülşah (Köktekin, 2007), Yunus Emre Divanı (Tatçı, 1990), Yeni Tarama Sözlüğü (Dilçin, 1983), Tarama Sözlüğü (Aksoy ve Dilçin, 2009), Yusuf ve Zeliha (Taş, 2008), Yûsuf u Zelihâ (Demirci ve Korkmaz, 2008), Kitab-ı Ğunya (Akkuş, 1995).

Yukarıda anılan çalışmalarla birlikte, kelimelerin kaynak ve gelişimlerini değerlendirmede yararlanılan etimoloji sözlükleri, alıntı kelimelerin kendi dillerindeki şekil ve anlamlarını tespit için kullanılan sözlükler şunlardır:

Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü (Eren, 1999), Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügati (Tietze, 2016), Ötüken Türkçe Sözlük (Çağbayır, 2017), Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü (Gülensoy, 2011), Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü (Eyüboğlu, 1998), An Etymological Dictionary of Pre-thirteenth-century Turkish (Clauson, 1972), Osmanlı Türkçesi Sözlüğü I-II (Kanar, 2010), Büyük Farsça-Türkçe Sözlük (Kanar, 1998), Arapça-Türkçe Sözlük (Kanar, 2012), Moğolca-Türkçe Sözlük (Lessing, 2017), Versuch Eines Etymologischen Wörterbuchs Der Türksprachen

(Räsänen, 1969), A Comprehensive Persian-English Dictionary (Steingass, 2005), Kamus-ı Türkî (Şemseddin Sami, 2015).

Reşad Ekrem Koçu'nun (2015) "Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü", Mehmet Zeki Pakalın'ın (2004) "Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü" bahse konu kavramın niteliğini ve kullanımını izah etmek üzere kullanılan sözlüklerdir. Dil bilgisi alanı dışında yapılmış çalışmalardan da ilgili yerlerde aynı amaçla yararlanılmıştır.

b. Malzemenin Kullanılması

Tarihî Türk Şivelerine ait eserlerden ve sözlüklerden tespit edilenler, tezin birinci bölümünde anlamları ve hangi şive / şivelerde kullanıldığı bilgisiyle "giyim ve kuşam türleri, süs ve süslenme, kumaş imalatı, kumaş türleri, giyim kuşam işi, giyim kuşam bürünme, giyim kuşamsız olma ve giyim kuşamın korunması kelimeleri" ana başlıkları altında değerlendirilmiştir.

Kumaş türlerini gösteren kavramlar başlığı altında yer verilen "giyim kuşam işinde kullanılmayan kumaşları / kumaş parçalarını gösteren kelimeler" alt başlığı, çalışmanın içeriğini doğrudan ilgilendirmiyor gibi görünse de dokuma ürünü olmalarından kaynaklanan işlevlerini işaret etmek üzere, çalışmaya dâhil edilmiştir.

Dönem sözlüklerinden alınanlar, "kavram, kavramın anlamı, kullanıldığı şive ve sözlüğün kısaltması, kavramın yer aldığı sayfa" bilgisiyle değerlendirilmiştir:

ḳabā-yı 'āriyet: Ödünç elbise. **Çağ.** (ÇTS: 556)

Tanıklı metinlerden alınanlar "kavram, kavramın anlamı, kullanıldığı şivenin kısaltması, tanık metnin kısaltması ve kelimenin metinde geçtiği yer" bilgisiyle kaydedilmiştir:

don: Elbise, giysi.

Har. *don* keydürdi aña (MEŞ-17/4); **EOT** *esbābı* katında yūsuf olturur / geldi bir ḳurd tā ki anı götürür (EDKY-195), beñzi şaru saçı yatmış *donı* kir / kim söger ü kim buşar u kim ḳaḳır (GAR-3866), ve meşelde demişlerdür (8) ki atun ve *donun* oldur ki yavaş ola eyle ki at ve ṭon seni (9) 'azīz dutar (KAT-96/8)

Bu bölümde, anlamları aynı olan Türk dili asıllı kelimeler, nöbetleşe kullanıma; ötümlülük-ötümsüzlük, ünlü inceliği-kalınlığı, düzlüğü yuvarlaklığı gibi çeşitli ses olaylarına örnek oluşturmuşlarsa arkifonem kullanılarak kaydedilmiştir. Aynı anlamda kullanılan ve ses olaylarının yer aldığı alıntı kelimelerde ise şive aynılığı / farklılığı gözetilmeksizin arkifonem kullanılmıştır:

‘amāme ~ ‘ammāme: Sarık, başa sarılan şeyler. → **EOT** bu melik eşref ‘amāmesini çözdü bunun ayağı altına döşedi (İKT 9a/8), andan arkasına gömlek (4) başında ‘ammāme hemān süvār olup bir kezden ‘azm-i şām kıldı (MÜS-96/4)

libāCe: Elbise. → **EOT** tāt başına vü libāce engine / alup oturmuşdı taht üstine (EDKY-1625), geydi hil‘atler libāce engine / bağladı zerrīn-kemer hem biline (EDKY-1052), nergis urındı tāt-ı zerrīni / geydi süsen libāce-i çini (ŞYH-30)

zUnnār: Papazların bellerine bağladıkları uçları sarkık örme kuşak. → **Har.** (HAT: 716), maña hayret kelür bu ildin iy yār bütüp bu butқа bansanı bilde zūnnār (KHŞ-52); **EOT** eyitseler kim fülān (10) oğlu fülāni gördük kāfırīstānda biline zunnār bağlamış (KG-83a.10), görklü hūlķından gele kāfir dine / ermeni zūnnār kesüp dīnden dōne (GAR-5963), illā alnında zūnnār bağlayup müsūlmānlar (20) ortasında ma‘lūm ola (İKT IV-I 197a/19), saçın tesbīhini sun şeyhiyā kim / kesip zūnnānn uşada salībi (ŞYD-169/7), sākī-yi ‘īsī-nefes kim zūlfīni zūnnār ider / elūme şundı kadeh üstüne hāçın eyledi (ADD-168/4), yūnusa küfr elinden şikāyete geldiler / iy sultānum gercek er kes gider zūnnānnı (YED-397/9), taşun seccāde vü tesbīh ü destār / içün murdār u cān bilinde zūnnār (RN-238); **Çağ.** zāhidā kim kördi zūlfūn küfrin īmāndın kiçip / boynıda tesbīhini bilinge zūnnār eyledi (MSD-768), (ME: 173), (ÇTS: 1286)

keBez: Pamuk; yün. → **EUyg.** (EUTS: 102), (EUDDM: 144)

şoyĠun: Birisinin üzerinden soyulan elbise. → **EOT** (TS: 3525), (YTS: 191)

tlİİş-: Ditmekte yardım etmek, yarışmak. → **Kar.** (DLT II, 89/11)

yapı ~ yapu: Kılık kıyafet.→ **EOT** (TS: 4303), (YTS: 234)

Kavram ve tanıkların transkripsiyonunda /ng/, /n̄g/ ve /ŋ/ ile gösterilen sesleri /ŋ/ ile ve /ä/ ile gösterilen sesi /e/ ile kaydetmek dışında bir değişiklik yapılmamıştır.

“Baş örtüsü, bel bağı, ayak tonı, iş ton” gibi tamlama örneği oluşturan kavramlar, yayımcı tarafından bitişik yazılmışsa “baş örtüsü, bel bağı, ayak tonı, iş ton” şeklinde ayrı yazılarak kaydedilmiştir.

Dede Korkut Dresden Nüshası’nda, yayımcının “kara şapkalı” olarak okuduğu tamlamanın “kara şaykalı” okunması gerektiği düşünüldüğünden, değerlendirme “kara şaykalı” şeklinden yola çıkılarak yapılmıştır.

Tanık metinlerde noktalama işareti ve büyük harf kullanılmaması, bizim tasarrufumuzdur. Bunun dışında, metinlerde kullanılan diğer işaretlerde değişiklik yapılmamıştır.

Tanık metinlerin anlamları, çalışmanın dilbilgisi özelliği taşıması amaçlandığından, günümüz Türkiye Türkçesine aktarılmamıştır.

Kavramlar, taranan eser ve sözlüklerde yer alan anlamları göz önünde bulundurularak kaydedilmiştir. Bu nedenle, aynı kavram, tür sınıflamasında birden fazla yere dâhil olabilecek anlama sahipse, örneğin “**pamuk**”, hem bir bitki hem bitki ürünü ismi, “**köñleklen-**”, gömlek giymek ve gömlek sahibi olmak, “**yan**” cep, kemer, kese, “**kepez**” pamuk ve yün şeklinde farklı anlamlarıyla sınıflama içinde birden fazla alt başlıkta değerlendirilmiştir.

Ayrıca, “**ad** (ipekli kumaş ve benzeri gibi dokuma cinsinden sanat eseri olan her şey) **egrik** (eğirilen ip, eğrilmiş ip), **kabā** (bir kumaş cinsi), **kālā** (kumaş), **kāş** (bir cins dokuma) gibi, kavramların taranan eser / sözlükteki anlamı, kavramın niteliğine yönelik bir bilgi vermemişse, kaynağı belli olmayan ürün / kumaş başlıkları altında değerlendirilmiştir.

Bu ilk bölümde, kavramların işaret ettiği tür veya unsurların niteliği / kullanımıyla ilgili ulaşılan bilgiler, dipnotta gösterilmiştir.

Araştırmanın asıl amacına yönelik bilgiler ikinci bölümü oluşturmuştur. Burada, Türk dili asıllı kelimeler kökleri ve ekleşme bilgisini gösterecek şekilde incelenmiştir. Alıntı kelimelerin kendi dillerindeki kök şekillerini, gelişim ve anlamlarını takip etmek mümkün görünmediği için, güncel sözlüklerden yararlanılarak, kaynak dildeki anlam ve şekilleri, ulaşılabilen bilgilerden yola çıkarak değerlendirilmiştir.

Bu bölümde, Türk dili asıllı olup aynı kökten aynı şekilde gelişmiş ve aynı anlamda kullanılan kelimeler; Türk dilinde farklı şekillere ancak aynı anlama sahip alıntı kelimeler aynı madde içinde değerlendirilmiştir. Örneğin:

ilersik, ilersük (T.): Uçkur.

kef, kefen, kefin (A.): Kefen, ölü sarılan bez.

kiyir-, kiyür- (T.): Giydirmek.

Üçüncü bölüm, giyim kuşam kelimelerinde kullanılan eklerle ilgili dil bilgisi sahasına ait kaynaklardan yararlanılan bilgilerin aktarımı ve araştırmada bu eklerin kullanıldığı kelime örneklerinden oluşmaktadır. Bu bölüm, “giyim kuşam kelimeleri teşkilinde kullanılan ekler (yapım ekleri), çatı, sıfat fiil ve zarf fiil ekleri” şeklinde bir sınıflamayla değerlendirilmiştir. Kelime teşkilinde kullanılan ekler, “varlıktan varlık, varlıktan hareket; hareketten hareket ve hareketten varlık” olarak isimlendirilmiştir. Yapım eklerinin isimlendirilmesi ve çatı eklerinin yapım eklerinin dışında değerlendirilmesinin gerekçeleri şunlardır: Yapım ekleri bahsini de ele alan ders kitapları ya da ilmî çalışmaların tamamına yakınında “isimden isim, isimden fiil; fiilden fiil ve fiilden isim” şeklinde bir isimlendirmeye karşılaşılmakta ve bu başlıklar altında yer verilen bilgilerde, yapım eklerinin anlam değiştirdiği de vurgulanmaktadır. Bu isimlendirmede sakıncalı bulunan yön, kelime teşkilinde kullanılan bu eklerin, her zaman, kelime türü değiştirdiğine yönelik bir bilgi / algı içermesidir. Oysaki bu ekler, ancak gerektiğinde tür değiştirir. Yapım eklerinin asıl niteliği, “anlam” değiştirmektir. Dolayısıyla, araştırmada, bu eklerin asıl niteliğini vurgulayan isimlendirmenin kullanılması doğru / uygun bulunmuştur.

Çatı eklerinin yapım ekleri dışında değerlendirilme nedeni de bu eklerin “anlam” değiştiren ekler olmamasıdır.⁵ Turan, (2018) çatı eklerinin “fiilin anlamı olan hareketi

⁵ Yapım ekleri vd. ile ilgili bilgi için bkz. Turan 2018 ve Topçu 2015.

tesis” ve “filin hareket şeklini tayin” etmek olmak üzere iki amacının olduğunu ifade eder.

Dördüncü bölümde, kelimelerde ekleşme esnası ya da ekleşme sonrası ortaya çıkan ses olayları incelenmiştir. Ses olaylarıyla ilgili bilgilerin önemli bir bölümü, Türk dili gramerini içeren yayınlarda yer almaktadır. Bu çalışmalarda, konuya dair bilgilerin dar kapsamlı olduğu ve gelenek dahilinde verildiği görülmüştür. Ulaşılabilen yayınlarda, sadece Türk dilinin ses bilgisini içerenlerin Karaağaç (2010), Demircan (2001) ve Coşkun (2016)’un çalışması olduğu görülmüştür. Bunlar arasında Karaağaç’ın yayını, içerik bakımından, ses bilgisi çalışmalarına rehberlik edecek vasa sahip olması nedeniyle ayrıca zikredilmeye değerdir. Anılan yayınların dışında, ses olaylarını tespit etmede yararlanılacak en kapsamlı bilgilerin Osman Nedim Tuna ve Zikri Turan’ın ders notlarından elde edilmesi nedeniyle, bu bölümün oluşturulmasında kendilerinin görüşleri esas alınmıştır.

Sözlük, incelenen tüm kelimelerin anlam ya da şekil farklılığı / aynılığı gözetilmeksizin ayrı madde başı olarak değerlendirildiği bölümdür. Çalışmanın birinci ve ikinci bölümünde uygulanan yöntemden kaynaklı olarak, sözlükte yer alan kelime sayısı farklılık göstermektedir. Örneğin, “**tülcü, tülkü, tülkü**”; “**amşan, emşen**”; “**soñaçak, sovunçak**”, “**eksün, iksün**” ilk iki bölümde aynı maddede değerlendirilmiş; ancak sözlükte kelimelerin farklı şekillerine ayrı maddeler halinde yer verilmiştir.

Altıncı bölüm, kelime dizininden oluşmaktadır. Çalışmada yer alan kelimelerin yer aldığı sayfalar işaret edilmiştir.

Giyim Kuşam Kavramı

İnsanoğlunun ne zaman ve ne şekilde giyinmeye başladığına yönelik bilgiler kesinlik taşımamakla birlikte, giyinmenin tarihinin eski çağlara kadar uzandığı, arkeolojik verilerle ortaya konmaktadır. İlk insanların hayvan postlarından yaptıkları giysiler kullandıkları, dokuma ürünlerinden yararlanmaya başlamalarının ise yaklaşık 10 bin yıl önceye dayandığı düşünülmektedir. Prehistorik döneme kadar uzanan bir geçmişe sahip olan giyinme davranışı, günümüze kadar bir birikim oluşturacak şekilde gelmiş; başlangıçta içgüdüsel olarak “örtünen” insanoğlu, sonraki dönemlerde bir kültüre aidiyetini temsil edecek şekilde “giyinmeye” başlamıştır.

Bir toplumun giyim kuşam ve süslenmeye dair yapıp etmelerinin doğrudan doğruya o toplumun kültürüyle ilişkili olduğu sonucu, bu kavramı ele alan çalışmalarda varılan ortak noktadır. İklim, etkileşim halinde olunan diğer kültürler, ekonomik yapı gibi etkenler, bir toplumun giyim kuşam tercihlerini belirlemektedir. Bu tercihler, kendilerini diğer toplumlardan ayırmakta, hatta aynı toplum içinde bir hiyerarşi oluşturmanın aracı olarak, bir yanıyla millîliğin, diğer yanıyla da kişilik ve statünün göstergesi olarak değerlendirilmektedir.

Türklerde Giyim Kuşam

Türk giyim kuşam kültürünün tarihi, şüphesiz Türk dilinin tarihi kadar eskidir. Türk dilinin yaşı hakkında yapılmış çalışmalarda, coğrafya olarak Orta Asya'nın, yüzyıl olarak da genellikle 5. yüzyılın kabul gördüğü bilinmektedir. Osman Nedim Tuna, “Sümer ve Türk Dillerinin Tarihî İlgisi İle Türk Dili'nin Yaşı Meselesi” adını taşıyan araştırmasında ortaya koyduğu bilgilerle, Türk dilinin yaşını en az 8500 yıl öncesine kadar götürmektedir.⁶ Bu önemli tespitle birlikte Tuna, Sümer tabletlerindeki Türk dili asıllı kelimeler marifetiyle, Türk dilinin yaşayan dünya dilleri içinde, en eski yazılı belgelere sahip olan dil olduğunu da belirlemiş olur. Tuna'nın incelediği kelimeler arasında, bu çalışmada değerlendirilen kelimelerin de yer alması, Türklerde giyim kuşamın geçmişini de 8500 yıl önceye kadar götürmeye imkân vermektedir. Tuna'nın Sümerce ve Türk dili arasındaki ses denklikleri esasına dayanarak tespit ettiği kelimelerin Türk dilindeki şekilleri ve anlamları şunlardır: “yar- (yarmak), yip (ip), yogun (yoğun, kalın), yap- (örtmek, kapamak), yu- (yıkamak), ağır (ağır), ı (ağaç, bitki, orman), koş (çift, çifte, herhangi bir şeyin çifti, eşi), yad- (yaymak, sermek, döşemek), yün (yün, yün sümeği, pamuk), çak- (çakmak, vurmak), çap- (vurmak), kögüz (göğüs), koñ (koyun), tügün (düğüm), tol- (dolmak), tak- (takmak, bağlanmak), tu- (kapatmak), toku- (dokumak).

⁶ “Türk Dili'nin zamanımızdan 5500 yıl önce müstakil ve iki kollu bir dil olarak varlığı ispatlanmıştır. Eğer doğuştan, Sümerlerle temasa geldikleri zamana kadar çözülme hızı sabit ise, İlk Türkçe veya Ana Türkçe'nin muazzam bir zaman önce yaşamış olması gerekir. Bu sonuç, benim 1978 yılı sonu tamamlayıp 1983 Ağustosunda yayımladığım Altay dilleri teorisi adlı çalışmamda, Türk Dili'nin archeology ve glottochronology araştırmalarından hareketle ileri sürdüğüm ‘yaşı en pinti hesaplara göre 8500’dir.’ ifademle karşılaştırılabilir. Şimdi, bu rakam doğrulanmaktadır. Çünkü Ana Türkçe'den Ana Doğu ve Batı Türkçe'sine kadar geçen zamanı da hesaba katarsak, bu devreden zamanımıza kadar geçen 5500 yılın ikiye katlanması mümkündür.” (Tuna, 1997, s.49)

Bu ilk kaydın dışında, Orta Asya giyim kuşam özellikleri, arkeolojik veriler ve yazılı kaynaklarla takip edilebilmektedir. Türklerde giyim kuşam kavramını, Türklerde dokumacılık ile birlikte ele almak gerektiğini düşünmekteyiz. Buna göre, 19. yüzyılda başlayan, özellikle kurganlarda yapılan ve Hun dönemine tarihlenen bulgular arasında çeşitli kumaş ve keçe parçalarına, çorap ve çizmelere, kaftanı andıran elbiselere rastlanması, Osman Nedim Tuna'nın yukarıda zikredilen çalışmasıyla birlikte, bahse konu kavramların Türk kültüründeki eskiliğini ortaya koyan somut veriler olarak karşımıza çıkmaktadır. Hun döneminde deri ürünleri; koyun, keçi ve deve yününden yararlanıldığı, bez dokunduğu, Çin'e yünlü kumaş ve keçe ihraç edildiği; Hunlardan itibaren kullanıldığı tespit edilen "ceket ve pantolon" un diğer kültürlerle de yayıldığı bilinmektedir. Ligeti (2011), Çin askerinin Hun askerini taklit ederek süvari çizmesi ve dar setri giydiğini; beline tokalı kemer takmaya başladığını, başına da süslü göçebe kalpağı geçirdiğini ifade eder.

İlk yazılı belgelerin yer aldığı Köktürk döneminden günümüze herhangi bir kumaş ya da elbise örneğinin ulaşmaması, bu döneme ait bilgileri sınırlasa da gerek Bilge Kağan ve Kül Tigin'in anıt mezarındaki heykellerden, gerekse kurganlarda yapılan kazılardan dönemin giyim kuşamına ait bilgiler elde etmek mümkün olmuş, Köktürk döneminde uzun kaftanlar, keçe ve kürkten yapılmış börkler, deri ya da keçeden çizmeler kullanıldığı kaydedilebilmiştir.

Uygur döneminden de günümüze ulaşan bir dokuma ya da giyim ürünü olmamıştır; ancak dokumacılıkta ileri oldukları, döneme ait çeşitli eserlerden anlaşılmaktadır. Uygurlar, sadece kumaş ya da diğer ürünleri dokumakla kalmamış, bu ürünleri süslü bir şekilde üretmeyi de başarmışlardır. Manihesit ve Budist olan Uygurlar arasında, bu iki dinin etkisiyle toplumsal sınıfların ortaya çıkması, giyim kuşamda çeşitliliğin, dinî öğelerin ve süslenmenin önem kazanması sonucunu beraberinde getirmiştir. Bu duruma, Ligeti'nin (2011), Turfan kazılarında ortaya çıkan resimlerin tamamına yakınında Maniheistlerin beyaz urbalar ve kendilerine ait külahlar kullandıklarının görüldüğünü ifade etmesi örnek oluşturur. Uygur dönemi ile ilgili dikkat çeken bir başka bilgi (Çandarlıoğlu, 2002), Çin sarayından bir prensesin Uygur kağanıyla evlenme ritüelinde, Çinli prensesin önce Uygur elbisesini giymesi ve sonra hatun ilan edilmesidir. Bu uygulama, Uygurlaşmanın önce Uygur giysisi giymekle başladığına yönelik görüşü ortaya koymaktadır.

İslamiyet'in kabul edildiği Karahanlılar döneminde de dokumacılık sanatının gelişimine devam ettiği; ancak bu tür ürünlerde kullandıkları desenlerin İslamî görüşe göre şekillendiği, geleneksel giyim kuşam tarzının ise değişmediği, Türklerin kendilerini Arap ve Fars kültüründen ayıracak şekilde giyindikleri bilinmektedir.

Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklu Devleti dönemlerinde Orta Asya giyim özelliklerinin korunduğu, çeşitli başlıklar ve kaftan, yelek, hırka, ayakkabı, çizme, pantolon, şalvar vb. giyim türlerini kullanmaya devam ettikleri anlaşılmaktadır. Özellikle Anadolu Selçuklu Devleti, Türk kültürünün hemen her alanda Anadolu'daki temsilcisi konumuna ulaşmıştır. Kadim Anadolu kültürlerinde de yer alan dokumacılık sanatı, Selçuklular marifetiyle daha da gelişmiş, özellikle ipekli kumaşların şöhreti diğer toplumlara da ulaşmıştır.

Kıpçak Türkçesine ait eserler, sözlük ve gramer eserlerinin yanı sıra, edebî, dinî, askerî ve baytarlık alanında verilen eserlerden oluşmaktadır. Codex Cumanicus ve Araplara Türk dilini öğretmek amacıyla yazılmış diğer sözlükler, Kıpçakların günlük hayatına dair söz varlığını içermeleri bakımından dil çalışmalarına önemli katkıda bulunmuştur. Bu eserlerden elde edilen kelimeler, giyim kuşam kültürünün değişmediğini ortaya koymaktadır.

Yaklaşık beş yüz yıl süren ve büyük müellifi Ali Şir Nevaî'nin "Türkî til, Türk dili" olarak da adlandırdığı Çağatay Türkçesindeki Arap ve Fars dili etkisi, diğer alanlara olduğu gibi giyim kuşam alanı kelimelerine de yansımıştır. Alıntı kelimeler sayıca artmış olmasına rağmen, giyim kültürünü temelden etkileyecek bir değişimin söz konusu olmadığı, döneme ait eserlerde yer alan kelimelerin anlamlarından yola çıkılarak anlaşılabilir.

Uzun bir zaman içinde teşekkül eden bu ortak giyim kuşam kültürü, hem yazılı eserlerde hem şifahî kültürde kendisine yer bulmuş, Türk dili kullanıcıları bu kavramlar aracılığıyla duygu ve düşüncelerine somutluk da kazandırmıştır. Önemli kültürel değişikliklerin Türk giyim kuşamı üzerinde bütünüyle bir değişime sebep olmadığı, geleneksel giyim kuşam kültürünün devam ettiği, tarihî şivelerin kullanıldığı coğrafyaya bağlı olarak giyim kuşam türlerinin çeşitlendiğini söylemek mümkündür.

1. BÖLÜM: GİYİM KUŞAM KELİMELERİ

1.1. Giyim Türleri

1.1.1. Günlük Giyim

1.1.1.1. Baş Giyimi

1.1.1.1.1. Baş örtüsü / Başlık

‘amāme ~ ‘ammāme: Sarık, başa sarılan şeyler.

EOT bu melik eşref *‘amāmesini* çözdü bunun ayağı altına döşedi (İKT 9a/8), andan arkasına gömlek (4) başında *‘ammāme* hemān süvār olup bir kezden *‘azm-i şām* kıldı (MÜS-96/4)

bağırtak: Takke, külah.

Kar. (İML: 15)

bala: Baş örtüsü.

EOT al *balalı* mor yelekli / kız gerek oğlum geliyor (TS: 386), (YTS: 23)

baş bağı: Baş örtüsü.

Har. başınga işāba *baş bağı* bağladı takı aydı kim mēni kötrünj (NF-85/9); *Kıp.* (KPÇKTS: 24); *Çağ.* (ME: 66)

baş bak: Başlık, türban.

Kar. (KTS: 109)

baş bezi: Baş örtüsü.

EOT ve bir nice gazileri *baş bezleriyle* avrat donuna koydu (TS: 421), (YTS: 25)

baş çenberi: Baş örtüsü.

EOT derincek ve bürüncek ki ana *baş çenberi* derler (TS: 427), (YTS: 26)

başlık ~ başluk: Başlık, börk.

Har. yūsufnı suwğa (6) éltiñ *başlıķın* yusun yol toğı tozıdın arınsun (KE-74v6);
EOT ve zenciri ve kıladesi ve sine-bendi ve *başluğı* gümüş eyüce rahtım ve üç dane dülbendim (TS: 447), (YTS: 28)

baş örtüsü: Baş örtüsü.

EOT (BL 28a-2)

baş yabuķı: Kadınların baş örtüsü.

Kıp. taķı ĥatun kişi namāz kılğay köñlek taķı *baş yabuķı* taķı bürünçük (4) taķı izār içinde (İMVS-191b/3)

bez: Ketenden yapılmış başlık.

Çağ. (ÇTS: 131)

börk: Genellikle hayvan postundan yapılan başlık.

EUyg. (EUDDM: 90), (İdi.: 156); **Kar.** neçe er beďüse baş ağırığ beďür / neçe baş beďüse beďük *börk* keďür (KB-435); tatsız türk bolmas başsız *börk* bolmas (DLT I, 349/21); eger yıǵdıñ erse ‘umürlük tavar / burun başķa *börkni* keďer baş kerek (AH-299/300); **Har.** ĥulle keďdi egniñe hem başķa urdı *börkidin* / azdı iblīs birle birök erdi yalǵu(zın) (KE-5v11), (İML: 21) uşol yıl kim *börkni* başdın iltür yaş ot rāĥatda bolur serv ü rencür (KHŞ-4419); **Kıp.** taķı *börk* öze taķı yaşınmaķ öze taķı iki yalǵan yin öze (5) taķı ayaknı çıkarmaķ etükniñ yünçüǵine tigi çıkarmaķ bolur (İMVS-129a/4), ni ĥacet başıña tāc-ı mesāyīĥ (13) tatar *börkin* kiyip dervīş bolǵıl (GT-114/13-57b/13), (CC I 44a/28; 51b/3); **EOT** (BL 28a-3) saçın döǵüp ya taķyası (12) ya dülbendine ya *börgine* soķmaya daĥı eteklerin dirşürmeye (KG-16b.12), kayser ol *börki* başına urdu (TS: 667), (YTS: 39), eşekçi bigi düzdi eñse vü yüz / kıızıl *börk* geydi vü sançdı çuvaldüz (HN-2102), keyürdi dürlü aţlasnı minürdi bir eyü tāzī / samurlu *börki* başında dutardı bir güzel kırgu (MN-47/6), kēçe *börkli* azǵun dinli kıızǵun dilli kāfir (12) çıķa

geldi (DK Drs.65b.11), ki nice virüpdür aña hulk u görk / şanasın ki aydur başındağı *börk* (SN-1015), tağ başı ak *börk* urundı egnine kakım-nişin / hem vaşak sincāb ile her servi kaftan eyledi (ADD-17/10); **Çağ.** şerāyıt evvel şart andağ kılıldı kim mütevellı her yıl yüz (1) postın yüz kepenek yüz *börk* yüz keş yüz köñlek yüz tünbān satğun alğay (AŞNV-8b/1), (ÇTS: 168)

börük: Genellikle hayvan postundan yapılan başlık.

Har. mūsā peygāmbar ‘as (hıdmatınğa) bir kimerse keldi zāhidlar sīmāsı birle tağı zāhidlar *börüki* (13) keğip salām kıldı erse (NF-349/12), tiz ton keydi *börük* keydi (MEŞ-236/6); **Kıp.** izār keydi / (8) *börük* keydi (KFL-171a/8), **Çağ.** (ME: 85)

burķā’: (Metinde) başa geçirilen tas biçimindeki nesne.

EOT ol *taş* (11) başına geydirdi (MÜS-173/10)

bürgü: Baş örtüsü.⁷

EOT dokuz dane dülbent *bürgü* (TS: 742), (YTS: 43)

bürünCek: Kadın baş örtüsü.

Kar. (KTS: 159); **Çağ.** (ÇTS: 182); **EOT** bir destimal ve iki *bürüncek* ve on iki dane gerdan pulu (TS: 743), (YTS: 43)

bürünCük: Kadınların baş örtüsü.⁸

Kar. uragut *bürünçük* sarındı (DLT I, 510/11); **Har.** (HAT: 116); kızledi anı ağıdı anı (MEŞ-131/8); **Kıp.** *bürüncük* keğürdi aña (KFL-133b/8), tağı hatun kişi namāz

⁷ Reşat Ekrem Koçu’nun bürgü ile ilgili açıklamaları şöyledir: “Kasabalarda ve bilhassa köylerde kadınların sokağa çıkar iken dini örtünme yolunda başlarının üzerine atarak büründükleri bir çarşafa verilen isimdir; yatak çarşafı gibi düz ve peştamal gibi müstakil şeklinde bir örtü olup başa enlemesine atılır, baş ile beraber gövdeyi tamamen içine alır ve el ile iç tarafından tutularak bir ucu ile de yüz örtülür, öyle ki bürgü ile sokağa çıkmış bir kadının yüzünde yalnız gözleri görülür, kollar ve eller bürgü içinde kalır. Dört köşe çarşaftan bürgülere “car” adı verilir.” (Koçu, 2015, s.54)

⁸ Özen’in bürüncük/bürünçük ile ilgili aktardığı bilgiler şöyledir: “Ham ipekten, pek az miktarda keten ipliği katılarak dokunan yazlık eski güzel bir kumaşımız. Tül gibi ince olduğu halde şeffaf değildi. Açık krem renginde olurdu. “Bürünecek küçük bez” anlamında, kadın başörtülerine de bürüncük denirdi.” (Özen, 1982, s.306)

Özkarcı (1995) da kelimeye örtü ve kadın baş örtüsü olmak üzere iki anlam verir.

kılğay köñlek taķı baş yabuķı taķı *bürünçük* (4) taķı izār içinde (İMVS-191b/3); **EOT** üsküf gibi ne kim ‘avrata yarasa *bürüncük* gibi iplik gibi cāzer gibi (2) ‘avratuñ ola (NHT-5b/1), bürüncük sarındı

Ceki ~ çek : Kadın baş örtüsü.

EOT hacı arapoğlu seydide yüz altmış akça ve bir *ceki* varmış (TS: 848), (YTS: 52)

çāder ~ çadır: Çadır, kadınların başlarına büründükleri örtü.

Har. ol řem‘ün yahūdī bu *çādırnu* elginge aldı taķı baķtı yığlayu başladı (NF-163/9); **Kıp.** uzun eteklig *çāder* (KFL-141b/1); **EOT** şahzade eyitti görmege kaniim avrat eyitti katlan бага geldikte başına *çadır* örteyim kızlar arasında bir yerde otur kız şaraba meşgul iken sen fārig temaşa eyle (TS: 781), (YTS: 48)

çaķmaķlı: Bir çeşit tülbent.

EOT *çaķmaķlıdır* başındaki destar-ı çarha bak / imâ ider ki geldi dem-i gamzedâ-yi iyd (TS: 803), (YTS: 49)

çalma: Sarık.⁹

Har. inanmadı(lar) (7) *çalmasının* uçı taşda ķalmıř erdi anı körgüzdi (KE-168v/7), *çalma* sarındı (MEş-145/7); **Kıp.** eger ķamçın bolmasa *çalmañ* birle başal-(9)-lağıl (MG-67b/8),(CC I-51b/4); **EOT** mezkûr kul girip evvel def‘a bir *çalma* çıkardı sonra yine girdi (TS: 815),(YTS: 50); **Çağ.** (ME: 42), (ÇTS: 226)

çar : Baş örtüsü, çarşaf.¹⁰

⁹ şemseddin Sami (2015), Kamus-ı Türkī’de “sarık, imame” dediğı kelimeyle ilgili “sıvama olmayıp ötesinde berisinde birtakım işleme çiçekleri olan sarık vesaire” açıklamasını yapmıştır (s.195-196). Koçu (2015) “çalma” ile ilgili şu bilgileri aktarmıştır: “Ulema sarıklık olarak düz beyaz dülbend kullanılagelmiştir; çiçekli işlemeler beyaz zemin üzerine serpme işlenmiş çalmayı, ulema sınıfından olmayıp da ulema zeyninde, kılık kıyafetinde görünmek isteyenler kullanırdı.” (s.67)

¹⁰ Özen, Koçu ve Eren’in çar ile ilgili ifadeleri ise şöyledir:

“Kadınların sokağa çıkarken büründükleri değirmi (kare) çarşaf (şemseddin Sami, Kamūs-ı Türkī). Car adı Farsça “dört” karşılığı “çehar, çar”dan, dolayısı ile değirmi olmasından gelir. Suret-i mahsusada kadının tesettürü için dokunur bezler veya ipekliler idi; bezi avam, ipeklisini zenginler, kibarlar

EOT hasta oldu ve uykuya vardı ki bir uğru girdi *çārın* aldı (TS: 830), (YTS: 51), tekellüf ile yiyesi bişürdi getürdi taht altında *ğodı* gendü *çārın* örtinüb dostın (12) isteyü vārdı (MT-53b/11), neçük kim öz özüm önderdi *hūsī* / anuñ tek *çar* idinmiş siz ulusu (HN-4528)

çenber: Baş yemenisi, yazma.

EOT bir *çenber* 5 iki güherbar kol bağı (TS: 855), (YTS: 52), *çenberüme* alca kanum dökeyin mi (DK Drs.71b.4)

çewek: Baş örtüsü.

Çağ. ‘avratların başlarına geydükleri terkebe derler ve dahı bir *çumāşa* derler ki bir renge mahşüş ola (AŞN: 520), *çewek* atlas eylep özige libas / kèyip börk ornıda başığa *ğās* (ÇTS: 242)

çıbuğ börk: İnce, uzun börk.

EOT cümle *çıbuğ börk* ile idi azep / gerçi yaya cümlesinde var selep (TS: 885), (YTS : 54)

çüprek: Başa örtülen örtü.

Kıp. (CC II-59b/1b)

dalbay: İnsanın yüzünü rüzgâr ve tozdan koruyan özel şapka.

Çağ. (ÇTS: 270)

kullanırdı, ipeklilerinin kılardan işlemeli olurdu; Bağdat’ta, Halep’te, Şam’da, Bursa’da dokunanları en makbulleri idi. Carın “bürgü”den farkı, sarınılıp bir ucu da baş üzerine atıldıktan sonra yüzün siyah bir peçe ile örtülmesi idi; bürgüde ise yüz örtülmez, burun üstünden bürgü kenarı ile elle kapanır, kadının yalnız gözleri görünürdü. Eteklik, pelerin ve peçeden mürekkep çarşaf çıkıp yayılınca, çarşafa da “car” diyenler oldu. Nureddin Rüştü Büngül, Eski Eserler Ansiklopedisi’nde car için “Bir nevi şal ismidir, bir zamanlar kadınlar bunu başlarına alır, tesettür vazifesi gördürürlerdi” diyor; ipekli carların ağır kumaşlar olması dolayısı ile, bizce, onun için bir şal adıdır demek, yakıştırma bir tarif olur.” (Koçu, 2015, s.56-57) “Kadınların boydan boya örtündükleri çarşaf. Anadolunun birçok yerinde zar olarak da geçer. Ağızlarda izar (ve ızar) biçimi de kullanılır. Anadolu ağızlarında car (~zar) yerine bürgü (>pürgü) adı da kullanılır.” (Eren, 1999, s.68)

“Örtünmeye elverişli büyüklükte bir veya iki kanat halinde olup, pişmiş ipekle dokunan bez veya ipekliler. İsmi Farsça “4” karşılığı “çehar”dan, dolayısıyla değirmi olmasından gelir. Düz ve süslü olarak iki türdür.” (Özen, 1982, s.307)

dal fes: Sarıksız giyilen fes.

EOT dalfes ü dal hançer olmuşsun aman ü el'aman / niyyetin zalim yine uşşak ile gavga gibi (TS: 983)

derinCek ~ dirincek : Kadının başına örttüğü dört köşe çember, baş örtüsü.

EOT eger 'avrat (11) namāz kılar iken *derincegi* açılrsa eger fi'lhāl yine (12) başın örtse namāzı sınımaz (KG-25b.11), yusuf inledi zeliha işitti tâkat getürimedi carın yırttı ikinci uruşta *dirincegin* yırttı (TS: 1106), (YTS: 65), (KTS: 193), (BL 28a-2), niçeme kim irer-ise müt'a bir *derincekdür* bir gönlekdür (19) bir çâderdür şâf'î katında neye irer ise lâzım olur (NHT-98a/18); *Kıp.* (KPÇKTS: 59)

destār: Sarık.¹¹

Har. ibrahīm yala(waç)-(10)-nın *destārı* erdi ya'kūbğa mīrās tegmiş erdi anıñ birle selām kılıp kirdiler (bölek)-(11)-n, utrusıda koydılar taķı aydılar ya'kūb yalavaç aydı bu *destār* maña atam ibrahīmdin m(īrās) (12) qaldı men saña ıddım yūsuf ol böleкке sevündi anıñ üçün kim ol *destār*(ge kim) (13) tegse peygamber bolur erdi (KE-95v10/11/12), yeti yarmaqğa bir köñlek (8) aldılar tört yarmaqğa *destār* aldılar (NF-159/8), körüp 'ibret eştip ögüt almasañ / tirilgil tilekçe soñı ölmesañ / sarıp solça *destār* kıyınsız kefen / kēdip gürnı halvet eger kılmasañ (MM-282/3) , üç arşun *destārum* birle uzak yol kilürmen 'ışkıda fāriğ turur ol (KHS-2193); *Kıp.* *destār* sardı aña (KFL-138a/7); *EOT destārını* yüzüğini vërmedi / gönlegümi iletün dēyü ısmarladı (YZL-1328), *destārını* yüzüğini vërmedi / gönlegüm(i) el(e)tün dēyü ısmarladı (YZ-45b/11),

¹¹ Koçu, destar'la ilgili olarak şunları söyler: "Kavuk, külah, fesin etrafına sarılan sarık; sarığın aydınlık ağzındaki adı. Eski toplum hayatında işe, mesleğe, mevkie, memuriyete göre destarın sarılma şekilleri tespit edilmişti, külahın veya kavuğun üstünde bir destar, sarık, onu taşıyan kimsenin içtimai mevkiinin bir alamet-i farikası gibiydi. Mevleviler deve tüyü renginde bir keçe külah giyerlerdi, adına tarikat ağzında "sikke" denilirdi; sarığa da "destar-ı şerif" denilirdi. Yeşil renkli olan destar-ı şerifi büyük dede efendilerin ve ancak şeyhin hususi izinnamesi ile sarabilirler, sair dervişler sikkeyi sarıksız taşırlardı. Padişah sarıklarına da "destar-ı hümayun" denilirdi." (Koçu, 2015, s.93-94)

ya'kūb(uñ) katında bir *destār* olur / yādigār hem ol dedesinden kalur (EDKY-1328) ger cūbbe vū *destār* kamu gitdi dutuya / her borca iče idük eger vām ele girse (ADD-127/6)

'āşıkā 'izzet ü 'ār v'allāh bedi' bu haber / āşıkısan cānsuz gel ne ser ü *destār* gerek (YED-135/6), taşun seccāde vū tesbīh ü *destār* / ičün murdār u cān bilinde zūnnār (RN-238), göze kara ya gök (6) *destār* āşup karañurak yirde oturmak gerek (TSHL 70a-6), (BL 28a-3); **Çağ.** ve cibe ve cevşen ve köhe ve kañalduruk ve karbıçı ve kicim ve 'HH (6) yosunluk uruş esbābın hem türk tili bile ayturlar me mā'hūdī elbisedin meşel *destār* ve kalpak ve nevruzī ve topi ve şirdağ (7) ve degele ve yilek ve yağlıg tırlık kur yosunluk nimelerini barısın türk tili bile ayturlar (ML: 777b5), (ME: 42), (ÇTS: 288)

dülbend: Pamuktan ince ve seyrek dokunmuş, hafif ve yumuşak bez ve bu bezden yapılmış baş örtüsü.¹²

EOT naşrānīlere gök *dülbend* geyirün ve yahūdīlere şaru *dülbend* geyirün ve sāmīrīlere kızıl *dülbend* [geyirün] (İKT 106a/15), senün ehl-i 'ilm-ile (20) mücālasatun ve başundağı kara *dülbendün* ve taylasān uzadup arka atduğun (21) ve taşunı gökçek dutduğun bizi mağrur kıldı (İKT IV-I 202a/20), saçın döğüp ya taqyası (12) ya *dülbendine* ya börgine sokmaya (KG-16b.12), emren bahadur babasına karşı geldi gördi beñzi şararmış (6) *dülbendi* [atun] boğazına geçmiş (DK Drs.122b.6), her kim

¹² Şemsettin Sami (2015), "dülbent yahut tülbend, pek ince ve seyrekçe beyaz bez, sarıklık bez" olarak kaydeder.

Koçu, kelimeyle ilgili şu açıklamayı yapar: "Pek ince beyaz bez, sarıklık bez. Günlük hayatta çok çeşitli yerde kullanılagelmiştir; bu arada en önemli hizmeti tababette, cerrahide görür, yara bezleri, sargı bezleri dülbendden yapılır. Sık ve seyrek dokunuşuna, keten ve pamuk ipliğinden oluşuna göre çeşitleri vardır. Eski Türk giyim kuşamında da sarıklık en makbul bez olmuştur; değirmi kesilen parçaları üzerine yazma usulü ile nakışlar basılarak kadınlara baş yemenileri, namaz bezleri yapılmıştır." (Koçu, 2015, s.104)

Özen (1982), "Tülbent, tül, başa ve boyuna bağlanan ince beyaz kumaş. Değirmi kesilen parçaları üzerine yazma usulü ile nakışlar basılarak kadınlara baş yemenileri ve namaz bezleri yapılmıştır." şeklinde bilgi verir (s.312).

Salman (2004) ise "İnce pamuk ipliğinden dokunmuş, gayet yumuşak, beyaz ve ince bir kumaştır. Başörtüsü, yemeni, yazma ve sarık yapımında kullanılmaktadır" der (s.40).

sehv eylese selāmdan öñdin secde eyleye eger *dülbend* bükümüne secde eylesen fāsıddur (NHT-75a/9), (KTS: 209), (BL 28a-3)

dülbenid ~ dülübenid: Pamuktan ince ve seyrek dokunmuş, hafif ve yumuşak bez ve bu bezden yapılmış baş örtüsü.

Kıp. (KPÇKTS: 66)

esbān: Kadınların başlarına örttükleri örtü.

Kıp. *esbān* kıldı aña (KFL-132b/2)

gecelik: Gecelik, başa giyilen gecelik, takke.

EOT başumuzdan *gece-ligümüz* aldığı yok (DK Drs.55b.1)

geçeymen: Kadın baş örtüsü.

EOT dülbend ve amāme mânasına ve *geçeymen* ki kız gelin olucak giyer (TS: 1616), (YTS: 90)

hımār: Kadınların baş örtüsü.

Kıp. taķı ĥatun ķiķi kefen ķılınur (5) biķ ĥat ton iķinde bir terinķek turur taķı izār turur taķı *hımār* turur taķı lifāfe turur (İMVS-238b/5)

ilaşu: Küçük sarık.

Kar. (İML: 33)

‘imāmA: Sarık, başa sarılan şeyler.

Har. ey yārānlarım ĥayu birinķiz bu ‘arābīķa ‘*imāma* bërse men oğ bolayın (NF-162/15), men anda yalıñ bardım erdi (3) tonluğ bolup keldim ‘*imāmasız* bardım erdi ‘*imām*alığ boldum (NF-164/3), ĥalma sarındı o ‘*imāme* sarnıķı (MEŞ-184/1), zeliķā (17) unamadı ‘*imāme*-i mıķır başında altun ķur bëlinde ķıymetlīg tonlar egninde (KE-87r/17), felekke servi bu kōk ton keđürmiķ ‘*imāme* yilge ‘anber yıdğı birmiķ (KHŞ-138); **Kıp.** ĥaķan kim tilese kim ‘*imāmesin* yanķla sarmaķķa bozğay anı neteg kim sardı anı (İMVS-

450b/8), sarındı ‘*imāmeni* (KFL-53a/1); *EOT* bunun birle ki ol maḥbūs olduğu yirde göre varup ve ‘*imāme* virüp ve laṭīfeler (4) itmişdür (İKT 66b/3), andan ‘alī raḍıyallāh ilerü gelüp paşına bir ‘*imāme* şardı (MÜS-95/14), arı ʔonların ʔoğıl gey bir ‘abā / başuṇa şar ‘*imāme* gey ʔaba (YZL-1029), dahı ben (6) başlar görürin kesilmiş yaturlar ve ʔanlara naʔar iderin ‘*imāmalar* ve döşekler arasında aʔarlar (İKT IV-I 68a/6);

‘İşābA: Sarık, tülbent.

Har. ebū deccāne elgini (15) etüki ʔonçına soʔtı kızıl ‘*işābe* ʔıkardı alnıge bardı eki ʔerig arasığa salınu kirdi (KE-223r15) başınga ‘*işāba* baş bağı bağladı taʔı aydı (NF-85/9); *Kıp.* eger başına ‘*işābe* bağlasa (5) anı ʔöze şadaʔa vācib bolur (İMVS-346b/4)

kalabak: Külāh, kalpak.

EOT (TS: 2179), (YTS: 122)

ʔalpaĖ: Bir tür baş giysisi; Tatarların giydiğı, keçeden yapılan başlık.

Çağ. şāh anı bil kim başı ʔalpağda / bezl eter āfāk bërür çağda (AŞN: 657), (AL: 314), (ÇTS: 570) ve cibe ve cevşen ve köhe ve ʔaṅalduruk ve ʔarбіçı ve kicim ve ’HH (6) yosunluʔ uruş esbābın hem türk tili bile ayturlar me mā’hūdī elbisedin meşel destār ve ʔalpak ve nevruzī ve topi ve şirdağ (7) ve degele ve yilek ve yağlıg tirlik ʔur yosunluʔ nimelerini barısın türk tili bile ayturlar (ML: 777b5)

ʔaşaba: Kadın baş örtüsü.

EOT (BL 28a-1)

keBes ~ keBeş (T.) : Börk, kalpak ve başa geçirilen sair.

Kıp. (KMT C43), (KMT 19b/11), (CC I-51b/3), (KMT H95, K14)

kefyē: Takke, kep.

Kıp. (KK 71b/2)

kıdırlık börk: Kendisine kıyılık dikilmiş olan börk.

Kar. (DLT I, 496/6)

kıvrak: İnce, kadın baş  rt s .¹³

EOT iki keten yapık 40  c adet *kıvrak* 30 ve (TS: 2525), (YTS: 139)

kıymaç:  i illerin giydiği, tiftikten yapılan beyaz başlık.

Kar. (DLT III, 175/10)

kölgeç: Başa sarılan nesne.

Kıp. (KPÇKTS: 157)

 ur uk: Keçeden yapılmış başlık.

 a . (AL: 329), ‘acem derv şlerinden bir nev‘i ki bir keçeyi uzun kes p yine yer yer kes p başlarına şararlar a a d rler k z börk üstide * ur uk*  ırmaz  rdi (AşN: 687)

kuturma börk:  nde arkada iki kanadı bulunan börk.

Kar. (DLT I, 490/24)

k fiye: Başa örtülen bir tür  rt .

Kıp. (KPÇKTS: 167)

k l h: Başa giyilen şapka, başlık, keçeden yapılmış başa geçirilen hafif başlık.

EOT ş m ilinde varıdı bir p diş h / adı muşsin kend zi zerr n *k l h* (VG-852)

k l hın başda  omış ke  boyıyla s zid r to ru / da am boynu a z lf m d r s riyem gerden   serden (MN-95/7), da ı d ny da  o dur p diş hlar / başına urınur altun *k l hlar* (BH-50a/2), altı  gec derisinden *k l h*  tse  ula larını  rtmeyen (DK Drs.32b.13), anlaru  a v lini reyy n ş h / bildi (v ) şükr eyledi zerr n-*k l h* (EDKY-

¹³  zen (1982), kelimeyle ilgili  c anlam ortaya koyar: “1. Kırmızı renkte bir kanavi edir.  zeri ufacak madeni pullarla işlenerek gelinin tepe altını üzerinden başına örtülür. 2. Çok kıvrılmış ipekten yapılan, yüzü p rt k p rt k ve buruşuk olan bez. 3. Yerli dokuma bezden köylü kadın yeldirmesi.” (s. 322).

1685), şāhlar tapuṇda ḥāke sürer efser-i serin / başdan geçen ne ḳayḡu yisün bir *kūlāh* içün (ADD-310/6); **Çağ.** (ÇTS: 680,681), *kūlāh* kēydi (ME: 85)

kūlkūç: Kadınların başlarına bağladıkları bez.

Kıp. (KPÇKTS: 168)

leCek: Üç köşeli kadın baş örtüsü.

EOT (TS: 2787), (YTS: 152)

maḥrama: Baş örtüsü.

EOT telli *maḥramasın* attı üstüme / terlersen sevgilim sil dedi bana (TS: 2793), (YTS: 153)

mıḳna‘: Baş örtüsü.

Çağ. (ÇTS: 756)

mi‘cer: Baş örtüsü.

Kıp. bir ançasını başı öze taḳı ḳılḡay bir uçını taḥḫīfeden ḥatunların *mi‘ceri* kibi çulḡaḡay (5) yüziniṅ yanlarına (İMVS-188a/4); **EOT** ‘adlünün heybetini bād-ı şabādan işidüp / şaru dībā bürinür başına *mi‘cer* nergis (ADD-10/11); **Çağ.** (ÇTS: 757)

nezkep: Baş örtüsü.

EOT merkume hatunun evi aranıp, örtmesi içinde *nezkep* gibi çeki çenber bir köşesinde haylı esbap bulunup (TS: 2851), (YTS: 157)

örtme: Baş örtüsü.

EOT müzehhep *örtme* 100 al bürüncük çenber 60 (TS: 3119), (YTS: 169)

pīçek: Kadınların başlarına sardıkları örtü.

Çağ. (ÇTS: 899)

pörük: Genellikle hayvan postundan yapılan başlık.

Çağ. (ME: 85)

salban ~ sārban: Sarık.¹⁴

Kıp. (KPÇKTS: 225, 227), (KMT H76,K184)

sarığ ~ şarık ~sırıg: Sarık.

EOT beyregün babası kaba *şarık* götürüp yere çaldı (DK Drs.47b.4); **Çağ.** (ÇTS: 951, 985)

Kelime ile ilgili edindiğimiz diğer bilgiler şunlardır:¹⁵

serben ~ ser-bend: Baş örtüsü; sarık.

Kıp. (KMT 19b/6)

ser-bençe: Baş bağı.

Çağ. (ME: 66)

serpitme: Baş örtüsü.

EOT merkume lāli da‘va olunan *serpitmeyi* ebesi olan gevher nām zimmiyeden bin üç yüz yigirmi akçaya satın aldı (TS: 3393), (YTS: 184)

sukarlaç bōrk: Uzun külah, bōrk.

Kar. (DLT I, 493/14)

suluk ~ suwluk: Sarık.

Kar. ol *suluk* sarudı (DLT III, 262/24) ol *suwluk* sarladı / ol *suwluk* saçuladı (DLT II, 296/16; DLT III, 323/16)

şemle: Arapların baş örtüsü.

¹⁴ Özkarcı (1995), kelimeyi “serban” olarak kaydeder ve “Beyaz, dar ve uzun bir başörtüsüdür ki, çene altından geçerek başta bağlanır, uçları da enseden sarkar.” açıklamasını yapar (s.328).

¹⁵ “Türkçe sarmak kökünden isim; kavuk, külah, fes, serpuş, baş kisvesi üzerine sarılan dülbend, ağabâni, veya şala verilen isim; sarığın Farsça karşılığı destar ve Arapça karşılığı ammâme isimleri de dilimizde yüzyıllar boyunca kullanılmıştır. Sarık, sarılış şekillerine göre de burma sarık, civan kaşı, kâtibi, dardağan, perişânî gibi isimler almıştır. Ulema, padişahlar, vezirler ve sair devlet memurları, türlü şekillerde daima beyaz dülbend sarık sarmışlardır; muhtelif tarikat şeyhleri tac yahut sikke adını taşıyan külahlarına beyaz dülbend, kırmızı, siyah, yeşil ve kara dülbend sarıklar sarmış ve değişen renkler ve sarıkların sarılış tarzı tarikatların alamet-i fârikaları olmuştur. Halk ve asker ise serpuşlarına beyaz dülbend, ağabâni ve şal sarmışlardır.” (Koçu, 2015, s.206)

“Kavuk, fes gibi bazı başlıkların üzerine sarılan tülbent, abanî veya şala verilen ad.” (Gülensoy, 2011, s.736)

EOT elinde beş (12) etnāk Һarbe yeşil *şemle* paşında müseyyeb Һān öҺünde yörüdi (MÜS-132/12)

tāc: Taç şeklinde kadın başlığı.¹⁶

EOT (BL 28a-7), başum *tāc* Һazan gelmedi dēyü izin izledi gētdi (DK Drs.76a.9)

taһfīfe: Sarık.

Kıp. taķı mesh kılmaķ revā bolmas *taһfīfe* öze taķı bōrk öze taķı yaşınmaķ öze (İMVS-129a/4), ‘ale’ş-şabāһ turup başımdan *taһfīfe* belimden şeddim (8) şışip biş altun bilen ol muğannī nażarında Һoydum (GT-120/7 60b/7)

taķya: Takke, bōrk.¹⁷

EOT Һalāyık Һalabalığından (1) başından *taķyası* düşüp ridāsı yırtıldı (İKT IV-I 210a/1), ya *taķyası* (12) ya dülbendine ya bōrgine soķmaya daһı eteklerin dirşürmeye (KG-16b.11)

ṭaylisān : Sarık.¹⁸

¹⁶ Türkoğlu, “taç” ile ilgili şunları söyler: “Taç’lar bōrklerin devamı sayılır. Benzerleri tek, çift veya çok dilimli olarak hükümdar ve kumandanlar tarafından da giyilmiştir.” (Türkoğlu, 2002, s.147)

¹⁷ Şemsettin Sami, “takke” maddesinde şu bilgiyi aktarır: “Ekseriya mücerret başın terini içmek için fes ve külah gibi diğer bir serpuşun altından giyilen ince bezden ve kenarı ince oyalı hafif bir serpuş ki kubbe şeklini gösterdiği için bu ismi- Arabī ile tesmiye olunmuştur.” (Sami, 2015, s.1170-1171)

¹⁸ Koçu (2015), kelimeyi “taylasan” telaffuzuyla ele alır: “Tarikat şeyhlerinin ve sofuların başlarına sardıkları sarıkların sarık kıvrımları arasından aşağı sarıkıttıkları sarık ucunun adı.” (s.226). Eren (1999), “taylasan > dalyasan” şeklinde bir gelişimi de göstererek: “Sarıkların omuz üzerine dökülen ucu. Ağızlarda talyasan “gelin başlığı” olarak geçer. < Ar. ṭaylasān. Arapça ṭaylasān’ın Türkçede dalyasan’a çevrilmesinde “arka, sırt; boyun, ense; omuz” olarak kullanılan Türkçe dal’ın analogik baskısı göz ardı edilemez.” der (s.399).

Pakalın (2004), “Kavuk, taç, fes gibi muhtelif neviden başlıklara sarılan sarığın ucundan sarkan parçasına verilen addır. Ulema fesin, Kadiriler tacın sol, Mevleviler ise sikkenin arka tarafına bırakırlardı. Sağdan veya soldan salıveren tarikatlar de vardı. Mevlevilerinki yarım endaze (otuz beş santim) uzunluğunda olduğu halde ulema ile diğer tarikatlarınkiler yirmi santimi geçmezdi. Hususî kütüphanemde müellifi yazılı olmayan “Tac Risalesi”nde bunun için şu tafsilat vardır: ‘Taylasan, tabutlarda ve sandukalarda olan kisvelerde destarın balâsından iki karış miktarı taylasan vaz’olunmak üzere turuk (tarikatlar) ricalinde riayet olunan sünnettir. (...)’ bilgisini verir (s.426).

Çağ. *ṭaylisān* saldı aña (ME: 141)

terinçek: Kadınların başlarına örttükleri dört köşe çember, baş örtüsü.

Kıp. (KPÇKTS: 271)

tilik: Deriden yapılmış külah.

Çağ. (ÇTS: 1129)

tirlik: Başlık, arakçın.

Çağ. ve cibe ve cevşen ve köhe ve kaṅalduruk ve qarбіçı ve kicim ve 'HH (6)
yosunluk uruş esbābın hem türk tili bile ayturlar me mā'hūdī elbisedin meşel destār ve
kalpak ve nevruzī ve topi ve şirdağ (7) ve degele ve yilek ve yağlıq *tirlik* kur yosunluk
nimelerni barısın türk tili bile ayturlar (ML: 777b7)

tolak: Tülbent, yazma.

EOT (BL 28b-11)

topi: Baş giyimi.

Çağ. ve cibe ve cevşen ve köhe ve kaṅalduruk ve qarбіçı ve kicim ve 'HH (6)
yosunluk uruş esbābın hem türk tili bile ayturlar me mā'hūdī elbisedin meşel destār ve
kalpak ve nevruzī ve *topi* ve şirdağ (7) ve degele ve yilek ve yağlıq *tirlik* kur yosunluk
nimelerni barısın türk tili bile ayturlar (ML: 777b5)

tor ~ tor: Baş örtüsü.

EOT (TS: 3828), (YTS: 211)

tulban ~ tUlbanD: Baş örtüsü; sarık.

Kıp. (KPÇKTS: 283, 287), (EDM C107, T262, 12b/2, Z/2/102)

tuluṅ: Kaşla kulak arasında giyilen şey.

Kıp. (KPÇKTS: 283)

tumağa börk: Bir çeşit bayan şapkası.

EUyg. (İdi.: 156)

üsküf: Başlık.

EOT (BL 28a-2), her biri bir peri-sıfat dilber / altun *üsküf*ü kur kemerli kamer (TS: 4091), zerkeşî *üsküf* başında tāvus altun mirvaḥa omuzına birağub (4) bād-efşānlık ider (MT-66a/3), üsküf gibi ne kim ‘avrata yarasa bürüncük gibi iplik gibi cāzer gibi (2) ‘avratuḥ ola (NHT-5b/1)

vala: Baş örtüsü.

EOT buçuk arşun *vala* ak *vala* çenber 15 ak bez çenber iki 10 (TS: 4142)

yabuḡ: Baş örtüsü.

Kıp. (EDM 10a/10); *EOT* sende bir zıibun ve bir gümüş küpe ve bir guruş ve bir *yapuğum* olup talep iderin (TS: 4304), (YTS: 234)

yağlık: Baş örtüsü.

EUyg. (İdi.: 177); *Çağ.* ve cibe ve cevşen ve köhe ve kaḡalduruk ve qarбіçı ve kicim ve ’HH (6) yosunluḡ uruş esbābın hem türk tili bile ayturlar me mā’hūdī elbisedin meşel destār ve ḡalpāk ve nevrüzī ve topi ve şirdağ (7) ve degele ve yilek ve *yağlık* tirlik ḡur yosunluḡ nimelerni barısın türk tili bile ayturlar (ML: 777b7), (ÇTS: 1220)

yaḡalduruk: Kukuleta, başlık.

Kar. (DLT III, 389/4)

1.1.1.1.2. Yüz örtüsü

bUrḡa’: Yüz örtüsü, kadınların örtündükleri peçe, yaşmak.

Har. (HAT: 113), kiter yüzüñdin imdi *burḡa’*ın tip yaruk küñge purḡa’ āḡır ni ḡācet (KHŞ-3542); *EOT* bilinde ḡuşağı egninde kürki / yüzinde *burḡa’*ı başında börki

(HN-750),görüp gül yüzünü gence hayādan / yeşil *burka*‘la hep yüzün yaşupdur (MN-163/5), zeliḥā görür *burka*‘ altından anı / eydür uşbu kim-durur soruḡ bunı (YZL-359), bād-ı şabā çün şabāḥ açdı gülün *bürka*‘ın / sāye tutar sünbülün lāle yanağ üstine (ADD-190/5); **Kıp.** *bürka*‘ örtti (KFL-168a/2); **Çağ.** alıp gül yüzidin *burka*‘ yakın bülbülga körgüzdi / yok irse ol ni dip kılğay bu munça şūr u gavğanı (MSD-272), (ÇTS: 182)

bürkü:Yüz örtüsü, kadınların örtündükleri peçe, yaşmak.

Kıp. (KPÇKTS: 40); **EOT** *bürku*‘ın nāgāḥ götürdi gördiler / ol şehen-şāḥ yūsuf imiş bildiler (EDKY-1634)

bürünCek: Duvak; peçe.

EOT ‘avratuḡ ṭonı bir göñlek ve ṭon işi (2) ve biri derincek ve biri *bürüncek* (KG-73a.2); **Kıp.** (KMT 19a/4); **Çağ.** (ME: 28)

çadır: Peçe.

Çağ. *çadır* kēydürdi ölükke (ME: 36)

devāc: Duvak.

Çağ. (ÇTS: 289)

dutuğ: Peçe.

Har. şalındurdı *dutuḡnı* taḡı bēl destārını (MEŞ-28/6)

duvak: Peçe, yüz örtüsü.

Kıp. (KPÇKTS: 66)

göz örtüsü: Yalnız gözü saklayan örtü.

Kıp. (KPÇKTS: 87)

ḡatunlar kēyer çadır: Peçe.

Çağ. (ME: 168)

ḥicāb: Yüz örtüsü.

Har. ammā yūsufnıñ yüzine niḳāb örtmediler şūretin (20) *ḥicāb* içinde kizlemediler (KE-76r20); **Kıp.** (KPÇKTS: 97)

kendeş: Yaşmak.

Har. (MEŞ-142/2)

kız köşege: Gelin duvağı.

Çağ. (ME: 78)

körüş: Peçe.

Har. niḳāb kemişti tişi *körüş* edindi tişi (MEŞ-167/3)

köşege: Gelin duvağı.

Çağ. (ME: 106)

közenek: Yüz örtüsü.

Kıp. (KPÇKTS: 161)

niḳāb: Peçe, yüz örtüsü.¹⁹

Kar. *niḳab* kötrür ajun birer yüz açar / yazar qol qıçar teg yana terk qaçar (AH-221/222); **Har.** biliglig kıl kamug işde özümni / kiter ğaflet *niḳāb*ın aç közümni (KHŞ-111), *niḳāb* kemişti tişi *körüş* edindi tişi (MEŞ-167/3), yūsuf ‘aleyhi’s-selām mışır ḥalqıña *niḳāb* kötürdi yüzün körgüzdi (KE-67r1); **Kıp.** *niḳāb* örtti (KFL-147a/3); **EOT** (BL 27b-11), andan *niḳāb*ı (7) qaldurup muş‘abı bilüp bi-ecme‘ihim muş‘aba teveccüh idüp (İKT IV-I 19a/6), yüzinde *niḳāb*ı başında çarı tıururdu (İKT IV-II 437b/1), yüzini al tıuvağ ile yaşırmış / *niḳāb* ucını göğsinden aşırmış (HN-3235), temām oldu kitāb

¹⁹ Koçu (2015), bu kıyafetle ilgili şu bilgiyi aktarır: “Bilhassa siyah ve beyaz, yarı şeffaf kumaşlardan yapılırdı; nikabın hemen ardındaki gözler önünü ve etrafını gereği gibi görür; uzaktan bakan gözleri ise nikab ardındaki yüzü seçemez, tanıyamazdı. Yüzün tümünü örttüğü için nikab karşılığı olarak yaşmağı da kaydetmek doğru olmaz, zira yaşmak gözleri açıkta bırakırdı, nikabın tam Türkçe karşılığı peçedir” (s.185-186).

elḥamdülillāh / açıldı her *niḳāb* elḥamdülillāh (BH-58a/9), ol zamānda ḳā‘ide eyle-yi-idi / yüzine sulṭān *nikāb* eyler-idi (YZL-1130), yā zevāle geldi ol dem āfitāb / yāhū bedrūn yüzine geldi *niḳāb* (EDKY-757), çādırın ḳurdu tınāb-ender-tınāb / gün yüzine ḳarşı tıtdılar *niḳāb* (VG-158), tal’atı hurṣīdinin yüzden *nikābun* açmadın / şeyhīnin bu ṣīveden gönlün ferāh ṣād eyleyen (ṢYD-144/7), ṣanemā *niḳābu*n açsaṅ ebedī ḳalır güniden / yaḥod ay felekde penhān ya güneş *niḳāb* içinde (ADD-216/2), dost yüzinden *niḳābı* her kim giderdiyise / hicāb kalmadı ana ayruk ne hayr u ne şer (YED-26/3), dört yigit *niḳābı*la gezeridi (DK Drs.92a.1), tamām oldu çü söz sahāvet irdi / hasenāt yüzinden *niḳābı* gitdi (RN-422); ol ‘avrat ḡayetde cemīle idi bir gün yüzünū (13) *nikābı* açıldı (İKT I 150a/13); **Çağ.** ey nārīṅa ḳul alma yüzünḡin *niḳābı*nı / kūyuṅ otıṅa salma yana şeyḡ ü ṣābnı (MSD-785), (ÇTS: 846)

perde: Peçe.

Kar. ançaḳa tegi yaştı kün *perde* birle (KTS: 601); **Har.** (HAT: 470), oturmuş *perde* artında uşol ḡūr / yüziniṅ şu‘lesindin ıv toluḡ nūr (KHŞ-2365); **Kıp.** indürdi perdeni (KFL-116a/3); **Çağ.** iy ḡoşā ol ki ‘ayb körmemek ile / yüz hüner-ver merātibin tapḳay / ya‘nī öz ‘aybı *perdesi* közige / özge il ‘aybı çehresin yapḳay (AŞNÇH-78), (ÇTS: 890)

perde-‘arūs: Duvak, gelin örtüsü.

Çağ. (ÇTS: 891)

piçe: Peçe, yüz örtüsü.²⁰

Kıp. (KPÇKTS: 216)

saraguc: Kadın yaşmaḡı, yüz örtüsü.

²⁰ Koçu (2015), piçe’yle ilgili olarak “Kadınların sokakta yüze örttükleri kafes gibi seyrek dokunmuş örtü; tutuk; nikab. Peçenin, tutukun, nikabın yaşmaktan farkı yüzü tamamen örtmesidir. Çarşaf ile birlikte kullanılmıştır.” izahında bulunur (s.193).

Kar. (DLT I, 487/3); **Çağ.** (AL: 266), (AŞN: 578)

tok: Yüz örtüsü, peçe.

EOT (BL 27b-11)

tutuĠ: Peçe.

Kıp. takı *tutuġnı* (KFL-116a/4), (KPÇKTS: 285); **EOT** cemalin arz kılmıştı
ufuktan / nitekim dilruba yüzü *tutuktan* (TS: 1291), (YTS: 215)

tuvaĠ ~ tuwaġ: Peçe, yüz örtüsü.

EOT yüzini al *tuvaġ* ile yaşurmuş / nikāb ucını gögsinden aşurmuş (HN-3235),
açıldı sünbül ü nergis şakāyık / ki ref' éde yüzinden ol *tuvaġı* (MN-154/5), (TS: 3864);
Çağ. (ÇTS: 1167), (ME: 28)

yapaġı: Peçe, yüze örtülen örtü.

Kıp. (KPÇKTS: 310)

yaşınmak: Peçe, kadınların örtüsü.²¹

Kıp. takı mesh kılmak revā bolmas tahfife öze takı börk öze takı *yaşınmak* öze
takı iki yalğan yin öze (İMVS-129a/4)

yaşmak: Yaşmak, yüz örtüsü.²²

Kıp. (KMT 19a/13); **EOT** (BL 27b-11)

ayaġum paşmak yüzüm (3) *yaşmak* görmedi dër (DK Drs.6a.3)

yupka perde: Peçe.

²¹ Koçu, bu giyim kuşam kelimesiyle ilgili şu bilgileri verir: “İslam kadınlarının sokakta ferâce giydikleri vakit yüzlerine tutundukları ince beyaz dülbenden örtü ki biri yukardan ve biri aşağıdan gelerek gözlerin önünde bir aralık bırakan iki parçadan ibarettir.” (Koçu, 2015, s.243-244)

²² Ögel (1985), kelime ve kullanılışı ile şu bilgileri verir: “Yaşmak sözünü, eski Anadolu ile Mısır Memluk kaynaklarından başlıyarak görebiliyoruz. Mısır Türklerine ait kaynaklarda, yaşmak ile közenek sözleri hemen hemen aynı manayı karşılayan eş sözler gibi, yanyana verilmişlerdi. Burada, közenek geleneğinin derinlerine inebilecek durumda değiliz. Ancak bu sözün, ‘göz’ ile bir alakası olabileceğini de, düşünmüyor değiliz. Közenek’in kadınlar tarafından kullanılan bir ‘yüz peçesi’ olma ihtimali de yok değildir.” (s.191).

Çağ. (ME: 97)

yüzlük ~ yüzlük: Yüzlük, yüz örtüsü.

Kıp. (KPÇKTS: 333), (KMT 20b/2); **EOT** götür hanım yüzünden *yüzlüğü* dir / ki görem nicedür gündüzligüñ dir (HN-5623), (TS: 4786), (YTS: 256)

yüz örtüsü: Sadece gözleri açıkta bırakan peçe.

EOT (BL 27b-11)

1.1.1.2. Üst Giyim

1.1.1.2.1. Elbise

ağruğ: Giyecek.

Kar. kişi *ağruğı* bolmasa bu boğuz / kişi önmezi ol bu *ağruğ* boğuz (KB-3667)

ala: Alaca (giyim).

Kar. (İML: 9)

‘alemluğ ton: Pamuklu giysi.

Kıp. adnattı anı / kı̇r sürtti aña / *‘alemluğ ton* köndürdi anı (KFL-141a/8)

alık: Giysi, giyecek.

EOT alır ola cihānuñ *alıgını* / bilür ola zemānuñ *kılıgını* (HN-4611), sırtlarımız görmez oldu *alıgı* / ayaklarımız unuttu gön geligi (TS: 101), (YTS: 7)

apraq: Yıpranmış (giyim).

Kıp. (KPÇKTS: 10)

asbāb: Elbise.

Çağ. (ME: 11)

‘attābī: Bir kumaş veya giysi türü.

Kıp. (KPÇKTS: 16)

bağış: Her zaman giyilen elbise.

Çağ. (AL: 92)

bağyeliĠ: Kaba dikişli (giyim).

Çağ. (ÇTS: 96)

belleme: Yelek gibi bele kadar olan giysi.

EOT amme miltan derler *belleme* libastır zibun ve içlik ve acem gömlegi ve silah abası ve göte küstü tabir olunan esvaba şamildir (TS: 496), (YTS: 30)

berek: Deve tüyünden yapılmış bir çeşit elbise.

EOT şüfinüñ ger cübbesin mey-ñānede rehn itmeyem / hırka vü seccāde nedür der-miyān olsun *berek* (ADD-30-6)

bez: Bir tür giyecek.

Çağ. (ÇTS: 131)

biz: Bez, kumaş; çamaşır.

EOT eger (6) gezüre *biz* yumağa virse gezür *bizi* ağac altında yapratsa (7) ödemek vācīb olur (KG-129a.6)

buka(y): Elbise.

Har. (HAT: 111)

burtağ (?): Elbise.

Kar. (KTS: 155)

bürd-i yemānī: Çizgili Yemen kumaşı ve bu kumaştan yapılan elbise.

Kıp. yemen-den *burd-i yemānī* alıp öz velāyetine kilip terk-i (10) ticāret kılıp bir dekenge kiçip oturmak tiler-men (GT-184/9)

bürküt: Kadının belden yukarısına giydiği elbise.

Kıp. (KPÇKTS: 40)

bürüme: Bütün vücudu kaplayan giysi.

EOT subh-dem a'dâ giyip sâz ü selep / *bürüme* çukal ü cevşendir acep /ellik ü kolluğ ü butluk hem ışık / hep musaykal çevre verirdi ışık (TS: 743), (YTS: 43)

camadan: Yünden elbise.

EOT etegi kısacık yenleri daracık koyun yününden dokunmuş bir libastır kumaşı ismine mele ve örmek derler anı zâhitler giyerler ve ana *camadan* ve dir'dederler (TS: 747), (YTS: 44)

câme: Elbise, giysi.²³

Har. dehķān buyurđı bēş batman etmek bēş batman et bēş batman un bēş batman kümüş yarmak (15) bir *câme* bōz ol balık birle süleymānga bērdiler dehķān aydı ey yigit her künde maņa kelgil mundağuk (16) bēreyin tegme yılda altmış *câme* bōz bir ķat ŗon za'ıfeņa bēreyin men tirig bar ersem ķayğurmağıl (KE-144r15-16); *Kıp.* yahşı tokıdı *cāmeni* (KFL-169a/5); *Çağ.* (ÇTS: 188)

candar: Giysi, elbise.

EOT (BL 13b-8)

cuğa: Kuşam, saya.

EOT cebe *cuğa* çarğap gēyürdi (DK Drs.128b.4)

cübbe: Uzun, yanları geniş ve düğmesiz giysi, bir çeşit elbise.

EOT andan 'ömer buyurđı kim ye (182b/11) zīde bir şūfdan *cübbe* geydürüp (12) deveye bindürüp cezīre-i dehleke göndere-y-idi (İKT IV-I 182b/11), beyregi odasına yetürdiler *cübbesin* üzerine örtdiler (DK Drs.151a.2); *Çağ.* (ÇTS: 214)²⁴

²³ Koçu (2015), kelimeyle ilgili şu açıklamayı yapar: "Farsça isim, arkaya giyilen şey, libas, esvap. Zamanımızda artık hiç kullanılmıyor. Eskiden günlük sohbet dilimizde 'câme-i matem=yas esvabı', 'câme-i fena=yokluk esvabı (mecazen:kefen)', 'câme-i iyd=bayram esvabı', 'câme-i mihnet=mihnet, bela, sıkıntı esvabı' gibi mürekkep isimler de kullanılmıştır. (...) Vücudu içine alıp saran 'yatak' karşılığı olarak mecazen 'cāmehab=uyku esvabı' ismi, bilhassa eski şairlerimiz tarafından pek çok kullanılmıştır. Farsçada 'şüriden=yıkamak' kökünden bir takı ile 'cāmeşür' ismi 'esvap yıkayıcı' anlamında kullanılır; bu isim de Türkçeye 'çamaşır' şeklinde bozularak alınmış ve 'kirlendikçe yıkanıp, temizlenip giyilen içlikler' karşılığı kullanılmıştır ki çamaşırın başlıca iki parçası ten üstüne giyilen gömlek ile dondur." (s.55).

cübrek: Elbise.

Kıp. (KPÇKTS: 44)

çaBan: Elbise, giyim, kıyafet; giysi, cepken.

Çağ. (ÇTS: 219, 227)

çekrek: Altan giyilen kısa giyim.

EUyg. (EUTS: 60)

çımdan: Bir tür elbise.

EUyg. (EUDDM: 99)

çöprek ~ çüprek: Elbise, hırka; bebek kundağı, kundak.

Kıp. eger bolmasa anıñ birle *çöprek* kurutğay anı ili birle taqı ‘avratını örtgey (İMVS-89a/6), (KMT 20a/12,60a/11), (KPÇKTS: 54), (CC II-59b/1b)

çörgek: Bebek kundağı, kundak.

²⁴ Cübbe ile ilgili, edindiğimiz diğer bilgiler şunlardır:

“Uzun, geniş yenli, düğmesiz resmi üst giyimi” < Ar.cubba a.m. Eski devirlerde “cübbe ve destar” bir kimsenin yüksek bir içtimai mevkinin alameti idi.” (Tietze, 2016, s.117).

“Kaftandan daha ince ve Arap kaynaklı bir giysidir. Türkmen cübbeleri mavi, erguvan, kırmızı ve yeşil çizgili olarak yapılmaktaydı. Kadın cüppeleri ise çuha, kadife yahut ipekten hatta bazen av hayvanlarının derisinde yapılmıyordu. Kadın cüppelerinin çoğu altın sırma yahut ibrişimle işlenmekte veya bitkisel motifli kumaşlardan yapılmaktaydı.” (Türkoğlu, 2002, s.150).

“İlmiye kıyafetinde biniş altına giyilen üstlük libas ki darca olup bunun kısasına abdestlik derler.” (Şemsettin Sami, 2015, s.188).

“Eski ilmiye ricalinin biniş altına giydikleri darca elbisenin adı idi. Entariden kısa, kolları da uzun olanına abdestlik denilirdi. Sonradan sarıklı hocalarla papazların giydikleri geniş kollu uzun ve geniş bedenli yakasız üst elbisesine de bu ad verilmiştir. Mintan yakası gibi iki santim kadar yumuşak yakası vardı. Dizden aşağıya gelecek derecede uzun ve düzdü, kolları sade idi. Her türlü ve her renk kumaştan yapılabilirdi. Kışlıklar alekser kazmirden, yazlıklar sof yahut şaliden yapıldı. Düz olmak şartıyla ipekli kumaştan da yaptırılanlar vardı. Medreseninin olanlarla imam ve hatipler cüppe ile gezebildikleri halde ilmiye ricali cüppe ile dışarıda gezemezler, bunun yerine ‘lâta’ giyerlerdi. Yeniçeri solaklarının üste giydikleri elbiseye de bu ad verilirdi. Şam kumaşından veya beyaz ipekten yapılan bu cüppelerin arka etekleri dizden biraz aşağıda, önleri de daha kısa idi. Yan taraftan iki uçları beldeki geniş kuşağa takılırdı. Bunun altına dizlere kadar kullanılan beyaz gömlek giyilirdi.” (Pakalın, 2004, s.311).

Koçu (2015), “Cübbe, medrese softaları ile cami ve mescitlerdeki hademe-i hayratın (imam, müezzin ve kayyum efendilerin) giydikleri bir üstlüktür; yakası, mintan yakası gibi iki parmak yükseklikte olup, kolları bol, el üstüne düşer uzunlukta olur, etekleri de diz kapağı altına kadar iner. Daima düz renk, bilhassa devetüyü ve siyah kumaşlardan, yazın softan veya siyah ketenden, kışın da yünlünden kesilmiştir. Eski teşkilatta ilmiyeye mensup olmayan bazı kimseler (mesela Divân-ı Hümayun çavuşları, yeniçeri çuhadarları) da cübbe giymişlerdir; onları ulemeden ayırt eden kavukları olmuştur. Cübbe ile beyaz dülbend sarık, ilmiye sınıfına, medreselilere bir alamet-i farika, nişan, damga haline gelmişti. Zamanımızda cübbe ile fes etrafında beyaz dülbend sarık imamların resmi kıyafetidir; fakat ancak vazife başında, cami ve mescitlerde namaz kıldırır iken ve cenaze törenlerinde giyebilirler.” (s.64).

Kıp. (CC II-59b/1b)

çuba: Elbise. (?)

EUyg. -(1)nça sınaıu yarlıkap tonsuz çuba 60-18 ... -/η olarnı birle katılu yor-
60-19 (-ıyu) (MS-60-17)

çuha: Kuşam, saya.

EOT çuhasıyla beyregün ayağına düşdi (DK Drs.60b.1)

çuğa: Kuşam, saya.

EOT tokuzlama çargap çuğa bayındır hāna pencik çıkardılar (DK Drs.108a.9)

çupra: Eski elbise.

Kar. (DLT I, 421-7)

delk: Eski, yamalı elbise.

Çağ. (ÇTS: 281)

Derlik: Üstten giyilen ince elbise.²⁵

EOT bir eski *derlik* ve bir ibrişim kuşak ve bir sakandırı (TS: 1110), (YTS: 65),
ki yindek süci içmek erlik degül / çuğaldur erün tonı *derlik* degül (SN-4457)

dıkk-ı mısrî: İnce kumaştan bir çeşit giysi.

Har. teveçiler tonın (5) çıkarıp *dıkk-ı mısrî* atlıg ton keydürgil mingen tevesin
bezegil (KE-188r5)

dībā ~ dībāc: Giysi, elbise, erkek elbisesi.²⁶

²⁵ Koçu (2015), kelimenin hem başlık hem de ayakkabı anlamıyla ilgili bilgi verir: “Çorapsız giyilen hafif ayakkabı. Aslında ev içinde giyilen hafif bir ayakkabıdır; tabanı, köseleden, üstleri deri (sahtiyan), keçe, çuha, kadife; sırma işlemeli, inci işlemeli; arkası ve yanları tamamen açık, ayağın yalnız ön kısmını örter, yanları ve arkası kapalı türlü çeşidi vardır; kadın ve erkek terliği olarak da ayrılır; hem erkeklerin hem kadınların giydiği terlikler de olmuştur. Eskiden kadın ve erkek terliklerinin en süslüleri, kıymetlileri gelin ve güvey terliği olarak yapılırdı. Kadın terliklerinin erkek terliklerinden farkı, bilhassa yüksek ökçeli oluşudur. Eskiden külah ve kavuk altına giyilen ve serpuşun ter ile kirlenmesini önleyen bir takkeye verilen isim.” (s.230-231).

EOT ‘ömrüm içinde *dībā* ve *ḥarīr* geymeyim ve *tīz* daḥī ṭon geymeyeyim (MÜS-26/8), getürdi bir yaşıl ṭon geydi *dībāc* / kemişdi başı üzre hem yaşıl tāt (HN-2918)

Dolama: Entari gibi önü açık olan ve kavuşturularak üstüne kuşak bağlanan eski zamanlarda giyilmiş çuha elbise.²⁷

EOT lakin benim dahi bunda *ṭolama* ve çağşırım vardır (TS: 1200), (YTS: 209)

don: Elbise, giysi.

Har. don keydürdi aḡa (MEŞ-17/4); *Kıp.* (EDM 12b/2, 23b/14); *EOT* (BL 26b-10, 27a-1, 2, 3, 4, 10) beḡzi şaru saçı yatmış *donı* kir / kim söger ü kim buşar u kim kaḡır (GAR-3866), (TS: 1211), (KTS: 201), bir er *donlu* tururlar tapusunda / esīr itmīş cihānı kapusunda (RN-32), bu tevḥīd *donnı* geyen varlığını yoḡa sayan / iş bu yola kāyım duran mutlak bilün ol el durur (YED-61/9), giydi gece bu mātēm içün cūbbe-i

²⁶ Koçu (2015): “*dībā*: Fransızların “brocard” adını verdikleri çiçek nakışları dokunmuş lüks bir ipekli kumaşın adı, ki bazan türlü renklerdeki çiçeklerin ipekleri arasına altın teller de atılırdı.” (s.95-96).

Salman (2004): “*diba*: Canfes’in daha kalını olarak bilinir. Motif atkılarında kılaptan, sırma, sim gibi altın ve gümüş iplikler kullanılarak dokunmuş ipekli veya kadife bir kumaştır. *Diba* kumaşların atkı ve çözgü iplikleri ipektendir. Ağır bir ipekli kumaş olan *dibanın* ilk kez Uzak Doğu ve Orta Asya’da dokunduğu sanılmaktadır. Yazılı kaynaklar Göktürk, Uygur ve Hazar Türklerinde bu kumaşın önemli bir yeri olduğunu ve çok kullanıldığını göstermektedir.” (s.28).

Özen (1982): “*dibaç* (istufa): İpek ve sırma ile nakışlı olarak dokunan kumaş. Ekseriya mefruşatta kullanılırdı. *Ālā* cinslerine sündüs ve *dibaç* denir.” (s.318).

Pakalın (2004): “İpekli ve renkli kumaş, bir nevi kalın canfese verilen addır. Altın veya gümüş karışık dokunmuş çiçekli ipekli kumaşlara da *diba-yı* munakkaş denilirdi.” (s.449).

²⁷ “*dolama/tolama*”nın nitelikleri ve anlamıyla ilgili görüşler ise şöyledir:

Özkarcı (1995), kelimeyi iki anlamda değerlendirir: “1.Yeniçerilerin giydiği üst kaftan. 2. Entari gibi önü açık olan ve kavuşturularak üstüne kuşak bağlanan çuha elbise.” (s.305).

Şemsettin Sami (2015) “Çuhadan entari gibi önü açık olarak kavuşturulur ve üstüne kuşak bağlanır eski bir libas.”der (s.268).

Pakalın (2004): “Üste giyilen cübbemsi bir nevi elbisenin adıdır. Müslüman kadın ve erkeklerin giydikleri dolama çuhadan yapıldı. Önü açıktı. Belden bir kuşakla bağlanırdı. Bunların kürklüsü ve çatma kemhaden yapılmış olanları da vardı. Yeniçeriler de giyerlerdi. Yalnız kadınların giydikleri dolamalar diz kapaklarından az aşağıya kadar nispeten kısa olduğu halde yeniçerilerin giydikleri dolamalar daha uzundu. Yeniçeri dolamalarının ön tarafları yürümeğe mani olmamak için de bele sokulurdu. Üst kısmı bele kadar düğmeli idi. Alt kısmı genişti. Kolları kıvrımlı ve geniş, bilek yerinde ise mintan gibi dardı. Bellerine çizgili kumaştan kuşak bağlarlardı. Üstlerine kaput yahut yağmurluk giyerlerdi. Acemilerin kaputu altında mavi renkte dolamaları olurdu. Murabba dolama denilen bir nevi de vardı. Posta tatarlarının giydikleri bu elbiseye “tatar dolaması” denilirdi. Gelişi güzel sarılan sarığa da bu ad verilirdi.” (s.471).

siyâh / derd ile göğə boyadı *donunu* subh-gâh (ŞYD- IV/1), ihrâm deyü eginime bir *don* giyirdi gam / nice ki isterim etegi vü yakası yok (ŞYD-94/4), ve meşelde dëmişlerdür (8) ki atıñ ve *donuñ* oldur ki yavaş ola eyle ki at ve ton seni (9) ‘azîz dutar (KAT-96/8), gelür her gün yeni nuzl ü yeni hon / yeni gelenlere virür yeni *don* (RN-365)

esbâb: Giysi, giyecek, giyim.

Har. mışr halkı yëti yıl kahtlık birle mübtelâ boldılar mālın tawarın mülkin *esbâbın* kulin küñin yūsufğa satıp aşlık aldılar (KE-66v20), (HAT: 178), niçe bu nefis *esbâbını* kürmak niçe bu dünyâ kağğusunda turmak (KHŞ-1944); **EOT** *esbâbı* katında yūsuf oturur / geldi bir kurd tã ki anı götürür (EDKY-195)

geyecek ~ giyecek: Elbise, giyecek.

EOT işhâk kuçdı bedenine (1) yapışdı eyitdi kim âvâzı ya‘küb âvâzı beden ve *geyecek* ‘ışuñ didi (İKT I 77a/1), *giyecegi* olmış kir bundan şonra oğlı tiz zamânda qara (9) giyse gerek (İKT IV-II 297b/9), (KTS: 278)

geyesi ~ giyesi ~ giyesü ~ geysi ~ giysi: Giyecek, elbise.

EOT geldi *geyesi*-(4)- sin [gëydi evine] gëtdi. (DK Drs.46b.3), her ne êtse êder yëyesi içesi *gëyesi* eksük kılmaz (KAT-20/7), gemimüz içinde delim nesne var / *geyesi* vü yiyesi māl u tavar (SN-3298), aceplediler ol yiyesileri / şu denlü döşekler *giyesleri* (TS: 1682), beni atumdan (21) indürdiler *giyesümi* çıkardılar (İKT IV-II 248b/21), (BL 26b-10), anlara ol mālдан *giyesi* dahı eylenüz anlara dahı söylenüz (4) anlara yahşı söz (BKT-76b/3), kimde ki (17) qara *giyesi* bulsalar ocağa yaqarlardı (İKT IV-II 430b/17), (YTS: 94), şu içmezdi yimez idi yiyesi / hemîn diz tonı var geymezi *giyesi* (HN-1738), ‘aceblediler ol yiyesileri / şu döşeklerü vü *giyesleri* (SN-842), beni atumdan (21) indürdiler *giyesümi* çıkardılar (İKT IV-II 248b/21), ata ve ana ve hışm ve kavm sevinür

bişik tahtın yaraqlayub yinji *geysler* eyleyib dürlü şāzī birle anuñ (2) ıulluğına bil bağlarlar tā aña değin ki resīde ola (MT-10a/1)

geyik: Elbise.

Kıp. (KPÇKTS: 86)

geyilür: Giyecek, elbise.

EOT iki yüz *geyilürden* döşenilürden kavlettiler (TS: 1679), (YTS: 93)

geyim: Elbise.

EOT bu *geyimi* üzerinden tamam soydum dedi (TS: 1679), (YTS: 93)

geyme: Giyecek, elbise.

EOT kanı hâcenin lâleden haymesi / kanı hâcenin aladan *geymes*i (TS: 1681), (YTS: 93)

geymek: Elbise.

Kıp. (EDM Z/2 84)

hırka: Giysi.

EOT ve dağı bir kerre gemiye girüp denizde giderken (6) her tarafından yiller zâhir olup gemi muztarıb olup ibrahîm başını *hırkasına* çeküp yatdı (İKT IV-II 365b/6)

hırtı pırtı: Eski püskü, pılı pırtı.

EOT nigah etmeyüp *hırtıma pırtıma* / urup tekyeden postumu sırtıma (TS: 1918)

hil‘at: Elbise, üstlük.

EOT her birine *hil‘at-i* hâs eyledi / viribidi bunlara hem hōş söyledi (EDKY-1226)

hulla: Bir çeşit elbise, vücudun tamamını kaplayan bir tür giysi.

EOT bir *hulla* giyirdi ki kaymatı biñ dīnārdı (İKT IV-II 390a/20), (BL 27b-10),
mekke ehline in‘ām ve iḥsān eyledi ve ka‘beye ḥarīr *hulle* (13) geyürdi (İKT I 155a/12)

iç ton: Elbise.

Kar. (KTS: 338)

im: Elbise.

Kıp. (KPÇKTS: 110), (KMT 19b/9)

izāra: Hulle, vücudu kaplayan kuşaklı bir çeşit düz giysi.

EOT (BL 27b-10)

kabāçe: Hafif giysi.

EOT rahmân iken mu‘allimin ümmî kodun adın / sultân iken dü-kevne *kabâçen*
durur abâ (ŞYD-5/7)

ḳabā-yı ‘āriyet: Ödünç elbise.

Çağ. (ÇTS: 556)

kaldruğa ~ kaldurğa: Hışırtılı elbise.

Kar. (DLT III, 442/20)

ḳalın: Sık dokunmuş, ipekten yapılmış kalın ton.

EOT (KTS: 380)

ḳaptan: Elbise.²⁸

²⁸ Kaftan’ın niteliği ve kullanımıyla ilgili edindiğimiz bilgiler şöyledir:

Parlatır (2006): “Kaba üstüne giyilen astarsız ve süslü giysi.” (s.818).

Türkoğlu (2002): “Kaftanlar uzun, diz altına veya ayak bileğine kadar sarkan üstlüklerdir. Orta Asya’da *kaba*, *çapan* veya *şapan* gibi adlarla hala giyilir. Çağatayca “kaptan” denilmekteydi. Kaşgarlı Mahmud’a göre, kaftanların iki ön ve iki arka eteği vardı. Bazılarında bele kadar veya daha aşağıda biten yırtmaçlar varsa da Türk kaftanları genellikle arkadan yırtmaçsız yapılmıştır. Astarlı kaftanlara “*kapama*”, yünden olanlara ise “*çekrek kapa*” deniyordu. Nitekim cekete benzer üstlüklerle de “*çekrek*” denmiştir. Çekmen de eski bir üstlük idi. Cepkenin bu sözcükten geldiği sanılmaktadır. Kaftanların önde, sağdan sola kapanması da bir Tür geleneği olarak bilinir. Yalnız Uygurlarda bunun tersi uygulanıyordu. Orta Asya Türklerinde, kaftan üzerine, çok yaygın bir gelenek halinde, iki türlü kuşak bağlanır. “Kurkurma kuşaklu” ibaresindeki “kur” sözcüğünün bir rütbe olduğunu Kaşgarlı’dan öğreniyoruz.” (s.149-150-151).

Koçu (2015): “1828’den önceki eski kıyafette en üste giyilen astarsız esvap, entari, bilhassa erkek entarisinin adı; ten üstüne giyilen iç donu ve gömlekle başlayan erkek giyim kuşamı kaftan ile

Çağ. hırka anıñ cismide *ķaptan* bolup / *ķaptanı* ten cismi anıñ cān bolup (AŞN: 639), (AL: 304)

kazbaz: Bir çeşit çocuk giyeceğı.

EOT (YTS: 132)

kedgü: Elbise, giyilecek nesne.

EUyg. eren işilerke *kedgü* tonağı itig 31-2 yaratağ yivig tizig ed tavar 31-3 üzüksüz e(gs)üksüz kergeksiz bolur -31-4 -lar (MS-31-1), tınlıqlarķa *kedgü* tonağı ulatı asıg kılur (TT I - 392), (EUTS: 103)

kedgü: Elbise, giyilecek nesne.

Kar. yigü *kedgü* erse yigüm bar keğim / taķı ma kerek bolsa birgey içim (KB-3761), (DLT I, 430/13), (KTS: 408)

kedgölük: Giyecek.

Kar. tiriglikni mün kıl asıg eğgölük / yarın bolģa eđgü yigü *kedgölük* (KB-232), bu dünya neñindin yigü *kedgölük* / al artuķ tileme vebal yüğgölük (AH-189/190)

kedgü nirse: Giyim eşyası.

Har. (HAT: 304)

kedim: Giyim, giyecek.

Yaz. ... *k^edⁱm* b – – ^alpı ^erd^emi : ^anda kükdi (?) : türk bud^unka. – – (İH Batı Tarafı 4); **EUyg.** 94-1(tu)rup eviñe bardı ... anta 94-2 (ötrü) kün küniñe tañ 94-3 ... turup yañı arıg *kedim* 94-4 / - ... *kedim* ... - liginte ... 94-5 tütsüglük tutup eviniñ 94-6 қаpağınta uluğ ağır ayamaķın 94-7 kelteçi dıntarlarag 94-8 erti (MS-94-3/4),

tamamlanır. Kaftanın üstüne ancak, zamanımızın paltosu, pardesüsü yerine cübbe, kürk, kapañıça giyilir. En kıymetli, en lüks eski kumaşlarımız için “kaftanlık” denilirse hataya düşölmez. Eski toplum hayatımızda yeniçeri neferinden padişaha, bir küçük oğlancıktañ pir olmuş kişiyeye kadar kaftan giyilmiştir. Ağır kıymetli kumaşlardan kesilmiş kaftanların göğüs kısımları ayrıca altın telli şeritlerle, kordonlarla süslenir, elmas ve altın düğmelerle bezenirdi.” (s.143-144).

(EUTS: 103), tapıngu (19) üçün aş içgü ton *kedim* töl(e)t (20) töşek iglemişdeki ot emde (21) ulatılar üze neçkeke tegi uza-(22)-tı ...(AY-80/19), (UİG-T.III.M.185)

keğim: Giyim, giyecek.

Kar. yitürse içürse keğürse *keğim* / at üstem kız oğlan bu birse telim (KB-2280),
könilik tonun keç qodup ergilik / *keğim* ton talusı könilik tonı (AH-167/168), (KTS:
408); *Har.* (m)uña eğgülük kılgıl adınların artuqraq ağırlağıl tatlıg yémeler yumşaq (4)
(*ke*)*đim*ler bėrgil (KE-79r4)

keğim: Giyim, giyecek.

Har. uş andın soñ qamağ esbābı yārın ayak çanağ *keğim* tonlarını şīrīn (KHŞ-
299)

keğim etmek: Elbise, giyim kuşam.

Kar. (KTS: 408)

keğindi ton: Çok giyilen elbise.

Kar. (DLT I, 449/7)

kelim: Kilim, pılıpırtı.

Kar. (KTS: 410)

kelimlik: Kılık kıyafet, elbise.

Kar. (KTS: 410)

kewşek neñ: Yumuşak ve gevşek olan her şey, ince elbise vb.

Kar. (DLT I, 479/10)

kèyer: Giyecek.

Çağ. (ME: 106)

keyesi: Giysi.

Kıp. (KPÇKTS: 142)

keygü: Giyecek.

Har. künde keydi tonmı bu künde *keygü* tonlar (MEŞ-139/4)

keygülük: Giyecek, elbise.

Çağ. ve her yıl ihtiyāc ehliḡa *kēygülük* yetkürgeyler (AŞN: 712), (AL: 344)

keyim: Giyecek, giysi.

Har. ya‘kūb yalawaç oḡulları on yigit kamuḡı bir şūrethḡ *keyim* keyip (5) keldiler erse yūsufḡa ḡaber bērdiler. (KE-93v4), *keyim* bērdi tişige (MEŞ-81/2), (HAT: 314)

keyit: Giysi, elbise.

Kıp. (CC II-66b/7b; 8b)

keymek: Elbise.

Kıp. (EDM 11a/11)

kiḡim: Elbise, kıyafet.

Har. uş andın soḡ kamuḡ esbābı yārın / ayak çanaḡ *kiḡim* tonlarını şīrīn (KHŞ-4524)

kigü: Giyim.

Kar. (İML: 41)

kilīm: Elbise.

Kıp. (KPÇKTS: 148)

kisve, kisvet: Elbise.

Har. (HAT: 330); *Kıp.* taḡı borçlarını ötemekden taḡı ‘iyālleriniḡ nafaḡasından taḡı kiçkez oḡlan nafaḡasından (6) taḡı anlarınıḡ *kisvesinden* barıp kilür ḡadarınça vaktan artuḡsı bolḡay (İMVS-337b/6), *EOT* bir *kisve* üstine salma şar(9)ınmış (MÜS-

115/8), her kim bu *kisvet* (2) içinde meskenet-ke taḥammül kılmasa müdde'î durur. (GT-153b/1 77a/1); 'avratlar yemegi ve içmegi *kisve*leri daḥı yaḥşılıḳ bile külfet olunmaz (BKT-36b/5) ey niçe rindün ki dürd-âlûde ola *kisve* / 'âlem-i ma'nîde şüfiden yeg ola himmeti (MN-311/1), rızk-ı ömri tamām eyledi henüz / şeş cihet olmadan tutduḡı *kisvet* (YED-19/4), (KTS: 436); **Çağ.** himmet iliniḡ gerçi ḥalk *kisve* bar / çarḥ atlasıdın ki ni biyik rif'ati bar (AŞNNC-35b/15); bu mevcûdât kâbiliyyeti kaddiḡa vücûd *kisve*ın salmaḡdın maḡşûd insân vücûdı (16) irdi (AŞNV-2a/15), (ÇTS: 639)

kiydük: Giyecek, elbise.

Kar. (KTS: 437)

kiymek: Elbise.

Kıp. (EDM K116, T202)

könçek: Pelerin gibi omuza alınan bir elbise.

Kıp. oş anıḡ kibi turur, kaçan kim (4) efüş *könçek* keyse andan sonra yıl çıḳsa andan *könçek* murdâr bolmas. (İMVS-147b/4), (KK 71b/2), (EDM 12b/2), (KMT 19b/8)

körgü: Kılık kıyafet.

Kar. (KTS: 461)

körk: Kıyafet.

EÜyg. (EUTS: 116), ök öz körkin tegşürüp çştani ilig-140.-niḡ yig üstünki amraḡ ḳatunı-nıḡ 141. *körkin* blgürtüp ilig beg basasınṭa 142.yorıy (ÇBH-139-141)

ḳulaḡ ton: Yenleri kısa ton.

Kar. (DLT I, 282-19)

künçek: Giysi.

Kıp. (EDM C55, K116, M122, T207)

libāCe: Elbise.

EOT t̄ac başına vü *libāce* engine / alup oturmuşıdı taht üstine (EDKY-1625),
geydi hil‘atler *libāce* engine / bağladı zerrīn-kemer hem biline (EDKY-1052), nergis
urındı t̄ac-ı zerrīni / geydi süsen *libāçe*-i çīni (ŞYH-30)

libās: Elbise.

Kar. tekebbür *libas*n keğip tap salın / kerip halkķa kögzün tap uslan tilin (AH-
277/278), *Har.* süçülmüş tigmelerge ten *libās*n terāzu içre körmüş öz bahāsın (KHŞ-
1169); *Kıp.* niçe kim dalk irür ‘ārif *libās* / mübārek-dür halāyıkķa du‘āsı (GT-101/10
51a/10), *EOT* tañrı ta‘ālānuñ ni‘metlerine pes dadurdı anlara tañrı ta‘ālā açlık *libās*nı
korkuyı dahı (7) ‘amelleri sebebiyle taħķīķ geldiııdı (BKT-296a/6), sultān mışra
gelicek üzerindeki (11) mecmu‘ı atını ve *libās*nı [virdi] hil‘at geydüıdı vezīrine ki ibn-i
sel‘üsdur (İKT 70b/11), üzerindeki *libās*ları biş aķķa degmezdi (İKT IV-I 122b/8),
andan muhtār ġāzī gelüp ellerin bendilerini aldı *libās*ların (170/1) geyüıdı (MÜS-
169/15), ammā bu üç dürlü ki dedük hoş vech birle (38) ve gökķek *libās*-ıla söyleye
(KAT-38/1), kimisi şol ķadar ķan aġladı kim / *libās*n ķan yaşıla eyledi nem (MN-113-
6), üryān şol emīr oldu ki atlasdan eder fahr / sultan bu gedādır ki palās etti *libās*i (ŞYD-
6/15), hevā-yı baġ-ı ķemendür çü ‘anberīn nifās / tonandı verd ü şaķāyık hezār reнге
libās (ADD-264-1), aşķ ‘amel ile biter lāyık olursa yiter / gerekse ‘uryān yüri gerekse
geygil *libās* (YED-119/2), (KTS: 492); *Çaġ.* niçe yıl tuġyān u ‘işıyān tonını ķıldım *libās*
/ imdi uş tuttum yaķa estaġfiru’llāh şad-hezār (MSD-21), ve bu nev‘ şeytān *libās*ātıdın
peykerimni mu‘arrā itġıl (AŞNM-3a/1), firāķ ehli köñli ıııdın nişānī ve anda nevmīdlik
cuġdları bile (24) mātemī *libās* kebüterler āşiyānı (AŞNV-5b/24), (ÇTS: 699)

murakķa‘: Yamalı hırka, elbise.

Kıp. eyā dünyā üçün keygen *muraḳḳa*‘ / bolup şāıḳ bu işden tevbe ḳılḡıl (GT-114/10 57b/10)

nevrūzī: Bir tür giysi. Bugünkü Afganistan Özbekleri ilkbaharda giyilen ince sabahlık gibi üst elbisesine derler.

Çağ. ve cibe ve cevşen ve köhe ve ḳaḡalduruk ve ḳarḑıçı ve kicim ve ’HH (6) yosunluḳ uruş esbābın hem türk tili bile ayturlar me mā’hūdī elbisedin meşel destār ve ḳalpaḳ ve *nevruzī* ve topi ve şirdaḡ (7) ve degele ve yilek ve yaḡlıḡ tirlık ḳur yosunluḳ nimelerni barısın türk tili bile ayturlar (ML: 777b5)

opraḳ: Giysi.

Kar. yaraḡlıḡ aşırnı ḳışike yitür / yaraḡ bulsaḡ *opraḳ* yalıḡnı bütür (AH-329/330); **Har.** eger alsa *opraḳ* bile başda ḳan / iriḡ saru suw hem biliḡ yok ziyān / saḡıḡa aḳıp ḳıḳmaḡu bolsalar / nêçe köp alınsa yunuḡ ābdān (MM-79/1); **Kıp.** (CC I 15b/10; 51a/3)

opraḳ: Eskimiş, yıpranmış giysi.

Kar. ḫalal dünya ḳazḡan özünḡi yitür / toḑur aç yalıḡnı hem *opraḳ* bütür (KB-3923), (DLT I,118-18), **Har.** resūlḳa yaḳın keldiler erse, bu ne bolmaçı *opraḳ*larını yıḡıp turur-sen (20) tēdi (KE-225v19), birke ton *opraḳ* taḳı nafaḳa neteg ḳılsa, taḳı biringe andaḡoḳ ḳılmaḳ kerek (NF-192/12-13)

otran: Yaḡma dilinde, elbise.

Kar. (DLT I, 108-19)

palās: Eski elbise.

EOT kimdür bunda *palās* giyen oldur anda hulle giyen / dilde aḡızda söylenen ol kimseye ḡülmeyendür (YED-99/2)

pūş: Elbise.

EOT çeşm-i hūn-rīzūñ siyeh *pūş*undan ēy fettān ғаşuñ / dem mi var kim ҡара başumda ol benüm mātem degül (MN-337-6)

sāde: Astarsız, tek kat elbise.

EOT (TS: 3219)

sakızlıg: Üzerinde yapışkan şeyler olan elbise vb.

Kar. (DLT I, 495/21)

şaşak ~ şaşak: Yamalı, eski elbise.

Kıp. (KPÇKTS: 228, 250)

şaykallanmış: Elden geçirilip yeni gibi yapılmış don.

EOT (BL 27a-2)

şevb: Giysi.

Kıp. şevbindin (KFL-85b/1); *EOT* mūsā ‘aleyhi’s-selām (18) ardınca çağırurdı *sevbī* ҳacar sevbī ҳacar dirdi (İKT I 119b/18)

seyrek: Hafif ve ince kumaştan don.

EOT (BL 26b-11)

sındıdan çıkmış: Yeni biçilip dikilmiş elbise, giyim.

EOT (TS: 3437), (YTS: 186)

şoyĠun: Birisinin üzerinden soyulan elbise.

EOT (TS: 3525), (YTS: 191)

soyқа ~ şoyha: Sırttan çıkarılan elbise.

EOT kimi bulsa soyar idi *soyқasın* / ya öldürüp alır idi қoyқasın (TS: 3525), (YTS: 191)

şayka: Şayka kumaştan elbise.

EOT kara şaykalı teküre selām viridi. (DK Drs.91b.1)

tamām renklü don: Tamamıyla düz ve tek renge boyanmış, düz renkli elbise.

EOT (BL 27a-2)

taman: Bir tür elbise.

EUyg. (EUDDM: 219)

terlik: Üstten giyilen ince elbise.

EUyg. (EUTS: 235)

ton: Elbise, giyim, giyecek.

Yaz. V. s^aytığ s^ariğ ^alt^unⁱm öğr[?]çğ ...m ^agı y^ed^er t^onⁱm VI. ^er ^erd^emⁱm ^ad^akı ^eğⁱçⁱme
^ana ^eğmⁱç ^eğⁱt y^er^eltⁱm (KC V), y(a)l(i)ñ : bod(u)n(u)g : *tonl*(u)g : çıg(a)ñ . bod(u)n(u)g :
b(a)y kılt(i)m : (KT D 29); *EUyg.* (EUTS: 247), (.) [bu] – 9.lar yuvig kelmis yavız kün -
10 ler ol (.) *ton* bıcsar ol *t[on]* 11 birlen ok adalar... (TT III-38.T.III. M.66), ... *tom*
'etüki kıpı tüketi kıltı ... (İKPÖ-L XXVI 1.), ok kırmuz-ta tñri-niñ çitraviri atığ, 242.
oğulı tñgridem *tomn* biliñe yörgeyü 243. alıpıntradanu yasın ilginde tutup 244. çştanı
ilig-niñ tegresinte kez-e yorı- 245-dı. ... (ÇBH-242), ... antada ötrü 7 wadziwanta
tñgri on kat 8 kök tñgride öz *ton* 9 türdi .. (HST-T.II, D.12.1 (Tafel I), ... ol kişi
11 suvke kirip et'özin arığ yunup 12 yangı *ton* kedip et'öziñe 13 edgü yıd yıpar-lar ...
(UİG-T.III.56,8), *tomı* bastan adaka (adakka)) tegli 14 kanka irinñe (irinñ-ke?) ürgenip
... (MAN-T.II.D.176 (Levha I), 40-10 ... sariti bodisvt 40-11 ...-/glisin *tomn* itigin 40-
12 ...-in .. kar / / ...-rkı katun 40-13, ...-ke brñmayu brm(an) şanki 40-14...-/ilig kanka
... (MS-40-11), uzun *tonlug* közüñüsin kökle içginmiş yarın yañrayur kiçe keñrenür tir
ança biliñler, muñlug ol anyıg yablak ol (IB-22), ... ölüm küniñe tegi

atayu 86 tapığın uduğın egsütmeser aşın içğüsün, *tomn* tonangusun 87 ... itin töşekin atına emiñe tegi alku tüketi tegürser 88(KİP-86), ...tapıngu (19) üçün aş içğü *ton* kedim töl(e)t (20) töşek iglemişdeki ot emde (21) ulatılar ... (AY-80/19), yigülük aşın kedgülük *tomn* (13) olurguluk orunun töl(e)tin töşekin (14) ... (AY-513/12), (EUDDM: 242), (İdi.: 174); **Kar.** bu ay toldı itti kör at *ton* tolum / ayur köndüreyin tapuğka yolum (KB-474), könilik *tomn* keđ qoğup ergilik / keğim *ton* talusı könilik tonı (AH-167/168), (DLT I, 41-2), (KTS: 756), (İML: 74), **Har.** (HAT: 600), yigitler tig tüzüp *ton*ların ol hūr yürir körğen anı ir tiyü saqınur (KHŞ-807); **Kıp.** döğöldür *ton* bilen bu pārsālīq / tileseñ zūhd ve taqva nefis ivin yıq (GT-102b/1(51b/1), aña *ton* kiydürgil hāmdın yā aq cildidin (2) taqı kiltirip meydān ortasında salğıl (MG-72a1), silevsin yağı silkip bolmas sırma *tomum* bügüp b[ol]- (CC II-60a/7), (EDM C105,K126, M147, T261), (KK 71b/2), (CC I-15b/10), (KFL-46a/4), (KMT 20b/5); **EOT**ulu mülk görürsin anlaruñ üstindeki *ton*lar yeşil harīrdendür ve özge renklü harīr qumāşdandur (BKT-626a/1), cebrā'il bir *ton* getirür geyürür / bu ol *ton*dur ki yusūf gönderür (YZL-1331), kuyu içinde aña eyle orun / eyle uçmakdan aña hoş hulle *ton* (YZ-4b/14), at bine vü *ton* geye devlet süre / yiri duta mülk ala çok māl dire (GAR-1183/2525), andan yezīd cūrcānı hīşār idüp dururdu şuña (18) dek kim harāc boyunlarına alup yidi yüz biñ (19) filorī iki yüz biñ *ton* dört yüz biñ (20) za'farān dört yüz baş esīr virüp şulh itdiler (İKT IV-I 174a/19), ayās eyitdi ben bir *ton* geyerin ki ol baña qullıq ide (İKT IV-II 251b/9) andan müseyyeb hān (12) hāzreti anı işidüp şāh *ton*ları geyüp bir kezden 'azm-i kūfe (13) kıldı (MÜS-19/12), eger *ton* geyse kim erişi ebrīşüm olsa ve (13) argacı banbuq olsa kerāhiyyet olmaz (KG-160a.10), (YTS: 210), (KTS: 757), bir mu'abbir dükkānın düzdi mu'abbirāta *ton* geydi, oturdu (MT-21a/6), namāz kılan kişinūñ *tom* teni arı olur (KAT-15/11), dahı hil'atları getürdi biş on / getürdi tīz dikilmiş cevherī *ton* (HN-1259)

gele g r  bah r u bu ağaçlar / k lalar cümle * on*larını mu‘lem (MN-113/9), bu inanmak
midur kim inanursız / ki dürlü * on* giyüp  onanursız (BH-13a/4), eski * onu*  biti  gs z
o lanu  dili (12) acı olur (DK Drs.130a.11), m  rda adı (3)  fe durur bunu la * on* ve b z
a ardurlar (TM-100b/3), ya‘n  kaçan cemre-i ‘a abeden atup f ri  olsa  al l olur, andan
sonra * on* geyse (6) y      y y  d rtinse dem l z m olmaz s f i  avlında (NHT-90a/5),
   ‘ilm ola * on* olmasa sehld r / ki  on ile f hr eylemek cehld r (SN-194), at (u) * on* a a
lib ce  ur  u a  / b -‘ lem b - abl geldi yüz ina  (EDKY-1049), ‘  -ı g l   u  anı
 eyd  k lur / kendüzine  eb-rev ne * on* gey r (VG-199), g le teng oldu sab ra *ton*-ı ter
g nleginin / ereli b  a nice gonce-dehendir kokusu ( YD-187/6), ‘   * omn* geymege
himmet-i b l  gerek / her boya l y k deg l  il‘at-i v l -y  ‘   (ADD-78/6), ** a .** k z l
tomn keyip ya  l zeberced ta t  ze a  a /   r n m  aytay n g lge y   usrev m  diy n anı
(MSD-274), d n  a tekell f *tomu* kiymek  ındur / her c bi sarı ‘ r z da bir   nd r
(A NNC-32a/5), tikilgen *ton*  is b n kimse bilmey / birisi hem k silmey hem tikilmey
(A N: 499), (AL: 218), (ME: 20), ( TS: 1146)

tona u ~ tonan u: Giyecek, elbise.

EUyg. (EUTS: 246), (TT I-392.), ...as n ick sin tonin *tonan us n* tüketi teg rser
14 ol edgü (U G-B.T.II Y.10), al u kedg  *tonan u* b z ara bu / b z erd ni y  
erür .. yara ay erd   (MS-(24/9-10))

tul ton : Dul elbisesi.

Kar. tümen yılda ber  tul erdim tulas / bu *tul ton * su lup  r    ed tim as (KB-84)

türme: Bir çeşit giyecek.

 a . bu cümledin  z ma‘    a s y r ‘av md n birini  ma‘  i   k n e     def i
   n bir *türme* t n da   mu a m n sib (A NV-5b/1)

ulu  ton: Eskimi , yıpranm   elbise.

Kar. (DLT, I, 67-17)

urbak: Elbise.

EUyg. (EUTS: 266)

uşak nakışlu: K desenleri olan don.

EOT (BL 27a-2)

s: Elbise.

ağ. (TS: 1199)

yağaltoruğ: Koluyla gövdesi bir olan bir çeşit giysi.

EUyg. (İdi.: 174)

yapı ~ yapu: Kılık kıyafet.

EOT (TS: 4303), (YTS: 234)

yeğ: Elbise.

Har. kopup meclisni mağrem tip gl iğler sala başladılar yiğ birle yeğler (KHŞ-565)

yeteklü: Etekli elbise, giyim.

Kıp. (KPÇKTS: 319)

yim: Elbise.

Kıp. (KMT K129)

zıbın ~ zıbun ~ zubun: Entari.

EOT cümlemiz ryan olup birer zıbun ile daracık kayalar içre (TS: 4807), (YTS: 257)

1.1.1.2.2. Gömlek

ağşar: Gömlek.

EOT (BL 13b-5)

‘avratlar göñlegi: Kadın gömleği.

EOT (BL 27b-4)

çapuñ: Vücuda geniş gelen gömlek.

Kıp. taķı muħammed imāmdan ol yirniñ törtte biri kim necīs tigdi añar *çapuñ* kibi taķı yin kibi (135a/1), taķı itek kibi (İMVS-134b/8)

çekrek: Pamuk gömlek.

EUyg. (EUDDM: 99), (İdi.: 158)

dekle: Bir tür uzun kollu gömlek.

Çağ. (ÇTS: 280)

göl: Gömlek, vücudun üst kısmına giyilen ince, kollu, yataklı giysi.

Çağ. ton eteki balçığ olup allı öl / allı öl ammā anıñ allıda *göl* (AŞN: 747)

gölmek ~ gömlek: Gömlek.

EOT çadıra gönderdim pâkçe ton *gölmek* getirsin (TS: 1740), (YTS: 96), andan bir *gömlek* viridi (MÜS-95/11), hele ben *gömlek* koķusun bilürem / size uş şerħ ü beyānuñ kıluram (EDKY-1726), [ağacdan] gemi yapup [ağ] *gömlegüm* çıkardum (DK Drs.105a.13)

göñlecük: Gömlekçik.

EOT işbu kana bulaşmış *göñlecüğümü* valideme ver (TS: 1756), (YTS: 97)

Göñlek: Gömlek.²⁹

Kar. kalık yırttı keğmiş kara *köñlekin* / açıldı yaruķ yüz kötürdi egin (KB-4966)

²⁹ Köñlek ile ilgili edindiğimiz diğerk bilgiler şunlardır:

“Aslı deri demek olan ‘gön’den gönlek ki deri üzerine ve çıplak tene giyilir. Esvabın altından giyilip bedenın yukarı kısmını örten ve ekseriya dizden yukarı kalıp bazen de ayağa kadar uzanan beyaz yumuşak bezden çamaşır, kamıs, pirâhen.” (Şemsettin Sami, 2005, s.394).

“İnce, yumuşak bezlerden kesilirdi, gömleklik bezler de ya düz beyaz, yahut beyaz üzerine kırmızı, sarı, mavi renklerin uçuk tonları ile ince, çubuklu olarak dokunurdu. Kadın veya erkek kibar gömlekleri de bürüncükten olur ve ‘hell, hell gömlek’ diye anılırdı. Ayak takımından amele, ırgat, uşak kayıkçı gemici gömlekleri de kaba bezden (Trabzon bezi, Amerikan bezi) yapılırdı ki o boydan kimseler zamanımızda da aynı cins gömlek giyerler; ordumuzda erlere verilen beylik gömlekler de böyledir.” (Koçu, 2015, s.131).

eletinler bu *köñlek*imni kemşin anı atam yüzi üze (RKT-30/10a3), (DLT III, 350-18), (KTS: 458); **Har.** özi hayyât erdi eñ ilk *köñlek* keşgen (2) ol erdi (KE-20r1), andın son aydı yâ ‘oşmân haq te‘âlâ saña bir *köñlek* (16) keydürgey taqı halâyık sendin ol *köñlek*ni suçulmağ tilegeyler zînhâr ol köñlekni suçulmağıl (NF-132/15,16), keydi köñlekni yağa urdı *köñlek*ge (MEŞ-147/3), (HAT: 343), qayu *köñlek* minim ‘ışkımda yırttıñ qayu emgek minin ‘ışkımda tartıñ (KHŞ-3332); **Kıp.** (EDM C51, K116), (KPÇKTS: 158), (KMT 19b/8), *köñlek* keşürdi (KFL-168a/4), kim kim namâz kılsa bir *köñlek* içinde anıñ öze andan özge bolmasa eger baqsa kişiler anıñ (4) ‘avratını körse, oşbu nerse degül (İMVS-155b/3), her süñek-niñ bolur içinde ilik / tigme *köñlek* içinde bir ir bar (GT-326/9, 163b/9); **Çağ.** şerâyıt evvel şart andağ kılıldı kim müteveli her yıl yüz (1) postın yüz kepenek yüz börk yüz keş yüz *köñlek* yüz tünbân satkun alğay (AŞNV-8b/1), (ME: 36), (ÇTS: 656); **EOT** (BL 26a-2), muştılayıcı geldi (3) bırağdı *göñlegi* ya‘qûb yüzine dutdı gözi evvelki gibi görür oldu (BKT-259b/3), mendil[i] yezide getüricek açup içinde bir yamalu yoğun *göñlek* (3) ve bir eski ‘abâ bulıñup (İKT IV-I 201b/2), ibn-i hafna ‘oşmâna bir ağılanmış *göñlek* (13) geydürdi (İKT I 177a/13), etek kandan götüreyüm ki *göñlegim* yoktur (TS: 1757), (YTS: 97), irişdiler çü el virdi zemâne / hemân cân câna vü *göñlek* yabâna (HN-3478), ya‘qûb eydür baña vërün *göñlegi* / göreyim *göñlegi* dëreyim ögi (YZL-146), gördi *göñlek* bûs-bütün yırtuğı yok / âh kıldı ağladı döğündü çok (YZ-6a/14), yokdur kefenlerde *göñlek*-namâza / haqlı velîdür sultân degül (NHT-79b/8), canı qayğusın yidi dirdi ögin / çıkardı omuzındağı *göñlegin* (SN-4103), ağlayu atalarına geldiler / *göñlegi* ya‘qûb öñine qoydılar (EDKY-190), güle teng oldu sabûra ton-ı ter *göñleginin* / ereli bâğa nice gonce-dehendir kokusu (ŞYD-187/6), ol *göñlegün* yaqası kim andan toğar yüzün / yâ rab ne qutlu tãli‘ ü baht-ı huçestedür (ADD-263/4)

vardı *gönlegi* kana kına baturdı (DK Drs.48b.9), ne acını doyurdum ne bir *gönülek* giyürdüm / ne bir gönüle girdüm yâ bana niçe itsün dimiş (YED-122/8), (KTS: 280)

göynek: Gömlek.

EOT giderken bir kâfire uğradı bir pâre *göynek* giymiş arkasında çalı yüklenmiş bazara gider (TS: 1795), (YTS: 99)

ķamīş: Gömlek, vücudun üst kısmına giyilen ince, kollu, yakalı giysi.

Çağ. (ÇTS: 572)

kiymek: Uzun kadın gömleği.

Kıp. (KK 71b/3)

kömlek: Gömlek.

Kar. (İML: 46); *Kıp.* (KK 71b/2), (EDM 12b/2), (KPÇKTS: 157)

könlek-i ķad-pāresi: Yüz parçalı gömlek.

Çağ. (ÇTS: 656)

könlek kedim: Gömlek.

Kar. (KTS: 458)

könülek: Gömlek.

Kıp. (KPÇKTS: 158)

kövlek: Gömlek.

Kıp. (CC I-51a/29)

künlek: Gömlek.

Kıp. (KMT H100, K148)

kürdegi: Eteği ve kolları kısa mintan.

EOT (TS: 2775), (YTS: 151)

kürte: Gömlek.

Çağ. (ÇTS: 686)

pīrāhen: Gömlek.

Çağ. (ÇTS: 900)

pīrehen: Gömlek, vücudun üst kısmına giyilen ince, kollu, yataklı giysi.

EOT redd oldu nergise yin ya’kûb-veş basar / gül yûsufundan erdi meğer bûy-ı
pīrehen (ŞYD-7/11), **Çağ.** (ÇTS: 900)

şaya ~ şaya kaftan ~ şaya kavtan (İt.+F.): Üstten giyilen iş gömleği.

EOT bu *şaya kavtanı* ve bu al vala yapuğu ve ba’zı hurdavat esbap ile sirkat
olunup (TS: 3348), (YTS: 182), ki kişi gerekdi anı *şayası* / ‘alemlüsi kaç idi vü sayası
(SN-5324)

terinçek: Kadın gömleği.

Kıp. takı hatun kişi kefen kılınur (5) biş kat ton içinde, bir *terinçek* turur takı izār
turur, takı hımār turur takı lifāfe turur takı sünnetniñ beyānı turur (İMVS-238b/5)

tigele: Mintan, Acem gömleği.

Kıp. (KPÇKTS: 275)

tirlik: Hafif ter gömleği.

Çağ. (ML: 95)

yekteyi: Bir tür gömlek veya ceket.

EOT (BL 27b-9)

yelek ~ yilek: Gömlek.³⁰

³⁰ Reşat Ekrem Koçu’nun (2015) bu kıyafet türüyle ilgili aktardığı bilgiler şunlardır: “Hava alacak surette kolsuz ve ekseriya önü açık (yaka kesimi açık), eteği bele kadar kısa olup mintan üstüne ve ceket, salta, cebken altına giyilir bir giyim şeyinin adı.Yeleğin hususiyeti, iki ön parçasının kumaş veya deri olup sırtı örten arka parçasının astar bezinden yapılmış olmasıdır. İç ve dış yeleği diye iki çeşidi vardır; çamaşır arasına giren iç yelekleri kışlık olup arasına pamuk konduğu için ayrıca “pamuklu yelek” adı ile anılır. Dış yelekleri esvap takımları arasındadır. Eskiden kadınlar da ipekli kumaşlardan ve işlemeler ile süslü dış yelekleri giymişlerdir. Erkek dış yelekleri, başta çuha ve kadife, bütün esvaplık kumaşlardan kesilir.” (s.244-245-246).

Çağ. köñlekiñ berg-i gül ü üstide gül-reng *yelek* / gül kèbi cismiñ üze èyle ki gül-gün köñlek (AŞN: 825), (ÇTS: 1247), köñlekiñ berk-i gül ve üstide gül-renk *yilek* / gül kibi cismiñ üze eyle ki gülgün köñlek (AL:408), ve cibe ve cevşen ve köhe ve kaçalduruk ve kaçbıçı ve kicim ve 'HH (6) yosunluğ uruş esbābın hem türk tili bile ayturlar me mā'hūdī elbisedin meşel destār ve kaçpak ve nevrüzī ve topi ve şirdağ (7) ve degele ve *yilek* ve yağlığ tirlik kaç yosunluğ nimelerni barısın türk tili bile ayturlar (ML: 777b5)

1.1.1.2.3. Yelek

artıg: Kadın yeleği.

Kar. (DLT I, 98-3)

bağırdak: Kadın göğüslüğü.

Kar. (DLT I, 502-7)

delme: Yelek.

EOT gögsü oyma ve önü açık kısa ve belleme cāmeye denir, acem gömlegi ve içlik ve nimtene muharefi miltan ve göte küstü tâbir olunan kürk ve *delme* cebe ve silâh abası gibi (TS: 1069), (YTS: 63)

fermele: İşlemeli kollu yelek, fermene.

EOT o cezayirli gümüş *fermeleli* / telli şallı o güzel velveleli (TS:1604),(YTS: 89)

içlik: Gömlek üstüne giyilen bir çeşit yelek.

EOT (TS: 2007), (YTS: 112)

yelek: Yelek.

Kıp. (KPÇKTS: 318)

yilek: Yelek.

EOT (TS: 4601), *yilegi* kaynağı yâkût-ı elmas / uçup şahşa tuş olsa çâre olmas
(HN-4516)

zıbun ~ zıbın ~ zubun: Vaktiyle kaftan altına giyilen pamuklu yelek, hırka, mintan.

EOT: cümlemiz üryan olup birer *zıbun* ile daracık kayalar içre (TS: 4807),
(YTS: 257)

1.1.1.3. Alt Giyim

1.1.1.3.1. Pantolon³¹

çakşır: Üst donu, şalvar, bol pantolon.³²

³¹ Ayhan (2013), bu alt giyim ögesiyle ilgili olarak şu bilgileri verir: “Orta Asya step ulusu olarak Türklerin Batı dünyasına taşıyıp benimsettikleri pantolon adını alan altlıklar yalnız Türk giyim tarihi açısından değil, dünya giyim tarihi açısından da olağanüstü öneme sahiptir (...). Bilindiği üzere yeryüzünde atı ilk evcilleştiren ve atı binek hayvanı olarak kullanıp, eğeri, üzengiye kullanan kavim Türklerdir (...). Yeryüzünün ilk atlı milleti olan Türkler, pantolon ve ceketi ilk kullanan kavimde olmuşlardır. (...) Çinliler pantolonu Hunlardan öğrenmişlerdir. Bugünkü çağdaş giysi tipinin ilk örneği olan bozkır tarzı giyim-kuşam, Çin’de milattan önce 4.yüzyıldan sonra Türk usulüne göre yapılan askeri ıslahatlar sonucu dünyaya yayılmıştır. Geçen zaman içerisinde pantolonu en çok askerler giymiştir (...)” (s.4-5).

³² Bu giyim kuşam türüyle ilgili edindiğimiz diğer bilgiler şunlardır: Ögel (1985): “Deri pantolonlar, uzun at yolculuklarına çıkacaklar için mecburi ve vazgeçilmez bir giyim şekli idi. Atları olan diğer Ortaasyalıların giyimi de yine ‘deri pantolon, çizme ve kürk’ten meydana geliyordu. Ziraatçı olan Tarançı Türklerinde ise, durum başka idi. Onlar daha çok, ketenden yapılmış, ince ve geniş şalvarlar giyinirlerdi. Eski Türklerin giyimleri de, aynı hayat şartlarına ve mantık yoluna göre değişiyordu. Demir çağına ait Türk mezarlarında ise daha çok ‘paçaları dar’ pantolonlara rastlanıyordu. Bu pantolonlarda ayrıca, ‘paça bağları’da görülüyordu. Öyle anlaşıyor ki ‘dar paçalı pantolonlar, çizme ve dizlik giyebilmek için’, daha uygun ve rahat oluyorlardı. ‘İki türlü pantolon’ tipi ayırmak, bu duruma göre mecburi görünmektedir. 1-Seyahat ve savaş pantolonları. 2.-Günlük pantolonlar. Seyahat ve savaş pantolonları herhalde deriden ve günlük şalvarlar da kumaştan yapılmış olsa gerekti.” (s.102-103).

Koçu (2015): “Zamanımızda, çeşidinin adı ne olursa olsun erkek esvabının iç donu üstüne giyilen parçası pantolon adını taşır. Cemiyetimizde pantolon Tanzimat adını verdiğimiz uyanık mutlakiyet devrinde, geçen yüzyılın ilk yarısında II.Sultan Mahmud zamanında girmiştir. Bize Batı’dan gelen pantolondan evvel erkeklerin iç donu üstüne giydikleri şeyler çakşır, şalvar ve potur olmuştur; bunlara bazı bölgelerde karadon ve zıpka gibi şeyler de eklenmiştir. Çakşır iki çeşittir ve her iki çeşidi de mürâhiklik çağından başlayarak yaşları kırk beşin altında genç erkekler, ve bilhassa koşarlı hizmet erleri, asker ocaklarında neferler, çavuşlar, resmi dairelerde muhtelif isimler taşıyan hademeler, kavaslar, rical ve kibar dairelerinde de yine hizmet çeşitlerine göre türlü isimleri olan uşaklar tarafından giyilmiştir. Çakşır belden, uçurluğuna geçirilmiş bir uçkur ile bağlanırdı. Diz kapağından aşağısı, baldırı örten kısmı birden daralır ve baldırı, ayak bileğine kadar bir tozluk gibi sarardı; bazan paçası serbet biter, yani ayak, çoraplı veya yalın, açıkta kalırdı. Bazan da çakşırın paçasına inen sahtiyandan bir mest dikilerek eklenir, yani çakşır giyilirken mecburen ayağa da bir mest geçirilmiş olurdu. Mestli veya mestsiz, bu tarifimiz çakşırın birinci çeşididir. İkinci çeşidine “diz çakşırı” denilirdi, bilhassa, seferli olmadıkları zaman yeniçeriler tarafından giyilirdi. Alt kısmı tamamen hafzedilmiş, yani paçasız diz kapağının üstünde kalmış, baldırı, bacağı örtmeyen çakşırıdır. Tereddütsüz eski Türklerin, ecdadımızın kısa pantolonudur diyebiliriz. Diz çakşırı giyenler baldırı çıplak dolaşırlar, bazan da baldırlarına diz kapağı altından ayak bileğine kadar bir tozluk geçirirlerdi. Çakşır hemen istisnasız çuhadan kesilir, dikilirdi; rengi de asker sınıfına göre, değil ise zevke göre ya devetüyü yahut mavi olurdu.Çakşır bazı metinlerde imlası bozularak “k” yerine “ğ” ile

EOT bir aba *çakşır* ve iki göyüne ve üç göyüne işi (TS: 793), (YTS: 48)

çekmen: Uzun çekme çakşır; çuha.

Çağ. yaz yamguru yétkeç éylediñ bat / yèr *çekmenini* yaşıl sıkırlat (AŞN: 517),
(AL: 229)

çintıyan: Kadın şalvarı.

EOT al haliçeyi anana *çintıyan* diktir (TS: 924), (YTS: 56)

diz çağşırı: Kısa şalvar.

EOT *diz çağşırı* 10 bürüncek 30 al kemha 400 (TS: 1192), (YTS: 70)

dizlik: Belden diz kapağına dek bacağa giyilen giysi, kısa pantolon, potur.

EOT bir beyaz *dizlik* ve bir beyaz gömlek ve iki zira‘ keten ve ... (TS: 1194),
(YTS: 71)

iş tan: Pantolon.

Çağ. (ME: 106)

izāra: Pantolon.

EOT (BL 27b-10)

könçek: Don, pantolon.

Kıp. (CC I-51a/30), (KPÇKTS: 157)

şalvār: Şalvar, im.³³

“çağşır” şeklinde görülür. Telaffuzda ise dil çakşır’dan ziyade çağşır’a kaçır; hata sayılmamalıdır.” (s.65-66).

Özkarcı (1995): “Don gibi belden aşağı kısma giyilen paçaları mestli ve dar bir nevi şalvar.” (s.300).

³³ Kelimeyle ilgili edindiğimiz diğer bilgiler şunlardır:

Çağbayır (2017): “Bir uçkurla bağlanan, bol kesimli, geniş ağı, vücudun belden aşağısını örten giyecek.” (s.4424).

Özkarcı (1985): “Üst kısmı geniş ve kırmalı, paçaları aynı ve genişçe dikilmiş üstlük donu. Genellikle yün kumaştan ve şaldan yapıldığı için bu isim verilmiştir. Paçaları dar olursa “potur”, geniş olursa “çakşır” adı verilir.” (s.330).

Koçu (2015): “Hem erkeklerin hem kadınların giydiği bol ağı geniş üst donu; erkek şalvarları ekseriya yünlü kumaştan, kadın şalvarları da bazan ipekli kumaştan olurdu. Erkek şalvarı memleketimizde, pantolon yayılncaya kadar, poturun ve çakşırın yanı sıra yüzyıllar boyunca her tabakadan kimseler tarafından giymiştir; üste çekildikten sonra bele uçkurla bağlanırdı. Bacakları gayet bol, paçaları ayak bilekleri üstüne kadar iner, paça ağzı, ayağın çok rahat geçeceği kadar, birden daralırdı. Cep ağızları, peçe kenarları bazan şeritlerle, gaytanlarla süslenirdi; bu süslerde sırma şeritlerde kullanılır idi. İç donu

Kıp. (KPÇKTS: 249); **EOT** seffāh öldükden sonra tokuz (18) cübbe ve dört dülbend ve dört gönlek biş *şalvār* ve üç at koyup ibn-i ‘asākir bunı (19) tercüme eyledi (İKT IV-II 304a/18), cılasun çoç yigitlere kalaba ölke vèrdi *şalvār* (9) cebe cuğa vèrdi (DK Drs.34b.8)

tuman: Don, pantolon.

EOT cemi‘isin soyup üryan kodular / ne gönlek kaldı ne *tuman*³⁴ kodular (TS: 3852), (YTS: 212)

uğ: Çakşır, şalvar.

EOT çakşır ve tuman ve *uğ* ve şalvar (TS: 3903), (YTS: 217)

üm: Pantolon, şalvar.

EUYg. (EUDDM: 263); **Kar.** (DLT I, 38/7)

1.1.1.3.2. Etek

etek: Etek, kadın giysisi.

EOT (BL 27b-2)

yikdey: Siyah kumaştan, gayet bol, kıvrak etek.

Kıp. (KPÇKTS: 323)

uçkurlardan ayırt etmek için iç donu uçkurlarından daha geniş olan şalvar uçkurlarına “şalvarbend” denilirdi; şalvarbendin iki ucu, ki bir karış eninde olanlar vardı, altın ve gümüş teller, renk ipeklerle işlenirdi; erkeklerin süs eşyaları arasına girmiş çevreler ve destimaller gibi çok çok bu işlemeler, şalvarbend, uçkurluk ağzında düğümlemlenip bağlandıktan sonra, bazı yosma kesim gençler tarafından bele sarılan kuşağın altından şalvar önüne bir süs olarak sarkıtılırdı.” (s.218).

Eren (1999): “Genellikle ağı çok bol olan, bele bir uçkurla bağlanan geniş üst donu.” (s.383).

Türkoğlu (2002): “Günümüzde Orta Doğu’da yaygın olan “şalvar” adı, Farsça “sirval” sözcüğünden gelmektedir. Nitekim gerek Anadolu’da gerekse Orta Asya’da bu adın az değişmiş varyasyonları devam etmektedir. Kazaklar buna “çalbar” derler. Eski Türkler, alta giyilen bu tür giysilere “üm” demişlerdir. Nedenise bu ad Anadolu’ya gelince kullanılmamış, bunun yerine şalvar veya bölgesel bazı adlar verilmiştir: Don, çakşır (ikisi de dize kadardır). Potur (ağı dardır), zıpka, zıvga (ağı körüklüdür) vb. Ağı geniş olan şalvarlar, biçim olarak Türkler Anadolu’ya gelmeden önce de tanınıyordu.” (s.153).

³⁴ Kaynak aldığımız sözlüklerde, kelimeye “don” anlamı verilmiştir. Tanık metinden anladığımız kadarıyla, “pantolon” anlamının kastedildiğini düşünüyoruz. Değerlendirmemizi, kelimenin bu anlamıyla kullanıldığını düşünerek yaptık.

1.1.1.3.3. Peştamal

bel dēstārī: İzār, çarşaf.

Har. şalındurdu dutuğnı taķı *bēl destārmı* (MEŞ-28/6)

fūta: Peştamal³⁵.

Har. ol kimerse bardı baķar ēwde yalıñ turur bēliñe bir *fūta* baēlamıř (11) taķı olturup turur (NF-222/10), *EOT* (BL 27a-4), bes ıra seccāde-i murařşa‘ şofiyāne omızına bıraķmıř *fūta*-i řabūrı tolanmıř atabe-yi niřabūruniden (?) (12) idinmiř řanasın ‘aķl-ı muħallařdur cān-ı mūřahħařdur (MT-66a/11), *Çaē.* (ÇTS: 374)

izār: Peştamal, belden ařaēısı iēin ōrtū.

Har. bu arada *izān* řeřildi taķı ēkki ēlgi baēlıē erdi izārını baēlamak (7) yaraēı ķudratı bolmadı (NF-226/6), *izār* baēlandı (MEŞ-131/3); *Kıp.* *izār* baēladı (KFL-147b/7), ebū yūsufdan rivāyet ķılındı rāstı cūnūb ķiři ķaēan kim (2) *izār* keyse isig suf iēinde taķı sufını ķoysa tini ōze tařına taķı iēine anēaēa tigrū (3) cūnūblūkden ķıķsa (İMVS-139b/2); *EOT* eyit senūñ ‘avratlarıña ķızlarıña daħı mū‘minler ‘avratlarına daħı

³⁵ Fūta ile ilgili edindiēimiz bilgiler řunlardır:

Şemsettin Sami (2015): “Bir iş işlerken veya hamamda vesair ahvalde bele baēlanan ipek peştamal.” (s.360).

Ōzen (1982): “İpekli peştamal. Futalar bir zemin rengi üzerine mutlaka çubuklu ve çubuk kafesli olarak dokunurdu. Kırmızı renk esas olarak dokunurdu.” (s.312).

Salman (2004): “İpekle dokunmuş bir peştamal kumaşıdır. Futalar, bir zemin üzerine çizgili ve kareli havlı olarak dokunurdu. Futa dokumalarında en çok kırmızı renk kullanılır.” (s.29).

Koçu (2015): “Şemseddin Sami Bey’in bu tarifinden peştemalin ipeklisine “futa” denildiēi anlaşılr; fakat edebi ve tarihi metinlerde “ibrişim futa”, “ipek futa” gibi tabirlere pek sık rastlanır ki futanın “ipekli” kaydına lüzum kalmadan doğrudan peştamal anlamında bir isim olduēu bellidir. Toplum hayatımızda yüzyıllar boyunca iř işlerken bele baēlanan bir futa-peştamal, bütūn esnafın ve zenaat erbabının mūřterek ve kutsal bir maskotu, bir hūner, ehliyet, uğur, sıhhat alameti, tılsımı bilinmiştir. Futalar bir zemin rengi üzerine mutlaka çubuklu ve çubuk kafesli olarak dokunurdu; çubuklar inceli kalınlı olup, ekseriyetle zemin renginin derece koyusundan yapılır; ve futalarda (peştemallarda) al-kırmızı renk, esas renk olagelmiştir. Bilhassa esnaf tabakası iř başında al futa baēlanmışır. Halkın hamam futaları, (peştemalları) da aynı renklerde olagelmiş, hamamlarda mūřterilere mahsus futalar (peştemallar) da daima al olmuştur. Esnaf futaları (peştemalları) ile hamam futalarının (peştemallarının) kuşanılış şekilleri ayrıdır; esnaf futası ōnden kuşanılrp arkadan iki ūst uēlarından dūēūmlenerek baēlanır, ōn kısmı belden ařaēı dūmdüz iner. Hamam futaları arkadan kuşanılr, ve ōnden, bir ūst ucu belde ten üzerinde kalarak diēer ūst ucu bel üzerinde futanın kıvrımına sımsıkı sokulur; baēlanmaz; futanın ōn kısmında ūste gelen parçası ēēri bir şekilde kıvrımlar yaparak belden ařaēı dōkölür.” (s.126).

örtünsünler yüzlerini (7) *izār*larla (BKT-459a/7), ne dilegün var didi (4) şılā dilegüm *izār*uñı dirşürmekdür didi (İKT IV-I 74a/4), işbu *izār*dan ğayrı setr-i ‘avrat idecegümüz yokdur (İKT IV-II 389a/14), bir taş (8) ton ikinci *izār* ancılayın hem ve üçünci tonı gönlek (KG-36b.8), degüldür iş don geymekde kaçan bulmasa *izān* vācīb eylemek koyın (7) ya‘nī muħrim *izār* bulmasa iş don geyse dem vācīb olmaz şāf‘ī katında bizüm katumuzda vācīb olur (NHT-90b/6-7); **Çağ.** (ÇTS: 552)

kalemlü futa: Çizgili peştamal.

EOT (TS: 2183), (YTS: 123)

meyzer: Peştamal, belden aşağısı için örtü.

Kıp. ve eger könçegi şişilse yāhūd (2) *meyzeri* şişilse bağlasa anı az ‘amal birle namāzı fāsıd bolmas (İMVS-192a/2)

1.1.1.4. Ayak Giyimi

1.1.1.4.1. Ayakkabı

bābuç: Pabuç.

Kıp. (KPÇKTS: 21), (KK 71b/8), **EOT** (TS: 358), (YTS: 20), (BL 28b-8)

babuc: Pabuç.

Kıp. (KPÇKTS: 21), (KK 71b/8)

baskıç: Pabuç.

Kıp. (KPÇKTS: 24)

başak: Pabuç

Kar. (DLT I, 378/16)

Başmak: Ayakkabı, pabuç.³⁶

³⁶ Başmak ile ilgili ulaştığımız diğer bilgiler şunlardır:

Kar. (DLT I, 378/17), (İML: 17); **Har.** telim yıl boldı riyāset da‘vī kılıp yörür-siz (15) eligge köterip yörügü *başmaḳ*ñız yok erdi bu yigit işitip *başmaḳ*ñn olargā bērdi (16) men sizge mizāḥ kıldım tēdi yana biri aydı alman *başmaḳ* erniñ ‘izzeti bolur anı alduḳ erse (17) dünyā ‘izzetin almış bolur-miz tēdiler (KE-204r/15-16), özingē (8) ağaç *başmaḳ* keydi bir yeridn bir yerge köçdi (MEŞ-140/8); **Kıp.** (KK 71b/7), (KMT 20a/8), (KPÇKTS: 24), (CC I-43b/11; 51b/9); meger baḡdād içinde bir zarīf ir kızın *başmaḳ* tikiçi irge birdi (GT-156/10;78b/10); **EOT** (BL 28b-7), bir gün ferrā (3) taşra çıkmāḳ istedi me’mūnuñ iki oḡlı-y-ıla segirdüşitdiler *başmaḳ*ñn döndereler (4) savaḥ itdiler (İKT IV-II 436a/3), çemen *başmaḳ*ñnı incide dirdi / ola ḥāṭırcuḡu rencīde dirdi (HN-2141), ya tene degse ya *başmaḡa* ya edüğe degse namāz revā (3) olur (KG-7a.2), kaçan mescit kapısına gelse *başmaḡ*ñn yere sile temiz kıla (TS: 448), (YTS: 28), *başmaḳ*cı (9) çün *başmaḳ*ñdan kebi çıkardı getürdi devlügecün yüzine sürmege (MT-35b/9), ol kimse ki *başmaḡ*na yapışmaz iken toz / ṭaḡlara ṭazıḡan u yabāna toza benven (SN-2911), baḡtı zengi yüzi tek ağarmaz / işi *başmaḳ*layın başa varmaz (ŞYH-36), *başmaḡ*ñn kebkebine ya’ni yüzün sürmek için / gökten ılduz yere gör vālih ü hayrān dökülür (ŞYD-68/4), (KTS: 110), ayaḡum *paşmaḳ* yüzüm yaşmaḳ görmedi (DK Drs.6a.2)

büküm etük: Kadın pabucu.

Kar. (DLT I, 385/16)

Koçu (2015): “Eski bir ayakkabı adı; yüzyıllar boyunca halk, asker, kadın ve erkek ve çocuklar tarafından giyilmiştir. Yemeni biçiminde idi, üstü açık ve ön kısmı parmakları tamamen örterdi, yemenide ise parmak aralıklarının bitimi görülebilir, hatta Galata yemenisi ayağı ancak parmak uçlarından tutardı. Başmaḡın burnu küt, yuvarlak, arka kısmı da sert idi, yani yemeni arkası gibi icabında basılıp topuk altına alınamaz, topuk göstererek giyilemezdi, içindeki ayaḡın topuḡu görünmezdi. Tabanı da yemeni tabanı gibi ince olmayıp kalın köseleden kesilir, fakat tabanına kundurada olduḡu gibi de nalça ve kabara çivi çakılmazdı. Gayri Müslimlerin başmaḳ giymesi yasaktı. Başmaklar giyenin işine, meckiibe göre sarı, kırmızı, siyah sahtiyandan olurdu. Burnu küt, yuvarlak olduḡu için çarşılarında en taraklı ayaklar için de hazır başmaklar bulunurdu. Kadın başmaḡının erkek başmaḡından farkı küçüklüḡü ile taban astarı idi, kadın başmaḡına taban astarı olarak sahtiyan yerine bir atlas parçası konurdu. Başmaḡın dış tabanı da yemeni gibi düz olup içinden gayet kısa bir ökçe konurdu.” (s. 35).

Özkarcı (1995): “Deriden yapılmış üstü açık ayakkabı.” (s.294).

cimcime: Tabanı paçavradan ve koncu çorap gibi bir ip ile örülerek yapılan bir çeşit ayakkabı.

EOT oturduğu yerden ayak üzerine turdu *cimcimelerin* önüne koydular giyip mağara kapısından taşra çıktı (TS: 774)

cizme: Çizme.³⁷

EOT (TS: 777), (YTS: 46)

çaruk: Sert, el yapımı ayakkabı.³⁸

³⁷ Çoruhlu (2003): “Orta ve İç Asya’da çizmenin Bozkır tipi kıyafetin ilk ortaya çıkmaya başladığı zamanlardan itibaren ortaya çıkmış olabileceğini düşünmekteyiz. Okladnikov’a göre günümüzden 30.000-40.000 yıl önce üst Paleolitik devirde Batı Sibiry’a’nın tamamen sular altına kaldığı ve buzulların Altan-Sayan dağlarından aşağı indiği zamanlarda önemli kültürel değişiklikler olmuştur. Avlanma yöntemlerinin geliştiği, soğuğa karşı ilk meskenlerin inşa edildiği bu dönemde insanlar aynı zamanda kendi elbiselerini üretmeye başladılar. Bu elbiselerin av sırasında kolay hareket etmeyi sağlayacak şekilde ve soğuğa dayanıklı olarak yapılmalrı çok sonraları ortaya çıkacak olan Bozkır tipi kıyafet açısından dikkat çekmektedir. (...) bozkır tipi kıyafetin vazgeçilmez unsuru olan çizmelerin ortaya çıkması da çok erken devirlerden birinde olmuş olmalıdır. Proto-Türkler (En erken Andronovo devri başlangıcı M.Ö. 2000 veya 1700/1500) den sayılan birçok toplulukta çizmenin ne şekilde kullanılabildiğini açık bir şekilde ancak M.Ö. 6. veya 5. yüzyıllardan itibaren eldeki örneklerle ve yazılı kaynaklardaki bazı bilgilere dayanarak açıklayabiliyoruz. Söz konusu dönemlerde Kuzey Karadeniz’deki - içerisinde Türk kavimlerinin de bulunduğu inandığımız İskit toplulukları -, Türk sayılan Sakalar ve daha doğuda ilk büyük Türk devletini kurmuş olan Hunlar (ataları çok daha erken devirlere kadar inmekle birlikte devlet olarak M.. 244-M.S.216)’da hayat tarzı Bozkır şartlarına uygun olduğu için giyim tarzları da aynıydı. Bilhassa atın öneminden dolayı ‘Atlı Kültür’ de denilen bu yaşama şeklinde, süvariler için beli sarkıntılı kemerlerle sıkılmış kaftan, pantolon ve çizme süratli harekete engel olmadığı için benimsenmişti. Böylece Orta ve İç Asya’da neredeyse insanın ilk barınaklarını yaptıklarını söylediğimiz dönemden itibaren ortaya çıkan ve kesin şeklini ‘Bozkır Kültürü’nde alan bu kıyafet tarzı ve buna bağlı olan çizmeler Proto-Türk ve Hunlardan sonra küçüklü büyüklü birçok Türk topluluğunda, Göktürkler’de, Uygurlar’da, başka bozkır topluluklarında (örneğin Moğollarda) yaygın bir biçimde kullanılmıştır. Orta ve İç Asya’da hatta Anadolu’da kullanılan bugünkü çizme şekillerinin eski gelenekleri pek az değişiklikle aktarması yüzyıllar boyunca süren bu giyim tarzının ne adar etkili ve benimsenmiş olduğunu göstermektedir. (...)” (s.160-161)

Koçu (2015): “Ayağı bacak ile beraber örten, koruyan, koncu baldıra, hatta diz kapağına kadar çıkan uzun konçlu ayakkabı; ki bazı çizmelerin koncu lağımcı amele çizmeleri gibi, diz kapağını da aşar. Bazı eski Türk metinlerinde çizme karşılığı çizmenin Farsça adı olan ‘müze’ kelimesi kullanılmıştır; çizmeye ‘çekme’ de denilmiştir.” (s.83).

Ögel (1985): “Kırmızı kemer ile kırmızı çizme, Ortaasya Türk tarihinde, bir ‘Hükümdarlık sembolü’ idi. Eski Anadolu metinlerinden birinde de, şu cümleyi buluyoruz: ‘Anı kızıl edüğinden bildiler ki, Sultanlar âdeti kızıl edük geymektir.’. Anadoluya gelen Avrupalı seyyahlardan Bertrandron de Brocquier de, Anadolu’daki Türklerin ‘sarı çizme’ giydiğini kaydetmiştir. Bu ünlü kaynaktan sonra Redhouse da ‘sarı çizme giymek’ deyişinin türkçede ‘dünyada üst mertebeye erişmek’ manasına geldiğini ifade etmekten çekinmemiştir. Anadolu türkçesini çok iyi bilen Ahmet Vefik Paşa ise, ‘sarı çizme’ maddesinin karşılığına ‘şöhret’ demekle, bütün anlayış ile görüşleri hülasa etmiş oluyordu.” (s.115).

³⁸ Çarık ile ilgili ulaştığımız diğer bilgiler şunlardır:

Özkarcı (1995): “Debbağlanmış büyük baş hayvan derisinden burun kısmı sivrice dikilen ayakkabı.” (s.300).

Koçu (2015): “Köylümüzün en yaygın ve en makbul ayakkabısı. Aslı Farsça çaruğ ismidir. Tuz ile terbiye edilerek gölgede kurutulmuş gönden yapılır, en makbulü de manda gönünün sırt kısmından yapılmış olanıdır. Tek parça gönden, ayak tabanı, enlerine kadar parmak üstleri, ayak etrafı ile topuğu kapatır ve

EUyg. (EUDDM: 98); **Kar.** (DLT I, 381/4); **Har.** ol kün yünus pelās tonluğ erdi
kiyiz börklüğ erdi aḡaḡında eylenmegen eşek terisidin (7) *çaruḡı* bar erdi (KE-154v7);
Kıp. (KPÇKTS: 47); **Çağ.** (ÇTS: 231)

çedik: Koncu kısa çizme.

EOT (TS: 846), (YTS: 52)

çekme: Çizme.

EOT çizme tâbir olunan ayakkabıdır ki iran türkisinde *çekme* derler (TS: 851),
(YTS: 52)

çizme edik: Uzun konçlu mest.

EOT bir *çizme edik* ve bir çenber ve bir kaftan ve bir... (TS: 928), (YTS: 57)

çulkuy etük: Topuğu bir tarafa çarpılan etük.

Kar. (DLT III, 242/3)

sırım ile bağlanarak ayağa geçirilir. Yalın ayak ile katıyen giyilmez; ayağa kalın yün çorap geçirilerek, yahut ayakla baldıra bir bez dolak sarılarak giyilir. Köylü bilhassa çifte giderken mutlaka çarık giyer. Çobanlar, sığirtmaçlar da çarık giyerler. Köylü çift dışında çarıktan gayrı yemeni veya kundura da giyer. Son zamanlarda bazı iş adamları eli ile otomobil ve dış kamyon lastiklerinin hurdalarından da çarık yapılmaya başlanmış ve bu lastik çarıklar köylümüz arasında çok yayılmıştır, gördüğü rağbetin başlıca sebebi de gön çarığa nisbetle ucuz olmasıdır. Fakat bu lastik çarıklar köylünün ayak sıhhati bakımından çok zararlı olmuştur.” (s.70).

Bilecik (2003): “Uygurlardan beri bilinmekte olan çarık kelimesi; Eski Türkçe, Orta Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesinde çaruk şeklinde idi. Osmanlı Türkçesinde kelimenin hem çaruk hem de çarık şekli kullanılmıştır. Günümüz Türkiye Türkçesinde ise, sadece çarık şekli mevcuttur. Görüldüğü gibi kelime, başlangıçtan bu yana büyük bir değişikliğe uğramamış, yalnızca ikinci hecedeki dar ünlü ‘u’ sesi, yine bir dar ünlü olan ‘ı’ sesine dönüşmüştür. Orta Asya Türk dillerinden Kazak Türkçesinde kelime başındaki ç/ş değişikliği ile şarık olmuş, Azeri Türkçesinde kelime sonundaki k/g değişikliği sebebiyle çarık şeklini almış, Özbek, Türkmen, Tatar ve Kırgız Türkçelerinde ise günümüz Türkiye Türkçesinde olduğu gibi çarık söyleyişi ile yerleşmiştir. Anadolu halk ağzında da kelime; çaruk, çarık, çarug, çaruh, çaruğ şekilleriyle yaşamaktadır. (...) Çarık gönden yapılan bir çeşit ayakkabıdır. Genel olarak sığır, fakat daha çok iyilenmiş (deriyi önce ayran, sonra şapa yatırıp bezirledikten sonra döverek yumuşatmak ve sağlamlığını artırmak için yapılan bir işlem) ham manda derisinden kesilen dört köşe parçaların, ayağa uydurulmak üzere türlü biçimlerde dikilmesi ile meydana gelen çarık, başlıca iki şekilde tanımlanmıştır. Bunlardan biri doğrudan doğruya herkesin ayağına uygun şekilde kesilip, kenarları kıvrılarak, iplerle ayağa bağlanan kara çarık tipi, diğeri ise Hint ayakkabılarında olduğu gibi, burnu yukarı kalkık ve yanlarında eşit ölçülerle açılmış delikleri bulunan ve bu deliklere deri şeritler geçirilerek bağlanan yemeni biçimindeki çarıktır ki dede burnu adı ile tanınmıştır. (...) Çarık yalın ayak giyilmez, ayağa kalın yün çorap giyilir ya da ayakla baldıra bir bez sarılır. Herkesçe bilinen biçimi ile daha çok Ön Asya halkları tarihinde kullanılan bir ayakkabıdır. Hitit kabartmalarında da görülen çarık, bu bölgede yaşayan eski ve yeni uluslar tarafından benimsenmiştir. Türkler, İranlılar, Ermeniler, Gürcüler ve başka Kafkas ulusları tarafından Tanrı Dağları (Tiyenşan), Ural-İdil bölgesi Anadolu ve Şap Denizi ile çevrili geniş alanda yaşayan çeşitli toplulukların ortak giyim eşyalarından biridir.” (s.39-40).

çümçüm: Tabanı paçavradan ve koncu çorap gibi bir ip ile örülerek yapılan bir çeşit ayakkabı.

EOT ve iran kalenderlerine mahsus bir tarz ayakkabıdır ki tabanını paçavradan edip bacagını çorap gibi ip ile örürler gîve dahi derler, türkiye *cimcime* tâbir ederler (TS: 774)

edük ~ etik ~ etük ~ itük ~ ötü: Ayakkabı.³⁹

Yaz. elⁱm ugrⁱnta sü bolⁱp ^erl^erⁱm ^edⁱkⁱm y^ok ^aç bⁱldⁱğde bⁱr b^ertⁱğⁱme s^ekⁱz ^er ^erdⁱm (EY 5); **EUYG.** 9/12 (üçün) tip tiser tün bir antağ / 13 (kedi)m ton *etük* yivig tiz -14 - ig kedmiş tonamış körü kânınçsız (MS-13), yime türk savında bar 1. erdemlig kisi erd(i)ni birle tüz ol erdemsiz kisi *etük* icindeki ulyağ birle tüz ol (TT VI-42.T.II.Y.19), erdemlig kisi erd(i)ni birle tüz ol erdemsiz kisi *etük* icindeki ulyağ birle tüz ol (TT VI.53,1), tonı *etüki* kopı tüketi kıltı (İKPÖ-LXXVI.1.), (EUTS: 78), (EUDDM: 113), (İdi.: 159), (EUTS: 155); **Kar.** (DLT I, 218/2), (KTS: 247), (İML 167: 31), (DLT III, 283/9); **Har.** mūsīga du‘ā (16) kıldı bulut ağdı ton *edük* yağa başladı tegme biriniñ boyığa lāyık (KE-118v/16), ebū deccāne elgini (15) *etüki* kōnçına soqtı kızıl ‘ışābe çıkardı alnıge bardı (KE-223r15), oltañladı *etükni* na‘l urdı *edükge* (MEŞ-30/3), muķīm meshī kūn tün

³⁹ Etük-edik-çizme: Çizmelerin bot biçiminde ve sarı renkte olanları, Türkmen boylarının karakteristik ayak giysisi olarak yüzyıllarca kullanılmıştır. Buna eski adıyla ‘etük’, çağımızdaki adıyla ‘edik’ deniyordu. Kadın pabuçlarına ise ‘büküm etük’ denmiştir. Kelimeler Oğuzcadır. Kırmızı çizme veya edik daha çok hükümdarlar tarafından giyilmiştir. Halk ise bunları taklit ederek daha basit bir çeşidini giyerdi. Ayağa çizme yerine soğuk havalarda, keçe ayakkabı veya keçeden yapılma çizmeler giyilir, eğer ayakkabı giyilmişse benzer malzemeden yapılma dolaklar sarılırdı. Eski Türklerde çizme veya benzeri deri giysi ve aksesuar üzerine, çeşitli renklerde desen oluşturabilecek tarzda kesilmiş küçük deri parçaları aplike etme geleneği vardı. Selçuklulardan önce ve daha sonra Türkler, deriden yapılma çarığı da yaygın olarak kullanmışlardır. 20.yüzyıla kadar yaşayan bu ilkel ayakkabı türü Anadolu’da Türkler gelmeden önce de vardı. Kadınlar ev içinde örme çedik veya terlik giymişlerdir. Çizmelerin bot biçiminde ve sarı renkte olanları, Türkmen boylarının karakteristik ayak giysisi olarak yüzyıllarca kullanılmıştır. Buna eski adıyla ‘etük’, çağımızdaki adıyla ‘edik’ deniyordu. Kadın pabuçlarına ise “büküm etük” denmiştir. Kelimeler Oğuzcadır. Kırmızı çizme veya edik daha çok hükümdarlar tarafından giyilmiştir. Halk ise bunları taklit ederek daha basit bir çeşidini giyerdi. Ayağa çizme yerine soğuk havalarda, keçe ayakkabı veya keçeden yapılma çizmeler giyilir, eğer ayakkabı giyilmişse benzer malzemeden yapılma dolaklar sarılırdı. Eski Türklerde çizme veya benzeri deri giysi ve aksesuar üzerine, çeşitli renklerde desen oluşturabilecek tarzda kesilmiş küçük deri parçaları aplike etme geleneği vardı. Selçuklulardan önce ve daha sonra Türkler, deriden yapılma çarığı da yaygın olarak kullanmışlardır. 20.yüzyıla kadar yaşayan bu ilkel ayakkabı türü Anadolu’da Türkler gelmeden önce de vardı. Kadınlar ev içinde örme çedik veya terlik giymişlerdir. (Türkoğlu, 2002, s.154).

bu *edük* üze / müsafirge üçkün tünı hem sezā / kayu dem buzulsa yunuğ mesh onı / haber bērdi şāhib-şerī‘at bize (MM-184/1), yip *edük* keyürdi aña (MEŞ-232/4), ne munça qadgu yersen fāriğ ol *edük*de al meniziñni sarığ kılma (KHŞ-172), belkīs *ötük* çıkarıp adağın yalıñ kıldı (19) suw tēp koydı yana bir adağın qoyarda bildi kim suw ermes (KE-150r18); **Kıp.** (KK 71b/7) , (CC I 6b/28), sıy[ı]r sırtı koy koñaçı ol [etik] (CC II-60a/30), (KPÇKTS: 70), na‘l urdı *etükge* (KFL-116b/4), ammā tokuzunçı mes’ele ayıttuğ biz ol kişi iki *etük* öze mesh kılmağnı körgey muğīm kişige bir kün tağı bir tün (5) tağı müsāfir kişige üç kün üç kiçe (İMVS-33b/4), (KMT 20a/17), (KPÇKTS: 117), (KMT H44, K114); **EOT** (BL 28b-7), segirtmek (11) bu qadar illā *edüg*-ile ya na‘l-ıla ya hafır-ıla (İKT IV-II 374a/11), eger *edük* mesh vaqti geçse ol hadeş (10) kılmağu olsa mesh itdüğinden sonra *edügi* çıkara (KG-11b.9-10), çoğı nifāsuñ yitmiş gündür mesh eylemek *edüklere* şüphedür bilgil bu mālīk qatundadır (NHT-134b/18), şu görmeyüben tüzcek *edügin* çıkaran ben / od yanmayuban ol ki tenūra kıza benven (SN-2909), anı kızıl *edügünden* bildiler ki sultanlar âdeti kızıl *edük* geymektir (TS: 1385), (YTS: 78), basaıuñ hançeri varıdı *edügin*i yardı içinden çıqdı (DK Drs.115a.8); **Çağ.** altun ısırga ki qulağ ağırtur / zerhal *ötüktür* ki ayak ağırtur / nükte dürin bil qulağ ārāyişi / ken ötüktü oldu ayağ āsāyişi (AŞN: 251), (AL: 86); qozı teginniñ ivindin *ötük*in oğurlap kiyip buğra hānnıñ (10) ivige kelip tağı qayıtıp barıp *ötük*ni yerinde qoyup keldi (ŞT 91b/9-10); (ME: 64), (ÇTS: 881), (ÇTS: 321), tikdi *etük*ni (ME: 106), (ÇTS: 351), (ÇTS: 550)

evzār: Ayakkabı.

EOT ve evvel sol ayağı pā *evzār*ın çıkara ve geyicek sağıñ geye (KAT-202/13)

filar: Eskiden giyilen hafif bir terlik.⁴⁰

EOT ayaklarında *filar* elinde bir uzun harbe başında sapan (TS: 1607)

gelik: Çocuk ayakkabısı.

EOT sırtlarımız görmez oldu alığı / ayaklarımız unuttu gön *geligi* (TS: 1626), (YTS: 91)

iç edik: Kısa konçlu ayakkabı, mest.

EOT bu bap iki *iç edik* üzerine mesh bâbıdır (TS: 1997), (YTS: 112)

izlik: Kesilen hayvanın derisinden yapılan Türk çarığı.

Kar. (DLT I, 104/21-24); *Kıp.* (KPÇKTS: 118), (KMT 20a/8)

kabkab: Nalın.

Kıp. (KPÇKTS: 121)

kalçın: Çoraba geçirilmek üzere terlik biçiminde ince sahtiyenden dikilmiş giyecek.⁴¹

EOT (TS: 2182), (YTS: 122)

kalevre: Bir çeşit ayakkabı.

EOT (TS: 2183), (YTS: 123)

kay: Ayakkabı.

EUyg. (EUDDM: 140)

keşik etük: Giyilmiş, giyili etük.

⁴⁰ Pakalın (2004), filar ile ilgili “Şıpsıp, terlik nev’inden ökçesi hafif ayakkabının adıdır. Bunun sadeleri olduğu gibi sırmalı ve incili olanları vardı. O gibilere “sırmalı filar” denilirdi. Saraylıların giydikleri bu ayakkabı bedeli olarak alakalılara para verilir ve verilen bu paraya “filar baha” denilirdi.” izahında bulunur (s. 628).

⁴¹ Koçu (2015): “Koncu diz kapağına kadar çıkan kışlık kalın çorap; pabuçla, yahut çizme altına giyilirdi; o kadar sıkı örülür idi ki, tabanı üzerine konulduğunda dimdik durabilir; pabuç ile giyildiği zaman koncu bacadan, baldırdan sıyrılıp düşmezdi. Abadan kesilerek dikilen kalçınlar da vardı. Ayağın üstü ile bacağı örten, kapsayan aba tozluklara da kalçın denilirdi. Kalçın adı dilimize İtalyanca ‘calzi (kalza), calzone (kalzone)’den bozma olarak girmiştir.” (s.145-146).

Har. bitig bitidi elçiler birle ıdı (8) *etükün keçik* erse sıgarını keçmedin maña terk kelgil (KE-231r8)

kefş ~ kevş: Ayakkabı.

Çağ. şerāyıt evvel şart andağ kılıldı kim mütevellı her yıl yüz (1) postın yüz kepenek yüz bürk yüz *kefş* yüz köñlek yüz tünbān satķun alğay (AŞNV-8b/1)

ķiu: Kumaştan yapılan ayakkabı.

EUyg. (İdi.: 163)

ķiv: Ayakkabı.

EUyg. (EUTS: 177)

mūze: Çizme, mest.

EOT ya‘nı bir şahş edügi üzerine nıme *mūze* geyse ol nıme *mūze* üzerine mesh eylese (NHT-22b/1)

mükim etük ~ mükin etük: Kadın pabucu

Kar. (DLT I, 395/17), (DLT I, 395/18)

na‘l: Ayakkabı.⁴²

⁴² Bu ayak giyimi ile ilgili Koçu’dan (2015) elde ettiğimiz bilgiler şunlardır: “nalın: Odundan (tahtadan) yontularak yapılmış ve ayağı tutması için köseleden tasmaı bulunan, zemini taş döşeli, ve hatta ıslak, sulu yerlerde, ayak yolunda ve hamamda giyilen ayakkabı. Kelimenin aslı, Arapça ayakkabı anlamında ‘na‘l’ isminden ikilik ifade eden, yani bir çift ayakkabı karşılığı ‘na‘leyn’dir; dilimizde daima ‘nalın’ denilegelmiş, bazan da incelterek ‘nâlin’ diye yazanlar, söyleyenler olmuştur. Üstüne çakılarak eklenen tasmaı hariç, her biri odundan tek parça olarak oyulmuş bu ayakkabı yapılış tarzı ve hatta tasmaı ile takunya adını taşıyan ayakkabının bir benzeri ise de ondan şekil yönünden çok ayrıdır. Önce takunyaya nisbetle yüksektir, sonra, takunyanın bir ökçesi ile dolgun tabanı olduğı halde, nalın iki ayaklı bir köprü gözü şeklindedir; bilhassa eski hamam nalınlarının ayakları dar ve uzun bir teber, balta şeklinde yapıldı ve geniş tarafı aşağıya, zemine gelirdi. Takunyalar alelade odunlardan yontulagelmiştir; nalınların ise odunu seçilmiş ve şimşirden, abanozdan yapılmış, ayak basılacak üstü, kenarları ve nalının kendi ayakları sedef işlemeli, gümüş tel, mercan kakmalı, yalnız üstü sırma işlemeli kumaş kaplı, tasmaları sırma işlemeli, hatta sırma ile karışık inci işlemeli, kadifeden, ayna kırıkları ile süslü yapılmış ve hakikaten sanat eseri olanlar vardır.” (s.183-184).

Kar. (KTS: 543); **Kıp.** endāze kıldı *na‘lını* (KFL-57b/7), oş anıñ kibi kaçan kim iki *na‘lını* köterse ol ikisi öze murdār bolsa eger ötese (6) ol iki *na‘l* birle bir rükni namāzı fāsıd bolur (İMVS-153b/6); **EOT** segirtmek (11) bu kadar illā edüg-ile ya *na‘l* ıla ya hafır-ıla (İKT IV-II 374a/11), kılāde hedyün boynına bir kesek (17) *na‘l* pāresin bağlayalar yā bir pāre dağarcuñ bağlayalar bu meşrū‘dur (NHT-92a/17)

na‘lAyn: Ayakkabı, bir çift pabuç.

Kar. suçulğıl iki *na‘leynni* (RKT-31/39a2); **Har.** hîle kıldı adaķında *na‘leyni* bir yıgaç tüpinde (10) koğdı anda kēdin çıķdı ba‘dehu āh urdı *na‘leyn* unutmuş men tēp feryād (11) kılıp tēz indi (KE-20v9-10), (HAT: 424), anuñ *na‘leyni* boldı ‘arş öze tāc / emin-ī vahyi bilgen sırr-ı mi‘rāc (KHŞ-136); **Kıp.** *na‘leyn* (...) (KFL-148b/5); **EOT** pes allāh ta‘ālā mūsāya ol (12) vādi-yi muķaddesde nidā eyledi evvel nesne kim buyurdı *na‘leynüñi* çıkar didi (İKT I 94b/12), eger *na‘leyn* şatun alsa (4) sahtiyanın issi dikmek şart kılsa bey‘ı bāṭıl olur (KG-126a.3), ḥaccāc baña sögeni baña gösterün diyüp iki *nal‘ayn* alup segirdi gelüp üzerine girüp (15) beni nice görürsin didi (İKT IV-I 57a/14); **Çağ.** (ÇTS: 822)

na‘lın: Ayakkabı, bir çift pabuç.

EOT v‘allāhi ben bilürin ki (5) rasūlullāh-şallallāhu ‘aleyhi ve sellem işbu *na‘lını* görmedi geymek kanda kıldı (İKT IV-II 374a/5), (KTS: 543), günāhuñ anup ağla ve ḥatālaruñdan tevbe (17) kııl tā ki dünyā saña *na‘lınıñ* devālından geñez ola (İKT IV-I 31b/17)

na‘līn: Ayakkabı, bir çift pabuç.

Har. taķı buyurdı ferīştelerke kim başıñga uçmaḥ tāclarıdın bir tāc keydürgil taķı adaķıñga uçmaḥ *na‘līn*larıdın bir na‘līn keydürün tēp buyurdı erse (4) andağ

kıldılar (NF-228/3), *EOT* (BL 28b-9), nidā olundı mūsāya ki yā mūsā taḥḳīḳ ben seni yaradan-men dēdi pes çıkar *na‘līn*ı ayağundan taḥḳīḳ sen vādī-yi muḳaddesdesin (BKT-334b/4), yā rasūle‘llāh şirk n’eydüğün bilirüz ammā kibir ne nesnedür ol mıdur kim gişinüñ iki (1) gökçek *na‘līn* ola ve eyü tasmāları ola (İKT I 50b/1), feriştelere geldiler burakdan indürdiler / *na‘līn*i döndürdiler ol dem yürüdi yayak (YED-134/11)

pā-libās: Ayak giysisi, ayakkabı.

EOT nu‘mān la‘īn daḥı tūr(12)dı *pā-libās* geydi (MÜS-26/12)

salbır ~ salbur: İnce çubuk, kıl veya iplikten örülen bir tür ayakkabı, kar ayakkabısı.

EOT (BL 28b-8), (TS: 3263), (YTS: 178)

samda: Meste benzer bir ayakkabı.

Kar. (DLT I, 418/14)

sermūze etük: Kısa çizme.

Kıp. bir kün bir kün kim kim *sermūze* (8) keyse *etük* öze mesh kılğay anıñ öze eger iki etükke mesh kılmasdan burun bolsa (İMVS-127a/7)

sermūze: Çizme.

EOT yohsa a qazan ayağumdan (3) *sermūze* atayın mı qara tırnaq ağı yüzüme çalayın mı (DK Drs.71b.3)

sirmūze etük: Kısa çizme.

Kıp. eger (1) iki etük öze mesh kılssa andan sonra iki *sirmūze etük* keyse mesh kılmağay iki *sirmūze etük* öze (İMVS-127b/1)

sokman: Mest üzerine giyilen çizme.

EOT ve bir *sokman* edigi dahi vardı (TS: 3501), (YTS: 189), (BL 28b-8), qara şağrı *şokmam* tolu qan oldı (DK Drs.107b.1)

şibit: Terlik.

EOT avrat kadı evine geldi, hizmet eyledi, özür diledi karavaşın dünki bî-edepikten şermsarım sabah kuşluk vaktında bizden yana gel hizmet kemeri belinde buluna kadının ak *şibitini* öptü dâme bıraktı (TS: 3666)

tirlik: Terlik, ev ayakkabısı.

Çağ. (ML: 95)

tomak: Kısa konçlu ökçesiz ayakkabı.⁴³

EOT (TS: 3818)

uguk: Çizme.

Kar. (DLT I, 67/10)

uyuk: Keçeden çizme.

EUyg. (EUDDM: 257)

üdük: Ayakkabı.

Kıp. (KPÇKTS: 297)

vat: Bir tür keten ayakkabı.

Kıp. (CC I-51b/5)

yip edük: İpten yapılmış ayakkabı, sandalet.

Kıp. yip edük keydi (KFL-171a/6)

1.1.1.4.2. Çorap / Dizlik

cürab: Çorap.

EOT (BL 28b-11)

⁴³ Bu giyim kuşam kelimesi ile ilgili Pakalın'ın (2004) verdiği bilgi şöyledir: “Eskiden çizme içine giyilen bir nevi ayak kabına da ‘tomak’ denilirdi. Yumuşak meşinden dikilir, koncu uzun ve kopçalı olurdu. Ökçesizdi. Altı kösele olanına ‘mest’ denilirdi. Ancak mestlerin koncu kısa yapılırdı. Hem altı kösele, hem koncu uzun olanları hudut askerleri tarafından giyildiği için onlara da ‘serhadlık’ tabir edilirdi. Tomaklar bilhassa Sünbülî dervişlerinin devran esnasında giydikleri ayakkabı idi. Hatta Sünbülî dervişine ilk tomak merasim ve tekbirle giydirilirdi. Sünbülîlerin buna rağbet etmesi, devran esnasında baldırları örtterek muhafaza etmekle beraber ökçesi olmadığı için bir yere takılmamasından ayağına basılanın canını yaktırmamasındandı.” (s.510)

çulğav: Tozluk yerine bacaklara ayak bileğinden dize kadar dolanan ensiz ve uzun kumaş parçası, dolak.

Kıp. (CC I-51b/7)

dizcek: Dizlik, dize sarılan kılıf.

EOT gëyimin gëydi *dizcek* karucağ bağlandı (DK Drs.132b.2)

dizçük: Dizbağı, dizlik.

EOT (TS: 1192)

dizge: Dizlik, diz bağı.

EOT (TS: 1193), (YTS: 71)

êşim: Baldıra çekilen potur.

EOT (BL 27b-7)

işim ~ işyim: Baldıra çekilen potur.

Kıp. (KMT 19b/10), (KMT H40, K139, C40)

pā-libās: Çorap.

EOT nu‘mān la‘īn dahı ʔur(12)dı *pā-libās* geydi (MÜS-26/12)

şulğu: Dolak, dizden aşağıya sarılan bez.

Kıp. (KPÇKTS: 255)

tiz bağı: Diz bağı.

Çağ. (ME: 105)

ʔolak: Dizden aşağıya sarılan bez.⁴⁴

Kıp. (KPÇKTS: 279)

⁴⁴ Koçu (2015), “tolak/dolak”ın kullanım alanları ile ilgili olarak: “Bacağa, baldıra tozluk yerine doladıkları çuha kenarı, ensiz şayak, aba. Bilhassa seyahatlarda, çiftlik hayatında, avcılık aleminde ve ordu, asker hayatında kullanılırdı. İlk çağlardan kalmadır, yüzyıllar boyunca kullanılmıştır. Bizde geçen asır sonları ile asrımız başında, nefer ve zabıt yaya kara askeri tarafından bilhassa kullanılmıştır; dört parmak kadar eninde kuşak gibi uzun bir şayak parçası olup, kundura (postal) koncu üstünden başlayarak diz kapağı altına kadar pantolon paçası üzerine, baldıra sınıksı sarılarak dolanırdı.” der (s.98). Özkarcı (1995) da “Bacakları soğuktan korumak için üzerlerine dokudukları ensiz çuha veya aba.” şeklinde bir izahat yapar (s.305).

torlak: Dizden aşağıya sarılan bez.

Kıp. (KMT 20a/8)

uçuk: Çorap.

EÜyg. (EUTS: 262), (İdi.: 176)

yışım: Soğukta dizlere giyilen nesne; bir çeşit çakşır.

Kar. (DLT II, 19/19), (İML: 90)

yörgeçü: Dizden aşağıya sarılan bez.

Kar. er *yörgeçü* sarlandı adakına *yörgeçü* sarladı (DLT II, 246/24)

1.1.1.5. Dış Giyim

1.1.1.5.1. Kürk

‘alemlik ton: Şeritli kürk.

Çağ. (ME: 174)

altay~altayi: Kızıl tilki derisinden yapılmış kürk.

Çağ. kızıl dilkü derisinden olan kürke derler ki anı çalgava dahi derler, ravşen eyler şu’le üstidin körüngen düdni / meh-veşim egnide *altay* bile başında kiş (AŞN: 134), kızıl dilkü derisinden olan kürke derler ki anı çalgave dahi derler ruşen eyler şu’le üstidin görüngenye dudini / dilberim iknide *altay* bile başında kiş (AL: 22)

bâdem kürk: Tilki postunun bacağından yapılan kürk.

EOT (TS: 362), (YTS: 22)

çalkava ~ çalkafa: Kurdun ense postundan yapılan kürk.

EOT başına urunmuş bekaşi borki / sırtına da almış *çalkava* kürkü (TS: 896), (YTS: 55)

dilkü derisi kürki: Tilki derisinden yapılmış kürk.

EOT (BL 28a-4)

ëki ‘alemlık ton: Kolu iki sırma şeritli kürk.

Çağ. (ME: 122)

eltirik: Güzel kürk.

Kar. (İML: 29)

ferve: Kürk.

Kıp. meger kim rāstı (5) ĥatundan tonları çıkarılmas meger kim *fervesin* taķı mamuķlu tonların çıkarğay (İMVS-405a/5), ol oğrılar bigi buyurdı tonın dağı yüz aķçabilen (5) bir *ferve* birdiler (GT-220/5-110b/5)

firā: Kürk, kürklü giysiler.

EOT (BL 15b-2)

göte küsdi: Bele kadar olan kısa kürk.

EOT (TS: 1785), (YTS: 99)

içik: Samur, teğın gibi hayvanların derisinden yapılan kürk. ⁴⁵

Kıp. (CC II-82a/30b)

içmek: Kuzu derisinden yapılmış olan kürk.

Kar. (DLT I, 102/15), (İML: 32)

içük: Samur, teğın gibi hayvanların derisinden yapılan kürk.

Kar. (DLT I, 69/2)

kiş: Samur kürkü.

Yaz. s(a)r(ı)g (a)ltun]nın : ür(ü)ñ : küm(ü)şin : kırıg(a)gl(ı)g : kut(a)yın : kinl(i)g : (e)şg[(i)tis]in : özl(ü)k : (a)tın : (a)dg(ı)rın : k(a)ra *k/işin/* kök : t(e)y(e)ñin türk(ü)me :

⁴⁵ Özen (1982), “içik” şeklindeki kıyafet isminin Kırgız Türkçesinde “yüzü kumaştan olan kürk” anlamında olduğunu ifade eder (s.318).

bod(u)n(u)ma : k(a)zg(a)nu : birt(i)m : (BK K 11-12), **Kar.** yaşık birle yandı yüzün
kizledi / kalık menzi *kiş* teg bolup örledi (KB-3836), (DLT III, 126/16)

kiş teri ton: Samur kürk, samur derisinden yapılmış kürk.

EUyg. (İdi.: 164)

koyka: Kürk.

Kar. (DLT III, 173/10)

körk: Tüylü ve yumuşak üstlük.

Kıp. (KMT H97, K149, C56)

künde geyer ton: Gündelik kürk.

Çağ. (ME: 161)

kürk: Tüylü ve yumuşak üstlük.

Kar. (DLT I, 353/18); **Kıp.** (KPÇKTS: 169), (KMT 20b/4); **EOT** (BL 28a-4)

bir katı hem post-durur kim *kürk*-içün / bay u yoħsul ‘ām u ħās u türk içün (GAR-4978)

ħaylī begler ħatında maħbūl-ıdı ve bu *kürk* geyardi yūñi ħaşıra yana (İKT 10a/8),

bāzārda niçe ħoryād var ħiyer *kürk* / öle ölmezse ħomaħ üştüre türk (BH-6b/2)

Koçu (2015), bu giyim kuşam unsuru ile ilgili şu bilgileri verir:⁴⁶

⁴⁶ “Tüyleri yumuşak ve güzel hayvanların giyimde kullanılmak üzere suret-i mahsusada hazırlanmış postları, ve postlara kaplanan kumaşlarla yapılmış üstlük esvaplar; postlar, giyeni sıcak tutmak için üstlüğün içine, süs kastı ile de üstlüğün dışına konagelmıştır. Usta debbağ elinde terbiye edilmiş kürklük post, kürk tüccarının eline tulum halinde gelir; her tüccarın müstehassıs kürk işçileri vardır; bunların elinde tulum post evvela dörde bölünür: 1-Sırt tüyleri 2-Boyun (kafa) tüyleri 3-Göbek (karın) tüyleri 4-Paça (bacak) tüyleri. Bu dört çeşit tüy kendi bölümleri içinde de mütecanis, aynı boy, kıymet ve güzellikte değildir; her biri ayrı ayrı ele alınır: 1- Âlâ (en güzelleri) 2-Evsat (ortaları) 3-Edna (aşağı boyu) olmak üzere küçücük parçalar halinde kesilip ayrılır. Sonra âlâlar, evsatlar, ednalar bir araya toplanır, yatkıları aynı yönü muhafaza etmek üzere derilerinden birbirine gayet ince bir dikişle dikilir, eklenir ve eni boyu tespit edilmiş mozaik bir pafta teşkil eder, buna kürkçülük ağzında ‘tahta’ denilir ve tahtalar kendisini teşkil eden parçaların cinsine ve postun hayvanının adına nispetle isim alır: ‘âlâ sırt samur’, ‘evsat sırt vaşak’, ‘âlâ nâfe zerdava’ gibi. Tahtalar elbise kürkün iki ön parçası ve bir arka parçası olarak iki ölçü üzerine hazırlanır; sonra, omuz hatları, yan hatlar, kol ve boyun oyukları ile bir kürk kabına kaplanacak hale getirilir, buna da ‘ferve’ denilir. Fervelere, kıymetleri ile denk kumaşlar kaplanarak üstlük libas, esvap olan kürk meydana gelir. En yüksek kıymetteki kürkten en adisine kadar, kürke başta ‘serâser’ gelmek üzere atlas ve çuha gibi, çeşitli kumaşlar kaplanır. Eskiden bizde giyilmiş kürklerin en yüksek kıymetlisi ‘serâser kaplı âlâ samur kürk’tür. Postların hayvanına göre isim almış başlıca kürkler

postīn: Kürk, kıllı deriden yapılan giyecek.

Çağ. şerāyīt evvel şart andağ kılıldı kim mütevellı her yıl yüz (1) *postīn* yüz kepenek yüz börk yüz keş yüz köñlek yüz tünbān satkūn algay (AŞNV-8b/1), (ÇTS: 902)

şAmur: Samurun derisinden yapılan kürk.

EOT *şamur* cübbesin egnine aldı kazana karşı geldi (DK Drs.69b.8), kaçum u sincāb u kunduz u *semūr* / el viriçek kim gerekse ol geyür (GAR-4979)

tēri ton: Deri kürk.

Çağ. (ME: 93)

teyeñ: Sincap kürkü.

Yaz. s(a)r(ı)g (a)ltun]nın : ür(ü)ñ : küm(ü)şin : kırıg(a)gl(ı)g : kut(a)yın : kinl(i)g : (e)şg[(i)tis]in : özl(ü)k : (a)tın : (a)dg(ı)rın : k(a)ra k[işin] kök : t(e)y(e)ñin türk(ü)me : bod(u)n(u)ma : k(a)zg(a)nu : birt(i)m : (BK K 11-12)

tiri ton: Deri kürk.

Kıp. ebū hanīfe katında telim bolğay (97b/1) bir hāl birle bilmegey yirni kökden tağı *tiri tomı* kabadab tağı irni hatundan (İMVS-97b/1 97a/8)

ton: Kürk.

Çağ. (ME: 20)

vaşak: Vaşak'ın postundan yapılmış kürk.

EOT ne soydu giydi behāyī kabā-yı nife *vaşak* / ne buldu kıldı dem-i müşk-i nāfe gazāl (ŞYD-3/34)

yagı: Kürk.

şunlardır: samur, vaşak, zerdava, kakum, tilki (elma kürk), sincap. Normal kesimli kürkler boy kürkleridir; seferlerde seyahatlarda giyilen kısa kürkler 'serhatli kürkü', kolsuz bir nevi kürk de 'kapanıça' adı ile anılmıştır." (s.169-170).

Kıp. silevsin *yagı* silkip bolmas sırma tonum b[ol]- (CC II-60a/7)

yaķu: Çevrilmiş kürk.

Kar. (İML: 84)

yupķa ton: İnce kürk.

Çağ. (ME: 97)

1.1.1.5.2. Yağmurluk Hükmündekiler

çiken: Yağmurluk.

Çağ. (ÇTS: 250)

kedük ~ keğük: Yağmurluk.

Kar. (DLT I, 509/22), (DLT I, 309/25), körü barsa barķa urur bu *keğük* / uķuşluğ
biliglig kör aşlı keç ök (KB-299)

kepenek: Keçeden yağmurluk.

Kar. (İML: 40)

Bu giyim kuşam ile ilgili olarak Koçu'dan edindiğimiz diğer bilgiler ise şöyledir:⁴⁷

tegele: Yağmura dayanıklı bir üst giysisi.

EOT (BL 27b-7)

yağķu ~ yaķu: Yağmurluk.

Kar. (DLT II, 25-3), (DLT III, 227-1, 226-28)

yağmurlık: Yünden sıkı dokunmuş, yağmur geçirmeyen bir tür giysi, yağmurluk.

⁴⁷ “Kışın çobanlar ve katırcılar tarafından kullanılır kebe üstlüğün adı. Eski kervan devri geçtiği için toplum hayatımızda geçen yüzyılın sonlarından beri katırcı tipi artık yoktur, fakat çobanlarımız kışın kırdâ hâlâ kepenek giyegelmektedirler. Biri sırt, ikisi ön üç parçadan mürekkeptir; ikisi omuz, ikisi yan dört düz dikişi vardır; kolsuzdur; yerinde bir tarif ile giyilmez, omuzlara alınarak içine girilir; boyun ve baş dışarda kalmak üzere vücudu bir kabuk gibi kapsar, boyu da diz kapağından aşağı, baldır bitimine kadar iner; önü düğmesizdir, fakat iyice kavuşarak göğsü tamamen kapatarak korur. Omuz başlarında, ön ve arka parçaların birer köşesinde bırakılmış dıciklerle birer halkacık yapılır; kepenek ucundan çıkarıldığı zaman bu halkacıklar ile duvara asılır; sırtta taşınır iken çoban kavalı bu halkacıklardan birine sokar. Kepenek evladiyeliktir, çobanın ömrü boyunca dayanır.” (Koçu, 2015, s.158-159)

EOT (BL 27b-10)

yalma: Yağmurluk.

Yaz. y(a)r(ı)kınta : y(a)lm(a)sınta : yüz (a)rtuk : okın urtı : (KT D 33), **Kar.** (DLT III, 34-22)

yapıncak: Yağmurluk.

Çağ. (ÇTS: 1230)

yapıncı: Yağmurluk.

Çağ. (ÇTS: 1230)

yapıg: Yağmurluk.

Çağ. (ÇTS: 1230-1231)

1.1.1.5.3. Üstlük

‘abā: Yünden dokunan kumaştan yapılan üstlük, hırka veya cüppe.

Kıp. özden kişi yapunsa iski ‘abā yaraşur (79b/1) körksüz keliğe körkli ton keydirip yaraşmas (GT-157/13 -79a/13), (KPÇKTS: 1); **EOT** develerinün yuları hurma lifinden idi gendülerün izārları ‘abā idi ridāları (8) kelīm idi (İKT I 50a/7), rahmân iken mu‘allimin ümmî kodun adın / sultân iken dü-kevne kabâçen durur abâ (ŞYD-5/7), kimine bir abā virmez kim giye / kiminün atına atlās çül eyler (YED-95/10), özi göyindi ol bahtulu aya / ki bu luṭf ile şarlanmış ‘abāya (HN-2373), arı tonların koğıl gey bir ‘abā / başuṅa sar ‘imāmeyi kabā (YZ-35b/12), setr-i ‘avrat idecek (11) nesne güc-ile bulurlar bir rivāyatda bir ‘abāyı güc ile bulurlar (İKT IV-I -61b/11)

al bağ: Ferace.

EOT lāy-i āl ü sebzden itmiş o bağ / gonca egnine ahcer ü al bağ (TS: 90), (YTS: 7)

BArtU: Üste giyilen hırka, pardesü.

Kar. (DLT III, 200/15), (DLT I, 416-5)

bolqa: Hırka.

EOT sekiz lidre kırmızı put 480 *bolqa* ma‘a hurda ebrişim (TS: 637), (YTS: 37)

bornāz: Başlıklı, geniş, kısa kollu üstlük.

EOT hem getürdi aña hil‘at şā-vār / bir dahı *bornāzı* virdi üstüvār (EDKY-1315)

Bu giyim kuşam türüyle ilgili edindiğimiz diğer bilgiler şunlardır:⁴⁸

bürd: Aba.

Kıp. ‘alemlüġ *bürd* (KFL-140a/7); *EOT* (ADD-3/35); *Çağ.* (ÇTS: 182)

cübbe: Kıyafetin en dışına giyilen rahat üstlük.

EOT bir gün ibrahıme bir gişi işbu *cübbeyi* saña virürin (3) dilerin ki benden kabûl idesin didi (İKT IV-II 364a/2), peygâmbâr kıatında ıduġ bâdiyeden bir gişi geldi üzerinde dîbâc ile dügmelenmiş seycân *cübbe* (12) geyür (İKT I 50a/11), yüce vü mu‘teber bağlatdı *ķubbe* / giyürdi *ķubbeye* billür *cübbe* (HN-1381), gehî dil-teng olup ġonce gibi çāk eyledüm *cübbe* / gehî lâlâ gibi düşdüm ciger dāġıyla şahrāya (MN-23/4), (KTS: 169), ger *cübbe* vü destār kamu gitdi dutuya / her borca içe idük eger vām ele girse (ADD-127/6)

çapan ~ çıpan: Eski, yamalı kaftan.

⁴⁸ Koçu (2015): “Başlıklı (kukuletalı) maşlah. Bornus da denilir. Daima beyaz yünlüden kesilir, yapılı bir Arap üstlüğüdür (pardesü); bir kenarı giyecek olanın omuzundan ayak bileklerine, hatta topuk hizasına kadar bohça gibi dört köşeli bir kumaş parçasından ibarettir: üste gelen kenarının ortasına bir başlık, kukuleta eklenmiştir ve iki yan kenarlarında da kol geçecek kadar birer delik vardır; kollar bu deliklerden geçirilir, başa kukuleta geçer, yani burnus giyilmez de insan burnusa sarınır; pelerin gibi. Bilhassa Şimali Afrika’da Fas, Cezayir, Tunus, Trablusgarb halkı tarafından kullanılmış olup Türkiye’de gemiciler tarafından getirilmiş ve memleketimizde yine onlar tarafından kullanılmıştır, öyle ki burnuslu bir kimse hemen daima bir tersaneli, bir gemici olarak kabul edilmiştir. Anadolu çobanlarının geceleri ve bilhassa kışın kullandıkları kepenek, Arap’ın burnusuna nisbetle çok daha mütekâmil, gelişmiş üstlüktür. Aynı kesimde, şu fark ile ki, kukuletanın iki yanındaki parçaları omuzları örtecek şekilde dikilmiş, deliklere de birer kol eklenmiş hamam havlularına da “burnus” denilir. İstanbul kadınlarının eski üstlüklerinden ‘yeldirme’ de burnusu taklitten çıkmıştır denilebilir.” (s. 53).

Özkarcı (1995): “1. Arapların üste giydikleri geniş ve dört köşe manto. 2. Eskiden kadınların kırlarda ve gezme yerlerinde giydikleri kolsuz, geniş elbise. 3. Hamamdan çıkınca kurulanmak için kollu ve geniş büyük vücut havlusu.” (s.297).

Çağ. eski yamalu kaftana dërler hırka ma'nāsına keş(im) êrür oşbu yarılmış taban / hil'atim oş êski yamağlıg *çapan* (AŞN: 507), (AL: 223), (ÇTS: 227), êrür çimende yüzünğ gedāyı aq gül kim / köründi barça yamağlıg *çapam* üzre mamuk (AŞN: 522), (ÇTS: 245)

çekmen: Cepken, çuhadan yapılmış, gömlek üstüne giyilen, üzeri işlemeli, kolları uzun ve yırtmaçlı, yakasız ve boyu belden yukarıda kalan üst giysisi.

Kıp. (KPÇKTS: 48)

çeşşü: Küçük hırka.

Kar. (DLT III, 378/8)

çöge: Elbise üstüne giyilen geniş ve kolsuz üstlük, aba.

Kar. kadasını kördi uzatu yatur / çögesin töşenmiş yığın yastanur (KB-5974)

daşrağı ton: Dışa giyilen elbise.

EOT (BL 27a-10)

degele ~ digley ~ dikiley: Elbise üzerine giyilen kısa kollu giysi.

Çağ. ve cibe ve cevşen ve köhe ve kağalduruk ve qarбіçı ve kicim ve 'HH (6) yosunluğ uruş esbābın hem türk tili bile ayturlar me mā'hūdī elbisedin meşel destār ve kalpak ve nevruzī ve topi ve şirdağ (7) ve *degele* ve yilek ve yağlıg tirlik qur yosunluğ nimelerni barısın türk tili bile ayturlar (ML: 777b5), (ÇTS: 293,294)

durrā'a: Üste giyilen önü açık elbise, ferace.

Har. ey kâzī bu *durrā'a* kim keyip turur-sen bu nedin toqılmış turur (NF-245-15)

ferecī: Ferace, kadınların sokağa çıkarken giydikleri, mantoya benzer, arkası bol ve yakasız, çoğu kez eteklere kadar uzayan üst giysisi.

Çağ. *ferecī* kēydi (ME: 56)

feş: Pelerin.

Çağ. (ÇTS: 367)

giyek: Kıldan dokunan bir çeşit palto.

EOT (BL 27b-10)

hırka ~ hırkat: Önü açık kollu kazak; kalın kumaş veya yünden yapılmış giyecek, hırka.

Har. (HAT: 229); **Kıp.** takı koyğay anu taht öze takı kılğaylar anıñ ‘avratı öze (3) bir *hırka* takı yiter (İMVS-237b/3), (KPÇKTS: 96); **EOT** ve dahı bir kerre gemiye girüp denizde giderken (6) her taraftan yiller zāhir olup gemi mużtarıb olup ibrāhīm başını *hırkasına* çeküp yatdı (İKT IV-II 365b/6), buyursa mest gözlerün gire mey-hāneye şūfı / boyaya *hırkatı* hamra geçüp nāmūs u ‘ārından (MN-97/6); **Çağ.** (ÇTS: 469)

Bu giyim kuşam için Koçu ve Şemsettin Sami’den edindiğimiz bilgiler şunlardır:⁴⁹

ıssı Don: Kış elbisesi.

EOT *ıssı don* bir dona derler ki giyen kişi teninden aldığı ısıktan ziyade ısıklık vere ve yumşak don hasetsen ol ki havlu ola teni *ıssı* eyleye ve kış giyeceği ola (TS: 1982), (YTS: 111)

hıbr: Kadınların ev dışında giydikleri çubuklu kumaştan yapılmış üstlük.

⁴⁹ Şemsettin Sami (2015): “1. Bez kumaş parçası. 2-Dervişlerin giydikleri üst libası. 3-Cübbenin altına veya gecelik entarisi üstüne giyilen dize kadar yahut daha kısa pamuklu libas.” (s.461). Koçu (2015): “1-Yamalı ve fersude libas (derviş libası); 2-Üste giyilen dikişli ve pamuklu libas” (Hüseyin Kazım, Büyük Türk Lugatı). Hırka kesiminin hususiyeti, kollarının az genişçe, boyun kısmının yakasız, ve önden, yukardan aşağı bir sıra ilik düğme ile kapanır oluşudur; iki yanına ekseriya birer cep de yapılır. Yukardaki lügat kayıtlarında “pamuklu libas” tabirinden, hırkanın pamuklu kumaştan yapıldığı anlaşılmamalıdır; hırkanın bir yüz kumaşı, bir de astar kumaşı vardır, yüz ile astar arasına, istenilen incelikte bir tabaka pamuk konulur, ve bu pamuk tabakası ya düz dikişlerle, yahut baklava dikiş denilen kafesli dikişlerle hem yüze hem astara, dağılmasını önleyecek şekilde dikilir. Bunun içindir ki hırka bir kışlık libastır. Yüzyıllar boyunca kadınlar ve erkekler tarafından giyilegelmiş, Anadolu’da zamanımızda da çok yaygın olarak hâlâ giyilmektedir; İstanbul’da da Anadolu’ya, bilhassa köylere sevkedilmek üzere hazır hırka dikip satan dükkânlar vardır. Hırkanın yüz kumaşı, giyecek olan kimsenin içtimai durumuna göre en ağır, en pahalı kumaşlardan en adi, en ucuz kumaşlara kadar olagelmıştır, astarı da yüz kumaşına denk olmuştur. Hırka aslında derviş libası olduğu için, dervişliğin sırrı ve hikmeti de kanaat ile fakirane yaşamak olduğundan hırka giymek, mecazi anlamda tevazuu, kanaati ifade etmiştir; dervişe ‘hırkapüş’ hırka giyen denilmiş, ‘bir lokma, bir hırka’ diye de bir darbimeselimiz olmuştur. Yüz kumaşı yünlüden olan hırkalara ‘hırka-i peşmine’ denilirdi.” (s.135-136).

Çağ. seniñ hādimleriñ andağ refi‘ itti merātib kim / çul itse itleri keymes şereftin
hibr ü dībānı (ÇTS: 471)

ibrişim-i hāricī: Dışa giyilen hafif bir giysi.

EOT (BL 27a-6)

iri ibrişim-i hāricī: Kaftan veya palto gibi dışa giyilen bir çeşit hafif giysi veya onun kumaşı.

EOT (BL 27a/6)

kañtura: Palto gibi bir giyecek.

EOT (TS: 2239), (YTS: 125), yetmiş bir cılasun oğlu varıdı (8) adına *kan turalı* dirler idi (DK Drs.87a.8)

kapama: Pamuklu hırka.

EOT astarlı iki kat kaftan ki *kapama* ta‘bir olunur (TS: 2245), (YTS: 125)

Bu giyim kuşam türüyle ilgili edindiğimiz diğer bilgiler şunlardır:⁵⁰

ķars: Deve veya koyun yününden yapılan elbise.

Kar. (DLT I, 348-17)

ķatı don: Sert ve kaba kumaştan elbise.

EOT (BL 26b-11)

keçkün: Kadının üst abası.

Kıp. (KPÇKTS: 136)

kepenek: Kalın üst giysisi.

⁵⁰ Pakalın (2004): “Elbise takımı yerinde kullanılır bir tabirdir. Vaktiyle medrese talebesiyle yeniçerilere verilen elbiselere denilirdi. Kapama tabiri üstlük yani cüppe gibi üste giyilen bir nevi elbisenin de adı idi.” (s.104).

Özkarcı (1995) “Çift kat ince kumaştan arası pamuk dolu ve dikişli gayri resmi üst elbisesi.” (s.314).

Çağ. şerāyıt evvel şart andağ kılıldı kim müteveli her yıl yüz (1) postın yüz
kepenek yüz börk yüz keş yüz köñlek yüz tünbān satkun alğay (AŞNV-8b/1)

kilīm: Üste giyilen kalın sof hırka.

EOT geydi *kilīm* kuşak eyledi otı / oldı yohsul bī-nevā oldı katı (YZ-30b/04)

kilīm geydi kuşak eyledi atı / yohsul oldu bī-nevā oldı katı (YZL-870)

kontuş: Ferace.

EOT (TS: 2639), (YTS: 144)

Kontuş’la ilgili edindiğimiz diğer bilgiler şunlardır:⁵¹

köküzmek: Önlük, ceket.

EUyg. (EUDDM: 162)

küBik: Hırka.

Kar. (DLT I, 408/22)

maşab: Aba.

Çağ. tut faqr etekin atlas-ı zer-beft sözün koy / kim ol dağı ten hıfzıda *maşab* dek
ermiş (AŞN: 761), (AL: 71)

nemürge: Aba, bir çeşit kalın giysi.

EUyg. (İdi.: 167)

örmek: Deve yününden örülen bir tür aba.

EUyg. (EUTS: 152)

örü ton: Yün giyim.

Kar. (İML: 56)

⁵¹ Eren (1999): “Tatar hanlarının giydiği yakalı ve uzun kollu kürk. Balkan dilleri yoluyla Macarcadan alınmıştır.” (s.251).

Özkarcı (1995): “Dar kollu, kalçaya kadar inen bir çeşit üst elbisesi; bilhassa Tatar beyleri giyerdi.” (s.319).

pAlās: Aba, çul gibi kalın giyimler.

EOT sanki ‘īsā-i (20) mesīh idi hīç bir yirde qarār ve temekkūn itmedi ve hīç bir dārda nüzūl idüp tavaṭṭun itmedi (21) libās terk idüp *palās* geymiş-idi (İKT I 168b/21); *Çağ.* (ÇTS: 886), (ÇTS: 889)

ridā’, ridāyī: Kolsuz manto, hırka.

EOT (BL 27b-11); *Çağ.* ilāhī nemāzı ki il bolmağunça (25) kılmağay-min hūd-nümālīkdur ve ol nemāz üçün hırka vü *ridā* hūd-ārāylıg ilāhī ol nümayış ve ārāyışdın köñlümni müberrā kıl (AŞNM-2b/25)

setre: Bir çeşit ceket.

Har. yaraşmaz bu kılıksızlıknı qodğıl *setre* kılma koy imdi kerīm kıl (KHŞ-3354)

sırtak ~ şırdağ: Sıcak havalarda giyilen kaftan, üst giysi.

Çağ. mihrğa kökte şafağ hūb ėrmes andağ kim maña / māvi tərlik üzre ol aynıñ kızıñ *şırdağı* hūb (AŞN: 628), (AL: 296)

taşkı ton: Dış giysi.⁵²

Çağ. (ME: 61)

ṭaylesān: Kışın giyilen bir elbise.

Kıp. ve eger ant içse kim bu ṭaylesān iyesine (3) sözlemegey men tip ol *ṭaylesān* iyesi anı satsa andan sonra sözleşse anar antda tutulur on anıñ kibi (İMSV-391a3)

tegele: Bir çeşit palto veya pardösü.

EOT (BL 27b-7)

⁵² Ögel (1985), “dış don ve içlik” maddesinde, “Türkler bu sözü söylemek yolu ile, aslında içe ve dışa giyilen elbiseleri birbirlerinden ayırmak istemişlerdi. İçlik sözü Türklerin çok eski bir giyim tabiridir. “Dışa giyilen elbiseler” için ise, Harezmsahlar çağında bile, taşkı ton, yani ‘dış elbise, dışa giyilen don’ denilirdi.” bilgisini verir (s.9).

teri ton: Kürklü elbise.

Kıp. (CC I43a/17)

üst giyesi: En üste giyilen giysi.

EOT (TS: 4095), (YTS: 224)

üstlük: En üste giyilen giysi.

EOT (TS: 4095), (YTS: 224)

yapuğ: Yensiz aba.

Çağ. (ÇTS: 1230-1231)

yekteyi: Bir tür gömlek veya ceket.

EOT. (BL 27b-9)

1.1.1.5.4. Örtü / Şal

abıngülük: Örtü, örten şey.

EUyg. (İdi.: 151)

Cār: Kadınların boydan boya örtündükleri çarşaf, car; sadece başı, omuzları örten pürgü.⁵³

EOT yüzünde niķābı başında *çān* тұрurdı (İKT IV-II 437b/1); **Çağ.** (ÇTS: 192)

Bu giyim kuşam türüyle ilgili edindiğimiz diğer bilgiler şunlardır:⁵⁴

⁵³ Tez, şu bilgiyi verir: “Örtünmeye uygun büyüklükte bir ya da iki ikik kanat halinde pişmiş ipekle dokunmuş kumaştır.” (Tez, 2008, s.14)

⁵⁴ Şemsettin Sami (2015): “Kadınların büründükleri değirmi çarşaf.” (s.169).

Koçu (2015): “Car adı Farsça ‘dört’ karşılığı ‘çehar, çar’dan, dolayısı ile değirmi olmasından gelir. Suret-i mahsusada kadının tesettürü için dokunur bezler veya ipekliler idi; bezi avam, ipeklisini zenginler, kibarlar kullanırdı, ipeklilerinin kıladdan işlemeli olurdu; Bağdat’ta, Halep’te, Şam’da, Bursa’da dokunanları en makbülleri idi. Carın ‘bürgü’den farkı, sarınıp bir ucu da baş üzerine atıldıktan sonra yüzün siyah bir peçe ile örtülmesi idi; bürgüde ise yüz örtülmez, burun üstünden bürgü kenarı ile elle kapanır, kadının yalnız gözleri görünürdü. Eteklik, pelerin ve peçeden mürekkep çarşaf çıkıp yayılınca, çarşafa da ‘car’ diyenler oldu. Nureddin Rüştü Büngül, Eski Eserler Ansiklopedisi’nde car için ‘Bir nevi şal ismidir, bir zamanlar kadınlar bunu başlarına alır, tesettür vazifesi gördürürlerdi’ diyor; ipekli carların ağır kumaşlar olması dolayısı ile, bizce, onun için bir şal adıdır demek, yakıştırma bir tarif olur.” (s.56-57).

Eren (1999): “Kadınların boydan boya örtündükleri çarşaf. Anadolu’nun birçok yerinde zar olarak da geçer. Ağızlarda izar (ve izar) biçimi de kullanılır. Anadolu ağızlarında car (~zar) yerine bürgü (>pürgü) adı da kullanılır.” (s.68).

cāzer: Örtü.

EOT üsküf gibi ne kim ‘avrata yarasa bürüncük gibi iplik gibi *cāzer* gibi ‘avratuñ ola (NHT-5b/1)

çadır: Örtü, kadınların dış giysisi.

Kar. ey yalawaç aygıl cüftleriñe hem kızlarıñe hem mü’minler urağutlarıñe yağutğan olar üze (3) öz *çādırları* içre ol yakınrağ (21b/1) kim bilinseler emgetilmeseler erür tañrı (2) örtgen yarlıkāğan. (RKT-33/21a3), (KTS: 171); **Har.** säre başıñğa kettān *çādır* örtünüp kirdi melik ibrahīmğa taht üze orun bērdi (KE-45v12), (HAT: 129), körer nāgeh bağıp ol demde şāvūr / kim ol *çādır* qatında atlı yürür (KHŞ-3744); **EOT** (BL 28a-2, 29a-6, 49a-3)

‘avratlar (11) kefeni öküşi biş qat gerek bir taş ton ikinci (12) izār üçinci göñlek dördinci derincek ya‘ni *çādır* (KG-36b.12), (KTS: 171); **Çağ.** (ÇTS: 220)

devāc: Örtünecek şey.

Çağ. (ÇTS: 289)

durmaç: Şal.

EOT bular aydur köyümüz üş yakındır / ip ile boynuna *durmaç* takındır (TS: 1264), (YTS: 73)

eñselik: Kadınların omuz atkısı, arkalık.

EOT merhûme haticenin merkum üzerinde bir istefan ve bir *eñselik* ve bir sine-bent ve bir cevherî bilezigi kaldı (TS: 1475), (YTS: 83)

eşük: Örtü; üste giyilen, bürünülen her nesne.

EUYg. (EUTS: 77); **Kar.** erdi basutçı köni dinqa kök / şeri‘at yüzindin kiterdi *eşük* (KB-54), (DLT I, 72-7)

Özen (1982): “Örtünmeye elverişli büyüklükte bir veya iki kanat halinde olup, pişmiş ipekle dokunan bez veya ipekliler. İsmi Farsça ‘4’ karşılığı ‘çehar’dan, dolayısıyla değirmi olmasından gelir. Düz ve süslü olarak iki türdür.” (s.307).

ġāṣiye: Örtü.

Çağ. kiyik sür‘atlık bād-pālar *ġāṣiyesi*ğa zīnet birdi (AŞNV-5a/15)

ġaṭā: Örtü

EOT (KTS: 266)

ḥacimük: Örtü.

Har. *ḥacimük* kemişti tişi (MEŞ-174/7)

ḥicāb: Perde, örtü.

Har. āsān kıldı *ḥicābını* (MEŞ-86/5); *EOT* senligün gider *ḥicāb* olmuş saña / sen anuñ yüzine ansuz baqsana (VG-1727); *Çağ.* mühre-pīrūzī mükellel kıldı dūr birle felek / ivrölüp yörir kitürgeli kıllur oḥşar *ḥicāb* (MSD-369)

ḥimār: Örtü.

EOT (KTS: 314)

kemend: Örtü.

EOT büridi gözümü ġaflet *kemend* / ḥuzāyā şavsens üstümden bu bendi (BH-3a/11)

keypenek: Kepenek, omuzlara alınan dikişsiz, kolsuz giysi.

Çağ. (ÇTS: 618)

latay: İnce ipekten yapılmış, bele kadar inen şal.

EUyg. (EUDDM: 176)

leçek ~ liçek: Şal.

Çağ. keşidelik yağlıgdın farkığa *leçek* salgaylar (AŞN: 759), keşidelik yağlıg farkığa *liçek* salgaylar (AL: 370)

lifāfe: Sargı.

EOT ya'nî şâf'î kavlında erenlerün kefeni üç bizdür gönlek yokdur bizüm
kavlumuzda (10) izârdur *lifâfedür* gönlekdür (NHT-79b/10); **Çağ.** (ÇTS: 699)

lihâf: Örtü.

EOT (KTS: 492)

milhefe: Vücut örtüsü, örtü.

EOT (BL 29a-6)

nikâb: Örtü.

Çağ. mezmûm haşâyilğa hicâb oldı hayâ / il 'aybığa gūyâ ki *nikâb* oldı hayâ
(AŞNNC-16b/10)

öncek: Önlük.

EOT beli gök *öncekli* eli helkeli / a dudum dağlara sen attın beni (TS: 3089),
(YTS: 168)

örtgü: Örtü.

EUYg. (EUTS: 153); **Kar.** (KTS: 593)

örtü: Örtü.

Kıp. (KPÇKTS: 212); *EOT* (BL 27b-11, 28a-2), dağı eyit mü'min 'avratlara
gözlerini yumsunlar ve ferclerin saklasunlar (6) dağı göstermesünler bizeklerini
kimseye illâ ol nesne ki âşikâredür andan sürme gibi yüzük gibi başları *örtüsü*yle (7)
boyunların örtünler (BKT-378b/6), buyurdı ki anı dağı alup andan öñdîn ve andan
şonra hulafâ örtüğü (16) *örtler* üzerine bâkî çalup gendü dağı bir nefis dibâc örtü (İKT
IV-II 360a/16), (KTS: 593)

örtüG: Örtü.

Kar. maña *örtüg* erdi bu sözler nece / kötürdün bu *örtüg* sen aydın aç (KB-5818), mühür urdı kulağı üze hem köñli üze kıldı közi üze *örtüg* (RKT-36/101a1), (KTS: 593, 594); **Har.** (HAT: 462); **Kıp.** (KPÇKTS: 212); **Çağ.** (ÇTS: 878)

poşu: Vaktiyle omuzlara atılan, başa sarılan kenarları saçaklı ipek örtü.

EOT bilmem nâmahremsin bilmem hatunsun / *poşuyu* yüzünden kaldır da yürü (TS: 3199), (YTS: 174)

püş: Örtme, örtü.

Çağ. (ÇTS: 903)

raht: Örtünecek şey, örtü.

Çağ. (ÇTS: 909)

ridā: Belden yukarı örtülen örtü.

Kıp. taķı iki ķat ton tidügi biri izār turur (2) taķı biri *ridā* turur bağlağay izārı kündüğinden yoķaru (İMVS-303a/2), *ridā* keyürdi aña (KFL-142a/1); **EOT** o gişinün (14) ķapusunda *ridāmı* birağup ol ķapınun toprağından yıl baña getürdükçe şifā virüp (İKT IV-I 27a/14), bir gün bir şālih gişi geldi meķābır içinde *ridāsın* döşedi (8) iki rek‘at namāz kıldı (İKT IV-II 421a/7), döndüre imām daķı ķavm *ridālarını*-degöldür maħşüş *ridāyı* döndürmek imāma mālīk (4) ķatında (NHT-137a/3)

salyarlık: Önlük, çocuk göğüslüğü.

EOT (TS: 3289)

sarıngan nirse: Örtü.

Har. (HAT: 503)

şaruk: Sargı, örtü.

EOT haber verdi muammer sabit nebbāti‘den kim ol altun tahtalar idi harir *saruklar* içinde (TS: 3324), (YTS: 181)

sitäre ~ sitr: Örtü.

EOT (KTS: 658)

sütire ~ sütret: Örtü.

Kıp. kaçan kim bolmasa (2) namāz kılğan kişiniñ ileyinde bir *sütire* yâ kiçe namāz kılğan kişi arasından taķı *sütire* arasında def itkey ol hatunnı işāret birle yâ def itkey anı tesbīh birle (İMVS-186a/2); **EOT** (KTS: 676)

şemle: Kıldan yapılmış örtü.

EOT elinde beş (12) etnāk harbe yeşil *şemle* paşında müseyyeb hān öñünde yörüdi (MÜS-132/12)

taşlasān: Bir tür şal, poşu.

Kıp. taşlasān keyürdi aña (KFL-170a/3); **EOT** (BL 27b-10), müsülmān tonın geyüp taşlasāñ (19) taşınup yörimeye bunlardan hīç kimse olmaya illā alnında zünnār bağlayup müsülmānlar (20) ortasında ma'lūm ola (İKT IV-I 197a/19), mülük-āne tonların geydi taşlaşāmn vurundu (İKT IV-II 423b/18)

terençek ~ terinçek: Kadınların büründükleri nesne.

Kar. (İML: 71), (DLT I, 510/18)

tülfir ~ tülwir: Kumaştan ve ipekten yapılan örtü ve perde, kadınlar örtüsü.

Kar. (DLT I, 457/1)

yabuķ: Örtü.

Kıp. taķı kerāhiyyet turur kim kirgey ka'beniñ *yabuķı* altına ol *yabuķ* kiter bolsa başına (8) yâ yüzine (İMVS-346b/7)

yarlık: Önlük, çocuk göğüslüğü.

EOT (TS-4358)

yörge: Örtü.

Kar. (DLT II, 289/2)

1.1.1.6. İç Giyim

ayak tonu: Don, iç donu.

EOT korkusundan *ayağı tonu* toptolu oldu (TS: 310), (YTS: 19)

diz tonu: İç donu.

EOT (TS: 1192), (YTS: 70)

iç don: İç çamaşırı, içe giyilen giysi.

Kıp. (KPÇKTS: 105), (KMT 19b/8); *EOT* (BL 27b-4), (TS: 1997), (KTS: 338), (YTS: 112)

iç tonu: İç çamaşırı.

EOT eydürdi ki v'allāhi ben *iç tonum* bağıın harām nesne-y-içün çözmeyüp dururın (İKT IV-II 420a/11)

içlik: İçlik, içe giyilen çamaşır.

Kıp. (KMT 20b/2)

içreki don: İçe giyilen elbise, çamaşır.

EOT (BL 27a-9)

im: İç donu, don.

EOT ve evvel *imi* ibrahim giydi (TS: 2065), (YTS: 115)

iş Don: İçe giyilen giysi.

Kar. (İML: 35); *EOT* bulmasa *işdon* geyse dem vācīb olmaz şāf'ī katında bizüm katumuzda vācīb olur (NHT-90b/6-7)

işim: İç donu.

Kıp. (KPÇKTS: 116)

iş tAn: İç donu.

Kıp. *işten* keğürdi aña (KFL-170a/8); **Çağ.** köñlek ü *iştanğa* çü lāyık dēgöl / her nē bahā birle muvāfık degöl (AŞN: 205), köñlek ve *iştenge* çü layık digöl / her ni baha birle muvafık digöl (AL: 60)

öm: İç donu.

EUyg. (EUTS: 150)

terlik: Fanila.

Çağ. (ÇTS: 1115)

tUnbān: Kısa, geniş ve bol iç çamaşırı, içlik.

Çağ. mütevellī her yıl yüz postīn yüz kepenek (yüz börk) yüz keş yüz köñlek ve yüz *tunbān* satkun alğay (AŞN: 498), (AL: 218), şerāyıt evvel şart andağ kılıldı kim müteveli her yıl yüz (1) postīn yüz kepenek yüz börk yüz keş yüz köñlek yüz *tunbān* satkun alğay (AŞNV-8b/1)

üm: İç donu.

EUyg. ... *üm* 15 kiseninte ısırsar suuge bargu 16 is bolur (TTVII-36.T.II M.210), (EUTS: 272)

yişim: İç donu.

Kıp. (KPÇKTS: 324)

1.1.2. Tören Giyimi

1.1.2.1. Elbise

ağı: İbrişim giyim.

Kar. (İML: 7)

bezek tom: Süslü elbise.

Har. (HAT: 94)

bitik: Kefen.

Kıp. (KPÇKTS: 33)

çadır: Kefen.

Çağ. *çadır* kedyürdi ölükke (ME: 36)

çırğap: Altın işlemeli, süslü elbise.

EOT bir yigit olsa dirisi haberin getürse *çırğap* çuğa altun akça virür-idüm (DK-93/4)

geyür: Süslü elbise.

*EOT*ki her birisi sanasın ay idi / *geyür* tonları kamu kimhâyidi (SN-1266)

göñlek: Ölü kefenlenirken izardan sonra sarılan yakasız ve oyuntusuz bez.

EOT ‘avratuñ tonı bir *göñlek* ve ton işi (2) biri derincek ve biri bürüncek (KG-73a.1)

harîr ton: İpekten yapılmış elbise.

EOT (KTS: 301)

hulel-i dürr-i nazm: İnci dizilmiş elbiseler.

Çağ. (ÇTS: 484)

hıram: İhram.

EOT ammā hac vâcıbı altıdur *hıram* dutmak ve sa‘yi kılmak (KG-65a.13)

ihrām: Hacıların Hac görevi sırasında giyindikleri dikişsiz elbise.

Har. taķı *ihrām* birle mekkede bir kaç zamān turmuşdın (soñ) yana medīneke bardılar (NF-77-4), tişilerge artuķ nifās hayz bile / bu beş yerde ğusli farīza kıla / velī cum‘a *ihrām* taķı ekki ‘ıyd / bular ğusli sūnnet bilip kılğıla (MM-90/3), muħrim boldı er ya ‘nī *ihrām* badı (MEŞ-30/8), faşih ve şahih til anıñ kavī köñül ve şabūr ten anıñ

beled-i muḥarrem mescid-i mu‘azzam anıñ hac ve *iḥrām* anıñ tilāvet-i kūr‘ān anıñ (KE-189v3), **Kıp.** *iḥrām* bağladı (KFL-116b/8), (KPÇKTS: 107); **EOT** (BL 50a-8), ey ĩmān getüren kişiler (6) öldürmeñüz avı siz *iḥrām* içindeyiken (BKT-122b/6), ṭārık bin ‘ömer beyti ṭavāf idüp *iḥrām* üzerine (9) kalup teḥallul-ı şānı ḥāşıl olmadı (İKT IV-I 46a/5), andan menşūr ḥacc ve ‘umre-y-içün *iḥrām* geyüp difafadan bedene sürüp mehdiye eyitdi (İKT IV-II 357a/4), kapuñdan geyeli nāmüsi *iḥrām* / edā-yı farz-içün ehl-i ḥaremdür (MN-136-7), (KTS: 44), ya‘nı bir şahs mīḳātı *iḥrāmsuz* geçse dāḥil-i mīḳātda iḥram bağlansa kırān ḥaccına (6) iki dem lāzım olur züfer qavlında (NHT-32b/5), *iḥrām* deyü eğinime bir don giydirdi gam / nice ki isterim eteği vü yakası yok (ŞYD-94/4); **Çağ.** *iḥrām* bağladı (ME: 72), (ÇTS: 514)

ḳara ton: Yasta iken giyilen giysi.

Kıp. *ḳara ton* keydi ḥatun (KFL-152b/8)

ḳasa: İpekten mamul bir elbise.

Kıp. (KPÇKTS: 129)

kef, kefen, kefin: Kefen, ölü sarılan bez.

Har. (HAT: 305), cebrā’ıl (21) ādemğa uçmaḥdın *kefen* keltürdi şīşğa aydı atañnı yuğıl tēdi şīş yudı (KE-19r/21), bu şahrā yer turur hēç kimerse yok yuğuçı taḳı yok *kefen* taḳı yok namāz kılguçı (9) taḳı yok (NF-130/8), *kefin* kiydi ḳılıçın ilge aldı körüp ḥalḳ-ı cihān feryād ḳıldı (KHŞ-359), körüp ‘ibret eştip ögüt almasañ / tirilgil tilekçe sonı ölmesañ / sarıp solça destār ḳıyınsız *kefen* / kēdip gürnı ḥalvet eger ḳılmasañ (MM-282/3), *kefen* saraladı aña *kefen* keydürdi aña (MEŞ-90/3); **Kıp.** taḳı *kefen*-i sūnnet kim *kefen* ḳılınur ir kişige üç ḳat ton içinde (7) biri izār turur taḳı biri köñlek turur taḳı biri lifāfe turur (İMVS-238a/6), bu menzilge ‘adem-den her ki yitti /

kefen-den özgesin koydı ve kitti (GT-159/4 (80a/4), *kefen* kıldı aña (KFL-137a/1), *EOT* (BL 49b-1), yahşı kaftanların çok geymişem bilmez isem *kefenüm* olsun (DK Drs.150a.10), ademün ilk tonı oldur ön gelen / sonra hem andan olur cümle *kefen* (GAR-4969), ve ba‘dehu bu nebbāş tamām kabrı açup *kefenin* şoyayın dir-iken (19) bu yigit tırı gelüp oturmuş (İKT 62b/18), ve vaktī ki gice oldı be nebbāş varmış ki (17) ol meyyitün *kefinin* şoya (İKT 62b/17), ‘ömer bin ‘abdül‘azīz vaşıyyet itdi ki ben yuyam ve *kefenin* ben şaram ve kabırına (4) ben koyam (İKT IV-I 199b/3), *kefenin* (13) ‘avratlar kefeni gibi eyleseler ve gürü üzere nesne örteler (KG-97b.12), zīrā (6) çok tonlular gördük kim tonı eskiyince *kefene* girdi (MT-18b/6), bu resme şeklünjı çinde işidür olsa sınırında / *kefen* yırtup sın içinden durup feryād éde mānī (MN-16/4), yūsuf eydür aña éy katı yürek / ölürem tonı koy *kefen* gerek (YZL-97), yudılar hoş ol yūsuf peygāmberi / sardılar *kefen* aña temīz arı (YZ-51b/7), ya‘nī şāf‘ī kavlında erenlerün *kefeni* üç bizdür gönlek yokdur (NHT-79b/9), san sayhasında sür-ı sīrāfīl urur sabā / k‘envāt-ı hāk cūşa gelip çāk eder *kefen* (ŞYD-7/4); **Çağ.** tirig kişisin ölüg dik yatkurup *kefen* bahāsı alğanlarınjı hīle-perdāzlığı (AŞNV-7a/19), (ME: 75), (ÇTS: 605)

mañluğ: Ejderha resmi işlenmiş bir çeşit ipek giysi.

EUyg. (İdi.: 166)

ölü bezi: Kefen.

EOT (TS: 3082), (YTS: 168)

rañt: Süslü elbise.

Çağ. (MSD-478)

sup: Bir çeşit resmî kıyafet.

EUyg. (İdi.: 171)

ta‘ziya tonı: Yas elbisesi.

Çağ. (ME: 22)

yakasız gönlek: Kefen.

EOT tenüm ortaya açıla *yakasız gönlek* biçile / bizi bir arı vechile yuyanlara selam olsun (YED)

yakasuz don: Kefen.

EOT hiç bilmezem ben niç'idem kangı yana sefer idem / *yakasuz don* geyem gidem başsuz ata binişicek (YED-231/3)

yas tonı ~ giyesisi: Matem elbisesi.

EOT (TS: 4376), (YTS: 237)

peşimānlığa birağupdur cānın / kıyāmet kopınca geyür *yas tonm* (SN-3682)

yensüz gönlek: Kefen.

EOT eyler idi satu-bāzār bir pül için girü bozar / olmuş bu dünyādan bizār *yensüz gönlek* geydi gider (YED-87/5)

yişsüz ton: Kefen.

EOT ah ol *yişsüz ton* geymek korkusundan (TS: 4606), (YTS: 246)

1.1.2.2. Hilat / Kaftan

çargap: Bir tür kaftan.

EOT bir yigit (4) olsa dirisi haberin getürse *çargap* [çuğa] altun akça (5) vērüridüm (DK Drs.48b.4)

çārķab: Hilat.

Çağ. tā felek-i lāciverdī-atlas kuyaş zer-riştesidin muṭallā bolğay ḳullarınız eḡnige *çār-ķab* tikilsün. (AŞN: 511), (AL: 226)

degle ~ dekley: Kısa yenli kaftan, eskiden ulemanın giydiği bir tür kaftan.

Çağ. tügme gül-gün *degleyide* la'1 peykānı ėmes / gülge bağlaptur köñül
bülbüller ammā barça kan (AŞN: 556), ėki yüzge hem *dékley* (ü) ton bėrip / yalañ ton
alarça yana on bėrip (AŞN: 565), (AL: 252)

devāc ~ devvāc: Kaftan.

Çağ. (ÇTS: 289), ėgnige yapıldı *devāc*-ı şeref / kıldı mekān başığa tēc-ı şeref
(AŞN: 557), tenige şerefdin *devvac* eylediñ / başın hem sezavar-i tac eylediñ (AL: 252)

dişār: Kaftan.

EOT şerī'ata (2) muvāfık olan ābā ve ecdādınuñ rüsūmın gendüzine şī'ār ve
dişār (3) eylemiş durur ve mübārek vücūdun nuşret-i islāma ve halku'llāhuñ (4)
meşālihine vakf eylemiş durur (TM-4b/2)

hal'at: 1. Hükümdar veya vezirler tarafından birine hürmet ve mükāfat yerine giydirilen
kaftan. 2. Kaftan, sarık ve kuşaktan oluşan ödöl elbise.

Har. halīfa taķı 'azīm (3) şād boldı taķı üküş *hal'atlar* 'aţalār bėrdi (NF-205-3)

hil'at : 1. Hükümdar veya vezirler tarafından birine hürmet ve mükāfat yerine giydirilen
kaftan. 2. Kaftan, sarık ve kuşaktan oluşan ödöl elbise.

Kar. (KB-B61); **Har.** kamuğları dāvūdğa rahmet okudılar *hil'at* bėrdiler bizniñ
uluğ (17) düşmenimizni helāk kıldıñ tėdiler (KE-133v16), taķı yahūdī ĩmān *hil'atı* birle
müzeyyen boldı comardlık sebebidin (NF-253-5), kamuğ tŕrlŕ tģ'at tamām şŕret ol /
taķı şıdk u iħlās aña sĭret ol / çın-ok muñ niyāz cān 'ibādet vücūd / bile bolsa *hil'at*
ķabŕliyyet ol (MM-326/4), (HAT: 231), ni ol yŕnçŕ kŕmŕş altunğa baķtı ni içgŕ yigŕ
hil'at tonga baķtı (KHŞ-2515); **Kıp.** bir yahşı (7) *hil'at* bilen ol himyān altun-nı faķĭrga
birdiler (GT-41/7 21a/7), bu *hil'at* (KFL-95a/5); **EOT** ĥaccāc aşķābı-la tekbĭr getŕrŕp
bendin gŕtŕrŕp (17) *hil'at* virŕp bĭ-ħad 'atālar idŕp anı muħtaram kıldı (İKT IV-I

144a/17); pes mūsā anası evinden gelüp fir‘avn ‘avratı atına irince her (11) lazada bir dürlü *hil‘at* getürdiler em n bunlara ok *hil‘at* verdi ‘aalar baısladı ( KT IV-II 421b/13), (BL 10b-9, 27a-5), birine virdi n b vv t *hil‘at n* / amulardan yüce ıldı devletin (GAR-2047), ve ba‘dehu al fe kendü eli-y-ile sult na bir ara *hil‘at* geydürdi ( KT 12a/11), cümle begler *hil‘atlar* geydirip yez d (6) eyitdi (M S-114/5), anu ut  icr m-ı ‘ulv den-d r ve anu *hil‘at * (10) oldur kim teri te‘ l  vir bd r r (MT-25a/9), dah  *hil‘atlar * getürdi bi on / getürdi t z dikilmi cevher  on (HN-1259), eh  sen bir melek-s ret meliksin milke kim sinden /  ri r *hil‘at* u ni‘met amu yosul u hem baya (MN-18/5),  ‘atlar ok gibi boyn ndadur hem /  m n enginde *hil‘at* gibidür hem (BH-50a/6), görklü *hil‘at* g yd r r y suf aa / tevbe  lur döner tarıdan yaa (YZL-867), virdi *hil‘at* beglere dah  vez r / atlara atlandılar cümle em r (VG-676), künc-i halvetden u kim giydi kan ‘at *hil‘at n* / tut etein kim cih n n genci ol serverdedir (YD-36/5),  n ey  gözüne u geldi geyer  r n r / egnine *hil‘at* u baına efser nergis (ADD-10/19); **a.** bu *hil‘atlar* daı ol eh irür men bir du‘ c s  / anu ulları  zinge te itmes h l  d r n  (MSD-289), er f iginlerige hid yet *hil‘at n* sal p (ANV-2a/24), (TS: 473)

hil‘at-ı z b : Güzel ve süslü hilat.

a. y h d g l vulalar nd n tikip bir *hil‘at-ı z b * / bu mecliste kitürmekke tiledim al-ı v l n  (MSD-286)

ab : Kaftan, süslü ve kıymetli elbise.

 p. ta  eb  ca‘fer fa h ayıtt  (3) kim ol aytur irdi aan kim nam z  lsa *ab * birle ta  ol ki  bilin balamamı bolsa ol yaman  lmı bolur ( MVS-188b/3), tesl m ve taamm l her kimde bu vaflar bar ol (80b/1) fa r durur eger *ab * iinde bolsa da  fa r ol deg l (GT-160/1 (80b/1-80a/13))

kaftan, kaftan, kavtan: Süslü elbise.

Kar. (DLT I, 435/24), (İML: 36); **Har.** *kaftān* keydi (MEŞ-190/6), yigitler kiğip ton börk ü *kaftan* kamuğ bağladılar hem kiş ü kurban (KHŞ-767); **Kıp.** *kaftan* keydi (KFL-155a/6), (EDM 12b/2), (EDM C69, M112), (KMT 19b/7); **EOT** sultān bolaya (101a) (1) vardılar ve katından döndiler ve bāb-ı şarkīden şoygın girdiler ve *kaftanları* ve dülbendleri alınup (2) bir rüsvāylığıla ve sū'i hāl ile geldiler (İKT 101a/1), kaçan bahār irişse ince bahālu *kaftanlar* geyüp ol kışda geydügini (9) fuḡarāya şadaka iderdi (İKT IV-I 136a/8), nāgāh gördiler kim bir gişi тұrur *kaftan*-ıla (2) бүрүнmiş (İKT I 108b/1), bizi dağı derziye virse *kaftan* dikgil (129b.1) diyü ol gönlek dikse hem ihtiyār yine issinün olur (KG-129a.15) iki çiginine kılinsa *kaftanda*-iki elinsüz dem bayık vācīb olur (6) ya'nī muḡrim *kaftan* egnine alsa ellerin yinine sokmasa dem lāzım olur (NHT-31b/5-6), bir қатра баласān yağından біze (1) veyā *kaftana* җамзуралар eger җамладуғынлайым neşf itmeyüp yirinde тұrdıysa (2) ҳāliš баласān durur (TM-107b/1), ашуң yaruk *kaftan*ıñ yırtuқ çengün (15) uvanuқ eve gelesin (KAT-153/14), җағ başı aқ börk urundı egnine kakım-nişīn / hem vaşaq sincāb ile her servi *kaftan* eyledi (ADD-17/10), şol bir iki 'arşın bezün ne yeñi var ne yakası / *kaftan* idüben egnüme sarayım andan varayım (YED-210/2), aғam beyrek gēdeli biz[e] (13) ozan geldügi yok egnümüzden *kaftan*umuz alduğı yok (DK Drs.55a.13), (BL 27b-9), bir dolama *kavtan* ve bir kırmızı dolama ve bir aba çakşır ve (TS: 2361), (YTS: 130); **Çağ.** (ME: 113), (ÇTS: 578)

kapama: Astarlı kaftan.

EOT astarlı iki kat kaftan ki *kapama* ta'bir olunur (TS: 2245), (YTS: 125)

kedüt: 1. Giyecek, hil'at. 2. Gelin ile güveyin hısımlarına armağan olarak giydirdikleri elbise.

Kar. ayağ birdi tamğa at üstem *keğüt* / ağırladı aşru tük el boldı kut (KB-1766),
(DLT I, 357-12)

ketün ~ ketün: Pamuklu kumaştan dikilmiş kaftan.

Çağ. kim kefenni yād eter andın ölük āgāhraḳ / ger libāsın bilse kim érür ketān
yāhōd *ketün* (AŞN: 709), kim kefenni yād eter andın ölük āgāhraḳ / ger libāsın bilse kim
érür ketān yāhōd *ketün* (AL: 341)

kidür: Süslü elbise.

Kar. (İML: 41)

kişilik geyecek: Resmi günlerde giyilen ağır elbise.⁵⁵

EOT *kişilik geyeceklerin* geydi. (TS: 2585), (YTS: 141)

şırdag: Bir tür beyaz kaftan, kaftan.

Çağ. (ML: 94), (ÇTS: 1047)

şırdak: Kaftan.

Kıp. (CC I-50b/8)

tülkü cübbe (?+A.): Tilki kaftan.

Çağ. (ME: 70)

yalma: Kaftan.

Yaz. y(a)r(ı)kınta : y(a)lm(a)sınta : yüz (a)rtuk : okın urtı : (KT D 33); **Kar.**
(DLT III, 34-22)

yalmaḳ: Kaftan.

EOT (TS: 4255)

⁵⁵ Ögel'in (1985) "Tabii olarak kaftan sözünün karşıladığı giyim şekilleri her çağa göre değişiyordu. Dede Korkut'ta, mutlu bir günde giyilen kırmızı kaftan'dan söz açıldığı gibi, gelinin güveye hediye olarak verdiği "ergenlik kırmızı kaftan"dan da bahsedilmekte idi. Ardı yırtıklı, yani "yırtmaçlı" kaftanı da yine burada görüyoruz. Türklerin koyu kırmızı kaftan'larından Arap seyyahları da söz etmektedirler. Eski Anadolu metinlerinde ise, böyle resmî günlerde giyilen ağır elbiselere, kişilik kaftan veya kişilik kaftanı gibi adlar veriliyordu." ifadesinden, bahse konu tamlama ile "kaftan" kelimesinin kastedildiğini anlıyoruz (s.6).

yargâğ: Deri kaftan.

Çağ. sünbülünğa bir hıṭâyî bendedür müşk-i ḥoten / ger delîl ister eşeñ bardur
libās-ı *yargâğı* (AŞN: 816), (AL: 403)

1.1.2.3. Örtü

didek: Gelin giderken yabancı kimselere görünmemesi için örtülen örtü.

Kar. (DLT I, 408/11)

1.1.2.4. Duvak

duvaḥ: Duvak, gelinin yüzünü kapatan tül.

EOT ala gözlü oğlına al (1) *duvaḥ*lu gelin aldı (DK Drs.128b.1)

duvak: Gelinin yüzüne örtülen tül.

EOT al (6) *duvağum* altından söyleşmedüm (DK Drs.101a.6)

1.1.2.5. Baş örtüsü / Taç

altun baş ~ altun tas: Eskiden kadınların başlarına giydikleri altın dizili ya da altın işlemeli taç.

EOT bunda benim bir limonî firencî kaftanım ve bir *altun başım* vardır talep
iderim diyicek mezbur ahmet zikrolunan *altunbaşı* ve kaftanı kızım hundiye hibe ve
temlik etmiştin diyicek (TS: 114), (YTS: 8), o seri üzre ki *altun tası* / işte baştan çıkaran
hep nâsi (TS: 105)

baş örtüsü: Taç.

EOT (TS: 452), (YTS: 27)

daç: Padişahların başlarına taktıkları mücevherli başlık.

Kıp. ave ḥatunlarınḡ *daçı* ogulun saa kēyd[i]rdi (CC II-71a/4)

didim: Geline gerdek gecesi giydirilen taç.

Kar. (DLT I, 397/20)

efser: Taç.

EOT sa‘âdet *efseri* hergiz başuñdan olmasun hālî / niçe kim lafz eder vâzî‘ delîl ü lafz u ma‘nâya (MN-18/40); **Çağ.** fîrûz imes başıda *efser* bolğan / fîrûz durur dînga muzafter bolğan (AŞNNC-29a/10)

geçeymen: Gelinlerin başlarına giydikleri süslü örtü, taç.

EOT dülbend ve amâme mânasına ve *geçeymen* ki kız gelin olucak giyer (TS: 1616), (YTS: 90)

kalabak: Taç.

EOT (TS: 2179), (YTS: 122)

leçek: Sırmalı ve mücevherli bir nevi baş örtüsü.

Çağ. (ÇTS: 696)

tâc: 1. Padişahların başlarına taktıkları mücevherli başlık. 2. Gelinlerin başlarına taktıkları süslü başlık.

EUyg. (EUDDM: 216); **Har.** köterdi irse maşrıkdın başın kün zamâne *tâç* keydi sarıg altun (KHŞ-599); **Kıp.** CC 145b/18), örkenler haç hadaklar süñü tigenek *tacı* kay (24) sını başına urdılar (CC II-63b/23); **EOT** (BL 28a-7), köşk-ile hür u kuşur bezm ü yarağ / hülle vü *tâc* u kemer taht u turağ (GAR-1141), pes cebrâ’il başından *tâcın* mîkâ’il (11) iki tarafından iligin şişdi (İKT I 34b/10), öñinde hülle başında *tâc* irdi (MÜS-123/11), selâtin tahtını yele verüp *tâcın* yere urdı / görür misin ki gerdişde n’eder bu çarh-ı gerdānî (MN-1/14) , andan muhammed bin vâsî’î kim ‘askerde gâzî kimse idi kığırup ol *tâc* (10) aña ‘arz itdiler almadı (İKT IV-I 174b/9); **Çağ.** bayındı tahtınıñ kadrı özin *tâc* kökke taşladı / ‘adâlet bâğı sebz oldı çü nüşîn-i revân kildi (MSD-73), sözümge

pāk ma‘ānī gevheri *tāc* ve özümge pāk gevherlik ehli me‘ānī muhtāc boldı (AŞNV-4a/25), *tāc* kēydi başığa (ME: 141)

1.1.3. Meslek Giyim Kuşamını Gösterenler

1.1.3.1. Asker Giyimi

1.1.3.1.1. Başlık

aşak ~ aşık: Demir başlık, miğfer.

Kıp. (KPÇKTS: 14)

aşuk: Demir başlık, miğfer.

Kar. (DLT I, 67/6)

baş bak: Miğfer.

Kar. (KTS: 109)

dabulğa ~ dalga ~ DavulĠa ~ Davulġan ~ dobulğa ~ doġulğa ~ dolbulğa ~ dulbulğa ~ duluġa: Miğfer, zırhlı külâh.

Çağ. taka *dalgada* çin yalavuz pezir / yana cevşen üstige çini harîr (AL: 253), *davulġada* çinî yalav dil-pezir / yana cevşen üstige çinî harîr (AŞN: 558), kaddi cevşen ara köñlümde anıñ dek kim oq / çerkesî *duluġa* ol oq üze peykân yañlıġ (AŞN: 571), kümüş dek yaruk barçanıñ küpesi / baş üze *tavulġaları* çerkesî (AŞN: 420), (AL: 176)

ışıq ~ ışıq ~ ışuk: Demir başlık, miğfer.

EOT açam alnumu *ışılum* qalduram / bular oġa ben kılıca bildürem (SN-2558)

(BL 26a-3), silâhların bağlanup cebe (14) ve cevşenlerin geyüp *ışıkların* urınup ve kılıçlar daqınup (İKT IV-I 152b/14), cālûtun dahi başında bir *ışık* vardı (TS: 1986),

(YTS: 111), her depe geydi başına bir demür pūlād *ışık* / bāğ u bustānı zirih-ger şanki dükkān eyledi (ADD-17/14), ağ *ışıklı* (11) alpları yanuma şaldum (DK Drs.105a.10)

ğara polad uz kılıcum (3) bēlūme bağlarıdum alın başa kunt *ışugum* ururıdum (DK Drs.150b.3)

kedük: Tulganın altına giyilen, tüyden yapılmış takke.

Kar. (DLT I, 390/26)

miğfer: Savaşta başa giyilen çelik başlık.

EOT düşmenün qahrınadır gerçi ki hançer süsen / leşkerün hışnınadur ger geye *miğfer* nergis (ADD-10/18)

tomağa: Miğfer.

Çağ. başıma altun *tomağa* tāt-ı zer / çün mēni haq beyle kılmış tāt-ver (AŞN: 494)

tovulga: Çelik başlık.

Kıp. (CC I-50b/10)

tuğluğa: Miğfer.

EUyg. (İdi.: 175)

tuğulğa: Çelik başlık.

EOT dokuz *tuğulğa* atâ kıldı zer-nışan ü celî / kıbab-ı nüh-feleke benzderi gören anı (TS: 3847), (YTS: 212), kâfir oğlanı qatı urdı qalkanın uvatdı *tuğulğasını* (10) yogurdı (DK Drs.127a.9)

yaşık, yaşuk, yışık: Miğfer.

Kar. (İML: 87), (DLT I, 67/6); **Kıp.** (KPÇKTS: 322)

yüzlik: Zırhın yüzü örten siperi.

EOT boğa mīskīn ki mest idi sözinden / götürdi *yüzligi* şundi yüzinden (HN-5625)

1.1.3.1.2. Zırh / Elbise / Hırka

bağıltak: Zırh altına giyilen pamuklu kaftan.

Çağ. başda ve gövdede cebe altına geydükleri penbelü kaftana dərler (AŞN: 330), (AL: 126)

buṭluĠ: Kemikle kaplanarak yapılan ve vücudun belden aşağısını korumaya yarayan zırh.

EOT kolluğun ve butluğun cümle cebesin giyip (TS: 721), (YTS: 41); *Kıp.* (CC I-50b/12)

cebe ~ cibe: Zırh.

EOT ibn-i ‘amru çerisine *cebe* üleşdürdi (İKT IV-II 247b/14), calût kızını mülkünün yarısını va‘ad eyledi *cebesin* virdi (TS: 756), (YTS: 45), şöyle ki âlât-ı harb üzerlerinde *cibeden* ve kılıçdan ve ok ve yay ve tırkeşden (10) müretteb idi (İKT 101a/9), alnuṇda altun ışıķ [egnünde] *cebesi* yok (DK Drs.121b.6); *Çağ.* ve *cibe* ve cevşen ve köhe ve kaṅalduruk ve karbıçı ve kicim ve ’HH (6) yosunluķ uruş esbābın hem türk tili bile ayturlar me mā’hūdī elbisedin meşel destār ve kalpaķ ve nevrüzī ve topi ve şirdağ (7) ve degele ve yilek ve yağlıĝ tirlik ķur yosunluķ nimelerini barısın türk tili bile ayturlar (ML: 777b5)

cebe cuķa: Zırh.

EOT cılasun erenlere ķara ölke (12) verdi *cebe cuķa* verdi (DK Drs.78b.12)

cebe ṭon: Zırh.

EOT çign[i] ķuşlı *cebe (5) ṭon* vėrgil (DK Drs.11a.4)

cevşen: Örme zırh, savaş elbisesi.

EOT ol hâlde cebe ve *cevşen* dahı geymiş-idi (İKT IV-I 50b/5), kim atın biner kim *cevşen* geyer (DK Drs.73a.6), kaşı hâcî kemân kirpükleri ok / saçı zülfî zırh *cevşen* gereksin (ADD-34/5), çoğal-*cevşen* bu ‘aşk odına döymez / okı cāna batar katı yalıdur (YED-50/3), (KTS: 166), (BL 26a-2); *Çağ.* ve cibe ve *cevşen* ve köhe ve kangalduruk ve qarbiçi ve kicim ve ’HH (6) yosunluk uruş esbābın hem türk tili bile ayturlar me mā’hūdî elbisedin meşel destār ve kalpak ve nevrüzî ve topi ve şirdağ (7) ve degele ve yilek ve yağlıg tirlik kūr yosunluk nimelerni barısın türk tili bile ayturlar (ML: 777b5), (ÇTS: 204)

cübbe: Eskiden askerlerin giydikleri içi adi ipek doldurulmuş cenk hırkası.

EOT giydi gece bu mâtem içün *cübbe*-i siyâh/derd ile göge boyadı donunu subh-gâh (ŞYD- IV/1)

çoğal, çuğal: Zırh altına giyilen ipekli hırka.

Kıp. (KPÇKTS: 52); *EOT* çoğal-*cevşen* bu ‘aşk odına döymez / okı cāna batar katı yalıdur (YED-50/3), eger *çuğal* geyüp gürz eline alsa (8) yüz biñ ere muğābil olur idi (MÜS-108/7), *çuğal* *cevşen* aşkın oduna döymez / oku cana batar katı yalıdır (TS: 957), (YTS: 59), kimün kim yokdur egninde *çuğah* / enek ile gidiserdür sağalı (HN-4470), *çuğal* geydi başına şaldı ışığ / ara yirde çün yoh idi barışığ (SN-4433), zemherîr okı güneş kalķanını deldi geçer / pes *çuğal* geymek gerek zîra kılıç teg kış gelür (ADD-319/3)

demür kömlek: Zırh.

Kıp. (EDM 11a/13); *EOT* (BL 26a-2)

demür ton: Zırh.

EOT demir tona gark oldudu on bin er / dokunurdu on bin ere her bir er (TS: 1076), (YTS: 63), hem *demür ton* var-durur bir kat yine / kim düşüpdür alp erenler egnine (GAR-4983), egnümdeki *demür tonum* (9) çignüm kışar (DK Drs.126a.8)

ebçin: Zırh.

EOT tekür taht üzerinde oturmuşıdı yüz kâfir *ebçin* (10) gèyinmişıdı (DK Drs.91a.9)

geber: Zırh.

EOT çign[i] kuşlı cebe (5) ton vèrgil bu oğlana *geber* olsun (DK Drs.11a.5)

gèyim: Zırh, savaş elbisesi.

EOT mere *gèyimüm* getürün oğlum gèysün (DK Drs.125a.6)

gèyim geçim : Zırh, savaş elbisesi.

EOT kâfirün çignine bir kılıç urdı *gèyimini geçimini* toğradı (DK Drs.107a.12)

geymek ~ giymek: Zırh.

EOT tañrıdan kòrkşanuz gelür size anlar ardınca yardım ètmege tañrı katında bēş (3) biñ feriştehlerden kâmil *geymek* dañı kılmadı anı size tañrı ta‘ālā (BKT-65a/3) kıldı size *giymekler* ki (7) sizi şaklar kılıçdan ve oğdan ola kim tañrı ta‘āla hükmine muñī‘ olasız (BKT-292a/6)

haftān: Astarlanmış zırh, zırh üzerine giyilen pamuklu gömlek.

EOT (BL 26a-3)

ışım: Koruyucu kılıf, tozluk.

Kıp. (CC II-58a/13)

kabā: Zırh içine giyilen içi ipek kıyığı dolu ipek hırka.

EOT arı tonların koğıl gey bir ‘abā / başuğa sar ‘imāmeñi *kabā* (YZ-35b/12), şabā ‘isī-dem olmuşdur qadem-hızır / *kabā*-yı sebz ile şahrā vü tağı (MN-153/3), şerī‘at tonları neyyif ü *kabā*dur / şerī‘atsuz fi‘iller ‘abādur (BH-28a/7), ne soydu giydi behāyī *kabā*-yı nife vaşak / ne buldu kıldı dem-i müşk-i nāfe gazāl (ŞYD-3/34), dün yaşıł hāra geyürdi gülsitān gül-gün *kabā* / ışbugün andan ‘ivaż hār-ı muğaylān eyledi (ADD-17/4)

kaburga zırh: Bazı kumaşlara demir halkalar kaplanarak yapılan zırh.

EOT bir nevi cebe zırhtır ki demir halkaların kadife ve zerbeft parçalar üzerine üstüvar idip ceng günlerinde giyerler türkistanda katlav ve bizim türkümüzde *kaburga zırh* ta‘bir olunur. (TS: 2149), (YTS: 121)

kalkın: Savaş kıyafeti.

Çağ. (ÇTS: 570)

kağalduruk: Bir tür zırh.

Çağ. ve cibe ve cevşen ve köhe ve *kağalduruk* ve qarбіçı ve kicim ve ’HH (6) yosunluq uruş esbābın hem türk tili bile ayturlar me mā‘hūdī elbisedin meşel destār ve kalpak ve nevrüzī ve topi ve şirdağ (7) ve degele ve yilek ve yağlıq tirlik qur yosunluq nimelerini barısın türk tili bile ayturlar (ML: 777b5)

karkıl: Kolsuz savaş elbisesi.

Kıp. süñü il-ge keyip *karkıl* minip at-qa (MG-4a/1)

kedim: Giyim, zırh.

Yaz. ... *k^edⁱm* b — — ^alpı ^erd^emi : ^anda kükdi (?) : türk bud^unka. — — (İH Batı Tarafı 4)

kiCim: Cenkte atların ve insanların giydiğı zırh.

Çağ. ve cibe ve cevşen ve köhe ve kağalduruk ve qarбіçı ve *kicim* ve ’HH (6) yosunluq uruş esbābın hem türk tili bile ayturlar me mā‘hūdī elbisedin meşel destār ve

kalpak ve nevrüzî ve topi ve şirdağ (7) ve degele ve yilek ve yağlıg tirlik kur yosunluk
nimelerni barısın türk tili bile ayturlar (ML: 777b5); **EOT** (TS: 2394), (YTS: 132)

kögüzlük: Göğüs koruyucu, göğüs için bir nevi giysi.

EUyg. (İdi.: 165)

köhe: Zırh.

Çağ. ve cibe ve cevşen ve *köhe* ve kağalduruk ve karbıçı ve kicim ve 'HH (6)
yosunluk uruş esbābın hem türk tili bile ayturlar me mā'hūdī elbisedin meşel destār ve
kalpak ve nevrüzî ve topi ve şirdağ (7) ve degele ve yilek ve yağlıg tirlik kur yosunluk
nimelerni barısın türk tili bile ayturlar (ML: 777b5), (ME: 79)

könlek kedin: Gömlek yahut zırh cinsinden elbise.

Kar. (KTS: 458)

kuyaĠ: Zırh.

Kar. vezirlik añar birdi tamğa ayağ / tuğ kövrügi birle birdi *kuyağ* (KB-1036);

Çağ. (ÇTS: 676)

kübe ~ kübü: Örme zırh.

Kıp. (CC I-50b/11), (KMT 14b/3), (KPÇKTS: 167)

kübe yarık: Bütün vücuda giyilen zırh.

Kar. (DLT III, 15-14), (İML: 49)

obçin ~ öBçin: Zırh.

Çağ. ve liken uşbu peyker pay tā fark / bolub ot dik timur *obçin* ara gark (AL:
83), (AŞN: 244)

puşad: Zırh.

EOT (TS: 3204), (YTS: 174)

sağıt: Zırh.

Kıp. taķı sançılursañ andın soñra (3) aķıñ birle yāhūz *sagıtıñ* birle süñgüñ birle
(4) bahāne ķılsañ ol sindin ķabūl bolmas (MG-37b/3)

say: Zırh.

Kar. (DLT III, 158/15)

sayı: Zırh.

Kıp. (KPÇKTS: 229)

say yarık: Demir göğüslük.

Kar. (DLT III, 158/15)

şırdag: Seferlerde kaftanın üzerine giyilen kaftan.

Çağ. mihrğa kökte şafaķ hūb ėrmes andaķ kim maña / māvi tērlik üzre ol aynıñ
ķızıl *şırdagı* hūb (AŞN: 628), (AL: 296), ve cibe ve cevşen ve köhe ve ķağalduruk ve
ķarбіçı ve kicim ve 'HH (6) yosunluķ uruş esbābın hem türk tili bile ayturlar me
mā'hūdī elbisedin meşel destār ve ķalpaķ ve nevrüzī ve topi ve *şırdag* (7) ve degele ve
yilek ve yağlığ tirlik ķur yosunluķ nimelerini barısın türk tili bile ayturlar (ML: 777b5)

temür kömlek: Zırh.

Kıp. (EDM 11a/13)

ton: Zırh.

Kıp. (EDM 11a/13); **EOT** çü 'ilm ola *ton* olmasa sehldür / ki *ton* ile faħr
eylemek cehldür (SN-194), *tona* ġarķ on biñ çeri / doķınurdı on biñe her bir eri (SN-
2528)

tuma: Savaşıta giyilen zırh.

Kıp. (KPÇKTS: 283)

yarık: Zırh.

EUyg. (TT IV-12); *Kar.* at üstem *yarıklar* bolur kıp kızıl / kızıl kızğu enler bolur yap yaşıl (KB-2385), yumşattımız anar temürni étkil tép *yarıklar* (RKT-33/34a1), (DLT III, 15/12), (KTS: 851), (İML: 86); *Har.* (HAT: 665); *Kıp.* *yarık* keydi (KFL-163b/1), (KPÇKTS: 312), (KMT 14b/3)

zırh ~ zırh: Zırh.

EOT demüri dahı aña yumşatduk (462b) ki *zırhlar* işle dedük (BKT-462b/1), (BL 26a-2), elin omuzına urup (10) gördi ki zırh giymiş andan göre *zırh*-ıla gelmiş (İKT IV-I 37b/10), ba‘zılar eyitdiler *zırhn* giyürün şuya bırağun (İKT IV-II 247b/21), (KTS: 916), *zırh* şaldı şolo k dem ay yüzinden / kara bulutlayın kim gün yüzinden (HN-5630), ki cān dāvūdī düzmişdür *zırh* nev-rüz-ı hārādan / hamāyıldür zebūr aña ki mūm eyledi mi‘dānı (MN-2/16), kaşı hāçī kemān kirpükleri ok / saçı zülfi *zırh* cevşen gereksin (ADD-34/5) ol *zirih*dür kim geyürler yağıda / ya‘ni yağı dirnegini dağıda (GAR-4984), gülistān kūşesinde gül aceb midir *zirih* giyse / dikenden dāyimā bunlar görürler tīr-i bārānı (ŞYD-192/3); *Çağ.* *zırh* aldı iğinge zülf ü leşker saldı nūr yüzge / kaşın kirpikini ok ya tuttu kayda kördiler yağı (MSD-566), (ÇTS: 1279)

1.1.3.2. Dinî Giyim

1.1.3.2.1. Başlık

ilaşu: Küçük sarık.

Kar. (İML: 33)

‘imāmA: Sarık.

Har. ey yārānlarım kayu biriniz bu ‘arābīka ‘*imāma* bërse men oğ bolayın (NF-162/15), men anda yalıñ bardım erdi (3) tonluğ bolup keldim ‘*imāmasız* bardım erdi ‘*imām*alığ boldum (NF-164/3), zeliḥā (17) unamadı ‘*imāme*-i mışr başında altun kır belinde kıymetliğ tonlar egninde (KE-87r/17), felekke servi bu kök ton kedürmiş

‘*imāme* yilge ‘anber yıdğı birmiş (KHŞ-138); *EOT* dahı ben (6) başlar görürin kesilmiş yaturlar ve kanlara naẓar iderin ‘*imām*alar ve döşekler arasında aẓarlar (İKT IV-I 68a/6)

Kıp. kaçan kim tilese kim ‘*imāmesin* yanla sarmaqqa bozğay anı neteg kim sardı anı (İMVS-450b/8), sarındı ‘imāmeni (KFL-53a/1), bunun birle ki ol maḥbūs olduğı yirde göre varup ve ‘*imāme* virüp ve laṭifeler (4) itmişdür (İKT 66b/3), andan ‘alī raḍıyallāh ilerü gelüp paşına bir ‘*imāme* şardı (MÜS-95/14), arı ẓonların ẓoğıl gey bir ‘abā / başuğa şar ‘*imāme* gey kaba (YZL-1029)

külāh ~ küleh: Özellikle dervişlerin ucu sivri olan baş kisveti.⁵⁶

EOT şām ilinde varıdı bir pādişāh / adı muḥsin kendüzi zerrīn *külāh* (VG-852)

*külāh*n başda ẓomış keç boyıyla sözidür toğru / daẓam boynuğa zülfüm der süriyem gerden ü serden (MN-95/7), dahı dünyāda çoḥdur pādişāhlar / başına urınur altun *külāh*lar (BH-50a/2), anların aḥvālini reyyān şāh / bildi (vü) şükr eyledi zerrīn-*külāh* (EDKY-1685), şāhlar ẓapunda ḥāke sürer efser-i serin / başdan geçen ne ẓayğu yisün bir *külāh* için (ADD-310/6), ne yüz ile görelim izini biz kulları kim / terk kılıp edemez gerdine şehirler *külehi* (ŞYD-197/2), *Çağ.* *külāh* kēydi (ME: 85), (ÇTS: 680, 681), ne yüz ile görelim izini biz kulları kim / terk kılıp edemez gerdine şehirler *külehi* (ŞYD-197/2)

salban ~ sārban: Sarık.

Kıp. (KPÇKTS: 225, 227), (KMT H76,K184)

sarığ ~ sırığ: Sarık.

Çağ. (ÇTS: 951, 985)

⁵⁶ Koçu’nun (2015) külāh’ın kullanım ve niteliği ile ilgili açıklaması şöyledir: “Türlü çeşitleri ile yüzyıllar boyunca yalnız erkekler ve asker ile her tabakadan halk tarafından giyilmiş bir serpuş. Külāhı kavuktan ayıran hususiyet, dikişsiz, bir tek parça keçeden yapılmış olmasıdır; külāh denilince keçeden bir serpuşun hatıra gelmesi gerektiği halde ayrıca ‘keçe külāh’ tabiri de kullanılmıştır. Mevlevi külāhı müstesna, külāhın tepesi sivri idi. Külāh hem sade, sarık sarılmadan, ‘dal külāh’ olarak giyilir, hem de sarık sarılıp giyilirdi.” (s.166-167).

suluk ~ suwluk: Sarık.

Kar. ol *suluk* sarudı (DLT III, 262/24), ol *suwluk* sarladı / ol *suwluk* saçuladı (DLT II, 296/16; III, 323/16)

şemle: Sarık.

EOT elinde beş (12) etnāk Һarbe yeşil *şemle* paşında müseyyeb Һān öñünde yörüdi (MÜS-132/12)

taһfīfe: Sarık.

Kıp. taķı mesh kılmaķ revā bolmas *taһfīfe* öze taķı börk öze taķı yaşınmaķ öze (İMVS-129a/4), ‘ale’ş-şabāһ turup başımdan *taһfīfe* belimden şeddim (8) şışıp biş altun bilen ol muğannī nażarında қoydum (GT-120/7 60b/7)

takke: Dini vecibelerden dolayı başa takılan fes, takke.

EOT bir kişi (5) başında bir gice *takke* geyüp elinde bir Һarbe tutup irişdi (MÜS-169/5)

Şemseddin Sami’nin (2015) bu giyim kuşam türü ile ilgili verdiği bilgi şöyledir: ⁵⁷

taylisān: Sarık.

Çağ. *taylisān* saldı aña (ME: 141)

zāhidların Һörki: Dindar kişilerin kullandığı başlık.

Çağ. (ME: 173)

1.1.3.2.2. Elbise/Üstlük

‘abā: Dervişliğin simgesi olan önü açık hırka.

⁵⁷ “Ekseriya mücerret başın terini içmek için fes ve külah gibi diğerk bir serpuşun altından giyilen ince bezden ve kenarı ince oyalı hafif bir serpuş.” (s.1170-1171).

EOT arı tonların koğıl gey bir ‘*abā* / başuğa sar ‘imāmeyi kabā (YZ-35b/12), tārīķuñ fi‘li tōnı bu ‘*abādur* / vegernī ħoz emekleri hebādur (BH-15a/10)

bağırtak: Ulemaya mahsus kaftan.

Kar. (İML: 5)

biniş: Eskiden ulemanın cübbe üzerine giyindiğı bedeni ve kolları geniş üstlük.

EOT (TS: 580), (YTS: 34)

cāme-namāz: Namaz elbisesi.

EOT cām ol mey-i la‘l ider *cāme-namāzı* / ol kāmety ra‘nāya kılur secde şūrāhi (ADD-172/3)

cübbe: Cübbe, hocaların giydikleri üst libası, biniş.

Kıp. şiddete düşse özün zinhār ‘āciz bolmayın / soy tutup düşmen teri-sin dostuñ-nıñ *cübbe*-sin (GT-113/9 - 57a/9), *EOT* giydi gece bu mâtem için *cübbe*-i siyâh / derd ile göge boyadı donunu subh-gâh (ŞYD- IV/1) (BL 27b-8), ene‘l-hak çağırur mansür dilinden / cüneydde *cübbe* vü ‘irfân-ı ‘aşkdur (YED-90/8), dir idi kim *cübbem* içre yok-durur / ħaķdan ayruķ nesne illā ħaķ-durur (GAR-8950), *Çağ.* ot tig otıda cān içi ħod yandı ħonçe tig / ten *cübbesin* fırakı dāğı kılğusı kabā (MSD-51), (ME: 35), (ÇTS: 214)

dalk: Dervişlerin giydiğı eski aba ve yırtık cübbe, derviş elbisesi.

Kıp. niçe kim *dalk* irür ‘ārif libāsı / mübārek-dür ħalāyık-ķa du‘āsı (GT-101/10-11- 51a/10); *EOT* şūfiye şiret gerekse gel berü ‘ārifde gör / bir ķuru şūret durur bu *delķ* u misvākūñ senūñ (ADD-96/5)

dekle: Eskiden ulemanın giydiğı bir tür kaftan, hırka.

Çağ. (ÇTS: 280)

ferAcî: Bilginlerin ve şeyhlerin giydikleri, önü açık, yakasız, geniş kollu ve uzun giyecek.

Çağ. (ÇTS: 362); **EOT** hırka vü takye yol virmez *ferecile* ‘alim olmaz / dîn diyânet olmayacak neylersün bunca varakı (YED-366/4)

hırka: Dervişlerin giydikleri üst libası.

EOT cümle seccâde-nişîn ü *hırka*-püş / şeyh elinden kılmış-ıdı cür‘a nüş (GAR-4201) bundan öñdin *hırka* geymiş-idi şeyh şehâbü’-d-dîni’s-sühreverdîden (3) ve üç kez hılvete girmiş-idi (İKT 46b/2), ve dahı bir kerre gemiye girüp denizde giderken (6) her taraftan yiller zâhir olup gemi mużtarıb olup ibrahîm başını *hırkasına* çeküp yatdı (İKT IV-II 365b/6), pes ol döstlar kim loğmayiçün (1) ya *hırka* içün ola çün loğma bulmayalar düşmenden beğter ve eger ehl-i şöhet *hırka* çıkaralar sen dahı *hırka* (7) çıkar (KAT-203/6), sekizinci nedür anıavuman bil / icâzet *hırkadur* seccâde zenbîl (BH-17b/1), kebûd-*hırka* bu pîr-i sipihre eyle nazar / ki çeher urur dün ü gün bî-semâ u bî-kavvâl (ŞYD), şüfinün ger cübbesin mey-hânede rehn itmeyem / *hırka* vü seccâde nedür der-miyân olsun berek (ADD-30/6), **Çağ.** şöhet tonı kimge kim ru’ünetdindür / kiy *hırka*-i fakr ve hâtırını tindür (AŞNNC-32a/10)

hırka-i fakr: Dervişlik elbisesi.

Çağ. (ÇTS: 469)

hırka-i zühd: Dervişlik elbisesi.

Çağ. (ÇTS: 469)

hulle: İki parçadan oluşan, cennette giyilen elbise.

Har. kaçan âdem ve havvâ -(12)-dın zillet belgürdi erse tâcdın *hulledin* yalın kaldılar (KE-12r12), uçmağdın tâc keltürün takı *hulle* keltürün (12) takı altun kemer

keltürün (NF-278-11), sarındı körklüg aķ *hulle* başıña yana kiydi muraşsa‘ tãc başınga (KHŞ-3262); **Kıp.** (KPÇKTS: 98), **EOT** köşk-ile hūr u kuşūr bezm ü yaraķ / *hülle* vü tãc u kemer taht u turaķ (GAR-1141), öñinde hulle başında tãc irdi (MÜS-123/11), āyu eyitdi şek degüldür kim arslan din tönı ve ķanā‘at *hullesi* (8) birle bezenüp-dür (MT-53a/7), ķuyu içinde nagâh eyle orun / uçmaķdan eyle aña hoş *hulle* tön (YZL-103), kimdür bunda palās giyen oldur anda *hulle* giyen / dilde ağızda söylenen ol kimseye gülmeyendür (YED-99/2); **Çağ.** ol şem ‘ni muhāfazat *hulle*leridin fānūsķa kivürgey (AŞNV-5a/7), (ÇTS: 484)

kabā: Üstlük, kaftan, libas, cübbe.

EOT arı tonlaruñ koğıl gey bir ‘abā / başuña sar ‘imāmeñi *kabā* (YZ-35b/12), şabā ‘īsī-dem olmuşdur ķadem-hızr / *ķabā*-yı sebz ile şahrā vü tağı (MN-153/3), şerī‘at tönları neyyif ü *ķabā*dur / şerī‘atsuz fī‘iller ‘abādur (BH-28a/7), ne soydu giydi behāyī *kabā*-yı nife vaşak / ne buldu kıldı dem-i müşk-i nāfe gazāl (ŞYD-3/34), dün yaşıl hāra geyürdi gülsitān gül-gün *ķabā* / ışbugün andan ‘ivaż hār-ı muğaylān eyledi (ADD-17/4)

Çağ. ot tig otida cān içi hōd yandı gonçe tig / ten cūbbesin firakı dāğı kılğusı *ķabā* (MSD-51), (ÇTS: 556)

ķaraza-ton: Rahip elbisesi, papaz giyeceğı.

EUyg. (EUTS: 168)

kilīm: Derviş hırkası.

Har. ve-līkin bu da‘vī kılığlı tēlim / kēliñ aytıñ ēmdi ķanı n’ētelim / bu yolda ķuruğ da‘vi ķılmaķ muhāl / sarıp başķa destār kēdigli *kilīm* (MM-368/4), peygāmbar ‘as’nuñ bir ķara *kilīm* bar erdi ol kilīmni üzesinge örtündi tağı (2) çıktı (NF-144/1), tağ yarudı müsī tağğa baķtı yētmış (21) miñ er kōrdi özi teg *kilīm* keyip tayaķ elinge alıp

(KE-123r/21); **Kıp.** köñli tar bolup (2) çıktı iv iyesi bildi dağı tura kildi bir *kilīmi* (3) bar anıñ üstüne yatur idi (GT-100/2 50b/2)

peşmīne: Yünden yapılma, dervişlerin giydiği sade, düz, süssüz elbise.

EOT var-durur bir kat dağı hayvān tūsi / hırka vū *peşmīne* şöfdur kamusı (GAR 4976), **Çağ.** (ÇTS: 896)

pilon ~ pilūn: Keşiş cübbesi.

EOT *pilon* gēyen keşīşūñ elin [men] öperem (DK Drs.64a.7), gerçi kim geydi *pilūn* gütdi toñuz / ne ziyān oldı ol abdurrezzağa (GAR-1077)

ridā: Dervişlerin omuzlarına attıkları örtü.

Çağ. (ÇTS: 922)

şübe: Cübbe.

Kıp. (KPÇKTS: 255)

teGele ~ tekle: Kadıların giydikleri kaftan.

EOT çarşaf ve yorgan ve ferace ve *tekele* kaftan ve üst kaftanı (TS: 3787), (YTS: 206), (BL 27b-7)

tokulmış yinçü güher: İnci, gevher işlemeli cennet elbiseleri.

Kar. (KTS: 754)

torku kedgü: İpekli cennet elbisesi.

Kar. (KTS: 757)

türme ~ türmey: Salih kişilerin giydikleri, örmek de denilen elbise.

Çağ. atlas-ı gerdūn bile miñ zīb ü fer / *türme* tonı atıda kök āster / līk oşol *türmesi* her tār ile / fakırda yüz mürşid üçün silsile (AŞN: 464)

yuwқа tawar ton: İnce ipekli elbiseler, cennetliklerin elbiseleri.

Kar. (KTS: 899)

1.1.3.3. Diğer Meslek Giyimi

1.1.3.3.1. Elbise

çekrek kapa: Yünden yapılan, kölelerin giydiği cepsiz bir kaftan.

Kar. (DLT I, 477/15)

kepenek: Keçeden yapılan kolsuz çoban yağmurluğu.⁵⁸

EOT keçе kaftan ki çobanlar yağmurluk edip *kepenek* ta‘bir ederler (TS: 2439), (YTS: 134), çoban *kepenegini* üzerlerine (4) atdı perrî kızınuñ birini şutdı (DK Drs.109b.3)

keyük: Keçeden yapılan kolsuz çoban yağmurluğu.

Kar. (DLT III, 168-20)

şeb-rev ~ şeb-revâne: Gece görünmemek için bekçilerin giydiği elbise.

EOT geydi *şeb-rev* tonların ol ser-firâz / didi sığındum saña iy bî-niyâz (VG-200), ‘ışk-ı gülşahuñ anı şeydâ kılur / kendüzine *şeb-revâne* ton geyür (VG-199)

yaptaç: Yağmur ve karda çobanların giydiği küçük bir kepenek.

Kar. (DLT III, 38-12)

1.1.3.3.2. Ayakkabı

ayağlıg: Canbaz ayakkabısı.

Çağ. (ÇTS: 74)

1.1.3.3.3. Pantolon

güreşçi tonı: Güreşçilerin giydikleri pantolon.

⁵⁸ Bu giyim kuşam unsuru ile ilgili Begiç ve Öz (2002)’den aldığımız bilgi şöyledir: “Kepenek; yünden tepme ve pişirme yöntemiyle üretilen dikişsiz, kolsuz, şapkalı veya şapkasız, onuza atılan, önden açık çoban giysisidir. Hayvancılığın yaygın olduğu yerlerde çobanlar tarafından kullanılan özel bir giysidir. Özellikle kış aylarında açık havada çobanları yağmur ve soğuktan korur. Geceleri yatak ve yorgan gibi kullanılır. (...) Kepenek her türlü iklimde, her türlü arazide çobanın evi, yatağıdır. Yeri geldiğinde sığındığı bir sığınaki yeri geldiğinde tüm eşyalarını sakladığı odasıdır. Bu nedenle kepenek çobanın her şeyidir.” (s.110-111).

EOT (TS: 1882), (YTS: 104)

güreşçiler şalvarı: Güreşçilerin giydikleri pantolon.

EOT (BL 17b-8)

Şalvar ile ilgili edindiğimiz diğer bilgiler şunlardır.⁵⁹

tuman ~ tuman: Güreşçilerin giydikleri pantolon.

EOT cemi'isin soyup üryan kodular / ne gönlek kaldı ne *tuman* kodular (TS: 3852), (YTS: 212)

1.2. Kuşam Türleri

1.2.1. Boyunluk

boyn bağı: Boyun bağı.

Çağ. (ME: 59)

boyn bezi: Boyun atkısı.

EOT taşına giyilen ton ve *boyn bezi* (TS: 653),(YTS: 37)

dülbend: Başa ve boyuna bağlanan ince beyaz kumaş.

⁵⁹ Türkoğlu (2002): “Günümüzde Orta Doğu’da yaygın olan “şalvar” adı, Farsça “sirval” sözcüğünden gelmektedir. Nitekim gerek Anadolu’da gerekse Orta Asya’da bu adın az değişmiş varyasyonları devam etmektedir. Kazaklar buna “çalbar” derler. Eski Türkler, alta giyilen bu tür giysilere “üm” demişlerdir. Nedense bu ad Anadolu’ya gelince kullanılmamış, bunun yerine şalvar veya bölgesel bazı adlar verilmiştir: Don, çakşır (ikisi de dize kadardır). Potur (ağı dardır), zıpka, zıvga (ağı kötürklüdür) vb. AĞı geniş olan şalvarlar, biçim olarak Türkler Anadolu’ya gelmeden önce de tanınıyordu.” (s.153).

Özkarcı (1995): “Üst kısmı geniş ve kırmalı, paçaları aynı ve genişçe dikilmiş üstlük donu. Genellikle yün kumaştan ve şaldan yapıldığı için bu isim verilmiştir. Paçaları dar olursa “potur”, geniş olursa “çakşır” adı verilir.” (s.330).

Eren (1999): “Genellikle ağı çok bol olan, bele bir uçkurla bağlanan geniş üst donu.” (s.383).

Koçu (2015): “Erkek şalvarı memleketimizde, pantolon yayılncaya kadar, poturun ve çakşırın yanı sıra yüzyıllar boyunca her tabakadan kimseler tarafından giyilmiştir; üste çekildikten sonra bele uçkurla bağlanırdı. Bacakları gayet bol, paçaları ayak bilekleri üstüne kadar iner, paça ağzı, ayağın çok rahat geçeceği kadar, birden daralırdı. Cep ağızları, peçe kenarları bazan şeritlerle, gaytanlarla süslenirdi; bu süslerde sırma şeritlerde kullanılır idi. İç donu uçkurlardan ayırt etmek için iç donu uçkurlarından daha geniş olan şalvar uçkurlarına “şalvarbend” denilirdi; şalvarbendin iki ucu, ki bir karış eninde olanlar vardı, altın ve gümüş teller, renk ipeklerle işlenirdi; erkeklerin süs eşyaları arasına girmiş çevreler ve destimaller gibi çok çok bu işlemler, şalvarbend, uçkurluk ağzında düğümlemlenip bağlandıktan sonra, bazı yosma kesim gençler tarafından bele sarılan kuşağın altından şalvar önüne bir süs olarak sarkıtılırdı.” (s.218).

EOT emren bahadur babasına karşı geldi gördi beñzi şararmış *dülbend* [atun]
boğazına geçmiş (DK Drs.122b.6)

hımār: Boyun atkısı.

Çağ. (ÇTS: 467)

tolak: Boyun atkısı, şal.

EOT (BL 28b-11)

1.2.2. Kemer/Kuşak⁶⁰

altun kur: Altın kemer.

Kıp. (CC II-58a/1c)

‘anberne: Süslü ve mücevherli gerdanlık veya kemer.

EOT (BL 28a-10)

bağ: Kuşak.

Euyg. (EUDDM 65); *Kar.* (İML: 15); *Kıp.* sağ ilin-ni bili *bağın*-ğa sünü tüpi
birle (7) yapuştura tutgıl (MG-19b6)

⁶⁰ Ögel (1985), “Kemer ve Kuşak” maddesinde “Türklerin yaşadığı bölgelerde yapılan kazılarda, kemerle ilgili ne kadar bol buluntunun ele geçtiğini biliyoruz. Bunun neticesi olarak tarih metinleri ile Türk edebiyatında da, kemer ile ilgili bol miktarda malzeme bulabiliyoruz. Bel-Bağı: ‘Bel-bağı’, herhalde kemerle ilgili en eski ve açık deyişlerden biri olsa gerekti. Bu, Uygur kitaplarından Anadolu’ya kadar uzanan bir tabirdir. (...) Hakanların Kuşağı: ‘Kuşak’ sözü de, aslında eski türkçe kuşak sözünden gelmiş olmalıdır. Eski Türkçede kur-lamak fiili, ‘bağlamak, kuşaklamak’ manasına gelirdi. En eski türkçede ise, kemere yalnızca kur denirdi. Eski Anadolu metinlerinde de, eski ‘süslü ve altın kakmalı hükümdar kuşağı’ için kur kuşak deyişine çok rastlanırdı. (...) Kayış: ‘Kayış’, hiç şüphe yok ki, ‘savaşçı kavimlerin’ en iyi tanıdıkları bir kemer çeşidi idi. Eski türkçede bu söz, kadhış şeklinde söylenirdi. Kayış ile toka birbirinden ayrılmayan iki mühim şeylerdi. Bu sebeple eski Türkler, ‘halkalı ve tokalı’ kayışa bakanlık kadhış adı verirlerdi. (...) Diğer Türk kuşakları: ‘Kayış-kuşak’ demek yolu ile Türkler, bu çeşit kuşakları diğerlerinden ayırmışlardı. Osmanlı arşivindeki bazı metinlerde ise, ‘kemer kuşak, birisi yeşim taşlı’ diye, kakmalı kuşaklardan da söz açılıyordu. Bunlar tipik Ortaasya kuşakları idiler. Fakat, ‘altunlu ibrişim Hindî kuşaklar’ ise dışarıdan gelmiş, mallar ile tesirlerdi. Aslında Osmanlı metinleri, ‘ibrişim iç kuşağı’ veya ‘iç kuşağı halkası’ demekle, kuşaklar arasında ayırmalar da yapıyorlardı. İlersik sözü Anadolu’da, kuşak manasına çok kullanılır. Eski türkçede de ilersük şeklinde söylenen bu söz, daha çok ‘şalvar uçkuru’ manasına gelirdi. Aslında uçkur ile kuşak ve kemeri, birbirlerinden açık olarak ayırmak lazımdır: ‘Uçkur’ eski türkçede ‘içkur’, yani ‘iç kuşağı’ şeklinde kendini açık olarak göstermektedir. Eski Türkler uçkura ayrıca tizme adı da verirlerdi. Yine uçkur manasına kullanılan çakşır sözü ise farsçadan gelme bir sözdür. Bunu başka manaları da vardır.” bilgisini verir (s.73-74-75).

bağırdak: Kuşak.

EOT sakka kuşu mülemma‘ sahtiyāndan / *bağırdak* geyüp meşk-benden su tartar
(MT-66a/4)

bel bağı: Kuşak, kemer.

Kıp. (KPÇKTS: 27), (CC I-51a/32); *Çağ.* (ME: 28)

bél baĠ: Kuşak, kemer.

Çağ. (ME: 28)

bel kūr: Kuşak, kemer.

Çağ. (ME: 28)

bel tolaması: Kuşak.

EOT ziba yaraşır hil‘at-ı naz ol boyu serve / iki kolumu kılsam ana *bel tolaması*
(TS: 499),(YTS: 30)

bend: Kuşak, kemer.

Har. bu ferzin *bend* yitip mat kılmasun tip / yağan tig kaçtı izānım bolmasun tip
(KHŞ-1277)

bil baĠ ~ bil bağı: Kemer.

EUYg. (İdi.: 155), (EUTS: 42); *Kar.* (İML: 19); *Kıp.* (KMT 20a/6)

bilik: Kemer.

EOT iy yūnus sen āşıkısan imān *biligin* berk kuşan / varlıgun degşür yokluġa
cümle eksüklük sendedür (YED-44/8)

cirim: Kemer.

Çağ (ME: 33)

hubve: Kemer.

Kıp. *hubve* kıldı (KFL-148a/7)

iç kur: Kuşak, kemer.

Kar. (İML: 32); **Har.** *iç kur* bağlandı (MEŞ-177/4)

kağış: Hayvan derisini dilerek yapılmış olan kayış.

Kar. (DLT I, 369/13)

karın bağı: Kemer.

Kıp. *karın bağı* bağladı aña (KFL-138b/1)

kaşak : Savaşçıların giydiğı kispet kuşağı.

EOT andan birbirine irişüp *kaşak*larına el urdular (MÜS-51/7)

kayış : Deri kemer.

Kıp. (KPÇKTS: 133), hamāyilniñ arasında 83) bir *kayış* bolğay muhkem taķı anı biline bağlağay (MG-94a/3)

kemer: Kemer.

Har. uçmaħdın tãc keltürün taķı ħulle keltürün (12) taķı altun *kemer* keltürün taķı altun taħt keltürün tēp fermānladı erse cümlesini keltürdiler (NF-278/12), niçe kim tapmadımsa yol ħatında *kemer* bağlandım imdi ħıdmatında (KHŞ-3363); **Kıp.** cãhil-ler ara eger ħakīm ir tüşse (10) ħıķmet *kemerin* kirek bilinden şeşse ħaçan cãhil (11) ir til uzatıp sözge kilse ‘acep degül (GT-338/10 (168b/10), (CC I-51b/15); **EOT** anı kim gördi ki gezdüre şanavber ħameri / vurına tãc-ı ħamer bağlana zerrīn *kemer*i (İKT IV-II 419a/7), server el *kemerinden* ħodı (MÜS-129/1), bēlinden kimsene hergiz ħaber vermeye bir ħılca / *kemer* ger ħıl yaranlara ħaber vermezise gizlü (MN-40/6), yidi biñ ħul ileyinde pür-ħüner / bunların mecmū ‘ısı zerrīn-*kemer* (EDKY-1209), bir gün ol

sultân melik muhşin meger / kim aña erzânîdür tâc u *kemer* (VG-853), boynuna akl u tavk u boyuna sehâ libâs / başına baht u tâc u beline *kemer* kerem (ŞYD-5/24), her kıaya tîğ oldu her bil bağladı tāk u *kemer* / nîzeler ser-tîz idüp şimşîri bürrân eyledi (ADD-17/13), **Çağ.** cihād *kemerin* ictihād bilige bağlap ol şer‘ küfresi ve ol islām (25) fücresi def’iğa gūşış kılğaylar (AŞNV-2b/24), (ÇTS: 609)

kor: Kuşak, kemer.

Kıp. (KPÇKTS: 154)

kuçak: Kuşak.

Kıp. (KPÇKTS: 161)

kur: Kemer.

EÜyg. (EUTS: 187); **Kar.** atın mindi evke yüz urdı turup / kelip tüşti kirdi yağa *kur* yörüp (KB-3282), (DLT I, 324/19), (İML: 48); **Har.** melik (16) hācerğa aydı hāzinedin bir tâc birle bir altun *kur* tağı yüz miñ altun keltürgil (KE-46v16), tağı ol bānūhağa bir *kur* bērdi kim ol kurnı muķavķıs melik (12) peygābarkā bir aķ kaķır birle ıda bērip turur erdi (NF-82/11), eger bolsa altun kŭmŭş *kur*ları / zekāt bērse artar kŭñŭl nŭrları / harām bolsa yāhŭd zekāt bērmese / tamuğdın çuķur ol teni gŭrları (MM-191/1), işik aç kŭne yolın bağla āķır kuşangıl irtēki hıdmat *kunn* bir (KHŞ-3541), *kur* bağlayu bērdi aña (MEŞ-84/8); **Kıp.** tikse tağı kabānıñ *kun* bir ili birle şişe bu tafşıl öze turur (İMVS-192a/8), *kur* bağladı aña (KFL-135a/5), (CC I-51a/32), (KMT 20a/6), EOT: at (u) ũon aña libāce *kur* kuşak / bā-‘alem bā-ṭabl geldi yüz inak (EDKY-1049), **Çağ.** kēlip seyyāhlar dēk ēldin ēlge / tañıp himmet *kunn* merdāne bēlge (AŞN: 686), bilige zerrişte *kunn* bend itib / belki zarafet bile tek bend itib (AL: 329), *kur* bağladı: kuşak kuşandı (ME: 125), (ML: 94), (ÇTS: 670)

kuur: Kemer, kuşak.

EUyg. (İdi.:163)

kur kemer: Süslü, özenle yapılmış kemer.

EOT her biri bir peri-sıfat dilber / altun üsküflü *kur kemerli* kamer (TS: 2736), (YTS: 148)

kur kurma: Süslü, özenle yapılmış kuşak.

EOT *kur kurma* kuşaklı kulağı altun (5) küpelü (DK Drs.77b.4)

kur kuşak: Süslü, özenle yapılmış kuşak.

EOT (TS: 2737), (YTS: 148)

ne kim ere yarardur silāh gibi *kur kuşak* gibi eründür ne kim ‘avrata yarar bilezük (14) gibi küpe gibi ‘avratundur (NHT-37a/13)

kurşag: Kuşak.

Kar. (DLT I, 464-23)

kuşah: Kuşak.

EOT gayret için bir *kuşah* kuşanalım / anın için gidiser başım benim (TS: 2751), dahı biñ eyü kul tonı kimha nāh / bilinde kamosınuñ altun *kuşah* (SN-790)

kuşak: Kuşak.

Kıp. takı revā bolmas irenlerge meger kim (6) yüzük takı *kuşak* takı kılıç bizegi kümüşden revā bolur (İMVS-446b/6), sol (5) koluñnı sünü birle sol yanında *kuşağına* (6) yapuşturgıl (MG-23b/5), (KK 71b/3), (EDM 12b/4), (KPÇKTS: 165), (KMT 22a/11), *EOT* (BL 26a-3), saşalına yapışdı saşalı gāyet uzun-ıdı hattā *kuşağından* dahı (13) aşağa inerdi (İKT IV-II 270a/12), niyyet-i şādika birle *kuşak* kuşandılar (İKT 105b/19), aña zāt-ı (11) niṭākayn didüklerine sebeb oldu ki *kuşağı*ni iki yarup (12) ebū

bekir-ile peygāmbar medīneye kaşd itdüklerinde (İKT IV-I 58b/11), qardaşları ol *kuşagı* geyecegi arasından çıkardılar (İKT I 83a/16), pehlivān anı *kuşagından* perk yapışup atından havāya atdı (MÜS-50/15), ve biline ve *kuşagina* sokmaya dahı eteklerin dirşürmeye (KG-16b.13), kullık *kuşagın* bilerline (12) bağlayub vefā tavkın boyunlarına geçürdiler (MT-36b/11), bilinde *kuşagı* egninde kürki / yüzinde burqa‘ı başında börki (HN-750), belünji şevkıla kuçmış oluban *kuşagun* ‘ayyār / yüzünji sihrile öpmiş gör ol çābük giribānuñ (MN-88/5), *kuşak* bağlar yūsufun berk beline / vērđi elin qardaşları eline (YZL-54), qur qurma *kuşaklu* kulağı altun (5) küpelü (DK Drs.77b.4), bu bir incüdür (10) ki ortasında bağlanmış bir *kuşaga* benzer haţ görünür (TM-15a/10), at (u) ton aña libāce qur *kuşak* / bā-‘alem bā-ţabl geldi yüz inak (EDKY-1040), niçün tenine gönlegi her dem sürer yüzün / niçün *kuşagı* ide elin biline kemer (ADD-286/4), ve belı (14) bağlu ya’nı *kuşag*-ıla kavmı arasına girmeye (KAT-202/14), el uruban şeşdi belinden *kuşak* / didi taya bu gümān bizden ırak / ol *kuşagı* taya öninde qodı / didi taya al senün olsun didi (VG-1333/1334), **Çağ.** (ME: 110)

nıţāk: Kuşak, kemer.

EOT evvel *nıţāk* idinen dahı oldur (İKT I 64a/6)

şūf: Yün ipliklerinden elle örülen kuşak.

Kar. (DLT III, 129/5)

şedd: Kemer.

Kp. ‘ale’ş-şabāh turup başımdan tahfife belimden *şeddım* (8) şişip biş altun bilen ol muğannı nazarında qoydum (GT-120/7 (60b/7))

uç qur: Bel bağı veya kemeri.

EOT (BL 27b-5, 28a-1), eger (12) kılıc ya uyan yahūz *uçkur* gümüſse ſatun alsa ve bahāsin virmedin (13) ‘aḳd meclisinden gitse (KG-128a.12)

vaſāḥ: Kuſak.

Kıp. *vaſāḥ* kıldı tonı birle (KFL-153a/4)

yan: Kemer.

EOT (TS: 4264), (YTS: 233)

zUnnār: Papazların bellerine baḡladıkları uçları sarkık örme kuſak.

Har. (HAT: 716), maḡa ḡayret kelūr bu ildin iy yār bütüp bu butḡa bansanı bilde *zūnnār* (KHŞ-52); **EOT** eyitseler kim fūlān (10) oḡlı fūlānı gördük kāfırıſtānda biline *zunnār* baḡlamıſ (KG-83a.10), görklü ḡulḡından gele kāfır dine / ermeni *zūnnār* kesüp dīnden dōne (GAR-5963), illā alnında *zūnnār* baḡlayup müsūlmānlar (20) ortasında ma‘lūm ola (İKT IV-I 197a/19), saḡın tesbīhini sun ſeyhiyā kim / kesip *zūnnār*ın uſada salībi (ŞYD-169/7), sāḡi-yi ‘īsī-nefes kim zūlfını *zūnnār* ider / elūme ſundı ḡadeḡ üstüne ḡāḡın eyledi (ADD-168/4), yūnusa küfr elinden ſikāyete geldiler / iy sultānum gerḡek er kes gider *zūnnār*ını (YED-397/9), taſun seccāde vū tesbīḡ ü destār / iḡün murdār u cān bilinde *zūnnār* (RN-238); **Ḥaḡ.** zāhidā kim kördi zūlfün küfrin īmāndın kiḡip / boynıda tesbīhini bilinge *zūnnār* eyledi (MSD-768), (ME: 173), (ḤTS: 1286)

1.2.3. Eldiven/Kolluk

destvele: ſahinci eldiveni.

EOT (BL 18a-4)

elcek: Eldiven.

EOT ellerine *elcek* giydirilmiſ ve desdivane ve kolḡak giydirilmiſ kimesne (TS: 1421)

eldüvan: Eldiven.⁶¹

EOT (TS: 1425)

eliglik: Eldiven, elcik.

Kar. (DLT I, 153/11)

ellik: Eldiven.

Kıp. (KPÇKTS: 72); **EOT** subh-dem a'dâ giyip saz ü selep / bürüme çukal ü cevşendir acep / *ellik* ü kolluğ u butluk hem ışıık / hep musaykal çevre verirdi ışıık (TS: 1443)

karucağ: Bileğe sarılan kılıf.

EOT geyimin (2) geydi dizcek *karucağ* bağlandı (DK Drs.132b.2)

kolçak: Kola geçirilen kılıf.

EOT ve zırh ve *kolçak* ve yat ve yarağ verüp pîraste kılup meydana gönderdi. (TS: 2616), (YTS: 143)

kollık ~ kolluk: Kola giyilen zırh, kolçak.

EOT ışıgın ve *kolluğun* giy, ne kadar bahadır isen yalnız depinme (TS: 2618), (YTS:143)

pahlū: Doğancıların giydikleri eldiven.

Çağ. destuvāniye dërler ki toğancılar ellerine geyerler kuş sala atlangay ve tabl- bāz bağlap bēlige *pahlū* sançğay (AŞN: 333)

⁶¹ Koçu (2015), eldiven ile ilgili şu bilgiyi verir: “Köylümüz kentlimiz tarafından kadimden beri kullanılmıştır; eski Türk eldivenleri de (deri, kumaş ve örgü) üç şekil üzerinedir: 1-Parmak yerleri olmayan, hamam veya para keselerine benzeyen ve bilekten bir bağcıkla bağlanan eldivenler; 2-Yine kese şeklinde olup yalnız baş parmak için ayrı bir yer yapılmış olan eldivenler; 3-Pençe şeklinde, beş parmak için de ayrı ayrı yeri bulunan eldivenler. Eski Türk deri eldivenlerde bilhassa ceylan ve deve derileri kullanılmış ve sahibinin içtimai mevkiine göre, ipek ve altın tel ile fevkalade işlemeli eldivenler yapılmıştır. Deri süslemeciliğinde de “çalma”, “çarpma”, “kabartma”, “yapıştırma”, “elvan (türlü renk veya altın yaldızlı boyama)” denilen usuller ile deri üstüne, ipek veya altın tel işlemler eldivencilikte de kullanılmıştır. Eldiven, giyim kuşamda, elleri soğuğa karşı korumak için evvela kışlık olarak yapılmış ve bu yönden eldiven, köylü kadınlarımız tarafından da kullanılmıştır.” (s.106-107).

1.2.4. Çanta/Kese

ağşar: Çanta, çuval.

EOT (BL 13b-5)

artmak: Heybe.

Kıp. (CC I-51b/11)

çigin: Küçük bohça.

Çağ. (ÇTS: 249)

çog: Eşya konan heybe, bohça.

Kar. (DLT III, 128/4)

çug: Bohça, kese.

EUyg. (EUDDM: 101)

dağarcuk: Deriden yapılmış küçük torba.

EOT hıknē *dağarcuğī* lūlesinūn yoğunluğī kiçi (12) barmağ kadar ola (TSHL 25a-11), kılāde hedyūn boynına bir kesek (17) na‘l pāresin bağlayalar yā bir pāre *dağarcuk* bağlayalar bu meşrū‘dur (NHT-92a/17), (BL 24b-7)

hamanca: Deriden yapılmış, ağzı büzmeli azık çantası.

EOT (TS: 1897), (YTS: 105)

ḥarīṭa: Kulplu kese, dağarcık.

Çağ. (ÇTS: 440)

hegbe ~ hegībe: Heybe.

EOT bir ağaçda şeftalu bulup devşürüp *hegbelerin* taldurup çıkdı (İKT IV-II 364b/2), katında bir *hegibe* buldılar içinde otuz bin (10) filorı var-ıdı (İKT IV-II 267b/9) (BL 24b-5)

himyān: Büyük kese, heybe.

Kıp. (2) melik munuñ za‘îf hâline raḥm itip miñ altun (3) *himyān* bilen taqa-dan taşqarı tutup ayttı (GT-41/3 21a/3); **Çağ.** (ÇTS: 474)

himyān tengesi: Para kesesi.

Çağ. (ÇTS: 474)

kaB: Deriden torba.

EUyg. (EUTS: 159), (EUTS: 166)

kaBçuk: Keten torba, çanta, para kesesi.

EUyg. (EUTS: 166), (İdi.:161); **Kıp.** bu kişi emānet koydu taqı bir kişi qatında (4) miñ aqça *kapçuk* içinde (İMVS-494a/4), (KPÇKTS: 121, 126)

kapuç: Kese.

Kıp. (CC I-41b/19)

kesürgü: Dağarcık, deriden yapılmış torba.

Kar. (DLT I, 358/15)

kīs: Para kesesi.⁶²

⁶² Koçu (2015) bahse konu unsurla ilgili şu bilgiyi verir: “kese, kīse: Küçük torba; deriden, kumaştan dikilir, yahut çeşitli iplikten elde örülür ve günlük hayatta ayrı yarı yerlerde kullanılır eski Türk keseleri, yalnız hamam kesesi müstesna, artık kullanılmıyor. Sahiplerinin aynı zamanda süs eşyasından olmuş keseler, gördükleri işe göre şunlardır: Para kesesi- Madeni para devrinde yüzyıllar boyunca kullanılmıştır, oya gibi, çeşitli ipliklerden elde örülmüştür; kesecilik, oyacılığın bir kolu olmuş ve eski küçük güzel sanatlarımız arasına girmiştir. Kadın para keseleri erkeklerinkinden daha ufakça yapılmış, erkek para keselerinin en büyükleri de, irice bir el boyunda bir torbacık olmuştur. Keselerin üstü çeşitli örgü nakışları ile tezyin edilir, en lüks para keseleri, iplikleri arasına altın teller katılarak örülürdü. Kesenin ağzı yine el örgüsü bir bağcık ile büzülerek kapanır, bağcığın iki ucunu, ve kesenin ucunu, bitimini birer oya-çiçek süslerdi. Kibar erkekler biri altın diğeri gümüş ve bakır ufaklık para (mağşüşe-karışık) için iki para kesesi taşırlar idi; ve altın keseleri umumiyetle en lüks keseler olurdu. Bilhassa altın keselerine bazan kısa sözler, sahibinin adı yazılırdı. Kibar para keseleri atlastan, ve sair kıymetli kumaşlardan da yapılmıştır. Dikilerek yapılan bu kumaş keseler de, hurda inciler, altın ve gümüş teller ve ipekle işlenir ve süslenirdi. Para keseleri koyunda, kuşak kıvrımı içinde, entari ceplerinde taşınırdı. Mühür kesesi- Para keselerinin aynı idi, yalnız daha küçük idi; hem örgü olur, hem ince deriden yapılırdı ve bir kolon veya ince gaytan ile boyuna asılırdı. Padişahların sonsuz yetkili vekili olan sadrazamların sadrazamlık alameti kendilerine verilen padişahın altın mührü idi, bu mühür de bir gelenek olarak al atlastan bir kese içine konulurdu, kesenin bağcığı da som altın sırmadan olurdu, “Mühr-i Hümayun” denilen bu mührü, sadrazamlar da boyunlarına asıp taşırlar, hatta onunla beraber yatarlardı. Saat kesesi- Eski erkek cep saatleri, daha önce yine erkeklerin kullandığı büyük koyun saatleri, deri keseler içinde koyunda veya kuşak kıvrımı içinde taşınmıştır; ve kesenin gaytanı da boyuna geçirilmiştir. Güzel, kıymetli bir saat erkeğin süs eşyasından

Kıp. ol hāšekī ‘ākil (3) ve ziyrek idi irte kitip aḳşam *kīs* bilen altun-nı (4) öpüp sulṭān ileyinde koyup aytur (GT-143/3 72a/3)

kīse: Para kesesi.

EOT (BL 18a-10), ḥabar virdiler yezīde ki bir *kīse* aldı içinde yüz filorī (17) vardı diyü yezīd anı getürüp şordı (İKT IV-I 1746/16), pāzīşāhuṅ ḥarcı dahlınden artuḳ ola anuṅ mülki artmaya (11) ve ḥarac *kīs*eden olıcaḳ ḥazīne ḳalmaz (MT-41b/11) ve üç nesneṅi dosta düşmene açuḳ dut: biri (3) ḳapuṅı ikinci sofranı üçünci *kīs*eṅi (KAT-208/3), eger ektemküti bir *kīs*e ye ḳoyalar ve kīsenüṅ başını berk bağlayalar yüklü (9) ‘avratuṅ budına aşalar (TM-98a/8), lāle destinde la‘l sâḡardür / ḡoncanuṅ *kīs*esi tolu zerdür (ŞYH-31); **Çağ.** ger *kīs*e ara tola cihān mālī ise / ḥoşraḳ andın eger köñül ḥālī ise (AŞNNC-17b/10), (ÇTS: 639)

ḳupturḡa: Kemerin saḡ tarafında taşınan deri çanta.

Kıp. (KPÇKTS: 163)

sanaç ~ sanç: Deri çanta.

EUyg. (EUDDM: 200), (EUTS: 195)

suluḳ: Kemer ile asılan çanta.

Kıp. (KPÇKTS: 242)

taḡar: Deri torba.

EUyg. (EUTS: 219)

taḡarCuḳ: Deri torba.

olmuş, onların keseleri de bazan altın ve gümüş tellerle işlenmiştir. Tütün kesesi- Tiryakilerin süs eşyasından biri de tütün keseleri ile; içine kav ve çakmakla beraber tütünün konulup taşındığı bu keseler daima deriden yapılır, üstü altın ve gümüş tellerle işlenir ve gaytanından kola, bileğe asılarak bir ziynet şeyi gibi nümâyişle dolaşılırdı. Hamam kesesi- Bu sözlüğün konusu dışında tek kesedir. Softan yapılır. Keselerin içinde hâlâ kullanılır yalnız hamam keseleri kalmıştır.” (s.159-160-161).

EOT ol mâldan çuvallarum tıldurup andan gelüp develerümi sürüp giderken benümle bir *tağarcuḳ* (21) var-ıdı (İKT IV-I 165a/20), ol vaḳt mekkede kimesne yoḡ-ıdı şu daḡı yoḡ-ıdı ḳatlarında bir *tağarcuḳ* ḡurma (11) ḳodı (İKT I 64a/10), ya‘nî biline muḡrim *tağarcuḳ* baḡlasa eger ayruḳ ḡışinüḡ dīnārı derāhimi olsa kerāhetdür (NHT-140a/13), gel bu ağac dibinde enelüm yēyelüm dēdi (13) endiler çoban *tağarcuḡı* çıkardı yediler (DK Drs. 26b.13); *Kıp.* (KPÇKTS: 258)

yan: Kese.

EOT (TS: 4264), (YTS: 233)

yanCık ~ yanCuḳ ~ yoncuḳ: Kese, boyundan geçirilerek yana asılan çanta.

EUyg. 105/1 ... etüzlügler amarıları ... 105/2 (b)içek yim // ? *yancuḳ* ḳor osuḡluḡ 105/3 etüzlügler (a)marıları artçu bibat ... 105/4 –um terlik etüzlügler amarı(ları)105-5 ... oḳ osu(ḡ)luḡ etüz(lügler)... (MS-105/2), (EUTS: 283); *Kar.* (DLT II, 250/18), (DLT II, 6/14); *Kıp.* ve eger *yançıḳ* yarsa yinḡen taṣḳaru il kesilmes (İMVS-419b/2), (EDM 10a/14, 12b/4), (CC I-51b71), al savrı *yançıḡım* altı[n] tovrām aşkınam (CC II-60b/22) (EDM C118, M153), keṣti *yancuḳnı*, (KFL-46b/3), (KMT 20a/7), (KMT H108, C118); *EOT* yanında hemān bir *yancuḡı* var-ıdı (20) içi ṭolu inci-y-ıdı (İKT IV-II 400a/19), ṭuru geldi yirinden oldı revān / yanındaḡı *yancuḡa* ṣaldı revān (SN-475)

kişinin yoldaşı *yancuḡudur* (TS: 4274), (YTS: 233)

yancucuḳ ~ yanlucuḳ: Kesecik, küçük yan çantası.

EOT her ki senin kandalıḡın dir bana / çakmacuḡum kavlucuḡum hep ana / bel ki tuzum toprası enbancuḡum / düdücuḡum *yanlucuḡum* yancuḡum (TS: 4276), (YTS: 234)

yanlık: Çoban çantası.

Kar. (DLT III, 45/8); **Kıp.** bağladı *yanlıknı* (KFL-128a/7)

1.3. Süs ve Süslenme

‘alem: Nakış, süs; sarığın altın teli; şerit.

Kıp. kattı yipni / *‘alem kıldı tonga* (KFL-124b/5)

‘alem kıl-: Nakışlamak, süslemek.

Kıp. kattı yipni / *‘alem kıldı tonga* (KFL-124b/5)

alın bağı: Kadınların alınlarına bağladıkları altın ya da gümüşlü süs bağı.

EOT dört küpe *alın bağı* saç bağı altunlu kadife kaftan (TS: 103), (YTS: 8)

altunla-: Altınla süslemek.

Kıp. *altunladı içkurnı* / *tertīb kıldı nirseni* (KFL-129a/5)

altunlu: Altınlı, altın süslemeli.

EOT kan turalı *altunlu* ince kettān bezini (12) beline şardı (DK Drs. 91b.11)

ārāstA: Süslü, bezenmiş.

Har. kaçan (17) kim ibnü mükem ‘al ewke kirdi tağı bu hatunnı *ārāsta* kördi (NF-151/17); **EOT** gey kuvvetlü ‘adl ü inşāfile *ārāste* şehāvet ve kerem birle pīrāste (MT-40b/12), gördiler *ārāstedür* qalb ü cenāh / kim kıyāmet günü gibi ol şabāh (VG-599); **Çağ.** (ÇTS: 47)

ārāste ol-: Süslenmek.

EOT bir kaç haşlet (14) birle *ārāste oşan* gerek bir kaç teklīf yükine boyun virmek gerek (MT-64b/14)

ārāyiş: Süs, bezek.

Çağ. ilāhī nemāzı ki il bolmağunça (25) kılmağay-min hōd-nümālīkdur ve ol nemāz üçün hırka vü ridā hōd-ārāylıg ilāhī ol nümayış ve *ārāyış*din köñlümni müberrā kıl (AŞNM-2b/25)

āsā: Süs, bezek.

Çağ. hidāyet ara varakları bidāyetin ve dirāyet *āsā* sebaqları nihāyetin ol ‘ālem-i kīmyā (4) hāmdı ve cevāhir şükri bile mūlaḥḥaş ve mūnevver kılurlar (AŞNV-1b/3)

beḏiz: Süs, bezek.

EUyg. kēntü özüm tērinim kuvrag-(500)-ım birle t(e)ḡridem oyun *beḏiz* kılı (501) ol ol orunlarta barıp ol tözün-(502)-ler oğlın tüzünler kızın küyü küzēdi (AYVII-500), (EUTS: 36); **Har.** on birinçi yūsuf erdi şūreti yawlaḵ *beḏiz* (KE-65v/8)

bedize-: Süslemek, bezemek.

EUyg. (EUTS: 36)

bedizen-: Süslenmek, bezenmek.

EUyg. (EUTS: 36)

bedizet- ~ beḏizet-: Süsletmek, bezetmek.

EUyg. yēr orunug tilezün : (693) k(a)ltı nomça *beḏizetsün* (AY VII-693), (EUTS: 37)

bedizle-: Süslemek, bezemek.

EUyg. kan olurupan ordu yapmış ili turmış tört buluntakı edgüsi uyurı tirilipen meñileyür *bedizleyür* tir ança bilinler edgü ol (IB-28); **Kar.** (KTS: 114); **Har.** yeg *beḏizlep* naḵş birle bezenür bu yēr yūzi (KE-68r/19)

bedizlig: Süslü, süslenmiş.

EUyg. (EUDDM: 74); **Çağ.** gülistān şahını körseñ birer çay suyu üstinde / sağingay-sin töşüptürler *bedizlig* sebz kemhānı (MSD-282), (ÇTS:114)

beze-: Süslemek.

EUyg. (EUTS: 40), (EUDDM: 78); **Kar.** negü tir eşit emdi köñli oduğ / içiñni *beze* tutma taş sır boğuğ (KB-5112); *bezedi* sizlerni körklüg kıldı şüretleriñizni (RKT-35/60b3), (KTS: 126), (DLT III, 263/24-26); **Har.** hatunlar eliglerin (6) hınā birle *bezeyürler* er ol bolur saķalın bağır kanı birle *bezese* ya kendü eliglerin düşman kanı (7) birle *bezese* (KE-247r6-7), kaçan yüzüm *bezese* bu cihānnı satar zernihķa ol dem arguvānı (KHŞ-3419), özini *bezemiş* türlüğ türlüğ bēzekler birle ārāsta kılmış (NF-398/11), *bezedi* anı (MEŞ-103/7), (HAT: 94); **Kıp.** körksüz kıldı tañrı anıñ yüzini / faşih er / *bezedi* anı (KFL-140b/9), (KPÇKTS: 29); **EOT** (KTS: 126), birinüñ qasdı çok yimek ve çok içmek ve birinüñ ra ‘nālīķ gendüzin *bezemek* (MT-18a/8), ve kendüzünj inşāf-ıla *beze* ki dükeli bezenmişden yig olasın (KAT-94/7), pes ol çiçekleri alup dizerler / varup uçmağı anuñla *bezerler* (BH-38a/13), şöyle *bēzedi* anı n’ēdem saña / ‘acebe qaldı gören batdı taña (YZL-423), içi bol olan er taşını *bezer* / gelincük bigi hālķ içinde gezer (SN-189), varıdı içinde qaşruñ bir maķām / hem *bezemişler* müşebbehler tamām (VG-1412), bu zerk ile *bezedün* taş divārun / ki aldı mekr eli içeri şārun (RN-237), şun ēy sāķī güle güle bize ol rūh-ı reyhānı / ki gül yine *bezemişdür* bugün şahn-ı gülistānı (MN-3/1); **Çağ.** *bēzedi* tonnnı: kürkü süsledi (ME: 38), (ÇTS: 131), (AŞN: 346)

bezek: Süs, nakış.

Kar. kötürdimiz yüklerni bođuñ (2) *bezek*kindin ata bērdimiz anı (RKT-31/64a2), (DLT I, 385/7), (KTS: 126), bu kökteki yulduz bir ança *bezek* / bir anca qulavuz bir ança yezeķ (KB-128); **Har.** kıyāmet kūn bolmışda tamām körkleri tāmam bolur ammā meğleri (16) bolmas üçün körkleri *bezekleri* öksük turur (KE-215r16), özini *bezemiş*

türlüg türlüg *bêzekler* birle ârâsta kılmış (NF-398/11), *bezek* zîne (MEŞ-227/3), (HAT: 94); **Kıp.** bu *bezek* (4) ‘ayb kıldı anı / köz tegürdi aña (KFL-23a/3), (KPÇKTS: 29); **EOT** anuñ üzre odda istemegiçün *bezek* ya menfa‘atlenesiz (BKT-264b/6), hem dahı levnâlevün dürlü çiçek/ bitdi bu yir yüzine oldı *bezek* (GAR-4269), öñlerine şıyup *bezeklerin* alup birbiri üzerine bir depe gibi yığup oda uruñ (15) diyü buyurdı (İKT IV-I 125a/14), (TS: 529), (YTS: 31), (KTS: 126), (BL 28a-6), yigrek neseb ve görklü *bezek* pāzışāha ‘adldür (MT-37a7), yüzün saçın (88) dükelin bezemek-içün yarattı zîrā saç *bezekdür* (KAT-88/1), sekiz uçmak *bezegi* sahi içün / dahı mevkûf durur ol ahi içün (RN-440); **Çağ.** (ÇTS: 131)

bezek kııl-: Süslemek.

EOT (TS: 532), (YTS: 32)

bezek vir-: Süslemek.

EOT (TS: 532), (YTS: 32)

bezeklen-: Süslenmek.

EOT (TS: 532), (YTS: 32)

bezeklig: Süslü, bezenmiş.

Har. ol oğurda yılan (14) körklüg şüretlîg tewege menzeyür erdi kızıl yaşıl türlüg *bezeklig* kanat-(15)-ları bar erdi (KE-11r14), bu ka ‘be bir yeñi kelin menizlig *bezeklig* bolup ‘araşâtka kelgey (NF-272/9); **Kıp.** *bezeklig* nirse keydi / asıldı / ğamsuz boldı (KFL-156a/2)

bezeklik: Süslenme yeri.

EUyg. (EUTS: 40)

bezeklü: Süslü.

EOT (TS: 532), (YTS: 32)

bezel-: Bezenmek, nakışlanmak.

Kar. (DLT II, 131/13), (KTS: 126)

bezemek: Süsleme, donatma.

Har. (HAT: 94)

bezen-: Bezenmek, süslenmek.

Kar. tuzakçı körünmez menin körkitür / *bezemmiş* kelin teg köñül yilkitür (KB-3567), ol kişi kim *bezendi* anar ‘amelniñ yawuzı taķı kördi anı körküģ (RKT-33/68a2) (DLT II, 142/4-5-7-8), (KTS: 127); **Har.** ewge kirdi (19) erse zeliḥānı kördi *bezemmiş* türlüģ tonlar keymiş özini yūsufğa ‘arza kıldı (KE-80v19), ol kullar üçün özini bezeyür neteg kim limm-i seleme peygāmbar üçün *bezemmiş* menizlig (tēdi) taķı aydı (NF-308/11), *bezendi* tişi taķı küpe urundı (MEŞ-167/7), (HAT: 94); **Kıp.** bu arıģ avrat / *bezendi* ḥatun (KFL-86b/5), (KPÇKTS: 29); **EOT** tañrı ta‘ālā ḥarām eylegeni *bezendi* (BKT-199b/4), bağçalarda dün ü gün seyrān kıla / *bezenüp* cilve urup cevlan kıla (GAR-1184), (TS: 535), (YTS: 32), oş ravzatu min riyāzi’l-cenneti gör senünçün (9) düzilmiş ve uçmaķ ḥūrīleri senünçün *bezemmiş* (MT-10a/9), ve kendüzünj inşāfila beze ki dükeli *bezemmiş*den yig olasın (KAT-94/7), nigāruñ yüzini gördüm *bezemmiş* ṭāvusa beñzer / iki şeh-per saķınmışdı özerdi sünbül-i terden (MN-95/3), ten içinde göñül uçmağa beñzer / müzeyyendür *bezemmiş* bāğa beñzer (BH-47b/4), yas tutmaķ (10) *bezemmegi* terk eylemekdür yağlanmaģı daķı ḥoş yıyıyı terk eylemege eydürler şā‘fī (11) ḳatında (NHT-104a/10), anuñ ile *bezendi* ol bezm-gāh / sevindi çeri aña hem pādişāh (SN-1184), kıldılar on gün düğün şādī vü ṭoy / şāh-içün cümle *bezendi* şehir ü köy / hem bezendi gerdek ü köşķ ü ḳuşūr / varķa içün yaķılur gülşāh-ı ḥūr (VG-1073/1074), medh-i zemīn *bezendi* benāt-ı nebāt ile / gül tıflı geldi gördü ki bülbül gözünde nem (ŞYD-10/7), çünkim *bezendi* bağ u çemen cümle ḥuşķ ü ter / şāhrada lāle

tağda çiçek bağda gül biter (ADD-45/1), sekiz uçmağun hürisi eger *bezenüp* geleler /
senin sevgünden özgeyi gönlüm hiç kabul itmeye (YED-3/11), (KTS: 127)

bezenil-: Süslenmek, süslü gösterilmek.

Kar. mundağuk *bezeni*ldi fir‘avnka ‘ameliniñ yawuzluğu (RKT-35/45b3); **Har.**
(HAT: 94); **EOT**haber vèrür mi-siz aña anı kim bilmez yerde ya görünür sözden (267b)
belki *bezeni*ldi anlara kim kâfir oldılar (BKT-267b/1); vaqti kim velîd bunlara nazâr itdi
harîrlar-ıla ve cevâhır-ı nefise-y-ile (11) *bezenil*miş gördi (İKT IV-I, 172b/11), (TS:
535), (YTS: 32), (KTS: 127), (TİEM 40-66b/6)

bezenli: Bezenmiş, süslenmiş.

Kıp. (KPÇKTS: 29)

bezenmek: Süslenme.

Har. (HAT: 94)

bezeş-: Bir şeyi bezemekte yardımlaşmak veya yarışmak.

Kar. (DLT II, 99/22)

bezet-: Bezetmek, süsletmek.

Kar. (DLT II, 305/14); **EOT** dañı qorñu çiçeklerin *bezet*düm / ‘aķiller gönline
ekdüm uzatdum (BH-37a/1); işitdi vü şād oldı tırdı örü / buyurdu vü tahtı *bezet*di girü
(SN-1469), (KTS: 128)

bezeyiş: Süsleyiş.

EOT (TS: 536), (YTS: 32)

bize-: Süslemek.

Har. (HAT: 104); **Kıp.** teñri te‘ālā sewdürür sizge ĩmānnı taķı *bize* ĩmānnı sizin
kõñliñizde (İMVS-490a/7), ivin çiçekler bilen *bize*di (GT-265/8 (133a/8); **EOT** şöyle
*bize*di anı nidem sana / acebe kaldı gören battı tana (TS: 533), (YTS: 32), biz yaratduk

gökde on iki burç dağı *bizedük* anları yıldızlarla (BKT-277a/3), çerisin ü kavmin *bizer* bigiken / cihānı tamāmet gezer bigiken (SN-2793), hoş *bizer*ler gerdek ü köşk ü sarāy / tā ki burcında kona ol tolu ay (EDKY-397); **Çağ.** (ÇTS: 131)

bizek: Süs, nakış.

Kıp. tağı ebū yūsufdan kim il kesilür kaçan kim *bizegi* irişse nişābğa (İMVS-416b/8), tağı ol silāhlarnıñ (8) körklüreki turur tağı mecmu‘ *bizek*lerin körklü-(9)-reki turur (MG-83b/8); **EOT** dağı eyit mü‘min ‘avratlara gözlerini yumsunlar ve ferclerin şaklasunlar (6) dağı göstermesünler *bizek*lerini kimseye illā ol nesne ki āşikāredür andan sürme gibi yüzük gibi başları örtüsiyile (7) boyunların örtsünler dağı göstermesünler *bizek*lerini illā erlerine yā atalarına (BKT-378b/6-7), yıldızla gögi *bizek* eyledi / ‘ādemoi yir üzre temkīn eyledi (EDKY-1561)

bizeklig: Bezenmiş, süslenmiş.

Har. miñ irdi tik kara közlüg tive tüz / *bizeklig* barçası bir biridin uz (KHŞ-4080)

bizel-: Süslenmek.

Çağ. (ÇTS: 159)

bizen-: Süslenmek.

Har. açılmış körsenjen bir hoş gülistān / anıñ birle *bizenmiş* bolsa büstān (KHŞ-4490); **Kıp.** tağı kim kim *bizenip* kilse özge hātun (8) tağı hātunlar ayıtsa kim ol seniñ iwleşin turur tip (İMVS-406b/7), yana keydi yañı eşcār hıl‘at / *bizenip* bağ u butsān tuttı ziynet (GT-6/3 (3b/3); **EOT** anlar (5) cehennem ehlidür bilünüz dünya dirliğı oyundur ve aldanmaq ve *bizenmek*dür (BKT-583a/5), pādīşāhun kızları hātunları / geydi kamu *bizenüp* altunları (EDKY-2046)

bizenil-: Süslenmek.

EOT ol eyide daḥı ziyade var mı dēye daḥı cennet *bizenile* müttakīleriçün ırak degülken (BKT-560b/7)

bizenmek: Bezenmek, süslenmek.

Çağ. ilāhī şem‘ ḥüsni *bizenmegi* hem sindin ve pervāne cānı örtenmegi hem sindin (AŞNM-2b/13), ammā *bizenmek* muḳābeleside nime dimeydürler (ML: 776b2)

bizetil-: Güzel gösterilmek.

EOT nuşretile kimi dilese (2) anuḡ gibi olmaḳda ‘ibretler vardur gözleri olup gören kişilere *bizetildi* (BKT-50a/2)

burta: Altın kırıntıları.

Kar. (DLT I, 416/6)

burtala-: Altın varaklar veya kırıntılar yapıştırmak.

Kar. (DLT III, 351/22)

burtalan-: Altın kırıkları ile süslenmek.

Kar. börk *burtalandı* (DLT III 200/16-18-19)

cici: Süs.

EOT olur ol yük dibine varsa *cici* / ocak yanına geldiğinde bacı (TS: 773)

çat-: Süslemek.

Har. şabır kıldı yā özin *çatı* nerse birle (MEŞ-178/2)

çiyin: İpekle yapılan nakış.

Kıp. (KPÇKTS: 50)

Donak: Bezek, süs.

EOT (TS: 1213), (YTS: 210)

düz-: Süslemek.

EOT düzdi dürlü reng-ile bu yir yüzün / naqşı andan öğrenür naqqaş-ı çin (GAR-3941)

düzen-: Süslenmek.

EOT ive ive tırdı bezendi girü / işin düzmek için *düzendi* girü (SN-1631)

düzgünlü it-: Süslemek.

EOT (TS: 1370), (YTS: 77)

düzil-: Süslenmek.

EOT şu süsen ki hoş biter ü *düzilür* / dili çıkar andan başı üzilür (SN-3679)

düzinmek: Süslenme.

EOT kanķı ‘avratuñ kim eri ölse ya bāyin talak (10) virse ol ‘avrat ‘iddet dutarken *düzinmek* aña revā olmaz (KG-85a.10)

düzülüp koşul-: Güzelce süslenmek.

EOT (YTS: 77)

düzün-: Süslenmek.

EOT eger nā-resīze ‘avrata eri talak virse (15) ‘iddet dutarken *düzünse* revā durur (KG-85a.15), muhaddere hatunlar *düzünüp* taşra çıktılar (TS: 1380), (YTS: 77)

êDig: Süs, bezek.

EUyg. 884 lakşanlarıñız *êdigi* : : muñadıñıg yêtiñsiz : : (885) uyur siz uzatu utgalı : kkir-(886)-siz bilge biliglig y(a)rukug : (AY VII-884); (EUDDM: 117), (EUTS: 78), (284) hanlarınñ öze *êtigin* yaratıgın (285) urunup m(e)n küvenç köñülin (286) keterip (AY VI-284); **Har.** iktülendi şamuşada *êtig* içinde (3) kparıldı (MEŞ-65/2)

êdin-: Süslenmek.

Har. bezendi *êdindi* ustazlık kıldı (MEŞ-174/4)

esrile-: Nakışlamak, süslemek.

Kar. ol kiğizni *esriledi* (DLT I, 316/15)

êtiglig: Süslü, süslenmiş.

EUyg. uz *êtiglig* (871) et'özünüz ol :: kên tan körkle (872) közünüz : (AY VII-870)

etiglik: Güzel, süslü.

Kar. (KTS: 246)

etiñ : Bezek, süs.

Kar. (KTS: 246)

etin-: Süslenmek.

Kar. (KTS: 246)

etingü: Bezek, süs.

Kar. (KTS: 246)

eylet-: Süslenmek.

Kar. (KTS: 252)

göceklen- ~ gökCeklen- ~ gücüklen-: Süslenmek.

EOT utbe bunların katına yeni gönlek giyip *gökceklenüp* geldi (TS: 1715)

hotaz: Hotoz, sorguç; kadınların kendi saçlarından veya yemeni vesaire ile yaptıkları baş süs ve kisvesi.

EOT (TS: 1927), (YTS: 108)

iDig: Süs, bezek.

EUyg. (EUTS: 89), (EUTS: 101); *Kıp.* itigni bezekni (KFL-54a/6)

it-: Süslemek.

EUyg. (EUTS: 101)

itig urın-: Süslenmek.

Har. (HAT: 270)

kırkık: Oya.

Kıp. (KPÇKTS: 145)

kozan- : Süslenmek.

Kar. (DLT II, 155/17-19)

könen-: Süslenmek.

Kıp. (KPÇKTS: 158)

kur: Süslü, işlemeli.

EOT virür şāha on tāzī ālātı *kur* / on on biş kul u tonı kimhā şamūr (SN-847),
hil‘at-i hāş u bir eyü bedevī / kim ola *kur* eyerlü hoş reh-vār (ADD-23/52)

kutal-: Süslenmek.

Çağ. (ÇTS: 675)

meşşāta: Gelini süsleyen kadın.

Çağ. mecliste tirdedi yüzün üzre körüp ‘arak / *meşşāta* şīşe içre yaşurdu gül-ābnı

mihrāb: Yay şeklinde yapılan nakış süsleme.

Har. ol sağı (4) dört adaklıg tegme bir ayakı adın adın gevherdin içinde taşında
üç yüz altmış *mihrāb* erdi (KE-96v/4)

muraşşa’: Kıymetli taşlarla bezenmiş.

Har. ‘ūd yığaçındın bir taht kıldurdu gevher birle *muraşşa’* bir tahtğa dört (11)
adak kıldurdu (KE-32r10); **Kıp.** *muraşşa’* (6) təc (KFL-133b/5), (KPÇKTS: 188); **EOT**
başına altun təc urunmış ki cevāhir-ile (10) *murassa’* (İKT I 159b/10), ayağı başduğı yer

ister *muraşsa* ‘olmağa / eşkümi la‘l ü zer eyler şuhf-ı rüyum zer düzer (MN-375/8), mülükâne *muraşsa* ‘tonların / cümle giydi pādīşāh birin birin (VG-674); **Çağ.** tā zamāne nev-‘arūsı (10) zībālīk libāsı ol *murassa* ‘bile mükellel bolğay (AŞNNC-5a/10)

müzeyyen: Süslü, bezenmiş.

Har. kâzī maḥrūm boldı baḥīllıkı (5) sebebidin taḳı yahūdī īmān ḥil‘atı birle *müzeyyen* boldı comardlık sebebidin (NF-253/5); **EOT** pes varup ol ḥatunı ol carıyeye nefīs tonlar giyirüp cevāhır-ı semīne-y-ile *müzeyyen* kılup alup yezīde geldi (İKT IV-I 208b/3), *müzeyyen* sāḥat u şadı müşerref şahn u dergāhı / mu‘allā saḳfı vü saḥı müşeyyed ṭāk u eyvānı (MN-6/8), o şāhuṅ şemsi çün kim kıldı ṭal ‘at / *müzeyyen* oldı ‘ālem geydi ḥil‘at (BH-54b/10), (KTS: 541)

müzeyyen ol-: Süslenmek.

EOT (KTS: 541)

naķışla-: Nakış yapmak.

Kıp. *naķışladı* elin (KFL-18a/7); **EOT** zīrā ki bilmek meşeli naķışlayacak nesneye benzer imdi bu *naķışlayacak* nesne (9) naķş ḥayālın ḳabūl eylemeyicek hīç naķḳāş aña naķş eylemez (KAT-8/15)

naķş: Nakış, ipekli işleme.

Har. ol evni közgü deg yaruḳ kıldı ve türlüg *naķşlar* bile bezedi (KE-80v8), ḳapuğlarğa perdeler asılmış tamlarğa zārılar tutulmuş sarāy içinde türlüg (12) türlüg *naķşlar* birle müzeyyen kılınmış (NF-235/12) ḳopup her şubḥ kim çimgenge keldi yitip kızlardın öñ kim *naķş* kıldı (KHŞ-1090); **Kıp.** *naķş* kıldı nirseni (KFL-36a/8), (CC I-10b/8); **EOT** (BL 27b-3), düzdi dürlü reng-ile bu yir yüzün / *naķş*ı andan öğrenür naķḳāş-ı çin (GAR-3941), bu ‘ālem *naķş*ını kim sen göresin / cihānda anı varlık mı

şanursın (KAT-194/2), tudağın *nağşını* çinde eger nağkaş-ı çin görse / kıluban secdeler dēye ki lā nağkāşa illā hū (MN-44/4), dört şuffe her birinde taht u tāt / kıldı *nağşın* la‘l ü incüden sirāt (EDKY-583)

nağş eyle-: Bezemek.

EOT imdi bu nağışlayacak nesne nağş hayālın kabūl eylemeyicek hīç nağkāş aña *nağş eylemez* (KAT-9/1)

oya: Oya, işleme.

Kıp. yakı yipek kōrkıtını (5) satmak revā bolmas tip meger kim *oyası* birle (İMVS-480a/5), (KPÇKTS: 207)

pīrāste: Süslenmiş, donatılmış.

Çağ. (ÇTS: 900)

pīrāye: Süs.

Kıp. *pīrāye* (KFL-169b/2); *EOT* var ēy meşşāta zūlfine el urma bezeme yüzün / ki *pīrāye* degül hacet bu mihr-i ‘ālem-ārāya (MN), kemīne aḥmed-i dā‘ī du‘ā-gūyūn durur muḥliş / du‘ā-yı devletūn virdin kılur naẓmına *pīrāye* (ADD-21/34); *Çağ.* ey kārā zūlfūn seniñ sevdāyīler ser-māyesi / serv boyluqlar yüziniñ gül yüzūn *pīrāyesi* (MSD-538), (ÇTS: 900)

pūl: Süs için veya zil sesi gibi sesler çıkarmak için kullanılan küçük ve yuvarlak metal parçası.

EOT (BL 17b-3)

saht: Eğrelere, kemerin başına, tokalara işlenen altın veya gümüş işleme.

Kar. (DLT I, 107/14)

şamūşa: Bezek, süs.

Kar. azu ol ektilenür *şamūşa* içre ol huşūmet içinde belgürtmegen erür (RKT-36/43b1); **Har.** (HAT: 545)

taran-: Süslenmek.

Kar. āhestelik kılıñlar éwleriñiz içinde *taramp* çıkmañlar (RKT-33/2a3)

tecemmül: Süs, süsleme.

EOT ya‘nī kārūn çıkdı kavmına zīnetinde ya‘nī geymekde ve binmekde ğālīb (6) *tecemmül*-ile çok hadem ve haşem-ile mūsānuñ meclisine geldi (İKT I 118b/6), (MN-186/5)

teşriş: Süs.

Kar. (KTS: 741)

teşriş etigi: Süs.

Kar. (KTS: 741)

tezyīn: Süsleme.

EOT (KTS: 745); **Çağ.** ger kimsede zāhir olsa temkīn-i ħired / andın bilgil ki taptı *tezyīn*-i ħired (AŞNNC-28b/5)

tırāz: Kumaş ve bezlerdeki nakış, süs.

Kıp. yipek ton keymek (3) taķı ħalāl bolmas irenlerge meger kim tōrt barmak kadarıñça revā bolur *tırāz* kibi (İMVS-446b/3), şeyḥ sa‘dī aytur bir semiz ebleh kişi- (13)-ni kördüm altun *tırāzlı* ħarīr kumaş kiymiş (GT-190/13 95b/13); **Çağ.** (ÇTS: 1123)

tolama: Beşik çevresindeki helezonik süs.⁶³

⁶³ Meydan ve Guliyeva (2020), “tolma ve bele-” kelimelerini “Bebek Giyim Kuşamı” olarak nitelendirmiş ve şu bilgileri vermişlerdir: “Bebek giyim kuşamıyla ilgili pek fazla örneğe rastlanmamakla birlikte sadece boylarda şu şekilde bilgi geçmektedir: ‘Salur Kazanun İvi Yağmalandığı Boy’unda ‘Tolması altun bişikde beledüğüm oğul’ ve Duha Koca Oğlu Delü Domrul Boy’da ‘Tolma bişiklerde beledüğüm oğul’ ifadeler dikkat çekicidir. Boylarda yer alan ifadelerde bebeklerin kundaklandığına dair

EOT tolama [sı altun] bēşiklerde beledüğüm oğul (DK Drs.84b.1)

tona-: Donatmak.

EUyg. 9/12 (üçün) tip tiser tünm bir antağ 9/13 (kedi)m ton etük yivig tiz-9/14-ig kedmiş *tonamış* körü qanınçsız (MS-9/14), (EUTS: 246)

tonan-: Süslenmek.

EOT mūsā eyitdi ey çalabumuz sen vèrdi-sen fir‘avnla beglerine dürlü dürlü kumāşlar *tonammağıçün* dahı çok mällar vèrdün (BKT-228b/1); *tonamup* sühely-i yemen oturur / kamu kapudan perdeler götürür (SN-963)

ton mühresi: Kürk mühresi, boncuğu.

Çağ. (ME: 43)

üstem: Eyerlere, kemerin başına, tokalara işlenen altın veya gümüş.

Kar. (DLT I, 107-12)

yapuğ: Gelinlerin yüzüne yapıştırdıkları ziynet.

Çağ. (ÇTS: 1230, 1231)

yaraşdur-: Süslemek.

EOT ne bitmiş ol semenler bu çemende / ne *yaraşdurmuş* ol sünbül bu bāğı (MN-144/2)

yaraşı: Süs, bezek.

EUyg. (EUTS: 286)

yaraşık: Süs, bezek.

EOT (TS: 4335), (YTS: 236)

yarat-: Süslemek.

EUyg. (EUTS: 286)

bilgilere ulaşılmıştır. Fakat kundaklamakta kullanılan materyalin ne olduğuna dair bilgi bulunmamasına rağmen bebek belemek, kundaklamaktan bahsedildiği görülmektedir.” (s.180-181).

yaratıġ: Ss, bezek.

EUyg. (EUTS: 286)

yaratıl-: Donatılmış olmak.

EUyg. (EUTS: 286)

yaratın-: Süslenmek.

EUyg. (EUTS: 286)

yasa-: Süslemek, süslenmek.

Çaġ. *yasadı* ġatunrı (ME: 49)

yana türk lafzının maġbb cnibidin (2) *yasamaġı* mķabeleside sart lafzıda rste ve ryiş lafzı bar (ML: 776b2)

yasın-: Süslenmek.

EUyg. (İdi. P739); *Çaġ.* emennin ehli *yasandılar* al u yaşıl ile / meġer çemende bu kn toy bar u y bayram (MSD-182), (ÇTS: 1237)

yeveg ~ yevig: Ss.

EUyg. meġilernin *yevegi* ançulayu yme 1212 bar erser bo nom erdini ķayu 1213 elte (AY VI-1211), iki trlġ *yeviglerin* eġsksz *yevetip* kamaġ 570 tznler kzigindin ertip (AY VI-569)

yevet-: Süslemek.

EUyg. iki trlġ *yeviglerin* eġsksz *yevetip* kamaġ 570 tznler kzigindin ertip (AY VI-569)

zer-kr: Altın işleme.

Çaġ. her birini tört dürr-i şeh-vr diġil / trtnçi felekde mihr-i *zer-kr* diġil (AşNNC-11a/5)

zer-rişte: Altın tel.

Çağ. tācın şun‘ zer-dūzı (ve‘ş-şemsü ve‘z-żuhā) zer-riştesi bile tertīb birdi
(AŞNV-3a/10)

zīb: Süs, bezek.

Çağ. dünyā bile niçe *zīb* ü ārā kılmak / ol *zīb* ile dūzah otığa yakılmak (AŞNNC-13a/1), (ÇTS: 1280)

zībā: Süslü.

Har. sözümnüñ āhırı ol naqş u *zībā* bu yanlıg kıldı mini elge rüsvā (KHŞ-1562);

Çağ. yāhūd gül vuşlalarındın tikip bir hıl‘at-ı *zībā* / bu mecliste kitürmekke tiledim aşl-ı vālānı (MSD-286); maḥlūkāt *zībā*ları yokluk ḥalvetidin barlık şahrāsıda ‘arbede āgaz kılmaydur irdiler (AŞNV-2a/8)

zībālık: Süslülük.

Çağ. āyīn-i taḥammülde tüvānālık irür / yük çıkmek eyle kişige *zībālık* irür
(AŞNNC-15b/10)

zīnet, ziyinet: Süs.

Kar. (KB-A21, B29); **Kıp.** teñri te‘ālā sözi iy adām oğlanları örtüniz ‘avratıñızını her bir mescidge barğanda ya‘nī her bir namāzğa turğanda taķı *zīnet* didügi (78a/1) ol nerse turur kim örtülgey anıñ birle ‘avrat (İMVS-77b/8); **EOT** kim ki dünyā dirligin istese daķı dünyā *zīne*ñ istese tamām vērürüz anlara (BKT-233a/7), daķı *zīne*ñler çıkarursız geymegiçün incü ve mercān gibi (BKT-470a/4), yūsuf eydür peygāMBER olan kişi / revā görmez kendüye *zīnet* işi (YZ-49a/14), muştafa dīni yüceldi emr-i şer‘ oldı kavī / *zīnet* aldı tāc u taḥt u defter ü dīvān bugün (ADD-5/5), (KTS: 918), (KPÇKTS:

338); **Çağ.** ni şafha-i ikbāl ü sa‘adettür bu / elfāzı arasında ni *zīnet*dür bu (AŞNNC-5b/10), (ÇTS: 1281), (ÇTS: 1283)

zīnet kıl-: Süslemek.

EOT (KTS: 918)

zīver: Süs.

EOT yüzünün hüsne ser-māye(dür) ol zūlf ile çeşm / kim güle zīnet olur
sünbül ü *zīver* nergis (ADD-326/5), (KTS: 920); **Çağ.** niçe yumay közüñni her *zīver* ara
/ ğaflet bābığa atıñ baħr u ber ara (AŞNNC-33b/5), (ÇTS: 1282)

ziynet eyle-: Süslemek.

EOT (KTS: 920)

ziynet ol-: Süslenmek.

EOT (KTS: 920)

1.4. Kumaş İmalatı

1.4.1. Bitki

1.4.1.1. Ağaç

baķam: Odunundan kırmızı boya çıkarılan bir ağaç, Brezilya ağacı, kan ağacı.

Kıp. (CC I-41a/12); **EOT:** (BL 15a-9)

helīle: Sepicilikte ve boyacılıkta müşhil yapımında kullanılan, meyveleri olan bir ağaç.

EOT (BL 15a-3)

uç: Türkçe yazmak için kalem; baston, iğ yapılan bir dağ ağacı.

Kar. (DLT I, 35/19)

1.4.1.2. Meyve

awujgun: Deri sepilenen palamut ağacı meyvası.

Kar. (DLT I, 157/2)

dava: İlgin ağacı meyvesi.

Kar. (DLT III, 237/17)

1.4.1.3. Ot

azğur: Sarı boya yapımında kullanılan bir çalı ve bunun meyvesinin çekirdeği; pamuklu sumak.

EOT (BL 45a-11)

bambuḫ ~ bamuk ~ banbuḫ: Pamuk.

Kar. (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014), (DLT 191/163; 595/487); *Kıp.* (KPÇKTS: 23), (EDM M92), (KMT 20b/1), (KK 72a/2), (EDM 12b/12);

batatu ~ bıtatu: Pamuk; pamuk tohumu.

EUyg. (EUTS: 35), (İdi.: 155)

büz: Pamuk.

Kar. (İML: 23)

eglik: Kökleri kırmızı boya yapımında kullanılan otsu bitki, havacıva otu, enlik.

EOT (BL 15a-6)

izzehār: Boya otu.

Kıp. (KPÇKTS: 118)

ḫam: Kendir.

Kıp. (KPÇKTS: 124)

kenDir: Kenevir.

EUyg. ... emeri tınlıklar çığarı enjirer yuḫ enjirer *kentir* enjirer (İKPÖ-II.4)

1947 ... yme 1948 incip yana amga *kentir*-ke 1949 tayağ-lıgın kömtölmiş teg 1950 boltum erdi (HST-1948), 48 ... bu yultuz-ğa san- 49 lığ toğar livi as-ı *kentir* uruğ-ı 50 titir (TT VI-14. T.III M.190), (EUTS: 106), tutturkan *kendir* berk kamış ..yap (2) yavışgu alkınsız :: bo edlerig kalısız .. (3) bııp kesip barça aslar :: ... (AY-370/1), (İdi.: 164); **Kıp.** (EDM 12b/12), (CC I-44b/17), (KMT 20a/13); **EOT** kaçan kim mercānı deñiz diblerinden çıkarmak isteseler *kendir* ipinüğ (6) ucına ağır urşun bağlarlar mercān sezildüğü yirlere deñize bırağurlar (TM-87a/5), (BL 16b-8)

kenevir: Kenevir, kendirgillerden, sapındaki liflerden halat, çuval vb. kaba örgüler yapılan, iki evcikli bir bitki, kendir (*Cannabis sativa*).⁶⁴

EOT (BL 45b-2)

ketān ~ keten ~ kettān: Keten.

EOT bir gün bir *ketān* bizin giyer (16) bir gişi gördi (İKT IV-II 239b/15), (KTS: 421), bir çatı *kettān*dur ol nāzūk dutar / geymeg-içün anı cümle ten diler (GAR-4972), bir gişi bir tahta ebrişümlü biz şatun (7) alsa veyā kenārlar ebrişüm *kettān* bizi yā panbu bizi olsa (KG-124a.7), eritdi āl‘atuğ tenümi nite kim *kettān* / ezilür mäh-ı tābāndan bilürem sen de bilürsin (MN-101/3)27b/5 cilā virecek (5) incüler-ile *kettān* bizi içinde berk bağlayalar şışeye veyā adehe (6) oyalar (TM), an uralı altunlu ince *kettān* bēzini bēline şardı (DK Drs.91b.11); **ağ.** (TS: 615)

ıtık: Pamuk.

EUyg. (EUTS: 177)

ızıl söğüd: Kabuğundan kırmızı boya elde edilen bir tür çalı, kızıl söğüt.

EOT (BL 44a-1)

kindir ~ kündür: Keten.

⁶⁴ Türk Dil Kurumu. *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*. <https://sozluk.gov.tr>. E.T. 07/08/2020

Kıp. (KMT H99, K149, C44), (KPÇKTS: 168)

mamuğ ~ mamık ~ mamuḥ ~ manbuk: Pamuk.

Kıp. (EDM M128), (KPÇKTS: 177), (KMT 20a/13), (CC I-41a/18; CC II-58a/13b); **Çağ.** güneḥ šu'lesin çūn çekip ol tamuğ / küyüp ebr-i raḥmet neçük kim *mamuğ* (AŞN: 762), (AL: 372), (ÇTS: 716)

şaru ağaç: Kökünden sarı boya elde edilen bir bitki, zerdeçal, zerdeçöp, zerdeçav.

EOT (BL 15a-9)

segrek: Keten.

EOT (BL 45a-8)

şuf tarayacak diken (A.+T.+T.): Yün, yapağı veya keçi kılı taramaya yarayan diken.

EOT (BL 13b-3)

tériniḡ otı: Deri sepileme otu.

Çağ. (ME: 93)

üsküli: Keten.

Kıp. (CC I-46a/24)

1.4.1.4. Tohum

azğur: Sarı boya yapımında kullanılan bir çalı ve bunun meyvesinin çekirdeği, pamuklu sumak.

EOT (BL 45a-11)

bıtatı: Pamuk; pamuk tohumu.

EUyg. (İdi.: 155)

çigit: Pamuk tohumu, çekirdeği.

Kar. (DLT I, 356/11); **Çağ.** (ME: 78), (NH, CD: 249)

segrek: Keten tohumu.

EOT (BL 45a-8),(TS: 3371)

yayım: Keten tohumu.

Kar. (DLT III, 24/1)

yitim: Keten tohumu.

Kar. (DLT III, 24/1)

1.4.2. Bitki Ürünleri

bambuk ~ banbuk: Pamuk.

Kıp. (EDM M92), (KMT 20b/1), (KPÇKTS: 23); **EOT** ve eger ʔon geyse kim erişi ebrişüm olsa ve (13) argacı *banbuk* olsa kerāhiyyet olmaz (KG-160a.13)

banbuk: Pamuk ipliği.

EOT ve eger ʔon geyse kim erişi ebrişüm olsa ve (13) argacı *banbuk* olsa kerāhiyyet olmaz (KG-160a.13)

batatu ~ bıtatu: Pamuk.

EUyg. (EUTS: 35)

bedrük: Dürülmüş pamuk lülesi.

EOT (BL 13a-4)

bistek: Eğrilmek üzere hazırlanmış, atılmış pamuk sümeği.

Kar. (DLT I, 476/10)

büz: Pamuk.

Kar. (İML: 23)

kendir: Kenevirden yapılmış sicim, kınnap.

EUyg. tutturkan *kendir* berk kamış ..yap (2) yavışgu alkınçsız :: bo edlerig kalısız .. (3) bıçıp kesip barça aslar :: ... (AY-370/1); **Kıp.** (EDM 12b/12), (CC I-44b/17), (KMT 20a/13); **EOT** (BL 16b-8), kaçan kim mercānı değiz diblerinden

çıkarmak isteseler *kendir* ipinün (6) ucına ağır kurşun bağlarlar mercân sezildiği yirlere denize bırakurlar (TM-87a/5)

kenevir: Kenevir, kendirgillerden, sapındaki liflerden halat, çuval vb. kaba örgüler yapılan, iki evcikli bir bitki, kendir.

EOT (BL 45b-2)

ketân-ı hām: Ham, işlenmemiş keten.

Kıp. (CC I-47a/9)

kıtık: Pamuk.

EUyg. (EUTS: 177)

kuṭn: Pamuk.

Kıp. ayttım ol iv iyesine bi'llāh *kuṭn* kitür kulağıma katayım (GT-119/10 (60a/10))

kündür: Kendir.

Kıp. (KPÇKTS: 168)

mamık ~ mamuĠ ~ mamuḥ ~ manbuk: Pamuk.

Har. zü'l-karneyn teniz kırağında bir menāre kopardı kurgā (şun)-(18)-dın tegresinden *mamuḥ* şem' yaqtı (KE-173v/18), özündin körmegil eksük kişini *mamuḥ* tip sanmağıl arslan tişini (KHŞ-2070); **Kıp.** (EDM M128), (KPÇKTS: 177), (KMT 20a/13), (CC I-41a/18; CC II-58a/13b), egirdi tişi *mamuḥnı* (KFL-8a/7), (EDM T216), (KPÇKTS: 177) **Çağ.** güneş şu'lesin çün çekip ol tamuğ / küyüp ebr-i rahmet neçük kim *mamuğ* (AŞN: 762), (AL: 372), (ÇTS: 716)

pambuk ~ pamık ~ pamuk ~ panbık ~ panbuĠ: Pamuk.

Kar. (DLT I, 380/2), (İML: 57); **Kıp.** eger keysem men seniñ iyirgeniñden ol hedy turur (3) satın alsa *pamuq* ıgirse anı taķı tokusa taķı keyse ol hedy turur ebū ḥanīfe katında (İMVS-294b/3), (EDM Z2), (EDM C67), (KPÇKTS: 215); **EOT** ol gün ki gökler eriyē erimiş bakır gibi (7) ve tağlar atılmış *pambuq* gibi ola (BKT-613b/7), (BL 13a-6), ol ezilmiş ‘anberden birezin *panbug*-ıla ma‘ide ağızına koyalar ol ma‘ide ağızın (12) qavī ider ve şovukdan ve ma‘ide za ‘findan olan ishāli qat‘ ider (TM-121a/11)

pistik: Eğrilmek üzere hazırlanmış, atılmış pamuk sümeğı.

Kar. (DLT I, 476/10)

segrek: Keten.

EOT (BL 45a-8)

üsküli: Keten.

Kıp. (CC I-46a/24)

yaş kozak: Pamuk kozası.

Kıp. (KPÇKTS: 314)

yüñ: Pamuk, yün.

EUYg. ... t(e)ñri kızı sizinge ... (11) yuy kuş *yüñi* uçruglug .. korkınçığ (12) ulug togunguz ol, ... (AY-490/11), (EUTS: 307)

1.4.3. Hayvanlar

aķ as: As denilen derisi makbul hayvanın ak renklisi, kakum.

Kıp. (KPÇKTS: 5)

altabı ~ altayī: Derisinden kürk yapılan, tilki büyüklüğünde hayvan.

Çağ. (ÇTS: 37)

ars: As veya gelincik denen kürklü bir hayvan.

EOT (BL 33b-6)

as: Kürkünden yararlanılan bir hayvan.

Kar. (İML: 11); **Har.** kökde oynar çol salışur kuğu kaz kıl karluğaç / yerde yügrüp cüft alışur *as* tekin kiş kunduzı (KE-68v4), (HAT: 54), tamām kötrüldi irse perde yüzün / cihan *aş* toldı kitti kiş közdin (KHŞ-2013)

deniz koyunu ~ su koyunu: Tüyünden ağır kumaşlar ve derisinden kürk yapılan bir su hayvanı, kunduz.

EOT *deniz koyunudur* ki yününden fâhir libaslar ederler ve ol libaslara dahi derler ve ebrişim bir câmedir ki târı ebrişim ola kunduzudur. (TS: 1080), (YTS: 64)

dilkü: Tilki.

Kıp. (KPÇKTS: 61); **EOT** (BL 33a-10), cüzâm gibi ite ve kurda ve *dilküye* ve çaķala (7) uğrar (TSHL 118b-6), ve sırtlan ve *dilkü* (5) ve borsuk ve çaķal ve ayu ve arslan ve kaplan ve pars ve üşek (6) ve hınzır dağı bulara benzer ne kim canavarlar var ısa (7) bularuñ etin yimek revâ degül (KG-103a.4)

göcen: Samura benzer bir kürk hayvanı.

EOT (BL 28a-4)

gügül kurdı ~ gügül kurdu: İpek böceği.

EOT (TS: 1851),(YTS: 102)

ırs: Vaşak.

Kıp. (CC I-54b/13)

ķakum: Kuzey bölgelerinde bulunan sansar ve gelinciğe benzer, boz ve siyah kuyruklu, kürkü pek makbul bir hayvan.

EOT (BL 28a-4), *ķakum* u sincāb u ķunduz u semūr / el viriçek kim gerekse ol geyür (GAR-4979)

ķara teyin: Kara sincap.

Kıp. (CC I-46a/3)

karsak: Derisinden güzel kürk yapılan bir hayvan, bozkır tilkisi ve derisi.

Kar. (DLT I, 473/8), (İML: 38); **Kıp.** (CC I-43a/9); **EOT** (TS: 2319), (YTS: 128)

karşak: Derisinden güzel kürk yapılan bir hayvan, bozkır tilkisi ve derisi.

EOT (TS: 2319), (YTS: 128)

kiş: Samur

Yaz. s(a)r(ı)g (a)ltun]nın : ür(ü)ñ : küm(ü)şin : kırıg(a)gl(ı)g : kut(a)yın : kinl(i)g : (e)şg[(i)tis]in : özl(ü)k : (a)tın : (a)dg(ı)rın : k(a)ra *k/işin* kök : t(e)y(e)ñin türk(ü)me : bod(u)n(u)ma : k(a)zg(a)nu : birt(i)m : (BK K 11-12); **EUyg.** (İdi.:164); **Kar.** yaşık birle yandı yüzün kızledi / kalık menzi *kiş* teg bolup örledi (KB-3836), (DLT III, 126/16), (İML: 174); **Har.** kökde oynar qol salısur qıuğ qaz qıl qarluğaç / yerde yügrüp cüft alışur as tekiñ *kiş* qunduzı (KE-68v/4), körünmez boldı kökde közge yulduz iniñe kirdi qayra *kiş* ve qunduz (KHŞ-1359); **Kıp.** (CC I-43a/4), taqı susmar taqı yalman taqı közen taqı *kiş* taqı kiyin taqı ni kim añar oñşaş bar keçik turur (İMVS-355a/2); **Çağ.** saqaqın *kış* baqası öpkenindin / cānım çāk u girībān pāre pāre (MSD-515)

qoy: Koyun.

Kıp. silkti yapraqnı *qoy*ları üze (KFL-47a/7), (CC I-54b/1); **Çağ.** ra‘iyyet qoy irür sulţān aña çüpān yağı böri / böri ölgey ü *qoy* tongay çü müsī tig şubān kildi (MSD-75); her sürüg *qoydın* (20) yılda qamel dik miñ qozığa qāni‘ bolmağandın (AŞNV-5a/19)

qoyn: Koyun.

Kıp. aruq boldı *qoyn* (KFL-11b/2)

qoyun: Koyun.

Kıp. çaķırdı (4) obān *ķoyunġa* (KFL-6b/4); **EOT** rivāyet olunur ki semātında her ġün dōrt yūz *ķoyun* başı biŗerdi (İKT 17b/17); evvel geydūġi *ķoyun* yūġi (17) idi *ķoyundan* ķırķdılar egirdiler (İKT I 38b/17); ol *ķoyunū* sūdinden ierūz hurmadan yirūz (İKT IV-II 255a/5); eger eti yinūr (11) ılķı sıġır gibi yā *ķoyun* gibi su ķabından su içse (12) ol su murdar olmaz (KG-5b.11)

ķunduz: Kūrkū makbul bir hayvan.

EOT ķaķum u sincāb u *ķunduz* u semūr / el viriçek kim gerekse ol geyūr (GAR-4979)

ōŗek: Derisinden kūrk yapılan tilki cinsinden bir hayvan, vaŗak.

EOT bir kūheylan at ver istemem eŗek / ūstū kaplan postu tek olsun *ōŗek* (TS: 3128)

salsar: Sansar; samura benzer bir hayvancık.

Kar. (DLT I: 483-3)

semūr: Samur.

EOT ķaķum u sincāb u *ķunduz* u *semūr* / el viriçek kim gerekse ol geyūr (GAR-4979)

silevsin ~ silevsūn: Vaŗak ve kūrkū.

Kıp. (CC I-43a/8), *silevsin* yaġı silkip bolmas sırma tonum būġup b[ol]- (CC II-60a/7)

sincāb: Sincap.

EOT (BL 28a-1), ķaķum u *sincāb* u *ķunduz* u semūr / el viriçek kim gerekse ol geyūr (GAR-4979); **aġ.** arab *sincāb*dın ten istese kām / aġa miŗnet kōlide irsem ārām (AŗNV-4a/2)

teġiġ: Tekin, samur.

Kar. (DLT III, 370/26)

tein: Sincap.

Kıp. (KMT H69,K 198)

teyeñ: Sincap.

Yaz. s(a)r(ı)g (a)ltun]nın : ür(ü)ñ : küm(ü)şin : kırg(a)gl(ı)g : kut(a)yın : kinl(i)g :
(e)şg[(i)tis]in : özl(ü)k : (a)tın : (a)dg(ı)rın : k(a)ra k[işin] kök : t(e)y(e)ñin türk(ü)me :
bod(u)n(u)ma : k(a)zg(a)nu : birt(i)m : (BK K 11-12)

teyin: Sincap.

Kıp. (KMT 12a/10), (CC I-43a/1); **EOT** kaçarsın kişiden nite kim *teyin* / talarsın
kolay bulıcağ itleyin (SN-2767)

tilkü ~ tükli ~ tülkü: Tilki.

Har. mişl aytur böri kıytmakça kim koy men öltürdüm yidi *tilkü* mini koy (KHŞ-
1516); **Kıp.** (KPÇKTS: 276), (KPÇKTS: 287), (CC I-42b/30)

tiyiñ: Sincap.

Kar. ajun tezigür ilde arqış yorıp / ağı çuz *tiyiñ* kiş alır sen tirip (KB-5367)

vaşak: Kedi cinsinden ve postundan kürk yapılan bir hayvan.

EOTne soydu giydi behāyī kabā-yı nife *vaşak* / ne buldu kıldı dem-i müşk-i nāfe
gazal (ŞYD-3/34)

1.4.4. Hayvan Ürünleri

1.4.4.1. Deri/Post

AmşAn: Kuzu derisi, kürk yapılan deri.

Kar. (DLT I, 109/11)

bağa: Bağa, post.

Çağ. saķaķın kīş *baķası* öpkenindin / cānım çāk u girībān pāre pāre (MSD-515),

(ÇTS: 97)

bōri: Kürk.

Kar. (DLT I, 36-13); **Çağ.** kurda dirler ki kürk manasına sedd-i iskenderī’de bedayiü’z-zaman mīrza nasihatında kelür eger koy *bōri* hayli pamalidür / yakın bil ki çobaņa it halidür (AL: 143)

cerāb: Adi deri, meşin.

Kıp. barçağa tiger süheyl tābı līkin / bir yirde bolur *cerāb* bir yirde edīm (GT-287/8 (144a/8))

cild: Deri.

Kıp. aņa ton kiydürgil hāmdın yā aķ *cildın* (MG-71a71)

Deri ~ Dirī ~ tēri: Deri.

EUYg. (EUTS: 234), (EUDDM: 233), (İdi.: 174); **Kar.** taņrı kıldı ... sizlerke yīlkılar *terī*lerindin ewler yūñūl tutar siz anlarnı köçgü künleriņizde turguluķ künleriņizde (RKT-39/72b3), (DLT I, 165/12), (KTS: 738); **Har.** (KTS: 738), buyurdı kestiler başın tenindin *terī*şin soydılar adırp cānındın (KHŞ-1465); **Kıp.** (KK 69a/1), (CC I-48a/16; CC II-56a/13), *terī*şi qalın boldı (KFL-88a/4) taķı meşķ kılmak revā bolmas iki yip etük öze ebū hanīfe qatında meger kim ol ikisi *tiri* tikilmiş bolğay yāhūd (22) iki taban örülmüş bolğay (İMVS-129a/1); **EOT**taņrı ta‘ālā kıldı size evleriņizi (2) diñlenmegiçün daħı kıldı size davarlar

*derī*sinden evler getürmegi yayğıdur size (3) göçmek güninde (BKT-292a/2), ol *derī*den ton geyür her bir kişi / anuñ-ıla geçürürler bu kışı (GAR-4982), anası ya‘kūba ‘īşuñ geyecegin geydürdi qollarına ve boynına ol oğlaqlaruñ (20) *derī*sin qodı (İKT I 76b/20)

evinde ırāğ yakmazdı (18) ve aftan cinsinden keten bizi ve aluğ koyun *der̄sinden* krk giyerdi (İKT IV-II 390a/18), altmış gec *der̄sinden* krk eylese obuklarını (13) rtmeyen (DK Drs.32b.12), bulardan aşra ne kim canavarlar *der̄si* (6) varısa eyleseler arı olur (KG-105a.5), koyunun *der̄si* bir kez yzilir / dağı aşd itseler anı üzülür (BH-14a/5), *der̄i* arı olmaz sepiyle anuğ atusı sepiden onra revā degl (NHT-68a/7), (KTS: 192), ferārīcğ *dir̄iyle* arnın yüzüp ısıcağla yağı eylemek (6) gerek (TSHL 110a-5), ya‘nī koyun *dir̄isini* dağı başlarını selem eyleseler revādur mālīk atında (NHT-147a/8), (BL 5b-9,10; 8a-5; 12b-10); **ağ.** zulm pelengi *ter̄sidin* (15) kiyik s‘atlık bād-pālar gāřıyesiga zīnet birdi (AŞNV-5a/14), (TS: 1113), bu dağı *der̄i* demekdr post ma‘nāsına. (AŞN: 428), (ME: 16), iti *tiri* zahmetidin erib / azası hiraşidın kızarıb (AL: 181), (TS: 1134)

dil derisi: Tilki derisi.

EOT (BL 12b-11)

eldiri ~ elri: Oğlak derisi.

Kar. (DLT I, 127/15- 127/16)

eltir: Kuzu derisi.

Har. (HAT: 170), söz aytıp ıdtı *eltir* ten kim iyi ay / hoş oltur ağğı yime ılma p vāy (KHŞ-4516); **Kip.** (CC I-42b/29)

Gün: Deri, gn.

EUYg. kğlğ-te negü is ılayın [tiser] 4. negü sanc sağınsar-sen bğmez (.) *kn* isleser-sen tavar bol[ur] (TT VI-28.T.III M.234), (EUTS: 115); **Kar.** (DLT III, 140/14), (KTS: 453); **Har.** *kn*-(11)-din suw idişi bar erdi uruğ anı alıp teprediler erse nerse barına silktiiler çıkmadı (12) bıağ birle yardılar bitig çıktı kim (KE-240r/10), zīnhār ve zīnhār bu inekni anlarğa satmağıl meger bu inekniğ *km* (4) toluğ ızıl altun brseler

andın son satgıl t p aydı (NF-341/3), soyuldı *k n* y z ldi teri (ME -155/6), (HAT: 342); **K p.** soydı tive *k mini* (KFL-2b/6), niçe bir böyle m hm l oynagay sen (4) dudağı *k n* deg l kim  iynegey sen (GT-157/4 79a/4); **EOT** (BL 12b-10), m s  (17) peyg mbar ‘aleyhi’s-sel m ha  emri-y-ile  im  ad ağacından bir  ubbe d zdi ve *g nden* ve  oyun y ninden (18)  abladı ( KT I 117a/17), amm  ağacı ve hem otı ve *g mi* ve atı (123a.1) ve  avar derisini ve da ı bu a benzer nesneler varısa ve nesneyi (2) selem  ılma  rev  olmaz (KG-122b.15), bir güzel kız bendli yatur boynunda demir halka ayağında buka ı ve kolları ham *g n* içinde ba ı dizinde a lar (TS: 1746), (YTS: 96), (KTS: 280), h m *g ne*  ul adu  götürüp oda atdurd   (DK Drs.127b.8); ** a .** (ME: 163)

h m t ri:   lenmemi  deri.

 a . (ME: 152)

kandır: Soyulduktan sonra etin tabaklanmaya uygun derisinin adı.

Kar. (DLT I, 457/11)

 arsa : Derisinden güzel k rk yapılan bir hayvan, bozkır tilkisi ve derisi.

K p. (CC I-43a/9)

kogı  ~ ko u : Tabaklanmış deri.

EUyg. (EUTS: 180); **Kar.** ol *kogı nı* yaglattı (DLT II, 355/20), (DLT I, 369/16); **Har.** yana (10) sordı bu ne * o u * turur aydı bu meni    ‘atim turur ve  ayr tım turur (KE-18v10)

koyka ~  uy a: Deri.

EUyg. (EUTS: 190); **Kar.** ol *koyug* koykaladı (DLT III, 173/10)

koy sürüki: Koyun derisi, me in.

K p. (CC I-43b/9)

köne: Deri, gön.

Kar. (KTS: 454)

körpe: İki üç aylık kuzu derisi.

Kıp. (CC II-56a/10)

kürk: Hayvan postu.

Kıp. (KPÇKTS: 169); *EOT* bir katı hem post-durur kim *kürk*-içün / bay u yoḥsul ‘ām u ḥās u türk içün (GAR-4978), it dilkü *kürk*in yırtmaya dilkü tavuḡıla hemrāz ola (MT-40a/1), ṭonın ṭonlu yumaḡ için şuya ḡor / anı körse günici *kürk*ini yur (HN-345)

post: Tüylü hayvan derisi.

EOT bir katı hem *post*-durur kim kürk-içün / bay u yoḥsuṣ ‘ām u ḥās u türk-içün (GAR-4978)

savru: Deri.

Kıp. (KPÇKTS: 229)

seṣseṣ: Kuzu derisi, postu.

Kıp. *seṣseṣ* ayrı başında sēgiz koyan ini bar sēn (CC II-60b/23)

sıdırım: Deri ip.

Kar. (DLT I, 517/11)

şūf: Koyun veya keçi postu.

EOT (BL 13b-3)

sürük: İnce, yumuşak deri.

Kıp. (CC I-43b/7)

şelḥa: Yüzülmüş deri.

Kıp. *şelḥa* kıldı (KFL-91a/4)

tasma: Tasma, kayış; deri ip.

EÜyg. (İdi.: 173)

teyin: Deri.

Kıp. (KPÇKTS: 273)

tokum: Boğazlanan, kesilen hayvanın derisi.

Kar. (DLT I, 472/26)

tolkuq: Yarılmadan yüzülmüş hayvan derisi.

Kıp. edledi *tolkuq*nı şîre birle (KFL-45a/3)

tula: Sepilenmemiş deri.

EOT (TS: 3849), (YTS: 212)

1.4.4.2. İpek

ağı: Bir tür ipek.

Kıp. (KPÇKTS: 3)

askı: İpek kozası.

EOT (TS: 245)

bezinç: İpek veya yün yumağı.

Kar. (DLT III, 373-13)

bındatu: Ham ipek.

EÜyg. :: kök önlüg *bındatu* ton : 738 körklüg körksüz körkünüz : alku tükel 739 bar erür (AY VII-737)

bürüncük: İpek.

EOT *bürüncük* ayuñ üstinden götürdi / yüz açdı çözdü saç yasa oturdı (HN-1650)

çig ebrişim: Çiğ ipek, ham koza.

EOT Һarır [-i] һәм (1) ya‘nı *çig ebrişim* ve bazrenbüye tohmı ve yaprağı (TSHL 57a-1)

çikin: Bükülmüş ipek ipliği.

EUYg. ... ton etük aş / çikin etüzlüg uluğ / ... (tegi)mliḡ arhantlar bolurlar ..
anta / - da bas (a) ... inçe ... (MS-50/7-8-9-10); **Kar.** (DLT I, 414/23)

ebrişim ~ ebrişüm ~ ebrüşim ~ ebrüşüm: Bükülmüş ipek ipliği.

EOT giyerler dürlü kumâşlar yeşil harîrden dahı tâze *ebrişimden* (7) biri birine
karşu otururlar (BKT-536b/6), dahı aña ḡāyet de gökcekliginden dibāc-ı aşḡar yā ‘nī
(19) gücücük *ebrişim* dirlerdi (İKT IV-II 351b/25), eger and içse *ebrişümlü* ṭon
geymeyem (2) diyü ṭon geyse kim erişi ebrişüm olsa ve argacı iplik olsa and (3)
boynına düşer (KG-114b.2), *ebrişimden* bir ip eyledüb altun çınraḡular aña (14)
daḡmışdı (MT-38a/13), (KTS: 214), kumâşları anda *ebrişimden* dahı eyideler şükr ol
taḡrıya ki (5) giderdi bizüm üstümüzden kayḡuları (BKT-472b/4), giyerler yeşil ṭonlar
(6) *ebrişüm*den ve harîr dībāclardan (BKT-316b/6)

gügül kazaḡı ~ gügül kozası: İpek kozası.

EOT (TS: 1851), (YTS: 102)

harîr: 1. Bükülmüş ipek ipliği. 2. İpek kozası. 3. İpekli kumaş.

EOT haşhāş ve *harîr* ve ‘unnāb ve temürhindi (TSHL 42a-4)

harîr-i ḡām: Çiḡ ibrişim, ham ipek kozası.

EOT her birinden bir direm *harîr-i* (12) *ḡām* sinduyıla (TSHL 55b-11)

ibrişim: Bükülmüş ipek ipliği.

Kıp. (EDM 12b/10); **EOT** (BL 27a-6), eger çok isti‘māl (3) eyleyecek olursa
dördünci derecedür dirler *ibrişim* (4) ḡarr-ı yābisdür (TSHL 45b-3), *ibrişime* benzer
senünḡ (8) yēlicüḡün (DK Drs.51b.7)

ipek: İpek.

Kıp. (CC I-46b/2); **EOT** biñ (2) yêrde *ipek* halıcası döşenmişidi (DK Drs.35b.2);
Çağ. (ÇTS: 533)

kaz: Bükülmemiş ipek.

Çağ. (ÇTS: 601)

lās: İpek.

Çağ. (ÇTS: 693)

last: Ham ipek.

Kıp. (CC I-46b/3)

siliñ: Erguvan renkli, kaliteli bir ipek çeşidi.

EUyg. (EUDDM: 208)

tañçek: Bir çeşit Çin ipeği.

Kar. (DLT I, 476/19)

tañtu: Eğrilmemiş ham ipek.

Kar. (DLT I, 416/7)

yiBek: İpek.

Har. (HAT: 688), gülāb saçtur *yipek* kalı tōşetgil yaraşturgıl tōşek yahşı orun kıl (KHŞ-3249); **Kıp.** tağı kayırmas keymek ol nerse kim uzunı *yipek* bolsa (5) tağı arķurusı mamuķ bolsa yā *yipek* çöpi bolsa (İMVS-446b/5), (KMT 20a/13) sēn anı *yibek* mü dēptir sēn (CC II-82a/24b); **Çağ.** (ÇTS: 1255)

1.4.4.3. Yün ve Kıl

beziñç: İpek veya yün yumağı.

Kar. (DLT III, 373/13)

boğağlıg yün ~ boyaglıg yün: Boyalı yün, renkli yün.

Har. (HAT: 105, 107)

coğda: Deve yünü.⁶⁵

Kar. (İML: 23)

çapınmış yün: Boyalı ve renkli yün.

Kar. (KTS: 172)

çobra: Yün.

EUYg. (EUTS: 64)

çöpür: Keçi kılı.

EOT (YTS: 59)

çübür: Kıl.

Kar. tañrı kıldı sizlerke koy yünlerindin tewe yünlerindin *çübürleriñdin* orun töşekler (RKT-30/73b1)

dava: Yün sümeği, çilesi.

Kar. (DLT III, 237/18)

diftik: Tiftik.

EOT kazgan 30, tavı 5, *diftik* 700, çarşap ve gönlek 20 (TS: 1141), (YTS: 66)

haşv: Yün.

Kıp. bir yaḥşı kīzdin murabba‘ yağırılık kılğıl kim *haşvi* yumşak bolğay yāḥūz müdevver yağır-(2)-lık kılğıl (MG-9a/1)

kazıl: Kıldan yapılmış ip.

EOT (TS: 2392), (YTS: 132)

keBez: Pamuk; yün.

⁶⁵ Bu ürünle ilgili Behiç ve Öz'den (2020) aldığımız bilgiler şunlardır: “Deve yünü, deveden elde edilen liflere verilen isimdir. (...) Deveden elde edilen yünler, deve tüyü olarak da literatürde yer almaktadır. Yün kalitesi develerin yetiştiği bölge ve cinslerine göre de farklılık göstermektedir. Devenin yün örtüsü birbirinden farklı kalitede iki değişik liften oluşur. Bunlar yaklaşık 100 mm. uzunluğundaki alt ince lifler ile kaba, kalın ve koyu renkli 50-70 mm. uzunluğundaki üst kıllardır. Üst kaba kıllar eğilmeye uygun olmayan liflerdir. Alt ince lifler ise oldukça ince, fazla kıvrımlı ve sağlam pulcukludurlar. Develer her ilkbaharda yünlerini dökerler. Bu nedenle deve yünü elde edilmesi için devenin yünlerinin bir kısmı mevsimi geldiğinde kendiliğinden dökülürken; bir kısmı da kırılır.” (s.63).

EUYg. (EUTS: 102), (EUDDM: 144); **Kar.** (DLT I, 293/18)

kêskên yûŋ: Kırkılmış yün.

Çağ. (ME: 66)

kidizlik yûŋ: Keçe yapmak için hazırlanan yün.

Kar. (DLT I, 507/11)

lûbbed ~ lûbed: Yün.

Kıp. (KPÇKTS: 173)

örük: Örölmüş, eğirilmiş yün.

Kıp. (KPÇKTS: 212)

şûf: Yün, yapağı, keçi kılı.

Kıp. (CC I-46b/4); EOT: ol gün ne ulu gündür kıatı ulu gündür ol günde âdemîler
(6) tağılmış pervâne gibi olurlar ve tağlar atılmış *şûf* gibi olur (BKT-647b/6), (BL 13b-3)

sûmek: Eğirilmek için hazırlanan yün.

EOT (TS: 3619), (YTS: 195)

tewe yûŋi: Deve tüyü, yapağı.

Kar. taŋrı kıldı sizlerke kıoy yûŋlerindin *tewe yûŋlerindin* çübürlerinden orun
töşekler (RKT-30/73a-3)

tû ~ tûk ~ tûy: Kıl, yün.

EUYg. (EUTS: 257); **EOT** (TS: 3865), (YTS: 215), üç keçi *tûy*inden şapanı-nuŋ
kollarıydı (12) bir keçi *tûy*inden çatlağıcıydı (DK Drs.30a.11-12); **Çağ.** (ÇTS: 1169)

urukluk yûŋ: İp yapmak için hazırlanmış yün.

Kar. (DLT I, 150/11)

yabaku: Yün ve yapağı yoluntusu.

Kar. (DLT III, 36/15-16)

yap: Yapağı, kırkılmış yün.

Kar. (DLT III, 3/9)

yapağı ~ yaBağı: Kırkılmış yün.

Kıp. (KPÇKTS: 310),(KMT 16a/3), (KPÇKTS: 310); **EOT** yapağılu gökçe çemen güze (9) kalmaz (DK Drs.3b.8)

yapak: Kırkılmış yün.

Kıp. (KPÇKTS: 310)

yoliç ~ yovliç ~ yuliç: Keçi kıllarının diplerinde bulunan yumuşak, ince yün.

Kar. (DLT III, 27/13)

yUḡ: Yün.

EUYg. ... emeri tınlıglar çıgaru eñirer *yūḡ* eñirer kentir eñirer (İKPÖ-II.3), (EUDDM: 290), ... t(e)ḡri kızı sizinge ... (11) yuy kuş *yūḡi* uçruglug .. korkınçig (12) ulug togunguz ol.. ... (AY-490/11), (EUTS: 307) **Kar.** (DLT III, 3/9), (KTS: 898), kıımız süt ya *yūḡ* yağ ya yoğrut kurut / yađım ya kiđiz hem erej evke tut (KB-4442); yūḡıl tutar siz anlarını köçgü künleriñizde turguluk künleriñizde koy *yūḡ*lerindin tewe *yūḡ*lerindin çübürlerindin orun töşekler irinçlenmek öđke tegi (RKT-30/73a3), (DLT II, 89/7), nıl yaqasında mamuk iktik (4) vaqtsız yağmur kilip telef kıldı ol ayttı *yūḡ* (5) ikmek kirek idiñiz kim yağmur ziyān kıılmağay (GT-93/4 47a/4); **Har.** (HAT: 702), kişi kim yahşı sakınsa özingde burun baqğay *yūḡ*indin zāğ közingde (KHŞ-3485)**Kıp.** (CC I-46a/23), taqı süt satmak (8) emçek içinde taqı *yūḡ* satmak arkası öze taqı it satmak koyda taqı ağaç satmak iw başındaqı (İMVS-479b/8); çaptı *yūḡ*ni (KFL-36a/7), (KMT 16a/3),(KMT H109, K136); **EOT** (BL 24b-5), koyunlar tüyinden ve develer *yūḡ*inden (4) ve keçiler saçından giyecek ve döşenecek nesneler gönenmegiçün bir zamāna degin

tañrı ta‘ālā kıldı size (BKT-292a/3), ħaylī begler kıatında maķbūl-ıdı ve bu kürk geyerdi *yūñi* taşıra yana (İKT 10a/8), açup (12) gördiler ki içinde bir iki tınluk yoğun *yūñden* tıķunmıř ‘abā var (İKT IV-I 201b/12), gūyā ki yūnusı’nbi metāyı görürin ki (12) kızıl deveye binmiř ve *yūñden* cūbbe giymiř (İKT I 120b/12), anası gibi dūkeli borcın virmeyince (8) evvelgi gibidür südi ve *yūñi* daķı dutu olur (KG-145b.8), eger yüklü olmayan ħavātīn (11) bu taşı ‘avrat südiyle ezeler ve ol süde birez *yūñ* banduralar (12) gendüleriyle götüreler (TM-97b/11), ya’nī bir kıoyın murdār ölse anuñ sıñiri daķı sūñügi daķı *yūñi* duynağı boynuzı (5), necisdür řāfī kıavlında (NHT-68a/4), (KTS: 903), yile emr eylerse kim ide yim / tağı *yūñ* bigi ide didim didim (SN-5); **Çağ.** (ME: 33), (ÇTS: 1265)

yuñ yap: Kırkılmış yün.

Kar. (DLT III, 3/9)

yüg: Yün, kıl.

Kıp. (KPÇKTS: 331)

1.4.5. Kaynağı Belli Olmayan Ürünler

bağ: Bağ, halat, uçkur, ip.

Kar. (İML: 15)

bağalağı nirse: Bağ, ip vs.

Har. (KTS: 100)

besbel: Bir çekimlik iplik.

Kar. (DLT I, 481/2)

egirik ~ egrik : Eğirilmiş ip.

Kar. bolmañlar ol eşler teg kim buzdı egirmiş yipini küçde kiğin *egirik* yeşilmeki teg (RKT-30/80b3), (DLT I, 195/10), (KTS: 221); **Kıp.** (KPÇKTS: 70)

epGin: İplik; siyah iplik.

Çağ. (ÇTS: 339)

esri yışığ: İki renkli ip.

Kar. (DLT I, 126/17)

habl: İp, urgan.

EOT zülfünün *habl* el-met̄nin dutamadum āh kim / saht süs oldu bu ‘ömrüm
riştesi muhkem degül (MN-339/3); **Çağ.** (ÇTS: 419)

iB: İp, iplik.

Kıp. (KPÇKTS: 105), (CCI-13a/10), (KPÇKTS: 113), (EDM 8b/13), (KK 72a/2); *EOT* (BL 13a-3, 16b-7, 49a-4), ol vakt ki bıraқdılar *iplerini* ve ‘aşālarını (6) mūsāya anların sihrinden yörür gibi gözükdü (BKT-338a/5), hāl budur ki ba‘zısının boynında *ip* ve altındaki atı (13) çekmek isterlerdi ki aşılp boğıla (İKT 52a/12), anı gördüğümde yoldaşlarımdan kim var-ısa mecmu‘ı (7) rāhılasından yir üzre düşdiler her birini rāhılasına *ip*-ile bağlayup bī-hūşlar olup gıtdüm (İKT IV-I 54a/7), (KTS: 358), ki dünya hālkı bir çāha düşüpdür kim kim anın ға‘rın / *ipini* uzadan bilür söz aslın bu kadar dērler (MN-33/8), on altı biñ *ip* üz-(11)-engüli keçe bōrkli azğun dīnli (DK Drs.65b.10); **Çağ.** (ME: 43), (ÇTS: 533)

iBlık ~ iBlük: İp, iplik.

Kıp. (KPÇKTS: 105), (EDM 11a/2), (KPÇKTS: 113); *EOT* bu bir yetīmdür egirdüğüm *iblüg*-ile beslerin (İKT IV-II 390b/18), tañrı ta‘ālā bilür siz işlegen işleri (4) dañı olmañuz ol ‘avrat gibi ki bozdı *ipligini* berk şarduğtan şonra (BKT-293b/4), tabīb gelüp ağızından *iplik* çıkarup cīfeden (14) ziyād koğar buldı (İKT IV-I 129b/13), eger beg bize nağar idüp işbu hālumuzu görse idi (13) bizi *iplik* egirmekden kırtarırdı (İKT IV-II 318b/13), üzüm çinine *iplik* (6) gibi tolaşan sarmaşık toğmın döğüp (TSHL 106a-

5), eger and içse ebrîşümlü ÷on geymeyem (2) diyü ÷on geyse kim erişı ebrîşüm olsa ve argacı *ıplık* olsa and (3) boynına düşer (KG-114b.2), (KTS: 358), üsküf gibi ne kim ‘avrata yarasa, bürüncük gibi, *ıplık* gibi, cāzer gibi (NHT-5b/1)

ıplıcek: İplik, iplik parçası.

EOT her bir şāfuñ ortasında bir *ıplıcek* koyalar (7) hācet vaktında götürdeler [tamām] şāf eriyicek ol ıplıcegi (8) çekeler (TSHL 59b-6-7)

ırik: Eğrilmiş ip.

Kıp. (KPÇKTS: 113)

keleB: İp, iplik yumağı; bükülmüş iplik kangalı, çile.

EOT (TS: 2404), (YTS: 132); *Kıp.* (KPÇKTS: 137)

meres: İp.

Çağ. (AŞN: 760)

örġen: İp, yular.

Kıp. işdi *örġemni* (KFL-18b/1)

örme: İp.

EOT (TS: 3118)

resen: İp, urgan.

Çağ. (ÇTS: 917)

rışte: İplik.

EOT ol kaçadar baş üzre süzen-veş kaçpuñda yëlmişem / kim gören za‘file şanur *rışte*-yi yekta beni (MN-267/3); *Çağ.* (MSD-3), ol saçılğan dürrni bu ‘ālī ismiğa vezn keffesiğa koydum ve tökülgen le’ālīni bu maħdümniñ elķābı *rışte*siğa çıktım egerçi silki bir biridin güsiste ve dürreri şikeste ve beste durur (AŞNNC-10b/10)

sık: İplik teli.

Kıp. (KPÇKTS: 234)

silk: İplik.

Çağ. ol saçılğan dürrni bu ‘ālī ismiğa vezn keffesiğa koydum ve tökülgen le’ālīni bu maḥdümniñ elkābı riştesiğa çıktım egerçi *sılki* bir biridin güsiste ve dureri şikeste ve beste durur (AŞNNC-10b/10), (ÇTS: 989)

süyem ~ süyüm: Bir dikimlik iplik.

Kıp. (KPÇKTS: 247); EOT: (TS: 3640)

talku yışığ: Bükülmüş ip.⁶⁶

Kar. (DLT I, 427/13)

tawran: Şalvar uçkuru ve sapan kolu yapmak için örülmüş ip.

Kar. (DLT I, 436/16)

tawratgu ~ tawratmış yıp: Kıvrık ve fitilli hale getirilmiş ip.

Kar. (DLT II, 362/13), (DLT II, 362/6)

teşrüm ~ tüşrüm: Eğirilmiş ip yumağı.

Kar. (DLT I, 485/6)

urk: İp, urgan.

Kar. (DLT I, 42/14)

uruk: İp, kendir.

EUYg. (EUTS: 267); **Kar.** (DLT I, 42/14)

üçürdüm: Üç telden örülmüş, üç kat edilmiş ip.

EOT (TS: 4058), (YTS: 223)

yeser: İp

⁶⁶ Ögel (1985), talku ve yışığ ile ilgili şu bilgiyi verir: “Selçuk çağının başında Türkler, ‘örülmüş ip’e geniş olarak yışığ adını veriyorlardı. Bu tip ipler ile, örülmüş urganlar ve kayışlar da, yine bu adla adlandırılıyorlardı. Yine Selçuk çağında, eğrilmiş ve bükülmüş şeylerin hepsine ise, talku denilirdi. Talku yışığ deyiminin, dokunmak üzere hazırlanmış olan ipliklerin, her türlüşünü ifade ettiği anlaşıyordu.” (s.138).

Har. bu tigme yilge uçaŋ yil tig *yese*ge tiggesen tağ irseŋ ey big (KHŞ-3708)

yIB: İp.

EUyg. (EUTS: 297); **Kar.** otuz iki tişim örün yinçüler / üzülde *yipi* kör saçıldı birer (KB-5640), (DLT I, 158/7), (KTS: 880), ançada *yipleri* hem tayaqları hayâl körnür aŋar sihrlerinden (RKT-31/54b1), (KTS: 883); **Har.** (HAT: 688), kuduğka özni bu *yip* birle salman ıvuk yaŋlığ saŋa men av bolman (KHŞ-3497); **Kıp.** yinçü tüzgü *yip* (KFL-10a/7), (KK 72a/4), (EDM K110, K131, T286), (KPÇKTS: 322); **Çağ.** (AŞN: 829), (ÇTS: 1255), (AL: 410)

yiblik: İplik.

Kıp. (KPÇKTS: 322)

yif: İp.

Kar. (İML: 89)

yipke: İplik.

EUyg. (EUTS: 297); **Har.** (HAT: 688)

yumkağ ip: Yumak ip.

Çağ. (ME: 88)

1.4.6. Kumaş İşi Maddeleri

bayow: Boya.

Kıp. (CC I-8b/25)

boğağ: Boya.

Har. ħıyrī birle boyadı (3) ħıyrī *boğağ* ħayya ‘alā ş-şalāh tēdi (MEŞ-233/3); **Kıp.** (KFL-43a/2)

boğuğ: Boya.

Kar. tüşün teg keçürdün tiriglik oëuğ / ıanı asğı körkit maıa bir *boëuğ* (KB-1399), yarattı sizlerke yer içinde türlüğ türlüğ *boëuğ*ları (RKT-30/36a1), (DLT I, 175/1)

boy: Boya.

EUyg. (EUTS: 49)

boya: Boya.

Kıp. (CC I-27b/12), (KMT 25b/8, 33a/4); **EOT** (BL 15a-9), muıammed ıavlında *boyayı* kıymete ıtular biz issi *boya* kıymetin vire bizi ala (NHT-9b/4)

boyağ:Boya.

Har. tonlarını suwğa ëltip ta[ş] -(14) – Ėa urdı erse tonlarının *boyayı* arığraq rüşenraq boldı (KE-171v/14); **Kıp.** (KPÇKTS: 35); **EOT** (TS: 645), (YTS: 37)

boyamak: Boya.

Kıp. (EDM 12b/14)

boyav: Boya.

Kıp. (KPÇKTS: 35)

ıaşıł: Dokumacılıkta veya kumaşıılıkta kullanılan unlu ve ıirişli sıvı, elbise kolası.

EOT (BL 13a-10), (TS: 1902)

ıardaşı ıanı: Hekimlikte ve boyacılıkta kullanılan bir tür sakız.

EOT (BL 15a-10)

katut: Pabuçıların kullandığı ıiriş.

Kar. (DLT II, 284/18)

kök boyası: Kök boyası.

EOT (BL 14b-5)

ıaru zırnıı: Boyacılar ve ressamıar tarafından kullanılan sarı renkli, zehirli madde, sarı zırnık, sarı arsenik.

EOT (BL 15a-11)

şaykal: Cila, yaldız.

EOT (BL 27a-2)

‘usfur ~ ‘usfūr: Çiçek halinde safrandan elde edilen kırmızı boya.

EOT (BL 27a-1, 45a-7)

1.4.7. Kumaş İşi Eşyaları

ağırçak ~ ağırşak ~ ağırşık ~ agurşak ~ avurçuk: Yün, iplik eğrilen iği ağırlaştırmak için alt ucuna geçirilen yarım küre ağaç.

Yaz.: Eserler, iplik bükülen iğlerin tekerleğinden ibarettir ki buna bugün bizde dahi ağırşak adı verilmektedir. (...) Ağırşakların birisinin üzerinde (...) sağdan beşinci harften itibaren okuyabileceğimiz kelime ^ag^rç^ak tır. Bu kelime bugün kullandığımız ağırşak sözünün aynı olup eski lügatlerimizde de mevcuttur. (İAY); **Kar.** (DLT I, 149/14); **Kıp.** (EDM 10a/2; KMT 18a/12), (EDM T144), (EDM T136), (KPÇKTS: 4); **EOT** (BL 13a-5)

argaç: Dokumacılıkta enine atılan iplik, atkı.

Kıp. (KPÇKTS: 10); **EOT** (BL 13a-10); ve eger ʔon geyse kim erişi ebrişüm olsa ve (13) *argacı* banbuḫ olsa kerāhiyyet olmaz (KG-160a.13)

ArIş: Dokuma tezgahında uzunlamasına atılan iplik, çözgü.⁶⁷

Kar. (DLT I, 61/15); **Kıp.** (KPÇKTS: 11); **EOT** (BL 13a-9), eger argacı ebrişüm (14) olsa ve *erişi* banbuḫ olsa kerāhiyyet olur (KG-160a.14)

arḫaḡ: Argaç, dokumanın yanlamasına atılan ipleri.

Kar. (DLT I, 61/15), (İML: 11)

⁶⁷ Ögel (1985), “arış” ve argaç” ile ilgili şu bilgiyi verir: “Türkler, dokuma tezgahının uzunluğuna atılan telleri için arış ve yanlamasına atılan iplerine de argaç derlerdi. Bu iki kültür sözü, Türk kültürünün dokumacılık ile ilgisini gösteren, en eski ve köklü sözlerdir. Selçuk çağının başlarında, arış sözü, aynı manada ve yalnız olarak kullanılırdı. Argaç sözü ise, arış argag şeklinde, iki söz ile ifade ediliyordu. (...) Harezmşahlar çağında ise, böz arkaḡı, yani ‘bez argacı’ sözü, doğrudan doğruya ‘dokuma tezgahı’ manasına geliyordu.” (s.157-158).

ayaklık: Dokuma tezgâhında ayakla üzerine basılan ve mekik atmak için nöbetle hareket ettirilen tahta.

EOT (YTS: 19)

böz tarakı: Bez dokuma tarağı.

EOT (BL 13b-1)

böz arkağı: Bez argacı.

Çağ. (ME: 26)

çakırık: İplik sarmak için küçük çark, çıkırık.

Kıp. (EDM M99), (KMT 18a/11)

çarh: Çıkırık.

EOT (BL 13a-6, 42b-5)

çeçge: Çulha tarağı.

Kar. (DLT I, 429/28)

çewşen: Koyun kırkılan makas, kırkı.

Kar. (DLT III, 385/19)

çıĠır ~ çıĠrı ~ çıkırık: İplik sarmak için küçük çark, çıkırık.

Kar. (DLT I, 421/10), (İML: 26); *Har.* tul kırtğalarğa *çıķır* egirtip tünle (19)

üzütmedin kündüz bāzārda satıp otun salur irdiler (KE-40v/18); *Kıp.* (EDM C30); *EOT* (BL 13b-2); *Çağ.* (ME: 66)

çırpıcı çoĠanı: Çırpıcıların keten yıkamakta kullandıkları, suda eriyen bir taş.

EOT (TS: 907)

dupku: Çulhaların ayaklarını bastıkları ağaç.

Çağ. (AŞN: 570)

egirtmeç: İplik bükecek alet, iğ.

EOT (TS: 1396)

erük: Kendisiyle deri tabaklanan nesne.

Kar. (DLT I, 70/16)

ğarvāş: Cüllahların bez dokudukları tarak.

Çağ. (AL: 300), (AŞN: 634)

geredir: Dokumacı gergisi, kiriş.

EOT (BL 13b-2)

ıstar: Dokuma tezgahı

EOT (TS: 1985)

iG: İğ, yün veya pamuk eğirmeye yarayan el aleti, kirman.

Kar. (DLT I, 48/17); (DLT III, 144/11), (İML: 33); **Kıp.** (KPÇKTS: 107), (EDM 9b/15), (KPÇKTS: 106); **EOT** (BL 13a-6); **Çağ.** (ME: 18)

iGlik: İğın saklandığı kutu ya da torba, iğ kabı.

Kar. (İML: 33); **EOT:** (BL 13a-6)

ik yonguçının şandūkı: İğ yonucunun tezgâhı.

Çağ. (ME: 18)

ip saracak: İp çıkırığı.

Kıp. (EDM 10a/2)

kerkü: Üzerinde bir şey dokunan tezgâh.

Kıp. (KPÇKTS: 139)

kırhlık ~ kırhalık ~ kırkılık ~ kırklık: Davar kırkma makası.

Kıp. (KPÇKTS: 145) **EOT** (YTS: 138)

kiriş: Dokuma tezgahı; dokumanın tezgahını çevreleyen tahta.

EOT (BL 13b-2)

kirmen: Yün veya pamuk eğirmeye yarayan el aleti.

Kıp. (KPÇKTS: 150), **EOT** (TS: 2577)

küzüg: Çulh aygıtlarındandır; birbiri üzerine düğümlenen birtakım iplikler olup onunla üst eriş alt erişten ayrılır. Kumaş ve kumaşa benzer şeyler dokuyanlara da böyle denir.

Kar. (DLT I, 391/8)

māsura: Üzerine iplik sarılan koni.

EOT (BL 13a-3)

mekūk: Dokumacılıkta kullanılan masuralı alet, mekik.

Kıp. (KPÇKTS: 180); **EOT** (BL 13a-10)

öreke: İplik eğirecek alet.

EOT (TS: 3114)

pamık çıkarıcı: Pamuk atan ve onu çekirdeğinden ayıran hallaç aleti, çıkırık.

EOT (BL 13a-7)

sag: Yün atmak ve kabartmak için kullanılan çubuklar.

Kar. (DLT III, 154/9)

sağrı: Sağrının üzerindeki deriden yapılan ve daha çok ovma, temizleme ve zımparalama amaçlı kullanılan sert ve kırışık deri parçası.⁶⁸

EOT (BL 12b-9)

selmen ~ selmin: Bez dokunurken üzerine sarıldığı ağaç.

EOT (TS: 3379)

sırçan: Çıkırıkla demir iğ üzerine sarılan iplik, yumak.

EOT (TS: 3459)

⁶⁸ Turan'ın (2017) kelimeyle ilgili açıklaması şöyledir: “Dördüncü kalem tarafından. Bu kelime Fransızcaya chagrin olarak, oradan da İngilizceye shagreen olarak geçmiştir. İngilizce anlamı üzeri kemiksi partiküllerle kaplı ve daha çok ovma ve aşındırma amaçlı kullanılan deri veya daha çok yeşil renge boyanmış tabaklanmamış deri şeklindedir. Arapça kimuht (at, eşek, deve gibi hayvanların derisinden yapılan tabaklanmamış kaba deri parçası) karşılığı olarak gösterilmiştir.” (s.64).

şıkırak ~ şıkırık: Çıkrık.

Kıp. (EDM T247,10a/2)

tahta: Kumaş topu.

EOTbilgil kim eger bir gişi bir *tahta* ebrişümlü biz şatun (7) alsa (KG-124a.6)

dahi on kılıç ü otuz *tahta* bez / viribidi şahın tapusuna tiz (TS: 3701), (YTS: 200)

tār ü pūd: Dokunan kumaşın çözgüsü ve atkısı.

EOT *tār ü pūda* kıldı ol rüy-ı cihān-ārā beni / ‘ālemün içinde kıldı vālih ü şeydā
beni (MN-276/1)

tefe: Dokuma tezgahında yan taraflarda tırağı tutan metal veya ağaçtan iki kol.

EOT (BL 13b-1)

têgirmen kızuķı: İğ.

Çağ. (ME: 145)

urçık: İp eğirmeye yarayan alet, kirman.

Kıp. (CC II-58a/18)

yeten ~ yetenç: Atımcı yayı, hallaç yayı.

Kar. (DLT III, 21/3-372/20)

yiG: İğ.

Kar. (DLT I, 48/18), (DLT III, 144/11); **Kıp.** (EDM 9b/15), (EDM Z/2/87, M157); **EOT** (TS: 4588), (YTS: 245)

yumak: İplik topu.

Kar. (İML: 92); **Kıp.** (KPÇKTS: 329); **EOT** (BL 15b-3)

1.4.8. Kumaş İşleri

boğu-: Boyamak.

Kar. kamuğ erdemi bar saķınıuķ oğuğ / ķayı işke tegse *boğur* tũ boğuğ (KB-3146), (DLT III, 260/9)

boğul-: Boyanmak.

Kar. yağı korse alp er kızartur meniz / ķarıssa *boğulur* kızıl hem yağız (KB-2384)

boya-: Boyamak.

Kar. (İML: 21); **Har.** uş bōzũñni *boyadım* tēp bōz ēdisiniñ ileginde bōzini (7) ķoydı (NF-194/6); **Kıp.** (CC I-27b/8-9-10), (KMT 39a/2); **EOT** eger bir gişi biz (14) şatun alsa andan *boyasa* ya bişe dikse andan ‘aybı çıķsa (15) girũ virmek revā olmaz (KG-126a.14), eger ķaraya *boyasa* oğurlanmışı bir erden red yoķdur ķať‘dan soñra ebũ yūsuf ķatında (NHT-9a/16); **Çağ.** za‘ferān bile *boyadı* tonnı (ME: 173), (ÇTS: 164)

boyal-: Boyamak, boyanmak.

Çağ. (ÇTS: 165)

boyan- : Boya sürũlerek renk verilmek.

Kar. (İML: 21); **Kıp.** (KPÇKTS: 35); **EOT** gönden ve koyun yũñinden (18) ķabladı ve buyurđı *boyanmış* ģarĩr-ıla ve altun gũmũş-ile anı teyzĩn itdiler (İKT I 117a/18), (KTS: 146), ya‘nĩ muħrim ‘uşfũra *boyanmış* ţon geyse dem lāzım olmaz şāfĩ ģatında (NHT-90b/10); **Çağ.** (ÇTS: 165)

boyandur-: Boyamak.

EOT (YTS: 37),(TS: 645)

boyat-: Boyama işini yaptırmak.

Kıp. (KPÇKTS: 35)

boyuķ-: Boyanmak, boyama işi yapılmak.

Kıp. (KPÇKTS: 35)

boyul-: Boyanmak, boyama işi yapılmak.

Çağ. (ÇTS: 165)

bUr-: Eğirmek, ip bükmek; örmek.

Kıp. (KPÇKTS: 38, 40), (KK 80a/7, 10b/13)

buru-: Bükülmek.

EOT (TİEM 40-290a/3)

bük-: Eğirmek, ip bükmek.

EOT (BL 16b/5)

büktür-: Eğirmek, ip bükmek.

Har. (HAT: 115)

büktürül: (İp) bükülmek, örülmek.

Har. (HAT: 115)

çap-: Yün çırpmaq.

Kıp. *çaptı* yünni (KFL-36a/7)

çapın-: Yün kamçılmaq.

Kar. (KTS: 172)

çapıt-: Hallaç ile pamuk atmaq.

Kıp. *çapıtı* mamuqnı (KFL-5a/3)

çermet-: Bir şey fitil gibi bükülmek, ördürülmek.

Kar. (DLT II, 349/12)

dabāğat: Hayvan derilerini terbiye etme.

EOT eger boğazlanmaduğ (3) olsa *dabāğat* kılsa mismil olur (KG-105a.3)

dabāğat kıl-: Deriyi işlemek, mamul hale getirmek.

EOT eger boğazlanmaduḡ (3) olsa *dabāḡat kılsa* mismil olur (KG-105a.3)

diD-: Yün, pamuk vb. atmak.

Kıp. (KPÇKTS: 61); *Çağ.* (ME: 33)

dokı-: Dokumak.

Kıp. (KMT 37b/9); *EOT* eger culhaya iplik virse yaruya (4) biz *doḡıḡıl* diyü revā olmaz (KG-132b.4)

dokıt-: Dokutmak.

EOT eger bir gişi bir gişinüñ (3) ipligin ḡaşb kılsa daḡı biz *doḡıtsa* ḡāsıbuñ olur (KG-116a.3)

doku-: Kumaş dokurken mekiḡi tık tık atmak, taraḡı tok tok vurmak.

Kıp. (KPÇKTS: 63)

dokımak-: Dokuma, dokuyuş.

EOT eger culhaya iplik virse (11) biz *doḡımaḡa* inin ve sıkın ve doḡımaḡlıḡın nite şart kılsa (12) ve eger şart kılduḡınlayın doḡımasa ihtiyār issinüñ olur (KG-129a.11)

dokımaḡlıḡ-: Dokuma, dokuyuş.

Kıp. (KPÇKTS: 63); *EOT* eger culhaya iplik virse (11) biz doḡımaḡa inin ve sıkın ve *doḡımaḡlıḡın* nite şart kılsa (12) ve eger şart kılduḡınlayın doḡımasa ihtiyār issinüñ olur (KG-129a.11)

dokun-: Örölmek.

EOT altına altun-ıla *doḡımmıḡ* ḡarīr döşediler başına incüler cevherler (15) saçdılar (İKT IV-II 437b/14)

dolğan-: Sarınmak.

Har. dolğandı sarmandı büktürüldi (MEŞ-154/4)

dügöl-: Kıvrılmak, bükülmek.

EOT (BL 34b-1)

edle-: Deriyi terbiye etmek, deriyi kokuyla güzelleştirmek.

Kıp. edledi tolkuşnı (KFL-45a/3)

edlen-: Deri terbiye edilmek.

Kıp. edlendi kön (KFL-151b/5)

egir-: Eğirmek, ip bükmek.

EUyg. (EUTS: 69), (EUDDM: 105); *Har.* havvā (11) ol koylar yünün *egirdi* ādem tokıdı ekegü ton kılıp keddiler (KE-13v/11); *Kıp.* egirdi tişi mamuşnı (KFL-8a/7), (CC I-12a/7-8-9), (KPÇKTS: 70), (KMT 37b/9); *EOT* evvel geydügi koyun yünü (17) idi koyundan kırkdılar *egirdiler* (İKT I 38b/17), bu bir yetimdür *egirdüğüm* iblög-ile beslerin (İKT IV-II 390b/18), (KTS: 220)

egirt-: İp eğirtmek.

Kar. (DLT III, 428/10); *Har.* tul kırtğalarğa çıkır *egirtip* tünle (19) üzütmedin kündüz bāzārda satıp otun salur ērdiler (KE-40v/18)

egril-: İp eğirilmek.

Kar. (DLT I, 248/23)

egrin-: Kendi için eğirmek, kendini eğirir gibi göstermek.

Kar. (DLT I, 253/7)

egriş-: İp eğirmekte yardım ve yarış etmek.

Kar. (DLT I, 236/19)

engir-: Eğirmek.

EUyg. (EUTS: 72)

erikle-: Deriyi tabaklamak, işlemek.

Kıp. (CC II-56a/13)

eyle-: Deriyi terbiye etmek.

Kıp. (KPÇKTS: 78)

eylen-: Ham derinin işlenmesi.

Har. ol kün yūnus pelās ʔonluğ erdi kiyiz bōrklūğ erdi aḏaķında *eylen*megen eṣek terisidin (7) ʕaruķı bar erdi (KE-154v6), *eylendi* teri (MEŞ-157/7); *Kıp.* (KPÇKTS: 79), *Çağ.* (ME: 48)

ez-: Deride sıyrık yapmak.

Kar. (DLT I, 165/14)

ezil-: Deri vb. çizilmek.

Kar. (DLT 107/97)

ezit-: Deri vb. şeyi çizmek.

Kar. (DLT I, 209/7)

eztūr-: Deri vb. şeyi boylamasına çizdirmek.

Kar. (DLT I, 220/21)

ıyla-: Kokusunu gidermek için deriyi kokulu şeylerle terbiye etmek.

Kıp. *ıyladı* köni (KFL-3a/5)

iger-: İp eğirmek.

Çağ. *igermekte* yok ʕarḥ-ı devvār dik / ki bir noķta devride pergār dik (AŞNV-3a/19), ve öngdeymek ve ʕigreymek ve dumsaymak ve umunmak ve osanmak ve igirmek ve *igermek* ve oḡranmek ve tarıķmak (ML: 775b18)

igir-: İp eğirmek.

Kıp. (KPÇKTS: 107); **Çağ.** *igemekte* yok çarh-ı devvār dik / ki bir nokta devride pergār dik (AŞNV-3a/19), ve öngdeymek ve çigreymek ve dumsaymak ve umunmak ve osanmak ve *igirmek* ve igermek ve ohranmek ve tarıkmak (ML: 775b18)

iplik işle-: İplik eğirmek.

EOT (TS: 2087)

iske-: Yün ditmek.

Kar. (DLT I, 284/17)

iş-: Eğirmek.

Çağ. (ME: 44)

işle-: Dokumak.

Kıp. mu'allim kim haşır *işler* tün ü kün / saşınma barıp ol ir aqlas *işler* (GT-294/4 147b/4)

ittür-: Büktürmek.

Kar. (DLT I, 268/2)

iy-: Eğirmek.

Kıp. (KPÇKTS: 117)

iyir-: Eğirmek.

Kıp. (KPÇKTS: 117)

iyile-: Deriyi kokuyla güzelleştirmek.

Kıp. taķı ebū yūsufdan rivāyet kılındı toņuz tirisi (6) *iylemek* birle arınur taķı anı satmak revā bolur tip (İMVS-135b/6), *iyledi* (KFL-42a/5)

iylen-: Deri terbiye edilmek.

Kıp. eger *iylense* toņuz tirisi zāhir rivāyetde (5) bizim aşhāblarımızdan arınmas tip anıñ öze turur öküşrek meşāyılhar (İMVS-135b/4)

kıftula-: Sındı ile kırmak.

Kar. (DLT III, 352/9)

kırk-: Koyunun yünlerini kesmek.

EUyg. (EUTS: 176); *Kar.* (DLT III, 422/20); *Kıp.* (KPÇKTS: 145), (CC II-80b/25b); *EOT* (KTS: 427), evvel geydügi koyun yünü (17) idi koyundan *kırkdılar* egirdiler (İKT I 38b/17); *Çağ.* (ME: 119)

kırkı-: Kırmak.

Kıp. (KPÇKTS: 145)

kırkıl-: Kırılmak.

Kar. (DLT I, 236/18); *Kıp.* (KPÇKTS: 145)

kırkış-: Kırmakta yardım etmek.

Kar. (DLT II, 221/13)

kırkmaç: Kırkma, yapağısını kesme.

EOT kurbānlık koyunı *kırkmaç* diriyiken *kırkmaç* (8) kerāhiyyetdür (KG-107b.7)

kırt-: Kırmak.

Kıp. (KPÇKTS: 145)

koykala-: Derinin kıllarını temizlemek.

Kar. (DLT III, 173/12)

ör-: Örmek.

Har. hūrmā yapurğakındın sellerler *örüp* anı satıp bir ançanı öz yarağlarına (20) harc kılip ıalğanını dervişlerge bërür erdiler (KE-36v/19); *EOT* vey ne çäbük-bäzdur hindü beñünj kim zülfünj / gāh *ör*er müşkin-resen geh ‘anberīn çenber düzer (MN-374/3)

örüş-: Örmekte yardım ve yarış etmek.

Kar. (DLT I, 183/26)

sağrıla-: Kaba deriyi sertleştirmek.

Kar. ol könüg *sagrıl*adı (DLT III, 353/1-3)

şar-: Sarıp bükme.

EOT dağı olmağuz ol ‘avrat gibi ki bozdı ipligini berk *şardu*ktan şonra (BKT-293b/4)

şaykalla-: 1. Cilalamak, parlatmak. 2. Elden geçirip yeni gibi yapmak.

EOT (BL 27a-2)

sepi: Debagat, tabaklık.

EOT (TS: 3387), (YTS: 184), deri arı olmaz *sepi*yle anuñ şatusı sepiden şonra revā degül (NHT-68a/7)

sepile-: Deriyi tabaklamak.

EOT (TS: 3387), (YTS: 184)

ya‘nī murdāruñ derisi *sepile*mek ile aru olmaz *sepiledük*ten şonra şatusı (9) revā degül şāfī kavlında (NHT-68a/8)

sepilen-: Deri tabaklanmak.

EOT (TS: 3387), (YTS: 184)

sepilet-: Deriyi tabaklatmak.

EOT (TS: 3387), (YTS: 184)

soy-: Hayvanın derisini yüzmek.

EUyg. (EUDDM: 210); **Kıp.** soydı tive könini (KFL-2b/6)

soyul-: Deri, yüzülmek.

Kıp. soyuldı kön (KFL-150b/9)

şoyul-: Dokunacak iplikler sulu una veya çirişe batırılmak.

EOT (TS: 3682), (YTS: 199)

tabaklan-: Sepilenmek.

EOT (TS: 3690), (YTS: 200)

talkış-: Dürmekte ve burmakta yardım etmek.

Kar. (DLT II, 207/7)

tawrat-: İp eğirmek.

Kar. (DLT II, 330/15)

tlt-: Ditmek; parçalamak, yırtmak; yün, pamuk gibi şeyleri tellerine ayırmak.

EUyg. (EUDDM: 238); **Kar.** (DLT II, 292/16-29); **Kıp.** çaptı yünni (*titti* yünni) (KFL-36a/7)

tıtl-: Didilmek.

Kar. (DLT II, 120/21-24)

tltış-: Ditmekte yardım etmek, yarışmak.

Kar. (DLT II, 89/11)

toğu-: Dokumak, örmek, kumaş dokumak.

EUyg. (EUTS: 245); **Kar.** (İML: 74), (HAT: 599); **Kıp.** (KPÇKTS: 279), (CC II-61b/4-5); **Çağ.** (ME: 97), (ÇTS: 1143)

toğumağ: Dokumak.

Çağ. birinin *toğumağ*da bözde meşgullığı / her kıaysı köñilniñ özge meşgullığı (AŞNNC-30a/1)

tokı-: Bez dokumak.

Kar. (DLT III, 268/24), **Kıp.** (KPÇKTS: 279), (KFL-22a/4); **Çağ.** tüzüldi munda uş imdi ki kār-ḥāne-i çīn / ḳabā ḳadıñğa *toḳ*ıdı bu ḥāreni ḥārā (MSD-332)

tokıl-: Bez dokunmak.

Kar. (DLT II, 129/17)

toḵın-: Bez dokunmak.

Kıp. yigne birle *toḵınğan* (KFL-59b/5)

tokıt-: Bez dokutmak.

Kar. (DLT II, 308/14)

toḵul-: Bez dokunmak.

Çağ. (AŞN: 483)

toḵun-: Kumaş dokunmak.

Har. (HAT: 599); *EOT* açup gördiler ki içinde bir iki tonluḵ yoğun yünden *toḵummuş* ‘abā var (İKT IV-I 201b/12)

tolga-: Yün çilesi dolamak.

Kar. (DLT III, 289/24)

tolgan-: Yünü koluna dolamak.

Kar. (DLT II, 241/18)

tolgaş-: Dolamakta ve bükmekte yarış etmek.

Kar. (DLT II, 221/1)

tulup et-: Pamuḡu çile haline getirmek, kelep yapmak.

EOT Pamuḡu attıktan sonra *tulup edüp* didmek (TS: 1253)

tulup ol-: Yumak haline getirilmek.

EOT (TS: 1253)

ulaldurmak: Dokuma, örme.

EOT (KTS: 783)

ulandur-: Dokumak, örmek.

EOT (KTS: 783)

urul-: İp vb. örölmek.

Kar. (DLT I, 195/19)

yargā-: Deri debbağlamak.

Har. (HAT: 664), cemālın mülkiñe çün tüşti rāyım / ‘inayet yarlığın bir yargāğayım (KHŞ-3929)

yir-: İp eğirmek.

Kıp. (CC I-13a/8)

yumşat-: Sepiletmek.

Kar. (DLT II, 354/13)

yuñla-: Yün kırmak.

Kar. (DLT III, 404/8)

yuñlat-: Yün kırktırmak.

Kar. (DLT II, 360/2)

yügür-: Beze eriş yapmak.

Kar. (DLT III, 69/1)

zer-beft èt-: Sırmalı kumaş yapmak.

Çağ. (ÇTS: 1277)

1.4.9. Kumaş İşi Meslekleri

ağırşakçı: Ağırşak ustası.

EOT (BL 13a-5)

atlaz satıcı: Atlas kumaş satan kimse.

EOT (BL 13b-9)

barçınçı: Diba dokuyan.

Kar. (İML: 16)

béz ağardıcı: Elbise veya kumaş yıkayıcısı, temizleyicisi.

EOT (BL 13b-4)

bezzāz: Kumaş tüccarı.

Kıp. (KPÇKTS: 29); **EOT** rivāyat olundu kim bir gün ibnū muḥayrīz *bezzāz* dükkānına (6) vardı ṭon şatun almağ-ıçun (İKT AT, 181a/5), eşittüm ki bir gün bir bāzīrgān bir *bezzāz* dükānında (11) biñ altun mu‘āmele eyledi çün mu‘āmele tamām oldu bāzīrgān-ıla *bezzāz* (12) arasında bir kıraṭ ḥilāf oldu (KAT-139/10-11), ya‘nī muḥayrīb ile rabbū’l-māl iḥtilāf eylese rabbū’l-māl eyitse beñ saña *bezzāz*lık (6) işle didüm sen ḳazzāzlık işledün mālumu telef eyledün ödegil (NHT-60b/5); **Çağ.** (ÇTS: 132)

boyacı: Boyacı, boya ustası.

EOT eger *boyacıya* biz virse şaru eylegil diyü ol kızıl eylese (15) ḥükmi evvelgi gibidür (KG-129a.14), (BL 19b-1); **Kıp.** (CC I-27b/11), (KMT 25b/8)

boyaĠcı: Boyacı.

Kar. (İML: 21); **Har.** *boyagıcı* aytur sen maña böz bërmişñ yok tēp tandı erse (NF-194/3); **Çağ.** (AŞN: 378), (ÇTS:165)

boyagcılık: Boyama işçiliği.

Har. andın soñ *boyagcılık*ğa bërdi üstād evi(ge) (9) çıktı ere ‘īsī ḳamuğ tonlarını küpge saldı (KE-171v/8); **Çağ.** (ÇTS: 165)

bözçi: Bez dokuyan.

EUyg. (EUDDM: 91),(EUTS: 50); **Har.** yana aymışlar belḥ mülkinde bir arığ zāhid ‘ālim *bözçi* bar erdi şeyḥ şaḳīḳ rahmetul’lāhi‘aleyhi ol *bözç*ni işitdi (3) *bözçi* aydı ey şeyḥ seniñ kelmekiñ bizge sewünç boldı (KE-18v/1-2-3); **Çağ.** (ME: 26), (ÇTS: 168)

bözçilik: Bez dokuma işçiliği.

Har. yana aymışlar *bözçilik* edgü şınā‘at turur kamuğ ölüg-(18)-ge tirigge yarar
(KE-18r/17)

bükici: Büken, eğiren.

EOT (BL 14a-2, 16b-7)

cUlāh ~ culāha ~ culha ~ culāhak ~ cUllāh: Dokuyucu; bez vb. dokuma dokuyan.

Kıp. (KMT H72), (KMT 25b/3), (KMT K115), (CC I-45a/10); **EOT** eger *culhaya* iplik virse (11) bizi dokımağa inin ve sıkın ve dokumağlığın nite şart kılsa (KG-129a.10), dilese (13) rāzı olup bizin ala ve dilemese ipligin ala bizi *culāha* koya (KG-129a.13), bey‘atın bozup bir cullāh oğlu *cullāhu* bir bey‘atına vefā eyledüñ (İKT IV-I 128a/4), hattā bir gün geçerdüm bir *cüllāha* uğradum ki ırlardı kulağımı dıkdum işidüp hātırımda kalmasun diyü (İKT IV-II 361a/16)

çekmenci: Kumaş dokuyan.

Kıp. (CC II-64a/21)

çırpıcı: Bez dokunduktan sonra yıkayıp ağartan kimse.

EOT (TS: 907)

çulhaçı: Dokumacı.

Kıp. (KPÇKTS: 54)

dabbāğ : Deri terbiye eden kimse.

EOT ‘ikrime ve süddī eyitdiler (6) kim ol saqqā idi vehbi’bni münebbih eyitdi *dabbāğ* idi (İKT I 128a/6), (KTS: 184), (BL 13a-1)

dilkü derisi dikici: Tilki derisi ustası.

EOT (BL 12b-11)

dokırçı: Dokuyucu; bez vb. dokuma dokuyan.

Kıp. (KMT H74, K203)

Gāzur: Yazma, kumaş işlerini boyaları tutsun diye deniz suyunda çırpın kimse.

EOT ya'nī ecīr-i müşterek didügi *kāzur* gibi hāmmāl gibi bizi yırtsa kāzur dögerken (7) yā hāmmāl tayınsa düşse ol götürdigi telef olsa (NHT-54a/6), şordı kim bu gülük kimündür eyitdiler bu biz *gāzrun*dur qaradı işden kaldı ol dahı bislemez (6) oldu şöyle yorur halk esirger şaman çok virürler yir yorur didiler husrev buyurdu *gāzun* hāzir kıldılar (MT-38b/5-6); **Çağ.** (ÇTS: 388)

gāzurluk: Çırpıcılık.

Çağ. (ÇTS: 388)

goza satkuçı: Pamuk kozası satıcı.

Çağ. (ME: 64)

gön satıcı: Ham deri satan kimse.

EOT (BL 12b-10)

hābik: Dokumacı.

Har. sordı ne şınā'at bilür-sen aydı *hābik*-men 'arab tilinçe bözçi bolur (KE-18v/18)

hallāc: Pamuk atan kimse.

EOT (BL 13a-8)

ibrişim arıtlayıcı: İpeğin kalitesini ve değerini belirleyen kişi, ipek uzmanı ve simsarı.

EOT (BL 13b-10)

ig yonıcı: İğ yapan usta.

EOT (BL 13a-4)

ikçi: İğ yapan.

Kar. (İML: 33)

ilegçi: Sepici, dabak.

Kar. (İML: 33)

ip bükici: Pamuk, keten, yün vs. şeyleri bükerek ip yapan kimse.

EOT (BL 14a-2, 16b-7)

ipçi: İpçi.

Çağ. (ME: 43)

ip dokuyucu: Çıkrıkla ip dokuyan kimse.

EOT (BL 14a-1)

ip satğuçu ~ ip satıcı: İp satıcı.

EOT (BL 13a-2); **Çağ.** (ME: 43)

kāzir: Dokuma yapan.

Har. anıñ üçün (21) *kāzir*ler ton tökmekge toķmaq andın qılurlar ton köymesün
têp (KE-12r/21)

qazzāz: İpekçi.

EOT qurd siyāseti qorqusından ebrişim qurdı gibi *qazzāz* dükkānın qurmuşdı
(MT-51b/1)

qazzāzlıq: İpek işleyen ve satan.

EOT beñ saña bezzāzlıq (6) işle didüm sen *qazzāzlıq* işledün mālumu telef
eyledün ödegil (NHT-60b/6)

keçeci: Keçe yapan yahut satan.

Kar. (İML: 39)

kēmḥā toķuķuçı: İpekli kadife dokuyucu.

Çağ. (ME: 76)

kıl dokıyıcı: Keçi, deve vb. hayvanların kıllarından veya at kuyruğundan kumaş, kilim vs. ören kimse.

EOT (BL 14a-1)

kırmaçı: Derici.

Kar. temürçi etükçi yana *kırmaçı* / ya sırçı beğizçi ya okçı yaçı (KB-4458)

kiçeci: Keçe yapan yahut satan.

EOT ve ramazānuñ on birinde dü-şenbih gün (2) *kiçeciler* bāzārında od düşdi (İKT 55b/2)

kīzçi: Keçeci.

Çağ. (ME: 132)

közeg: Kumaş ve kumaşa benzer şeyleri dokuyanlar.

Kar. (DLT I, 391/8)

kumāş satkuçı: Kumaş satıcısı.

Çağ. (ME: 55)

mamukçı: Pamukçu.

Kıp. ve eger yırtuk yā tişük bolmasa ol ton birle ni kim namāz kıldı barçasın kaytarğay ol künden (3) kim *mamukçı*ğa birgen künden birü (İMVS-144a/3)

mamuk satkuçı: Pamuk satıcı.

Çağ. (ME: 78)

pamuk atıcı: Hallaç.

EOT (TS: 3178)

pamuk çalıcı: Pamuk atıcı.

Kar. (İML: 57)

pamukçu: Pamuk atıcı.

Kar. (İML: 57)

panbukçı: Pamukçu.

EOT şimdiki hâlde ol araya *panbukçılar* hammâmı (4) mahallası dirler (İKT IV-II 260a/3)

pine-düz: Eski elbise, ayakkabı veya kumaş tamir eden.

EOT (BL 12b-11)

şabbâğ: Boyacı.

Çağ. (ÇTS: 932)

sahtiyân satıcı: Sahtiyan satan kimse.

EOT (BL 12b-9)

tokuçı ~ tokurçı: Dokuyucu, dokuma işiyle uğraşan.

Kıp. (EDM 18a/12), (KMT 25b/3)

tonçı: Dokuma işiyle uğraşan.

Kar. (İML: 74)

ton yığııcı: Kürk toplayıcı.

Çağ. (ME: 43)

torluçu: İpekçi.

Kar. (İML: 74)

yipçi: İpçi.

Kar. (İML: 90)

yipekçi: İpekçi.

Kar. (İML: 90)

yünçi: Yüncü.

Kıp. (EDM 18a/12)

1.4.10. Kumaş İşi Mekânları

kişeciler bāzārı: Keşeciler çarşısı.

EOT ve ramazānuñ on birinde dü-şenbih gün (2) *kişeciler bāzārında* od düşdi (İKT 55b/2)

1.5. Kumaş Türleri

1.5.1. Bitki Ürünü Kumaşlar

araklı: Bir tür keten dokuma.

Kıp. (CC I-47a/8)

bez ~ biz ~ böz ~ büz: Pamuk veya ketenden yapılmış dokuma.⁶⁹

EUyg. slok iki *böz* birle intinin ewetinin 1811-dinberü ağır uluğ ayamak 1812 koñul üze ıdmıs erür (HST-1810), ... ötüğüm bir 1844 oñ yurüñ *böz* xuruğ 1845 bolmazun tip ötünü tegindim (.) (HST-1844), ... *böz* bertetip xars tokıyur (İKPÖ-II.4), alqu kedgü tonangu *böz* ara bu 10 *böz* erdni yig erür ... yarağay erdiñ 11 erdnin erser

⁶⁹ Mamul olarak bez'in nitelikleri ile ilgili edindiğimiz bilgiler şunlardır:

Özen (1982) "Pamuk veya ketenden dokunmuş kumaş. Rengi daima beyaz olur. İpliğin cinsine, dokunuş tarzına, kalınlığına, inceliğine, yumuşaklığına, sertliğine göre muhtelif cinsleri olup; Amerikan bezi, Trabzon bezi, yelken bezi, epengen bezi, keten bezi, penbe bez, Ermeni bezi gibi isimler alır." (s.304).

Salman (2004): "Pamuk veya ketenden yapılmış bir dokuma çeşididir. Bu tür kumaştan çamaşır, elbise, çarşaf, kese, havlu, torba ve örtü gibi eşyalar yapılır. Sade, düz renkli olanlara akbez ve renkli çiçekli olanlara alaca bez denirdi." (s.21).

Koçu (2015): "Pamuktan veya ketenden dokunmuş kumaş, rengi daima beyaz olur. İpliğinin cinsine, dokunuş tarzına, kalınlığına, inceliğine, yumuşaklığına, sertliğine, kabalığına göre muhtelif cinsleri olup, 'Amerikan bezi', 'Trabzon bezi', 'yelken bezi' gibi isimler alır, bir kısmı da 'dölbend' ve 'patiska' gibi tamamen hususi isimler taşır. Kullanıldıkları yerlere göre de isimleri vardır, giyim kuşamda iç çamaşırlığıdır, o yüzden 'don bezi' "gömlek bezi" diye anılır, başa örtülenine de 'namaz bezi' denilir. Yukarıda çamaşırlık bezin rengini beyaz olarak kaydettik. Memleketimizin bazı bölgelerinde kara bezden, beyaz iç donu üzerine sokakta giyilir kara sokak donu da yapılmıştır, bezin kalıncasından olan bu kara donların kumaşı sokağın tozu, çamuru ile tez kirlenmemesi için bilhassa boyanırdı." (s.41-42).

ayağ kıl - ..., 12 amtı teñrim (bu) *böz* ... (MS-24/9-10-12), tüülüg yumşaq *böz* tokıp örklüg ...13 (AY-34f/12)yañı arıg yürün *böz*te atırata t(e)ñrim sizin (1008) körkünüzni beğizetzün (AY VI-1007), ... tas ünürde 18 ısırsar yañı ton bolur . *böz* ... (TT VI-36. T III. M.210), ... : ǵaltı yirtincude 391 erüsi arǵağı ikigü arǵuru turǵuru ǵawsurup turǵu iskirti *böz* 392 ulatı bir ed bolur (TT VI-391), (EUDDM: 91), (EUTS: 50); **Kar.** kamuğ dünya bolsa biregüke tüz / ǵalır dünya ülgı tegir iki *böz* (KB-1238)bu *böz* eni neçe: bu bezin eni ne kadar (DLT I,49/21), barur sen bu malıñ yaǵıñǵa ǵalur / uyadıp birürler sarıñgu *bözün* (AH-431), **Har.** yana sordı bu *böz* ne *böz* turur yerge yazıp turur-sen aydı bu tirigliklim turur (KE-18v/8), ol ayǵanıñız (10) kişi men turur-men tedi taǵı bardı yükindin kefenlik *böz* ǵıǵardı taǵı keltürdi (NF-131/10); **Kıp.** ǵarıladı *bözni* (KFL-95a/9), (CC- II-82b/15), (KMT 20b/3), etük anıñ yünçüǵüniñ biñānesi (3) *bözden* bolsa anıñ içine murdār suf kirse (İMVS-140a/3), bu pāre *büz* (KFL-48a/7), (KPÇKTS: 40) (KMT 20b/3); **EOT** (BL 5a-4, 13b-4, 50b-9), ve evleri içi dürlü dürlü *bezler*-ile müretteb-idi (İKT IV-II 337a/7), yüz dirhem kāsñı şuyı (12) ki sıǵ *bezden* süzülmiş ola (TSHL 43b-12), ve eger dürlü (14) dürlü ǵusa durmaya ǵorǵudur ve eger şolıya öksüre bir pāre *bēzi* tersine (15) bulaşduralar ǵurıdalar andan yuyalar eger *bēzde* nişān ǵalursa yavuz ola (KAT-144/14-15), göz degüldür ēy gözüm nūrı ǵapuñsuz bu gözüm / nūrı ğitmiş şanki bir *bēzdür* ǵalanı çeşmümün (MN-234/9), beş ǵarış *bez* durur donum ılan-çıyan yiye tenüm / yıl geçe obrıla sinüm unıdıluv kalam bir gün (YED-241/4), eski panbuǵ *bēz* olmaz ǵarı düşmen dōst olmaz (DK Drs.3b.9), nāfi‘ eydür ibn-i ‘ōmerün (7) bir pāra *bizi* var-ıdı (İKT IV-I 65b/7), bir pāre *bizi* gül şuyına (10) ıǵladup ma‘īde üstine urmaǵ gerek (TSHL 83b-9), eger (6) gezüre *biz* yumaǵa virse gezür *bizi* aǵac altında yapratsa (7) ödemek vācīb olur (KG-129a.6), mezbur zimminin zimmetinde *biz* boyası bahasından iki bin sekiz aǵça hakkım vardır (TS: 624), (YTS: 36), 68b/9 bir gün ‘isā peyǵamber ‘aleyhi’s-selām bir yirde otururdı bir gāzur geǵdı (9)

biz götürüb yumağa giderdi eyitdi oşbu geçeni gerek bugün ‘akreb ura öldüre giceye yakın gāzur *biz* götürüb (10) girü geçdi (MT), zihī bulmuş yirin ol cevherī tāk / zihī hōş işlemiş ol *bizi* nessāc (HN-3251), mışrda adı (3) ūfe durur bununla ton ve *bīz* ağardurlar mışrda kettānı ve qalanı (4) bīzi bu taş-ıla ağardurlar (TM-100b/3-4), andan oğrı (2) ol *bizi* qaraya boyasa ol *bizi* issine meccānen red eyleye ya ‘nī boya kıymetin *biz* issinden (3) oğrı almaya ebū hanīfe qavlında (NHT-9b/2), dahı iki yüz tahta çīn *bizleri* / ki qamaşdura baḥıcaḥ gözleri (SN-3162), yükile yağ (u) kāş (u) *biz* aldılar / her birini deveye yüklediler (EDKY-1189); **Çağ.** birinin toğumağda *bözde* meşğullığı / her qaysı köñilniñ özge meşğullığı (AŞNNC-30a/1), biri yüz bolurdın başıda sevdā *bözi* kettān bolurdın köñlide temennā (AŞN: 366), alurda ketenni *böz* dib satarda *böz* vasfida ketendin artuk söz dib (AL: 146), (ME: 26), (ÇTS: 168), (ÇTS: 131)

çek: Çizgili aba kumaş şeklinde pamuklu dokuma.⁷⁰

Kar. (DLT III, 155/4)

draz heşi: Bir tür keten kumaş.

Kıp. (CC I-46b/17)

dülbenid ~ dülübenid: Pamuktan ince ve seyrek dokunmuş, hafif ve yumuşak bez, tül bent.

Kıp. (KPÇKTS: 66)

hām: Pamuktan yapılmış kaba kumaş.

Kıp. aḡa ton kiydürgil *hāmdın* yā aḡ cild-din (MG-72a/1)

qaşab: İnce dokunmuş keten.

Kar. *qaşab* tozi rumi ajun taḡsuḡı / saḡa kelse tolmaḡ aḡı qaznaḡı (KB-5368)

⁷⁰ Özkarcı (1995), kelimeyi “örtü yapılan, kumaş biçiminde pamuklu dokuma.” şeklinde tarif eder (s.301).

kendirsi: Keten bezi.

Kıp. (EDM 12b/12)

ketān ~ keten ~ kettān: Keten bezi, keten liflerinden yapılmış dokuma.

EUyg. (EUDDM: 147); **Har.** säre başınga *kettān* çadır örtünüp kirdi melik ibrahīmga taht üze orun bërdi (KE-45v712), ewdin bir pāra *kettān* çıkardı taķı aydı bargıl bāzārga (3) bu kettānnı satgıl (NF-223/2-3); **Kıp.** (CC I-47a/9), taķı eyle kerek kim ton mamuķdan bolğay yā *kettān*dan bolğay iñen yaķşı birle (5) iñen yaman arasında bolğay (İMVS-450b/4); **EOT:** (KTS: 421), bir kaçı *kettān*dur ol nāzūk dutar / geymeg-içün anı cümle ten diler (GAR-4972), bir gün bir *kettān* bizin giyer (16) bir gişi gördi (İKT IV-II 239b/15); **Çağ.** (ÇTS: 615)

kirbās: Keten bezi.⁷¹

EOT çü ‘ām iken idindi ben kılı haş / bes andan itdi *kirbāsı* haşalhaş (HN-429); **Çağ.** miñnet-endühtelerni nevāziş-i *kirbās* ve eyvān-ı penāhıga sıgurmaķ ve nā-tüvān re‘āyāga her kün şefķati tāze ve bī-hānümān gurebāga her dem merķameti bī-endāze zāhir kılmaķ (AŞNNC-8a/10)

kīş: Keten kumaş.

Çağ. (ÇTS: 639)

қоқпа: Pamuklu kumaş.

EUyg. (EUTS: 180)

panbuķ: Pamuk; pamuklu kumaş.

⁷¹ Koçu (2015), Tez (2008) ve Özen’in (1982) bu kumaş türüyle ilgili aktardığı bilgiler şöyledir: “kirpas, kirbas: Astarlık bezin eski adı: Keten ipliğinden yahut pamuk ipliğinden dokunur; bez anlamında bu isimlerin ikisi de yabancıdır, kirpas Farsça, kirbas Arapçadır.” (Koçu, 2015, s.162) “kirpas: Hambez; pamuk veya keten bezi yerine kullanılır.” (Özen, 1982, s.323) “kirpas: (< Sanskritçe karpasi > Farsça ve Arapça kirbās) Pamuk (kimi zaman keten) ipliğinden dokunmuş astarlık kumaştır. Genelde pamuklu beyaz kumaş anlamına gelir.” (Tez, 2008, s.17)

Kıp. (EDM C67), (KPÇKTS: 215); **EOT** ol yidi kat ʔon nedür eydem saña / bir katı *panbuḳ*dur anuḡ görsene (GAR-4968), terāzūlanır nesnelerden *panbuḳ* gibi (11) ve za‘afrān gibi ve daḡı ne kim buña benzer nesneler (12) varısa (KG-122b.10), eski *panbuḳ* bēz olmaz ʔarı düşmen dōst olmaz (DK Drs.3b.9), ʔışın [ıssı ʔonlar ve ʔalın *panbuḳ*lu giyeler] (TSHL 14a-11)

şazda heşi: Bir tür keten kumaş.

Kıp. (CC I-46b/16)

üşküli bezi: İnce, yumuşak keten bezi.

EOT (TS: 4093),(YTS: 224)

veles: Pamuktan yapılan bir tür kumaş.

Kıp. (CC I-43a/24)

1.5.2. Hayvan Ürünü Kumaşlar

1.5.2.1. Deri Kumaş

bulgarı: Sahtiyan.

EOT elli çift *bulgarı* def‘a on çift def‘a iki çift (TS: 692)

edīm: Debbaḡlanmış deri, Yemen ve civar ülkelerden getirilen keçi derisi, debbaḡlanmış deri.

Har. aymışlar bir yığaçlık yēr otun yıḡdılar tegresiḡe *edīmdin* tam yaptılar neḡ (21) birle kükürd birle suvadılar (KE-40v20), tizinde *edīmdin* yamaḡ ʔılıp turur erdi taḡı ēkki ēgninde hem *edīmdin* yamaḡ ʔılıp turur erdi (NF-105/16); **Kıp.** barçaḡa tiger süheyl tābı līkin / bir yirde bolur cerāb bir yirde *edīm* (GT-287/8-144a/8); **EOT** eger bu nev‘ (9) ektemküti *edīm* derisine şaralar yüklü ‘avratlaruḡ şol incüklerine (10) bağlayalar (TM-97b/9), (İKT IV-I 118b/4), (KTS: 219); **Çaḡ.** (ÇTS: 321)

erik: Tabaklanmış deri.

Kıp. (CC I-43a/12)

erikleğen teri: Tabaklanmış deri.

Kıp. (CC II-56a/13)

eylenmiş: Sepilenmiş, tabaklanmış deri.

Kıp. (KPÇKTS: 79)

gön: Tabaklanmış deri; ham kösele.

EOT kömür odına 82) bir sâ‘at gömeler pes çıkarup şovudalar andan sonra
gönden çıkaralar (TM-56b/2)

kımsand ~ kimsAn ~ kīmsān: Altın renginde deri.

Çağ. tac ile kisvet ki tertib eyleben / barı *kımsand* birle tezhîb eyleben (AL: 350), boldı müyesser taht aña tâc işin altun kıldı hod / ni ğam bu hasretidin eger hâsîd yüzi *kīmsān* irür (MSD-111), dime levha *kımsan* bile ziveri / anıñ dik ki hindu-yi bâzi-ger’i (AL: 350)

kızıl edim: Kırmızı deri.

EOT (KTS: 431)

koğış ~ koğuş: Tabaklanmış deri.

Kar. ol *kogışnı* yaglattı (DLT II, 355/20), (DLT I, 369/16); *Har.* yana (10) sordı
bu ne *koğuş* turur aydı bu meniñ tã‘atım turur ve hayrâtım turur (KE-18v10)

sagrı ~ savrı: İşlenerek kullanılır duruma getirilmiş hayvan postu, deri.⁷²

⁷² Ögel (1982), bu deri türüyle ilgili “Sağrı sözünün geniş manası, bugünkü türkçemizden pek fazla ayrılmıyordu. Yalnızca ‘deri’ manasına da söyleniyordu. Aslında bu, kaba bir deri değildi. Nitekim XI.yüzyıl Türkleri, ‘kaba deriyi sertleştirme’ işine sağırlama diyorlardı. Öyle anlaşıyor ki, sağrı adı verilen deri, ayakkabı yapmak için kullanılan, sert ve dayanıklı bir deri çeşidi idi. XI.yüzyıl Türkleri, ayakkabı yapmak için kullanılan derilere de etüklüg sağrı yani, ‘ayakkabı derisi’ diyorlardı. Daha sonra Ortaavrupa’daki Kuman Türk kültür çevresinde de bu söz, aynı mana karşılığı olarak söyleniyordu.” bilgisini verir (s.167).

Kıp. (CC I-46a/15), (CC II-57a/3b)

sahtiyān: Sepilenerek boyanmış ve cilalanmış deri.

Kıp. (CC I-43b/8); **EOT** ol yağı çırağa (9) yoksa ya *şahtiyāna* ve göne dürtse revā olur (KG-8a.9), sakka kuşu mülemma‘ *şahtiyāndan* bağırdağ geyip meşk-benden su tartar (MT-66a/4), (TS: 3803), (BL 12b-9), (İKT IV-I 14b/8); **Çağ.** (ME: 172)

sürük: İnce ve yumuşak deri.

Kıp. (CC I-43b/7)

tatırğa: Sepilenmiş beyaz deri.

Kar. (DLT I, 489/13)

yarındağ: Tabaklanmış deri.

Kıp. (KPÇKTS: 312)

1.5.2.2. İpek Kumaş

ağı: İpek kumaş, altın ve gümüşle işlenmiş ipek kumaş.

Yaz. t(a)bg(a)ç : bod(u)n : s(a)bı: süçig : (a)gıısı : yımş(a)k : (e)rm(i)ş : süçig : s(a)b(i)n : y(ı)mş(a)k : (a)gın : (a)r(ı)p : ır (a)k bod(u)n(u)g : (a)nça : y(a)gutır : (e)rmış : (KT G 5; BK K4), süçig : s(a)b(i)ña : y(ı)mş(a)k (a)gısına : (a)rtur(u)p : öküş : türk : bod(u)n : ölt(ü)g : (KT G 6; BK K 5), ır(a)k (e)rs(e)r : y(a)bl(a)k : (a)gı : birür : y(a)guk : (e)rs(e)r (e)dgü : (a)gı : birür : tip (a)nça : boşgurur : (e)rm(i)ş (KT G 7: BK K 5), bir tüm(e)n (a)gı : (a)ltun : küm(ü)şin : (a)gısın : b(a)r(ı)mın tör[t (a)d(a)kl(ı)g] y(ı)lk[ıs]ın : (a)y(a)gma : tuyg(u)t : bu (KT GB), ol y(e)rke : b(e)n bilge : toñukuk : t(e)gürtük üç(ü)n s(a)r(ı)g (a)ltun : ür(ü)ñ küm(ü)ş : kız kod(u)z : (e)gri t(e)be : (a)gı buñs(u)z : k(e)lürti (T 47-48); **EUYg.** ... küñine ayıña munçulayu berip ağılık tağı *ağı* barım azgına kalıtı (İKPÖ-VII.6), **Kar.** yaşıl kök sarığ ol *ağı* ton keğip / aşağı kötürse yaraşur yorıp (KB-2916), (DLT I, 89/20), (İML: 7); **Har.** ne eren toprak astın kênj cihānga sığmağan / tar

lahid içre yaturlar yörgeyip aṭlās ağı (KE-238v/8); **EOT** çün ulaldı oğul evermek gerek / ağı atlas at katır virmek gerek (GAR-2912), (TS: 33), (YTS: 3)

ağı çuz: İpekten yahut yünden yapılmış kıymetli kumaş.

Kar. kayu neñ uçuz bolsa yirde yatur / ağı çuz ağır boldı törde yatur (KB-902)

aṭlas ~ atlaz : Bir tür ipekli kumaş.

Kar. uluğlukқа tegseñ yañılma özüñ / kalı keḍseñ aṭlas unitma bözüñ (AH-353);

Har. yūsufnı aṭlas tonlar birle altun tāclar birle muraşsa‘ qur birle bezep taht üze oltur(t)dı (KE-75r/9), (HAT: 61), özesiñe saçıñız sansız altun adaqıña töşeñiz aṭlas öksün (KHS-3215); **Kip.** yana şabā yiliniñ ferrāşına buyurdı kim yir yüzine (11) yaşı aṭlas bisāt töşgey (GT-5/11-3a/11); **EOT** ol mel‘una siyah atlazdan kefen idüp... (TS: 277), (BL 27a/6), çün ulaldı oğul evermek gerek / ağı atlas at katır virmek gerek (GAR-2912) geyikleri atup içinde oq birine doqınup dımışķı (11) igne ter, aṭlasdan geçer gibi bir yanından çıkıp bir taşa toqınup ol taşdan adlar (12) saçıldı (İKT IV-II 334b/15), harīr aṭlas ton palasa irdi (MT-15b/11), ala şabāh şapa yerde dikilende ağ ban evli aṭlasla (13) yapılanda gök şayvanlı (DK Drs.104a.12), eger şāfīsın ey şūfī gey aṭlas / ki bī-kadr oldı tāmātun libāsı (MN-191/10), hayra erüben batasın ni‘mete / dürlü aṭlaslar geyüben devlete (YZL-614), yaşı aṭlasdur ‘amārı ortası / la‘l (ü) incüdür muraşsa‘ kamusı (EDKY-370), şaldılar taht üzre hoş zībā döşek / aṭlas u kemhā (vü) gāh dībā döşek (VG-1433), üryān şol emīr oldu ki atlasdan eder fahr / sultān bu gedādır ki palās etti libāsı (ŞYD-6/15), her ağaç kim yaşı aṭlas hil‘ate şükr itmedi / uş hazān yili tutup şoydı vü ‘uryān eyledi (ADD-11/48), kimine bir ‘abā virmez kim giye / kiminün atına aṭlās çul eyler (YED-95/10); **Çağ.** her kişi özinge lāyık tuḥfe kiltürdi beli / ağı aṭlas bay

bāzergān u havācūmlar kitāb (MSD-367), biyik aşrıa touzunı felek ol *alas* ki yayaylar il fer dik (ANV-3a/16), (TS: 71)

Bu kuma tr ile ilgili edindiimiz dier bilgiler unlardır.⁷³

ay: Turuncu renkte ipek bir kuma.

Kar. (DLT I, 40/9)

bArCın: İpekli kuma.

Kar. yime yaı aymı biliglig szi / biliglig szi krse *barın* tzi (KB-555)

(DLT I, 153/2), (KTS: 106), keerler yuwa barındın (3) hem alın *barındın* bir ikindi utruanlar (RKT 36/87a2-3), (İML: 16); **Har.** baar cebre’il ‘as atır mnp alın *barın* (2) keip keldi taı aydı (NF-33/1), (HAT: 78); **Kıp.** (KPKTS: 28), (KPKTS: 24); **EOT** yznde benlern d‘ı grp dedi ta‘āla’llāh / ki dzmi mk-i ‘anberden gl-i ad-berge *barıma* (ADD-265/7), (KTS: 106)

uz: Pahalı ve parlak bir tr ipek dokuma.

Har. (KTS: 182); **Kıp.** (CC I-46a/14), (KMT 20a/9)

dībā: Dallı, iekli bir cins ipek kuma.

Kıp. iy sa’dī nik krer-sen bu *dībā*-yı mu’lem - ni ol ayvānı (3) lā-ya’lem zre aytım zı a turur kim altun suvı (4) bilen yazılmı (GT-191/2 (96a/2), (KPKTS: 61); **EOT** gıyerler yeil tonlar (6) ebrmden ve arīr *dībā*clardan

⁷³ zen (1982): “ounlukla kadın giyiminde kullanılan, ipekten dokunmu, parlak bir kuma. Sertedir. ounlukla dz renkli olup, bazı nakılı eitleri de vardır.” (s.302).

Kou (2015): “İpekten dokunmu esvaplık kuma olup al, mavi, yeil, sarı daima dz renklidir ve zerinde hibir tezyini motif bulunmaz; incesi ve kalını olur, fakat her iki eidi de sertedir, el ile dokunulduu zaman kendine has tatlı bir hıırtı ıkarır. İncelerinden orta halli ailelerde kızlar iin gelinlik, olanlar iin snnetlik entari kesilir, gen kadınlar ve delikanlılar iin de entari altına giyilen alvar yapıldı.” (s.23).

Salman (2004): “Dier adı saten olan atlas, ipein parlaklıını en iyi yansıtan dokuma ve kuma trüdür. Saten ise XIV.yy.da Fransızca’dan dilimize girmitir. Atlas kumaın ilk kez in’de dokunduu ve Araplar vasıtasıyla Batı dnyasına getii bilinir. Pahalı, dayanıklı ve parlak olmasından dolayı saray mensuplarınca daha ok benimsenmi olan bu kuma trı; bayrak, sancak, yorgan yz, perde, boha, para kesesi, krk astarı, kaftan, alvar, entari eya ve elbiselerin yapımında kullanılmıtır.” (s.19).

ṭayanurlar anda taḥtlar üstinde (BKT-316b/6), peygāmbar ḫatında ıduḫ bādiyeden bir gişi geldi üzerinde *dībāc* ile dügmelenmiş seycān cübbe (12) geyür (İKT I 50a/11), mehdī buyurdu ba‘zın üzerinden (14) alup hişām b. ‘abdūlmelik örtüdüğine irişüp bir *dībāc*-ı şemin bildiler ki cihān ḫalkı anuḡ gibi görmemişdür (İKT IV-II 360a714), ḫodılar bir taḥt kim ol ‘ācıdı / üzerinde döşegi *dībāc* idi (EDKY-754), yāḫūt içinde gizlendi dürr-i yetīmīni / *dībāc* içinde sakladı billūr u ‘ācını (ADD-19/5), (KTS: 194), ins cin ṭayanup oturlar (1) döşekler üzre ki anuḡ aṣtarları ḫarīrendür daḫı ḫalın *dībād*andur (BKT-576a/1), yūsufa geydürdi *dībā* vü ḫarīr / yüzini görenlerün cānı erir (EDKY-529), şaldılar taḥt üzre hoş zībā döşek / aṭlas u kemḫā (vü) gāḫ *dībā* döşek (VG-1433), ayaḡına sebze *dībā*-yı gülistānı döşer / nola izzet kılsa çün bir heftelik miḫmānıdır (ŞYD-9/10), ‘adlünün heybetini bād-ı şabādan işidüp / şaru *dībā* bürinür başına mi‘cer nergis (ADD-10/11); **Çağ.** seniḡ ḫādimleriḡ andaḡ refi‘ itti merātīp kim / çul itse itleri keymes şereftin ḫibr ü *dībānı* (MSD-304), ḫılıp mesned ḫanā‘at büryāsın kiyip *dībā* kibi ‘izzet palasın (AŞNV-3b/23); (ÇTS: 292)

dībāc-ı ḡalīz: Bir çeşit ipek kumaş.

EOT ehl-i medīneye (21) çok altun ve gümüş üleşdürüp mescīd-i nebevīye *dībāc*-ı *ḡalīz*dan ṭon geyürdi (İKT IV-I 122b/21)

durmaç: İpekli kumaş.

EOT bular aydur köyümüz üş yakındır / ip ile boynuna *durmaç* takındır (TS: 1264), (YTS: 73)

eḡ: İpekli kumaş.

Har. uş bitidim bu kitābnı ey erenler *eḡ* bözi / bir yıl içre ketçi anıḡ yay (u) ḫış yaz u küzi (KE-249v/1)

eşḡiti ~ işḡiti ~ eşḡürti ~ işḡirti: İpekli kumaş, ipekli, nakışlı Çin kumaşı.

Yaz. (a)ltun : küm(ü)ş : işg(i)ti : kut(a)y : buşs(u)z : (a)nça : birür : (KT G 5),
(a)ltun : küm(ü)ş : işg(i)ti : kut(a)y : buşs(u)z : (a)nça : birür : (BK K 3-4), s(a)r(ı)g
(a)ltun]nın : ür(ü)ğ : küm(ü)şin : kırıg(a)gl(ı)g : kut(a)yın : kinl(i)g : (e)şg[(i)tis]in :
özl(ü)k : (a)tın : (a)dg(ı)rın : k(a)ra k[işin] kök : t(e)y(e)ğın türk(ü)me : bod(u)n(u)ma :
k(a)zg(a)nu : birt(i)m : (BK K 11-12); **EUyg.** (EUDDM: 126), (EUTS: 99), ... : ıaltı
yirtincüde 391 erüsi arkağı ikigü arķuru turķuru ķawsurup turķu işķirti böz 392 ulatı bir
ed bolur (TT VI-391); **Kar.** (DLT I, 145/3)

eşüklük barçın: Bürgü yapılmak için hazırlanmış olan ipekli kumaş.

Kar. (DLT I, 153/2)

ey bözi: İpekli kumaş.

Har. metā‘ bende ğalle tawar ey bözi / ķatır hem ħımārda zekātınñ sözi / tutar
bolsa munlarnı satmak üçün / bërür cümlesindin zekātınñ tüzi (MM-193/1)

gezi: Bir nevi ipek kumaş.

EOT yüz suyu dökme kimseye yok şimdiden tezi / aldır babana anterilik mâi bir
gezi (TS: 1689), (YTS: 93)

Bu kumaş türü ile ilgili edindiğimiz diğer bilgiler şunlardır:⁷⁴

ħarīr: İpekli kumaş.

Kar. ağı keğti ħarīr özün örtti öz / sini yağ sağıuçı körüp ķamdu köz (KB-5799);

Har. yūsufnı kıymet ķıldılar öz boyının ağırınça kümüş ağırınça altun ağırınça yıpar
ağırınça şeker (7) ağırınça ħarīr ağırınça ‘anber ağırınça kāfūr ağırınça edīm-i țāyīfı
(KE-75v/7), (HAT: 217), ħarīrge çulğatılmış kin yıpar tig tamām dürr dāneni kızlep

⁷⁴ Salman (2004): “Pamuk ve ipekle dokunmuş bir arşın eninde hareli bir kumaş çeşididir. Gezinin çözgüsü ipek, atkısı genelde pamuk veya pamuk-ipek karışımıdır. Dokunduktan sonra top halinde kalıplanarak hare verilir. Hemen her renkte dokunursa da açık renkli olanları daha çok tercih edilirdi. Saray kumaşlarından olan gezi, XVI.yy.dan itibaren görülmekte olup, yollu ve düz olmak koşuluyla iki türlü dokunmuştur. Geziler dış kaftan ve elbise astarı olarak da kullanılmıştır.” (s.29-30).

Pakalın (2004): “Sert ve hareli bir nevi ipek kumaşın adı idi. Her rengi vardı. Bilhassa açık renkleri makbuldü. Eni çok dardı. Topla satılırdı. Eski zamanlarda kadın elbiseleri geniş ve uzun olduğu için iki toptan bir elbise yapılabilirdi. Şam gezisi, Halep gezisi, Bağdat gezisi varsa da en makbulü Hint gezisiydi.” (s.664).

tutar tig (KHŞ-282); **Kıp.** takı zübeyr oğlu *ḥarīr* kisve kıldı andan soñ me'mün kisve kıldı üç kez kızıl *ḥarīr*den (İMVS-291a/3), zāhid ir özdeñ sevüp keyse *ḥarīr* / zūhd ü takvası anıñ fāsīd bolur (GT-142/2 (71b/2), her bir ḥalaḳada bir kisek *ḥarīr*gine (5) bağlağıl (MG-73a/4); **EOT** tonanurlar anda bilezükler altundan (359a) incüyle murassa‘ olmışlar ve gıyesileri anda *ḥarīr*dür dañı hidāyet verile (BKT-359a/1), ebrīşimdür bir ḳatı hem şol *ḥarīr* / kim anı geyse anıñ göñli erir (GAR-4974), ba‘zı (1) begler *ḥarīr* geydüñ görüp inkār eyledi (İKT IV-I 181a/1), pes atañ senünle (18) nice iderdi diyü şordı eytdi *ḥarīr* döşek döşerdi ve ḥarīr geydürürdi (İKT I 159b/18), ‘ömrüm icinde dībā ve *ḥarīr* geymeyim ve tīz dañı ṭon geymeyeyim (MÜS-26/8), revā mıdur eyā cism-i *ḥarīr*üm / ḥarīfün ola her bir būriyā-bāf (MN-220/8), aya-y-ıla yaşılayalar ve çün-kim tamām yaşılandı *ḥarīr* içinden çıkaralar (7) elek üzerinde gölgede ḳurıdalar muḥāfazat ideler (TM-132a/6), ḳarşu geldi varḳaya ol dem vezīr / döşedi atı ayağına *ḥarīr* (VG-499), benefşe gāliye gīsū şemāme anber bū / çemen abīr-i bisāt u semen *ḥarīr*-i siyāb (ŞYD-15/8), yūnus teveccüh ideli ka‘be-i ‘aşka cānilen / oldı mugaylān dikenı ayağı altında *ḥarīr* (YED-53/6), çağırdı muştucı geldi kanā‘at / *ḥarīr* donlar giyer biner burak at (RN-58), (KTS: 301), (BL 27a-6); **Çağ.** kim seniñ nāzūk teniñni kördi sağındı *ḥarīr* / muṭṭalı‘ bolğan velī köñlinde sindān atadı (MSD-635), (ÇTS: 440)

ḥarīr-i al: Kızıl (renkli) ipekli kumaş.

Çağ. (ÇTS: 440)

ḥaz: İpek kumaş.

Çağ. (ÇTS: 454)

ḥulıñ: Çinden getirilen, birçok renkleri olan ipek kumaş.

Kar. (DLT III, 371/16)

kaçaç: İpekli Çin kumaşı.

Kar. (DLT II, 285/1)

kāfğar: Safran renginde ipek kumaş.⁷⁵

Kar. (DLT III, 458/10)

kala ~ kale: İpek kumaş.

Har. özleri yol başığa çıkıp ötken kişilere nime körklüg (2) itin bar ya sığırın ya tewen bar tēgeç *kalā* öler erdi ve alar etlerin satkun alıp kelür erdiler (KE-95r/2); aymışlar bir altunğa (15) teger *kāleni* yarım altunğa aldılar aymışlar eki *kā(le)* aldılar *kāfirler* qorqmışta utru çıkmadılar (KE-225r/15); **Kıp.** kız aldı *kāleni* (KFL-166b/9); **EOT** *kālesüz* ilden ile yoryan kişi / renci *zāyi* ‘dür ü hem bitmez işi (GAR-7223), ol kişi eydür altun aqçem yok-durur / uş bilemce *kalā* kumaş çok-durur (YZL-216); etydiler (kim) yalancıdur bir ‘aybı bil / oğrıdur kaçguncıdur key saklagıl (YZ-8b/7-8),

kalın barçın: Sık dokunmuş, kalın ipek kumaş.

EOT (KTS: 380)

kalın kemhā: Kalın ipek kumaş.

Çağ. (ME: 76)

kemhā: İpek kumaş.

EOT ya‘nī bir şahş bir şahşa māl virse baña *kemhā* getürüviresin dise ol şahş ol mālā at alsa (7) bu mes’ele dağı geçen mes’ele gibidür (NHT-150a/6), şaldılar taht üzre hoş zībā döşek / atlas u *kemhā* (vü) gāh dībā döşek (VG-1433); **Çağ.** meger bu yirge haber boldı şah maqdemidin / töşediler ayağı üze ‘ālī atlas u *kemhā* (MSD-334), (ÇTS: 609)

⁷⁵ Salman (2004), bu kumaş türüyle ilgili şu bilgiyi verir: “Safran renginde, ipekli bir kumaş çeşididir. Fakat ne tür özellikleri olduğuna dair kaynaklarda başka bilgi mevcut değildir.” (s.32).

Bu kumaş türüyle ilgili edindiğimiz diğer bilgiler şunlardır:⁷⁶

kez: İpekli Çin kumaşı.

Kar. (DLT I, 327/4)

kin: İpekli kumaş.

EUyg. (EUTS: 110)

kutay: İpekli kumaş.

Yaz. (a)ltun : küm(ü)ş : işg(i)ti : *kut(a)y* : buñs(u)z : (a)nça : birür : (KT G 5),
(a)ltun : küm(ü)ş : işg(i)ti : *kut(a)y* : buñs(u)z : (a)nça : birür : (BK K 3-4), s(a)r(ı)g
(a)ltun]nın : ür(ü)ñ : küm(ü)şin : kırıg(a)gl(ı)g : *kut(a)yın* : kinl(i)g : (e)şg[(i)tis]in :
özl(ü)k : (a)tın : (a)dg(ı)rın : k(a)ra k[işin] kök : t(e)y(e)ñin türk(ü)me : bod(u)n(u)ma :
k(a)zg(a)nu : birt(i)m : (BK K 11-12)

lāceverdī atlas: Lacivert renkli atlas kumaş.

Çağ. (ÇTS: 688)

lāye: İpekli kumaş.

Çağ. (ÇTS: 694)

meles: Gayet ince, ipekli bir çeşit kumaş.

EOT incident mercandan beyaz yanağı / *meles* gömlek koç yigitin konağı (TS: 2802), (YTS: 153)

mindetü: İpek, ipekli kumaş.

Kar. (DLT I, 491-9)

nesc: İpekli kumaş.

⁷⁶ Özen (1982): “Atlas ve kutnu ayarında, kadifeye yakın, havsız, ipekli bir kumaştır. Altın ve gümüş tellerle nakışlı olarak dokunurdu. Ağır kaftanlık kumaştır.” (s.321).

Koçu (2015): “Altın ve gümüş tellerle nakışlı esvaplık ipekli kumaş; Hüseyin Kâzım Bey Büyük Türk Lugatın’nda ‘havsız kadife’ diyor. Düz renk, bir renk üzerine de dokunurdu; bilhassa ağır kaftanlık kumaştı. En güzel, ağır, kıymetli eski Türk kemhaları İstanbul ve Bursa’da dokunmuştur; Avrupa’dan gelenlerine de ‘Frengî kemha’ denilirdi.” (s.158).

Salman (2004): “Çatma ve kadifeye beraber en fazla kullanılan kumaştır. Kalın ve sık dokulu bir kumaş olduğu için genelde üst kaftan yapımında kullanılırdı.” (s.33).

Çağ. (ÇTS: 832)

perend: Nakışsız ipek kumaş.

Çağ. (ÇTS: 891)

permiyân: İpek kumaş.

Çağ. (ÇTS: 893)

sançba: Diba, ipekli kumaş.

EÜyg. (İdi.:170)

sayfûr ~ sayğur: Beyaz renkli ipek kumaş.

Çağ. kefen eyleb harir ile *sayfur* / sıpiban ol kefen ara kâfur (AL: 274), (AŞN: 591)

sündüs: Renkli ipek kumaş.

EOT (KTS: 674), lālenüñ hil'at-i şāhīsi kıızıl atılasdur / gönçe gül-gün geyer ü *sündüs*-i ahzar nergis (ADD-10/3), **Çağ.** keyip hoş *sündüs* istebrak kıızıl yaşıll u al sarığ / çemen şahidleri çıkısa kıllur şermende havranı (ÇTS: 1016)

Bu kumaş türü ile ilgili edindiğimiz diğer bilgiler şunlardır:⁷⁷

tavar: İpek kumaş, Şam kumaşı.

EÜyg. (EUDDM: 226), (İdi.: 173)

torha ~ torğu: İpekli kumaş, ipek kumaş.

EÜyg. (EUTS: 247), (EUDDM: 243), (İdi.: 174), ... : ıaltı yırtincüde 391 erüsi arıayı ikigü arıuru turıuru kıawsurup *torğu* iskirti böz 392 ulatı bir ed bolur (TT VI-

⁷⁷ Salman (2004): "Altın veya gümüş tellerle işlemeli ve nakışlı olarak dokunmuş ipek kumaşlara denir. Eskiden çok makbul olan bu kumaşlardan elbise ve kaftanlar yapılırdı." (s.38-39). Pakalın (2004): "Altın veya gümüş tellerle işlemeli ve nakışlı olarak dokunmuş ipek kumaşlardan birinin adıdır. Nazik atlas nevilerinden olanların çiçekleri de vardı. Buna 'diba-yi münakkaş' denilirdi. Eskiden çok makbul olan bu kumaşlardan elbise ve kaftanlar yapılır, sündüsü denilirdi." (s.294). Özen (1982): "Eski bir ipekli kumaş. Altın ve gümüş tellerle işlemeli ve nakışlı olarak dokunur; bu kumaştan elbise ve kaftanlar yapılırdı." (s.333).

391); **Kar.** yağız yir yaşıl *torğu* yüzke badı / hıṭay arkışı yaḏtı yavğaḥ eḏi (KB-68), (DLT III, 72/20), (KTS: 757), (İML: 74); **Kıp.** *torğu* örtti (KFL-170b/5), al *torḥam* yay[ı]lı tüşer (CC II-60b/11)

yoğun barcın: Sıkı dokunmuş, kalın ipek kumaş.

EOT (KTS: 888)

yufka ḥarīr: İnce ipek kumaş.

EOT (KTS: 896)

yupka çuz: İnce atlas kumaş.

Kıp. (KMT 20a/10)

yupka kēmḥā: İnce ipek kumaş.

Çağ. (ME: 97)

zünküm: Bir çeşit Çin ipeklisi.

Kar. (DLT I, 485/7)

1.5.2.3. Yün ve Kıl

‘abā: Yünden dokunan bir tür kaba ve kalın kumaş, kaba kumaş.

EOT develerinüñ yuları ḥurma lifinden idi gendülerüñ izārıları ‘abā idi ridāları (8) kelīm idi (İKT I 50a/7); **Çağ.** (ÇTS: 1)

ağı çuz: İpekten yahut yünden yapılmış kıymetli kumaş.

Kar. ḵayu neñ uçuz bolsa yirde yatur / ağı çuz ağır boldı törde yatur (KB-902)

boğasa ~ boğası: Çulhaların dokuduğu kalın bez.

EOT altı buçuk arşın karaman *boğasası* ağırlık ile bir keten verdim (TS: 627), (YTS: 36), çürük naḥdan u kimḥadan ṭoğrusı / şehet yigrek ola yiñi *boğası* (SN-367)

Bu kumaş türü ile ilgili edindiğimiz diğer bilgiler şunlardır:⁷⁸

cevāh: İnce, yünlü kumaş.

Har. du‘ānıñ ma ‘nīsi (20) bu turur ey devlet tācın başıñğa uruğlı ey mezellet
cevāhın egniñe keğdügli ıuğı (21) tüşkenlerni yoķaru kötürgen (KE-78r/20)

çapan: Çul.

Çağ. (ÇTS: 227)

çaydam ~ çiyden: Yatağa doldurulan veya yağmurluk yapılan ince keçe.

Kar. (DLT III, 176/12)

çekmen: Yün kumaş.

Kıp. (CC I-43a/20; CC II-64a/20); **Çağ.** (AŞN: 517), (AL: 229)

çuğa ~ çuĥa: Yün kumaş.

EOT gelincik çarşısında bir dükkândan iki *çuĥa* kaftan ve bir hegbe aldım (TS:
957), (YTS : 59)

çuĥĥa: Yün kumaş.

Çağ. (ÇTS: 261)

⁷⁸ Özen (1982): “El tezgahlarında, astarlık olmak üzere, pamuk ipliğinden dokunmuş bez. Aslı İspanyolca “bocaci”dir. Amele sırtı için gömleklik olarak da kullanılmıştır.” (s.305).

Pakalın (2004): “Amerikan bezine benzeyen ve kaput bezini de andıran bir nevi bezin adı idi. Tezgahlarda pamuk ipliğinden dokunurdu. ‘Lehçe-i Osmani’ de ‘bir nevi astarlık seyrek bez, iplikleri fitil fitil bir nevi bohça’ suretinde izah olunmuştur. Taşralarda dokunup İstanbul’a getirilen bu bezler bir zamanlar Fazlı Paşa Sarayı arkasındaki beş dükkanda Müslüman usta ve kalfalar tarafından boyanır ve tokmakla perdah edilirdi. Vesikalarda astar yerinde geçen bogasını kefenlik olarak kullanıldığını da “Selanikli tarihi”nin basılmamış kısmında (Nuriosmaniye kütüphanesi, No.313) defterdar Bürhanettin paşanın ölümünden bahis olan şu satırlardan anlaşılmaktadır: ‘bu esnada Belgrad’da defterdar Bürhanettin paşa ki Rumeli Beylerbeyi payesiyle ahkam’ı şerifede elkap yazılıp tahsil-i emvalde bez-i makdur etmekte iken ecel-i mukadder gelip bibeka dünyadan göçtüğü haberi geldi. Kefen için bir beyaz boğası bulunmayıp kendinin ticaret için getirdiği renkli boğasılardan kefen olsun diyü Ekmekçi zade defterdar Ahmet efendi tayin edip sonra bin bela bir boğası beyaz bulunup kefen etmişler. Aleyh-i rahmet-ül-bari’. Isparta ile Denizli taraflarında bu türlü bez limdi bile dokunmaktadır.” (s.238).

Salman (2004): “Bugünkü Amerikan bezine benzeyen ve kaput bezini andıran bir kumaş çeşidi olup, eskiden kaftanlara astar olarak kullanılırdı. Boğası, el eğirmesi ya da çıkırıkta bükülen pamuk ipliğinden yapılırdı. Genellikle orta kalite bir dokuma olup, beyaz renkliydi. Kaftan, kaftan astarı, sarık, entari, gömlek, kavuk, kavuk astarı, bohça, yağlık, yastık, yorgan yüzü vb. eşyaların yapımında bu kumaş türü kullanılmaktaydı.” (s.21-22).

çul: Kıldan dokunmuş kaba kumaş.

Kıp. (Kİ-KPÇKT: 54); **EOT** ‘abdülmelik öldi melül olup tonı altına yitmiş gün
çul geydi (İKT IV-I 186b/15), benüm başum beynüm (7) aldunuz dëyüp vardı bir eski
deve çuh buldı (DK Drs.55b.7); **Çağ.** seniñ hādımleñiñ andağ refi’ itti merātıp kim / çul
itse itleri keymes şereftin hibr ü dībānı (MSD-304)

karış: Yünlü kumaş.

Kar. (DLT III, 28/18)

kars: Yünden ya da kıldan dokunmuş kumaş.

EUyg. .. böz bertetip kars tokıyur (İKPÖ-II.4)

keçe ~ kiçe: Keçe, kıldan dokunmuş kaba kumaş.

Kar. (DLT III, 219/9); **Kıp.** (KPÇKTS: 136), (KMT 18a/7); **EOT** (BL 29a-3),
(TS: 2550), (YTS: 140), rengi ve şuyı ve ʔarāveti gitmiş yāķūtu birez kiçe içinde (3)
koyalar ve ol kiçeye bu hamīr olmuş büreyi ermenīyle ʔalın şıvayalar (TM- H.78b/2-3),
ol ʔubbaya iki örtü düzdiler biri (8) kızıl kiçeden ki kışın örterlerdi (İKT IV-I 14b/8)

Bu kumaş türü ile ilgili edindiğimiz diğer bilgiler şöyledir:⁷⁹

⁷⁹ Koçu (2015): “İplikten dokunmamış, yün veya kalın kıldan, ıslatılarak dövülmek sureti ile yapılan kalın, kaba kumaş. En kabası da kebe adını taşır. En âlâsından külâh yapılır; çizme ve bilhassa çarık giyenler ayaklarına, bacaklarına keçe sararlar. Keçeden ayak terliği yapılır. Giyimde kullanılmadığı takdirde yere döşenir, serilir, kapı perdesi olur, keçeden çadır yapılır.” (s.156).

Salman (2004): “Yün liflerinin sıcak, buharlı ve ıslak bir ortamda deterjanlı sularla bazı işlemlerden geçirildikten sonra dövülerek ve sıkıştırılarak liflerin birbirine geçmesi sonucu dokunmadan yapılan kalınca bir kumaş türüdür. Kökeni Orta Asya Türk sanatına kadar uzanır. Eskiden beri Asya’da daha çok göçebe Türklerce bilinen keçe sanatı, Selçuklular yolu ile Anadolu’ya girmiş ve bir zanaat olarak gelişmiştir. Göçebe Türklerin çadır ve topak evlerine örtü ve sergi olarak kullanılan keçeden ayrıca çarık, çizme, soğuktan korunmak için kepenek, külâh, eyer ve semer de yapılmıştır.” (s.33).

Begić (2016): “Türkler Osta Asya’da yaşadıkları coğrafya ve yaşam biçimlerine uygun giyim kuşam kültürlerini oluşturmuşlardır. Bu bağlamda İskit, Hun ve Göktürk dönemlerindeki hareketli yaşam biçimi nedeniyle yetiştirdikleri hayvanlardan elde ettikleri yünlerden yaptıkları keçe kıyafetleri kullanmışlardır. Kazılarda ele geçen keçe giyim kuşam ürünlerinin başlıcaları; pantolon, ceket, çizme, çorap, pelerin ve başlıklardır. Giyim kuşamın örtünmek ve hava şartlarından korunmanın yanı sıra topluluk içerisinde kişilerin aynı zamanda statülerini belirlemede önemli bir gösterge olduğu ve keçenin geniş kullanım alanı bulunduğu anlaşılmaktadır. Orta Asya’dan Anadolu’ya göçle birlikte yeni bir yaşama başlayan Türkler giyim kuşam kültürlerini de bu değişime uygun hale getirmişlerdir. Anadolu coğrafyası yerleşik yaşama uygun olduğundan gelen toplulukların büyük bir kısmı bu yaşam biçimini seçmiştir. Böylece, yerleşik yaşamın gerektirdiği ihtiyaçlar öne çıkmıştır. Anadolu Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı İmparatorluğu

kedüklük kiğiz: Yağmurluk yapmak için hazırlanmış keçe.

Kar. (DLT I, 508/22)

kidiz, kiyiz, kīz, küyüz: Keçe, kıldan dokunmuş kaba kumaş.

Yaz. [k](a)ḡ(ı)m : türk : bilg[e] [k(a)g(a)n [... (a)]tıs ir : tok(u)z og(u)z : *kid(i)z*⁸⁰
k(e)r(e)kül(ü)g : b(e)gl(e)ri : bod(u)nı [... tü]rk : t[(e)ḡri [...]] (BK D 1-2); **EUyg.**
(EUDDM: 154), (EUTS: 109), *kidizig* subka sukmiş takı ur katugdu bā tir ança bilinler
yablak ol (IB-33), seḡrem sanlıḡ soçusı az erdi mçnk 24 sunçuk *kidiz* töşekde ulatı
idişin 25 tavarın yalıñuz erksinip meniḡ 26 ol işletdim (MS-24), **Kar.** kıımız süt ya yün
yaḡ yoḡrut kúrut / yağım ya *kiğiz* hem erej evke tut (KB-4442), (DLT I, 508/22); **Har.**
bu kelmişde yarmakları yok erdi tavar çuvāl *kiyiz* arḡamçı (16) alıp keldiler (KE-
101v/15), barça şahāba tonlar takı *kiyiz*ler örtündiler (NF-31/7), kesip kıollar kıulaqlarını
uşol dem keyip *kiyiz* kesip saldı burun hem (KHŞ-4538); **Kıp.** ve eger *kiyiz* öze necāset
bolsa çewürse anı takı namāz kılsa birisi yüzi öze revā bolur (İMVS-154a/2), (KMT
18a/6), (EDM T212) (EDM 12b/8), takı bir yaḡşı *kīz*din murabba‘ yaḡırlık kıılḡıl (MG-
8b/9), (EDM Z/2/90); **Çağ.** (ÇTS: 642), künbeddaḡı medrese ve mescid ve dārü’l-
ḡuffāz fereşi üçün *kiyiz* bile büryā (AŞNV 8b/2), çün mēn-ı mecnūn başın eṡfāl taşı
sındurur / āh otı jūlīde saçımdın aña *kīz* küygürür (AŞN: 720), *kiz* bōrk üze kurcuk
çırmır irdi (AL: 348), (ME: 132), (ÇTS: 642)

koḡraḡu ~ koḡrun: Çul, kıldan dokunmuş kaba kumaş.

dönemlerinde toplumsal yaşam biçimi çok köklü değişikliklere uğramamış ve halkın giyim kuşam alanındaki keçe ürün ihtiyaçları hilik sistemi içerisinde yapılaşan keçeci esnafı tarafından karşılanmıştır. Bu dönemlerde giyim alanında yelek, pantolon, yamçı (pelerin), çorap, çizme, çoban kepeneḡi üretilmiştir. Özellikle keçe başlıklar toplumda statü belirlemede önemli rol oynamıştır. Askeri teşkilatta kullanılan keçe başlıklar da rütbeleri belirleyen unsurlar olmuştur. Diğer taraftan, farklı tarikat mensuplarının kullandığı keçe ürünler onların toplumda tanınmalarını sağlamıştır. Bu yönüyle keçe örtünme ve kötü hava koşullarından korunma işlevi dışında statü belirleyen bir işlevi de yerine getirmiştir.” (s.297).

⁸⁰ Kelime, Talat Tekin (2010) ve Muharrem Ergin’de (1982) “iki ediz” olarak geçmektedir.

Kıp. taķı kılāde asmaķ sewüglü turur *ķonraġu* asmaķdan (İMVS-343a/5), ve eger *ķonruġ* assa tifege yā iş‘ar kılsa yā kılāde assa (8) ķoyġa muħrim bolmas (İMVS-339a/7)

nemed: Keçe, kıldan dokunmuş kaba kumaş.

EOT arķasında (9) bir *nemed* yegni geymiş bir kezden na ‘ra urup eyitdi yā ħüseyin yoluġa (10) fedā olsun (MÜS-187/9)

örme: Keçe.

Kar. (İML: 56)

örüm: Çul.

Kar. şekerde tatıġlıġ ķavuk yür maġa / çuz ol bu *örüm* ton aġılar teġi (KB-4768)

pālās ~ pelās: Çul, keçe.

EOT (BL 26b-3, 29a-2, 31b-8), ‘üryān olup *pelās* geydi (MÜS-189/13), ħarīr atlas ŧon *palasa* irdi bir ġün ŧurdi ġirü ol sınađuġı dostları ķatına vārdı (MT-15b/11), mālik ġörür kerahet olmaķı secdenüġ *palās*lar üzerine daķı deriler namāzlaġular üzerine (13) secde eylemegi bel-kim yir üzerine eyleye (NHT-135b/12), heves ētdüġi zülfüġe ġöġül bu / *palās* olur faķīrūġ ħoş libāsı (MN-193/5), ķara *palas* üstinde düşe ŧılı / ķaraġu ġicede ġörürem kılı (SN-4357), üryān şol emir oldu ki atlasdan eder fahr / sultan bu ġedādır ki *palās* etti libāsı (ŞYD-6/15), kimdür bunda *palās* ġiyen oldur anda hulle ġiyen / dilde aġızda söylenen ol kimseye ġülmeyendür (YED-99/2); **Çaġ.** (ÇTS: 886), (ÇTS: 889)

şūf: Yün dokuma.

EOT ‘īsā ‘aleyhi’s-selām (6) *şūf* geyürdi ve aġaç yapraġın yir-idi ve ķavmına arpa etmegi yimege emr iderdi (İKT I 142a/6), andan ‘ömer buyurdi kim yezīde bir *şūf*dan cübbe geydürüp (12) deveye bindürüp cezire-i dehleke ġöndere-y-idi (İKT IV-I

182b/11), bir gün fuṣayl b. ‘ıyāza *şuf* geyer bir gişi geldi selām virdi (İKT IV-II 340a/15); **Çağ.** (ÇTS: 1006)

tağar: Çul.

Kar. yigüm ol köki bolsu yağmur suvı tap / ediz kum tüneyi *tağar* ton keḏeyi (KB-6571)

uyma: Çizme yapılacak Türkmen keçesi.

Kar. ol maṇa *uyma* basışdı (DLT II, 100/22)

yüne: Bir tür keçe.

EOT (BL 26a-7)

1.5.3. Bitki ve Hayvan Ürünü Kumaşlar

barçın: Bir kumaş türü, kadife.

EUyg. (EUTS: 33)

kaşaba: Keten ve ipekten dokunmuş bir çeşit kumaş.

Kıp. altında bir tāzī at başına mışrī *kaşaba* bağlap idi (GT-191/1 (96a/1-95b/13)

kaṭīfa: Kadife; ipek, yün ya da pamuktan mamul, parlak ve yumuşak bir kumaş.

Kıp. (CC I-46b/21); **EOT** bir kimseden daḥı dört biṇ dīnār ve iki biṇ dīnār ve bir ağır (2) bahālu *kaṭīfa* gelüp ibn-i ‘ömer ol gün girü bāzāra varup binid-içün borca bir dirhemlik (3) yem aldı (İKT IV-I 65b/2)

maḳmur: Kadife.

EUyg. (İdi.: 166)

yatuk: İki cins iplikten örülen - erişi yünden, argacı pamuktan - dokunan bir dokuma.

Kar. (DLT III,14/22)

1.5.4. Bezeli Kumaşlar

agı: İpek kumaş, altın ve gümüşle işlenmiş ipek kumaş.

Yaz. t(a)bg(a)ç : bod(u)n : s(a)bı: süçig : (a)gısı : yımş(a)k : (e)rm(i)ş : süçig : s(a)b(ı)n : y(ı)mş(a)k : (a)gın : (a)r(ı)p : ır (a)k bod(u)n(u)g : (a)nça : y(a)gutır : (e)rmiş : (KT G 5; BK K4), süçig : s(a)b(ı)ña : y(ı)mş(a)k (a)gısıña : (a)rtur(u)p : öküş : türk : bod(u)n : ölt(ü)g : (KT G 6; BK K 5), ır(a)k (e)rs(e)r : y(a)bl(a)k : (a)gı : birür : y(a)guk : (e)rs(e)r (e)dgü : (a)gı : birür : tip (a)nça : boşgurur : (e)rm(i)ş (KT G 7: BK K 5), bir tüm(e)n (a)gı : (a)ltun : küm(ü)şin : (a)gısın : b(a)r(ı)mın tör[t (a)d(a)kl(ı)g] y(ı)lk[ıs]ın : (a)y(a)gma : tuyg(u)t : bu (KT GB), ol y(e)rke : b(e)n bilge : toñukuk : t(e)gürtük üç(ü)n s(a)r(ı)g (a)ltun : ür(ü)ñ küm(ü)ş : kız kod(u)z : (e)gri t(e)be : (a)gı buñs(u)z : k(e)lürti (T 47-48), **EUyg.** ... küñine ayıña munçulayu berip ağılık taķı *agı* barım azgına altı (İKPÖ-VII.6), **Kar.** yaşıl kök sarıg ol *agı* ton keğip / aşıağı kötürse yaraşur yorıp (KB-2916), (DLT I, 89/20), (İML: 7); **Har.** ne eren topraķ astın kēñ cihānga sıgmağan / tar laħid içre yaturlar yörgeñip aţlās *agı* (KE-238v/8)

alaca: Çubuklu kumaş.

EOT (YTS: 6)

altunluk: Altınla işlenmiş, altınla süslenmiş (kumaş).

EUyg. (İdi.: 152)

barçın: Sırma kumaş.

EUyg. (EUDDM: 69)

bürd-i yemānī : Çizgili Yemen kumaşı ve bu kumaştan yapılan elbise.

EOT şı‘rī kim anuñ rütbesi şı‘rāya irişdi şı‘r ola ne şı‘r ol / bu arħ ile nesc itmedi bir *bürd-i yemānī* kimse şu‘arādan (ADD-3/35)

bürd-i yemenī : Makbul bir Yemen dokuması.

Har. mübârek peygâmbar ‘as (11) üzesiñe bir *bürd-i yemeni* örtüglüg erdi (NF-92/11); **Kıp.** yemen-den *bürd-i yemenî* alıp öz velâyetine kilip terk-i (10) ticâret kılıp bir dekenge kiçip oturmak tiler-men (GT-184/9)

çatma: Çiçekli kadife kumaş.⁸¹

EOT işbu hacı hızırdan iki top *çatma* kumaş ve yeşil çukayı elli dokuz altuna (TS: 837), (YTS: 51)

Bu kumaş türü ile ilgili edindiğimiz diğer bilgiler şunlardır:⁸²

çınahsı: Nakışlı bir Çin ipeklisi.

Kar. (DLT I, 489/1)

çit: Üzeri alaca nakışlı Çin ipeklisi.

Kar. (DLT II, 120/16)

Bu kumaş türü ile ilgili edindiğimiz diğer bilgiler şunlardır:⁸³

çitari: Bir çeşit yollu, ipekli kumaş ki yolları çok zaman ayrı ayrı renklerde olur.

EOT on adet *çitari* alaca ve beş adet sâde kutnu ve (TS: 927), (YTS: 57)

Bu kumaş türü ile ilgili edindiğimiz diğer bilgiler şunlardır:⁸⁴

⁸¹ “Çok eskiden beri Türklerin dokuduğu, sağlam dokunmuş kabartma çiçek desenli bir ipek kadife türüdür. Genelde zemin kadife, desen gümüş kılıptanla ya da tam tersi olarak kılıptan zemin üzerine kadife desen şeklinde dokunmuştur.” (Tez, 2008, s.14)

⁸² Salman (2004): “Düz zemin üzerine kadife tekniğiyle kabartma motifler oluşturularak dokunan eski bir desenli kumaş türüdür.” (s.24).

Koçu (2015): “Gayet sağlam dokunmuş kabartma çiçekli ipek kadife eski bir Türk kumaşının adı; ipekle karışık yahut som sırma tel ile dokunmuş olanları da vardır. Hükümdar elbiseleri yapılmış en lüks kumaşlarımızdan idi. Çatmalar elbiselik, örtülük, perdelik ve yastıklık olarak çeşit çeşit dokunmuştur.” (s.74).

Özen (1982): “Sağlam dokunmuş, kabartma çiçekli, ipek kadife eski bir Türk kumaşının adı. Umumiyetle nakışlı olup, zeminleri kılıptandır. İpekle karışık yahut som sırma ile dokunmuş olanları da vardır. Hükümdar elbiseleri yapılmış en lüks kumaşlarımızdan biri.” (s.307-308).

⁸³ Salman (2004): “Pamuk ipliğiyle bezayağı örgü tekniğinde dokunmuş ve üzeri baskı yöntemi ile desenlendirilmiş bir dokuma türüdür. Pamuk ipliğiyle seyrek olarak dokunmuş ve üzeri baskı ile desenlendirilmiş tülbenet şeklindeki başörtülük kumaşlara ise yazma denilmektedir.” (s.25).

Pakalın (2004): “Üzeri çiçekli ve şekilli pamuk bez, basma hakkında kullanılır bir tabirdir. Çit yorgan, çit döşek, çit perde, çit şalvar denilirdi. Sonraları çit yerine basma tabiri taammüm etmiştir. ‘Lehçe-i Osmani’de bu tabir için ‘çatmış, sıkışmış örgülü maruf bez’ izahatı vardır.” (s.379).

Özkarcı (1995): “1.Üzerinde alacalı nakışlar bulunan Çin kumaşı. 2.Kenevirden yapılmış bir nevi kaba örgülü bez, alaca nakışlı Çin ipeklisi. 3.Üzeri çiçekli ve şekilli bez, basma.” (s.302).

çuz: Yaldızlı, kırmızı renkli bir Çin kumaşı.

Kar. kayu neñ uçuz bolsa yirde yatur / ağı *çuz* ağır boldı törde yatur (KB-902), (DLT I, 325/24), nevadir süzük az bolur hezl öküş 480 *çuz* atlas bolur kız uçuzı böz ök (AH-479); **Har.** kirşeni qarğanı eñlik yağa tağlar şüreti / tonluğı tañsuk yığardın rüm hıñay atlas *çuzı* (KE-68v/2)

hārā ~ hāre: Menevişli kumaş.

Har. bu hüküm üzre kim ol taş erdi *hārā* katıglığı yüzindin āşikāra (KHŞ-223); **EOT** gül yañağdan hār zahmın hil‘at-ı *hāre* didüm / gamzesi nış urdı haqqā cān u dil nüş eyledi (ADD-240/3); **Çağ.** tüzüldi munda uş imdi ki kār-hāne-i çin / kabā kadınğa tokıdı bu *hāreni* hārā (MSD-332)

hārā-şikāf: Üzeri menevişli ipek kumaş.

Çağ. (ÇTS: 437)

huaçan: Desenli keçe.

EUyg. (EUDDM: 119)

istebrāk: Sırma ile işlenmiş bir çeşit kalın kumaş.

Kıp. (KPÇKTS: 115), **EOT** (KTS: 364), **Çağ.** keyip hoş sündüs *istebrāk* kızıl yağıl u al sarığ / çemen şahidleri çıkşa kıllur şermende havrānı (MSD-270)

⁸⁴ Koçu (2015): “İpekle karışık pamuk ipliği ile dokunmuş sarı ve kırmızı çubuklu bir kumaş; bilhassa Şam’da dokunurdu, İstanbul piyasasında halk isteği görmüş makbul kumaşlardandı. Renk ve nakışı bu kumaşa benzeyen bir balık da ‘çitâri balığı’ adını taşır.” (s.83).

Salman (2004): “Bir tel ipek, üç tel pamuk ipliğiyle, bezayağı örgüde dokunmuş bir yollu kumaş türüdür. Genellikle çubukları sarı ve kırmızı olup daha çok Şam’da dokunurdu. Çubukları desenli olarak dokunmuş olanları da vardır.” (s.25).

Özen (1982): “Bir ipek, üç pamuk ipliği ile dokunmuş, sarı ve kırmızı çubuklu bir kumaş. Bilhassa Şam’da dokunurdu.” (s.309).

Bu kumaş türüyle ilgili edindiğimiz diğer bilgiler şunlardır:⁸⁵

karğumı: Çiçekli, süslü ipek kumaş.

EUyg. (İdi.: 162)

kemek: Pamuktan yapılmış çubuklu ve nakışlı bir dokuma; bundan bürgü yapılır, Kıpçaklar yağmurluk yaparlar.

Kar. (DLT I, 392/3)

kerim: Nakışlı kumaş.

Kar. (DLT I, 398/10)

lohtay: Üzeri sarı benekli kırmızı bir Çin ipeklisi.

Kar. (DLT III, 240/1)

nak: Altın sırmalı bir tür ipek kumaş.

Kıp. (CC I-46a/27)

naşiç: Altın sırmalı ve incili bir tür kumaş.

Kıp. (CC I-46a/28)

perniyān: Nakışlı atlas.

Çağ. işikiñ tofraķı mecrūh bolğan cān u tenlerge / şifālķ merhemi boldı bisāt-ı
perniyān kildi (MSD-87)

sırma: Altın yaldızlı veya gümüş telden dokunmuş kumaş.

Kıp. silevsin yağı silkip bolmas *sırma* tonum bğüp b[ol] (CC II-60a/7)

sokaklı çarşaf: Yollu, çubuklu dokuma; çizgili kumaş.

EOT (TS: 3500),(YTS: 189)

⁸⁵ Salman (2004): “Yarım diba da denilen sırma tellerle dokunmuş kalın bir ipekli kumaş türüdür. Sündüs’ten daha az kaliteli ve yarısı ipek olan bir diba çeşididir. Zemini teşkil eden iplikler pamuk, motifleri ipektir.” (s.31).

Özen (1982): “Sırma ile işlenmiş bir çeşit kalın kumaş. Şam şehrinde yapılıp, XIX.yy.da Avrupa’dan bize gelen, iki yüzlü ve keten yahut yün karışık ipekli kumaş. Damasko, Şam ipeklilerinin Fransa’da ve İtalya’da dokunan taklitlerinin adıdır. Dimişki de denir. Bunların pamuklusuna ıstabrak denir.” (s.310).

yolak barçın: Yol yol çizgileri bulunan ipek kumaş.

Kar. (DLT III, 17/18)

zer-beft: Sırmalı kumaş.

Çağ. (ÇTS: 1277)

1.5.5. Kaynağı Belli Olmayan Kumaşlar

Ağ: İpekli kumaş ve benzeri gibi dokuma cinsinden sanat eseri olan her şey.

Kar. (DLT I, 79/8), (DLT I, 79/9); yağız yir yaşıl torğu yüzke badı / hııay arkışı
yağtı tavğaç *eđ* (KB-68)

ağşar: Bir tür kumaş.

EOT (BL 13b-5)

ađriyān: Kıymetli kumaş.

EOT eger bir (2) gişi *ađriyān* şatsa bahasın almadın virmese yöni olmaz (KG-127b.2)

aprak: Kumaş.

Kıp. (KPÇKTS: 10)

aşdar: Kaba, kalın bez.

EOT (YTS: 14)

asdar bez: Kaba, kalın bez.

EOT (TS: 243)

‘attābī: Bir kumaş veya giysi türü.

Kıp. (KPÇKTS: 16)

beglik bez: Değersiz, bedava bez.

EOT (TS: 483),(YTS: 29)

bezen: Bir kumaş türü.

Kıp. (KPÇKTS: 29)

bUrd: Bir çeşit çubuklu kumaş.

Har. ak duvāl-(8)-lîğ *burd* içküni süzük kıldı (MEŞ); **Kıp.** ‘alemluğ *bürd* (KFL-140a/7); **EOT** (ADD-3/35); **Çağ.** (ÇTS: 182)

çaBak: Çok ince dokunmuş bir çeşit bez.

EOT on iki adet *çabak* dülbent ve hayli deste bıçak ve bir miktar büyükbazar keteni ve yirmibeş arşın (TS: 781), (YTS: 50)

çar-täre: Bir çeşit kumaş.

Çağ. (ÇTS: 230)

çevək ~ çevük: Bir tür kumaş.

Çağ. ‘avratların başlarına geydükleri terkebe derler ve dağı bir kumāşa derler ki bir renge mahşûş ola, *çevək* atlas eylep öziğe libas / kèyip börk ornıda başığa tās (AŞN: 520), (ÇTS: 242)

çit bezi: Bir çeşit yerli kumaş.

EOT bir *çit* yorkan ma‘a çarşep ve bir alaca kilim ve kırmızı kilim (TS: 927), (YTS: 57)

Bir kumaş türünü ifade eden “çit” ile ilgili edindiğimiz diğer bilgiler şunlardır:⁸⁶

dimi: Bir cins kumaş.

EOT (TS: 1159), (YTS: 68)

Bu kumaş türüyle ilgili edindiğimiz diğer bilgiler şunlardır:⁸⁷

⁸⁶ Özkarcı (1995): “1.Üzerinde alacalı nakışlar bulunan Çin kumaşı. 2.Kenevirden yapılmış bir nevi kaba örgülü bez, alaca nakışlı Çin ipeklisi. 3.Üzeri çiçekli ve şekilli bez, basma.” (s.302).

Salman (2004): “Pamuk ipliğiyle bezayağı örgü tekniğinde dokunmuş ve üzeri baskı yöntemi ile desenlendirilmiş bir dokuma türüdür. Pamuk ipliğiyle seyrek olarak dokunmuş ve üzeri baskı ile desenlendirilmiş dülbent şeklindeki başörtülük kumaşlara ise yazma denilmektedir.” (s.25).

dokı: Bez.

EOT (BL 33a-4)

donlıg: Elbiselik kumaş.

EOT (BL 10a-11)

dürdem: Bir elbiselik kumaş.

EOT (BL 27a-10)

eksün ~ iksün: Değerli bir kumaş.

Çağ. (ÇTS: 330, 519)

ëski latta: Eski bez.

Çağ. (ME: 126)

eteklig böz: Etek yapmak için kullanılan kumaş.⁸⁸

Kar. (DLT I, 152/9)

fūta: Pantolon yapımında kullanılan bir tür çizgili Hint kumaşı.

EOT (BL 27a-4)

herevī: Herat'ta dokunan bir tür bez.

EOT eger adasa biz *herevī* diyü şatu içinde belürse belhīlīgı revādur (52b/1)

muḥayyer ola ya'nī bir şahş bir bizi şatun alsa *herevī* diyü ol biz belhī çıkşa şatusı revādur (NHT-52a/19)

ıskarlat: Bir tür ince bez.

⁸⁷ Özen (1982): "Verevine ve gayet sık dokunmuş kaba bir bez, kalın pamuklu bir dokuma. Gemicilerin içdonu ve gömlekleri dimiden olurdu." (s.311).

Koçu (2015): "Gayet sık dokunmuş bir kaba bezin adı." (s. 97)

⁸⁸ Ögel (1985), bu giyim kuşam unsuru ile ilgili "Eski Türkler, etekleri süslemek için, eteğe ayrı bir de eteklik dikiyorlardı. Herhalde bu eteklikler daha iyi kumaştan seçilmiş olmalıydılar ki, bunların kumaşlarına da eteklik böz, yani "eteklik bez" diyorlardı. Bu Türk eteklikleri, bizim tıriz ve Arapların da tıraz dedikleri, üzerlerinde Kuran sureleri yazılı, eteklikler ile aynı olmasa gerekti. Fakat şekil ve gaye bakımından ne de olsa yakın sayılırlardı. Ortaasya'da, 'kürkün eteğine vurulan teğelti ile yorganın kenarına dikilen parçalara' ise kıyuu denirdi. Bu da bizim kıyı sözümüzle ilgilidir. Elbise eteğine kürkler de dikilirdi. Bazı Türk ağızlarında ise bu etek, kunduzlama sözü ile ifade edilirdi. Bu, elbisenin kenarına kunduz kürkü dikmek manasına geliyordu." bilgisini verir (s.71).

Kıp. (CC I-46b/5)

iri ibrişim-i ħaricī: Kaftan veya palto gibi dışa giyilen bir çeşit hafif giysinin kumaşı.

EOT (BL 27a/6)

ķabā: Bir kumaş cinsi.

Kıp. (KPÇKTS: 121)

kālā: Kumaş.

Çağ. (ÇTS: 567)

ķalın böz: Kaba ve kalın kumaş.

EUyg. (EUTS: 163)

kāř: Bir cins dokuma.

EOT yükile yağ (u) *kāř* (u) biz aldılar her birini deveye yüklediler (EDKY-1189)

kefenlik: Kefen olarak kullanılabilen bez.

Har. resül ‘aleyhi’s-selām *kefenlik* tiledi (3) bulmadı ķaplan terisidin yağusı bar erdi aña yörgediler (KE-224v/2), yükindin *kefenlik* böz çıkardı taķı keltürdi (NF-131/10); **EOT** eger *kefenligi* olmasa (2) eski bizlerden daķı kefen ķılsa revā olur (KG-37a.2)

kenzi: Kırmızı, sarı, yeşil gibi birtakım renkleri olan bir Çin dokuması.

Kar. (DLT I, 422/27)

ķıçaç: Dokuma.

Kar. (İML: 42)

kırgağlıg: Kenarlı, kıyılanmış kumaş.

Yaz. s(a)r(ı)g (a)ltun]nın : ür(ü)ñ : küm(ü)şin : *kırg(a)gl(i)g* : kut(a)yın : kinl(i)g : (e)şg[(i)tis]in : özl(ü)k : (a)tın : (a)dg(ı)rın : k(a)ra k[işin] kök : t(e)y(e)ñin türk(ü)me : bod(u)n(u)ma : k(a)zg(a)nu : birt(i)m : (BK K 11-12)

kiygülüg: Giyeceklik (kumaş / para? y.n.).

Çağ. her yıl ihtiyāc ehliğa *kiygülüg* yitkürgeyley (AŞNV-6a/18)

köñleklik: Elbiselik kumaş.

Har. bir yeñi *köñleklik* taķı ol yarmaķdın (8) almadı (NF-253/7)

kuanpu ~ kanpu ~ kunpu: Kumaş.

EUyg. (EUDDM: 166)

ķubāş: Kumaş.

EOT (KTS: 467)

ķumāş: Kumaş.

Har. ewdeki *ķumāş*ların bir tewege yüklep yazarok tegmesünler tewedin tüşgen bizge arķasında ķalģan (8) sizge tēp (KE-228r/7), revān kūn tilkūsi kötürdi başın sata başladı ‘alemķa ol *ķumaş*ın (KHŞ-2011); **Kıp.** (KPÇKTS: 163); **EOT** anlara *ķumāş* bile ya özgesi bile baylar üstine ķadarınca fakīrler üstine ķadarınca mūt‘a vērmeķ yahşılıķ bile ģaķdūr (BKT-37b/6); mu‘āviye yezīde bī-ģad māllar ve çok (17) *ķumāş*lar gönderüp yezīd anlaruñ yarusın aģnefe baģışladı (İKT IV-I 48a/17); daģı çok dürlü *ķumāş* (20) bile gönderdi (İKT IV-II 243/19); andan ķāđī anı zindāna vura ve mālī ya *ķumāş*ı varısa ķāđī (13) şata borcıyıçun ve borcın ödeye (KG-144b.12); daģı ģacca varmaķda olma nāşī / viriceķ ģaķ saģa mālī *ķumāş*ı (BH-26a/13); çevre ķonar ol ķuyu yöresine / ķul ķaravaş çok *ķumāş* bilesine (YZL-185); gördiler ol ēl(t)dügi *ķumāş* ģerü / çıkdı yükden gördi bir bir anları (YZ-35a/15); ķuşuñ alaķanını *ķumaş*uñ arusını kızuñ ģökeģini toķuzlama çarģap çuģa ģanlar ģanı bayındıra pencik çıķardılar (DK

Drs.62b.3); her baķanuñ gözine  lmiř ve  onları murd r  ana bulaşmış gözükür ola yakınına varmaĝa ve  um şın almaĝa gerekince tittin r yakınına varmayalar (TM-64a/1); ya‘n  ikisine daķı yararda  um ř gibi  avar gibi ikisi arasında bar bar ola züfer (16)  avlında (NHT-37a/15); çul  aravař  atır (u) raĥt (u)  um ř / bile virdi kim  ılısarlar ma ‘ ř (EDKY-360); cevher   altun g miş m l u  um ř / cümle senün ben saņa bir  aravař (VG-288); (KTS: 470), (BL 47b-4);  aĝ. (ME: 55), ( TS: 668)

Kelimenin “kumaş, dokuma” anlamı ile ilgili edindiĝimiz diĝer bilgiler şunlardır:⁸⁹

laçato: Bir tür çizgili kumaş.

Kıp. (CC I-43a/23)

matah: Kumaş.

EOT (TS: 2798), (YTS: 153)

mondobari: Bir tür çizgili kumaş.

Kıp. (CC I-43a/23)

 r k:  r lm ş olan her nesne.

Kar. (DLT I, 69/23)

sa arlat: Bir çeşit kumaş.

 aĝ. ( TS: 941)

s lu: Sarık ve elbisesi yapılan bir tür kumaş.

 aĝ. ( TS: 946)

seyrek: Sık ve katı  r lmemiş, hafif ve ince kumaş.

EOT (BL 26b-11)

şalaşu: Bir çeşit Çin dokuması.

⁸⁹  zen (1982): “Y n, keten veya ipekten dokunmuş, sade veya nakışlı her türlü dokumaya verilen ad. Eskiden pamuklu dokumalara bez denirdi. Bugün umumi manada her türlü dokumaya kumaş denilmektedir.” (s.323).

Eren (1999): “Pamuk, yün, ipek gibi şeylerden makinede dokunmuş her türlü dokuma. < Ar. qum ş.” (s.266).

Kar. (DLT I, 446/4)

şayka: Bir cins kumaş.⁹⁰

EOT kara şaykalı⁹¹ teküre selâm virdi. (DK Drs.91b.1)

taşlıg: Giyimin yüzü için kullanılmaya yarayan kumaş.

Kar. (İML: 69)

tavar: Çin kumaşı.

EUyg. (EUTS: 228)

tefelü: Dokunurken örgüleri tefe denilen tarakla sıkılaştırılmış.

EOT (YTS: 206)

ters: Bir tür kumaş.

Kıp. (CC I-46b/6)

tikme: İğneyle dikilmiş olan şey.

Kar. (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014)

tokulğan~ tokulmuş: Dokunmuş bez.

Çağ. baht u hem-var *tokulgan* bözi / közkeli vasıfdın artuk özi (AL: 210),(AŞN: 483), (AŞN: 483)

tokunmuş: Örülmüş, dokunmuş bez, kumaş.

Har. (KTS: 754)

⁹⁰ Bu kumaş türüyle ilgili edindiğimiz bilgiler şunlardır:

Salman (2004): “Çuhadan daha seyrek dokunan, verev görüntüsü olan, dimi örgüyle dokunmuş yünlü bir kumaştır. Genelde lacivert veya siyah renkte dokunurdu. Kaba dokulu olmakla birlikte, sıcak tuttuğu için, yakın tarihimize kadar özellikle köylüler ve bazı kasaba esnafı arasında ceket ve pantolon yapımında kullanıştır.” (s.39).

Özen (1982): “Çuhadan daha seyrekçe ve iplikleri verev olarak dokunan, dimi nevinden ince yün kumaş.” (s.325).

Şemsettin Sami (2015): “Dokunması verev ve dimi suretinde ince ve kabaca çuha.” (s.1130).

Pakalın (2004): “İplikleri verev olarak dokunan dimi nevinden bir yün kumaş; çuhaya nisbetle kaba olmakla beraber daha sıcak tuttuğu ve ucuza da bulunduğu için iş güç sahipleri tarafından giyim eşyası yapılır.” (s.312).

⁹¹ Kelime, Özçelik’in (2016) çalışmasında “şapkalı” olarak kaydedilmiştir; ancak kelimenin okunuşunun “şaykalı” olduğunu düşündüğümüz için, biz bu şekilde aktarmayı uygun gördük.

tonlık ~ tonluk: Elbiselik kumaş.

Kar. (DLT II, 11/10), (KTS: 757); **Har.** (HAT: 601); **Kıp.** köni bolsa anıñ tã‘at-ke boynı / sa‘âdet *tonluğun* dāyim tokıǵay (GT-274/8 137b/8); **EOT** açup gördiler ki içinde bir iki *tonluq* yoğun yünden tokunmış ‘abā var (İKT IV-I 201b/12), ne *tonlık* var ne ħarclık var ne tīmār / ne ħod at arpası var ne ‘ulūfe (ADD-322/6), (YTS: 210); **Çağ.** (ÇTS: 1147)

turğa: Dokunmuş şeyler.

Kıp. (KMT 20a/11)

ületü: Kumaş.

EUyg. (EUDDM: 262)

üs: Kumaş.

Çağ. (ÇTS: 1199)

vala: İnce kumaş.

EOT buçuk arşun *vala* ak *vala* çenber 15 ak bez çenber iki 10 (TS: 4142)

yalañ: Kaftanlık kumaş.

Çağ. eki yüzge hem dekley ü ton bėrip / *yalañ* ton alarça (yana) on bėrip (AŞN: 813), (AL: 390)

1.5.6. Giyim Kuşam İşinde Kullanılmayan Kumaşlar / Kumaş Parçaları

al: Düğünde güveyin boynuna atılan mendil büyüklüğünde kırmızı bez.

EOT şunarsam elüm söyler isem dilüm / tutarsam *alım* tanışursam bilüm (SN-4396)

beçkem: Alâmet, belge; ipekten veya yaban sığırı kuyruğundan yapılan alâmet olup, savaş günlerinde yiğitler takınırlar.

Kar. (DLT I, 483/11)

bez ~ biz: Adi kumaş parçası; kumaş parçası.

Kıp. (KPÇKTS: 29), (KPÇKTS: 33); **EOT** bez gibi yırdı iki pāre yapana atdı (MÜS-159/7)

bıçış: Büyüklerin konukluğuna, düğününe, davetine gidenlere verilen ipekli kumaş.

Kar. (DLT I, 366/21)

çapar ~ çapur: Çaput denilen paçavralar.

Kıp. (KPÇKTS: 46)

çapıt ~ çaput: Adi bez, paçavra.

Kıp. (KPÇKTS: 46); **EOT** ben de bildim şu dünyaya geldiğim / tuzlandım da çapıtlara bezendim (TS: 825)

çiprek ~ çöpreG ~ çüBrek: Paçavra, köhne ve fersude bez ve basma parçaları.

Kar. aydı ey kâşkî men ölsem munda burun (3) bolsam hayz çöpreki unutulmuş (RKT-31/9b3); **Har.** yâ ‘āyişe peygāmbar vefâtı bolmışta yüziğe örtgen çöprek sende bar-mu tēdi erse (2) men aydım ol çöprek mēnde turur tēdim (NF-104/1-2); **Kıp.** (KPÇKTS: 50, 53), (EDM Z/2/82), (EDM C32), (KK 50a/5), (KPÇKTS: 54)

dürülik: Düğün hediyesi olacak kumaş.

EOT (TS: 1334),(YTS: 75)

egin: Suvar oymağının alışverişte kullandığı, eni bir buçuk karış, uzunluğu dört arşın gelen bir bez.

Kar. (DLT I, 78/2)

eşük: Hanlardan, beylerden birisi öldüğü zaman mezarı üstüne serilmek üzere gönderilen ipek kumaştır. Bu kumaş sonra parçalanarak yoksullara dağıtılır.

Kar. (DLT I, 72/8)

kamdu: Dört arşın boyunda, bir karış eninde bir bez parçasıdır. Üzerine Uygur hanının mührü basılıp alışverişte para yerine kullanılır. Bu bez eskirse her yedi senede bir yamanır, sonra yıkanır, yeniden üzerine mühür vurulur.

Kar. (DLT I, 418/16)

obrağ : Paçavra.

Çağ. (ÇTS: 858)

sarım: İbrik, testi gibi şeylerden içilecek olan nesnenin süzülmesi için bu kapların ağzına gerilen ipek kumaş parçası.

Kar. (DLT I, 397/21)

şukka: Kumaş parçası.

Çağ. kazā kilkidin anıñ *şukka*-i livāsığa yazılğan a‘dā-figeni kim (AŞNNC-6b/5), (ÇTS: 1052)

şebrek ~ şüprek: Yırtık bez parçası.

Kıp. (KPÇKTS: 255), (EDM 12b/8)

tañuk: 1. Çevgen oyununda topu gerilen ipten geçirebilene verilen ipek kumaş. 2. Hakanlara sefer ve benzeri zamanlarda yemek ve ipek kumaş gibi şeylerden verilen armağan. 3. Savaşta mızrakların ve bayrakların uçlarına takılan ipek kumaş.

Kar. (DLT III, 365/9), (DLT III, 365/7-12)

torğu ~ turgu: Beratlarla ve hükümlerin başına, kağıdı korumak için yapıştırılan kumaş parçası.

Çağ. şol rengin kumāşa dërler ki ber’âtların ve hükmlerün evveline yapışdururlar kâğadı hıfz için ki ğarā’ibü’s-şığarda gelür nāmesin cān perdesiyle çırmadım kim ‘ışk ara / el-hisāb algay nişānım başıda *torğu* körüp (AŞN: 466), şol renkin kumaşa dirlerki berātıların ve hükümlerün evveline yapışdırırlar kâğıdı hıfz için ki garaibü’s-sıgar’da kelür nāmesin can perdesige çırmadım kim ışk ara / il hisab algay nişānım başı da *turgu* körüp (AL: 201)

ulatu: Burun temizlemek için koyunda taşınan ipek kumaş parçası.⁹²

⁹² Akalın (2007), “ületü” şekliyle değerlendirdiği kelimenin Kaşgarlı’da yer almış olmasını şöyle değerlendirir: “Dīvānū Lugāāti’t-Türk’te kullanılan ületü ‘ipek mendil’ de ilgi çekici bir veridir. (...) Bu veriler, Türklerin giyimlerine ve temizliklerine ne kadar dikkat ettiğini, ütülenmiş giysilerle, ipek

Kar. (DLT I, 136/10)

yağlığ: Mendil, bez parçası.

EOT sol yanadan aldı avrat *yağlığı* / solda kaçan bula kimse sağlığı (TS: 4199), (YTS: 230); **Çağ.** (ÇTS: 1220)

yıprak: Paçavra.

Kıp. (KPÇKTS: 321)

yurun: Paçavra.

EYyg. (EUTS: 305)

yurun: İpek kumaş parçası.

Kar. (DLT III, 22/1)

1.6. Giyim Kuşam İşi

1.6.1. Giyim Kuşam İşinde Kullanılan Eşyalar

ağaç: 68 cm. uzunluğunda ağaçtan yapılmış arşın.

EOT (TS: 26)

batga: Külâh yapmak için üzerinde yün ve keçe kesilen tahta.

Kar. (DLT I, 424/6)

bıçkı ~ bıçkıç ~ bıçĖuç ~ buçkı: Makas.

Kar. (DLT I, 452/3); **Kıp.** (CC I-43a/21), (KPÇKTS: 30), (KMT 24b/13), (CC I-42b/26).

bıçkı: Kunduracı bıçağı.

EOT (BL 12b-7)

biCek: İğne.

mendillerle dolaştıklarını gösterdiği gibi Türk uygarlığının boyutlarını gözler önüne sermesi bakımından da ilgi çekicidir.” (s.109)

Çağ. yaramnı tikeli başıñ üze bicek mu ikin / *bicek* de reşte-i canım yahud ipek mu ikin (AL: 129), yaramnı tikeli başıñ üze biçek mü êkin / *biçek*de rişte-i cānım mu yā ipek mü êkin (AŞN: 336)

biz: Deri vb. şeyleri dikerken iğne geçirecek yeri delmek için kullanılan sivri uçlu tığ.⁹³

Kar. (İML-21); **Kıp.** (CC I-43b/4; CC II-81b/7b); **EOT** (BL 12b-7); **Çağ.** (ME: 138)

bogmak: Gömlek düğmesi.

Kar. (DLT I, 466/23)

börk yağı: Külâh kalıbı.

Kar. (DLT III, 361/16)

derzî kapçuğı: Terzi çantası.

Çağ. (ME: 43)

derzî kisesi: Terzi kesesi.

EOT (BL 16b-6)

engüşter: Dikiş yüksüğü.

Kıp. (KPÇKTS: 73)

engüştüvān ~ engüştüvāne ~ engüştene: Dikiş yüksüğü.

EOT ol yirlerde çok bulunduğı-çun (6) bundan *engüştüvāneler* ve kaşuklar ve dügmeler ve bıçak şapları ve dahı (7) bulara beñzer nesneler düzerler (TM-64b/6), ‘ācdan (7) nerd ve şaṭranç ve *engüştüvān* ve dahı bulara beñzer nesneler egerçi düzerler (8) lākin necis durur şer‘an isti‘mālī revā olurlardan degüldür (TM-113b/7), (BL 16b-6, 25b-11)

⁹³ Biz ile ilgili Yüce (2003), şu bilgileri verir: “Tığ: Yazı dilimizde biz diye de bilinen alete denir. Tığ, ipliğin geçeceği delikleir açmak için kullanılan 3 mm çapında, 8-10 cm uzunluğunda ucu sivri demir bir çubuktur. Bu demir çubuğun öteki ucu 8-10 cm uzunluğunda, silindir biçimindeki ve tığın sap kısmını oluşturan bir ağacın içine 3-5 cm kadar saplanmıştır. Sivri uçla dikilecek yere iplikli iğnenin geçmesi için delik açılır, iplikli iğne buradan geçirilir, bir ikinci iplikli iğne de aynı delikten karşı yönden geçirilir, sonra yeni bir delik açılarak dikim işi bu şekilde sürdürülür.(...)” (s.324)

etikçi bıçağı: Çizmeci, ayakkabıcı bıçağı.

Kıp. (CC I-43b/5)

gez: Makas.

EOT hemān belüğinden *gez* çıkarup atnuñ terkilerini tırtıdı (2) üzdi (DK Drs.122b.1)

halğa: Zırh yapımında kullanılan halka.

Kar. yumşattımız temürni étkil tép yarıklar endāze kılğıl *halğa* içinde (RKT-33/34a1)

hıyāt: Dikiş iğnesi.

EOT ‘ışık ile dā’ī bugün şöyle naḥīf oldu kim / tapuñ ‘azm eylese yol vire semmü’l-*hıyāt* (ADD-260/7)

ırgak: Kopça.

EUYg. (EUTS: 87), tuu ewini sayu alqu (118) otluğ *ırgak* blgürtmis krgk (.) (TT V.12-118), bu savağ eşidip çştani ilig beg 150 *ırgak*ın ... (ÇBH-150)

igine ~ igne ~ ignü ~ ine ~ iyne: İğne.

Har. ‘abdul’lāh selām (21) tağı ka ‘bü’l-aḥbār raḫiya’llāhu ‘anhumā aydılar tecellī nūrı *igne* yurdusındın çıkıguça erdi (KE-121r21), (HAT: 251), tişip la’l ol revān *igne* kiçürdi töküp suv köñliniñ otın öçürdi (KHS-4194); **Kıp.** sürmedān tağı közgu tağı tarak tağı *igne* tağı kıptu (6) tağı misvāk tağı bıcağ yakı yipler kerey tağı tayağ (İMVS-297a/5), saptı yiplikni ignege (KFL-41a/9), (KK 72a/4), (EDM 10a/4), (KPÇKTS: 107), (KMT H107, K128, C38), (CC I-42b/25), (KPÇKTS: 107), (CC II-65b/33), (KPÇKTS: 112, 118), (EDM M110), (KMT-25a/1); **EOT** o geyikleri atup içinde ok birine doqınup dımışkī (11) *igne* ter atlasdan geçer gibi bir yanından çıkup (İKT IV-II 225b/11), zağal

durur ve çok (2) olur kim *igne* ucuyla hâliş müşk nâfelerini delerler (TM-118b/2), (KTS: 344), (BL 16b-4), işitdün meryemoğlu dostına varuriken / gör âhir yarım *igne* ‘îsâyı yoldan kodı (YED-369/8); **Çağ.** (ME: 32), (ÇTS: 513)

ignelik ~ ingelik: İğnelik, iğne kutusu.

EOT (BL 16b-5), (TS: 2020), (YTS: 113)

ilmek: İlmek, düğme, bağ, zincir.

Çağ. (ÇTS: 523)

kaptı ~ kıptı ~ kıptu ~ kıftı ~ kıftu: Makas.

Kar. (İML: 42), (DLT I, 416/12); **Kıp.** (KMT H87, K162), (KK 72a/3), (CC I-43a/21), (KMT 24b/13), takı sewüglü turur bilesinçe alğay sürmedân takı közgü takı tarak takı igne takı *kıptu* (6) takı misvak takı bıçak takı yipler takı kerey takı tayağ (İMVS-297a/5)

kepkep: Ayakkabıların altına çakılan ufak demir çivi.

EOT atunğ ayağı na‘liyiçün bedr olur hilâl / ılduz ki yire gökden iner *kepkep*ündedür (ADD-68/3)

kimsen: Başlıkları ve kavukları süslemek için kullanılan altın kırıntıları.

Kar. (DLT I, 437/25)

kip: Ayakkabı kalıbı.

EOT (BL 12b-7)

kōş biçek: Argu lehçesinde makas.

Kar. (DLT 498/399)

koza: Gümüştan ve sırmadan yapılmış süslü düğme.

EOT bir nevi‘ hoş-nüma düğmedir türkide *koza* ta‘bir olunur ba‘zı gümüştan ve sırmadan yapıp ekseriya şemseli kaput yakasına dikilir (TS: 2689), (YTS: 146)

ml̥kraz̥: Makas.

EOT şuyı taş tancaraya koyalar kömür odınun üzerine koyalar (3) ve on mişkāl mercimekleyin *mi̥krāz̥*-ıla pārelenmiş ‘anberi didüğümüzleyin (4) çanağa koyalar (TM-132b/3); *Çağ.* (ÇTS: 756)

mundu: İğne.

Çağ. kirpiki yok kim ol şıfat hindū / sançıban bağı içre yüz *mundu* (AŞN: 769)

oymah̥ ~ oymak: Terzi yüksüğü. Tunçtan yahut deriden yapılır. Terziler parmaklarına iğne batmaması için takarlar.

Kıp. (CC II-58a/37b), (CC I-42b/27), (ETZ-KPÇKTS: 207); *Çağ.* (ME: 126)

sap̥ğuç: İğneye ip geçiren alet.

EUyg. (İdi.: 170)

sındı ~ şındı ~ sındu ~ şİndU: Makas.

Kar. (DLT I, 418/15); *Kıp.* (KPÇKTS: 235), (EDM 9b/13), (KMT 24b/13), (KMT H78, K189); *EOT* bu resme söylenirdi kendisiyle / keserdi şad ipin gam *sındusiyle* (TS: 3434), (YTS: 186), alalar taşdan bir tancarayı şu-y-ıla talduralar sac-(8) ayak üzerine koyalar ve alalar bir çīnī çanağı içene mercimek (9) kadarınca *şındı*yla pārelenmiş ‘anberden / on dirhem koyalar (TM-131a/9), boyuḡda hil‘atūḡ gördise ḡayyāt / elinden arşun ile *şındı* düşdi (ADD-165/3), andan ‘abdūlmelik ol başları ilten gişiye biş yüz (16) dīnār virüp buyurdı bir *şındu* getürdiler (İKT IV-I 51a/16), eger (13) şabsuz bıçağıla ya gereyile ya *sındı*yla boğuzlasa revā olur (KG-105b.13), bu resme söylenirdi kendisiyle / keserdi şad ipin gam *sındusiyle* (TS: 3434), (YTS: 186), (BL 16b-6)

sındıcık: Küçük makas.

EOT (TS: 3437)

sūzen: İğne.

EOT ol kadar baş üzre *sūzen*-veş kapuñda yelmişem / kim gören za‘file şanur rişte-yi yektā beni (MN-267/3); **Çağ.** (ÇTS: 1013)

tōka ~ toku: Kemer, kayış tokası.

Kar. (DLT III, 226-21); **EOT** (BL 26a-4)

tomrum yıgaç: Pabuççuların üzerinde sahtiyan ve gön gibi şeyleri kestikleri ağaç kütük.

Kar. (DLT I, 485/2)

topçı: Düğme.

Çağ. (ME: 147), (ÇTS: 1148)

tuş: Başa veya kemere takılan altın veya gümüş toka.

Kar. yağız yir kıatındaki altın taş ol / kalı çıksa begler başında *tuş* ol (KB-213), (DLT III, 125-12)

TüGme ~ tüvme ~ tüyme: Düğme, gömlek, hırka, kaftan gibi şeylerin düğmesi.

Kar. (DLT I, 433/13), (İML: 77); **Kıp.** (CC I-51a/5), (EDM M149, T267); *tü[v]me* tü[v]dim tütgenge saldım (CC II-60b/14), (EDM C36, M149), taķı köñlegini tügmelemegey ve eger *tügmesin* (8) şişse bir ili birle kayırmas (İMVS-192a/7), eger tileseñ tonıñnıñ (3) baťānesinde ilgik *tügme* tikgil (MG-26b/3), *tügme* urdı köñlekge (KFL-46a/8), (EDM 12b/6), (KMT 20a/3); **EOT** altın üsküflü gümüş *tügmelü* dilberler ile / bize gercikleneler begler ağalar niçe bir (TS: 3867), (YTS: 215), cirmi (12) oll hadd-ile küfeke ve yumşak durur kim eger andan *dügme* veyā kadeh veyā (13) bıçaķ şapı düzeler üzerine bir kaç vaķt geçmeg-ile ezilür (TM-81b/12), (BL 27a-11); **Çağ.** (ÇTS: 1169), (ÇTS: 1170)

umun: İğne.

Çağ. (ÇTS: 1185)

üksük ~ yiksük ~ yüksek ~ yüksük: Terzi yüksüğü. Tunçtan yahut deriden yapılır. Terziler parmaklarına iğne batmaması için takarlar.

Kar. (DLT III, 46/16); **Kıp.** (KPÇKTS: 332), (KPÇKTS: 323), (KPÇKTS: 297)

yahta: Eskiden kavuğun tepesine diktikleri düğme.

EOT (TS: 4213)

yigne ~ yine ~ yiğne: İğne.

EÜyg. (EUTS: 296); **Kar.** (DLT II, 3/23), (ABE, DLT 202/173), (KTS: 882), (İML: 89); **Kıp.** (EDM M157, T176), (KFL-17a/1), (KMT 25a/1), (KMT H107, K137); **Çağ.** (ÇTS: 1254)

yignelik: İğne kabı.

Kar. (İML: 89)

1.6.2. Giyim Kuşam İşinde Kullanılan Kumaş Parçaları

busağa: Pabuç yamalığı.

Kıp. (KPÇKTS: 38)

cîr: Tabaklanmış deri parçaları.

Har. takı dört yastuk aldılar edîmdin içlerine *cîr* katıgılık takı şüfdın perde (12) aldılar (NF-159/11); **Çağ.** (ÇTS: 210)

çabuğ: Don ağına veya giyimin eteğine eklenen parça.

Kar. (İML: 23)

çarukluk: Çarık yapılmak üzere ayrılmış deri.

Kar. (DLT I, 503/9)

dekle: Yama.

Çağ. (ÇTS: 280)

etüklük: Mest için ayrılan sahtiyan.

Kar. (DLT I, 152/14)

etüklük sagrı: Ayakkabı yapmak için ayrılan sahtiyan.

Kar. (DLT I, 152/14)

göze: Örgü, yama.

EOT yama ki kaftana yamarlar ve *göze* ki bir delinmiş delüğü gözerler (TS: 1813), (YTS: 101)

hıştek: Elbiseye konan, eklenen parça.

EOT (BL 27b-1)

ıçlağı: Elbise astarı.

EUyg. (EUTS: 85)

kendirsi: Kumaş parçası.

Kıp. (EDM 12b/12)

nekende: Dikişte koltuk altına konulan parça.

Kıp. (KPÇKTS: 200)

ruk'a: Deri parçası.

Kıp. (KPÇKTS: 219)

sıgza: Bazı giysilere eklenen üç köşeli kumaş parçası.

EOT (BL 27b-1)

sızu ~ sızu: Ayakkabıların kösele ile yüzleri arasına konulup dikilen deri şeridi.

EOT *sızu* ki başmakçılar gön ile puştı arasına korlar arap nahâs derler (TS: 3468), (YTS: 187)

şel: Yama yapmada, onarımda, ayakkabı tamirinde kullanılan kalitesiz deri.

Çağ. (ÇTS: 1036)

ulag: Elbise yaması.

Kar. (DLT I, 122/15)

ulagu neḡ: Kendisiyle bir şey ulanan nesne (elbise yaması gibi).

Kar. (DLT I, 136/16)

yalaḡ: Külâhın etrafına tutturulan kırmızı ipek parçası.

Çağ. (ÇTS: 1224)

yama ~ yamağ ~ yamav ~ yamov: Yama.

EÜyg. (İdi. P652); **Kar.** (DLT III, 28/16), (İML: 84); **Kıp.** bu *yamağ* (KFL-95b/4), (EDM 12b/8), (KPÇKTS: 309), (EDM T277),(CC II-80b/3b)

yama: Yamalık.

EOT (TS: 4260), (YTS: 232)

yamağlık: Yamalık.

Kar. *yamağlık* böz yama olmak üzere hazırlanmış bez (DLT III, 51/14)

yurun: Kaftan yaması.

Çağ. (AŞN: 832), (AL: 412), (ÇTS: 1263)

zih: Kaytan, şerit.

EOT (BL 27a-11)

1.6.3. Giyim Kuşam Bölümleri

ağ: Pantolonun iki bacak arasındaki açıklığı, donun ortasındaki parça.

Kıp. (KPÇKTS: 3); **EOT** (TS: 24)

ağıl: Pantolon, şalvar vs. giysilerin bağının veya lastiğinin içinden geçtiği yer.

EOT (BL 27b-6)

‘alem: Çeşitli renkte dantellerle süslü elbise kenarı.

EOT (BL 27b-3)

arğaç: Elbise yırtmacı.

EOT (BL 27b-9)

āsetīn: Elbise kolu.

EOT çemen oldu *āsetīn* ü cīb-i meryem / şabā anuñ-içündür ‘īsevī-dem (MN-119/1)

astār: Astar.

Kıp. (İMVS-305b/2), (KPÇKTS: 14); *EOT* ins cin tayanup oturlar (1) döşekler üzre ki anuñ *astār*ları ħarīrdendür daħı qalın dībādandur (BKT-576a/1), (KTS: 80), (BL 27b-8)

bağ: Uçkur.

Har. saç saķal yūlitmesünler iç ton *bağ*ın keñ kılmasun tişiler me (3) biri biriñe kawuşmasunlar (KE-58r2); *EOT* v’allāhi ben iç tonum *bağ*ın ħarām nesne-y-içün çözmeyüp dururın (İKT IV-II 420a/11)

beyik: Gömleğin koltuğuna dikilen üç köşeli parça.

EOT (TS: 527), (YTS: 31)

biṭāne: Astar.

Kıp. taķı etükniñ *biṭānesi* (8) çöprekdin bolsa yā özge nerseden bolsa sökölmiş bolmasa etük içinde tikilmiş bolsa mesh kılmaķ revā bolur (İMVS-128b/7)

boyun bağı: Süslü yaka.

EOT (BL 28a-8)

bürme: Don, torba gibi şeylerin ağı.

Kar. ol maña *bürme* bürüşdi (DLT II, 94/14)

bürük: Sofra başı, şalvar uçkuru gibi şeylerde bulunan yuvarlak ip ve iplikler.

Kar. (DLT I, 385/5)

ceb ~ ceyb ~ cīb: Elbisenin öteberisinde para vb. şeyler konulan yer.

Kıp. (KPÇKTS: 42); **EOT** öldüğünden sonra *ceb*inde bir pāre kâğıd buldılar (İKT IV-II 407a/15); **Çağ.** dānāğa tekellüf tonu kiymek kındur / her *cibi* sarı ‘arızıda bir çindür (AŞNNC-32a/5), (ÇTS: 204)

cilbend: Dervişlerin kemerleri arasında bulunan meşin cep.

EOT: sarı ismail el sokup *cilbend*inden ol mikrası çıkarıp nazarına kodu (TS: 773), (YTS: 46)

çāk-i girībān: Yırtık elbise yakası.

Çağ. (ÇTS: 222)

çapUk: Don ağı.

EOT (TS: 829), (YTS: 51)

çevirgi: Çamaşır eteklerindeki çevrilmiş kısım.

EOT (TS: 873), (YTS: 53)

çırguy: Elbise kuşağının geçeceği iki taraflı köprücük.

Kar. (DLT III, 241/14)

dāmān ~ dāmen: Elbisenin eteği.

EOT şābadan ‘anber-efşāndur deminde *dāmen*-i mev’ā / hevādan zerre-perverdür sehāb-ı cān-girībānı (MN-2/12); **Çağ.** (ÇTS: 272)

destār saçağı: Sarık püskülü.

Çağ. (ME: 42)

dilmeç: Yırtmaç.

EOT (TS: 1158), (YTS: 68)

dolaşma: Ayakkabı veya çizme bağı.

EOT (BL 12b-9)

egindirik: Çabuk eskimemesi için entari ve gömleğin çepeçevre omuz kısmına konulan astar.

EOT (YTS: 78), (TS: 1394)

epek: Kadınların baş örtülerini bağladıkları ip.

Kar. (DLT I, 135/13)

eteg ~ etek ~ itek ~ itük : Elbisenin belden aşağı olan kısmı.

Kar. usı uçtı kıptı adağın örü / kara tün kötürmiş *etekin* örü (KB-3952), (DLT I,68/18), (İML: 31); **Har.** tonuñdın kiterü bilmese men kir *itekin* tozını silgey men āhır (KHŞ-3844), yūsuf ilgeri zelīhā sonınça yētinçi kapuğda yūsufğa yetdi art *etekin* (6) tutup tartdı eteki yırtılıp bir parçası kılığa keldi (KE-83v5/6), siziñ mübārek teniñizdin bir pāra et kesilür taķı benim *etekim*ke tüşer tēdi erse peygāmbar ‘as (11) aydı (NF-178/10), ol nēme uzun *eteklig* terincek eteklü (MEŞ-103/3), eşik aç kīne yolın bağla āhır kuşangıl *etekni* hıdmat kūrın bir (KHŞ-3545); **Kıp.** *itek* kıldı kişige (KFL-25a/8), taķı ebū yūsufdan (134b/8) bir qarış bir qarış içinde bolsa taķı muḥammed imāmdan ol yirniñ törtte biri kim necīs tigdi añar çapuñ kibi taķı yiñ kibi (135a/1) taķı *itek* kibi (İMVS-135a/1), nāgehān bevvāb ve it körse ġarīb / bu yaķasın ol *itekin* bik tutar (GT-57/6 29a/6), taķı *itegin*-ni art-ķaru (2) dın biliñe soķğıl (MG-29b/1), taķı ol vaşlanı *itükinde* yā iyeriñde kizlegil (MG-75b/6), çermendi *etegin* (KFL-131b/4), ay faķīr *etekiñ* açıl faķīr ayttı tonum yok (GT-41/4 (21a/4), (EDM C12, M106, T170), (KMT 20a/3); **EOT**sen daķı kılavuza biter-iseñ / ulular *etegini* dutar iseñ (GAR-485/1013), ol ġün velīd bir şaru (14) ŋon giyerdi *etekleri* dūrüşmekden eskidi (İKT IV-I 156b/14), şafādan indi deveye gelicek gönleginüñ *etegin* (64b/1) kıldurdı yorġun adam segirdür gibi segirtti (İKT I 64a/21), saçın dögüp ya taķyası (12) ya dūlbendine ya bōrgine soķmaya daķı *eteklerin* dirşürmeye (KG-16b.12), bugünkü fırsat-ı vaşluñ *etegin* komazam yarın / ki vaşluñ va‘desi çokdur erişmez ‘ömr ferdāya (MN-30/5), yapuşam bir kez *etegin* ucına / ol ayruķ uġramaz çarḥuñ ġücine (BH-8a/11), yūsufi zelīhā komaz

kapuya degi / yëtti tıtdı yırtılır ard *etegi* (YZL-547), eytdi kim (ol) gönlek (e)ger yırtuk
ola / ardı bütün öñ *etegi* yırtıla (YZ-20a/7), geñ *etegüñe* tar kıltuğuña kışılmğa
gelmişem (DK Drs.43b.10), ard *etegi* yūsufuñ çün yırtılır / ol züleyhānuñ elinden
kırtılır (EDKY-651), ol dem el urdı yaķasına ğulām / tā *etegine* degin yırtıdı tamām
(VG-1582), künc-i halvetten şu kim giydi kanāat hil’atın / tut *etegin* kim cihānın gerçi
ol serverdedir (ŞYD-36/5), ol selāmī kim virür āşār-ı rahmetden aña / biñ *etek* incü
şacı her şubhıdem neysān aña (ADD-27/3), miskīn bī-çāre yūnus tutgıl eren *etegin* / tā
seni hakka ilte düşgil soyına bir ğün (YED-246/5), kıondurmaz iken toz *etegine* yaķa
yırtup / balçıqlara yatan u bulaşan toza benven (SN-2914); **Çağ.** yüzümnüñ sarığın
bilmes bakıp düşmen bihamdil’llāh / bu eşkim himmeti kıldı *itekim* ergavān ey cān
(MSD-417), yolum başıda turmağlığ ferzendin giriv kıoyğan-(12)ların *itegimge* ilig
urmağlığ (AŞNV-7a/12), (AL: 44), (ÇTS: 547), ilāhī özlük yamanlığıdın özlüğüm bile
öte almaydur-min ve yaķşılarnıñ (7) *itegin* yamanlığım uyatıdın tuta almaydur-min
(AŞNM-2a/7), (ME: 142), (AŞN: 169,175), (ÇTS: 350)

girībān: Elbise yakası.

EOT ider āh ü efgān u nāle her dil / cigerler çāk ider şanma *girībān* (İKT IV-II
244b/6), şabādan ‘anber-efşāndur deminde dāmen-i mev’ā / hevādan zerre-perverdür
seħāb-ı cān-*girībām* (MN-2/12); **Çağ.** sekkākī tig ağzıñnı körüp kān-ı leţāfet / çāk eyledi
gül-ğonçe *girībān* çemeninde (MSD-496), (ÇTS: 398)

gögüs bağı: Ölünün kefeninin açılmaması için kefen üzerine bağlanan ip.

EOT bişinci (13) *gögüs bağı* kim kefenin bürkiye açılmaya (KG-36b.13)

göncük: Yaka.

EOT (KTS: 280)

gönçük: Elbisenin iç cebi.

Kıp. (KPÇKTS: 87)

heşteek: Don ağı.

Kar. (İML: 32)

hışteek: Elbise veya eldivenin üç köşeli peşi.

EOT (BL 27b-1)

ıç kır: Uçkur.

Kıp. (CC II-82b/1)

ış tan bağı: Uçkur.

Çağ. (ME: 150)

ış tan pâyçası: Pantolon paçası.

Çağ. (ME: 150)

ış tan yakası: Pantolon beli.

Çağ. (ME: 150)

ıç don yakası: İç çamaşırının yakası.

EOT (BL 27b-5)

ıç kur: İç kuşağı, uçkur.

Kar. (DLT I 35/22; I 324/10), (İML: 32); **Har.** *ıç kur* bağlandı (MEŞ-177/4);

Kıp. altunladı *ıç kumı* (KFL-129a/5), (KPÇKTS: 106)

ilersik ~ ilersük: Uçkur.

Kar. (DLT I, 152/20); **Har.** ağmeşniñ *ilersükiñe* bağlap yatğıl tedi erse ol za ‘İfa takı andağ kıldı ağmeş erte kıptı tez (15) tonın keymekke kaçd kıldı erse baçar *ilersükiñe* tağarçuk bağlğı turur (NF-189/14-15); **EOT** bağlulardan biri *ilersügüdü* / kim ol altıdan kamudan yeğidür (TS: 2041); ve *ilersügün* berk olsun ve dilün (8) arı olsun (KAT-177/7); **Kıp.** (KPÇKTS: 109), (KMT 19b/10)

ilGik ~ ilgük ~ ilik ~ ilkek ~ ilük: Düğme için kumaşa açılan delik.⁹⁴

Har. (KTS: 349), şeşildi *ilük* yirildi *ilük* kesildi *ilük* (MEŞ-159/3), (KTS: 352);
Kıp. eger tileseñ tonıñnıñ (3) bañānesinde *ilgik* tügme tikgil (MG-26b/3), (KPÇKTS: 109), (EDM 12b/6), (KMT 20a/4), (KPÇKTS: 110); **EOT** (BL 27a-11)

karbıçı: Zırh yeni.

Çağ. ve cibe ve cevşen ve köhe ve kañalduruk ve *karbıçı* ve kicim ve 'HH (6)
yosunluğ uruş esbābın hem türk tili bile ayturlar me mā'hūdī elbisedin meşel destār ve
kalpak ve nevruzī ve topi ve şirdağ (7) ve degele ve yilek ve yağlığ tirlik kur yosunluğ
nimelerni barısın türk tili bile ayturlar (ML: 777b5)

karşag: Elbisenin bir karış kadar olan parçası.

Kar. (DLT I, 464/19)

kaşab: Çok ince Mısır astarı.

EOT (BL 27a-7)

kayış: Ayakkabı bağı.

Har. taķı men körklüg tonlar keymekni sewer-men ançaķa tegi kim na'lımin (2)
ķayış körklüg bolmaķını taķı ķamķım ķıpķurgası körklüg bolmaķını sewer-men (NF-
372/2)

kemer-bend: Kemer bağı.

Çağ. (ÇTS: 609)

kenār: Elbise kenarı veya çevresi.

EOT (BL 7a-1)

kırgag: Elbisenin yanı, kenarı.

⁹⁴ Ögel (1985), ilik ile ilgili şu bilgiyi verir: "İlik sözü ve karşıladığı mana, Türklerde çok eskiden beri bilinen bir şey idi. Eski Türk mezarlarında bol miktarda düğme bulunduğuna göre, Türklerin çok eskiden beri, elbiseye ilik yapma işini bilmeleri gerekiyordu." (s.59).

Kar. (DLT II, 288/16)

kişen: Uçkur.

EUyg. (EUTS: 112)

kolturmac: Kaftan yırtmacı.

Çağ. (AL: 336)

kolturmaç: Kaftan yakası.

Çağ. (AŞN: 700)

konç: Ayağa giyilen mestin topuktan yukarı kısmı; çizmenin boynu.

Har. imdi siz birer argamçı yip etük *konç*ına soķuñ bu zamānda muḥammedni eşleri birle (4) tutup boyunların bağlap mekkege eltgey-miz tédiler (KE-222r3), edükde tëlük açsa barmaķ uçı / anıñ meshi hıç yok revā tutģuçı / eger *konç*da bolsa ziyān kılmağay / tëlük yā sökük açsa barmaķ kaçı (MM-185/3), **EOT** sarı edik giymiş *koncu* dizinde / arzumanım kaldı ala gözünde (TS: 2630), (YTS: 143), yatağına (6) getürdi edüginüñ *koncu*ına soķdı (DK Drs.115a.6); **Çağ.** (ÇTS: 646)

koy ~ koyun: Elbisenin koynu, koltuklara doğru kısmı

Kar. elig *koyka* sok denir ki elini elbisenin koynuna sok, demektir. (DLT III, 142/9-10); **Kıp.** (KPÇKTS: 156); **EOT** pes bıraķdı müsā ‘aşāsını ol vaķtde ol ulu yılan oldı elini dağı çıkardı *koynumdan* (BKT-167a/3), (BL 27b-2)

könçük: Göğüs yakası.

Kar. kigürgil eliñni *könçük*kün içiñe çıķsun ürün yawuzsuzın (RKT-32/22a2), (KTS: 453)

könçük: Cep.

Kıp. eger namāz kılğan kişiniñ (2) *könçügi* açuķ bolsa andan ‘avratına baķsa namāzı fāsıd bolmas tip (İMVS-154b/2)

kudurgak ~ kuḍurgak: Kaftanın arka eteklerinden biri.

Kar. (DLT I, 502/18; DLT I, 17/3)

künçek ~ künçük: Yaka.

Kar. (DLT I, 480/7-8), (KTS: 485)

künçük: Cep.

Kıp. (KPÇKTS: 168), (KMT 20a/3)

kürünçük: Cep.

Kıp. (KPÇKTS: 168), (KMT 20a/3)

mihmāz: Çizme mahmuzu.

Kıp. (KPÇKTS: 184)

miyān: Kemer yeri.

EOT şu serv-i mūy-miyām ile şu kenārında / *miyāne* çün el irişmez kenārı hoş
görelüm (ADD-33/3)

na‘l: Nalça, pençe.

Har. (HAT: 424)

na‘līnnıñ kayşı: Takunyanın kayışı.

Çağ. (ME: 92)

oq: Giyimin ön kısmı.

Kar. (İML: 441)

oldañ ~ ulDañ: Pabuç altı, tabanı.

Kar. (DLT I, 116/3-5) *Çağ.* ötük *ultañ* tahta na‘leyn aña / bolup bir qadem ornı
kevneyn aña (AŞN: 297), (AL: 110)

opraq: Elbise astarı.

Kıp. (CC I-15b/10; 51a/3)

ökçe ~ ökşe ~ ökşem: Ökçe.

Kar. kim kim yansa iki *ökçesi* üze hiç ziyān kıılmağay tañrıқа (RKT-25/12a3), (KTS: 586), **Har.** bu ya‘kūb ‘ayaźnıñ adaķı *ökçesin* tuta tuğdı (15) anıñ üçün ya‘kūb atadılar (KE-54r14), (HAT: 457); **Kıp.** (KPÇKTS: 210), iki *ökçesi* üze, (KMT H51, K177), (KMT 22b/1) (KFL-1a/6), (KPÇKTS : 209), atıñğa *ökçe*ñ birle işāret (3) kıılıp igilip ilin tipretmek birle çıķmağıl (MG-12a/2); **EOT** (KTS: 586), *ökçesin ökçesine* kaçdı kapurgasın (10) karnına kavşurdı (DK Drs.140a.9)

ökce demiri: Ökçeye çakılan demir.

EOT (BL 12b-8)

ör: Kaftanın koltuk altları.

Kar. (DLT I, 45/9)

ötük astarı: Çizme astarı.

Çağ. (ME: 64)

ötük ipi: Çizme ipi.

Çağ. (ME: 64)

pāçe: Pantolon veya şalvarın dizden aşağı kısmı, paça.

EOT (BL 22b-5, 27b-6)

pāşine: Ökçe.

Çağ. yana sol *pāşine* üstide ārām / kılıban kıble sarı māyıl ibhām (AŞNKSM-155)

rīşte: Püskül.

Kıp. *rīşte* kodı ‘imāme sarğan (KFL-152b/6)

saçu: Elbise ve mendil saçağı.

Kar. (DLT III, 219/6)

sakalduruk: Külâhın başta durması ve yere düşmemesi için çene altından geçirilerek bağlanan ipekten örülmüş bir kaytan.

Kar. (DLT I, 530/7); **EOT** bir kisve üstine *salma* şar(9)ınmış heybetinden zehreler çāk olurdu (MÜS-115/8)

salma Kimi köylü elbiselerinde kolun yeninden sarkan uzun kumaş parçası.

EOT: bir kisve üstine *salma* şar(9)ınmış heybetinden zehreler çāk olurdu (MÜS-115/8)

sarağuç: Başlıklara takılan püskül biçimindeki süs.

Kıp. (KPÇKTS: 227)

sıdİg: Kaftanın göğse kadar olan iki eteğinden birisi.

Kar. (DLT I, 374/8-9), (DLT I, 389/8)

sızga: Gömlek yakası.

Kar. (DLT I, 464/8); **Kıp.** (KPÇKTS: 234)

sızgıg: Mest ve ayakkabı gibi şeylerde iki dikiş arasına konulan sahtiyan.

Kar. (DLT I, 460/8)

sırım: Deri bağcık.

EOT (BL 12b-9)

sıy: Elbisenin etek bölümü.

Kıp. (KPÇKTS: 236)

soņaçaķ ~ sovunçaķ: Ökçe.

Kıp. eger uyusa kıoyup iki yan başını *soņaçaķı* öze yā kıoyso kıarnını iki tizi öze āb-dast bozulmas (İMVS-97a/3), (CC I-48b/20)

taban: Ayakkabının alt kısmı.

Kıp. takı mesh kılmak revā bolmas iki yip etük öze ebū ḥanīfe atında meger kim ol ikisi tirit ikilmiş bolğay yāḥūd (2) *taban* örölmiş bolğay (İMVS-129a/2)

tasmā: Nalın ve takunyanın ayağı tutan meşin kısmı.

EOT gişinünj iki (1) gökçek na‘līn ola ve eyü *tasmā*ları ola (İKT I 50b/1)

tikke: Uçkur.

Kıp. *tikke* takı abānıñ kurı bir ili birle şişe bu tafşıl öze turur (İMVS-192a/8)

tikke urunu: Donun bağlanacak yeri.

Kıp. (KPÇKTS: 275)

tiriz: Entari peşi.

EOT şāḥ-ı cāme mānasınadır ki apuk dahi derler, esvabın iki tarafında yırtmaç olan mevzi‘lerde vāki‘ müselles ve tūlānī kıt‘alardır ki etekten koltuk altına dek gelir türkide tahfifle *tiriz* derler (TS: 3804), (YTS: 208)

tizge: Çorap bağı.

Kıp. (CC I-51b/10)

tizildürük: Çedik ve mest gibi şeylerin ucuna takılan pullar.

Kar. (DLT I, 529/20)

tizme: Şalvarın uçkurluğu, torbanın bağı ve buna benzer nesneler.

Kar. (DLT I, 433/2)

ton başı: Giyimin üst tarafı.

Kar. (İML: 74)

ton içi: Kürk astarı.

Çağ. (ME: 43)

ton ini: Giyimin eni.

Kar. (İML: 74)

tonnıñ kèseki: Kürkün bir parçası.

Çağ. (ME: 43)

ton tutaķı: Giyimin kenarı.

Kar. (İML: 74)

tor ~ tor: Elbise ya da örgülerde, çorap koncunun ağzı gibi büzülen kısım.

EOT (TS: 3828), (YTS: 211)

uç kūr evi: Donun uçkur geçirecek yeri, uçkurluk.

EOT (TS: 3890), (YTS: 216)

yaga ~ yaħa ~ yaķa: Yaka.

Kar. katılsa kılıç baldu birle tegiş / tişin tırnaķın teg *yaķa* tut iliş (KB-2377), (DLT I, 189/2), (KTS: 830); **Har.** (HAT: 653), turup çeşme *yaķasında* zamān ol tilep tapmadı andın hiç nişān ol (KHŞ-931); **Kıp.** (EDM C49, M153, T276), ayıttı *yaķasını* kılğay iki ayakı altında taķı secde kılğay itegini taķı biṭānesi kılınur astında (5) taķı taşı yoķaru kılınur (İMVS-486b/4), *yaķasın* tuttu anıñ (KFL-137a/9), (EDM 12b/8), üçünçi kün (4) uyķu kilip *yaķasından* tutup suğa bıraķtı (GT-202/4 101b/4), (KMT 20a/2); **EOT** *yaħamı* çāk eyleyip divane olasım gelir (TS: 4207), (YTS: 230), kondurmaz iken toz eteğine *yaħa* yırtup / balçıhlara yatan u bulaşan toza benven (SN-2914), ol kişiler kim yaħşılıķ eylediler özlerine vërdüğine (3) tańrı ta‘ālā kereminden anlar ħayırlı şanmasunlar belki özlerine şerlödür boyunlarına *yaķa* olsa gerek (BKT-72b/3), tevriti ķodı yire yırtdı *yaķa* / nāliš itdi ağlayu karşı ħaķa (GAR-4235), kaçan ki uyısa düşinde sa‘īd *yaķasına* yapışup (4) iy tańrı düşmeni beni niçün depeledün diyüp (İKT IV-I 128b/3), rāvī eydür peygāmbar bu gişinün cübbesinün *yaķasına* yapışdı (İKT I 50a/13), çün pīller sultānı ol (2) maķāmıñ vaşfin işitdi sevgüsü gönline düşdi şabır *yaķasın* yırtdı

(MT-41a/2), yüzüne benzerem dedi gül oldu / şabā elinde şad pāre *yaķası* (MN-194/3), inşallah idem zıkr bu kırķ maķāmı / vegernī çāk idüp yırtam *yaķamı* (BH-9a/8), ol güneş gērü *yaķamdan* tēz çıkar / dūr dērerem bu gözüm şöylebakar (YZ-7a/5), babasıyla yegenek (5) gizlü *yaķa* tutuban yiyleşdiler (DK Drs.108a.5), ol dem el urdı *yaķasına* ğulām / tā etegine deġin yırtdı tamām (VG-1582), (KTS: 830), ihrām deyü eġinime bir don giyirdi gam / nice ki isterem etegi vü *yaķası* yok (ŞYD-94/4), ġaflet içinde ser-keş olup nice baş çekem / geçmeyiser mi boyuna bir ġün ol *yaķa* (ADD-13/27), şol bir iki ‘arşın bezün ne yeñi var ne *yaķası* / kaftan idüben eġnüme sarayım andan varayım (YED-210/2), (BL 27a-11), elünj *yaķana* şok ġirü çıkar mūsā elini *yaķasına* şokdı (İKT I 95a/4); **Çağ.** (ME: 30,171), niçe yıl tuġyān u ‘işyān tonını kıldım libās / imdi uş tuttum *yaķa* estaġfiru’llāh şad-hezār (MSD-21)

yan: Cep.

EOT (TS: 4264), (YTS: 233)

yañalduruk: Kepenek arkasına dikilen bir keçe parçası.

Kar. (DLT III, 389/4)

yeñ ~ yeng: Elbise veya gömleġin kolu.

Kar. (DLT III, 362/3), (İML: 89), ķadaşını ķördi uzatu yatur / çögesin töşenmiş *yijin* yastanur (KB-5974); **Kıp.** (KMT H109, K127), bir sipāhī *yeñin* tutup ayttı / aıtma na‘l urġul ay baytār (GT-214/8 (107b/8), (EDM 12b/8), (CC I-51a/6), (KMT 20a/2); ve eger yançık yarsa *yijiden* taşķaru il kesilmes (İMVS-419b/2), *yij* kıldı ķönlekge (KFL-136b/7), (EDM C125, M156); **EOT** *yij*-y-ile yüzünü örtüp ‘avratlarına (13) bunu kimseye söylemeñ diyü söylenürdi (İKT IV-I 18a/12); eger uğrı bir ġişinüñ *yijine* elin soksa on aķca uğurlasa elin kesmek vācīb olur (KG-111b.6); yanında geçdi oturdı kızinuñ / *yij* birle derin sildi yüzünüñ (HN-1246), vezīr *yijinden* sebħa-ı rindāneyi

çıkardı mışır bāzārında şatun aldum didi (TM-43a/3), ya‘nī muhṛim kaftanı egnine alsa ellerin *yīḡine* soḡmasa dem lāzım olur (NHT-31b/6), alurdı atası dizine başın / silerdi *yīḡi*yle gözi yaşın (SN-566), (KTS: 883), (YTS: 246), *yeḡini* yüzine dutup ol (19) kadar ağladı kim saḡalı tamām yaş oldu (İKT IV-I 191a/18), dirler kim mūsā kaṭı ḡorḡmış idi elini göḡlegi *yeḡine* (3) ṡoḡdı (İKT I 95a/2), eyitdi gel zaḡmıḡa *yeḡ* urayım eyü olsun (MÜS-84/9), dudaḡını sildi *yeḡi* ucule / adamlık ile vü degil gücile (TS: 4523), güzel ḡopdun yeḡile sen bu ıṡḡı gel yeḡile sen / yaṡumı sil *yeḡ* ile sen sevündür benperīṡānı (MN-13/6), (BL 27b-1), bānı çiçek kırmızı kaftanın ḡeydi ellerin (11) *yeḡine* çekdi (DK Drs.59a.11), geldi ol yūsuf kaṭına utanu / ṡapu kıldı *yeḡin* yüzne ṡutunu (YZL-724), çün va‘de ire cāna çıka yukarı hana / kösülürler ayaḡum elüm *yeṡüm* üstine (YED-340/2); **Çaḡ.** tenga taṡ u ḡolḡa ṡiṡ zaḡmı ki saldı tēlbelik / fāṡ kıldı ēlge köḡleksiz beden *yeṡsiz* ēlik (AṡN: 821), (ME: 115), (ÇTS: 1247), teṡe taṡ ve kolḡa ṡiṡ zaḡmı ki saldıṡ tēlbelik / fāṡ kıldı ilge köḡleksiz beden *yīṡsiz* ilik (AL: 406), (ÇTS: 1255)

yēḡ aḡzı: Yen deliḡi.

Çaḡ. (ME: 115)

yeḡ başı ~ yīḡ başı: Gömlek ya da elbise kolunun koltuk tarafında olan yeri.

EOT (TS: 4526), (YTS: 246)

yetek: Etek.

Kıp. (EDM 12b/10)

yırtmaç: Yırtmaç.⁹⁵

Kıp. (KPÇKTS: 322)

yırtuḡ: Yırtık, yırtmaç.

⁹⁵ Ögel (1985), yırtmaç ile ilgili ṡu bilgiyi verir: “Yırtmaç, Türk ve Çin elbiselerinin en mühim hususiyetlerinden biridir. (...) Aslında ‘iki türlü’ yırtmaç vardır: 1.Yarım yırtmaç, bütün Türk elbiselerinde görölür. 2.Tam yırtmaç ise, bilhassa Çin’de ve bazı minyatürlerde görölür. Bu yırtmaçlar, yanlardan veya arkalardan bele kadar uzanırlardı.” (s.72).

EOT yedi biñ qaftanınuñ ardı *yırtuqlu* (DK Drs. 21a.2)

yilik: İlik.

Kıp. (EDM C125, M101, T177); Çağ.: (ÇTS: 1254)

yiv: Elbise kenarı.

EOT (BL 27b-2, 28b-10)

yurun yuka: İpek yaka.

Kar. (DLT III, 22/2)

yüzlük: Elbisenin dış yüzü.

Kıp. (KPÇKTS: 333)

1.6.4. Giyim Kuşam İşleri

‘alemla-: Şeritlemek.

Çağ. ‘alemladı tonrı: kürkü şeritledi. (ME: 174)

bañye: Dikiş, teyel.

Çağ. (ÇTS: 96)

bİç- ~ bış-: Ölçüp kesmek, elbise vb. biçmek.

EUYg. ... bilge biliglig y(i)ti (5) kılınç üze ol toorların *bıçayın* (6) kiseyin ... (AY-123/5), (EUTS: 40), (EUTS: 41); **Kar.** bıçış kıl küçün yetse *bıçğıl* ağı / usa tiş teri bir kesilsü çoğı (KB-4661), (DLT I, 427/7); **Har.** kilid anda ve iş anda açarlar murādlar hıl‘atın anda *bıçerler* (KHŞ-3146); **Kıp.** ve eger tonrı boyasa yā tonrı *bıçse* yā qavutnı sarığ yağ birle bulğasa (İMVS-479a/2), iski tonların anıñ ölüsine (11) yırtıp yañı qumaş-lar *bıçti-ler* (GT-186/11 (93b/11), (KMT 44b/13), (KPÇKTS: 30), (KPÇKTS: 29); *EOT* eger bir gişi biz (14) şatun alsa andan boyasa ya *bıçse* dikse andan ‘aybı çıksa (15) girü virmek revā olmaz (KG-129a.14), tūru gelür yūsufi öper kuçar / üç yüz altmış <altı> ton

ağa *biçer* (YZL-420), dünyâ mâlın dutmamış hîç emānet artmamış / derzi *biçüp*
dikmemiş donını muhammedün (YED-145/4)

biçi-: Biçmek, kesmek.

Çağ. çubrutmak cırgamak bıçımak kıngıranmak singürmek kündeletmek
kömürmek yıkgirmek küngürdemek (ML: 775b26)

biçil-: Biçilmek.

EOT (BKT-267b/1)

biçin-: Kendine elbise biçtirmek.

EOT boyandım ser-beser hâr-ı gam ü âh-ı cigersûze / duhanî hâre bir hil'at
biçindim yine nevrûze (TS: 545), (YTS: 32)

biçin: Biçim, kesim.

EOT denedin mi hiç ol belin bıkının / ne yaraştırmış ol tonlar *biçinin* (TS: 545)

büklim: Bükerek yapılan dikiş.

Kıp. igne birle tokıdı tonnu (5) örü *büklim* yigne birle tokıngan (KFL-59b/5)

bürze'â: Teğelti.

Kıp. (KPÇKTS: 40)

cigi: Sağlam - dikişte - .

Kar. (DLT III, 229/7), (DLT III, 25/5-11)

çat: Kumaşın dikiş yeri.

Kıp. (KPÇKTS: 47)

çat-: Kumaşın kenarını birbirine eklemek, dikmek.

Kıp. (KPÇKTS: 47)

çikne-: 1. Sıkı dikmek. 2. Altın tel ile ipek kumaş üzerine nakış işlemek.

Kar. ayur bu kıadaşıñ irig sözlemiş / añar torķu ıdım tiken *çıknemiş* (KB-3846),
(DLT II, 301/24-26)

çine-: İpek ile işlemek, örmek.

Kıp. *çiner* mên (CC II-80b/37b)

çiti-: Dikmek.

EOT (TS: 927), (YTS: 57)

Dik-: Biçilmiş veya yırtılmış kumaş, deri, yara vb.yi iğneye geçirilmiş iplikle tutturmak; yamamak.

EUYg. (EUTS: 239); **Kar.** ton yigi tik/er ton *tikdi* (DLT III, 25/9); **Har.** (KTS :747); **Kıp.** taķı ton satmak anıñ öze kim *tikkey* anı satğan kişı munlar barçası fâsıd turur (İMVS-480a/3), ‘ale’ş-şabāḥ şehir işikine kilgen bir faķır gedāy (12) idi kim işi dāyim luķma luķma tilenip hırķa *tikmek* (13) idi (GT-129/12 65a/12), eger tileseñ tonıñnıñ (3) baṭānesinde ilgik tūgme *tikgil* (MG-26b/3), (KK 81a/4), (KFL-3b/2), (CC I-8a/18), (KMT 42a/1); **EOT** bizi daķı derziye virse kaftan *dikgil* (129b.1) diyü ol gönlek dikse hem ihtiyār yine issinüñ olur (KG-129a.15), sefer ve ḥaẓar āletin ki ‘asādur ve bardak ve seccāde ve daraķ ve ignedür (10) ki ṭon *dikmege* gerekdür (KAT-202/10), aķın-cıların tırkeşı bağı üzengüsi kayışı (9) üzilür *dikmege* gerek olur dēdi (DK Drs.96b.9), ya’nı bir şahş ḥayyāṭa eyitse eger bugün *dikersen* bir dirhem virem eger (12) yarın *dikersen* yarım dirhem virem (NHT-54a/11), dünyā mālın dutmamış hıç emānet artmamış / derzi biçüp *dikmemiş* donını muhammedün (YED-145/4), (KTS: 194), (BL 49a-4) **Çağ.** yāḥūd gül vuşlalarındın *tikip* bir ḥil‘at-ı zībā / bu mecliste kitürmekke tiledim aşl-ı vālānı (MSD-286), (ME: 104, 129), (ÇTS: 1126)

dikdür-: Diktirmek.

EOT yeñ yaķalar *dikdüreyim* senüñ içün (DK Drs.66b.10)

Dikil-: (Bez) dikilmek; dikiş dikilmek.

Kıp. ve eger namāz kılsa biṭāneli seccāde öze ya‘nī *tiki*miş seccāde öze mamuk birle anıñ içinde (3) necīs bolsa eger *tiki*miş bolsa revā bolmas eger *tiki*miş bolmasa revā bolur (İMVS-153a/2-3); **EOT** yoğun bizlerden *diki*miş kaftan giyer dülbendi kir (İKT IV-II 251b/5) ya‘nī bir muḥrim gişi *diki*miş ṭon egnine geyse şolok sā‘at girü çıķarsa (90b/1) dem lāzım olur şāf‘ī katında (NHT-90a/19), bugün kim yaşıł atlasdur yüce ḳaddün ḳabāsından / meger bir vaşladır ḳalmış *diki*miş zer-nigār andan (ADD-9/14)

doḳu-: Örmek.

EOT ādem gendüye bir cübbe *doḳu*dı (İKT I 38b/17)

don kestir-: Elbise biṭirmek.

EOT bazardan geṇerken bir derzi oḳlanına nazarım düştü saraya gelicek buyurdum oḳlanı getirdiler *don kestirdim* (TS: 1216)

eteklen-: Eteklenmek, etek yapılmak.

Kar. ton *eteklendi* (DLT I, 294/13-14-15)

göze-: Elbise kenarı dikmek, elbise tamir etmek, yama yapmak; örgü örer gibi dikmek.

EOT (BL 13b-8), (TS: 1814), (YTS: 100)

iṇükle-: Samur, teḡin gibi hayvanların kürkünden urbasına iṇ geṇirmek, iṇ kaplatmak.

Kar. tonug *iṇükledi* (DLT I, 305/24-28)

ilinti: Teḡel.

EOT (TS: 2060), (YTS: 115)

ilme ~ ilmek: Teḡel.

EOT dikişin iptida ṇatısına denir ki *ilme* ve ilinti ta‘bir olunur (TS: 2063, 2064), (YTS: 115), ṇekeyidi ḳoparayidi *ilmegin* / irişdürse ṇaḡa kemend *ilmegin* (SN-4490)

ḳabā ḳıl-: Cübbe dikmek, elbise yapmak.

Çağ. (ÇTS: 556)

ḳadıg-: İkilime dikiş.

Kar. (DLT I, 375/4)

ḳadııl-: Seyrekçe dikilmek; teyellenmek.

Kar. ton *ḳadııldı* (DLT II, 134/9-10-11)

ḳadıış-: Seyrekçe dikmekte yardım ve yarış etmek.

Kar. ol maḡa ton *ḳadıışdı* (DLT II, 93/21-24)

ḳadıışla-: Kayış yapmak.

Kar. ol könüg *ḳadıışladı* (DLT III, 335-19/22)

ḳadııt-: Seyrekçe diktirmek.

Kar. ol tonug *ḳadııttı* (DLT II, 301/9-12)

ḳadıu-: Seyrekçe dikmek.

Kar. ol tonug *ḳadıudı* (DLT III, 260/10-12)

ḳaw kuw: Elbisenin dikilirken kırışıp büzülmesi.

Kar. ton *ḳaw kuw* boldı (DLT II, 129/12)

ḳadııgla-: Kıyı dikmek.

Kar. (DLT I, 375/12)

ḳadııgla-: Kıyılanmak.

Kar. *ḳadııglandı* neḡ (DLT II, 268/13-15)

ḳadıış-: Kenar dikmekte yardım etmek.

Kar. ol maña börk *kıddı*şdı (DLT II, 93/25)

kıdıt-: Kenar diktirmek.

Kar. ol brkin *kıdıtı* (DLT II, 301/13-15)

kıy-: Dikmek.

Kıp. (KPÇKTS: 146)

kıyın: Kenar -dikişte-.

Har. körüp ‘ibret eştip gt almasın / tirilgil tilekçe sonı lmesın / sarıp solça destâr *kıyın*sız kefen / kdip grnı halvet eger kılmasın (MM-282/3)

kıytur-: Yanlamasına kesmek.

Kar. (DLT III, 193/17)

kp-: Hırka ve yorgan gibi şeyleri aralıklı dikmek.

EOT (TS: 2694), (YTS: 146)

kurla-: Kuşak yapmak.

Kar. ol kaftanıg *kurladı* (DLT III, 298/23-25)

kübi-: Sık dikişle dikmek.

Kar. ol ton *kbidi* (DLT III, 257/11-13)

küBik: 1. Bezin iki katı arasına pamuk koyarak dikme. 2. Seyrek dikiş, kaba dikiş.

Kar. (DLT I, 408/22)

kübit-: Sık dikişle diktirmek.

Kar. (DLT I, 298/25-27)

kbl-: Kaba dikişle dikilmek.

Kar. (DLT II, 120/12-14)

kbş-: Kaba dikmekte yardım ve yarış etmek.

Kar. (DLT II, 88/11-14)

külāh ét-: Külāh yapmak, başlık yapmak.

EOT altı ögec derisinden *külāh étse* kulaqlarını örtmeyen (DK Drs.32b.13)

künçüklen-: Yaka yapılmak.

Kar. ton *künçüklendi* (DLT II, 277/23-25)

kürk eyle-: Kürk dikmek.

EOT altmış ögec derisinden *kürk eylese* tobuqlarını örtmeyen (DK Drs.32b.12)

libās eyle-: Elbise dikmek.

Çağ. (ÇTS: 699)

libās kııl-: Elbise dikmek.

Çağ. (ÇTS: 699)

müne-: Eğriliğini düzeltmek için bir şeyin uçlarını kesmek.

Kar. ol tonug *münedi* (DLT III, 274/5-8)

münel-: Uçları ve artıkları kesmek.

Kar. ton *müneldi* (DLT II, 138/10-12)

na‘l ur-: Pençe çakmak.

Har. (MEŞ-30/3)

oltaqla-: (Ayakkabıya) taban geçirmek, yamamak.

Har. *oltaqladı* etükni na‘l urdı edükge (MEŞ-30/3)

örü: Yama olarak yapılan örgü.

Kıp. *örü* büküm yigne birle toqınğan (KFL-59b/5); EOT: (TS: 3121), (YTS: 169)

örül-: İşlenmek.

EOT (KTS: 595)

rufû kıl-: Yamalamak.

Çağ. (ME: 148)

saçula-: Saçak yapmak.

Kar. ol suwluk *saçuladı* (DLT III, 323/16-19)

sap-: İpliği iğneye geçirmek.

Kar. yiçi yigne *sapdı* (DLT II, 3/23)

sapıl-: İğneye ip geçirilmek.

Kar. (DLT II, 120/16)

sapın-: İğneyi ip geçirmeyi üstlenmek.

Kar. (DLT II, 150/16)

sapmak: İğneye iplik takma.

Kıp. bu yiplikni ignege *sapmak* (KFL-41b/1)

saptur-: Ördürmek, yamatmak.

Kar. (DLT II, 183/2-6)

şaykalla-: 1. Cilalamak, parlatmak. 2. Elden geçirip yeni gibi yapmak.

EOT (BL 27a-2)

sızga-: Papuçta dikiş arasına parça koyarak sızgı yapmak.

Kar. ol etik yisin *sızgadı* (DLT III, 283/6-9-13-14)

sındı sal-: Makasla kesmek.

EOT boyunun ölçüsün çün aldı derzi / kaba-yi sabra *sındı saldı* derzi (TS: 3439)

sırı-: Sık dikişle, sağlamca dikmek.

Kar. (DLT III, 262/22); **EOT** (TS: 3460), (YTS: 187)

sırıg: Bir çeşit dikiş.

Çağ. (ÇTS: 985)

sırın-: Sağlamca dikilmek.

EOT (TS: 3460), (YTS: 187)

sırış-: Sık dikmekte yardım etmek.

Kar. (DLT II, 96/21)

sırit-: Sık diktirmek.

Kar. ol kızka kiðiz *sırittı* (DLT II, 304/14-18); **EOT** (TS: 3461), (YTS: 187)

sök-: Yama, dikiş vb. şeyleri sökmek.

Kar. (DLT II, 22/2)

sökün-: Yama, dikiş vb. şeyleri söker görünmek.

Kar. (DLT II, 154/7)

söküş-: Elbise vb. şeyleri sökmede yardım etmek veya yarışmak.

Kar. (DLT II, 107/19)

şulalla- ~ şuvalla-: Dikişi seyrek seyrek dikmek.

EOT (TS: 3683), (YTS: 199)

şuval: İri dikiş.

EOT (TS: 3689), (YTS: 99)

tefçit-: Sıkıca geçmeli olarak diktirmek.

Kar. ol tonın *tefçitti* (DLT II, 329/19-21-22)

tevçi-: Seyrekçe dikmek, teyellemek.

Kar. ol tonug *tevçidi* (DLT III, 276/3-6)

têvrük ~ tivrük: İlme.

Çağ. şeyhniñ eyle ki ‘âşıkğa mamuğ atıda dağ / *têvrük* ruğ‘alar astıda tikilmiş diremi (AŞN: 452), şeyhniñ ile ki âşıkğa mamuk üsti de dağ / *tivrük* rık‘alar üsti de tikilmiş dir mi (AL: 194)

tırāz: İpek ve sırma ile işleme.

Çağ. [15] ribka-i hükmede esir-i hilâfet-penâhî kim (Bakara- 2/30) [1] *tırāz* durur
(AŞNNC-6b/1)

tike-: Dikmeye gücü yetmek.

Kar. (DLT I, 117/5)

tikiş-: Elbise dikmekte yardım etmek.

Kar. ol maña ton *tikişti* (DLT II, 106/12-15)

tikmek: Dikiş dikme.

Kıp. (CC I-8a/21)

tiktür-: Dikiş diktirmek.

Kar. ol ton *tiktürdi* (DLT II, 174/14-16)

tikük: Dikilmiş dikiş.

Kıp. (İMVS)

til-: Dilmek, uzunluğuna yarmak veya kesmek.

Kar. (DLT II, 23/12)

tilin-: Uzunlamasına dilinmek.

Kar. (DLT II, 149/4)

tiliş-: Dilmekte yardım ve yarış etmek.

Kar. (DLT II, 108/14)

tiltür-: Dildirmek.

Kar. er yarındak *tiltürdi* (DLT II, 175-9/12)

tokula-: Kayışa toka yapmak.

Kar. er kağış *tokuladı* (DLT III, 325-26)

ton biç-: Elbise kesmek.

EOT ne söz hîle boyına *ton biçdidi* / katı katı tevrite and içdidi (SN-3125),
(YTS: 210), eydürdi kim göz yumup açınca yirmi gün geçer, kadı avrata talak *tonun*
biçer (TS : 216)

ton bol-: Elbise yapmak.

Çağ. (ÇTS: 1146)

ton eyle-: Elbise yapmak, dikmek.

EOT kul âzād idem açları toyruram / *ton eyleyeler* yohsula buyuram (SN-1290),
(YTS: 210), degme gün giymege bir *ton eyledi* / ol tonu dahi hep altun eyledi, (YTS:
1216)

ton idin-: Kendisine örtü yapmak.

EOT (KTS: 757)

ton it-: Elbise yapmak.

EOT iy oğul (8) kış geldi ehl-i ‘ayālun mālı yok ki *ton idelüm* (İKT IV-II
356b/8)

ton kesdür-: Elbise biçtirmek.

EOT (YTS: 210)

utruş- : Makasla kesmekte yardım etmek.

Kar. (DLT I, 233/1-5)

utur-: Saç ve elbise kesmek.

Kar. (DLT I, 176/10-13)

yaka kıl-: Yaka yapmak, dikmek.

Kıp. yaka kıldı köşlekge (KFL-18b/8)

yama-: Yamamak, deliği onarmak.

Kar. ol ton *yamadı* (DLT III, 91/6-8), (İML: 84); **Kıp.** pāre *yamadı* (KFL-95b/3), (CC I-24b/24); **EOT** kesiben dīnümüz dünyā *yamaduk* / bu eskidi anı daḥı ḳomaduk (İKT IV-II 366a/20)

yamal-: Yamanmak.

Kar. ton *yamaldı* (DLT II, 82/2-4)

yamala-: Yamalamak.

Kıp. (KPÇKTS: 309)

yaman-: Kendi kendine yamamak.

Kar. er tonın *yamandı* (DLT III, 85/26-28)

yamaş-: Yamamakta yardım ve yarış etmek.

Kar. ol aḡar ton *yamaşdı* (DLT III, 75/10-13)

yarat-: Oğuzlarda elbise, ayakkabı vb. şeyler yapmak.

Kar. (DLT II, 315/19)

yediş-: Kenar dikmekte yardım etmek.

Kar. ol maḡa yeḡek *yedişdi* (DLT III, 70/24)

yi: Elbisenin, papucun dikişi.

Kar. (DLT III, 25/7)

yigi: Sağlam - dikişte - .

Kar. (DLT III, 229/7), (DLT III, 25/5-11)

yiḡ kıl-: Giysiye kol yapmak.

Kıp. *yiḡ kıl*dı köḡlekge (KFL-136b/7)

yurma-: Seyrek seyrek dikmek.

Kıp. (KPÇKTS: 330)

zencef ~ sencef: Giysinin iç dikişi.

EOT (TS: 4805), (YTS: 257)

zih: Dikiş çizgisi.

EOT (BL 27a-11)

1.6.5. Giyim Kuşam İşlerinde Kullanılan Birim Ölçüleri

araş ~ arış: Bir karış, kol.

Kıp. (KPÇKTS: 12), (EDM T142); **Çağ.** (ÇTS: 47); **EOT** arşun ki anınla bez ve gayri nesne ölçerler ve zira yed manasına da gelür ki kol uzunluğuna derler, *arış* gibi. (TS: 211), (YTS: 12)

arşın ~ arşun: Parmak ucu ile omuz arası kol boyu uzunluk ölçüsü, yaklaşık 68 cm. olan uzunluk ölçüsü.

Kar. (KTS: 72); **Har.** dünyânın tükel (4) malını bersen ol köşknün bir *arşun* yerini bërmegey-men (NF-253/4), bir kûbbe on *arşun* yaşıl sırçadın kamuğıgevhër birle bezeklig tört kapuğluk taht erdi (KE-147r/4), sağı tutsa yalguz ya *arşun* kişi / ya bir oba halkı êkin êkmişi / ya bir aydın eksük ecel birle kim / selem ‘ağdi kılsa buzuk kılmış (MM-255/1), (HAT: 52), üç *arşun* destârim birle uzak yol kelürmen ‘ışkıda fârığ turur ol (KHŞ-2196); **Kıp.** (KPÇKTS: 12), (KMT 25a/2), (KK 48a/8, 72a/3), (CC I-43a/22), (EDM 9b/13); **EOT** andan bir zencîr givirünüz ki uzunluğı yetmiş *arşındur* (BKT-612b/4), giçicük ‘imamâ şarınup buçuk *arşun* miqdârı (2) ardına şalındırurdı dir (İKT IV-I 134a/1), vaz‘ı müdevver ve binâsı muhkem ve qal‘ası yüce ve yir (15) içinde olan bünyâduñ iri elli *arşun* ve yir üzerindeki yigirmi *arşun* olsun (İKT IV-II 334b/15), altmış arşun kâmeti vardur (MÜS/108/8), eger bir biz şatun alsa oniki akcaya ve bir *arşun* buncaya (7) alınmışdur dise revâ olmaz (KG-125a.6), gerek kim dört (15) yañasından üç yüz *arşundan* dört yüz arşun kadarına digin şuvı isteye andan (16) teyemmüm almak revâdur şâf‘î kavlında (NHT-69b/15), boyuñda hil‘atün gördise hayyât / elinden *arşun* ile şındı düşdi (ADD-165/3), (KTS: 72); **Çağ.** (ÇTS: 53)

arşınla-: Arşınla ölçmek.

Kar. (İML: 11)

çığ: Arap arşınının üçte ikisi kadar olan ölçü.

EUyg. (EUDDM: 99); **Kar.** (DLT III, 128/14)

çıgla-: Türk arşını ile ölçmek.

Kar. (DLT III, 296/3-5)

çıglan-: Türk arşınıyla arşınlanmak.

Kar. (DLT III, 198/20)

çıglat- : Türk arşınıyla arşınlatmak.

Kar. (DLT II, 345/14-18)

endāze: Altmış cm.lik ölçü.

Kıp. *endāze* kıldı (6) nirseni (KFL-132a/5); **EOT** (BL 20a-1), ‘avrat bay olsa ‘avrata geregince ve eri tākatince ve tonı (13) daḥı *endāzesince* ve ere tākatince (KG-75b.13); **Çağ.** tūzlükde ʔarab bī-ḥadd ü *endāze* durur / kim rāst durur yüzi anıḡ tāze durur (AŞNNC-34a/1)

endāze al-: Ölçü almak.

Har. eger *endāze* alsa öz közindin yüz āhū avlayur ol közleri çın (KHŞ-444)

endāzele-: Ölçüyle yapmak.

EOT demüri daḥı aḡa yumşatduḡ (1) ki zırḥlar işle dēdük daḥı *endāzele* biri birine geçürmekde ve ‘amel-i şālīḡ işleḡ dēdük (BKT-462b/1), ya‘nī ḥurmāyı aḡaç başına şatsabirḥurmāya kim aḡacdān inmiş olsa keylsüz şöyle (4) *endāzeleyüp* biş vaskḥdan eksük olsa revādur (NHT-118/4)

ķamķı: Pamuklu kumaş ölçüsü.

EUyg. (EUTS: 164)

ķarı: Bez ölçülen arşın.

EUyg. (EUDDM: 136); **Kar.** (DLT I, 117/5); **Har.** kimi yondılar uzunı üç (3) yüz *karı* erdi edizligi altı yüz *karı* erdi (KE-24r/13); **Kıp.** (KPÇKTS: 128), (CC I-43a/22), (KMT 21b/5, 25a/2)

karıla-: Arşınlamak, ölçmek.

EUyg. (EUDDM: 137); **Kar.** (DLT III, 324/9); **Çağ.** *karıladı* tonrı (ME: 117)

karılat-: Karışlamak, ölçmek.

Kar. negü teg kerek bu yalavaçlık er / anar bütse begler *karılatsa* yir (KB-2595)

karış: Baş parmak ile serçe parmakların uçları arasındaki açıklık.

Kar. (KTS: 389), (İML: 38); **Har.** ba'zısı bir *karış* ba'zısı yawlak uzun tırnakları yitig boyları tüslüg (KE-175r/12), (HAT: 291); **Kıp.** (KK 48a/9), (KPÇKTS: 128); **EOT** ya'nı her kim (19) bir *karış* mıqdârı yiri zulm-ıla alsa kıyâmet güninde yirün yedi katına degin ol yiri (20) bu zâlımun boynına tavk ideler (İKT I 10b/19), ebû yûsuf kavlinde hem (8) tezegi degse ve hem südügi degse öküş fâhiş anuñ (9) katında bir *karış* olsa ol ton birle namâz revâ olmaz (KG-7a.9), (BL 3b-6); **Çağ.** (ÇTS: 586)

karışla-: Karışlamak, ölçmek.

Kar. ol barçın *karışladı* (DLT III, 335/23-26), (İML: 38); **Kıp.** (KPÇKTS: 128); **Çağ.** (ME: 149)

karşa-: Karışlamak, ölçmek.

Kar. ol tonug *karşadı* (DLT III, 286/23)

karşat-: Ölçtürmek, karışlatmak.

Kar. ol bözüg *karşattı* (DLT II, 337/19-12)

kol aç ~ kul aç: İki kolu açmakla hasıl olan uzunluk ölçüsü.

Kar. (DLT I, 358/20), anı ol keqli kişiler yirin / ula yir alındı yatur inıın (KB-6439), (DLT I, 358/20-21), (İML: 47); **Kıp.** (KPKTS: 162), (KMT 22a/1); **a.** (TS: 665)

ulala-: Kulalamak.

Kar. ayu ta azar krse tplr aya / ayu yir ulalayu ygrr yaa (KB-1734), (DLT III, 330/24)

l: Endaze.

EOT (TS: 3078), (YTS: 167)

lle-: Kolla ve lekle lmek.

Kar. (İML: 55)

1.6.6. Giyim Kuşam İşi Meslekleri

başmacı ~ başmacı: Ayakkabıcı.

Kar. (İML: 17); **EOT** (BL 12b-6), (KTS: 110), pes buyurdu ki aa badadda (11) on pre ky vrdiler pes *başmacı* beglige rişdi (KAT-26/11), meşeldr kişi eydr ulu kişi / olur başa bu gelse *başmacı* (SN-1963), bu ‘avratu hz bir *başmacı* yigidle sevdsı (4) vrıdı (MT-35b/3), dahi bir menzil istedi kim konuk ola pes bir *başmacı* anu konuk elindi (TS: 450), (YTS: 28), eger ortak olsalar derzi daı *başmacı* fsıd olur andan tr kim ‘amelden itilfdur (NHT-47a/3), eger *başmacı* ve derzi ve (14) demrci avadanlıı virmese mzdin alınca revdur (KG-129b.13)

bezekı: Ssleyen.

EOT (TS: 532), (YTS: 32)

brkı: Klah yapan ve satan.

Kar. (DLT I, 26/20 - II, 41/15), (İML: 22); **Kıp.** (CC I-44a/27)

brk tikkı: Brk dikici.

Çağ. (ME: 85)

cāndār ~ cāndārcı: 1. Eski yazı veya dantel tamir eden kimse. 2. Elbiseci.

EOT (BL 13b-8)

cibeçi: Cebeci, zırhçı.

Çağ. (ÇTS: 206); hüner ve pîşede andağ ki (23) kuşçı ve barsçı ve korukçı ve tamgaçı ve *cibeçi* ve yorgaçı ve halvaçı ve kimeçi ve koyçı (ML: 777b23)

çadır tikküçi: Peçe dikici.

Çağ. (ME: 36)

derzî: Terzi.

Kıp. (CC I-43a/19); **EOT** eger (2) *derziye* eyitse ki tonumu bugün diker isen müzdünji iki akça (3) artuğ virem (KG-129b.2), idris peygamber *derzi* idi gönlek dikerdi (TS: 1121), eşitdüm ki rey şehrinde bir *derzî* var-ıdı (KAT-47/10), eger ortak olsalar *derzî* başmağcı-fâsıd olur andan ötrü kim ‘amelden ihtilâfdur (4) ya’nî bir *derzî* dağı bir başmağcı ortak olsalar her biri işledüğü ikisi arasında (5) ortak ola (NHT-47a/3-4), dünyâ mâlin dutmamış hîç emânet artmamış / *derzi* biçüp dikmemiş donını muhammedün (YED-145/4), (BL 16b-4)

DikiCi ~ tikçi ~ tikşi: Dikici, terzi.

Kıp. (KPÇKTS: 61,275), (KMT 24b/12), (KK 63a/11)

don satıcı: Elbise satan kimse.

EOT (BL 13b-7)

eDikCi ~ eDükCi: Ayakkabı, çizme yapıp satan kimse.

Kar. ağıçı bitigçi ya iş tutğuçı / ya tonçı *etükçi* ‘amil bolğuçı (KB-2494), (DLT II, 49/5-11); **Kıp.** (CC I-43b/2); **EOT** (TS: 1386), (YTS: 78), (BL 12b-6)

êski ton satkuçı: Eski kürk satıcısı.

Çağ. (ME: 126)

ferveçilik: Kürkçülük.

Kıp. niçün qurı qamışdan şekker tama‘ kıllur sen / kilmes böri ilinden *ferveçilik*
bilür sen (GT-334/7-167b/7)

gözeyici: Örücü, yamayıcı.

EOT yamacı ve *gözeyici* ki delinmiş nesneyi gözer (TS: 1819), (YTS: 101)

harrāz: Ayakkabı tamircisi.

Çağ. (ÇTS: 441)

hayyāt: Terzi.

Har. özi *hayyāt* erdi eñ ilk köñlek keğgen (2) ol erdi (KE-20r/1); **Kıp.** (KPÇKTS: 94); **EOT** ya‘nī bir şahş *hayyāta* eyitse eger bugün dikersen bir dirhem virem eger (12) yarın dikersen yarım dirhem virem (NHT-54a/11)

ış tan bağı satğuçı: Uçkur satıcısı.

Çağ. (ME: 150)

iç edikci: Mestçi.

EOT (TS: 1998), (YTS: 112)

igneci: İğneci.

Çağ. (ME: 32)

kefişker: Lastik ayakkabı yapıcısı.

Çağ. (ME: 131)

kıftıçı: Makas yapan yahut satan.

Kar. (İML: 42)

kurçı: Kemer bağlayan kişi.

Har. kamuğka kaldı res̄im imdi andın kitermez hanlar *kurçı* yanındın (KHŞ-1466)

kürk dikici: Kürk diken kimse.

EOT (BL 12b-11)

mi‘cer-ārā: Baş örtüsü süsleyen.

Çağ. (ÇTS: 757)

nağş eyleyici: Nakkaş, işlemeci.

EOT (BL 19b-1)

nağkāş: Nakış yapan.

Har. *nağkāş*lar nağş kılıp ilette çinge kodup baş ol adağı toprağına (KHŞ-459); **Kıp.** ferīdūn hayme-si-niñ tigrisinde / naşīhat yazmış altun birle *nağkāş* (GT-352/10 (177a/10); **EOT** imdi bu nağışlayacak nesne (9) nağş hayālın kabūl eylemeyecek hīç *nağkāş* aña nağş eylemez (KAT-9/1)

na‘līncı: Takunyacı.

Çağ. (ME: 92)

oturakcı ~ otrakcı: Hazır eşya ve elbise satan.

EOT ne mübezzir ne iddiharcıdır / *oturakcı* gibi şikârcıdır (TS: 3032), (YTS: 164)

ötükCi: Ayakkabıcı, çizmecici.

Çağ. (ÇTS: 881), (ME: 126)

pine-düz: Eski elbise, ayakkabı veya kumaş tamir eden.

EOT (BL 12b-11)

tağyacilar: Takke yapan ve satan kimseler.

EOT dımışkda evi *tağyacilar* çarşusında (3) kenise katında idi (İKT IV-II 260a/2)

teri tonçı: Deri kürkçü.

Çağ. (ME: 93)

terzi ~ terzü: Terzi, dikiş diken.

Kıp. ve eger bolmasa (3) dīvān ehlinden anıñ kabilesinden alınur ya‘nı anıñ ‘āqılasından *terzü* kibi tağı boyagçı kibi tağı andan özge (4) qařt kılınur (İMVS-471b/3), (KPÇKTS: 271)

tonçı: Elbiseci.

Kar. ağıçı bitigçi ya iş tutguçı / ya *tonçı* etükçi ‘amil bolguçı (KB-2484)

tonçı: Kürkçü.

Kıp. (CC I-42b/24)

ton tikiçi: Terzi.

Kar. (İML: 74)

üsküf dikici: Üsküf ustası, üsküf diken.

EOT (BL 19b-2)

yalçı: İlikçi, düğmeci.

Kıp. (CC I-44a/21)

yamacı: Ayakkabı yamayan.

EOT (TS: 4260), (YTS: 232)

yarıkçı: Zırhçı.

Kıp. (KMT 25b/11)

yiçi: Terzi.

Kar. (DLT III, 216/2)

yigneçi: İğneci.

Kar. (İML: 89)

zer-dūz: Sırma işleyici, simkeş.

Çağ. tācın şun‘ *zer-dūz* (ve’ş-şemsü ve’z-żuhā) zer-riştesi bile tertīb birdi (AŞNV-3a/10)

zırh-gerlik: Zırh yapımcılığı, zırhçılık.

Çağ. (ÇTS: 1279)

zirih-ger: Zırh yapan kimse.

EOT her depe geydi başına bir demür pūlād ışıķ / bāğ u bustānı *zirih-ger* şanki dükkān eyledi (ADD-17/14)

1.7. Giyim Kuşam Bürünme Kelimeleri

1.7.1. Giyim Kuşamlı Olmayı Gösterenler

AşU- ~ āşu-: Örtmek.

Kar. yıparsığ kara başka kafur *aşudum* / tolun teg tolu yüz kayuķa ilettim (KB-6530), neçe kür kögüzlüg küvenür erig / ölüm yirke kömdi *eşüdi* yirig (KB-5212), (DLT I, 14-18), **EOT** göze kara ya gök (6) destār *āşup* karañuraķ yirde oturmak gerek (TSHL 70a-6)

AşUl-: Örtülmek, örtünmek.

Kar. (DLT I, 197-6)

AşUn-: Örtünmek.

Kar. yitürdüm yigitlik yetildi yaşıım / yıpar kitti kafur *aşundi* başım (KB-4848), yaruķ dünya yüzke *eşünse* eşük / men ötrü barayın ay eski tüşük (KB-5003)

aşut-: Örttürmek.

Kar. (DLT I, 210-17)

ba-: Bağlamak, kuşanmak.

Kar. yana aydı hacib sen emdi yorı / sevinçin tirilgil *badı*ñ kut kırı (KB-553);

Har. muhrim boldı er ya‘nı iħrām *badı* (MEŞ-30/8)

bağla-: Bağlamak, kuşanmak, sarmak.

Har. başınga işāba baş bağı *bağladı* taķı aydı kim mēni kötrün (NF-85/9),
teveçiler tonın keymiş burunduķnı bēlinge *bağlamış* elginge tayaķ almış (KE-188r/10),
bēlin *bağladı* tonı birle (MEŞ-184/5); **Kıp.** hamayilniñ arasında (3) bir kayış bolğay
muħkem taķı anı biline *bağlağay* (MG-94a/3), *bağladı* fulān ħubvesini (KFL-148a/8);
EOT eyitseler kim fülān (10) oğlı fülānı gördük kāfırıstānda biline zunnār *bağlamış*
(KG-83a.10), kullıķ kuşağın billerine (12) *bağlayup* vefā tavķın boyunlarına geçürdiler
(MT-36b/12), kuşak *bağlar* yūsufuñ berk bēline / vērđi elin qardaşları eline (YZL-54),
yūsufuñ *bağlar* kuşak berk bēline / vērđi qardaşları elin eline (YZ-3a/10), qačan iħrām
bağlasa ‘avrat eri destürinsuz ħalāl olınsa ol iħrām nefl olsa. (NHT-32a/3), geydi
ħil‘atler libāce egnine / *bağladı* zerrīn-kemer hem biline (EDKY-1052), (YTS: 23); **Çağ.**
ciħād kemerin ictihād bilige *bağlap* ol şer‘ küfresi ve ol islām (25) fücresi def‘iğā güşiş
kılğaylar (AŞNV-2b/24), qır *bağladı* (ME: 125)

bağlan-: Giyinmek, kuşanmak.

Har. kulluk bağ *bağlanğan* boyunğa boğmaq ne kerek (KE-77r/5); **Kıp.**
müsülmān kişi qačan kim zunnār *bağlansa* naşrānīlarnıñ (2) zunnārı birle yāħūd başına
börk qoysa (İMVS-5b/1); **EOT** hıç bir muħrımı gördün mi ki qara iħrām *bağlana* (İKT
IV-II 351b/8); olar resül ile çok ahd edip gerü sıdılar mekke ehline muāvenet edip silāh
bağlandılar (TS: 374),(YTS: 23); kerāhetdür gölgelenmek ol gişiye kim iħrām *bağlandı*
nıñ‘ ile daķı ħayme ile daķı tönıla bilgil (NHT-140a/8); at u tön sāz ü silāh cümle tamām

/ *bağlanup* bindi ata varğa ğulām (VG-806); *bağlansa* emrine nola şems ü kamer kemer
/ nûrûnla buldu neşv ü nemâ iki hod-nümâ (ŞYD-5/24)

ban-: Bağlanmak.

Har. maña hayret kelür bu işdin ey yâr bütüp bu butka *bansam* belde zünnâr
(KHŞ-55)

başına ur-: 1. Başına giymek. 2. Başına giydirmek.

EOT mir süleyman oldu çün kim padişah / *urdular başın'*anın altun külâh (TS:
437), (YTS: 26)

bele-: Bebeği kundağa sarmak.

EOT tolaması [altun] beşikde *beledüğüm* oğul (DK Drs.28a.11), (TS I: 488);
Kıp. beler mên (CC II-81b/5b)

belini bağla- ~ belin bağla- ~ bilini bağla-: 1. Hazırlanmak. 2. Tarikata kabul edildiğinin belgesi olarak şeyh bir kimsenin beline kemer kuşatmak.

EOT (YTS: 29)

bertülen-: Hırkalanmak (hırka sahibi olmak); hırka giymek.

Kar. (DLT III, 200/15)

bür-: Örtmek, gizlemek.

Kar. (KTS: 158)

bürgen-: Örtmek, gizlemek; örtünmek.

Kar. (KTS: 159); *Çağ.* (ÇTS: 182)

büri- ~ bürü-: Örtmek, sarmak.

Kar. (KTS: 159); *EOT* bişinci (13) göğüs bağı kim kefenin *büriye* açılmaya
(KG-36b.13), yüzüñi *büri* deve üzre otur / kardaşuñı var saraya sen getür (YZL-1030),
(İKT ME), (TS: 743), (YTS: 43), geydi yatın sürdi meydāna atın / harbe elinde *bürümiş*
şüretin (VG-234), cübbesin üzerine *büridi* (DK Drs.123a.5)

bürin- ~ bürün-: Örtünmek, giyinmek.

Kar. (DLT II, 141/16), yana aldı oğlın konıña kuça / öpüp yığladı *bürnü* yaşın saça (KB-1500); **EOT** ‘adlünün heybetini bād-ı şabādan işidüp / şaru dībā *bürinür* başına mi‘cer nergis (ADD-10/11), nāgāh gördiler kim bir gişi turur kaftan-ıla (2) *bürümüş* (İKT I 108b/2), (KTS: 159), ve ebrehe meliklik tacını *büründü* ve filleri dahi bezediler (TS: 744), (YTS: 43), işidüp heybetün bād-ı şabādan / *bürümüş* gönçe al atlas maḳāni‘ (ADD-11/48), şōfī şandal melike ḳan ḳuşduran ḳırḳ cübbe (11) *bürinüp* otuz yedi ḳal‘a beginün maḳbūb ḳızlarını ḳalup (DK Drs.33a.11)

bürḳa‘-pūş: Yüzünü peçeyle örtme.

Çağ. dehr içre sükūt cāmıdın medhūs ol / leb birle sözün yüzige *bürḳa‘-pūş* ol (AŞNNC-24a/5)

bürke-: Başına bir şey örtmek.

Çağ. (ÇTS: 182)

bürken-: Örtünmek, giyinmek.

Çağ. *bürkendi* tonrı (ME: 28)

bütür-: Giydirmek.

Kar. yarağlığ aşınrı ḳişike yitür / yarağ bulsaḳ opraḳ yalıḳrı *bütür* (AH/329-330)

cebele-: Zırh giydirmek.

EOT kendi vezirleriyle yine leşkerin ḳarşılayıp bir su üzre kondu at geḳilmemege er *cebelemege* meşḡul oldu (TS: 746), (YTS: 45)

ḳadırlan-: Çar örtünmek, çarşafa bürünmek.

EOT zerger pîr oldu işten kaldı hatununa eyitti var ḳonşu fakihten altunu dile hatun *ḳadırlandı* fakih evine vardı (TS: 783), (YTS: 48)

çal-: Giymek.

Kıp. bilinge *çal*dı tonın (KFL-161b/7); **EOT** tarrarlık esbabın eline aldı ve kemend-i pür tâbın beline *çal*dı (TS: 819), (YTS: 50); **Çağ.** (ÇTS: 225)

çalma çal-: Sarık giymek.

Çağ. (ÇTS: 226)

çarukla-: 1. Türk çarığı giymek. 2. Çaruk boyuna nispet etmek.

Kar. ol adakın *çaruklad*ı (DLT III, 337/19; III, 338/1)

çaruklan-: Çarıklanmak, çarık sahibi olmak.

Kar. er *çarukland*ı (DLT II, 266/14-16)

çekreklen-: Yün elbise sahibi olmak ve giymek.

Kar. (DLT II, 277/5-7)

çewre key-: Elbiseyi ters çevirip giymek.

Kıp. takı imām tonını *çewre keygey* takı kavm tonlarını *çewre keymegey* (İMVS-236a/3)

çığ-: Sarmak, giydirmek.

Kıp. *çığdı* yüzini (KFL-27a/9)

çirmamağ: Sarmak.

Çağ. (AŞN: 526)

çörge-: Bürümek, sarınmak.

Çağ. *çörge*di özini tonlarga (ME: 123)

çulğa-: Örtünmek, bürünmek; sarmak, sarmalamak.

Har. belķīs ol bitig -(18)-ni tenridin keldi tēp saķındı aķ ħarīrge *çulğadı* başıġa sançıp tahtğa aġıp olturdı (KE-147v18), keldim takı aydım yā ħadīca meni tonga *çulğağıl* kim köñlümke yana ħorķuġ kirip turur tedim erse meni *çulğadı* yatgurdı (NF-9/9); **Kıp.** ol i'ticār (4) kim *çulğağay* taħfīfesiniñ bir ançasını başı öze takı kılğay bir

uçını tahfifeden hatunlarının mi‘ceri kibi *çulğağay* (İMVS-188a/4); *EOT* eger oğlan toğurmağda zahmet çeken ‘avretler cez‘i saçlarına (6) *çulğayalar* veyā üzerine aşalar derhāl āsānlıg-ıla toğururlar (TM-75a/6), hām göne *çulğaduñ* götürüp oda atdurduñ (DK Drs.127b.8); *Çağ.* özini tonka *çulğadı* (ME: 110), (ÇTS: 262)

çulğan-: Sarınmak, bürünmek; bir şey giyinmek.

Har. peygāmbar ‘as’dın qalğan kefenni *çulğandı* (NF-167/6), çulğandı tonınga (MEŞ-140/2), (KTS: 182), niçe *çulğanğasen* bu ağka ‘aқıl boğuzğa *çulğanur* ağ sen ma gāfil (KHŞ-1927); *Kıp.* ve eger āvāz birmese *çulğanur* bir çöprekke taқı anıñ öze namāz kılınmaz (İMVS-241a/6), barıñız betlemge anda tapgay siz toğırgan oğlan çüprekke *çulğanmış* dağı biçenlikte koyulmış (CC II-61b/5)

çulğaş-: Sarmak.

Kıp. ‘alem yüziñe yā aқ yüzine *çulğaşmasun* kim yıl anı (7) birerde alay kılur ol fārisler qatında yaman turur (MG-70b/6)

çulğatıl-: Örtülmek, sarılmak.

Har. hārīrge *çulğatılmış* kin yıpar teg tamām dürr daneni kizlep tutar teg (KHŞ-155)

daқ-: Takmak, kuşanmak.

EOT her biri *dakar* beline hançer / sāz ü selebin dakındı asker (TS: 978), (YTS: 60)

dola-: Dolamak, sarmak.

EOT gevr diyü dülbend (15) büklimine eydürler bir gez başda *dolamağa* büküm dirler (NHT-75a/15)

dolan-: Örtünmek, bürünmek.

Har. çulğandı tonlarınga *dolandı* tonıga (MEŞ-178/3)

Donalt-: Elbise giydirmek.

EOT (TS: 1213)

Donan-: Süslenmek; giyinip kuşanmak.

EOT ince kız *tonanınca* yogun kız ere varmış (TS: 1214)

çün gökden yire yağdum yirden göğe çok ağdum / âdem donın *donandım* devrānum
süre geldüm (YED-178/7)

Donat-: Süslemek; giydirip kuşatmak.

EOT açlar doyurup yalınlar *tonat*kandur (TS: 1214), (KTS: 201)

eginine çukal sal- ~ egnine çukal sal-: Zırh giyinmek.

EOT (YTS: 78),(TS: 1401)

egnine al-: (Bir giyim kuşam ögesini) sırtına giymek.

EOT hân kıızı gördi kim kazan gelür yumurlanıp yerinden (8) örü tırdı şamur
cübbesin *egnine aldı* kazana karşı geldi (DK Drs.69b.8)

futa tut- ~ fūta tut-: İpek peştamal sarınmak; futa sarmak.

EOT beline *futa tutucak* o nigar / kalmadı karbanda kılca karar (TS: 1609),
(YTS: 89)

Gey-: Giymek, giyinmek.

EUyg. (EUTS: 108), (EUDDM: 147); *Har.* zeliḥānı kördi bezenmiş türlüḡ tonlar
keymiş özini yūsufḡa ‘arḡa kıldı (KE-80v19); baḡar fāṭıma razhā tēwe yūḡündin (8)
toḡunmuş kilim *keymiş* taḡı tegirmen öḡiyür (NF-164/8); yıḡaç başmak *keydi* (MEŞ-
150/2), (HAT: 313), ḡotan ḡātūn ayıttı serv-i āzād barurda bu ḡasıb *keyḡüçi* şimşād
(KHŞ-1544); *Kıp.* bu iki tonrı ḡaçan kim kiçse on kün ḡıḡarḡay ol ikisinin birisi taḡı
keygey ol ḡatun kim *keymedi* (5) avval aynıḡ soḡına tigrü ḡaçan kim (İMVS-495b/4),
ikisin iki ayaḡına *keygey-sen* taḡı atıḡnı miḡmāz - (6)legende ḡatıḡ miḡmāz-lemegey-

sen bil-kim iki yandın (7) kısıp sürütgey-sen mun-tig kılmak evlā (8) ve efzāl turur eger miḥmāznı bir ayağına *keyseñ* taķı cāyız turur (MG-68a/5-8), birin *keydi* tonnuñ (KFL-144b/4), (CC I-6b/27; CC II-76a3-4), (KK 11a/10), (KMT 35b/7); *EOT* ebrişimdür bir katı hem şol ḥarīr / kim anı *geyse* anuñ göñli erir (GAR-4974), bu şeyh faķīḥ bir etlü semiz kişi idi (8) ḥaylī begler katında maķbūl-ıdı ve bu kürk *geyerdi* (İKT 10a/8), ādem şüretinde bir kişi daķı *geydür*[ür]dük anlara anlar *geydüğüni* taḥķīķ maşaralığa alındı (BKT-128b/3), allāḥ ta‘ālā göñüllerine tevbe bıraķdı işlerine peşīmān oldılar palāslar *geydiler* (İKT I 90a/13), vaķtı kim kış gelse elli dīnārılık ağır kaftan (8) *geyerdi* (İKT IV-I 136a/8), tevekkül cübbesin *gey* kıl kanā‘at / ki o evde kona başuñda devlet (İKT IV-II 368a/5), yufķa panbuķlı kaftānlar (10) *geymek* gerek (TSHL 13b-10), ‘üryān olup pelās *geydi* (MÜS-189/13), eger (11) ben *geyem* ya daķı ayruķ gişi *geye* diyüp nāmaz kılsa ödemek (12) vācīb olmaz (KG-110a.11), yay günlerinde ekşi elma aşı kuzukulağı aşı yeyeler ak *geyeler* (TS: 1681), (YTS: 93), bir mu‘abbir dükkānın düzdi mu‘abbirāta ṭon *geydi* oturdı ḥalk işitdi (MT-21a/6), ne ki dilersen de tā sözde qalmayasın ve daķı arı ṭonlar *gey* (KAT-128/1), ve eyü işlerine şükr eyleye ve ṭonın arı *geye* (KAT-205/2), gülistān gūşesinde gül ‘acab mıdur zırılı *geyse* / dikenden dāyimā bunlar görürler tīr-i bārānı (MN-7/3), (KTS: 273), budur anuñ içinde ḥükm-i qur‘ān / aru yimek aru *geymekdir* iy cān (BH-27b/4), (KTS: 273), her kim anı *geyse* şayru olmaya / a‘zāsına daķı hīç ziyān gelmeye (YZL-1332), arı tonların koğıl *gey* bir ‘abā / başuñda sar ‘imāmeñi kabā (YZ-35b/12), yedi (12) kız qardaşı ađ çıkardılar qara ṭonlar *geydiler* (DK Drs.47b.12), eyitse biz şatun al *gey* yā oğlanlar içün biz al yā ta‘ām şatun al yimek içün (NHT-61a/18), ṭon olursa zer-baft u kimhā vü naḥ / kişi *geymeyicek* yabāna bıraḥ (SN-192), ṭonların(ı) ṭurfa *geymişler* bular / ken‘ān ilinüñ yolından geldiler (EDKY-1199), *geydi* şeb-rev ṭonların ol ser-firāz / didi sığındum saña iy bī-niyāz (VG-200),

nergis urındı t̄ac-ı zerr̄ini / *geydi* s̄usen libāçe-i ç̄ini (ŞYH-30), gökler göge boyandı kara
yir yaşıl *geyür* / ol t̄ac u taht u baht ile hayl ü haşem kanı (ADD-24/6), bu tevhīd donını
geyen varlığını yoğa sayan / iş bu yola kāyım duran mutlak bilün ol er durur (YED-
61/9), (BL 27a-5); **Çağ.** kızıl tonın *keyip* yaşıl zeberced taht üze ağsa / ş̄ir̄in mü aytayın
gülge yā husrev mü diyin anı (MSD-274), eki tonnı bile *k̄eydi* (ME: 122), (ÇTS: 617)

Geydir- ~ Geydür-: Giydirmek.

Har. haq te'ālā sana bir köñlek (16) *keydürgey* taqı halāyık s̄endin ol köñlekni
suçulmağ tilegeyler (NF-132/16), uçmağdın her yılda bir hulle ton yiberür men kelip
eskisin çıkarıp yañısın (10) *keydürür*-men ol 'ādetdin h̄ālī bolmas (KE-155v10),
muhatbetniñ otı bağır köydürür / ve-l̄ikin q̄abul teşrifin *k̄eydürür* / vera' zūhd ü taq̄vā
bilin cān erür / er ol kim biligge 'amel uydurur (MM-322/2), (HAT: 314), tonnı
keydürdi aña (MEŞ-90/3), barçamız hoş anı 'izzet kılalım ağırlap *keydürünüz* sırma hil
'at (KHŞ-2508); **Kıp.** oguluñ sana *keydirdi* türlü türlü keyitlerni (CC II-69b/14),
ağaçlarğa rebī' hil'atın *keydürüp* il-leribe kızıl aq sarı (2) çiçekler birgey (GT-6/1 (3b/1)
(3a/13); **EOT** hil'atler *geydürüp* sarāya getürdiler (MÜS-114/3), yine *geydirdi* aña d̄ibā
har̄ir / qarşusına oturup cānı erir (EDKY-689), ādem ş̄uretinde bir kişi dañı
geydür[ür]dük anlara anlar geydügüni taḥk̄ik mash̄aralığa alındı (BKT-128b/3), ve
ba'dehu ümerāya ve a'yāna mertebelü (21) mertebesine göre hil'atlar *geydürdi* (İKT
38b/21), 'arab halkına on biñ hil'at *geydürürdi* ve anları bal-ıla ve yağ-ıla konuqlardı
(İKT I 160b/11), anlar geldüklerinden sonra konuqluq idüp yemek yidürüp tonlar
geydürüp (4) ol şanduğı getürdüp (İKT IV-II 389b/3), bu gice 'oşmān (5) bin 'affān
gelüp baña gönlegin *geydürdi* (İKT IV-I 36b/5), h̄ammāmda derledeler (8) ve şaru
tonlar *geydüreler* (TSHL 92a-8), şimdi sen begenmedün yūsuf bunı / tevbe kıl hil'at
geydür hoş tut anı (YZL-866), geldi sarab-dār gerü yūsuf dapa / ağır hil'at *geydürdi* elin

öpe (YZ-26a/02), kılıç ve süñü ve çomak ve sāyir ceng āletin *geydürüp* tonatdılar (DK Drs.144b.11), muraşsa‘ kılıç u geyür tonların / kuşatdı vü *geydürdi* birin birin (SN-4702), hōş harīrlar mālīk aña *geydürür* / pālūze helvā külīçe yidürür (EDKY-299), aldılar hāmmāma yudılar arı / varķaya *geydürdiler* hil‘atleri (VG-1452), (KTS: 273); **Çağ.** (ME: 122), (ÇTS: 617)

geydürül-: Giydirilmek.

EOT ol vaktde biñ üç yüz hil‘at *geydürüldi* (İKT 38b/21)

Geyil-: Giyilmek.

Kıp. (KPÇKTS: 142); *EOT* revā degül meşh edüğe bayık *geyiķe* abdesti tamām olmadın yā abdesti eksük iken (NHT-70b/16)

Geyin-: Giyinmek.

Kıp. (CC II-71b/16); *EOT* üçünci gün oldı (6) erenler atlanup silāhların *geyinüp* süñülerin ellerine aldılar (İKT IV-II 327a/6), nu‘mān uyandı tırdı (15) *geyindi* (MÜS-18/15), gendü dahı ebçin to[na]ndı *geyindi* süñüsin eline aldı (DK Drs.97b.11)

geyir- ~ Geyür-, Giyür- ~ kiyir-: Giydirmek.

Kar. (KTS: 437); **Har.** bezedi tişini şāmuşā *keyürdi* tişige (MEŞ-106/3), (HAT: 314); **Kıp.** ridā *keyürdi* aña (KFL-142a/1); *EOT* *keyürdi* dürlü atlasnı minürdi bir eyü tazī / samurlu bōrki başında dutardı bir güzel kırğu (MN-47/6), (KPÇKTS: 151), naşrānīlere gök dülbend geyirün ve yahūdīlere şaru dülbend *geyirün* ve sāmīrīlere kızıl dülbend [*geyirün*] (İKT 106a/15), ve bu (2) arab tonları gibi tonlar *geyürdi* (İKT 41a/2), andan şonra on biñ dinār buyırdı (11) hil‘at *geyürdi* (İKT IV-II 437b/11), eger ‘āriyet ton olsa bir ‘avrata geymeg içün ayruķ gişiye (8) *geyürse* dahı ol gişi katında helāk olsa ödemek vācīb (9) olur (KG-110a.7), bu kuluñ elin öpdiler nefīs tonlar *geyürüp* dürr ü cevāhir saçdılar (MT-8b/9), çıkıncak uş bu tonları *geyürgil* / ol arada ķarınların toyrıgıl

(HN-3182), düşer bülbüllere kılkul çemende / *geyür* gülden kabâyı serv-i nâza (MN-157/2), cebrâ'il indi yere tıtdı anı / egnine *geyürdi* ol hulle tını (YZL-104), şimdi sen begenmedün yūsuf bunı / tevbe kıl hil'at *gey(d)ür* hoş tut anı (YZ-30a/15), karavaşa tını *geyürsen* kadın olmaz (DK Drs.3b.7), uş bunun gibi bize hil'atleri / kim *geyüre* diyem ol serveri (EDKY-1304), dün yaşıl hāra *geyürdi* gülsitān gül-gün kabā / işbugün andan 'ivāz hār-ı muğaylān eyledi (ADD-17/4), (KTS: 273), pes varup hatunı ol cāriyeye nefis tınlar *giyürüp* cevāhır-ı semīneyile müzeyyen (4) kılup alup yezīde geldi (İKT IV-I 208b/3), ba'zılar eyitdiler zırhın *giyürün* şuya birağun (İKT IV-II 247b/21), ne acını doyurdum ne bir gönüle *giyürdüm* / ne bir gönüle girdüm yā bana niçe itsün dimiş (YED-122/8)

geymek: Giyme; giydirme.

EOT eger 'āriyet tını olsa bir 'avrata *geymeg* için ayruk gişiye (8) geyürse dahı ol gişi katında helāk olsa ödemek vācīb (9) olur (KG-110a.7)

geyürinil-: Giydirilmek.

EOT (KTS: 273)

Giy-: Giymek, giyinmek.

Kar. (KTS: 437); *Har.* (HAT: 331), sarındı körklüg ak hulle başına / yana *kıydi* muraşsa' tāt başına (KHŞ-3262); *Kıp.* (KPÇKTS: 148, 151), (KK 80b/5), (CC II-82a/24), ni bolsa *kıy* dağı iygü 'amel kıl (13) şekāvetni sa'ādet-ke bedel kıl (GT-101/12 (51a/12), ammā sağ ayağına *kıymeklik* ašlaḥ (68b/1) turur (MG-68a/9), (KPÇKTS: 87); *EOT* allāh musaḥḥar ētdi size denizleri siz yemeğiçün andan tāze etler dahı andan siz çıkarmağiçün (5) bir zīnet *giymeg*içün (BKT-283b/5) andan gördi ki oğlu bir demür gönlek *giyer* (İKT IV-I 50a/12), giyecegi olmuş kir bundan sonra oğlu tiz zamānda kara (9) *giyse* gerek (İKT IV-II 297b/9), kışın [ıssı tınlar ve kalın panbuḳlu *giyeler*] (TSHL

14a-11), bu inanmak mıdur kim inanursız / ki dürlü tonı *giyüp* tonanursız (BH-13a/4), ol mülükâne muraşşa‘ tonların / cümle *giydi* pādişāh birin birin (VG-674), ne soydu *giydi* behāyī kabā-yı nife vaşak / ne buldu kıldı dem-i müşk-i nāfe gazāl (ŞYD-3/34), kimine bir ‘abā virmez kim *giye* / kiminün atına atlās çül eyler (YED-95/10), (KTS: 278); **Çağ.** şöhret tonı kimge kim ru’ünetdindür / *kiy* hırka-i faqr ve hātırını tindür (AŞNNC-32a/10), velī irmer *kiyer* ton ve biner at / yana hem nā-güzīr olğan mis ālāt (AŞNKSM-170), kılıp mesned kanā‘at büryāsın *kiyip* dībā kibi ‘izzet palasın (AŞNV-3b/23), çozi teginniñ ivindin ötükin oğurlap *kiyip* buğra hānnıñ (10) ivige kelip taķı kaytıp barıp ötüknı yerinde koyup keldi (ŞT-91b/9), (ÇTS: 617, 641)

giyeceklen-: Giyinmek, üzerine giyecek almak.

EOT (TS: 1708), (YTS: 94)

hırım dut-: İhrama girmek.

EOT ammā hac vācıbı altıdur *hırım dutmak* ve sa‘yi kılmak (KG-65a.13)

hırka ört-: Hırka giymek.

Har. (HAT: 229)

hil‘atla-: Hilat giydirmek.

EOT müşil beginün oğullarını daķı *hil‘atlayup* ve atlar (2) ve altunlar ve gümüşler virüp ve istimālet kılıp bile gönderdi (İKT 12b/11), teattuf-ı übüvvet ve telattuf-ı fütüvvet yüzünden *hil‘atledi* (TS: 1919), (YTS: 107)

hod urın-: Miğfer, demir başlık giymek.

EOT silāha girdi hep cevşen bürindi / yüze yüzlik başına *hod urındı* (HN-4794)

ışık urın-: Miğfer giymek.

EOT kollar yumak kolluk giymektir başa mesh vermek *ışık urınmaktır* (TS:1989), (YTS: 111)

ıçmeklen-: Kuzu kürkü giymek ve buna sahip olmak.

Kar. (DLT I, 314/12-15)

ıç tonlan- ~ iş tonlan-: İç donu giymek.

Kar. (DLT I, 314/28)

izārlan-: Peştamal takınmak.

Kıp. sol çigini öze yā *izārlansa* könçek birle anıñ kibi kim isti‘māl kılsa anı izār isti‘māl kılgan kibi yā kewürse (6) çiginini kabā içinde (İMVS-346a/5)

karalara gir-: 1. Siyahlara bürünmek. 2. Matem elbisesi giymek.

EOT rıdvan şahtan ümidin kestiler bu kez memleket bozulmasın deyü fağfur soyundan birisini beg edindiler dāye *karalara girüp* vardı zâviyesinde mücavir oldu (TS: 2265), (YTS: 126)

kebel- ~ keber-: Giyinmek.

Kıp. (CC I-37b/27), (CC II-58a/40)

ked- ~ keç: Giymek.

EUyg. satagiri ħaimavadi pañçiki-ta ulatı yekler 301 uruñut-ları erdini-lig yarığ-ların *kedip* 302 bosuşluğ saķınçlığ köñül-in kelip // lıg-ta 303 ınaru berü yorıdılar (ÇBH-301), ... toiķa kirip didmin basi-ña urdı kntü al (68) ///// *kedip* altunluğ örgin üz-e olurdı (TTII- T M 276b), 9/12 (üçün) tip tiser tün bir antağ 9/13 (kedi)m ton etük yivig tiz – 9/14 – ig *kedmiş* tonamış körü ħanınçsız (MS-9/13-14), 283 yañı teg arıg ton *kedip* eliglerniñ 284 hanlarınñ öz eñigin yarañıgıñ... (AY VI-283), (EUDDM: 143), (EUTS:103); **Kar.** (DLT II, 296/3), (KTS: 407), bor içme zinaķa ħatılma ħazer / bu iki çığaylıķ tonını *keğer* (KB-1337), könilik tonın *keç* ħođup egrilik / keğim ton talusı könilik tonı (AH-167/168), yēse sizler andın (b1) yaş et çıķarsa sizler andın (b2) étig

keğer sizler anı (RKT-30/36b2); **Har.** hulle *keğdi* egniñe hem başka urdı borkidin azdı iblīs mekri birle birök erdi yalğu(zın) (KE-5v/11), tüşümde körür-men peygāambar ‘as’rı aķ ton *keğmiş* yüzi nūr kıumuyur (NF-102/5), tań attı irse kıız destürı kıoldı tonın *keğdi* şeker tapğıña keldi (KHŞ-3020), bu ahlāk u efāl (u) a‘māl üze / yörür erdi baba melik tēg *keđe* / yörimek bu yolda bolup muķtedā / sezā erdi baba köñüller tüze (MM-398/2), sıgıt tonı *keğdi* tişi yas tonın keydi tişi (MEŞ-166/1), (HAT: 304); **Kıp.** özi *keğdi* (KFL-58b/2)

keğdür-: Giydirmek.

Har. beyt kıamuğ yigneler ton tiker *keğdürür* / yana özi körseñ yalañaç kıalır (KE-78v/10)

keğigle-: Örtünmek, gizlenmek.

Har. kūn *keğiglep* suw ulaşdı içdi kendü kıissesin tandılar hāķdın kıamuğı kııldılar köp ma‘siyyet (KE-31r20)

keğgür-: Giymek.

EUyg. ...mañ mañ sayu (8) *keğgüre* töpün tüşe öñdürti (9) tarta ... (AY-10/8), (EUTS: 103)

keğil-: Giyinmek, giydirilmek.

EUyg. 143 ton üze ton *keğilti* saña (.) (144) özünge öñ isin başlağıl (.) (TT I 13-143), : : ötrü olar (4) ikileyü takı tişi ajunıta *keğilmegey* -(5)-ler .. kıavşıkıya bo altun-öñlög - y(a)ruk -(6)- yaltrıklıg - kopda - kötrülmiş - nom - (7) - (AY-191/4), (EUTS: 103), (EUDDM: 143); **Kar.** (DLT II, 136/12)

keğrül-: Giyilmek.

Kar. ton *keğrülki* (DLT II, 237-1/3)

keğrüş-: Birbirine giydirmek.

Kar. olar iki ton *keğrüş*di (DLT II, 222/21-24)

keğür-: Giydirmek, giymek.

EUyg. ... - // tört ... 21/2 ... qorqınçl(ıg) ton *keğürü* ... 21/3 ol munı yırtınçülüg yivek t(on) 21/4 itigin itdi yaratdı ... (MS-21/2), (EUTS: 103); **Kar.** (KTS: 408); **Har.** türlüq (12) türlüq tonlar *keğür*di ol taht üze olturd aña secde kıldı (KE-32r12), (HAT: 304), özi keygen muraşsa‘ dürr u cevher tonın *keğürüp* ayıttı tur revān bar (KHŞ-3012); **Kıp.** *keğür*di aña tonnı (KFL)

keğürse-: Giydirmek istemek.

Kar. (DLT III, 332/27)

keğüz-: Giydirmek.

Har. başı altundın közleri (4) yāqūtdın tışleri yinçüdin türlüq türlüq tonlar *keğüzüp* ol taht üze olturtdı(lar) (KE-32v/4)

kefen kıl-: Kefenlemek, kefene sarmak.

EOT eger kefenligi olmasa (2) eski bizlerden dağı *kefen kılsa* revā olur (KG-37a.2); **Çağ.** (ÇTS: 605)

kefenle-: Kefene sarmak.

Har. ol kimerse -(4)- anı yuwğaylar tağı *kefenle*geyler tağı namaz kılğaylar tağı defn kılğaylar tedi (NF-131/4); **Kıp.** (KPÇKTS: 136); **EOT** pes ferışteler ādemın cānın qabz itdiler yudılar *kefenle*diler (İKT I 34a/4)

kefen şar- ~ kefin şar-: Kefenlemek.

EOT gusl itdüm ve *kefen şardum* ve namâzını kıldum (3) ve müsülmânlar-ıla maqberesine iledüp defn itdüm (İKT 33b/2), ve bunı ol mezbeleda bir kimse (21) bulup ve şefaķat idüp bir dervîşâne *kefîn şarup* defn itdi (İKT 67b/21)

ket-: Giymek.

Kar. (DLT II, 296-1)

keygür-: Giydirmek.

EUyg. biz adruk adruk itip yaratıp 229 nomka *keygürsük* törü bar 230 erti .. (HUAS-229)

kez-: Giymek.

Kar. (KTS: 422)

kiç-: Giymek.

Kıp. ve eger köñlek (2) keyse künniñ bir niçesinde andan sonra *kiçse* ol küñ içinde köñcek keyse andan sonra iki etük keyse taķı börk keyse anıñ öze (3) bir qoy vâcib bolur (İMVS-346a/2)

kilim bürgen-: Örtünmek, bürünmek.

Kar. (KTS: 433)

kiydır- ~ kiydür-: Giydirmek.

Kıp. kiyip hırķa yürür zâhid azıp yol / işek-ke *kiydinip* ka‘be tonun ol (GT-102/9 51b/9), aña ton *kiydürgil* hâmdın yâ aķ cildidin (MG-72a/1); *Çağ.* (ÇTS: 641)

kisvet eyle-: Giydirmek.

EOT (KTS: 436)

köñleklen-: Gömlek giymek.

Kar. er *köñleklendi* (DLT III, 411/18-21)

körüş ét-: Örtmek, peçeyle gizlemek.

Har. (HAT: 347)

köşi-: Kapatmak, örtmek.

Kar. (DLT III, 268/1)

köşit-: Kapatmak, örtmek.

EUYg. (EUTS: 118); **Kar.** (DLT II, 308/1)

kumāş eyle-: Giydirmek.

EOT pes ol and keffāreti on miskine yemek yédürmekdür ortasından (5) ehliñüze yédürdügüz yemekden yā anlara *kumāş eylemek*dür (BKT-121b/5), (KTS: 470)

kurçılık: Kemer bağlama.

Har. bahādurlar uluğı *kurçılığ*da yigitler körklüsi baverçilikde (KHŞ-2021)

kurla-: Kuşak bağlamak.

Kar. ol kaftanıg *kurladı* (DLT III, 298/23-25)

kurşa- : Kuşanmak, kuşağı bağlamak.

EUYg. (EUTS: 187); **Kar.** ol kaftan *kurşadı* (DLT III, 287-4/6); **Har.** yūsufğa atlas ton (16) keğdürdi altun tāc başınga urdı gevher birle muraşsa‘ kılmış altun kur beline (17) *kurşadı* (KE-74v17)

kurşag: Kuşak kuşanma.

Kar. (DLT I, 464-23)

kurşan-: Kuşaklanmak, kuşak kuşanmak.

EUYg. (EUTS: 187), (EUDDM: 169); **Kar.** er kurın *kurşandı* (DLT II, 249-17/19); **Har.** men bulardın küll yırağ-men kul-men allāh mevliğa *kurşamp* kulluk kurını berk tutar-men yarlıgın (KE-39r9)

kurşat-: Kuşak kuşatmak.

Kar. men anar kur *kurşattım* (DLT II, 337-14/17)

kuşa-: Kuşatmak, sarmak.

Har. belin bağladı belini *kuşadı* uşandı sındı (MEŞ-179/7)

kuşan-: Kuşanmak.

Har. kur birle *kuşandı* (8) iç kur urundı (MEŞ-138/7), ışık aç kîne yolın bağla
âhır *kuşanğıl* irteki hıdmat kurın bir (KHŞ-3541); **Kıp.** (KPÇKTS: 165); **EOT** berk
kuşan ol kapuda sen er gibi / güç götürgil şabr idüp şol yir gibi (GAR-3133); niyyet-i
şadıka birle kuşak *kuşandılar* (İKT 105b/19); namâz (20) kılup cebesini geyüp iki kılıç
kuşanup demür süñüşin eline alup katırma eyer uruñ didi (İKT IV-I 72a/20); bilâl kılıç
kuşamış peygâmbaruñ ileyinde durur (İKT I 53a/18); hamâ'ilin *kuşandı* ve hâzret-i
'alîniñ imâmesin başına şarındı (MÜS-64/14); yilersün nefşüñ arzûsıyla dâyim /
kuşanduñ bilüñi ol yolda kâyim (BH-11B/1); balta aluban kalanın uşadur / kuşağın çişer
yûsuf *kuşamur* (YZL-288); kara polat uz kılıcın beline *kuşandı* (DK Drs.17b.3); ol kim
kuşandı biline cür'et kuşağını / ol kim tonandı egnine devlet kabâsını (ADD-4/3); iy
yûnus âşıkısan ĩmân biliğın berk *kuşan* / varlıgun degşür yokluğa cümle eksüklük
sendedür (YED-44/8)

kuşat-: Kuşanmasını sağlamak.

EOT balta aluban kalanın uşadur / kuşağın çişer yûsuf(a) *kuşadur* (YZ-11a/4)

kutal-: Giyinmek.

Çağ. (ÇTS: 675)

külâh ur-: Başlık giydirmek.

EOT cübbe çıkardım giyürdüm, başına *külâh urdum* (TS: 2767), (YTS: 150)

maḥram: İhram giyme.

EOT (BL 50a-7), dahı ol kişiler ki bühtān édüp ardınca söylerler *mestūr* ‘avratların andan sonra dört tanıķ durgurmasalar anlara (3) seksen ağaķ vurunuz (BKT-375b/2), (KTS: 510); **Çağ.** yokķarıraķ mezkūr ve burunraķ *mestūr* bolģan dik külli menāşibnıñ külliyātıdın (AŞNV-3b/8), (ÇTS: 747)

man-: Kuşanmak.

Kar. (DLT II, 30/16)

müzzāmmil: Örtünme, bürünme.

Kar. (KTS: 541)

nikāb eyle-: Peķe ile örtmek.

EOT ol zamānda kā’ide eyle-y-idi / yüzine sultān nikāb eyler-idi (YZ-39a/8); **Çağ.** (ÇTS: 846)

ört-: Örtmek, bürümek.

EUyg. (EUTS: 153); **Kar.** ağı keğti ģarır özün *örti* öz / sini yańsaģuķı körüp ķamdı kōz (KB-5799), uđķu kim umızmaķ kelip *örter* bir öģürni sizdin (RKT-36/77a2), (DLT III, 425/13), (KTS: 591); **Har.** ol keldi erse men taķı terinķekimni yüzümke *örtüm* (NF-415/1), yaşırdı anı *örti* anı (MEŞ-58/8), ķaraķı cādūsı körgenni *örter* yaman kōzlüğ kōzin kūn birle *örter* (KHŞ-427), ķamuğ tonlar yigne birle tikilür (9) adınlarını *örter* ammā özi yalıñ ķalır (KE-78v9), yāfes anı (19) körüp tonı birle *örti* (KE-27r19); **Kıp.** *örti* anı (KFL-33a/7), (KPÇKTS: 212), (KMT 38b/1), ģarīmģa (7) ķarşı turģanda yaķın barmasdın burun *örtgey*-(8)-sen seniñ aķıķ yirleriñni taķı aķıñnıñ (9) aķıķ yirlerini (MG-44b/7); **EOT** iy ādem oģlanları taķķīķ biz indürdük üstünģeze ķumāşlar (5) *örtmegiçün* ‘avretleriñģizi (BKT-154b/5), bir ģarāb dükkāna (3) ģirüp ķazā-yı ģacet iderdi ammā şöyle ‘avretini *örtmezdi* ģalāyıķ nazar iderlerdi (İKT 8b/3), buyırdı ki anı dahı alıp andan öñdin ve andan sonra ģulafā *örtdügi* (16) örtiler üzerine

bākī alup gendü dahı bir nefıs dibāc rtdi (KT IV-II 360a/16), (11) bilgil kim aan lyi yur olsa teneur stine oıl (12) andan onın ıarıl ve ud yirin rtgil gbegeniden (13) dizine degin iki at ya u at biz rtgil (KG-35a.13), ysuf rtr yzini kkden iner / ardalarına gelr ol aber orar (YZL-970), daı murim yzini rtse nesene lāzım olmaz āf atında (NHT-90b/11), ysuf eydr nie rtrsin anı / nki teprenmez anu yokdur cānı (EDKY-633), ellerini birbirin boynına / geirn ouduru rtn yine (VG-1671), anur ‘aybını on ile rtser / baır yzine altunı drtiser (SN-190), (BL 20a-8)

rtl- ~ rtl-: rtlmek.

Kar. tilese bayat birge yarı basut / maa rtlr erse anı sen yarut (KB-5935), (DLT I, 244/25); **Har.** krdi kim zindan eikide yeti tat-ı revan (2) turur amuı ıymetli paralar birle rtlgen (KE-92r/2), urātnı alıp kizledi uol ız aya birle kn rtlgey m herz (KH-598); **Kıp.** (KPKTS: 212), a yimek ze taı suf imek ze rtldiler bizden esirgemek birle teri te‘ālādan (MVS-491b/1); **EOT** eger ba olsa rtlmı olsa ol ba u delk (14) olsa nesne andan ısa ba dibine yayılsa snmaz (KG-10a.13), rtlmeye baı cmle murimn daı yzi aan lse bilgil (NHT-79b/20)

rtn- ~ rtn-: rtnmek.

EYyg. (EUTS: 153),(di.: 169); **Kar.** zk can kepi bu ara yir tuı / ara yir kep rtnr ay ıllı aı (KB-5422), (DLT I, 250/18); **Har.** sāre baıa kettān adır rtnp kirdi melik ibrahma tat ze orun brdi (KE-45v12), peygāambar ‘as’nu bir ara kilim bar erdi ol kilimni zesie rtndi taı (2) ıtı (NF-144/1), acimk kemiti tii brnck rtndi ‘avrat (ME-174/7); **Kıp.** (KMT K179), rtndi tonları birle (KFL-166b/4), (KPKTS: 212), (KMT 38b/1); **EOT:** ey peygāambar (6) eyit senn ‘avratlarıa ızlarına dahı m’minler ‘avratlarına dahı rtnsnler (BKT-459a/6), pes aan (7)

sizden biriñüz ğusl eylese giyecekke *örtünsün* yâ bir divâr ardına yâ deveci ardına gizlensün (İKT I 28a/7), şâhid-i gül gonçe *örtündi* niķābın şankim ol / ķalb-i ‘akrebde güneş cirmini pinhân eyledi (ADD-17/2), kaçan evine girse öksürü ķaķıru girmek gerek tã ‘avrat *örtine* yapına (KG-81b.9), tekellüfile yiyesi bişürdi getürdi taht altında ķodı gendü ķarın *örtinüb* dōstın (12) isteyü vârdı (MT-53b/11)

örtinmek: Örtünme, kapanma, giyinme.

EOT meger at yimi gibi veyâ *örtinmegi*çün nesne alsalar ve sayrılarını (12) ğücü yitdüĝin taşra çıkaralar (KG-137a.11)

örtmek: Örtme, kapatma.

EOT eger ‘avrat (8) ölse lahadı örtince nesne *örtmek* gerek (KG-165b.8)

örtüş-: Örtmek, birbirini örteyazmak.

Kar. (DLT I, 231/2); *Har.* rāzını *örtüşdi* anıñ birle (MEŞ-119/3)

örüt-: Örtmek, gizlemek.

Kıp. (KPÇKTS: 212), (KMT H45, K179, B/2-64,C66); *EOT* andan tōnın ķıķarĝıl ve ud yirin *örütgil* (KG-35a.12)

perde tart-: Örtmek, örtünmek.

Har. çiçek tig ‘ışķ *tartıp perde* andın / cihānnı kōrmeyin barsa cihāndın (KHŞ-3852)

sakalduruklan-: Sakalduruĝu baĝlamak.

Kar. er *sakalduruklandı* (DLT III, 205/14)

şar-: Sarık vb. sarmak.

Kıp. kaçan kim tilese kim ‘imāmesin yanķla *samaķķa* bozĝay anı neteg kim *sardı* anı (İMVS-450b/8), rīşte ķodı ‘imāme *sarĝan* (KFL-152b/6),(KMT 45b/9); *EOT*

gezerken bir kimse geldi (4) başını *şamış* (MÜS-84/4), andan bir pāre biz birle (6) ölünün tenin sileler kurudalar andan kefenin *şaralar* (KG-36a.6), kan turalı altunlu ince kettān bēzini (12) bēline *şardı* (DK Drs.91b.12)

saraguçlan-: Baş örtüsü örtmek.

Kar. uragut *saraguçlandı* (DLT III, 205/2-4)

şaran-: Sarık sarınmak.

Kıp. (KPÇKTS: 227)

şarın-: Bir şeyi sarınmak, örtünmek.

Kar. er suwlıkın *sarındı* / uragut bürünçük *sarındı* (DLT II, 151/5-11), barur sen bu malın yağınka qalur uyağıp birürler *sarınğu* bözüň (AH-431/432), (İML: 59), (KTS: 634); **Har.** *sarındı* körklüg aq hulle başına yana kiydi muraşsa‘ tāt başına (KHŞ-3262); **Kıp.** *sarındı* ‘imāmeni (KFL-53a/1); **EOT** yolca giderken elin şalındurmayup giçicük ‘imāma *şarınup* buçuq arşun mıqdārı (2) ardına şalındırurdı dir (İKT IV-I 134a/1), bir kisve üstine salma *şar(9)ımmış* heybetinden zehreler çāk olurdı (MÜS-115/8)

sarış-: Sarık vb. sarmada yarışmak veya yardımlaşmak.

Kar. ol maña suwluk *sarışdı* (DLT II, 96/5-9)

sarıt-: Sardırmak.

Kar. ol aña suwluk *sarıtı* (DLT II, 304/3-5)

sarla-: Sarmak.

Kar. ol suwluk *sarladı* / ağakinga yörgeñi *sarladı* (DLT III, 296/17-22), er suwluk *sarlandı* / er yörgeñü *sarlandı* (DLT II, 426/22-28); **EOT** (TS: 3317), (YTS: 181), özi göyindi ol bahtulu aya / ki bu luğ ile *şarlamış* ‘abāya (HN-2373)

sarlan-: Sarık vb. şeyleri sarınmak; örtü vb. şeyi sarınıp örtünmek; ip vb. sarılmak.

Kar.: er suwluk *sarlandı* / er yörgeñü *sarlandı* (DLT II, 426/22-28)

EOT: (TS: 3317), (YTS: 181); özi göyindi ol bahtulu aya / ki bu lûtf ile
şarlamış ‘abāya (HN-2373)

sarlaş- (T.): Sarmakta yardım ve yarış etmek.

Kar. ol maña suwluk *sarlaşdı* (DLT II, 215/13-17)

sarlat-: Sardırmak.

Kar. ol suwluk *sarlattı* (DLT II, 346/1-4)

sarmak: Sarma, bağlama.

Kıp. ‘imāme *sarmaḳka* (KFL-153a/1)

sarmalan-: İyice sarılmak, bürünmek.

EOT görür kim *sarmalanmış* bir abaya / bununla girdi bir dem merhabaya (TS: 3318), (YTS: 181)

sarmaş-: Sarmakta yardım etmek.

Kar. (DLT II, 216/26)

sarmat-: Sardırmak.

Kar. (DLT II, 349/25)

saru-: Sarmak.

Kar. ol suwluk *sarudı* (DLT III, 262/24-27)

sarut-: Sardırmak.

Kar. ol añar suwluk *saruttı* (DLT II, 304/3-5)

sebz-püş ol-: Yeşil elbise giymek.

Çağ. (ÇTS: 962)

setr: Örtme, kapama.

Kıp. (KPÇKTS: 233); bunda ‘avrat-ı galīza örtülü olur *setr* hem ḥaḳḳ-ı şalâtdur
hem âdemîler ḥaḳḳıdur (NHT-76b/3), (KTS: 645)

setr-i ‘avrat: Ayıp yerlerini örtme.

EOT işbu izārdan ğayrı *setr-i ‘avrat* ideceğümüz yoĸdur (İKT IV-II 389a/14), zīrā fakra anlar şöyle mübtelā olurlar ki *setr-i ‘avrat* idecek (11) nesne güc-ile bulurlar (İKT IV-I 61b/10)

setr eyle- ~ sūtret eyle-: Örtmek, kapamak.

EOT (KTS: 645), (KTS: 676)

şulġa-: Dolamak, sarmak.

Kıp. (KPÇKTS: 254)

tāc ur-: Taç giymek.

EOT kaş (14) taġlarınıġ başına *tāc urur* / ‘ālemi rūşen kı lup (15) pervaz urur (MÜS-75/14), [sen] allāhu şamedsin ādeme sen (3) *tāc urduġ* (DK Drs.107a.3), başına *taç uram* sırtına semer (TS: 3967), (YTS: 219)

taķm-: Takınmak, kuşanmak.

EOT müsülmān ın geyüp taylasāġ (19) *taķmup* yörimeye bunlardan hīç kimse olmaya illā alnında zünnār baġlayup müsülmānlar (20) ortasında ma‘lūm ola (İKT IV-I 197a/19)

taġ-: Bir şey ile sarmak.

Kar. ol anıġ başın *taġdı* (DLT III, 390/14-18)

taġm-: Bir sargı ile sarmak.

Kar. er başın *taġındı* (DLT III, 395/21-24)

ta vķ: Boyuna sarma.

Har. (KTS: 721)

tekfīn: Ölüyü kefenleme.

EOT ‘ömer dahı eyle diyüp huṭba okıyup inüp süleymānuṭ techīzi ve *tekfīn*ine
(3) meşğūl oldılar (İKT IV-I 179a/2)

ṭola-: Dolamak, sarmak.

*EOT*ḳan ṭuralı bir kepenegi ḳapağına *ṭoladı* (DK Drs.94a.13)

tolğa-: Dolamak, sarmak.

Har. (KTS: 756); *Çağ.* (ÇTS: 1145)

ṭona gir-: Zırh giymek.

EOT bular dahı bizi yağı şanalar / *ṭona girüben* ata atlanalar (SN-903)

ṭonalt-: Elbise giydirmek.

EOT (YTS: 210)

ṭonan-: Zırh giymek.

EOT fıl-leri bârgāh öñine çekdiler ḳullar *ṭonanup* (14) ḳarşu durdılar (KAT-162/13), ṭoḳsan biñ [er] yağı (6) gördümise *ṭonanmadum* (DK Drs. 140b.6)

tonan- : Giyinmek.

Kar. yana ḳoptı yundı *tonandı* tükel / namaz ḳıldı özke yorup eḳgü fal (KB-4969); *EOT*: ulu kiçi ni‘metinden gönene / ṭoyına açlar u yalıñ *ṭonara* (GAR-5868)
herkesī libāslar geyüp *ṭonandılar* (MÜS-6/13), ol kim ḳuşandı biline cür’et ḳuşağını / ol
kim *ṭonandı* egnine devlet ḳabāsını (ADD-4/3), (YTS: 210)

tonat-: Giydirmek, donatmak.

Kar. ol meni *tonattı* (DLT II, 312-22/24); *EOT* yalıncak görsem *ṭonadayum*
senün için (DK Drs.86b.1), ṭurup ṭaṅlacak *ṭonadırlar* şarı / süheyle varur ḳarşu cümle

çeri (SN-1352), (YTS: 210), vücūduñ seḥā vü ni‘met ile ḥalk-ı ‘ālemūñ / yalıncağın
tonatdı vü toyurdı acını (ADD-19/13)

tonlan-: Elbise giymek.

Kar. (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014)

tonlarını ört-: Elbiselerine bürünmek.

Kar. (KTS: 757)

tügmele- ~ tüvmele- ~ tüymele-: Düğmelemek.

Kıp. takı köñlegini *tügmeleme*gey (İMVS-192a/7), eger tileseñ tonıñnıñ (3)
baṭānesinde ilgik tügme tikgil mingendin soñra (4) *tügmelegil* (MG-26b/4), (KPÇKTS:
288)

ur-: Takmak.

Kar. (DLT I, 165/11)

ur-: Giydirmek.

Kıp. tãc urdı anıñ başıñge (KFL-139b/1)

urıl- ~ urul-: Giydirilmek.

EOTḥar gedāy-iken arpaya muḥtãc / gözedürem k’ *urıla* başıma tãc (ŞYH-115)

urın-, urun-: Takınmak, giyinmek, giymek, sarınmak, örtünmek.

Kar. er suwluk *urındı*/uragut bürünçük *urındı* (DLT I, 201/8-16); **Har.** (HAT:
627); **Kıp.** butaqlar aldı butsân-dan yana bâc / çiçek-lerden *urumup* her biri tãc (GT-6/4
(3b/4); **EOT** silâhların bağlanup cebe (14) ve cevşenlerin geyüp ışıqların *urumup* ve
kılıçlar daqınup (İKT IV-I 152b/14), daḥı dünyâda çoḥdur pâdişâhlar / başına *urumur*
altun külâhlar (BH-50a/2), nergis *urındı* tãc-ı zerrîni / geydi süsen libãçe-i çîni (ŞYH-
30), çün eyü gözünge tuş geldi geyer *urumur* / egnine ḥıl‘at u hem başına efser nergis
(ADD-10/19), bir gün ḳal‘adan baḳup (9) şãbūrı gördi ki ḥarîr libãslar geymiş ve başına

altun tâç *urummuş* ki cevâhir-ile (10) muraşsa‘ aña habar gönderdi (İKT I 156b/9), (TS: 3979), (YTS: 220), dü‘â kıldı dükeli ulu begler / *urundular* bahādurlar u yigler (HN-4817), belâ vü miḥnete düşüp süleymân tâcın *urummaḥ* / ne aşşı çün yële vèrür felek taht-ı süleymânı (MN-1/26), sînemın sofası sadrında hayâlin sanasın / tâc-ı kisrâ *urumur* taht-ı süleymâna geçer (ŞYD-22/3), tağ başı aḳ börk *urundı* egnine kakım-nişîn / hem vaşak sincâb ile her servi kaftan eyledi (ADD-17/10)

urınmaḳlıḳ: Giyinme.

EOT ve daḥı ne kim *urınmaḳlıḳı*çun ve daḳınmaḳlıḳıçun alup ayruḳ (10) gişiye virse daḥı anda helâk olsa ödemek lâzım olur (KG-110a.9)

urunul-: Giyinilmek.

EOT anın içün *urunulur* takınılur nesneler alam (TS: 3981), (YTS: 220)

ürt-: Örtmek.

EUYg. kayu barınça mahabuṭ-l(a)r ulatı bolmış öñlüḡ (16) kuvraḡ alḳu barça umaz üçün tüzü *ürtgeli* tıdḡalı ... (Üİ-104a/16), (EUTS: 273)

ürtül-: Örtülmek.

EUYg. (EUTS: 273)

vaşāḥ: Kuşak, kemer kuşatma.

Kıp. *vaşāḥ* kıldı tonı birle (KFL-153a/4)

yaB-: Örtmek, kapamak, sarmak.

Kar. (İML: 85); *Kıp.* yâ aḡrıḡına cezâ vâcib bolur anıḡ üçün kim *yapdı* başını kına yaḡınḡan üçün degül bu saḥîḥ ḳavl turur (İMVS-345a/7), (KK 81a/4,9b/10), (KPÇKTS: 305); *EOT* (TS: 4300), (YTS: 234); *Çaḡ.* maḥâsin bolsa ança kim *yapar* yüz / anı ḡasl eylemek ey niyyetiḡ tüz (AŞNKSM-83), (ME: 110), (ÇTS: 1230), (MSD-298)

yaBın-, yapun-: Örtünmek.

EUyg. (EUTS: 278); **Kar.** (DLT III, 83/3); **Kıp.** (KPÇKTS: 310), özdeñ kişi *yapunsa* iski ‘abā yaraşur (79b/1) körksüz keliñe körkli ton keydirip yaraşmas (GT-157/13 79a/13); **EOT** (TS: 4298), (YTS: 234); **Çağ.** (ÇTS: 1230)

yaḥsın-: Kollarını yenlerine sokmadan, belini iliklemeden, elbiseyi eḡnine -sırtına almak.

Kar. er kaftan *yaḥsındı* (DLT III, 109-9/14)

yaḳa ol-: Boyuna dolanmak.

EOT (KTS: 830)

yapıl-: Örtülmek, kapanmak.

EOT (TS: 4296), (YTS: 234); **Çağ.** (ME: 110), (ÇTS: 1230)

yapıştur-: Örtmek, kapamak.

Kar. belgürdi olarkā anıñ uwut yerleri *yapışturu* āḡāzdılar ol iki üze uşmaḥ yapraqıdın (RKT-31/90a2)

yapsa-: Örtmek, kapamak.

Kar. (DLT III, 304/10)

yarıḳlan-: Zırhlanmak, zırh giymek.

Kar. yaraşḡu yaraḡı bar erse yaraş / yoḡ erse *yarıḳlan* bil alşıp küreş (KB-2360), (DLT III, 114/26)

yarlıḳan-: Zırhlanmak, zırh giymek.

EUyg. (EUTS: 287)

yaş-: Örtmek, kapamak.

Kar. ançaḳa tegi *yaştı* kün perde birle (RKT-34/60a2), (DLT III, 60/14), (KTS: 859); **Kıp.** (KPÇKTS: 314), *yaştı* tişi yüzün (KFL-10a/5); **EOT** görüp mühtacdān özünü

yaşma / hemin kendi çöregine köz eşme (TS: 4384), (YTS: 237); yüzümi ben niķāb ile
yaşayın / anuñla arķun arķun söyleşeyin (HN-2937); görüp gül yüzüñi ğonce ħayādan /
yeşil burķa‘la hep yüzün *yaşupdur* (MN-163/5)

yaşan-: Gizlenmek, örtülmek.

EOT muraşşa‘ meclis ālātı döşendi / ki yir yüzi ol altundan *yaşandı* (HN-4322)

yAşIn-: Gizlenmek, örtünmek.

Kar. (KTS: 860), (İML: 87); *Har.* (HAT: 679); *Kıp.* rasül ‘aleyhi’s-selām anıñ
içinde (2) *yaşınur* irdi avval-ı islāmda ol iw şafā kıatında turur (İMVS-292a/2), *yaşındı*
andın (KFL-44b/7); *EOT* (TS: 4382), (YTS: 238)

yaşır- ~ yaşur-: Gizlemek, örtmek.

Kar. (İML: 87) (DLT III, 68/14), (KTS: 860); *Kıp.* (CC I-3b/14); *EOT* işitdük ki
fağfür şāhuñ kıızı / kaçup atasından *yaşurdı* yüzi (SN-4373), (TS: 4385), (YTS: 238)

yaşmaklan-: Yaşmaklanmak, yaşmak bürünmek.

EOT banı çiçek *yaşmaklandı* ħaber şordı (DK Drs.41a.3)

yaşmak yaşan-: Yaşmaklanmak, yaşmak bürünmek.

EOT (TS: 4384), (YTS: 238)

yaşrut-: Gizlemek.

Kar. (KTS: 860)

yişimlen-: Yişim (bir çeşit tozluk) giymek.

Kar. er *yişimlendi* (DLT III, 115/19-22)

yörge-: Sarmak.

Kar. (DLT III, 307/19); *Kıp.* *yörgedi* aña (KFL-114a/9)

yörgen-: Örtünmek, sarınmak.

Kar. (DLT III, 110/16); *Kıp.* *yörgendi* tonını (KFL-155b/6)

1.7.2. Giyim Kuşama Bürüneni Gösterenler

ala tonluk: Alaca giyimli.

Har. (HAT: 37)

aṭlas-pūş: İpekli elbise giyen.

EOT eşk-i *aṭlas-pūş*umı her dem revāne ederem / hizmete tā ‘arz ola mācerāsı
çeşmümün (MN-244/7)

börklüg: Börklü.

Har. ol kün yūnus pelās tonluğ erdi kiyiz *börklüg* erdi adağında eylenmegen
eşek terisidin (7) çarukı bar erdi (KE-154v6), kim imdi toyğa lāyık yaḥşı körklüg ni
yirde bar bürünçüklüg yā *börklüg* (KHŞ-2961)

başmaklan-: Başmak (pabuç) sahibi olmak.

Kar. er *başmaklandı* (DLT II, 274/3)

bertülen-: Hırkalanmak (hırka sahibi olmak); hırka giymek.

Kar. (DLT III, 200/15)

bürünçüklüg: Bürüncekle.

Har. (HAT: 116), kim imdi toyğa lāyık yaḥşı körklüg ni yirde bar *bürünçüklüg*
yā börklüg (KHŞ-2961)

çapānlıg: Eski giysi giymiş kişi.

Har. heç kimerseke iltifāt kılmadın turur erken bir dervīş-i zindepūş eski
çapānlıg kimerse keldi (NF-440/10)

çarukla-: 1. Türk çarığı giymek. 2. Çaruk boyuna nispet etmek.

Kar. ol adağın *çarukladı* (DLT III, 337/19; III, 338/1)

çaruklan-: Çarıklanmak, çarık sahibi olmak.

Kar. er *çaruklandı* (DLT II, 266/14-16)

çaruklug: Çarıklı.

Kar. (DLT I, 497/5)

çekreklen-: Yün elbise sahibi olmak ve giymek.

Kar. (DLT II, 277/5-7)

çigillen-: Çiğil kılığına girmek.

Kar. (DLT II, 269/13)

çülük-: Kılığı, görünüşü perişanlaşmak.

Kar. (DLT II, 118/11)

çuğallu: Zırh giyinmiş.

EOT dımışkī işıhlı *çuğallı* eri / depere çü bir çaladı serserī (SN-4477)

çulğanğan: Örtünen, sarınan.

Har. (KTS: 182)

dalfes: Sarıksız fesi giyinen kimse.

EOT *dalfes* ü dal hançer olmuşsun aman ü el'aman / niyyetin zalim yine uşşak ile gavga gibi (TS: 983), (YTS: 60)

dal tuman: Üzerinde sadece diz donu bulunan.

EOT gönlegin verdi heman *dal tuman* kaldı (TS: 983), (YTS: 60)

eteklü: Etek giymiş olan.

EOT hatunlardan evvel sünnet olan ol-ıdı ve dahı uzun *eteklü* geyecek evvel geyen ol-ıdı (İKT I 64a/5)

etüklen-: Ayakkabı sahibi olmak.

Kar. (DLT I, 294/16-18)

etükli: Meshli, çizmeli.

Kıp. ve eger bu kişi (5) *etükli* bolsa yā ‘özri bar bolsa küçi yitmese iki tizini koymaqқа ili ilinden burun rāstı ol iki ilini koyğay avval (İMVS-176a/5)

geyici: Giyici, giyen.

EOT *geyici* edügi ma‘zür gişi tıhrı ile-mesh eyleye ol qadar kim aru gişi eyler (NHT-22b/6)

giyişli: Giyinmiş.

EOT kaplan postu *giyişli*ler / gelin gelin duruşalım (TS: 1709), (YTS: 95)

göñleklü: Gömlek giymiş olan kişi.

EOT ben andan tırup bunı okuyup ağılar-ıdum bir sacı tozlu ‘abā *göñleklü* gişi gelüp selām (19) virüp tır ağıla didi (İKT IV-II 366b/18)

hırqa-pūř: Hırka giyen; fakir, derviř.

Har. vaqt içinde bir derviř bar erdi *hırqa-pūř* erdi (NF-420/8), ben kaçan derviř olam ya hakka kulam diyem / yüz bin benim gibiyi ‘aşk *hırqa-pūř* eyledi (YED-362/7);

EOT gel ey řüf-i *hırqa-pūř* ‘āřık / muťi‘ olduņ-ısa bu ‘ıřka bayık (KAT-201/11); **Çağ.** (NH,GT-ÇTS: 469)

ışıklı: Miğferli.

EOT dımıřkī *ışıklı* çuqallu eri / depere çü bir çaladı serserī (SN-4477)

içmeklen-: Kuzu kürkü giymek ve buna sahip olmak.

Kar. er *içmeklendi* (DLT I, 314/12-15)

qabā-pūř: Kaftan, elbise giyinmiř.

EOT ‘āřıfte kıılır ‘aqlımı ol zülf-i bināğūř / āzāde özüm kıul ider ol serv-i *qabā-pūř* (ADD-284/1)

kaftanlu: Kaftanı olan.

EOT esīrden yüz oĝlan getürdiler boyalı *kaftanlu* geyürdiler (İKT IV-II 286a/7)

kalâğığ: Zırhlı, örtülü.

Har. nemrūd (3) èlleriñe kişi ıddı çerig yığıldı sanı sakışı yok kamuğı başdın
adağğa tegi (4) temür *kalağlıg* (KE-44v4)

karalı göklü: Yas kıyafeti giymiş.

EOT karalu göklü otağı sorar olsam gölge kimün (DK Drs.53b.4)

karluklan-: Karluk kılığına girmek.

Kar. (DLT II, 276/3)

katunlan-: Han karısı şekline girmek.

Kar. (DLT III, 206/4)

kedimlig: Giyimli kuşamlı.

Yaz. üç(ü)nç : y(e)g(e)n sil(i)ğ : b(e)g(i)η : *k(e)d(i)ml(i)g* : tor(u)ğ : (a)t : bin(i)p : t(e)gdi : (KT D 33), biş yü[z] *k(ä)d(i)ml(i)g* : y(a)d(a)ğ : bir(i)ki ş(a)ş(i)p : k(e)lti : (ŞU-G9); özl(ü)ki : boz (a)t : (e)rti : *k(e)d(i)m[l(i)g* ... (a)lpı (e)rd(e)mi : (a)nta : kükdi : türk : bod(u)nka (KİÇ-B4); **EÜyg.** (EUTS: 103), aşlıg içgölüg tonlug *kedimlig* edlig 23 tavarlıg biliglig edremliġ kutlug buyanlıġ (AY-360/22)

kedüklüg: Yağmurluk sahibi.

Kar. (DLT I, 508-22)

kefenlig: Kefene sarılmış.

Har. ewleri қа(пуғ)-(5)-larında yalaң baş қыbleға қарсу тизин чөкүп *kefenlig*
 yüzlerin eliglerine alıp kılıç(ğa) (6) boyun sunup olturdılar (KE-127v5)

kemer-beste: Kemer bağlamış.

Çağ. (ŞHD-ÇTS: 609)

kençeklen-: Kençek kılığına girmek.

Kar. (DLT II, 277/22)

kıfçaklan- ~ kıwçaklan-: Kıpçak kılığına girmek.

Kar. (DLT II, 279/2), (DLT I,276/7)

köhelik: Zırhlı.

Çağ. (ME: 79)

köñleklen-: Gömleklenmek (gömlek sahibi olmak).

Kar. er *köñleklendi* (DLT III, 411/18-21)

ķurluğ: Kuşaklı, kemerli.

Har. yüzi niķāb birle örtüglüğ erdi öñinde miñ er altun *ķurluğ* eliglerinde kılıç
(4) yaşnayur (KE-94r3)

ķurşaklı: Kuşaklı.

EOT tırmışıdı yidi biñ ķul ķapuda / *ķurşaklı* hıızmet eyler tapuda (EDKY-1229)

mestūr: Kapalı, örtülü.

Kıp. taķı añdı taķavī imām kim ol ķabul ķılğay bir kişiniñ (7) tanuķluķını ķaçan
kilse mışrdan taşķarudın kerekse ‘edl bolsun kerekse ‘edl bolmasun kim *mestūr* hāl
bolğay (İMVS-270a/7), (KPÇKTS: 182)

mestūrA: Örtünmüş kadın.

EOT anası ol nameye cevāb yazup bu sözünñde yalansın (10) ol *mestūr*adır didi
(İKT IV-I 216b/10)

muħrim: İhramlı, ihram giyen.

Har. hālāl boldı *muħrim* (MEŞ-38/5), (KTS: 520); *Kıp.* iħrām bağlandı *muħrim*
(KFL-116b/8), ve eger yise (4) boğuzlağan *muħrim* andan anıñ öze ol yigenniñ ķıymeti

vācib bolur ebū ḥanīfe qatında (İMVS-357a4); *EOT* ya‘nī (13) bir *muḥrim* bir elinden üç barmağın dırnağın kesse dem lāzım olur züfer qavlında (NHT-31a13)

muḥrime: İhrama giymiş kadın.

EOT kaçan şatun alsa *muḥrime* qaravaşı bilmese red eylemekdür ḥalāl eylemek degül şatun alduğın (NHT-31b/13-15)

müddeşsir: Elbiseye bürünen, örtünen.

EOT (KTS: 530)

nemedlū: Keçeden yapılma elbiseli (kişi).

EOT anı gör (6) diler ki bir *nemedlū* kişi baṭūluḡ gögsine bir taş şöyle urdu ki (7) baṭūl yıkıldı (MÜS-112/6)

nemed-pūş: Keçeden yapılma elbiseli (kişi).

EOT ‘ömrüm icinde dībā ve ḥarīr geymeyim ve tīz daḥı ṭon geymeyeyim illā *nemed-pūş* (9) olayım didi (MÜS-26/8)

oguzlan-: Oğuz elbisesi giymek, Oğuz kılığına girmek, kendini Oğuzlardan saymak.

Kar. (DLT I, 293/8)

örtüG: Örtülü.

Kar. (KTS: 593); *Çağ.* (AL: 97)

örtüglü: Örtülü.

Kıp. (KPÇKTS: 212)

örtüGlüG: Örtülü.

Har. yūzi niḳāb birle *örtüglüG* erdi (KE-94r/3), niteḡ sindin yapayın uşbu rāznı kim *örtüklüG* bilürsen köp ü aznı (KHŞ-3184); *Kıp.* (KPÇKTS: 212); *Çağ.* (AL: 97), (ÇTS: 878)

örtülü: Örtülü.

EOT erenler (6) dizinden göbeğine *örtülü* gerek ve ‘avratlar başından (7) ayağına degin *örtülü* gerek (KG-17b.6), ‘arab eydür sözleri tatlu-y-ıdı / şormadum adın yüzi *örtülü-y-ıdı* (YZL-692), bunda ‘avrat-ı galīza *örtülü* olur setr hem haqq-ı şalâtdur hem âdemiler haqqıdur (NHT-76b/3)

örtülüğ: Örtülü.

Har. pardalığ kız *örtülüğ* qarabaş (MEŞ-72/8) belgüsüz boldı *örtülüğ* boldı (MEŞ-214/2), (HAT: 463)

pArdAlıg: Perdeli, örtülü, yaşmaklı.

Har. pardalığ kız örtülüğ qarabaş (MEŞ-72/8); *Kıp.* perdeliğ kız (KFL-128b/9)

sebz-püş: Yeşil elbiseli.

Çağ. (ÇTS: 962)

sökmenlen-: Kahramanlaşmak; kahraman kılığına girmek.

Kar. (DLT II, 278/22)

tâc-dâr ~ tâc-ı dâr: Taçlı, taç giyen.

EOT mu‘în ü dest-gîr olsun hemîşe kâdir ü qayyûm / saña kim *tâc-dâr* u tâc-bağş u tâc-ver dërler (MN-33/44), ol iblis ve cünüdını qahr yir yüzinden tağlar başına (1) ve denizler kenârına sürdi bir ulu *tâcı-dâr-ıdı* (İKT I 42a/1)

tâc-ver: Taçlı, hükümdar.

EOT mu‘în ü dest-gîr olsun hemîşe kâdir ü qayyûm / saña kim tâc-dâr u tâc-bağş u *tâc-ver* dërler (MN-33/44)

tawgaçlan-: Maçın (Çin) halkı kılığına girmek.

Kar. (DLT II, 271/8)

taylaq er: Elbisesi temiz adam.

Kar. (DLT III, 386/9)

ṭaylasanlu: Taylasan giymiş olan.

EOT bunlar daḥı libās-ı fāḥıra giyüp (10) *ṭaylasanlu* dülbendler şarınup geldiler
(İKT IV-I 152b/10)

tayuklan-: Zarif kılığına girmek.

Kar. (DLT III, 166/10)

tonan: Giyimli.

Kar. (İML: 74)

ṭonlī ~ ṭonlu: Giysili, kıyafetli.

EOT gördi bir yeşil *ṭonlī* kişi ‘alīniñ (4) ḳamḳām ḳılıcı eline almış (MÜS-24/3),
ve müdbir olma aru *ṭonlu* ve aru sözlü ol (KAT-151/14), zīrā (6) çok *ṭonlular* gördük
kim ṭonı eskiyince kefene girdi (MT-18b/6), ḳamunuñ atı *ṭonlu* kendü *ṭonlu* / ulular il
ḳafalu yağı yönlü (HN-4876), hem eyle ki cellād ider ḳanluyı / yanıra gelüp bürime
ṭonluyı (SN-4480)

tonluğ ~ tonluğ: Elbiseli, giyimli, çıplak olmayan

Yaz. y(a)l(ı)ñ : bod(u)n(u)g : *tonl(u)g* : kıl(ı)m : çıg(a)ń : bod(u)n(u)g : b(a)y
kıl(ı)m : (BK D 23); **EUYg.** ...-ç saḳıntı bükün ... (9)-boz başlığ // - ... (10) ... *tonluğ*
... (11) ... (t)üke(l) ... (MS-92/10), ol kök *tonlug* (6) beg atdın kodı tüşüp mini okıdı
(AY-6/5), (EUTS: 246); **Kar.** (KTS: 757), (İML: 74); **Çağ.** (ÇTS: 1146), (ÇTS: 1147)

tonmıḳ: Elbiseli, giyimli.

Kar. (İML: 74)

tuwaklıḳ: Duvaklı.

Çağ. (ME: 26)

ugraklan-: Ograk kılığına girmek.

Kar. (DLT I, 313/28)

ümlüg: Şalvarlı, tumanlı.

Kar. (DLT I, 224/6)

yagmalan-: Yağma kılığına girmek.

Kar. (DLT III,203/21)

yalpak: Mürdar kıyafetli.

EOT (TS: 4259)

yaraglığ: Zırhlı, zırh giyinmiş; donanmış.

Kar. (DLT III, 49/27); **Çağ.** (ÇTS: 1232)

yışıklıg: Tulga giymiş.

Kar. *yışıklıg* er (DLT III, 50/2)

zırh-püş: Zırhlı, zırh giyinmiş.

Çağ. (ÇTS: 1280)

1.7.3. Bürünülen Giyim Kuşam Fiillerini Gösterenler

kaldra-: Elbise vb. hışırdamak.

Kar. (DLT III, 447/19)

opra-: Eskimek, yıpranmak.

Har. bir yıl mundağın turdılar tonları keyim-(15)-leri çadırları *opradı* kün ısığığa
taşat tutmaz boldılar yalbardılar (KE-118v15), ton *opradı* (DLT I, 273/15)

opraş-: Yıpraşmak, yıpranmaya başlamak.

Kar. tonlar *opraşdı* (DLT I, 231/28)

oprat-: Yıpratmak.

Kar. ol tonın *oprattı* (DLT I, 261/4-6-7)

seğre-: Elbise incelmek, eskimek.

Kar. ton *seğredi* (DLT III, 277/16-20)

seğreş-: Elbise vb. için kalınlığı gitmek, yoğunluğu azalmak.

Kar. ton *seğreşdi* (DLT II, 211/14-20)

seğret-: Elbiseyi seyreltmek.

Kar. (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014)

soruş-: Elbise teri çekmek.

Kar. (DLT III, 96/12)

sökül-: Elbise sökülme.

Kar. (DLT II, 126/2)

togral-: Elbise kirden parçalanmak.

Kar. ton kirden *tograldı* (DLT II, 230/5-12)

tograş-: Elbise vb. şeyler lime lime olmak, parçalanmak.

Kar. (DLT II, 212/2)

ul-: Eskiyerek yıpranıp yırtılmak.

Kar. (DLT I, 169/1-4)

yaprul-: Yıpranmak.

Kar. ton *yapruldı* (DLT III, 107/12-18)

yıgrıl-: Elbise çekmek.

Kar. (DLT III, 108/1)

yilik bol-: İlikli olmak, iliği olmak.

Çağ. (ÇTS: 1254)

1.8. Giyim Kuşamsız Olmayı Gösterenler

aç-: Peçeyi, örtüyü kaldırmak.

EOT küşeyr (18) gönlümi andan döndürüp saña meyl itdüm yüzüñi *aç* göreyim
didi (İKT IV-II 220a/18)

açıl-: Yüzünden bir şeyi çıkarmak.

Kıp. taķı ayıttı bir ançalar eger kötürülse suf tübi *açıl*sa taķı suf kesilse kötürmek
birle (6) ol aķar suf degül (İMVS-107b/5), (KPÇKTS : 2); *EOT* atasını uyurken gördi
kim ‘avratı *açıl*mış örtmedi (21) ol ķardaşları örttdi (İKT I 48a/20)

açın-: Elbiseyi açmak, soymak, çıkarmak.

EUYg. öñ(n)inlerindeki tonların *açınıp* oñ tizlerin çöki (55) ayarın kavşurup ağır
ayamakin (56) t(e)ñri t(e)ñrisi burhanka (57) inçe tep ötündiler (AY VII-54)

çeş-: Çözmek.

Har. (zelîhā) (21) anı körüp hayāl kıldı tîz tonınıñ bağın *çeşer* umançlığ boldı
taķı aydı (KE-80v21); *EOT* balta aluban kalanın uşadur / kuşağın *çeşer* yūsuf(a)
kuşadur (YZ-11a/4); *Çağ.* (ÇTS: 240)

açuk: Örtülü olmayan, çıplak, giyimsiz.

Har. (KTS: 33); *Kıp.* (KPÇKTS: 2); *EOT* hişāmuñ ‘avratın ħorāsān ehlinden bir
nice gişi-y-ile yayan yalın ayak yüzi ve gövdesi *açuk* (17) beriyyeye gönderdi (İKT IV-
II 294a/16)

başı kaba: Başı açık, külahsız.

Kıp. (KPÇKTS: 24)

başnak er: Başında tulgası, eğninde zırhı olmayan kimse.

Kar. (DLT I, 466/20)

belsendi: Belden üstü açık, çıplak gövde.

Kıp. (CC II-81a/22)

çağa çıplak: Cırılçıplak.

EOT yarattı gövdesini halka muhtaç / *çağa çıplak* başı toz u karnı aç (TS: 787)

çeşil-: Çözölmek.

Çağ. (ÇTS: 240)

çeşür-: Çözmek.

Har. bu halvāka telim emgek kigürdüm şükr kim ‘ākıbet barı *çeşürdüm* (KHŞ-1555)

çez-: Çözmek, açmak.

Kıp. (KPÇKTS: 49)

çezil-: Çözölmek.

Kıp. (KPÇKTS: 49); *EOT* yavru kemerin *çezildi* / belinden haberin var mı (TS: 885)

çıBlak: Çıplak.

Kıp. (KPÇKTS: 50); *EOT* andan hüseyin hāzretiniñ ehl-i beyti kızçıgaz-ıla dahı (5) ‘üryān ve rüsvāy *çıblak* develere bindürüp aldılar (MÜS-8/5), pes sizi cennetden çıkarmasın (5) ta‘aba düşürmesin dedük saña cennetde ac[ma]mak vardur *çıplak* olmamak dahı (BKT-343a/5), (KTS: 178), yanındağı (12) yoldaşları *çıplak* oğlan (Dk Drs.125b.12)

çıkar-: Giysi gibi şeyleri vücuttan ayırmak.

EOT yūsufun var tonını *çıkardılar* / dahı bêline biripi takdılar (YZ-4b/11)

çılpak ol- ~ çıplak ol-: Soyunmak.

EOT (TS: 897), (YTS: 55), (KTS: 178)

çıp yalıncaç: Cırılçıplak.

EOT biregü avratın *çıp yalınca* kaçsa abdesti sır (TS: 903), (YTS: 55).

çırılak çıplak: Çırılçıplak.

EOT gelürüz âleme uryan bir alay oğlan uşak / yine andan göçeriz bir sürü *çırılak çıplak* (TS: 907), (YTS: 55)

çiş-: Çözmek.

EOT balta aluban kalanın uşadur / kuşağın *çişer* yūsuf kuşanur (YZL-288), (TS: 926)

çiz- ~ çöz-: Çözmek.

EOT çizdi kolından eyitdi iy cüvân / al bunı babama virgil hem nişân (EDKY-1701), bu melik eşref ‘amāmesini *çözdi* bunun ayağı altına döşedi (İKT 9a/8), şefā‘atı muḥammedden maḥrūm olayın eger ben cemi‘-i ‘ömrümde ṭonumı harām yire (9) *çözdüm*-ise didi (İKT IV-I 60a/9), v‘allāh ben iç ṭonum bağın ḥarāma *çözmeyüp* dururın didi (İKT IV-II 422a/2)

çubart-: Soyup çıplak bırakmak.

Kar. (DLT III, 429/17)

çuçul-: Soyunmak.

Kıp. (CC I-10b/22)

çupul-: Giysi çıkarmak, soyunmak.

Har. andın soñ ibrahīm peygāmbar ‘as suwğa kirdi cümle tonını *çupul*dı taķı aydı (NF-212/10), *Çağ.* (ÇTS: 264)

Dışla-: Kuşanılmış şeyi çıkarmak.

EOT hakir paşaya yakın vardığımday tirkeş ve kılıcı *dışlayup* seke seke huzuruna varıp zemin bus eyledim (TS: 1138), (YTS: 208)

Donsuz: Giysisiz, kıyafetsiz, çıplak, sefil.

Yaz. içre : (a)şs(ı)z : t(a)şra : *tons(u)z* y(a)b(ı)z y(a)bl(a)k : bod(u)nta : [üze ol(u)rt(u)m : ...t] (KT D 26 / BK D 21); **EÜyg.** 60/15 ... ters nomluğ dıntarlarag kut - 60/16 - ğarkalır üçün uvut avyat 60/17 - (ı)nça sınavu yarlıkap *tonsuz* çuba 60/18 ... - /η olarnı birle katılı yor - 69/19 (- ıyu) ... (MS-60/17),(EUTS: 246); **EOT** eger ‘akluñ (7) var-ısa hüner örgen ki hünersüz ‘akl *tonsuz* tene beñzer yâhud şüretsiz (8) gevdeye (KAT-22/7), ve yazın donsuz yola girme ve dostlaruñ (14) dahı vaşıyyet eyle ki azıksuz yola girmeyeler (KAT-138/13)

ihrâmsuz: İhramsız, ihram giymeden.

EOT ya‘nî bir şahş mekkeye ticâret içün gelse mîkâtdan *ihrâmsuz* geçse ol gişiye ne hac (10) lâzım olur ne ‘umre şâf‘î kavlında (NHT-88a/9)

kefensüz: Kefenlenmemiş.

EOT sen ‘arabuñ meliki mervânsın surân şehrlerinde ölürsin (2) *kefensüz* gömülürsin (İKT IV-II 296a/2)

kêter-: Çıkarmak, soyunmak.

Çağ. *kêterdi* andın tonrı (ME: 120)

mizersüz: Peştamalsız.

Kıp. (KPÇKTS: 185)

olduk ~ ulduk: Yalın ayak.

Kar. (DLT I, 101/1)

öñü: Çıplak, yalın.

Kıp. (CC II-80b/5)

perde aç-: Peçeyi çıkarmak, açılmak.

Har. ni bolsa bolsun uş başdın kiçeliñ / bu şûrat râzıdın *perde* açalıñ (KHŞ-620)

salın-: Çıkarmak, soyunmak.

Kar. tekebbür libasın keğip tap *salın* / kerip halkķa kögzün tap uslan tilin (AH-277/278)

seş-: Çözmek, bağını açmak.

Kar. (DLT II, 14/4), **Kıp.** (CC I-10a/1)

seşil-: Çözölmek, ayrılmak.

Kar. (DLT II, 124/3)

seştür-: Çözdürmek.

Kar. (DLT II, 185/1)

sıyır-: Çıkarmak.

EOTkaftanı (5) *sıyır*dı götürdü kızların üstine atı verdi (DK Drs.55b.5)

soy-: (Elbise) çıkarmak.

EÜyg. (EUDDM: 210); **Kar.** (DLT III, 244/19); **Kıp.** (KK 80b/5), (KPÇKTS: 240); **EOT** atası emîre'l-mü'minîn 'oşmānuñ (4) ÷onın *şoyup* depeleyüp (İKT IV-I 90a/4); bir giceşāh bir-kaç (9) kula buyurđı dünle gelürken hoca'i *şoydılar* girü dönüb evine vārdı ayruķ ÷on geyüb şāh (10) ÷apusına geldi şāh eyitdi bu gün niçin gīç geldün hoca eyitdi gelürken yolda *şoydılar* girü varub (11) ÷on geyince eglendüm (MT-23a9/10)

şoydur-: Üzerindeki giyeceğı çıkarttırmak.

EOTmanşür kaķıyup ÷onını *şoydur*didi (İKT IV-II 321b/8)

şoyın-: Üzerindekileri çıkarmak, soyunmak.

EOT böyle deyicek meyye *şoyındı* 'uryān oldu (İKT IV-II 241a/20), pāzişāh hāslarından bir kaç mu'temed kişileri kīgirdi ve anların katında *şoyındı* tenin gösterdi

(MT-11b/14), yidi zindān kapusın yūnus *soynuban* çıkdı / kalmaya sensüz dahı ben gussadan yadaram (YED- 220/8)

soymaç: Soyulmuş, çıplak.

EOT niçün âdem yimedın gitmedi taç / niçün havva yiyicek oldu *soymaç* (TS: 3529), (YTS: 191), üşendürme çadır kapusını aç / ve ger ni girüp eylerem *soymaç* (SN- 3387)

soyul-: Elbise çıkarılmak.

Kar. erdin ton *soyuldı* (DLT III, 190/3-8); **EOT** (TS: 3530), (YTS: 191)

suçul-: Elbise, ayakkabı çıkarmak; soyunmak.

Kar. er tonın *suçuldı* (DLT II, 122/14-22), men men seniñ idin *suçulğıl* iki na‘leynniñni (RKT-31/39a2); **Har.** tüşüp anda biraz ârām kıldı suvğa kirmekke tonların *suçuldı* (KHŞ-825), (HAT: 533); **Kıp.** (CC I-10b/24), (KPÇKTS: 242)

şeş-: Çözmek.

Har. (DLT II, 293/7), biliñni *şeş* bu bir sâ‘at tig oltur bu bili bağılnı tapğunka keltür (KHŞ-3951); **Kıp.** hikmet kemerin kirek bilinden *şeşse* kaçan cāhil (11) ir til uzatıp sözge kilse ‘acep degül (GT-338/10 (168b/10), (KPÇKTS: 252), (KMT 41b/13); **EOT** ve şöyle gerektir ki sarıgı *şeşmeyeler* (TS: 3658), zelîhâ kakır yūsufa şol dem buşar / yūsufuñ kuşağını şol dem *şeşer* (YZL-602), yūsufa zelhâ kakır şol-dem buşar / yūsufuñ kuşağını şol-dem *şeşer* (YZ-21b/4), el uruban *şeşdi* belinden kuşak / didi taya bu gümān bizden ırak (VG-1333), işitme zāhid pendini şorgıl şeker-leb kandını / *şeşgil* kabāsı bendini nāmūs ile ‘ār olmasun (ADD-87/6)

şeşil-: Çözölmek.

EOT baña şol degir kim diyem bildüğüm / ağıllıgile tiz *şeşilür* düğüm (SN- 1198), (KTS: 683)

şestür-: Çözdürmek.

Kar. (DLT II, 187/10)

şış-: Çözmek.

Har. aşukup çıktı şirin kiydi tonın / *şışip* şepdizni atlandı terkin (KHŞ-887), **Kıp.** ve eger könçegi şışilse yāhūd (2) meyzeri *şışilse* bağlasa anı az ‘amal birle namāzı fāsıd bolmas (İMVS-192a/1-2), bağın *şışdi* (KFL-48b/4)

şışil-: Çözölmek.

Kıp. ve eger könçegi şışilse yāhūd (2) meyzeri *şışilse* bağlasa anı az ‘amal birle namāzı fāsıd bolmas (İMVS-192a/1), **EOT** kuşağı belinden *şışildi* / cevahiri saçından döküldü (TS: 3658)

tart-: Ayakkabı vb. şeyleri çıkarmak.

Kar. (DLT III, 426/12)

tonnı aç-: Giysisini kaldırmak, çözmek.

Kıp. açtı andın *ton-(2)nı* (KFL-5a/1)

uldi-: Yalın ayak kalmak.

Kar. (DLT I, 273/15)

‘Uryān: Çıplak, üryan.

Kıp. (KPÇKTS: 294), **EOT** mūsā peygāmbarı ‘*uryān* gördiler (İKT I 119b/19)

ki her dem hıl‘atūnden ni‘metūnden / tonandı toydı her ‘*uryān* u cāmī‘ (ADD-11/46), andan hūseyin hāzretiniñ ehl-i beyti kızçıgaz-ıla dağı (5) ‘*uryān* ve rüsvāy çıblak develere bindürüp aldılar (MÜS-8/5); **Çağ.** ‘*uryān* cismimğa zehr-ālūd nışlik çibin hücümü (AŞNV-7b/4), (ÇTS: 1199)

‘uryānlık: Çıplaklık.

EOT veheb eydürdi ki cehennem ehli nesne geyirler kim ‘*uryānlık* anlara geymekden (12) hayırludur (İKT IV-II 228b/11)

‘Uryān ol-: Soyunmak, çıplak olmak.

EOT böyle deyicek meyye şoyındı ‘*uryān oldı* (İKT IV-II 241a/20), ‘ahd iylemişim ki bir tön geymeyim şöyle ‘*uryān olam* ki her yirde olursa (7) ğazā idem (MÜS-55/6)

‘üryān it-: Soymak, çıplak bırakmak.

EOT andan ehlini ‘*üryān idüp* develere bindüre(2)siz (MÜS-83/1)

yalañ: Çıplak.

EUYg. (EUTS: 281); *Çağ.* ilāhī eger hevāsındın baş ayağ *yalañ* her yan yügürdüm (AŞNM-2b/18); (ÇTS: 1223)

yalañaç: Çıplak, elbisesiz.

Kıp. (CC I-37b/26; CC II-58a/39); *Çağ.* (ÇTS: 1223)

yalañaçla-: Soymak, çıplak hale getirmek.

Çağ. (ÇTS: 1223)

yalañaçlañ-: Soyulmak, çıplak hale getirilmek.

Çağ. hüküm kıldı ki açınız resenin / yalañaçlañ ‘azāb eterge tenin (AŞN: 813), (AL: 390),

yalañ ayak: Ayakkabısız.

Kıp. küfeden bir yayağ faķīr baş açuķ *yalañ* (3) *ayaķ* hırāmān yolğa kirdi (GT-115/2 (8a/2); *Çağ.* iki edük öze mesh kılğaylar *yalañ* ayak üze mesh kılmağaylar (İMVS-33b/7)

yalankaç: Çıplak, elbisesiz.

Çağ. (ÇTS: 1223), *yalankaç* kıldı anı tonlardn (ME: 99)

yalın-: Soyunmak.

Kar. er yalındı (DLT III, 85/13-15), kayu aç kayusu *yalınmış* bolur / kayu қаdğu birle ulınmış bolur (KB-5243)

yalın ~ yalın: Çıplak.

Yaz. BK D 23 *yalın* : bodunuğ : tonluğ : kıltım : cıgany : bodunuğ bay kıltım: (K); **EÜyg.** (EUDDM: 271), (EUTS: 282); **Kar.** (DLT III, 373/3), (RKT-31/89a3); tavar asğı ne ol barur sen *yalın* / kalur munda kiğin seped şandukun (AH-287/288); **Har.** (HAT: 657); **EOT** nice kulların azad eylemişti / *yalın* tonadıp açlar toylamıştı (TS: 4241), (YTS: 232); bir yoğsul dağı aç ve *yalın* (2) yayak gider-idi (KAT-18/1); yūsuf ol vaktin kim endi kuyuya / *yalın*-ıdı anda ol yūsuf uya (YZ-45b/13); bir dem görür olmuş gedā *yalın* tene giymiş ‘abā / bir dem ganı himmet ile fagfūr u hem hakan olur (YED-49/7), (KTS: 836), ulu kiçi ni‘metinden gönene / toyna açlar u *yalın* tonana (GAR-5868); eyitdi bu *yalın* kim sende oynar / alavından nice taht ıssı göyner (HN-1911); kayurmaya kim aç ola yā *yalın* / oda şala cān burcalarsa *yalın* (SN-2838)

yalınç: Çıplak.

Kıp. (İMVS-95a/6); **EOT** (TS: 4243); **Çağ.** (ÇTS: 1225)

yalın ağak ~ yalın ayak ~ yalın ayak: Ayakkabısız.

Har. bolup āşıq niteğ kim mecnūn irdi kezer *yalın ađak* baş yügrü tün kün (KHŞ-2481); **Kıp.** bu *yalın ađak* (KFL-86a/5), köñlüm tar idi ol sebebeden (2) kim başmakım yok *yalın ayak* idim (GT-180/2 (90b/2); **EOT** ibn-i ‘abbās eydür mışırdan medylene *yalın ayak* (17) geldi (İKT I 93b/16), oruz başı açuk *yalın ayak* kâfirlerün yanında tutsak (DK Drs. 25b.13)

yalın ağak bol-: Ayağı çıplak olmak.

Kıp. *yalın ağak boldı* (KFL-86a/4)

yalıñ bol-: Çıplak olmak.

Kar. açmağay sen anıñ içinde hem *yalıñ bol*mağay sen (RKT-31/89a3), **Kıp.** *yalıñ boldı* (KFL-85a/9)

yalınCaĠ: Çıplak, büsbütün çıplak.

Kıp. (KPÇKTS: 308), taşt-ı zerrīn koydı ol dem ilerü / yūsufı kıldı *yalıncağ* ol girü (EDKY-709); **EOT** *yalıncağ* iken çünki göre perī / ura yüzümi vü çevüre perī (SN-3335), ve ba‘dehu ÷onını çıkaruñ didi anlar dañı *yalıncağ* (3) itdiler (İKT 26b/2), şimdi aç faqırlar ve dervişler hastalar ve *yalıncağ*lar yetimler ve hışma (16) uğramış mazlūmlar ve esīrlar (İKT IV-I 192b/15), allāh ta ‘ālā sizi nehy ider *yalıncağ* olmağdan (İKT I 28a/5), erenlerüñ göbeginden aşığa dizine deġin biribirine (11) iħtiyār ile bakmağ *yalıncağ*iken herġiz revā olmaz (KG-100a.11), (KTS: 837), aç mı toyurduñ *yalıncağ* [m]ı ÷onatduñ dēdi (DK Drs.129a.8), açları doyururdu, *yalıncağ*ları tonaldurdu (TS: 4244), (YTS: 232), pes *yalıncağ* ġerü muşıla geldük (KAT-105/11), *yalıncağ* yalın ayak yola düşmiş / ne deñlü cānavar-var ise üşmiş (HN-1874), yokdur *yalıncağ* ġişiye namāz oturup bel-kim örü durup dağı rukū‘ ile züfer ve şāf‘ī kavlında (NHT-76a/20), cūduñ seħā vü ni ‘met ile ġalk-ı ‘ālemüñ / *yalıncağ*ın ÷onatdı vü toyurdu acını (ADD-19/13), ol döşeklerüñ içine ÷oldılar / ikisi dañı *yalıncağ* oldılar (VG-1434)

yalıncağ eyle-: Soymak.

EOT (TS: 4248), (YTS: 232), deli qarçarı *yalıncağ eyle*di ağıla koydı (DK Drs.46a.3)

yalıncağlık: Çıplaklık, fakirlik.

EOT mezbele (21) dünyādur ki ayağı altına alup durur ve *yalıncağlığı* andan tecerrüdidür ve ol ÷anbūr ki (228a/1) anı çalardı (İKT IV-II 227b/21), zīrā çok toğlar

görmüşüz kim açmağa irmedi ve çün tonuñ bitün ola *yalıncaqlık* guşşasın yime (MT-18b/5), tevâfüt degül olmaya ton ere / kayırmaz *yalıncaqlığı* gevhere (SN-193)

yalındağ er: Çıplak kişi.

Kar. *yalındağ er* (DLT III-51/20)

yalın kıl-: Soyundurmak.

Kıp. *yalın kıldı* anı tonındın (KFL-130b/3)

yalınla-: Soyunmak, soyundurmak.

Kıp. *yalınladı* anı (KFL-142a/3)

yalınlık: Çıplaklık.

EOT ilâhî çalabım, beni ac ve yalın kılğıl şöyle kim dostların alcık ve *yalınlık* birle bilirler seni dir idi (TS: 4252)

yapılđak ~ yapulđak: Çıplak.

Kıp. (KPÇKTS: 310); *EOT* *yapulđaklar* ne at var ne giyesi / acıkıp ne içesine yiyesi (TS: 4296), (YTS: 234)

yap yalıncağ: Çırılçıplak.

EOT (TS: 4305), (YTS: 235)

yazın-: Kendi kendine çözmek.

Kar. er kurın *yazındı* (DLT III, 84-4)

yazsa-: Çözmek istemek.

Kar. ol kurın *yazsadı* (DLT III, 305/21)

yeş-: Çözmek.

Kar. yeşe bérgil bağıñ tilimdin uşsunlar üçün sözümni (RKT-31/42b2), *Har.* (HAT: 679)

yeşil- ~ yişil-: Çözölmek.

Kar. (KTS: 874); **Çağ.** girihi könlüm perde-(11)sidin *yeşil*/medi (AŞNV-6b/11), (ME: 13), (AL: 407)

1.9. Giyim Kuşamın Korunmasını Gösterenler

bağ: Bohça.

EUyg. (EUDDM: 65); **Kar.** (İML: 15)

bağlat-: Bağlatmak, bohçalamak.

Kar. (DLT II, 341/18)

bêz ağardıcı: Elbise veya kumaş yıkayıcısı.

EOT (BL 13b-4)

bog: Bohça, boğ, eşya konulan heybe.

Kar. (DLT II, 133/1), **EOT** bir *boğ* don fâtımaya ilet ve vergil (TS: 627), (YTS: 36)

bogla-: Bohçalamak.

Kar. (DLT III, 292/13)

boglan-: Bohçalanmak.

Kar. (DLT II, 239/5)

boğtay ~ boğtuy: Elbise bohçası, heybesi.

Kar. (DLT III, 239/22)

boğça: Bohça.

EOT ve bir küçük *boğça* ve dört mekke sabunu bir cönk ve bir (TS: 634), (YTS: 36)

câmadân: Çamaşır dolabı.

Har. êkki kişi kelip *cāmadāmı* emānet odtılar iindeki (2) tonları birle (NF-203/1), **Kıp.** (KPKTS: 41)

cāme-dār: Elbise muhafaza eden, elbise sorumlusu.

EOT eşittüm ki sulān mamūd olı sulān mes ‘ūdun on hūb ul (11) *cāmedān* var-ıdı (KAT-68/11), (BL 19a-2)

og ~ ug: Eşya konan heybe, boha.

EUyg. (EUDDM: 101); **Kar.** (DLT III, 128/4)

ogla-: Bohalamak.

Kar. (DLT III, 296/2)

oglan- : Bohalanmak.

Kar. (DLT III, 198/19)

oglat-: Bohalatmak.

Kar. (DLT II, 345/13)

don oyacak: Elbise dolabı, elbise askısı, bavul.

EOT (BL 24b-8)

don tatası: 1. amaşır tatası. 2. Elbise dolabı.

EOT (BL 25a-5)

don yuyıcı: Elbise yıkayan kimse.

EOT (BL 13b-6)

Gāzur ~ gezür ~ kāzir: amaşırcı, amaşır yıkayan.

Har. anı üçün (21) *kāzir*ler ton tōkmekge tōmak andın ılurlar ton kōymesün tēp (KE-12r/21); **EOT** eger (6) *gezüre* biz yumaa virse *gezür* bizi aac altında yapratsa (7) ödemek vācīb olur (KG-129a.6), şordı kim bu gülük kimündür eyitdiler bu biz

gāznuḡdur karıdı işden aldı ol daı bislemez (6) oldu şöyle yorur alk esirger şaman ok virürler yir yorur didiler usrev buyurdu *gāzun* āzir ıldılar (MT-38b/5-6), ya‘nī ecīr-i müşterek didügi *kāzur* gibi ammāl gibi bizi yırtsa *kāzur* dögerken (7) yā ammāl ayınsa düşse ol götürdigi telef olsa (NHT-54a/6)

gezürlik: amaşırcı; amaşır yıkamay meslek edinme.

EOT bir demürcilik ikinci *gezürlik* üçinci birinc dögenicilik (KG-130b.4)

kalat-: Elbise vb. sardırmak, kutuya koymak.

Kar. ol tonug *kalattı* (DLT II, 310/30 - II, 311/3-4)

avlık: Hav temizleyici fırça (?).

EOT (BL 27a-9)

kiz: Elbise sandığı, bohası.

Kar. (DLT I, 327/6)

manuklan- ~ munuklan-: Elbiseyi eğer heybesine koymak.

Kar. (DLT II, 276/16-19)

şanduk: Elbise vb. koymaya mahsus tahtadan kapaklı muhafaza, sandık.

EOT eger kimsene emāneti evi içinde *şanduka* oysa andan (7) yavu varsa ya uğurlansa ödek vācīb olmaz (KG-108a.6)

şaw: U’ta yetişen, elbise temizlemede kullanılan, övene benzer bir bitki.

Kar. (DLT III, 155/8)

tokımak: amaşır tokmağı.

Kar. (DLT III, 177/7)

türGek: Boha.

Kar. (DLT II, 289/6), (DLT II, 14/28)

ütük: Ütü.⁹⁶

Kar. (DLT I, 68/25)

yay-: Elbise vb. şeyleri suda çalkalamak.

Kar. (DLT III, 247/3)

yayın-: Elbise vb. şeyleri suda çalkalamak.

Kar. (DLT III, 86/13)

yeşek ~ yetgek: Heybe ve bohça.

Kar. (DLT III, 70/23)

yüdrük: Yüklük; üzerine eşya ve elbise konan şey; dolap, masa vb. şeyler.

Kar. (DLT III, 45/10)

⁹⁶ Akalın (2017), bahse konu kelimedden hareketle şu görüşünü ortaya koyar: “Dīvānū Lugāti’t-Türk’ün söz varlığındaki ilgi çekici verilerden biri de Türklerin binyıl önce giysilerini ütüledikleri, ütülü giysilerle dolaştıkları bilgisidir. Türklerde giyim kültürünün ne kadar köklü olduğunu, Türklerin binyıl önce kırıkmış giysilerini ütüledikten sonra giydiklerini belgeleyen bu bilgiler Türklerin uygar bir toplum olduğunun göstergesidir.” (s.108)

2. BÖLÜM: GİYİM KUŞAM KELİMELERİNİN KAYNAĞI VE EKLEŞME BİLGİSİ

‘abā (A.): Yünden dokunan kumaştan yapılan üstlük, hırka veya cüppe; yünden dokunan bir tür kaba ve kalın kumaş; dervişliğin simgesi olan önü açık hırka.

Arapça kökenli bir kelimedir. Kanar (2012), kelimeyi aynı şekil ve “aba” ve “kaftan” anlamlarıyla kaydetmiştir.

abıngülük (T.): Örtü, örten şey.

Türk dili asıllı kelimedir. Dīvānu Lugāti’t-Türk’te geçen, abı- ve abın- (gizlemek, saklamak; gizlenmek, saklanmak) (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014) fiilleriyle ilişkili bir isim olduğunu düşünüyoruz. Kelimenin gelişimi “abı-n-GU+IUK+Ø > abıngülük+Ø > abıngülük” şeklinde olmuştur.

aç- (T.): Peçeyi, örtüyü kaldırmak.

Kök fiilin Hacıeminoğlu’nun (1992) işaret ettiği “ayırma” anlamındaki “a-” olduğu kanaatindeyiz. Bahse konu fiil de herhangi bir giyim unsurunu vücuttan ayırmak anlamı taşımaktadır. Buna göre fiil “a-ç- Ø- > aç-Ø-” şeklinde gelişmiştir, diyebiliriz.

açıl- (T.): Yüzünden bir şeyi çıkarmak.

Fiilin gelişimi “a-ç-Ø- > aç-(I)l-Ø- > açıl-Ø-” şeklinde olmuştur.

açın- (T.): Elbiseyi açmak, soymak, çıkarmak.

Fiil, “a-ç-Ø- > aç-(I)n-Ø- > açın-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

açuk (T.): Örtülü olmayan, çıplak, giyimsiz.

Türk dili asıllı kelime, “a-ç-Ø- > aç-Uk+Ø > açuk+Ø” şeklinde gelişmiştir.

Ağ, ay (T.): İpekli kumaş ve benzeri gibi dokuma cinsinden sanat eseri olan her şey; turuncu renkte ipek bir kumaş.

Türk dili asıllı kelimedir. Ünal (2016), kelimenin Klasik Moğolcaya ses ve anlam bakımından kesin denk şekilde geçtiğini ifade eder.

ağ (T.): Pantolonun iki bacak arasındaki açıklığı, donun ortasındaki parça.

Türk dili asıllı kelime olarak değerlendiriyoruz. Clauson'da (1972) “āğ” şekliyle kayıtlıdır.

ağaç (T.): 68 cm. uzunluğunda ağaçtan yapılmış arşın.

Türk dili asıllı kelimedir. Eşyanın yapımında kullanılan malzeme, aynı zamanda eşyanın da ismi olmuştur. Kelimenin gelişimi “*₁+ğAç+Ø > ağaç+Ø” şeklindedir. Ayrıntılı bilgi için *bkz.* → saru ağaç.

ağı (T.): İbrişim giyim; bir tür ipek.

Mevcut bilgilerle, kök kelime olarak düşündüğümüz bir isimdir.

ağı çuz (T.+?): İpek kumaş, altın ve gümüşle işlenmiş ipek kumaş; yünden yapılmış ipek kumaş.

İsim tamlaması şeklinde kurulmuş bir kumaş ismidir: “ağı+Ø+Ø + çuz + Ø/+lAr”. Ağı için *bkz.* → ağı. Diğer kelime olan “çuz” ile ilgili, Clauson (1972), “sırmalı ipek kumaş” anlamını kaydettiği kelimenin, alıntı olduğu açıkça belli olan (ipek kumaş anlamı taşıyan diğer alıntı kelimeler, y.n.) kelimeler gibi, açık bir ödünç kelime olarak görünmediğini ifade eder. Ancak, elimizdeki bilgiler ile kelimenin köken ya da gelişimini gösteremiyoruz.

ağıl (T.): Pantolon, şalvar vs. giysilerin bağının veya lastiğinin içinden geçtiği yer.

Kelimenin bu şekli ve anlamıyla ilgili bir bilgiye ulaşamadık.

ağırçak, ağırşak, ağırşık, ağırşak, avurçuk (T.): Yün, iplik eğrilen iği ağırlaştırmak için alt ucuna geçirilen yarım küre ağaç.

Clauson (1972), “ağırçak” şekli ve “ağırşak” anlamıyla değerlendirdiği Türk dili asıllı kelimenin “ağır” kelimesinden geliştiğini ifade eder. Gülensoy da (2011) “ağır-çak” gelişimini gösterir. Eren (1999) “ağır-şak” şeklini ortaya koyar.⁹⁷ Mevcut bilgilerle, kelimelerin gelişimini “ağır+CAk+Ø > ağırçak+Ø”, “ağır+CAk+Ø > ağırşak+Ø”

⁹⁷ Eren'in (1999) kelimeyle ilgili ayrıntılı açıklaması şöyledir: “yün eğrilen iğin alt ucuna takılan, ortası delik ağaç veya kemik parça’. Türkçede çadırın direk başlığına çadır ağırşığı adı verilir. Yerel ağızlarda diz ağırşığı ‘diz kapağı kemiği’ olarak kullanılır. Diyalекtlerde ağırşak ‘değirmen taşı’ olarak da geçer. Eski Türklerden kalma bir iğ ağırşığında ağırçak biçimi saklanmıştır. Orta Türkçede ağırşuk olarak geçer. Eski Kıpçakçada ağırşak, ağırçuk, ağırşak biçimleri kullanılır. Çağdaş diyalекtlerde ağırşak yerine urşuk biçimi geçer.” (s.4.).

“ağır+CAk+Ø > ağırşık+Ø”, “ağır+CAk+Ø > ağırşak+Ø”, “ağır+CAk+Ø > avurçuk+Ø” şeklinde gösterebiliyoruz.

ağırşakçı (T.): Ağırşak ustası.

Türk dili asıllı kelimenin gelişimi “ağır+CAk+Ø > ağırşak > ağırşak+CI+Ø > ağırşakçı+Ø” şeklindedir.

ağruk (T.): Giyecek.

Kelimenin metinde yer alan anlamını içeren bir bilgiye rastlamadık. Clauson (1972), “ağır nesne, ağır bagaj” anlamını verdiği kelimenin “ağrı- / ağru-” şeklinde geliştiğini ifade eder. Taş (2015 b) da aynı fiilden geliştiğini ve kelimenin “giyecek” anlamında olduğunu belirtir. Erdal (1991) ise “ag(ı)r+u-” şekliyle yine “ağru-” fiilini işaret eder. Şu halde, kelimenin gelişimini “ag(ı)r+U-k+Ø > ağruk+Ø” şeklinde gösterebiliriz.

ağşar (T.): Gömlek; bir tür kumaş; çanta, çuval.

Kelimeyle ilgili olarak, incelediğimiz kaynaklardan herhangi bir bilgiye ulaşamadık. İhtiyatlı bir ifadeyle, “ağı+çehar > ağı+çar > ağçar+Ø > ağşar+Ø” şeklinde bir gelişme gösterdiğini söyleyebiliriz.

aḥriyān (F.): Kıymetli kumaş.

Fars dilinden alınmış kelime, Steingass’ta “aḥriyān/aḥriyān” şeklinde ve “ev eşyası; kıymetli mallar” anlamlarının yanı sıra “giyim eşyası giymek” anlamıyla da değerlendirilmiştir.

ak as (T.+T.): As denilen derisi makbul hayvanın ak renklisi, kakum.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “ak+Ø+Ø + as + Ø/+IAr”.⁹⁸

⁹⁸ Eren (1999), “as”la ilgili şu bilgiyi verir: “Çok değerli postu için avlanan bir hayvan, kakım. Ağızlarda as, arş, arış “gelincik” ve “sincap” olarak geçer. Eski çağlardan başlayarak kullanıldığını biliyoruz. Kaşgarlı Mahmud’a göre, Orta Türkçede as yanında az biçimi de geçer. Eski Kıpçakçada da as “gelincik”

al (T.): Dügünde güveyin boynuna atılan mendil büyüklüğünde kırmızı bez.

Kelime, Clauson'da (1972) “al” şekliyle ve “kırmızı” anlamıyla değerlendirilmiştir.

ala (T.): Alaca (giyim).

Tamlananı telaffuz edilmemiş isim tamlamasıdır: “ala+Ø+Ø + Ø + Ø/+lAr”.

alaca (T.): Çubuklu kumaş.

Kelime “ala+CA+Ø > alaca+Ø” şeklinde gelişme göstermiştir.

ala tonluk (T.+T.): Alaca giyimli.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş tamlamadır. İlk unsuru kök şekil olarak değerlendiriyoruz. İkinci unsur “to-n+lUk+Ø > tonluk+Ø” şeklinde gelişmiştir. “Ton” ile ilgili ayrıca *bkz.* → ton.

al bağ (T.+T.): Ferace.

Her iki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “al+Ø+Ø + bağ + Ø/+lAr”.

‘alem (A.): Nakış, süs; sarığın altın teli; şerit; çeşitli renkte dantellerle süslü elbise kenarı.

Arapça kökenli kelime, Kanar'da (2012) “ ‘alem” şeklinde ve “alamet, iz; yol sınırı; lider; bayrak, sancak” vb. anlamlarının yanı sıra “desen” anlamıyla da değerlendirilmiştir.

‘alem kıl- (A.+T.): Nakışlamak, süslemek.

Arapça ‘alem ve Türk dili asıllı “kıl-” fiili ile oluşmuş isim fiil tamlamasıdır: “ ‘alem+Ø+Ø + kıl-Ø-”; ‘alem ile ilgili bilgi için *bkz.* → ‘alem; kıl- fiili ile ilgili *bkz.* → kabā kıl-.

‘alemla- (A.+T.): Şeritlemek.

ve “kakım” olarak kullanılır. Anadolu ağızlarında kullanılan arş, arıs biçimlerindeki -r-’ler sonradan türemiştir.” (s.20).

Arap dilinden alınmış kelime, Kanar'da (2012) “ ‘alem” şeklindedir; “desen” anlamının yanı sıra “alamet, iz, yol sınırı” vb. anlamlarıyla da kaydedilmiştir. Kelime, “‘alem+IA-Ø- > ‘alemla-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

‘alemlık ton (A.+T.): Şeritli kürk.

Arap dilinden alıntı kelime ile Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “ ‘alem+IIk+Ø + ton + Ø/+IAr”. Ton kelimesi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. → ton.

‘alemluğ ton (A.+T.): Pamuklu giysi.

Arapça ve Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “ ‘alem+IUğ+Ø + ton + Ø/+IAr”. ‘Alem, Kanar'da (2012) “alamet; iz; yol sınırı” gibi anlamlarıyla birlikte “desen” anlamında da yer almaktadır. Kelimenin gelişimi, ‘alem+IUğ+Ø şeklinde olmuştur.

alık (T.): Giysi, giyecek.

Eski Oğuz Türkçesi döneminde karşımıza çıkan Türk dili asıllı kelimenin kökü ve gelişimi ile ilgili görüşler şöyledir: Eren (1999), “eyer, semer” ve “eskimiş giyecek” anlamlarını verdiği kelimenin, ağızlarda ve Eski Kıpçakça'da “aluk” biçiminde yaşadığını ve kökünün bilinmediğini ifade eder. Gülensoy (2011) kelimenin kökünü “*alı-” olarak belirler. Anlam itibarıyla, “sıradan, herkesin sahip olabileceği, eskimiş bir kıyafet” ismi olarak kullanıldığını ve gelişiminin de “*alı-k+Ø > alık+Ø” şeklinde olduğunu ihtiyatlı bir ifadeyle, söyleyebiliriz.

alın bağı (T.+T.): Kadınların alınlarına bağladıkları altın ya da gümüşlü süs bağı.

Türk dili asıllı kelimelerden oluşmuş bir tamlamadır: alın+Ø+Ø bağ+Ø+I+Ø. “alın” kelimesini kök olarak değerlendiriyoruz. Diğer kelime ise “ba-ğ+Ø > bağ+Ø” şeklinde gelişmiştir.

altabı, alṭayī (Moğ.): Derisinden kürk yapılan, tilki büyüklüğünde hayvan.

Moğol dilinden alınmış bir kelimedir.

altayı, altayi (Moğ.): Kızıl tilki derisinden yapılmış kürk.

Moğolcadan alıntı bir kelimedir: “ < āl tayı”.

altun baş, altun tas (T.+T.): Eskiden kadınların başlarına giydikleri altın dizili ya da altın işlemeli taç.

İsim tamlaması (altun+Ø+Ø + baş + Ø/+lAr; tas + Ø/+lAr) şeklindeki bu kıyafet adında geçen “altun” kelimesinin kökeni ile ilgili, Clauson (1972), Moğolcada “altan” olarak kullanılan kelimenin Türkçeden erken dönemde alıntı bir kelime olduğu bilgisini verir. Eren (1999), kökenini kesin olarak bilemediğimizi ifade eder. Yıldız (2017), Türkçe kökenli olarak nitelediği kelimenin Çince, Farsça, Fince vd. dillere geçtiğini belirler⁹⁹. Mevcut bilgilerimizle biz de kelimeyi Türk dili asıllı olarak niteliyoruz. Tamlamanın diğer unsuru olan “baş ve tas” kelimeleri de Türk dili asıllıdır.

altun kıur (T. + T.): Altın kemer.

Bu isim tamlamasının (altun+Ø+Ø + kıur + Ø/+lAr) iki unsuru da Türk dili asıllıdır. Altun ile ilgili bilgi için bkz. → altun baş, altun tas. İkinci unsurun gelişimi “ku- (bağlamak)¹⁰⁰r (kuşak, bağ)” şeklindedir: kıur+Ø > kıur+Ø.

altunla- (T.): Altınla süslemek.

Kelimenin gelişimi “altun+lA-Ø- > altunla-Ø-” şeklindedir. Altun ile ilgili bilgi için bkz. → altunbaş, altuntas

altunlu (T.): Altınlı, altın süslemeli.

Kelimenin gelişimi “altun+lU+Ø > altunlu+Ø” şeklinde olmuştur; bilgi için ayrıca bkz. → altun baş ~ altun tas.

altunluk (T.): Altınla işlenmiş, altınla süslenmiş (kumaş).

Tamlananı telaffuz edilmemiş isim tamlaması şeklinde teşekkül etmiş bir kumaş ismidir: “altunluk+Ø+Ø + Ø + Ø/+lAr”. Tamlayan kelimenin gelişimi “altun+lUk+Ø > altunluk+Ø” şeklinde olmuştur. Kök kelime olarak değerlendirdiğimiz “altun” ile ilgili bilgi için bkz. → altun baş ~ altun tas.

AmşAn (Çin.): Kuzu derisi, kürk yapılan deri.

⁹⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Yıldız, 2017, s.187-201.

¹⁰⁰ bkz. Hacıeminoğlu, 1992, s.29-30.

Clauson (1972), kelimenin muhtemelen Çince'den alıntı olduğunu ifade eder.

‘amāme, ‘ammāme (A.): Sarık, başa sarılan şeyler.

Kelime, Arapçadan alıntıdır. Kanar (2012), “sarık; miğfer, tulga” anlamlarının yanı sıra “sal, kıyamet, tespih başlığı” ve “çubuğa takılan ağızlık” anlamlarına da kaydeder.

‘anberne (A.+F.): Süslü ve mücevherli gerdanlık veya kemer.

Arapça kökenli ‘anber ve Farsça -īn eki ile oluşmuş bir kelimedir. Şemseddin Sami (2015), “anberīn” kelimesine “amberden ibaret, amber gibi kokan” anlamlarını vermiştir (s.58).

apraq (T.): Yıpranmış (giyim); kumaş.

Tamlananı telaffuz edilmemiş isim tamlamasıdır: “apraq+Ø+Ø + Ø + Ø/+lAr”. Kelimenin bu şekli ve anlamıyla ilgili bir bilgiye ulaşamadık. Yıpranmış giysi, anlamıyla da kaydettiğimiz kelime, aynı anlamda kullanılan “opraq” ile aynı kelime olmalıdır kanaatindeyiz. Şu halde, kelimenin gelişimini “op+ra-k+Ø > aprak+Ø” olarak gösterebiliriz. Oprak ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. → oprak.

araklı (T.): Bir tür keten dokuma.

Kelimenin bu şekli ve metindeki anlamını doğrudan içeren bir bilgiye rastlamadık. Durgunay (2017) “arkan” (ip kelimesiyle aynı kavram alanı içinde değerlendirilen bir kelime y.n.) kelimesini de incelediği makalesinde, Doerfer’e atıfla itibarî kök olarak “*ar-” fiilini işaret eder. Elimizdeki bilgilerden hareketle biz de kelimenin gelişimini “*ar-Ak+II+Ø > araklı+Ø” şeklinde gösterebileceğimizi düşünüyoruz.

ārāstA (F.): Süslü, bezenmiş.

Farsça kökenli kelime, Steingass’ta (2005) “ārāsta” şeklinde ve “süslü, süslenmiş” anlamlarıyla yer almaktadır.

ārāste ol- (F.+T.): Süslenmek.

Farsça *ārāste* ve “bol- > ol-” cevher ek fiiliyle¹⁰¹ oluşmuş isim fiil tamlamasıdır: “*ārāste*+Ø+Ø + ol-Ø-”. Farsça kökenli kelime Steingass’ta (2005) “*ārāsta*” şeklinde ve “süslü, süslenmiş” anlamlarıyla yer almıştır.

araş ~ arış (F.): Bir karış, kol.

Uzunluk ölçüsü birimini ifade etmek üzere kullanılan Farsça kökenli bir kelimedir.¹⁰²

ārāyış (F.): Süs, bezek.

Farsça kökenli kelimeyi, Steingass (2005) “*ārāyış*” şekli ve “süs, süsleme” anlamlarıyla değerlendirmiştir.

arğaç (T.): Dokumacılıkta enine atılan iplik, atkı; elbise yırtmacı.

Türk dili asıllı kelimeyle ilgili, Eren (1999), “<arga- ‘atkı atmak’ + -ç eki.” gelişimini işaret eder. Eski Oğuz Türkçesi’nde “elbise yırtmacı” anlamıyla kullanılan kelimenin de aynı kökten geliştiğini, itibarî kök olarak *ar- fiilini değerlendirebileceğimizi, kelimenin gelişimini de “*ar-GA-ç+Ø > arğaç+Ø” şeklinde gösterebileceğimizi düşünüyoruz. Kök fiille ilgili bilgi için *bkz.* → araklı, → arış.

arış (T.): Dokuma tezgahında uzunlamasına atılan iplik, çözgü.¹⁰³

Eren (1999), kelime için “kökünü bilmiyoruz” ifadesini kullanır. Gülensoy (2011), “*ar-” fiiline “dokumak” anlamını vererek “<*ar+-(1)ş” gelişimini gösterir. Clauson (1972), kelimenin ilk bakışta “arkağ” ve “argaç” gibi kayıp bir “*ar-” kökünden gelişmiş olabileceğini; ancak kelimenin ön sesleri içeren şekillerinin varlığı (örüş y.n.) nedeniyle

¹⁰¹ Cevher ek fiili ile ilgili olarak Özalan (2014) şunları söyler: “Cevher ek fiilin Türk dilinin ekleşme sisteminde yerine getirdiği işlev, ismi anlamına müdahalede bulunmadan fiil kategorisine aktarmaktır. Anlam değiştirmemesi ve hareketi tasvir etmemesi cevheri ek fiilin, isimden fiil kategorisine geçişi sağlayan diğer görevli unsurlarla farkını belirleyen bir niteliktir.” (s.220). Cevheri ek fiil ile ilgili ayrıntılı bilgi için ayrıca *bkz.*: “Turan, Zikri (1996), ‘Eski Anadolu Türkçesinde Ol- Cevheri Fiili’, TDAY-Belleten, Ankara.”; Türk, Vahit (2004), ‘Kutadgu Bilig Örneği İle Türkçede Ana Yardımcı Fiil (er-)’. V.Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II, 20-26 Eylül 2004, TDK Yayınları, Ankara, s.2993-3006.”; “Doğan, Şaban ve Özalan, Uluhan (2013), ‘Eski Uygurcada Tetir / Titir Cevher Fiili Üzerine’, Türk 2014, Yıl:2, Sayı: 3, s.6-31.’

¹⁰² Kelimeyle ilgili Tietze (2016), Räsänen’e atfen, “ ‘kolun dirsek ile bilek arasındaki kısmı < Fa. arāş a.m. arış/arş kolun o kısmına dayanan ölçü, arşın’ ” bilgisini verir (s.429).

¹⁰³ Ögel (1985), “arış” ve argaç” ile ilgili şu bilgiyi verir: “Türkler, dokuma tezgahının uzunluğuna atılan telleri için arış ve yanlamasına atılan iplerine de argaç derlerdi. Bu iki kültür sözü, Türk kültürünün dokumacılık ile ilgisini gösteren, en eski ve köklü sözlerdir. Selçuk çağının başlarında, arış sözü, aynı manada ve yalnız olarak kullanılırdı. Argaç sözü ise, arış argaç şeklinde, iki söz ile ifade ediliyordu. (...) Harezmşahlar çağında ise, böz arkağı, yani ‘bez argacı’ sözü, doğrudan doğruya ‘dokuma tezgahı’ manasına geliyordu.” (s.157-158).

şüpheler içerdiğini de belirtir. Biz kelimenin “*ar-(I)ş > arış+Ø” şeklinde gelişmiş olabileceğini düşünüyoruz. Kök fiille ilgili bilgi için ayrıca *bkz.* → araklı.

arķađ (T.): Argaç, dokumanın yanlamasına atılan ipleri.

Türk dili asıllı kelimenin gelişimini, elimizdeki bilgilerle “*ar-GA-đ+Ø > arķađ+Ø” şeklinde gösterebiliriz. Kök fiille ilgili bilgi için *bkz.* → araklı, → arış.

ars, as (T.): As veya gelincik denen kürklü bir hayvan; kürkünden yararlanılan bir hayvan.

Bilgi için *bkz.* → ak as.

arşın, arşun (F.+T.): Parmak ucu ile omuz arası kol boyu uzunluk ölçüsü, yaklaşık 68 cm. olan uzunluk ölçüsü.

Gülensoy (2011), kelimenin gelişimi ile ilgili olarak “arış+[(1)n]”; Tietze (2016) “arış/arş kelimesinin genişletilmiş şekli; uzunluğu ölçmek için kullanılan sırk” bilgisini verir. Şu halde, kelimenin gelişimini ihtiyatlı bir ifadeyle “arış+(I)n+Ø > arşın+Ø”, “arış+(U)n+Ø > arşun+Ø” şeklinde gösterebiliriz.

arşınla- (F.+T.): Arşınla ölçmek.

Farsça kökenli kelimedenden gelişmiş bir şekildir: “arış+(I)n+Ø > arşın+1A-Ø- > arşınla-Ø-” şeklinde gösterebiliriz.

artığ (T.): Kadın yeleği.

Kelimenin kök ve gelişimi ile ilgili iki görüşe ulaştık. Clauson (1972), kelimenin kökü olarak “art-” fiilini gösterir; ona göre kelimenin anlamı “yükü veya etrafına bir şey sarılmış olan (şey)”dır. Yine Clauson (1972), kelimenin Karahanlı Türkçesinde “kadın korsesi” ve “iki eşit parçanın biri” anlamlarında kullanıldığını belirtir. Bize göre, kelime, “giyen kişinin sırtını, arkasını, yani ardını koruyan” bir kıyafet olduğu için “art” isim kökünden “art+(I)g+Ø > artığ+Ø” şeklinde gelişme göstermiş olmalıdır.

artmak (T.): Heybe.

Türk dili asıllı kelimeyi, Gülensoy (2011), “heybe, büyük heybe” anlamıyla değerlendirir ve “ard “arka, ense”+mak.” gelişimini gösterir. Clauson (1972), “art-” kelimesini iki ayrı maddede ele almış ve “art- (ard-)” olarak gösterdiği ilk maddeye,

“yüklemek”; “art-” olarak gösterdiği ikinci maddeye de “daha büyük olmak” anlamını vermiştir. Kanaatimize göre, kelime Clauson’un (1972) ilk maddede değerlendirildiği “art- (ard-)” fiilinden gelişmiştir: “art-mAk+Ø > artmak+Ø”.

āsā (F.): Süs, bezek.

Farsça kökenli kelime, Steingass’ta (2005) “āsā” şeklinde ve “kural” anlamının yanı sıra “süs, süsleme” anlamlarıyla yer almaktadır.

asbāb (A.): Elbise.

Arapça kökenli bir kelimedir. Kanar (2012) kelimenin kendi dilinde, “sevb” kökünden türemiş “siyāb, esvāb, esvūb” şeklinde çoğullatılmış olarak “giysi, giyecek; çuval; bez; sergi” olmak üzere dört farklı anlamda kullanıldığı bilgisini verir.

asDar (F.): Astar.

Fars dilinden alınmış kelime, Steingass’ta (2005) “āstar, aštar” şeklinde ve “giysileri astarlamaya yarayan bir tür kaba, ince malzeme” anlamıyla yer almıştır.

asdar bez (F.+T.): Kaba, kalın bez.

Farsça ve Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “asdar+Ø+Ø + bez + Ø/+lAr”. Bez ile ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → bez.

āsetīn (F.): Elbise kolu.

Fars dilinden alıntı kelime, Steingass’ta (2005) “āstīn” şeklinde ve “kol” anlamı ile kayıtlıdır.

askı (T.): İpek kozası.

Kelime “as-GI+Ø > askı+Ø” şeklinde gelişme göstermiştir.

aşak, aşık, aşuk (T.): Demir başlık, miğfer.

Clauson (1972), “yoşuk” maddesinde ele aldığı kelimenin anlamını “helmet” (kask) olarak aktarırken seslendirilmesinin belirsiz olduğunu, çağdaş lehçelerde karşımıza çıkan tek örneğin de Redhouse sözlüğünde “an iron helmet” (demir kask) anlamı ile kullanılan “aşık” kelimesi olduğunu söyler ve kelimenin kökenini açık bir şekilde belirtmez. Moğolca kökenli “duğulğa”nın da aynı anlamda kullanıldığını belirten

Clauson (1972), “parlayan nesne” anlamını taşıyan “yaşuk” ile “yoşuk” arasında bir ilişki olduğunu düşünmemektedir. Kanaatimize göre, kök fiil “örtmek” anlamını içeren “ya-”tır. Bu kök fiilden türeyen “yaş-” fiili, “örtmek, kapamak, gizlemek” anlamına sahiptir. Demir başlık da “başı örten, kapatan, gizleyen, koruyan” bir baş giyimidir. Bize göre, kelimenin gelişimi “ya-ş-AK+Ø / ya-ş-IK+Ø / ya-ş-Uk+Ø > aşak+Ø / aşık+Ø / aşuk+Ø” şeklinde olmuştur. Kök kelime ile ilgili bilgi için bkz. → yalma.

AşU-, āşu- (T.): Örtmek.

Türk dili asıllı kelimeyi Clauson (1972), kök fiil olarak “aşu- ~ eşü-” olarak işaret eder.

(T.): Örtülmek, örtünmek.

Türk dili asıllı kelime, “aşu- ~ eşü-” fiilinden gelişmiştir: “aşu-l-Ø- > aşul-Ø-”; “eşü-l-Ø- > eşül-Ø-”.

AşUn- (T.): Örtünmek.

Türk dili asıllı kelime, “aşu-n-Ø- > aşun-Ø-”; “eşü-n-Ø- > eşün-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

aşut- (T.): Örttürmek.

Türk dili asıllı kelime “aşu-t-Ø- > aşut-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

aṭlas, atlaz (A.): Bir tür ipekli kumaş.

Kanar’da (2012) “aṭlas” şekliyle değerlendirilen kelime, zikredilen anlamının yanı sıra “kirli, eprimiş giysi” vb. anlamları ile de kaydedilmiştir.

aṭlas-pūş (A.+F.): İpekli elbise giyen.

Arapça ve Farsça kelimeden oluşmuş tamlamadır.

atlaz satıcı (A.+T.): Atlas kumaş satan kimse.

Arapça ve Türk dili asıllı kelimeden oluşmuş tamlamadır: “atlaz+Ø+Ø satıcı+Ø+Ø+Ø”. Türk dili asıllı olan ikinci unsur, “sa- (saymak)¹⁰⁴” kök fiilinden sa-t-ICI+Ø > satıcı+Ø” şeklinde gelişmiştir.

¹⁰⁴ bkz. Hacıeminoğlu, 1992, s.30.

‘attābī (A.): Bir kumaş veya giysi türü.

Arapça kökenli bir kelimedir. Çağbayır’a (2017) göre, kendi dilinde ‘atabī şeklindedir, anlam olarak da “(Eskiden) Bağdat, İsfahan ve Almeria’da dokunan sağlam ipekli kumaş”tır.

‘avratlar gönlegi (A.+T.): Kadın gömleği.

Arapça ve Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: ‘avratlar+Ø gönleg+Ø+i+Ø. İkinci unsur, “kön+lAk+Ø > gönleg+Ø” şeklinde gelişmiştir. Arapça kelime, Kanar’da (2012) “ ‘avrāt” şeklinde ve “kadınlar” anlamıyla kaydedilmiştir.

awujgun (?): Deri sepilenen palamut ağacı meyvası.

İncelediğimiz kaynaklarda, kelime ile ilgili bir bilgiye rastlamadık.

ayağlıg (T.): Canbaz ayakkabısı.

Türk dili asıllı kelimenin gelişimi “at-Ak+Ø > adak+Ø > ayak+Ø > ayağ+llg+Ø > ayağlıg+Ø” şeklindedir.

ayaklık (T.): Dokuma tezgâhında ayakla üzerine basılan ve mekik atmak için nöbetle hareket ettirilen tahta.

Kelimenin gelişimi “at-Ak+Ø > adak > azak > ayak”, “ayağ+llk+Ø > ayaklık+Ø” şeklinde olmuştur. Ayak ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. → ayak tonu.

ayağ tonu (T.+T.): Don, iç donu.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “ayağ+Ø+Ø ton+Ø+i+Ø”. İlk unsurun kökeni ile ilgili olarak, Eyüboğlu (1998) ve Gülensoy (2011) Türk dili asıllı olduğu görüşündedirler. Eyüboğlu (1998), “ad/adh/ay” kökünü işaret eder. Eren (1999) “at+-(a)k” gelişimini gösterir. Bize göre de kelime Türk dili asıllıdır. Kelime kökü ile “vücudun bir bölümünü, bir organ adını” anlatan “ayağ” arasındaki anlam ilişkisi açıktır, “temel kelime”¹⁰⁵ olarak adlandırabileceğimiz kelimenin, başka

¹⁰⁵ Diller arasındaki kelime alışverişi, yazılı dönemlerden itibaren gözlenebilen bir durumdur; ancak bir dili oluşturan “temel, çekirdek kelimeler” (organ adları, sayı adları, günlük hayatta çok kullanılan eşya

bir dilden alıntı olma ihtimalinin çok düşük olduğu kanaatindeyiz. Kelimenin gelişimi “at-Ak+Ø > adak+Ø > ayak+Ø” şeklinde olmuştur diyebiliriz. Ton kelimesi için bkz. → don.

azğur (T.): Sarı boya yapımında kullanılan bir çalı ve bunun meyvesinin çekirdeği; pamuklu sumak.

Kelimenin bu şekli ve anlamı ile ilgili olarak herhangi bir bilgiye ulaşamadık. Kelimeyi aldığımız “Bahyayış Lügati”nde Turan’ın (2017) “azğur” ile ilgili verdiği bilgi şöyledir:¹⁰⁶ Turan’ın işaret ettiği kelimeyi Clauson (1972) “azğan” maddesinde incelemiş ve kök kelime olarak “az-” fiilini işaret etmiştir. Fiilin “yoldan çıkmak” anlamını vermekle birlikte pratikte “yabanî gül, yaban gülü çalısı” ismi olarak kullanıldığını da ifade eder. Elimizdeki bilgilerle, kelimenin gelişimini, ihtiyatlı bir ifadeyle “az-GUn+Ø > azğun+Ø > azğur+Ø” şeklinde gösterebiliriz.

ba- (T.): Bağlamak, kuşanmak.

Kelime, Türk dili asıllı kök fiildir.

babuc, bābuç (F.): Pabuç.

Farça kökenli bir kelimedir. Steingass (2005) “pā-pōş” şeklinde ve “ayakkabı, terlik” anlamında kullanıldığı bilgisini verir.

badem kürk (F.+T.): Tilki postunun bacağından yapılan kürk.

Farsça ve Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “badem+Ø+Ø + kürk + Ø/+lAr”. Steingass (2005) Farsça kelimeyi “bādām” şeklinde ve “badem” anlamıyla da kaydetmiştir. Kürk ise “*k’ürek > k’ürk > kürk+Ø” şeklinde gelişmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. → kürk.

bağ (T.): Kuşak; bağ, halat, ip, uçkur; bohça.

Türk dili asıllı kelimenin gelişimi “ba-ğ+Ø > bağ+Ø” şeklinde olmuştur.

adları, temel fiiller...) nadiren başka dillerden alınır. Dolayısıyla, Türk dilinin her döneminde, varlığını ve gelişimini/değişimini takip edebildiğimiz “ayak”ın alıntı bir kelime olmadığı kanaatindeyiz.

¹⁰⁶ “Baktığımız sözlüklerde bu kelimeyi bulamadık. Bununla birlikte bu kelime Kaşgarî, TarS ve Clauson’da gösterilen *azğun* (sarı çiçekli bir çeşit çalı) kelimesiyle ilgili olabilir. Kelime Arapça *bezru’l-kışûna* ve Farsça *ispeyûş* karşılığı olarak gösterilmiştir. Farsça kelimenin İngilizce karşılığını Clauson *seed of flea-wort* şeklinde göstermiştir. Hayatizade’de ise kelimenin karşılığı *kutuna, sarı ağaç ve zerdeçöp* olarak gösterilmiştir.” (s.103).

bağalağı nirse (T.+T.): Bağ, ip vs.

İsim tamlaması şeklinde kurulan bir ürün ismidir: “bağalağı+Ø+Ø + nirse + Ø/+lAr”. İlk unsurun gelişimi: “ba-ğ+A+lA-GU+Ø > bağalağı+Ø” şeklinde, ikinci unsur ise “ne+Ø+Ø + er-sAr-Ø- > nirse+Ø” şeklinde olmuştur.

bağıltak (T.): Zırh altına giyilen pamuklu kaftan.

Kelimenin Türk dili asıllı “bağırtak” şeklinin Fars diline “bağlṭāk” şeklinde alındığını ve kendi dilinde “at teçhizatı; şapka; başlık ve bornoz” (Steingass, 2005, s.193) anlamlarında kullanıldığını düşünüyoruz. Kelimenin gelişimini “bağır+dAk+Ø > bağıltak+Ø” şeklinde gösterebiliriz.

bağırDak (T.): Kadın göğüslüğü; kuşak; takke, külah; ulemaya mahsus kaftan.

Türk dili asıllı kelimenin kök ve gelişimi ile ilgili edindiğimiz bilgiler şöyledir: Clauson (1972), “bağırdak” maddesinde ele aldığı kelimenin “bağır” kelimesinden türediğini, pek çok anlam verilebileceğini; ancak genel olarak “sargı; ciğerleri korumak için giyilen giysi” olduğunu, Karahanlı Türkçesinde de “kadın korsesi” anlamıyla kullanıldığını belirler. Eyüboğlu (1998) kelimenin kökünü “bağ” olarak belirler. Gülensoy (2011) da kelimenin “bağır” dan türediği görüşündedir. Erdal da (1991) kelimeye “kadın korsesi” anlamını vermekte ve bağır’dan yani “karın/karaciğer”den geliştiğini düşünmektedir¹⁰⁷. Tespitlerimize göre, Karahanlı döneminde “kadın göğüslüğü, kadının göğsünü koruyan bir kıyafet” anlamında kullanılan kelime, daha sonraki dönemlerde anlamca zenginleşmiştir. Bu anlamları ile sınıflamada yeniden değerlendirilmiştir. Kelimenin gelişimini “bağır+dAk+Ø > bağırtak+Ø” şeklinde göstermeyi uygun gördük.

bağış (T.): Her zaman giyilen elbise.

Türk dili asıllı olduğunu düşündüğümüz kelimenin kaynak aldığımız sözlükteki anlamını içeren herhangi bir bilgiye ulaşamadık. Clauson (1972), “bağış” kelimesini iki ayrı maddede ele almış ve birinin Türkçe (bağ, bend), diğerinin Farsça kökenli (hediye) olduğunu belirtmiştir. Biz, incelediğimiz kelimenin “ba-ğ+(I)ş+Ø > bağış+Ø” şeklinde gelişmiş olabileceğini düşünüyoruz.

¹⁰⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Erdal, 1991, s.105.

bağla- (T.): Bağlamak, kuşanmak, sarmak.

Kelimenin gelişimi “ba-ğ+IA-Ø- > bağla-Ø-” şeklindedir.

bağlan- (T.): Giyinmek, kuşanmak.

Kelime “ba-ğ+IA-n-Ø- > bağlan-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

bağlat- (T.): Bağlatmak, bohçalamak.

Türk dili asıllı kelime, “ba-ğ+IA-t-Ø- > bağlat-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

bağye (F.): Dikiş, teyel.

Fars dilinden alıntı kelime, Steingass’ta (2005) “bağya” şeklinde ve “çok kalın ve güçlü dikiş” anlamında yer almaktadır.

bağyeliğ (F.+T.): Kaba dikişli (giyim).

Kelime, “bağye+IIĞ+Ø > bağyeliğ+Ø ~ bağye+IIIĞ+Ø > bağyeliğ+Ø” şeklinde gelişmiştir. Farsça kelime, Steingass’ta (2005) “bağya” şeklinde ve “kapitone” anlamının yanında, “çok kalın ve güçlü dikiş” anlamıyla da yer almaktadır.

bağ (T.): Bağ, post.

Türk dili asıllı kelimedir. Daha eski şekliyle ilgili bir bilgiye ulaşamadığımız için kök kelime olarak değerlendiriyoruz.

bağam (A.): Odunundan kırmızı boya çıkarılan bir ağaç, Brezilya ağacı, kan ağacı.

Arap dilinden alıntı kelime, Kanar’da (2012) “bağkam” şeklinde ve “ kızılağaç, bakkam ağacı” anlamında kayıtlıdır.

bala (F.): Baş örtüsü.

Kelime, Farsçadan alıntıdır. Kanar’ın Farsça-Türkçe sözlüğünde (1998) bala kelimesine rastlamadık; vala (vālā) kelimesine “yüce, yüksek, ulu” vb. ile “bayrak” olmak üzere iki ayrı maddede yer verilmiştir. Eren (1999), “ipekten dokunmuş ince baş örtüsü” dediği vala’nın Farsçadan alıntı olduğunu ifade eder. Fars dilinden alınmış kelimenin Türk dilinde “bala” şeklinde kullanıldığını düşünüyoruz.

bambuk, bamuk, banbuk (F.): Pamuk; pamuk ipliği.

Fars dilinden alıntı kelimedir.¹⁰⁸

ban- (T.): Bağlanmak.

Türk dili asıllı bir fiildir: “ba-n-Ø- > ban-Ø-”. Kök fiil olarak belirlediğimiz “ba-” fiilini Hacıeminoğlu (2008) “bağlamak” anlamıyla değerlendirir ve “ba-n-” fiiliyle ilgili de “bağlanmak, kuşak bağlamak ve suya banmak” olmak üzere iki anlamı işaret eder.

bArCın (?): İpekli kumaş; kadife, sırma kumaş.

Tietze (2016) , Räsänen’e atfen kelimeyi Farsça “äbräşim” kelimesi olarak gösterir. Clauson (1972), kelimenin Toharca’dan alıntı olabileceği görüşündedir. Aktardığımız bilgilerden yola çıkarak, kelimenin alıntı olması ihtimalini kuvvetli görüyoruz; ancak hangi dilden geldiğini ortaya koyacak bilgiye ulaşamadık.

barçınçı (?+T.): Diba dokuyan.

Kelimenin gelişimini “barçın+CI > barçınç+Ø” şeklinde gösterebiliriz.

baskıç (T.): Pabuç.

Türk dili asıllı kelimedir. Bize göre kök fiil “ba-” tır ve kelimenin gelişimi “ba-s-GIç+Ø > baskıç+Ø” şeklindedir.

başak (T.): Pabuç

Biz kelimenin “ba-Ø- > ba-ş- > baş-A-Ø- > başa-k+Ø > başa+Ø” şeklinde geliştiğini düşünüyoruz. Ayrıntılı bilgi için bkz. → başmak.

baş bağı (T.+T.): Baş örtüsü.

Her iki unsuru da Türk dili asıllı isim tamlamasıdır: “bāş+Ø+Ø bāğ+Ø+1+Ø”.

baş bağ (T.+T.): Başlık, türban; miğfer.

¹⁰⁸ Tegün (2021b) kelimeyle ilgili şu bilgileri verir: “Clauson (1972), kelimenin kökenini Grek dili olarak gösterir (bombux) ve daha sonra bu kelimenin Fars diline “panba” şeklinde alıntılandığını söyler. Gülensoy (2011), “pamuk bitkisi ve bitkinin yumuşak telleri” dediği kelime için “=OT. pamuk (DLT) <*bāmuk (T.Tekin)” bilgisini verir (s.685). Şemseddin Sami (2015), “pambuk ve pamuk” olarak iki şeklini gösterdiği kelimeyi, “ [Aslı: Fa. ‘penbe’den ‘penbak’ veya ‘panbuk’.] olarak izah eder (s.966). Biz de kelimeyi Fars dilinden Türkçeye geçen bir kelime olarak değerlendiriyoruz.” (Tegün, 2021b, s.2077)

Türk dili asıllı kelimelerden oluşmuş isim tamlamasıdır: “baş+Ø+Ø + baş+Ø/+lAr” İlk unsur kök kelimedir. İkinci unsur “ba-ğ+Ø > baş+Ø” şeklinde gelişmiştir.

baş bezi (T.+T.): Baş örtüsü.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimeden oluşmuş isim tamlamasıdır: “bāş+Ø+Ø bez+Ø+i+Ø > baş bezi”.

baş çenberi (T.+F.): Baş örtüsü.

İsim tamlaması şeklinde oluşmuştur: “bāş+Ø+Ø çenber+Ø+i+Ø > baş çenberi”. Steingass (2005), “çenber” kelimesine “boğaz çukuru, kolye, yaka, örümcek ağı, tutsaklık” vb. anlamlarının yanı sıra “baş örtüsü” anlamını da verir. Kelimenin kökeninin Pehlevicede olduğunu belirten Kanar (1998) ise kelimeye “çember, halka, bağlı kalma; köprücük kemiği ve gökyüzü” anlamlarını verir.

başı kaba (T.+T.): Başı açık, külahsız.

Türk dili asıllı kelimelerden oluşmuş ve tamlananı telaffuz edilmemiş tamlamadır: “baş+Ø+ı + kaba + Ø/+lAr”. Baş kelimesini kök olarak değerlendiriyoruz. İkinci unsur ise “kap+Ak+Ø > kapa+Ø > kaba+Ø” şeklinde gelişmiştir, diyebiliriz.

başına ur- (T.+T.): Başına giymek; başına giydirmek.

Türk dili asıllı kök kelimelerden oluşmuş isim fiil tamlamasıdır.

başlık ~ başluk (T.): Başlık, börk.

Türk dili asıllı kelime “baş+IIK+Ø > başlık+Ø”, “baş+IUk+Ø > başluk+Ø” şeklinde gelişen ve genel anlamda başa giyilen her türlü nesneyi ifade eden bir isim olarak günümüzde de kullanılan bir kelimedir.

başmaḥcı ~ başmaḫcı (T.): Ayakkabıcı.

Kelimenin gelişimi “ba-Ø- > ba-ş- > baş-A-mAk+Ø > başmak+Ø / başmaḥ+Ø > başmaḫ+CI+Ø / başmaḥ+CI+Ø” şeklinde olmuştur. Başmak ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. → başmak.

başmak (T.): Ayakkabı, pabuç.

Karahanlı Türkçesi döneminde itibaren kullanıldığını gördüğümüz Türk dili asıllı kelimenin kök ve gelişimi ile ilgili edindiğimiz bilgiler şunlardır: Tietze (2016), kökeninin bilinmediğini ifade eder. Gülensoy (2011), “başmak” “başak” kelimelerini aynı kelime olarak değerlendirir ve “ <*baş-(m)ak” gelişimini işaret eder. Eren (1999), Kaşgarlı Mahmud’un verdiği başak kelimesiyle başmak kelimesi arasındaki ilişkinin karışık olduğunu belirtir, böylece “başak/başmak” arasında bir bağlantı olmadığını iddia eder. Clauson (1972) ise “ayakkabı, terlik” anlamını verdiği kelimenin “*baş- < *ba-” (ayağa bağlı olmak hissinden yola çıkarak) fiiliyle bağlantılı olabileceğini, başmak ve başak arasındaki ilişkinin de açık olmadığını ifade eder. İhtiyatlı bir ifadeyle kelimenin gelişimini “ba- > ba-ş- > baş-A-Ø- > başa-mAk+Ø > başmak+Ø” şeklinde gösterebileceğimizi düşünüyoruz.

başmaklan- (T.): Başmak (pabuç) sahibi olmak.

Türk dili asıllı kelimenin “ba-Ø- > ba-ş- > baş-A-mAk+Ø > başmak+Ø > başmak+IA-n-Ø- > başmaklan-Ø-” şeklinde oluştuğu kanaatindeyiz. Kelimeyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. → başmak.

başnak er (T.+T.): Başında tulgası, eğninde zırhlı olmayan kimse.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “başnak+Ø+Ø + er + Ø/+IAr”. İlk unsurla ilgili olarak Clauson (1972), “başnak” maddesinde “baştak” kelimesine gönderme yapar ve ilgili maddede kelimenin “baş dak” olarak iki ayrı kelime olduğunu ifade eder. Kelimeyle ilgili başkaca bir bilgiye rastlamadık. Dolayısıyla, gelişimini açık bir şekilde gösterecek bilgiden yoksunuz. İkinci unsur ise kök kelimedir.

baş örtüsü (T.+T.): Baş örtüsü; taç

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşan isim tamlamasının (baş+Ø+Ø örtü+Ø+si+Ø) ilk unsurunu kök olarak değerlendiriyoruz. İkinci unsur “ört-(U)g+Ø > örtü+Ø” şeklinde gelişmiştir.

baş yabuğu (T.+T.): Kadınların baş örtüsü.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “baş+Ø+Ø yabuk+Ø+ı+Ø”. Yabuk kelimesinin kökü ve gelişimi ile ilgili görüşler şöyledir: Gülensoy (2011) kelimenin kökünü “ya-” olarak belirlemiştir. Eren (1999) ise kelimenin kökünü “yap-” olarak belirtir. Kelimenin gelişimi bize göre “örtmek” anlamındaki “ya-” kök fiilinden (bkz. → yalma) “ya-p-Ø- > yab-Ø- > yab-Uk+Ø > yabuk+Ø” şeklinde olmuştur.

batatu, bıtatu (T.): Pamuk; pamuk tohumu.

Ünal (2016), Türk dilinden Moğol diline, ses ve anlam bakımından kesin denk olarak “mingg-a” şeklinde geçtiğini ifade ettiği kelime ile şu bilgileri aktarır:¹⁰⁹ Elimizdeki bilgilerle kelimenin kökenini Türk dili asıllı olarak belirleyebiliriz; ancak daha eski şekline ulaşamadığımız için gelişimini gösteremiyoruz.

batga (Sür.): Külâh yapmak için üzerinde yün ve keçe kesilen tahta.

Clauson (1972), kelimenin muhtemelen Süryaniceden alıntı olduğunu; Süryaniceye de Grekçeden geçtiğini ifade eder.

bayow (T.): Boya.

Clauson (1972), “*bod” olarak gösterdiği şekli, 8.yüzyıl Uygur Türkçesinde yer alan “boy” ve “bodu-” şeklinin temeli olarak görür. Şu halde, farklı dönemlerde farklı şekillerde kullanılan kelimenin gelişimini “boğ+AGU+Ø > boyagu+Ø > boyaw+Ø > bayow+Ø” şeklinde gösterebiliriz.

beçkem (F.): Alâmet, belge; ipekten veya yaban sığırı kuyruğundan yapılan alâmet olup, savaş günlerinde yiğitler takınırlar.

Clauson (1972), Benveniste’ye atfen, İranî bir dilde, “bickam şekli ve at kuyruğu anlamı” ile yaşayan kelimenin Türk diline alıntılandığını ifade eder.

beğiz (T.): Süs, bezek.

¹⁰⁹ “ET (EU) bintadu ~ bindatu ~ bantatu ~ bntatu/batatu ~ bıtatu ‘ipek’ OT (İdikut) bıtatu ‘pamuk, pamuk tohumu’ ET (DLT) mindatu ‘ipekten yapılmış gölgelik, cibinlik ya da çadır’ ET (DLT) mundaru ‘ipekli kumaşlarla süslenmiş düğün odası’ ” (s.532).

Gelişimi ile ilgili bilgi sahibi olmadığımız Türkçe kökenli bir kelimedir. Clauson (1972), erken dönemde Moğol dilinde iz, işaret, leke anlamında kullanılan “beder” ile bediz’i aynı kelime olarak işaret eder. Ünal da (2016) kelimeyi Moğol diline Türk dilinden alıntılanan “beder~bider” ile ses ve anlam bakımından kesin denk bir kelime olarak belirler. Tietze (2016), Eyüboğlu (1998) ve Gülensoy (2011) kök kelime olarak “bediz” i işaret etmişlerdir. Kelime, Moğolca-Türkçe Sözlük’te (2017), “bider=beder” şeklinde ve “çubuklar, çizgiler, lekeler, benekler, hayvanların derisindeki leke; süs, ziynet, metal, taş veya tahta üzerine kazınmış motif” anlamlarıyla kaydedilmiştir.

bedize- (T.): Süslemek, bezemek.

Türk dili asıllı kelime “bediz+A-Ø- > bedize-Ø-” şeklinde gelişme göstermiştir.

bedizen- (T.) : Süslenmek, bezenmek.

Kelime “bediz+A-Ø- > bedize-n-Ø- > bedizen-Ø-” şeklinde gelişme göstermiştir.

bedizet-, bedizet- (T.): Süsletmek, bezetmek.

Türk dili asıllı kelime, “bediz+A-Ø- > bedize-t-Ø- > bedizet-Ø-” şeklinde gelişme göstermiştir.

bedizle- (T.): Süslemek, bezemek.

Kelimenin gelişimi “bediz+IA-Ø- > bedizle-Ø-” şeklinde olmuştur.

bedizlig (T.): Süslü, süslenmiş.

Türk dili asıllı kelime, “bediz+IIg+Ø > bedizlig+Ø” şeklinde gelişmiştir.

bedrük (Erm.): Dürülmüş pamuk lülesi.

Ermeniceden alıntı bir kelimedir.

beglik bez (T.+T.): Değersiz, bedava bez.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimeden oluşmuş isim tamlamasıdır: “beglik+Ø+Ø + bez + Ø/+IAr”. İlk unsur, “beg+IIk+Ø > beglik+Ø” şeklinde gelişmiştir; ikinci unsur olan “bez” ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. → bez.

bél bağ, bél bağı, bél bak, bel kır, bel bağı, bil bağ, bil bağı (T.+T.): Kemer.

Türk dili asıllı kelimelerden oluşmuş isim tamlamasıdır: bil+Ø+Ø bağ+Ø+Ø+Ø ~ bil+Ø+Ø bağ+Ø+Ø+Ø”; “bel+Ø+Ø ba-Ø-ğ+Ø+Ø+Ø > bel bağı”; “bel+Ø+Ø bağ+Ø+Ø+Ø, bel+Ø+Ø bağ+Ø+Ø+Ø, bel+Ø+Ø bağ+Ø+Ø+Ø, bel+Ø+Ø bağ+Ø+Ø+Ø, bel+Ø+Ø bağ+Ø+Ø+Ø”. Bel kelimesini kök olarak değerlendiriyoruz. Bağ ve kur kelimelerinin gelişimi ise şöyledir: “ba-ğ+Ø > bağ+Ø; ku-r+Ø > kur+Ø”.

bel dèstârı (T.+F.): izar, çarşaf.

Türk dili asıllı ve Farsça kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: bel+Ø+Ø dèstâr+Ø+Ø+Ø. Ayrıca bkz. → destâr.

bele- (T.): Bebeği kundağa sarmak.

Biz, kelimenin “bel” isminden gelişmiş olabileceğini, kundağın bel kısmından sıkıca bağlanması nedeniyle, makul görüyoruz. Dolayısıyla, kelimenin gelişimini ihtiyatlı bir ifadeyle “bel+A-Ø- > bele-Ø-” şeklinde gösterebiliriz.

belini bağla-, belin bağla-, bilini bağla- (T.+T.): Hazırlanmak; tarikata kabul edildiğinin belgesi olarak şeyh bir kimsenin beline kemer kuşatmak.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş tamlamadır: “bel+Ø+i+n+i + bağla-Ø-; bel+Ø+i+n+Ø + bağla-Ø-; bil+Ø+i+n+i + bağla-Ø-”. İlk unsuru kök kelime olarak değerlendiriyoruz. İkinci unsur “ba-ğ+Ø- > bağla-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

belleme (T.): Yelek gibi bele kadar olan giysi.

Türk dili asıllı kelimenin “bel” kökünden geliştiği düşünülebilir. Gelişimi de “bel+Ø-mA+Ø > belleme+Ø” şeklinde olmuştur, diyebiliriz.

belsendi (?): Belden üstü açık, çıplak gövde.

Kelimeyle ilgili herhangi bir köken ya da kök ve gelişim bilgisine rastlamadık.

bel tolaması (T.+T.): Kuşak.

Türk dili asıllı kelimelerden oluşmuş tamlamadır: bel+Ø+Ø tolama+Ø+sı+Ø”. “tolama” kelimesinin gelişimi “to-l-GA-Ø- > tola-Ø- > tola-mA+Ø > tolama+Ø” şeklindedir. Kök fiil olarak belirlediğimiz “to-” fiiliyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. → ton.

bend (F.): Kuşak, kemer.

Farsçadan alıntı kelime, Steingass'ta (2005) “band” şeklinde ve “bağ, bandaj, kravat vb.” anlamları ile yer almaktadır.

berek (F.): Deve tüyünden yapılmış bir çeşit elbise.

Farsça kökenli kelimeyi Steingass (2005), “barkī” şeklinde ve “deve tüyünden yapılmış elbise, kısa yelek” anlamlarıyla kaydetmiştir.

bertü, partu (?): Üste giyilen hırka, pardesü.

Sadece DLT’de karşılaştığımız kelimeyle ilgili olarak Clauson (1972), “tunik” ve “kadın gömleği” anlamında kullanıldığını ifade eder ve kök ya da kökeniyle ilgili bir bilgi aktarmaz. Gülensoy (2011), part’ın eski giysi, partu’nun üste giyilen giysi anlamında olduğunu ifade eder. Gülensoy (2011), palto ve pardösü kelimelerini de köken olarak “partu” kelimesine bağlar. Elimizdeki bilgilerle, kelimenin kök ve gelişimini kesin olarak ortaya koymaktan uzağız.

bertülen- (?+T.): Hırkalanmak (hırka sahibi olmak); hırka giymek.

Kökenini tespit edemediğimiz kelimeye, Türkçe ek getirilmesi suretiyle oluşmuştur: “bertü+IA-n-Ø- > bertülen-Ø”.

besbel (?): Bir çekimlik iplik.

Clauson (1972), kelimeyi “basbal” maddesinde değerlendirmiş ve kelimeyle ilgili “alışılmadık bir şekil, muhtemelen alıntı” ifadesini kullanmıştır.

beyik (?): Gömleğin koltuğuna dikilen üç köşeli parça.

Kelimeyle ilgili herhangi bir bilgiye ulaşamadık.

bez, biz, böz, büz (T.): Pamuk veya ketenden yapılmış dokuma; bir tür giyecek, çamaşır; adi kumaş parçası; kumaş parçası; kumaş; ketenden yapılmış başlık; pamuk.

Bugün “bez” şekliyle kullandığımız; ancak Eski Uygur Türkçesi metinlerinden başlayarak Karahanlı, Harezmi ve Çağatay Türkçesi dönemlerinde “böz”, Kıpçak Türkçesinde “biz, böz ve büz” Eski Oğuz Türkçesi döneminde “bez, biz, böz” şekilleriyle karşılaştığımız kelimenin kökeni ile ilgili görüşleri, “Türkçeye Arapça “bazz”dan geçtiğini iddia eden, Yunanca “bussos” kelimesini köken olarak ifade eden

ve Eski Türkçe “böz” şeklini göstererek Türkçe kökenli kelime olarak gösteren” olmak üzere üçe ayırmak mümkündür. Clauson (1972), Yunanca “bussos” u köken olarak gösterir. Eyüboğlu (1998) ve Eren (1999) Arapça’dan alıntı bir kelime olduğunu ifade ederler.¹¹⁰ Gülensoy (2011) bez kelimesinin Arapça olabileceğini; ancak böz,büz,pös,pir şekillerinin Arap diline bağlanamayacağını ifade eder. Tietze (2016), kelimenin çok eski ve birçok dillere yayılmış bir kültür kelimesi olduğunu belirtir ve köken olarak kelimeyi Eski Türkçe “böz” şekline bağlar. Karaağaç (1998) da kelimeyi Türk dili asıllı olarak belirler. Kanaatimize göre, önemli bir kültür kelimesi olarak kaydedilebilecek olan kelimenin başka bir dilden alınmış olma ihtimali çok düşüktür. “İki Ağırçak Yazıtı”ndan itibaren varlığını bildiğimiz “ağırçak”, bulunduğu üzere iplik dokumada kullanılan iğlerin tekerleğini karşılamak amacıyla kullanılmış Türk dili asıllı kelimedir (*bkz. ağırçak*). Dokuma işini bilen bir milletin, dokuduğu ürüne isim vermemiş, bu ürünün ismini başka bir dilden aldığı kelimeyle karşılamış olması ihtimali düşündürücüdür. Kelimenin Türk dili asıllı olduğu kanaatini taşıyoruz.

böz ağardıcı (T.+T.): Elbise veya kumaş yıkayıcısı, temizleyicisi.

Her iki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş tamlamadır: “böz+Ø+Ø ağardıcı+Ø+Ø+Ø”. bez kelimesiyle ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → bez. Diğer kelimenin gelişimi “ak+Ar-t-IcI+Ø > ağardıcı+Ø” şeklinde oluşmuştur.

beze-, bize- (T.): Süslemek.

Clauson (1972), kelimenin “mutlaka” ikincil bir şekil olduğunu ve “bädzä-” fiilinden geliştiğini ifade eder. Bize göre de kelime, “bediz+A-Ø- > bedze-Ø-> beze-Ø-”; “bediz+A-Ø- > bedze-Ø- > beze-Ø- > bize-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

bezek, bizek (T.): Süs, nakış.

¹¹⁰ Eren (1999), kaynak dil olarak Arapçayı göstermesinin yanında, Çuvaş Türkçesindeki “pir” (keten bezi) şeklinden yola çıkarak şu açıklamayı yapar: “Çuvaşçada -z’nin -r’ye çevrildiği göze çarpıyor. Çuvaşçada pir biçimi -z>-r değişmesinde göz ardı edilemeyecek kadar açık ve sağlam bir tanıktır. Eski Türkçeden başlayarak kullanılır (böz). Orta Türkçede böz ‘bez’ biçimi geçer. Eski Kıpçakçada da böz olarak kullanılır. Yaygın bir inanca göre, Mezopotamya’da ince kumaşa verilen bûşu adından gelir. Bu ad İbrancada bûş olarak kullanılır. Grekçeye βύσσος olarak geçmiştir. Eski çağlardan başlayarak Türk diyalektlerinde böz olarak yaygınlaşmıştır. Çuvaşça pir biçiminin tanıklığına göre, eski Türkçeye -z < -r değişmesinden önce geçtiği anlaşıyor.” (Eren 1999: 49-50)

Türk dili asıllı gelişimi “bediz+A-Ø- > bedze-Ø- > beze-Ø- > beze-k+Ø > bezek+Ø”; “bediz+A-Ø- > bedze-Ø- > beze-Ø- > bize-Ø- > bize-k+Ø > bizek+Ø” şeklinde gelişmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. → beze-.

bezekçi (T.): Süsleyen.

Kelimenin gelişimi “bediz+A-Ø- > bedze-Ø- > beze-Ø- > beze-k+Ø > bezek+CI+Ø > bezekçi+Ø” şeklinde olmuştur.

bezek kıl- (T.+T.): Süslemek.

Her iki unsuru da Türk dili asıllı kelimeden oluşmuş isim fiil tamlamasıdır (bezek+Ø+Ø + kıl-Ø-); bezek kelimesinin gelişimi “bediz+A-Ø- > bedize-Ø- > beze-Ø- > beze-k+Ø > bezek+Ø” şeklinde olmuştur. İkinci unsur için bkz. → kabā kıl-.

bezeklen- (T.): Süslenmek.

Türk dili asıllı kelimenin gelişimi “bediz+A- > bedize-Ø- > beze-Ø- > beze-k+Ø > bezek+IA-n-Ø- > bezeklen-Ø-” şeklinde olmuştur.

bezekliG, bizeklig (T.): Süslü, bezenmiş; süslenme yeri.

Kelime, “bediz+A-Ø- > bedze-Ø- > beze-Ø-> beze-k+IIg+Ø > bezekliG+Ø”; “bediz+A-Ø- > bedze-Ø- > beze-Ø-> beze-k+IIk+Ø > bezeklik+Ø”; “bediz+A-Ø- > bedze-Ø- > beze-Ø- > bize-Ø- > bize-k+Ø > bizek+IIg+Ø > bizeklig+Ø” şeklinde gelişmiştir.

bezeklü (T.): Süslü.

Türk dili asıllı kelimenin gelişimi “bediz+A-Ø- > bedze-Ø- > beze-Ø-> beze-k+IU+Ø > bezeklü+Ø” şeklindedir.

bezek tonı (T.+T.): Süslü elbise.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimeden oluşmuş isim tamlamasıdır: “bezek+Ø+Ø ton+Ø+ı+Ø” Kanaatimize göre de Türk dili asıllı bir kelime olan bediz’in “beze-” şeklinde fiil olarak gelişimi “bediz+A-Ø- > bedze-Ø- > beze-Ø-” şeklinde olmuştur. Bezek de böylece, “beze-k+Ø > bezek+Ø” şeklinde isim olarak gelişmiş bir kelimedir. İkinci unsur olan ton ile ilgili olarak bkz. → ton.

bezek vir- (T.+T.): Süslemek.

Her iki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim fiil tamlamasıdır: “bezek+Ø+Ø + vir-Ø-”. Bezek kelimesinin gelişimi “bediz+A-Ø- > bedize-Ø- > beze-Ø- > beze-k+Ø > bezek+Ø” şeklinde olmuştur.

bezel-, bizer- (T.): Bezenmek, nakışlanmak.

Kelimenin gelişimi “bediz+A-Ø- > bedize-Ø- > beze-Ø- > beze-l-Ø- > bezel-Ø-”; “bediz+A-Ø- > bedze-Ø- > beze-Ø- > bize-Ø- > bize-l-Ø- > bizer-Ø-” şeklinde olmuştur.

bezemek (T.): Süsleme, donatma.

Türk dili asıllı kelime “bediz+A-Ø- > bedze-Ø- > beze-Ø- > beze-mAk+Ø > bezemek+Ø” şeklinde gelişmiştir.

bezen (T.): Bir kumaş türü.

Kelimenin bu şekli ve anlamıyla ilgili bir bilgiye ulaşamadık. İhtiyatlı bir ifadeyle, “beze-” fiiliyle ilişkili olduğunu düşünüyoruz. Bu yönüyle belki de kıymetli bir kumaşı ifade eden kelime olarak kullanılmış olabileceğini söyleyebiliriz. Şu halde, kelimenin gelişimini “bediz+A-Ø- > bedze-Ø- > beze-Ø- > beze-n+Ø” şeklinde gösterebiliriz.

bezen-, bizen- (T.): Bezenmek, süslenmek.

Türk dili asıllı kelimenin gelişimi “bediz+A-Ø- > bedize-Ø- > beze-Ø- > beze-n-Ø-”; “bediz+A-Ø- > bedze-Ø- > beze-Ø- > bize-Ø- > bize-n-Ø- > bizen-Ø-” şeklinde olmuştur.

bezenil-, bizenil- (T.): Süslenmek, süslü gösterilmek.

Kelimenin gelişimi “bediz+A-Ø- > bedize-Ø- > beze-Ø- > beze-n-Ø- > beze-n-(I)l-Ø-”; “bediz+A-Ø- > bedze-Ø- > beze-Ø- > bize-Ø- > bize-n-Ø- > bizen-(I)l-Ø- > bizenil-Ø-” şeklinde olmuştur.

bezenli (T.): Bezenmiş, süslenmiş.

Türk dili asıllı kelimenin gelişimi “bediz+A-Ø- > bedze-Ø- > beze-Ø- > beze-n+II+Ø > bezenli+Ø” şeklinde olmuştur.

bezenmek, bizenmek (T.): Süslenme.

Kelimenin gelişimi “bediz+A-Ø- > bedze-Ø- > beze-Ø- > beze-n-Ø- > bezen-mAK+Ø > bezenmek+Ø”; “bediz+A-Ø- > bedze-Ø- > beze-Ø- > bize-Ø- > bize-n-Ø > bizen-mAK+Ø > bizenmek+Ø” şeklinde olmuştur.

bezeş- (T.): Bir şeyi bezemekte yardımlaşmak veya yarışmak.

Türkçe dili asıllı kelimenin gelişimi “bediz+A-Ø- > bedize-Ø- > beze-Ø- > beze-ş-Ø-” şeklinde olmuştur.

bezet- (T.): Bezetmek, süsletmek.

Kelimenin gelişimi “bediz+A-Ø- > bedize-Ø- > beze-Ø- > beze-t-Ø- > bezet-Ø-” şeklinde olmuştur.

bezeyiş (T.): Süsleyiş.

Türk dili asıllı kelime “bediz+A-Ø- > bedze-Ø- > beze-Ø- > beze-y(I)ş+Ø > bezeyiş+Ø” şeklinde gelişmiştir.

bezinç (T.): İpek veya yün yumağı.

Clauson (1972), “bezenç” maddesinde ele aldığı kelimeyi “bezen-” fiilinden gelişmiş olarak gösterir. Biz de kelimenin gelişimini “bediz+A-Ø- > bedze-Ø- > beze-Ø- > bezen-Ø- > bezen-ç+Ø > bezenç+Ø > bezinç+Ø” şeklinde gösterebiliriz.

béz tarakı (T.+T.): Bez dokuma tarağı.

İsim tamlaması (béz+Ø+Ø tarak+Ø+ı+Ø) şeklinde oluşan bu eşya adında geçen “bez” kelimesi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. → bez. Diğer kelime ise “tar-Ø- > tar-GAğ+Ø > tarak+Ø” şeklinde gelişmiştir.

bezzāz (A.): Kumaş tüccarı.

Arap dilinden alıntı kelimedir. Kanar (2012) kelimeyi aynı şekilde ve “kumaşçı” anlamıyla kaydetmiştir.

bıç-, bış- (T.): Bıçmek, kesmek; ölçüp kesmek, elbise vb. bıçmek.

Kelime, Türk dili asıllı kök fiillerden biridir; “bıç-Ø- > bış-Ø-”; “bıç-Ø- > bıç-Ø-” şeklinde değişmiştir.

bıçGuç, bıçkı, bıçkıç, bıçku, buçkı (T.): Makas; kunduracı bıçağı.

Türk dili asıllı kelime, “bıç-” fiilinden “bıç-GUç+Ø > bıçguç+Ø”, “bıç-GI+Ø > bıçk1+Ø” bıç-GIC+Ø > bıçk1ç+Ø”; “bıç-GU+Ø > bıçku+Ø”; “bıç-GUC+Ø > bıçkuç+Ø” “bıç-Ø- > buç-GI+Ø > buçk1+Ø” şeklinde gelişmiştir.

bıç1- (T.): Biçmek, kesmek.

Türk dili asıllı fiilin gelişimi “bıç-Ø- > bıç-1-Ø- > bıç1-Ø-” şeklindedir.

bıçış (T.): Büyüklerin konukluğuna, düğününe, davetine gidenlere verilen ipekli kumaş.

Kelimenin “bıç-” fiilinden geliştiğini düşünüyoruz: “bıç-(I)ş+Ø > bıçış+Ø”.

bındatu (T.): Ham ipek.

Ünal (2016), Türk dili asıllı olarak belirlediği kelimenin Klasik Moğolcaya “mindasu” olarak “bükülmemiş veya işlenmemiş ipek, ham ipek, ipek lifi” anlamında geçtiği bilgisini verir.

biCek (T.): İğne.

Kelime, “bıç-” kökünden gelişmiştir: bıç-Ø- > bıç-Ø- > bıç-Ak+Ø > biCek+Ø”

bıçıl- (T.): Biçilmek.

Kelime “bıç-Ø- > bıç-(I)l-Ø- > bıçıl-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

bıçin- (T.): Kendine elbise biçtirmek.

Kelimenin gelişimi “bıç-Ø- > bıç-(I)n-Ø- > bıçin-Ø-” şeklindedir.

bıçin (T.): Biçim, kesim.

Türk dili asıllı kelime, “bıç- ~ bıç-” kökünden gelişmiştir: “bıç-(I)n+Ø > bıçin+Ø”.

bilik (T.): Kemer.

Kullanım yeri itibariyle, “bel” kelimesi ile ilişkili olduğunu düşündüğümüz bir giyim kuşam kelimesidir. Eski Oğuz Türkçesi döneminde kullanılan bir kelime olarak tespit ettiğimiz “bilik” in gelişimi bize göre “bel > bil+(I)k+Ø > bilik+Ø” şeklinde olmalıdır.

binış (T.): Eskiden ulemanın cübbe üzerine giyindiği bedeni ve kolları geniş üstlük.

Kelimayı “cübbe” anlamıyla değerlendiren Gülensoy (2011), “bin-” kökünü ve “bin-+ış” gelişimini işaret eder. Özkarcı (1995), kelimayı hem at binilirken giyilen resmî

kıyafet hem de cüppe anlamlarıyla değerlendirmiştir. Bize göre, “biniş” Türk dili asıllı bir şekildir ve at binerken de giyilen bir kıyafet türü olmasından hareketle “bin-” kökünden “bin-Iş+Ø > biniş+Ø” şeklinde gelişim göstermiştir, diyebiliriz.

bistek (?): Eğrilmek üzere hazırlanmış, atılmış pamuk sümeği.

Clauson (1972), kelimenin muhtemelen alıntı olduğu görüşündedir. Bu bilginin dışında kelimeyle ilgili herhangi bir bilgiye ulaşamadık.

biṭāne (A.): Astar.

Arap dilinden alıntı kelime, Steingass’ta (2005) “biṭāne” şeklinde ve “sırdaş; iç taraf, yüz” anlamlarının yanı sıra “astar” anlamıyla da yer almaktadır.

bitik (Çin.): Kefen.

Kelimenin bu şekli ve “kefen” anlamına, Kıpçak Türkçesi Sözlüğü dışında incelediğimiz metinlerde rastlamadık. Kelime, kaynak sözlükte ilk anlam olarak “yazı, kitap, mektup”, ikinci anlam olarak da “kefen” anlamıyla kaydedilmiştir.

biz (T.): Deri vb. şeyleri dikerken iğne geçirecek yeri delmek için kullanılan sivri uçlu tığ.

Türk dili asıllı kelime ile ilgili Tietze (2016) “bigiz > biz” gelişimini işaret etmiştir. Clauson (1972), “bi:” şeklinde ele aldığı ve “bıçak” anlamında değerlendirdiği kelimenin muhtemelen Çince’den alıntı olduğunu ifade eder. Türklerin hayat tarzı nedeniyle deri malzemelerden giyim kuşam ürettikleri bilinmektedir. Bu imal sürecinde kullandıkları eşya isimlerinin temel, çekirdek isimler arasında olabileceği görüşünden hareketle kelimenin Türk dili asıllı, gelişiminin de “bigiz+Ø > biz+Ø” şeklinde olduğunu düşünüyoruz.

bizetil- (T.): Güzel gösterilmek.

Türk dili asıllı kelimenin gelişimi “bediz+A-Ø- > bedze-Ø- > beze-Ø- > bize-Ø- > bize-t-Ø- > bizet-(I)l-Ø- > bizetil-Ø-” şeklinde olmuştur.

boḍağ, boya, boyaĠ (T.): Boya.

Kelimenin gelişimi “boğ+A-g+Ø > boğag+Ø”; “boğ+A-g+Ø > boğag+Ø > boyağ+Ø > boya+Ø”; “boğ+A-g+Ø > boğag+Ø > boyaĠ+Ø” şeklindedir.

boğaglıg yün, boyağlıg yün (T.+T.): Boyalı yün, renkli yün.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “boğaglıg+Ø+Ø / boyağlıg+Ø+Ø + yün+ Ø/+lAr”. Clauson (1972), “boğu- (?boğo-)” şeklinde ve “boya-” anlamında gösterdiği fiilin, “*boğ” tan geliştiğini ifade eder (s.300). Yine Clauson (1972) “*boğ” (renk veya benzeri) dediği kelime için VIII. Yüzyıl Uygur Türkçesinde görülen “boy” kelimesinin orijinal şekli olduğunu düşünmektedir. Kelimenin “boğ+A-g+Ø > boğag+Ø > boğag+llg+Ø > boğaglıg+Ø”, “boğag+Ø > boyağ+Ø > boyağ+llg+Ø > boyağlıg+Ø” şeklinde geliştiğini söyleyebiliriz; “yün” ise kök kelimedir.

boğu- (T.): Boyamak.

Kelimenin “boğ+U-Ø- > bodu-Ø-” şeklinde geliştiğini söyleyebiliriz.

boğuğ (T.): Boya.

Kelime “boğ+U-g+Ø > boğuğ+Ø” şeklinde gelişmiştir.

boğul- (T.): Boyanmak.

Kelimenin gelişimi “boğ+Ø > boğ+U-l-Ø- > boğul-Ø-” şeklindedir.

bog (T.): Bohça, boğ, eşya konulan heybe.

Clauson (1972), kelimeyle ilgili olarak, “bağ” kelimesinin ikinci bir formu gibi görüldüğünü, kelimenin Farsçada da kullanıldığını ve Türkçeden Farsçaya alıntı bir kelime gibi görüldüğünü ifade eder. Biz de kelimeyi, elimizdeki bilgilerle “bog” şeklinde kök kelime olarak değerlendiriyoruz.

boğasa, boğası (?): Çulhaların dokuduğu kalın bez.

Eren (1999), “ince bez, astar” anlamıyla değerlendirdiği kelimenin kökeninin bilinmediğini ifade ederek Balkan dillerinde Türk dilinden geçen bir kelime olarak yer

aldığını belirtir. Taş (2015 a), kelimenin Anadolu Türkçesi dışında görülmediği, bu nedenle de alıntı olabileceği görüşündedir.

bogla- (T.): Bohçalamak.

Kelime, “bog+IA-Ø- > boğla-Ø-” şeklinde gelişmiştir, “bog” ile ilgili bilgi için *bkz.* → bog.

boglan- (T.): Bohçalanmak.

Türk dili asıllı kelime, “bog+IA-n-Ø- > boğlan-Ø-” şeklinde gelişmiştir, “bog” ile ilgili bilgi için *bkz.* → bog.

bogmak (T.): Gömlek düğmesi.

Türk dili asıllı kelime için Tietze (2016) ve Clauson (1972), “bog-” (boğmak) fiilini işaret etmişlerdir. Biz de kelimenin gelişimini “bog-mAk+Ø > bogmak+Ø” şeklinde gösterebileceğimizi düşünüyoruz.

bohtay, bohtuy (T.): Elbise bohçası, heybesi.

Kelime, “bog+tay+Ø > bohtay+Ø ~ bohtuy+Ø” şeklinde gelişmiştir. Clauson (1972), kelimenin teşkilindeki “-tay” ekinin Moğolca -tay/-tey eki ile bir ilgisinin görünmediğini ifade eder.

boğça (T.): Bohça.

Türk dili asıllı kelime, “bog+CA+Ø > boğça+Ø” şeklinde gelişmiştir.

bolğa (Yun.): Hırka.

Yunan dilinden alıntı bir kelimedir.

bornāz (A.): Başlıklı, geniş, kısa kollu üstlük.

Arapça kökenli kelime, Kanar’da (2012) “burnus” şeklinde ve “bornoz, hamam havlusu; kukuletalı manto, başlıklı elbise, üstten giyilen bir Arap giysisi; ferace ve bir tür uzun şapka” anlamlarıyla değerlendirilmiştir.

boy (T.): Boya.

Kelimenin gelişimini “boğ+Ø > boy+Ø” şeklinde gösterebiliriz.

boya- (T.): Boyamak.

Kelime “boğ+Ø > boy+A-Ø- > boya-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

boyacı (T.): Boyacı, boya ustası.

Türk dili asıllı kelime “boğ+Ø > boy+A-ğ+Ø > boyag+Ø > boya+Ø > boya+CI > boyacı+Ø” şeklinde gelişmiştir.

boyağı (T.): Boyacı.

Türk dili asıllı kelime “boğ+Ø > boy+A-ğ+Ø > boyag+CI+Ø > boyagı+Ø” “boğ+Ø > boy+A-k+Ø > boyak+Ø > boyak+CI+Ø > boyakı+Ø” şeklinde gelişmiştir.

boyagılık (T.): Boyama işçiliği.

Kelime, “boğ+Ø > boy+A-ğ+Ø > boyag+Ø > boyag+CI+Ø > boyagı+IIk+Ø > boyagılık+Ø” şeklinde gelişmiştir.

boyal- (T.): Boyamak, boyanmak.

Kelimenin gelişimi “boğ+Ø > boğ+A-Ø- > boya-Ø- > boya-l-Ø- > boyal-Ø-” şeklinde olmuştur.

boyamak (T.): Boya.

Türk dili asıllı kelimenin gelişimi “boğ > boğ+A-Ø > boya-Ø- > boya-mAk+Ø > boyamak+Ø” şeklinde olmuştur.

boyan- (T.): Boya sürölerek renk verilmek.

Kelime, “boğ+Ø > boğ+A-Ø- > boya-Ø- > boya-n-Ø- > boyan-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

boyandur- (T.): Boyamak.

Kelimenin gelişimi “boğ+Ø > boğ+A-Ø- > boya-Ø- > boya-n-Ø- > boyan-Ø- > boyan-dUr-Ø- > boyandur-Ø-” şeklindedir.

boyat- (T.): Boyama işini yaptırmak.

Türk dili asıllı kelimenin gelişimi “boğ+Ø > boğ+A-Ø- > boya-Ø- > boya-t-Ø- > boyat-Ø-” şeklinde olmuştur.

boyav (T.): Boya.

Kelimenin gelişimi “boğ+AGU+Ø > boyagu+Ø > boyav+Ø” şeklinde olmuştur.

boyn bağı, boyn bağı, boyun bağı (T.+T.): Süslü yaka.

Her iki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır. İlk unsur “boñ > boyn > boyun” şeklinde; ikinci unsur ise “ba-Ø-ğ+Ø > bağ” şeklinde gelişmiştir.

boyuk- (T.): Boyanmak, boyama işi yapılmak.

Türk dili asıllı kelimenin gelişimi “boğ+Ø > boy+U-Ø- > boyu-k-Ø- > boyuk-Ø-” şeklinde olmuştur.

boyul- (T.): Boyanmak, boyama işi yapılmak.

Kelimenin gelişimi “boğ+Ø > boy+U-Ø- > boyu-l-Ø- > boyul-Ø-” şeklindedir.

boyun bezi (T.+T.): Boyun atkısı.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “boñ > boyn > boyun+Ø+Ø bez+Ø+i+Ø > boyun bezi; bez için ayrıca *bkz.* → bez.

böri (T.): Kürk.

Türk dili asıllı kelimedir. Hayvan ismi olarak kullanılan kelimenin, o hayvandan elde edilen mamul için de kullanıldığını görüyoruz.

börk, börük (T.): Genellikle hayvan postundan yapılan başlık.

Yazıtlar dönemi dışında, incelediğimiz diğer tarihî Türk şivelerinin tamamında rastladığımız kelimenin Türk dili asıllı olduğu konusunda Ayazlı (2016), Eren (1999) ve Tietze (2016) hemfikirdirler. Clauson ise (1972) kelimenin anlamını “şapka, kalpak, kep” şeklinde belirler; ancak herhangi bir köken bilgisi vermez.

börkçi (T.): Külâh yapan ve satan.

Türk dili asıllı kelime “börk+CI+Ø > börkçi+Ø” şeklinde gelişmiştir. Börk ile ilgili ayrıca *bkz.* → börk.

börklüg (T.): Börklü.

Kelime “börk+IUg+Ø > börklüg+Ø” şeklinde gelişmiştir, “börk” ile ilgili ayrıca *bkz.* → börk.

börk yağı (T.+Çin.): Külâh kalıbı.

Türk dili asıllı ve Çince kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “börk+Ø+Ø yağ+Ø+ı+Ø”. Börk ile ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → börk. Clauson (1972), ikinci unsur olan “yağ” ile ilgili olarak, kelimenin Çince alıntı olduğunu ifade eder.

börük tikküçi (T.+T.): Börk dikici.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “börük+Ø+Ø tikküçi+Ø+Ø+Ø”. İlk unsurla ilgili bilgi için *bkz.* → börk. İkinci unsur ise “ti-Ø-” fiil kökünden “ti-k-Ø- > tik-GU-CI+Ø > tikküçi+Ø” şeklinde gelişmiştir; “tik-” fiili ile ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → tik-.

böz arkağı (T.+T.): Bez argacı.

İsim tamlaması şeklinde (böz+Ø+Ø arkağı+Ø+ı+Ø) oluşan bu eşya adında geçen “böz” kelimesi ile ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → bez. Tamlamanın diğer unsuru ise “*ar-GA-ğ+Ø > arkağı+Ø” şeklinde gelişmiştir. Kök fiille ilgili bilgi için *bkz.* → araklı, → arış.

bözçi (T.): Bez dokuyan.

Türk dili asıllı kelime “böz+CI+Ø > bözçi+Ø” şeklinde gelişmiştir.

bözçilik (T.): Bez dokuma işçiliği.

Kelime “böz+CI+Ø > bözçi+IIk+Ø > bözçilik+Ø” şeklinde gelişmiştir.

buğa(y) (?): Elbise.

Kelimeyle ilgili bir bilgiye ulaşamadık.

bulgarı (Moğ.): Sahtiyan.

Ünal (2016) kelimenin Moğolca olduğu bilgisini vererek, Klasik Moğolcada “bulgarı” ve “bulıgar” şeklinde ve “yuft, meşe ile tabaklanmış deri, Rus derisi” anlamında olduğunu kaydeder.

bUr-: (T.): Eğirmek, ip bükmek; örmek; örtmek, gizlemek.

Türk dili asıllı kelimenin kök fiil şekli “bü-” tir, “bü-r- > bür-Ø- ~bur-Ø-” şeklinde bir gelişim göstermiştir. Kök olarak düşündüğümüz “bü-” fiiliyle ilgili bilgi için *bkz.* → bürüncek.

bUrd (A.): Kumaş; bir çeşit çubuklu kumaş.

Arap dilinden alınmış kelime, Kanar’da (2012) “burd” şekli ve “çizgili aba kumaş; çubuklu kumaş; Yemen’de dokunan kaliteli bir kumaş; kaftan” anlamları ile yer almıştır.

bUrķā‘, būrkū‘ (A.):Yüz örtüsü, kadınların örtündükleri peçe, yaşmak; başa geçirilen tas biçimindeki nesne

Arapça asıllı kelime, kendi dilinde “burķū” biçimindedir ve “peçe, bürgü, yüz örtüsü” (Kanar, 2012) anlamını taşımaktadır.

burta (?): Altın kırıntıları.

Clauson (1972), kelimeyi “muhtemelen alıntı” olarak ve “borta” şekliyle kaydetmiştir. Ayrıca *bkz.* → burtağ.

burtağ (?+T.): Elbise.

DLT’de altın kırıntıları anlamında kullanılan kelime Özönder (1996) tarafından Moğolca olarak ve “bozuk, taşlı, engebeli dar yol/yer” anlamlarıyla kayıt altına alınmıştır. Ünal (2019) da aynı kelimeyi Türkçeden Moğolcaya “leke, pislik, kir” anlamı ile geçmiş bir kelime olarak işaret eder. Clauson’da (1972) “borta” şekliyle ve “ince altın levha” anlamı ile yer alan kelime, Clauson tarafından “muhtemelen alıntı” olarak nitelenir. İhtiyatlı bir ifadeyle, kelimenin anlam bakımından değişikliğe uğradığını ve “burta” kelimesinden “altın kırıntılı, altın kırıntılarıyla süslenmiş elbise” anlamıyla “burta+ğ+Ø > burtağ+Ø” şeklinde bir gelişim göstermiş olabileceğini düşünüyoruz.

burtala- (?+T.): Altın varaklar veya kırıntılar yapıştırmak.

Clauson (1972), kelimeyi “bortala:-” şeklinde gösterir ve “borta” dan geliştiğini ifade eder; borta’yı “belirsiz seslendirme” olarak niteler ve muhtemelen alıntı bir kelime

olduğunu ifade eder. Kelimenin, “borta”dan önceki şeklini tespit edemediğimiz için biz de gelişimini “borta ~ burta > burta+IA-Ø- > burtala-Ø-” olarak kayıt altına alıyoruz. Kelimeyle ilgili bilgi için ayrıca *bkz.* → burtağ.

burtalan- (?+T.): Altın kırıkları ile süslenmek.

Kelimenin gelişimi “burta > burta+IA-n-Ø- ~ burta+IA-n-Ø- > burtalan-Ø-” şeklinde olmuştur. Kök olarak düşündüğümüz kelimeyle ilgili bilgi için ayrıca *bkz.* → burtağ.

bUrU-, büri- (T.): Bükülmek; örtmek, sarmak.

Türk dili asıllı kelime “bü-r-Ø- > bur-Ø- > bur-U-Ø- > buru-Ø-”; “bü-r-Ø- > bür-I-Ø- > büri-Ø-” şeklinde gelişim göstermiştir.

busağa (Moğ.): Pabuç yamalığı.

Moğol dilinden alıntı kelimedir.¹¹¹

buṭluĖ (T.): Kemikle kaplanarak yapılan ve vücudun belden aşağısını korumaya yarayan zırh.

Türk dili asıllı kelimedir. Gelişimi “but+IUK+Ø > buṭluĖ+Ø ~ buṭluĖ+Ø” şeklinde olmuştur.¹¹²

bük- (T.): Eğirmek, ip bükmek.

Türk dili asıllı kelime, “bü-k-Ø- > bük-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

bükici (T.): Büken, eğiren.

Türk dili asıllı kelimenin kökü ile ilgili Gülensoy (2011) “bü-k-” izahında bulunur. Clauson (1972) ve Tietze (2016) ise “bük-” kökünü işaret eder. Kelimenin gelişimi bizce “bü-”¹¹³ (eğmek, bükmek) kök fiilinden “bü-k-IcI+Ø > bükici+Ø” şeklinde olmuştur.

büklim (T.): Bükerek yapılan dikiş.

¹¹¹ Kelimeyi aldığımız sözlükte bu şekil ve anlamda kullanılan “busağa” için Kaymaz ve Mohammad, Atalay’ın kelimeyi yanlış okuduğunu ifade ederek kelimenin “kapı eşiği” anlamında olduğunu Lessing, Doerfer ve Toparlı’dan alıntılarla ortaya koyarlar. Şu halde, kelimenin “pabuç yamalığı” anlamı taşımadığı araştırmacıların izahlarından anlaşılmış oluyor; ancak biz yine de kelimeyi kaydetmek istedik.

¹¹² Özkarcı (1995), kelimeye “paçasız kısa don, şalvar ve demir zırhların but ve uyluğa gelen kısımları” olmak üzere iki anlam verir (s.297).

¹¹³ Hacıeminoğlu, 2008, s.129.

Kelime, “bü-” (eğmek, bükmek) kök fiilinden gelişmiştir: “bü-k-(U)l-(I)m+Ø > büküm+Ø”.

büktür- (T.): Eğirmek, ip bükmek.

Türk dili asıllı kelimenin gelişimi “bü-k-Ø- > bük-dUr-Ø- > büktür-Ø-” şeklinde olmuştur.

büktürül-(T.): (İp) bükülmek, örülmek.

Kelimenin gelişimi “bü-k-Ø- > bük-dUr-Ø- > bükdür-(U)l-Ø- > büktürül-Ø-” şeklinde olmuştur.

büküm etük (T.+T.) : Kadın pabucu.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “büküm+Ø+Ø + etük + Ø/+lAr”. Clauson (1972), “büküm” kelimesinin “bük-” fiilinden türediğini; ancak bu şeklin yalnızca Osmanlı döneminde kullanıldığını ifade eder, Kaşgarlı’dan alıntı yaparak kelimenin Oğuz Türklerinde “büküm etük”, diğer Türklerde ise “mükim~mükün” şeklinde olduğunu belirtir. “#b > #m”, “m# > n#” değişikliklerini ise hatalı olarak nitelendirir. Bize göre, Kaşgarlı’nın “kadın pabucu” anlamıyla kaydettiği bu tamlamada yer alan büküm kelimesi, ayakkabı imalinde kullanılan malzemenin (deri/ip/kumaş) “bükülerek, ikiye katlanarak” ortaya konduğunu işaret ediyor olabilir. Bu yönüyle, kelime “bü-” “eğmek, bükmek” kök fiillinden “bü-k-Im+Ø > büküm+Ø” şeklinde gelişmiştir, diyebiliriz. İkinci unsur ise Türk dili asıllıdır; ancak kök ve gelişimi ile ilgili bilgiye ulaşamadık.

bürd (A.): Aba.

Arapça kökenli bir kelimedir. Kanar (2012) kelimeyi “burd” şekli ve “çizgili aba kumaş, çubuklu kumaş, Yemen’de dokunan kaliteli bir kumaş ve kaftan” anlamlarıyla değerlendirmiştir.

bürd-i yemānī, bürd-i yemenī (A.): Çizgili Yemen kumaşı ve bu kumaştan yapılan elbise, makbul bir Yemen dokuması.

Arapça kelimelerden, Arapça tamlama kuralına göre oluşmuş bu kumaş adı, Kanar’ın (2012) sözlüğünde “burd” maddesinde ele alınmış ve “çizgili aba kumaş; çubuklu

kumaş; Yemen’de dokunan kaliteli bir kumaş; kaftan” anlamları ile kullanıldığı kaydedilmiştir.

bürGen- (T.): Örtmek, gizlemek; örtünmek; giyinmek.

Türk dili asıllı kelime “bü-r-GA-n-Ø- > bürGen-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

bürgü (T.): Baş örtüsü.

Türk dili asıllı kelimenin kökenini Tietze (2016) bür- olarak belirlerken (bür-+gü), Gülensoy (2011) *bü- köküyle ilişkilendirir. Hacıeminoğlu (2008), “bük- (eğmek, bükmek), bür- (büzmek) ve büz- (büzmek)” fiillerinin de “bü-” köküyle ilişkisi olduğunu ifade eder ve “-r-” ekinin de ettirgen fiil yaptığını belirtir. Bize göre de kelime “bü-r-GU+Ø > bürgü+Ø” şeklinde bir gelişim göstermiştir.

bürin-, bürün- (T.): Örtünmek, giyinmek.

Türk dili asıllı kelime “bü-r-I-n-Ø- ~ bü-r-U-n-Ø- > bürin-Ø- ~ bürün-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

bürka’-püş (A.+F.): Yüzünü peçeyle örtme.

Arapça ve Farsça kelimelerden oluşan bu tamlamadaki Arapça asıllı kelime, Kanar’da (2012) “burkü” biçimindedir ve “peçe, bürgü, yüz örtüsü” anlamıyla kayıtlıdır. Farsça unsur olan “püş” ise Steingass’ta (2005) “pōş” şeklinde ve “örtü” anlamında yer almaktadır.

bürke- (T.): Başına bir şey örtmek.

Kelime “bü-r-GA-Ø- > bürke-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

bürküt (T.): Kadının belden yukarısına giydiği elbise.

Kelimenin kökeni, kökü ve gelişimi ile ilgili kesin bir bilgiye ulaşamadık. Türk dili asıllı bir kelime olduğunu ve “bü-”¹¹⁴ (eğmek, bükmek) fiilinden geliştiğini düşünmekteyiz: “bü-r-U-k+(U)t+Ø > bürküt+Ø”.

bürme (T.): Don, torba gibi şeylerin ağı.

¹¹⁴ Hacıeminoğlu, 2008, s.129.

Kelime “bü-r-mA+Ø > bürme+Ø” şeklinde gelişmiştir. Kök fiille ilgili bilgi için *bkz.* → bürüncek.

bürük (T.): Sofra başı, şalvar uçkuru gibi şeylerde bulunan yuvarlak ip ve iplikler.

Türk dili asıllı kelime “bü-r-U-k+Ø > bürük+Ø” şeklinde gelişme göstermiştir.

bürüme (T.): Bütün vücudu kaplayan giysi.

Kelime, “bü-r-ü-mA+Ø > bürüme+Ø” şeklinde gelişmiştir.

bürünCek (T.): Kadın baş örtüsü; duvak; peçe.

Kelimenin köküyle ilgili görüşler şöyledir: Gülensoy (2011), bür- ve bürü- fiillerinin köküyle ilgili “*bü-r-i-” şeklinde bir gelişime işaret eder; ancak kök fiil olarak düşündüğü “*bü-” fiiliyle ilgili bilgi vermez. Tietze (2016), kelimenin kökünün “bürün-” fiili olduğunu ifade eder. Hacıeminoğlu (2008), “bük- ‘eğmek, bükmek’, bür- ‘büzmek’, büz- ‘büzmek’ fiillerinin “bü-” kök fiilinden geliştiği görüşündedir. Dolayısıyla, biz de kelimenin kök fiilinin “bü-” olduğu kanaatindeyiz. Kelimenin gelişimini de “bü-r-ü-n-AcAk+Ø > bürüncek+Ø”, “bü-r-ü-n-AcAk+Ø > bürünçek+Ø” şeklinde gösterebiliriz.

bürünCük (T.): Kadınların baş örtüsü; ipek.

Clauson (1972), kelimenin “bürün-” fiilinden geliştiğini ifade eder. Marcel Erdal (1991), -çUk (-çUg) ve -gUç ekleriyle ilgili açıklamasında bürünçük kelimesine de değinir. Erdal, /n/ ve /r/ ile biten gövdelere getirilen ekin genellikle “alet” ismi yaptığını, kelimenin gelişiminin de “bür-ün-çük” şeklinde, anlamının da “peçe”olduğunu belirtir. Bizce kelimenin kökü, bürüncek/bürünçek’te olduğu gibi “bü-”tir ve “bü-r-ü-n-CUk+Ø > bürüncük+Ø”, “bü-r-ü-n-CUk+Ø > bürünçük+Ø” şeklinde bir gelişim göstermiştir.

bürünçüklüg (T.): Bürünceкли.

Kelime “bü-r-U-n-CUk+IUg+Ø > bürünçüklüg+Ø” şeklinde gelişmiştir; “bürüncük / bürünçük” ile ilgili ayrıca *bkz.* → bürüncek.

bürze‘ā (A.): Teğelti.

Kelimayı aldığımız kaynakta, Arap dilinden alıntı olduğu kaydedilen kelimeyle ilgili, Kanar’ın (2012) sözlüğünde bir bilgiye rastlamadık.

bütür- (T.): Giydirmek.

Türk dili asıllı kelimenin kök şeklini Clauson (1972), “büt-” olarak gösterir: “büt-(U)r-Ø- > bütür-Ø-”.

camadan, cāmadān (F.): Yünden elbise; çamaşır dolabı.

Farsça kökenli kelime, Steingass’ta (2005) “cāmadān” şeklinde ve “elbise dolabı” anlamında kaydedilmiştir.

cāme (F.): Elbise, giysi.

Fars dilinden alınmış bir kelimedir. Steingass’ta (2005), “cāmā” şeklinde ve “elbise, yelek” anlamların ile kayıtlıdır.

cāme-dār (F.): Elbise muhafaza eden, elbise sorumlusu.

Fars dilinden alıntı kelime, Steingass’ta (2005) “cāmadār” şeklinde ve “gardrop bekçisi” anlamında değerlendirilmiştir.

cāme-namāz (F.): Namaz elbisesi.

Farsça kelimelerden oluşmuş bir tamlamadır.

candar (F.): Giysi, elbise.

Farsça “cān” ve “dār” kelimelerinden oluşmuş bir tamlamadır. Steingass (2005), kelimeyi “canlı, diri” anlamı ile değerlendirir.

cāndār, cāndārcı (F.+F. / F.+F.+T.): Eski yazı veya dantel tamir eden kimse; elbiseci.

Farsça “cān” ve “dār” kelimelerine Türkçe ek getirilmesi suretiyle oluşmuştur: “cāndār+CI+Ø > candarcı+Ø”.

cār (A.): Kadınların boydan boya örtündükleri çarşaf, car; sadece başı, omuzları örten pürgü.

Arapça kökenli “izār” kelimesinin Türk dilindeki kullanımıdır.

cāzer (F.): Örtü.

“cāzer” ile ilgili, kelimenin bu şeklini içeren herhangi bir bilgiye ulaşamadık. Farsça “çāder” ile aynı kelime olduğunu düşünüyoruz. Ayrıntılı bilgi için bkz. → çāder.

ceb, ceyb, cīb (A.): Elbisenin öte berisinde para vb. şeyler konulan yer.

Arap dilinden alıntı kelime, Kanar'da (2012) “ceyb” şeklinde ve “yaka; gerdanlık, kolye; bağır, koyun” anlamlarıyla değerlendirilmiştir.

cebe, cibe (Moğ.): Zırh.

Tuna (1972), Osmanlı Türkçesinde “zırh, zırhlı elbise; askeri mühimmat, silah” anlamları ile kullanılan kelimenin Moğolca *cebe* (ok veya mızrak ucu) kelimesi olduğunu belirler.

cebe cuğa (Moğ.+T.): Zırh.

Moğolca Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş tamlamadır: *cebe+Ø+Ø + cuka+ Ø/+lAr*”.

cebele- (Moğ.+T.): Zırh giydirmek.

Kelime, “*cebe+lA-Ø- > cebele-Ø-*” şeklinde gelişmiştir.

cebe ton (Moğ.+T.): Zırh.

Moğolca ve Türk dili asıllı kelimedenden isim tamlaması şeklinde oluşmuş bir giyim kuşam kelimesidir: “*cebe+Ø+Ø + ton + Ø/+lAr*”. Ton ile ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → ton.

Ceki, çek (T.): Kadın baş örtüsü.

Kelimenin kök ve yapısıyla ilgili görüşler şöyledir: Tietze (2016), kadın baş örtüsü veya onun bir süsü anlamını verdiği kelimenin çek- fiilinden türediğini belirtir. Bize göre kelime “örtmek, sermek, yaymak, döşemek” anlamındaki fiilden “çek-I+Ø > çeki+Ø ~ ceki+Ø” “çek+Ø > çek+Ø” şeklinde gelişme göstermiştir.¹¹⁵

cerāb (A.): Adi deri, meşin.

Arap dilinden alınmış kelime, Kanar'da (2012) “cerāb” şeklinde, “dağarcık” anlamıyla yer almaktadır.

cevāh (A.): İnce, yünlü kumaş.

Kelimeyi aldığımız metinde, Arapça kaydıyla yer alan kelimeyi Kanar'ın (2012) hazırladığı sözlük ve incelediğimiz diğer sözlüklerde bulamadık.

¹¹⁵ Bu görüşlerin yanı sıra, “çek” isminin bir dokuma türü olduğuna yönelik bilgiyi de - her ne kadar bu baş giyiminin “çekmek” fiilinden türediği konusunda iki ortak görüş söz konusu ise de - aktarmak isteriz: Özkarcı (1995), “örtü yapılan, kumaş biçiminde pamuklu dokuma” şeklinde izahta bulunur (s.301).

cevşen (A.): Örme zırh, savaş elbisesi.

Arapça kökenli kelimeyi, Kanar (2012) “cevşen” şeklinde ve zırh anlamının yanı sıra “göğüs” ve “gece yarısı” anlamları ile kaydetmiştir.

cibeçi (Moğ.+T.): Cebeci, zırhçı.

Kelime, “cibe+CI+Ø > cibeçi+Ø” şeklinde gelişmiştir.

cici (T.): Süs.

Yansıma kökenli bir kelime olduğunu düşünüyoruz: ci+ci+Ø > cici+Ø.

cigi (T.): Sağlam - dikişte - .

Clauson (1972), Türk dili asıllı kelimenin “*yig-” kökünden geliştiğini ifade eder. Bize göre kelime “î-” (bağlamak) kök fiilinden gelişmiş olmalıdır: “î-g+Ø > yig+Ø > yig+I+Ø > cigi+Ø”.

cilbend (A.+F.): Dervişlerin kemerleri arasında bulunan meşin cep.

Arapça ve Farsça kelimedden oluşmuş bu tamlamanın ilk unsuru olan “cild”, Arap diline aittir ve Kanar’da (2012) aynı şekilde ve “deri; post; kap; meşin” anlamlarıyla yer almaktadır. İkinci unsur olan “bend” ise Fars diline aittir ve Steingass’ta (2005) “band” şeklinde ve “bağ” anlamıyla da kayıtlıdır.

cild (A.): Deri.

Arap dilinden alınmış kelimeyi Kanar (2012) “cild” şeklinde ve “deri; post; meşin; sahtiyan” anlamlarının yanı sıra “kitap; kap” anlamında da kaydetmiştir.

cime (F.): Tabanı paçavradan ve koncu çorap gibi bir ip ile örülerek yapılan bir çeşit ayakkabı.

Farsça kökenli bir kelimedir. Steingass (2005) kelimenin “çumçum” şeklini ve “yumuşak bir tür ayakkabı” anlamını kaydeder.

cîr (F.): Tabaklanmış deri parçaları.

Farsça kökenli kelime, Staingass’ta (2005) “jîr” şeklinde ve “eğim” anlamının yanı sıra “bir çeşit deri” anlamıyla da yer almaktadır.

cirim (T.): Kemer.

Ünal (2016) kelime ile ilgili “ET (DLT Oğuz) sıdrım “sırım, sıyırım, kayış”; “KM cirim < *icirim < *sicirim < Mo. *sidirim ← ET sıdrım” gelişimini aktarır ve Moğolcadaki “cirim” ile ET (DLT) “yerim” arasında ses ve anlam açısından kesin denklik bulunduğunu ifade eder. Şu halde, kelime Türk dilinden Moğol diline geçmiş bir kelime olarak tespit edilebilir. Sıdrım ise “sı-d-(I)r-(I)m+Ø > sıdrım+Ø > sıırım+Ø” şeklinde gelişmiştir.

cizme (T.): Çizme.

Kelimenin kök ve gelişimi ile ilgili Gülensoy (2011) “*çek- ‘çözmek’+me” gelişimini ve “uzun konçlu ayakkabı” anlamını işaret eder. Tietze (2016), “çöz-” kökünü işaret eder. Eren (1999) ise kelimenin sadece Türkçede kullanıldığını ve Türkçe bir kökten geldiğini ifade ederek “çiz-” (çözmek) fiil kökünden geliştiğini ifade eder. Bize göre de kelime “çiz-” (çözmek) fiilinden “çiz-mA+Ø > cizme+Ø” şeklinde bir gelişim göstermiştir.

coğda (T.): Deve yünü.

Clauson (1972), “coğdu” maddesinde “yoğdu”ya bakılması gerektiğini ifade etmiş ve ilgili maddede kelimeye “bir devenin çenesinin altındaki uzun tüyler” anlamını vermiştir. Alternatif telaffuzlar ve açık bir etimolojik izahın eksikliği nedeniyle alıntı bir kelime olabileceği görüşünü de ekler. Ünal (2016), kelimeyle ilgili izahında “ET (DLT) yogdu ~ yogru ~ yogruy ‘devenin çenesinin altındaki uzun tüyler’” ifadeleriyle kelimenin Türkçe kökenli olduğunu ve Klasik Moğolcaya “coğdur ‘devenin boynundaki uzun kıllar; aslan yelesi’” şeklinde ve anlamında ses ve anlam bakımından kesin denk olarak alıntılandığını söyler. Türk dili asıllı olduğu düşünülen kelimenin gelişimini ortaya koyabileceğimiz bir bilgiye ulaşamadık.

cuğa (T.): Kuşam, saya.

Kelime “çoğ-A+Ø > cuğa+Ø” şeklinde gelişmiştir; ayrıntılı bilgi için *bkz.* → çöge.

culah, culāha, culāhaq, cülāh, culha, cullah, cüllāh (F.): Dokuyucu; bez vb. dokuma dokuyan.

Farsça kökenli kelime, Steingass’ta (2005) “cullāh, culāh, culāhiq” şekillerinde ve “dokumacı” anlamında yer almaktadır.

cübbe (A.): Uzun, yanları geniş ve düğmesiz giysi, bir çeşit elbise; hocaların giydiği üst libası, biniş; kıyafetin en dışına giyilen rahat üstlük; eskiden askerlerin giydiği, içi adi ipek doldurulmuş cenk hırkası.

Arapça kökenli bir kelimedir. Kanar (2012), kelimeyi “cubbe” şeklinde ve “cübbe, zırh, kaş kemiği ve hayvan tırnağı” anlamları ile kaydeder.

cürab (A.): Çorap.

Türk diline Arapçadan alınmış bir kelimedir. Kanar (2012) kelimeyi “curāb” şeklinde ve Türk dilindeki anlamıyla kaydetmiştir.

çaBak (T.): Çok ince dokunmuş bir çeşit bez.

Bahse konu kelimenin “çap-” fiil kökünden geliştiğini düşünüyoruz: “çap-Ak+Ø > çapağ+Ø ~ çabağ+Ø”. Kök fiille ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. → çaban.

çaBan, çıpan (T.): Elbise, giyim, kıyafet; giysi, cepken; çul; eski yamalı kaftan.

Kelimenin kaynağıyla ilgili farklı görüşler mevcuttur: Gülensoy (2011), Kırgız Türkçesini işaret eder. Tietze (2016) ise kelimenin Farsçadan alındığını ifade eder. Steingass (2005), “çapān/çupān” şeklinde ve “tattered garments: püsküllü giysiler (belki yıpranmış giyim, lime lime olmuş giyim: y.n.)” anlamıyla kaydeder.¹¹⁶ Usmanova (2011), “çapan” şeklinde gösterdiği kelimenin Türk dili asıllı olduğunu, Eski Türkçede ‘ikiye ayırmak’ anlamındaki *çap-* fiilinden geliştiğini ifade eder.¹¹⁷ Bize göre de kelime, “çap-An+Ø > çaban+Ø ~ çapan+Ø”; “çap-An+Ø > çapan+Ø ~ çıpan+Ø” şeklinde gelişme göstermiştir.

çaBUk (T.): Don ağı; don ağına veya giyimin eteğine eklenen parça.

Bize göre kelime, “çap-” (ikiye ayırmak) fiilinden gelişmiştir: “çap-Uk+Ø > çapuk > çabuk+Ø”; “çap-Uk+Ø > çapuk+Ø ~ çapük+Ø”

çāder, çādır, çadır (?): Çadır, kadınların başlarına büründükleri örtü; peçe; kefen.

¹¹⁶ Özkarcı (1995) da kelimeye “yamalı hırka” anlamını verir.

¹¹⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. → Usmanova, 2011, 18.

Tietze (2016) ve Eyüboğlu (1998) köken olarak Farsçayı işaret eder. Steingass (2005) kelimenin Fars dilinde “çādar” şeklinde ve “çadır, otağ; örtü, baş örtüsü, duvak; kefen; masa örtüsü” anlamlarında kullanıldığını belirler. Kelimenin kökenini Sanskritçe olarak kaydeden Clauson (1972)’dur. Eren (1999) ise kelimenin kökenini “karışık” olarak niteler. Gülensoy (2011), köken olarak Türkçeyi, kök olarak da “çat-” fiilini gösterir. Türk dilinde farklı dönemlerde ve anlamlarda kullanıldığını tespit ettiğimiz kelimenin kökenini tam olarak belirleyebileceğimiz başka bir bilgiye ulaşamadık.

çadırlan- (?+T.): Çar örtünmek, çarşafa bürünmek.

Kaynağını belirleyemediğimiz kelimeye Türkçe ek getirilmesi suretiyle oluşmuş bir şekildir: “çadır+IA-n-Ø- > çadırlan-Ø-”.

çadır tikküçi (?+T.): Peçe dikici.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşan isim tamlamasıdır: “çadır+Ø+Ø tikküçi+Ø+Ø+Ø”. Tamlayanla ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → çāder. İkinci unsur “ti-k-Ø- > tik-GU-CI+Ø > tikküçi+Ø” şeklinde gelişmiştir; “ti-” kök fiiliyle ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → tik-.

çağa çıplak (Moğ.+T.): Çırılçıplak.

Moğolca ve Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “caga+Ø+Ø + çıplak + Ø/+IAr”. Moğolca kelime, Lessing (2017) tarafından “küçük çocuk” anlamıyla kaydedilmiştir. Gelişimi, “çılba-k+Ø > çılpak+Ø > çıplak+Ø” şeklindedir.

çāk-i girībān (F.+F.): Yırtık elbise yakası.

Farsça kelimelerden Farsça kurallara göre oluşmuş bu tamlamanın ilk unsuru olan “çāk” kelimesi Steingass’ta (2005) aynı şekilde ve “yarık, yırtık” anlamıyla da; ikinci unsur “girībān”, aynı şekilde ve “yaka” anlamıyla kayıtlıdır.

çakmaklı (T.): Bir çeşit tülbent.

Kelimenin bu anlamda kullanımını içeren bir bilgiye rastlayamadık. Gülensoy (2011), “çakma” kelimesinin anlamlarından biri için “gelin teli” ifadesini kullanmış ve kök olarak “çak-” fiilini göstermiştir. Kanaatimize göre, bir çeşit tülbent anlamıyla kullanılan kelime, kumaşın cinsinden doğan bir isimlendirme (gelin teli çakılmış, gelin

teli yerleştirilmiş ya da sırma ile işlenmiş olup ışıldayan, parlayan bir kumaş) örneği olabilir. İhtiyatlı bir ifadeyle, kelimenin gelişimini “çak-mAk+II+Ø > çakmaklı+Ø” şeklinde gösterebileceğimizi düşünüyoruz.

çakrık (T.): İplik sarmak için küçük çark, çıkırık.

Bize göre kelime Türk dili asıllıdır ve gelişimi, “çığ-” (sarmak, bağlamak) fiil kökünden “çığ-(I)r-Ø- > çığ(ı)r-İk+Ø > çıkırık+Ø > çakrık+Ø” şeklinde olmuştur, diyebiliriz.¹¹⁸

çakşır (T.?): Üst donu, şalvar, bol pantolon.

Eyüboğlu (1998), kelimenin çok eski dönemlerde Farsçaya başka bir dilden geçtiğini, daha sonra da Türk diline Farsçadan alıntılandığını ifade eder. Doerfer (1967), aslının Türkçe olması muhtemeldir, der (Akt. Tietze, 2016). Kanar (2010) ise kelimeyi Türk dili asıllı olarak kaydetmiştir. Biz de kelimenin Türk diline ait olduğunu düşünüyoruz; ancak gelişimini gösterebileceğimiz bir bilgiye ulaşamadık.

çal- (T.): Giymek.

Türk dili asıllı kök fiildir. Kök fiille ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → çalma.

çılķava, çılķafa (Bul.): Kurdun ense postundan yapılan kürk.

Çağbayır (2017) kelimeyi Bulgarca cılķava kelimesinden alıntı olarak işaret etmiştir. İncelediğimiz kaynaklarda kelime ile ilgili başkaca bir köken bilgisine rastlamadık.

çalma (T.): Sarık.

Kelimenin kökü olarak düşünülen “çal-” fiilinin anlamıyla ilgili Tietze (2016) “sarmak” notunu düşer. Clauson (1972), “çalma” yı şiveden şiveye değişiklik gösteren ve “çal-” fiilinin temel anlamı ile bağlantı kurmanın zor olduğu bir dizi anlama sahip kelime olarak niteler. Räsänen (1969), “çal-” fiilini (etrafını sarmak) kök olarak gösterir. Kelime, bizce “çal-mA+Ø > çalma+Ø” şeklinde bir gelişim göstermiştir.

çalma çal- (T.+T.): Sarık giymek.

¹¹⁸ Kelimeyle ilgili, Tietze (2016), “<ETk. çığrı” ifadesini kullanır ve “Ramstedt ve M.Vasmer’e göre İran asıllı kelimedendir” der (s.210). Gülensoy (2011), kelimenin gelişimini “< *çī ‘yansıma’ +kır-ık” şeklinde gösterir (s. 236). Clauson (1972), “çığrı” maddesinde “*çığır-” fiilini ve bu fiilden geliştiğini düşündüğü “çığır” ismini kaydeder.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimeden oluşmuş isim fiil tamlamasıdır: “çalma+Ø+Ø + çal-Ø-”. İlk unsur “çal-mA+Ø > çalma+Ø” şeklinde gelişmiştir. Kelimeyle ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → çalma. İkinci unsur ise kök fiildir.

çap- (T.): Yün çırpmaq.

Türk dili asıllı kelime, kök fiil olarak “çap-Ø-” tır.

çapānlıĝ (T.): Eski giysi giymiş kişi.

Kelime “çap-An+İlg+Ø > çapānlıĝ+Ø ” şeklinde oluşmuştur. Kök fiil ve çapān ile ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → çaban, çapān.

çapar, çapur (T.): Çaput denilen paçavralar.

Kelimenin doğrudan “adi bez, paçavra” anlamını içeren bir bilgiye rastlamadık. KPÇKTS’de yer alan bu iki kelimenin anlamından hareketle, kelimenin Türk dili asıllı olduğunu ve “çap-” (ikiye ayırmak) fiilinden geliştiğini, ihtiyatlı bir ifadeyle, söyleyebiliriz: “çap-Ar+Ø > çapar+Ø ~ çapur+Ø”. Kök fiile ilgili bilgi için *bkz.* → çābān, çapan.

çapın- (T.): Yün kamçılamaq.

Kelimenin gelişimi “çap-Ø- > çap-(I)n-Ø- > çapın-Ø-” şeklinde olmuştur.

çapınmış yün (T.+T.): Boyalı ve renkli yün.

Türk dili asıllı kelimelerden oluşmuş isim tamlamasıdır: “çapınmış+Ø+Ø + yün + Ø/+lAr”. Tamlamanın ilk unsuru “çap-(I)n-mİş+Ø > çapınmış+Ø” şeklinde gelişme göstermiştir. İkinci unsur ise kök kelimedir. Bahse konu tamlama kuruluşunu Topçu (2011), “Tamlananı anlam kategorisinde olan sıfat fiiller” yani “tamlananı telaffuz edilen”ler olarak değerlendirir.¹¹⁹

çapıt- (T.): Hallaç ile pamuk atmaq.

Türk dili asıllı kelimenin gelişimi “çap-Ø- > çap-(I)t-Ø- > çapıt-Ø-” şeklinde olmuştur.

çapıt, çaput (T.): Adi bez, paçavra.

¹¹⁹ Sıfat Fiil Kategorisi ile ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* Topçu, Ç. (2011). Türkçede sıfat fiil kategorisi [Yayımlanmamış doktora tezi]. Sakarya Üniversitesi.

Kanaatimize göre, kelimenin gelişimi “ikiye ayırmak” anlamındaki fiilden “çap-(I)t+Ø > çapıt”, “çap-(U)t+Ø > çaput+Ø” şeklinde olmuştur.

çapuñ (T.): Vücuda geniş gelen gömlek.

Kelime kanaatimize göre “çap-(U)ñ+Ø > çapuñ+Ø” şeklinde gelişmiştir. Kök kelimeyle ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → çaban ~ çapan.

çar (A.): Kadınların boydan boya örtündükleri çarşaf, car; sadece başı, omuzları örten pürgü; baş örtüsü.

Kanar (2012), “izār” maddesinde, “peştamal gibi belden aşağı giyilen giysi”, “iffet” ve “eş, zevce” anlamlarıyla gösterir.

çarĠap, çırĠap (F.): Bir tür kaftan; hilat; altın işlemeli, süslü elbise.

Farsça’dan Türk diline geçen kelimeyi Steingass (2005), “çārķab” şekli ve “Turan hükümdarlarına özgü bir giysi” anlamıyla değerlendirir.

çarĥ (F.): Çıkrık.

Fars dilinden alınan kelimeyi Steingass (2005), aynı şekilde ve “tekerlek gibi, bir yörüngede dönen her şey” anlamıyla kaydetmiştir.

çar-tāre (F.): Bir çeşit kumaş.

Fars dilinden alıntı kelime, Steingass’ta (2005) “çar-tār, çār-tāra” şekillerinde ve “davul; dört element; dünya” vb. anlamları ile yer almıştır.

çaruk (T.): Sert, el yapımı ayakkabı.

Eyüboğlu (1998), Farsça “çarug” kelimesini işaret ederken, Gülensoy (2011) , “sığır kellesinin derisinden yapılan ayak giyeceği” dediği çarık’ın gelişimini “çar+(u)k” şeklinde gösterir. Clauson (1972), kelimenin kökenini belirtmeden, bir çeşit ayak giyimi, profesyonelce imal edilmiş etük’ün tersine, kaba, el yapımı bir ayakkabı anlamını ortaya koyar. Tietze (2016), kök bilgisi aktarmadan “ETk.” notunu düşer. Eren (1999), kelimenin kökünü açık olarak bilmediğimizi; ancak Türk dili asıllı bir türev olduğunu ifade eder. Eren, kelimenin “çar” kökünden geliştiğini; ancak bu kökün eski ve yeni verilerle doğrulanması gerektiği görüşündedir. Räsänen (1961), “umwinden (etrafına sarmak)” anlamıyla kaydettiği “çar-” fiilini kök olarak gösterir. Bize göre de

kelimenin anlamı ile Räsänen'in ifade ettiği kök fiil ile semantik açıdan birbirine bağlıdır. Ayağa giyilen bir giyim eşyası da ayağı çevrelemiş, sarmış olur. Dolayısıyla, kelimenin gelişimini “çar-Uk+Ø” şeklinde gösterebiliriz.

çarukla- (T.): Türk çarığı giymek; Çaruk boyuna nispet etmek.

Türk dili asıllı kelime “çar-Uk+IA-Ø- > çarukla-Ø-” şeklinde gelişmiştir. Çaruk kelimesi ile ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → çaruk.

çaruklan- (T.): Çarıklanmak, çarık sahibi olmak.

Kelime “çar-Uk+IA-n-Ø- > çaruklan-Ø-” şeklinde gelişmiştir. Çaruk kelimesi ile ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → çaruk.

çaruklug (T.): Çarıklı.

Kelimenin gelişimi “çar-Uk+IUg+Ø > çaruklug+Ø” şeklindedir.

çarukluk (T.): Çarık yapılmak üzere ayrılmış deri.

Kelime “çar-Uk+IUk+Ø > çarukluk+Ø” şeklinde gelişmiştir, “çaruk” kelimesiyle ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → çaruk.

çat (T.): Kumaşın dikiş yeri.

Kelimenin daha eski şekline ulaşamadığımız için, Türk dili asıllı kök bir kelime olduğu kanaatindeyiz.

çat- (T.): Kumaşın kenarını birbirine eklemek, dikmek; süslemek.

Kök kelime olarak değerlendirdiğimiz bir şekildir. Sınıflamızda “süslemek” anlamı ile kullanıldığını tespit ederek yer verdiğimiz (*bkz.* → çat-) “çat-” fiilini Gülensoy (2011), Clauson (1972) ve Tietze (2016) “birleştirmek, bir araya getirmek, birbirine dayanmak” anlamları ile değerlendirmişlerdir.

çatma (T.): Çiçekli kadife kumaş.

Türk dili asıllı kelimenin “çat-” (süslemek) fiilinden gelişmiş olabileceğini düşünüyoruz: “çat-mA+Ø > çatma+Ø”.

çaydam, çiyden (?): Yatağa doldurulan veya yağmurluk yapılan ince keçe.

Kelime, Clauson'da (1972) “çiydam” şekliyle kayıtlıdır ve Clauson, kelimenin yabancı bir görünüme sahip olduğunu söyler.

çeçge (F.+T.): Çulha tarağı.

Farsça “çāç” (mısır yığını) (Steingass, 2005) kelimesinden Türkçe “+gA” eki ile gelişmiş bir şekildir: “çeç+GA+Ø > çeçge”.

çedik (T.): Koncu kısa çizme.

İsim tamlaması kuruluşundan birleşik kelime olarak gelişmiş bir şekildir: “iç+Ø+Ø + edik + Ø/+lAr > çedik+Ø.

çek (?): Çizgili aba kumaş şeklinde pamuklu dokuma.

Anlamını Ercilasun-Akkoyunlu (2014) yayınından aldığımız kelime ile ilgili Clauson (1972), kelimenin “çeg” şeklini gösterir ve alıntı olabileceği yönünde görüş bildirir.

çekme (T.): Çizme.

Türk dili asıllı kelimedir, gelişimi “çek-mA+Ø > çekme+Ø” şeklinde olmuştur.

çekmen (T.): Yün kumaş; uzun çekme çakşır; çuha; cepken, çuhadan yapılmış, gömlek üstüne giyilen, üzeri işlemeli, kolları uzun ve yırtmaçlı, yakasız ve boyu belden yukarıda kalan üst giysisi.

Biz bahse konu kelimeyi, daha önce bilgi verdiğimiz “çekrek” kelimesi ile aynı kökten gelişmiş bir kelime olarak değerlendiriyoruz. Bilgi için bkz. → çekrek. Dolayısıyla kelimenin, “cek+mAn+Ø > çekmen+Ø” şeklinde geliştiğini söyleyebiliriz.

çekmenci (T.): Kumaş dokuyan.

Kelime “cek+mAn+CI+Ø > çekmenci+Ø” şeklinde gelişme göstermiştir. Kök isimle ilgili bilgi için bkz. → çekrek.

çekrek (T.): Pamuk gömlek; alttan giyilen kısa giyim

Clauson (1972), “pamuk gömlek” anlamıyla yer verdiği kelimenin telaffuzunun belirsiz olduğunu, çekrek ya da çekrek olabileceğini ifade eder. Özkarcı (1995), kelimenin anlamını “alttan giyilen kısa elbise” olarak belirler. Bu bilgilerin dışında, Usmanova (2011), “çekmen/çekrek” kelimelerini aynı kökten gelişmiş kelimeler olarak değerlendirir ve “*çek -yırtmaç-” kökünü işaret eder. Şu halde, kelimenin gelişimini “*çek+Ø > çek+rAk+Ø > çekrek+Ø” şeklinde belirleyebiliriz.

çekrek kapa (T.+A.): Yünden yapılan, kölelerin giydiği cepsiz bir kaftan.

Arapça ve Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “çekrek+Ø+Ø + kapa + Ø/+lAr”. Türkçe kelime olan “çekrek” “cek+rAk+Ø > çekrek+Ø” şeklinde gelişmiştir. Kelimeyle ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → çekrek. Tamlamanın ikinci unsuru olan “kapa”nın Arapça “kabā” kelimesi olduğunu, kıyafetin vasfıyla ilgili “cepsiz bir kaftan” ifadesinden yola çıkarak, düşünüyoruz; ayrıntılı bilgi için *bkz.* → kabā.

çekreklen- (T.): Yün elbise sahibi olmak ve giymek.

Kelimenin gelişimi: “çek+rAk+Ø > çekrek+lA-n-Ø- > çekreklen-Ø-”. Çekrek ile ilgili bilgi için *bkz.* → çekrek.

çenber (F.): Baş yemenisi, yazma.

Türk diline Farsça’dan alıntılanmış bir kelimedir. Steingass (2005), kelimeyi “çanbar” maddesinde değerlendirir ve giyim kuşam unsuru olarak “başörtü ve yaka” anlamlarını verir.

çeşşü (Çin.): Küçük hırka.

Clauson (1972), kelimenin Çince alıntı olduğunu ifade eder.

çermet- (T.): Bir şey fitil gibi bükülmek, ördürülmek.

Clauson (1972) kök kelime olarak “çerme-” fiilini işaret eder. Bu görüşten hareketle, itibarî bir “*çer-” fiilinin varlığını göz önünde bulundurarak, kelimenin gelişimini de “*çer-me-Ø- > çerme-t-Ø- > çermet-Ø-” şeklinde gösterebileceğimizi düşünüyoruz.

çeş-, çiş- (T): Çözmek.

Türk dili asıllı kök fiildir; “seş-Ø- > şeş-Ø- > çeş-Ø-”; “seş-Ø- > şeş-Ø- > çeş-Ø- > çiş-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

çeşil- (T.): Çözölmek.

Kelimenin gelişimi “seş-Ø- > şeş-Ø- > çeş-(I)l-Ø- > çeşil-Ø-” şeklinde olmuştur.

çeşür- (T.): Çözmek.

Türk dili asıllı fiil “seş-Ø- > şeş-Ø- > çeş-(U)r-Ø- > çeşür-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

çevək, çevük (?): Bir tür kumaş.

bkz. → çevək.

çewek (?): Baş örtüsü.

Kelimeyle ilgili olarak, Clauson (1972), “çewek” maddesinde “çüwit” maddesine gönderme yapmış ve “bir çeşit boya maddesi, belki renkli toprak” anlamıyla değerlendirdiği kelimenin Çağatay Türkçesi döneminde “çewek” şekli ve “kadınların başlarına giydikleri bir çeşit bez ve belirli bir renkte kumaş” anlamı ile kullanıldığını; kelimenin muhtemelen alıntı olduğunu; ancak kökeninin bilinmediğini belirtir.

çevirgi (T.): Çamaşır eteklerindeki çevrilmiş kısım.

Kelimenin gelişimi “çevür-Ø- > çevir-GI+Ø > çevirgi+Ø” şeklinde olmuştur.

çewre key- (T.+T.): Elbiseyi ters çevirip giymek.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim fiil tamlamasıdır: “çewre+Ø+Ø + key-Ø-”. İlk unsur “çewür-A+Ø > çewre” şeklinde, ikinci unsur ise “ke-Ø- > keç-Ø- > key-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

çewşeñ (?): Koyun kırkılan makas, kırkı.

Clauson (1972) “çavşan” maddesinde ele aldığı kelimeyle ilgili “morfolojik olarak ‘çıvşan’la paralellik arz ettiğini; ancak kökeninin bilinmediğini ifade eder.

çez- (T.): Çözmek, açmak.

Kelime, “seş-Ø- > şeş-Ø- > çeş-Ø- > cez-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

çezil- (T.): Çözölmek.

Kelimenin gelişimi, “seş-Ø- > şeş-Ø- > çeş-Ø- > cez-(I)l-Ø- > çezil-Ø-” şeklindedir.

çıBlak (T.): Çıplak.

Tietze (2016) “*çıb/çıp+-la- genişlemesi” şeklinde bir izahta bulunur. Eren (1999), “çılba-k > çıblak” şeklinde bir gelişimi ifade eder. Elimizdeki bilgilerle tamlayan unsurun gelişimini “çılba-k+Ø > çılbağ+Ø > çıblak+Ø”, “çılba-k+Ø > çılbağ+Ø > çıplak+Ø” şeklinde gösterebiliriz.

çıbuğ börk (T.+T.): İnce, uzun börk.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “çıbuğ+Ø+Ø + bürk + Ø/+lAr”. İlk unsurla ilgili olarak Clauson (1972) “çıp” (çubuk) kökünü işaretleyerek; “çubuk” kelimesinin “çıp”tan küçültme olduğunu ifade eder. Şu halde, kelimenin gelişimini “çıp+(I)k+Ø > çıbık+Ø > çıbuğ+Ø” şeklinde gösterebiliriz. İkinci unsurla ilgili bkz. → bürk.

çığ (Çin.): Arap arşınının üçte ikisi kadar olan ölçü.

Çin dilinden alıntı bir kelimedir.

çığ- (T.): Sarmak, giydirmek.

Clauson (1972) kelimeyi kök fiil olarak değerlendirmiştir.

çığır, çığrı, çıkırık (T.): İplik sarmak için küçük çark, çıkırık.

Kelime “çığ-(I)r+Ø > çığır+Ø”, “çığ-(I)r-I+Ø > çıgrı+Ø”, “çığ-(I)r+Ø > çıkır+Ø”, “çığ-(I)r-I+Ø > çıkırı+Ø”; “çığ-(I)r-Ø- > çığ(ı)r-Ik+Ø > çıkırık+Ø” şeklinde gelişmiştir. Kök fiille ilgili bilgi için bkz. → çakırık.

çıgla- (Çin.+T.): Türk arşını ile ölçmek.

Çin dilinden alıntı “çığ” kelimesinden gelişmiş bir fiildir: “çığ+IA-Ø- > çıgla-Ø-”.

çıglan- (Çin.+T.): Türk arşınıyla arşınlanmak.

Anlamını Ercilasun-Akkoyunlu (2014) yayınından aldığımız kelimenin gelişimi “çığ+IA-n-Ø- > çıglan-Ø-” şeklinde olmuştur.

çıglat- (Çin.+T.): Türk arşınıyla arşınlatmak.

Anlamını Ercilasun-Akkoyunlu (2014) yayınından aldığımız kelime “çığ+IA-t-Ø- > çıglat-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

çıkar- (T.): Giysi gibi şeyleri vücuttan ayırmak.

Kelime “*taş+Ø > tış+Ø > tış+(I)k-Ø- > çık-Ø- > çık-Ar-Ø- > çıkar-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

çılpak ol-, çıplak ol- (T.+T.): Soyunmak.

Cevheri ek fiil marifetiyle oluşmuş tamlamadır: “çılpağ ~ çıplak +Ø+Ø + ol-Ø-”. İlk unsur “çılba-k+Ø > çılpağ+Ø ~ çıplak+Ø > çılbağ+Ø ~ çıplak+Ø” şeklinde gelişmiştir.

çınahsı (Çin.): Nakışlı bir Çin ipeklisi.

Clauson (1972), kelimenin Çince “chih han ssu” olduğunu ifade eder.

çımdan (?): Bir tür elbise.

Kelimenin kökeni, kök ve gelişimi ile ilgili, Ayazlı’nın (2016) açıklaması haricinde, sözlüklerde herhangi bir bilgiye rastlayamadık. Ayazlı (2016), “bir tür elbise” olarak anlam verdiği kelimeyle ilgili Clauson ve Marcel Erdal’da yer alan bir bilgi olmadığını, SUK (Sammlung uigurischer Kontrakte) metninde geçtiğini kaydeder ve şöyle devam eder: “Zieme, sözcüğün Yeni Farsça cāmedān ‘elbiselerin bulunduğu yer, sandık, dolap’ sözcüğünden alıntı olabileceğini ancak Osmanlıcaya ‘iki çift göğüslü kuşaklı gocuk’ anlamı ile geçtiğini ifade eder.”

çıp yalıncağ (T.+T.): Çırılçıplak.

İsim tamlaması şeklinde kurulmuştur: “çıp+Ø+Ø + yalıncağ + Ø/+lAr”. İlk unsur, kök olarak değerlendirdiğimiz bir şekildir. İkinci unsur için Clauson (1972) “*yal-” (çıplak olmak y.n.) fiilini işaret eder. Şu halde kelimenin gelişimi “*yal-(I)n+CAğ+Ø > yalıncağ+Ø” şeklinde olmuştur, diyebiliriz.

çırguy (T.): Elbise kuşağının geçeceği iki taraflı köprücük.

Clauson (1972), kelimenin kökeni ile ilgili bilgi aktarmaz. Yine Clauson (1972), “çırmamağ” kelimesini izahında “çevirmek” anlamıyla değerlendirdiği “çerme-” fiilini işaret eder. Bahse konu “çırguy” kelimesinin aynı fiilden geliştiğini görüşünü temel alırsak, gelişimini de ihtiyatlı bir ifadeyle “*çer-Ø- > çır-Ø- > çır-GU+Ø > çırguy+Ø” şeklinde gösterebileceğimizi düşünüyoruz.

çırılak çıplak (T.+T.): Çırılçıplak.

İsim tamlaması şeklinde kurulmuştur: “çırılak+Ø+Ø + çıplak + Ø/+lAr”.

çırmamağ (T.): Sarmak.

Türk dili asıllı kelime, Clauson'dan (1972) edindiğimiz bilgiye göre, “çerme-” (çevirmek) fiilinin Çağatay Türkçesindeki şeklidir. Kelimenin gelişimini ihtiyatlı bir ifadeyle “*çer-” itibarî kökünden “*çer-me-Ø- > çırma-Ø- > çırma-mAğ+Ø > çırmamağ+Ø” şeklinde gösterebiliriz.

çırpıcı (T.): Bez dokunduktan sonra yıkayıp ağartan kimse.

Kelime “çırp-Ø- > çırp-IcI+Ø > çırpıcı+Ø” şeklinde gelişmiştir.

çırpıcı çoğanı (T.+T.): Çırpıcıların keten yıkamakta kullandıkları, suda eriyen bir taş.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “çırpıcı+Ø+Ø çoğan+Ø+ı+Ø”. Tamlamanın ilk unsurunun gelişimi “çırp-Ø- > çırp-I+CI+Ø > çırpıcı+Ø” şeklindedir. İkinci unsurun gelişimini evcut bilgilerle gösteremiyoruz.

çig ebrişim (T.+F.): Çiğ ipek, ham koza.

Farsça ve Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “çig+Ø+Ø + ebrişim + Ø/+IAr”. İlk unsuru kök kelime olarak değerlendiriyoruz. İkinci unsur ise Fars dilinden alıntı bir kelimedir.

çigillen- (T.): Çiğil kılığına girmek.

Kelime, “çigil+Ø+IA-Ø-n-Ø- > çigillen-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

çigin (?): Küçük bohça.

Kelimenin “küçük bohça” anlamı ve gelişimi ile ilgili herhangi bir bilgiye ulaşamadık. Clauson'un (1972) Çince'den alıntı olabileceğini ifade ettiği “altın nakış, ipek ve ipek iplik” anlamlarını taşıyan “çikin” ile ilişkili bir kelime olduğunu düşünürsek, bohçanın yapımında kullanılan ipliğin, aynı zamanda o iplikten mamul bir ürün için de kullanıldığını söyleyebiliriz. Bilgi için ayrıca *bkz.* → çikne-.

çigit (T.): Pamuk tohumu, çekirdeği.

Tietze (2016), “çigid/ciyit/çivit” olmak üzere üç şeklini gösterdiği kelimenin “/ğ/→/v/ değişimi” gösterdiğini söyler. Clauson (1972), pamuk tohumu anlamına geldiğini ifade ettiği kelimenin, “çığıt” olarak da yazıldığını ve “çil” anlamında kullanıldığını belirtir. Eren (1999) kelimenin Türk dili asıllı olduğunu düşünmektedir. Elimizdeki bilgilerle

kelimenin kaynağını Türk dili olarak belirleyebiliyor; ancak daha eski şekline ulaşamadığımız için gelişimini gösteremiyoruz.

çiken (T.): Yağmurluk.

Kelimeyle ilgili incelediğimiz köken bilgisi kaynaklarından herhangi bir bilgiye ulaşamadık. Kelimenin “nem” anlamında kullanılan “çig” kelimesinden gelişmiş olabileceğini düşünüyor, gelişimini de ihtiyatlı bir ifadeyle: “çig+An+Ø > çiken+Ø” şeklinde gösteriyoruz.

çikin (Çin.?): Bükülmüş ipek ipliği.

Clauson (1972), “altın nakış” anlamını verdiği kelimenin Çince'den alınmış olabileceği görüşündedir.

çikne- (?+T.): 1. Sıkı dikmek. 2. Altın tel ile ipek kumaş üzerine nakış işlemek.

Clauson (1972), kelimeyle ilgili, “Çince kökenli olduğu muhtemel çikin (altın nakış) ” kelimesinden gelişmiş olduğu yönünde görüş bildirir. Erdal (1991), kelimeyi “çiK(i)n+ä- “nakış yapmak” şekli ve anlamıyla değerlendirir ve kelimenin yabancı bir sözlük biriminden “+a-” ile gelişmiş tek türev olduğunu ifade eder. Çikin’in Türkçede tasdik edildiğini ve kelimenin /k/ ile değil /g/ ile okunmasının muhtemel olduğunu, Clauson’da önerilen Çince etimondan ötürü /k/ ile değerlendirilen kelimenin /g/ ile de okunabileceğini ifade eder. Şu halde, kelimenin gelişimini “çigin+A-Ø- > çigne-Ø- > çikne-Ø-” olarak gösterebiliriz.

çine- (?+T.): İpek ile işlemek, örmek.

Kelimenin kaynağını belirleyemediğimiz şekilden “çigin+Ø > çigin+A-Ø- > çigne-Ø- > çine-Ø-” şeklinde geliştiğini düşünüyoruz. Bilgi için *bkz.* → çikne-.

çintiyan (İt.?): Kadın şalvarı.

İncelediğimiz kaynaklarda, kelimenin kaynağıyla ilgili kesinlik içeren bir bilgiye ulaşamadık. Eren (1999) ve Tietze (2016) “içi astarlı kadın donu, kadın şalvarı” olarak anlam verdikleri kelimenin kaynağını belirtmezler.

çiprek, çöpreG, Cüprek (T.): Paçavra, köhne ve fersude bez ve basma parçaları; elbise, hırka; başa örtülen örtü; bebek kundağı, kundak; elbise

Gülensoy (2011), Eren (1999) ve Clauson (1972) kelimenin Türk dili asıllı olduğu görüşündedirler. Eren (1999), “sap, dal veya tahta parçası; süprüntü” anlamları ile değerlendirdiği kelimenin Fars dilinden geldiği şeklindeki görüşün tartışmaya açık olduğunu ifade eder. “Farsçadan geldiği yolundaki açıklama tartışmaya açıktır” der. Clauson (1972), “çobra” maddesinde verdiği bilgilerde, kelimenin, “oprak” kelimesine DLT’de verilen anlam ile aynı anlamda olduğu, “çöb” ve “çöpür” ün “çüprek” ile anlam itibarıyla bağlantılı olduğunu ifade eder; “çopra” şeklinin ses değişikliklileri neticesinde “çüprek” olarak kuzeydoğu ve kuzeybatı şivelerinde de yaşadığını belirtir. Biz ise kelimenin “ob” isim kökünden geliştiğini düşünüyoruz: “ob+ra-k+Ø > çobrak+Ø > Cüprek+Ø”; “ob+ra-k+Ø > çobrak+Ø > çöpreg+Ø > çöprek+Ø > çübrek+Ø > çüprek+Ø > çiprek+Ø”; “ob+rA-k+Ø > çobrak+Ø > çoprak+Ø > çöprek+Ø / çüprek+Ø” şeklindedir. Kök kelimeyle ilgili bilgi için *bkz.* → oprak.

çit (Sans. > F.> T.): Üzeri alaca nakışlı Çin ipeklisi.

Clauson’un (1972) “çit” şekliyle gösterdiği, Türk diline Fars dili aracılığıyla geçmiş Sanskritçe kökenli kelimedir.

çitari (Yun.): Bir çeşit yollu, ipekli kumaş ki yolları çok zaman ayrı ayrı renklerde olur.

Eren (1999) köken olarak Yunancayı işaret eder ve Türk dilinden Suriye Arapçası’na geçtiğini belirtir.

çit bezi (Sansk.> F. +T.): Bir çeşit yerli kumaş.

Türk diline Farsça aracılığıyla geçmiş “çit” kelimesini Tietze, (2016) “rengarenk” anlamı ile değerlendirir. Kelime, Türk dili asıllı “bez” kelimesiyle isim tamlaması kurmuştur: “çit+Ø+Ø bez+Ø+i+Ø”. Bez ile ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → bez.

çiti- (T.): Dikmek.

Tietze (2016), hem fiil hem isim şekliyle değerlendirdiği kelimenin fiil şekli için “çit-fiilinin varyantı” der ve hem isim hem de fiil kökü olarak kullanıldığını ifade eder.¹²⁰

Mevcut bilgilerle, kelimenin gelişimini “çit-I-Ø- > çiti-Ø-” şeklinde gösterebiliriz.

çiyin (Çin.): İpekle yapılan nakış.

¹²⁰ Tietze (2016), kelimenin isim şekli ile ilgili “Çarıktaki dikiş, ince sicim, ip. < ?? fiilden isim yapam -i eki.” bilgisini verir, fiil şekli için ise “1. Çarığın altını sıırımla örerek onarmak. 2. Kumaş ve örgülerin yırtıklarını örmek, dikmek.” anlamlarını işaret eder (s.239- 240).

Kelimenin anlamından hareketle, “çikin” kelimesi ile bir bağlantısı olduğunu düşündüğümüz bir kelimedir. Clauson (1972), “altın nakış” anlamını verdiği kelimenin Çince'den alınmış olabileceği ifade eder. Bilgi için ayrıca bkz. → çigin.

çiz-, çöz- (T.): Çözmek.

Türk dili asıllı kelimeler, Clauson'un (1972) işaret ettiği üzere “çöj-Ø- > çöz-Ø-” ve “şeş-Ø- > şeş-Ø- > şiş-Ø- > şiş-Ø- > çiz-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

çizme edik (T.+T.): Uzun konçlu mest.

İsim tamlaması şekline oluşmuş bir giyim kuşam ismidir: “çizme+Ø+Ø + edik + Ø/+lAr”. İlk unsur “çiz-mA+Ø > çizme+Ø” şeklinde gelişmiştir. İkinci unsurun kök ve gelişimini aktarabileceğimiz bir bilgiye ulaşamadık.

çobra (T.): Yün.

Türk dili asıllı kelime “ob+rA-k+Ø > çobrak+Ø > çobra+Ø” şeklinde gelişmiştir. Bilgi için ayrıca bkz. → çiprek, çöpreG, Cüprek.

çog, çug (T.): Eşya konan heybe, bohça.

Clauson (1972), kelimeyi kök şekil olarak değerlendirir.

çoğla- (T.): Bohçalamak.

Kelime, “çoğ+lA-Ø- > çoğla-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

çoğlan- (T.): Bohçalanmak.

Kelimenin gelişimi, “çoğ+lA-n-Ø- > çoğlan-Ø-” şeklindedir.

çoğlat- (T.): Bohçalamak.

Kelime, “çoğ+lA-t-Ø- > çoğlat-Ø- > çoğlat-” şeklinde gelişmiştir.

çokal, çukal (T.): Zırh altına giyilen ipekli hırka.

Türk dili asıllı bir kelimedir. Eren (1999) çoğ- “sarmak, sıkı bağlamak” kökünden oluştuğunu belirtir; ancak oluşumun ses bakımından tartışmaya açık olduğunu ifade eder. Taş (2015 b) bahse konu kelime için “İlk hece ünlüsü ve kökeni şimdilik belirsizdir.” der. Biz, kelimenin “çoğ-Ø- > çok-Ø- > çok-Al+Ø > çokal+Ø”; “çoğ-Ø- > çok-Ø- > çok-Al+Ø > çukal+Ø” şeklinde geliştiğini düşünüyoruz.

çöge (T.) Elbise üstüne giyilen geniş ve kolsuz üstlük, aba.

Clauson (1972), “çüge” maddesinde ele aldığı kelimeyi, Farsça kökenli olarak ifade eder. Kelimenin Kuzeydoğu ve Güneydoğu şivelerinde kullanılan “çoğa/çuğa” şekillerinin “yün pelerin (palto)” anlamı içerdiğini aktarır. Karaağaç (2020), makalesinin “başka dillere geçmiş sözlerden yardım alma” maddesinde ele aldığı kelime için “ < Far. < ET çok-, çoka” açıklamasını yapar ve kelimeye “dokumacılıkta tüysüz, ince, sık dokunmuş yün kumaş” anlamını verir. İncelediğimiz metinlerde ilk olarak Karahanlı Türkçesi döneminde, ardından Eski Oğuz ve Çağatay Türkçesi döneminde kullanıldığını tespit ettiğimiz kelimenin Türk dili asıllı olduğunu fonetik ve morfolojik izahlardan yola çıkarak söylemenin mümkün olduğunu ve “sarmak, sıkı bağlamak” anlamında kullanılan “çog-” kökünden geliştiğini düşünüyoruz: “çog-A+Ø > çoga+Ø > çöge+Ø”.

çöpür (T.): Keçi kılı.

Eren’in (1999) “çöpür” şekliyle değerlendirdiği kelimenin “çöp+(ü)r” şeklinde geliştiğini ifade eder. Clauson (1972) “çöpür” maddesinde ele aldığı kelimenin “çöb” ten gelişmiş bir kelime olmadığını ifade eder ve “çupur, cöbür, çöpür, çüpür” şekillerini de gösterir. Şu halde, kelimenin gelişimini ihtiyatlı bir ifadeyle “çop+(U)r+Ø > çöpür+Ø” şeklinde gösterebiliriz.

çörge- (T.): Bürümek, sarınmak.

Kelimenin bu şekli ve anlamıyla ilgili bir bilgiye ulaşamadık; “çog-” (sarmak) fiil kökünden geliştiğini ve gelişiminin de ihtiyatlı bir ifadeyle “çog-A+rA-Ø- > çogra-Ø- > çorga-Ø- > çörge-Ø-” şeklinde olduğunu düşünüyoruz.

çörgek (T.): Bebek kundağı, kundak.

Codex Cumanicus’ta geçen kelimeyle ilgili, alıntı yaptığımız eserde verilen bilgi dışında herhangi bir açıklamaya rastlamadık; “çörgek” maddesinde ele alınan kelime için “çüprek” kelimesine bakılması işaret edilmiştir. Kelimenin anlamı ile “çüprek” şekli arasında semantik bir bağ kuramadık; kendi görüşümüz ise şöyledir: “çog-A+rA-k+Ø > çograk+Ø > çögrek+Ø > çörgek+Ø”. Ayrıntılı bilgi için bkz. → çörge-.

çuba (?): Elbise. (?)

Mayrtsimit'ten aldığımız kelimenin anlamı, kökeni, kökü ve gelişimi ile ilgili, kaynaklarda tatmin edici bir bilgiye ulaşamadık. Özkarcı (1995), “kadın korsesi, sıkı iç yeleği” şeklinde anlam verdiği kelimenin Karaçay Lehçesinden aldığı notunu düşmüştür. Ufuk Tavkul'un (2000) hazırladığı Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü'nde “çuba”ya “bağ, bandaj, korse” anlamını verilmiştir.

çubart- (T.): Soyup çıplak bırakmak.

Türk dili asıllı kelimeyi “çobart-” şekliyle ele alan Clauson (1972), muhtemelen türemiş bir kelime olarak belirler; ancak kök kelimenin (o dönemde, y.n.) hayatta olmadığını ifade eder. Biz de kelimeyi “çubart-Ø-” şeklinde kök olarak göstermeyi uygun görüyoruz.

çuçul- (T.): Soyunmak.

Türk dili asıllı kelime için Clauson (1972), “*suç-” fiilini işaret eder. Şu halde, kelimenin gelişimini “*suç-(U)l-Ø- > çuçul-Ø-” şeklinde gösterebiliriz.

çuġa, çuġa, çuġġa (T.) Yün kumaş; kuşam, saya.

Kelimenin gelişimi “çoğ-A+Ø > çuġa+Ø / çuġa+Ø / çuġa+Ø”, “çoğ-A+Ø > çuġa+Ø > çuġġa+Ø” şeklindedir. Kök kelimeyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. → çöge.

çuġallu (T.): Zırh giyinmiş.

Kelime, “çog-Ø- > çok-Ø- > çok-Al+Ø > çuġal+IU+Ø > çuġallu+Ø” şeklinde gelişmiştir; çuġal ile ilgili ayrıca bkz. → çoġal.

çul (A.): Kıldan dokunmuş kaba kumaş.

Arap dilinden alıntı kelimenin, kendi dilindeki şekli ve anlamı ile ilgili bilgiye ulaşamadık. Şemseddin Sami'de (2015) de kelime “Arapça” olarak ve “kıldan mamul kaba kumaş envayı; kıldan veya yünden hayvan örtüsü” olmak üzere iki anlamı ile kayıtlıdır.

çuġa- (T.): Örtünmek, bürünmek; sarmak, sarmalamak.

Türk dili asıllı kelime “çuġ+IA-Ø- > çulġa-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

çulğan- (T.): Sarınmak, bürünmek; bir şey giyinmek.

Kelime “çuğ+1A-Ø- > çulğa-n-Ø- > çulğan-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

çulğanğan (T.): Örtünen, sarınan.

Kelimenin gelişimi, “çuğ+Ø (bohça) > çuğ+1A-Ø- > çuğla-Ø- > çulga-n-Ø- > çulğan-GAn+Ø > çulğanğan+Ø” şeklinde olmuştur.

çulğaş- (T.): Sarmak.

Türk dili asıllı kelime “çuğ+1A-Ø- > çulğa-ş-Ø- > çulğaş-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

çulğatıl- (T.): Örtülmek, sarılmak.

Kelimenin gelişimi “çuğ+1A-Ø- > çulğa-Ø- > çulğa-t-(I)l-Ø-” > çulğatıl-Ø-” şeklindedir.

çulğav (T.): Tozluk yerine bacaklara ayak bileğinden dize kadar dolanan ensiz ve uzun kumaş parçası, dolak.

Kelimenin “çuğ (bohça) kök kelimesinden geliştiğini düşünüyoruz: “çoğ+1A- > çuğla-Ø- > çulğa-Ø- > çulğa-GU+Ø > çulğav+Ø”.

çulhaçı (F.+T.): Dokumacı.

Farsça kökenli “culah”dan gelişmiş bir şekildir: culah > çulha+CI+Ø > çulhaçı+Ø.

çulkuy etük (T.+T.): Topuğu bir tarafa çarpılan etük.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşan isim tamlamasıdır: “çulkuy+Ø+Ø + etük + Ø/+1Ar”. İlk unsurla ilgili, Clauson (1972) “*çol-” kökünü işaret eder¹²¹; ancak kelimenin teşkilinde yer alan “-ku:y” ekinin başka bir örneği olmadığını; bahse konu tamlamanın “topuğu yana kaymış ayakkabı”, “çolku:y elig”in de “kolu kusurlu adam” anlamında olduğunu ifade eder. Biz de ihtiyatlı bir ifade ile kelimenin “*çol-kuy+Ø > çulkuy+Ø” şeklinde geliştiğini söyleyebiliriz. İkinci unsur olan “etük”ün kök ve gelişimini gösterebileceğimiz bir bilgiye ulaşamadık.

çupra (T.): Eski elbise.

Türk dili asıllı kelime “ob+rA-k+Ø > çoprak+Ø > çopra+Ø > çupra+Ø” şeklinde gelişmiştir. Kök kelime için *bkz.* → oprak.

¹²¹ Clauson (1972), “çolak, çolok, çoluk” şekillerinin de aynı kökten geliştiğini söyler.

çupul- (T.): Giysi çıkarmak, soyunmak.

Türk dili asıllı bir şekil olduğunu düşündüğümüz kelimeyle ilgili herhangi bir bilgiye ulaşamadık. Dolayısıyla, kök şekil olarak değerlendiriyoruz: “çupul-Ø-”.

çuz (?): Pahalı ve parlak bir tür ipek dokuma; yaldızlı, kırmızı renkli bir Çin kumaşı.

Kökenini ya da gelişimini belirleyemediğimiz kelimeyle ilgili bilgi için *bkz.* → ağı çuz.

çübür (T.): Kıl.

Kelime “çop+(U)r+Ø > çübür+Ø” şeklinde gelişmiştir.

çülük- (T.): Kılığı, görünüşü perişanlaşmak.

Anlamını Ercilasun-Akkoyunlu (2014) yayınından aldığımız kelimeyle ilgili Clauson (1972) *çül”den türeyen geçişsiz bir fiil olma ihtimali yüksektir, görüşündedir. Mevcut bilgiyle kelimenin gelişimini “*çül+Ø > çül+(U)k-Ø- > çülük-Ø-” şeklinde gösterebiliriz.

çümçüm (F.): Tabanı paçavradan ve koncu çorap gibi bir ip ile örülerek yapılan bir çeşit ayakkabı.

Bilgi için *bkz.* → cimcime.

dabāğat (A.): Hayvan derilerini terbiye etme.

Arapça kökenli kelimeyi Kanar (2012), “dibāgā” şeklinde ve “sepililik, sepilemek” anlamlarıyla değerlendirir.

dabāğat kıl- (A.+T.): Deriyi işlemek, mamul hale getirmek.

Arapça ve Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim fiil tamlamasıdır: “dabāğat+Ø+Ø + kıl-Ø-”. Arapça kökenli kelime, Kanar’da (2012) “dibāgā” şeklinde ve “sepililik, sepilemek” anlamlarıyla yer alır. Kıl- fiili ile ilgili bilgi için *bkz.* → kabā kıl-.

dabbāğ (A.): Deri terbiye eden kimse.

Arapça kökenli kelime, Kanar’da (2012) “debbāğ” şeklinde ve “sepici, tabakçı” anlamlarıyla yer almıştır.

dabulğa, dalga, davulğa, davulğan, dobulğa, doğulğa, dolbulğa, dulbulğa, duluğa (Moğ.): Miğfer, zırhlı külah.

Kelime Moğol dilinden alıntıdır. Tuna'nın (1976) kelimenin Çağatay Türkçesi döneminden önce görülmediğini; ancak Moğol dilinin bütün dönem, şive ve lehçelerinde takip edilebildiğini ifade ederek kaynak olarak Moğol dilini belirler.

daç (A.): Padişahların başlarına taktıkları mücevherli başlık.

Bilgi için bkz. → tāc.

dağarcuk (T.) Deriden yapılmış küçük torba.

Kelimenin gelişimi: “tağar+CUk+Ø > dağarcuk+Ø ~ dağarcuk+Ø” şeklindedir.

dağ- (T.): Takmak, kuşanmak.

Kelime “tak-Ø- > dak-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

dalbay (?): İnsanın yüzünü rüzgâr ve tozdan koruyan özel şapka.

Bu baş giyimiyle ilgili olarak, incelediğimiz kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlayamadık.

dal fes (T.+Özel Ad “Fas”): Sarıksız giyilen fes; bu fesi giyinen kimse.

İsim tamlaması şeklinde kurulmuştur: “dal+Ø+Ø + fes + Ø/+IAr”. Çağbayır (2017), “dalfes” için “tal > dal (çıplak)+fes” izahında bulunur.

dalk, delk (A.): Dervişlerin giydiği eski aba ve yırtık cübbe, derviş elbisesi; eski, yamalı elbise.

Kelime, yararlandığımız sözlüklerde “dalk ya da delk” şeklinde yer almaktadır ve kökeni ile ilgili iki görüş söz konusudur: Çağbayır (2017), Farsça köken belirttiği kelimenin “eski ve yamalı dilenci hırkası”, “Melamî tarikatına girenlerin giydikleri yün elbise” anlamında olduğunu ifade eder. Şemsettin Sami (2015), Arapça dediği kelimeye “dervîşâna mahsus eski ve yamalı hırka” anlamını verir. Kanar (2012), Arapça-Türkçe sözlükte “dalk” için “cübbe” anlamını verir. Yine Kanar (1998), Büyük Farsça-Türkçe Sözlük'te “delk” için “dervişlerin giydiği murakka giysi” der. Pakalın (2004) da köken olarak Fars dilini işaret eder.

dal tuman (T.+T.): Üzerinde sadece diz donu bulunan.

Türk dili asıllı kelimelerden isim tamlaması şeklinde kurulmuştur: “dal+Ø+Ø + tuman + Ø/+lAr”. Tamlanan kelime “tu-mAn+Ø > tuman+Ø” şeklinde gelişmiştir.

dāmān, dāmen (F.): Elbisenin eteği.

Fars dilinden alıntı kelime, Steingass’ta (2005) “dāman” şeklinde ve “etek” anlamıyla yer almaktadır.

daşrağı ton (T.+T.): Dışa giyilen elbise.

Her iki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “daşra+Ø+Ø+ğı + ton + Ø/+lAr”. Clauson (1972), kelimeyi “taş” (dış) kökünden gelişmiş olarak gösterir: “taş+ra”. Bahse konu kelimeyle ilgili, Gülensoy (2011), anlam itibarıyla “bir ülkenin başşehri veya en önemli şehirleri dışındaki yerlerin hepsi, dışarlık” olarak izah ettiği kelimenin gelişimini < tāş+ır+a” olarak belirler. Kanaatimize göre de kelimenin gelişimi: “tāş+rA+Ø > taşra+Ø > daşra+Ø” şeklinde olmuştur. Diğer unsur olan “ton” ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. → ton.

dava (A.): Ilgın ağacı meyvesi; yün sümeği, çilesi.

Kaşgarlı’nın “boyacılar kullanır” (DLT III, 237/17) şeklinde kaydettiği bir kelimedir. Clauson (1972), kelimeyle ilgili “Birbiriyle bağlantısız iki anlamı vardır, ilk anlamı Arapça dawā (ilaç) görünüyor. Açıklanamayan ikinci kelime ise “kaba bir ip şeklinde bükülmüş, eğrilmiş yün” anlamı ile alıntı bir kelime olarak pek çok çağdaş şivede yaşamaktadır.” der. Clauson’un işaret ettiği “dawā” Kanar’da (2012) “devā” şekli ve “ilaç, deva; çare” anlamları ile yer almaktadır.

degele, degle, dekle, dekley, digley, dikiley (Moğ.): Elbise üzerine giyilen kısa kollu giysi; kısa yenli kaftan; bir tür uzun kollu gömlek; yama; eskiden ulemanın giydiği bir tür kaftan; hırka.

Tuna (1976), kelimenin “deg-e-le, deg(e)le, teg(e)le, digile, digiley” şekillerini tanıkları ve anlamları ile aktarır, Türk dilinde yalnızca Çağatay Türkçesi döneminde görülen kelimenin Moğol dilinin tüm dönemlerinde takip edilebildiğini belirtir.

delme (T.): Yelek.

Türk dili asıllı bir kelimedir. Kaynak aldığımız sözlükte, sadece “yelek” olarak anlam verilmiştir; ancak incelediğimiz kaynaklarda (Tietze, 2016, Gülensoy 2011, Eyüboğlu

1998) “önü işlemeli bir tür yelek” ve “cepken” anlamlarına da rastladık. Bize göre, kıyafetin imalinde kullanılan kumaş (seyrek dokunmuş, delikli bir kumaş) veya kumaşı delerek “işleme” yapılması neticesinde böyle bir isim kullanılmış olmalıdır. Kök kelime “tel-” fiildir ve kelimenin gelişimi “tel-Ø- > del-mA+Ø > delme+Ø” şeklinde olmuştur, diyebiliriz.

demür kömlek (T.+T.): Zırh.

İsim tamlaması şeklinde oluşan bir giyim kuşam ismidir: “demür+Ø+Ø + kömlek + Ø/+lAr”. İlk unsur için *bkz.* → demür ton; ikinci unsur olan kömlek “köñ+lAk+Ø > kömlek+Ø” şeklinde gelişmiştir. Ayrıntılı bilgi için *bkz.* → köñlek.

demür ton (T.+T.): Zırh.

İsim tamlaması şeklinde (demür+Ø+Ø + ton + Ø/+lAr) oluşan bir giyim kuşam ismidir. Karagözlü (2018), demür kelimesinin Türkçe ve Moğolca arasındaki ortak kelimelerden biri olduğunu ifade eder; ancak kelimenin kaynağıyla ilgili bilgi vermez. Tuna (1997), Sümerce “tibira” ile Türkçe “temir” kelimesinin doğrudan denklik içeren kelimelerden biri olduğunu belirler. Ton için *bkz.* → ton.

deniz koyunu, su koyunu (T.+T.): Tüyünden ağır kumaşlar ve derisinden kürk yapılan bir su hayvanı, kunduz.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “deniz+Ø+Ø koyun+Ø+Ø” , “su+Ø+Ø koyun+Ø+Ø”. İlk unsur, “göl, bataklık” anlamındaki “teñ” kökünden “teñ+(I)z” şeklinde gelişmiştir. Su kelimesinin gelişimi ise “sub+Ø > suv+Ø > suw+Ø > su+Ø” şeklindedir. İki tamlamada da yer alan “koyun” için *bkz.* → koyun.

Deri, diri, tèri (T.): Deri.

Eren (1999), kelimenin Hint-Avrupa dillerinden ya da Moğolcadan alındığına yönelik bilginin yanlış olduğunu ifade eder. Gelişimi ile ilgili bilgi edinemediğimiz kelimeyi, kök olarak değerlendiriyoruz.

DerinCek, Dirincek, terençek (T.): Kadının başına örttüğü dört köşe çember, baş örtüsü; kadın gömleği.

İncelediğimiz kaynaklarda, “ter-” fiilinin kelimenin kökü olduğu konusunda Tietze (2016), Clauson (1972), Erdal (1991) ve Gülensoy’da (2011) ortak görüş söz konusudur. Kelimenin gelişimi ile ilgili, Marcel Erdal (1991), “tärinçäk” şeklini esas alır, “ince bir pelerin” anlamı verdiği kelimenin kökünü “tär-” olarak gösterir ve gelişimini “tär-(X)nç+çAk” şeklinde izah eder. Kelimenin gelişimi bize göre de “ter-Inç+CAk+Ø > terinçek+Ø”; “ter-Inç+CAk+Ø > terinçek+Ø > derincek+Ø > dirincek+Ø”; “ter-Inç+CAk+Ø > terinçek+Ø > terençek+Ø” şeklindedir.

Derlik (T.): Üstten giyilen ince elbise; fanila.

Türk dili asıllı bir kelimedir. Clauson (1972) kelimenin “ter” kökünden türediğini belirterek Karahanlı Türkçesinde “teri emmek için eyerin altına konan örtü” anlamında olduğunu, Osmanlı ve Çağatay Türkçelerinde “ince üstlük” anlamıyla kullanıldığını ifade eder. Kelimenin “ter” isim kökünden “ter+Ilk+Ø > terlik+Ø ~ derlik+Ø” şeklinde geliştiğini söyleyebiliriz.

Derzi, terzü (F.): Terzi.

Fars dilinden alıntı kelime, Steingass’ta (2005) “darzī” şeklinde ve Türk dilindeki anlamıyla yer almaktadır.

derzī қапчуғи (F.+T.): Terzi çantası.

Farsça ve Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “derzi+Ø+Ø қапчуқ+Ø+Ø”. Farsça unsur “derzī”, Steingass’ta “darzī” şeklinde ve Türk dilindeki anlamıyla kayıtlıdır; “қапчуқ” ise bize göre Clauson’un (1972) “deri çanta; su kabı” anlamıyla değerlendirdiği “kab” isminden “kab+CUK+Ø > қапчуқ+Ø” şeklinde gelişme göstermiştir.

derzī kisesi (F.+F.): Terzi kesesi.

İki unsuru da Farsça kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “derzi+Ø+Ø kise+Ø+si+Ø”. Kise ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. → kīs.

destār (F.): Sarık.

Farsçadan alıntı bir kelimedir. Steingass (2005) kelimeyi “dastār” biçimiyle kaydeder ve “başlığın üzerini örten ince bez; mendil; sofra örtüsü; havlu; önlük” anlamlarını işaret eder.

destār saçağı (F.+T.): Sarık püskülü.

Farsça ve Türk dili asıllı kelimedden oluşmuş isim tamlamasıdır: “destār+Ø+Ø saçak+Ø+1+Ø”. İlk unsuru olan “destār” Steingass’ta (2005) “dastār” biçimiyle ve “başlığın üzerini örten ince bez; mendil; sofra örtüsü; havlu; önlük” anlamlarıyla kayıtlıdır; “saçak” ise “saç-GAk+Ø > saçak+Ø” şeklinde gelişme göstermiştir.

destvele (F.): Şahinci eldiveni.

Fars dilinden alıntı kelime, Steingass’ta (2005) “dastuvān, dastvān” şekilleri ve “eldiven; iş eldiveni” anlamları ile değerlendirilmiştir.

devāc, devvāc (F.): Duvak; örtünecek şey; kaftan.

Kelime Farsçadan alıntıdır, Steingass (2005), kelimenin “davāc, dūvāc” şekillerini ve “çarşaf; yatak yorgan; sevinç” anlamlarını kaydeder.

dıkk-ı mısrī (A.+A.): İnce kumaştan bir çeşit giysi.

Her iki unsuru da Arapça kelimelerden oluşmuş tamlamadır.

Dışla- (T.): Kuşanılmış şeyi çıkarmak.

Kelime, “taş+Ø > tış+Ø ~ dış+Ø > tış+1A-Ø- ~ dış+1A-Ø- > tışla-Ø- ~ dışla-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

dībā, dībāc (F.): Dalli, çiçekli bir cins ipek kumaş; giysi, elbise, erkek elbisesi.

Farsçadan alıntı kelime, Steingass’ta (2005) “dībā” şeklinde ve ipekli kumaş anlamında yer almaktadır. Özen (1982), bu kumaş türünü “mefruşatta kullanılan, ipek ve sırmayla nakışlanmış kumaş” olarak tarif eder. Şemseddin Sami’ye (2015) göre “dībā” Farsça kökenli bir kelimedir, “dībāc” ise “Fârisîden muarreb” bir kelimedir. Kanar (2012) “dībāc” maddesinde ele aldığı kelimenin Farsça “dībā”dan Arapça’ya geçtiğini ve “ipek” ve “ipekli kumaş” olmak üzere iki anlamda kullanıldığını ifade eder. Steingass

(2005), hem “dībā” hem de dībāc” için “altın işlemeli, sırmalı ipek kumaş” anlamlarını verir. Tietze (2016) ve Eren (1999) de köken olarak Farsçayı işaret ederler. Kıyafetin imalinde kullanılan kumaşın, aynı zamanda kıyafetin adı olarak da kullanıldığını, pahalı bir kumaş türünü gösteren kelimenin, kıyafet adı olarak da sıradan bir elbiseyi ifade etmediğini düşünüyoruz.

dībāc-ı ġalīz (F.+A.): Bir çeşit ipek kumaş.

Arapça ve Farsça kelimedden oluşmuş tamlamada yer alan “dībāc” kelimesi Steingass’ta (2005) “dībā” şeklinde ve ipekli kumaş anlamında kullanılmaktadır. Arapça kelime olan “ġalīz” ise Kanar’da (2012) “sert ve iri nesne; güç; şiddetli; sağlam” vb. anlamlarda değerlendirilmiştir. Bu bilgiden yola çıkarak, “dībāc-ı ġalīz”ın “katı, sağlam dokunmuş ipek kumaş” anlamında kullanılmış olabileceğini düşünüyoruz.

didek (F.?): Gelin giderken yabancı kimselere görünmemesi için örtülen örtü.

Kaynaklarda, kelimenin kökeni ve gelişimi ile ilgili açık bir bilgi yoktur. Çağbayır (2017), kelimeyi Farsça kökenli (dīdek) olarak kaydeder. Clauson da (1972) kelimenin İranî kökenli olabileceğini belirtir.

didim (Moğ.): Geline gerdek gecesi giydirilen taç.

Clauson (1972), kelimenin Grek kökenli “didima” olduğunu, Soğdça aracılığı ile de Türk diline geçtiğini ifade eder. Gülensoy (2011) ise Moğolca “titim” kelimesini işaret eder.

diftik (F.): Tiftik.

Tietze (2016) ve Gülensoy (2011), kelimenin Türk dili asıllı olduğu görüşündedirler. Tietze (2016), “ tiftik keçisinin yünü” olarak anlam verdiği kelimenin “difiti-/tifti-” fiilinden geliştiğini belirtir. Gülensoy (2011) “tiftik keçisinin ince, yumuşak yünü” anlamıyla değerlendirdiği kelimenin gelişimini “<ET. tiwi ‘deve’+t ‘yün’+(i)k” olarak belirler. Eren (1999) ise kelimenin Farsça olduğunu ifade eder. Bize göre de kelime Fars dilinden alıntıdır. Kelime, Steingass’ta (2005) “taftik” şeklinde ve “ipeğe benzeyen keçi kılı” anlamıyla yer almaktadır.

Dik- (T.): Biçilmiş veya yırtılmış kumaş, deri, yara vb.yi iğneye geçirilmiş iplikle tutturmak; yamamak.

Türk dili asıllı kelimenin gelişimini Hacıeminoğlu'nun (1992) işaret ettiği “ti-” fiil kökünden “ti-k-Ø- > dik-Ø-” şeklinde gösterebiliriz.

dikdür- (T.): Diktirmek.

Kelime “ti-k-DUr-Ø- > dikdür-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

dikici, tikçi, tikiçi, tikşi (T.): Dikici, terzi.

Türk dili asıllı kelime “ti-k-Ø- > tik-ICI+Ø > dikici+Ø”; “ti-k-Ø- > tik-ICI+Ø > tikici+Ø > tikçi+Ø > tikşi+Ø” şeklinde gelişmiştir.

Dikil- (T.): (Bez) dikilmek; dikiş dikilmek.

Kelimenin gelişimi, “ti-k-(I)l-Ø- > Dikil-Ø-” şeklindedir.

Dilkü, tülki, tülkü (?): Tilki.

Gülensoy (2011), “*tül- ‘tüyünü dökmek’”+(e-)kü.” şeklinde bir gelişim gösterir. Eren (1999), kelimenin kökeninin bilinmediğini ifade eder.

dilkü derisi (?+T.): Tilki derisi.

Kökenini bilmediğimiz kelime ile Türk dili asıllı “deri” kelimesinden oluşmuş isim tamlamasıdır: “dilkü+Ø+Ø deri+Ø+si+Ø”.

dilkü derisi dikici (?+T.+T.): Tilki derisi ustası.

Kökenini bilmediğimiz “dilkü” (ayrıntılı bilgi için bkz. → dilkü vd.) ve iki Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş bir tamlamadır: “dilkü+Ø+Ø deri+Ø+si+Ø dikici+Ø+Ø”.. Dikici, kelimesinin gelişimi “ti-k-IcI+Ø > dikici+Ø” şeklinde olmuştur.

dilkü derisi kürki (?+T.+T.): Tilki derisinden yapılmış kürk.

Kökenini bilmediğimiz “dilkü” ile iki Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “dilkü+Ø+Ø + deri+Ø+si+Ø + kürk+Ø+i+Ø”.

dilmeç (T.): Yırtmaç.

Kelime “til-Ø- > dil-mAç+Ø > dilmeç+Ø” şeklinde gelişme göstermiştir.

dimi (Yun.): Bir cins kumaş.

Yunan dilinden alıntı bir kelimedir. Eren (1999), “Sık dokunmuş bir çeşit pamuklu bez. < Rum.” bilgisini verir.

dişār (A.): Kaftan.

Arapçadan alınmış kelime, Kanar’da (2012) aynı şekilde, “giysi; battaniye; yatak çarşafı” anlamları ile değerlendirilmiştir.

dld-, tlt- (T.): Yün, pamuk vb. atmak; ditmek, parçalamak, yırtmak.

Kelime “tlt-Ø- > tit-Ø- > did-Ø-”, “tlt-Ø- > tit-Ø- > dit-Ø-” şeklinde gelişim göstermiştir.

dizcek (T.): Dizlik, dize sarılan kılıf.

Türk dili asıllı kelimenin gelişimi “tiz > diz > diz+CAk+Ø > dizcek+Ø” şeklinde olmuştur.

diz çağşırı (T.+T.): Kısa şalvar.

İsim tamlaması şeklinde kurulmuştur: “diz+Ø+Ø çağşır+Ø+ı+Ø”.

dizçük (T.): Dizbağı, dizlik.

Türk dili asıllı bu giyim kuşam kelimesinin gelişimi “tiz > diz+CUk+Ø > dizçük+Ø” şeklinde olmuştur.

Dizge (T.): Dizlik, diz bağı; çorap bağı.

Clauson (1972), kelimenin “tiz-” fiilinden gelişmiş olabileceğini belirtir. Eren (1999), “diz bağı; çorap bağı” ve “dize kadar uzanan uzun çorap” anlamları ile değerlendirdiği kelimenin gelişimiyle ilgili “diz” kökünü işaret eder. Bize göre de kelime “tiz+Ø > tiz+GA+Ø > tizge+Ø” şeklinde gelişmiştir.

dizlik (T.): Belden diz kapağına dek bacağa giyilen giysi, kısa pantolon, potur.

Kelime “tiz > diz > diz+IIK+Ø > dizlik+Ø” şeklinde gelişmiştir.

diz tonı (T.+T.): İç donu.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimeden oluşmuş isim tamlamasıdır: “diz+Ø+Ø ton+Ø+ı+Ø”. Ton kelimesi için bkz. → ton.

doğı (T.): Bez.

Türk dili asıllı kelime, bize göre “tok” yansıma kökten “tok+I+Ø > doğı” şeklinde gelişme göstermiştir.

doğı- (T.): Dokumak.

Kelime bize göre “tok” yansıma kökten gelişmiştir: “toğ+I-Ø- > toğı-Ø- > doğı-Ø-” olarak gelişmiştir.

doğımak (T.): Dokuma, dokuyuş.

Türkçe dili asıllı kelimenin köküyle ilgili Clauson (1972), Tietze (2016) ve Gülensoy (2011) “toğı-” fiilini işaret etmişlerdir. Bize göre, kelime, “tok” yansıma kökten gelişmiştir: “toğ+I-Ø- > toğı-Ø- > doğı-Ø- > doğı-mAk+Ø > doğımak” olarak gelişmiştir.

doğımaklık (T.): Dokuma, dokuyuş.

Türkçe dili asıllı kelime, “toğ+I-Ø- > toğı-Ø- > doğı-Ø- > doğı-mAk+Iık+Ø > doğımaklık+Ø” şeklinde gelişmiştir.

doğırçı (T.): Dokuyucu; bez vb. dokuma dokuyan.

Kelimenin gelişimini ihtiyatlı bir şekilde “toğ+I-Ø- > toğı-Ø- > doğı-Ø- > doğı-r+CI+Ø > doğırçı+Ø” olarak gösterebiliriz.

doğıt- (T.): Dokutmak.

Kelime “toğ+I-Ø- > toğı-Ø- > toğı-t-Ø- > doğıt-Ø-” şeklinde gelişme göstermiştir.

doğu- (T.): Örmek; kumaş dokunurken mekiğı tık tık atmak, tarağı tok tok vurmak.

Kelime, bize göre, “tok” yansıma kökten gelişmiştir: “toğ+U-Ø- > toğu-Ø- > doğu-” olarak gelişmiştir.

doğun- (T.): Örölmek.

Kelimenin gelişimi “toğ+U-Ø- > toğ+Ø- > doğu-n-Ø- > doğun-Ø-” şeklinde olmuştur.

Dola- (T.): Dolamak, sarmak.

Kelime, “to-l-gA-Ø- > tola-Ø- > dola-Ø-” şeklinde gelişmiştir. Ayrıntılı bilgi için *bkz.* → tolağ.

Dolama (T.): Entari gibi önü açık olan ve kavuşturularak üstüne kuşak bağlanan eski zamanlarda giyilmiş çuha elbise; beşik çevresindeki helezonik süs.

Kelimenin gelişimi şöyledir: to-l-GA-mA+Ø > tolama+Ø > tolama ~ dolama.

dolan- (T.): Örtünmek, bürünmek.

Kelimenin gelişimi “to-l-gA-Ø- > tola-Ø- > dola-n-Ø- > dolan-Ø-” şeklinde olmuştur. Ayrıntılı bilgi için *bkz.* → tolağ.

dolaşma (T.): Ayakkabı veya çizme bağı.

Kelime “to-l-GA- > tola-Ø- > dola-Ø- > dola-ş-Ø- > dolaş-mA+Ø > dolaşma+Ø” şeklinde gelişmiştir.

dolğan- (T.): Sarınmak.

Kelimenin gelişimi “to-l-GA-Ø-> dolğa-Ø- > dolğa-n-Ø- > dolgan-Ø-” şeklinde olmuştur. Kök fiil olan “to-” ile ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → tolağ

don (T.): Elbise, giysi.

Kelime “to- > to-n+Ø > don+Ø” şeklinde gelişmiştir. Kök fiille ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → ton.

Donak, tonak (T.): Bezek, süs.

Kelimenin gelişimi: “to-Ø-> to-n+Ø > ton+A-Ø- > tona-k+Ø > tonak+Ø ~ donak+Ø” şeklinde olmuştur. Kök fiil olarak nitelendirdiğimiz “to-/tu-” ile ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → ton.

Donalt- (T.): Elbise giydirmek.

Kelime “to-Ø- > to-n+Ø > ton+A-Ø- > tona-l-Ø- > tonal-t-Ø- > donalt-Ø- ~ tonalt-Ø-” şeklinde gelişmiştir. Kök fiil olarak nitelendirdiğimiz “to-~tu-” ile ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → ton.

Donan- (T.): Süslenmek; giyinip kuşanmak.

Kelimenin gelişimi “to-Ø- > to-n+Ø > ton+A-Ø- > tona-n-Ø- > tonan-Ø- ~ donan-Ø-” şeklinde olmuştur. Kök fiil olarak nitelendirdiğimiz “to-~tu-” ile ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → ton.

Donat- (T.): Süslemek; giydirip kuşatmak.

Kelime, “to-Ø- > to-n+Ø > ton+A-Ø- > tona-t-Ø- > tonat-Ø- ~ donat-Ø-” şeklinde gelişmiştir. Kök fiil olarak nitelendirdiğimiz “to-~tu-” ile ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → ton.

don kestir- (T.+T.): Elbise biçtirmek.

Türkdili asıllı kelimelerden oluşmuş isim fiil tamlamasıdır: “don+Ø+Ø + kestir-Ø-”. Don ile ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → ton. İkinci unsur ise “kes-Dİr-Ø- > kestir-Ø-” şeklinde gelişme göstermiştir.

don koyacak (T.+T.): Elbise dolabı, elbise askısı, bavul.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “don+Ø+Ø koyacak+ Ø+Ø+Ø”. İlk unsurla ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → ton. İkinci unsur, “ko-Ø- > koç-Ø- > koy-Ø- > koy-AcAK+Ø > koyacak+Ø” şeklinde gelişmiştir.

donlğ (T.): Elbiselik kumaş.

Türk dili asıllı kelimenin gelişimi “to-Ø- > to-n+Ø > don > don+IIğ+Ø > donlğ+Ø” şeklinde olmuştur.

don satıcı (T.+T.): Elbise satan kimse.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “don+Ø+Ø satıcı+Ø+Ø+Ø”. Tamlayan “to-n+Ø” şeklinde gelişmiştir, ayrıntılı bilgi için *bkz.* → ton.

İkinci unsur ise “sa-”¹²² (saymak) kök fiilinden “sa-t-ICI+Ø > satıcı+Ø” şeklinde gelişmiştir.

Donsuz (T.): Giysisiz, kıyafetsiz.

Kelime “to-n+Ø > don+sUz+Ø > Donsuz+Ø” şeklinde gelişmiştir.

don tahtası (T.+F.): Çamaşır tahtası; elbise dolabı.

Farsça ve Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “don+Ø+Ø tahta+Ø+sı+Ø”. İlk unsurla ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → don. İkinci unsur, Kanar’da (2012) aynı şekil ve anlamda yer almıştır.

don yuyıcı (T.+T.): Elbise yıkayan kimse.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “don+Ø+Ø yuyıcı+Ø+Ø+Ø”. İlk unsurla ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → don. İkinci unsur “yu-” fiilinden gelişmiştir: “yu-Ø- > yu-yICI+Ø > yuyıcı+Ø”.

draz heşi (F.+F.): Bir tür keten kumaş.

Farsça kelimelerden oluşmuş tamlamadır; “drāz” ile ilgili bir bilgiye rastlayamadık; heşî ise Steingass’ta (2005) “çok beyaz” ve “kül rengi” anlamlarıyla kayıtlıdır.

dupku (?): Çulhaların ayaklarını bastıkları ağaç.

Kelimenin kökenini tespit edemedik.

durmaç (T.): Şal; ipekli kumaş.

Türk dili asıllı olduğunu düşündüğümüz bir kelimedir, görüşümüz “tu-” fiilinden “tu-r+mAç+Ø > durmaç+Ø > durmaç” şekline gelişmiş olabileceği yönündedir. Kök fiille ilgili bilgi için *bkz.* → don.

durrā’a (A.): Üste giyilen önü açık elbise, ferace.

Arapça kökenli kelime, Kanar’da (2012) aynı şekilde ve “aba; cübbe; ferace, önü açık giysi” anlamları ile kayıtlıdır.

DutuĠ (T.): Peçe.

¹²² *bkz.* Hacıeminoğlu, 1992, s.30.

Kelimenin gelişimi ile ilgili görüşler şunlardır: Gülensoy (2011) ve Clauson (1972), kök olarak “tut-” fiilini işaret ederler. Bize göre, kelimenin kökü “tu-”¹²³ fiilidir ve kelimenin gelişimi de “tu-t-(U)g+Ø > dutuğ+Ø > DutuĠ” şeklinde olmuştur.

duvaġ, DuvaĠ, tuvaġ (T.): Duvak, gelinin yüzünü kapatan tül; peçe, yüz örtüsü.

Türk dili asıllı kelimenin kökü ile ilgili iki görüşle karşılaşmaktayız: Eren (1999) kelimenin “tuġ” dan geliştiğı görüşündedir. Gülensoy (2011) ise “tu-” fiilini kök olarak gösterir. Bize göre kelime “tu-ġ+Ak+Ø > tuwak+Ø > duvak+Ø > duvaġ+Ø”; “tu-ġ+Ak+Ø > tuvaġ+Ø”; “tu-ġ+Ak+Ø > tuvaġ+Ø” “tu-ġ+Ak+Ø > tuvaġ+Ø”; “tu-ġ+Ak+Ø > tuwak+Ø > duvak+Ø” biçiminde gelişme göstermiştir.

DüGme, tüvme, tüyme (T.): Düġme, gömlek, hırka, kaftan gibi şeylerin düġmesi.

Kelime “tü-” (düġümlmek) fiil kökünden gelişmiştir: “tü-k-Ø- (düġümlmek) > tüg-Ø- > tüg-mA+Ø > düġme+Ø”; “tü-k-Ø- > tük-mA+Ø > tügme+Ø > tüvme+Ø ~ tüyme+Ø”

dügöl- (T.): Kıvrılmak, bükölmek.

Kelime “tü-g-(U)l-Ø- > tügöl-Ø- > dügöl-Ø-” şeklinde gelişim göstermiştir.¹²⁴

dölband, dölübenid, dölbenid (F.): Başa ve boyuna bağlanan ince beyaz kumaş.

Farsçadan alıntı kelime, Steingass’ta (2005) “dölband” şeklinde ve “türban ya da kuşak” anlamıyla kayıtlıdır. Kelimenin aslında bir kumaş adı olduğı, zamanla bu kumaştan yapılan bir başgiyimi anlamında da kullanıldığı kanaatindeyiz. Bilgi için ayrıca bkz. →

dürdem (?): Bir elbiselik kumaş.

Kelime ile ilgili herhangi bir bilgiye ulaşamadık.

dürölük (T.): Düġün hediyesi olacak kumaş.

Kelimenin gelişimi “tür-Ø- > dür-Ø- > dür-U+Ilk+Ø > dürölük+Ø” şeklinde olmuştur.

düz- (T.): Süslemek.

Kelime “tüz-Ø- > düz-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

düzen- (T.): Süslenmek.

¹²³ Necmettin Hacıminoğlu (1992) bu fiili “tu-” şeklinde ve “tutmak, tıkamak, kapatmak” anlamlarıyla gösterir, bu fiilden türetilmiş “tut-” fiilini de “tutmak, yakalamak” olarak anlamlandırır (s.30).

¹²⁴ Kök fiille ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Hacıminoğlu, 2008, s.127.

Kelimenin gelişimi “tüz-Ø- > düz-Ø- > düz-A-Ø- > düze-n-Ø- > düzen-Ø-” şeklinde olmuştur.

düzgünlü it- (T.+T.): Süslemek.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim fiil tamlamasıdır: “düzgünlü+Ø+Ø + it-Ø-”. İlk unsurun gelişimi “tüz-Ø- > düz-Ø- > düz-GUn+IU+Ø > düzgünlü+Ø” şeklinde olmuştur. İkinci unsur ise “et-Ø- > it-Ø- > it-Ø-” şekillerinde kullanılan kök fiildir.

düzil- (T.): Süslenmek.

Kelime, “tüz-Ø- > düz-Ø- > düz-(I)l-Ø- > düzil-Ø-” şeklinde gelişme göstermiştir.

düzinmek (T.): Süslenme.

Kelimenin gelişimi “tüz- > düz-Ø- > düz-(I)n-mAK+Ø > düzinmek+Ø” şeklinde olmuştur.

düzülüp koşul- (T.+T.): Güzelce süslenmek.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim fiil tamlamasının (düzül-Ø-üp + koşul-Ø) ilk unsuru “tüz-Ø- > düz-Ø- > düz-(U)l-(U)p+Ø > düzülüp+Ø”; ikinci unsuru ise “koş-(U)l-Ø- > koşul-Ø-” şeklinde gelişme göstermiştir.

düzün- (T.): Süslenmek.

Kelime, “tüz-Ø- > düz-Ø- > düz-(U)n-Ø- > düzün-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

ebçin (Moğ.): Zırh.

Moğol dilinden alıntı bir kelimedir.

ebrişim, ebrişüm, ebrüşim, ebrüşüm (F.): Bükülmüş ipek ipliği.

Fars dilinden alınmış kelimeyi Steingass (2005) “abraşam” şeklinde ve “ipek” anlamıyla kaydeder.

édig, etig (T.): Süs, bezek.

Clauson (1972) “étig” ve “édig” şekillerinde gösterdiği kelime için, kök olarak “ét-/éd-” fiilini işaret etmiştir. Kelimenin gelişimi “et-Ø- > et-(I)g+Ø > etig+Ø, étig+Ø”; “ét-Ø- > ét-(I)g+Ø > étig+Ø > édig+Ø şeklinde olmuştur.

eDikCi, eDükCi (T.): Ayakkabı, çizme yapıp satan kimse.

Kök ve gelişimini belirleyemediğimiz kelimeye Türkçe ek getirilmesi suretiyle oluşmuştur: “etik+CI+Ø > eDikCi+Ø”, “etük+CI+Ø > eDükCi+Ø”.

edīm (A.): Debbaglanmış deri, Yemen ve civar ülkelerden getirilen keçi derisi, debbaglanmış deri.

Arapçadan alıntı kelime, Kanar’da (2012) “ādime” şeklinde ve “deriler, tabaklanmış deriler” anlamıyla yer almaktadır.

édin-, etin- (T.): Süslenmek.

Clauson (1972), kök fiil olarak “ét-” fiilini işaret eder; “étin-” ve “édin-” olarak iki şeklini gösterdiği fiilin de “dönüşlülük” anlamında olduğunu ifade eder. Fiilin gelişimini “ét-(I)n-Ø- > edin-Ø-” şeklinde gösterebiliriz.

edle-, eyle- (T.): Deriyi terbiye etmek, deriyi kokuyla güzelleştirmek.

Türk dili asıllı kelimeyle ilgili olarak Clauson (1972) “ed” kökünü (yararlı bir şeye dönüştürmek, y.n.) işaret eder. Bu bilgidен yol çıkarak, kelimenin gelişimini “ed+IA-Ø- > edle-Ø-”; “ed+IA-Ø- > edle-Ø- > eyle-Ø-” şeklinde gösterebiliriz.

şeklinde gelişmiştir.

edlen-, eylen- (T.): Deri terbiye edilmek; ham derinin işlenmesi.

Kelimenin gelişimi “ed+IA-Ø- > edle-n-Ø- > edlen-Ø-”; “ed+IA-Ø- > edlen-Ø- > eylen-Ø-” şeklinde olmuştur.

eDük, etik, itük, ötük (T.): Ayakkabı.

Yazıtlardan itibaren, her dönemde kullanılan kelimenin kök ve gelişimi ile ilgili kesin bilgiye sahip değiliz. Gülensoy (2011), Tietze (2016) ve Clauson (1972) verdikleri bilgilerde Eski Türkçe ifadesini kullanmış; ancak kök bilgisi vermemişlerdir. Eren de (1999) kelimenin Türk dili asıllı olduğunu; ancak kökünün bilinmediğini ifade eder.

efser (F.): Taç.

Farsçadan alıntı kelimeyi Steingass (2005) “afsar” şeklinde ve “taç” anlamının yanı sıra “dizgin, yular” anlamıyla değerlendirir.

egin (T.): Suvar oymağının alışverişte kullandığı, eni bir buçuk karış, uzunluğu dört arşın gelen bir bez.

Clauson (1972), kelimenin “bükülen bir şey” anlamını vermekle birlikte, anatomik olarak “omuz” anlamında kullanıldığını, gelişiminin de “eg-in” şeklinde olduğunu belirtir. DLT’de yukarıdaki anlamıyla yer alan kelime için “ikinci elif okunmamakla birlikte, bazı dillerde katlanmış malzeme, giysi” anlamında da olmalıdır, bilgisini verir. Şu halde, kelimenin gelişimi, Clauson’un (1972) işaret ettiği gibi “eg-Ø-(I)n+Ø > egin+Ø” şeklinde olmuştur, diyebiliriz.

egindirik (T.): Çabuk eskimemesi için entari ve gömleğin çepeçevre omuz kısmına konulan astar.

Kelime, “eg-(I)n+dİrIk+Ø > egindirik+Ø” şeklinde gelişme göstermiştir.

eginine çuķal sal-, egnine çuķal sal- (T.+T.+T.): Zırh giyinmek.

Türk dili asıllı kelimelerden oluşmuş tamlamadır: “egin+Ø+i+n+e + çuķal+Ø + sal-Ø-”. İlk unsur “eg-(I)n+Ø > egin+Ø” şeklinde gelişmiştir. İkinci unsur ile ilgili olarak *bkz.* → çuķal. Diğer unsurla ilgili olarak, Gülensoy (2011), “*sā-l-” gelişimini göstermiş; ancak kök fiil olarak düşündüğü “*sa-” fiilinin anlamına değinmemiştir (s.722). Clauson (1972) ise fiili kök şekil olarak değerlendirilmiştir. Elimizdeki bilgilerle, fiili biz “sal-Ø-” şeklinde kök olarak değerlendiriyoruz.

egir- (T.): Eğirmek, ip bükmek.

Kelimenin gelişimi “eg-(I)r-Ø- > egir-Ø-” şeklinde belirleyebiliriz. Kök fiil ile ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → egirik.

egirik, egrik (T.): Eğirilmiş ip, eğirilen ip.

Kelimenin gelişimi ile ilgili olarak Clauson (1972) “eg-”, “egir-” fiillerini işaret eder. Bu fiillerin yanında, aynı anlamda olduğunu belirlediği ve ikincil şekil olarak gösterdiği “eņ-” ve “eņir-” fiillerini de konu eder. Şu halde, kelimelerin gelişimini “eg-(I)r-Ik+Ø > egirik+Ø ” ve “eg-(I)r-Ik+Ø > egrik+Ø” şeklinde belirleyebiliriz.

egirt- (T.): İp eğirtmek.

Kelime “eg-(I)r-Ø- > egir-t-Ø- > egirt-Ø-” şeklinde gelişme göstermiştir.

egirtmeç (T.): İplik bükecek alet, iğ.

Kelimenin gelişimi “eg-(I)r-t-mAç+Ø > egirtmeç+Ø” şeklinde olmuştur.

eglik (T.): Kökleri kırmızı boya yapımında kullanılan otsu bitki, havacıva otu, enlik.

Türk dili asıllı kelimedir. Kelimenin bu şekli ile ilgili bir bilgiye rastlamadık; ancak Clauson’da (1972) “enlik” olarak gösterilen kelimeyle bağlantılı olduğunu düşünüyoruz. Clauson (1972), “eñ” için, pek çok uzmanın kelimeye “yanak” anlamını verdiğini belirtir. Ancak genellikle ten rengi için ve “yaşak” kelimesine alternatif bir kelime olarak da kullanıldığı görüşündedir. Bu bilgidен hareketle, kelimenin gelişimi “eñ+llk+Ø > englik+Ø > eglik+Ø” şeklinde olmuştur diyebiliriz.

egnine al- (T.+T.): (Bir giyim kuşam ögesini) sırtına giymek.

Türk dili asıllı kelimelerden oluşmuş tamlamadır: egin+Ø+i+n+e + al-Ø-. İkinci unsur “a-l-Ø- > al-Ø-” şeklinde gelişmiştir. Kök fiil olarak ilaret ettiğimiz “a-” fiilinin anlamını Hacıeminoğlu (2008) “ayırarak”, “al-” fiilinin anlamını ise “bir nesneyi durduğu yerden ayırmak” olarak belirler.

egril- (T.): İp eğirilmek.

Kelime “eg-(I)r-Ø- > egir-(I)l-Ø- > egril-Ø-” şeklinde gelişme göstermiştir.

egrin- (T.): Kendi için eğirmek, kendini eğirir gibi göstermek.

Kelimenin gelişimi “eg-(I)r-Ø- > egir-(I)n-Ø- > egrin-Ø-” şeklindedir.

egriş- (T.): İp eğirmekte yardım ve yarış etmek.

Kelime “eg-(I)r-Ø- > egir-(I)ş-Ø- > egriş-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

èki ‘alemlik ton (T.+A.+T.): Kolu iki sırma şeritli kürk.

İsim tamlaması şeklinde kurulmuştur: “èki+Ø+Ø + ‘alemlik + ton + Ø/+lAr”.

eksün, iksün (F.): Değerli bir kumaş.

Farsça kökenli kelime, Steingass’ta (2005) “aksün, iksün” şeklinde ve “saten, özellikle siyah bir tür saten, bir tür dokuma, kumaş” anlamları ile yer alır.

elcek (T.): Eldiven.

Türk dili asıllı kelimenin gelişimi “elig > el”; “el+CAk+Ø > elcek+Ø” şeklinde olmuştur.

eldiri, elri (T.): Oğlak derisi.

Clauson (1972), “eldiri: (?eldri:) şeklinde gösterdiği kelimenin temel olarak “kuzu derisi” anlamında kullanıldığını ifade eder. Karahanlı Türkçesinde “elri” ve “eldiri” (keçi derisinden süt kovası); İbni Mühenna’da “kıyafet listesinde” “eltirig” şeklinde ve “güzel kürk” anlamında yer aldığı bilgisini de verir. Kelimelerin gelişimini “eltir+Ik+Ø > eldiri+Ø” ve “eltir+Ik+Ø > eltri+Ø > elri+Ø” şeklinde gösterebileceğimizi düşünüyoruz.

eldüvan (T.+?): Eldiven.

İlk unsuru (el) Türk dili asıllı, ikinci unsuru alıntı bir kelimedenden oluşmuş bu giyim kuşam ismiyle ilgili olarak Gülensoy (2017) “Tü. el +Fars. + (t)ivan şeklini gösterir. Eren ise (1999) bahse konu kelimenin sadece Türkiye Türkçesinde kullanıldığını, “divan, diven, duvan” şekillerinin izaha muhtaç olduğunu ifade eder.

eliglik (T.): Eldiven, elcik.

Kelimenin gelişimi “elig+Ik+Ø > eliglik+Ø” şeklinde olmuştur.

ellik (T.): Eldiven.

Kelime, “elig+Ø > el+Ø > el+Ik+Ø > ellik+Ø” şeklinde gelişmiştir.

eltir (T.): Kuzu derisi.

Kelimenin kök ve gelişimi ile ilgili bir bilgiye ulaşamadık.

eltirik (T.): Güzel kürk.

Clauson (1972) “eldiri:” maddesinde “eltirig” şeklini göstererek kelimeyi “güzel bir kürk” olarak anlamlandırır. Biz, sınıflamada yer verilen “eltir” şekli ve “kuzu derisi” anlamıyla yer alan kelimedenden geliştiğini düşünüyoruz: eltir+Ik+Ø > eltirik+Ø. Kök kelime olarak kaydettiğimiz “eltir” ise izaha muhtaç kelimelerden biridir.

endāze (F.): Altmış cm.lik ölçü.

Fars dilinden alıntı bir kelimedir. Kelime, Steingass'ta (2005) “andāza” şeklinde ve “ölçü, miktar” anlamında kayıtlıdır.

endāze al- (F.+T.): Ölçü almak.

Farsça ve Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş tamlamadır: “endāze+Ø+Ø + al-Ø-”. Tamlamanın ilk unsuru için *bkz.* → endāze.

endāzele- (F. +T.): Ölçüyle yapmak.

Farsça kelimedenden gelişmiş bir şekildir: “endāze+IA-Ø- > endāzele-Ø-”. Endāze ile ilgili bilgi için *bkz.* → endāze.

eñek (T.): Kadınların baş örtülerini bağladıkları ip.

Kelime Clauson (1972) ve Eren' de (1999) “çene” olarak kaydedilmiştir. Kanaatimize göre vücudun bir bölümünü anlatan isim, bir giyim kuşam unsuru ile parçasını anlatmak için de kullanılmıştır. Kelimenin gelişimi “eñ+Ak+Ø > eñek+Ø” şeklinde olmuştur.

engir- (T.): Eğirmek.

Kelime “eñ-” kökünden gelişmiştir: “eñ-(I)r-Ø- > engir-Ø-”. Kök fiille ilgili bilgi için *bkz.* → egririk.

engüşter, engüştüvān, engüştüvāne, engüştene (F.): Dikiş yüksüğü.

Farsçadan alıntı kelime, Steingass'ta “anguštana, anguštār, anguštārī, angışvāna” şekillerinde ve “yüksük, başparmak halkası” anlamlarında kaydedilmiştir.

eñselik (T.): Kadınların omuz atkısı, arkalık.

Türk dili asıllı kelimedir. Gelişimi, “eñse+IİK+Ø > eñselik+Ø” şekline olmuştur.

epGin (T.): İplik; siyah iplik.

Clauson (1972), “yipgil / yipgin” maddesinde ele aldığı kelimenin orijinal anlamının “mor renkli” veya “mor” olduğunu; ancak bazen Çin kırmızısı anlamında çevrildiğini ifade eder. Kelimenin en eski şeklinin (“-gil ve -gin” ‘bir isme getirilerek nesne, eşya adı yapan ekler olmadığı için’) “yipin/yipün” olabileceğini, açık bir etimolojisi olmadığı için alıntı bir kelime olma ihtimali olduğunu ifade eder. Biz, kelimenin “yıp / yip” ismiyle alakalı olduğunu düşünüyoruz. İhtiyatlı bir ifade ile kelimenin gelişimini “ī-p+Ø > ep+GIn+Ø > epgin+Ø ~ epkin+Ø” şeklinde gösterebiliriz.

erik, erük (T.): Tabaklanmış deri; kendisiyle deri tabaklanan nesne.

Türk dili asıllı kelimeyle ilgili Clauson (1972) “erük (?érük)” şeklini göstererek “tabaklama malzemesi” ve “tabaklanmış deri” anlamlarını verir. İncelediğimiz diğer kaynaklarda, kelimenin kök ve gelişimi ile ilgili bir bilgiye ulaşamadık. Dolayısıyla kök kelime olarak değerlendiriyoruz.

erikle- (T.): Deriyi tabaklamak, işlemek.

Kelime “erik > erik+IA-Ø- > erikle-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

eriklegen teri (T.+T.): Tabaklanmış deri.

Türk dili asıllı kelimelerden oluşmuş isim tamlamasıdır: “eriklegen+Ø+Ø + teri + Ø/+IAr”. Tamlamada yer alan “eriklegen” “erik+Ø > erik+IA-GAn+Ø > eriklegen+Ø” şeklinde gelişmiştir. Teri için bkz. → teri.

eriş (T.): Argaç, dokuma tezgahlarında uzunluğuna atılan ip, boy ipliği.

Kök kelime olarak değerlendirdiğimiz kelime, “arış > eriş” şeklinde değişim göstermiştir. Kelimeyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. → arış.

esbāb (A.): Giysi, giyecek, giyim.

Arapça kökenli bir kelimedir. Kanar (2012) kelimeyi “sevb” kökünden türemiş “siyāb, esvāb, esvūb” şeklinde çoğullaştırılmış olarak ve “giysi, giyecek; çuval; bez; sergi” olmak üzere dört farklı anlamıyla kaydetmiştir.

esbān (A.): Kadınların başlarına örttükleri örtü.

Arapça’dan alıntı olan kelime, tespitimize göre sadece Kıpçak Türkçesi döneminde kullanılmıştır. Kanar (2010), kelimenin anlamını “tül, peçe” olarak kaydeder.

eski latta (T.+?): Eski bez.

Kökenini tespit edemediğimiz kelimeyle Türk dili asıllı kelimeden oluşmuş isim tamlamasıdır: “eski+Ø+Ø + latta + Ø/+IAr”; “eski”nin gelişimini Gülensoy (2011), “es-GI+Ø > eski+Ø” şeklinde gösterir. İkinci unsurla ilgili ise herhangi bir bilgiye ulaşamadık.

eski ton satkuçı (T.+T.+T.): Eski kürk satıcısı.

Türk dili asıllı kelimelerden oluşmuş isim tamlamasıdır, tamlayan unsur da isim tamlaması şeklinde kurulmuştur: “*èski+Ø+Ø + ton + Ø/+lAr*” “*èski+Ø+Ø + ton + Ø/+lAr+Ø satkuç+Ø+Ø+Ø*”. Tamlayanı oluşturan eski kelimesi “*es-GI+Ø > èski+Ø*” şeklinde gelişmiştir. Ton ile ilgili *bkz.* → *don*. Diğer unsur ise “*sa-t-GU-CI+Ø > satkuç+Ø*” şeklinde gelişmiştir.

esrile- (T.): Nakışlamak, süslemek.

Clauson (1972), kelimenin “*esri*” isminden geliştiği görüşündedir. “*esri*” ismine de “*benekli*” anlamını verir. Şu halde, kelimenin gelişimi “*esri+lA-Ø- > esrile-Ø-*” şeklinde olmuştur diyebiliriz.

esri yışg (T.+T.): İki renkli ip.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “*esri+Ø+Ø + yışg + Ø/+lAr*”. Clauson (1972), ikinci unsurla ilgili olarak “**yış- (?ış-)*” şeklini işaret eder ve *y-*’nin aslî ses olup olmadığı kesin değildir, *der*. Bize göre kelime “*ī-*” kök fiilinden “*i-ş-Ø-(bağlamak) > yış-Ø- > yış-(I)g+Ø > yışg+Ø*” şeklinde gelişmiş olmalıdır.¹²⁵ İlk unsur olan “*esri*”yi Clauson (1972), kök kelime olarak değerlendirir.

eşgiti, eşgürti, işgiti, işgirti, işkirti (?): İpekli kumaş.

Clauson (1972), kelimenin alıntı ve orijinal şeklinin de “*éşgürti*” olduğu görüşündedir. Kelime, “*eşgürti, eşgiti, işgiti, işgirti, işkirti*” şeklinde farklı telaffuzlarla sınıflamamızda yer almaktadır. Alıntı olduğu düşünülen kelimenin, hangi dilden geldiğini tespit edemedik.

êşim (T.): Baldıra çekilen potur.

Bize göre “*êşim*” ve “*işim / yışim*” aynı kelimedir. Clauson (1972) “*yışım*” maddesinde açıkladığı kelimenin “**yış- (?*ış-)* (örmek, dolak örmek) köküyle bağlantılı olduğunu belirtir. Bu veriler doğrultusunda, kelimenin gelişimi “*ī-*” (bağlamak)¹²⁶ fiil kökünden (*i-ş- “bağlamak”*) “*è-ş-(I)m+Ø > êşim+Ø*” şeklinde olmuştur diyebiliriz.

¹²⁵ Kök fiil ve ondan gelişmiş şekillerle ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* Hacıeminoğlu, 2008, s.122.

¹²⁶ *bkz.* Hacıeminoğlu, 2008, s.122.

eşük (T.): Örtü; üste giyilen, bürünülen her nesne; hanlardan, beylerden birisi öldüğü zaman mezarı üstüne serilmek üzere gönderilen ipek kumaştır. Bu kumaş sonra parçalanarak yoksullara dağıtılır.

Türk dili asıllı kelimedir. Clauson (1972), “örtmek, bürümek” anlamındaki eşü-fiilinden geliştiğini ifade eder. Gelişimi “eşü-k+Ø > eşük+Ø” şeklinde olmuştur.

eşüklük barçın (T.+?): Bürgü yapılmak için hazırlanmış olan ipekli kumaş.

Biri Türk dili asıllı, diğeri kökeni belirsiz kelimeden oluşmuş isim tamlamasıdır: “eşük+Ø+IUk + barçın + Ø/+IAr”. İlk unsur “eşüklük” “eşü-k+IUk+Ø > eşüklük+Ø” şeklinde gelişmiştir. Diğer kelime ile ilgili bilgi için *bkz.* → *barcın*.

etek, eteg, itek, itük (T.): Etek, kadın giysisi; elbisenin belden aşağı olan kısmı.

Eren (1999), “kökünü bilmiyoruz” notunu düşer, Türkçeden Suriye Arapçasına geçtiğini belirtir. Gülensoy (2011) ise “etek, alt kısım; elbise eteği” anlamıyla değerlendirdiği kelimenin “<et ‘vücut’+(e)k ‘vücudun alt kısmı’ ” şeklinde geliştiği görüşündedir. Kelimenin gelişimini gösteremesek de Türk dili asıllı bir kelime olduğu görüşündeyiz.

eteklen- (T.): Eteklenmek, etek yapılmak.

Kökünü tespit edemediğimiz (*bkz.* → *etek*) “etek” isminden gelişmiştir: *etek+IA-n-Ø- > eteklen-Ø-*”.

eteklig böz (T.+T.): Etek yapmak için kullanılan kumaş.¹²⁷

Anlamını Ercilasun-Akkoyunlu (2014) yayınından aldığımız isim tamlamasının (*eteklig+Ø+Ø + böz + Ø/+IAr*) ilk unsuru, gelişimini gösteremediğimiz Türk dili asıllı “etek” ten gelişmiştir: “etek+IIg+Ø > eteklig+Ø”. Böz kelimesi ile ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → *bez*.

eteklü (T.): Etek giymiş olan.

Kelime “etek+IU+Ø > eteklü+Ø” şeklinde gelişmiştir. Etek ile ilgili ayrıca *bkz.* → *etek*.

¹²⁷ Ögel, bu giyim kuşam unsuru ile ilgili şu bilgiyi verir: “Eski Türkler, etekleri süslemek için, eteğe ayrı bir de eteklik dikiyorlardı. Herhalde bu eteklikler daha iyi kumaştan seçilmiş olmalıydılar ki, bunların kumaşlarına da eteklik böz, yani “eteklik bez” diyorlardı. Bu Türk eteklikleri, bizim tiriz ve Arapların da tiraz dedikleri, üzerlerinde Kuran sureleri yazılı, eteklikler ile aynı olmasa gerekti. Fakat şekil ve gaye bakımından ne de olsa yakın sayılırlardı. Ortaasya’da, ‘kürkün eteğine vurulan teğelti ile yorganın kenarına dikilen parçalara’ ise kıyuu denirdi. Bu da bizim kıyı sözümüzle ilgilidir. Elbise eteğine kürkler de dikilirdi. Bazı Türk ağızlarında ise bu etek, kunduzlama sözü ile ifade edilirdi. Bu, elbisenin kenarına kunduz kürkü dikmek manasına geliyordu.” (Ögel, 1975, s.71)

ëtiglig, etiglik (T.): Süslü, süslenmiş.

Kelimenin gelişimi “ët-(I)g+IIg+Ø > ëtiglig+Ø”, “et-(I)g+IIk+Ø > etiglik+Ø” şeklinde olmuştur.

etikçi bıçağı (T.+T.): Çizmeci, ayakkabıcı bıçağı.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “etikçi+Ø+Ø bıçak+Ø+I+Ø”. Kelimelerin gelişimi “etik+CI+Ø > etikçi+Ø; bıç-Ak+Ø > bıçak+Ø” şeklinde olmuştur.

etiñ (T.): Bezek, süs.

Kelimenin gelişimi “et-Ø- > et-(I)ñ+Ø > etiñ+Ø” şeklinde olmuştur.

etingü (T.): Bezek, süs.

Kelime “et-Ø- > et-(I)n-Ø- > etin-GU+Ø > etingü+Ø” şeklinde gelişmiştir.

etüklen- (T.): Ayakkabı sahibi olmak.

Kök ve gelişimini bilmediğimiz “etük”e Türkçe ek getirilmesi suretiyle oluşmuş bir şekildir: “etük+IA-n-Ø- > etüklen-Ø-”. Kelimeyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. → edük.

etükli (T.): Meshli, çizmeli.

Kelime “etük+II+Ø > etükli+Ø” şeklinde gelişmiştir.

etüklük (T.): Mest için ayrılan sahtiyan.

Kelimenin gelişimi “etük+IUk+Ø > etüklük+Ø” şeklinde olmuştur.

etüklük sagrı (T.+T.): Ayakkabı yapmak için ayrılan sahtiyan.

İsim tamlaması şeklinde oluşmuş kumaş parçası ismidir: “etük+IUk + sagrı + Ø/+IAr”. İlk unsur için bkz. → etüklük; ikinci unsur olan “sagrı” için bkz. →sagrı.

evzār (F.): Ayakkabı.

Farsça kökenli bir kelimedir. Steingass (2005) kelimeyi “avzār” şeklinde ve “ayakkabı, gemi yelkeni, baharat, araç gereç” anlamları ile kaydeder.

ey bözi (T.+T.): İpekli kumaş.

Türk dili asıllı kelimelerden oluşmuş isim tamlamasıdır: “ey+Ø+Ø böz+Ø+i+Ø”. Tamlamanın ilk unsuru olan “eđ+Ø > ey+Ø” şeklinde gelişmiştir. Diğer unsur olan “böz” ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. → bez.

eylenmiş (T.): Sepilenmiş, tabaklanmış deri.

Kelimenin gelişimi “eđ+IA-Ø- > eyle-Ø- > eyle-n-mİş+Ø > eylenmiş+Ø” şeklindedir.

eylet- (T.): Süslenmek.

Clauson (1972), “eyle-” maddesinde “edle-” kelimesine gönderme yapar, kelimenin “ed” kökünden geliştiğini ifade eder. Erken dönemde, bu fiilin, “yararlı bir şeye dönüşmek, yetiştirmek (bahçe vs.), birine saygı göstermek” vb. anlamlar taşıdığını; daha sonra “yapmak, yaratmak” anlamları ile kullanıldığını ve “ét-” fiili gibi, genellikle yabancı kelimeleri birleşik fiil yapmakta kullanıldığını söyler.

Şu halde, kelimenin gelişimini “eđ+IA-t-Ø- > eylet-Ø-” şeklinde gösterebiliriz.

ez- (T.): Deride sıyrık yapmak.

Anlamını Ercilasun-Akkoyunlu (2014) yayınından aldığımız kelimeyi kök fiil olarak değerlendiriyoruz.

ezil- (T.): Deri vb. çizilmek.

Anlamını Ercilasun-Akkoyunlu (2014) yayınından aldığımız kelime, “ez-Ø- > ez-(I)l- > ezil-Ø-” şeklinde gelişme göstermiştir.

ezit- (T.): Deri vb. şeyi çizmek.

Anlamını Ercilasun-Akkoyunlu (2014) yayınından aldığımız kelime “ez-Ø- > ez-(I)t- > ezit-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

eztür- (T.): Deri vb. şeyi boylamasına çizdirmek.

Anlamını Ercilasun-Akkoyunlu (2014) yayınından aldığımız kelime “ez-Ø- > ez-dUr-Ø- > eztür-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

ferācī, fereci , ferecī (A.): Bilginlerin ve şeyhlerin giydikleri, önü açık, yakasız, geniş kollu ve uzun giyecek; ferace, kadınların sokağa çıkarken giydikleri, mantoya benzer, arkası bol ve yakasız, çoğu kez eteklere kadar uzayan üst giysisi.

Arapça kökenli bir kelimedir. Şemseddin Sami (2015), “ferace” maddesinde ele aldığı kelimeyi, “Arapça “ferciyye”den” şeklinde gösterir.

fermele (?): İşlemeli kollu yelek, fermene.

Alıntı bir kelime olan “fermele / fermene” için Eren (1999), Rumcadan alıntı olduğu bilgisini verir. Çağbayır (2017) ise İtalyanca ve Yunancayı kaynak dil olarak gösterir.

ferve (A.): Kürk.

Arapça kökenli kelime, Kanar’da (2012) “ferv” ve “ferve” şeklinde ve “kürk; zenginlik; taç; örtü” anlamlarıyla kayıtlıdır.

ferveçilik (A.+T.): Kürkçülük.

Arapça kökenli “ferve” kelimesine Türkçe ek getirilmesi suretiyle oluşmuş bir kelimedir: “ferve+CI+IIk+Ø > ferveçilik+Ø”.

feş (A.): Pelerin.

Arapça kökenli bir kelimedir. Kanar (2012) kelimeyi “feşş” şekli ve “keçe” anlamının yanı sıra “keçiboynuzu ve ahmak” anlamıyla da değerlendirir.

filar (Yun.): Eskiden giyilen hafif bir terlik.

Sadece Tarama Sözlüğünde karşılaştığımız alıntı bir kelimedir. Eren (1999) ve Tietze’ye (2016) göre Rumcadan alıntıdır.

firā (A.): Kürk, kürklü giysiler.

Arapça “ferv” kelimesinin çokluk şeklidir, *bkz.* → ferv, ferve.

fūṭa (F.): Peştamal; pantolon yapımında kullanılan bir tür çizgili Hint kumaşı.

Farsça kökenli bir kelimedir. Steingass (2005), “fūṭaṭ” şeklini ve “çizgili Hint kumaşından yapılan bir tür pantolon; bez; banyo sonrası sarınılan örtü” anlamlarını işaret eder. Tietze (2016) de kelimeyi, “hamamda bağlanan bel havlusu” anlamıyla değerlendirir.

fūṭa ṭuṭ-, fūṭa ṭuṭ- (F.+T.): İpek peştamal sarınmak; futa sarmak.

Farsça ve Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş tamlamadır: “fuṭa+Ø+Ø + tut-Ø-”. Tamlamada yer alan fiil “tu-t-Ø- > tut-Ø-”¹²⁸ şeklinde gelişmiştir. İlk unsurla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. → fuṭa.

ġarvāṣ (F): Cüllahların bez dokudukları tarak.

Fars dilinden alıntı kelime, Steingass’ta da (2005) aynı şekilde, anlam bakımından da “dokumacıların kullandığı, fırçayı andıran bitki” anlamında yer almaktadır.

ġāṣiye (A.): Örtü.

Arapça kökenli bir kelimedir. Kanar (2012) kelimeyi aynı şekil ve “eyer örtüsü, zar, perde” anlamlarının yanı sıra, “kıyamet; kaplayan, bürüyen” anlamlarıyla değerlendirir.

ġaṭā (A.): Örtü

Arapçadan alınmış bir kelimedir. Kanar (2012) kelimenin “ġiṭā” şeklini ve “örtü; perde; zar; kapak” anlamların işaret eder.

Gāzur, gezür, kāzir (F.): Yazma, kumaş işlerini boyaları tutsun diye deniz suyunda çırpın kimse; çamaşırcı, çamaşır yıkayan.

Fars dilinden alıntı kelime, Steingass’ta (2005) “gāzur” şeklinde ve “çamaşır suyu” anlamında değerlendirilmiştir.

gāzurluḡ, gezürlik (F.+T.): Çamaşırcı; çamaşır yıkamayı meslek edinme; çırpıcılık.

Farsça kökenli “gazūr” kelimesine Türkçe ek getirilmesi suretiyle oluşmuş bir kelimedir: “gazūr+IUḡ+Ø > gāzurluḡ+Ø”, “gezür+IIk+Ø > gezürlik+Ø”.

geber (F.): Zırh.

Fars dilinden alıntı kelime, Steingass’ta “kabr” şeklinde “demir başlık” anlamında değerlendirilmiştir.

gecelik (T.): Gecelik, başa giyilen gecelik, takke.

Türk dili asıllı kelimenin kökünün “geç, zaman, uzun süre” anlamıyla ilişkili olan “kiç, keç, ke:ç” olduğu konusunda, Eren (1999) ve Gülensoy (2011) aynı görüştedir.

¹²⁸ bkz. Hacıeminoğlu, 1992, s.30.

Kanaatimize göre de kelimenin kökü “*keç”tir ve gelişimi de “*keç+A+Ilk+Ø > gecelik+Ø” şeklinde olmuştur.

geçeymen (T.?): Kadın baş örtüsü; gelinlerin başlarına giydikleri süslü örtü, taç.

Kelimenin kökü ve gelişimi ile ilgili kesin bilgilere, gözden geçirdiğimiz kaynaklarda rastlayamadık. İhtiyatlı bir ifadeyle kelimenin gelişimini “geç-Ay+mAn+Ø > geçeymen+Ø” şeklinde gösterebiliriz.

gelik (?): Çocuk ayakkabısı.

Kelimenin kökeni ile ilgili “alıntı bir kelime” ve “Türkçe kökenli bir kelime” olmak üzere, iki görüş söz konusudur: Tietze (2016) Latince ve Yunancayı kaynak dil olarak kaydetmiştir. Gülensoy (2011) ise “çocuk ayakkabısı; bir çeşit kadın ayakkabısı” olarak anlam verdiği kelimeyi Türkçe kökenli olarak niteler. Bize göre, sadece Eski Oğuz Türkçesinde karşılaştığımız bir kelime olması nedeniyle, alıntı bir kelime olma ihtimali yüksektir.

geredir (?): Dokumacı gergisi, kırış.

Kelimeyi aldığımız “Bahşayış Lügati”nde Turan (2017), kelimeyi “?geredir” olarak kaydetmiştir. Kelimeyle ilgili incelediğimiz kaynaklarda herhangi bir bilgiye ulaşamadık.

gey- (T.): Giymek.

Kelime “ke-Ø- > keç-Ø- > key-Ø-> gey-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

geydir-, geydür- (T.): Giydirmek.

Kelime, “ke-Ø- > keç-Ø- > key-Ø-> key-Dİr-Ø- > geydir-Ø-”; “ke-Ø- > keç-Ø- > key-Ø- > key-DUr-Ø- > geydür-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

geydürül-: Giydirilmek.

Türk dili asıllı kelime, “ke-Ø- > keç-Ø- > key-Ø- > key-DUr-Ø- > geydür-(U)l-Ø- > geydürül-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

geyecek, giyecek (T.): Elbise, giyecek.

Kelimenin kökü, yazıtlardan beri kullanılagelen “ke-” fiilidir.¹²⁹ Kelimenin gelişimi “ke-Ø- > ke-d-Ø- > key-Ø- > gey-AcAk+Ø > geyecek+Ø; gey-Ø- > giy-Ø- > giy-AcAk+Ø > giyecek+Ø” şeklinde olmuştur.

geyesi, giyesi, giyesü, geysi ~ giysi (T.): Giyecek, elbise.

Kelimenin gelişimi: “ke-Ø- > ke-d-Ø- > key-Ø- > gey-AsI+Ø > geyesi+Ø ; gey-Ø- > giy-esi+Ø > giyesi+Ø; giy-esü+Ø > giyesü+Ø; gey-si+Ø > geysi+Ø, giysi+Ø” şeklinde olmuştur.

geyici (T.): Giyici, giyen.

Kelimenin gelişimi “ke-Ø- > keḍ-Ø- > key-Ø- > gey-Ø- > gey-IcI+Ø > geyici+Ø > geyici” şeklinde olmuştur.

geyik (T.): Elbise.

Türk dili asıllı kelimenin gelişimi “ke-Ø- > ke-d-Ø- > key-Ø- > gey-Ø- > gey-Ik+Ø > geyik+Ø ” biçiminde olmuştur.

geyil- (T.): Giyilmek.

Kelime, “ke-Ø- > keḍ-Ø- > key-Ø- > gey-Ø- > gey-(I)l-Ø- > geyil-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

geyilür (T.): Giyecek, elbise.

Kelimenin gelişimi “ke-Ø- > ked-Ø- > key-Ø- > gey-Ø- > gey-(I)l-(U)r+Ø > geyilür+Ø” biçiminde olmuştur.

geyim ~ gèyim (T.): Zırh, savaş elbisesi; elbise.

Türk dili asıllı kelime “kè-Ø- > kèd-Ø- > kèy-Ø- > gèy-Ø- > gèy-(I)m+Ø > gèyim+Ø” şeklinde gelişmiştir.

gèyim geçim (T.+Moğ.): Zırh, savaş elbisesi.

İsim tamlamasının (gèyim+Ø+Ø + geçim + Ø/+lAr) ilk unsuru “kè-Ø- > kèd-Ø- > kèy-Ø- > gèy-Ø- > gèy-(I)m+Ø > gèyim+Ø” şeklinde gelişmiştir. İkinci unsur için Eren (1999) “savaşlarda giyilen zırh; eyer örtüsü, çaprak” anlamlarıyla değerlendirdiği

¹²⁹ Bilgi için bkz. Hacıminoğlu, 2008, s.132.

kelimeyle ilgili izahında, Moğolca “kecim” şeklinin Türkçeden alındığını, Türkçeden de Farsça, Rusça gibi komşu dillere geçtiğini ifade eder ve kelimeyi “ked-” fiilinden gelişmiş olarak gösterir. Tuna ise (1972), kelimenin Moğolcadan alındığını ifade eder. İkinci unsurla ilgili bilgi için bkz. → kiçim.

geyin- (T.): Giyinmek.

Kelime, “ke-Ø- > keḍ-Ø- > key-Ø- > gey-Ø- > gey-(I)n-Ø- > geyin-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

geyir- (T.): Giydirmek.

Kelime “ke-Ø- > keḍ-Ø- > key-Ø- > gey-Ø- > gey-(I)r-Ø- > geyir-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

geyme (T.): Giyecek, elbise.

Kelimenin gelişimi “ke-Ø- > keḍ-Ø- > key-Ø- > gey-Ø- > gey-mA+Ø > geyme+Ø” şeklinde olmuştur.

geymek (T.): Giyme; giydirme.

Kelime, “ke-Ø- > keḍ-Ø- > key-Ø- > gey-mAk+Ø > geymek+Ø” şeklinde gelişmiştir.

geymek, giymek (T.): Elbise; zırh.

Kelimenin gelişimi “ke-Ø- > keḍ-Ø- > key-Ø- > gey-Ø- > gey-mAk+Ø > geymek+Ø” “ke-Ø- > keḍ-Ø- > key-Ø- > giy-Ø- > giy-mAK+Ø > giymek+Ø” şeklinde olmuştur.

geyür (T.): Süslü elbise.

Kelime “ke-Ø- > keḍ-Ø- > key-Ø- > gey-Ø- > gey-(U)r+Ø > geyür+Ø” şeklinde gelişmiştir.

geyür-, giyür- (T.): Giydirmek.

Kelimenin gelişimi “ke-Ø- > keḍ-Ø- > key-Ø- > gey-Ø- > gey-(U)r-Ø- > geyür-Ø-”, “ke-Ø- > keḍ-Ø- > key-Ø- > kiy-Ø- > giy-Ø- > giy-(U)r-Ø- > giyür-Ø-” şeklindedir.

geyürinil- (T.): Giydirilmek.

Türk dili asıllı kelime “ke-Ø- > keç-Ø- > key-Ø- > gey-Ø- > gey-(U)r-(I)n-(I)l-Ø- > geyürinil-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

gez (F.): Makas.

Fars dilinden alıntı kelime, Steingass (2005) tarafından “kāz” şeklinde ve aynı anlamda kaydedilmiştir.

gezi (F.): Bir nevi ipek kumaş.

Farsçadan alıntı kelime, Steingass’ta (2005) “gazī” şeklinde ve “kaba bir tür pamuklu bez” anlamında yer almaktadır. Tietze (2016), kelimenin Hintçeden Farsçaya geçtiğini ifade eder: “Hareli ipek kumaş.<Fa. gazī <Hind. gazi a.m.” (s.215).

girībān (F.): Elbise yakası.

Farsça kökenli kelime, Steingass’ta (2005) aynı şekilde ve “yaka” anlamıyla yer almaktadır

giy- (T.): Giymek, giyinmek.

Türk dili asıllı kelime “ke-Ø- > keç-Ø- > key-Ø- > kiy-Ø- > giy-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

giyeceklen- (T.): Giyinmek, üzerine giyecek almak.

Kelime, “ke-Ø- > keç-Ø- > key-Ø- > kiy-Ø- > giy-Ø- > giy-AcAk+Ø > giyecek+IA-n-Ø- > giyeceklen-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

giyek (T.): Kıldan dokunan bir çeşit palto.

Kelimenin gelişimi “ke-Ø- > ked-Ø- > key-Ø- > kiy-Ø- > giy-Ø- > giy-Ak+Ø > giyek+Ø” şeklinde olmuştur. Bahyayış Lügati’nde Turan (2017), kelimeyle ilgili şu izahta bulunur: “Arapça *lebāde* (çadır palto) karşılığı olarak gösterilen bu kelimenin DerS’de Sultaniye, Konya’da kullanıldığı ve *kıldan dokunan bir çeşit aba* anlamına geldiği bildirilmektedir.”

giyişli (T.): Giyinmiş.

Kelime “ke-Ø- > keç-Ø- > key-Ø- > gey-Ø- > giy-(I)ş+II+Ø > giyişli+Ø” şeklinde gelişmiştir.

goza satkuçı (F.+T.): Pamuk kozası satıcı.

Farsça ve Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “goza+Ø+Ø satkuçı+Ø+Ø+Ø”. İkinci unsur “sa-t-GU-CI+Ø > satkuçı+Ø” şeklinde gelişmiştir.

göceklen-, gökçeklen-, gökceklen-, gücüklen- (T.): Süslenmek.

Kelimenin gelişimi “kök > gök > gök+CAk+Ø > gökCAk+IA-n-Ø- > gökçeklen-Ø- ~ gökceklen-Ø- ~ göceklen-Ø- ~ gücüklen-Ø-” şeklinde olmuştur.

göcen (?): Samura benzer bir kürk hayvanı.

Kelime ile ilgili olarak, Eren (1999) kökeninin bilinmediğini, Orta Türkçe’de kullanılan “çekün” ile “göcen” arasındaki benzerliğin göze çarptığını ifade eder. Clauson (1972), “çekün” maddesinde kelimenin “dağ sıçanı yavrusu” anlamında olduğu bilgisini verir. Elimizdeki verilerle kelimenin kökenini kesin olarak belirleyemiyoruz.

gögüs bağı (T.+T.): Ölünün kefeninin açılmaması için kefen üzerine bağlanan ip.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “gögüs+Ø+Ø bağ+Ø+I+Ø”. İlk unsurla ilgili, Tekin (2004) “*kökür” bilgisini verir. İkinci unsur ise “ba-ğ+Ø > bağ+Ø” şeklinde gelişmiştir.

göl (F.): Gömlek, vücudun üst kısmına giyilen ince, kollu, yataklı giysi.

Farsça kökenli kelime, Steingass’ta (2005) “göl” şeklinde ve “kaba yünlü derviş giysisi” anlamıyla yer almaktadır.

gön (T.): Ham kösele, tabaklanmış deri, deri.

Kelime, “kön+Ø > gön+Ø” şeklinde gelişmiştir. Kelimeyle ilgili bilgi için bkz. → kön.

gönCük (T.): Yaka; elbisenin iç cebi.

Türk dili asıllı kelime ile ilgili olarak Clauson (1972), “kön” ile anlamsal bağlantı kurmanın zor olduğunu; ancak kök kelime olarak da kabul etmenin de mümkün görünmediğini ifade eder (a.728). Bize göre “kön (deri)” kelimesi ile “yaka, cep” vb. anlamlar taşıyan “göncük, könçük, künçek, künçük” arasında anlam bağlantısı ancak

“küçük deri parçası” olarak düşünülürse kurulabilir. Yaka ya da cep, giyim kuşam unsuruna “eklenen” bir parçadır, dolayısıyla o parçanın adını ifade etmek üzere kullanılmış olabileceğini düşünüyoruz. Şu halde, kelimenin gelişimini “kön+Ø > gön+Ø > gön+CUk+Ø > göncük+Ø; gön+CUk+Ø > gönçük+Ø” şeklinde gösterebiliriz.

gönlecük (T.): Gömlekçik.

Kelime, “kön+lAk+CUk+Ø > gönlekcük+Ø > gönlecük+Ø” şeklinde gelişmiştir. Ayrıntılı bilgi için *bkz.* → gönlek.

gönlek, gölmek, gömlek, göynek (T.): Gömlek, vücudun üst kısmına giyilen ince, kollu, yakalı giysi; ölü kefenlenirken izardan sonra sarılan yakasız ve oyuntusuz bez.

Kelime, “kön+lAk+Ø > gönlek+Ø”, “kön+lAk+Ø > gönlek+Ø > gömlek+Ø > gölmek+Ø”, “kön+lAk+Ø > gönlek+Ø > gömlek+Ø”, “kön+lAk+Ø > gönlek+Ø > göynek+Ø” şeklinde gelişmiştir. Ayrıntılı bilgi için *bkz.* → gönlek.

gönleklü (T.): Gömlek giymiş olan kişi.

Kelimenin gelişimi “kön+lAk+Ø > gönlek+Ø > gönlek+Ø > gönlek+lU+Ø > gönleklü+Ø” şeklinde olmuştur; “gönlek” ile ilgili ayrıca *bkz.* gönlek.

gön satıcı (T.+T.): Ham deri satan kimse.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “gön+Ø+Ø satıcı+Ø+Ø+Ø”. İlk unsur, “kön > gön” şeklinde, ikinci unsur ise “sa-t-ICI+Ø > satıcı+Ø” şeklinde gelişme göstermiştir.

göte küsdi (T.+T.): Bele kadar olan kısa kürk.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “göt+Ø+e küsdi+lAr”. İlk unsur “köt+Ø > göt+Ø” şeklinde gelişmiştir. İkinci unsur ise herhangi bir ses değişikliğine uğramamıştır: “küs-DI+Ø > küsdi+Ø”.

göze (T.): Örgü, yama.

Türk dili asıllı kelimeyle ilgili Tietze (2016), “Örme, örgü, yama. < göze- fiilinden yanlış ayırma.” bilgisini verir. Bize göre, kelimenin gelişimi “kö-”¹³⁰ kök fiilinden “kö-z+Ø > göz+A+Ø > göze+Ø” şeklinde olmuştur.

¹³⁰ “kö-” fiili “bağlamak” anlamındadır. Ayrıntılı bilgi için *bkz.* Hacıeminoğlu, 1992, s.29.

göze- (T.): Elbise kenarı dikmek, elbise tamir etmek, yama yapmak; örgü örer gibi dikmek.

Clauson (1972), kelimenin gelişimini “köze- > göze-” olarak gösterir. Biz, göze- ile kö- arasında semantik bir bağ olduğunu düşünüyoruz. Hacıeminoğlu (2008), “göz” ile ilgili olarak “kö-” (bağlamak) şeklinde bir kök fiili işaret eder. Bu bilgidен hareketle ve ihtiyatlı bir ifadeyle kelimenin gelişimini “kö-z+A-Ø- > göze-Ø-” şeklinde gösterebiliriz.

gözeyici (T.): Örücü, yamayıcı.

Kelimenin gelişimi “kö-z+Ø > göz+A-y-IcI+Ø > gözeyici+Ø” şeklinde olmuştur; “göze” ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. → göze.

göz örtüsü (T.+T.): Yalnız gözü saklayan örtü.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimedен oluşmuş isim tamlamasıdır: “göz+Ø+Ø örtü+Ø+si+Ø”. İlk unsurun, “kö-” (bağlamak) (Hacıeminoğlu, 2008) fiil kökünden “kö-z+Ø > göz+Ø” şeklinde, ikinci unsurun ise “ört-(U)g+Ø > örtü+Ø” şeklinde geliştiğini söyleyebiliriz.

gügül kosağı, gügül kozası (Yun.+F.): İpek kozası.

Yunanca ve Farsça kelimelerden oluşmuş isim tamlamasıdır: “gügül+Ø+Ø kozak+Ø+ı+Ø / koza+Ø+sı+Ø”. Tietze (2016), ilk unsur olan gügül’ü “gügül/gügül/küfül/kühül: İpek kozası. <Yun. kukuli” şeklinde gösterir. Farsça “kozak” ile ilgili Eren (1999), “koza” maddesinde “içinde tohum veya krizalit bulunan koruncak” anlamını verir ve “Ağızlarda koza yanından kozak ve kozalak biçimleri de kullanılır.” der.

gügül kurdı, gügül kurdu (Yun.+T.): İpek böceği.

Biri Yunanca diğeri Türk dili asıllı kelimedен oluşmuş isim tamlamasıdır: “gügül+Ø+Ø kurt+Ø+ı+Ø / kurt+Ø+u+Ø”. Eren (1999), “gügül” şekliyle gösterdiği kelimeye, ‘ipek kozası’ anlamını verir. Kurt ile ilgili de Eski Türkçe döneminden beri kullanıldığını ifade eder.

güreşçi tonı (T.+T.): Güreşçilerin giydikleri pantolon.

Her iki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: güreş+CI+Ø+Ø + ton+Ø+1+Ø > güreşçi tonı. Ton için *bkz.* → ton.

güreşçiler şalvarı (T.+F.): Güreşçilerin giydikleri pantolon.

Farsça ve Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş tamlamadır: “güreş+CI+IAr+Ø şalvar+Ø+1+Ø”. Şalvar, Steingass’ta (2005) “şalwār/şulwār”şeklinde ve “iç pantolon, pantolon” anlamlarıyla yer alır.

hābık (A.): Dokumacı.

Arapçadan alıntı kelimenin bu şekli ile kendi dilindeki kullanımını tespit edemedik; Kanar (2012) “hebk” kökünü “sağlamlaştırmak, bağlamak” anlamı ile değerlendirmiştir. Biz, bahse konu kelimenin, “hebk” kökünün ism-i faili olduğunu düşünüyoruz.

hābl (A.): İp, urgan.

Arap dilinden alıntı kelimeyi Kanar (2012), “hābl” şeklinde ve “ip” anlamının yanı sıra “kınnap, çamaşır ipi” vb. anlamlarla da kaydetmiştir.

hacimük (A.): Örtü.

Arapçadan alınmış bir kelime olduğu, kelimeyi aldığımız kaynakta belirtilmiştir. Ancak, sözlüklerde kelimeyle ilgili bir bilgiye rastlamadık.

hāftān (F.): Astarlanmış zırh, zırh üzerine giyilen pamuklu gömlek.

Fars dilinden alınmış kelimeyle ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → kaptan.

hāl‘at, hīl‘at (A.): 1. Hükümdar veya vezirler tarafından birine hürmet ve mükâfat yerine giydirilen kaftan. 2. Kaftan, sarık ve kuşaktan oluşan ödül elbise.

Arapça asıllı kelime için *bkz.* → hīl‘at.

hālka (A.): Zırh yapımında kullanılan halka.

Arap dilinden alıntı kelime, Kanar’da (2012) “hālka” şeklinde ve “halka; ip; zırh; silah” anlamlarında yer almıştır.

ḥallāc (A.): Pamuk atan kimse.

Arapça kökenli kelime, Kanar'da (2012) da aynı şekil ve anlamda yer almıştır.

ḥām (F.): Pamuktan yapılmış kaba kumaş.

Farsça kökenli “ḥām” kendi Steingass'ta (2005) da aynı şekilde ve “çiğ; çıplak; ham” anlamlarıyla yer almıştır.

hamanca (F.): Deriden yapılmış, ağzı büzmeli azık çantası.

Fars dilinden alınmış kelime Steingass'ta (2005) “ḥavān” şeklinde ve “masa” anlamında değerlendirilir. Kelime, Türkçe ek getirilmesi suretiyle “havan+CA > hamanca+Ø” şeklini almıştır.

ḥām tēri (F.+T.): İşlenmemiş deri.

Biri Farsça diğeri Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “ḥām+Ø+Ø + tēri + Ø/+lAr”. Farsça kökenli “ḥām” Steingass'ta (2005) aynı şekilde ve “çiğ; çıplak; ham” anlamlarıyla yer almıştır. İkinci unsur olan “teri+Ø > tēri+Ø” şeklinde gelişmiştir.

ḥārā, ḥāre (F.): Menevişli kumaş.

Fars dilinden alıntı kelime Steingass'ta (2005) “ḥārā” şeklinde ve “sert bir taş” vb. anlamının yanı sıra, “bir tür dalgalı ipek” anlamı ile de kaydedilmiştir.

ḥārā-şikāf (F.): Üzeri menevişli ipek kumaş.

Fars dilinden alıntı kelime Steingass'ta (2005) aynı şekilde ve “taş yarma” anlamı ile yer almıştır.

ḥarīr (A.): Bükülmüş ipek ipliği; ipek kozası; ipekli kumaş.

Kanar (2012) “ipek” ve “ipek giysi” anlamları ile kaydetmiştir.

ḥarīr-i al (A.+T.): Kızıl (renkli) ipekli kumaş.

Arapça ve Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş tamlamadır.

ḥarīr-i ḥām (A.+F.): Çiğ ibrişim, ham ipek kozası.

Arapça ve Farsça kelimedenden oluşmuş tamlamadır. Farsça kökenli kelime, Steingass'ta (2005) aynı şekilde ve “çiğ; çıplak; ham” anlamlarıyla yer alır.

ḥarīr ton (A.+T.): İpekten yapılmış elbise.

Arapça ve Türkçe dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “ḥarīr+Ø+Ø + ton + Ø/+lAr”. Ḥarīr, Kanar'da (2012) “ipek” ve “ipek giysi” anlamlarıyla kaydededilmiştir. Ton için bkz. → ton.

ḥarīṭa (A.): Kulplu kese, dağarcık.

Arap dilinden alınmış kelimeyi Kanar (2012) “ḥarīṭa” şeklinde ve “çanta, dağarcık” anlamının yanı sıra “harita” anlamıyla da kaydeder.

ḥarrāz (A.): Ayakkabı tamircisi.

Arap dilinden alıntı kelime, Kanar'da (2012) aynı şekilde, “deri dikicisi ve boncukçu” anlamlarıyla kayıtlıdır.

ḥaşıl (Erm.): Dokumacılıkta veya kumaşçılıkta kullanılan unlu ve çirişli sıvı, elbise kolası.

Tietze (2016) ve Eren (1999) köken olarak Ermeniceyi işaret eder.

ḥaşv (A.): Yün.

Arap dilinden alıntı kelime, Kanar'da (2012) “ḥaşv” şeklinde ve “içi doldurulan nesne, gereksiz söz” vb. anlamlarının yanı sıra “doldurma pamuğu, kıtık” anlamıyla da değerlendirilmiştir.

ḥatunlar kēyer çadır (?+T.+?): Peçe.

İsim tamlaması şeklinde oluşmuş bir giyim kuşam ismidir. İlk unsur olan “ḥatun” için Clauson (1972), “Her ne kadar etimolojik bakımdan “xağan/xan” kelimeleriyle ilişkilendirilmeye çalışılsa da kelimenin Soğd dilinden alındığına dair makul bir şüphe

yoktur” diyerek köken itibariyle Soğd dilini işaret eder. Tietze (2016) ise köken olarak Fars dilini işaret eder. Doerfer’ e göre (Akt., Tietze, 2016) kelime Moğolcadır. Kökenini belirleyemediğimiz “çadır” ile ilgili bilgi için bkz. → çāder; “keyer”in gelişimi şöyledir: “ke-d-Ø- > kēy-Ø- > kēy-Ar+Ø > kēyer+Ø”.

ḥayyāt (A.): Terzi.

Arap dilinden alıntı kelime, Kanar’da (2012) aynı şekilde ve anlamda yer almaktadır.

ḥaz (A.): İpek kumaş.

Arap dilinden alıntı kelimeyi Kanar (2012), “ḥazz” şeklinde ve hem ipek hem de ipek kumaş anlamında kaydetmiştir.

hegbe, hegībe (A.): Heybe.

Arap dilinden alınmış kelime, Kanar’da (2012) “ḥaḡībe” şeklinde ve “çanta, dağarcık, heybe” anlamlarıyla kaydedilmiştir.

helīle (F.): Sepicilikte ve boyacılıkta müshil yapımında kullanılan, meyveleri olan bir ağaç.

Fars dilinden alıntı kelimedir. Steingass (2005) kelimeyi “halīla” şeklinde ve “ağaç kavunu ağacı” anlamıyla değerlendirmiştir.

herevī (F.): Herat’ta dokunan bir tür bez.

Fars dilinden alıntı kelime, Steingass’ta (2005) “hiravī” şeklinde ve “Herat’ın yerlisi” anlamıyla değerlendirilmiştir.

heşteḡ, ḥışteḡ (F.): Don ağı; elbise veya eldivenin üç köşeli peşi, elbiseye konan, eklenen parça.

Farsça asıllı kelime, Steingass’ta (2005) “ḥışteḡ” şeklinde ve “küçük tuğla, köşebent ve dizlik” anlamlarında yer almaktadır.

ḥımār (A.): Örtü; kadınların baş örtüsü; boyun atkısı.

Kıpçak Türkçesi döneminde kullanılan Arapça kökenli bu baş giyimini “*ḥimār*” maddesinde değerlendiren Kanar (2012), kelimenin “örtü, baş örtüsü, sarık” anlamında kullanıldığını ifade eder.

ḥırm (A.): İhram.

Arapça’dan alıntı olan kelime Kanar’da (2012), ḥirm şeklinde ve “ihrama bürünme zamanı; ihrama bürünen” anlamlarında yer alır.

ḥırm dut- (A.+T.): İhrama girmek.

Arapça ve Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş tamlamadır: “ḥırm+Ø+Ø + dut-Ø-”. Arapça unsur “ḥırm” için *bkz.* → ḥırm. İkinci unsur ise “tu-t-Ø- > dut-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

ḥırka, ḥırkat (A.): Giysi; önü açık, kollu kazak; kalın veya yünden yapılmış giyecek; hırka.

Arapça kökenli kelime, Kanar (2012) tarafından aynı şekilde ve “çaput, bez parçası, derviş cübbesi ve hırka” anlamları ile kaydedilmiştir.

ḥırka-i fakr, ḥırka-i zühd (A.+A.): Dervişlik elbisesi.

Arapça kelimelerden Arapça kurala göre oluşmuş bir tamlamalardır.

ḥırka ört- (A.+T.): Hırka giymek.

Arapça ve Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim fiil tamlamasıdır: “ḥırka+Ø+Ø + ört-Ø-”. Arapça unsur “ḥırka” için *bkz.* → ḥırka. İkinci unsur ise kök fiildir.

ḥırka-pūş (A.+F.): Hırka giyen; fakir, derviş.

Arapça ve Farsça kelimedenden tamlama şeklinde kurulmuş bir giyim kuşam ismidir.

ḥırtı pırtı (T.): Eski püskü, pılı pırtı.

Yansıma köklerden ikileme biçiminde oluşmuştur. Bu ikileme için edindiğimiz bilgiler şunlardır: Tietze (2016), “ufak tefek şeyler, kıvrır zıvrır, pılı pırtı.” anlamını verdiği ikileme için “Kafiyeli ve dudaksıllaşmaya yönelmiş bir çift söz; mana ikinci kelimedenden kaynaklanıyor.” der. Gülensoy (2011) da “pırtı” kelimesi için “değersiz şey, eşya.” anlamını verir ve “< *pırt ‘yansıma’ + ı ” gelişimini gösterir. Bize göre de bu ikileme yansıma köklerden gelişmiştir: “*hırt+Ø+ı+Ø > hırtı; *pırt+Ø+ı+Ø > pırtı”

ḥıyāṭ (A.): Dikiş iğnesi.

Arap dilinden alıntı kelimeyi Kanar (2012) de aynı şekil ve anlam ile değerlendirmiştir.

ḥibr (A.): Kadınların ev dışında giydikleri çubuklu kumaştan yapılmış üstlük.

Arapçadan alıntı bir kelimedir. Kanar (2012) kelimeyi “hibere” şekli ve “yol yol çizgili giysi” anlamıyla kaydeder.

ḥicāb (A.): Perde, örtü; yüz örtüsü.

Arapça kökenli bir kelimedir. Kanar’dan (2012) edindiğimiz bilgiyle kelimenin Arapçada da aynı şekilde ve “perde; örtü; muska; sur; Resulullah’ın hanımlarının perde gerisinde durmaları; utanma, arlanma; zar; engel” anlamlarında kullanıldığını söyleyebiliyoruz.

ḥil‘at (A.): Elbise, üstlük.

Arapça kökenli kelime, Kanar’da (2012) aynı şekil ve anlamda kaydedilmiştir.

ḥil‘at-ı zībā (A.+F.): Güzel ve süslü hilat.

Arapça ve Farsça kelimelerden oluşmuş isim tamlamasıdır. Zībā, Steingass’ta (2005) “güzel, süslü” anlamları ile yer alır. Ḥil‘at için bkz. ḥil‘at.

ḥil‘atla- (A.+T.): Hilat giydirmek.

Arapça kökenli kelimedenden gelişmiş bir şekildir: “ḥil‘at+la-Ø- > ḥil‘atla-Ø-”.

ḥimyān (A.): Büyük kese, heybe.

Steingass'ta (2005) Arapça'dan alıntı olarak gösterilmiştir. Fars dilinde de “hamyān / hamayān” şeklinde kullanıldığı belirtilmiş, “özellikle yana asılan çanta” anlamı verilmiştir.

himyān tengesi (A.+T.): Para kesesi.

Arapça ve Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “himyān+Ø+Ø tenge+Ø+si+Ø”. İlk unsur ile ilgili *bkz.* → hemyān. Tamlamanın ikinci unsuru olan “tenge”nin “yük” anlamı taşıyan teng (denk) kelimesinden geliştiğini düşünüyoruz: “teng+A+Ø > tenge+Ø”. Kelime, günümüzde Kazakistan'ın para birimi olarak kullanılmaktadır.

ḥod urın- (F.+T.): Miğfer, demir başlık giymek.

Farsça ve Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim fiil tamlamasıdır: “ḥod+Ø+Ø + urın-Ø-”. Farsça unsur, Steingass'ta “ḥūd” şeklinde ve “başlık, kask” anlamında yer almaktadır. İkinci unsur “ur-(I)n-Ø- > urın-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

ḥotaz (T.?): Hotoz, sorguç; kadınların kendi saçlarından veya yemeni vesaire ile yaptıkları baş süs ve kisvesi.

Gülensoy (2011), Eski Türkçe “*kutuz” (yaban sığırı) olduğunu ifade etmiş ve “bu tür sığırın uzun yünlerinden yapılmış süslü başlık olmalı” bilgisini vermiştir. Clauson (1972), kotuz (kotoz) şekliyle değerlendirdiği kelimeye “yak” karşılığını vererek Fars dilinden alındığı bilgisini verir. Şemseddin Sami de (2015) “hotoz” şeklinde gösterdiği kelime için “aslı Türkçe kutaz” ifadesini kullanır. Elimizdeki bilgiler ile kelimenin kökenini ve gelişimini kesin şekilde ortaya koyamıyoruz.

huaçan (Çin.): Desenli keçe.

Çinceden alıntı bir kelimedir.

ḥubve (A.): Kemer.

Arap dilinden alınmış kelime, Kanar'da (2012) “ḥubve” şeklinde ve “hediye; bağış ve kuşak” anlamlarıyla yer almıştır.

ḥulel-i dürr-i nazm (A.+A.+A.): İnci dizilmiş elbiseler.

Üç unsuru da Arapça kelimeden, Arapça kurala göre oluşmuş isim tamlamasıdır. Kanar'da (2012) hulel, “yeni giysiler; astar bezleri; ipekli giysiler”, dürr “inci”, nažm ise “dizili nesne” anlamıyla yer alır.

hulm (Çin.): Çinden getirilen, birçok renkleri olan ipek kumaş.

Clauson (1972), kelimenin Çince'den alındığı konusunda şüphe olmadığını ifade eder.

hulla (A.): Bir çeşit elbise, vücudun tamamını kaplayan bir tür giysi; iki parçadan oluşan, cennette giyilen elbise.

Arap dilinden alıntı kelimeyle ifade edilen giyim kuşam ile ilgili Özkarcı (1995) iki parçadan oluşan elbise veya astarlı elbise, bilgisini verir.

ıç kır (T.+T.): Uçkur.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimeden oluşmuş isim tamlamasından birleik kelime olarak gelişmiştir: “ıç+Ø+Ø + kır + Ø/+lAr”. İlk unsurun gelişimi “ku-Ø- (bağlamak)¹³¹r+Ø > kur (kuşak, bağ)” şeklindedir. Bahse konu tamlama “ıç kur+Ø > ıçkır+Ø” şeklinde değişmiştir.

ıçlağı (T.): Elbise astarı.

Türk dili asıllı kelime için Clauson (1972) “ıçlegü” maddesinde “ıçle-” fiilini kök olarak işaret eder. Biz, kelimenin “ıç” kökünden gelişmiş olabileceğini düşünüyoruz: “ıç+lA-GU+Ø > ıçlegü+Ø > ıçlağı+Ø”.

ırgak (T.): Kopça.

Clauson'un (1972) işaret ettiği itibarı “*ırga-” şeklinde gelişmiş bir kelime olarak değerlendiriyoruz: “*ırga-Ø-k+Ø > ırgak+Ø”.

ırs (Rus.): Vaşak.

Rus dilinden (ırs) alınmış bir kelimedir. Güner'in kelime ile ilgili açıklamaları şöyledir:¹³²

¹³¹ bkz. Hacıeminoğlu, 1992, s.29-30.

¹³² “Rusçada da ‘vaşak’ anlamına gelen рысь / rys’ ~ ırs / kelimesi Codex Cumanicus’ta vahşi hayvan adları sıralanırken ırs (transliterasyonlu biçimi yrs) olarak kaydedilmiş olup kelimenin Farsçası da aynıdır. Bu durum kelimenin ya Farsça üzerinden Türkçeye ya da Türkçe üzerinden Farsçaya geçmiş

‘İşābA (A.): Sarık, tülbent.

Arapça kökenli kelimeyi, Kanar (2012) “ ‘işābe” şekli ve “topluluk, cemaat, zümre” ve “sarık, sargı, taç” anlamıyla kaydeder.

ıskarlat (İt.): Bir tür ince bez.

Türk diline alıntılanmış kelimenin Tietze (2016) “ıskarlat/ıskarlat/ıskerlet” şekillerini gösterdiği kelimenin kökeni için İtalyanca “scarlatto” işaret eder.

ıssı don, ıssı ton (T.+T.): Kış elbisesi.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “ıssı+Ø+Ø + don + Ø/+lAr ~ ton + Ø/+lAr”. İlk kelime “isi-” fiil kökünden “isi-g+Ø > ıssı+Ø > ıssı+Ø” şeklinde gelişmiştir. Don/ton için *bkz.* → ton.

ıstar (Yun.): Dokuma tezgahı

Yunan dilinden alıntı bir kelimedir. Tietze (2016), kelimeyi “iptidai dokuma tezgahı” anlamıyla kaydetmiştir.

ışıl, ışıık, ışıık (T.): Demir başlık, miğfer.

Türk dili asıllı kelimenin kök fiili “örtmek, kapatmak” anlamlarına sahip olan “ya-” tır ve “ya-ş-İk+Ø > yışık+Ø > ışıık+Ø > ışıık+Ø > ışııl+Ø”; “ya-ş-Uk+Ø > ışıık+Ø” şekillerinde gelişmiştir. Kök kelime ile ilgili bilgi için *bkz.* → yalma.

ışııklı (T.): Miğferli.

Kelime, “ya-ş-İk+Ø > yışık+Ø > ışıık+Ø > ışıık+İU+Ø > ışııklı+Ø” şeklinde gelişmiştir.

Kelimeyle ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → aşak.

ışıık urın- (T.+T.): Miğfer giymek.

olma ihtimalini akla getirmektedir. Ancak kelimenin ünlüsünün başa alınmış olarak kullanıldığı (rıs > ırs) ve Kumanların/Kıpçakların Farslara göre Ruslara hem coğrafya hem de kültür etkileşimi bakımından daha yakın oldukları düşünüldüğünde Türkçeden Farsçaya alıntılanmış olma ihtimali kuvvetlenmektedir.” (Güner, 2017, s.1289)

Türk dili asıllı kelimelerden oluşmuş tamlamadır: “ışık+Ø+Ø + urın-Ø-”. Tamlamada yer alan “ışık” kelimesinin gelişimi “ya-ş-İk+Ø > aşık+Ø > ışık+Ø” şeklinde olmuştur; ayrıntılı bilgi için *bkz.* → aşak, ışık. İkinci unsur, “ur-(I)n-Ø- > urın-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

ışım (T.): Koruyucu kılıf, tozluk.

Kelimenin gelişimi “î-ş-(I)m+Ø > ışım+Ø” şeklindedir. Ayrıntılı bilgi için *bkz.* → eşim.

ış tan (T.+T.): Pantolon. iç+Ø+Ø + edik + Ø/+lAr”.

İç ton kelimesinin Çağatay Türkçesinde kullanılan şeklidir: ış+Ø+Ø + tan + Ø/+lAr. Clauson (1972), “shtany” şeklini Rus diline erken dönemde alıntılanan bir şekil olarak değerlendirir ve çağdaş lehçelerde “ıştan” olarak yaşayan kelimenin Rus dilinden yeniden alınan bir şekil olabileceğini ifade eder.

ış tan bağı (T.+T.+T.): Uçkur.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimeden oluşmuş isim tamlamasıdır: “ış+Ø+Ø + tan + Ø/+lAr bağ+Ø+ı+Ø”. İlk unsur, iç ton şeklindeki tamlamanın Çağatay Türkçesinde kullanılan şeklidir. İkinci unsur ise “ba-ğ+Ø > bağ+Ø” şeklinde gelişme göstermiştir.

ış tan bağı satğuçı (T.+T.+T.+T.): Uçkur satıcısı.

Türk dili asıllı kelimelerden oluşan isim tamlamasıdır: “ış+Ø+Ø + tan + Ø/+lAr bağ+Ø+ı+Ø satğuçı+Ø+Ø+Ø”. Iştan, “iç ton” şeklinin Çağatay Türkçesindeki şeklidir. Diğer kelimeler “ba-ğ+Ø > bağ+Ø” ve “sa-t-GU-CI+Ø > satğuçı+Ø” şeklinde gelişmiştir.

ış tan pâyçası (T.+T.+F.): Pantolon paçası.

Farsça ve Türk dili asıllı kelimeden oluşmuş isim tamlamasıdır: “ış+Ø+Ø + tan + Ø/+lAr payça+Ø+sı+Ø”. İlk unsur için *bkz.* → ıştan. İkinci unsur ise Fars dilinden alınmıştır ve Steingass’ta (2005) “pâyça” şeklinde ve “pantolon” anlamında kayıtlıdır.

ış tan yakası (T.+T.+T.): Pantolon beli.

Farsça ve Türk dili asıllı kelimeden oluşmuş isim tamlamasıdır: “ış+Ø+Ø + tan + Ø/+lAr yağa+Ø+sı+Ø”. İlk unsur için *bkz.* → ıştan. İkinci unsur ise “ya-” (yaklaşmak)

kök fiilinden “ya-k+A+Ø > yağa+Ø” şeklinde gelişme göstermiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. → yağa.

ıyla- (T.): Kokusunu gidermek için deriyi kokulu şeylerle terbiye etmek.

Türk dili asıllı kelime için Clauson (1972), “yıd” (koku) anlamına gelen kelimeyi kök olarak gösterir. Kelimenin gelişimi “yıd+IA-Ø- > yıdla-Ø- > yıyla-Ø- > ıyla-Ø-” şeklinde olmuştur, diyebiliriz.

iB (T.): İp, iplik.

Kelimenin gelişimi “i-” (bağlamak) (Hacıeminoğlu, 2008) fiil kökünden “i-Ø- > i-p+Ø > ib”, “i-Ø- > i-p+Ø > ip+Ø” şeklinde olmuştur.

iblik, iblük (T.): İp, iplik.

Kelimelerin gelişimi “i-” (bağlamak) (Hacıeminoğlu, 2008) fiil kökünden “i-Ø- > i-p+Ø > ib+Ø > ib+Ilk+Ø > iblik+Ø”, “i-Ø- > i-p+Ø > ib+Ø > ib+IUk+Ø > iblük+Ø”, “i-Ø- > i-p+Ø > ip+Ilk+Ø > iplik+Ø” şeklinde olmuştur.

ibrişim (F.): Bükülmüş ipek ipliği.

Fars dilinden alınmış bir kelimedir. Steingass (2005) kelimeyi “abraşam” şeklinde ve “ipek” anlamıyla değerlendirir.

ibrişim arıtlayıcı (F.+T.): İpeğin kalitesini ve değerini belirleyen kişi, ipek uzmanı ve simsarı.

Farsça ve Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “ibrişim+Ø+Ø arıtlayıcı+Ø+Ø+Ø”. İبریşim, Steingass’ta (2005) “abrişam, abrişum” şeklinde, “ipek” ve “ipek dokumacı” anlamlarıyla kayıtlıdır; arıtlayıcı ise: “a-r-I+t-lA-yIcI+Ø > arıtlayıcı+Ø” şeklinde gelişmiştir. Hacıeminoğlu (1992) “a-” kök fiilinin “ayırarak”, bu kök fiilden geliştiğini ifade ettiği “arıt-” fiilinin de “temizlemek, yabancı ve zararlı maddeleri ayırarak” anlamında olduğunu ifade eder.¹³³

¹³³ Turan’ın (2017) bu tamlama ile ilgili açıklaması şöyledir: “Arapça *naḳḳād* (kötüyü iyiden ayırıcı, simsar, komisyoncu), Farsça *ibrişim-guzār* kelimesinin karşılığı olarak gösterilmiştir. TarS’de *arıtla-* fiili

İbrîşim-i hâricî (F.+A.): Dışa giyilen hafif bir giysi.

Arapça ve Farsça kelimelerden oluşmuş tamlamadır. İbrîşim, kendi dilinde “abrîşam, abrîşum” şeklinde, “ipek” ve “ipek dokumacı” anlamlarında kullanılmaktadır (Steingass 2005). Hâricî ise kendi dilinde “dışa ait” anlamı ile de kullanılan bir kelimedir (Kantar 2012).

İç Don (T.+T.): İç çamaşırı, içe giyilen giysi; elbise.

Her iki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “iç+Ø+Ø + Don + Ø/+lAr.”

İç don yakası (T.+T.+T.): İç çamaşırının yakası.

Üç unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “iç+Ø+Ø + don + Ø/+lAr + Ø yağa+Ø+sı+Ø”. İç don ile ilgili bilgi için *bkz.* → iç don. İkinci unsur ise “yaklaşmak” anlamındaki kök fiilden “ya-k+A+Ø > yağa+Ø” şeklinde gelişmiştir. Kelimeyle ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → yaka.

İç edik (T.+T.): Kısa konçlu ayakkabı, mest.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “iç+Ø+Ø + edik + Ø/+lAr”. İkinci unsurla ilgili herhangi bir kök ve gelişim bilgisine ulaşamadık.

İç edikci (T.+T.): Mestçi.

Türk dili asıllı kelimelerden oluşmuş isim tamlamasıdır: “iç+Ø+Ø edikçi+Ø+Ø+Ø”. İkinci unsur “edik+CI+Ø > edikçi” şeklinde gelişmiştir.

İçik, içük (T.): Samur, teğın gibi hayvanların derisinden yapılan kürk.

Clauson (1972), “kürk manto” anlamını verdiği kelimenin Kazak, Kuman, Hakaniye şivelerindeki kullanım şekillerini ve anlamlarını gösterir; kök ve kökeniyle ilgili bilgi aktarmaz. Aynı anlamda kullanılan “içmek” kelimesinin varlığından hareketle, kelimenin “iç-” fiil kökünden gelişmiş olabileceğini “iç-Ik+Ø > içik+Ø” “iç-Uk+Ø >

temizlemek anlamındadır. Bu tamlama, *kötü ipeği iyisinden ayırıp temizleyen kişi şeklinde yani ipek simsarı veya uzmanı* anlamında kullanılmıştır.” (s.65).

içük+Ø” düşünüyoruz. Ölmez, kelimenin okunuşu ve gelişimi ile ilgili şu bilgileri verir:¹³⁴

iç kur (T.+T.): Kuşak, kemer; iç kuşağı.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “iç+Ø+Ø + kur + Ø/+lAr”. İkinci unsurun gelişimi “ku- (bağlamak)¹³⁵ r (kuşak, bağ)”: “ku-r+Ø > kur+Ø” şeklindedir.

içlik (T.): Gömlek üstüne giyilen bir çeşit yelek; içe giyilen çamaşır.

Türk dili asıllı kelimedir. Gelişimi “iç+IIK+Ø > içlik+Ø” şeklindedir. Tietze (2016), “içlik/işlik” şekilleri ve “iç gömleği; frenk gömleği; mintan” anlamıyla izah ettiği kelimelerin “işlik” şeklini /ç/→/ş/ değişimini neticesinde görülen “ikinci varyant” olarak niteler.

içmek (T.): Kuzu derisinden yapılmış olan kürk.

Clauson (1972), kelimenin “içük” ile bağlantılı olabileceğini belirtir. Kelimenin gelişimini “iç-mAk+Ø > içmek+Ø” şeklinde gösterebiliriz.

içmeklen- (T.): Kuzu kürkü giymek ve buna sahip olmak.

Kelime “iç-mAk+IA-n-Ø- > içmeklen-Ø-” şeklinde gelişmiştir. iç+Ø+Ø + kur + Ø/+lAr

içreki don (T.+T.): İçe giyilen elbise, çamaşır.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “içreki+Ø+Ø+ don + Ø/+lAr”. İçreki kelimesinin gelişimi: “iç+rA+ki > içreki+Ø” şeklinde olmuştur. Don için *bkz.* → ton.

iç tonı (T.+T.): İç çamaşırı.

Türk dili asıllı kelimelerden oluşmuş isim tamlamasıdır: “iç+Ø+Ø ton+Ø+ı+Ø”.

iç tonlan-, iş tonlan- (T.+T.): İç donu giymek.

¹³⁴ Ölmez (1992), “içük” şeklinin aslî şekil olmadığını, aslî şeklin “üçük” olduğunu, dolayısıyla “içük”ün “üçük”ten geldiğini söyleyebileceğimizi ifade eder.

¹³⁵ *bkz.* Hacıeminoğlu, 1992, s.29-30.

“İç ton” şeklinde kurulan tamlamaya tekrar ek getirilmesi suretiyle oluşmuştur: “iç+Ø+Ø + ton + Ø/+lAr > iç ton+1A-n-Ø- > iç tonlan-Ø- ~ iş tonlan-Ø-”.

içükle- (T.): Samur, teğın gibi hayvanların kürkünden urbasına iç geçirmek, iç kaplatmak.

Kelimenin gelişimini “iç-Uk+1A-Ø- > içükle-Ø-” şeklindedir. İçük ile ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → içik.

idig (T.): Süs, bezek.

Türk dili asıllı kelimenin gelişimi “et-Ø- > it-Ø- > it-(I)g+Ø > idig+Ø” şeklinde olmuştur.

iG (T.): İğ, yün veya pamuk eğirmeye yarayan el aleti, kirman.

Kelimenin, “iğ” hareket ettikçe iplik liflerinin birbirine dolanması, bağlanması neticesinde uzaması, bir anlamda yürümesi görüşümüzden hareketle “î-” (bağlamak)¹³⁶ kök fiilinden geliştiğini düşünüyoruz. DLT’den itibaren “yig~yık~ik~ig~” şekilleriyle kullanıldığını tespit ettiğimiz kelimenin gelişimini “î-g+Ø > ig+Ø”, “î-k+Ø > ik+Ø” şeklinde gösterebileceğimizi düşünüyoruz.

iger-, igir- (T.): İp eğirmek.

Türk dili asıllı kelime, “eg-(I)r-Ø- > iger-Ø-”; “eg-(I)r-Ø- > igir-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

iGlik (T.): İğın saklandığı kutu ya da torba, iğ kabı.

Kelime “î-g+Ø > ig+llk+Ø > iglik+Ø”, “î-k+Ø > ik+llk+Ø > iklik+Ø” şeklinde gelişmiştir. Kök fiille ilgili bilgi için *bkz.* → ig.

igne, igine, ignü, ine, iyne (T.): İğne.

Kelimeyle ilgili Gülensoy (2011), “*ig, ik” Clauson (1972) ve Tietze (2016) ise “igne” şeklini esas alır. Clauson (1972), kelimenin pek çok şekli olduğunu; ancak hepsinde “i-” fiilinin yer aldığını belirtir. Eren (1999), diyalektlerde dikiş anlamında kullanılan “yık”ten geldiği görüşünün düşündürücü olduğunu belirterek, “yigne” vb. şekillerde yer

¹³⁶ *bkz.* Hacıeminoğlu, 2008, s.122.

alan “y” sesinin sonradan türediğini ifade eder. Biz kelimenin “î-” (bağlamak) fiili ile bağlantılı olduğunu düşünüyoruz:

“î-g+(I)n+A+Ø > igne+Ø”; “î-g+(I)n+A+Ø > igine+Ø”, “î-g+(I)n+A+Ø > igne+Ø > ignü+Ø”, “î-g+(I)n+A+Ø > igne+Ø > iyne+Ø ~ ine+Ø”

igneci (T.): İğneci.

Kelime “î-g+(I)n+A+Ø > igne+Ø > igne+CI+Ø > igneci+Ø” şeklinde gelişmiştir; “igne” ile ilgili ayrıca *bkz.* → igne.

ignelik, ingelik (T.): İğnelik, iğne kutusu.

Kelimenin gelişimi “î-g+(I)n+A+Ø > igne+IIk+Ø > ignelik+Ø ~ ingelik+Ø” şeklinde olmuştur. Kök kelimeyle ilgili olarak *bkz.* → igne.

ig yonıcı (T.+T.): İğ yapan usta.

Türk dili asıllı kelimelerden oluşmuş tamlamanın (ig+Ø+Ø yonıcı+Ø+Ø+Ø) ilk unsuru olan “ig” “î-g+Ø > ig” ikinci unsur ise “yon-ICI+Ø > yonıcı+Ø” şeklinde gelişmiştir.

ihrām (A.): Hacıların Hac görevi sırasında giyindikleri dikişsiz elbise.

Arapça’dan alıntı kelimedir. Kanar (2012), ihrām kelimesini “hac kıyafeti, Arapların giydikleri çarşaf” anlamıyla değerlendirir.

ihrāmsuz (A.+T.): İhramsız, ihram giymeden.

Arap dilinden alıntı kelimeye Türkçe ek getirilmesi suretiyle oluşmuştur: “ihrām+sUz+Ø > ihrāmsuz+Ø”.

ikçi (T.): İğ yapan.

Kelime “î-k+Ø > ik+CI+Ø > ikçi+Ø” şeklinde gelişmiştir.

ik yonguçının şandūkı (T.+T.+A.): İğ yonucunun tezgahı.

Tamlama şeklinde (ig+Ø+Ø yonguçı+Ø+nın+Ø şandūk+Ø+ı+Ø) oluşmuş bu eşya isminin ilk unsuru “ī-k+Ø > ik” şeklinde gelişmiştir. İkinci unsurun gelişimini “yon-GU+CI+Ø (-ğU+çI)¹³⁷ > yonguçı+Ø” şeklinde gösterebiliriz. Arapça unsur olan “şandūk” Kanar’da (2012) “şundūk” şeklinde ve “sandık” anlamıyla kayıtlıdır.

ilaşu (?): Küçük sarık.

Taradığımız eserlerde, Harezmi Türkçesi dönemi dışında karşılaşmadığımız kelimeyle ilgili herhangi bir bilgiye ulaşamadık.

ilegçi (T.): Sepici, dabak.

Türk dili asıllı olduğunu düşündüğümüz kelimenin bu şekli ve anlamıyla ilgili bir bilgiye ulaşamadık. Kendi görüşümüz ise şöyledir: Deriyi tabaklamak, temizlemek için işe yarayacak bölümü “ayırarak, ayıklamak” gerekmektedir. Bu nedenle söz konusu kelimenin “ele-” fiiliyle ilişkili olabileceğini düşünüyoruz. Kelimenin de “elge-Ø- > elgek+Ø > eleg+Ø > ileg+CI+Ø > ilegçi+Ø” şeklinde gelişme gösterdiğini ihtiyatlı bir ifadeyle söyleyebiliriz.

ilersik, ilersük (T.): Uçkur.

Clauson (1972), kelimenin gelişimini “i-le-rsük” olarak gösterir ve “şalvar uçkuru, bel kemeri” anlamlarını verdiği kelimenin “ilersik, ilersük, ilersik” şekillerini de gösterir. Eren (1999), kelimenin kökünün bilinmediğini ifade etmekle birlikte “-sIk, sUk” ekiyle geliştiğinin belli olduğunu belirtir. Bize göre kelimenin gelişimi “bağlamak” anlamındaki kök fiilden “ī-l-Ar-sIk+Ø > ilersik+Ø”, “ī-l-Ar-sUk+Ø > ilersük+Ø” şeklindedir.

ilGik, ilgük, ilik, ilkek, ilük (T.): Düğme için kumaşa açılan delik.

Kelimenin kökü ile ilgili Clauson (1972) “il- (?il-),” Gülensoy (2011) “takmak, bağlamak” anlamıyla değerlendirdiği “*ıl-” Tietze (2016) ise “il-” şeklini gösterir. Kanaatimize göre, kelime “ī-” (bağlamak) kök fiilinden “ī-l-GUk+Ø > ilgik+Ø” “ī-l-

¹³⁷ Bilgi için ayrıca bkz. Argunşah vd., 2010, s.220.

GUK+Ø > ilgük+Ø”, “ĩ-l-GUK+Ø > ilik+Ø”, “ĩ-l-GAK+Ø > ilkek+Ø”, “ĩ-l-GUK+Ø > illik+Ø”, “ĩ-l-GUK+Ø > ilük+Ø” şeklinde bir gelişme göstermiştir.

ilinti (T.): Teğel.

Kelimenin kökü ile ilgili Clauson (1972) “il- (?i:l-)”, Gülensoy (2011) “takmak, bağlamak” anlamıyla değerlendirdiği “*ıl-”, Tietze (2016) ise “il-” şeklini gösterir. Kanaatimize göre kelime “ĩ-” (bağlamak) kök fiilinden “i-l-(I)n-tI+Ø > ilinti+Ø” şeklinde gelişmiştir.

ilme, ilmek (T.): Teğel; ilmek; düğme; bağ; zincir.

Kelime, “bağlamak” anlamındaki “ĩ-” kök fiilinden, “ĩ-l-mA+Ø > ilme”, “i-l-mAk+Ø > ilmek+Ø” şeklinde gelişmiştir.

im (T.): Elbise; iç donu, don.

Clauson (1972) da kelimeyi “pantolon, don” anlamıyla değerlendirir. Ayazlı (2016) da aynı şekilde, kelimenin hem pantolon hem de don anlamını taşıdığını söyler. Kıpçak Türkçesinde “elbise” anlamıyla da kullanılan kelimenin, anlam genişlemesine uğradığına kanaat getirerek, gelişimini, “pantolon” anlamını göz önünde bulundurarak izah etmeye çalıştık: Pantolon, ayaktan itibaren yukarıya doğru çekilerek giyilen bir kıyafettir. Bize göre kelime, “ü-”¹³⁸ (yükselmek) anlamını taşıyan kökten “-m” eki ile türemiş bir isimdir: “ü-m+Ø > üm+Ø > im+Ø”.

‘imāmA (A.): Sarık.

Ayrıntılı bilgi için *bkz.* → ‘amāme.

ip bükici (T.+T.): Pamuk, keten, yün vs. şeyleri bükerek ip yapan kimse.

Türk dili asıllı kelimelerden oluşmuş tamlamadır: “ip+Ø+Ø bükici+Ø+Ø+Ø”. İlk unsur “ĩ-p+Ø > ip+Ø” şeklinde gelişmiştir. İkinci unsur ise “bü-k-IcI+Ø > bükici+Ø” şeklinde gelişmiştir. Kök fiille ilgili bilgi için *bkz.* → bürüncek.

ipçi (T.): İpçi.

Kelime “ĩ-p+Ø > ip+CI+Ø > ipçi+Ø”.

¹³⁸ Hacıeminoğlu, 1992, s.28.

ip dokuyıcı (T.+T.): Çıkırıkla ip dokuyan kimse.

Türkçe dili asıllı kelimelerden oluşmuş isim tamlamasıdır: “ip+Ø+Ø dokuyıcı+Ø+Ø+Ø”, İlk unsur “ī-p+Ø > ip+Ø”, ikinci unsur ise “tok+I-Ø- > dokı-Ø- > dokı-yIcI+Ø > dokuyıcı+Ø” şeklinde gelişmiştir.

ipek (T.): İpek.

Kelimeyle ilgili olarak Eren (1999), “yip (>ip)+-(e)k küçültme eki” şeklinde bir gelişimi işaret eder. Tietze (2016) “<ip+-ek küçültme eki” izahında bulunur. Bize göre, kelime “ī-” fiil kökünden “ī-p+Ø > ip+Ø > ip+Ak+Ø > ipek+Ø” şeklinde gelişmiştir.¹³⁹

iplicek (T.): İplik, iplik parçası.

Kelimenin gelişimi “ī-” (bağlamak) (Hacıeminoğlu, 2008) fiil kökünden “ī-Ø- > i-p+Ø > ip+Ilk+Ø > iplik+CAk+Ø > iplicek+Ø” şeklinde olmuştur.

iplik işle- (T.+T.): İplik eğirmek.

İsim fiil tamlamasıdır: “iplik+Ø+Ø + işle-Ø-”. İlk unsur, “ī-p+Ø > ip+Ilk+Ø > iplik+Ø” şeklinde gelişmiştir. İkinci unsur için Clauson (1972) “?ış / iş” ifadesine yer verir. Biz kelimenin “ī-” (bağlamak) kök fiilinden “i-ş+IA-Ø- > işle-Ø-” şeklinde gelişmiş olduğunu düşünüyoruz.

ip saracak (T.+T.): İp çıkırığı.

Türk dili asıllı kelimelerden oluşmuş isim tamlamasıdır: “ip+Ø+Ø saracak+Ø+Ø+Ø”. İlk unsur “ī-p+Ø > ip+Ø” şeklinde gelişmiştir. Diğer unsur “saracak” ise “*sar+U-> sar-Ø- > sar-AcAk+Ø > saracak+Ø” şeklinde gelişmiştir.

ip satğuç, ip satıcı (T.+T.): İp satan kimse.

¹³⁹ Hacıeminoğlu (2008), “ī-” (bağlamak) fiil kökünden türemiş kelimelere “ip” kelimesini de örnek olarak verir. İp kelimesinin fiili gerçekleştiren araç olduğunu ifade ederek, -p ekiyle fiilden isim yapıldığını belirtir.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş tamlamanın ilk unsuru “î-p+Ø”, ikinci unsur ise “sa-t-GU-CI+Ø > satğuçı+Ø”; “sa-t-ICI+Ø > satıcı+Ø” şeklinde gelişme göstermiştir.

iri ibrişim-i hâricî (T.+F.+A.): Kaftan veya palto gibi dışa giyilen bir çeşit hafif giysi veya onun kumaşı.

İsim tamlamasıdır. Türk dili asıllı kelime “irig+Ø > iri+Ø” şeklinde gelişme göstermiştir; ibrişim ve hâricî için *bkz.* → ibrişim-i hâricî.

irik (T.): Eğrilmiş ip.

Kelimenin bu şekli ve anlamıyla ilgili bir bilgiye ulaşamadık. Kanaatimize göre kelime “eg-(I)r-Ik+Ø > egrik+Ø > irik+Ø” şeklinde bir gelişme göstermiş olabilir.

iske- (T.): Yün ditmek.

Kelime, Clauson’da (1972) “iske-” şeklinde ve “koparmak” anlamıyla kaydedilmiştir. Kelimenin daha eskiye götürebileceğimiz bir şekline ulaşamadık. Dolayısıyla kök fiil olarak değerlendiriyoruz.

istebrāk (F.): Sırma ile işlenmiş bir çeşit kalın kumaş.

Kelimeyi aldığımız kaynaklarda Arapça kaydıyla yer alan kelime için Kanar (2012), Farsça kökenli olduğunu ve “kalın ipek kumaş” anlamını işaret eder. Kelime, Steingass’ta (2005) “istabraḳ” şekli ve “altınla işlenmiş kalın bir tür ipek kumaş” anlamıyla kaydedilmiştir.

iş- (T.): Eğirmek.

Kelimenin Hacıeminoğlu’nun (2008) işaret ettiği “î-” (bağlamak) fiil kökünden “î-ş-Ø > iş-Ø-” şeklinde geliştiğini düşünüyoruz.¹⁴⁰

iş Don (T.+T.): İçe giyilen giysi.

Türk dili asıllı kelimelerden oluşmuş isim tamlamasıdır: “iş+Ø+Ø + Don + Ø/+IAr”. Tamlama, iç Don+Ø > iş Don+Ø şeklinde birleşik kelime olarak değişmiştir.

¹⁴⁰ Hacıeminoğlu (2008), “î-” kök fiilinden türemiş şekiller arasında il- (bağlamak), in-, iş (eş, dost) ve ip kelimelerini de göstermiştir (s.122).

işim, işyim (T.): Baldıra çekilen potur; iç donu

Kelime “ĩ-ş-(I)m+Ø > işim+Ø ~ işyim+Ø” şeklinde gelişmiştir. Bilgi için *bkz.* → eşim.

işle- (T.): Dokumak.

Kelime “ĩ+ş+Ø > iş+IA-Ø- > işle-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

iş tAn (T.+T.): İç donu.

İsim tamlaması (iş+Ø+Ø + tan + Ø/+IAr; iş+Ø+Ø + ten + Ø/+IAr) şeklinde karşımıza çıkan giyim kuşam ismi “iç ton+Ø > iştton+Ø > iştan+Ø ~ iştten+Ø” şeklinde birleşik kelime olarak değişmiştir.

it- (T.): Süslemek.

Kelime “et-Ø-” ve “it-Ø-” şekillerinde kullanılan bir kök fiildir.

itig (T.): Süs, bezek.

Kelimenin gelişimi “et-Ø- > it-Ø- > it-(I)g+Ø > itig+Ø” şeklinde olmuştur.

itig urın- (T.+T.): Süslenmek.

Türk dili asıllı kelimelerden oluşmuş bu isim fiil tamlamasındaki (itig+Ø+Ø + urın-Ø-) kelimelerin gelişimi “et-Ø-> it-(I)g+Ø > itig+Ø” ; “ur-(I)n-Ø- > urın-Ø-” şeklinde olmuştur.

ittür- (T.): Büktürmek.

Kelime için Clauson (1972) “*it-” (döndürmek) kökünü işaret eder. Biz de kelimenin, “it-dUr-Ø- > ittür-Ø-” şeklinde geliştiğini düşünüyoruz.

iy- (T.): Eğirmek.

Kelime “eg-Ø- > ey-Ø- > iy-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

iyir- (T.): Eğirmek.

Kelime “eg-(I)r-Ø- > eyir-Ø- > iyir-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

iyile- (T.): Deriyi kokuyla güzelleştirmek.

Clauson (1972), “yıd” (koku) anlamına gelen kelimeyi kök olarak gösterir. Şu halde, kelimenin gelişimi “yıd+IA-Ø- > yıdla-Ø- > yıyla-Ø- > ıyla-Ø- > iyle-Ø-” şeklinde olmuştur, diyebiliriz.

iylen- (T.): Deri terbiye edilmek.

Kelimenin gelişimi “yıd+IA-Ø- > yıdla-Ø- > yıyla-Ø- > ıyla-Ø- > iylen-Ø-” şeklinde olmuştur.

izār (A.): Peştamal, belden aşağısı için örtü.

Arapça kökenli bir kelimedir. Kanar (2012) “peştamal gibi belden aşağı giyilen giysi; iffet ve eş, zevce” anlamlarını kaydetmiştir.

izāra (A.): Hulle, vücudu kaplayan kuşaklı bir çeşit düz giysi; pantolon.

Arapça kökenli kelime, Kanar (2012) tarafından “izāre” şeklinde ve “1. Peştamal gibi belden aşağı giyilen giysi. 2. İffet. 3. Eş, zevce.” anlamları ile kaydedilmiştir. Şemsettin Sami’de (2015) “bele bağlanıp bedeninin aşağı tarafını setreden şey, futa, peştamal” anlamıyla kayıtlıdır.

izārlan- (A.+T.): Peştamal takınmak.

Arap dilinden alıntı kelimeye Türkçe ek getirilmesi suretiyle oluşmuştur: “izār+IA-n-Ø- > izārlan-Ø-”.

izlik (T.): Kesilen hayvanın derisinden yapılan Türk çarığı.

Türk dili asıllı kelimedir. Clauson (1972), “ayak izi veya iz’le” bağlantılı olduğu görüşündedir ve “iz” isim kökünü işaret eder. Biz de “iz” isim kökünden türemiş bir kelime olduğunu düşünüyoruz; şu halde ihtiyatlı bir ifadeyle, gelişimi “iz+IIk+Ø > izlik+Ø” şeklinde olmuştur, diyebiliriz.

izzehār (A.): Boya otu.

Kelimenin bu şekline, incelediğimiz sözlüklerde rastlamadık. Kanar’ın (2012), “Mekke ayrığı otu” anlamına gelen ve “izhir” şekliyle kaydettiği kelime olduğunu düşünüyoruz.

kaB (T.): Deriden torba.

Türk dili asıllı kelimedir. Clauson (1972), “kab” maddesinde ele aldığı kelimeye “deri çanta, su kabı, çuval” anlamlarını verir. Gülensoy (2017), “içine sıvı, katı, gaz konulan içi oyuk nesne” anlamı ile değerlendirdiği kelimenin Orta Türkçede hem “ka” hem “kap” şeklinde ve “kap, tulum, çuval, dağarcık” anlamlarıyla kullanıldığını ifade eder. Biz de kelimeyi bu şekliyle kök olarak değerlendiriyoruz.

ḳabā (A.): Kaftan, süslü ve kıymetli elbise; bir kumaş cinsi; zırh içine giyilen içi ipek kıyığı dolu ipek hırka; üstlük, kaftan, libas, cübbe.

Arapçadan alınmış bir kelimedir. Kendi dilinde ḳabā’ şeklinde ve “kaftan, aba, cübbe” anlamlarında kullanılmaktadır (Kanar, 2012).

ḳabāḫe (F.): Hafif giysi.

Farsçadan alıntı bir kelimedir. Steingass (2005), “ḳabāḫey” ve “ḳabāḫe” olarak iki şekilde gösterdiği kelime için “a little tunic”¹⁴¹ anlamını verir.

ḳabā ḳıl- (A.+T.): Cübbe dikmek, elbise yapmak.

Arapça ve Türk dili asıllı kelimeden oluşan isim fiil tamlamasının (ḳabā+Ø+Ø + ḳıl-Ø-) Arapça unsuru, Kanar’da (2012) ḳabā’ şeklinde ve “kaftan, aba, cübbe” anlamlarında yer almaktadır. İkinci unsur olan “ḳıl-” fiiliyle ilgili olarak Gülensoy (2011), “<Altayca: *ḳı-l- ‘yineleme eki’ ” bilgisini verir. Şinasi Tekin (2001), “-l-” ekini¹⁴² değerlendirdiği yazısında, bu ekin geçmişte de günümüzde de “pasiflik” özelliğini kaybettiği yönünde görüş bildirir. Biz de bu fiilin gelişimini “*ḳı-l-Ø- > ḳıl-Ø-” şeklinde gösterebiliriz.

ḳabā-pūṣ (A.+F.): Kaftan, elbise giyinmiş.

Arapça ve Farsça kelimeden oluşmuş tamlamadır.

¹⁴¹ Tunik, Güncel Türkçe Sözlük’te “Pantolon veya etek üzerine giyilen, dizlere kadar inen üst giysisi.” olarak tanımlanmıştır. Türk Dil Kurumu. Türk Dil Kurumu. *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*. <https://sozluk.gov.tr>. E.T. 20/12/2019

¹⁴² Ayrıntılı bilgi için bkz. Şinasi Tekin, 2001, s.208.

ḳabā-yı ‘āriyet (A.+A.): Ödünç elbise.

İki unsuru da Arap dilinden alınmış kelimelerden Arapça kurala göre oluşmuş tamlamadır. Kanar (2012), ilk unsuru “ḳabā” şeklinde ve “kaftan, aba, cübbe” anlamları ile ikinci unsur ise “ ‘āriye, ‘āriyye” şekillerinde ve “eğreti, emanet” anlamları ile değerlendirmiştir.

ḳabçuk (T.): Keten torba, çanta, para kesesi.

Kelimenin gelişimi “ḳab+Ø > ḳab+CUk+Ø > ḳabçuk+Ø” şeklinde olmuştur.

ḳabḳab (A.): Nalın.

Arapça’dan alıntı bir kelimedir. Kanar (2012) kelimenin “ḳabḳāb” şeklini ve “nalın (ayakkabı)” anlamının yanında “yalancı; geveze” anlamlarını da gösterir.

kaburga zırh (Moğ.+F.): Bazı kumaşlara demir halkalar kaplanarak yapılan zırh.

İsim tamlaması şeklinde (kaburga+Ø+Ø + zırh + Ø/+lAr) oluşan bu giyim kuşam isminin iki unsuru da Türk dili asıllı değildir. Tuna (1972), “kaburga” ile ilgili olarak

“Eski ve Orta Türkçede rastlamadığımız bu kelime, morfoloji bakımından kendisi ile karşılaştırılabilecek başka bir şekil olmadığından, Türk dilinde tek başına kalmaktadır. Diğer taraftan Mogol dillerindeki ilgili başka kelimeler yardımı ile kaburga (<kabırğa)nın izahı mümkündür. (...) Buna göre Osm. kaburga < M. kabırğa~kabirka” diyerek kelimenin kökenini izah eder (s.226).

Tamlamanın diğer unsuru olan “zırh”, Steingass’ta (2005) “zara” ya da “zirih” olarak ve askeri koruyan bir kıyafet anlamıyla kayıtlıdır.

ḳaçaç (?): İpekli Çin kumaşı.

Clauson (1972), kelimenin kökeni ile ilgili bir bilgi aktarmaz, muhtemelen alıntı olduğunu ifade eder.

kaḍıg (T.): İkilime dikiş.

Clauson (1972), kök şekil olarak “kadu-” fiilini işaret eder. Buna göre, kelimenin “kadu-Ø- > kadı-Ø- > kadı-ğ+Ø > kaḍıg+Ø” şeklinde geliştiğini söyleyebiliriz.

kağıl- (T.): Seyrekçe dikilmek; teyellenmek.

Kelime ile ilgili olarak Clauson, “kağu-” kökünü işaret eder (Clauson 1972: 601). Şu halde, kelimenin gelişimini “kağu-Ø- > kaçı-l-Ø- > kağıl-Ø-” şeklinde gösterebiliriz.

kağış (T.): Hayvan derisini dilerek yapılmış olan kayış.

Clauson (1972), “kağış” maddesinde ele aldığı kelime için herhangi bir gelişim bilgisi aktarmaz; Karahanlı, Çağatay, Kuman ve Kıpçak Türkçesi dönemlerindeki kullanımlarını gösterir ve Fars dilinde de kullanıldığını ifade eder. Tietze de (2016) “kağış: kayış: dar ve uzun kösele dilimi” dediği kelime için Clauson’a atıfta bulunarak aynı bilgiyi verir. Gülensoy (2011) ise “bağlamak, tutmak veya sıkmak amacıyla kullanılan, dar ve uzun kösele dilimi” şeklinde anlam verdiği “kayış”ı “döndürmek” anlamında olduğunu ifade ettiği *kad- fiiliyle ilişkilendirir ve kelimenin gelişimini OT. <*kağ-(ı)ş” şeklinde gösterir. Clauson (1972) da “*kağ-” şekliyle değerlendirdiği kelimenin temel anlamının “muhtemelen eğilmek veya kendini döndürmek, saygıyla eğilmek veya geri dönmek” olduğunu ifade eder. Bize göre, kelime, itibarî “*ka-” kökünden de gelişmiş olabilir. Hacıeminoğlu (2008), “-d-, -đ-” ile ilgili olarak Eski Türkçe döneminde pekiştirme mahiyetindeki olan ekin, sonraki dönemlerde -đ- ve -y- olarak geliştiğini, “-d-, -đ- ve -y-” ile oluşan yeni şekillerin aslı şeklin yerini aldığını ifade eder. Türk dili asıllı bir şekil olduğunu düşündüğümüz kelimenin gelişimini, ihtiyatlı bir tavırla “*ka-đ-Ø- > *kağ-(I)ş+Ø > kağış+Ø” şeklinde gösterebileceğimizi düşünüyoruz.

kağış- (T.): Seyrekçe dikmekte yardım ve yardım etmek.

Kelime, “kağu-Ø- > kaçı-ş-Ø- > kağış-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

kağışla- (T.): Kayış yapmak.

Kelimenin gelişimini “*ka-đ-Ø- > *kağ-(I)ş+Ø > kağış+Ø > kağış+la-Ø- > kağışla-Ø-” şeklinde gösterebiliriz; “kağış” kelimesi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. → kağış.

kağıt- (T.): Seyrekçe diktirmek.

Kelime, “kağu-Ø- > kaçı-t-Ø- > kağıt-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

kağu- (T.): Seyrekçe dikmek.

Elimizdeki bilgilerle kök fiil olarak değerlendirebileceğimiz bir şekildir.

kafdan, kaftan, kaptan, kavtan (F.): Süslü elbise; elbise.

Bu kelimenin kökeni ile ilgili iki görüş söz konusudur. Tietze (2016), Eyüboğlu (1998) ve Clauson (1972) Farsça kökenli bir kelime olarak kaydetmişlerdir. Clauson (1972), kelimenin erken dönemde Türkçeye alındığını, Türkçede “dış giysi, cübbe” anlamıyla kullanıldığını ve sonraki dönemlerde Türkçedeki şeklin Arap ve Fars diline geçtiğini ifade eder. Gülensoy (2011), Steingass (2005) ve Şemsettin Sami (2015) ise kelimenin Türkçe kökenli olduğu bilgisini verirler. Şemsettin Sami (2015), “Aslı Türkçe olup, haftan suretinde Fârisîye de naklolunmuştur. Ekseriya taltif makamında giydirilen üstlük müzeyyen libas, hilat” açıklamasını yapar. Gülensoy (2011), “*kap+tön” şeklinde oluştuğunu ifade eder. Mevcut bilgilerimizle, kelimenin Türkçe bir şekil olarak gelişimini kesin bir bilgi ile ortaya koyamıyoruz. Dolayısıyla, Fars kökenli olarak değerlendiriyoruz.

kāfğar (?): Safran renginde ipek kumaş.

Clauson (1972), kelimenin bilinmeyen, belki Batı kökenli, bir dilden alıntı olduğunu ifade eder.

kaftanlu (F.+T.): Kaftanı olan.

Kelime, “kaftan+IU+Ø > kaftanlu+Ø” şeklinde gelişmiştir, “kaftan” ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. → kaptan.

kaķum (F.): Kuzey bölgelerinde bulunan sansar ve gelinciğe benzer, boz ve siyah kuyruklu, kürkü pek makbul bir hayvan.

Fars dilinden alınmış kelimeyi Steingass (2005) “kāķum” şeklinde ve “as kürkü” anlamı ile kaydetmiştir.

kālā, kāle (F.): İpek kumaş; kumaş.

Fars dilinden alıntı kelime, Steingass'ta (2005) “kālā” şeklinde ve “ipek kumaş” anlamının yanı sıra, “genel olarak her türlü ev eşyası” vb. anlamları ile de kaydedilmiştir.

kalabak (T.): Külâh, kalpak; taç.

Bir tür baş giyimini ifade eden, “kalabak” şekliyle Eski Oğuz Türkçesi, “çalbağ, çalpağ ve çalpak” şekliyle ise Çağatay Türkçesi döneminde karşımıza çıkan kelimenin gelişimi ile ilgili olarak ulaşılan bilgiler şöyledir: Gülensoy (2011), “hasır otundan örülen şapka” anlamını verdiği kalabak kelimesi için “kabalak” maddesine gönderme yapar ve “bir tür başlık” ve “kepenek” anlamlarında da kullanılan kelime için <*kap+alak gelişimini gösterir. Gülensoy, “kalpak” kelimesine de “kürk veya kumaştan yapılmış başlık” anlamını verir, kelimenin kök ve gelişimi için görüşleri ise şöyledir: “<?* kap ‘kap, tulum, çuval’ (DLT) +ğak+lık [< kapaklık > *kapalık > *kapalak > *kalapak > kalpak]” (Gülensoy, 2011). Eren’e (1999) göre kelime “kalıp+-(a)k” şeklinde gelişme göstermiştir. Tietze (2016) de kelimeyi “kabalak/kalabak” maddesinde “çoban başlığı, serpuş” anlamı ile inceler ve köken ve gelişim bilgisi vermez. Elimizdeki bilgilerle kelimenin gelişimini “kalıp+Ak+Ø > kalıpak+Ø > kalpak+Ø > kalabak+Ø” şeklinde gösterebiliriz.

kalağlığ (T.): Zırhlı, örtülü.

Clauson, “kala-” şeklinde gösterdiği fiilin anlamını “yığmak” olarak kaydeder; ancak kök şekli ortaya koyacak bir bilgi vermez (Clauson, 1972). Elimizdeki bilgilerle kelimenin gelişimini “kala-ğ+IIğ+Ø > kalağlığ+Ø” şeklinde gösterebiliriz.

kalat- (T.): Elbise vb. sardırmak, kutuya koymak.

Anlamını Ercilasun-Akkoyunlu (2014) yayınından aldığımız kelime için Clauson (1972), “kala-” fiilini işaret eder. Dolayısıyla kelimenin “kala-t-Ø- > kalat-Ø-” şeklinde geliştiğini söyleyebiliriz.

kalçm (İt.): Çoraba geçirilmek üzere terlik biçiminde ince sahtiyenden dikilmiş giyecek.

Tietze (2016) “kıl çoban çorabı; yün ya da tiftikten yapılmış erkek çorabı; avcı çizmesi” anlamlarıyla açıkladığı kelimenin İtalyanca kökenli olduğunu ifade eder Eyüboğlu (1998) da kelimenin kökenini İtalyanca olarak belirler. Bize göre de sadece Eski Oğuz Türkçesi döneminde karşılaştığımız kelimenin alıntı olma ihtimali yüksektir.

kaldra- (T.): Elbise vb. hışırdamak.

Anlamını Ercilasun-Akkoyunlu (2014) yayınından aldığımız kelime “*kaldur+A-Ø- > kaldra-Ø-” şeklinde gelişmiştir. Ayrıntılı bilgi için *bkz.* → kaldruğa / kaldurga.

kaldruğa ~ kaldurga: Hışırtılı elbise.

Anlamını Ercilasun-Akkoyunlu yayınından (2014) aldığımız kelime için Clauson (1972), “*kaldra-” fiilini ve “*kaldur” ismini işaret eder. Bu fiilin daha eski şeklini ortaya koyacak bir bilgiye sahip olmadığımız için kanaatimize göre, kelimenin gelişimi “*kaldur+A-Ø- > kaldra-Ø- > kaldra-gU+Ø > kaldragu+Ø”; “*kaldur+GA+Ø > kaldurga+Ø” şeklinde olmuştur.

kalemlü futa (A.+F.): Çizgili peştamal.

Arapça ve Farsça kökenli kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “kalemlü+Ø+Ø + futa + Ø/+lAr”. Steingass (2005), Farsça unsurun “fūtaṭ” şeklini ve “çizgili Hint kumaşından yapılan bir tür pantolon; bez; banyo sonrası sarınılan örtü” anlamlarını işaret eder. Arapça kelime, Kanar (2012) tarafından aynı şekilde ve “kalem” anlamının yanı sıra “makas, yazı, stil, kumar oku” vb. anlamlar ile değerlendirilmiştir.

kalevre (?): Bir çeşit ayakkabı.

Tietze (2016) kelimeyi “karevle/kalevle/kalevre/kanevra” şekilleriyle ve “ökçesiz ayakkabı, yemeni” anlamıyla kaydeder ve P.Skok’tan alıntı ile “menşei belli olmayan bir Balkan kelimesi” bilgisini aktarır.

kalın (T.): Sık dokunmuş, ipekten yapılmış kalın ton.

Kelimenin gelişimini ortaya koyacak bilgiye ulaşamadık.

kalın barçın (T.+?): Sık dokunmuş, kalın ipek kumaş.

Türk dili asıllı kelime ile kökenini bilmediğimiz kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “kalın+Ø+Ø + barçın + Ø/+lAr”.

kalın böz (T.+T.): Kaba ve kalın kumaş.

Türk dili asıllı kelimelerden oluşmuş isim tamlamasıdır: “kalın+Ø+Ø + böz + Ø/+lAr”.

İlk unsurun gelişimini Gülensoy (2011) “kalın > kalın > kalın” şeklinde gösterir. İkinci unsur ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. → bez.

kalın kêmhā (T.+F.): Kalın ipek kumaş.

Farsça ve Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “kalın+Ø+Ø + kêmhā + Ø/+lAr”.

kalkān (Moğ.): Savaş kıyafeti.

Moğolca kökenli bir kelimedir. Tuna (1976), kelimenin Türk dili morfoloji kanunları ile açıklanamadığını; ancak Moğol dilindeki şekillerle çözümlenebildiğini ifade eder.

kalpaĠ (T.): Bir tür baş giysisi; Tatarların giydiği, keçeden yapılan başlık.

Kelimenin gelişimi “kalıp+Ak > kalıpak+Ø > kalpaĠ+Ø” şeklindedir. Bilgi için bkz. → kalabak.

kām (?): Kendir.

Kelimenin bu şekil ve anlamıyla ilgili bir bilgiye ulaşamadık.

kamdu (Çin.): Dört arşın boyunda, bir karış eninde bir bez parçasıdır. Üzerine Uygur hanının mührü basılıp alışverişte para yerine kullanılır. Bu bez eskirse her yedi senede bir yamanır, sonra yıkanır, yeniden üzerine mühür vurulur.

Clauson (1972), kelimenin Çince'den geçtiğine şüphe yoktur, der (s.626).

kāmīş (A.): Gömlek, vücudun üst kısmına giyilen ince, kollu, yakalı giysi.

Arapça kökenli kelime, Kanar'da (2012) “kāmīş” şeklinde ve “gömlek, mintan” anlamının yanı sıra, “bitki zarı, rahim zarı” anlamlarıyla da değerlendirilmiştir.

kāmķı (?): Pamuklu kumaş ölçüsü.

Kelimenin bu şekli ve anlamını içeren herhangi bir bilgiye ulaşamadık.

kandır (T.): Soyulduktan sonra etin tabaklanmaya uygun derisinin adı.

Clauson (1972), kelimenin anlamını göstermiş; ancak herhangi bir gelişim bilgisi vermemiştir. Gelişimi izaha muhtaç Türkçe kelimelerden biridir.

kağalduruk (T.): Bir tür zırh.

Özönder (1996), Türk dili asıllı bir şekil olan kelimenin “kağal” (bir nev’i zırh) kelimesinden gelişmiş olduğunu ifade eder. Buna göre biz de kelimenin gelişimini ihtiyatlı bir ifadeyle, “kağal+dUrUk+Ø > kağalduruk+Ø” şeklinde kaydediyoruz.

kañtura (F.?): Palto gibi bir giyecek.

Tezcan (2008), kelimenin Farsça “kandūra”nın Türkçeleşmiş şekli olabileceğini ifade eder.¹⁴³ Bu bilginin dışında, kelimenin kökeni ile ilgili tatmin edici bir bilgiye ulaşamadık.

kapama (T.): Pamuklu hırka; astarlı kaftan.

Kök fiil bize göre “kap-”tır. Gelişimi de “kap-A-mA+Ø > kapama+Ø” şeklinde olmuştur.

kapçuk (T.): Keten torba, çanta, para kesesi.

Kelimenin gelişimi “kab+Ø > kap+Ø > kap+CUk+Ø > kapçuk+Ø” şeklinde olmuştur.

kaptı (T.): Makas.

Clauson (1972), kelimenin muhtemelen alıntı olduğunu; Doerfer’e atfen, makul bir Çince köken de önerilmediğini ifade eder. Ünal (2016) kelimenin Türkçe kökenli olduğu görüşünü ortaya koyar.¹⁴⁴ Ünal’ın aktardığı bilgilerden hareketle kelimenin gelişimini ihtiyatlı bir tavırla “kap-Ø- > kap-DI+Ø > kaptı+Ø” şeklinde gösterebiliriz.

kapuç (T.): Kese.

¹⁴³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Tezcan, 2008, s.239-240-241.

¹⁴⁴ Ünal’ın kelimeyle ilgili ayrıntılı izahı için bkz. → Ünal 2016, s.467-468.

Kelime “kab+Ø > kap+Ø > kap+(U)ç+Ø > kapuç+Ø” şeklinde gelişmiştir.

karalara gir- (T.+T.): Siyahlara bürünmek; matem elbisesi giymek.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş bir tamlamadır: “kara+Ø+lar+Ø+a + gir-Ø-”. İkinci unsur “kir-Ø- > gir-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

karalu göklü (T.+T.): Yas kıyafeti giymiş.

Kelimelerin gelişimi “kara+IU+Ø > karalu+Ø; “kök+Ø > gök+IU+Ø > göklü+Ø” şeklindedir.

kara teyin (T.+T.): Kara sincap.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “kara+Ø+Ø + teyin + Ø/+lAr”. Clauson (1972), “kara” şeklinde gösterdiği kelimenin, önce fizikî bir özelliği gösteren, daha sonra, sıradan olanı göstermekte kullanılan bir kelime olduğunu ifade eder. Ünal (2016), kelimenin ses ve anlam açısından kesin denk bir şekilde Moğolcaya (kar-a) geçtiğini belirtir. Tamlamanın ikinci unsuruyla ilgili kök ve gelişim bilgisine ulaşamadık.

kara ton (T.+T.): Yasta iken giyilen giysi.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “kara+Ø+Ø + ton + Ø/+lAr”. İlk unsur kök kelime olarak değerlendiriyoruz. İkinci unsur olan ton için *bkz.* → ton.

karaza-ton (?+T.): Rahip elbisesi, papaz giyeceği.

İsim tamlaması şeklinde kurulu (karaza+Ø+Ø + ton + Ø/+lAr) bu giyim kuşam ismiyle ilgili, incelediğimiz kaynaklarda açıklayıcı bir bilgiye rastlamadık. Kelimenin kullanımı ve gelişimini, saptayabildiğimiz kadarıyla, tarihî dönemler içinde takip edemediğimiz için, farklı bir dilden alınmış olma ihtimalini de göz önünde bulundurmak gerektiğini düşünüyoruz. Ton kelimesi ile ilgili bilgi için *bkz.* → ton.

karbıçı (Moğ.): Zırh yeni.

Moğol dilinden alıntı kelimedir.

ğardaş ған (T.+T.): Hekimlikte ve boyacılıkta kullanılan bir tür sakız.

Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “ğardaş+Ø+Ø ған+Ø+ı+Ø”.

ğarı (T.): Bez ölçülen arşın.

Türk dili asıllı kelime ile ilgili olarak Clauson (1972), “*kar-” eyleminden türemiş olabileceğini, temel anlamının da “kolun dirsek ve bilek arasındaki kısım” olduğunu ifade eder. Şu halde, kelimenin gelişimini “*kar-Ø-I+Ø > ğarı” şeklinde gösterebiliriz.

karıla- (T.): Arşınlamak, ölçmek.

Kelime “*kar-I+ıA-Ø- > karıla-Ø-” şeklinde gelişmiştir. Kök kelimeyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. → ğarı.

karılat- (T.): Karışlamak, ölçmek.

Kelimenin gelişimi “*kar-I+ıA-t-Ø- > karılat-Ø-” şeklinde olmuştur. Kök kelimeyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. → ğarı.

ğarın bağı (?+T.): Kemer.

İsim tamlaması şeklinde oluşan bir giyim kuşam ismidir: “ğarın+Ø+Ø bağı+Ø+ı+Ø. Eren (1999), Eski Türkçeden itibaren kullanılan “ğarın” kelimesinin kökenini “bilmiyoruz” şeklinde ifade eder. Tamlama şeklinde kurulan bu giyim kuşam isminin ikinci unsuru olan “bağı” kelimesinin gelişimi “ba-ğ+Ø > bağı+Ø > bağı” şeklinde olmuştur.

karış (Çin.?): Yünlü kumaş.

Clauson (1972), kelimeyle “ğars” isminin kastedildiği yönünde bilgi verir. Bu nedenle bkz. → ğars.

ğarış (T.): Baş parmak ile serçe parmakların uçları arasındaki açıklık.

Kelimenin “*kar-(ı)ş+Ø > ğarış+Ø” şeklinde geliştiğini düşünüyoruz.

karışla- (T.): Karışlamak, ölçmek.

Kelimenin gelişimi “*kar-(I)ş+1A-Ø- > karışla-Ø-” şeklinde olmuştur. Kök kelimeyle ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → *karı*.

karķıl (A.): Kolsuz savaş elbisesi.

Kelimeyi aldığımız eserde, Arapça olduğu ifade edilen kelimenin kendi dilindeki şekli ve anlamıyla ilgili bir bilgiye ulaşamadık.

karķumı (F.): Çiçekli, süslü ipek kumaş.

Fars dilinden alıntı kelime, Steingass’ta (2005) “karķūmī” şeklinde ve “bir çeşit giysi” anlamıyla yer almaktadır.

karluklan- (T.): Karluk kılığına girmek.

Kelime, “karluk+1A-n-Ø- > karluklan-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

ķars (Çin.): Yünden ya da kıldan dokunmuş kumaş; deve veya koyun yününden yapılan elbise.

Clauson (1972), Doerfer’e atfen, kelimenin Farsça kökenli olduğunu ifade eder. Steingass’ta (2005) kelimenin Farsça kökenli olduğuna yönelik bir bilgiye rastlamadık, bu nedenle Çince alıntı olabileceğini düşünüyoruz.

ķarsak, ķarsak, ķarsak (T.): Derisinden güzel kürk yapılan bir hayvan, bozkır tilkisi ve derisi.

Kelimenin gelişimini Gülensoy (2011) “OT. ķarsak (DLT) <*ķār [<kır]+sak” şeklinde gösterir. Ünal (2016), kelimeyi Türkçeden Klasik Moğolcaya ses ve anlam bakımından kesin denk şekilde geçen bir kelime olarak gösterir: “ET ķarsak > KM ķirsa.”. Eren (1999) kelimeyi Moğolcadan alıntı olarak işaret eder. Gelişimi konusunda tatmin edici bir bilgiye ulaşamadığımız kelimeyi elimizdeki bilgilerle Türk dili asıllı olarak kaydediyoruz.

ķarķa- (T.): Karışlamak, ölçmek.

Kelimenin gelişimi “*kar-(I)ş+Ø > karış+A-Ø- > karşı-Ø-” şeklinde olmuştur. Kök kelimeyle ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → *karı*.

karşag (T.): Elbisenin bir karış kadar olan parçası.

Clauson (1972), kelimenin “karşı-” fiilinden geliştiğini ifade eder. Yine Clauson’dan (1972) yararlanarak bahse konu fiilin de “*kar-” ilişkili olduğunu ve gelişiminin de “*kar-(I)ş+A-g+Ø > karşıg+Ø” şeklinde olduğunu söyleyebiliriz. Bilgi için ayrıca *bkz.* → *karı*.

karşat- (T.): Ölçtürmek, karışlatmak.

Kelime “*kar-(I)ş+Ø > karış+A-t-Ø- > karşıt-Ø-” şeklinde olmuştur. Kök kelimeyle ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → *karı*.

karucağ (T.): Bileğe sarılan kılıf.

Clauson (1972), “karı:” maddesinde Çağatay Türkçesinde “kol ve bazu” anlamıyla kullanılan “karı/karu” kelimesine yer verir, bahse konu kelimenin de “*kar-” fiilinden geliştiğini ifade eder. Şu halde, kelimenin gelişimini “*kar-U+CAk+Ø > karucağ+Ø” şeklinde gösterebiliriz.

kaşa (?): İpekten mamul bir elbise.

Kelime ile ilgili herhangi bir bilgiye ulaşamadık.

kaşab (A.): İnce dokunmuş keten; çok ince Mısır astarı.

Arap dilinden alıntı kelime, Kanar’da (2012) aynı şekilde ve “şeker kamışı, sazımsı bitki; inci” vb. anlamlarının yanı sıra, “ince dokunmuş keten bezi” anlamıyla da kaydedilmiştir.

kaşaba (A.): Kadın baş örtüsü, keten ve ipekten dokunmuş bir çeşit kumaş.

Bahşayış Lugati’nden aldığımız Arapça kökenli kelimeyi Kanar (2012), “kaşab” şekli ve farklı anlamlarının yanı sıra “ince dokumalı keten bezi” anlamıyla kaydeder. Tietze

(2016), “Osm. kaşab ‘kıymetli bir kumaş cinsi’ <Ar. kaşab a.m. (İran’da ipekli, Mısır’da brokar)” açıklamasında bulunur.

kāş (F.): Bir cins dokuma.

EDKY’de Farsça olarak kaydedilen kelimeyi Steingass (2005) ve Kanar’ın (2012) sözlüğünde bulamadık.

kaşak (T.): Savaşçıların giydiği kispet kuşağı.

Kelimenin “kavuş-” fiiliyle ilgili olduğunu düşünüyoruz. Bu fiille ilgili olarak Clauson (1972) “bir araya gelmek, birleştirmek” anlamı ile değerlendirdiği “*kav-” kök fiilini işaret eder. Kuşak, iki ucu bir araya getirilerek kullanılan bir giyim kuşam unsuru olduğu için biz de Clauson’un (1972) görüşünden hareketle, kelimenin gelişimini “*kav-(I)ş-Ak+Ø > kaşak+Ø” şeklinde gösterebileceğimizi düşünüyoruz.

katı don (T.+T.): Sert ve kaba kumaştan elbise.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “katı+Ø+Ø + don + Ø/+lAr”. Clauson (1972) kelimenin “kat-” kökünden geliştiği görüşündedir. Biz de kelimenin “kat-(I)ğ+Ø > katı+Ø” olarak geliştiğini düşünüyoruz. İkinci unsur olan don için bkz. → ton.

kaṭīfa (A.): Kadife; ipek, yün ya da pamuktan mamul, parlak ve yumuşak bir kumaş.

Arap dilinden alıntı kelime, Kanar’da (2012) “kaṭīfe” şeklinde ve “kadife” anlamının yanı sıra “horoz ibiği; kadife çiçeği; keçe; saçaklı örtü” anlamlarıyla da yer almaktadır.

katunlan- (?+T.): Han karısı şekline girmek.

Kökenini belirleyemediğiniz kelimeye Türkçe ek getirilmesi ile oluşmuş bir şekildir: “ḥatun+Ø > katun+Ø > katun+lA-nØ- > katunlan-Ø-” şeklinde olmuştur.

katut (T.): Pabuççuların kullandığı çiriş.

Clauson (1972), kelimenin “iki şeyi birbirine karıştırmak, eklemek” anlamlarında kullanılan “kat-” fiilinden geliştiğini düşünmektedir. Biz de kelimenin gelişimini, “kat-(U)t+Ø > katut+Ø” şeklinde gösterebileceğimizi düşünüyoruz.

ķavlķ (T.): Hav temizleyici fırķa (?).

Türk dili asıllı kelimedir. Gelişimi “ķav+llķ+Ø > ķavlķ+Ø” şeklinde olmuştur.

ķaw kuw (T.): Elbisenin dikilirken kırışıp büzülmesi.

Clauson (1972), kelimenin yarı onomatopeik (yansıma) bir kelime olduğu görüşündedir.

ķay (Çin.): Ayakkabı.

Sadece Eski Uygur Türkçesi döneminde karşılaştığımız kelimenin kök ve köken bilgisi ile ilgili bir bilgiye ulaşamadık. Çince den (hai) alıntı olduğunu düşünmekteyiz.

ķayış (T.): Deri kemer; ayakkabı bağı.

Kelimenin gelişimi “*ka-đ-Ø- > *kağ-(I)ş+Ø > kağış+Ø > kayış+Ø” şeklinde olmuştur.

Ayrıntılı bilgi için *bkz.* → kağış.

ķaz (F.): Bükülmemiş ipek.

Farsça kökenli kelime Steingass’ta (2005) “ķaj” şeklinde “az değerli kaba ipek” anlamıyla yer almaktadır.

ķazbaz (?): Bir çeşit çocuk giyeceğı.

Sadece Eski Oğuz Türkçesi döneminde rastladığımız kelime ile ilgili Gülensoy (2011)’dan edindiğimiz bilgiler, kelimenin kökeni ve gelişimini açık bir şekilde ortaya koymamaktadır. Kelimenin ifade ettiğı kıyafetin şekli ve kullanımıyla ilgili bir bilğimiz de mevcut değildir. Gülensoy (2011) ise “çocuk önlüğü” anlamını verdiğı kelimenin gelişimini <ķaz+bağ+ı” şeklinde gösterir.

ķazıl (A.): Kıldan yapılmış ip.

Arap dilinden alıntı bir kelimedir. Eren (1999), kelimeye “keçi kılından yapılmış sicim, ip” anlamını vermiş ve köken olarak Arapçayı işaret etmiştir: <Ar. ğazl. Kelime Kanar’da (2012) “ğazl” şeklinde ve “bükülmüş ip” anlamında yer almaktadır.

kāzir, kāzur (F.): Dokuma yapan; bez ağartan.

Bilgi için *bkz.* → *gāzur*.

ḳazzāz (A.): İpekçi.

Arap dilinden alıntı kelime, Kanar'da (2012) aynı şekil ve anlamda kayıtlıdır.

ḳazzāzlık (A.+T.): İpek işleyen ve satan.

Arapça kökenli “ḳazzāz” ismine Türkçe ek getirilmesi suretiyle oluşmuştur: “ḳazzāz+llık+Ø > ḳazzāzlık+Ø”.

kebel-, keber- (?): Giyinmek.

Kelime ile ilgili herhangi bir bilgiye ulaşamadık.

keBes, keBeş; keBez (T.) : Börk, kalpak ve başa geçirilen sair; pamuk, yün.

Clauson (1972), kelimeyi “muhtemelen ‘bamuk’ gibi alıntı bir kelime” olarak niteler. Kelimenin Türk dili asıllı ve gelişiminin de “keBe+s+Ø > kebes+Ø”; “keBe+ş+Ø > kebeş+Ø”; “keBe+z+Ø > keBez+Ø” şeklinde olduğunu düşünüyoruz.¹⁴⁵

keçe, kiçe (T.): Keçe, kıldan dokunmuş kaba kumaş.

Gülensoy (2011), kelimenin Türk dili asıllı olduğu görüşündedir ve “Yapağı veya keçi kılının dövülerek; ayakla, kolla ezilerek sıkıştırılmasıyla elde edilen kaba kumaş; kiyiz” anlamıyla değerlendirdiği kelimenin gelişimini “*keç-e” şeklinde gösterir. Eren (1999) ve Tietze (2016) ise kelimenin kökeninin bilinmediği yönünde görüş bildirirler. Usmanova (2011), kelimenin keçi yününden yapılmış kumaş anlamı ile değerlendirildiğinde “*keçi” kökünden geldiğinin söylenebileceğini ifade eder. Kökünü tam olarak belirleyemediğimiz kelimenin Türk dili asıllı olduğunu söyleyebiliriz.

keçeci (T.): Keçe yapan yahut satan.

Türk dili asıllı olan; ancak kök ve gelişimini belirleyemediğimiz “keçe” kelimesi ile ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → keçe. Bahse konu kelime de “keçe+CI+Ø > keçeci+Ø” şeklinde gelişmiştir.

keçkün (T.): Kadının üst abası.

¹⁴⁵ Bilgi için ayrıca *bkz.* → Usmanova, 2011, s.19-20.

Kelimeyle ilgili herhangi bir kök ve köken bilgisine ulaşamadık; ancak “keç-GUn+Ø > keçkün+Ø” şeklinde geliştiğini ihtiyatlı bir ifadeyle söyleyebiliriz.

ked-, keç- (T.): Giymek.

Bize göre de kelimenin gelişimi “ke-Ø- > keç-Ø- > key-Ø- > gey-Ø- > giy-Ø- ” “ke-Ø- > keç-Ø- ” şeklinde olmuştur.

keğdür- (T.): Giydirmek.

Kelime, “ke-Ø- > keç-Ø- > keç-DUr-Ø- > keğdür-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

kedgü, keğgü (T.): Elbise, giyilecek nesne.

Kelimenin gelişimi “ke-Ø- > ke-d-Ø- > ked-GU+Ø > kedgü+Ø”, “ke-Ø- > ke-đ-Ø- > keç-GU+Ø > keğgü+Ø” şeklinde olmuştur.

keğgülük (T.): Giyecek.

Kelime, “ke-” fiilinden türetilmiştir. Gelişimi de “ke-Ø- > ke-đ-Ø- > keç-GU+lUk+Ø > keğgülük+Ø” şeklinde olmuştur.

keğgü nirse (T.+T.): Giyim eşyası.

Her iki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “keğgü+Ø+Ø + nirse + Ø/+lAr”. Kelimelerin gelişimi: “ke-Ø- > ke-đ-Ø- > keç-GU+Ø > keğgü”; “ne+Ø + er-sA+Ø > nirse+Ø” şeklinde olmuştur.

kedgür- (T.): Giymek.

Kelime, “ke-Ø- > keç-Ø- > ked-gUr-Ø- > kedgür-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

keğigle- (T.): Örtünmek, gizlenmek.

Kelime “ke-Ø- > keç-Ø- > keç-(I)g+Ø > keğig+IA-Ø- > keğigle-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

keçik etük (T.+T.): Giyilmiş, giyili etük.

İsim tamlaması (keçik+Ø+Ø + etük + Ø/+lAr) şeklinde oluşan giyim kuşam isminin ilk unsuru “ke-Ø- > ke-đ-Ø- > keç-(I)k+Ø > keçik+Ø” şeklinde gelişmiştir. İkinci unsurla ilgili kök ve gelişim bilgisine ulaşamadık.

keğil- (T.): Giyinmek, giydirilmek.

Kelime, “ke-Ø- > ke-đ-Ø- > keç-(I)l-Ø > keğil-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

kedim, keğim, keğim (T.): Giyim, giyecek, zırh.

Erdal (1991), -(X)m ekini izahında “kād-im” şeklinde bir değerlendirme yaparak, bahse konu kelimenin “ton” ile bir arada kullanıldığını belirtmiştir. Bize göre, Türkçe kökenli kelimenin gelişimi “ke-Ø- > ke-d-Ø- > ked-(I)m+Ø, keç-(I)m+Ø, keç-(I)m+Ø > kedim+Ø, keğim+Ø, keğim+Ø” şeklinde olmuştur.

keğim etmek (T.+T.): Elbise, giyim kuşam.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “kedim+Ø+Ø + etmek + Ø/+lAr”. Tamlamayı oluşturan kelimelerin gelişimi: “ke-Ø- > ke-đ-Ø- > keç-(I)m+Ø > kedim+Ø”; “et-mAk+Ø > etmek+Ø” şeklinde olmuştur.

kedimlig (T.): Giyimli kuşamlı.

Kelime “ke-Ø- > keç-Ø- > ked-(I)m+llg+Ø > kedimlig+Ø” şeklinde gelişmiştir.

keğindi ton (T.+T.): Çok giyilen elbise.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: keğindi+Ø+Ø + ton + Ø/+lAr”. İlk unsurun gelişimi “ke-Ø- > ke-đ-Ø- > keç-(I)n-DI+Ø > keğindi+Ø” şeklinde olmuştur. İkinci unsur ise “to-n+Ø > ton+Ø” şeklinde gelişmiştir, ayrıntılı bilgi için bkz. → ton.

keğröl- (T.): Giyilmek.

Kelime, “ke-Ø- > keç-Ø- > keç-(U)r-Ø- > kedr-(U)l-Ø- > keğröl-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

keğrüş- (T.): Birbirine giydirmek.

Kelime, “ke-Ø- > keç-Ø- > keç-(U)r-Ø- > kedür-(U)ş-Ø- > keğrüş-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

kedük, keğük (T.): Yağmurluk; tulganın altına giyilen, tüyden yapılmış takke.

Türk dili asıllı bir kelimedir. Gelişimi, “ke-Ø- > ked-Ø- > ked-Uk+Ø > kedük+Ø / keğük+Ø” şeklinde olmuştur. Clauson (1972), kök olarak “ked-” fiilini işaret eder ve “kedük/keğük” ün anlamını “keçe başlık, tüyden yapılmış başlık” olarak belirler.

keğüklüg (T.): Yağmurluk sahibi.

Kelime “ke-Ø- > keç-Ø- > keç-Uk+IUg+Ø > keğüklüg+Ø” şeklinde gelişmiştir.

kedüklük kidiz (T.+T.): Yağmurluk yapmak için hazırlanmış keçe.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “kedüklük + kidiz + Ø/+lAr”. İlk unsur, “ke-Ø- > ke-d-Ø- > keç-Ø- > ked-Uk+Ø > kedük+IUk+Ø > kedüklük+Ø” şeklindedir. İkinci unsuru ise kök kelime olarak değerlendiriyoruz.

kedür- (T.): Giydirmek, giymek.

Kelime, “ke-Ø- > ked-Ø- > ked-(U)r-Ø- > kedür-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

keğürse- (T.): Giydirmek istemek.

Kelime, “ke-Ø- > keç-Ø- > keç-(U)r-sA-Ø- > keğürse-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

keğüt (T.): Giyecek, hil‘at; gelin ile güveyin hısımlarına armağan olarak giydirdikleri elbise.

Türk dili asıllı bir kelimedir. Kelimenin gelişimi “ke-Ø- > keç-(U)t+Ø > keğüt+Ø” şeklinde olmuştur.

keğüz- (T.): Giydirmek.

Kelime, “ke-Ø- > keç-Ø- > keç-(U)z-Ø- > keğüz-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

kef, kefen, kefin (A.): Kefen, ölü sarılan bez.

Arapçadan alıntı olan kelime, Kanar’da (2012) “kefen” şeklinde ve Türk dilindeki anlamıyla kayıtlıdır.

kefen kııl- (A.+T.): Kefenlemek, kefene sarmak.

Arapça ve Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim fiil tamlamasıdır: “kefen+Ø+Ø + kııl-Ø-”. İkinci unsur “kııl-Ø- > kııl-Ø-” şeklinde gelişmiştir, bu fiille ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → kıaba kııl-.

kefenle- (A.+T.): Kefene sarmak.

Arap dilinden alıntı kelimeye Türkçe ek getirilerek oluşmuş bir şekildir: “kefen+IA-Ø- > kefenle-Ø-”.

kefenliG (A.+T.): Kefene sarılmış; kefen olarak kullanılabilen bez.

Arapça kökenli kelimeye, Türkçe ek getirilmesi suretiyle oluşmuştur: “kefen+IIG+Ø > kefenliG+Ø”.

kefen şar-, kefin şar- (A.+T.): Kefenlemek.

Arapça ve Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim fiil tamlamasıdır: “kefen+Ø+Ø + şar-Ø- / kefin+Ø+Ø + şar-Ø-”. İkinci unsur “*sar+U-Ø- > sar-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

kefensüz (A.+T.): Kefenlenmemiş.

Arap dilinden alıntı kelimeye, Türkçe ek getirilmesi suretiyle oluşmuştur: “kefen+sUz+Ø > kefensüz+Ø”.

kefişker (F.): Lastik ayakkabı yapıcısı.

Farsça kökenli kelime, Steingass'ta (2005) “kafşgar” şeklinde ve “ayakkabı satıcısı, ayakkabı imalatçısı” anlamlarında yer almaktadır.

kefş, kevş (F.): Ayakkabı.

Farsçadan alıntı bir kelimedir. Steingass (2005) kelimeyi “kafş” şeklinde ve “ayakkabı, terlik” anlamları ile değerlendirir.

kefye (A.): Takke, kep.

Arapçadan alıntı kelimeyi, Kanar (2012), “keffiyeye” şekli ve “Arap erkeklerinin omuzlara kadar inen başlığı” anlamının yanı sıra “küfiyye” şekli ve “başa sarılan şal” anlamıyla da değerlendirir.

keleB (F.): İp, iplik yumağı; bükülmüş iplik kangalı; çile.

Farsçadan alıntı kelime, Steingass'ta (2005) “kalāba” şeklinde ve “işlenmemiş iplik, ham iplik, iplik, iplik yumağı, yumak” anlamlarıyla yer almaktadır.

kelim (F.): Kilim, pılıpırtı.

Karahanlı Türkçesi döneminde karşılaştığımız bu kelime Farsça kökenlidir. Steingass (2005), kelimeyle ilgili “gilīm” şeklini ve “keçi kılından ya da yününden yapılmış bir giysi”, “halı, kilim” ve “battaniye” anlamlarını kaydeder.

kelimlik (F.+T.): Kılık kıyafet, elbise.

Farsça kökenli gilīm, Türkçe bir ek vasıtasıyla “kelim+lik+Ø > kelimlik+Ø” şeklinde gelişme göstermiştir.

kemek (?): Pamuktan yapılmış çubuklu ve nakışlı bir dokuma; bundan bürgü yapılır, Kıpçaklar yağmurluk yaparlar.

Clauson (1972), kelimenin muhtemelen alıntı olduğu görüşündedir. Ögel (1985), kemek'in Kıpçak kumaşı olduğunu; adını Kimek Türklerinden almış olabileceğini ifade eder.

kemend (F.): Örtü.

Farsça kökenli bir kelimedir. Steingass (2005), kelimeyi “kamand” şeklinde ve “yular, ilmik, düğüm” anlamları ile değerlendirir.

kemer (F.): Kemer.

Farsça kökenli kelime, Steingass'ta (2005) “kamar” şeklinde ve “kemer” anlamının yanı sıra “herhangi bir şeyin ortası; bel; dağın ortası” gibi anlamlar ile yer almıştır.

kemer-bend (F.+F.): Kemer bağı.

İki unsuru da Farsça kelimelerden, Farsça kurala göre oluşmuş tamlama, Steingass'ta (2005) “kamar-band” şeklinde ve “kemer” anlamı ile kayıtlıdır.

kemer-beste (F.+F.): Kemer bağlamış.

Steingass (2005), “kamar-basta” şeklinde ve “hazır; hizmetçi” anlamlarında kaydetmiştir.

kemhā (F.): İpek kumaş.

Fars dilinden alıntı kelime, Steingass'ta (2005) kamhā ve kimhā şekillerinde ve “tek renk şam ipeği” ve “farklı renklerde şam ipeği” anlamlarıyla yer almaktadır. Eren (1999), kelimenin Çin dilinden Farsçaya geçtiğini ifade eder.

kēmhā toḡuḡuḡı (F.+T.): İpekli kadife dokuyucu.

Farsça ve Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “kēmhā+Ø+Ø toḡuḡuḡı+Ø+Ø+Ø”. Farsça unsur için *bkz.* → kemhā. İkinci unsurun gelişimi ise “tok+U-Ø- > toḡu-GU+CI+Ø > toḡuḡuḡı+Ø” şeklinde olmuştur.

kenār (F.): Elbise kenarı veya çevresi.

Fars dilinden alıntı kelime, Steingass'ta (2005) “kanār/kinār” şeklinde ve “taraf, kıyı, sahil, tuğla” vb. anlamlar ile yer almaktadır.

kençeklen- (T.): Kençek kılığına girmek.

Kelime “kençek+IA-n-Ø- > kençeklen-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

kendeş (?): Yaşmak.

Harezmi Türkçesi döneminde karşılaştığımız kelimenin kökeni ve yapısıyla ilgili, incelediğimiz kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlayamadık.

kenDir (?): Kenevir; kenevirden yapılmış sicim, kınnap.

Kökenini belirleyemediğimiz kelimelerden biridir.

kendirsi (?): Keten bezi; kumaş parçası.

Kökenini belirleyemediğimiz “kendir” kelimesine Türkçe ek getirilmesi suretiyle oluşmuş bir şekil olduğunu düşünüyoruz: “kendir+sI+Ø > kendirsi+Ø”.

kenevir (Yun.): Kenevir, kendirgillerden, sapındaki liflerden halat, çuval vb. kaba örgüler yapılan, iki evcikli bir bitki, kendir.¹⁴⁶

Yunan dilinden alınmış bir kelimedir.

kenzi (Çin.): Kırmızı, sarı, yeşil gibi birtakım renkleri olan bir Çin dokuması.

Clauson (1972), kelimenin Çince alıntı olduğuna şüphe olmadığını ifade eder.

kepenek, keypenek (T.): Keçeden yağmurluk; kalın üst giysisi; keçeden yapılan kolsuz çoban yağmurluğu; omuzlara alınan dikişsiz, kolsuz giysi.

Kelimeyle ilgili olarak Gülensoy (2011), “çobanların omuzlarına aldıkları dikişsiz, kolsuz, keçeden üstlük” anlamıyla “<*kap+a-n-(a)k” gelişimini işaret eder. Eyüboğlu (1998), Farsça “kipenek” ifadesini kullansa da kelimenin Türkçe olduğunu; ancak kanıtlayamadığımızı belirtir. Kelimenin kökü olarak düşünülen “kebe/kepe” kelimesiyle ilgili görüşler ise şöyledir: Tietze (2016), kebe için “kaba kumaştan yapılmış ceket, palto, aba; yünden örülmüş kalın kilim; keçe” anlamıyla birlikte, Räsänen’den alıntı yaparak, Räsänen’in kepenek kelimesini “kebe”ye bağlamak istediğini; ancak iki kelime arasındaki ilişki için bilgi vermediğini aktarır. Eyüboğlu (1998), kebe için Rumca “kapa” yı kök olarak düşünür ve Çuvaş Türkçesinde “kepe” Türkçede “keçe” izahında bulunur. Eren (1999) köken olarak Rumcayı gösterir. Räsänen’in kebe ve kepenek bağlantısıyla ilgili ifadesini düşündürücü olarak niteleyen Eren (1999), ağızlarda kullanılan “kaba” (kebe, yağmurluk) biçiminin doğrudan doğruya Arapçadan geçtiğini ifade eder. Usmanova (2011), “*kebenek/*köbenek” şekilleriyle değerlendirdiği kelimenin etimolojisi için şu öneride bulunur: “kepe/köpe+-nek”. Usmanova (2011), kelimenin teşkilinde yer alan “+nek” için “-lek” ekinin fonetik varyantı olduğunu ve giysi isimleri yaptığını ifade eder. Bu bilgilerden yola çıkarak kelimenin gelişimini “kepe+lAk+Ø > kepelek+Ø > kepenek+Ø”; “kepe+lAk+Ø > kepelek+Ø > kepenek+Ø > keypenek+Ø” şeklinde gösterebileceğimizi düşünüyoruz.

¹⁴⁶ Türk Dil Kurumu. *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*. <https://sozluk.gov.tr>. E.T. 07/08/2020

kepkep (T.): Ayakkabıların altına çakılan ufak demir çivi.

Tietze (2016), kelimenin ses taklidi tabirlerden biri olduğunu düşünmektedir.

kerim (T.): Nakışlı kumaş.

Kaşgarlı'da “bir tür duvar kaplaması” anlamıyla kayıtlı kelimenin “nakışlı kumaş” olarak tanımını Ercilasun-Akkoyunlu (2014) yayınından aldık. Kelimeyi Kaşgarlı'nın işaret ettiği anlamla değerlendiren Clauson (1972), “ker-” kökünü işaret eder. Biz, kelimenin aynı kökten gelişmiş olabileceğini düşünüyoruz, dolayısıyla kelimenin gelişimini “ker-(I)m+Ø > kerim” şeklinde gösterebiliriz.

kerkü (T.): Üzerinde bir şey dokunan tezgâh.

Türk dili asıllı kelime, bize göre ker- (ger-) fiilinden gelişmiştir: “ker-GU+Ø > kergü+Ø”.

késken yün (T.+T.): Kırkılmış yün.

Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “késken+Ø+Ø + yün + Ø/+IAr”. Tamlayan “kés-GAn+Ø > késken+Ø” şeklinde gelişmiştir. İkinci unsur ise kök kelimedir.

kesürgü (T.): Dağarcık, deriden yapılmış torba.

Türk dili asıllı kelimenin gelişimi “kes-(U)r-GU+Ø > kesürgü+Ø” şeklinde olmuştur.

ket- (T.): Giymek.

Kelimenin “ke-Ø- > keç-Ø- > ket-Ø-” şeklinde geliştiğini düşünüyoruz.

ketān, keten, kettān (A.): Keten bezi, keten liflerinden yapılmış dokuma.

Kelime, Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük'te “Ketengillerden, çiçekleri mavi renkte ve beş taç yapraklı, lifleri dokumacılıkta kullanılan bir bitki; bu bitkinin liflerinden yapılmış (dokuma vb.).”¹⁴⁷ şeklinde iki anlamda değerlendirilmiştir. Köken bakımından Arapçadır ve Kanar (2012) kelimeyi “kettān” şeklinde, “keten; su yosunu, is” anlamlarıyla değerlendirmiştir.

ketān-ı hām (A.+F.): Ham, işlenmemiş keten.

¹⁴⁷ Türk Dil Kurumu. *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*. <https://sozluk.gov.tr>. E.T. 07/08/2020

Arapça ve Farsça kelimedenden oluşmuş bir tamlamadır. Ketān için *bkz.* → ketān vd. Farsça kökenli “hām” Steingass’ta aynı şekilde ve “çiğ; çıplak; ham” anlamları ile kayıtlıdır.

kêter- (T.): Çıkarmak, soyunmak.

Türk dili asıllı kelime, “kêt-Ø- > kêt-Ar-Ø- > kêtter-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

ketün, ketün (A.): Pamuklu kumaştan dikilmiş kaftan.

Kelimenin, kaftan anlamını ve yukarıdaki şeklini içeren bir bilgiye ulaşamadık. Kelime, tanık metinden anladığımız kadarıyla, “pamuk”tan mamul bir kıyafet için kullanılmıştır. Arapça bir kelime olan “kuṭn” kelimesi ile bağlantılı olduğunu düşünüyoruz. Kelime Kanar’da (2012) “kuṭn” şeklinde ve “pamuk” anlamıyla yer almaktadır.

kewşek neṭ (T.+T.): Yumuşak ve gevşek olan her şey, ince elbise vb.

Anlamını Ercilasun-Akkoyunlu (2014) yayınından aldığımız iki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “kewşek+Ø+Ø + neṭ + Ø/+lAr”. Clauson (1972), “kewşek” kelimesini “kevşe-” ten gelişmiş olarak gösterir ve “kewşek neṭ” kullanımına da “yumuşaklığı ve gevşekliğiyle ayırt edilen şeyler; ince elbise” der. Tietze (2016) ise “geṇşe-/gaṇşa-/gevşe-+(i)k” gelişimini işaret eder. Gülensoy (2011), kelimeyi “gevşek” şekli ve anlamıyla değerlendirir ve Orta Türkçe döneminde “kewşek~küwşek” şekillerinde kullanıldığını belirtir. Kelimenin gelişimini de “*kéb-şe-k” şeklinde gösterir. Mevcut bilgilerimizle “kewşek”in daha eski bir şekline ulaşamadık, dolayısıyla “kevşe-k+Ø > kewşek+Ø > kewşek+Ø” şeklinde geliştiğini kaydetmeyi uygun gördük. Diğer unsurun gelişimini Clauson (1972) ise “ne+ṇ” olarak gösterir. Biz de kelimenin gelişimini “ne+ṇ+Ø > neṇ+Ø” şeklinde gösteriyoruz.

key- (T.): Giymek, giyinmek.

Türk dili asıllı kelime “ke-Ø- > keḍ-Ø- > key-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

keydir-, keydür- (T.): Giydirmek.

Kelime, “ke-Ø- > keḍ-Ø- > key-Ø-> key-Dİr-Ø- > keydir-Ø-”; “ke-Ø- > keḍ-Ø- > key-Ø-> key-DUr-Ø- > keydür-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

kèyer (T.): Giyecek.

Kelimenin gelişimi “kè-Ø- > kè-d-Ø- > kèy-Ø- > kèy-Ar+Ø > kèyer+Ø” şeklinde olmuştur.

keyesi (T.): Giysi.

Türk dili asıllı kelimenin gelişimi “ke-Ø- > keḍ-Ø- > key-Ø- > key-AsI+Ø > keyesi+Ø” şeklinde olmuştur.

keygü (T.): Giyecek.

Kelime “ke-Ø- > keḍ-Ø- > key-GU+Ø > keygü+Ø” şeklinde gelişmiştir.

keygülük (T.): Giyecek, elbise.

Kelimenin gelişimi “ke-Ø- > keḍ-Ø- > key-Ø- > key-GU+IUk+Ø > keygülük+Ø” şeklinde olmuştur.

keygür- (T.): Giydirmek.

Kelime “ke-Ø- > keḍ-Ø- > key-Ø-> key-gUr-Ø- > keygür-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

keyil- (T.): Giyilmek.

Kelime, “ke-Ø- > keḍ-Ø- > key-Ø-> key-(I)l-Ø- > keyil-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

keyim (T.): Giyecek, giysi.

Türk dili asıllı kelimenin gelişimi “ke-Ø- > keḍ-Ø- > key-Ø- > key-(I)m+Ø > keyim+Ø” şeklinde olmuştur.

keyin- (T.): Giyinmek.

Kelime, “ke-Ø- > keḍ-Ø- > key-Ø-> key-(I)n-Ø- > keyin-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

keyit (T.): Giysi, elbise.

Kelimenin gelişimi “ke-Ø- > keḍ-Ø- > key-Ø- > key-(I)t+Ø > keyit+Ø” şeklinde olmuştur.

keymek (T.): Elbise.

Türk dili asıllı kelimenin gelişimi “ke-Ø- > keç-Ø- > key-Ø- > key-mAk+Ø > keymek+Ø” şeklinde olmuştur.

keyük (T.): Keçeden yapılan kolsuz çoban yağmurluğu.

Kelimenin gelişimi “ke-Ø- > ked-Ø- > key-Ø- > key-Uk+Ø > keyük+Ø” şeklinde olmuştur.

keyür- (T.): Giydirmek.

Kelime “ke-Ø- > keç-Ø- > key-Ø-> key-(U)r-Ø- > keyür-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

kez- (T.): Giymek.

Kelimenin “ke-Ø- > ke-đ-Ø- > kez-Ø-” şeklinde geliştiğini düşünüyoruz.

kez (F.): İpekli Çin kumaşı.

Fars dilinden alıntı kelime, Steingass’ta (2005) “kaz” şeklinde ve “ham ipek” anlamında yer almaktadır.

kıçaç (?): Dokuma.

İML’de “dokuma” olarak kaydedilen kelimenin Kaşgarlı’da yer alan “kaçaç” ile aynı kelime olduğunu düşünüyoruz: *bkz.* → kaçaç. Kaşgarlı’dan aldığımız kelime, “ipekli Çin kumaşı” anlamıyla değerlendirilmiştir; ancak sınıflamaya dahil ettiğimiz kelimeleri, tanık aldığımız metinlerdeki anlamıyla kaydettiğimiz için “kıçaç”ı “kaynağı belli olmayan kumaş” olarak sınıflamamıza aktardık. Clauson (1972), “kaçaç” ın muhtemelen alıntı bir kelime olduğu bilgisini vermiştir.

kıdıgla- (T.): Kıyı dikmek.

Türk dili asıllı kelime için Clauson (1972), “kıç-” kök fiilini işaret eder. Biz de kelimenin “kıç-Ø- > kıç-(I)ğ+Ø > kıdıg+IA-Ø- > kıdıgla-Ø-” şeklinde bir gelişim gösterdiğini düşünüyoruz.

kıdıgla- (T.): Kıyılanmak.

Kelime, “kıd-” kök fiilinden “kıd-Ø- > kıd-(I)ğ+Ø > kıdıg+IA-n-Ø- > kıdıgılan-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

kıdıgılg bürk (T.+T.): Kendisine kıyılık dikilmiş olan bürk.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır “kıdıgılg+Ø+Ø + bürk + Ø/+IAr”. İlk unsur, “kıd-” fiilinden “kıd-(ı)ğ+IIğ+Ø > kıdıgılg+Ø” şeklinde gelişmiştir. İkinci unsurla ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → bürk.

kıdış- (T.): Kenar dikmekte yardım etmek.

Kelime, “kıd-” kök fiilinden gelişmiştir: “kıd-Ø- > kıd-(I)ş-Ø- > kıdış-Ø-”.

kıdıt- (T.): Kenar diktirmek.

Türk dili asıllı kelime, “kıd-” kök fiilinden “kıd-Ø- > kıd-(I)t-Ø- > kıdıt-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

kıfçaklan-, kıwçaklan- (T.): Kıpçak kılığına girmek.

Kelime “kıfçak+Ø ~ kıwçak+IA-n-Ø- > kıfçaklan-Ø- / kıwçaklan-Ø- > kıfçaklan-Ø-, kıwçaklan-Ø- ” şeklinde gelişmiştir.

kıftı, kıftu, kıptı, kıptu (T.): Makas.

Kelimenin gelişimi “kap-DI+Ø > kaptı > kıftı”, “kap-DI+Ø > kaptı+Ø > kıftı+Ø > kıftu+Ø”; “kap-DI+Ø > kaptı+Ø > kıptı+Ø ~ kıptu+Ø” şeklindedir diyebiliriz.

Kelimeyle ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → kaptı.

kıftıçı (T): Makas yapan yahut satan.

Kelimenin gelişimi “kap-DI+Ø > kıftı+Ø > kıftı+CI+Ø > kıftıçı+Ø” şeklinde olmuştur.

Kelimeyle ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → kaptı.

kıftula- (T.): Sındı ile kırmak.

Clauson (1972) , kelimenin muhtemelen alıntı olduğunu ifade eder. Biz kelimeyi Türkçe kökenli olarak değerlendiriyor ve gelişimini de “kap-DI+Ø > kaptı+Ø > kıftı+Ø > kıftu+Ø > kıftu+IA-Ø- > kıftula-Ø-” şeklinde gösterebileceğimizi düşünüyoruz. Bilgi için ayrıca bkz. → kaptı.

kıl dokıyıcı (T.+T.): Keçi, deve vb. hayvanların kıllarından veya at kuyruğundan kumaş, kilim vs. ören kimse.

Türk dili asıllı kelimelerden oluşmuş tamlamadır: “kıl+Ø+Ø dokıyıcı+Ø+Ø+Ø”. İkinci unsur ise “tok+I-yIcI+Ø > dokıyıcı+Ø” şeklinde gelişmiştir.

kımsand, kimsan, kīmsān, kimsen (Çin.): Altın renginde deri, başlıkları ve kavukları süslemek için kullanılan altın kırıntıları.

Clauson (1972), kelimenin Çince'den alındığı bilgisini verir.

kırgag (T.): Elbisenin yanı, kenarı.

Kelimeyi “kırga:g” şeklinde ele alan Clauson (1972), “*kırga-” kökünden gelişen bir kelime olduğunu, sadece bir kez görüldüğü bilgisini vererek “kırgağlıg” kelimesine dikkat çeker. Elimizdeki bilgilerle kelimenin “kır-(I)g+Ø > kırığ+A-Ø- > kırga-g+Ø > kırgag+Ø” şeklinde geliştiğini düşünüyoruz. Ayrıntılı bilgi için bkz. → kırgağlıg.

kırgağlıg (T.): Kenarlı, kıyılanmış kumaş.

Clauson (1972), kelimeyle ilgili olarak “kırgag” ile ve “kırgag”ın da “kıdığ” ın ikincil şekli olarak görünen, Çağatay Türkçesindeki “kırığ/kırık” ile bağlantısının açık olduğu yönünde bilgi verir.¹⁴⁸ Bu bilgilerden de yararlanarak kelimenin gelişimini, “kır-(I)g+Ø > kırığ+A-Ø- > kırga-g+Ø > kırgag > kırgag+IIg+Ø > kırgağlıg+Ø” şeklinde gösterebiliriz.

kırhlık, kırhalık, kırkılık, kırklık (T.): Davar kırkma makası.

Kelimeyle ilgili olarak, Clauson (1972), “kırk-” kelimesinin kökünü “kır-” (kesmek, koyun ve benzeri) olarak gösterir. Aynı fiil için, Tietze (2016), “kırk-, kırp-, kıp-” “ucundan keserek kısaltmak; (koyunun) tüylerini kesmek” açıklamasını yapar.

¹⁴⁸ Clauson (1972), $\underline{d} > r$ değişikliğinin Türkçede açıkça onaylanmadığını; $\underline{d} > z$ değişiminin bazı Türk dillerinde ve $z > r$ değişiminin de Türkçenin l/r grubunda açık olduğunu ifade eder (s.653).

Gülensoy da (2011) “koyun ve keçinin yününü makasla kesmek” anlamıyla değerlendirdiği fiilin gelişimini “< kır- ‘parçalamak, kırmak’ + -k-” şeklinde gösterir. Şu halde, söz konusu kelime “kır-k-I+IIk+Ø > kırklık+Ø ~ kırhlık+Ø”, “kır-k-I+IIk+Ø > kırhlık+Ø > kırhalık+Ø” “kır-k-I+IIk+Ø > kırklık+Ø” şeklinde gelişmiştir, diyebiliriz.

kırk- (T.): Koyunun yünlerini kesmek.

Türk dili asıllı kelime, “kır-k-Ø- > kırk-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

kırkı- (T.): Kırmak.

Kelime , “kır-k-Ø- > kırkı-Ø-” şeklinde gelişmiştir..

kırkık (T.): Oya.

Kelimenin bu şekliyle ilgili kök ve gelişimini içeren bir bilgiye rastlamadık. Bize göre kelime “kır-k-(I)k+Ø > kırkık+Ø” şeklinde gelişmiştir. Kök kelime ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. → kırklık.

kırkıl- (T.): Kırkılmak.

Kelime “kır-k-Ø- > kırk-I-Ø- > kırkı-I-Ø- > kırkıl-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

kırkış- (T.): Kırmakta yardım etmek.

Kelime “kır-k-Ø- > kırk-I-Ø- > kırkı-ş-Ø- > kırkış-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

kırmaçı (T.): Derici.

Kelimenin gelişimi ile ilgili Clauson (1972) “kıрма” kelimesini işaret eder. Bu kelimenin kökünü de “kır-” (soymak, kazımak) fiili olarak belirler. Bahse konu kelimenin anlamını da “ayakkabıcı, okçu, zanaatkar” vb. olarak kaydeder. Şu halde, kelimenin gelişimini “kır-Ø- > kır-mA+Ø > kırma+CI+Ø > kırmaçı+Ø” olarak gösterebiliriz.

kırkmaç (T.): Kırkma, yapağısını kesme.

Türk dili asıllı kelimenin gelişimi “kır-k-mAk+Ø > kırkmaç+Ø” şeklinde olmuştur.

kırt- (T.): Kırkmak.

Türk dili asıllı kelime “kır-t-Ø- > kırt-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

kıtlık (?): Pamuk.

Eren (1999), kelime için “kökenini bilmiyoruz” der. Gülensoy (2011) ise yansıma bir kökene sahip olduğu görüşündedir: “kīt ‘yansıma’ +(ı)k”. Köken bakımından izaha muhtaç kelimelerden biridir.

kıu (Çin.): Kumaştan yapılan ayakkabı.

Kelimeyi aldığımız İdikut Sözlüğü’nde, kelime Çince (hai) alıntı olarak ifade edilmiştir.

kıv (Çin.): Ayakkabı.

İncelediğimiz kaynaklarda, kelime ile ilgili herhangi bir bilgiye rastlayamadık. Alıntı bir kelime olduğunu ve telaffuz itibarıyla, “kıu” kelimesini çağrıştırdığını düşünüyoruz.

kıvrak (T.): İnce, kadın baş örtüsü.

Tietze (2016) “kıvra-”¹⁴⁹ (buruşup toplanmak) fiilinden geliştiğini ifade eder. Gülensoy (2011), aynı fiilin “buruşup toplanmak; hızlı yürümek ve harekete geçmek” olarak üç anlamını işaret eder ve “<*k1w-(ı)r-a-” şeklinde bir gelişim gösterir; “kıvrır-” fiilinin de “bükmek” ve “kenarından katlamak” anlamlarını ortaya koyarak fiilin “k1w-” (çekmek, düzeltmek) fiilinden geliştiğini ifade eder. Biz de kelimenin “kıv-” fiil kökünden geliştiğini düşünüyoruz: “kıv-(I)r-Ak+Ø > kıvrak+Ø”.

kıy- (T.): Dikmek.

Kelime, “k1d-Ø- > kıy-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

kıym (T.): Kenar -dikişte-.

¹⁴⁹ Tietze (2016), kelimeyi “kara bezden yapılmış köylü kadın yeldirmesi, ferace” anlamıyla değerlendirir (s. 294).

Türk dili asıllı kelime, “kıld-Ø- > kıy-Ø- > kıy-(I)n+Ø > kıyın+Ø” şeklinde gelişmiştir.

kıymaç (T.): Çiğillerin giydiği, tiftikten yapılan beyaz başlık.

Clauson (1972), kök olarak “kıld-” fiilini gösterir. Kelimenin teşkilinde yer alan “-maç” ekinin aslında yemek isimleri yapmakta kullanıldığını, bu kelimedeki kullanımının ise sıra dışı olduğunu belirtir. Gülensoy (2011), “kıy-” fiiline “kenar yapmak” anlamını verir. Bize göre kelime, “kıld-mAç+Ø > kıymaç+Ø” şeklinde bir gelişme göstermiştir.

kıytur- (T.): Yanlamasına kesmek.

Türk dili asıllı kelime, “kıld-Ø- > kıy-Ø- > kıy-DUr-Ø- > kıytur-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

kızıl edim (T.+A.): Kırmızı deri.

Arapça ve Türk dili asıllı kelimeden oluşmuş isim tamlamasında (kızıl+Ø+Ø + edim + Ø/+lAr) yer alan “kızıl” kelimesi, “kız-(I)l+Ø > kızıl+Ø” şeklinde gelişmiştir. Edim ile ilgili bkz. → edim.

kızıl söğüd (T.+T.): Kabuğundan kırmızı boya elde edilen bir tür çalı, kızıl söğüt.

Tamlayanı Türk dili asıllı, ikinci unsur ise kökenini bilmediğimiz kelimeden oluşmuş isim tamlamasıdır: “kızıl+Ø+Ø + söğüd + Ø/+lAr”. Clauson (1972) ilk unsur için “kız-” fiil kökünü işaret eder. Eren (1999), söğüd kelimesinin kökünün bilinmediğini ifade eder. Mevcut bilgilerle ilk unsurun gelişimini “kız-Ø-(I)l+Ø > kızıl+Ø” şeklinde belirliyoruz.

kız köşege (T.+T.): Gelin duvağı.

Her iki unsur da Türk dili asıllı kelimeden oluşmuş isim tamlamasıdır: “kız+Ø+Ø köşege+Ø/+lAr”. Tamlamayı oluşturan kelimelerle ilgili olarak Gülensoy (2011), “<*kīz <kīr” şeklinde bir anlam ve gelişim gösterir; “köşk” kelimesini izahında “köşi-” (örtmek, ışığa mani olmak) fiilini işaret eder. Bize göre “köşege” kelimesi “gör-” fiili ile

ilişkilidir; “gör-” fiilinin kökünü de “*kö-”¹⁵⁰ olarak daha eskiye götürebiliriz. Şu halde, kelimenin gelişimini “*kö-ş-A-GA+Ø > köşe+Ø” şeklinde gösterebiliriz.

kiCim (Moğ.): Cenkte atların ve insanların giydiği zırh.

Tuna (1972), kelimenin Moğolca kökenli olduğunu “Osm. kecim < M. ve “ç”li şekiller (substitution consonantic) misalleridir.” diyerek belirler.

kiçeci (T.): Keçe yapan yahut satan.

Türk dili asıllı kelimenin gelişimi “keçe+Ø > kiçe+CI+Ø > kiçeci+Ø” şeklindedir, keçe kelimesi ile ilgili bilgi için bkz. → keçe.

kiçeciler bāzārı (T.+F.): Keçeciler çarşısı.

Kök ve gelişimini belirleyemediğimiz “keçe” ile Farsça “bāzār” kelimesinden oluşmuş isim tamlamasıdır: “kiçeci+lAr+Ø bāzār+Ø+ı+Ø”. İlk unsur “keçe+Ø > kiçe+Ø > kiçe+CI+Ø > kiçeci+Ø” şeklinde gelişmiştir; kelimeyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. → keçe. Bāzār, Steingass’ta (2005) aynı şekilde ve “market” anlamında yer almıştır.

kiḍ- (T.): Giymek.

Kelime, “ke-Ø- > ke-ḍ-Ø- > kiḍ-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

kiḍim (T.): Elbise, kıyafet.

Kelimenin gelişimi “ke-Ø- > ked-Ø- > kiḍ-Ø- > kiḍ-(I)m+Ø > kiḍim+Ø” şeklinde olmuştur.

kidiz, kiyiz, kīz, küyüz (T.): Keçe, kıldan dokunmuş kaba kumaş.

Kelimeyi, “kidiz” şekliyle kök kelime olarak değerlendiriyoruz. Diğer şekiller, “kidiz+Ø > kiyiz+Ø”, “kidiz+Ø > kiyiz+Ø > kīz+Ø”, “kidiz+Ø > kiyiz+Ø > küyüz+Ø” olarak gelişmiştir.

kidizlik yün (T.+T.): Keçe yapmak için hazırlanan yün.

¹⁵⁰ Hacıeminoğlu, 1992, s.29.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimeden oluşmuş, isim tamlamasıdır: “kidizlik+Ø+Ø + yün+ Ø/+lAr”. İlk unsur, “kidiz+llk+Ø > kidizlik+Ø” şeklinde gelişmiştir. İkinci unsur ise kök kelimedir.

kidür (T.): Süslü elbise.

Kelimenin gelişimi “ke-Ø- > ked-Ø- > kid-Ø- > kid-(U)r+Ø > kidür+Ø” şeklinde olmuştur.

kigü (T.): Giyim.

Türk dili asıllı kelimenin gelişimi “ke-Ø- > ki-Ø- > ki-GU+Ø > kigü+Ø” şeklinde olmuştur.

kilīm (F.): Üste giyilen kalın sof hırka; elbise; derviş hırkası.

Farsçadan alıntı bir kelimedir. Steingass (2005) kelimenin kendi dilinde, “gilīm” şekli ve “keçi kılından ya da yününden yapılmış bir giysi”, “halı, kilim” ve “battaniye” anlamlarıyla kullanıldığını kaydeder.

kilim bürgen- (F.+T.): Örtünmek, bürünmek.

Farsça ve Türk dili asıllı kelimeden oluşmuş isim fiil tamlamasıdır: “kilim+Ø+Ø + bürgen-Ø-”. Türkçe unsur “bü-r-GA-n-Ø- > bürgen-Ø-” şeklinde gelişmiştir. Kök fiille ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. → bürgü.

kin (Çin.): İpekli kumaş.

Kelime, kaynak sözlükte (Caferoğlu, 2011) “ipekli kumaş” anlamı için “Çince” ifadesiyle kayıtlıdır. Bu bilgi haricinde herhangi bir köken bilgisine ulaşamadık.

kindir, kündür (?): Keten.

Kendir kelimesinin Kıpçak Türkçesinde kullanılan şekilleri olduğunu düşünüyoruz: kendir+Ø > kindir+Ø > kindir; kendir+Ø > kündür+Ø. Kendir ise kökenini bilmediğimiz kelimelerden biridir.

kip (T.): Ayakkabı kalıbı.

Kök şekil olarak değerlendirdiğimiz bir kelimedir.¹⁵¹

kirbās (A.): Keten bezi.

Arapçadan alıntı kelime, Kanar'da (2012) da aynı şekilde ve “pamuklu kumaş” anlamı ile yer alır. Bunun yanında, “kirpās” kelimesinin Fars dilindeki kullanımını Steingass (2005) “ince keten” anlamıyla kaydeder.

kiriş (T.): Dokuma tezgahı; dokumanın tezgahını çevreleyen tahta.

Türkçe kökenli kelimeyle ilgili olarak Gülensoy (2011), farklı anlamlarını da kaydettiği açıklamasında, bahse konu kelimenin anlamını “dört köşe kalın keresteden, demirden ve betonarmeden yapılmış yatay destek parçası” olarak belirler ve “ET. ker- “germek”+-(i)ş [>kir-(i)ş]” gelişimini gösterir. Clauson (1972) kelimenin farklı şivelerdeki anlamlarına da değinerek “çatının kirişi” anlamına da yer verir; ancak kelimenin kök ve gelişim bilgisine yer vermez. Mevcut bilgilerle, kelimenin gelişimi “ker-Ø- > kir-Ø- > kir-(I)ş+Ø > kiriş” şeklinde gösterebileceğimizi düşünüyoruz.

kirmen (T.): Yün veya pamuk eğirmeye yarayan el aleti.

Kelimeyle ilgili iki görüş söz konusudur: Tietze (2016), Dankoff'a atfen kelimenin Ermenice “k'arman” olduğunu ifade eder. Gülensoy (2011) ve Eren (1999) ise kelimenin Türkçe olduğunu belirtirler. Gülensoy (2011), “<eğirmen (<eg-(i)r-men<*hegir-men) girmen> kirmen” gelişimini gösterir. Eren de (1999) “eğir-+-meç” şeklinde bir gelişimi işaret eder. Eren (1999), açıklamasının devamında Dankoff'un yerel ağızlarda geçen eğirmen kelimesini gözden kaçırdığını da ekler. Tüm bu açıklamalardan yola çıkarak kelimenin gelişimini “eg-(I)r-mAn+Ø > girmen+Ø > kirmen+Ø” şeklinde gösterebiliriz.

kīs, kīse (F.): Para kesesi.

Fars dilinden alıntı kelime, Steingass'ta (2005) “kīsa” şeklinde ve “mektup ya da para koymak için çanta” anlamında kayıtlıdır.

kisve, kisvet (A.): Elbise.

¹⁵¹ Türk dili asıllı kelimeyle ilgili Gülensoy (2011), “kip: (hlk.) Sağlam, dayanıklı. (DAO, 289) =OT. kip “kalıp, benzer” (DLT)” bilgisini verir (s.526).

Arapça kökenli kelime, Kanar'da (2012) aynı şekilde ve “giysi, elbise, kılık kıyafet” anlamıyla yer almaktadır.

kisvet eyle- (A.+T.): Giydirmek.

Arapça ve Türkçe kelimelerden Türkçe kurala göre oluşmuş isim fiil tamlamasıdır: “kisvet+Ø+Ø + eyle-Ø- > kisvet eyle-Ø-”. Türkçe unsurun gelişimi “ed+Ø > ey+IA- > eyle-Ø-” şeklinde olmuştur.

kîş (F.): Keten kumaş.

Farsçadan alıntı kelime, Steingass'ta (2005) aynı şekilde, anlam olarak “evlilik, çeyiz” vb. anlamlarının yanı sıra, “ince pamuklu bez” anlamıyla da kaydedilmiştir.

kiş (T.): Samur; samur kürkü.

Türk dili asıllı kök bir kelime olarak değerlendiriyoruz.

kişen (T.): Uçkur.

Kelimenin doğrudan doğruya “uçkur” anlamını içeren bir bilgiye rastlamadık; ancak “yular, köstek” anlamları ile semantik bağı olduğunu düşünüyoruz. Eren (1999), kişe- (bağlamak, kösteklemek) kökünden “kişe-+-n” şeklinde geliştiğini, Gülensoy (2011) “köstek” anlamını verdiği kelimenin “*kîşe-+-n” şeklinde geliştiği görüşünü ortaya koyar. Biz de kelimenin “kişe-n+Ø > kişen+Ø” şeklinde geliştiğini düşünüyoruz.

kişilik geyecek (T.+T.): Resmi günlerde giyilen ağır elbise.

İki kelimesi de Türk dili asıllı olan isim tamlamasıdır: “kişilik+Ø+Ø + geyecek + Ø/+IAr”. İlk unsur “kişi”yi kök olarak değerlendiriyoruz: “kişi+IIK+Ø > kişilik+Ø > kişilik”. Geyecek kelimesinin gelişimi ise “ke-Ø- > keç-Ø-> key-Ø-> gey-AcAk+Ø > geyecek+Ø” şeklinde olmuştur.

kiş teri ton (T.+T.+T.): Samur kürk, samur derisinden yapılmış kürk.

Üç unsuru da Türk dili asıllı kelimeden oluşmuş isim tamlamasıdır: “kiş+Ø+Ø + teri+Ø+Ø + ton + Ø/+IAr”.

kiy- (T.): Giymek.

Kelime “ke-Ø- > ke-Ø-đ-Ø-> key-Ø- > kiy-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

kiydir-, kiydür- (T.): Giydirmek.

Kelime, “ke-Ø- > ke-đ-Ø- > key-Ø- > kiy-Ø- > kiy-Dİr-Ø- > kiydir-Ø-”, “ke-Ø- > ke-đ-Ø- > key-Ø- > kiy-Ø- > kiy-DUR-Ø- > kiydür-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

kiydük (T.): Giyecek, elbise.

Kelimenin gelişimi “ke-Ø- > keç-Ø- > key-Ø- > kiy-Ø- > kiy-DUK+Ø > kiydük+Ø” şeklinde olmuştur.

kiygülüg (T.): Giyeceklik (kumaş / para? y.n.).

Kelimenin tanık olarak aldığımız cümlede “giyeceklik kumaş” mı “giyecek alacak para mı” anlamında mı kaydedildiğini ayırt edemedik. Her iki durumda da kelimenin gelişimini “ke-Ø- > keç-Ø- > key-Ø- > kiy-Ø- > kiy-GU+IUG+Ø > kiygülüg+Ø” şeklinde gösterebiliriz.

kiyir-, kiyür- (T.): Giydirmek.

Kelime “ke-Ø- > ke-đ-Ø- > key-Ø- > kiy-Ø- > kiy-(I)r-Ø- > kiyir-Ø-”, “ke-Ø- > ke-đ-Ø- > key-Ø- > kiy-Ø- > kiy-(U)r-Ø- > kiyür-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

kiymek (T.): Uzun kadın gömleği; elbise.

Türk dili asıllı kelimenin gelişimi “ke-Ø- > keç-Ø- > key-Ø- > kiy-Ø- > kiy-mAk+Ø > kiymek+Ø” şeklinde olmuştur.

kiz (T.): Elbise sandığı, bohçası.

Anlamını Ercilasun-Akkoyunlu (2014) yayınından aldığımız, Clauson’un (1972) kök şekil olarak değerlendirdiği bir kelimedir.

kızçı (T.): Keçeci.

Kelimenin gelişimi “kiğiz+Ø > kiyiz+Ø > kīz+Ø > kīz+CI+Ø > kīzçı+Ø” şeklinde olmuştur.

kogış, koguş (T.): Tabaklanmış deri.

Clauson (1972) kelimeyi “koğuş” şekliyle değerlendirir; herhangi bir gelişim bilgisi vermez. Gülensoy (2011), kelimenin gelişimini “kog+(u)ş” şeklinde izah eder. Yine Gülensoy (2011), “koğuz” maddesinde de ET < koğuş’u işaret ederek, kelimenin halk dilinde “içi boş, çürümüş” anlamında kullanıldığını söyler. Aktardığımız bilgilerden yola çıkarak ihtiyatlı bir ifadeyle kelimenin “kog+(U)ş+Ø, kogış+Ø” şeklinde geliştiğini söyleyebiliriz.

koğpa (?): Pamuklu kumaş.

Kelime ile ilgili bir bilgiye ulaşamadık.

kol aç, kul aç (T.+T.): Kulaç; iki kolu açmakla hasıl olan uzunluk ölçüsü.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş tamlamadır: “kol+Ø+Ø + aç + Ø/+lAr > kol aç+Ø / kul aç+Ø”.

kolçak (T.): Kola geçirilen kılıf.

Clauson (1972), kelimenin “kol” kökünden geliştiği görüşündedir. Gülensoy da (2011) aynı görüştedir. Bize göre de kelimenin kök ve gelişimi “kol+CAk+Ø > kolçak+Ø” şeklindedir.

kollık, kolluk (T.): Kola giyilen zırh, kolçak.

Kelimenin gelişimi “kol+lUk+Ø ~ kol+lIk+Ø > kollık+Ø ~ kolluk+Ø” şeklinde olmuştur.

kolturmaC (T.): Kaftan yırtmacı; kaftan yakası.

Kelimenin bu şekli ve anlamını izah edecek bir bilgiye ulaşamadık, “*kol-DUr-mAç+Ø > kolturmac+Ø, kolturmaç+Ø” şeklinde bir gelişim gösterdiğini düşünüyoruz; ancak kelimenin anlamı ile ilgili bir “kol-” fiiline incelediğimiz eserlerde rastlamadık.

konç (T.): Ayağa giyilen mestin topuktan yukarı kısmı; çizmenin boynu.

Gülensoy (2011), “<*ko-nç ” gelişimini gösterirken, Eren (1999), Tatarca’dan geçen bir kelime olduğunu ifade eder. Elimizdeki bilgilerle makul bir kök kelimedenden gelişmiş bir şekil ortaya koyamıyoruz.

kontuş (Mac.): Ferace.

Macar dilinden alınmış bir kelimedir.

koṇraḡu, koṇrun (T.): Çul, kıldan dokunmuş kaba kumaş.

Kelime, tanık aldığımız metnin dizininde “çul” anlamı ile kaydedilmiştir. Kaydettiğimiz cümleden anladığımız kadarıyla, kastedilen “zil”dir; ancak, metinde yer verilen anlamı göz önünde bulundurarak, kelimeyi sınıflamaya dahil ettik. Clauson (1972), zil ile ilişkili olan “koṇur” ismini “sert, boğuk ses” olarak kaydetmiştir. Yine Clauson, ayrı bir madde olarak ele aldığı “koṇur”u “aslen koyu kestane renkli at örtüsü” olarak kullanılan ve daha sonra “farklı renklerdeki nesneleri de ifade eden” bir kelime olarak kaydeder. Ünal (2016), “koṇur, kogur ḥoṇor ~ ḥoṇor” olmak üzere farklı şivelerdeki şekillerini ve “kızıl kahverengi, kestane rengi, benekleri türlüce olan, boz, bozla sarı arası inek, öküz, yanık al, yağızimsı al, sarı kahverengi koyu gri” anlamlarını işaret ettiği kelimenin ses ve anlam açısından kesin denk şekilde Moğol diline geçtiğini belirtir. Şu halde, ihtiyatlı bir ifadeyle, bahse konu kelimelerin zaman içinde bir kumaş ismi olarak da kullanıldıklarını ve gelişimlerinin “koṇur+AGU+Ø > koṇraḡu”; “koṇur+(U)ṇ+Ø > koṇruṇ+Ø” şeklinde olduğunu söyleyebiliriz.

kor (T.): Kuşak, kemer.

Kelime “bağlamak” anlamındaki “ku-” fiil kökünden “ku-r+Ø > kor+Ø” şeklinde gelişmiştir.

kōṣ biček (T.+T.): Argu lehçesinde makas.

Anlamını Ercilasun-Akkoyunlu (2014) yayınından aldığımız tamlama (kōṣ+Ø+Ø + biček +Ø/+lAr) şeklindeki yapının ilk unsuru olan “kōṣ” ile ilgili Clauson (1972) da Gülensoy (2011) da “çift” anlamıyla değerlendirme yapmıştır. Diğer unsur olan “biček” ise “bıç-Ø- > biç-Ø- > biç-Ak+Ø > biček+Ø” şeklinde gelişme göstermiştir.

koy (T.): Elbisenin koynu, koltuklara doğru kısmı

Kök şekil olarak değerlendirdiğimiz bir kelimedir.

ķoy (T.): Koyun.

Kelimenin gelişimini “ķoŋ+Ø > koy+Ø” şeklinde gösterebiliriz.

koyka, ķuyķa (T.): Kürk; deri.

Clauson (1972) “ķuyķa” maddesinde ele aldığı kelimeyi “deri ve kürk” anlamlarıyla değerlendirir ve kelimenin Moğolcada “ķuyıķa” olarak kullanıldığını belirtir. Ünal (2016) ise kelimenin ses ve anlam bakımından kesin denk şekilde “Türkçeden Moğolcaya” alıntılandığını ifade eder.¹⁵²

ķoykala- (T.): Derinin kıllarını temizlemek.

Kelime “ķoyka+1A-Ø- > ķoykala-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

ķoyŋ (T.): Koyun.

Kelimenin gelişimi “ķoŋ+Ø > ķoyŋ+Ø” şeklindedir.

koy sürüki (T.+T.): Koyun derisi, meşin.

Türk dili asıllı kelimelerden oluşan isim tamlamasının (koy+Ø+Ø sürük+Ø+i+Ø) ilk unsuru “ķoŋ+Ø > ķoyŋ+Ø > koy+Ø” şeklinde gelişmiştir. İkinci unsur ile ilgili, kelimenin bu şekli ve anlamıyla ilgili bir bilgiye ulaşamadık. Türkçe bir şekil olduğunu düşündüğümüz kelimenin, derinin hayvan bedeninden çıkarılma, soyulma işlemini göz önünde bulundurarak “sür-” fiilinden geliştiğini düşünüyoruz: “sür-Uk+Ø > sürük+Ø”.

ķoyun (T.): Koyun.

Kelimenin gelişimi “ķoŋ+Ø > ķoyŋ+Ø > ķoyŋ+Ø > ķoyun+Ø” şeklindedir.

ķoyun (T.): Elbisenin koyunu, koltuklara doğru kısmı.

¹⁵² Bilgi için ayrıca bkz. (Ünal, 2016, s.519)

Kelimenin organ adları türeten “+n”¹⁵³ ile geliştiğini düşünüyoruz: “koy+Ø > koy+(U)n+Ø > koyun+Ø”.

koza (F.): Gümüşten ve sırmadan yapılmış süslü düğme.

Fars dilinden alıntı bir kelimedir.

kozan- (?): Süslenmek.

Clauson (1972), sadece bir kez görülen bir fiil olarak nitelediği kelimenin etimolojisinin belirgin olmadığını ifade eder.

kögüzlük (T.): Göğüs koruyucu, göğüs için bir nevi giysi.

Kelimenin gelişimi “kögüz+IUK+Ø > kögüzlük+Ø” şeklinde olmuştur, kögüz kelimesi ile ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → köküzmek.

köhe (T.): Zırh.

Clauson (1972), kelimenin orijinal anlamını “küçük metal halka” olarak belirler ve “kulak halkası, küpe” anlamında kullanıldığını; “küpe: yarık” kelime grubunda da “zırh halkalarından her biri anlamına geldiğini aktarır. Erken dönem Moğolcası ve Farsçada ödünçleme olarak “kühe” şeklinde kullanıldığı bilgisini verir. Güner (2016), Codex Cumanicus’taki eşya adlarını ele aldığı makalesinde “örme zırh” anlamı ile aktardığı “kübe”nin kökeni konusunda “<?” ifadesini aktarır.¹⁵⁴ Ünal (2016) ise, kelimenin Türkçe kökenli olduğunu, ses ve anlam açısından kesin denk şekilde Klasik Moğolcaya geçtiğini ifade eder. Türk dili asıllı olduğunu düşündüğümüz; ancak gelişimini gösteremediğimiz bir kelimedir.

köhelik (T.): Zırhlı.

Kelimenin gelişimi “köhe+IIk+Ø > köhelik+Ø” şeklinde olmuştur; “köhe” ile ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → köhe.

kök boyası (T.+T.): Kök boyası.

¹⁵³ Ekle ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* Taş, 2015b, s.68.

¹⁵⁴ Tietze’nin (2016) sözlüğünde editör, kelimenin Eski Türkçede küpe şeklinde olduğunu, Moğol diline kübe olarak geçtiğini, Moğol dilindeki şekliyle de Osmanlı Türkçesine geçtiğini belirtir.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “kök+Ø+Ø boya+Ø+sı+Ø”. Boya “boğ+Ø > boğ+AGU+Ø > bodag+Ø > boyag+Ø > boya+Ø” şeklinde gelişmiştir.

köküzmek (T.): Önlük, ceket.

Kelimenin kökü ile ilgili olarak Clauson (1972), “kögüz” (göğüs)ü işaret eder ve kelimeye “göğsü zırhı, göğsü koruyan zırh” anlamını verir. Gülensoy (2011), “göğüs” kelimesinin Eski ve Orta Türkçede “kögüz ve kögüs” olarak kullanıldığı bilgisini aktarır. Kelimenin gelişimini de “*kökü-r > kökü-z” olarak gösterir. Kelimenin gelişimini “kökü-z+mAk+Ø > köküzmek+Ø” şeklinde gösterebileceğimizi düşünüyoruz.

kölgeç (T.): Başa sarılan nesne.

Kıpçak Türkçesinde bir tür baş giyimi için kullanılan Türk dili asıllı “kölgeç”in gelişimi bize göre kö- (bağlamak)¹⁵⁵ fiil köküyle ilişkilidir: “kö-l-GAç+Ø > kölgeç+Ø”.

kömlek, köñlek, köñülek, kövlek, künlek (T.): Gömlek, vücudun üst kısmına giyilen ince, kollu, yakalı giysi.

Karahanlı Türkçesi döneminden itibaren Harezmi, Kıpçak, Eski Oğuz ve Çağatay Türkçesi dönemlerinde farklı şekillerle karşımıza çıkan Türkçe kökenli bir kelimedir. Kelimenin kök ve gelişimi ile ilgili olarak, incelediğimiz kaynaklarda, iki görüşe ulaştık. Bu görüşlerden ilki, Clauson (1972) ve Eren’in (1999) iddia ettiği “köñlek”in “köñül” ile bağlantılı olduğu görüşüdür. Diğerisi ise, “kön” (deri) kelimesini kök kelime olarak belirleyen, Eyüboğlu (1998) ve Gülensoy’un (2011) iddia ettiği görüştür. Tietze (2016) ise kök bilgisi aktarmadan “<ETk. köñlek a.m.” notunu düşer. Bize göre, “köñlek” “kön”(deri)den türetilmiş bir kıyafet adıdır. Kıyafetin kullanım alanı, kıyafetin imalinde kullanılan malzemenin de etkisiyle, hem kadınlar hem erkekler için zaman içinde değişiklik göstermiş olsa da gömlek’in “deri/ten üzerine giyilen, teni örten, koruyan” anlamında kullanıldığını düşünüyoruz. Dolayısıyla, kelimenin gelişimini “kön+lAk+Ø > kömlek+Ø”; “köñ+lAk+Ø > köñlek+Ø”, “köñ+lAk+Ø > köñülek+Ø”, “köñ+lAk+Ø > kövlek+Ø”; “köñ+lAk+Ø > künlek+Ø” şeklinde gösterebiliriz.

¹⁵⁵ Hacıeminoğlu, 1992, s. 29.

kön (T.): Deri, gön.

Türk dili asıllı bir kelimedir. Tietze (2016) ve Clauson (1972), “ham deri” anlamını, Eren (1999) “tabaklanmış deri ve kösele” anlamlarını işaret eder.

könçek (T.): Don, pantolon; pelerin gibi omuza alınan bir elbise.

Gülensoy (2011), “könçek” maddesinde ele aldığı kelimeyi “uzun paçalı don, şalvar, don” anlamıyla değerlendirerek kelimenin gelişimini “kön” (deri)+çek” şeklinde gösterir. Clauson (1972), kelimenin farklı şekillerine (kүнчик, könçük, könçek, könçük) yer vererek, farklı şivelerdeki anlam farklılıklarını da ortaya koyar. Deri anlamında kullanılan “kön” ile semantik bir bağ kurmanın zor olduğunu ileri sürer; ancak bize göre kelime “kön+CAk+Ø > könçek+Ø” şeklinde gelişmiştir.

könçük (T.): Göğüs yakası; cep

Kelime, “kön+CUk+Ø > könçük+Ø” şeklinde gelişmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. → göncük.

köne (T.): Deri, gön.

Kelimenin bu şekli ve anlamını içeren bir bilgiye ulaşamadık. Gelişiminin “kön+A+Ø > köne+Ø” şeklinde olduğunu ihtiyatlı bir ifadeyle söyleyebileceğimizi düşünüyoruz.

könen- (T.): Süslenmek.

Kelimenin bu şekli ve anlamıyla ilgili, incelediğimiz kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlamadık. Gülensoy (2011), “gönen” şekli ve “nemli toprak; nem” anlamıyla değerlendirdiği kelimeyi “könä- (nemlendirmek)” fiilinden gelişmiş olarak izah eder. Nemlendirilen toprak, canlanır ve güzelleşir; bir anlamda süslenir. İhtiyatlı bir ifadeyle, Kıpçak Türkçesinde “süslenmek” anlamı ile kullanılan fiilin “könä-” fiilinden geliştiğini söyleyebiliriz: “köne-n-Ø- > könen-Ø-”.

könlek-i kad-pāresi (T.+A.+F.): Yüz parçalı gömlek.

Türk dilli asıllı, Arapça ve Farsça kelimeden oluşmuş tamlamadır. Arapça unsur, Kanar’da (2012) “kadd” şeklinde ve “miktar, boy, kırbaç, deri kap” anlamları ile Farsça unsur ise Steingass’ta (2005) “pāra” şeklinde ve “parça, porsiyon” vb. anlamları ile yer

almaktadır. Türkçe unsur olan “köñlek” “kñn+lAk+Ø” şeklinde gelişmiştir, ayrıntılı bilgi için *bkz.* → köñlek.

köñlek kedim (T.+T.): Gömlek yahut zırh cinsinden elbise.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “köñlek+Ø+Ø + kedim+Ø/+lAr”. ilk unsuru “köñ+Ø+lAk+Ø > köñlek+Ø” şeklinde oluşmuştur, ayrıntılı bilgi için *bkz.* → köñlek. İkinci unsur “ke-Ø- > ked-Ø- > ked-(I)m+Ø > kedim+Ø” şeklinde gelişmiştir.

köñleklen- (T.): Gömlek giymek; gömlek sahibi olmak.

Türk dili asıllı kelimedir, “kñn+lAk+Ø > köñlek+lA-n-Ø- > köñleklen-Ø-” şeklinde gelişmiştir; köñlek ile ilgili olarak ayrıca *bkz.* → köñlek.

köñleklik (T.): Elbiselik kumaş.

Kelime “köñ+lAk+Ilk+Ø > köñleklik+Ø” şeklinde gelişmiştir. Köñlek ile ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → köñlek.

köpü- (T.): Hırka ve yorgan gibi şeyleri aralıklı dikmek.

Kelime “kübi-Ø- > köpü-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

körgü (T.): Kılık kıyafet.

Kelimenin gelişimi “kö- (bağlamak) fiil kökünden “kö-r-GU+Ø > körgü+Ø” şeklinde olmuştur.¹⁵⁶

körk (T.): Tüylü ve yumuşak üstlük.

Kelime “*k’ürek > k’ürk > kürk+Ø > körk+Ø” şeklinde gelişmiştir. Ayrıntılı bilgi için *bkz.* → kürk.

körk (T.): Kıyafet.

Kelimenin kökü ile ilgili Tietze (2016) ve Gülensoy (2011) kök kelime olarak “kör->gör-” fiilini işaret ederler. Kök fiilin “kö-” olduğunu¹⁵⁷, kör- fiili ile köz isminin bu kök fiilden türemiş olduğunu düşünmekteyiz. Bahse konu kelimeyle ilgili Hacıeminoğlu, “kö-”, bağlamak, “kör-” nesneyle bağ kurmak anlam ve gelişimlerini

¹⁵⁶ Hacıeminoğlu, 2008, s.126.

¹⁵⁷ Hacıeminoğlu, 2008, s.126.

gösterir. Dolayısıyla, kelimenin gelişimini “kö-r-Uk+Ø > körük+Ø > körk+Ø” şeklinde olduğunu tespit edebiliriz.

körpe (T.): İki üç aylık kuzu derisi.

Eren (1999), “Orta Türkçeden başlayarak kullanıldığını görüyoruz. Eski Kıpçakçada ‘süt emen kuzu’ olarak geçer. Türkçeden komşu dillere de geçmiştir.” der (s.260). Clauson da (1972) kelimenin çeşitli şivelerdeki kullanımını örnekler. İkisi de kelimenin gelişimiyle ilgili bilgi vermemiştir. Gülensoy ise (2011) kelimenin “körk”ten geliştiğini düşünmektedir: “<*körk “güzellik”+pe”. Elimizdeki bilgilerle kelimenin gelişimini kesin bir şekilde gösteremiyoruz.

körüş (T.): Peçe.

Kelimenin gelişimi bizce: “*kö¹⁵⁸-r-Uş+Ø > körüş+Ø” şeklinde olmuştur.

körüş ét- (T.+T.): Örtmek, peçeyle gizlemek.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim fiil tamlamasıdır: “körüş+Ø+Ø + et-Ø-”. İlk unsur “kö-r-Uş+Ø > körüş+Ø” şeklinde gelişmiştir, ayrıntılı bilgi için *bkz.* → körüş. İkinci unsur ise kök fiildir.

köşege (T.): Gelin duvağı.

Kelime “kö-ş-A-GA+Ø > köşege+Ø” şeklinde gelişmiştir, bilgi için *bkz.* → kız köşege.

köşi- (T.): Kapatmak, örtmek.

Türk dili asıllı bir kelimedir. Gelişimi bize göre “kö-ş-I-Ø- > köşi-Ø-” şeklinde olmuştur. Kök fiil ve “köş-” ile ilgili bilgi için *bkz.* → kız köşege, köşege.

köşit- (T.): Kapatmak, örtmek.

Kelime “kö-ş-I-t-Ø- > köşit-Ø-” şeklinde gelişmiştir. Kök fiil ve “köş-” ile ilgili bilgi için *bkz.* → kız köşege, köşege.

közeg, küzüg (?): Çulh aygıtlarındandır; birbiri üzerine düğümlenen birtakım iplikler olup onunla üst eriş alt eriştten ayrılır. Kumaş ve kumaşa benzer şeyler dokuyanlara da böyle denir.

¹⁵⁸ *kö- “bağlamak” > kö-r- “görmek, yani nesne ile bağ kurmak” (Hacıeminoğlu, 1992, s.29)

Kaşgarlı'da “közeg” Ercilasun-Akkoyunlu (2014) neşrinde “küzüg” şeklinde kayıtlı olan kelimeyle ilgili bir bilgiye ulaşamadık.

közenek (T.): Yüz örtüsü.

Kelimenin, görme organı olan “köz > göz” kelimesine “+AnAK” ekinin getirilmesiyle oluştuğunu düşünmekteyiz: “*kö¹⁵⁹-z+AnAk+Ø > közenek+Ø”.

kuanpu, kanpu, kunpu (Çin.): Kumaş.

Çin dilinden alıntı bir kelimedir.

ḳubāṣ (A.): Kumaş.

Kelimeye Kanar'ın (2012)sözlüğünde rastlamadık; “ḳumāṣ” kelimesinin “ḳubāṣ” şekliyle tek örnek olarak kullanıldığını düşünüyoruz.

ḳuçaḳ (T.): Kuşak.

Kelimenin gelişimi “ḳu-r-(U)ṣ+Ak+Ø > ḳurṣaḳ+Ø > ḳuṣaḳ+Ø > ḳuçaḳ+Ø” şeklinde olmuştur.

kudurgak, kuḍurgak (T.): Kaftanın arka eteklerinden biri.

Kelimenin, “kuyruk” ile alakalı olduğunu düşünüyoruz. Eren (1999), Eski Türkçe döneminden itibaren kullanılan bir kelime olduğunu ifade eder. Gülensoy (2011), “*kuḍ (u)r+uk” şeklinde bir gelişim gösterir. Tietze (2016), “ḳudruk” şeklini işaret eder. Clauson (1972), kelimenin “*kudur-” fiilinden geliştiğini ifade eder. Mevcut bilgilerimizle, kelimenin “kudur-gAk+Ø > kudurgak+Ø” şeklinde geliştiğini söyleyebiliriz.

ḳulaçla- (T.): Kulaçlamak.

Kelime “ḳol+Ø+Ø + aç + Ø/+lAr > ḳulaç+lA-Ø- > ḳulaçla-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

ḳulaḳ ton (T.+T.): Yenleri kısa ton.

¹⁵⁹ *kö-: bağlamak> kö-z: fiili gerçekleştiren organ” (Hacıeminoğlu, 1992, s.29)

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: $\text{kulak} + \emptyset + \emptyset + \text{ton} + \emptyset / + \text{IAr}$ ". Clauson (1972), kelimeyi "kulkak" maddesinde ele alarak "kulxak" ve "kulkak" şekilleriyle kullanılan kelimenin doğru şeklinin "kulxak" olduğunu ve Karahanlı döneminde de "kulak" olarak kullanıldığını ifade eder. Erdal (1991) "kulak" şeklini esas alır, bu şeklin "kulkak" ve "kulxak" şekillerinden öncelikli olduğunu söyler. Kelimenin "kul+ak" (küçük köle anlamında) olarak da kullanılabileceğini söyler. Gülensoy (2011) ve Eren (1999) ilk unsurla ilgili olarak $< * \text{kul-}$ "işitmek" kökünü işaret eder. Kelimenin "işitmek" anlamında olduğu düşünülen $* \text{kul-}$ fiilinden gelişmiş olduğu bize de daha yakın görünmektedir. Şu halde, kelimenin gelişimini $* \text{kul-gAk} + \emptyset > \text{kulak} + \emptyset$ şeklinde gösterebiliriz. İkinci unsur için *bkz.* $\rightarrow \text{ton}$.

ķumāş (A.): Kumaş.

Arap dilinden alıntı kelime, Kanar'da (2012) "ķumāş" şeklinde ve "kumaş, dokuma" anlamının yanı sıra "ev eşyası, öteberi, ayak takımı" anlamlarıyla da yer almıştır.

ķumāş eyle- (A.+T.): Giydirmek.

Arapça ve Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim fiil tamlamasıdır: "ķumāş + $\emptyset + \emptyset + \text{eyle-}\emptyset$ ". Türkçe unsur "eđ+IA- $\emptyset$ -> eyle- $\emptyset$ ->" şeklinde gelişmiştir.

ķumāş satķuķı (A.+T.): Kumaş satıcısı.

Arapça ve Farsça kelimedenden oluşmuş isim tamlamasında ($\text{ķumāş} + \emptyset + \emptyset + \text{satķuķı} + \emptyset + \emptyset + \emptyset$) yer alan ķumāş, Kanar'da (2012) aynı şekilde ve "dokuma, kumaş; ev eşyası; ayak takımı; öteberi" anlamlarında yer almaktadır. İkinci unsur, "sa-t-GU+CI+ $\emptyset$ > satķuķı+ $\emptyset$ " şeklinde gelişmiştir.

ķunduz (T.): Kürkü makbul bir hayvan.

Kelimenin gelişimini Eren (1999)'den edindiğimiz bilgiler doğrultusunda $* \text{kund} + (\text{U})\text{z} + \emptyset > \text{ķunduz} + \emptyset$ şeklinde belirleyebiliriz.

ķupturģa (T.): Kemerin sağ tarafında taşınan deri çanta.

Kelimenin “kab-Ø > kap-Ø > kap-DUr-GA+Ø > kupturğa+Ø” şeklinde geliştiğini söyleyebiliriz.

kur (T.): Kemer; süslü, işlemeli.

Kelimenin gelişimi “ku- (bağlamak)¹⁶⁰ kök fiilinden “ku-r+Ø > kur+Ø” (kurulu, düzenli, süslü işlemeli (y.n.))” şeklinde olmuştur.

kurCuk (T.): Keçeden yapılmış başlık.

Türk dili asıllı olduğunu düşündüğümüz kelimenin gelişimi ile ilgili görüşümüz şöyledir: DLT’de geçen “kur” kelimesi, esasen “kuşak” anlamındadır. Kelimeyi aldığımız kaynakta tarif edildiği üzere, “kucuk ~ kurçuk”, “uzun kesilmiş keçe” manasındadır. Dolayısıyla, kuşak anlamı taşıyan “kur” kelimesine küçültme eki getirilerek yapılmış bir isim olduğunu düşünmekteyiz: “kur+CUk+Ø > kurçuk+Ø, kurçuk+Ø”.

kurçı (T.): Kemer bağlayan kişi.

Kelime “ku- (bağlamak)¹⁶¹ kök fiilinden “ku-r+CI+Ø > kurçı+Ø” şeklinde gelişmiştir.

kurçılık (T.): Kemer bağlama.

Kelime “ku-r+CI+Ik+Ø > kurçılık+Ø” şeklinde gelişmiştir.

kur kemer (T.+F.): Süslü, özenle yapılmış kemer.

Tamlayanı Türk dili asıllı, tamlananı Farsça kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “kur+Ø+Ø + kemer + Ø/+IAr”. İlk unsur “ku-r+Ø > kur+Ø” şeklinde gelişmiştir. Farsça kökenli kelime, Steingass’ta (2005) “kamar” şeklinde ve “kemer” anlamının yanı sıra “herhangi bir şeyin ortası; bel; dağın ortası” gibi anlamlar ile yer almıştır.

kur kurma (T.+T.): Süslü, özenle yapılmış kuşak.

¹⁶⁰ bkz. Hacıeminoğlu, 1992, s.29-30.

¹⁶¹ bkz. Hacıeminoğlu, 1992, s.29-30.

“kır kırma” şeklinde kullanılan bu isim tamlamasında (kur+Ø+Ø + kurma + Ø/+lAr) yer alan “kırma” kelimesi ile ilgili Semih Tezcan “kurama” ya da “kurma” şeklinin henüz açıklanamadığını ifade eder.¹⁶² Biz, “kurama” ya da “kırma” kelimesinin “ku-” fiili ile ilişkili olduğunu, gelişimin de “ku-r-mA+Ø > kırma+Ø” şeklinde olabileceğini düşünüyoruz.

kır kuşak (T.+T.): Süslü, özenle yapılmış kuşak.

Bu isim tamlamasında (kır+Ø+Ø + kuşak + Ø/+lAr) yer alan kelimelerin gelişimi “ku-r+Ø > kur+Ø” ve “ku-r-(U)ş+Ak+Ø > kırşak+Ø > kuşak+Ø” şeklindedir.

kurla- (T.): Kuşak yapmak; kuşak bağlamak.

Kelimenin gelişimi “ku- (bağlamak)¹⁶³” kök fiilinden “ku-r+lA-Ø- > kurla-Ø-” şeklinde olmuştur.

kurluğ (T.): Kuşaklı, kemerli.

Kelime “ku-r+lUğ+Ø > kurluğ+Ø” şeklinde gelişmiştir.

kurşa- (T.): Kuşanmak, kuşağı bağlamak.

Kelime, “ku-¹⁶⁴” (bağlamak) kök fiilinden gelişmiştir: “ku-r-(U)ş+A- > kurşa-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

kurşag (T.): Kuşak; kuşak kuşanma.

Kelimenin gelişimi “ku-r-(U)ş+Ak+Ø > kurşag+Ø” şeklindedir.

kurşaklı (T.): Kuşaklı.

¹⁶² Bilgi için bkz. Tezcan, 2018, s.141.

¹⁶³ bkz. Hacıeminoğlu, 1992, s.29-30.

¹⁶⁴ Bu kök fiili Hacıeminoğlu (1992) “bağlamak” anlamı ile kaydetmiştir. Kök fiil ve bu fiilden gelişen kelimelerle ilgili bilgi için bkz. Hacıeminoğlu, 1992, s.29-30.

Kelime “ku-r-(U)ş+Ak+Ø > kurşak+IU+Ø > kurşaklu+Ø” şeklinde gelişmiştir.

Kelimeyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. → kurşag.

kurşan-(T.): Kuşaklanmak, kuşak kuşanmak.

Kelime, “ku-r-(U)ş+A- > kurşa-n-Ø > kurşan-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

kurşat- (T.): Kuşak kuşatmak.

Kelime, “ku-r-(U)ş+A- > kurşa-t-Ø > kurşat-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

kuşa- (T.): Kuşatmak, sarmak.

Kelime, “ku-r-(U)ş+A- > kurşa-Ø- > kuşa-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

kuşah, kuşak (T.): Kuşak.

Kelime “ku-r-(U)ş+Ak+Ø > kurşak+Ø > kuşah+Ø”, “ku-r-(U)ş+Ak+Ø > kurşak+Ø > kuşak+Ø” şeklinde gelişmiştir.

kuşan- (T.): Kuşanmak.

Clauson (1972) kelimenin gelişimini “*kuriş” şekline bağlar, “bağ” ve “bağış” kelimelerini örnek olarak gösterir. Bize göre kelimenin gelişimini “ku-r-(U)ş+A- > kurşa-n-Ø > kurşan-Ø- > kuşa-n-Ø- > kuşan-Ø-” şeklinde olmuştur.

kuşat- (T.): Kuşanmasını sağlamak.

Kelimenin gelişimi “ku-r-(U)ş+A- > kurşa-t-Ø > kuşa-t-Ø- > kuşat-Ø-” şeklinde olmuştur.

kutal- (T.): Süslenmek; giyinmek.

Kelimenin “süslenmek, giyinmek” anlamını içeren, incelediğimiz eserler içinde, bir kayda rastlamadık. Clauson (1972), “kutal-” fiili için “kut” (şans, baht, talih) isminden “*kuta-” ve “kutal- (kutal-)” gelişimini işaret eder. Gülensoy da (2011) “=ET., OT.

ķut+al-” Őeklinde bir izahta bulunur. Kelimenin tarihî sűreĭ iĭinde anlam deęiřiklięine uęramıř olma ihtimalinden hareketle, “ķut+A-l-Ų- > kotal-Ų-” Őeklinde geliřtięini sűyleyebiliriz.

ķutay (Ćin.): İpekli kumař.

Clauson (1972), kelimenin Ćineden alındıęı bilgisini verir.

ķuĭn (A.): Pamuk.

Arap dilinden alınmış kelime, Kanar’da (2012) “ķuĭn” Şeklinde ve “pamuk” anlamıyla kayıtlıdır.

ķuturma bűrk (T.+T.): Ųnde arkada iki kanadı bulunan bűrk.

İki unsuru da Tűrk dili asıllı kelimedenden oluřmuř isim tamlamasıdır: “ķuturma+Ų+Ų + bűrk + Ų/+lAr”. Clauson (1972), kelimenin “ķutur-” (ařırı olmak, makul sınırları ařmak) Őeklinden geliřtięi yűnűnde bilgi verir. Buna gűre, tamlamanın ilk unsuru, “ķutur-mA+Ų > ķuturma+Ų” Őeklinde geliřmiřtir. İkinci unsurla ilgili *bkz.* → bűrk.

ķuur (T.): Kemer, kuşak.

Kelimenin geliřimi “ķu-Ų- > ķuu-r+Ų > ķuur+Ų” Őeklindedir.

ķuyaĖ (T.): Zırh.

Ųnal (2016), kelimenin Tűrk dilinden Klasik Moęolcaya ses ve anlam aĭısından kesin denk bir Őekilde geĭtięini ifade eder. Kelimenin geliřimini gűsterebileceęimiz bir bilgiye ulařamadık.¹⁶⁵

ķűbe, ķűbű (T.): Ųrme zırh.

Tűrkĭe kelime ile ilgili ayrıntılı bilgi iĭin *bkz.* → ķűhe.

ķűbe yarıķ (T.+T.): Bűtűn vűcuda giyilen zırh.

İki unsuru da Tűrk dili asıllı kelimedenden oluřan bu isim tamlamasında (ķűbe+Ų+Ų + yarıķ + Ų/+lAr) yer alan ķűbe iĭin *bkz.* → ķűhe. İkinci unsur “*yar+Ik+Ų > yarıķ+Ų” Őeklinde geliřmiřtir. Ayrıntılı bilgi iĭin *bkz.* → yarıķ.

¹⁶⁵ Bilgi iĭin ayrıca *bkz.* Ųnal, 2016, s.519-520.

kübi- (T.): Sık dikişle dikmek.

Kelime için Clauson (1972), “kübi-” kök şeklini işaret eder. Kelimenin daha eski şekline ulaşamadığımız için, biz de bahse konu kelimeyi kök şekil olarak değerlendiriyoruz.

küBik (T.): Hırka; bezin iki katı arasına pamuk koyarak dikme; seyrek dikiş, kaba dikiş.

Clauson (1972), kelimeyi “kübig” maddesinde değerlendirmiş ve “kübi-” fiilinden geliştiğini ifade etmiştir. Şu halde, kelimenin gelişimini “kübi-k+Ø > kübik+Ø ~ küpik+Ø” şeklinde gösterebiliriz.

kübit- (T.): Sık dikişle diktirmek.

Kelime, “kübi-Ø- > kübi-t-Ø- > kübit-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

kübül- (T.): Kaba dikişle dikilmek.

Türk dili asıllı kelime, “kübi-Ø- > kübü-Ø- > kübü-l-Ø- > kübül-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

kübüş- (T.): Kaba dikmekte yardım ve yarış etmek.

Kelime, “kübi-Ø- > kübü-Ø- > kübü-ş-Ø- > kübüş-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

küfiye (A.): Başa örtülen bir tür örtü.

Arapça kökenli bu kelimeyle ilgili olarak *bkz.* → kefy.

külāh, küleh (F.): Başa giyilen şapka, başlık, keçeden yapılmış başa geçirilen hafif başlık; dervişlerin ucu sivri olan baş kisveti.

Fars dilinden alınmış olan kelimeyi Steingass (2005), “kulāh” şekli ve “Müslüman din adamlarının veya dervişlerin giydiği, kuzu derisinden yapılmış konik başlık; taç; şapka; örtü” vb. anlamları ile kaydeder. Eren (1999) ve Tietze (2016) de Farsçadan, kendi dilindeki anlamı ile alınmış bir kelime olduğunu ifade eder.

külāh ét- (A.+T.): Külāh yapmak, başlık yapmak.

Arapça ve Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş bu isim fiil tamlamasında (külāh+Ø+Ø + ét-Ø-) yer alan Arapça unsurla ilgili bilgi için *bkz.* → külāh.

külāh ur- (F.+T.): Başlık giydirmek.

Farsça ve Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim fiil tamlamasıdır: “külāh+Ø+Ø + ur-Ø-”.

külküç (T.): Kadınların başlarına bağladıkları bez.

Türk dili asıllı olduğunu düşündüğümüz kelimeyle ilgili, herhangi bir bilgiye ulaşamadık. Kendi görüşümüz kelime kökünün “kö-” (bağlamak) fiili olduğu yönündedir. Kıpçak Türkçesinde araç, alet ismi yapımında kullanılan “-GIç/-GUç; -KIç/-KUç” ekinin yardımı ile “kö-l-GUç+Ø > külküç+Ø” şeklinde bir gelişme gösterdiği kanaatindeyiz.

künçek, küñçük (T.): Giysi; yaka; cep.

Kelime, “kön+Ø > kün+Ø > kün+CAk+Ø > künçek / kün+CUk+Ø > küñçük+Ø” şeklinde gelişmiştir. Ayrıntılı bilgi için *bkz.* → göñcük.

künçüklen- (T.): Yaka yapılmak.

Türk dili asıllı kelime, “kön+Ø > kün+Ø > kün+CAk+Ø > küñçük+Ø > küñçük+IA-n-Ø- > künçüklen-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

künde gëyer ton (T.+T.+T.): Gündelik kürk.

Türk dili asıllı kelimelerden oluşmuş isim tamlamasında (künde+Ø+Ø + gëyer+Ø+Ø + ton + Ø/+IAr) yer alan “kün” kelimesinin gelişimi kanaatimize göre “kö:-¹⁶⁶ > kö-n+Ø > kön+Ø > kün+Ø” şeklinde olmuştur. Diğer unsur “kè-Ø- > kèḍ-Ø- > kèy-Ø- > gëy-Ø- > gëy-Ar+Ø > gëyer+Ø” şeklinde gelişmiştir. Ton ile ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → ton.

kürdegi (F.): Eteği ve kolları kısa mintan.

Farsça kökenli kelime, Steingass'ta (2005) “kurtī” şeklinde ve “kadın yeleği; kalçaya kadar uzanan korse; asker ceketi” anlamları ile yer alır.

kürk (T.): Tüylü ve yumuşak üstlük; hayvan postu.

Usmanova (2011)“*k'ürek > k'ürk > kürk+Ø” şeklinde bir gelişimi işaret eder. Biz de mevcut bilgilerle kelimeyi kök şekil olarak değerlendiriyoruz.

kürk dikici (T.+T.): Kürk diken kimse.

¹⁶⁶ *bkz.* Hacıeminoğlu, 1992, s. 29 : “kö:-‘: yanmak, kön > kün ‘gün, güneş’ ”.

Türk dili asıllı kelimelerden oluşmuş isim tamlamasıdır: “kürk+Ø+Ø dikici+Ø+Ø+Ø”. Kürk ile ilgili bilgi için *bkz.* → kürk; ikinci unsur “ti-k-IcI+Ø > tikici+Ø > dikici+Ø” şeklinde gelişmiştir; tik- fiili ile ilgili ayrıca *bkz.* → tik-.

kürk eyle- (T.+T.): Kürk dikmek.

Türk dili asıllı kelimelerden oluşmuş isim fiil tamlamasında (kürk+Ø+Ø + eyle-Ø-) yer alan “kürk” ile ilgili bilgi için *bkz.* → kürk. İkinci unsur “eđ+IA-Ø- > eyle-Ø-” şeklinde gelişme göstermiştir.

kürte (F.): Gömlek, vücudun üst kısmına giyilen ince, kollu, yataklı giysi.

Bilgi için *bkz.* → kürdegi.

kürünçük (T.): Cep.

Kelimenin bu şekli ve anlamıyla ilgili bir bilgiye ulaşamadık. Gülensoy (2011), “kürün/gürün” şekliyle değerlendirdiği kelimeye, “büyük küfe” anlamını işaret eder ve bahse konu kelimenin Orta Türkçe döneminde “kürin” şeklinde ve “içinde kavun, karpuz gibi şeyler taşınan küfe” anlamında kullanıldığı bilgisini verir. Gülensoy’un işaret ettiği kelime ile ilgili Clauson (1972), “sepet” anlamını gösterir ve muhtemelen alıntı bir kelime olduğunu söyler. Cep, bilindiği üzere, giyim kuşama eklenen bir bölümdür. Clauson ve Gülensoy’un “kürün/kürin” şeklinde verdiği anlamla doğrudan ilgili olmasa bile “cep” bir şey taşımaya yarayan bir giyim kuşam bölümü, “küfe” de bir şey taşımaya yarayan bir eşya olduğu için, ihtiyatlı bir yaklaşımla aynı kökten gelebilecek kelimeler olabileceğini düşünüyoruz. Şu halde, kelimenin gelişimini “kürün+CUk+Ø > kürünçük+Ø” şeklinde gösterebiliriz.

lāceverdī atlas (F.+A.): Lacivert renkli atlas kumaş.

Farsça ve Arapça kelimedenden oluşmuş isim tamlamasındaki (lāceverdī +Ø + atlas + Ø/+IAr) ilk unsur, kendi dilinde “lācavardī” şeklinde ve “gök mavisi” anlamında kullanılmaktadır (Steingass 2005). İkinci unsur olan “atlas” için *bkz.* → atlas.

laçato (?): Bir tür çizgili kumaş.

CC’de (2015) “Lat. burdum, Far. mondobārī” bilgisiyle yer alan kelimeyle ilgili bir bilgiye ulaşamadık.

lās (F.): İpek.

Farsçadan alıntı kelime, Steingass'ta (2005) “lās” şekli ve “kaba ipek” anlamıyla değerlendirilmiştir.

last (F.): Ham ipek.

Bilgi için *bkz.* → lās.

latay (Çin.): İnce ipekten yapılmış, bele kadar inen şal.

Kelimeyi aldığımız metinde, Çince olarak kaydedilmiştir.

lāye (F.): İpekli kumaş.

Kelime, kaynak aldığımız sözlükte Farsça olarak kaydedilmiştir; ancak Steingass (2005) ve Kanar'da (2012), kelimenin bu şekline rastlamadık.

leCek, lēcek, liçek (F.): Üç köşeli kadın baş örtüsü; sırmalı ve mücevherli bir nevi baş örtüsü; şal.

Farçadan alıntı olan kelime, Steingass (2005), “laçak” şekliyle kaydettiği kelimenin anlamını “kare biçiminde olup üçgen oluşturacak şekilde ikiye katlanır, kadınlar giyerler” şeklinde verir. Tietze (2016), “tülbent, baş örtüsü; yün atkı” anlamını verdiği kelimeyi Ermenice'den alıntı olarak düşünmektedir. Eren (1999) de kelimeye “baş örtüsü, yün atkı” anlamını verir ve köken olarak Farsçayı işaret eder.

libāCe (F.): Elbise.

Farsça kökenli kelimeyi Steingass (2005) “labāça” şeklinde ve “manto, dış giysi” anlamıyla kaydetmiştir.

libās (A.): Elbise.

Arapça kökenli bir kelimedir. Kanar (2012) kelimeyi aynı şekilde ve “giysi, elbise” anlamıyla değerlendirmiştir.

libās eyle- (A.+T.): Elbise dikmek.

Arapça ve Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş tamlamanın (libās+Ø+Ø + eyle-Ø-) ilk unsuru olan libās, Kanar'da (2012) kendi dilinde de “giysi, elbise” anlamında yer almaktadır. İkinci unsur “eđ+1A-Ø- > eyle-Ø-” şeklinde gelişme göstermiştir.

libās kı-l- (A.+T.): Elbise dikmek.

Arapça ve Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim fiil tamlamasıdır: “libās+Ø+Ø + kı-l-Ø-”. İlk unsur, Kanar’da (2012) “giysi, elbise” anlamında kayıtlıdır. İkinci unsur “*kı-l-Ø- > kı-l-Ø-” şeklinde gelişmiştir. Ayrıntılı bilgi için *bkz.* → kabā kı-l-.

lifāfe (A.): Sargı.

Arapçadan alıntı olan kelimeyi Kanar (2012), kendi dilinde de aynı şekil ve “sargı” anlamıyla kaydeder.

lihāf (A.): Örtü.

Arapça kökenli bir kelime Kanar’da (2012), aynı şekilde ve “yorgan, çarşaf, üstlük, sargı” anlamlarıyla değerlendirilir.

loḥtay (Çin.): Üzeri sarı benekli kırmızı bir Çin ipeklisi.

Çinceden alıntı bir kelimedir.

lūbbed, lūbed (A.): Yün.

Arapça “libd” kökünden türetildiğini anladığımız kelimenin kök anlamı Kanar’da (2012) “keçe; eyer keçesi; keçeleşmiş kıl; husus, konu” olarak yer almıştır.

maḥram (A.): İhram giyme.

Arap dilinden alıntı kelime, Kanar’da (2012) “maḥrem” şeklinde ve “mahrem, haram, evlenilmesi yasak olan ve gizli” anlamları ile değerlendirilmiştir.

maḥrama (A.): Baş örtüsü.

Arapça kökenli maḥrama, kendi dilinde “mıḳrame” şeklinde geçmekte olup (Kanar 2012) “ince zarlar, al perdeler, çarşaf, sofraya havlusu, el bezi” anlamlarının yanı sıra, “nakışlı baş örtüsü ve peştamal” anlamında da kullanılmaktadır.

maḳmur (?): Kadife.

İdikut Sözlüğünde “<<F., A. mehmel” şeklinde kaydedilen kelimenin bu şekilleri ile ilgili bir bilgiye rastlamadık.

mamık, mamuḡ, mamuh, manbuḳ (F.): Pamuk.

Kelime ile ilgili bilgi için *bkz.* →bamuk.

mamukçı (F.+T.): Pamukçu.

Farsça kelimeye Türkçe ek getirmek suretiyle gelişmiş bir kelimedir: “mamuk+CI+Ø > mamukçı+Ø”.

mamuk satkuçı (F.+T.): Pamuk satıcı.

Farsça ve Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş tamlamadır: “mamuk+Ø+Ø satkuçı+Ø+Ø+Ø”. Tamlanan unsur satkuçı “sa-t-GU+CI+Ø > satkuçı+Ø” şeklinde gelişmiştir.

man- (T.): Kuşanmak.

Türk dilli asıllı fiildir: “ba-n-Ø- > man-Ø-”. Kelimeyle ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* →ban-.

mançuklan-, munçuklan- (T.): Elbiseyi eğer heybesine koymak.

Kelime, “ba-n+CUK+Ø > mançuk+Ø ~ munçuk+Ø > mançuk+IA-Ø- ~ munçuk+IA-Ø- > mançukla-n-Ø- ~ munçukla-n-Ø- > mançuklan-Ø- ~ munçuklan-Ø- şeklinde gelişmiştir.

maḡluḡ (Çin.): Ejderha resmi işlenmiş bir çeşit ipek giysi.

Çinceden alınmış bir kelimedir: “mang-lung”.

māsura (F.): Üzerine iplik sarılan koni.

Farsçadan alıntı kelimeyi Steingass (2005), “māsūra” şeklinde ve “dokumacı kayışı” anlamıyla kaydeder.

maṣab (F.): Aba.

Farsça “paşm” kelimesinin Türk dilindeki kullanım şekli olan kelime, Steingass’ta (2005) “yün” anlamıyla kayıtlıdır.

matah (A.): Kumaş.

Arap dilinden alıntı kelime, Kanar’da (2012) “metā’ ” şeklinde ve “satılık kumaş” anlamının yanı sıra “yarar; alet; mal, eşya; geçimlik; hediye; sermaye” vb. anlamlar ile de değerlendirilmiştir.

mekūk (F.): Dokumacılıkta kullanılan masuralı alet, mekik.

Fars dilinden alıntıdır. Steingass’ta (2005) “mākū” ve “mākūk” şeklinde, “dokumacı mekiği” anlamıyla değerlendirilmiştir.

meles (A.): Gayet ince, ipekli bir çeşit kumaş.

Arap dilinden alıntı kelimenin ipekli kumaş anlamını taşıyan bir karşılığına sözlüklerde rastlamadık. Kelimenin aynı şekli, Kanar’da (2012) “otsuz düzlük; melez; kanı karışık” anlamlarında kayıtlıdır.

meres (A.): İp.

Arap dilinden alınmış olan kelimeyi Kanar (2012), “merese” şeklinde ve “ip, urgan” anlamlarıyla kayıtlıdır.

mestūr (A.): Kapalı, örtülü.

Arap dilinden alıntı kelime, Kanar’da (2012) da aynı şekilde ve “örtülü, kapalı” anlamının yanı sıra “iffetli; gizli” anlamları ile yer almıştır.

mestūrA (A.): Örtünmüş kadın.

Arap dilinden alıntı kelime Kanar’da (2012) “mestüre” şeklinde ve “örtülü kadın” anlamının yanı sıra “örtülü; kapalı; gizli” anlamlarında da yer almaktadır.

meşşāta (A.): Gelini süsleyen kadın.

Arap dilinden alınmış kelime, Kanar’da (2012) aynı şekil ve anlamda kayıtlıdır.

meyzer (A.): Peştamal, belden aşağısı için örtü.

Arapça kökenli bir kelimedir, Kanar (2012) aynı şekli ve “peştamal” anlamını kaydetmiştir.

mıḳna‘ (A.): Baş örtüsü.

Kanar (2012) kelimeyi “mıḳna‘” şekliyle baş örtüsü anlamıyla kaydeder.

mlḳraḏ (A.): Makas.

Arap dilinden alıntı kelime, Kanar’da (2012) “mıḳraḏ” şeklinde ve “makas” anlamıyla yer almaktadır.

mi‘cer (A.): Baş örtüsü.

Arapça kökenlidir, Kanar (2012) kelimeyi Türk dilindeki şekil ve anlamıyla kaydeder.

mi‘cer-ārā (A.+F.): Baş örtüsü süsleyen.

Arapça ve Farsça kelimelerden oluşmuş bu tamlamada yer alan “mi‘cer” Kanar’da (2012) aynı şekilde ve “bir baş örtüsü çeşidi” anlamıyla; Fars kökenli “ārā” ise Steingass’ta (2005) aynı şekilde ve “süslemek, süsleme” anlamlarıyla kayıtlıdır.

miḡfer (A.): Savaşta başa giyilen çelik başlık.

Arapçadan alınmış olan kelime, Kanar’da (2012) miḡfer şeklinde ve “tulga, kask, çelik başlık” anlamları ile yer alır.

mihmāz (A.): Çizme mahmuzu.

Arap dilinden alıntı kelime, Kanar’da (2012) “mihmāz” şeklinde ve “mahmuz” anlamında kayıtlıdır.

miḥrāb (A.): Yay şeklinde yapılan nakış süsleme.

Arap dilinden alınmış kelime, Kanar’da (2012) aynı şekilde ve “kıble; köşk, oda; arslan yatağı” gibi anlamlarının yanı sıra, “halılarda kemer görünüşlü motif” anlamında da kayıtlıdır.

milhefe (A.): Vücut örtüsü, örtü.

Kanar (2012) Arapça kökenli kelimeyi “milḥafe” şekli ve “battaniye, yorgan ve rida” anlamlarıyla değerlendirir.

mindetü (Sank.?): İpek, ipekli kumaş.

Mındatu şeklini ve bu şeklin anlamını Ercilasun-Akkoyunlu (2014) yayınından aldığımız kelimeyle ilgili olarak Clauson (1972), Hint dilinden alıntı bir kelime olarak görüldüğünü, belki de Sankritçe “mandita” ile bağlantılı olabileceğini; kelimenin “mandırı” ve “mundaru” ile şeklen ve anlam olarak aynı soydan geldiğini ifade eder.

miyān (F.): Kemer yeri.

Fars dilinden alıntı kelime, Steingass’ta (2005) “miyān” şeklinde ve “bel; rahim” vb. anlamlarda yer almaktadır.

mizersüz (A.+T.): Peştamalsız.

Arapça kelimeye Türkçe ek getirilmesi suretiyle oluşmuştur: “mizer+sUz+Ø > mizersüz+Ø”. Arap dilinden alıntı kelime, Kanar’da (2012) “meyzer” şeklinde ve “peştamal” anlamında yer almaktadır.

mondobari (F.): Bir tür çizgili kumaş.

CC’de (2015) “Far. mondobāri, Lat. burdum” (s.527) olarak kaydedilen kelimeyle ilgili başka bir bilgiye rastlamadık.

muḥrim (A.): İhramlı, ihram giyen.

Arap dilinden alıntı kelime Kanar’da (2012) aynı şekilde ve “ihrama giren, ihramlı” anlamının yanı sıra “himaye edilen” ve “barışçı” anlamlarıyla da yer almaktadır.

muḥrime (A.): İhrama giymiş kadın.

Arap dilinden alınmış bir kelimedir.

mundu (?): İğne.

Kelimeyle ilgili herhangi bir bilgiye ulaşamadık.

murakka‘(A.): Yamalı hırka, elbise.

Arap dilinden alıntı kelime, Steingass’ta (2005) aynı şekilde ve “gün görmüş, görmüş geçirmiş” anlamının yanı sıra “yamalı” ve “hırka” anlamlarıyla da değerlendirilmiştir.

muraşsa‘ (A.): Kıymetli taşlarla bezenmiş.

Arap dilinden alınmış kelimeyi Kanar (2012) aynı şekil ve anlamda kaydetmiştir.

mūze (F.): Çizme, mest.

Farsçadan alıntı bir kelimedir. Steingass'ta (2005) “mūza” şeklinde ve “çizme, bot” anlamının yanı sıra “çorap” ve “eldiven” anlamları ile kaydedilmiştir.

müddeşşir (A.): Elbiseye bürünen, örtünen.

Arap dilinden alıntı kelime, Kanar'da (2012) aynı şekil ve anlamda değerlendirilmiştir.

mükim etük, mükin etük (T.+T.): Kadın pabucu

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimeden oluşmuş isim tamlamasıdır: mükim+Ø+Ø / mükin+Ø+Ø + etük+ Ø/+lAr”. İlk unsurun “bū-k-(I)m+Ø > būkim+Ø > mükim+Ø ~ mükin+Ø” şeklinde geliştiğini düşünüyoruz. Bilgi için ayrıca bkz. → būküm etük. İkinci unsurla ilgili bir kök ve gelişim bilgisine ulaşamadık.

müne- (T.): İğriliğini düzeltmek için bir şeyin uçlarını kesmek.

Türk dili asıllı kelime için Clauson (1972), “bün (kusur)” kökünü işaret eder. Biz de kelimenin “bün+Ø > mün+Ø > mün+A-Ø- > müne-Ø-” şeklinde geliştiğini söyleyebiliriz.

münel- (T.): Uçları ve artıkları kesmek.

Kelime “bün+Ø > mün+Ø > mün+A-Ø- > müne-l-Ø- > münel-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

müzeyyen (A.): Süslü, bezenmiş.

Kanar (2012) kelimeyi aynı şekil ve anlamda kaydetmiştir.

müzeyyen ol- (A.+T.): Süslenmek.

İlk unsuru Arapça, ikinci unsuru cevheri ek fiilden oluşmuş bir tamlamadır: “müzeyyen+Ø+Ø + ol-Ø-”. İlk unsur, Kanar'da (2012) “müzeyyen” şeklinde ve “süslü, süslenmiş” anlamlarında kayıtlıdır. İkinci unsur ise “bol-Ø- > ol-Ø-” şeklinde bir gelişme gösterir.

müzzāmmil (A.): Örtünme, bürünme.

Arap dilinden alıntı kelimeyi, Kanar (2012) “müzemmil” şeklinde ve “örtünmüş, sarınmış” anlamında değerlendirmiştir.

nak (F.): Altın sırmalı bir tür ipek kumaş.

Farsça kökenli kelime, Steingass'ta (2005) “naḥ” şeklinde ve “uzun tüylü halı; kısa tüylü halı” vb. anlamlar ile kaydedilmiştir.

naḳışla- (A.+T.): Nakış yapmak.

Arap dilinden alınmış kelimeye, Türkçe ek getirmek suretiyle gelişmiş bir kelimedir: “naḳış+IA-Ø- > naḳışla-”. Arapça unsuru Kanar (2012) aynı şekilde ve “iz, ıslatılmış hurma, hile” anlamlarının yanı sıra “resim, desen, işleme” vb. anlamlar ile de kaydetmiştir.

naḳḳāṣ (A.): Nakış yapan.

Arap dilinden alıntı kelimeyi Kanar (2012) aynı şekilde ve “naḳışçı, ressam, süsleme ustası” anlamlarıyla değerlendirmiştir.

naḳṣ (A.): Nakış, ipekli işleme.

Arap dilinden alınmış kelimeyi Kanar (2012) aynı şekilde ve “iz; ıslatılmış hurma; hile” gibi anlamlarının yanı sıra “resim, desen, işleme” anlamları ile de değerlendirmiştir.

naḳṣ eyle- (A.+T.): Bezemek.

İlk unsuru Arapça, ikinci unsuru Türk dili asıllı kelimeden oluşmuş isim fiil tamlamasıdır: “naḳṣ+Ø+Ø + eyle-Ø-”. Türkçe “eyle-” fiilinin gelişimi de “eḍ+IA-Ø- > eyle-Ø-” şeklinde olmuştur.

naḳṣ eyleyici (A.+T.): Nakkaş, işlemeci.

Arapça ve Türk dili asıllı kelimeden oluşmuş isim tamlamasıdır: “naḳṣ+Ø+Ø eyleyici+Ø+Ø+Ø”. Arap dilinden alınmış “naḳṣ”, Kanar'da (2012) aynı şekilde ve “iz; ıslatılmış hurma; hile” gibi anlamlarının yanı sıra “resim, desen, işleme” anlamları ile de kayıtlıdır. Türk dili asıllı olan ikinci unsur ise “eḍ+IA-Ø- > eyle-Ø- > eyle-yIcI+Ø > eyleyici+Ø” şeklinde gelişme göstermiştir.

na'l, na'lAyn, na'lIn (A.): Ayakkabı, bir çift pabuç; nalça, pençe.

Arapçadan alıntı bir kelimelerdir. Kanar (2012), “na‘l, na‘le” şekillerinin “ayakkabı, pabuç”; “na‘leyn” şeklinin ise dikişsiz ayakkabı çifti” anlamında kullanıldığı bilgisini verir.

na‘līnçī (A.+T.): Takunyacı.

Arapça kökenli kelimeye, Türkçe ek getirilmesi suretiyle oluşmuş bir şekildir:

“na‘līn+CI+Ø > na‘līnçī+Ø”. Arapça unsuru için *bkz.* → na‘l vd.

na‘līnnıñ kayşı (A.+T.): Takunyanın kayışı.

Arapça ve Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “na ‘līn+Ø+nıñ kayış+Ø+ı+Ø”. Tamlayan unsurla ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → na‘l; tamlanan kelime ise “*ka-d-Ø- > *kağ-(I)ş+Ø > kağış+Ø > kayış+Ø” şeklinde gelişmiştir, ayrıntılı bilgi için *bkz.* → kağış.

na‘l ur- (A.+T.): Pençe çakmak.

Arapça ve Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş bir isim fiil tamlamasıdır: “na‘l+Ø+Ø + ur-Ø-”.

naşıç (F.): Altın sırmalı ve incili bir tür kumaş.

Fars dilinden alıntı kelime, Steingass’ta (2005) “naşıç” şeklinde ve “dokuma” anlamının yanı sıra “eşsiz; taban” vb. anlamlar ile de yer almaktadır.

nekende (F.): Dikişte koltuk altına konulan parça.

Farsça kökenli kelime, Steingass’ta “niganda” şeklinde ve “süs dikişi, nakış” anlamlarının yanı sıra “gizli olan şey” ve “hazine” anlamıyla da değerlendirilmiştir.

nemed (F.): Keçe, kıldan dokunmuş kaba kumaş.

Fars dilinden alıntı kelime, Steingass’ta (2005) “namad” şeklinde ve “keçe; kaba kumaştan bir çeşit giysi” vb. anlamları ile yer almıştır.

nemedlü (F.+T.): Keçeden yapılma elbiseli (kişi).

Tamlananı telaffuz edilmemiş isim tamlamasıdır: “nemedlü+Ø+Ø + Ø + Ø/+lAr.

nemed-pūṣ (F.+F.): Keçeden yapılma elbiseli (kişi).

Tamlananı telaffuz edilmemiş isim tamlamasıdır: nemedpuṣ+Ø+Ø + Ø + Ø/+lAr. Farsça kelime, Steingass'ta “namad-pōṣ” şeklinde ve “yün veya keçe kaplı” anlamında yer almaktadır.

nemürge (Moğ.?): Aba, bir çeşit kalın giysi.

İdikut Sözlüğünden aldığımız kelimeyle ilgili herhangi bir köken bilgisine ulaşamadık. Kaynak sözlükte, Moğolca olduğu düşünülen bir kelime olarak kaydedilmiştir.

nesc (A.): İpekli kumaş.

Arapça kökenli kelime, Kanar'da (2012) aynı şekilde, “dokumak, örmek, şiir nazmetmek” anlamlarında yer almaktadır.

nevrūzī (F.): Bir tür giysi. Bugünkü Afganistan Özbekleri ilkbaharda giyilen ince sabahlık gibi üst elbisesine derler.

Farsça kökenli kelimeyle ilgili Steingass (2005), “yeni yılın ilk gününde giyilen giysi” bilgisini vermiştir.

nezkep (Erm.): Baş örtüsü.

Nezkep, Eren (1999)'e göre Türk diline Ermeniceden geçmiştir. Bu bilgilerin dışında, kelimeyle ilgili başka bir izaha incelediğimiz kaynaklarda rastlamadık.

nīḳāb (A.): Örtü; peçe, yüz örtüsü.

Arapça kökenli kelime, kendi dilinde “nīḳāb” olarak geçmektedir ve “peçe; araştırmacı, araştırmacı; karın; zeki; örtü” olmak üzere beş ayrı anlama sahiptir (Kanar, 2012). Kendi dilindeki “peçe” ve “örtü” anlamı ile Türk dilinde de yaşamaktadır.

nīṭāḳ (A.): Kuşak, kemer.

Arap dilinden alınan kelime, Kanar'da (2012) “nīṭāḳ” şeklinde ve “kuşak, kemer, kordon” anlamlarının yanı sıra, “peştamal, bir tür Arap giysisi” ve “sınır, bölge” anlamlarıyla da yer almaktadır.

nīḳāb eyle- (A.+T.): Peçe ile örtmek.

Arapça ve Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim fiil tamlamasıdır: “niḳāb+Ø+Ø + eyle-Ø-”.

obçin, öBçin (Moğ.): Zırh.

Moğolcadan alınmış bir kelimedir. Teres ve Yalçınkaya (2015), kelimenin “öbçin” şeklinde okunması gerektiği görüşündedirler.

oBraĠ (T.): Giysi; eskimiş, yıpranmış giysi; paçavra; elbise astarı.

Türk dili asıllı kelimenin kök ve gelişimi ile ilgili görüşler şöyledir: Gülensoy (2011) “kopmak” anlamını verdiği “*op-” fiilini kök olarak düşünür. Karaağaç (2020) ise “ob” ve “oba” kelimelerine “parça” anlamını yüklemiş ve “kök dal biçimlerden yardım alma yöntemi” başlığı altında yer verdiği bu iki kelimeyi “opra-” fiilinin kök şekilleri olarak nitelendirmiştir. Karaağaç’ın (2020), aynı çalışmasında “yıpran-, epri-” fiillerini de aynı kök şekillere bağladığını görüyoruz. Bize göre, kelime kök şekil olarak, Karaağaç’ın ifade ettiği gibi bir isimdir. Gelişimi de “ob+rA-k+Ø > oprak”, “ob+ra-k+Ø > obraĠ+Ø” şeklinde olmuştur.

oguzlan- (T.): Oğuz elbisesi giymek, Oğuz kılığına girmek, kendini Oğuzlardan saymak.

Kelime “oguz+IA-n-Ø- > oguzlan-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

ok (?): Giyimin ön kısmı.

Kelimenin bu şekli ve anlamıyla ilgili bir bilgiye ulaşamadık.

oldan, ulDañ (T.): Pabuç altı, tabanı.

Türk dili asıllı kelimeyle ilgili, Eren (1999), “<ul+-dan” gelişimini gösterir. Eren (1999), kök olarak gösterdiği şeklin Orta Türkçede “duvar temeli” anlamında olduğunu, daha sonra “temel, köken” anlamıyla birlikte “ayak tabanı” anlamında da kullanıldığını ifade eder. Clauson (1972) da “uldañ (ulduñ)” şeklinde değerlendirdiği kelimenin “ul” kökünden geliştiğini ve “bot, çizme tabanı” anlamına geldiğini ve kelimenin en eski şeklinin de “ulduñ” olabileceğini söyler. Kırbaç (2003), kelimenin Anadolu ağızlarındaki kullanım ve anlamlarına yer verdiği çalışmasında, bahse konu kelime ile aynı kökten geliştiğini ifade ettiği “oltar-” (eski ayakkabı ya da elbiseyi onarmak)

kelimesine de yer verir. Bir işi kabataslak yapmak, anlamıyla değerlendirdiği “oltarla-” fiilinin de aynı kökten gelişmiş olabileceğini ifade ederek kelimenin kökünü “ul” olarak belirler.¹⁶⁷ Bize göre de kelime “ul+dA-η+Ø > uldaη+Ø, ultaη+Ø, oldaη+Ø” şeklinde gelişmiştir.

olduk, ulduk (T.): Yalın ayak.

Clauson (1972) kelimenin gelişimi için “oldı-” (yalın ayak olmak) olarak işaret eder. Şu halde, kelimenin gelişimini “oldı-k+Ø ~ uldı-k+Ø > olduk+Ø ~ ulduk+Ø” şeklinde gösterebiliriz.

oltaηla- (T.): (Ayakkabıya) taban geçirmek, yamamak.

Kelime, “ul+DA-η+lA-Ø- > oлтаηla-Ø-” şeklinde gelişmiştir, kelime ile ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → oldaη, uldaη.

opra- (T.): Eskimek, yıpranmak.

Türk dili asıllı kelime, “ob+rA-Ø- > opıra-Ø-” şeklinde gelişmiştir. Ayrıntılı bilgi için *bkz.* → opırağ.

opıraş- (T.): Yıprışmak, yıpranmaya başlamak.

Kelime, “ob+rA-ş-Ø > opıraş-Ø-” şeklinde gelişmiştir. Ayrıntılı bilgi için *bkz.* → opırağ.

opırat- (T.): Yıpratmak.

Kelime, “ob+rA-t-Ø > opırat-Ø-” şeklinde gelişmiştir. Ayrıntılı bilgi için *bkz.* → opırağ.

otıran (?): Yağma dilinde, elbise.

Clauson (1972) kelimeyi “şüpheli” olarak nitelendirir ve alfabetik sıranın dışında “ürkün” ve “içgin” arasında kaydedildiğini belirtir.

otrakcı, oturakcı (T.): Hazır eşya ve elbise satan.

Kelime “oltur- / oldur-” fiilinden “oltur-Ø- > otur-Ø- > otur-Ak+CI+Ø ~ otrak+CI+Ø > oturakcı+Ø ~ otrakcı+Ø” şeklinde gelişmiştir.

oya (T.): Oya, işleme.

¹⁶⁷ Bilgi için ayrıca Kırbac, 2003, s.36-37.

Gülensoy (2011), “oymak, yerleştirmek” anlamını verdiği kökten “*öy-a” şekliyle kelimenin gelişimini gösterir. Bize göre de kelimenin gelişimi “oy-A+Ø > oya+Ø” şeklinde olmuştur.

oymağ, oymak (T.): Terzi yüksüğü. Tunçtan yahut deriden yapılır. Terziler parmaklarına iğne batmaması için takarlar.

Kelimenin kökü ile ilgili olarak, Gülensoy (2011) “oy-” fiilini işaret eder. Şu halde, kelimenin gelişimi “oy-mAğ+Ø > oymak+Ø” “oy-mAğ+Ø > oymağ+Ø” şeklinde olmuştur, diyebiliriz.

ögçe, ökçe, ökşe, ökşem (T.): Ökçe.

Gülensoy (2011) kelimenin gelişimini “yığmak, kümelemek, yükseltmek” anlamıyla değerlendirdiği fiilden “*ük-+e+çe” şeklinde gösterir. Biz, kelimenin Gülensoy’un (2011) işaret ettiği itibarı “*ük-” fiiliyle semantik bağı olduğunu düşündüğümüz “ü:-” (yükselmek, yukarı çıkmak)¹⁶⁸ kökünden geliştiği görüşündeyiz: “ü-K+CA+Ø > ökçe+Ø > ögçe+Ø, ökçe+Ø”, “ü-K+CA+Ø > ökçe+Ø > ökşe+Ø, ökşem+Ø”.

ökce demiri (T.+T.): Ökçeye çakılan demir.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “ökce+Ø+Ø demir+Ø+i+Ø”. Tamlayan “ü-K+CA+Ø > ökce+Ø > ökçe+Ø” şeklinde gelişmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. → ökçe. İkinci unsur olan “demir” kelimesi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. → demür ton.

ölçü (T.): Endaze.

Kelimenin daha eskiye giden şekillerine ulaşamadık, dolayısıyla “ölç-U+Ø > ölçü+Ø” şeklinde bir gelişim göstermeyi uygun gördük.

ölşüle- (T.): Kolla ve ölçekle ölçmek.

Kelime “ölç-U+Ø > ölçü+Ø > ölşü+Ø > ölşü+IA-Ø- > ölşüle-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

ölü bezi (T.+T.): Kefen.

¹⁶⁸ bkz. Hacıeminoğlu, 1992, s.28.

Her iki unsuru da Türk dili asıllı kelimeden oluşmuş isim tamlamasıdır: “ölü+Ø+Ø bez+Ø+i+Ø”. Ölü kelimesinin gelişimi ise bize göre, “ö-” fiil köküyle ilişkilidir → ö- (sönmek)¹⁶⁹l- (hayat sönmek)”: ö-l-Ø > öl-(U)g+Ø > ölü+Ø.

öm (T.): İç donu.

Kelime “ü-m+Ø > üm+Ø > öm+Ø” şeklinde gelişmiştir. Ayrıntılı bilgi için *bkz.* → im.

öncek (T.): Önlük.

Kelimenin gelişimi “ön+CAk+Ø > öncek+Ø” şeklinde olmuştur.

öñü (T.): Çıplak, yalın.

Kelimenin bu şekli ve anlamıyla ilgili herhangi bir bilgiye ulaşamadık. Clauson’da (1972) “öñ (?üñ) şekli ve “ıssız; çöl” anlamları ile değerlendirilen bir kelime mevcuttur. İhtiyatlı bir ifadeyle bahse konu kelime ile aynı kelime olabileceğini düşünüyoruz: “öñ+U+Ø > öñü+Ø”.

ör (T.): Kaftanın koltuk altları.

Kelimenin anlamını Clauson (1972) “elbise sırtı” olarak belirlemiştir. Bu bilginin haricinde, kelimeyle ilgili herhangi bir bilgiye ulaşamadık. Kök kelime olarak değerlendiriyoruz.

ör- (T.): Örmek.

Türk dili asıllı bir kök fiil olarak değerlendiriyoruz.

öreke (Yun.): İplik eğirecek alet.

Eren (1999)’den edindiğimiz bilgiyle kelimenin Yunan dilinden alıntı olduğunu kaydediyoruz.

örge (T.): İp, yular.

Kelime “ör-GAn+Ø > örge+Ø” şeklinde gelişme göstermiştir.

örme (T.): İp; keçe.

Kelimenin gelişimi “ör-mA+Ø > örme+Ø” şeklinde olmuştur.

örmek (T.): Deve yününden örülen bir tür aba.

¹⁶⁹ *bkz.* Hacıeminoğlu, 1992, s.27.

Türk dili asıllı kelimenin gelişimi “ör-mAk+Ø > örmek+Ø” şeklinde olmuştur.

ört- (T.): Örtmek, bürümek.

Türk dili asıllı kök fiil olarak değerlendiriyoruz.

örtgü (T.): Örtü.

Kelime “ört-” fiilinden gelişmiştir: “ört-GU+Ø > örtgü+Ø”.

örtül- (T.): Örtülmek.

Türk dili asıllı kelime “ört-Ø- > ört-(I)l-Ø- > örtül-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

örtün- (T.): Örtünmek.

Kelime “ört-Ø- > ört-(I)n-Ø- > örtün-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

örtünmek (T.): Örtünme, kapanma, giyinme.

Kelimenin gelişimi “ört-Ø-> ört-(I)-n-mAk+Ø > örtünmek+Ø” şeklinde olmuştur.

örtme (T.): Baş örtüsü.

Türk dili asıllı kelimenin gelişimi “ört-mA+Ø > örtme+Ø” şeklindedir.

örtmek (T.): Örtme, kapatma.

Kelime “ört-Ø- > ört-mAk+Ø > örtmek+Ø” şeklinde gelişmiştir.

örtü (T.): Örtü.

Kelimenin gelişimi “ört-U+Ø > örtü+Ø” şeklinde olmuştur.

örtüG (T.): Örtülü; örtü.

Kelime “ört-(U)g+Ø > örtüg+Ø”, “ört-Uk+Ø > örtük+Ø” şeklinde gelişmiştir.

örtüglü, örtüGlüG, örtülü, örtülüG (T.): Örtülü.

Kelimenin gelişimi, “ört-Ø- > ört-(U)g+Ø > örtüg+IUg+Ø > örtüglüg+Ø”, “ört-Ø- > ört-Uk+Ø > örtük+IUk+Ø > örtüklük+Ø”, “ört-Ø- > ört-U+Ø > ört+Ø > örtü+IU+Ø > örtülü+Ø”, “ört-Ø- > ört-U+Ø > örtü+Ø > örtü+IUg+Ø > örtülüG+Ø”, “ört-Ø- > ört-(U)g+Ø > örtüg+IU+Ø > örtüglü+Ø” şeklindedir.

örtül- (T.): Örtülmek.

Türk dili asıllı kelime “ört-Ø- > ört-(U)l-Ø- > örtül-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

örtün- (T.): Örtünmek.

Kelime “ört-Ø- > ört-(U)n-Ø- > örtün-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

örtüş- (T.): Örtmek, birbirini örtteyazmak.

Türk dili asıllı kelime “ört-Ø- > ört-(U)ş-Ø- > örtüş-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

örü (T.): Yama olarak yapılan örgü.

Kelime, “ör-Ø- > ör-(U)g+Ø > örü+Ø” şeklinde gelişme göstermiştir.

örük (T.): Örülmüş, eğrilmiş yün; örülmüş olan her nesne.

Kelimenin gelişimi “ör-Uk+Ø > örük+Ø” şeklinde olmuştur.

örül- (T.): İşlenmek.

Türk dili asıllı kelimenin gelişimi “ör-(U)l-Ø- > örül-Ø-” şeklinde olmuştur.

örüm (T.): Çul.

Kelime, “ör-(U)m+Ø > örüm+Ø” şeklinde gelişmiştir.

örüş- (T.): Örmekte yardım ve yarış etmek.

Kelimenin gelişimi “ör-(U)ş-Ø- > örüş-Ø-” şeklinde olmuştur.

örüt- (T.): Örtmek, gizlemek.

Kelime “ört-Ø- > örüt-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

örü ton (T.+T.): Yün giyim.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “örü+Ø+Ø + ton + Ø/+lAr”. Örü, Gülensoy (2011) tarafından hem “yama” hem de “örmek işi” anlamlarında değerlendirilmiştir. Bize göre kelimenin gelişimi de “ör-Ø- > ör-U+Ø > örü+Ø” şeklinde olmuştur. Ton için *bkz.* → ton.

öşek (T.): Derisinden kürk yapılan tilki cinsinden bir hayvan, vaşak.

Türk dili asıllı olduğunu düşündüğümüz kelimeyle ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → vaşak.

ötük astarı (T.+F.): Çizme astarı.

Farsça ve Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “ötük+Ø+Ø astar+Ø+ı+Ø”. Tamlayan Türk dili asıllı kelimedir. İkinci unsur Fars dilinden alıntıdır, kelime, Steingass’ta (2005) “āstar, astar” şeklinde ve “giysileri astarlamaya yarayan bir tür kaba, ince malzeme” anlamıyla yer almaktadır.

ötükCi (T.): Ayakkabıcı, çizmeci.

Kök ve gelişimini tespit edemediğimiz “etük” kelimesine Türkçe ek getirilmesi suretiyle oluşmuştur: “etük+Ø > ötü+CI+Ø > ötüci+Ø ~ ötüçü+Ø”.

ötük ipi (T.+T.): Çizme ipi.

Türk dili asıllı kelimelerden oluşmuş isim tamlamasıdır: “ötük+Ø+Ø ip+Ø+ı+Ø” ikinci unsurun gelişimi “ī-Ø- > i-p+Ø > ip+Ø” şeklindedir.

pāçe (F.): Pantolon veya şalvarın dizden aşağı kısmı, paça.

Fars dilinden alınan kelime, Steingass’ta (2005) “pāyça” şeklinde ve “pantolon” anlamında yer almaktadır.

pahlū (F.): Doğancılarının giydikleri eldiven.

Fars dilinden alıntı olan kelimeyi Steingass (2005) “bahla, bihla” şeklinde ve “şahinci eldiveni ve şahsi çanta, portfolyo” anlamları ile kaydeder.

pAlās (F.): Aba, çul gibi kalın giyimler; eski elbise; çul, keçe.

Fars dilinden alınmış kelime, Steingass’ta (2005) “pālās” şeklinde ve “dervişlerin yünlü giysisi” anlamında yer almıştır.

pā-libās (F.+A.): Ayak giysisi, ayakkabı; çorap.

Farsça ve Arapça iki kelimenin bir araya gelmesiyle oluşmuş bir kıyafet ismidir. Farsça “pā” kendi dilinde de “ayak” anlamında (Steingass, 2005), Arapça “libās” da “giysi, elbise; örtü” anlamında kullanılmıştır (Kanar, 2012).

pambuk, pamık, pamuk, panbık, panbuğ (F.): Pamuk.

bkz. → bamuk.

pamık çıkarıcı (F.+T.): Pamuk atan ve onu çekirdeğinden ayıran hallaç aleti, çıkırık.

Farsça ve Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş tamlamanın (pamık+Ø+Ø çıkarıcı+Ø+Ø+Ø) ilk unsuru ile ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → bamuk. İkinci unsur, “*taş+Ø > tış+Ø > tış+(I)k-Ø- > çık-Ø- > çık-Ar-IcI+Ø > çıkarıcı+Ø” şeklinde gelişme göstermiştir.

pamuk atıcı (F.+T.): Hallaç.

Farsça ve Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş tamlamadır: “pamuk+Ø+Ø atıcı+Ø+Ø+Ø”. Türkçe unsur olan atıcı, “a-” kök fiilinden gelişmiştir. Hacıeminoğlu (2008), bu kök fiilin “ayırarak” anlamında olduğunu, bundan gelişen “at-” fiilinin de atmak, elimizde bulunan bir nesneyi bulunduğu yerden ayırarak, uzaklaştırmak” anlamında olduğunu ifade eder. Şu halde kelimenin gelişimini “a-t-IcI+Ø > atıcı+Ø” şeklinde gösterebiliriz.

pamuk çalıcı (F.+T.): Pamuk atıcı.

Farsça ve Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş tamlamadır: “pamuk+Ø+Ø çalıcı+Ø+Ø+Ø”. Türkçe unsur “çal-IcI+Ø > çalıcı+Ø” şeklinde gelişmiştir.

pamukçu, panbukçı (F.+T.): Pamuk atıcı.

Farsça kelimeye Türkçe ek getirmek suretiyle oluşmuştur: “pamuk+CU+Ø > pamukçu+Ø”; “panbuk+CI+Ø > panbukçı+Ø”.

pArdAlığ (F.+T.): Perdeli, örtülü, yaşmaklı.

Fars dilinden alıntı kelimeye Türkçe ek getirilmesi suretiyle gelişmiştir: “parda+IIğ+Ø > pardalığ+Ø”, “perde+IIğ+Ø ~ perdelığ+Ø”.

pāşine (F.): Ökçe.

Fars dilinden alıntı kelimeyi Steingass (2005) “pāşina” şeklinde ve “topuk, bir ayakkabının tabanı” anlamlarında kaydetmiştir.

paşmak (T.): Ayakkabı.

Kelimenin “ba-Ø- > ba-ş-Ø- > baş-A-Ø- > başa-mAk+Ø > başmak+Ø > paşmak+Ø” şeklinde geliştiğini düşünüyoruz. Ayrıntılı bilgi için *bkz.* → başmak.

perde (F.): Peçe.

Farsçadan alıntı kelime, Steingass'ta (2005) “parda” şekli ve “duvak; perde; zar” anlamlarıyla kaydedilmiştir.

perde aç- (F.+T.): Peçeyi çıkarmak, açılmak.

Farsça ve Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim fiil tamlamasıdır: “perde+Ø+Ø + aç-Ø-”.

perde-‘arūs (F.+A.): Duvak, gelin örtüsü.

Farsça kökenli “perde” ile Arapça kökenli “arus” kelimesinden oluşmuş bir tamlamadır; ‘arūs Kanar’da (2012) “gelin, güveyi” anlamında da kaydedilmiştir.

perde tart- (F.+T.): Örtmek, örtünmek.

Farsça ve Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş bir tamlamadır: “perde+Ø+Ø + tart-Ø-”. Türkçe unsurla ilgili olarak Gülensoy (2011), “*tar- ‘dağıtmak, yaymak, ayırmak’ (DLT) +t-” gelişimini gösterir. Clauson (1972), “tara- (?-d)” şekliyle değerlendirdiği fiilin “taramak, dağılmak” anlamını kaydeder. Örtülen nesnenin örtüldüğü yere yayıldığı, dağıldığı gerçeğinden hareketle, “tart-” ile “tara-” arasında semantik bir bağ olduğunu düşünüyoruz. Dolayısıyla, Gülensoy’un (2011) işaret ettiği gibi itibarî bir “*tar-” kökünden “*tar-t-Ø- > tart-Ø-” şeklinde geliştiğini, ihtiyatlı bir ifadeyle, söyleyebiliriz.

perend (F.): Nakışsız ipek kumaş.

Fars dilinden alıntı kelime, Steingass'ta (2005) “parand” şeklinde ve “kılıç” vb. anlamlarının yanı sıra “boyalı ipek” anlamında da değerlendirilmiştir.

permiyān, perniyān (F.): Nakışlı atlas; ipek kumaş.

Fars dilinden alıntı kelime, Steingass'ta (2005) “perniyān” şeklinde ve “bir tür ince, boyalı Çin ipeği” anlamında yer almıştır.

peşmīne (F.): Yünden yapılma, dervişlerin giydiği sade, düz, süssüz elbise.

Fars dilinden alıntı bir kelimedir. Steingass (2005), kelimeyi “paşmīna” şekli ve “yün; yünden üretilen giysi” anlamlarıyla kaydeder.

piçe (İt.): Peçe, yüz örtüsü.

İtalyanca’dan alınmış bir kelimedir.

pīçek (F.): Kadınların başlarına sardıkları örtü.

Farsçadan alıntı olan kelime, Steingass'ta (2005) “peçak” şekli ve “ipek veya iplik topu; kadınların başlarını kapatmaya yarayan örtü” anlamıyla yer almaktadır.

pilon, pilün (Erm.): Keşiş cübbesi.

Teodoridis (1961) pilon'u, Yunan dilinden Ermeniceye geçen, Ermeniceden de Türk diline aktarılan bir kelime olarak değerlendirir.

pine-düz (F.): Eski elbise, ayakkabı veya kumaş tamir eden.

Fars dilinden alıntı kelime, Steingass'ta (2005) “pīnā-dōz” şeklinde ve “yamalı ve yama yapan kimse” anlamında kaydeder.¹⁷⁰

pīrāhen, pīrehen (F.): Gömlek, vücudun üst kısmına giyilen ince, kollu, yataklı giysi.

Farsça kökenli kelimeyle ilgili olarak Steingass (2005), “pīrāhan, perāhan” şeklini ve “yelek; gömlek” anlamlarını işaret eder.

pīrāste (F.): Süslenmiş, donatılmış.

Fars dilinden alınmış kelime, Steingass'ta (2005) “perāsta” şeklinde ve “süslü” anlamlarının yanı sıra “kısaltılmış, kesilmiş” vb. anlamlarıyla değerlendirilmiştir.

pirāye (F.): Süs.

Fars dilinden alınmış kelimeyi Steingass (2005) “perāye” şeklinde ve “süs, süsleme” anlamlarıyla kaydetmiştir.

pistik (?): Eğrilmek üzere hazırlanmış, atılmış pamuk sümeği.

DLT'de “Çiğilce” ifadesiyle kayıtlı olan kelimeyle ilgili bilgi için bkz. → bistek.

post (F.): Tüylü hayvan derisi.

Farsça kelime, Steingass'ta (2005) da “post” şeklinde, “deri, ham deri” anlamları ile yer almıştır.

postīn (F.): Kürk, kıllı deriden yapılan giyecek.

¹⁷⁰ Turan (2017), kelimeyle ilgili “3.kalem tarafından *eski dikici* eklenmiştir.” şeklinde bir ek bilgi vermiştir (s.64).

Farsçadan alıntı bir kelimedir. Steingass'ta (2005) “pōstīn” şeklinde ve “deri; kürklü giysi” anlamlarıyla kayıtlıdır.

pōşu (F.): Vaktiyle omuzlara atılan, başa sarılan kenarları saçaklı ipek örtü.

Farsça kökenli kelime, Steingass'ta (2005) “pošā” şeklindedir ve “giysi” anlamıyla değerlendirilmiştir.

pörük (T.): Genellikle hayvan postundan yapılan başlık.

Bilgi için *bkz.* → börk.

pül (F.): Süs için veya zil sesi gibi sesler çıkarmak için kullanılan küçük ve yuvarlak metal parçası.

Fars dilinden alınan kelimeyi Steingass'ta (2005), aynı şekilde ve “köprü” anlamının yanı sıra “küçük bakır para” anlamıyla da yer alır.

pusaD (T.): Zırh.

Türk dili asıllı olduğunu düşündüğümüz kelime bize göre “pus-” (gizlenmek, saklanmak) fiil kökünden “pus-A-t+Ø > puşat+Ø ~ puşad+Ø” şeklinde gelişmiştir.

pūş (F.): Elbise; örtü.

Farsça kökenli kelime Steingass'ta (2005) “pōş” şeklinde ve “örtü, giysi” anlamıyla yer almaktadır.

raht (F.): Örtünecek şey, örtü; süslü elbise.

Farsça kökenli kelimeyi Steingass (2005), aynı şekilde ve “mal, taşınır mal” gibi anlamlarının yanı sıra “giyim eşyası” anlamı ile de kaydeder.

resen (F.): İp, urgan.

Fars dilinden alıntı kelimeyi Steingass (2005), “rasan” şeklinde ve “yular, ip” anlamlarıyla değerlendirmiştir.

ridā, ridāyī (A.): Dervişlerin omuzlarına attıkları örtü; kolsuz manto, hırka; belден yukarı örtülen örtü.

Arapça kökenli kelimeyi Kanar (2012) *ridā'* şeklinde ve “giysi, şal; hırka; derviş postu” anlamlarının yanı sıra “kılıç, yay, cehalet, borç” anlamlarıyla kaydeder.

rişte (F.): İplik; püskül.

Farsçadan alıntı kelimeyi Steingass (2005), “*rištā*” şeklinde ve “ip, iplik” anlamları ile kaydeder.

ruḡ kıl- (A.+T.): Yamalamak.

Arapça ve Türk dili asıllı kelimedden oluşmuş tamlamada (rufu+Ø+Ø + kıl-Ø-) yer alan Arapça “*ruḡ*” kelimesi, Kanar’da (2012) “*refv*” şeklinde ve “elbiseyi onarmak, yama yapmak” anlamlarında kaydedilmiştir. İkinci unsur “*k1-l-Ø- > kıl-Ø-” şeklinde gelişmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. →*ḡabā kıl-*.

ruḡ’a (A.): Deri parçası.

Arap dilinden alıntı kelime, Kanar’da (2012) aynı şekilde ve “kağıt parçaları; ok nişanları; tablalar; yamalar; dilekçeler” vb. anlamlarının yanı sıra “deri parçaları” anlamıyla da değerlendirilmiştir.

ṣabbāḡ (A.): Boyacı.

Arap dilinden alınmış kelime, Kanar’da (2012) aynı şekilde ve “boyacı” anlamının yanında “yalancı” ve “deri altındaki renk hücreleri” anlamlarıyla da değerlendirilmiştir.

saḡu (T.): Elbise ve mendil saçağı.

Kelime, “saḡ-Ø-” fiilinden gelişmiştir: “saḡ-U+Ø > saḡu+Ø”.

saḡula- (T.): Saçak yapmak.

Türk dili asıllı kelime, “saḡ-” fiilinden gelişmiştir: “saḡ-U+IA-Ø- > saḡula-Ø-”.

sāde (F.): Astarsız, tek kat elbise.

Farsça kökenli kelime, Türk dilinde “basit, düz, süssüz” anlamında kullanılmaktadır. Steingass (2005) kelimeyi “*sād*” şekli ve “saf, sade, süssüz” vb. anlamları ile kaydetmiştir.

sag (?): Yün atmak ve kabartmak için kullanılan çubuklar.

Clauson (1972), kelimenin alıntı olabileceği görüşündedir.

sağıt (T.): Zırh.

İncelediğimiz kaynaklarda kelimenin bu şekli ve anlamıyla ilgili bir bilgiye ulaşamadık. Kendi görüşümüz şöyledir: Zırh, bedeni tehlikelere karşı koruyan bir giyim kuşam ögesidir, dolayısıyla sağ kalmayı sağlar. Dolayısıyla, “sağ” isim kökünden “sağ+(I)t+Ø > sağıt+Ø” şeklinde gelişmiş olabileceğini ihtiyatlı bir ifadeyle söyleyebiliriz.

sağrı (T.): Sağrının üzerindeki deriden yapılan ve daha çok ovma, temizleme ve zımparalama amaçlı kullanılan sert ve kırışık deri parçası.

Kelimenin kökeni ile ilgili iki görüş söz konusudur: Eren (1999), kelimenin Moğolcadan alıntı olduğunu ifade eder. Gülensoy (2011), “*sağ [*sāğ]+rı” şeklinde bir gelişimi işaret eder. Ünal da (2016) kelimenin Türkçe kökenli olduğunu, Türkçeden Moğolcaya “sağarıⁿ ~ sarin” olarak ses ve anlam açısından kesin denk şekilde geçtiğini söyler. Elimizdeki bilgilerle, kelimenin gelişimini izah edemesek de Türkçe kökenli olduğunu söyleyebiliyoruz.

sağrı, savrı (T.): İşlenerek kullanılır duruma getirilmiş hayvan postu, deri.

Türk dili asıllı olan; ancak gelişimini gösteremediğimiz kelimeyle ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → sağrı.

sağrıla- (T.): Kaba deriyi sertleştirmek.

Kelime “sağrı+IA-Ø- > sağrıla-Ø-” şeklinde gelişmiştir, sağrı için ayrıca *bkz.* → sağrı.

saht (F.): Eğrelere, kemerin başına, tokalara işlenen altın veya gümüş işleme.

DLT’de Oğuzca kaydıyla yer alan kelimeyle ilgili Clauson (1972) Farsçadan alıntı bir kelime olduğu görüşündedir.

sahtiyān (F.): Sepilenerek boyanmış ve cilalanmış deri.

Farsça kökenli kelime, Steingass’ta (2005) “sahtiyān/sihtiyān” şeklinde ve “keçi derisi” anlamıyla yer almaktadır.

sahtiyān satıcı (F.+T.): Sahtiyān satan kimse.

Farsça ve Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş tamlamadır: “saḥtiyān+Ø+Ø satıcı+Ø+Ø+Ø”. Farsça unsuru Steingass (2005) “saḥtiyān” şeklinde ve “keçi derisi” anlamıyla kaydeder. Tamlanan unsur, “sa-t-ICI+Ø > satıcı+Ø” şeklinde gelişmiştir.

sakalduruk (T.): Külahın başta durması ve yere düşmemesi için çene altından geçirilerek bağlanan ipekten örülmüş bir kaytan.

Kelime ile ilgili olarak, Clauson (1972), Eren (1999) ve Gülensoy (2011) “sakal” kelimesinden gelişmiş bir şekil olduğu yönünde hemfikirdirler. Biz de kelimenin gelişimini “sakal+dUrUk+Ø > sakalduruk+Ø” şeklinde gösteriyoruz.

sakalduruklan- (T.): Sakalduruğu bağlamak.

Kelimenin gelişimi “sakal+dUrUk+IA-n-Ø- > sakalduruklan-Ø-” şeklinde olmuştur. Kelimeyle ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → sakalduruk.

sakarlat (İt.): Bir çeşit kumaş.

Kelimenin bu şekli ile ilgili bir bilgiye ulaşamadık. Daha önce ele aldığımız “ıskarlat” ile aynı kelime olduğunu düşünüyoruz. *bkz.* → ıskarlat.

sakızlık (T.): Üzerinde yapışkan şeyler olan elbise vb.

Anlamını Ercilasun-Akkoyunlu (2014) yayınından aldığımız kelimeyle ilgili olarak Gülensoy (2011), “*sakı-‘beslemek’+z” gelişimini gösterir. Eren (1999) kelimenin kökünün bilinmediğini ifade eder. Biz de “sakız” şeklini kök kelime olarak değerlendiriyor, gelişimini de “sakız+IIg+Ø > sakızlık+Ø” şeklinde gösteriyoruz.

salban, sārban (F.): Sarık.

Kelime “salban ~ sārban” Farsçadan alıntı bir kelimedir. Steingass (2005) kelimeyi “sar-band” biçiminde ve “sargı veya kadınların başlarını bağlamak için kullandıkları şerit (kuşak)” anlamıyla değerlendirir.

salbır, salbur (Moğ.): İnce çubuk, kıl veya iplikten örülen bir tür ayakkabı, kar ayakkabısı.

Tuna (1976), “ağaç çubuklarından, sazdan ve ipten örülen ayakkabı” olarak anlam verdiği kelimenin kökünü, Türk ve Mogol dillerinde ortak olan “sal- fiili” olarak izah

eder. Kelimenin Moğol dilinde çözümlenebildiği görüşüyle kaynak dil olarak Moğolcayı belirlemiş olur.

salın- (T.): Çıkarmak, soyunmak.

Fiil, “sal-Ø- > sal-(I)n-Ø- > salın-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

salma (T.): Kimi köylü elbiselerinde kolun yeninden sarkan uzun kumaş parçası.

Kelimenin “sal-Ø-” (sarkıtmak) fiilinden geliştiğini düşünüyoruz: “sal-mA+Ø > salma+Ø”.

salsar (?): Sansar; samura benzer bir hayvancık.

Kelime, Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük’te “postları değerli türlü etçil hayvanların ortak adı” olarak tanımlanmıştır.¹⁷¹ Gülensoy (2011), “?sū+sar” şeklinde bir gelişme ihtimalini ortaya koyar. İzaha muhtaç kelimelerden biridir.

sālu (F.): Sarık ve elbisesi yapılan bir tür kumaş.

Kelime ile ilgili bir bilgiye ulaşamadık.

salyarlık (?): Önlük, çocuk göğüslüğü.

Yunan dilinden alıntı olduğu düşünülen “salyar” ile ilgili edindiğimiz bilgiler şöyledir: Eyüboğlu(1998) ve Eren (1999), köken olarak Yunan dilini işaret eder.¹⁷² Eyüboğlu (1998) da kelimenin Türkçe karşılığı olarak “yar” kelimesini işaret eder. Gülensoy (2011) ise “<*sal+ya” şeklinde bir gelişim göstererek kelimenin Türkçe kökenli olduğunu ifade eder. Bize göre kelimenin kökeni ve gelişimi izaha muhtaçtır.

samda (?): Meste benzer bir ayakkabı.

İncelediğimiz kaynaklarda, kelimenin kök ve kökeniyle ilgili açık bir bilgiye rastlayamadık. Clauson (1972) kelimenin Yunancadan alıntı olabileceğini (sandalion) ifade eder. Gülensoy (2011) ise “sandal” kelimesini izah ederken, sandal’ın Türk dilindeki /m/ > /n/ değişiminin sık görülmesinden hareketle, “O.T.< samda”dan gelebileceği yönünde görüş bildirir.

¹⁷¹ Türk Dil Kurumu. *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*. <https://sozluk.gov.tr>. E.T. 09/08/2020

¹⁷² Eren (1999) ayrıca, “salya < salyar < R. ‘ağızdan akan su, tükürük’” şeklindeki izahından sonra “Sonundaki -r’nin düşmesi düşündürücüdür. Türkçede sinonim ve kısmen homonim bir sözün (yar ‘salya, tükürük’) varlığı göz önüne alınırsa, -r’nin düşmesi bir kat daha düşündürücü bir sorun değeri kazanır. Ağızlarda dar bir alanda yaşayan yar eski bir öğedir.” der (s.354).

şamur (A.): Kürk.

Arap dilinden alınmış kelimeyi Kanar (2012) “semmūr” şeklinde ve hem “samur” hem de “samur kürkü” anlamlarıyla değerlendirmiştir.

sanaç, sanç (?): Deri çanta.

Clauson (1972), alıntı olduğunu düşündüğü ve “un koymaya yarayan keçi postundan çanta” anlamı ile değerlendirdiği kelimenin, DLT’de “kırmızı deri çanta”, Çağatay Türkçesinde ise “su kabı, deri çanta” anlamında kullanıldığını belirtmiştir.

sançba (?): Diba, ipekli kumaş.

İdikut Sözlüğünden aldığımız kelimenin, alıntı olduğunu düşünmekteyiz; ancak kelime ile ilgili herhangi bir bilgiye ulaşamadık.

şanduk (A.): Elbise vb. koymaya mahsus tahtadan kapaklı muhafaza, sandık.

Arap dilinden alıntı kelime, Kanar’da (2012) “şundūk” şeklinde ve “sandık” anlamında değerlendirilmiştir.

sap- (T.): İpliği iğneye geçirmek.

Clauson (1972), kelimeyi kök olarak ve “iğneye iplik geçirmek” anlamıyla değerlendirmiştir. Gülensoy (2011), söz konusu fiille ilgili olarak “ ET. “devam etmek”~OT. “iğneyi ipliğe geçirmek” (DLT) <*sa-p” izahında bulunmuştur. Kanaatimize göre, fiil Clauson’un işaret ettiği üzere, kök fiildir.

sapğuçı (T.): İğneye ip geçiren alet.

Kelimenin gelişimi “sap- (iğneye iplik geçirmek)” fiilinden “sap-GU+CI+Ø > sapğuçı+Ø” şeklinde olmuştur.

sapıl- (T.): İğneye ip geçirilmek.

Kelime, “sap-(I)l-Ø- > sapıl-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

sapın- (T.): İğneyi ip geçirmeyi üstlenmek.

Türk dili asıllı kelime, “sap-(I)n-Ø- > sapın-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

sapmak (T.): İğneye iplik takma.

Kelimenin “sap-mAk+Ø > sapmak+Ø” şeklinde geliştiğini düşünüyoruz.

saptur- (T.): Ördürmek, yamatmak.

Kelime, “sap-DUr-Ø- > saptur-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

şar- (T.): Sarıp bükme; sarık vb. sarmak.

Türk dili asıllı kelime “*sar+U-Ø- > sar-Ø-” şeklinde gelişme göstermiştir.

sarağuç (T.): Kadın yaşmağı, yüz örtüsü; başlıklara takılan püskül biçimindeki süs.

Kelimenin gelişimi ile ilgili olarak Clauson (1972), “saru-” fiilini ve “*saruğaç” şeklini işaretleyerek, metatez yoluyla da “*saruğaç > sarağuç” şeklinin ortaya çıktığını ifade eder. Marcel Erdal (1991) “kadın peçesi” anlamıyla değerlendirdiği kelimenin gelişimini Türkmencede kullanılan “*sara-” fiiliyle ilgili olarak değerlendirir. Bize göre kelime “*sar+A-GUç+Ø > sarağuç+Ø” şeklinde gelişmiştir. Kök isimle ilgili bkz. → saru- ve sarla-.

saraguçlan- (T.): Baş örtüsü örtmek.

Kelimenin gelişimi “*sar+A-GUç+IA-n-Ø- > saraguçlan-Ø-” şeklinde olmuştur; kök isim ile ilgili bilgi için ayrıca bkz. → saru- ve sarla-.

şaran- (T.): Sarık sarınmak.

Kelimenin gelişimini “*sar+A-n-Ø- > saran-Ø-” şeklinde gösterebiliriz. Kök isim ile ilgili bilgi için ayrıca bkz. → saru- ve sarla-.

sarıġ, şaruk, sırıġ (T.): Sarık; sargı, örtü.

Türk dili asıllı kelimenin gelişimi “*sar+U-Ø- > sar-(I)ġ+Ø > sarıġ+Ø ~ sırıġ+Ø” “*sar+U-Ø- > sar-(I)k+Ø > şarık+Ø”; “*sar+U-Ø- > sar-Ø- > sar-Uk+Ø > şaruk+Ø” şeklinde olmuştur. Kök vokalindeki daralma neticesinde “sırıġ” olarak da kullanılmıştır.

sarım (T.): İbrik, testi gibi şeylerden içilecek olan nesnenin süzülmesi için bu kapların ağzına gerilen ipek kumaş parçası.

Kelime, “*sar+(I)m+Ø > sarım+Ø” şeklinde gelişmiştir.

şarın- (T.): Bir şeyi sarınmak, örtünmek.

Türk dili asıllı kelime “*sar+U-Ø- > sar-Ø- > sar-(I)n-Ø- > şarın-Ø-” şeklinde gelişmiştir. Kök isim ile ilgili bilgi için ayrıca *bkz.* → saru- ve sarla-.

sarıngan nirse (T.+T.): Örtü.

İsim tamlaması şeklinde (sarıngan+Ø+Ø + nirse + Ø/+lAr) karşımıza çıkan bu giyim kuşam kelimesinin her iki unsuru da Türk dili asıllıdır. Tamlamayı oluşturan kelimelerin gelişimleri: “*sar+U-Ø- > sar-Ø- > sar-(I)n-GAn+Ø > sarıngan+Ø” “ne+Ø + er-se+Ø > nerse+Ø > nirse+Ø” şeklinde olmuştur.

sarış- (T.): Sarık vb. sarmada yarışmak veya yardımlaşmak.

Kelime “*sar+U-Ø- > sar-Ø- > sar-(I)ş-Ø- > sarış-Ø-” şeklinde gelişmiştir. Kök isim ile ilgili bilgi için ayrıca *bkz.* → saru- ve sarla-.

sarıt- (T.): Sardırmak.

Kelime, “*sar+U-Ø- > sar-Ø- > sar-(I)t-Ø- > sarıt-Ø-” şeklinde gelişmiştir. Kök isim ile ilgili bilgi için ayrıca *bkz.* → saru- ve sarla-.

sarla- (T.): Sarmak.

Kelimeyle ilgili olarak Clauson (1972), “saru-” fiili ile soydaş olduğunu, saru- fiilinin “*sar” isminden türemiş olabileceğini de ekler. İhtiyatlı bir ifadeyle, kelimenin gelişimini “*sar+Ø > sar+IA-Ø- > sarla-Ø-” şeklinde gösterebiliriz.

sarlan- (T.): Sarık vb. şeyleri sarınmak; örtü vb. şeyi sarınıp örtünmek; ip vb. sarılmak.

Türkçe kökenli kelime “*sar+Ø > sar+IA-n-Ø- > sarlan-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

sarlaş- (T.): Sarmakta yardım ve yarış etmek.

Kelime, “*sar+Ø > sar+IA-ş-Ø- > sarlaş-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

sarlat- (T.): Sardırmak.

Kelime, “*sar+Ø > sar+IA-t-Ø- > sarlat-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

sarmak (T.): Sarma, bağlama.

Clauson (1972), “saru-” fiilinin “*sar” isminden türemiş olabileceğini ifade eder. Dolayısıyla, ihtiyatlı bir ifadeyle “*sar+U-Ø- > sar-Ø- > sar-mAk+Ø > sarmak+Ø” şeklinde bir gelişim gösterebileceğimiz düşünüyoruz.

sarmalan- (T.): İyice sarılmak, bürünmek.

Kelimenin “*sar+U-Ø- > sar-Ø- > sar-mA+Ø > sarma+lA-n- > sarmalan-Ø-” şeklinde geliştiğini söyleyebiliriz. Kök isim ile ilgili bilgi için ayrıca *bkz.* → saru- ve sarla-.

sarmaş- (T.): Sarmakta yardım etmek.

Kelimenin gelişimini “*sar+U-m+A-ş-Ø- > sarmaş-Ø-” şeklinde gösterebiliriz. Kök isim ile ilgili bilgi için ayrıca *bkz.* → saru- ve sarla-.

sarmat- (T.): Sardırmak.

Kelime, “*sar+U-m+A-t-Ø- > sarmat-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

saru- (T.): Sarmak.

Clauson (1972), “saru-” fiilinin “*sar” isminden türemiş olabileceğini ifade eder. Bahse konu fiilin gelişiminin “*sar+U-Ø- > saru-Ø-” şeklinde olduğunu, ihtiyatlı bir ifadeyle, söyleyebiliriz.

şaru ağaç (T.+T.): Kökünden sarı boya elde edilen bir bitki, zerdeçal, zerdeçöp, zerdeçav.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimeden oluşmuş isim tamlamasıdır: “şaru+Ø+Ø + ağaç + Ø/+lAr”. İlk unsur, “şarığ+Ø > şarū+Ø > şaru+Ø” şeklinde gelişmiştir. İkinci unsurla ilgili olarak Erdal (1991), “Şüphesiz ‘ı’ (bitki)dan türemiştir.” bilgisini verir. Bu bilgiden hareketle, “*ı” için “orman” anlamını kullanabilir; +gAç küçültme fonksiyonlu ekle “ağaç topluluğunun bir parçasını ifade eden “ığaç” şekli ortaya çıkmıştır diyebiliriz. Şu halde, kelimenin gelişimi “*ı+gAç+Ø > ağaç+Ø” şeklinde olmuştur.

sarut- (T.): Sardırmak.

Kelime, “*sar+U-t-Ø- > sarut-Ø-” şeklinde gelişmiştir. Kök isim ile ilgili bilgi için ayrıca *bkz.* → saru- ve sarla-.

şaru zırnık (T.+F.): Boyacılar ve ressamılar tarafından kullanılan sarı renkli, zehirli madde, sarı zırnık, sarı arsenik.

İsim tamlaması (şaru+Ø+Ø + zırnık + Ø/+lAr) şeklinde kurulu ürün isminin ilk unsuru ile ilgili olarak Clauson (1972), kelimenin Moğolcadan alıntı olduğu görüşündedir.

Gülensoy (2011), “sarı” kelimesinin gelişimini “sarı < sārīg” olarak gösterir. Tekin (2003), “zetasizm” konusunu işlediği makalesinde, Moğolcada “sıra” (sarı) şekliyle kullanılan kelimenin Türkçe “sārīg” ile aynı kökene sahip olduğunu ifade eder. Yine Tekin, “*sari-” (beyaz ya da sarı olmak) (Tekin, bu fiilin kökünü de “*sār” olarak belirlemiştir) fiilinin varlığından söz eder ve “*sārīg” kelimesinin söz konusu fiilden geliştiğini söyler. Kanaatimize göre, bir dilin temel kelimelerinden sayabileceğimiz ana renk adlarından birinin alıntı olma ihtimali düşüktür. Dolayısıyla, kelimenin yukarıdaki izahlardan da yararlanarak, Türk dili asıllı olduğunu düşünüyoruz. Gelişimini de “sārīg+Ø > şarū+Ø > şaru+Ø” şeklinde gösterebiliriz. Tamlamanın ikinci unsuru Farsça kökenlidir, Steingass (2005) “zarnī, zirniḥ, zirniḥ, zarnīḥ” şekillerinde ve “arsenik” anlamında kullanıldığı bilgisini vermiştir.

saşak, şaşak (T.): Yamalı, eski elbise.

Türk dili asıllı kelimenin kökünü ihtiyatlı bir ifadeyle, “saç-” fiili olarak belirleyebilir ve gelişimi “saç-gAk+Ø > saçak+Ø > saşak+Ø ~ şaşak+Ø” şeklinde olmuştur diyebiliriz.

savru (T.): Deri.

Gelişimi ile ilgili bilgiye ulaşamadığımız Türk dili asıllı kelimeyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. → sağrı.

say (Çin.): Zırh.

Gülensoy (2011) “say” kelimesinin Türk dili asıllı olduğu görüşündedir. Clauson (1972) ise Çince alıntı olabileceğini düşünmektedir. Bu bilgiler haricinde, kelimenin köken ve gelişimi ile daha fazla bir bilgiye ulaşamadık.

şaya, şaya kaftan, şaya kavtan (İt.+F.): Üstten giyilen iş gömleği.

Hem tek başına İtalyanca kökenli “şaya” şekliyle hem de kaftan/kavtan” kelimesiyle isim tamlaması şeklinde oluşan bir giyim kuşam ismidir: şaya+Ø+Ø + kaftan / kavtan+Ø/+lAr”. Kaftan, kavtan için bkz. → kaptan.

sayfūr, sayğur (F.?): Beyaz renkli ipek kumaş.

Kelimeyi aldığımız kaynaklarda Farsça olarak kaydedilen kelimeyle ilgili Steingass (2005) ve Kanar'da (2012) herhangi bir bilgiye rastlamadık.

sayı (Çin.?): Zırh.

Çince'den alınmış bir kelime olabileceğini düşünüyoruz. Bilgi için bkz. → say.

şaykal (A.): Cila, yaldız.

Arap dilinden alıntı kelime, Kanar'da (2012) “şaykal” şeklindedir ve “cilacı, parlaticı” anlamların ile değerlendirilmiştir.

şaykalla- (A.+T.): 1. Cilalamak, parlatmak. 2. Elden geçirip yeni gibi yapmak.

Arapça kökenli kelimeden Türkçe ekle gelişmiş bir kelimedir: “şaykal+IA-Ø- > şaykalla-Ø-”; şaykal, Kanar'da (2012) aynı şekilde “cilacı, parlaticı” anlamı ile yer almaktadır.

şaykallanmış (A.+T.): Elden geçirilip yeni gibi yapılmış don.

Arap dilinden alıntı kelime, “şaykal+IA-n-mİş+Ø > şaykallanmış+Ø” şeklinde gelişmiştir; kelime Kanar'da (2012) “şaykal” şeklindedir ve “cilacı, parlaticı” anlamlarında değerlendirilmiştir.

say yarık (Çin.+T.): Demir göğüslük.

İsim tamlaması şeklinde (say+Ø+Ø + yarık + Ø/+IAr) oluşmuş bu giyim kuşam isminin ilk unsurunun Çince'den alıntı olabileceğini düşünüyoruz. Gülensoy (2011) “say” kelimesinin Türk dili asıllı olduğu görüşündedir. Clauson (1972) ise Çince'den alıntı olabileceğini düşünmektedir.

sebz-pūş (F.+F.): Yeşil elbiseli.

Kelime Steingass'ta (2005) “sabz-pōş” şeklinde ve “yeşil giyinmiş” anlamının yanı sıra, “yapraklı ağaç; yas (elbisesi) giyinmiş” vb. anlamlar ile de yer almaktadır.

sebz-pūş ol- (F.+T.): Yeşil elbise giymek.

Farsça tamlama ile Türk dili asıllı kelimeden oluşmuş isim fiil tamlamasıdır: “sebzpūş+Ø+Ø + ol-Ø-”. Farsça unsur, Steingass’ta (2005) “sabz-pōš” şeklinde ve “yeşil giyinmiş” anlamında yer almaktadır.

sedre- (T.): Elbise incelmek, eskimek.

Kelime için Clauson (1972) “sedre-” kök fiilini işaret eder. Kelimenin gelişimini daha eskiye götürecek bir bilgiye sahip olmadığımız için, biz de kelimeyi kök olarak kabul ediyoruz: “sedre-Ø-”.

sedreş- (T.): Elbise vb. için kalınlığı gitmek, yoğunluğu azalmak.

Anlamını Ercilasun-Akkoyunlu (2014) yayınından aldığımız Türkçe kelime “sedre-ş-Ø- > sedreş-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

sedret- (T.): Elbiseyi seyreletmek.

Anlamını Ercilasun-Akkoyunlu (2014) yayınından aldığımız kelime “sedre-t-Ø- > sedret-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

segrek (?): Keten, keten tohumu.

İncelediğimiz kaynaklarda, kelimenin bu şekli ve anlamıyla ilgili bir bilgiye rastlamadık.

selmen, selmin (Erm.): Bez dokunurken üzerine sarıldığı ağaç.

Ermeniceden alınmış bir kelimedir.

semūr (A.): Samurun derisinden yapılan kürk.

Arap dilinden alınmış kelimeyi Kanar (2012) “semmūr” şeklinde ve “samur; samur kürkü” anlamlarıyla değerlendirmiştir.

seṇseṇ (?): Kuzu derisi, postu.

Kelimeyle ilgili bir bilgiye ulaşamadık.

sepi (T.): Debagat, tabaklık.

Kelimenin gelişimi “sep-I+Ø > sepi+Ø” şeklinde olmuştur. Gülensoy (2011) derinin işlenirken ıslatılması ve dövülmesi işleminden hareketle, kök kelime olarak “sep-” (çiselemek, az az yağmak) fiilini işaret eder ve sepi için de “dayak, sopa” anlamını kaydeder.

sepile- (T.): Deriyi tabaklamak.

Kelimenin gelişimi “sep-I+lA-Ø- > sepile-Ø-” şeklinde olmuştur, sepi ile ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → sepi.

sepilen- (T.): Deri tabaklanmak.

Türk dili asıllı kelimenin gelişimi “sep-I+lA-Ø- > sepile-n-Ø- > sepilen-Ø-” şeklinde olmuştur, sepi ile ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → sepi.

sepilet- (T.): Deriyi tabaklatmak.

Kelime, “sep-I+lA-Ø- > sepile-t-Ø- > sepilet-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

serben, ser-bend (F.): Baş örtüsü; sarık.

Farsçadan alıntı kelimelerdir, *bkz.* → salban, sârbân.

ser-bençe (F.): Baş bağı.

Farsçadan alıntı kelimedir. “ser-bençe” kelimesine sözlüklerde rastlayamadık; ancak şekil ve anlam itibarıyla “serben, ser-bend” ile bağlantılı olduğunu düşünüyoruz. Serben ve ser-bend kelimeleri için *bkz.* → salban, sârbân.

sermüze etük, sirmüze etük (F.+T.): Kısa çizme.

Farsça ve Türk dili asıllı kelimedен oluşmuş isim tamlamasıdır: “sirmüze / sermüze+Ø+Ø + etük + Ø/+lAr”. İkinci unsur için *bkz.* → edük.

sermüze (F.): Çizme.

Farsçadan alıntı bir kelimedir. Steingass (2005), “sar-müza” şeklinde ve çizme üzerine giyilen tozluk” anlamında değerlendirmiştir.

serpitme (T.): Baş örtüsü.

Gülensoy (2011) “serp-” fiilini Türkçe kökenli bir fiil olarak nitelendirir. Bize göre kelime “ser-” fiil kökünden türemiştir ve gelişimi “ser-p-(I)t-mA+Ø > serpitme+Ø” şeklinde olmuştur.

seş- (T.): Çözmek, bağını açmak.

Türk dili asıllı kök fiil olarak değerlendiriyoruz.

seşil- (T.): Çözülme, ayrılmak.

Kelimenin gelişimi “seş-Ø- > seş-(I)l-Ø- > seşil-Ø-” şeklinde olmuştur.

seştür- (T.): Çözdürmek.

Kelime, “seş-Ø- > seş-DUr-Ø- > seştür-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

setr (A.): Örtme, kapama.

Arap dilinden alıntı kelime, Kanar’da (2012) “setr” şeklinde ve “örtmek, gizlemek” anlamlarıyla yer almıştır.

setre (A.): Bir çeşit ceket.

Arapçadan alıntı olan kelime, Kanar’da (2012) “setrî” şeklinde ve “düz yakalı, tek düğmeli, çuhadan dikilmiş giysi” anlamıyla kayıtlıdır.

setr eyle- (A.+T.): Örtmek, kapamak.

Arapça ve Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim fiil tamlamasıdır “setr+Ø+Ø + eyle-Ø-”. Türkçe unsur, “eđ+1A-Ø- > eyle-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

setr-i ‘avrat (A.+A.): Ayıp yerlerini örtme.

Arapça kelimelerden oluşmuş bu tamlamada yer alan “setr”, Kanar’da (2012) “örtmek, gizlemek anlamında, “‘avrat” ise kendi dilinde “‘avre” biçiminde ve “gedik, pusu vb.” anlamlarının yanı sıra “avret yeri” anlamında da kaydedilmiştir.

şevb (A.): Giysi.

Arapça kökenli kelimeyle ilgili olarak Kanar (2012), aynı şekli ve “giysi, giyecek; çuval; bez ve sergi” anlamlarını işaret eder.

seyrek (T.): Hafif ve ince kumaştan don; sık ve katı örülmemiş, hafif ve ince kumaş.

Kelimenin kök şeklini Clauson (1972) “sedre-” fiili olarak belirler. Daha eski bir şekline ulaşamadığımız kelimenin gelişimini biz de “sedre-k+Ø > seyrek+Ø” şeklinde gösteriyoruz.

sıdıg (T.): Kaftanın göğse kadar olan iki eteğinden birisi.

Clauson (1972) sıdıg ve sidig şekilleriyle değerlendirdiği kelimenin “*sıd-” fiilinden geliştiğini ve sıdır- fiiliyle bağlantılı olduğunu işaret eder. Ancak, *sıd- fiilinin “tabakalar şeklinde uzaklaşmak, soyulmak” anlamında olduğunu, dolayısıyla bahse konu kelimeyle bağlantılı olmadığını ifade eder. Yine Clauson (1972), “sidig” şeklinin “sıdıg”tan daha doğru olduğunu söyler. Tuna’nın (1972) “sicim” kelimesiyle ilgili izahından ve kelimenin anlamından yola çıkarak, kök kelimenin “sı-” (kırmak, kesmek) olduğunu söyleyebiliriz. Kelimenin gelişimini de “sı-d-(I)ğ+Ø > sıdıg+Ø ~ sidig+Ø” şeklinde gösterebiliriz.

sıdırım (T.): Deri ip.

Kelimenin gelişimi “sı-d-(I)r-(I)m+Ø > sıdırım+Ø” şeklinde olmuştur. Kök kelime ile ilgili bilgi için bkz. → sıdıg.

sıgza (T.): Bazı giysilere eklenen üç köşeli kumaş parçası; gömlek yakası.

Kelimeyle ilgili olarak Clauson (1972), “*sığız” (yerleştirilmiş veya takılmış şey) ismini ve söz konusu kelimenin kökü olarak da “sığ-” (yerleştirmek, takmak) fiilini işaret eder. Şu halde, kelimenin gelişimi “sığ-(I)z+A-Ø- > sıgza-Ø- > sıgza-ğ+Ø > sıgza+Ø” şeklinde olmuştur, diyebiliriz.

sıgza- (T.): Papuçta dikiş arasına parça koyarak sızgı yapmak.

Kelimenin gelişimi, “sığ-(I)z+A-Ø- > sıgza-Ø-” şeklinde olmuştur. Kelimeyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. → sıgza.

sıgzıg (T.): Mest ve ayakkabı gibi şeylerde iki dikiş arasına konulan sahtiyan.

Türk dili asıllı kelimenin gelişimi “sığ-(I)z+(I)g+Ø > sıgzıg+Ø” şeklinde olmuştur.

sık (T.): İplik teli.

Kelimenin bu şekli ve anlamına ilişkin bir bilgiye rastlamadık. Kanaatimize göre, kelime Türk dili asıllıdır; “sıkma” fiilinin anlamlarından biri “çevresine sarılarak veya

bir şey sararak çepeçevre basınç altına almak”¹⁷³tır. Bu anlam ve “sı-” fiilinin “kır-” anlamından yola çıkarak iplik yapılacak malzemeyi “kırmak, bükme, kendi çevresinde döndürmek, başka bir eşyaya sararak bükme” vb. anlamlarda kullanılmış, dolayısıyla da bu fiilin sonunda ortaya çıkan ürüne “sık” denmiş olabileceğini düşünüyoruz. Şu halde, kelimenin gelişimini “sı-k+Ø > sık+Ø” şeklinde göstermek mümkün olabilir.

sındı, şındı, şındU (T.): Makas.

Türkçe kökenli kelimenin gelişimi Hacıeminoğlu’nun (1992) işaret ettiği “sı-” (kırmak, yenmek) kök fiilinden “sı-n-DI+Ø > sındı+Ø”; “sı-n-DU+Ø > sındı+Ø, şındü+Ø” şeklinde olmuştur.

sındıcık (T.): Küçük makas.

Türkçe kökenli kelimenin gelişimi sı-n-DI+Ø > sındı+CIk+Ø > sındıcık+Ø” şeklinde olmuştur.

sındıdan çıkmış (T.+T.): Yeni biçilip dikilmiş elbise, giyim.

İki unsuru da Türkçe kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “sındı+Ø+dan + çık-Ø-miş+Ø”. İlk unsurun gelişimi “sı-” kök fiilinden “sı-Ø-n-Ø-dI+Ø > sındı+Ø” şeklinde olmuştur; kelimeyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. → sındı. İkinci unsur ise “*taş+Ø > tış+Ø > tış+(I)k-Ø- > çık-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

sındı sal- (T.+T.): Makasla kesmek.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim fiil tamlamasının (sındı+Ø+Ø + sal-Ø-) ilk unsuru olan “sındı”nın gelişiminin “sı-” (kırmak, yenmek) fiilinden “sı-n-DI+Ø > sındı+Ø” şeklinde geliştiğini düşünüyoruz. İkinci unsuru olan “sal-” fiilini, Clauson (1972), kök fiil olarak değerlendirir. Gülensoy (2011), aynı fiille ilgili olarak “bırakmak, koyuvermek. =ET., OT. sal- <*sā-l-” açıklamasını yapar. Elimizdeki bilgilerle kelimeyi kök fiil olarak değerlendiriyoruz.

sırçan (?): Çıkrıkla demir iğ üzerine sarılan iplik, yumak.

Kökenini tespit edemediğimiz kelimelerden biridir.

sırı- (T.): Sık dikişle, sağlamca dikmek.

¹⁷³Türk Dil Kurumu. *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*. <https://sozluk.gov.tr>. E.T. 21/08/2020

Kelimenin daha eskiye giden bir şeklini tespit edemedik. Clauson'un (1972) da ifade ettiği gibi kök fiil olarak değerlendiriyoruz.

sırıĝ (T.): Bir çeşit dikiş.

Türk dili asıllı kelimenin gelişimi “sırı-g” şeklinde olmuştur. Gülensoy (2016), kelimenin gelişimini “< sır-ı-” şeklinde gösterir. Clauson (1972) ise kök fiil olarak “sırı-” fiilini işaret eder. Bize göre kelime “sırı-ĝ+Ø > sırıĝ+Ø” şeklinde gelişmiştir.

sırım (T.): Deri bağcık.

Kelimenin gelişimi “sı-d-(I)r-(I)m+Ø > sıdırım+Ø > sıyırım+Ø > sıırım+Ø” şeklinde olmuştur.

sırın- (T.): Sağlamca dikilmek.

Kelime, “sırı-n-Ø- > sırın-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

sırış- (T.): Sık dikmekte yardım etmek.

Türk dili asıllı kelime “sırı-ş-Ø- > sırış-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

sırit- (T.): Sık diktirmek.

Kelime “sırı-t-Ø- > sırit-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

sırma (T.): Altın yaldızlı veya gümüş telden dokunmuş kumaş.

Gülensoy (2011), kelimenin Türk dili asıllı olduğunu ve “<sır- ‘*nakışlamak’+-ma” şeklinde bir gelişim gösterdiğini işaret eder. Eren (1999) köken itibarıyla Yunan dilini göstermiştir. Tekin (2003), “sırma”yı Genel Türkçe “sırı-” ve “sır-” olarak gösterdiği fiilden gelişmiş bir isim olarak değerlendirir ve kelimenin anlamını “gümüş dantel, gümüş yaldızlı iplik” olarak kaydeder. Biz de kelimenin “sır-Ø- > sır-mA+Ø > sırma+Ø” şeklinde geliştiğini düşünüyoruz.

sırtak, sırdaĝ (Moğ.): Sıcak havalarda giyilen kaftan, üst giysi.

Tuna (1976), Osmanlı Türkçesindeki anlamını “içi pamuklu ve yorgan gibi kareler halinde bastırılmış bez ve bundan yapılan giyecek, örtü” olarak belirler, kelimenin Moğol dilinde ve Çağatay Türkçesindeki çeşitli şekil ve anlamlarını tanıklarıyla aktardıktan sonra kaynak dil olarak Moğolcayı işaret eder.

sıy (T.): Elbisenin etek bölümü.

Kelimenin bu şekli ile ilgili bir bilgiye ulaşamadık. Etek, herhangi bir giyim kuşam unsuru için “büyük bir kumaş parçasından kesilmiş, ayrılmış bir kumaş parçasıyla teşekkül etmiş bölüm” olabilir. Bu şekilde düşünersek, kelime “sı-” (kesmek, kırmak) kök fiilinden “sı-y+Ø > sıy+Ø” şeklinde gelişmiş olabileceğini ihtiyatlı bir ifadeyle söyleyebiliriz.

sıyır- (T.): Çıkarmak.

Kelimenin gelişimi “sı-d-(I)r-Ø- > sıyır-Ø-” şeklinde olmuştur.

sızı, şızı (T.): Ayakkabıların kösele ile yüzleri arasına konulup dikilen deri şeridi.

Türk dili asıllı kelimenin, “sıg-Ø- > sıg-(I)z+Ø > sız+Ø > sız+(I)g+Ø > sızı+Ø” şeklinde geliştiğini düşünüyoruz. Kök fiil olarak düşündüğümüz “sıg-” ile ilgili bkz. → sıgza.

silevsin, silevsün (Moğ.): Vaşak ve kürkü.

Kelime, Türk dilinde hem kürkünden yararlanılan hayvanı hem de ondan elde edilen giyim kuşam kelimesini ifade etmek için kullanıldığını anlıyoruz. Güner (2017), Moğolca “siligüsün” şeklinin Codex Cumanicus’ta /g/ > /v/ değişmesiyle birlikte, bahse konu hayvandan elde edilen kürk için de kullanıldığını ifade eder.

siliŋ (Çin.): Erguvan renkli, kaliteli bir ipek çeşidi.

Ayazlı (2016), kelimenin “Çin. chai ling” olduğunu ifade eder. Bu bilginin haricinde kelimeyle ilgili bir bilgiye ulaşamadık.

silk (A.): İplik.

Arap dilinden alınmış olan kelime Kanar’da (2012) “silk” şeklinde ve “ip, dikiş ipliği, tel” vb. anlamlar ile yer almıştır.

sincāb (F.): Sincap.

Fars dilinden alınmış bir kelimedir. Kelime Steingass (2005)’ta sinjāb şekli ve farklı anlamlarının yanı sıra “gri sincap” anlamıyla da kayıtlıdır.

sitāre, sitr, sūtre, sūtret (A.): Örtü.

Arapça kökenli kelimeler, Kanar'da (2012) “sitār, sitr, sūtre” şekillerinde ve “örtü, perde, zar, ceket” in yanı sıra, “utanma ve korku” anlamlarında kaydedilmiştir. Türk dilinde ise “sitr, sitāre, sūtre, sūtret” şekillerinde ve “örtü” anlamında kullanılmıştır.

sokaklı çarşaf (F.+F.): Yollu, çubuklu dokuma; çizgili kumaş.

İki unsuru da Farsça kelimedenden Türkçe kurala göre oluşmuş isim tamlamasıdır: “sokaklı+Ø+Ø + çarşaf + Ø/+lAr”. İlk unsurla ilgili Eren (1999), köken bakımından Németh'in Fars dilini, Bouvat'ın Arap dilini gösterdiğini aktarır. İkinci unsur ise Steingass'ta (2005) “çādari-şab” şeklinde ve “büyük örtü, yatak örtüsü” anlamları ile kaydedilmiştir.

sokman (T.): Mest üzerine giyilen çizme.

Türk dili asıllı bir kelimedir. Kelimenin gelişimini Gülensoy (2011) “*sok-man” ve Eren (1999) “sok-+-man” şeklinde göstermiştir. Bize göre de kelimenin gelişimi “soğ-mAn+Ø > sokman+Ø” şeklinde olmuştur.

soñaçaq, sovunçaq (T.): Ökçe.

Türk dili asıllı olduğunu düşündüğümüz kelimenin kök ve gelişimini gösterebileceğimiz bir bilgiye ulaşamadık. Ökçe, ayakkabının altında, diğer bir ifadeyle sonunda olduğu için, kelimenin “son” isim kökünden gelişmiş olabileceği ihtimalini göz önünde bulundurarak gelişimini ihtiyatlı bir tavırla, “soñ+A+CAk+Ø > soñaçaq+Ø”; “soñ+Ø > song+Ø > sog+Ø > sov+Ø > sov+(U)n (ayağın altı y.n.) > sovun+CAk+Ø > sovunçaq+Ø” şeklinde gösterebileceğimizi düşünüyoruz.

soruş- (T.): Elbise teri çekmek.

Anlamını Ercilasun-Akkoyunlu (2014) yayınından aldığımız kelime, “sor- > sor-(U)ş-Ø- > soruş-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

soy- (T.): Hayvanın derisini yüzmek; (elbise) çıkarmak.

Kelimeyle ilgili olarak Clauson (1972), temel anlamının bir hayvanın derisini çıkarmak, soymak; genel manada ise bir meyvenin kabuğunu soymak; elbiseyi çıkarmak; hırsızlık

yapmak; bazı Türk şivelerinde ise kesmek, boğazlamak anlamında kullanıldığını belirtir. Kök fiil olarak değerlendirdiğimiz bir kelimedir.

şoydur- (T.): Üzerindeki giyeceği çıkarttırmak.

Kelimenin gelişimi “soy-Ø- > soy-DUr-Ø- > soydur-Ø-” şeklinde olmuştur.

şoyĠun (T.): Birisinin üzerinden soyulan elbise.

Kelime “soy-GUn+Ø > şoyĠun+Ø / şoyĠun+Ø” şeklinde gelişmiştir.

şoyın- (T.): Üzerindekileri çıkarmak, soyunmak.

Kelime, “şoy-(I)n-Ø- > şoyın-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

soyĠa, şoyĠa (T.): Sırttan çıkarılan elbise.

Kelimenin gelişimi “soy-GA+Ø > soyĠa+Ø / şoyĠa+Ø” şeklinde olmuştur.

soymaç (T.): Soyulmuş, çıplak.

Kelime, “soy-mAç+Ø > soymaç+Ø” şeklinde gelişmiştir.

soyul- (T.): (Elbise) çıkarılmak, (deri)yüzülmek.

Türk dili asıllı fiil, “soy-Ø- > soy-(U)l-Ø- > soyul-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

sök- (T.): Yama, dikiş vb. şeyleri sökmek.

Anlamını Ercilasun-Akkoyunlu (2014) yayınından aldığımız kelime, Türkçe kökenli ve elimizdeki bilgilerle kök fiil olarak nitelendirebileceğimiz bir şekildir.

sökmenlen- (T.): Kahramanlaşmak; kahraman kılığına girmek.

Anlamını Ercilasun-Akkoyunlu (2014) yayınından aldığımız kelimenin gelişimini Clauson’dan (1972) edindiğimiz bilgiyle “sök-mAn+lA-n-Ø- > sökmenlen-Ø-” şeklinde gösterebiliriz.

sökül- (T.): Elbise sökülmek.

Anlamını Ercilasun-Akkoyunlu (2014) yayınından aldığımız kelime, “sök-Ø- > sök-(U)l-Ø- > sökül-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

sökün- (T.): Yama, dikiş vb. şeyleri söker görünmek.

Anlamını Ercilasun-Akkoyunlu (2014) yayınından aldığımız kelime, “sök-Ø-(U)n-Ø- > sökün-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

söküş- (T.): Elbise vb. şeyleri sökmede yardım etmek veya yarışmak.

Anlamını Ercilasun-Akkoyunlu (2014) yayınından aldığımız kelime, “sök-(U)ş-Ø- > söküş-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

suçul- (T.): Elbise, ayakkabı çıkarmak; soyunmak.

Türk dili asıllı fiil için Clauson (1972), “*suç-” fiilini işaret eder. Dolayısıyla, kelimenin gelişimini “*suç-(U)l-Ø- > suçul-Ø-” şeklinde gösterebiliriz.

şūf (A.): Yün dokuma; yün, yapağı, keçi kılı; yün ipliklerinden elle örülen kuşak; koyun veya keçi postu.

Arapça kökenli kelime, Kanar’da (2012) “şūf” şeklinde ve “yün, yapağı ve yünlü dokuma” anlamlarıyla yer almaktadır.

şūf tarayacak diken (A.+T.+T.): Yün, yapağı veya keçi kılı taramaya yarayan diken.

Sıfatlama ekli isim tamlamasının (şūf+Ø+Ø + tarayacak+Ø+Ø + diken + Ø/+lAr) ilk unsuru Arap dilinden alıntı olan “şūf” kelimesidir. İkinci unsur “tar-” (dağıtmak, bölüşmek) fiil kökünden “tar-A-yAcAk+Ø > tarayacak+Ø” şeklinde gösterebiliriz. Diğer unsur olan “diken” için Clauson (1072) “tik-” ten geliştiği yönünde görüş bildirerek “tikge:n” şeklini de gösterir. Gülensoy ise (2011) “*tik+[k](e/ä)n” (saplanan şey) şeklinde bir gelişmeyi işaret eder. Bize göre, kelime fiilden “ti-k-An+Ø > tiken+Ø > diken+Ø” şeklinde gelişmiş olmalıdır.

sukarlaç börk (T.+T.): Uzun külah, börk.

DLT’de bir tür baş giyimi adı olarak geçen isim tamlamasının (sukarlaç+Ø+Ø + börk + Ø/+lAr) unsurlarından “sukarlaç” ile ilgili olarak, incelediğimiz kaynaklarda tatmin edici bilgilere ulaşamadık. Clauson (1972), muhtemelen alıntı bir kelime olarak nitelediği “sokarlaç”ın, az kullanılan “-laç” ekiyle türetildiğini ifade eder. Erdal (1991), kelimenin “başka çeşit bir şapka” anlamında olduğunu belirtmiştir. İhtiyatlı bir ifadeyle,

kelimenin gelişimini “sukar+lAç+Ø > sukarlaç+Ø” şeklinde gösterebiliriz. Börk için *bkz.* → börk.

suluk, suwluk (T.): Sarık; kemer ile asılan çanta.

Türk dili asıllı bir kelimedir; gelişimi “suw+lUk+Ø ~ su+lUk+Ø > suwluk+Ø ~ suluk+Ø” şeklindedir.

sup (A.): Bir çeşit resmî kıyafet.

Arapçadan alınmış bir kelime Kanar’da (2012) “şūf” şeklinde ve “yün, yapağı; yünlü dokuma” anlamları ile yer alır.

sūzen (F.): İğne.

Fars dilinden alıntı kelime, Steingass’ta (2005) “sōzan” şeklinde ve “iğne” anlamında yer almaktadır.

sūmek (T.): Eğirilmek için hazırlanan yün.

Eren (1999), kökünü bilmiyoruz bilgisini verir. Bize göre, “sūmek” kelimesinin kökü “*sü- (uzamak)”tir. Kelimenin gelişimi de “sü-mAk+Ø > sūmek+Ø” şeklinde olmuştur. Kök fiille ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → süyem / süyüm.

sündüs (A.): Renkli ipek kumaş.

Arap dilinden alıntı kelime, Kanar’da (2012) “sundus” şeklinde ve “ince ipek” anlamında değerlendirilmiştir.

sürük (T.): İnce ve yumuşak deri.

Clauson (1972), bahse konu kelimeyi “sürüg” maddesinde değerlendirmiş, Kodeks Kumanikus’ta “sürük” şekli ve “ince, yumuşak deri” anlamı ile kullanıldığını kaydetmiştir. Yine Clauson (1972), “sürüg” kelimesinin “sür-” (bir şey sürmek) fiilinden geliştiğini ve “sürüg”ün “koyun sürüsü, diğer küçük çiftlik hayvanları” anlamlarını da işaret etmiştir. Bize göre kelime, derinin dövüldükçe yumuşaması ve dolayısıyla uzaması görüşünden hareketle “*sü-” (uzamak) fiil kökünden gelişmiş olmalıdır: “sü-r-Uk+Ø > sürük+Ø”.

sütret eyle- (A.+T.): Örtmek, kapamak.

Arapça ve Türk dili asıllı kelimeden oluşmuş isim fiil tamlamasıdır: “sütret+Ø+Ø + eyle-Ø-”. Türkçe unsur “eđ+IA-Ø- > eyle-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

süyüm, süyem (T.): Bir dikimlik iplik.

Kelime Türk dili asıllıdır ve gelişimi de “sü-y(U)m+Ø > süyüm”, “sü-yAm+Ø > süyem+Ø” şeklinde olmuştur. Gülensoy (2011), “süyem” şekliyle iki ayrı maddede değerlendirdiği kelimenin “baş parmakla işaret parmağı arasındaki uzunluk” anlamı için Moğolca “sögem” kaydını düşer. Eren (1999) de aynı görüştedir. Gülensoy (2011), “eğirilmek için temizlenmiş ve taranmış yün” anlamıyla değerlendirdiği süyem için “süy-[*sü-y-] +-(ü)m” gelişimini gösterir. Eren (1999), “süyüm” şekli ve “iğneye geçirilen bir sap iplik” anlamıyla kaydettiği kelimenin gelişimini “süy- ‘uzamak’+-(ü)m eki” olarak belirler.

şalaşu (Çin.): Bir çeşit Çin dokuması.

Clauson (1972), “şala:şu:” şeklinde gösterdiği kelime için Çince den alındığını ifade eder.

şalvār (F.): Şalvar, im.

Farsçadan alıntı bir kelimedir. Steingass (2005) “şalvār” ve “şulvār” şekillerini ve “iç pantolonu, denizci veya seyahat pantolonu, tumban olarak adlandırılan dış pantolon” anlamlarını işaret eder.

şamūşa (?): Bezek, süs.

Clauson (1972), kelimenin “şüphesiz alıntı” olduğu görüşündedir; DLT’de “yenilebilir çemen” anlamında kullanıldığını ifade eder; ancak kökeni ile ilgili başkaca bir bilgi aktarmaz. Kelimeyle ilgili başkaca bir bilgiye ulaşamadık.

şaw (F.): Uç’ta yetişen, elbise temizlemede kullanılan, çövene benzer bir bitki.

Clauson (1972), kelimenin muhtemelen İrani kökenli olduğunu belirtir.

şayka (?): Şayka kumaştan elbise; bir cins kumaş.

Kaynaklarda “şayak ve şayka” olmak üzere, iki şekliyle karşılaştığımız kelimenin kökeni ile ilgili olarak üç görüşe ulaştık. Eyüboğlu (1998) kelimenin Yunancadan

(Rumca) alıntı olduğunu belirtirken Gülensoy (2011) Türkçe kökenli olabileceğini iddia eder. Eren (1999) ise kelimenin kökeninin bilinmediğini görüşündedir.

şazda heşi (F.şānzda hešī): Bir tür keten kumaş.

Kaynak aldığımız eserde “Farsça” olarak kaydedilen tamlamada yer alan “şazda (şānzda) ile ilgili bir bilgiye ulaşamadık. Diğer kelime ise, Steingass’ta (2005) aynı şekilde, “çok beyaz” ve “kül rengi” anlamlarıyla yer almaktadır.

şebrek, şüprek (T.): Yırtık bez parçası.

Kelimenin gelişimi “ob+rA-k+Ø > çobrak+Ø > çüprek+Ø > şüprek+Ø ~ şeprek+Ø” şeklinde gelişmiştir. Kelimeyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. → oprak.

şeb-rev, şeb-revāne (F.): Gece görünmemek için bekçilerin giydiği elbise.

Farsça kökenli kelime, Steingass’ta (2005) “şab-rav” şeklinde ve “gece yolculuk eden; hırsız, gece nöbeti ve kutsal adam” anlamlarıyla yer alır.

şedd (A.): Kemer.

Arapça kökenli kelime, Kanar’da (2012) “şedd” şeklinde ve “sıkı bağlamak, sağlamlaştırmak, güçlendirmek” vb. anlamlarda fiil olarak kaydedilmiştir.

şel (F.): Yama yapmada, onarımda, ayakkabı tamirinde kullanılan kalitesiz deri.

Farsçadan alıntı kelime, Steingass’ta (2005) “şal” şeklinde ve “felçli; sert” vb. anlamlarının yanı sıra “çizme (yapımında y.n.) astar (olarak kullanılan y.n.) bir çeşit ince, renkli deri” anlamıyla da kaydedilmiştir.

şelha (A.): Yüzülmüş deri.

Alıntı yaptığımız eserde Arapça kaydıyla yer alan kelimenin kendi dilindeki şekil ve anlamına yönelik bir bilgiye ulaşamadık.

şemle (A.): Arapların baş örtüsü; kıldan yapılmış örtü; sarık.

Arapçadan alıntı olan kelimeyi Kanar (2012), aynı şekilde ve “ince kadifeden örtü” anlamıyla kaydeder.

şeş-, şiş- (T.): Çözmek.

Türk dili asıllı kelime “seş-Ø- > şeş-Ø-”, “seş-Ø- > şeş-Ø- > şiş-Ø-” şekliyle bir kök fiildir.

şeşil-, şişil- (T.): Çözülmek.

Kelime, “seş-Ø- > şeş-Ø- > şeş-(I)l-Ø- > şeşil-Ø-”, “seş-Ø- > şeş-Ø- > şiş-Ø- > şiş-(I)l-Ø- > şişil-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

şeştür- (T.): Çözdürmek.

Kelime, “seş-Ø- > şeş-Ø- > şeş-DUr-Ø- > şeştür-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

şıkrağ, şıkırık (T.): Çıkırık.

Kelime “çığ-(I)r-Ø- > çığır-Ik+Ø > çıkırık+Ø > şıkrağ+Ø ~ şıkırık+Ø” şeklinde bir gelişme ve değişme göstermiştir.

şırdağ (Moğ.): Bir tür beyaz kaftan; seferlerde kaftanın üzerine giyilen kaftan.

Moğolcadan alıntı bir kelimedir. Ayrıntılı bilgi için *bkz.* → sırtak/sırdağ.

şibit (T.): Terlik.

Bize göre yürüme esnasında ayaktan çıkan “şıp” ya da “şip” sesi, kelimenin kökünü işaret etmektedir. Kelimenin gelişimi de “şib+(I)t+Ø > şibit+Ø” şeklinde olmuştur kanaatindeyiz.

şoyul- (T.): Dokunacak iplikler sulu una veya çirişe batırılmak.

Çağbayır (2017), kelimenin kökü olarak düşündüğü “şoy” için “dokunacak ipliklerin sertleşmesi için batırıldıkları un bulamacı ve mantı veya makarma suyu” olmak üzere iki anlam işaret eder. Bahse konu kelime için de “şoy-ul-mak” gelişimini gösterir. İhtiyatlı bir ifadeyle kelimenin gelişimini “şoy+U-l-Ø- > şoyul-Ø-” şeklinde gösterebiliriz.

şukka (A.): Kumaş parçası.

Arap dilinden alıntı kelime, Kanar’da (2012) aynı şekilde ve “yarı, yarım; uzaklık; uzak yolculuk” anlamlarının yanı sıra “uzun bez parçası” anlamında da kaydedilmiştir.

şulalla-, şuvalla- (A.+T.): Dikişi seyrek seyrek dikmek.

Arapça kökenli kelimeye, Türkçe ek getirilmesi suretiyle oluşmuştur: “şulal+IA- > şulalla-Ø- / şuval+IA-Ø- > şuvalla-Ø-”. Arapça unsur, Kanar’da (2012) “şell” kökünden gelişmiş olarak ve “zırh giymek ve seyrek dikmek” anlamlarıyla kaydedilmiştir.

şulğa- (T.): Dolamak, sarmak.

Kelimenin gelişimi “çuğ (bohça) > çuğ+IA-Ø-> çulğa-Ø- > çulğa-Ø- > şulğa-Ø-” şeklindedir.

şulğu (T.): Dolak, dizden aşağıya sarılan bez.

Kelimenin gelişimi: çuğ+IA-Ø- > çuğla-Ø- > çulğa-Ø- > çulğa-GU+Ø > çulğav+Ø > çulğuv+Ø > çulğu+Ø > şulğu+Ø” şeklinde olmuştur.

şuval (A.): İri dikiş.

Arapçadan alıntı bir kelimedir, Kanar (2012) “şell” kökü için “zırh giymek ve seyrek dikmek” anlamlarını kaydeder.

şübe (A.): Cübbe.

Arap dilinden alınmış “cübbe” kelimesinin Kıpçak Türkçesindeki şeklidir. Kelimeyle ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → cübbe.

şabaklan- (A.+T.): Sepilenmek.

Arapça “debbāğ” kelimesine Türkçe ekler getirmek suretiyle gelişmiş bir kelimedir: “debbāğ > şabak > şabak+IA-n-Ø- > şabaklan-Ø-”.

şaban (T.): Ayakkabının alt kısmı.

Kelimeyle ilgili Gülensoy (2011) ve Ünal (2016) Türkçe kökenli olduğu görüşündedirler. Gelişimi ile ilgili bir bilgi edinemediğimiz kelimeyi kök olarak değerlendirmiyoruz.

tāC (F.): Taç şeklinde kadın başlığı; padişahların başlarına taktıkları mücevherli başlık; gelinlerin başlarına taktıkları süslü başlık.

Steingass (2005), kelimenin “tāç” şeklini ve “hükümdar başlığı, taç, yüksek tepeli başlık” anlamlarını kaydeder.

tāc-dār, tāc-ı dār (F.+F.): Taçlı, taç giyen.

Kelime Steingass’ta (2005) aynı şekilde ve “taçlı, taç giyen” anlamlarının yanı sıra “kral; egemen” vb. anlamlar ile de değerlendirilmiştir.

tāc ur- (F.+T.): Taç giymek.

Farsça ve Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim fiil tamlamasıdır: “tāc+Ø+Ø + ur-Ø-”.

tāc-ver (F.+F.): Taçlı, hükümdar.

Fars dilinden alıntı kelime Steingass’ta (2005) “tācvar” şeklinde ve “taç giymiş, taçlı, taca layık” anlamları ile değerlendirilmiştir.

tağar (T.): Deri torba; çul.

Türk dili asıllı kelimedir. Sertkaya (2018), kelimenin kökeniyle ilgili çeşitli görüşler ortaya konmasına rağmen, kelimenin Eski Türkçede “çuval” anlamında kullanıldığının açık olduğunu belirtir.

tağarCuk (T.): Deri torba.

Kelime, “tağar+CUk+Ø > tağarcuk+Ø > tağarcuk+Ø, tağarçuk+Ø” şeklinde gelişmiştir.

Kök kelime ile ilgili bilgi için bkz. → tağar.

taḥček (?): Bir çeşit Çin ipeği.

Clauson (1972), kelimede yer alan “ḥ” sesinin Çince’de yer almasını çok olası görmediği için, kelimenin bilinmeyen bir dilden alınmış olabileceğini söyler.

taḥfife (A.): Sarık.

Arapça kökenli kelime, Kanar’da (2012) “taḥfif” şekli ve “hafifletmek, harfi şeddesiz yapmak, kolaylaştırmak” olarak üç ayrı anlamla kaydedilmiştir.

taḥta (F.): Kumaş topu.

Farsçadan alıntı kelime, Steingass'ta da (2005) “tahta” şeklinde ve “tahta” anlamıyla yer almaktadır.

tahtu (?): Eğrilmemiş ham ipek.

Clauson (1972), “bükülmemiş ipek, ham ipek” anlamıyla değerlendirdiği kelimenin “tahtçek” gibi, (aynı nedenle y.n.) bilinmeyen bir dilden alınmış olabileceğini ifade eder.

tağın- (T.): Takınmak, kuşanmak.

Kelime, “tak-(I)n-Ø- > tağın-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

takke (A.): Dini vecibelerden dolayı başa takılan fes, takke.

Arapça kökenli kelime, Kanar'da (2012) “tağıyye” şeklinde kaydedilmiştir.

tağya (A.): Takke, börk.

Arapça kökenli kelime, Kanar'da (2012) “tağıyye” şeklinde “takke” yani başlık anlamıyla kayıtlıdır.

tağyacilar (A.): Takke yapan ve satan kimseler.

Arap dilinden alıntı kelimeye, Türkçe ek getirilmesi suretiyle oluşmuş bir şekildir: “tağya+CI+lAr+Ø > tağyacı+Ø ~ tağyacilar+Ø”.¹⁷⁴

talkış- (T.): Dürmekte ve burmakta yardım etmek.

Clauson (1972), kelimenin “talk-” “deriyi işlemek; keneviri işlemek (ip haline getirmek?)” fiilinden geliştiği görüşündedir. Kelimenin gelişimini “talk-(I)ş-Ø- > talkış-Ø-” şeklinde gösterebiliriz.

talku yışığ (T.+T.): Bükülmüş ip.

İsim tamlaması şeklinde kurulan bir ürün ismidir: “talku+Ø+Ø + yışığ + Ø/+lAr”. Clauson (1972), “talku” isminin muhtemelen “*talkğu” olduğunu, bu ismin de “talk-”

¹⁷⁴ Şemsettin Sami (2015), “takke” maddesinde şu bilgiyi aktarır: “Ekseriya mücerret başın terini içmek için fes ve külah gibi diğer bir serpuşun altından giyilen ince bezden ve kenarı ince oyali hafif bir serpuş ki kubbe şeklini gösterdiği için bu ismi- Arabî ile tesmiye olunmuştur.” (s.1170-1171).

fiilinden geliştiğini ifade eder. Yine Clauson (1972), “talk-” fiili için de Kaşgarlı’da geçen bu kelimenin temel anlamının belirsiz olduğunu, “talkı-” şeklindeki fiilin, örneğin, Altay, Şor, Teleüt ve Kazak Türkçesinde “deriyi tabaklamaya çalışmak, keneviri ip haline getirmek” anlamlarında kullanıldığını belirtir; “yışığ”, “ip, kordon, halat veya benzeri, belki belirli bir tür ip, halat” kelimesiyle ilgili de “muhtemelen “*yış-”tan türemiştir, y-’nin orijinal olup olmadığı belli değildir, der. Bu bilgilerden yola çıkarak, tamlamanın ilk unsurunun “*talk-Ø- > talk-GU+Ø > talku+Ø” şeklinde, ikinci unsurun ise “ī-ş-Ø- > yiş-Ø- > yiş-(I)g+Ø > yışığ+Ø” şeklinde geliştiğini söyleyebiliriz. İkinci unsurla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. → esri yışığ.

tamām renklü don (A.+F.+T.): Tamamıyla düz ve tek renge boyanmış, düz renkli elbise.

Arapça, Farsça ve Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “tamām+Ø+Ø + renklü+Ø+Ø + don + Ø/+lAr”. Arapça kelimeyi Kanar (2012) “temām” şekli ve “tamam, tam” anlamıyla kaydeder. Farsça kelime olan renk Steingass’ta (2005) “reng” şeklinde ve “renk, ton” anlamlarıyla yer alır. Türkçe unsur olan don ile ilgili bkz. → ton.

taman (?): Bir tür elbise.

Kelimeyle ilgili olarak Zieme (1981), sözcüğün Farsça dāmen “kadınların giydiği etek” sözcüğünden alıntı olabileceğini ifade eder (Akt. Ayazlı, 2016).

tañ- (T): Bir şey ile sarmak.

Clauson’un (1972) “tañ- (?d-)” ile gösterdiği fiili daha eski bir şekle götürebileceğimiz bilgiye ulaşamadık. Dolayısıyla, elimizdeki bilgilerle “kök fiil” olarak değerlendiriyoruz.

tañın- (T.): Bir sargı ile sarmak.

Kelime, “tañ-(I)n-Ø- > tañın-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

tañuk (T.): Çevgen oyununda topu gerilen ipten geçirebilene verilen ipek kumaş; hakanlara sefer ve benzeri zamanlarda yemek ve ipek kumaş gibi şeylerden verilen armağan; savaşta mızrakların ve bayrakların uçlarına takılan ipek kumaş.

Clauson (1972), kelimenin “tañ-” (bağlamak, sıkıca sarmak) fiilinden geliştiğini ifade eder. Şu halde kelimenin gelişimini “tañ-Uk+Ø > tañuk+Ø” şeklinde gösterebiliriz.

taran- (T.): Süslenmek.

(Clauson, 1972) “tar-” kök fiilinden “tar-A-n-Ø- > taran-Ø-” şeklinde gelişme göstermiştir. Biz de kelimenin aynı şekilde geliştiğini düşünüyoruz.

tart- (T.): Ayakkabı vb. şeyleri çıkarmak.

Anlamını Ercilasun-Akkoyunlu (2014) yayınından aldığımız kelimenin, sınıflamada daha önce ele aldığımız “perde tart-” tamlamasında da yer alan “tart-” ile aynı kelime olduğunu düşünüyoruz. Clauson (1972) ve Gülensoy’un (2011) görüşlerinden hareketle, itibarî bir “*tar-” fiilinden “tar-Ø- > tart-Ø-” şeklinde gelişim gösterdiğini, ihtiyatlı bir ifadeyle, söyleyebiliriz. Fiille ilgili bilgi için ayrıca *bkz.* perde tart-.

tār ü pūd (F.): Dokunan kumaşın çözgüsü ve atkısı.

Fars dilinden alıntı kelime Steingass’ta da (2005) aynı şekil ve anlamda yer almaktadır.

tasma, tasmā (Moğ.): Tasma, kayış; deri ip; nalın ve takunyanın ayağı tutan meşin kısmı.

Moğol dilinden alınan kelimedir.

taşkı ton (T.+T.): Dış giysi.

Her iki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “taş+Ø+kı ton+lAr”. İlk unsur “taş (dış) > taş+kı+Ø > taşkı+Ø” şeklinde gelişmiştir. Ton kelimesi için *bkz.* → ton.

taşlığ (T.): Giyimin yüzü için kullanılmaya yarayan kumaş.

Kelimenin gelişimi “taş+llğ+Ø > taşlığ” şeklinde olmuştur.

tatırğa (T.): Sepilenmiş beyaz deri.

Clauson (1972), bahse konu kelimenin -K-’nin altında, “tararku” ve “tavılku” arasında yanlış yerleştirilmiş olduğunu, muhtemelen yanlış yazıldığını düşünmektedir. Elimizdeki bilgilerle kelimenin kök ve gelişimini ortaya koyamıyoruz.

tavar (T.): İpek kumaş, Şam kumaşı; Çin kumaşı.

Kelime ile ilgili Clauson (1972), kelimenin temel anlamının “mal, çiftlik hayvanları” olduğunu; genellikle “äd tavar” şeklinde (mal mülk) olarak kullanıldığını ifade eder.

Moğol diline de “tabar” şekliyle alıntılandığını söyleyen Clauson (1972), kelimenin özel anlamının da “eşya, ticaret malları” olduğunu belirtir (s.442). Ünal (2016), kelimenin Eski Uygur Türkçesi döneminde “tavar ~ tıvar” şeklinde ve “davar, mal, ticaret eşyası; Çin kumaşı” anlamlarında kullanıldığını, “tabar~tavar” şekilleriyle de Klasik Moğolcaya ses ve anlam açısından kesin denk şekilde geçtiğini kaydeder.

tawgaçlan- (Çin.+T.): Maçın (Çin) halkı kılığına girmek.

Kelimenin gelişimi “tawgaç+IA-n-Ø- > tawgaçlan-Ø-” şeklinde olmuştur.

tavk (A.): Boyuna sarma.

Arap dilinden alıntı kelime, Kanar’da (2012) aynı şekilde ve “güç, kudret; halka; tasma; kolye, gerdanlık” anlamları ile değerlendirilmiştir.

tawran (T.): Şalvar uçkuru ve sapan kolu yapmak için örülmüş ip.

Kelimeyle ilgili olarak Clauson (1972), “tawrat-” maddesinde “tavra-” fiilinden geliştiğini belirtir; fiili “acele etmek” ve “döndürmek; bükme” şeklinde iki ayrı anlamda değerlendirir. Şu halde, “tawran” “tawra-n+Ø > tawran+Ø” şeklinde gelişmiş olmalıdır.

tawrat- (T.): İp eğirmek.

Clauson (1972) “tawra-” (acele etmek) fiilinden geliştiğini işaret ettiği kelimenin, “(birini) acele ettirmek” anlamının yanında “döndürmek” anlamını da verir. Şu halde, kelimenin “tawra-t-Ø- > tawrat-Ø-” şeklinde geliştiğini söyleyebiliriz.

tawratgu, tawratmış yıp (T.+T.): Kıvrık ve fitilli hale getirilmiş ip.

İsim tamlaması (tawratgu+Ø+Ø + yıp+ Ø/+lAr / tawratmış+Ø+Ø + yıp+Ø/+lAr)¹⁷⁵ şeklinde oluşan ürün isminin ilk unsuru “tawra-t-GU+Ø > tawratgu+Ø” ve “tawra-t-mış+Ø > tawratmış+Ø” şeklinde bir gelişmiştir. İkinci unsur ise “ī-p+Ø > yıp+Ø > yıp+Ø” şeklinde gelişme göstermiştir.

tavulga, tavulgan, tavulka (Moğ.): Miğfer.

Moğol dilinden alınmış kelimeyle ilgili bilgi için bkz. → dabulga vd.

¹⁷⁵ Bu şekilde kurulmuş tamlamalar ve sıfat-fiil kategorisi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. “Topçu, Ç. (2011). Türkçede sıfat fiil kategorisi [Yayımlanmamış doktora tezi]. Sakarya Üniversitesi.

taylaŋ er (?+T.): Elbisesi temiz adam.

Kökenini ve gelişimini ortaya koyamadığımız “taylaŋ” ile Türk dili asıllı “er” kelimesinden oluşmuş isim tamlamasıdır: “taylaŋ+Ø+Ø + er + Ø/+lAr”. Clauson (1972), “tayuk” ile eş anlamlı bir kelime olduğunu ve aralarında etimolojik bir bağlantı bulunduğunu belirtir; ancak kelimenin teşkilindeki “-laŋ” ekinin bilinen bir Türkçe ek olmadığını ve bu nedenle hem “tayuk” hem de “taylaŋ” şeklinin alıntı olabileceğini ifade eder. Gülensoy (2011) ise “<*tay “*genç, taze; *yiğit”+la-ng(ŋ)” şeklinde bir izahta bulunur.

ṭaylAsān, ṭaylisān (A.): Sarık; bir tür şal, poşu; kışın giyilen bir elbise.

Arap dilinden alıntı kelimeyi Kanar (2012) “ṭaylesān” ve “ṭayles” şekilleri ve “şal”, “sarık ucu” ve “örtü” olmak üzere üç anlam ile kaydeder.

ṭaylasanlu (A.+T.): Taylasan giymiş olan.

Arapça kelimeye Türkçe ek getirilmesi suretiyle oluşmuştur: “ṭaylasan+IU+Ø > ṭaylasanlu+Ø”.

tayuklan- (T.?): Zarif kılığına girmek.

Anlamını Ercilasun-Akkoyunlu (2014) yayınından aldığımız kelimenin gelişimiyle ilgili Clauson (1972), “taylaŋ” kelimesini izahında “tayuk” şeklinin alıntı olabileceğini ifade eder. Dolayısıyla kelimenin gelişimini “tayuk+lA-n-Ø- > tayuklan-Ø-” şeklinde gösterebiliyoruz.

ta‘ziya tonı (A.+T.): Yas elbisesi.

Arapça ve Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “ta‘ziya+Ø+Ø ton+Ø+ı+Ø”. Ta‘ziya, Kanar’da (2012) “ta‘ziye” şeklinde ve “teselli etmek, başsağlığı dilemek; Şiilerin Muharrem ayında icra ettiği yas töreni” anlamları ile yer alır. Ton için bkz. → ton.

tecemmül (A.): Süs, süsleme.

Arap dilinden alınmış olan kelime, Kanar'da (2012) "tecemmul" şeklinde ve "zorluğa göğüs germek; erimiş yağ yemek" anlamlarının yanı sıra "süslenmek; güzelleşmek" anlamları ile yer almaktadır.

tefçit- (T.): Sıkıca geçmeli olarak diktirmek.

Kelime için Clauson (1972), "tevçi-" fiilini işaret eder. Şu halde, kelimenin gelişimini "tevçi-Ø- > tefçi-Ø- > tefçi-t-Ø- > tefçit-Ø-" şeklinde gösterebiliriz.

tefe (A.): Dokuma tezgahında yan taraflarda tarağı tutan metal veya ağaçtan iki kol.

Arapça kökenli kelime, Şemseddin Sami'de (2015) "deffe" şeklinde ve başkaca anlamlarının yanı sıra "çulha tezgahının tarağın kurulduğu yayı" anlamıyla değerlendirilmiştir. Kanar'da ise (2012) "deffe" şeklinde ve "yan taraf; yüz; gemi dümeni ve kitap cildinin her iki yüzü" anlamlarında yer almaktadır.

tefelü (A.+T): Dokunurken örgüleri tefe denilen tarakla sıkılaştırılmış.

Arapça kökenli kelimeye Türkçe ek getirilmesi suretiyle oluşmuş bir kelimedir: "tefe+IU+Ø > tefelü+Ø". Tefe için bkz. → tefe.

tegele (Moğ.): Yağmura dayanıklı bir üst giysisi; bir çeşit palto veya pardösü.

Moğol dilinden alıntı kelimedir, ayrıntılı bilgi için bkz. →dekle.

tegiñ (T.): Tekin, samur.

İncelenen metinlerde hem samur hem de sincap anlamı ile karşılaşılan kelimenin kök ve gelişimini gösterecek bilgiye ulaşamadık.

tëgirmen kazukı (T.+T.): İğ.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: "tegirmen+Ø+Ø kazuk+Ø+1+Ø". İlk unsurla ilgili olarak Gülensoy (2011), "<*tek- 'dönmek' +-ir- 'çevirmek, döndürmek'+men" gelişimini işaret eder. Clauson (1972), "tegirmen" (mısır öğütmek için döner değirmen) şekliyle değerlendirdiği kelimenin "*tegir-" kökünden geliştiğini ifade eder. Her ne kadar "tegir-" fiilinin bir fiil ya da isim kökünden gelişmiş olabileceğini düşünsek de bahse konu kelimeye kök oluşturacak bir kelimeye rastlamadık. Dolayısıyla, kelimenin gelişimini "tegir-mAn+Ø > tegirmen+Ø" şeklinde

gösterebiliyoruz. İkinci unsurun gelişimini “kaz-GUk+Ø > kazuk+Ø” olarak gösterebiliriz.

tein, teyeñ, teyin, tiyin (T.): Sincap; deri.

Kelimenin kök ve gelişim bilgisine ulaşamamıştır.

teGele, tekle (Moğ.): Kadıların giydikleri kaftan.

Moğol dilinden alınmış bir kelimedir, ayrıntılı bilgi için *bkz.* → dekle.

tekfīn (A.): Ölüyü kefenleme.

Arap dilinden alıntı kelimeyi Kanar (2012), aynı şekilde ve “kefenlemek, kefene sarmak” anlamlarında kaydeder.

temür kömlek (T.+T.): Zırh.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimeden oluşmuş bu isim tamlamasının (temür+Ø+Ø + kömlek + Ø/+lAr) ilk unsuru için *bkz.* → demür ton. İkinci unsur ise “köñ+lAk+Ø > kömlek+Ø” şeklinde gelişmiştir.

tëri ton, teri ton (T.+T.): Deri kürk; kürklü elbise.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimeden oluşmuş isim tamlamasıdır: “teri, tëri+Ø+Ø + ton + Ø/+lAr”. İlk unsur için *bkz.* → teri. İkinci unsur için *bkz.* → ton.

tëriñ otı (T.+T.): Deri sepileme otu.

Türk dili asıllı kelimelerden oluşmuş isim tamlamasıdır: “teri+Ø+niñ ot+Ø+ı+Ø”. İkinci unsur olan “ot”, Eski Türkçeden bu yana kullanılagelen bir kelimedir. Teri kelimesini ise kök kelime olarak değerlendiriyoruz. Ayrıntılı bilgi için *bkz.* → teri.

tëri tonçı (T.+T.): Deri kürkçü.

Türk dili asıllı kelimelerden oluşmuş isim tamlamasıdır: “tëri+Ø+Ø + tonçı+Ø+Ø+Ø > tëri tonçı”; “tëri” için *bkz.* → teri. İkinci unsur “ton+CI+Ø > tonçı+Ø” şeklinde gelişmiştir, “ton” için ayrıca *bkz.* → ton.

ters (F.): Bir tür kumaş.

CC’de (2015) “Far. tār̄s” olarak kaydedilen kelimenin bu şekil ve anlamını içeren bir bilgiye ulaşamadık.

teşriş (T.): Süs.

Kelimenin bu şekli ve anlamı ile ilgili herhangi bir bilgiye ulaşamadık. Kendi görüşümüz ise kelimenin “teş-” (delmek) kök fiilinden gelişmiş olabileceği yönündedir. Belki, “delerek, oyularak” yapılmış bir süs kastedilmektedir. İhtiyatlı bir ifade ile “teş-Ø- > teş-(I)r-(I)ş+Ø > teşriş+Ø” şeklinde gelişmiş olabileceği kanaatindeyiz.

teşriş etigi (T.+T.): Süs.

İlk unsurunun Türk dili asıllı olduğu kanaatini taşıdığımız isim tamlamasının (teşriş+Ø+Ø etig+Ø+i+Ø) ikinci unsuru “et-Ø- > et-(I)g+Ø > etig+Ø” şeklinde gelişmiştir. İlk unsurun ise “teş-(I)r-(I)ş+Ø > teşriş+Ø” şeklinde geliştiğini düşünüyoruz.

teşrüm, tüşrüm (T.): Eğirilmiş ip yumağı.

“Arguca” notuyla kaydedilen kelime için Clauson (1972) “tüşür-” fiili ile anlamsal bağının belirsiz olduğunu ifade eder. Daha önce değerlendirdiğimiz “teşriş” kelimesinin kökünü “teş-” (delmek) olarak belirlemiştik. Ancak, bu kök ile bahse konu kelimeler arasında semantik bir bağ kuramadık. Elimizdeki bilgilerle Türk dili asıllı kelimenin gelişimini açık şekilde ortaya koyamıyoruz.

tevçi- (T.): Seyrekçe dikmek, teyellemek.

Kelime, Clauson (1972) tarafından kök fiil olarak değerlendirilmiştir.

tewe yüñi (T.+T.): Deve tüyü, yapağı.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimedede oluşmuş isim tamlamasıdır: “tewe+Ø+Ø yüñ+Ø+i+Ø”. İkinci unsur ise kök kelimedir.

tévrük, tivrük (T.): İlmek.

Kelimenin bu şekil ve anlamıyla ilgili herhangi bir bilgiye rastlamadık. Kanaatimize göre, kelime “tevir-” (devirmek, çevirmek, döndürmek) fiilinden gelişmiş olabilir: tevir-Uk+Ø > tevrük+Ø ~ tivrük+Ø.

teyeñ (T.): Sincap kürkü.

Kelimenin gelişimi ile ilgili bir bilgiye ulaşamadık.

teyin (T.): Deri.

Kelime, genellikle “sincap, sincap kürkü” anlamıyla kullanılmaktadır. Bu anlamlarının yanı sıra, “deri” (sincabın derisi ya da kürkü kastediliyor olabilir, y.n.) anlamı ile de karşımıza çıkan kelime ile ilgili kök ve gelişim bilgisine ulaşamadık.

tezyīn (A.): Süsleme.

Arap dilinden alınmış olan kelime, Kanar’da (2012) aynı şekilde ve “süslemek, bezemek, donatmak” anlamları ile yer alır.

tırāz (A.): Kumaş ve bezlerdeki nakış, süs; ipek ve sırma ile işleme.

Arap dilinden alınmış olan kelimeyi Kanar (2012) aynı şekilde ve “stil; moda; tarz; model; üslup” vb. anlamlarının yanı sıra “desen, nakış ve sırma işlemeli ipek” anlamlarıyla kaydetmiştir.

tıtl- (T.) Didilmek.

Kelimenin gelişimi “tıt-(I)l-Ø- > tıtl-Ø-” şeklindedir.

tıtlş-(T.): Ditmekte yardım etmek, yarışmak.

Kelime, “tıt-(I)ş-Ø- > tıtlş-Ø- ~ titiştir-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

tigele (Moğ.): Mintan, Acem gömleği.

Moğol dilinden alınmış bir kelimedir, ayrıntılı bilgi için *bkz.* → dekle.

tike- (T.): Dikmeye gücü yetmek.

Türk dili asıllı fiil, “ti-k-A-Ø- > tike-Ø-” şeklinde gelişmiştir. Kök fiil ile ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → dik-.

tikiş- (T.): Elbise dikmekte yardım etmek.

Kelime “ti-k-(I)ş-Ø- > tikiş-Ø-” şeklinde gelişme göstermiştir. Kök fiil ile ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → dik-.

tikke (A.): Uçkur.

Kanar’ın (2012) sözlüğünde “tikke” kelimesine rastlamadık; ancak “tikek” “uçkurlar” anlamıyla kaydedilmiştir.

tikke urunu (A.+T.): Donun bağlanacak yeri.

Arapça ve Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “tikke+Ø+Ø urun+Ø+u+Ø”. Tamlanan unsur bize göre “ur-” (takmak) fiilinden gelişmiş olmalıdır: “ur-(U)n+Ø > urun+Ø”.

tikme (T.): İğneyle dikilmiş olan şey.

Kelime “ti-k-mA+Ø > tikme+Ø” şeklinde gelişmiştir.

tikmek (T.): Dikiş dikme.

Türk dili asıllı kelime “ti-k-mAk+Ø > tikmek+Ø” şeklinde gelişmiştir. Kök fiil ile ilgili bilgi için bkz. → tikiglig.

tiktür- (T.): Dikiş diktirmek.

Kelime “ti-k-DUr-Ø- > tiktür-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

tikük (T.): Dikilmiş dikiş.

Türk dili asıllı kelime “ti-k-Uk+Ø > tikük+Ø” şeklinde gelişmiştir.

til- (T.): Dilmek, uzunluğuna yarmak veya kesmek.

Clauson (1972), kelimeyi kök fiil olarak değerlendirir.

tilik (T.): Deriden yapılmış külah.

Kelime, bize “til- > dil-” kökünden geldiğini düşündürmektedir. İmal sürecindeki işleminden kaynaklı olarak, bu kökten gelişmiş bir giyim kuşam kelimesi olduğunu düşünüyoruz. Bu durumda, kelimenin gelişimi de “til-lk+Ø > tilik+Ø” şeklinde gösterebiliriz.

tilin- (T.): Uzunlamasına dilinmek.

Fiilin gelişimi “til-(I)n-Ø- > tilin-Ø-” şeklinde olmuştur.

tiliş- (T.): Dilmekte yardım ve yarış etmek.

Türk dili asıllı fiil “til-(I)ş-Ø- > tiliş-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

tiltür- (T.): Dildirmek.

Türk dili asıllı kelime “til-DUr-Ø- > tiltür-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

tiri (T.): Deri.

Kelime, “teri+Ø > tiri+Ø” şeklinde gelişme göstermiştir. Bilgi için *bkz.* → teri.

tiri ton (T.+T.): Deri kürk.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimeden oluşmuş isim tamlamasıdır: “tiri+Ø+Ø + ton + Ø/+lAr”. İlk unsur için *bkz.* → teri. İkinci unsur için *bkz.* → ton.

tiriz (Yun.): Entari peşi.

Kelimeyle ilgili iki görüşe ulaştık: Gülensoy (2011), kelimeyi Türk dili asıllı olarak değerlendirir ve “ <*tér-~tir-+iz” şeklinde bir gelişim gösterir. Eren (1999) kelimenin Yunan dilinden alındığını ifade eder.¹⁷⁶

tirlik (T.): Terlik, ev ayakkabısı; hafif ter gömleği; başlık, arakçın.

Bizce kelimenin “ter” kökünden türediği açıktır. Gelişimi de “ter+llk+Ø > terlik+Ø > tirlik+Ø” biçiminde olmuştur.

tiz bağı (T.+T.): Diz bağı.

İsim tamlaması şeklinde ve her iki unsuru da Türk dili asıllı kelimelerden oluşmuş bir giyim kuşam kelimesidir: “tiz+Ø+Ø bağ+Ø+ı+Ø”. Bağ kelimesinin gelişimi ise “ba-ğ+Ø > bağ+Ø” şeklinde olmuştur.

tizildürük (T.): Çedik ve mest gibi şeylerin ucuna takılan pullar.

Clauson (1972), “tizil-” fiilinden geliştiği görüşündedir. Biz kelimenin “tiz-” (dizmek) fiil kökünden geliştiğini düşünüyoruz: “tiz-(I)l-dUr-Uk+Ø > tizildürük+Ø”.

tizme (T.): Şalvarın uçurluğu, torbanın bağı ve buna benzer nesneler.

Kelimenin “tiz-” kökünden geliştiği kanaatindeyiz: “tiz-mA+Ø > tizme+Ø”

togral- (T.): Elbise kirden parçalanmak.

Anlamını Ercilasun-Akkoyunlu (2014) yayınından aldığımız kelime, “togra-Ø- > togra-l-Ø- > togral-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

tograş- (T.): Elbise vb. şeyler lime lime olmak, parçalanmak.

Anlamını Ercilasun-Akkoyunlu (2014) yayınından aldığımız kelime “togra-Ø- > togra-ş-Ø- > tograş-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

¹⁷⁶ Eren (1999): “tiriz: 1. Ensiz tahta. 2. Giysilerin peşine ve eteğine eklenen ensiz parça. <Rum.” (s.409).

toğu- (T.): Dokumak, örmek; kumaş dokumak.

Türkçe kökenli kelime “tok” yansıma kökten “toğ+U-Ø- > toğu-Ø- > toğu-Ø-” olarak gelişmiştir.

toğumağ (T.): Dokumak.

Kelimenin gelişimi “toğ+U-mAĞ+Ø > toğumağ” şeklinde olmuştur.

toğ (T.): Yüz örtüsü, peçe.

Kelimenin gelişimi ilgili herhangi bir bilgiye ulaşamadık. Bize göre kelimenin gelişimi “to-” (kapatmak, örtmek) fiil kökünden “to-k+Ø > tok+Ø” şeklinde olmuştur.

tōĖa, toku (T.): Kemer, kayış tokası; toka, kemer tokası.

Clauson (1972), kelimenin “toku (?toko) / toka / toğa” şekillerini vererek Farsça ve diğer dillere ödünçlendiğini ifade eder. Gülensoy (2011), kelimenin gelişimini “<*tō-k+u(a)” şeklinde gösterir. Kanaatimize göre, kelime “to ~ tu-” (tutmak, kapatmak, tıkamak) kök fiilinden gelişmiş olmalıdır: “tō-Ø- > tō-k+Ø > tōĖ+A+Ø > tōĖa”; “to-Ø- > to-k+Ø > tok+U+Ø > toku+Ø”.

tokı- (T.): Bez dokumak.

Kelime, “tok+I-Ø- > tokı-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

tokıl- (T.): Bez dokunmak.

Kelime “tok+I-Ø- > tokı-l-Ø- > tokıl-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

tokımak (T.): Çamaşır tokmağı.

Türk dili asıllı kelimenin “toğ+I-Ø- > tokı-mAĞ+Ø > tokımak+Ø” şeklinde geliştiğini düşünüyoruz.

toğın- (T.): Bez dokunmak.

Kelime “tok+I-Ø- > tokı-n-Ø- > toğın-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

tokıt- (T.): Bez dokutmak.

Kelime “tok+I-Ø- > tokı-t-Ø- > tokıt-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

toķuķı, tokurķı (T.): Dokuyucu, dokuma işiyle uğraşan.

Türk dili asıllı kelime, “toķ+U-Ø- > toķu-Ø- > toķu+CI+Ø > toķuķı+Ø; “toķ+U-Ø- > toķu-r+CI+Ø > toķurķı+Ø” şeklinde geliştiğini düşünöyoruz.

toķul- (T.)Bez dokunmak.

Kelime “tok+U-Ø- > toku-Ø- > toķu-l-Ø- > toķul-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

tokula- (T.): Kayışa toka yapmak.

Kanaatimize göre, kelime “to ~ tu-” (tutmak, kapatmak, tıkamak) kök fiilinden gelişmiş olmalıdır: “to-Ø- > to-k+Ø > tok+U+Ø > toku+lA-Ø- > tokula-Ø-”.

toķulğan (T.) Dokunmuş bez.

Kelimenin gelişimi “toķ+U-Ø- > toķu-Ø- > toķu-l-Ø > toķul-GAn+Ø > toķulğan+Ø” şeklinde olmuştur.

toķulmuş (T.): Dokunmuş bez.

Kelime “toķ+U-Ø- > toķu-Ø- > toķu-l-Ø- > toķul-mİş+Ø > toķulmuş+Ø” şeklinde gelişmiştir.

toķulmuş yinķü güher (T.+Çin.+F.): İnci, gevher işlemeli cennet elbiseleri.

İsim tamlaması şeklinde “toķulmuş+Ø+Ø + yinķü+Ø+Ø + güher + Ø/+lAr” oluşan bu kıyafet adının Türk dili asıllı unsuru olan “tokulmuş” kelimesinin gelişimini Tekin (2004) “toķī-” şeklinde göstermiştir. Bize göre kelime “tok” yansıma kökten “toķ+U-Ø- > toķu-l-mİş+Ø > toķulmuş+Ø” şeklinde gelişmiştir.

tokum (T.): Boğazlanan, kesilen hayvanın derisi.

Türk dili asıllı kelimedir. Clauson (1972), “tokı-” fiilinden geliştiğini ifade eder. Bize göre kelime “to-” fiil kökünden “to-k-(U)m+Ø > tokum+Ø” şeklinde gelişmiştir. Kök fiille ilgili bilgi için *bkz.* → ton.

toğun- (T.): Kumaş dokunmak.

Kelime “tok+U-Ø- > toku-Ø- > toğu-n-Ø- > toğun-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

toğunmuş (T.): Örölmüş, dokunmuş bez, kumaş.

Kelimenin gelişimi “toğ+U-Ø- > toğu-Ø- > toğu-n-Ø- > toğun-mİş+Ø > toğunmuş+Ø” şeklinde olmuştur.

tolak (T.): Dizden aşağıya sarılan bez; tölbent, yazma; boyun atkısı; şal.

Gülensoy (2011) “tola-” fiilinin gelişimini “tola- < tolga- < tol-” şeklinde gösterir. Clauson (1972) ve Tietze (2016) kök fiil olarak “tolga-” şeklini esas alır. Bize göre fiilin gelişimi “to-l-GA-Ø > tola-Ø- > tola-k+Ø > tolak+Ø” şeklinde olmuştur.

tolga- (T.): Yün çilesi dolamak; dolamak, sarmak.

Türk dili asıllı kelime, “to-l-GA-Ø- > tolga-Ø-” şeklinde gelişmiştir. Kök fiille ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → tolak.

tolgaş- (T.): Dolamakta ve bükmekte yarış etmek.

Kelimenin gelişimi “to-l-GA-Ø- > tolga- > tolga-ş-Ø- > tolgaş-Ø-” şeklinde olmuştur.

Kök fiille ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → tolak.

tolkuğ (T.): Yarılma dan yüzölmüş hayvan derisi.

Clauson (1972), kelimenin “tol-” tan geliştiğı görüşündedir. “Şişirilmiş deri” ya da “deri kap” anlamlarını da aktaran Clauson, kelimenin #d’li şekillerinin de Türk dilinde yer aldığını ifade eder. Clauson’un (1972) verdiği “şişirilmiş deri” anlamından hareketle, kelimenin gelişimini “to-l-(U)k-Ø- > toluk-Uk+Ø > tolkuğ+Ø” şeklinde gösterebiliriz. Kök fiille ilgili bilgi için *bkz.* → ton.

tomağa (T.): Miğfer.

Kelimenin “to-mA+ğA+Ø > tomağa+Ø” şeklinde geliştiğini düşünüyoruz. Kök fiille ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → ton.

tomak (T.): Kısa konçlu ökçesiz ayakkabı.

Kelimenin kök ve gelişimi ile ilgili Gülensoy (2011) kelimeye “ağaçtan yapılmış su kabı, ağaçtan yapılmış gürz ve bir tür kalın ve ağır çizme” anlamlarını vererek “*to-m+(a)k” şeklinde bir gelişim gösterir. Bize göre kelime, “tutmak, tıkamak, kapatmak” anlamındaki “tu-/to-” fiilinden gelişme göstermiştir: “to-m+Ak+Ø > tomak+Ø”.

tomrum yıgaç (T.+T.): Pabuççuların üzerinde sahtiyan ve gön gibi şeyleri kestikleri ağaç kütük.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “tomrum+Ø+Ø + yıgaç + Ø/+Ar”. Clauson (1972), “tomrum” un “tom-” (yuvarlak bir şekilde kesmek) fiilinden geliştiğini ifade eder. Şu halde, kelimenin gelişimi “tom-Ur-(U)m+Ø > tomrum+Ø” şeklinde olmuştur. İkinci unsur ise “*ı+ğAç+Ø > yıgaç+Ø” şeklinde olmuştur. Kelimeyle ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → şaru ağaç.

ton (T.): Elbise, giyim, giyecek; kürk; zırh.

Türk dili asıllı kelime, “to-n+Ø” şeklinde gelişmiştir.¹⁷⁷

tona- (T.): Donatmak.

Kelimenin gelişimi “to-Ø-n+Ø > ton+Ø+A-Ø- > tona-” şeklinde olmuştur.

tona gir- (T.+T.): Zırh giymek.

Türk dili asıllı kelimelerden oluşmuş tamlamadır: “ton+Ø+a + gir-Ø-”. İlk kelime ile ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → don. İkinci unsur ise “ki-r-Ø- > gir-Ø-” şeklinde gelişmiştir.¹⁷⁸

tonağu, tonanğu (T.): Giyecek, elbise.

¹⁷⁷ Bilgi için ayrıca *bkz.* Tegün, 2021b, s.2075-2076.

¹⁷⁸ *bkz.* Hacıeminoğlu, 1992, s.38.

Kelimenin gelişimi “to-n+A-GU+Ø > tonagu” “to-n+A-n-GU+Ø > tonangu+Ø” şeklinde olmuştur. Ton kelimesiyle ilgili ayrıntılı bilgi için ayrıca *bkz.* → ton.

tonalt- (T.): Elbise giydirmek.

Kelime, “to-n+A-l-t-Ø- > tonalt-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

tonan (T.): Giyimli.

Kelime “to-n+A-n+Ø > tonan+Ø” şeklinde gelişmiştir. Ayrıntılı bilgi için *bkz.* → ton.

tonan- (T.): Zırh giymek; giyinmek; süslenmek.

Kelime, “to-n+A-n-Ø- > tonan-Ø-” şeklinde gelişmiştir. Ton kelimesi ile ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* ton.

tonat- (T.): Giydirmek, donatmak.

Kelime, “to-n+A-t-Ø- > tonat-Ø-” şeklinde gelişmiştir. Ton ile ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → ton.

ton başı (T.+T.): Giyimin üst tarafı.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “ton+Ø+Ø baş+Ø+Ø”. Tamlayan “to-n+Ø > ton” şeklinde gelişmiştir. Kelimeyle ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → ton.

ton biç- (T.+T.): Elbise kesmek.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşan isim fiil tamlamasının (ton+Ø+Ø + biç-Ø-) ilk unsuru olan “ton” için *bkz.* → ton. İkinci unsur ise kök fiildir.

ton bol- (T.+T.): Elbise yapmak.

Ton ile cevherî ek fiil marifetiyle oluşmuş tamlamanın (ton+Ø+Ø + bol-Ø-) ilk unsuru için *bkz.* → ton. İkinci unsur ise kök şekildir.

tonçı (T.): Dokuma işiyle uğraşan; elbiseci; kürkçü.

Kelime “to-n+CI+Ø > tonçı+Ø” şeklinde gelişmiştir, ton ile ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → ton.

ton eyle- (T.+T.): Elbise yapmak, dikmek.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimeden oluşmuş isim fiil tamlamasının (ton+Ø+Ø + eyle-Ø-) ilk unsuru için *bkz.* → ton. İkinci unsurun gelişimi ise “eđ+1A-Ø- > eyle-Ø-” şeklinde olmuştur.

ton içi (T.+T.): Kürk astarı.

Türk dili asıllı kelimelerden oluşmuş tamlamadır: “ton+Ø+Ø iç+Ø+i+Ø”.

ton idin- (T.+T.): Kendisine örtü yapmak.

İsim fiil tamlamasıdır: “ton+Ø+Ø + idin-Ø-”. İlk unsurla ilgili bilgi için *bkz.* → ton. İkinci unsur “et-” fiilinden gelişmiştir: “et-(I)n-Ø- > edin-Ø- ~ idin-Ø-”.

ton ini (T.+T.): Giyimin eni.

Türk dili asıllı kelimelerden oluşmuş isim tamlamasıdır: “ton+Ø+Ø in+Ø+i+Ø”. İlk unsur “to-n+Ø > ton+Ø” şeklinde gelişmiştir. İkinci unsuru ise kök kelime olarak değerlendiriyoruz.

ton it- (T.+T.): Elbise yapmak.

İsim fiil tamlamasıdır: “ton+Ø+Ø + it-Ø-”. İlk unsur “to-n+Ø > ton+Ø” şeklinde gelişmiştir. Kök fiil olan ikinci unsur ise “et-Ø- > it-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

ton kesdür- (T.+T.): Elbise biçirmek.

Türk dili asıllı kelimelerden oluşan isim fiil tamlamasıdır: “ton+Ø+Ø + kesdür-Ø-”. İlk unsur “to-n+Ø” ikinci unsur ise “kes-DUr-Ø- > kesdür-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

tonlan- (T.): Elbise giymek.

Anlamını Ercilasun-Akkoyunlu (2014) yayınından aldığımız kelime, “to-Ø- > to-n+Ø > ton+1A-n-Ø- > tonlan-Ø-” şeklinde gelişmiştir. Ton ile ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → ton.

tonlarını ört- (T.+T.): Elbiselerine bürünmek.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimeden oluşmuş tamlamadır: “ton+lar+ı+n+ı + ört-Ø-”. İlk unsur “to-n+Ø > ton+Ø” şeklinde gelişmiştir; ikinci unsuru ise kök fiil olarak değerlendiriyoruz.

tonlu, tonluğ, tonlu, tonluğ (T.): Donlu, elbiseli; giyimli; elbiselik kumaş.

Kelimenin gelişimi “to-n+II+Ø > tonlu+Ø”, “to-n+IIĞ+Ø > tonluğ+Ø”, “to-n+IU+Ø > tonlu+Ø”, “to-n+luğ+Ø > tonluğ+Ø”, “to-Ø- > to-n+Ø > ton+IIĞ+Ø”, “to-n+IUk+Ø > tonluk+Ø” şeklindedir. Ayrıntılı bilgi için *bkz.* → ton.

tonmık (T.): Elbiseli, giyimli.

Kelime “to-n+mık+Ø > tonmık+Ø” şeklinde gelişmiştir.

ton mühresi (T.+F.): Kürk mühresi, boncuğu.

Biri Türk dili asıllı, diğeri Farsça kelimeden oluşmuş isim tamlamasında (ton+Ø+Ø mühre+Ø+si+Ø) yer alan mühre, Steingass’ta (2005) “muhrā” şeklinde ve “inciye andıran küçük kabuk” anlamıyla kayıtlıdır. Türkçe unsur olan ton “to-n+Ø > ton+Ø” şeklinde gelişmiştir. Kök fiil ile ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → ton.

tonnı aç- (T.+T.): Giysisini kaldırmak, çözmek.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimeden oluşan isim fiil tamlamasıdır: “ton+Ø+nı + aç-Ø-”. İlk unsurla ilgili olarak *bkz.* → ton. İkinci unsur ise kök fiildir.

tonnığ kèseki (T.+T.): Kürkün bir parçası.

Türk dili asıllı kelimelerden oluşan isim tamlamasıdır: “ton+Ø+nığ kesek+Ø+i+Ø”. İkinci unsurun gelişimi ise “kês-GAK+O > kesek+Ø” şeklinde olmuştur.

tonsuz (T.): Çıplak, sefil, kıyafetsiz.

Kelimenin gelişimi “to-n+Ø > ton+sUz+Ø > tonsuz+Ø” şeklinde olmuştur; ton için ayrıca → ton.

ton tikiçi (T.+T.): Terzi.

Türk dili asıllı kelimelerden oluşmuş isim tamlamasıdır: “ton+Ø+Ø+Ø tikiçi+Ø+Ø+Ø”. Tamlayan unsur olan “ton” için *bkz.* → ton. İkinci unsur ise “ti-k-ICI+Ø > tikiçi+Ø” şeklinde gelişmiştir.

ton tutakı (T.+T.): Giyimin kenarı.

İsim tamlamasıdır: “ton+Ø+Ø tutak+Ø+Ø”. İkinci unsur, bize göre “tu-” (tutmak, tıkmak, kapatmak) kök fiilinden gelişmiştir: “tu-t-Ak+Ø > tutak+Ø”.

ton yığıcı (T.+T.): Kürk toplayıcı.

Türk dili asıllı kelimelerden oluşan isim tamlamasında (ton+Ø+Ø yığıcı+Ø+Ø+Ø) yer alan ton için *bkz.* → ton. Diğer kelime, “yığ-Ø- > yığ-GU+CI > yığıcı+Ø” şeklinde gelişmiştir.

topçı (T.): Düğme.

Kelimenin gelişimi “to-p+CI+Ø > topçı+Ø” şeklinde olmuştur.

topi (Moğ.): Baş giyimi.

Türk diline Moğolcadan alıntılanmış bir kelimedir.

tor, tor (T.): Baş örtüsü; elbise ya da örgülerde, çorap koncunun ağzı gibi büzülen kısım.

Türk dili asıllı kelimedir. Bize göre, “to-” (kapatmak) kök fiilinden “to-r+Ø > tor+Ø” şeklinde gelişmiş olmalıdır.

torğu, turgu (T.): Beratlarla ve hükümlerin başına, kağıdı korumak için yapıştırılan kumaş parçası.

Kelime “to-r+GU+Ø > torğu+Ø”, “tu-r+GU+Ø > turgu+Ø” şeklinde gelişmiştir. Ayrıntılı bilgi için *bkz.* → torğu.

torğa (T.): İpekli kumaş.

Kelimenin gelişimi “to-r+GU+Ø > torğu+Ø > torğa+Ø” şeklinde olmuştur. Kelimeyle ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → torğu.

torğu (T.): İpek kumaş.

Ünal (2016), “torqu” kelimesi için “ET torqu (torqu?) OÇ duân” izahında bulunur. Clauson’un (1972) da muhtemelen alıntı olarak nitelediği kelimenin Türkçe kökenli olduğu, “to-~tu-” (kapatmak) anlamındaki kök fiilden türeyen kelimeler arasında yer aldığı yönünde kuvvetli bir kanaatimiz vardır. Geniş bir kullanım alanına sahip olan bu kök fiilin, “kapatmak” anlamından hareketle, kapatmaya yarayan nesne isimlerine de kaynaklık ettiğini ve kelimenin gelişiminin de “to-r+GU+Ø > torqu+Ø” şeklinde olduğunu düşünüyoruz.

torqucu (T.): İpekçi.

Kelimenin gelişimi “to-r+GU+CI+Ø > torqucu+Ø” şeklinde olmuştur. Kelimeyle ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → torqu.

torqu kedgü (T.+T.): İpekli cennet elbisesi.

Türk dili asıllı kelimelerden oluşan isim tamlamasının (torqu+Ø+Ø + kedgü + Ø/+lAr) ilk unsuru olan “torqu” “to-r+GU+Ø > torqu+Ø” şeklinde gelişmiştir. Kelimeyle ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → torqu. İkinci unsur, “ke-d-GU+Ø > kedgü+Ø” şeklinde gelişmiştir.

torlak (T.): Dizden aşağıya sarılan bez.

Biz kelimenin “tolak” kelimesiyle aynı kelime olduğunu ve “to-l-GA-Ø- > tola-Ø- > tola-k+Ø > tolak+Ø > torlak+Ø” şeklinde geliştiğini düşünüyoruz. Ayrıntılı bilgi için *bkz.* → tolak.

tovulga, tuğluğa, tuğulğa (Moğ.): Çelik başlık, miğfer.

Moğolca kökenli kelimeyle ilgili bilgi için *bkz.* → dabalğa vd.

tula (T.): Sepilenmemiş deri.

Atay (2010), “ton” kelimesini izahında yer verdiği “to- ~ tu-” kök fiilinden gelişmiş kelimeleri örneklerken “tula” kelimesine de yer vermiştir. Geniş bir kullanım alanı olduğunu düşündüğümüz kök fiilin, bu kelimeye de kaynaklık etmiş olacağını

düşünüyoruz. Buna göre, kelimenin “tu-l-A+Ø > tula+Ø” şeklinde geliştiğini söyleyebiliriz.

tulban, tUlbanD (F.): Baş örtüsü; sarık.

Farsçadan alınmıştır, bilgi için *bkz.* → dülbend.

tul tonı (T.+T.): Dul elbisesi.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “tul+Ø+Ø ton+Ø+Ø”. Clauson (1972) ilk unsurun kök kelime olduğunu düşünmektedir. İkinci unsur için *bkz.* → ton.

tuluğ (T.): Kaşla kulak arasında giyilen şey.

Kelimeyle ilgili olarak Clauson (1972) ve Gülensoy’dan (2011) edindiğimiz bilgiler şöyledir: Clauson (1972), kelimenin anatomik olarak “şakak; şakakların üzerindeki saç; bir tutam saç” anlamlarında kullanıldığını ifade eder ve farklı Türk şivelerindeki şekillerini de gösterir; ancak kelimenin gelişimi ile ilgili bilgi aktarmaz. Gülensoy (2011), kelimeyi tolun ve tulun olmak üzere iki ayrı maddede ele almış ve “kulak ile kaş arasındaki bölüm, kulakla ağız arasındaki kemik; kulak altı, şakak” anlamlarını kullanmıştır. Gülensoy (2011) ayrıca, kelimenin gelişimini “<tul- ‘*vurmak’+-(u)η/-n” şeklinde izah eder. Kelimenin “vücudun baş bölgesinde kapladığı yer” anlamından hareketle, bir baş giyimi olarak adlandırıldığını ve gelişiminin “tu-” (kapatmak, tıkamak) kök fiilinden “tu-l-(u)η+Ø > tuluğ+Ø” şeklinde olduğunu düşünüyoruz.

tulup et- (Yun.+T.): Pamuğu çile haline getirmek, kelep yapmak.

Yunanca ve Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim fiil tamlamasıdır: “tulup+Ø+Ø + et-Ø-”.¹⁷⁹

tulup ol- (Yun.+T.): Yumak haline getirilmek.

Yunanca “tulup” ve cevherî ek fiilden oluşmuş tamlamadır: “tulup+Ø+Ø + ol-Ø-”.

tuma (T.): Savaşta giyilen zırh.

Kelimenin “tu-Ø-” fiil kökünden “tu-mA+Ø > tuma+Ø” şeklinde geliştiğini söyleyebiliriz. Kök fiille ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → ton.

¹⁷⁹ Yunanca unsur olan “dulup/tulup” ile ilgili Tietze’nin (2016) verdiği bilgi şöyledir: “Yumak, atılarak eğrilmeye hazırlanmış yün veya pamuk. < Yun. tulupa.” (s.491).

tumağa börk (T.+T.): Bir çeşit bayan şapkası.

Türk dili asıllı kelimelerden müteşekkil isim tamlamasıdır: “tumağa+Ø+Ø + börk + Ø/+lAr”. İlk unsur “tu-mA+GA+Ø > tumağa+Ø” şeklinde gelişmiştir. Kök fiille ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → ton. İkinci unsur ile ilgili bilgi için *bkz.* → börk.

tuman (T.): Don, pantolon; güreşçilerin giydikleri pantolon.

Kelimenin kökeni ile ilgili iki görüşe ulaştık: Gülensoy (2011), Türkçe kökenli olduğu görüşünden hareketle “ton+man” gelişimini işaret eder. Eren (1999) ve Şemseddin Sami (2015) ise kelimenin Farsça olduğunu belirler. Bize göre kelime “tu-mAn+Ø > tuman+Ø” şeklinde gelişmiştir. Kök fiille ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → ton.

tUnbān (T.): Kısa, geniş ve bol iç çamaşırı, içlik.

Steingass’ta (2005) “tunbān” şeklinde ve “kısa pantolon, güreşçilerin kısa pantolonu” anlamında kullanılan kelimenin, Türk diline ait “tuman” olduğunu ve Fars diline geçtiğini, daha sonra Fars dilindeki şekliyle Türk diline geri dönmüş olabileceğini düşünüyoruz.

turğa (T.): Dokunmuş şeyler.

Türk dili asıllı kelime “tu-r+GA+Ø > turğa+Ø” şeklinde gelişmiştir. Kök fiille ilgili bilgi için *bkz.* → tor, tor.

tuş (T.): Başa veya kemere takılan altın veya gümüş toka.

Kelimenin gelişimi, bize göre “tu-ş+Ø > tuş+Ø” şeklinde olmuştur.

tuwaqlık (T.): Duvaklı.

Türk dili asıllı kelimenin gelişimi “tu-ğ+Ak+Ø > tuwak+Ø > tuwaq+llık+Ø > tuwaqlık+Ø” şeklinde olmuştur.

tü, tük, tüy (T.): Kıl, yün.

Türk dili asıllı kök kelime olarak değerlendiriyoruz.

tügmele-,tüvmele-, tüymele- (T.): Düğmelemek.

Kelime “tü-” fiil kökünden gelişmiştir: “tü-k-Ø- (dügümlemek) > tüg-Ø- > tüg-mA+Ø > tügme+IA-Ø- ~ tüvme+IA-Ø- ~ tüyme+IA-Ø- > tügmele-Ø- ~ tüvmele-Ø- ~ tüymele-Ø-”.

tülfir, tülwir (?): Kumaştan ve ipekten yapılan örtü ve perde, kadınlar örtüsü.

Kelime kök ve gelişimiyle ilgili olarak tatmin edici bir bilgiye ulaşamadık. Clauson (1972), “tolvır” maddesinde değerlendirdiği kelimenin kökeniyle ilgili bilgi vermez, Gülensoy (2011) kelimeyi Türk dili asıllı olarak değerlendirir.

tülkü cübbe (?+A.): Tilki kaftan.

Bir unsuru Arapça olan isim tamlamasıdır: “tülkü+Ø+Ø + cübbe + Ø/+IAr”. Tülkü kelimesi ile ilgili olarak, Eren (1999), Uygurcadan başlayarak kullanıldığını (tilkü) belirtir; ancak kökenini bilmediğimizi ifade eder. Cübbe kelimesi için, *bkz.* → cübbe.

türGek (T.): Bohça.

Kelimenin gelişimi “tür-GA-k+Ø > türgek+Ø ~ türkek+Ø” şeklinde olmuştur.

türme (T.): Bir çeşit giyecek.

Clauson (1972), “türmek” maddesinde kelimeye “sarılmış bir şey” anlamını verir ve kök olarak da “tür-” fiilini işaret eder. Bize göre kelime Clauson’un işaret ettiği kök fiilden gelişmiştir: “tür-mA+Ø > türme+Ø”.

türme, türmey (T.): Salih kişilerin giydikleri, örmek de denilen elbise.

Kök fiilin “tür-” (dürmek, katlamak) olduğunu, kelimenin gelişiminin de “tür-mA+Ø > türme+Ø”, “tür-mA+y > türmey+Ø” şeklinde gösterilebileceğini düşünüyoruz.

uç (T.): Türkçe yazmak için kalem; baston, iğ yapılan bir dağ ağacı.

Anlamını Ercilasun-Akkoyunlu (2014) yayınından aldığımız kelime, Clauson’da (1972) “bir çeşit ağaç” ve “Uç şehri” anlamları ile kaydedilmiştir.

uç kūr (T.+T.): Bel bağı veya kemeri.

Bu giyim kuşam kelimesi (uç+Ø+Ø + kūr + Ø/+IAr) “iç kūr > uç kūr” şeklinde gelişme göstermiştir.

uç kūr evi (T.+T.+T.): Donun uçkur geçirecek yeri, uçkurluk.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimeden oluşmuş isim tamlamasıdır: “uç kır+Ø+Ø ev+Ø+i+Ø”. Tamlayan unsurun gelişimi de “iç+Ø+Ø + kur + Ø/+lAr > uç kur” şeklindedir.

uçuk (T.): Çorap.

Kelimenin doğrudan bu şeklini içeren bir bilgiye ulaşamadık; ancak Clauson (1972) “uğuk” maddesinde, “uğuk” un Uygur Türkçesinde “uçuk” şeklinde olduğunu ifade eder. Bu bilgiye göre kelimenin gelişimini “uy-UK+Ø > uçuk+Ø” şeklinde gösterebiliriz. Bilgi için ayrıca *bkz.* → uguk.

uğ (?): Çakşır, şalvar.

İncelediğimiz kaynaklarda bu kelime ile ilgili bir kök ve köken bilgisine ulaşamadık.

ugraklan- (T.): Ograk kılığına girmek.

Kelime “ugrak+IA-n-Ø- > ugraklan-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

uguk (T.): Çizme.

Clauson (1972) “uğuk” maddesinde ele aldığı kelimenin “bir çeşit ayakkabı; keçe tozluk veya çorap” anlamına geldiğini, bütün Kuzeydoğu grubunda yaşayan, “çorap, keçe çorap” anlamında kullanılan, şeklen kısaltılmış “uk” kelimesiyle bağlantılı olduğunu ifade etmektedir. Başka bir şekil olan “uyuk” ile ilgili olarak Erdal (1991), “uy-” fiilini (bastırmak, sıkmak) kök olarak alır ve “uy-uk” (keçe çizme veya çorap) gelişimini gösterir. Elimizdeki bilgilerden yola çıkarak kelimenin “uy-UK+Ø > uguk+Ø” şeklinde geliştiğini söyleyebiliriz.

ul- (T.): Eskiyerek yıpranıp yırtılmak.

Türk dili asıllı kök fiildir.

ulag (T.): Elbise yaması.

Kelimenin kökü ile ilgili olarak, Clauson (1972) “ula-” fiilini, Gülensoy (2011) ise “ül” (dip, zemin) ismini işaret ederek “ul+a- (birleştirmek, eklemek)” gelişimini gösterir. Kanaatimize göre kelime “ul+A-g+Ø > ulag+Ø” şeklinde gelişmiştir.

ulagu neḡ (T.+T.): Kendisiyle bir şey ulanan nesne (elbise yaması gibi).

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “ulagu+Ø+Ø + neη + Ø/+lAr”. İlk unsur “ul+Ø+A-GU+Ø > ulagu+Ø” şeklinde gelişmiştir. İkinci unsur olan “neη” ile ilgili olarak Clauson (1972) “n-” ile başlayan temel Türkçe kelimelerden biri olarak değerlendirdiği kelimenin “ne” isminden türemiş olabileceğini belirtir. Şu halde kelimenin gelişimini “ne+η+Ø > neη+Ø” şeklinde gösterebiliriz.

ulaldurmak (T.): Dokuma, örme.

Kelimenin gelişimini “ül+A-l-dUr-mAk+Ø > ulaldurmak+Ø” şeklinde gösteriyoruz.¹⁸⁰

ulandur- (T.): Dokumak, örmek.

Kelime “ul+A-n-dUr-Ø- > ulandur-” şeklinde gelişmiştir. Kök kelime olan “ul-” için *bkz.* → ulaldurmak.

ulatu (T.): Burun temizlemek için koyunda taşınan ipek kumaş parçası.

Türk dili asıllı kelime “ul+A-t-U+Ø > ulatu+Ø” şeklinde gelişmiştir. Kök kelime ile ilgili bilgi için *bkz.* → ulaldurmak.

uldi- (T.): Yalın ayak kalmak.

Clauson (1972), kelimeyi “oldı-” şekliyle ele alır. Kelimeyi daha eski şekline götürecek bir bilgiye ulaşamadık. Dolayısıyla kelimeyi bu haliyle, kök fiil olarak değerlendiriyoruz: “oldı-Ø- > uldi-Ø-”.

uluk ton (T.+T.): Eskimiş, yıpranmış elbise.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “uluk+Ø+Ø + ton + Ø/+lAr”. Gülensoy (2011), kök fiil olarak düşündüğümüz “ul-” ile ilgili “erpmek, eriyecek ve dağılacak hale gelmek, eskiyerek yıpranıp yırtılmak” anlamlarını işaret eder. Biz de aynı görüşteyiz. Şu halde, kelimenin gelişimini “ul-Uk+Ø > uluk+Ø” şeklinde gösterebiliriz. İkinci unsurla ilgili bilgi için *bkz.* → ton.

umun (?): İğne.

Kelimeyle ilgili herhangi bir bilgiye ulaşamadık.

¹⁸⁰ Kelimenin kökü olarak düşündüğümüz “ul-” ve bu fiilden gelişen “ula-” ile ilgili Gülensoy (2011) “ula-: Ekleme, katmak, ilave etmek. < ül “dip, zemin” +a- “birleştirmek, eklemek” bilgisini verir (s.963).

ur- (T.): Takmak; giydirmek.

Türk dili asıllı kök fiildir.

urbak (?): Elbise.

Sadece Eski Uygur Türkçesinde karşılaştığımız kelimenin kökeni ile ilgili olarak üç görüş tespit ettik: Eren (1999), “urba” maddesinde kelimenin İtalyanca (ruba, roba) kökenli olduğunu belirtirken Eyüboğlu (1998) Fransızca “robe” kelimesini işaret eder ve Rumca konuşan yurttaşlar vasıtasıyla halk diline “urba,uruba” şeklinde geçtiğini ifade eder. Gülensoy (2011) kelime için “<*urba [k=Ø]” gelişimini göstererek Türkçe kökenli olduğunu gösterir. Gülensoy’a (2017) göre, “terzilikte kullanılan ‘roba’ ile Eski Türkçedeki ‘urbak’ anlam bakımından birbirinden farklıdır; dolayısıyla ‘urbak’ın İtalyancadan alınmış olması düşünülemez.”. Biz de “roba” ile “urbak”ın aynı kelime olmadığı kanaatindeyiz; ancak kelimenin köken ve gelişimini belirleyecek bilgiye ulaşamadık.

urçık (T.): İp eğirmeye yarayan alet, kirman.

Gülensoy (2011), kelimenin “urçuk, urşuk” şekillerini “ağırşak” kelimesinden değişmiş olarak işaret eder. Eren de (1999) “ağırşak” kelimesini izahında urşuk şeklinin çağdaş şivelerde ağırşak yerine kullanıldığını belirtir. Ögel (1985) de kelimenin Türk dili asıllı olduğunu ifade eder. Biz de kelimenin “ağır+CAk+Ø > ağırşak+Ø > avurçuk+Ø > vurçuk+Ø > urçık+Ø” şeklinde geliştiğini düşünüyoruz.

urıl-, urul- (T.): Giydirilmek.

Kelime “ur-(I)l-Ø- > urıl-Ø- > urıl-Ø-”, “ur-(U)l-Ø- > urul-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

urın-, urun- (T.): Takınmak, giyinmek, giymek; sarınmak, örtünmek.

Kelime, “ur-(I)n-Ø- > urın-Ø-”, “ur-(U)n-Ø- > urun-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

urınmaçlık (T.): Giyinme.

Kelime “ur-(I)n-mAk+Ilk+Ø > urınmaçlık+Ø” şeklinde gelişmiştir.

urk, uruk (T.): İp, urgan, kendir.

Kelimelerin gelişimi “ur-Uk+Ø > uruk+Ø > urk+Ø”, “ur-Uk+Ø > uruk+Ø” şeklinde olmuştur.

urukluk yün (T.+T.): İp yapmak için hazırlanmış yün.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “urukluk+Ø+Ø + yün + Ø/+1Ar”. İlk unsurla ilgili olarak Clauson (1972) “ur-” fiilinden gelişmiş olabileceğini ifade eder. Şu halde, kelime “ur-Uk+1Uk+Ø > urukluk+Ø” şeklinde gelişmiştir, diyebiliriz. İkinci unsur ile ilgili *bkz.* → yun.

urul- (T.): İp vb. örölmek.

Kelimenin gelişimi “ur-(U)l-Ø- > urul-Ø-” şeklinde olmuştur.

urunul- (T.): Giyinilmek.

Kelime, “ur-(U)n-(U)l-Ø- > urunul-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

‘Uryān (A.): Çıplak, üryan.

Arap dilinden alıntı kelime, Kanar’da (2012) “‘uryān” şeklinde ve “çıplak” anlamında değerlendirilmiştir.

‘uryānlık (A.+T.): Çıplaklık.

Arap dilinden alıntı kelimeye Türkçe ek getirilmesi suretiyle oluşmuş bir şekildir: “‘uryān+1lk+Ø > ‘uryānlık+Ø”.

‘Uryān ol- (A.+T.): Soyunmak, çıplak olmak.

Arapça ve Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş tamlama değildir: “‘uryān ~ ‘uryān+Ø+Ø + ol-Ø-”.Türkçe unsur “bol-Ø- > ol-Ø-” şeklinde gelişme göstermiştir.

‘usfur ~ ‘usfūr (A.): Çiçek halinde safrandan elde edilen kırmızı boya.

Arap dilinden alıntı kelimeyi Kanar (2012) “‘uşfur” şeklinde ve “yalancı safran” anlamı ile kaydeder.

uşak nakışlu (T.+A.+T.): Küçük desenleri olan don.

Tamlayanı telaffuz edilmemiş isim tamlamasıdır. “uşak+Ø+Ø + nakışlu + Ø + Ø/+1Ar”.

İlk unsur için Clauson (1972) “uv-” fiil kökünü işaret eder. Buna göre, kelimenin

gelişimi “uv-Ø- > uv-(U)ş+Ø > uvuş+A-k+Ø > uvşak+Ø > uşak+Ø” şeklinde gösterebiliriz. Arapça “naķış” Kanar’da (2012) aynı şekilde ve “iz; ıslatılmış hurma; hile” gibi anlamlarının yanı sıra “resim, desen, işleme” anlamları ile de değerlendirilmiştir. Kelimenin gelişimi de “naķış+IU+Ø > naķışlu+Ø” şeklinde olmuştur.

utruş- (T.): Makasla kesmekte yardım etmek.

Türk dili asıllı fiili Clauson (1972) “otruş-” şekliyle değerlendirir ve “otur-” (kesmek) fiilinden geliştiğini ifade eder. Elimizdeki bilgiler doğrultusunda, fiilin gelişimini “otur-Ø- > otur-(U)ş-Ø- > otruş-Ø- > utruş-Ø-” şeklinde gösterebiliriz.

utur- (T.): Saç ve elbise kesmek.

Fiilin gelişimini daha eski bir şekle götüremediğimiz için “otur-Ø- > utur-Ø-” şeklinde gösterebiliyoruz.

uyma (T.): Çizme yapılacak Türkmen keçesi.

Clauson (1972) kelimeyi “uyma” şekliyle değerlendirmiş ve “uy-” fiilinden geliştiğini ifade etmiştir. Gülensoy (2011), kelimenin “öy- “sıkıştırmak” anlamını verdiği fiilden geliştiğini ifade eder. Ercilasun ve Akkoyunlu (2014) kelimeyi “Türkmenlerin ayakkabı yapımında kullandıkları keçe” ve “ un vb. şeyleri, çuvala bastırtmak” olarak iki ayrı anlamda değerlendirir ve “uy-” fiiline “(un vb. şeyleri) sertleşip kıvamını bulması için bastırtmak” anlamını verir. Bu bilgilerden hareketle, Atalay tarafından (2006) “oyma” şekliyle aktarılan kelimeyi “uyma” şeklinde değerlendirmeyi uygun gördük. Kelimenin gelişimi de “uy-mA+Ø > uyma+Ø” şeklinde olmuştur.

uyuk (T.): Keçeden çizme.

Kelimenin gelişimi “uy-UK+Ø > uyuk+Ø” şeklindedir.

üçürdüm (T.): Üç telden örülmüş, üç kat edilmiş ip.

Kelimeyle ilgili Gülensoy (2011), “yün ve iplik için üç kat” anlamı ile “ < üç+(ü)r+dü+m” gelişimini gösterir. Bize göre kelimenin gelişimi “üç + ör-DU-m+Ø > üçürdüm” şeklindedir.

üdük (T.) Ayakkabı.

Kelime “edük+Ø > üdük+Ø” şeklinde değişmiştir. Kelimenin kök ve gelişimini tespit edemedik.

üksük, yiksük, yüksek, yüksük (T.): Terzi yüksüğü. Tunçtan yahut deriden yapılır. Terziler parmaklarına iğne batmaması için takarlar.

Kelime için Eren (1999) “*yi-/*yü- (dikmek)” kökünden geliştiğini ifade eder: *yi- / *yü- > yi-k / yü-k > yik+sIk / yük+sük / yük+sek”. Bize göre kelime “ĩ-” (bağlamak) anlamındaki kök fiilden gelişmiştir: “ĩ-Ø- > yi-Ø- > yi-k+sUk+Ø > yüksük+Ø”, “ĩ-Ø- > yi-Ø- > yi-k+Ø > yik+sUk+Ø > yüksük+Ø > üksük+Ø”, “ĩ-Ø- > yi-Ø- > yi-k+Ø > yik+sUk+Ø > yiksük+Ø”.

ületü (T.): Kumaş.

Kanaatimize göre kelime “ul+A-t-U+Ø > ulatu+Ø > ületü+Ø” şeklinde bir gelişme göstermiştir. Kök kelime ile ilgili bilgi için *bkz.* → ulaldurmak.

üm (T.): Pantolon, şalvar; iç donu.

Kelime “ü-m+Ø > üm+Ø” şeklinde gelişmiştir. Ayrıntılı bilgi için *bkz.* → im.

ümlüg (T.): Şalvarlı, tumanlı.

Anlamını Ercilasun-Akkoyunlu (2014) yayınından aldığımız kelimenin gelişimi “ü-m+IUg+Ø > ümlüg+Ø” şeklindedir. Kelimeyle ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → im.

ürt- (T.): Örtmek.

Kök fiil olarak değerlendirdiğimiz bir şekildir. Ayrıntılı bilgi için *bkz.* → ört-.

ürtül- (T.): Örtülmek.

Kelime, “ürt-Ø- > ürt-(U)l-Ø- > ürtül-Ø-” şeklinde gelişmiştir. Kök fiille ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → ört-.

‘üryān it- (A.+T.): Soymak, çıplak bırakmak.

Arapça ve Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim fiil tamlamasıdır: “‘üryān+Ø+Ø + it-Ø-”. Türkçe unsur “ét-Ø- > it-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

üs (T.): Elbise; kumaş.

Türk dili asıllı kelime olan “üst”ün “üs” şeklini almasıyla ortaya çıkmış bir isim olduğunu ve kelimenin “ü-” (yükselmek, yukarı çıkmak) kök fiilinden geliştiğini düşünüyoruz: ü-¹⁸¹Ø- > üz-Ø- > üz-t+Ø > üzt+Ø > üst+Ø > üs+Ø.

üsküf (Yun. < İt.): Başlık.

Yunan dilinden alıntı olduğunu düşündüğümüz bir kelimedir. Kelimenin kökeni ile ilgili, Eren (1999) İtalyanca’yı işaret eder.

üsküf dikici (Yun.+T.): Üsküf ustası, üsküf diken.

Yunanca ve Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “üsküf+Ø+Ø+Ø dikici+Ø+Ø+Ø”. Tamlayan unsur “üsküf” için *bkz.* → üsküf. Tamlanan ise “ti-k-ICI+Ø > dikici+Ø” şeklinde gelişmiştir.

üsküli (Yun.): Keten.

Eren (1999), bahse konu kelimeyi, Yunan dilinden alınmış olarak kaydetmiştir.

üsküli bezi (Yun.+T.): İnce, yumuşak keten bezi.

Biri Yunanca, diğeri Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş tamlamada (üsküli+Ø+Ø bez+Ø+i+Ø) yer alan “üsküli” kelimesini Eren (1999), “üskül” şekliyle ve “taranmış keten veya kendir” anlamıyla değerlendirir ve köken olarak Rumcayı işaret eder. Bez ile ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → bez.

üst giyesi (T.+T.) En üste giyilen giysi.

Türk dili asıllı kelimelerden oluşmuş isim tamlamasıdır: “üst+Ø+Ø + giyesi + Ø/+lAr”. Üst kelimesi, Hacıeminoğlu’nun (1992) kaydettiği, “ü-” fiilinden gelişmiştir: ü-z-t+Ø > üst+Ø (yukarı, üst). Kelime, günümüzde tek başına “giysi, giyecek” anlamında kullanılmaktadır.¹⁸² Giyesi ise “ke-Ø- > ked-Ø- > key-Ø- > kiy-Ø- > giy-AsI+Ø > giyesi+Ø” şeklinde bir gelişme göstermiştir.

üstem (T.): Eyerlere, kemerin başına, tokalara işlenen altın veya gümüş.

Clauson (1972) ve Erdal (1991), kelimenin “üste-” yani “bir nesneye parça eklemek” fiilinden geliştiğini ifade eder. Biz, bahse konu fiilin “üst” ismiyle alakalı olduğunu

¹⁸¹ Kök fiille ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* Hacıeminoğlu, 2008, s.124.

¹⁸² Türk Dil Kurumu. *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*. <https://sozluk.gov.tr>. E.T. 03/05/2020

düşünüyoruz. Şu halde, kelimenin gelişimini “ü-” (yükselmek, yukarı çıkmak)¹⁸³ kök fiilinden “ü-Ø- > üz-Ø- > üzt+Ø > üst+A-m+Ø > üstem+Ø” şeklinde gösterebileceğimizi düşünüyoruz.

üstlük (T.): En üste giyilen giysi.

Kelimenin gelişimi “ü-Ø- > üz-Ø- > üzt+Ø > üst+IUK+Ø > üstlük+Ø” şeklindedir.

ütük (T.): Ütü.

Kelime için Clauson (1972) “üt-” fiilini işaret eder. Şu halde, kelime “üt-Uk+Ø > ütük+Ø” şeklinde gelişmiştir, diyebiliriz.

vala (F.): Baş örtüsü; ince kumaş.

Bilgi için *bkz.* → bala.

vaşāḥ (A.): Kuşak.

Arapça kökenli kelimeyi Kanar (2012) “vişāḥ” şeklinde ve “kuşak, kolye, gerdanlık” vb. anlamları ile kaydeder.

vaşāḥ (A.): Kuşak, kemer kuşatma.

Arap dilinden alıntı kelime, Kanar’da (2012) “vişāḥ” şeklinde ve “şilt; kuşak; kolye, gerdanlık” anlamlarının yanı sıra “kadınların boyunlarına doladıkları, kıymetli taşlarla süslenmiş, enlice dokunmuş kumaş” anlamı ile değerlendirilmiştir.

vaşak (T.): Kedi cinsinden, postundan kürk yapılan hayvan; bu hayvanın postundan yapılmış kürk.

Kökeni tartışmalı kelimelerden olan vaşak ile ilgili Gülensoy (2011), “<*ü:ş” kökünü işaret eder. Eren (1999) ise yerel ağızlarda vaşak için “üşek” şeklinin kullanıldığını; ancak üşek’in kalın sıraya geçerek vaşak şeklini almasının zor olduğunu ifade eder. Ortaya koymaya çalıştığımız görüşler doğrultusunda, kelimenin Türk dili asıllı olduğu kanaatini taşıyoruz; ancak henüz bu ifademizi delillendirecek kesin bir bilgiye ulaşamadık.

¹⁸³ *bkz.* Hacıeminoğlu, 2008, s.123.

vat (?): Bir tür keten ayakkabı.

Alıntı olduğunu düşündüğümüz kelimeyle ilgili bir bilgiye ulaşamadık.

veles (F.): Pamuktan yapılan bir tür kumaş.

Kelimeyi aldığımız kaynakta “ <F.palas?” ifadesiyle kaydedilen kelime için Steingass (2005), “dervişlerin giydiği kaba yün kumaş; yün halı; çul” anlamlarının yanı sıra “dolandırıcılık, aldatma” vb. anlamları da işaret eder.

yab- (T.): Örtmek, kapamak.

Kelimenin “ya-” (örtmek) anlamını taşıyan kök fiilden geliştiğini düşünüyoruz: “ya-p-Ø- > yab-Ø-”.

yabağu (T.): Kırkılmış yün; yün ve yapağı yoluntusu.

Kelime “ya-p-A-GU+Ø > yabağu+Ø” şeklinde gelişmiştir. Kök fiille ilgili bilgi için bkz. → yalma.

yabın- (T.): Örtmek, örtünmek.

Kelime, “ya-p-(I)n-Ø- > yabın-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

yabuğ (T.): Baş örtüsü.

Kelime, “ya-p-Uk+Ø > yapuğ+Ø > yabuğ+Ø” şeklinde gelişmiştir. Kök fiille ilgili bilgi için bkz. → yalma.

yağa, yağa (T.): Yaka, elbise boynu.

Kelimenin gelişimi ile ilgili iki görüşe ulaştık: Gülensoy (2011), kelimenin “yā-” kökünden geliştiğini ifade ederken, Erdal (1991), Clauson (1972) ve Eren (1999) kelimenin “yak-” tan geliştiğini ifade eder. Erdal (1991), kök fiili “yakına çekmek”, Clauson (1972) ise “yaklaşmak” olarak kaydetmiştir. Bize göre kelime “ya-”¹⁸⁴ (yaklaşmak) anlamındaki kökten gelişmiş olmalıdır: “ya-k-A+Ø > yaka+Ø”, “ya-k-A+Ø > yaga+Ø”, “ya-k-A+Ø > yağa+Ø”

yagı (T.): Kürk.

¹⁸⁴ bkz. Hacıeminoğlu, 2008, 128.

Kelimenin gelişimi bize göre “örtmek” anlamındaki “ya-” kök fiilinden “ya-g-GI+Ø > yağı+Ø” şeklinde olmuştur. Kök fiille ilgili bilgi için *bkz.* → yalma.

yağku, yaqu (T.): Yağmurluk.

Türk dili asıllı kelimedir. Clauson (1972), “ya:ğku:” maddesinde “yaqu” kelimesine gönderme yapmış, yaqu’nun da “yağku”nun kısaltılmış şekli olduğunu, Karahanlı döneminde “yağmurluk” ve “ters kürk palto” anlamında kullanıldığını ifade etmiştir. Ona göre, kök fiil “yağ-” tır. Bize göre, kelimenin gelişimi: “ya-ğ-gU+Ø > yağku+Ø ~ ya-ğ-U+Ø > yaqu+Ø” şeklinde olmuştur. Kök fiille ilgili bilgi için *bkz.* → yalma.

yağlıĠ (T.): Baş örtüsü; mendil, bez parçası.

Kök kelime bize göre Hacıeminoğlu’nun işaret ettiği (2008) “yaymak, sermek, dağıtmak, yazmak” anlamlarında kullanılan “ya-” fiilidir ve kelimenin gelişimi “ya-ğ+IIĠ+Ø > yağlık+Ø” “ya-ğ+IIġ+Ø > yağlıġ+Ø” şeklinde olmuştur.

yagmalan- (T.): Yağma kılığına girmek.

Kelime “yagma+IA-n-Ø- > yagmalan-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

yağmurlık (T.): Yünden sıkı dokunmuş, yağmur geçirmeyen bir tür giysi, yağmurluk.

Türk dili asıllı kelimedir. Gelişimi: “ya-ğ-mUr+IIK+Ø > yağmurlık+Ø” şeklinde olmuştur. Kök fiille ilgili bilgi için *bkz.* → yalma.

yağsın- (T.): Kollarını yenlerine sokmadan, belini iliklemeden, elbiseyi eğinine -sırtına- almak.

Clauson (1972), kök kelime olarak “yak-” (yaklaşmak) fiilini belirlemiştir. Biz kelimenin “yaklaşmak” anlamındaki fiilden değil, “örtmek” anlamındaki “ya-” kökünden geliştiğini düşünüyoruz: “ya-k+sI-n-Ø- > yaksın-Ø- > yağsın-Ø-”.

yahta (?): Eskiden kavuğun tepesine diktikleri düğme.

Alıntı olduğunu düşündüğümüz kelimeyle ilgili herhangi bir bilgiye ulaşamadık.

yağa kıl- (T.+T.): Yaka yapmak, dikmek.

Türk dili asıllı kelimelerden oluşmuş tamlamanın (yağa+Ø+Ø + kıl-Ø-) ilk unsuru “ya- (yaklaşmak) > ya-k-Ø- > ya-k-A+Ø > yağa+Ø” şeklinde gelişmiştir. İkinci unsur “*kıl-Ø- > kıl-Ø-” şeklinde gelişmiştir. Ayrıntılı bilgi için *bkz.* → kabā kıl-.

yağa ol- (T.+T.): Boyuna dolanmak.

Türk dili asıllı kelimelerden oluşmuş tamlamadır: “yağa+Ø+Ø + ol-Ø-”. İlk unsur “ya-k-A+Ø > yağa+Ø”, ikinci unsur “bol-Ø- > ol-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

yakasız gönlek (T.+T.): Kefen.

Türk dili asıllı kelimelerden oluşan isim tamlamasıdır: “yakasız+Ø+Ø + gönlek + Ø/+lAr”. Bize göre tamlayan kelime “ya-” (yaklaşmak) anlamındaki kökten gelişmiş olmalıdır: “ya-k-A+Ø”; “ya-k-A+sIz+Ø” > yakasız+Ø”. İkinci unsur “kön+lAk+Ø > gönlek+Ø” şeklinde gelişmiştir. Ayrıntılı bilgi için *bkz.* → könlek.

yakasuz don (T.+T.): Kefen.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimeden oluşmuş isim tamlamasıdır: “yakasuz+Ø+Ø + don + Ø/+lAr”. İlk unsur “ya-k-A+sUz+Ø > yakasuz+Ø” şeklinde gelişmiştir. Don için *bkz.* → ton.

yağu (T.): Çevrilmiş kürk.

Kelime “ya-ğ-U+Ø > yağu+Ø” şeklinde gelişmiştir. Kök fiille ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → yalma.

yalağ (T.): Kaftanlık kumaş.

Kelimenin bu şekli ve anlamıyla ilgili bir bilgiye ulaşamadık. Kendi görüşümüz ise şöyledir: Kelimenin eserde yer alan “kaftanlık kumaş” (kaftanın bol, uzun etekli ve önü açık kullanılan bir kıyafet olmasından ötürü) anlamından hareketle, Clauson’da (1972) yer alan “yal” (yele) kökünden geliştiğini ihtiyatlı bir ifadeyle söyleyebiliriz: “yal+Ağ+Ø > yalağ+Ø”.

yalağ, yalığ, yalın (T.): Çıplak.

Clauson (1972), kelimenin kökünü “*yal-” (çıplak olmak, y.n.) olarak belirler. Şu halde, kelimenin gelişimini “*yal-A η +Ø > yala η +Ø”, “*yal-(I) η +Ø > yalı η +Ø”, “*yal-(I)n+Ø > yalın+Ø” şeklinde gösterebiliriz.

yala η aç, yalı η aç, yalan η aç (T.): Çıplak, elbisesiz.

Kelimenin gelişimi “*yal-A η +GAç+Ø > yala η aç+Ø”, “*yal-(I) η +GAç+Ø > yalı η aç+Ø”, “*yal-An+GAç+Ø > yalan η aç+Ø” şeklinde olmuştur.¹⁸⁵

yala η açla- (T.): Soymak, çıplak hale getirmek.

Kelime “*yal-A η +GAç+IA-Ø- > yala η açla-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

yala η açla η (T.): Soyulmak, çıplak hale getirilmek.

Türk dili asıllı kelime “*yal-A η +GAç+IA-n-Ø > yala η açlan-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

yala η ayak, yalı η ada η , yalı η ayak, yalın ayak (T.+T.): Ayakkabısız.

Türk dili asıllı kelimelerden oluşan isim tamlamasıdır: “yala η +Ø+Ø + ada η + Ø/+IAr”, “yalı η +Ø+Ø + ada η + Ø/+IAr”, “yalı η +Ø+Ø + ayak + Ø/+IAr”. İlk unsurlar, “*yal-(A) η +Ø > yala η +Ø”, “*yal-(I) η +Ø > yalı η +Ø”, “*yal-(I)n+Ø > yalın+Ø” ikinci unsur “at-Ak+Ø > ada η +Ø > azak+Ø > ayak+Ø” şeklinde gelişmiştir.

yalav (T.?): Külahın etrafına tutturulan kırmızı ipek parçası.

Kelimenin kökenini tespit edemedik.¹⁸⁶

yalcı (T.): İlikçi, düğmeci.

Kelimenin “ya-” kök fiilinden “ya-l+Ø > yal+Ø” şeklinde geliştiğini düşünüyoruz. Kök fiille ilgili bilgi için bkz. → yalma.

yalın- (T.): Soyunmak.

Kelime “*yal-(I)n-Ø- > yalın-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

¹⁸⁵ Sertkaya (2018), kelimenin “yalı η aç” şeklinde iki kelime olarak okunmaması gerektiğini, “yalı η aç” şeklinde tek kelime olarak okuduğunu belirterek gelişimi ile ilgili de “Doğu Türkçesindeki yala η aç ‘çıplak’ kelimesinden getiriyorum.” bilgisini verir (s.43).

¹⁸⁶ Tietze (2016), bahse konu kelime için “alaf” şekli de göstererek “Birçok kimsenin Fa. zannettiği bu kelimeyi J.Deny 1955 Tk. sayıyor.” der (s.345). Şemseddin Sami (2015) de kelime için “aslı alav” der (s.48).

yalın adak bol- (T.+T.+T.): Ayağı çıplak olmak.

Üç unsuru da Türk dili asıllı kelimeden oluşmuş isim fiil tamlamasıdır: “yalın +Ø+Ø + adak+Ø+Ø + bol-Ø-”. İlk unsur, “*yal-(I)η+Ø > yalın+Ø”, ikinci unsur “at-Ak > adak+Ø > adak+Ø” şeklinde gelişmiştir. Diğer unsur “bol-Ø-” şeklinde kök fiildir.

yalın bol- (T.+T.): Çıplak olmak.

Türk dili asıllı kelimelerden oluşmuş tamlamadır: “yalın+Ø+Ø + bol-Ø-”. İlk unsur “*yal-(I)η+Ø > yalın+Ø” şeklinde gelişmiştir; ikinci unsur kök fiildir.

yalınCağ, yalıncağ (T.): Çıplak, büsbütün çıplak.

Kelime, “*yal-(I)η+CAK+Ø > yalıncağ+Ø, yalıncağ+Ø”, “*yal-ıη+CAk+Ø > yalıncağ+Ø” şeklinde gelişmiştir.

yalıncağ eyle- (T.+T.): Soymak.

Türk dili asıllı kelimelerden oluşmuş tamlamadır: “yalıncağ+Ø+Ø + eyle-Ø-”. İlk unsur “*yal-(I)n+CAĞ+Ø > yalıncağ+Ø” şeklinde gelişmiştir. İkinci unsurun gelişimi “ed+IA-Ø- > eyle-Ø-” şeklindedir.

yalıncağlık (T.): Çıplaklık, fakirlik.

Kelime, “*yal-(I)n+CAk+Iık+Ø > yalıncağlık+Ø” şeklinde gelişmiştir.

yalındağ er (T.+T.): Çıplak kişi.

İsim tamlaması şeklinde kurulmuştur: “yalındağ+Ø+Ø + er + Ø/+IAr.” Türkçe kökenli tamlayan, “*yal-ıη+dA-k+Ø > yalındağ+Ø” şeklinde gelişmiştir.

yalın kııl- (T.+T.): Soyundurmak.

Türk dili asıllı kelimelerden oluşan isim fiil tamlamasıdır: “yalın+Ø+Ø + kıl-Ø-”. İlk unsur “*yal-(I)η+Ø > yalın+Ø” şeklinde gelişmiştir. İkinci unsur “kıl-l-Ø- > kıl-Ø-” şeklinde gelişmiştir, ayrıntılı bilgi için *bkz.* → kaba kıl-.

yalınla- (T.): Soyunmak, soyundurmak.

Kelime, “*yal-(I)η+IA-Ø- > yalınla-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

yalınlık (T.): Çıplaklık.

Kelimenin gelişimi, “*yal-(I)η+IIk+Ø > yalınlık+Ø” şeklindedir.

yalma, yalmak (T.): Yağmurluk; kaftan.

Kelimeyi, Hatice Şirin “kalkan”, Talat Tekin (2010) “kaftan”, Muharrem Ergin (1992) ise “kaftan, kalın kaftan, yağmurluk” anlamı ile kaydetmiştir. Kaşgarlı (Atalay, 2006), bahse konu kelime için kimsenin Farsçadan alıntı olduğunu söyleyemeyeceğini, Farsların bu kelimeyi Türklerden alarak “yelme” dediklerini, Arapların da Farslardan alarak “yalmak” şekline soktuklarını ifade eder. Clauson (1972), kelime kökünün muhtemelen “*yal-” olduğunu kaydeder; bu kelimenin Fars diline “yalmah”, Arap diline de “yalmak” olarak geçtiğini ifade eder. Erdal (1991), kelimeyi “yalma” şekliyle değerlendirerek, kelimenin sadece DLT’de yer aldığını ve “keçeyle kaplı yağmurluk” anlamını taşıdığını belirtir. Usmanova (2011), “çapan” kelimesini izahında “yalma”ya da değinir ve “*ja-l-ma” gelişimini göstererek kök fiil olarak “*ya-” fiilini ortaya koyar. Şu halde, kelimenin gelişimini “ya-l-mA+Ø > yalma+Ø”, “ya-l-mAk+Ø > yalmağ+Ø” şeklinde gösterebiliriz.

yalpak (T.): Mürdar kıyafetli.

Gülensoy (2011), Çağatay Türkçesindeki “yalpak” (sarkma) şeklini “yel” (rüzgâr) kelimesinden gelişmiş olarak işaret eder. Kanaatimize göre, kelime yansıma bir kökten “yalp+Ak+Ø > yalpak+Ø” şeklinde gelişmiş olmalıdır.

yama, yamağ, yamav, yamov (T.): Yama; yamalık.

Kelime “ya-mA-ğ+Ø > yama+Ø”, “ya-mA-ğ+Ø > yamağ+Ø”, “ya-mA-Ø- > yama-GU+Ø > yamav+Ø, yamov+Ø” şeklinde gelişmiştir. Kök fiille ilgili bilgi için *bkz.* → yalma.

yama- (T.): Yamamak, deliği onarmak.

Türk dili asıllı fiil “ya-mA-Ø- > yama-Ø-” şeklinde gelişmiştir. Kök fiille ilgili bilgi için *bkz.* → yalma.

yamacı (T.): Ayakkabı yamayan.

Kelimenin gelişimi “ya-mA-ğ+Ø > yama+Ø > yama+CI+Ø > yamacı+Ø” şeklinde gösterebiliriz. Kelime ile ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → yamağ.

yamağlık (T.): Yamalık.

Kelime “ya-mA-ğ+Ø > yamağ+Ilk+Ø > yamağlık+Ø” şeklinde gelişmiştir. Kök fiille ilgili bilgi için *bkz.* → yalma.

yamal- (T.): Yamanmak.

Fiilin gelişimi “ya-mA-l-Ø- > yamal-Ø-” şeklindedir. Kök fiille ilgili bilgi için *bkz.* → yalma.

yamala- (T.): Yamalamak.

Fiil “ya-mA+lA-Ø- > yamala-Ø-” şeklinde gelişmiştir. Kök fiille ilgili bilgi için *bkz.* → yalma.

yaman- (T.): Kendi kendine yamamak.

Fiilin gelişimi “ya-mA-n-Ø- > yaman-Ø-” şeklindedir. Kök fiille ilgili bilgi için *bkz.* → yalma.

yamaş- (T.): Yamamakta yardım ve yarış etmek.

Fiil “ya-mA-ş-Ø- > yamaş-Ø-” şeklinde gelişmiştir. Kök fiille ilgili bilgi için *bkz.* → yalma.

yan (T.): Kemer; kese; cep.

Türk dili asıllı kök kelimedir; “ya-” (yaklaşmak) anlamındaki kök fiilden “ya-n+Ø > yan+Ø” şeklinde geliştiğini söyleyebiliriz.

yañalduruk (T.): Kukuleta, başlık; kepenek arkasına dikilen bir keçe parçası.

Clauson (1972), “başı kar fırtınası ve yağmurdan koruyan başlık ve kepeneğin omuzlarına dikilen keçe parçası” olarak anlam verdiği kelimenin gelişimini “yanak+duruk” olarak gösterir; “yanak/yanal” değişimini ise “/k/>/l/” değişimi, kömüldürük’ten yanlış anoloji” olarak nitelendirir. Bize göre kelime “yañ+Ak+dUrUk+Ø > yañakduruk+Ø > yañalduruk+Ø” şeklinde gelişmiştir.

yañaltoruk (T.): Koluyla gövdesi bir olan bir çeşit giysi.

Eski Uygur Türkçesi döneminde bu şekliyle kullanılan kelimenin, “yanalduruk” ile aynı kelime olduğunu, “yañ+Ak+toruk+Ø > yañaktoruk+Ø > yañaltoruk+Ø” şeklinde geliştiğini ihtiyatlı bir ifadeyle söyleyebiliriz. Ayrıntılı bilgi için bkz. → yañalduruk.

yanCık, yanCuķ, yonçuķ (T.): Kese, boyundan geçirilerek yana asılan çanta.

Kelimenin gelişimi “yaklaşmak” anlamındaki “ya-” fiilinden “ya-n+CIķ+Ø > yanCIķ+Ø; ya-n+CUķ+Ø > yanCUķ+Ø”, “ya-n+CUķ+Ø > yonçuķ+Ø” şeklinde olmuştur.

yancucuķ, yanlucuķ (T.): Kesecik, küçük yan çantası.

Kelimelerin gelişimi “yaklaşmak” anlamındaki “ya-” fiilinden “ya-n+CU+CUķ+Ø > yancucuķ+Ø”; “ya-n+IU+CUķ+Ø > yanlucuķ+Ø” şeklinde olmuştur.

yanlık (T.): Çoban çantası.

Kelimenin gelişimi “ya-n+IIK+Ø > yanlık+Ø” şeklinde olmuştur.

yap (T.): Yapağı, kırkılmış yün.

Kelimenin gelişimi “ya-p+Ø > yap+Ø” şeklindedir. Kök fiille ilgili bilgi için bkz. → yalma.

yap- (T.): Örtmek, sarmak.

Kelime “ya-p-Ø- > yap-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

yapağı, yapağı, yapak (T.): Kırkılmış yün.

Kelime “ya-p-A-GI+Ø > yapağı+Ø”, “ya-p-A-GU+Ø > yapağı+Ø”, “ya-p-A-ğ+Ø > yapak+Ø” şeklinde gelişmiştir. Kök fiille ilgili bilgi için *bkz.* → yalma.

yapağı (T.): Peçe, yüze örtülen örtü.

Kıpçak Türkçesinde “peçe” anlamını taşıyan bu kelimenin “ya-p-A-ĞI+Ø > yapağı+Ø” şeklinde geliştiğini düşünüyoruz. Kök fiille ilgili bilgi için *bkz.* → yalma.

yapı, yapu (T.): Kılık kıyafet.

Türk dili asıllı kelimedir. Gelişimi “ya-p-(I)g+Ø > yapı+Ø ~ yapu+Ø” şeklinde olmuştur. Kök fiille ilgili bilgi için *bkz.* → yalma.

yapıl- (T.): Örtülmek, kapanmak.

Kelime “ya-p-(I)l-Ø- > yapıl-Ø-” şeklinde gelişmiştir. Kök fiille ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → yalma.

yapıldak, yapuldak (T.): Çıplak.

Gülensoy (2011), “yabıldak” maddesinde “OT. yapıtak” şekline gönderme yapar ve “yabı+tak” şeklinde bir gelişim gösterir. Clauson (1972), kelimenin kökeninin açık olmadığını, muhtemelen alıntı bir kelime olabileceğini ifade eder. Ünal (2016), kelimeyi Türkçeden Moğolcaya geçen ses ve anlam bakımından kesin denk bir kelime olarak nitelendirir. Bize göre de bahse konu kelime Türk dili asıllıdır; ancak gelişimini kelimenin anlamını gösterecek şekilde gösterebileceğimiz bir bilgiye ulaşamadık.

yapın- (T.): Örtünmek.

Kelime, “ya-p-(I)n-Ø- > yapın-Ø-” şeklinde gelişmiştir. Kök fiille ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → yalma.

yapıncak (T.): Yağmurluk.

Kelimenin gelişimi “ya-p-Inç+CAk+Ø > yapıncak+Ø” şeklindedir. Kök fiille ilgili bilgi için *bkz.* → yalma.

yapınCı (T.): Yağmurluk.

Kelime “ya-p-Inç+I+Ø > yapınCı+Ø” şeklinde gelişmiştir.

yapıştır- (T.): Örtmek, kapamak.

Kelime, “ya-p-(I)ş-DUr-Ø- > yapıştır-Ø-” şeklinde gelişmiştir. Kök fiille ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → yalma.

yaprul- (T.): Yıpranmak.

Clauson (1972), kelimenin gelişimini “yapur-” şekline, bu şekli de “yap-” fiiline bağlar; ancak “yap-” fiilinin ilk anlamıyla bu şekil arasında semantik bir bağ kurmanın zor olduğunu, “yaprul-” ile “yapur-” arasında da semantik farklar olduğunu belirtir. Elimizdeki bilgilerle ve ihtiyatlı bir ifade ile kelimenin gelişimini “yap-Ø- > yap-(U)r-Ø- > yapur-(U)l-Ø- > yaprul-Ø-” şeklinde göstermeyi uygun gördük.

yapsa- (T.): Örtmek, kapamak.

Kelime “ya-p-sA-Ø- > yapsa-Ø-” şeklinde gelişmiştir. Kök fiille ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → yalma.

yaptaç (T.): Yağmur ve karda çobanların giydiği küçük bir kepenek.

Kelimeyle ilgili, Clauson (1972) “yapguç” maddesine gönderme yapmış ve bu kelimenin kökünü “yap-” (örtmek, kapamak) fiili olarak belirlemiştir. Kelimenin gelişimi bize göre “ya-p-tAçI+Ø > yaptaç+Ø” şeklinde olmuştur. Kök fiil olarak işaret ettiğimiz “ya-” ile ilgili *bkz.* → yalma.

yapuğ (T.): Gelinlerin yüzüne yapıştırdıkları ziynet; yensiz aba; yağmurluk.

Kelime “ya-p-Uķ+Ø > yapuğ+Ø ~ yapuķ+Ø” şeklinde gelişmiştir. Kök fiille ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → yalma.

yapun- (T.): Örtünmek, giymek.

Kelime, “ya-p-(U)n-Ø- > yapun-Ø-” şeklinde gelişmiştir. Kök fiille ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → yalma.

yap yalıncaķ (T.): Çırılçıplak.

İsim tamlaması şeklinde kurulmuştur: “yapa+Ø+Ø + yalıncaķ + Ø/+lAr”. Tamlanan unsur “yapa+Ø > yap+Ø” şeklinde, diğer unsur ise “*yal-(I)n+CAķ+Ø > yalıncaķ+Ø” şeklinde gelişmiştir.

yaraglığ (T.): Zırhlı, zırh giyinmiş; donanmış.

Kelime “*yar+Ak+Ø > yarak+Ø > yarağ+IIĞ+Ø”, “*yar+Ak+Ø > yarağ+Ø > yarağ+IIĞ+Ø > yarağlığ+Ø” şeklinde gelişmiş kelimedir. Kök kelime ile ilgili bilgi için *bkz.* → yarağ.

yaraşdur- (T.): Süslemek.

Kelimenin gelişimi “yara-ř-DUr-Ø- > yaraşdur-Ø-” şeklinde olmuştur.

yaraşı (T.): S s, bezek.

Clauson (1972), kelimenin “yara-” fiilinden geliştiğini ifade eder. Biz de kelimenin gelişimini “yara-ř-I+Ø > yaraşı+Ø” şeklinde gösterebiliriz.

yaraşık (T.): S s, bezek.

Kelimenin gelişimi “yara-ř-I+k+Ø > yaraşık+Ø” şeklinde olmuştur.

yarat- (T.): OĞuzlarda elbise, ayakkabı vb. şeyler yapmak; süslemek.

Anlamını Ercilasun-Akkoyunlu (2014) yayınından aldığımız kelimeyle ilgili olarak Clauson (1972) “yara-” fiilinden geliştiğini ifade eder. Gülensoy (2011), “<y r-a-t-” şeklinde bir gelişimi işaret eder; ancak kök kelime olarak gösterdiği “y r-” fiili ile ilgili bilgi vermez. Elimizdeki bilgilerle kelimenin gelişimini “yara-t-Ø- > yarat-Ø-” şeklinde gösterebiliriz.

yaratığ (T.): S s, bezek.

Kelimenin gelişimi “yara-t-(I)g+Ø > yaratığ+Ø” şeklinde olmuştur.

yaratıl- (T.): Donatılmış olmak.

Kelime “yara-t-(I)l-Ø- > yaratıl-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

yaratın- (T.): Süslenmek.

Kelime “yara-t-(I)n-Ø- > yaratın-Ø-” şeklinde gelmiştir.

yarĖa- (T.): Deri debbağlamak.

Kelimenin gelişimi “*yar+Ø > *yar+(I)g+Ø > *yarığ+A-Ø- > yarĖa-Ø-” şeklinde olmuştur. Kök kelime ile ilgili bilgi için *bkz.* → yarağ.

yargâğ (T.): Deri kaftan.

Gülensoy (2011), “yarasa” maddesinde yer verdiği “yargâğ”la ilgili, Çağatay Türkçesinde “deri” anlamıyla kullanılan bir kelime olduğunu ifade ederek kelimenin gelişimini “<*yarı+ğak” şeklinde gösterir; Abū Hayvan’da “yarı” kelimesinin “deri” anlamı ile kullanıldığı bilgisini verir. Ünal (2016), kök kelime olarak “*yar” ı işaret eder ve “yarıg, yargak” kelimelerinin de “*yar” kökünden türediğini ifade eder.¹⁸⁷ Şu halde kelimenin gelişimini ihtiyatlı bir ifadeyle “*yar+Ø > *yar+(I)g+Ø > *yarıg+A-Ø- > yarga-Ø- > yarga-k+Ø > yargâğ+Ø” şeklinde gösterebiliriz.

yarık (T.): Zırh.

Clauson (1972), kelimenin belirli bir kökeni olmadığını, Miran Belgelerinde askeri teçhizat olarak yer aldığını ifade eder. Erdal (1991), “yarıklan-” fiiline yer verir ve “zırh giymek, zırh koymak” anlamını işaret eder. Biz kelimenin “yarga-” ve “yargâğ” kelimelerinin gelişiminde işaret ettiğimiz “*yar” şeklinden gelişmiş olabileceğini ihtiyatlı bir ifadeyle söyleyebileceğimizi düşünüyoruz: “*yar+Ik+Ø > yarık+Ø”. Kök kelime ile ilgili bilgi için *bkz.* → yargâğ.

yarıkçı (T.+T.): Zırhçı.

Kelimenin gelişimini ihtiyatlı bir ifadeyle: “*yar+Ik+Ø > yarık+CI+Ø > yarıkçı+Ø” şeklinde gösteriyoruz. Ayrıntılı bilgi için *bkz.* → yarık.

yarıklan- (T.): Zırhlanmak, zırh giymek.

Kelimenin gelişimi “*yar+Ik+Ø > yarık+IA-n-Ø- > yarıklan-Ø-” şeklindedir.

yarındağ (T.): Tabaklanmış deri.

Kelime, Clauson’da (1972) “yarın” şeklinden gelişmiş olarak gösterilir ve “omuzların üzerine alınan herhangi bir şey” olabileceği yönünde değerlendirilir. Sınıflamada yer verdiğimiz “yarga-” deri sepilemek, debbağlamak anlamı ile “yargâğ” kelimesi ise “deri kaftan” anlamı ile kullanılan kelimelerdir. Bu iki kelimeyi “*yar” isim kökünden

¹⁸⁷ Ayrıntılı izah için *bkz.* → Ünal, 2016, s.100 vd.

gelişmiş olarak daha önce kaydetmiştik. Yarındak kelimesinin de aynı kök kelimedenden gelişmiş olabileceğini ihtiyatlı bir ifadeyle söyleyebiliriz: “*yar+Ø > *yar+(I)n+Ø > yarın+dAk+Ø > yarındağ+Ø”. Kök kelime ile ilgili bilgi için *bkz.* → yargâğ.

yarlık (T.): Önlük, çocuk göğüslüğü.

Kelimenin gelişimi “yar+IIK+Ø > yarlık+Ø” şeklindedir, “yar” ile ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → salyarlık.

yarlıkan- (T.): Zırhlanmak, zırh giymek.

Kelimenin “*yar+Ik+Ø > yarık+IA-n-Ø- > yarıklan-Ø- > yarlıkan-Ø-” şeklinde geliştiğini düşünüyoruz. Bilgi için ayrıca *bkz.* → yargâğ.

yasa- (T.): Süslemek, süslenmek.

Türk dili asıllı kök kelime olarak değerlendirdiğimiz kelimeyi Ünal (2016), “Türkçeden Moğol diline alıntı sözcük” olarak niteler: “KM casa- ‘yasamak’ OT (KE, ME) yasa- ‘hazırlamak, yapmak’ OT (HŞ) yasa- ‘idare etmek, hükmetmek, tayin etmek, karar vermek’.”

yasın- (T.): Süslenmek.

Kelimenin gelişimi “yasa-n-Ø- > yasan-Ø-” şeklinde olmuştur.

yas tonı ~ yas gıyesisi (T.+T.): Matem elbisesi.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “yas+Ø+Ø ton+Ø+I+Ø > yas tonı, gıyesi+Ø+si+Ø > yas gıyesisi”. Ton kelimesi için *bkz.* → ton. Gıyesi kelimesinin gelişimi “ke-Ø- > ked-Ø- > key-Ø- > kiy-Ø- > giy-Ø- > giy-AsI+Ø > gıyesi+Ø” şeklinde olmuştur.

yaş- (T.): Örtmek, kapamak.

Kelime “ya-ş-Ø- > yaş-Ø-” şeklinde gelişmiştir. Kök fiille ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → yalma.

yaşan- (T.): Gizlenmek, örtülmek.

Türk dili asıllı kelime, “ya-ş-A-n-Ø- > yaşan-Ø-” şeklinde gelişmiştir. Kök fiille ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → yalma.

yaşık, yaşuk, yışık (T.): Miğfer.

Kelime, “ya-ş-(I)k+Ø > yaşık+Ø”, “ya-ş-Uk+Ø > yaşuk+Ø”, “ya-ş-IK+Ø > yışık+Ø” şeklinde gelişmiştir. Kök kelime ile ilgili bilgi için *bkz.* → yalma.

yaşın- (T.): Gizlenmek, örtünmek.

Türk dili asıllı kelime, “ya-ş-(I)n-Ø- > yaşın-Ø-” şeklinde gelişmiştir. Kök fiille ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → yalma.

yaşınmak (T.): Peçe, kadınların örtüsü.

Türk dili asıllı kelimenin kökünün “yaş-” fiili (örtmek, kapamak, gizlemek) olduğu konusunda, Gülensoy (2011) ve Eren (1999) ortak görüşe sahiptirler. Kelimenin gelişimi bize göre “ya-ş-(I)n-mAğ+Ø > yaşınmak+Ø” şeklinde olmuştur. Kök fiil olarak belirlediğimiz “ya-” ile ilgili bilgi için *bkz.* → yalma.

yaşır- (T.): Gizlemek, örtmek.

Kelime, “ya-ş-(I)r-Ø- > yaşır-Ø-” şeklinde gelişmiştir. Kök fiille ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → yalma.

yaş kozak (T.+F.): Pamuk kozası.

Farsça ve Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “yaş+Ø+Ø + kozak + Ø/+IAr”. Yaş ile ilgili olarak Şinasi Tekin (2001), ya-ş ‘göz yaşı, ıslaklık; canlılık, parlaklık’ ifadesiyle kelimenin “ya-” kökünden türediğini belirtir. Şu halde, “yaş” “ya-ş+Ø > yaş+Ø” şeklinde bir gelişme gösterebiliriz. Farsça “kozak” kelimesine Eren (1999), “koza” maddesinde “içinde tohum veya krizalit bulunan koruncak” anlamını verir.

yaşmak (T.): Yaşmak, yüz örtüsü.

Kelime, “ya-ş-mAğ+Ø > yaşmak+Ø” şeklinde gelişmiştir, kök fiille ilgili bilgi için *bkz.* → yalma.

yaşmaklan- (T.): Yaşmaklanmak, yaşmak bürünmek.

Kelime, “ya-ş-mAk+IA-n-Ø- > yaşmaklan-Ø-” şeklinde gelişmiştir. Kök fiille ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → yalma.

yaşmak yaşı- (T.+T.): Yaşmaklanmak, yaşmak bürünmek.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş tamlamadır: “yaşmak+Ø+Ø + yaşı-Ø-”. İlk unsur “ya-ş-mAk+Ø > yaşmak+Ø”; ikinci unsur “ya-ş-A-n-Ø- > yaşı-Ø-” şeklinde gelişmiştir. Kök fiille ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → yalma.

yaşrut- (T.): Gizlemek.

Kelime, “ya-ş-(U)r-Ø- > yaşur-t-Ø- > yaşrut-Ø-” şeklinde gelişmiştir. Kök fiille ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → yalma.

yaşur- (T.): Örtmek.

Kelime, “ya-ş-(U)r-Ø- > yaşur-Ø-” şeklinde gelişmiştir. Kök fiille ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → yalma.

yatuk (T.): İki cins iplikten örülen - erişi yünden, argacı pamuktan - dokunan bir dokuma.

Clauson (1972), bahse konu kelimenin anlamını “yatay, secde; nazik” vb. olarak değerlendirir ve kelimeyi “yat-” fiiliyle ilişkilendirir. Yine Clauson (1972), Kaşgarlı’nın işaret ettiği anlam ile söz konusu fiilin anlamı arasında bir bağ olmadığını ifade ederek kelimenin belki de alıntı olabileceğini belirtir. Kelimenin “ya-” “ser-” fiili ile ilgili olabileceği görüşümüzden hareketle, ihtiyatlı bir ifadeyle “ya-t-Uk+Ø > yatuk” şeklinde geliştiğini söyleyebiliriz.

yay- (T.): Elbise vb. şeyleri suda çalkalamak.

Anlamını Ercilasun-Akkoyunlu (2014) yayınından aldığımız kelime, “ya-” (sermek, dağıtmak) kök fiilinden “ya-Ø- > ya-d-Ø- > yay-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

yayım (T.): Keten tohumu.

Clauson (1972), Atalay’ın kelimeyi hatalı okuduğunu ifade ederek “yitim” maddesinde “yayım”a gönderme yapar. “Yayım” için, ikinci ünsüzün işaretsiz olduğunu; ancak

“yayığ” ve “yayuk” ile aynı bölümde olduğu için “-y-” li okunmalı, bilgisini verir. Clauson’a (1972) göre, kelime, “yay-” (çalkalamak) fiili ile anlamsal bağı belirsiz olmasına rağmen aynı fiilden gelişmiştir. Kelime ile ilgili Clauson dışında bir bilgiye rastlamadık. Elimizdeki veriler ışığında kelimenin gelişimini “ya-Ø- > ya-y-(I)m+Ø > yayım+Ø” şeklinde gösterebiliriz.

yayın- (T.): Elbise vb. şeyleri suda çalkalamak.

Anlamını Ercilasun-Akkoyunlu (2014) yayınından (2014) aldığımız kelime, “ya-Ø- > yağ-Ø- > yay-Ø- > yay-(I)n-Ø- > yayın-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

yazın-(T.): Kendi kendine çözmek.

Kelime, “ya-” (yay-, ser-, dağıt-) fiil kökünden “ya-z-Ø- > yaz-(I)n-Ø- > yazın-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

yazsa- (T.): Çözmek istemek.

Kelime, “ya-z-sA-Ø- > yazsa-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

yediş- (T.): Kenar dikmekte yardım etmek.

Türk dili asıllı fiil, Clauson’a (1972) göre “yêđ- ya da yid-” kök fiilinden gelişmiştir. Elimizdeki bilgilerle kelimenin gelişimini “yêd-Ø- > yêd-(I)ş-Ø-” şeklinde gösterebiliriz.

yekteyi (F.): Bir tür gömlek veya ceket.

Fars dilinden alınmış bir kelimedir.

yèlek (T.): Gömlek, vücudun üst kısmına giyilen ince, kollu, yataklı giysi; yelek.

Eyüboğlu (1998) “yel/yıl” ve Gülensoy (2011) “yé:l” (rüzgâr,yel) ismini kök olarak işaret eder. Eyüboğlu (1998), kelimenin Anadolu Türkçesindeki tarihinin çok eski olmadığını, Kaşgarlı, Eski Uygur Türkçesi, İbni Mühenna Lugati ve Kitabeler’de bugünkü anlamıyla, kelimeye rastlanmadığını ifade eder. Şemsettin Sami’de (2015) kelime “hava alacak surette kolsuz ve ekseriya önü açık mintan” anlamıyla geçmektedir. User (2012) kelimenin gelişimini “yele” anlamlı “yal, yalıg” şekillerinden “yal+Ak” şeklinde gösterir. Kelimenin teşkilindeki +Ak ekini, benzetme ve küçültme işlevli

olarak niteler.¹⁸⁸ Biz de kelimenin User'in işaret ettiği şekilde geliştiği varsayımında bulunuyoruz: “yal+Ak+Ø > yelek+Ø”.

yeñ, yeng (?):Elbise; elbise veya gömleğin kolu.

Gülensoy (2011) ve Eyüboğlu (1998) kelimeyi Türkçe olarak nitelerken, Eren (1999) ve Clauson (1972), kelimenin kökeninin bilinmediğini ifade eder. Clauson (1972) kelimeyi “yéñ” şekliyle “giysi kolu” anlamıyla değerlendirmiş ve kelimenin kullanımında fonetik değişiklikler olduğunu da kaydetmiştir. Gülensoy (2011), “yeñ” ve “yaka” kelimelerinin aynı kökten geldiğini düşünür. Aynı görüşe Eyüboğlu'nun (1998) “yin” kelimesini izahında da rastladık. Yukarıda izaha çalıştığımız görüşlerden hareketle, kelimenin kökeni ile ilgili kesin bir bilgi ortaya koyamayacağımızı düşünmekteyiz.

yèñ ağız (?+T.): Yen deliği.

Kökenini bilmediğimiz bir kelime ile Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “yèn+Ø+Ø ağız+Ø+ı+Ø”.

yeñ başı, yiñ başı (?+T.): Gömlek ya da elbise kolunun koltuk tarafında olan yeri.

İsim tamlamasıdır: “yeñ/yiñ+Ø+Ø baş+Ø+ı+Ø”. İlk unsur için *bkz.* → yeñ. İkinci unsur kök kelimedir.

yeñek, yetgek (T.): Heybe ve bohça.

Clauson (1972), Türk dili asıllı kelimenin “yeñek” şeklinin “yanlış yazılmış” olduğunu; “yetgek” şekli için de “yé:t- / yéd-” filini kök olarak ifade eder. Şu halde, kelimenin gelişimini “yet-Ø- > yet-GAk+Ø > yetgek+Ø” şeklinde gösterebiliriz.

yensüz gönlek (?+T.): Kefen.

Türk dili asıllı kelimelerden oluşan isim tamlamasıdır: “yensüz + gönlek + Ø/+ıAr”. İlk unsur “yen+sUz+Ø > yensüz+Ø” şeklinde gelişmiştir. Kökenini tespit edemediğimiz “yen” ile ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → yeñ. İkinci unsur “köñ+ıAk+Ø > gönlek+Ø > gönlek” şeklinde gelişmiştir, ayrıntılı bilgi için *bkz.* → köñlek.

yeser (A.): İp

Arap dilinden alınmış kelimeyi Kanar (2012) “yesr” şeklinde ve “ip eğirme” anlamının yanında “kolaylık” anlamı ile kaydetmiştir.

¹⁸⁸ Bilgi için *bkz.* User, 2012, s.99.

yeş- (T.): Çözmek.

Kelime, “seş-Ø- > yeş-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

yeşil-, yişil- (T.): Çözölmek.

Kelime, “şes-Ø- > yeş-Ø- > yeş-(I)l-Ø- > yeşil-Ø-”, “seş-Ø- > yeş-Ø- > yeş-(I)l-Ø- > yişil-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

yeşin- (T.): Gizlenmek, örtönmek.

Kelime, “ya-ş-(I)n-Ø- > yaşin-Ø- > yeşin-Ø-” şeklinde gelişmiştir. Kök fiille ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → yalma.

yetek (T.): Etek.

Kök ve gelişimini gösteremediğimiz kelimeyle ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → etek.

yeteklü (T.): Etekli elbise, giyim.

Kök ve gelişimini tespit edemediğimiz isimden “etek+Ø > yetek+Ø > yetek+IU+Ø > yeteklü+Ø” şeklinde gelişmiştir.

yeten, yeten (Çin.?): Atımcı yayı, hallaç yayı.

Clauson (1972) “yatan/yatañ” maddesinde ele aldığı kelime için, gramatik açıdan, ya: (yay) kelimesinden gelişmiş olmayabileceğini, alternatif telaffuzların Çince-den alıntı bir kelime olabileceğini gösterdiğini belirtir. Kelimeyle ilgili başka bir bilgiye ulaşamadık.

yeveg, yevig (T.) Süs.

Clauson (1972), kelimenin kökünü “*yiv-” olarak gösterir. Kelimenin gelişimi: “*yev-(I)g+Ø; *yiv-(I)g+Ø > yevig+Ø ~ yivig+Ø ” şeklinde olmuştur diyebiliriz.

yevet- (T.): Süslemek.

Clauson (1972), kelimenin kökünü “*yiv-” olarak gösterir; tanık olarak gösterdiğimiz metinde geçen “yevet-” fiilini ve “yevig” ismini “yivit-” ve “yivig” olarak işaret eder. Bize göre kök kelime “*yev-” ve “*yiv-” şeklinde okunabilir. Bahse konu kelimenin gelişimi de “yev-A-t-Ø- > yevet-Ø-” şeklinde olmuştur. Bilgi için ayrıca *bkz.* → yeveg, yevig.

yİB, yİf (T.): İp, iplik.

Türk dili asıllı kelime “ $\bar{i}$ -p+Ø > yip+Ø > yıp+Ø”, “ $\bar{i}$ -p+Ø > yip+Ø > yib+Ø ”, “ $\bar{i}$ -p+Ø > yıp+Ø > yif+Ø”, “ $\bar{i}$ -p+Ø > yip+Ø” şeklinde gelişmiştir.

yıgrıl- (T.): Elbise çekmek.

Anlamını Ercilasun-Akkoyunlu (2014) yayınından aldığımız kelimenin kökünü Clauson (1972) “yığ-” (toplamak, birleştirmek) olarak işaret eder. Bu bilgidен hareketle, kelimenin gelişimi “yığ-Ø- > yığ-(I)r-Ø- > yıgır-(I)l-Ø- > yıgrıl-Ø-” şeklinde olmuştur diyebiliriz.

yıprak (T.): Paçavra.

Gülensoy (2011), “yıpra-” fiili için “<*érpé- [/rp/ >/pr/ göçüşmesi] >*epre- >*ıpra-> yıpra-” bilgisini verir. Bize göre kelime “ob+rA-k+Ø > oprak+Ø > yoprak+Ø > yıprak+Ø” şeklinde bir gelişme göstermiştir.

yırtmaç (T.): Yırtmaç.

Clauson (1972), kelimeyle ilgili “yér-” ve “yır-” kelimelerindeki düzensiz seslendirmelerin ve mastar ekinin kafa karıştırıcı olduğunu belirterek kök kelime ile ilgili kesin bilgi aktarmaz. Gülensoy’un (2011) açıklaması ise şöyledir: yırt-: <*yır- (*yir-) “yirmek”+ -t- > yırt-maç. Kelimenin teşkilindeki “-t-” bizde kök fiilin “*yır-” olabileceğini düşündürmektedir. İhtiyatlı bir ifadeyle, kelimenin “*yır-t-mAç+Ø > yırtmaç+Ø” şeklinde geliştiğini söyleyebiliriz.

yırtuḡ (T.): Yırtık, yırtmaç.

Kelime “*yır-t-lk+Ø > yırtuḡ+Ø” şeklinde gelişmiştir. Kök fiille ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. → yırtmaç.

yışıklıḡ (T.): Tulga giymiş.

Kelimenin gelişimi “ya-ş-(I)k+Ø > yışık+IIḡ+Ø > yışıklıḡ+Ø” şeklinde olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. → aşak.

yi (T.): Elbisenin, papucun dikişi.

Türkçe dili asıllı kelimenin “bağlamak” anlamındaki “î-” kök fiilinden “î-Ø- > yi-Ø- > yi-g+Ø > yi+Ø” şeklinde geliştiğini düşünüyoruz.

yiBek (T.): İpek.

Kelime, “î-p+Ø > yip+Ø > yip+Ak+Ø > yibek+Ø; î-p+Ø > yip+Ø > yip+Ak+Ø > yipek+Ø” şeklinde gelişmiştir. Kök fiille ilgili bilgi için *bkz.* → ipek.

yiblik (T.): İplik.

Kelimenin gelişimi “î-p+Ø > yip+Ø > yip+llk+Ø > yiblik+Ø” şeklinde olmuştur.

yiçi (T.): Terzi.

Türk dili asıllı kelimenin gelişimi “î-” kök fiilinden “î-Ø- > yi-Ø- > yi-g+Ø > yi+CI > yiçi+Ø” şeklinde gelişmiştir. Kök kelimeyle ilgili bilgi için *bkz.* → yi.

yiG (T.): İğ.

Kelime, “î-g+Ø > yig+Ø”, “î-k+Ø > yik+Ø” şeklinde gelişmiştir. Kök fiille ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → ig.

yigi (T.): Sağlam - dikişte - .

Kelimenin gelişimi “î-Ø- > yi-Ø- > yi-g+Ø > yig+I > yigi+Ø” şeklinde olmuştur.

yigne, yine, yiğne (T.): İğne.

Kelimenin gelişimi “î-g+(I)n+A+Ø > yigne+Ø” “î-g+(I)n+A+Ø > igne+Ø > iyne+Ø > yine+Ø” “î-g+(I)n+A+Ø > igne+Ø > yigne+Ø > yiğne+Ø” şeklinde olmuştur. Ayrıntılı bilgi için *bkz.* → igne.

yigneçi (T.): İğneci.

Kelimenin gelişimi “î-g+(I)n+A+Ø > igne+Ø > yigne+CI+Ø > yigneçi+Ø” şeklinde olmuştur. Kelimeyle ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → igne.

yignelik (T.): İğne kabı.

Kelime, “ĩ-g+(I)n+A+Ø > yigne+Ø > yigne+İlk > yignelik+Ø” şeklinde gelişmiştir; yigne ile ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → igne.

yıkdey (F.): Siyah kumaştan, gayet bol, kıvrak etek. Farsça kökenli bir kelimedir. Steingass (2005) kelimenin “yaktahĩ” şeklini ve “gömlek” anlamını kaydetmiştir.

yilek (T.): Gömlek, yelek.

Kelime, “yal+Ak+Ø > yelek+Ø > yilek+Ø” şeklinde gelişmiştir.

yilik (T.): İlik.

Kelime “ĩ-l-GUk+Ø > ilgik+Ø > ilik+Ø > yilik+Ø” şeklinde gelişmiştir. Ayrıntılı bilgi için *bkz.* → ilgik.

yilik bol- (T.+T.): İlikli olmak, iliği olmak.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş tamlamadır: “yilik+Ø+Ø + bol-Ø-”. İlk unsur “ĩ-l-(I)k+Ø > ilik+Ø > yilik+Ø” şeklinde gelişmiştir. İkinci unsur ise kök fiildir.

yim (T.): Elbise.

Elbise anlamıyla kullanılan “yim” ile ilgili, kelimenin bu şeklini izah eden herhangi bir bilgiye ulaşamadık, gelişiminin “ü-m+Ø > im+Ø > yim+Ø” şeklinde olduğunu düşünüyoruz. Kök fiil ve “üm/im” ile ilgili bilgi için *bkz.* → im.

yıñ kıl- (?+T.): Giysiye kol yapmak.

İsim fiil tamlamasıdır: “yıñ+Ø+Ø + kıl-Ø-”; “yıñ” ilgili bilgi için *bkz.* → yeñ. Diğer unsur “*k1-l-Ø- > kıl-Ø-” şeklinde gelişmiştir, ayrıntılı bilgi için *bkz.* → kaba kıl-.

yıñsüz ton (?+T.): Kefen.

İkinci unsuru Türk dili asıllı kelime olan isim tamlamasıdır: “yıñsüz+Ø+Ø + ton + Ø/+lAr”. İlk unsur “yıñ+sUz+Ø > yinsüz+Ø” şeklinde gelişmiştir. Kökenini tespit edemediğimiz “yıñ” ile ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → yeñ. İkinci unsur için *bkz.* → ton.

yipçi (T.): İpçi.

Kelime “ĩ-p+Ø > yip+CI+Ø > yipçi+Ø” şeklinde gelişmiştir.

yip edük (T.+T.): İpten yapılmış ayakkabı, sandalet.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “yip+Ø+Ø + edük + Ø/+lAr”. İlk unsur, “ĩ-” (bağlamak)¹⁸⁹ fiil kökünden “ĩ- > i-p+Ø > yip+Ø” şeklinde gelişmiştir. Türkçe kökenli ikinci unsurun kök ve gelişimi ile ilgili bir bilgiye ulaşamadık.

yipekçi (T.): İpekçi.

Türk dili asıllı kelime “ĩ-p+Ø > yip+Ak+CI+Ø > yipekçi+Ø” şeklinde gelişmiştir.

yipke (T.): İplik.

Kelimeyle ilgili Clauson (1972), kelimenin gelişiminde yer alan “-ke:”nin sadece bu ve “sinirke” kelimesinde kullanıldığını belirtir. Bize göre, kelimenin gelişimi “ĩ-p+Ø > yip+Ø > yip+GA+Ø > yipke+Ø” şeklinde olmuştur.

yir- (T.): İp eğirmek.

Kelimenin “eg-(I)r-Ø- > eyir-Ø- > yir-Ø-” şeklinde geliştiğini düşünüyoruz.

yişim (T.): İç donu; soğukta dizlere giyilen nesne; bir çeşit çakşır.

Kelime “ĩ-” (bağlamak)¹⁹⁰ fiil kökünden (i-ş- “bağlamak”) “i-ş-(I)m+Ø > işim+Ø > yişim+Ø” şeklinde gelişmiştir. Ayrıntılı bilgi için *bkz.* → eşim.

yişimlen- (T.): Yişim (bir çeşit tozluk) giymek.

Türk dili asıllı kelime “i-ş-(I)m+Ø > işim+Ø > yişim+Ø” “yişim+Ø > yişim+IA-n-Ø- > yişimlen-Ø-” şeklinde gelişmiştir; yişim ile ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → eşim.

yitim (T.): Keten tohumu.

Kelimeyle ilgili bilgi için *bkz.* → yayım.

yiv (?): Elbise kenarı.

Kelimenin bu şekliyle ilgili herhangi bir bilgiye ulaşamadık. Kendi görüşümüz şöyledir: Kökenini bilmediğimiz “yiñ” ile semantik bir bağı olduğunu, “yiñ+Ø > ying+Ø > yi+Ø > yiv+Ø” şeklinde değişerek kullanıldığını, ihtiyatlı bir ifadeyle, söyleyebiliriz.

¹⁸⁹ *bkz.* Hacıeminoğlu, 2008, s.122.

¹⁹⁰ *bkz.* Hacıeminoğlu, 2008, s.122.

yoğun barcın (T.+?): Sıkı dokunmuş, kalın ipek kumaş.

Türk dili asıllı ve kökenini bilmediğimiz “barcın” kelimesinden oluşmuş isim tamlamasıdır: “yoğun+Ø+Ø + barcın + Ø/+lAr”; “yoğun” kelimesinin anlamını ve gelişimini Gülensoy (2017), “koyu, ağır, kalın. < yo-ğ-(u)n” şeklinde gösterir. Kanaatimize göre kelime “yoğ-(U)n+Ø > yoğun+Ø” şeklinde gelişmiştir. Kökenini belirleyemediğimiz “barcın” ile ilgili *bkz.* →barcın.

yolak barçın (T.+?): Yol yol çizgileri bulunan ipek kumaş.

İlk unsuru Türk dili asıllı, diğer unsuru ise kaynağını bilmediğimiz alıntı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “yolak+Ø+Ø + barçın + Ø/+lAr”. Türk dili asıllı kelime, Clauson’a (1972) göre “yol” isminden gelişmiştir. Biz de kelimenin gelişimini “yol+Ak+Ø > yolak+Ø” şeklinde gösteriyoruz.

yolıç, yovlıç, yulıç (?): Keçi kıllarının diplerinde bulunan yumuşak, ince yün.

Clauson (1972), “yolıç” maddesinde “yowlaç”a yönlendirme yapmış ve bu maddede de “yowlaç”ın seslendirme açısından belirsiz olduğunu, “-laç” ekiyle gelişmiş olabileceğini, muhtemelen nadir alıntı kelimelerden biri olduğunu ifade etmiştir. Mevcut bilgilerle kelimenin gelişimini açık bir şekilde gösteremiyoruz.

yörge- (T.): Sarmak.

Kelime, “ör-Ø- > ör-(U)g+A-Ø- > örge-Ø- > yörge-Ø-” şeklinde gelişmiştir. Kök fiil ve kelimenin gelişimi ile ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → yörgeçü; yörgek.

yörgek (T.): Örtü.

Kelimenin gelişimini “ör-Ø- > ör-(U)g+A-Ø- > örüge-Ø- > örge-Ø- > örge-k+Ø > yörgek+Ø” şeklinde gösteriyoruz.¹⁹¹

yörge- (T.): Örtünmek, sarınmak.

Fiil, “ör-Ø- > ör-(U)g+A-Ø- > örge-Ø- > yörge-n-Ø- > yörge-Ø-” şeklinde gelişmiştir. Kök fiil ve kelimenin gelişimi ile ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → yörgeçü; yörgek.

yörgeçü (T.): Dizden aşağıya sarılan bez.

¹⁹¹ Bilgi için ayrıca *bkz.* Yüksekaya, 2011, s.54.

Kelime “yuṇ+1A-Ø- > yuṇla-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

yuṇlat- (T.): Yün kırktırmak.

Türk dili asıllı kelime “yuṇ+1A-Ø- > yuṇla-t-Ø- > yuṇlat-Ø-” şeklinde gelişmiştir.

yuṇ yap (T.+T.): Kırkılmış yün.

İsim tamlaması şeklinde oluşan bir giyim kuşam imali ürünüdür: “yuṇ+Ø+Ø + yap + Ø/+1Ar”. Tamlamanın ilk unsuru kök kelimedir; ikinci unsur ise “ya-p+Ø > yap+Ø” şeklinde gelişme göstermiştir.

yupka çuz (T.+?) İnce atlas kumaş.

İsim tamlamasıdır: “yupka+Ø+Ø + çuz + Ø/+1Ar”. Türk dili asıllı kelime, “yuw-Ø- > yuw-ka+Ø > yupka+Ø” şeklinde gelişmiştir; kökenini belirleyemediğimiz çuz için *bkz.* → ağı çuz.

yupka kêmhā (T.+F.): İnce ipek kumaş.

Türk dili asıllı ve Farsça kelimeden oluşmuş isim tamlamasıdır: “yupka+Ø+Ø + kêmhā + Ø/+1Ar”; ilk unsur “yuw-Ø- > yuw-ka+Ø > yupka+Ø” şeklinde gelişmiştir, Farsça unsur kêmhā için *bkz.* → kemhā.

yupka perde (T.+F.): Peçe.

Türk dili asıllı “yupka” ve Farsça “perde” kelimeleriyle oluşmuş isim tamlamasıdır: “yupka+Ø+Ø + perde + Ø/+1Ar”.

yupka ton (T.+T.): İnce kürk.

Türk dili asıllı kelimelerden oluşmuş isim tamlamasıdır: “yupka+Ø+Ø + ton + Ø/+1Ar”.

İlk unsur, “yuw-gA+Ø > yupka+Ø” şeklinde gelişmiştir. İkinci unsur için *bkz.* → ton

yurma- (T.): Seyrek seyrek dikmek.

Kelimenin bu şekli ve anlamıyla ilgili bir bilgiye ulaşamadık; ancak ihtiyatlı bir ifade ile Clauson’un (1972) fiziksel olarak “açmak” şeklinde izah ettiği “yör- / yor-” fiili ile

(tanık aldığımız metindeki anlamını göz önünde bulundurarak y.n.) bağlantılı olabileceğini düşünüyoruz. Yine, ihtiyatlı bir ifadeyle, kelimenin “yor-Ø- > yur-mA-Ø- > yurma-Ø-” şeklinde geliştiğini söyleyebiliriz.

yurun (T.): Paçavra; ipek kumaş parçası; kaftan yaması.

Clauson (1972), kelimenin gelişimi ile ilgili bilgi aktarmadan “yama” anlamını vererek kelimeyi değerlendirmiştir. Bu bilginin dışında, kelimenin kök ve gelişimini gösterecek başka bir bilgiye ulaşamadık. Kendi görüşümüz, “ur-” fiiliyle ilişkili bir kelime olduğu yönündedir. Bu fiilin, incelediğimiz eserlerde hem takmak hem de giydirmek anlamında kullanıldığını tespit ettik. Fiilin “tutmak” anlamından hareketle “yama” anlamında da kullanılmış olması ihtimalini göz önünde bulundurarak gelişimin de “ur-Ø- > ur-(U)n+Ø > yurun+Ø” şeklinde olabileceğini ihtiyatlı bir ifadeyle söyleyebiliriz.

yurun yuka (T.+T.): İpek yaka.

İki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim tamlamasıdır: “yurun+Ø+Ø + yuka + Ø/+lAr”. İlk unsurla ilgili bilgi için *bkz.* → yurun; ikinci unsur için *bkz.* → yaka.

yuwka tawar ton (T.+T.+T.): İnce ipekli elbiseler, cennetliklerin elbiseleri.

Türk dili asıllı kelimelerden oluşan isim tamlamasıdır: “yuwka+Ø+Ø + tawar+Ø+Ø + ton + Ø/+lAr”. İlk unsurun gelişimi “yuw-gA+Ø > yuwka+Ø” şeklindedir. İkinci unsurla ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → tavar. Ton ise “to-n+Ø > ton+Ø” şeklinde gelişmiştir, kelimenin teşkilindeki kök fiil ile ilgili ayrıntılı bilgi için *bkz.* → ton.

yüdrük (T.): Yüklük; üzerine eşya ve elbise konan şey; dolap, masa vb. şeyler.

Clauon (1972), kelimenin “yüd-” fiilinden (yüklemek y.n.) geliştiği yönünde görüş bildirir. Biz de kelimenin gelişimini “yüd-Ø- > yüd-Ur-Ø- > yüdür-Uk+Ø > yüdrük+Ø” şeklinde gösteriyoruz.

yüg (T.): Yün, kıl.

Türk dili asıllı kelimedir, “yüğ+Ø > yüng+Ø > yüg+Ø” şeklinde gelişme göstermiştir.

yügür- (T.): Beze eriş yapmak.

Clauson'un (1972), kelimeyle ilgili açıklaması mealen "DLT'de geçen "ol böz yügürdi" cümlesi nedeniyle, DLT'ye daha önceki bir el yazmasından geçtiğini düşündürmektedir. Belki de "tügür-" in yanlış okunmasıdır. Bu şekil kaydedilmemiştir; ama "tügür-" anlamına sahip olabilir." şeklindedir. Ercilasun ve Akkoyunlu (2014) bahse konu "yügür-" fiilini "hızlı koşmak" ve "(kumaşın) çözgüsünü hazırlamak" olmak üzere iki anlamda değerlendirir. Kelimenin her iki şeklinin de "yügür-/tügür-" Türk dili asıllı olduğu açıktır. Ancak elimizdeki verilerle, kelimenin gelişimini daha eskiye götürecek bilgiye sahip değiliz.

yünçi (T.): Yüncü.

Kelime, "yuṇ+Ø > yün+Ø > yün+CI+Ø > yünçi+Ø" şeklinde gelişmiştir.

yüne (T.): Bir tür keçe.

Kelimeye incelediğimiz diğer eserlerde rastlamadık. Gelişiminin "yuṇ > yün > yün+Ø > yün+A+Ø > yüne+Ø" şeklinde olduğunu düşünüyoruz.

yüzlük, yüzlük (T.): Yüzlük, yüz örtüsü; zırhın yüzü örten siperi; elbisenin dış yüzü.

Kelimenin gelişimi, bize göre "ü- (yayılmak)" kök fiilinden "ü-Ø- > yü-Ø- > yüz+Ø > yüz+llk+Ø > yüzlük+Ø", "ü-z+Ø > yüz+Ø > yüz+lUk+Ø > yüzlük" şeklinde geliştiğini söyleyebiliriz.

yüz örtüsü (T.+T.): Sadece gözleri açıkta bırakan peçe.

Her iki unsuru da Türk dili asıllı kelime olan isim tamlamasıdır: yüz+Ø+Ø örtü+Ø+si+Ø". İlk unsur "ü-Ø- > yü-Ø- > yüz+Ø" şeklinde gelişmiştir. İkinci unsurun gelişimi ise "ört-(U)g+Ø > örtü+Ø" şeklindedir.

zâhidların börki (A.+T.): Dindar kişilerin kullandığı başlık.

Arapça ve Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş bu tamlamada (zâhidların börk+Ø+i+Ø) "zâhid" Kanar'da (2012) "kendini ibadete veren" ve "değer vermeyen" anlamında değerlendirilir. Börk için bkz. → börk.

zencef, sencef (F.): Giysinin iç dikişi.

Fars dilinden alıntı kelime, Steingass'ta (2005) "zincāf" şeklinde ve "kenar, saçak ve kenarları astarlı olan ipek eşya" anlamıyla yer almaktadır.

zer-beft (F.): Sırmalı kumaş.

Fars dilinden alıntı kelime, Steingass'ta (2005) “zar-baft” şeklinde ve “sırmalı ipek kumaş; altın kumaş” anlamları ile yer almaktadır.

zer-beft ét- (F.+T.): Sırmalı kumaş yapmak.

Farsça ve Türk dili asıllı kelimedenden oluşmuş isim fiil tamlamasının (zerbeft+Ø+Ø + et-Ø-) Farsça unsuru için *bkz.* → zer-beft.

zer-düz (F.): Sırma işleyici, simkeş.

Fars dilinden alıntı kelime, Steingass'ta (2005) “zar-döz” şeklinde ve “nakışçı” anlamında kaydedilmiştir.

zer-kār (F.+F.): Altın işleme.

İki unsuru da Farsça kelimelerden oluşmuş tamlama, Steingass'ta (2005) aynı şekilde ve “altın ya da yaldızlı herhangi bir şey” anlamıyla kayıtlıdır.

zer-rişte (F.+F.): Altın tel.

İki unsuru da Farsça kelimelerden oluşmuş tamlama, Steingass'ta (2005) “zar-rišta” şeklinde ve “altın iplik” anlamında değerlendirilmiştir.

zıbın, zıbun, zubun (İt.): Entari, vaktiyle kaftan altına giyilen pamuklu yelek, hırka, mintan.

Eren (1999) kelimenin İtalyanca olduğu görüşündedir.

zırh, zırhlı (F.): Zırh.

Farsça kökenli bir kelimedir. Steingass (2005) “zara, zirih” şekillerinde kullanıldığı bilgisini verir.

zırh-gerlık, zirih-ger (F.+T.): Zırh yapımcılığı, zırhçılık.

Fars dilinden alıntı “zırh-ger” kelimesine, Türkçe ek getirilmesi suretiyle oluşmuştur: “zırhger+Ilk+Ø > zırhgerlık+Ø”. Kelime Steingass'ta (2005) “zirihgar” şeklinde ve “palto üreticisi” anlamı ile yer almıştır.

zırh-püş (F.+F.): Zırhlı, zırh giyinmiş.

Fars dilinden alıntı kelime, Steingass (2005) “zirih-pōš” şeklinde ve “askeri bir giysi giymiş” anlamı ile yer almaktadır.

zīb (F.): Süs, bezek.

Farsça kökenli kelimeyi Steingass (2005) “zīb, zeb” şekillerinde ve “süs, güzellik” anlamlarında değerlendirebilir.

zībā (F.): Süslü.

Fars dilinden alınan kelime, Steingass’ta (2005) aynı şekilde ve “süslü, zarif” anlamlarında değerlendirilmiştir.

zībālīk (F.+T.): Süslülük.

Farsça kökenli kelimeye Türkçe ek getirilerek oluşmuş bir şekildir: “zībā+Ilk+Ø > zībālīk+Ø”.

zih (F.): Kaytan, şerit; dikiş çizgisi.

Fars dilinden alıntı kelime, Steingass’ta (2005) aynı şekilde ve “yay ipi, kaynak” vb. anlamların yanı sıra “bir giysinin kenarında ya da yakasındaki altın veya ipekten yapılmış süsleme” anlamıyla da yer almıştır.

zīnet (A.): Süs.

Arap dilinden alınmış kelimeyi Kanar (2012) “zīne” şeklinde ve “süs, ziynet, süs eşyası” anlamlarında kaydetmiştir.

zīnet kıl- (A.+T.): Süslemek.

Biri Türk dili asıllı, diğeri Arapça kelimedenden oluşan isim fiil tamlamasıdır: “zīnet+Ø+Ø + kıl-Ø- > zīnet kıl-”. Arapça unsur Kanar’da (2012) “zīne” şeklinde ve “süs, ziynet, süs eşyası” anlamlarıyla kayıtlıdır. İkinci unsur için bkz. → kabā kıl-.

zīver (F.): Süs.

Fars dilinden alınmış kelime, Steingass'ta (2005) “zivar, zavar” şeklinde ve “altın veya gümüş, değerli taş” anlamında kaydedilmiştir.

ziynet (A.): Süs.

Arap dilinden alınmış kelime, Kanar'da (2012) “zīne” şeklinde ve “süs, ziynet, süs eşyası” anlamlarıyla yer almaktadır.

ziynet eyle- (A.+T.): Süslemek.

Türk dili asıllı ve Arapça kelimedenden oluşmuş isim fiil tamlamasıdır: “ziynet+Ø+Ø + eyle-Ø- > ziynet eyle-”. Arapça unsur Kanar'da (2012) “zīne” şeklinde ve “süs, ziynet, süs eşyası” anlamlarıyla kayıtlıdır. Türkçe “eyle-” fiilinin gelişimi de “eḏ+1A-Ø- > eyle-Ø-” şeklinde olmuştur.

ziynet ol- (A.+T.): Süslenmek.

Biri cevherî ek fiil, diğeri Arapça isimden oluşan tamlamadır: “ziynet+Ø+Ø + ol-Ø- > ziynet ol-Ø-”.

zUnnār (Yun.): Papazların bellerine bağladıkları uçları sarkık örme kuşak.

Köken itibarıyla Yunanca olan kelime, Türk diline Arapça aracılığıyla girmiştir.

zünküm (Çin.): Bir çeşit Çin ipeklisi.

Clauson (1972), kelimenin Çince'den alıntı olduğu yönünde şüphe olmadığını belirtir.

3. BÖLÜM: GİYİM KUŞAM KELİMELERİNDE KULLANILAN EKLER

3.1. Yapım Ekleri

3.1.1. Varlıktan Varlık Yapan Ekler

+A

baga, gece, göze, tenge, yaka, igne, sona, toka .

Eraslan (2012), ekin hem özel isimler yaptığını hem de vokatif (çağrı) eki olarak düşünülebileceğini belirtir. Korkmaz (2007), ekin nadir örnekler ortaya koyduğunu ifade eder ve “göze, ilke, töre” kelimelerini işaret eder. Banguoğlu, ekin “+ge” şeklini göstererek “özge, dizge, içge” örneklerini verir. Hatiboğlu (1981) da “+a (+e)” şekliyle gösterdiği ve pek çok işlevine değindiği ekle ilgili “göze, güre, komuta...” örneklerini verir ve isim kök ya da gövdesinden isim soylu kelimeler oluşturduğunu ifade eder.

+Ak

kapak, duvak, eñek, ipek, kalpak, kuşak, tomak, yalpak, yanak, yarak, yelek, yolak.

Gabain (2007), “+kağ, +kāk; +ğak, +gāk” şekilleriyle gösterdiği ekin küçültme ve kuvvetlendirme bildirdiğini ifade eder. Eraslan (2012), eki “küçültme ve sevgi ifadeli ek” olarak belirler. Erdal (1991), ekin nesne isimleri yapmakta sıklıkla kullanıldığını ifade eder. Şinasi Tekin (2002), eki “az kullanılan” ve “küçültme” bildiren bir ek olarak niteler. Banguoğlu (2004) ekin Eski Türkçede yaygın kullanılan “-gek” ile ilgili olduğunu belirtir. Korkmaz (2007) ekin benzetme ve küçültme işlevini işaret ederek genel olarak tek heceli kelimelerle eklediğini ifade eder. Taş (2015), “erkek” ve “oğlak” örneklerinde ekin küçültme görevinde mecazlı bir kullanımı olduğunu; “kulak” kelimesinde de yine mecazlı kullanım sonucu organ adı türettiğini ifade eder. Örnekler arasında köñlek kelimesine de yer vermiştir; ancak biz köñlek’in farklı bir şekilde geliştiği görüşündeyiz. Ergin (1997), işlek olmayan bir ek olarak nitelediği ekin benzerlik ifade ettiğini belirtir. Gülsevin (1997), organ isimlerinde görülen bir ek olduğunu ifade ederek “yanak” örneğini verir. Eckmann (1988) da ekin küçültme işlevinde olduğu bilgisini verir. Serebrenikov ve Gadjieva (2011), “-ak||-ek (-oğ||-ök)”

şeklinde gösterdikleri eki, “küçültme anlamlı adların oluşması” başlığı altında değerlendirmişlerdir.

+An

çıken.

Gabain (2007) “+an, +än” şeklinde gösterdiği ekin sadakat ve kuvvetlendirme bildirdiğini ifade eder. Şinasi Tekin (2002) de ekin çokluk manasında bir çekim eki olduğunu; ancak bu fonksiyonunun Eski Türkçe döneminde kaybolduğunu belirtir. Erdal (1991) +(A)n şekliyle değerlendirdiği eki artık üretken olmayan bir ek olarak niteler. Taş (2015) da ekin topluluk adları türettiğini, Eski Türkçe döneminde sınırlı sayıda kelimeye getirildiğini belirtir. Ergin (1997), eki fonksiyonu belirsiz olarak niteler. Günümüzde işlek olmadığını ve eklediği kelime kökle karışmış olduğunu belirtir. Korkmaz (2007) Eski Türkçe döneminde bağlılık, güçlendirme ve çokluk görevinde kullanılan bir ekin günümüz Türkiye Türkçesinde kökle kaynaşmış ve canlılığını yitirmiş şekli olduğunu belirtir. Gülsevin (1997), çokluk yapan bir ek olarak niteler ve kalıplaşmış örnekleri olduğunu belirterek “oğlan, kızan” örneklerini verir. Özkan (2000) da ekin yaygın olmadığını, daha çok küçültme işleviyle kullanıldığını söyler. Hatiboğlu (1981), “kızan, oğlan, köken...” örneklerini verdiği genellikle küçültme anlamlı isimler ortaya koyduğunu söyler. Hacıeminoğlu (2008), ekin şeklini “-an / -en < -a-n / -e-n” göstererek “birleşik bir ek” olabileceğini ifade eder, örnek olarak “er+e-: erleşmek > ere+n yiğit” kelimesini gösterir. Serebrenikov ve Gadjieva (2011), eki “-(a)n||-(e)n” şeklinde göstererek eskiden küçültme anlamında kullanıldığını; ancak günümüz Türk şivelerinde bu anlamın çoğu kez kaybolduğunu ifade ederler.

+Añ

yalañ.

Eraslan (2012), “+lığ/+lig” ekiyle aynı işlevde olduğunu belirttiği ekin “donanmış olma” anlamında isim ve sıfatlar ortaya koyduğunu, türemiş şeklin kök şeklin anlamıyla ilişkili olmayabileceğini ifade eder.

+AnAk

közenek.

Hatipoğlu (1981), ‘-a-’, ve ‘-nak’ eklerinden oluşmuş birleşik bir ek olduğunu ifade eder, “boğanak, değnek, gözenek” örneklerini verir.

+CA

alaca, bokça, ökçe.

Eraslan (2012), Korkmaz (2007), Taş (2015), Ergin (1997), Gülsevin (1997), Özkan (2000), Banguoğlu (2004), Hacıeminoğlu (2008), ekin eşitlik hali eki olduğu; ancak zaman içinde yapım eki olarak da kullanıldığı görüşündedirler. Eckmann (1988), Serebrenikov ve Gadjeva (2011) ise ekin küçültme işlevine dikkat çekerler.

+CAk

agirçak, terinçek, dizcek, elcek, gökçek, iplice, karucak, kolçak, könçek, öncek, sonçak, sovunçak, yalınca, yapınca.

Gabain (2007) ve Eraslan (2012) ekin küçültme bildirdiğini ifade eder. Erdal (1991), ekin +ç ve +Ak ekinin birleşimi olduğu görüşündedir. Bununla birlikte, Soğdça ya da Orta Farsça döneminden alınmış bir ek olabileceğini de belirtir. Korkmaz (2007) ve Özkan (2000) ekin gelişimini, “ça+ok” şeklinde gösterir. Taş (2015) da ekin küçültme işlevinde kullanıldığını belirtir ve “bıçak, biçek, urunçak, kıwçak ...” örneklerini verir. Ergin (1997), ekin Türkçede başlangıçtan beri kullanıldığını, işlekliliğinin gittikçe azaldığını; başlıca fonksiyonunun da küçültme ve sevgi ifade etmek olduğunu ifade eder. Gülsevin (1997), sıfat fonksiyonunda ve zarf türünden kelimeler yapar, der. Hatiboğlu (1981), “bürümcek, koruncak, yapınca...” örneklerini verdiği ekin işlevleri arasında addan ad ve “-m” ya da “-n” ekleriyle türetilmiş gövdelere getirilerek ad kurduğunu ifade eder. Eckmann (1988), ekin küçültme ve alet isimleri yaptığını belirtir. Serebrenikov ve Gadjeva (2011), eki “küçültme anlamlı adların oluşması” başlığı altında göstermişlerdir.

+CI / +CU

başmakçı, bezekçi, boyagçı, borkçi, bözçi, candarcı, cibeçi, çekmenci, çırpıcı, çulhacı, dokırçı, edikçi, fervecilik, güreşçi, igneci, ikçi, ilegçi, ipçi, keçeci, kıftıçı, kırmaçı, kızçı, kurçı, mamukçı, nalinçi, oturakçı, pamukçu, sapguçı, satguçı, satıcı, takyacı, tikküçi, tonçı, tokuçu, topçı, torkuçu, yamacı, yancucuk, yarıkçı, yıguçu, yipekçi, yonguçu, yörgençü, yünçi.

Gabain (2007), ekin “yapanı” bildirdiğini ifade eder. Eraslan (2012), fail ve meslek ismi türetmede kullanılan işlek bir ek olarak niteler. Tekin (2002) de aynı görüştedir. Korkmaz (2007), ekin Türkiye Türkçesinin en işlek eklerinden biri olduğunu ifade eder. Banguoğlu (2004) da eki en üretken eklerden biri olarak görmektedir. Zülfikar (1991), bahse konu ekin işlevleri arasında “bir maddeyi üretip satanı, bir işi görev olarak alanı, bir işi uzmanlık derecesinde yapanı” göstermek olduğunu da ifade eder. Taş (2015), {+çI} şekliyle gösterdiği ekin meslek sahibini ya da bir işi sürekli yapanı gösteren isimler türettiğini belirtir. Ergin (1997), Gülsevin (1997), Özkan (2000), Hatiboğlu (1981), Eckmann (1988) da meslek ismi ya da bir işi alışkanlık halinde yapan kişiyi işaret eden işlek bir ek olduğu görüşündedirler. Hacıeminoğlu (2008), ayrıca “-an / -en, -acak / -ecek” ekleriyle gelişen sıfat-fiillerin anlamını veren isimler ortaya koyduğunu da belirtir. Serebrenikov ve Gadjieva (2011), “-çı || -çi” şeklinde gösterdikleri ekin Türk yazı dillerinde çok yaygın olduğunu ve şahsın etkinliğini bildirmek için kullanıldığını ifade ederler; “avçı, dilci, balıkçı...” ve “uruşçı, inadçı, tərçi” örneklerini vererek “faili işaret etme” anlamının birincil olmadığını belirtmişlerdir.

+Cİk / +CUk

dagarçuk, dizçük, göncük, gönlecük, kabçuk, könçük, kürünçük, mançuk, sındıcık, yancucuk, yanlucuk.

Erdal (1991), ekin +çu ve +k küçültme ekinin birleşimi olduğu bilgisiyle “yançuk” örneğini verir ve bahse konu kelimedeki küçültme işlevinde olmadığını ifade eder. Eraslan (2012), “+çu/+çü ve +ok/+ök” şekillerini göstererek eki “birleşik ek” olarak ifade eder ve “kançuk, neçük, yançuk” örneklerini verir. Zülfikar (1991), ekin işlevleri arasında “kelimeye araç gereç kavramı” katmak olduğunu da belirtir. Taş (2015), /+çuk/ şekliyle gösterdiği ekin küçültme işlevinde kullanıldığını söyler. Ergin (1997), Eski Türkçede olmadığını belirttiği ekin Türkçede eskiden beri kullanılan “+CAk” ekinden geliştiğini, Batı Türkçesinin başlangıcından beri kullanıldığını ve işlekliliğinin son zamanlarda arttığını ifade eder. Gülsevin (1997), “küçültme” yapar ve “alet ismi türetir” der ve “dizçük, karuçuk” örneklerini verir. Eckmann (2012), “tağarçuk” örneğini de vererek ekin küçültme işlevini işaret eder. Serebrenikov ve Gadjieva (2011), “kuşçuk, kızçık, almacık” örnekleri ile ekin küçültme anlamına işaret eder.

+(U)ç

kapuç.

Gabain (2007) ve Şinasi Tekin (2002) “+°ç” şeklini işaret eder, küçültme işlevinde olduğunu belirtirler. Tekin (2002), ekin az kullanıldığını da ifade eder. Korkmaz (2007) hem büyültme hem küçültme işlevinde kullanılan bir ek olarak niteler ve örneklerinin az olduğunu belirtir. Taş (2015), “/(a)ç/” şekliyle gösterdiği ekin küçültme görevini işaret eder. Ergin (1997), işlek olmayan, benzetme ve ilgi fonksiyonunda kullanılan bir ek olduğu bilgisini verir. Gülsevin (1997) ise renk adlarından bahse konu sığa yakınlık bildiren isimler türettiğini belirtir. Eckmann (1988), Banguoğlu (2004), Eraslan (2012), Serebrenikov ve Gadjeva (2011), ekin küçültme bildirdiğini ifade ederler. Hacıeminoğlu (2008) ise, “-ç” şeklinde gösterdiği ekin fonksiyonunun büyüklük ifadesi katmak olduğunu, bazı kelimelerde müstakil anlamda kelimeler türettiğinin görüldüğünü ifade eder. “Pek işlek olmayan bu ekle metinlerimizde isimlerden isim türetildiğini görmekteyiz.

+dAk

bağırdak, yarındak.

Korkmaz (2007), ekin “+dA- ve -k” ekinin birleşiminden meydana gelmiş olduğunu ve ses taklidi bir hareketin sonucunu bildirmenin yanında araç gereçleri karşılayan isimler de türettiğini ifade eder. Banguoğlu (2004) da “-de-” ve “-ik” eklerinden kaynaşmış bir ek olduğunu ifade eder. Taş (2015) /+dak/ şekliyle gösterdiği ekin işlevine değinmez; ancak bağırdak kelimesini örnek olarak kullanır.

+dIrIk / +dUrUk

egindirik, kangalduruk, sakalduruk, yağıalduruk.

Erdal (1991), “burunduk, burunduruk, ogulduruk, sakalduruk vb.” örnekleriyle ekin çok eski bir dönemde “+dUk” şeklinden geliştiğini ifade eder. Ergin (1997), fonksiyonu alet isimleri yapmaktır, dediği ekin işlek olmadığını ifade eder. Banguoğlu (2004), az sayıda ağıt adları türettiğini ifade eder. Gülsevin (1997) de alet ismi yaptığını belirtir ve “burunduruk” örneğini verir. Eckmann (1988) “faktitif -dur+ fiilden mücerret isim -uk” bilgisini vererek ekin alet isimleri yaptığını ifade eder.

+ (I)ğ

burtag, artıg, sıgzıg, yarıg.

Taş (2015), {+g} şekliyle gösterdiği ekin işlevine değinmez, “azıgılg” ve “ülüg” kelimelerini örnek olarak gösterir. Serebrenikov ve Gadjieva (2011), “Sıfat Yapımı” başlığı altında “Belli belirti ve özellik anlamıyla yüklenmiş sıfatlar” fonksiyonu ile değerlendirdikleri ekin “-ıg||-ig” şeklini göstererek eski Türk dillerinde yaygın bir ek ve kökeninin belirsiz olduğu bilgisini verirler.

+GA

çeçge, dizge, turga, yipke, tumaga.

Eraslan (2012), Gabain (2007), Şinasi tekin (2002), Taş (2015), ekin “verme, bulunma, yaklaşma” ekiyle aynı olduğunu; yapım eki olarak da kullanıldığını belirtirler. Gabain (2007), başka, ürkä (uzun müddet); Şinasi Tekin munğa (dert), ürke (daimi), Taş (2015) arka kelimelerini örnek olarak göstermişlerdir. Serebrenikov ve Gadjieva (2011), ekin “-ka||-ke” şeklini işaret ederek, küçültme anlamı adların oluşması başlığı altında değerlendirmişlerdir.

+GAç

ağaç, yalağaç, yalañaç, yalıñaç.

Eraslan (2012), ekin (+ğa/+ge+ç) şeklinde birleşik bir ek olduğunu ve seyrek kullanıldığını belirtir. Taş (2015), {+gAç} şekliyle gösterdiği ekin bitki ve hayvan adlarından küçültme görevinde kelimeler türettiğini ifade ederek “yığaç” örneğini verir. Erdal (1991), “+gAç” ve “+gA” şekillerini birlikte değerlendirerek hayvan ve bitki adı yapımında kullanıldığını belirtmiş ve +gA ile biten bitki adlarına da “yuldurga ve yorınçga” örneklerini göstermiştir.

+GIn

ipgin.

İncelediğimiz çalışmalarda, fiilden isim yapan -Gın, -GUn ekinin kullanımına dair bilgiler mevcuttur; isimden isim yapma eki olarak kullanılan “+gin” ekine rastlamadık.

İstisnaî bir durum olarak değerlendiriyor ve ekin ayrıca isimden isim yapmakta da kullanılmış olabileceğini düşünüyoruz.

+GU

torgu.

Eraslan (2012) eki, türemiş şeklin anlamının kök şekil ile neredeyse aynı olduğu isimden isim yapma eki olarak nitelendirir. Şinasi Tekin (2002) “+KU” şekliyle gösterdiği ekin kökün manasıyla aynı manada isimler teşkil ettiğini ifade ederek “esengü (sıhhatli), menigü (ebedi), oğlangü (körpe)” örneklerini verir. Taş (2015), {+gU} şekliyle gösterdiği ekin nitelik adları, ayırıcı karakter özelliği belirten isim ve eklendiği kelimenin kök anlamının etkin olduğu soyut bir ölçüm aracı türettiğini belirterek “edgü, karağü, belgü, ülgü (ölçü, terazi, tartı)...” örneklerini verir. Gabain (2007), ekin isim ve sıfat yaptığını, seyrek olduğunu ifade eder. Ercilasun (2000), ekle ilgili “negü, edgü, buğragü” örneklerini vererek ekin pekiştirme fonksiyonu taşıdığını ifade eder. Serebrenikov ve Gadjeva (2011) “Sıfat Yapımı” başlığı altında “-kı||-ki” şekliyle inceledikleri ekin “belli belirti ve özellik anlamıyla yüklenmiş ekli sıfatlar” kategorisinde olduğunu işaret eder.

+I / +U

hırtı pırtı, öñü, yapınçı, tokı, toku.

Eckmann (1988), ekin az kullanıldığı bilgisiyle “kar+ı (endaze, arşın)” örneğini verir. Serebrenikov ve Gadjeva (2011) -ı||-i şeklini işaret ederek sıfat yapan eklerden biri olarak değerlendirdikleri ek için “Türk. sıkı ‘(sıkı)’ örneğini vererek eki “kökeni belirsiz” olarak nitelerler.

+(I)k

bilik, çıpık.

Gabain (2007) “ünlü artı +k, +k” olarak gösterdiği ekin küçültme ve sevgi bildirdiğini ifade eder (s.45). Eraslan (2012) da ekin küçültme ve sevgi fonksiyonunu belirterek seyrek kullanıldığını ifade eder. Taş (2015), {+k} şekliyle üç ayrı maddede değerlendirdiği ekin iki işlevini küçültme görevinde vücut organı ya da bir bütünün

kolunu gösteren sözcükler türetir olarak ifade eder ve “börk” örneğini verir: böri+k > börk. Üçüncü maddede de işlevine değinmeden “yaraşık” kelimesini örnek olarak verir.

+IAk

köşlek, kepenek (kepelek).

Eraslan (2012), “+lağ/+leg < +la-ğ/+le-g”, Banguoğlu (2004), “-le-” + “-ik”, Korkmaz (2007) “+IA-” + “-k” Eckmann “-la- / -le- + k / k” şekillerini işaret ederek, eki birleşik bir ek olarak nitelerler. Gülsevin (1997) ekle ilgili “ETk. +IAG” ekinin Doğu Türk lehçelerinde aldığı şekil olduğunu ifade eder ve ekin Anadolu Türkçesindeki şeklini de +IA olarak belirler. Hatiboğlu (1981), “gömlek, avlak, kışlak...” örnekleriyle ekin genellikle yer gösteren isimlerde kullanıldığını belirtir. Eckmann (1988) da ekin yer bildirmede kullanıldığını söyler.

+II / +IU

araklı, bezenli, çakmaklı, etüklü, giyişli; tonlu, altunlu, bezekli, çukallu, düzgünlü, etekli, göşleklü, ışıklı, kaftanlı, karalı, göklü, kurşaklı, nemedlü, örtülü, taylasanlu, tefelü, tonlu, nakışlı, yanlu.

Korkmaz (2007), ekin işlek olduğunu, isimden isim ve sıfat türettiğini belirtir. Gülsevin (1997) de eki isimlerden sıfat yapan en işlek ek, olarak niteler. Özkan (2000), isimden sıfat yapmak için kullanılan bir ek olduğunu ifade ederek ekin gelişimini “ < -lıg, -lig” şeklinde gösterir.

+IIg / +IUğ

bedizlig, bezeklig, boyaglıg, çapanlıg, eteklig, etiglig, kedimlig, kefenlig, kırgaglıg, sakızlıg, yışıklıg, alemlug; börklüg, bürünçüklüg, çaruklug, kedüklüg, kiygülüg, örtüglüg, ümlüg.

Gabain (2007) ekin “bir şeyle teçhiz edilmiş, bir şeye ait” olma anlamı verdiğini işaret eder. Eraslan (2012), “n” ağzında ekin “+lağ/+leg” şeklinde kullanıldığı bilgisini verir. Şinasi Tekin (2002), “ilig < *il+lık (hükümdar), otluğ (ateşe ait), ögrünçülük (sevinçli), atlağ (meşhur), nizvanilig ot (ihtiras ateşi)” örnekleriyle kullanımını gösterdiği ekin sıfat, isim ve tamlayan olarak kullanıldığını, ekin ünlüsünün “n” ağzında bazen “a” olduğunu belirtir. Tekin (2002), ayrıca, +I^ok eki ile bahse konu eki ayırt etmenin,

alfabenin kısırlığı nedeniyle her zaman mümkün olmadığını da söyler. Taş (2015), bahse konu ek için “bedizlig, başlıg, bezeklig, örüklüg, kedgölük ...” örneklerini verir. Eckmann (1988) “bulunma, aitlik ve ilgi” ifade eden sıfatlar teşkil ettiğini söyler. Banguoğlu (2004) ekin işlek olduğu görüşündedir. Hacıeminoğlu (2008), isimleri sıfat yapan ek olarak nitelediği ekin günümüzdeki -lı / -li eklerinin karşılığı olduğunu, hem Türk dili hem de yabancı asıllı kelimelerde kullanıldığını ifade eder. Serebrenikov ve Gadjeva (2011), eki “Sıfat Yapımı” başlığı altında değerlendirirler.

+IIk /+IUk

başlık, beglik, bezeklik, bözçilik, terlik, dizlik, donluk, dürülik, eglik, eliglik ellik, eşselik, etiglik, ferveçilik, gecelik, iplik, içlik, iglik, ignelik, izlik, kavlık, kefenlik, kelimlik, kidilik, kişilik, köhelik, köñleklik, kurçılık, urunmaklık, uryanlık, yagmurlik, yalıncaklık, yalınlık, yamaglık, yanlık, yarlık, yüzik, zırhgerlik, zıbalık; abıngölük, tonluk, butluk, başluk, çarukluk, eşüklük, etüklük, iplük, kedgölük, kedüklük, keygölük, kögüzlük, suluk, urukluk, üstlük, yüzlük.

Gabain (2007), ekin soyut ve müşahhas isimler yaptığını ifade eder. Eraslan (2012), ekin Moğolcada da aynı şekilde olduğunu belirtir. Şinasi Tekin (2002), +I°G ekiyle aynı olan fonksiyonunun yanında, mücerret kavram teşkiline de yarayan bir ek olduğu bilgisini vererek “ağılık (hazine), borluk (üzüm bağı), yimişlik (meyva bahçesi)” örneklerini gösterir. Taş (2015), ekin soyut ve somut isimler ve sıfatlar türettiğini belirtir. Ergin (1997), eki “belli başlı isimden isim yapma eklerinden biri” olarak niteler, geçici ve kalıcı isimler yaptığını belirtir. Özkan (2000) ise ekin “genellikle isim ve sıfatlardan mücerret manalı isimler” yaptığını ifade eder. Hatiboğlu (1981), ekin işlevleri hakkında “meslek kavramı, giysi kavramı, sınırlama, ayırma, tahsis kavramı” veren kelime oluşturduğu bilgisini verir. Hacıeminoğlu (2008), genellikle soyut isimler yaptığını belirttiği ekin durum bildirmenin yanı sıra mekân bildirmede de kullanıldığını, bazı kelimelerde ise sıfat eki fonksiyonu taşıdığını ifade eder. Serebrenikov ve Gadjeva (2011), ekin niteliğin soyut adını (Tat. k̄aranğilik ‘karanlık’), faaliyetin ifadesini (Az. ḡazmaçılık) ve “ne için düşünüldüğü” (ârgalık ‘arkalık, sırt kolanı’, yani ‘arka için hazırlanan’) anlamını oluşturduğunu belirtirler.

+m

üçürdüm.

Şinasi Tekin (2001), ekin “+°m” şeklini işaret ederek aslında 1. şahıs iyelik eki olduğunu, ancak kalıplaşarak özel ad ve unvan yaptığını belirtir. Eckmann (2012), ekin “-m, ım / -im / -um / -üm” şekillerini göstererek nadiren kullanıldığı bilgisiyle “küçüm (güçlü)”, “yolum (yolluk yer, geçit)” örneklerini verir.

+mAk

köküzmek.

Taş (2015), işlevine değinmediği ek için “köküzmek” örneğini de verir.

+mAn

çekmen, geçeymen.

Eraslan (2012), ekin küçültme ve benzerlik ifadesiyle belirli kelimelerde görüldüğünü ifade ederek “kökmen (mavimsi), kölmen (gölcük)” örneklerini verir. Ergin (1997), işlek olmayan eklerden biri olarak değerlendirdiği ekin genellikle abartı ve benzetme anlamında kullanıldığını ifade eder.

+mIk

tonmık.

Hatiboğlu (1981), ekin fiil kök ya da gövdesinden isim türettiğini ifade eder. Serebrenikov ve Gadjieva (2011) “-mık||-mik” şekliyle ele aldıkları eki “küçültme anlamlı sıfatlar” başlığı altında değerlendirmişlerdir.

+η

neη, koηrun.

Gabain (2007), “ünlü+η” şekliyle ele aldığı ekin seyrek görüldüğü ve +lığ ile aynı fonksiyonda olduğu bilgisini verir. Eraslan (2012), seyrek kullanılan bir ek olduğunu ifade eder. Şinasi Tekin (2002), “+°η” ile gösterdiği ekle gelişen isimlerin kök şeklin manasıyla çoğu zaman aynı olduğunu belirtir; “ayançaη (hürmet), öleη (ıslak yer), otuη (odun), kövdüη (vücut)” örneklerini verir. Taş (2015), {+η} şekliyle gösterdiği ek için “ürüη” örneğini vererek isimden isim işlevini göstermiş olur. Banguoğlu (2004), Eski Türkçede kullanılan damak n’si ile -iη ekinin isimden isim teşkilinde kullanıldığını

ifade eder; “kayın (hısım, akraba), kayın (ağaç), kalın (yoğun) ve kalın (bedel, paha) vb.” örneklerini gösterir.

+(I)n / +(U)n

arşın, iğne, yarın, koyın; arşun, koyun, boyun, sovun.

Eraslan (2012), “+n” şekliyle gösterdiği ekin belirli organ adlarında görüldüğünü ifade eder. Korkmaz (2007) ekin isimlerden sıfat yapan vurgulu bir ek olduğu bilgisini verir. Taş (2015), “{+n}” şekliyle gösterdiği ekin iki işlevine dikkat çekerek “araç durumu ekinin kalıplaşmasıyla oluşmuş sözcükler ve organ adları” yaptığını belirttiği ek ile ilgili “ançan, kaçan, boyun, alın, yarın (omuz)...” örneklerini verir.

+(U)r

çöpür.

Korkmaz (2007), ekin “+(I)r, +(U)r” şeklini göstererek, ses yansımali köklerden gövde oluşturan, böylece yeni türetmeler yapılabilmesini sağlayan bir ek olduğu görüşündedir.

+rAk

çekrek.

Gabain (2007) bahse konu ek için tam bir kelime teşkili unsuru olduğunu ve kuvvetlendirme bildirdiğini ifade eder. Gülsevin (1997), karşılaştırma için kullanılan ekin aynı zamanda işlek bir sıfat ve zarf yapma eki olduğunu belirtir. Özkan (2000), sıfat ve zarflardan üstünlük ve en üstünlük derecesi gösteren kelimeler türettiğini belirtir. Erdal (1991), ekin çoğunlukla çıkma ve karşılaştırma görevi ile kullanıldığını, çok işlek olmadığını ifade eder.

+sI

kendirsi.

Eraslan (2012), Banguoğlu (2004) ve Korkmaz (2007), “+sI / +sU (<+sI-g)” şeklinde oluşmuş birleşik bir ek olduğu görüşündedirler. Korkmaz, ekin işlevi ile ilgili de benzerlik, yakınlık, andırma ifade eden sıfatlar yapmak olduğunu belirtir. Ergin (1997), Batı Türkçesinde eskiden beri kullanıldığını ifade ettiği ekin, benzerlik ve gibilik anlamı verdiğini söyler. Taş (2015), ekle ilgili “+sIg” şeklini göstererek benzerlik sıfatları türettiğini söyler.

+sIz / +sUz

yakasız, iħrāmsuz, kefensüz, mizersüz, yeşsiz, yeşsüz, tonsuz.

Gabain (2007) ekin yokluk bildirdiğini ve genellikle sıfat yaptığını ifade eder. Eraslan (2012), yaygın kullanılan bir ek olarak nitelediği ekin n ağzında +saz/+sez olduğunu belirtir. Şinasi Tekin (2002), Korkmaz (2007), Erdal (1991), Banguoğlu (2004), Ergin (1997), Gülsevin (1997), Özkan (2000), Hatiboğlu (1981), Hacıeminoğlu (2008), Taş (2015) ekin yokluk, eksiklik, yoksunluk belirttiği konusunda hemfikirdirler. Tekin (2002), yokluk ifade etmenin yanı sıra çekim eki olarak da kullanıldığını ifade eder.

+SUK

yüksük.

Gabain (2007) ekin yapısını “<+su-k” şeklinde göstererek seyrek olduğunu belirtir (s.45). Eraslan (2012) da ekin seyrek kullanılan isimden isim ve sıfat yapma eki olduğunu ifade eder. Banguoğlu (2015), ekin kullanımıyla ilgili “yüksük, tansuk, bagırsuk, sümsük vb.” örneklerini verir (s.201). Korkmaz (2007), eki “+sI- /+sU- ve -k” kaynaşmasıyla oluşmuş ölü bir birleşik ek olabileceğini belirtir. Taş (2015), “taşuk (acayip, şaşılasi)” örneğini vererek ekin nitelik belirttiğini ifade eder.

+ş / +(U)ş

tuş, koguş, kurşak.

Gabain (2007) ekin “+°ş” şeklini işaret ederek seyrek olduğunu belirtir (s.45). Eraslan (2012), “+ş” şekliyle gösterdiği ekin seyrek kullanıldığını ve renk isimlerine getirildiğinde sıfat teşkil ettiğini ifade eder ve “bağış, akış, kökiş...” örneklerini verir (s.102). Şinasi Tekin (2002) “+ş” şeklini göstererek örneklerin azlığı nedeniyle ekin fonksiyonunu ve yardımcı ünlüsünün durumunu kesin bir şekilde belirleyemiyoruz, der; “büğüş (hikmet)” örneğini verir. Erdal (1991), “+Xş” şekliyle gösterdiği ekin renk adlarına getirildiğini, “-ımsı” anlamını verdiğini belirterek “sargış (sarımsı), akış (beyazımsı), kökiş (mavimsi)” örneklerini gösterir. Taş (2015), “+ş” şekli ile gösterdiği ekin renk adları ve küçültme görevinde kelimeler türettiğini belirtir.

+(I)t / +(U)t

sagıt, şibit, bürküt.

Gabain (2007), “+t” şekliyle gösterdiği ekin eski ve alıntı bir çokluk eki olduğunu; ancak bu işlevini yitirerek kelime teşkilinde kullanıldığını ifade eder. Eraslan (2012), ekin Moğolcada da kullanılan çokluk eki olduğu, bilgisini verir. Şinasi Tekin (2002), çokluk anlamı taşıyan bir yapım eki olduğunu ifade eder. Korkmaz (2007), işlek olmayan bir ek olarak işlevinin de açık olmadığını belirtir. Banguoğlu (2004), ekin varlığıyla ilgili örneklerin az olduğunu söyler. Taş (2015), “+t” şekliyle eki iki açıdan değerlendirir: Eski çoğul eki olan +t’nin tekil anlamda (yapım eki olarak y.n.) kullanıldığını bulıt, kanat, sıgıt ... örnekleri ile gösterir. İkinci olarak da “art” örneğini vererek yeni kelime teşkilinde kullanıldığını belirtmiş olur.

+z / +(I)z / +(U)z

deniz, kebez, kunduz.

Hatiboğlu (1981), ekin “+z, +az, +ez, +ız, +uz” şekillerini gösterir. Ergin (1997), işlek olmayan bir ek olarak niteler ve ilgi, benzerlik ifade ettiğini belirtir. Taş (2015), ekin “+z” şeklini ve iki işlevini “ikilik eki (köküz) ve yanza- (çınlamak, yansılanmak) kelimesinde de isimden isim eki” işaret eder. Serebrenikov ve Gadjieva (2011) “-ız||-iz” şekliyle ele aldıkları eki “Sıfat Yapımı” başlığı altında göstererek ekin “kökeni belirsiz” ekler arasında olduğu bilgisini verir.

3.1.2. Varlıktan Hareket Yapan Ekler

+A-

bedize-, bele-, beze-, boda-, boya-, çikne-, çine-, tona-, göze-, kaldra-, karşı-, kırğa-, kuta-, müne-, sara-, sarma-, sıgza-, ula-, uşa-, üste-, yarga-, yörge-, yumşa-.

Gabain (2007), “+a-, +ä-; +ı-, +i-; +u-, +ü-” şekillerini ve “küçä-, ata-, münä- örneklerini gösterir. Şinasi Tekin (2002), çok kullanılan ekler bahsi altında ele aldığı ekin geçişsiz fiiller yaptığını ifade ederek “ata- (adı olmak), küçe- (zor kullanmak, güçlenmek)” örneklerini verir. Eraslan (2012), “+A-, +I-, +U-” şekilleriyle değerlendirdiği ekin yaygın kullanıldığını ve genellikle geçişsiz fiiller teşkil ettiğini belirtir. Hatiboğlu (1981), ekin genellikle ad soylu sözcüklerden eylem kurduğunu ifade eder. Eckmann (1988) “-a-, -e-, -ı-, -i-, -u-, -ü-” şeklinde gösterdiği ekin geçişli ya da geçişsiz fiiller yaptığını ifade eder. Korkmaz (2007), tek heceli isim köklerinden geçişli

ve geçişsiz fiiller türeten bir ek olduğunu, nadiren iki heceli kelimelerde kullanıldığını ifade eder. Gülsevin (1997), ekin hem geçişli hem de geçişsiz fiiller yaptığını söyler. Ergin (1997), ekin fazla işlek olmadığını ve bazı misallerde görüldüğünü belirtir (s.181). Taş (2015), “beze-, çigne-, tonan-, opra-, ula- ...” örneklerini verdiği ekin geçişli, geçişsiz, geçişli-geçişsiz eylemler türettiğini ifade eder.

+Ar-

agar-.

Gabain (2007) “ünlü+r-” şeklini gösterir. Eraslan (2012) ve Tekin (2002), daha çok renk adlarında kullanılan ve geçişsiz fiiller teşkil eden bir ek olduğu bilgisini verirler. Eckmann (1988), “-r-, -ar- / -er-” şeklinde gösterdiği ekin geçişsiz fiiller yaptığını ifade eder. Ergin (1997), ekin işleklik sahası “hudutlu” olan eklerden biri olduğu bilgisini verir. Hacıeminoğlu (2008), ekin şeklini “ar- / er- < a-r- / e-r-” olarak gösterir ve renk adlarından fiil yapan ekin işlek olduğunu, geçişsiz-dönüslü fiiller teşkil ettiğini belirtir. Gülsevin (1997), ekin hem geçişli hem de geçişsiz fiiller yaptığını söyler. Taş (2015), “+(A)r-” şekliyle ekin geçişsiz eylemler yaptığını belirtir. Bu bilgilerin dışında Türk (2006), “-al-, -el-, -l-, -ar-, -er-, -r-” eklerinin kökenini konu ettiği makalesinde, “ag-ar-/ak-ar-, al-ar-, al-al-, bol-ar-, bol-al-, boz-ar-/boz-or-/poz-or-, bol-al-tı” vd. örneklerini verir.

+DA-

ulda-, yalında-.

Şinasi Tekin (2002), “+TA-” şekliyle gösterdiği ekin “sonuna geldiği isme benzemek veya bir şey yapmak” fonksiyonunu işaret eder ve “alta- ‘aldatmak’ örneğini verir. Erdal (1991), “+tA-” şeklini işaret ettiği ekin çok yaygın olmadığını ifade eder. Eckmann (1988), ekin geçişli fiiller yaptığını ifade eder. Korkmaz (2007) ve Gülsevin (1997) isimlerden geçişli fiiller türeten bir olduğunu ifade ederler. Taş (2015) da ekin genellikle geçişli eylemler yaptığını belirtir. Ergin (1997), ekin isimlerden yapma; ses taklitlerinden olma ifade eden fiiller teşkil ettiğini belirtir.

+I- / +U-

tokı-; agru-, bodu-, doku-, saru-, şoyu-.

Şinasi Tekin (2002), “+i-” şeklinde gösterdiği ekin geçişsiz fiiller yaptığını ifade eder¹⁹³. Ergin (1997), ekin Eski Türkçede kullanıldığını; ancak sonradan işlekliğini ve canlılığını kaybettiğini belirtir. Taş (2015), “+I-” şekli ile gösterdiği ekin “kökün belirttiği duruma olmak” anlamında genellikle geçişsiz eylemler türettiğini ifade eder ve “biti-, tokı-, kıırı-...” örneklerini verir. Hacıeminoğlu (2008), eki “-ı- / -i-” ve “-u- / -ü” olmak üzere farklı şekiller ve işlevlerde kullanılan bir ek olarak değerlendirir. Serebrenikov ve Gadjeva (2011) “tekrarlı (çok kezlik) hareket ekleri” başlığında yer verdikleri “-ı||-i” eki için “aslında -a||-e ekinin iç ses türevi” olduğunu ifade eder.

+(I)k- / +(U)k-

tışık-, çülük-.

Gabain (2007), eki “+°k-, +°k-” şekliyle değerlendirir “içik-, tağık-, yolık-” örneklerini verir. Şinasi Tekin (2002), “+°K-” şeklinde gösterdiği ekin geçişsiz fiil yaptığını ifade eder. Hatiboğlu (1981), ekin kök anlamı pekiştiren dönüşlü eylemler türettiğini belirtir. Eraslan (2012) “+k-/ +k-”; Eckmann (1988) “-k- / -k-, -ık- / -ik- / -uğ- / -ük-”; Banguoğlu (2004), “-ik-” ve Gülsevin (1997) “+Ik-” şekliyle değerlendirdikleri ekin geçişsiz fiiller ortaya koydukları görüşündedirler. Ergin (1997) ekin şeklini “-k-, -k-” olarak gösterir ve işleklik sahası geniş olmayan eklerden biri olduğu bilgisini verir. Serebrenikov ve Gadjeva (2011), “-ık-||-ik-” şeklinde gösterdikleri ekin “-ı ve -k” olarak iki ögeli olduğunu ve hareketin tekrarını ve devamlılığını gösterdiğini ifade etmişlerdir.

+IA-

alemla-, altunla-, arıtle-, arşınla-, bağla-, başmakla-, bedizle-, belle-, bertüle-, bezekle-, bogla-, burtala-, cebele-, çadırla-, çarukla-, çekrekle-, çıglamak, çigille-, çogla-, dışla-, edle-, endazele-, erikle-, esrile-, etekle-, etükle-, giyecekle-, gökçekle-, hilatle-, içle-, ıyla-, içmekle-, içtonla-, içükle-, işle-, izarla-, kadışla-, karışla-, karıla-, karlukla-, katunla-, kedigle-, kefenle-, kençekle-, kıdıgla-, kıfçakla-, kıftula-, koykala-, köñlekle-,

¹⁹³ Tekin (2002), “Mana ortaklığı dolayısıyla bu ek çoğu zaman birbiri ile karıştırılmaktadır; öte yandan bodı- yanında bodu-, boşu- ‘kurtarmak, affetmek’ yanında oşa- vardır.” bilgisini de vermiştir (s.81-82).

kulaçla-, kurla-, künçükle-, mançukla-, nakışla-, oguzla-, oltañla-, ölçüle-, saçula-, sagra-, sakaldurukla-, saraguçla-, sarla-, sarmala-, saykalla-, sepile-, sökmenle-, şulalla-, tabakla-, tawgaçla-, tayukla-, tokula-, tonlan-, tügmele-, ugrakla-, yagmala-, yalañaçla-, yalıñla-, yamala-, yarıkla-, yaşmakla-, yişimle-, yuñla-.

Gabain (2007), ekin sınırsız şekilde kullanılma imkânı olduğunu belirtir. Erdal (1991), çok yaygın kullanılan ve yabancı isimlere serbestçe getirilebilen bir ek olduğunu belirtir. Korkmaz (2007) ve Ergin (1997) canlı bir ek olarak niteledikleri ekin işlek olduğunu da ifade ederler. Taş (2015), geçişli ve geçişsiz eylemler türetir dediği ekle ilgili “bağla-, başla-, işle- ...” örneklerini verir.

+rA-

opra-.

Tekin (2002), ekin sadece tek örneği olduğunu ifade eder: kekreş- ‘kızmak’. Eraslan (2012) ve Korkmaz (2007) da ekin seyrek kullanıldığını belirtirler. Eckmann (1988), ekin geçişsiz fiiller yaptığını ifade eder. Hacıeminoğlu (2008), “-ra- / -re- / -rı- / -ri-” şekillerini gösterdiği ekin asıl anlamı üzerinde taşıdığını belirterek ek kaldırıldığında isim tabanının tek başına hiçbir şey ifade etmediğini söyler. Gülsevin (1997), “+ra-” şeklinde gösterdiği ekin (Eski Oğuz Türkçesi döneminde y.n.) tek örnekte “çıñra-” görüldüğünü ifade eder. Serebrenikov ve Gadjieva (2011), ekin “-r ve -a” eklerinin birleşimi olduğu görüşündedirler.

+sI-

yaksı-.

Şinasi Tekin (2002), “+si-” şekliyle ele aldığı ekin fonksiyonunu “öyle saymak, gibi olmak” olarak izah eder ve “erksin- (kendisini güçlü saymak; tahakküm etmek) ve begsi-g (bey gibi)” örneklerini verir. Eraslan (2012) eki seyrek kullanılan bir ek olarak niteler. Hacıeminoğlu (2008), ekin işlek olmadığını, temayül ya da yaklaşma bildirdiğini ifade eder. Korkmaz (2007), “+sA-” ve “+sI-” eklerinin görevdeş sayılabileceğini belirtir. Taş (2015), benzerlik bildirdiğini ifade eder. Serebrenikov ve Gadjieva (2011), ekin “-sa||-se” ekinin ses değişmesine uğramış biçimi olduğunu ve bir şeyi hissetmek, herhangi bir duyguyu yaşamak anlamı verdiğini ifade eder.

3.1.3. Hareketten Hareket Yapan Ekler

-A-

başa-, düze-, kapa-, köşe-, pusa-, tara-, tike-, yapa-, yaşa-, yeve-.

Eraslan (2012), eki “-A-, -I-, -U-” şekilleriyle değerlendirerek Uygur döneminde çok kullanılmadığını; ancak Oğuz grubu da dahil olmak üzere bazı lehçelerde canlılığını koruduğunu ifade eder. Hacıeminoğlu (2008), ekin taban anlamı kuvvetlendirerek pekiştirdiğini ifade eder. Ergin (1997), ekin işlek olmayan fiilden fiil yapım eki olduğu bilgisini verir. Korkmaz (2007), ekin, kökle kaynaşmış durumda olduğunu ve pekiştirme görevinde kullanılan ölü bir ek olduğunu ifade eder. Ercilasun (2000), ekin süreklilik fonksiyonu taşıdığını ifade eder.

-Ç

aç-

Taş (2015b), “işteşlik ekinin daha eski bir biçimi” olarak nitelediği ekle ilgili yapıç-, yapçın-, tutaç- vb. örnekleri verir. Argunşah vd. (2010), sürç- örneği ile pekiştirme eki olduğunu ifade ederler.

-d-

kad-, ked-, sıd-, kod-, yad-.

Gabain (2007), canlı olmayan bir ek olarak niteler ve muhtemelen de kuvvetlendirme bildirir der. Erdal (1991), “bedenin ve zihnin bazı durum ve faaliyetlerini ifade eden şekiller bu nadir kullanılan ekle oluşmuş gibi görünmektedir” bilgisini verir (s.642). Hacıeminoğlu (2008) “ke-d- (giymek)” örneğini de verdiği ekle ilgili pekiştirme eki olan -d-’nin daha sonra -d- ve -y- olarak geliştiğini, bu şekillerle genişlemiş fiillerin de genellikle aslî şekillerin yerini aldığını belirtir. Taş (2015) da ekin pekiştirme çatıları türettiğini belirterek “ıd-, ğod-, küd-...” örneklerini verir. Ercilasun (2000), “ğo-d-, to-d-” örneklerini vererek ekin pekiştirme fonksiyonu taşıdığını ifade eder.

-I- / -U-

büri-, çiti-, köşi-, kırkı-, yaşı-, bürü-, yaşu-.

Ergin (1997), ekin “-ı-, -i-, -u-, -ü-” şekillerini göstererek işlek olmayan bir yapma eki olduğu bilgisini verir. Korkmaz (2007), eki “-I/-U-” şeklinde göstererek ekin pekiştirme görevinde kullanılan, ölü ve eklendiği kökle kaynaşmış bir ek olduğu bilgisini verir. Ercilasun (2000), “sürü-, kazı-” örnekleriyle ekin süreklilik fonksiyonu taşıdığını belirtir. Taş (2015), “eşü- (örtmek)” örneğiyle ekin geçişli eylem türettiğini ifade eder.

-GA-

arga-, bürge-, tolga-, türge-.

Taş (2015), “pekiştirme eki, gerçekte ettirgenlik çatısı eki” olarak nitelediği ekle ilgili “bulgaç, tatğan- ve yalga-” örneklerini verir. Serebrenikov ve Gadjieva, “-ka||-ke” şeklinde gösterdikleri eki “tekrarlı (çok kezli) hareket ekleri” başlığı altında inceler.

-K- / -(U)k-

boyuk-, bük-, dügül-, kırk-, tik-.

Gabain (2007) ekin “kuvvetlendirme” fonksiyonunu işaret eder. Eckmann (1988) “-k-, -ık-” şeklinde gösterdiği ekin “kuvvetlendirici” işlevde kullanıldığını ifade eder. Şinasi Tekin (2002), “-K-” şekliyle gösterdiği ekle ilgili “alk- (azalmak), ök- (düşünmek), könik (tamamiyle yanmak)” örneklerini verir. Ergin (1997) ekin “-k-, -k-” şekillerini işaret ederek işlek olmayan bir ek olduğunu belirtir. Taş (2015), ekin “-k-” şeklini vererek pekiştirme ve yoğunluk fonksiyonunda kullanıldığını ifade eder ve “yaka, sak-, alk- ...” örneklerini verir. Hacıeminoğlu (2008), ekin hem isimlere hem de fiillere gelerek aynı özellikte kelime türetmesinin dikkat çekici olduğunu ve bu açıdan ekin istisna oluşturduğunu belirtir.

-p-

yap-, serp-.

Ergin (1997) ve Korkmaz (2007) ekle ilgili “serp- ve kırp-” örneklerini gösterir. Ergin işlek olmadığını, Korkmaz ise pekiştirme görevinde kullanıldığını belirtir.

-sA-

kedürse-, yapsa-, yazsa-.

Eraslan (2012), “istek ve meyl” ifadesi veren bir ek olduğunu ifade eder. Eckmann (1988) da ekin “istek” işlevini işaret eder. Ergin (1997), ekin işlek olmadığı bilgisini verir. Hacıeminoğlu (2008) Karahanlı Türkçesinde çok kullanılan bir ek olduğu bilgisiyle isim ve fiillerden fiil türeten bir ek olarak nitelenen ekin sadece isimlerden fiil teşkil ettiği görüşünde olduğunu belirtir.

3.1.4. Hareketten Varlık Yapan Ekler

-A

coga, çevre, geçeymen, oya, tula, yaka.

Gabain (2007) ve Eraslan (2012) ekin eski olduğunu belirtir. Eraslan (2012), ayrıca, kalıplaşmış bir ek olarak isim yapma eki durumuna geldiğini de ifade eder. Şinasi Tekin (2002), “çift fonksiyonlu ekler” başlığı altında gösterdiği ekin zarf-fiil ve fiilden isim fonksiyonuna dikkat çekmiştir. Taş (2015), “eylem zarfı” dediği ekle ilgili “yaka” örneğini de verir. Banguoğlu (2004) Eski Türkçede çok canlı kullanılan ve hal zarf fiilleri yapan bir ek olarak değerlendirir ve “çevre, sapa, kala...” örneklerini verir. Korkmaz (2007) da eki “çok eski bir zarf-fiil eki” olarak niteler ve kalıplaşma yoluyla isimler yaptığını belirtir. Eckmann (1988), ekin çeşitli manalarda isim ve sıfatlar yaptığını belirtir. Ergin (1997), canlı olmayan bir ek olarak niteler ve “yapılan nesne ve yer” ifade ettiğini söyler.

-Ak

arak, aşak, ayak, biçek, çapak, bıçak, giyek, kaşak, kıvrak, kulak, oturak, saçak, tutak.

Gülsevin (1997), “-(A)k” şeklini işaret ederek “Eski Türkçedeki -Gak” ekinin, EAT.’deki şekilleriyle karışmıştır.” bilgisini verir (s.135). Korkmaz (2007), işlek olarak nitelediği eki “-Ak < -gAk” olarak gösterir. Hacıeminoğlu (2008), fiilden alet ismi yapmada kullanılan ekin aynı zamanda -an/-en sıfat-fiil eki anlamında kelimeler de teşkil ettiğini belirtir.

-Al

çoğal.

Korkmaz (2007), “-Al, -l” şeklini işaret ettiği ekin Moğolca ile ortak olan bir ek olduğu bilgisini verir ve “adıl ‘ayrı’, amıl ‘sakin, durgun’, amrıl ‘sakin, durgun’, ıdıl ‘yağma, talan, sefer, yolculuk’, inal ‘yüksek rütbeli memur’, kısıl ‘geçit, sel yatağı’, münkül ‘şaşkın, dalgın’, ötül ‘öksürük’, usal ‘gafil’, yıval ‘övgü’” örneklerini verir. Serebrenikov ve Gadjieva (2011) eki “geçmiş zaman sıfat-fiilleri” başlığı altında ve “-l(-al)” şekliyle değerlendirirler.

-Am

süyem.

Korkmaz (2007) işlek olmadığını ifade ettiği ekle ilgili örneklerin azlığı nedeniyle de görevinin tam olarak belirlenemediğini belirtir; “buram, görkem, tutam, kocam/koşam, yordam” örneklerini verir. Gülsevin (1997), Eski Oğuz Türkçesi dâhilinde, tek örnekte rastlandığını (tutam) ifade eder. Ergin (1997), “tutam” örneğini vererek ekin işlek olmadığını belirtir. Serebrenikov ve Gadjieva (2011), ekin “-am||-em” şeklini işaret ederek ekin kullanıldığı isimlere nadir rastlandığını belirtirler.

-An

çapan, diken, yalan.

Korkmaz (2007), “-(y)An” şekliyle gösterdiği ekin işlek bir sıfat fiil eki olduğunu ifade eder. Banguoğlu (2004), eki geniş kullanılışı olan, sıfat ve kılıcı adı olarak kullanılan ek olarak niteler. Serebrenikov ve Gadjieva (2011), eke oldukça nadir durumlarda rastlandığını ifade ederek “geçmiş zaman sıfat-fiilleri” başlığı altında da bahse konu ekin “-ın||-in” ekinin iç seste değişmiş türevi olduğu bilgisini verirler.

-Ar

çapar.

Ekle ilgili bilgi için *bkz.* → 3.3.1.

-CUk

bürüncük.

Erdal (1991), “-çUk, (-çUg), -gUç” şekliyle gösterdiği bahse konu ekin aslî şeklinin “-gUç” ve en yaygın fonksiyonunun da alet adları türetmek olduğunu ifade eder, ayrıca “-gU + (X)ç” eklerinin bir birleşimi olarak işaret ettiği ekin metatez yoluyla “-çUk”

şeklini aldığını belirterek “-gUç” şekline “arguç, bıçguç, yogurguç, saraguç” vb. kelimelerini örnek olarak gösterir.

-Ç

bezenç, argaç.

Eraslan (2012), ekin dönüşlü fiiller dışında nadir kullanıldığını belirtir. Ergin (1997), ekin fonksiyonunda aşırılık olduğunu, yaptığı isimlerin de yapanı, yapılanı veya hareket halini gösterdiğini ifade eder. Serebrenikov ve Gadjieva (2011), “-ç, -ıç||-iç” şeklini işaret ederek “Bu ekin yardımıyla soyut anlamlı bir dizi fiilden isimler türemiştir. (...) Bu ç ögesi önce imkân anlamını ifade etmiştir.” bilgisini verirler (s.103).

-DI / -DU

kaptı, sındı, sındu, üçürdüm.

Ekle ilgili bilgi için *bkz.* → 3.3.1.

-g / -(I)ğ / -(U)g

arkag, bag, bodag, bodug, dutug, ig, isig, itig, kadıg, kalag, karşag, kırgag, ölüg, örtüg, satıg, katıg, kızıg, sızıg, sıgzag, sırig, tikig, ulag, yağlık, yamag, yapıg, yevig, yivig, yörgeg.

Erdal (1991), bahse konu ekin fiilden isim ve sıfat türeten bir diğer şekil olan “-Ok~-Uk” tan her zaman kolaylıkla ayırt edilemediğini ve her iki ekin de aynı işlevde olduğu şeklinde bir görüş ortaya koyar. Eraslan (2012), ekin yaygın kullanıldığını, W. Bang’ın eki eski bir fiilden fiil yapım eki olarak belirlediğini ortaya koyar. Şinasi Tekin (2002), eki “çok kullanılan ekler” başlığı altında inceler ve “sevig (sevgi), kuruğ (kuru, boş), ayıg (söz, ifade)” örneklerini verir. Taş (2015), ekin eylemin sonucunu bildiren isimler türettiğini belirterek “bağ, bilig, boduğ, ürtüg...” örneklerini verir.

-GA

köşege, soyka, yupka.

Gabain (2007) ve Eraslan (2012), seyrek kullanılan bir ek olduğunu ifade ederler. Erdal (1991), işi yapanı ve nesneleri işaret eden isimler yaptığını “bilge, kışga, tamga vb. örnekleri ile belirterek ekin Türk dilinin eski dönemlerinden beri kullanıldığını belirtir.

Eckmann (1988), ekin işlevini belirtmeden “kıskaç, yumurtka” örneklerini verir. Ergin (1997), ekin eskiden beri görüldüğünü ve çok kullanıldığını; ancak daha sonra işlekliliğini kaybettiğini, hareketi yapanı, olanı veya yapılan nesneleri karşılayan isimler ortaya koyduğunu ifade eder. Taş (2015), fail isimleri, nesneler, soyut isimler yaptığını işaret ettiği ekin “yoriğa” örneğinde de bir at cinsini gösteren isim yaptığını belirterek “kölike, yinçe, kısğa ...” örneklerini de verir. Hacıeminoğlu (2008) ekin şeklini “-ga / -ge” olarak gösterir ve somut isimler yapan ve az kullanılan bir ek olduğunu ifade eder. Serebrenikov ve Gadjeva (2011) “-ka||-ğa” şekliyle değerlendirdikleri eki “geçmiş zaman sıfat-fiili” başlığı altında inceler.

-GAç

kölgeç.

Şinasi Tekin (2002), alet ismi yapar dediği ekle ilgili “açkaç (anahtar), kıskaç (kıskaç)” örneklerini verir. Gülsevin (1997), “yüzgeç” örneğini vererek “geçişsiz fiilden alet ismi” yaptığını belirtir. Ergin (1997), eskiden beri görüldüğünü; ancak işlek bir ek olmadığını ifade eder.

-GAk

ilkek, kudurgak, yetgek, yumkak.

Erdal (1991), araç ismi yapan “-gUk ve -gUç” eklerinin muhtemelen “-gU” dan gelişmiş olabileceği gibi; bahse konu ekin de çoğunlukla işi yapanı gösteren “-gA”dan gelişmiş bir ek olabileceğini ifade eder ve ekin fonksiyonunu “iş yapanı gösteren isimler ve araç isimleri” yapmak olarak iki şekilde belirler. Eraslan (2012), seyrek kullanılan bir ek olduğunu belirterek “arkaç, içkek, kızgak, orgak, yumgak” örneklerini verir. Taş (2015), ekin “fail, alet ve hayvan türlerini gösteren adlar” türettiğini ifade eder. Eckmann (1988), ekin düşkünlük ve meyil bildirdiğini ifade eder. Serebrenikov ve Gadjeva, “-kak||-kek” şekliyle gösterdikleri ekin “-kı ve -ak” eklerinin birleşmesi sonucu oluştuğunu belirtirler.

-GAn

örge.

Ekle ilgili bilgi için *bkz.* → 3.3.1.

-GI / -GU

askı, bıçkı, bıçku, bürgü, çevirgi, çırguy, eski, etingü, ıçlagu, kedgü, kergü, kesürgü, kigü, körgü, örtgü, sapguçı, satguçı, tikküçi, yagı, yapagı, yabagu, yagku, yamagu, yıguçı, yonguçı.

Ekle ilgili bilgi için *bkz.* → 3.3.1.

-GIç / -GUç

baskıç, bıçkuç, külküç, saraguç.

Gülsevin (1997), “-guç” şekliyle değerlendirdiği ekin alet ismi ve sıfat yaptığını belirler (s.134). Eckmann (1988), ekin alet isimleri yaptığını söyler. Ergin (1997), işlek olmayan bir ek olduğunu ve büyültme manası taşıdığını belirtir. Hacıeminoğlu (2008) ekin “-guç / -güç; -kuç / -küç” şeklini işaret eder. Serebrenikov ve Gadjeva (2011), “-kıcıç||-gıç, -kıcıç||-gıç” şeklinde gösterdikleri ekle ilgili “Hareketin vasıtasını, aletini, belli durumlarda bir şeyi başarma anlamını bildiren isimler yapar.” şeklinde izah ederek “Sondaki ç sesinin açıklaması belli bir zorluk taşır. O, isimlere hareketin vasıtası anlamını veren -aç ekinin analojisi ile oluşabilirdi: tok- ‘vurmak’ morfeminden tokaç ‘tokmak, tokaç’ (...)” bilgisini de vermişlerdir (s.104).

-GIn / -GUN

azgun, düzgün, keçkün, soygun.

Gabain (2007), “-ğın, -gin; -kın, -kin; -ğan vs.?” ifadesiyle ekin seyrek kullanıldığını belirtir. Erdal (1991), eki “-gXn” şekliyle gösterir. Eraslan (2012), ekle ilgili “kelkin (çok çabuk gelen), tezkin (mülteci), tirgin (kalabalık, topluluk)” örneklerini verir. Gülsevin (1997), “-Gun” şeklini işaret ederek geçişli ve geçişsiz fiillere gelebilen bu ekin edilgen çatılı fiillerde “-mİş” anlamı veren kelimeler ortaya koyduğunu ve Eski Oğuz Türkçesinde işlek olduğunu belirtir. Eckmann (1988), “-ğın / -kun / -gün / -kün” şekillerini gösterdiği ekin meslek ve faaliyet bildirdiğini söyler. Ergin (1997), ekin esas olarak tek heceli fiillere getirildiğini ifade eder. Hacıeminoğlu (2008) da ekin “mİş” anlamı veren bir ek olduğunu belirtir. Serebrenikov ve Gadjeva (2011), “-kın||-kin, -

ğın||-gin” şekliyle gösterdikleri ekin genetik bakımdan -kan ekine akraba olduğunu belirtmişlerdir.

-GUK

ilgük, kazguk.

Eraslan (2012), eki seyrek kullanılan bir ek olarak niteler ve “asğuk (bayrak, sancak), kazguk (kazık), tırguk (direk)” örneklerini verir. Taş (2015), “yılık” örneğini vererek “yılık < *yilgük < il- (bağlamak, iliştmek)” örneğiyle ekin gelişimini de gösterir (s.140).

-I / -U

çeki, çıkırı, çırpıcı, arı, karı, kırkı, sepi, yaraşı; dürü, ölçü, ulatu, saçü, örtü, karu.

Korkmaz (2007), “-I/-U (< -(I)g/-(U)g” şekliyle gösterdiği ekin verimli ve işlek bir ek olduğunu ifade eder.

-IcI

agardıcı, çırpıcı, dikici, yuyıcı, arıtlayıcı, dokıyıcı, eyleyici, çıkarıcı, atıcı, çalıcı.

Ekle ilgili bilgi için bkz. → 3.3.1.

-Inç

terinçek, yapınçak, yapınçı.

Gülsevin (1997), ekin Eski Türkçede kullanılan -(I)nç ekinin devamı olduğunu belirterek sıfat ve isim yaptığını ifade eder.

-k / -Ik // -Uk

agruk, alık, oprak, başak, bezek, boyak, bürük, çıplak, donak, eşük, ırgak, yaka, ik, kevşek, kübik, olduk, ökçe, seyrek, tok, tolak, türgek, uşak, yüksük, yaksın-, yörgek, yalındak, kurşak, yargak, yapak; yalık, çıkırık, egirik, geyik, içik, irik, tilik; açuk, yaşuk, yabuk, içük, kedük, örtük, saruk, sürük, tañuk, tizildürük, tolkuk, uçuk, uguk, uyuk, uruk, ütük, yapuk, çapuk, körük, tevrük, tutuk, yüdrük.

Ekle ilgili bilgi için bkz. → 3.3.1.

-m / -(I)m / -(U)m

üm, tom, üstem, büklim, sıdrım, sarım, işim, kedim, kerim, bükim, yayım, örüm, süyüm, tokum, tomrum.

Gabain (2007), “-o m” şekliyle “talım (yağma), kadim (giyim), tuğum (yeniden doğuş), istām (istek arzu)” örneklerini verir. Şinasi Tekin (2002), “kedim (elbise), toğum (doğum), ölüm yir (ölüm yeri) örnekleriyle ekin işin neticesini bildirdiğini ifade eder. Eraslan (2012), işlek bir ek olduğunu belirttiği ekle ilgili “istem, kedim, ölüm, talım, toğum” örneklerini verir. Taş (2015), ekle ilgili “içim, örüm, üstem, örlem, titim ...” örneklerini verir. Hacıeminoğlu (2008), “-m” şekliyle gösterdiği ekin oldukça işlek olduğunu ve genellikle soyut kavram isimleri yaptığını ifade eder. Erdal (1991), -(X)m şekliyle değerlendirdiği ekin basit ve bazen de türemiş kelimelere getirildiğini ifade eder. Tek heceli kelimeye getirilen şekil ile ilgili sadece “yem” örneğini verir. (s.290). Serebrenikov ve Gadjeva (2011), eki “-m, -ım||-im, -um||-üm” şekliyle göstererek fiilden türeyen sıfatlar başlığı altında değerlendirmiş ve “geyim, bölüm, biçim...” örneklerini vermişlerdir.

-mA

belleme, bürme, bürüme, çizme, çalma, çatma, çekme, delme, dolaşma, tügme, geyme, ilme, kapama, kırmaçı, kurma, kuturma, örme, örtme, salma, sarma, serpitme, sırma, tikme, tizme, tolama, tomaga, tuma, türme, uyma, yalma, yama.

Şinasi Tekin (2002), ekin sıfat olarak kullanıldığı bilgisini verir. Eraslan (2012), seyrek kullanılan ve soyut, somut isimler teşkil eden bir ek olduğu bilgisiyle “barma (varma), belgürtme (belirtme, görülen), kabarma ve kesme” örneklerini gösterir. Hacıeminoğlu (2008), ekin az kullanıldığını, -mak / -mek ekinin hafifletilmiş olarak kabul edilen ekin fiillerin ismini yaptığını ve sıfat-fiil anlamında da kullanıldığını belirtir. Taş (2015), ekle ilgili “Geçişli eylemlerin nesnesine işaret eden isimler türetir.” dediği ekin “tegme” kelimesinde ise geçişsiz eylemden sıfat türettiği bilgisini vermiştir. Serebrenikov ve Gadjeva (2011) eki “-ma||-me” şekliyle göstermiş, fiilden türeyen sıfatlar başlığı altında değerlendirmiş ve “yarma, bülme (bölme, oda), kesme...” örneklerini vermişlerdir.

-mAç

dilmeç, durmaç, egirtmeç, kıymaç, kolturmaç, soymaç, yırtmaç.

Korkmaz (2007), “-AmAç /-mAç” şekliyle değerlendirdiği ekin ölü olduğunu belirtir ve “dönemeç, sekemeç, soymaç, yırtmaç” örneklerini verir. Ergin (1997) de işlek olmayan bir ek olarak niteler ve “yırtmaç, çığırtmaç” örneklerini de verir.

-mAk

artmak, başmak, bezemek, bezenmek, bogmak, boyamak, çakmak, dokımak, düzinmek, geymek, içmek, ilmek, örmek, kiymek, örtünmek, örtmek, sapmak, sarmak, sümek, tıkmek, ulaldurmak, urınmak, yalmak, yaşmak.

Gabain (2007), ekin soyut ve somut isimler yaptığını ifade eder. Gülsevin (1997), “Mastarlar” başlığı altında yer verdiği eki “en işlek mastar eki” şeklinde niteler. Hatiboğlu (1981), ekin bazı sözcüklerde kalıplaşmış olarak kullanıldığını ifade eder. Taş (2015), hem eylem hem kalıcı adlar türeten bir ek olduğunu belirterek “bezenmek, yaraşmak, türmek...” örneklerini verir.

-mAn

kirmen, sokman, sökmen, tegirmen, tuman.

Gülsevin (1997), ekin işlek olmadığı bilgisiyle “degirmen” örneğini verir. Ergin (1997), işlek değildir, şeklinde nitelediği ekin isimden isim ve fiilden isim teşkilinde kullanılabileceği bilgisini verir. Taş (2015), “tuman (duman)” ve “ürtmen (çatı)” örneklerini vererek ekin fail ismi türettiğini ifade eder (s.162). Hacıeminoğlu (2008), “değişik anlamda isimler yapar” olarak fonksiyonunu belirttiği ekin çok örneğinin olduğunu da söyler. Şahin (2015), ekin özellikle yer, kişi ve kök isimleri gibi özel isimlerde sıkça kullanıldığını belirtir.

-mUr

yağmurluk.

Erdal (1991), ekin hem geçişli hem de geçişsiz fiillere getirilebildiğini ifade eder ve “yagmur, yumur, kömür ve tamır” örneklerini verir. (s.85). Eraslan (2012), ekin seyrek kullanıldığını belirterek “almır (hırs, tamah), kömür (kömür), yağmur (yağmur)” örneklerini gösterir. Gülsevin (1997), “yağmur” örneğiyle ekin geçişsiz fiillere getirildiğini ifade eder. Taş (2015), ekle ilgili “yağmur”, “kömür (*köğ- ‘yanmak’)” ve “tamur (damar, nabız)” örneklerini verir. Eckmann (1988), ekin “yalnızca yamğur (<

yağmur)” kelimesinde yer aldığını belirtir. Ergin (1997) de “yağmur” örneğiyle ekin işlek olmadığını ifade eder.

-n / -(İ)n / -(U)n

ton, bezen, kişen, kün, man, tawran, yan, yörge; biçin, egin, kıyın, yalın; urun, yogun, yurun.

Gabain (2007), “-°n” olarak gösterdiği ekin seyrek olduğunu, yer yer de sıfat yaptığını belirtir. Erdal (1991), “-(X)n” şekli ile değerlendirdiği ekin geçişli ve geçişsiz fiillerde kullanılarak nesne ve özne isimleri yaptığını belirtir. Şinasi Tekin (2002), “-°n” şekliyle gösterdiği ekin fiilin neticesini gösterdiğini ifade ederek “tütün, tirin, tolun ay” örneklerini verir. Eraslan (2012), ekin seyrek kullanıldığını belirtir. Gülsevin (1997), geçişsiz ve geçişli fiillerden isim türettiğini ifade eder. Banguoğlu (2004), ekin eski ve verimli bir ek olduğunu söyler. Taş (2015), eylemin sonucunu bildiren adlar türetir, şeklinde nitelediği ekle ilgili “kalın (*kalı- yükselmek, kalkmak), tügen (dügüm), san...” örneklerini verir. Ercilasun (2000), “akın, ekin, tügen” örnekleriyle ekin fiilin adını göstererek fiili belirttiğini ifade eder.

-ŋ / (İ)ŋ / -(U)ŋ

uldaŋ, etiŋ, yalıŋ, çapuŋ, tuluŋ.

Eraslan (2012), yaygın kullanışlı olarak nitelediği ekle ilgili “iriŋ” ve “yalıŋ” örneklerini verir.

-p

ip, top, yap.

Şinasi Tekin (2002), “çift fonksiyonlu ekler” başlığı altında gösterdiği ekin zarf-fiil ve fiilden isim fonksiyonuna dikkat çekerek “küp (bütün), tolp (hepsi)” örneklerini verir.

-r

dokırçı, kur, turmaç.

Taş (2015), ekin “fiilden isim” ve “eylem sıfatı eki” fonksiyonunu işaret eder. Banguoğlu (2004), “kömür ve kısır” kelimelerini örnek göstererek ekin sıfat fiil ekinden ayrı olarak türlü anlamda adlar ve sıfatlar yapan bir ek olduğu ifade eder.

-sIk / -sUk

ilersik, ilersük.

Tekin (2002), “-s°K” şekliyle gösterdiği ekle ilgili hem isim olarak hem de gereklilik bildiren sıfat olarak kullanıldığını ifade eder. Eraslan (2012), “Aslında gelecek zaman ve gereklilik isim-fiil eki olup bazı teşkillerde kalıplaşarak çoğu zaman sıfat teşkil eder.” bilgisini verir (s.118). Korkmaz (2007), eki “-sI/-sU <-sIk (-g)/-sUk(-g)” şeklinde gösterir, sıfat ve isim türettiğini ifade eder.

-ş / -(I)ş / -(U)ş

iş, tuş, yaş; bezeyiş, bıçış, giyiş, kadış, karış, teşriş, kurşak, uşak.

Gabain (2007), “-°ş” şekliyle “uruş (savaş), küsüş (arzu, istek), busuş (keder), yaraş (selamet), sığış (sıkıntı)” örneklerini verir. Erdal (1991), ekin Eski Türkçe döneminden günümüze kadar oldukça yaygın olarak kullanıldığını ifade eder. Eraslan (2012), “biriş (verme), busuş (keder), küsüş (istek), sığış (sıkıntı), uruş (savaş), yaraş (selamet)” örneklerini verir. Gülsevin (1997), “-Iş” şeklini işaret ettiği ekin aslında mastar eki olduğunu, bazı örneklerde kalıcı isimler yaptığını belirtir.

-t / (I)t / -(U)t

pusat, üst; çapıt, keyit; çaput, katut, kedüt.

Gabain (2007) “-°t” şekliyle “sığıtçı (ağlayıcı, yasçı), adırt (fark, ayırma), boşgut (öğüt), urunt (kavga), art (geçit)” örneklerini verir. Erdal (1991), “eylem isimleri, nesne ve özneyi işaret eden isimler” dışında birkaç yer ve araç ismi yaptığını da belirtir. Eraslan (2012), eki “-t, -ut, -üt” şekliyle işaret ederek soyut isimler türettiğini belirtir. Şinasi Tekin (2002), fiilin sonucunu bildirir, dediği ekle ilgili adırt ‘fark’, boşgut ‘talim’, urunt ‘kavga’ örneklerini verir. Gülsevin (1997) “-T” şeklini işaret ettiği ekin geçişli fiillere gelerek isim yaptığını belirtir. Ergin (1997), ekin eskiden daha çok örnekleri olduğunu, bugün ise işlek olmadığını ifade eder. Taş (2015) “kurut (peynir), kedüt, köçüt...” örneklerini gösterir.

-tAçI

yaptaç.

Gabain (2007), “gelecek zaman eki” olarak değerlendirdiği ve “-taçı, -täçi, -daçı, -däçi” şekliyle gösterdiği ekin bütün fonksiyonlarının isim-fil olduğunu ifade eder. Aynı araştırmacı, eki aynı şekillerini işaret ederek “Bir işi yapanı bildirir; sık kullanılır.” bilgisiyle “katıglandaçı (ceht edici) ve kältäçi (gelecek, gelici, gelen) örneklerini verir.

-z / -(I)z

köz, üst (üzt); sığza-.

Erdal (1991), ekin hem geçişli hem de geçişsiz fiillerde kullanıldığını, nesne ve özne isimleri türettiğini ifade eder. Eraslan (2012), “boğuz, semiz, söz, tepiz, uz” örnekleriyle ekin canlı olmadığını, fail ismi ifadesiyle hareketin neticesini bildiren isimler teşkil ettiğini ifade eder. Eckmann (1988), ekin işlevine değinmeden “boğuz (boğaz), tüküz (tam, bütün)” örneklerini verir. Banguoğlu (2004), eki canlılığını erkenden kaybetmiş bir ek olarak niteler ve az sayıda sıfat türettiğini belirtir. Bu ekle türemiş kelimelere de “çözümleri oldukça şüphelidir” bilgisiyle “tıkız, titiz, ucuz, kuduz vb.” örneklerini verir.

3.2. Çatı Ekleri

3.2.1. Ettirgenlik

-Ar-

çıkâr-, iler-, keter-.

Gabain (2007), Şınası Tekin (2002), Taş (2015), Hatiboğlu (1981), Eckmann (1988), Ergin (1997), Banguoğlu (2004), Korkmaz (2007) ve Hacıeminoğlu (2008) ekin ettirgenlik belirttiği konusunda hemfikirdirler.

-Dİr- / -DÜr-

kestirmek, geydir-; boyandur-, büktür-, diktir-, eztür-, ittür-, kıytur-, koltur-, kaptur-, saptur-, şeştür-, soydur-, tiltür-, tizildür-, kestür-, ulaldur-, ulandur-, yapıştur-, yaraşdur-.

Taş (2015), ekin ettirgen çatılar türettiğini belirterek “aşundur-, bildür-, yaraştur- ...” örneklerini verir. İlhan (2009), bahse konu eki “bir kelimeyle bir ekten oluşan” eklerden biri olarak niteler.

-gUr-

kedgür-.

Gabain (2007) eki “yaptırma eki” olarak belirler. Şinasi Tekin (2002), faktitif yapan ekler başlığı altında değerlendirdiği ekle ilgili “ < *-k-ür-” şeklini gösterir. Eraslan (2012), ekin ettirgenlik işlevinde olduğunu belirtir. Hacıeminoğlu (2008), “-gır- / -gır-; -gur-, -gür-” şeklinde gösterir. Taş (2015), ekin ettirgen çatılar türettiği bilgisini verir.

-r- / -(I)r- / -(U)r- / -Ur-

bür-, ar-, kör-, kur-, sür-, gir-; sıdır-, çıkır-, egir-, geyir-, kıvrır-, kiyir-, teşir-, yaşır-, yığır-; bütür-, çeşür-, geyür-, kesür-, yapur-, yaşur-.

Taş (2015), “-Ur-” şeklinde gösterdiği ekin ettirgen çatı eki fonksiyonunda olduğunu ifade eder ve “açur-, keğür-, tegür-...” örneklerini gösterir. Yine Taş (2015), “-r-” şeklinde gösterdiği bir başka ekin “orta çatı” eki olduğu bilgisini vererek “kir-, ör-, üster- ...” örneklerini de verir.

-t- / -(I)t-

aşut-, at-, sat-, bağlat-, bedizet-, agart-, çermet-, çıglat-, çoğlat-, çulgat-, tokıt-, tonalt-, tonat-, dut-, egirt-, eylet-, kadıt-, kalat-, karılat-, karşat-, kırt-, köşit-, kurşat-, kübit-, oprat-, tart-, sarmat-, sarut-, sedret-, sepilet-, sırt-, tawrat-, tefçit-, tokıt-, ulat-, yarat-, yaşrut-, yat-, yevet-, yırt-, çapıt-, ezit-, kıdıt-, sarıt-, serpit-.

Taş (2015), “bedüt-, tokıt-, yırt-, köşit-, ulat-...” örnekleri ile ekin ettirgen çatı ortaya koyduğunu söyler. Hacıeminoğlu (2008), bahse konu ekin Eski Türkçe döneminden itibaren yaygın olarak kullanıldığını belirtir.

-z- / -(U)z-

kez-, kedüz-, üz-.

Gabain (2007), “-°z-” şeklinde gösterdiği ekin “bir nevi yaptırma eki” olduğunu ve çok sık görülmediğini ifade eder. Şinasi Tekin (2002) ekin “-°z-” şeklini işaret ederek eki faktitif yapan eklerden biri olarak nitelendirir. Eraslan (2012), ekle ilgili “emiz-, tutuz-, tütüz-, utuz-” örneklerini verir. Eckmann (1988), ekin ettirgenlik işlevinde olduğunu belirtir. Hacıeminoğlu (2008), ekle ilgili “bulduz-, emüz-, körküz-, küdez-, tamuz-, tapuz-” örneklerini verir.

3.2.2. Dönüşlülük

-n- / -(I)n- / -(U)n-

abın-, aşun-, bağlan-, ban-, başmaklan-, bedizen-, bertülen-, bezeklen-, bezen-, boglan-, boyan-, burtalan-, bürgen-, bürin-, çadırlan-, çaruklan-, çekreklen-, çıglan-, çigillen-, çoğlan-, çulgan-, dokun-, dolan-, tonan-, düzen-, edlen-, eteklen-, etüklen-, giyeceklen-, gökçeklen-, içmeklen-, iç tonlan-, izarlan-, karluklan-, kençeklen-, kızıglan-, kışaklan-, könen-, köneklen-, kurşan-, küçüklen-, mançuklan-, oguzlan-, sakalduruklan-, saraguçlan-, saran-, sarmalan-, saykallan-, sepilen-, sın-, sırın-, sökmenlen-, tabaklan-, taran-, tawgaçlan-, tayuklan-, tokın-, tonlan-, yaraklan-, ulan-, yağmalan-, yaksın-, yalanaçlan-, yaman-, yarıklan-, yasan-, yaşan-, yaşmaklan-, yişimlen-, yörgen-; açın-, biçin-, çapımedin-, egrin-, düzin-, geyin-, geyürin-, urın-, ilin-, kedin-, örtin-, salın-, sapın-, sarın-, soyın-, takın-, tanın-, tilin-, yabın-, yalın-, yapın-, yaratın-, yaşın-, yayın-, yazın-; düzün-, örtün-, sökün-, urun-, yapun-.

Şinasi Tekin (2002), “-n-” şekliyle ele aldığı eki dönüşlülük ve edilgenlik bildiren eklerden biri olarak niteler. Eckmann (1988), ekin dönüşlülük ya da meçhullük bildirdiğini ifade eder. Taş (2015), “eşün-, açın-, bağlan-, bürün-...” örnekleri ile ekin dönüşlü, edilgen, dönüşlü-edilgen ve etken eylemler türettiğini ifade eder. Hacıeminoğlu (2008), dönüşlü ve edilgen fiiller yapan -n- ekinin çeşitli anlamda fiiller de teşkil ettiğini söyleyerek bahse konu ekin fonksiyonlarını dönüşlü, pasif, oluş bildiren ve anlamı kuvvetlenmiş fiiller olarak dörde ayırır. Serebrenikov ve Gadjeva (2011), “-n” şeklinde gösterdikleri ekin “Asli anlamı tekrarlı hareketi ifade etmektir.” bilgisini verirler (s.205). Aynı isimler “-ın||-in” şekli için de “Türk yazı dillerinde -ın||-in eki birkaç fiilde korunmuş hareketin çok kezliliğini bildirir: Az. gez- > gezin- ‘gezinmek’.” izahını yaparlar (Serebrenikov ve Gadjeva, 2011, s.205).

3.2.3. İşteşlik

-ş- / -(I)ş- / -(U)ş-

yaş-, baş-, bezeş-, çulgaş-, dolaş-, iş-, kadiş-, köş-, kübüş-, opraş-, sarmaş-, sedreş-, sıriş-, tograş-, yamaş-, yaraş-; egriş-, kaş-, kızış-, sarış-, talkış-, tıtiş-, tikiş-, tiliş-, yapış-, yediş-; kedrüş-, örtüş-, örüş-, soruş-, söküş-, otuş-.

Şinasi Tekin (2002) “-ş” şekliyle gösterdiği ekin ortaklık ifade ettiğini belirterek “fiilin gösterdiği işi yapanlardan yalnız biri faal olur” bilgisini de verir. Taş (2015) ekin “-ş-” şeklini göstererek “ıştaş çatı, geçişli, geçişsiz, dönüşlü, ıştaş-dönüşlü ve oluş” bildiren

eylemler ortaya koyduğunu belirtir; “biliş-, adış-, bulğış-, yapuş-, yaraş- ...” örneklerini verir. Serebrenikov ve Gadjeva (2011), eki “-ş” şekliyle ele alarak ekin tekrarlı hareket fonksiyonunda kullanıldığını ve bu fonksiyonunun Türk yazı dillerinde oldukça az olduğunu ifade eder.

3.2.4. Edilgenlik

-I- / -(I)I- / -(U)I-

aşul-, tol-, bezel-, bodul-, boyal-, il-, kıl-, kadıl-, köl-, kutal-, kübül-, münel-, öl-, şoyul-, togral-, tokıl-, tonal-, tul-, ulal-, yal-, yamal-; bükül-, bükdürül-, çuçul-, tügül-, düzül-, geydürül-, kedrül-, örtül-, örül-, soyul-, sökül-, suçul-, urul-, urunul-, yaprul-; açıl-, bezenil-, biçil-, bizetil-, çeşil-, çizil-, çulgatıl-, dikil-, düzil-, egril-, ezil-, geyil-, geyürinil-, örtül-, sapıl-, seşil-, şişil-, tıtıl-, tizil-, urul-, yapıl-, yaratıl-, yeşil-, yıgrıl-.

Şinasi Tekin (2002), eki “dönüşlülük ve edilgenlik” bildiren ekler başlığı altında inceler ve ekin “N-” ağzında “-al-” olarak kullanıldığını ifade eder. Eckmann (1988) “-I-, -ıl- / -il- / -ul- / -ül-” şekillerini gösterdiği ekin pasiflik ya da meçhullük bildirdiğini ifade eder. Ergin (1997), Türkçede eskiden beri kullanılan bir ek olarak nitelediği ekin pasiflik ve meçhullük ifade eden fiiller yaptığını belirtir. Taş (2015), ekin “edilgen, dönüşlü, edilgen-dönüşlü ve etken eylemler” türettiğini belirterek “kıl-, açıl-, çewril-, suçul-, tikel-, tügül- (dügümlen-)...” örneklerini işaret eder. Hacıeminoğlu (2008), ekin hem edilgen hem de dönüşlü fiiller teşkil ettiğini ifade ederek “bezel-, yamal-, katıl- ...” örneklerini verir.

3.3. Fiilimsiler

3.3.1. Sıfat-Fiiller

-AcAk

don koyacak (dolap), suf tarayacak diken, bürüncek, giyecek.

Hatiboğlu (1981), ekin isim olarak kullanılan kelimeler kurduğunu da ifade eder. Gülsevin (1997) ve Korkmaz (2007), gelecek zaman işlek sıfat-fiil eki olarak nitelendirirler. İlhan (2009), bahse konu ekin Türkçenin ilk dönemlerinde görülmediğini ve ekin “-a+ça+ök” yapısıyla meydana gelmiş olabileceğini ifade eder.

-Ar

hatunlar keyer çadır, künde keyer ton.

Gabain (2007) ekle ilgili “ünlü artı -r” ifadesiyle, ekin genellikle sıfat yaptığını, geniş zaman da bildirdiğini belirtir. Şinasi Tekin (2002), “-Ar, -Ur (-yUr), -İr, -r” şekilleriyle gösterdiği ekle ilgili ekin dört şekli olduğunu ve aynı fiile iki ayrı şekilde gelebileceğini ifade eder. Serebrenikov ve Gadjeva (2011) eki “-ar||-er, -ır||-ir” şekliyle değerlendirirler.

-AsI / -AsU

keyesi, giyesü.

Gülsevin (1997), “-(y)AsI” şeklinde gösterdiği eki “ikinci derecede işlek sıfat-fiil eki” olarak değerlendirir. Korkmaz (2007), “eki -AsI < -gA+sIg” şekliyle değerlendirir. Banguoğlu (2004), ekin -e sıfat fiili ile -si iyelik ekinin birleşimi olabileceğini ifade eder. Serebrenikov ve Gadjeva (2011), “-ası||-esi” şekliyle değerlendikleri ekle ilgili “Ön Türkçede -ası||-esi ekli fiilden türemiş sıfat vardır. Bunun esas özelliği hep gelecekte düşünülen hareketi ifade etmekten ibarettir.” bilgisini verirler (s.194)

-DI / -DU

kedindi ton, göte küsdi (elbise).

Erdal (1991), fiilin sonucunda ortaya çıkan nesneyi, geçişli ya da geçişsiz fiillerin öznesini gösteren isimler yaptığını ifade ederek “edgü, umdu, tamtu” vb. örnekleri gösterir. Eraslan (2012), “ögdü (övgü), üdründü (ayrılma), yirinti (kızma, azarlama)” örneklerini verir. Ergin (1997), ekin eskiden beri işlek olarak kullanıldığını, yapan, olan veya yapılan nesneleri karşıladığını ifade eder. Banguoğlu (2004), ekin yüklem olarak kullanılışından ortaya çıkan kelimelerin varlığını işaret ederek “bastı, türedi, buyurdu ...” örneklerini gösterir. Gülsevin (1997), “-dU” şekliyle gösterdiği ekin “dögdü” örneğinde, geçişsiz fiile gelerek alet ismi yaptığını ifade etmiştir. Taş’ın (2015) ekle ilgili verdiği “umdu (dilek, istek, tamah) ve egdü (ucu kanca biçimindeki bıçak) örneklerinden yola çıkarak ekin soyut ve somut adlar türettiği bilgisine ulaşabiliriz.

-GAn

eriklegen teri, kesken yün, sarıngan nirse, tokulgan (bez), çulgangan (kişi).

Eraslan (2012) “özel ifadeli yapım ekleri” başlığı altında değerlendirdiği ekin bütün lehçe ve şivelerde kullanıldığını, Uygurcada yaygın olmadığını ifade eder. Taş (2015), ekin “karakter özelliğine ya da alışkanlığına işaret eden fail isimleri” türettiğini belirtir. Gülsevin (1997), ekin abartılı sıfatlar ve isimler türettiğini belirtir. Ergin (1997), tek hecelere getirilmeyen bir ek olarak niteler ve eskiden beri kullanıldığını, halen de işlek olduğunu belirtir. Serebrenikov ve Gadjeva (2011), eki “-қан||-ken” şekliyle göstererek işlevini de fiilden türeyen sıfat olarak ifade etmiş, “kapkan (kapan, tuzak), kurgan (kale), tūğan (öz, üvey olmayan) ... örneklerini vermişlerdir.

-GI / -GU

eski ton, bagalagu nirse, kedgü nirse, tawratgu yıp, talku tışığ, ulagu neñ.

Erdal (1991), “-gI” şekliyle gösterdiği ekle gelişmiş kelimelerin yeterince yaygın olduğunu ifade eder. Eraslan (2012), “-ğI/-gi, -kı/-ki” şekliyle değerlendirdiği ekin seyrek kullanıldığını ifade ederek “katğı, tergi, yankı” örneklerini verir. Şinasi Tekin (2002), “-GU” şeklini işaret ederek “bıçku (bıçkı, içkü (içki), kedgü (elbise)” örneklerini verir. Gülsevin (1997), ekin “-GU” şeklini göstererek isim yaptığını ve (Eski Oğuz Türkçesi dahilinde y.n.) ekin ünlüsünün yuvarlak olduğunu ifade eder. Hatiboğlu (1981), ekin eylem kök ya da gövdesinden ad kurduğunu ifade eder. Eckmann (1988), fiil ve alet ismi yaptığını belirtir. Serebrenikov ve Gadjeva, ekin “-kı||-ki, -ğı||-gi” şeklini işaret ederek eki “kiplik (modal) anlamlı eklerin yardımıyla oluşan isimler” başlığı altında izah etmişlerdir.

-ICI, -UCU

bükici, geyici, gözeyici

Korkmaz (2007), “-(y)IcI/-(y)UcU (<-gUçI < -Gu+çI” şeklini işaret eder. Gülsevin (1997) “-(y)I²cI²” şeklini gösterdiği ekin sıfat-fiil eki olarak değerlendirilemeyeceğini belirtir. Ergin (1997), işlek bir ek olduğu ve daha çok yapma ifade eden fiillere getirildiği, hareketle ilgili meslek sahipleri için kullanıldığını söyler.

-(I)K

kedik etük, kedig etük, örük, tikük

Erdal (1991), isim ve sıfat türeten ekin “-(O)k” şeklini işaret ederek son derece yaygın kullanıldığı bilgisini verir. Taş (2015) ekin “-k” şeklini ve “açuk, ağruk, ahsak, oprak...” örneklerini vererek eylemin sonucunu bildiren adlar ve nitelikler türettiğini ifade eder.

-mİş

çapınmış (yün), eylenmiş (deri), sınıdan çıkmış (elbise), tawratmış yıp, tokulmuş yinçü güher, tokulmuş (bez), tokunmuş (bez), saykallanmış (elbise).

Gülsevin (1997) “-mİ²ş” şekliyle gösterdiği eki “çok işlek bir sıfat-fiil ekidir” şeklinde niteler. Taş (2015), ekin “geçmiş zaman eylem sıfatı eki” olduğu bilgisiyle, kişi adları türettiğini de (küsemış, odgurmuş, ögdülmiş) örnekleriyle ifade eder. Serebrenikov ve Gadjeva (2011), eki “-mİş||-mİş < -bİş||-bİş” şekliyle değerlendirir.

-Ur

geyilür (elbise), geyür ton, kidür (elbise).

Taş (2015), ekin “fiilden isim” ve “eylem sıfatı eki” fonksiyonunu işaret eder. Banguoğlu (2004), “kömür ve kısır” kelimelerini örnek göstererek ekin sıfatfiil ekinden ayrı olarak türlü anlamda adlar ve sıfatlar yapan bir ek olduğu ifade eder. Bu kelimelerin de “zaman kavramı olmayan fiilden yapılmış eski kelimeler” olduğunu belirtir.

3.3.2. Zarf-fiiller

düzülüp koşul-.

4. BÖLÜM: GİYİM KUŞAM KELİMELERİNDE SES OLAYLARI

4.1. Ünlü İncelmesi

/a/ > /e/

band > bend

barkī > berek

cildband > cildbend

dalk > delk

darzī > derzi

dastār > destār

davāc > devāc

gazī > gezi

ḥaḳībe > hegībe

halīla > helīle

kabr > geber

kafş > kefş

kafşgar > kefişker

kamḥa > kemha

kanār > kenār

kāz > gez

palās > pelās

paşmīna > peşmīne

sabzpōş > sebzpūş

salmin > selmin

sarmūza > sermūze

şal > şel

tacvar > tacver

tars > ters

zardōz > zerdūz

zarrišta > zerrişte

zincāf > zencef

zirihgar > zırhger

#a > #e

ādime > edim

aksūn > eksūn

andāza > endāze

avzār > evzār

a# > e#

andāza > endāze

ārāsta > ārāste

baḥya > baḥye

cāmā > cāme

çārtāra > çārtāre

halīla > helīle

ḥārā > ḥāre

kālā > kāle

kisā > kīse

labāça > libace

mūza > mūze

niganda > nekende

pāra > pāre

pāšina > pāšine

pašmīna > pešmīne

pāyça > pāçe

perāsta > pīrāste

riştā > rişte

sarmūza > sermūze

sarmūza > sirmūze

zarrišta > zerrişte

/a/ > /è/

laçak > leçek

/a/ > /i/

hamyān > himyān

labāça > libāce

labāça > libāçe

sarmūza > sirmūze

#a > #i

abrişum > ibrişim

/ɯ/ > /e/

hıştek > heşteek

/ɯ/ > /i/

bıç- > biç-

bıṭāne > biṭāne

tıt- > tit-

ı# > i#

altayı > altayi

/o/ > /ö/

göl > göl

/u/ > /ü/

burd > bürd

burḳū‘ > bürḳā‘

burḳū‘ > bürḳū‘

cubbe > cübbe

cubbe > şübe

culāh > cülāh

curāb > cürāb

kūfiyye > küfiye

kulāh > külāh

kurtī > kürdegi

kurtī > kürte

zunnār > zünnār

u# > ü#

‘uryān > ‘üryān

VKaK > VKeK

bādām > badem

cāmadār > cāmedār

çādar > çāder

dāman > dāmen

ketān > keten

peçak > pīçek

pīrāhan > pīrāhen

zivar > zīver

VKKaK > VKKeK

bickam > beçkem

istabrak > istebrak

milḥafe > milhefe

VKKaK > VKØeK

kettān > keten

VKaKK > VKeKK

niganda > nekende

VKaKV > VKeKV

hiravī > herevī

VKKuK > VKKüK

tecemmul > tecemmül

VKuK > VKüK

çapuk > çapük

VKuK > VKiK

abrişum > ibrişim

gāzur > kazır

/a-a/ > /e-e/

afsar > efser

çanbar > çenber

kalāba > keleb

kamand > kement

kamar > kemer

lācavardī > lāceverdi

laçak > leçek

mazkap > nezkep

namad > nemed

namadpōš > nemedpūš

parand > perend

parda > perde

pīrāhan > pīrehen

rasan > resen

salman > selmen

sarban > serben

sarband > serbend

şabrav > şebrev

yaktahī > yekteyi

zarbaft > zerbeft

/a-ı/ > /e-i/

arış > eriş

barçın > berçin

yaşın- > yeşin-

/a-u/ > /e-ü/

gāzur > gezür

mākūk > mekük

/ı-a/ > /i-e/

bıçak > biçek

ıyla- > iyle-

ıylan- > iylen-

/ı-ı/ > /i-i/

bıçıl- > biçil-

bıçın- > biçin-

sıdıg > sıdıg

tıtış- > titiş-

/ı-u/ > /i-ü/

sııdu > sindü

/i-o/ > /i-e/

iç ton > işten

/o-a/ > /ö-e/

cogra- > cögre-

cobrak > cübrek

çobrak > çöpreg

çobrak > çöprek

çoga > çöge

çograk > çögrek

çoprak > çöprek

obrak > çöprek

/o-a/ > /i-e/

çobrak > çiprek

/o-a/ > /ü-e/

cobrak > cübrek

dolbānd > dülbend

sōzan > süzen

/o-u/ > /ö>ü/

çopur > çöpür

/o-u/ > /ü-ü/

çopur > çübür

/u-a/ > /ü-e/

kulāh > küleh

muhrā > mühre

/u-u/ > /i-i/

çumçum > cime

/u-u/ > /ü-ü/

çumçum > çümçüm

kukuli > gügül

sundus > sündüs

/a-a-a/ > /e-e-e/

kamarband > kemerbend

/a-a-a/ > /e-i-i/

abraşam > ebrişim

/a-a-a/ > /e-i-ü/

abraşam > ebrişüm

/a-a-a/ > /e-i-i/

abraşam > ibrişim

/a-a-a/ > /e-ü-i/

abraşam > ebrüşim

/a-a-a/ > /e-ü-ü/

abraşam > ebrüşüm

/a-u-a/ > /e-ü-e/

anguştar > engüşter

/u-a-u/ > /ü-e-ü/

ulatu > ületü

/a-u-a-a/ > /e-ü-e-e/

anguştana > engüştene

/a-a-a-a/ > /e-e-e-e/

kamarbasta > kemerbeste

4.2. Ünlü Kalınlaşması

#e > #a

esvāb > asbāb

e# > a#

hulle > hulla

‘imāme > ‘imāma

‘isābe > ‘işāba

izāre > izāra

ḳaṭīfe > ḳaṭifa

mestūre > mastūra

mıḳrame > maḥrama

ṭāḳıyye > ṭaḳya

ta‘ziye > ta‘ziya

/e/ > /a/

debbāğ > tabak

debbāğ > dabbāğ

devā > dava

mestūre > mastūra

metā > matah

semmūr > samur

/e/ > /ı/

çer- > çır-

#i > #a

‘imāme > ‘amāme

‘imāme > ‘ammāme

/i/ > /a/

dibāgā > dabāğāt

vişāḥ > vaşāḥ

#i > #ı

iç kur > ıç kır

iç ton > ış tan

‘iṣābe > ‘ıṣāba

‘iṣābe > ‘iṣābe

i# > ı#

bulgari > bulgarı

/i/ > /ı/

ḥicāb > ḥicāb

ḥil ‘at > ḥal ‘at

ḥimār > ḥimār

ḥirm > ḥirm

mikraṣ > mikraṣ

niḳāb > niḳāb

niṭāk > niṭāk

sirdag > şırdag

sirdag > şırdak

sirdag > sırtak

yip > yıp

zirih > zırh

#i > #u

iç kur > uçkur

#ö > #o

öbçin > obçin

/ü/ > /u/

bür- > bur-

VKeKK > VKaKK

naleyn > nalayn

VKKeK > VKKaK

maḥrem > maḥram

ṭaylesān > ṭaylasān

VK(K)eK > VKKaK

müzemmil > müzzammil

VKKe(K) > VKKaK

avre > avrat

VKiK > VKaK

culāhik > culāhak

VKKiK > VKKıK

kaṭīfe > kaṭıfa

saḥtiyān > saḥtiyān

VKiKK > VKuKK

kabirga > kaburga

/e-e/ > /ı-a/

çerme- > çırma-

/e-e/ > /a-u/

mehmel > maḥmur

/i-i/ > /ı-ı/

ıssi > ıssı

işig > yışığ

işim > ışım

yışig > yışığ

zirihpōş > zırılıpūş

/ö-e/ > /o-a/

çögen > çogan

/ö-ö/ > /o-u/

köntös > kontuş

/i-e-ü/ > /ı-a-u/

içlegü > içlagu

4.3. Ünlü Düzleşmesi

#o > #a

oprak > aprak

/o/ > /i/

çobrak > çiprek

/ö/ > /e/

böz > bez

/ö/ > /i/

böz > biz

u# > a#

burķū‘ > burķā‘

/u/ > /a/

şunduk > şanduk

u# > ı#

kadu- > kadı-

/ü/ > /e/

çüprek > şebrek

#ü > #i

üm > im

VKKoK > VKKaK

iç ton > ış tan

VKKoK > VKKeK

iç ton > iş ten

VKuK > VKıK

bamuk > mamık

bamuķ > pamıķ

VKKuK > VKKıK

iç kur > içkır

panbuķ > panbıķ

salbur > salbır

vuŗcuķ > urçık

VKuK > VKiK

abrişum > ibrişim

gāzur > kāzir

VKKüK > VKKeK

könçük > küñcek

yüksük > yüksek

VKüK > VKiK

edük > etik

edük > edik

erük > erik

etük > edik

etük > etik

VKKüK > VKKiK

eşgürti > eşgiti

eşgürti > işgirti

eşgürti > işkirti

/u-u/ > /i-i/

çumçum > cimcime

4.4. Ünlü Yuvarlaklaşması

/a/ > /o/

bağ > boğ

davulgan > dobulga

davulgan > doğulğa

davulgan > dolbulga

davulgan > tovulga

yançuk > yonçuk

/a/ > /u/

davulgan > dulbulga

kabturga > kupturga

mançuk > munçuk

a# > u#

bahla > pahlū

#e > #ö

edük > ötü

etük > ötük

#e > #ü

edük > üdük

e# > ü#

küpe > kübü

igne > ignü

/ı/ > /u/

bıç- > buç-

ı# > u#

ķaptı > ķıftu

ķaptı > ķıptu

sagrı > savru

sarı > saru

sızı > sızu

toķı- > doku-

toķı- > toĝu-

toķı- > toķu-

yapı > yapu

#i > #u

iķ kur > uķkur

i# > ü#

geyesi > giyesü

kübi- > köpü-

renkli > renklü

terzi > terzü

/i/ > /ü/

tilkü > tülkü

yiksük > yüksük

VKaK > VKoK

yamağ > yamov

VKaK > VKuK

çapar > çapur

VKKaK > VKKuK

ağırçağ > avurçuk

bohtay > bohtuy

çulğav > çulğuv

VKeK > VKüK

etek > itük

VKKeK > VK(K)üK

kökceklen- > gücüklen-

VKıK > VKuK

ağırçak > ağırşak

ağırçağ > avurçuk

çıbık > çibuk

tokıkuçı > tokukuçı

toğınmış > tokunmuş

VKKıK > VKKuK

kıftıla- > kıftula-

oldık > olduk

yırtık > yırtuḥ

VKiK > VKuK

kabirga > kaburga

VKiK > VKüK

kiyiz > küyüz

temir > demür

VKKiK > VKKüK

bedrik > bedrük

kendir > kündür

4.5. Ünlü Genişlemesi

/ɨ/ > /a/

cılıkava > çalkafa

çıgrık > çakrık

çıgrık > şakrık

ğıṭā > ğaṭā

mıkrame > maḥrama

#ɨ > #a

ıḡaç > aḡaç

/ɨ/ > /e/

ḥıstek > hestek

/i/ > /a/

dibāḡā > dabāḡāt

ḥil‘at > ḥal‘at

viṣaḥ > vaṣaḥ

/i/ > /e/

bickam > beçkem

digiley > dekley

gilim > kelim

hiravī > herevī

niganda > nekende

terinçek > terençek

zincāf > zencef

#i > #e

ipgin > epgin

i# > e#

kurtī > kürte

/u/ > /a/

şundūk > şandūk

u# > a#

burķū‘ > burķā‘

burķū‘ > bürķā‘

torḥu > torḥa

yoğdu > coğda

/u/ > /o/

burnus > bornāz

ḥūd > ḥōd

ḵuyḵa > ḵoyḵa

#u > #o

uldaṇ > oldaṇ

uldaṇ > oltaṇ

/ü/ > /e/

çüprek > şebrek

çüwit > çevek

#ü > #e

ükçe > ögçe

ükçe > ökçe

/ü/ > /ö/

kübi- > köpü-

küpe > köhe

kürk > körk

#ü > #ö

üm > öm

VKıK > VKaK

sakırlat > sakarlat

VKiK > VKaK

culāhik > culāhak

VKiK > VKeK

çüwit > çevek

VKKiK > VKKeK

ilgik > ilgek

VKKi > VKKe

setrī > setrek

VKKuK > VKKaK

burnus > bornāz

VKKüK > VKKeK

könçük > küñcek

yüksük > yüksek

4.6. Ünlü Daralması

/a/ > /ı/

çapan > çıpan

çārķab > çırgap

kaçaç > kıyaç

kapdıla- > kıftıla-

ķaptı > kıftı

ķaptı > kıftu

ķaptı > kıptı

taş > tış

yaşık > yışık

yaşıklık > yışıklık

yaşuk > yışuk

#a > #ı

aşık > ışık

/a/ > /i/

hamyān > himyān

kamḥā > kimḥa

labāça > libace

labāça > libaçe

tāftik > diftik

#a > #i

abrişum > ibrişim

/a/ > /u/

davulgan > dulbulga

davulgan > tuğluğa

davulgan > tuğulğa

mançuk > munçuk

a# > u#

bahla > pahlū

poşā > poşu

#e > #è

eski > èski

etek > èteg

/e/ > /è/

bel > bèl

keder > kèyer

teri > tèri

yelek > yelek

yeŋ > yèŋ

/e/ > /ı/

çer- > çir-

çerme- > çırma-

/ê/ > /i/

lêçek > liçek

#e > #i

edin- > idin-

edük > idük

egir- > iyir-

eleg > ileg

erük > irik

eşgiti > işgiti

eşgirti > işkirti

eşgürti > işkirti

et- > it-

etek > itek

etek > itük

etig > itig

etig > idig

etin- > itin-

ey- > iy-

/e/ > /i/

bel > bil

belik > bilik

bez > biz

beze- > bize-

bezek > bizək

bezel- > bizel-

bezen- > bizen-

bezenil- > bizenil-

bezetil- > bizetil-

bistek > pistik

cebe > cibe

ceyb > cıb

çeş- > çış-

derincek > dirincek

gey- > giy-

geyecek > giyecek

geyesi > giyesi

kecim > kiçim

keçeci > kiçeci

keç- > kiç-

kedek > giyek

kedesi > giyesi

keğgülüg > kiygülüg

kedmek > kiymek

kedim > kiçim

kedmek > giymek

kedür > kiğür

key- > kiy-

keydük > kiydük

keygü > kigü

keymek > kiymek

mezer > mizer

peçak > pıçek

perāsta > pırāste

perāye > pirāye

şeş- > şiş-

şeşil- > şişil-

tegele > tigele

teri > tiri

terlik > tirlik

tevrük > tivrük

yelek > yilek

yeñ > yiñ

yeşil- > yişil-

/e/ > /ü/

kendir > kündür

e# > ü#

küpe > kübü

/o/ > /ı/

yoprak > yıprak

/o/ > /i/

çobrak > çiprek

/o/ > /u/

coğa > cuğa

çoğa > cuğa

çoğa > çuğa

çogal > çukal

çokallu > çukallu

çolkuy > çulkuy

çopra > çupra

dōlband > tulband

dōlband > tulban

kolaç > kulaç

pōş > pūş

sōzan > süzen

yorma- > yurma-

#o > #u

oldı- > uldı-

olduk > ulduk

otruş- > utruş-

otur- > utur-

/o/ > /ü/

cobrak > cübrek

çopur > çübür

dōlband > dülbend

dōlband > tülband

dōlband > tülbent

/ö/ > /ü/

böz > büz

çöbrek > çübrek

çöbrek > çüprek

çöprek > çüprek

könçek > küñçek

könçük > küñçük

könçük > küñçek

könçüklen- > küñçüklen

kökceklen- > gücüklen-

könlek > küñlek

#ü > #i

üm > im

VKaK > VKıK

çādar > çādır

sarıĝ > sırıĝ

VKKaK > VKKıK

agirçak > ağırşık

VKKaK > VKKiK

abraşam > ebrişim

abraşam > ebrüşim

VKKaK > VKKuK

bohtay > bohtuy

çulĝav > çulĝuv

VKaK > VKüK

abraşam > ebrişüm

VKKaK > VKKüK

abraşam > ebrüşüm

VKeK > VKiK

bezenç > bezinç

iger- > igir-

kefen > kefin

na‘len > na‘lin

teyeŋ > teyiŋ

teyeŋ > teyiŋ

teyeŋ > tiyiŋ

VKKeK > VKKiK

ṭaylesān > ṭaylisān

VKoK > VKuK

pāpōş > babuc

pilon > pilūn

pinedoz > pineduz

VKKoK > VKKuK

namadpōş > nemedpūş

yaŋaltoruk > yanalduruk

zardōz > zerdūz

ziriĥpōş > zırılıpūş

VKKKoK > VKKKuK

sabzpōş > sebzpūş

VKKöK > VKKuK

köntös > kontuş

4.7. Düşme

4.7.1. Ünlü Düşmesi

a# > Ø#

didima > didim

kisā > kīs

kalāba > keleb

#a > #Ø

avurçuk > vurçuk

e# > Ø#

ādime > edim

hibere > hibr

merese > meres

#e > #Ø

egirmen > girmen

eyir- > yir-

#i > #Ø

izār > çār

i# > Ø#

barkī > berek

çeki > çek

eldiri > eltir

kukuli > gügül

u# > Ø#

boyağū > boyag

çulğaġu > çulğaġ

saru- > sar-

4.7.2. Ünsüz Düşmesi

d# > Ø#

dolband > tulban

sarband > sarban

sarband > salban

sarband > serben

t# > Ø#

fütat > fūta

üst > üs

4.8. Türeme

4.8.1. Ünlü Türemesi

VKØK > VKaK

kalpak > kalabak

ķırķlık > ķırķalık

maşp > maşab

VKØK > VKeK

āstīn > āsetīn

barkī > berek

fercī > ferecī

kabr > geber

yesr > yeser

VKØK > VKiK

ğazl > kazıl

ħirm > hırım

kars > karış

naḡş > naḡış

VKØK > VKiK

dolbānd > dülbenid

dolbānd > dülübenid

kafşgar > kefişker

VKØK > VKuK

boyn > boyun

davulgan > duluğa

VKØK > VKüK

börk > börük

börk > pörük

dolbānd > dülübenid

könlek > köñülek

ört > örüt-

VØK > VuK

ḡur > ḡuur

VKØ > VKa

culāh > culāha

ḡaşab > ḡaşaba

VKØ > VKe

‘anberīn > ‘anberne

çumçum > cimcime

kön > köne

sād > sāde

taḥfīf > taḥfīfe

yün > yüne

VKKØ > VKKı

hırt pırt > hırtı pırtı

4.8.2. Ünsüz Türemesi

#Ø > #c

obrak > cobrak

obrak > cübrek

Ø# > c#

dībā > dībāc

#Ø > #ç

obrak > çobrak

Ø# > g#

tü > tüg

tü > düg

Ø# > h#

metā > matah

Ø# > k#

tü > tük

/Ø/ > /l/

davulgan > dolbulga

davulgan > dulbulga

Ø# > m#

ökşe > ökşem

/Ø/ > /r/

as > ars

tokıç1 > dokırç1

tokuç1 > tokurç1

tolak > torlak

Ø# > t#

‘āriye > ‘āriyet

avre > avrat

dibāgā > dabāgāt

hırka > hırkat

kisve > kisvet

lās > last

zīne > zīnet

zīne > ziynet

#Ø > #y

alav > yalav

etek > yetek

eteklü > yeteklü

ıgāç > yıgāç

ig > yig

igne > yigne

ik > yik

ilik > yilik

im > yim

ip > yip

ip > yıp

ipek > yibek

ipek > yipek

işig > yışig

işim > yişim

obrak > yoprak

örge- > yörge-

örgek > yörgek

örgeñü > yörgeñü

urun > yurun

Ø# > y#

çırgu > çırguy

tü > tüy

türme > türmey

/Ø/ > /y/

işim > işyim

kepenek > keypenek

zīne > ziynet

4.9. Yutulma

4.9.1. Ünlü Yutulması

/a/ > /Ø/

başamak > başmak

çogarak > çoğrak

sanaç > sanç

yapayalıncak > yapıyalıncak

/e/ > /Ø/

bürünecek > bürüncek

degele > dekle

degele > degle

hibere > hibr

giyesi > giysi

tegele > tekle

/ı/ > /Ø/

ağıruk > ağıruk

arışın > arşın

arışın > arşun

çıgırık > çıgrık

kalıpak > kalpak

karışa- > karşa-

karışag > karşag

kırığag > kırgag

kırığaglıg > kırgaglıg

ķırķılıķ > ķırķlıķ

ķıvrak > ķıvrak

sığırım > sığrım

sıĝıza- > sıĝza-

sıĝızaĝ > sıĝza

sıĝızaĝ > sıĝzaĝ

sıĝızıĝ > sıĝızıĝ

ķākıyye > ķākya

yarıĝa- > yarıĝa-

yıĝırıl- > yıĝırıl-

/i/ > /Ø/

‘anberīn > ‘anberne

bedize- > bedze-

būkilim > būklım

ķıĝine- > ķıĝne-

digiley > digley

digiley > dekley

egirik > egrik

egiril- > egrıl-

egirin- > egrin-

egiriş- > egriş-

ķākībe > ķegbe

igine > igne

ķeffiyye > ķefye

teşiriş > teşriş

tevirük > tevrük

tikiçi > tikçi

zirih > zırh

zirihgar > zırhger

/u/ > /Ø/

kaldurağı > kaldrağı

koñuragu > koñragu

koñurun > koñrun

kuruşa- > kurşa-

kuruşak > kurşak

oturuş- > otruş-

sarumaş- > sarmaş-

sarumat- > sarmat-

tolukuk > tolkuk

tomurum > tomrum

uruk > urk

uvuşak > uşak

yapurul- > yaprul-

yaşurut- > yaşrut-

yumuşat- > yumşat-

/ü/ > /Ø/

bürüküt > бүркүт

çewüre > çewre

keğürül- > keğrül-

kedürüş- > kedrüş-

körük > körk

örügençü > örgençü

yüdürük > yüdrük

4.9.2. Ünsüz Yutulması

#b > #Ø

bol- > ol-

/b/ > /Ø/

panbuḡ > bamuḡ

/g/ > /Ø/

çigne- > çine-

egrik > irik

elgek > elek

ilgik > ilik

kazguk > kazuk

kesgek > kesek

kulḡak > kulak

saçḡak > saçak

talkgu > talku

targak > tarak

tikgen > tiken

tolga- > tola-

ṭolḡak > ṭolak

tolgama > tolama

tolgaşma > dolaşma

yalanğaç > yalanğaç

yalanğaçla- > yalanğaçla-

yalanğaçlan- > yalanğaçlan-

yalınğaç > yalınğaç

yongucı > yonucı > yonıcı

yumgak > yumak

/r/ > /Ø/

kurşak > kuşak

#v > #Ø

vurçuk > urçık

/v/ > /Ø/

uvuşak > uşak

#y > #Ø

yaşak > aşak

yaşık > aşık

yaşuk > aşuk

yışık > ışık

yışıklı > ışıklı

yışuk > ışuk

yıyla- > ıyla-

yüksük > üksük

4.10. Ayarlanma

/h/ > /y/

yektehi > yekteyi

yaktahī > yekteyi

j# > z#

kaj > kaz

çöj- > çöz-

/l/ > /n/

kepelek > kepenek

l# > r#

mehmel > maḳmur

n# > r#

azḡun > azḡur

r# > z#

er- > ez-

/r/ > /z/

erit- > ezit-

ertür- > eztür-

#s > #ç

suçul- > çuçul-

s# > ş#

ḳāmiş > ḳamīş

s# > ş#

kars > karış

köntös > kontuş

ses- > seş-

#s > #ş

saşak > şaşak

sirdag > şirdag

sirdag > şirdak

/s/ > /ş/

ķarsak > ķarşak

/y/ > /ç/

uyuk > uçuk

4.11. Başkalaşma

/kd/ > /ld/

yaṇakduruk > yaṇalduruk

/rb/ > /lb/

sarband > salban

şabrav > şebrevāne

dastvān > destvele

/rd/ > /lt/

bağırdak > bağılıtak

4.12. Birleşme

iç edik > çedik

ne erse > nirse

4.13. Büzülme

bigiz > biz

davulgan > dalga

davulgan > duluga

eldiri > elri

elig > el

kavışak > kaşak

kiyiz > kîz

siligüsün > silevsin

siligüsün > silevsün

4.14. Damaklılaşma

#m > #n

mazkap > nezkep

m# > n#

bükim > mükin

/n/ > /ŋ/

könlek > göñlek

/n/ > /y/

gönlek > göynek

/p/ > /h/

küpe > köhe

#ş > #y

şeş- > yeş-

şeşil- > yeşil-

t# > k#

çüwit > çevek

/v/ > /w/

çevek > çewek

suv > suw

tuvak > tuwak

yuvga > yuwga

4.15. Derilme

boyagu > boya

ferciye > ferici

kefen > kef

4.16. Dudaklılaşma

/l/ > /v/

şulalla- > şuvalla-

/n/ > /m/

gönlek > gömlek

könlek > kömlek

panbuq > bambuq

panbuq > bamuq

panbuq > pambuq

perniyān > permiyān

/ŋ/ > /m/

könlek > kömlek

/n/ > /v/

könlek > kövlek

4.17. Erime

/d/ > /Ø/

bedze- > beze-

g# > Ø#

boyağ > boya

isig > isi

irig > iri

katıg > katı

ölüg > ölü

örtüg > örtü

örüg > örü

renklig > renklü

sarıg > saru

sızıg > sızı

sıgızağ > sıgza

yamağ > yama

yapıg > yapı

yig > yi

/g/ > /Ø/

tegiñ > tein

satıgcı > satıcı

k# > Ø#

çoprak > çupra

kapak > kapa

kozak > goza

tük > tü

/k/ > /Ø/

gönlekcük > gönlecük

iplikcek > iplicek

kökceklen- > göceklen-

kökceklen- > gücüklen-

/l/ > /Ø/

olturakcı > oturakcı

n# > Ø#

davulgan > dabalğa

davulgan > dabalğa

davulgan > dabalğa

davulgan > dalğa

davulgan > doğulğa

davulgan > dolbulğa

davulgan > dulbulğa

davulgan > dulğa

davulgan > tavulğa

davulgan > tavulğa

davulgan > tovulğa

davulgan > tuğulğa

davulgan > tuğulğa

/n/ > /Ø/

englik > eglik

song > sog

ying > yig

/r/ > /Ø/

eşgürti > eşgiti

kurşa- > kuşa-

v# > Ø#

çulguv > çulgu

w# > Ø#

suw > su

/w/ > /Ø/

suwluk > suluk

/y/ > /Ø/

ceyb > ceb

ceyb > cīb

iyne > ine

meyzer > mizer

na‘leyn > na‘līn

pāyça > pāçe

sıyım > sırim

4.18. Geçişme

/d/ > /ḏ/

keder > keḏer

kedgü > keḏgü

kedim > keḏim

kedim > kiḏim

kedük > keḏük

/d/ > /y/

boğ > boy

boğaglığ > boyaglığ

boğağu > boyđu

boğal- > boyal-

boğan- > boyan-

eğle- > eyle-

eğlen- > eylen-

eğlenmiş > eylenmiş

kağış > kayış

keğer > keyer

keğgülüg > kiygülüg

keğici > geyici

keğişli > giyişli

keğmek > geymek

kıç- > kıy-

kığın > kıyın

kığmaç > kıymaç

kığız > kıyız

koç- > koy-

seḏrek > seyrek

sıḏır- > sıyır-

sıḏırım > sıyırım

yad- > yay-

yadın- > yayın-

yıḏla- > yıyla-

ḏ# > y#

ed > ey

/d/ > /y/

adak > ayak

ked- > gey-

kedecek > geyecek

kedek > giyek

kéder > kéyer

kedesi > geyesi

kedesi > giyesi

kedgü > keygü

kedik > geyik

kedilür > geyilür

kedim > geyim

kedmek > kiymek

kedmek > geymek

kedür > geyür

kidiz > kiyiz

d# > y#

ad > ay

d# > z#

keç- > kez-

/d/ > /z/

çāder > cazer

/g/ > /v/

ağırçak > avurçuk

sağrı > savru

sagrı > savrı

sogunçak > sovunçak

tuğak > tuvak

tügme > tüvme

g# > v#

çulğag > çulğav

yamağ > yamav

yamağ > yamov

yig > yiv

/g/ > /w/

tuğaklık > tuwaqlık

g# > w#

boyag > boyaw

g# > y#

eg- > ey-

/g/ > /y/

egir- > iyir-

egir- > eyir-

igne > iyne

tügme > tüyme

/v/ > /y/

tüvme > tüyme

4.19. Süreklileşme

#b > #m

bamuk > mamuğ

bamuk > mamık

bamuk > mamuḥ

bamuḵ > mamuḵ

bamuḵçı > mamuḵçı

ban- > man-

baṇcuk > maṇcuk

bükim > mükim

büne- > müne-

#p > #m

panbuḵ > manbuḵ

4.20. Gerilme

kurtī > kürdegi

4.21. Göçüşme

boyaw > bayow

culāh > culha

culahcı > çulhaçı

egir- > iger-

çılbağ > cıblak

çögre- > çörge-

çögrek > çörgek

çuğla- > çulğa-

çuğlangan > çulğangan

gömlek > gölmek

ignelik > ingelik

iyne > yine

kaldragu > kaldruga

paşm > maşb > maşab

rıs > ırs

saķırlat > ıskarlat

sıgız > sızig

tilkü > tülki

tugulka > tugluka

yarıklan- > yarlıkan-

4.22. İkizleşme

/h/ > /ħħ/

çuha > çuhħa

/m/ > /mm/

‘imāme > ‘ammāme

/s/ > /ss/

isig > issi > ıssı

/t/ > /tt/

‘atabī > ‘attabī

/z/ > /zz/

müzemmil > müzzammil

4.23. Konson Kaynaşması

yigne > yiğne

4.24. Konson Ayrışması

boŋ > boyn > boy

eŋir- > engir-

eŋlik > englik > eglik

koŋ > kony > koy

koŋ > koyn

soŋ > song

yaŋaltoruk > yangaltoruk > yanaltoruk

yeŋ > yeng

yiŋ > ying

yüŋ > yüng > yüg

4.25. Ötümlüleşme

#ç > #c

çāder > cāzer

çeki > çeki

çizme > cizme

çoga > cuka

çumçum > cimcime

/ç/ > /c/

barçın > barcın

biçek > bicek

çumçum > cimcime

keçelik > gecelik

labāça > libace

ökçe > ökce

terinçek > derincek

terinçek > dirincek

yapınçak > yapıncak

yapınçı > yapıncı

ç# > c#

saraguç > saraguc

tāç > tāt

/f/ > /v/

kafş > kevş

kaftan > kavtan

/k/ > /g/

akardıcı > agardıcı

çārķab > cırķap

çikin > çigin

ḥaḳībe > hegībe

ḥaḳībe > hegbe

köküz > gögüs

kukuli > gügül

toḳı- > toḡu-

toḳımaḳ > toḡımaḡ

tükme > tügme

ükçe > ögçe

yaka > yaga

#k > #g

kabr > geber

kaz > gez

kecim > geçim

keçelik > gecelik

kedecek > geyecek

kedek > giyek

kèder > këyer

kedesı > geyesi

kedesı > giyesi

keḏici > giyici

kedik > geyik

kedilür > geyilür

kedim > geyim

keḏişli > giyişli

kedme > geyme

kedmek > geymek

kedmek > giymek

kedür > geyür

keydir- > geydir-

keydür- > geydür-

keydürül- > geydürül-

keyil- > geyil-

keyin- > geyin-

keyir- > geyir-

keyür- > geyür-

keyürinil- > geyürinil-

kir- > gir-

kiy- > giy-

kiyeceklen- > giyeceklen-

kiyür- > giyür-

kozağ > goza

kökçeklen- > gökçeklen-

kökceklen- > göceklen-

kökceklen- > gücüklen-

köküz > gögüs

kön > gön

köncük > göncük

könçük > gönçük

könlek > gönlek

könlek > gönlek

köt > göt

köz > göz

köze > göze

köze- > göze-

közeyici > gözeyici

kukuli > gügül

k# > g#

ayak > ayağ

bamuk > mamuğ

bizenmek > bizenmeg

çirmamak > çirmamağ

çobrak > çöpreg

elek > eleg

eteg > èteg

kalpak > kalpağ

kurşak > kurşağ

obrağ > obrağ

panbuk > panbuğ

renk > reng

tokımağ > toğımağ

tonlık > donlğ

tuğak > tuvağ

yalıncaḡ > yalıncaġ

yapuk > yabuġ

yargak > yargag

#p > #b

panbuḡ > bambuḡ

panbuḡ > bamuḡ

panbuḡ > banbuḡ

pāpōṣ > babuc

/p/ > /b/

çapaḡ > çabaḡ

çapan > çaban

çapuḡ > çabuk

çıpık > çıbık

çopur > çübür

çüprek > şebrek

ipek > yibek

iplik > iblik

kalpak > kalabak

kapa > kaba

küpe > kübe

küpe > kübü

pāpōṣ > babuc

yapaġu > yabaġu

yapın- > yabın-

yapuk > yabuğ

yapuk > yabuk

yiplik > yiblik

p# > b#

ip > ib

maşb > maşab

yap- > yab-

yip > yib

s# > z#

atlas > atlaz

mıkras > mıkraž

ş# > z#

çeş- > çiz-

çiş- > çiz-

/ş/ > /z/

çeşil- > çizil-

#t > #d

tāç > daç

tāftik > diftik

tagarcuk > dagarcuk

tağarçuk > dağarçuk

tak- > dak-

taşra > daşra

teri > diri

teri > deri

temir > demür

terinçek > derinçek

terinçek > derincek

terinçek > dirincek

terlik > derlik

tışla- > dışla-

tilkü > dilkü

tik- > dik-

tikdür- > dikdür-

tiken > diken

tikici > dikici

tikil- > dikil-

tit- > dit-

tit- > did-

tiz > diz

tizçük > dizçük

tizge > dizge

tizlik > dizlik

toķı- > doķu-

tokıçı > dokırçı

toķımak > dokımak

tokıyıcı > dokıyıcı

toķu- > doķu-

tola- > dola-

tolama > dolama

tolan- > dolan-

tolgan- > dolgan-

tolgaşma > dolaşma

ton > don

tonak > donak

tonalt- > donalt-

tonan- > donan-

tonat- > donat-

tonlık > donlîğ

tonsuz > donsuz

turmaç > durmaç

tutuğ > dutuğ

tuvak > duvak

tü > dü

tü > düğ

tügme > dügme

tügül- > dügül-

türülik > dürülik

tüz- > düz-

tüzen- > düzen-

tüzgünlü > düzgünlü

tüzil- > düzil-

tüzinmek > düzinmek

tüzül- > düzül-

tüzün- > düzün-

/t/ > /d/

akartıcı > agardıcı

aştar > aşdar

atak > adak (ayak)

ëtig > ëdig

etig > idig

ëtin- > ëdin-

etin- > edin-

etük > edik

etük > edük

kaftan > kaftan

kentir > kendir

yañaltoruk > yanalduruk

t# > d#

pusat > pusad

sögüt > sögüd

tit- > did-

4.26. Ötümsüzleşme

/b/ > /p/

çıblak > çıplak

çobrak > çöprek

çobrak > çüprek

çobrak > çöpreg

çobrak > çiprek

çöbrek > çüprek

kabçuk > kapçuk

kabturga > kupturga

kabuç > kapuç

kebez > kepez

kübi- > köpü-

kübik > küpik

obra- > opra-

obrak > oprak

obraş- > opraş-

obrat- > oprat-

öbçin >öpçin

yalanğaç > yalankaç

#b > #p

bahla > pahlū

bamuḡ > pamıḡ

bamuk > pamuk

başmak > paşmak

bistek > pistik

börk > pörük

b# > p#

çārḡab > çırgap

ķab > ķap

#c > #ķ

cekmen > ķekmen

cekmenci > ķekmenci

cekreķ > ķekreķ

cılkava > ķılkava

cılkava > ķalkafa

cobrak > ķobrak

culahcı > ķulhaķı

tikici > tikiķi

/c/ > /ķ/

bickam > beķkem

bürüncek > bürünķek

bürüncüķlög > bürünķüķlög

culahcı > ķulhaķı

kecim > geķim

kecim > kiķim

/d/ > /t/

bağırdak > bağırtak

edük > etik

edük > etük

eldiri > eltir

kapdıla- > kıftıla-

sırdag > sırtak

uldaņ > oltaņ

#d > #t

darzī > terzī

davulgan > tavulgan

davulgan > tavulka

davulgan > tovulga

davulgan > tuğluğa

davulgan > tuğulğa

debbāğ > tabak

deffe > tefe

dōlband > tulban

dōlband > tulband

dōlband > tūlbend

dōlband > tūlbent

d# > t#

dōlband > tūlbent

kamand > kemend

keḏ- > ket-

#g > #k

ğazl > kazıl

gāzur > kāzir

gāzur > kāzur

gilīm > kelim

gilīm > kilīm

girmen > kirmen

g# > k#

bağ > bak

baş bağ > baş bak

boyağ > boyak

debbāğ > tabak

eltirig > eltirik

sirdag > sırtak

sirdag > şırdak

/g/ > /k/

boğça > bokça

çığır > çıkır

çığırık > çakırık

çigne- > çikne-

çoğa > çuka

çoga > cuka

çogal > çoğal

çogal > çuğal

çuğa > çuka

davulgan > tavulka

degele > dekle

digiley > dekley

digiley > dikiley

eşgürti > işkirti

ilgik > ilkik

ilgik > ilkek

ipgin > epkin

kafşgar > kefişker

niganda > nekende

soygun > soyğun

tegele > tekele

tegele > tekle

türgek > türkek

yaggu > yagku

yagu > yaku

yapağı > yabağı

yuvga > yupka

yuvga > yuwka

/v/ > /f/

cılıkava > çalkafa

tevçit- > tefçit-

/w/ > /f/

yuwğa > yufğa

/z/ > /s/

üzt > üst

üztem > üstem

#z > #s

zencef > sencef

z# > s#

köküz > gögüs

4.27. Patlayıcılaşma

/f/ > /p/

ḥaftān > kaptan

kaptan > kaptan

f# > p#

ṣūf > sup

#h > #k

ḥaftān > kaptan

ḥ# > k#

naḥ > nak

/h/ > /k/

mehmel > makmur

/j/ > /c/

sinjab > sincāb

#j > #c

jīr > cīr

ṣ# > c#

pāpōṣ > babuc

ṣ# > ç#

pāpōṣ > bābuç

#ş > #ç

seş- > çeş-

şeşil- > çeşil-

şeşür- > çeşür-

şiş- > çiş-

/ş/ > /ç/

kuşak > kuçak

tışık- > şık- > çık-

/v/ > /b/

esvāb > asbāb

davulgan > dabalga

davulgan > dobulğa

#v > #b

vala > bala

/v/ > /b/

davulgan > dolbulga

/v/ > /g/

davulgan > doġulğa

davulgan > tuġluğa

davulgan > tuġulğa

#v > #m

vala > mala

/v/ > /m/

havan > haman

/v/ > /p/

yuvğa > yupğa

/w/ > /p/

yuwğa > yupğa

#y > #c

yogdu > coğda

yigi > cigi

/y/ > /g/

uyuk > uguk

teyeŋ > tegin

#z > #ç

izar > zar > çār

/z/ > /s/

üzt > üst

z# > s#

kebez > kebes

kepez > kepes

z# > ş#

kebez > kebeş

kepez > kepeş

4.28. Sızıcılaşma

b# > v#

sub > suv

#ç > #ş

çıkırık > şıkırık

çıkırık > şakırık

cubbe > şübe

çulga- > şulga-

çulğu > şulğu

çüprek > şüprek

çüprek > şebrek

/ç/ > /ş/

agırçak > ağırşak

agırçak > ağırşık

agırçak > ağırşak

agırçakçı > ağırşakçı

iç don > iş don

iç ton > iş tan

iç ton > iş tan

iç ton > iş ten

iç ton > iş ton

iç tonlan- > iş tonlan-

ökçe > ökşe

ölçüle- > ölçüle-

saçak > saşak

tikçi > tikşi

ç# > ş#

bıç- > bış-

/g/ > /h/

çoğa > çuğa

çuğa > çuğa

bogtay > bohtay

/k/ > /h/

başmakcı > başmaħcı

kırklık > kırhlık

mıkrame > maħrama

soyka > soyħa

torku > torħu > torħa

yaka > yaħa

yaksın- > yaħsın-

#k > #h

katun > ħatun

k# > h#

bamuk > mamuħ

duvak > duvaħ

ışık > ışıħ

kuşak > kuşaħ

oymak > oymaħ

yırtık > yırtuħ

/k/ > /y/

çikin > çiyin

/p/ > /f/

kapdıla- > kıftıla-

ķaptı > ķıftı

ķaptı > kıftu

kıpçaklan- > kıfçaklan-

p# > f#

yip > yif

#p > #v

palas > veles

/p/ > /w/

kıpçaklan- > kıwçaklan-

4.29. Tekleşme

/bb/ > /b/

cubbe > şübe

debbāg > tabak

/çç/ > /ç/

terinççek > terinçek

yapınççak > yapınçak

dd# > d#

ķadd > ķad

/ff/ > /f/

keffiyye > kefyē

kūfiyye > küfiye

deffe > tefe

/gg/ > /g/

yaggı > yagı

yaggu > yagu

yıġġuçı > yıġuçı

/kk/ > /k/

baḳḳam > baḳam

/mm/ > /m/

semmūr > samur

semmūr > semur

şş# > ş#

feşş > feş

/tt/ > /t/

kettān > ketān

kettān > keten

/yy/ > /y/

keffiyye > kefye

ṭāḳıyye > ṭaḳya

ferciyye > ferciye > ferci

zz# > z#

ḥazz > ḥaz

4.30. Toplaşma

naleyn > nalın

5. BÖLÜM: SÖZLÜK

A

‘abā (A.): Yünden dokunan kumaştan yapılan üstlük, hırka veya cüppe.

‘abā (A.): Dervişliğin simgesi olan önü açık hırka.

‘abā (A.): Yünden dokunan bir tür kaba ve kalın kumaş, kaba kumaş.

abıngülük (T.): Örtü, örten şey.

aç- (T.): Peçeyi, örtüyü kaldırmak.

açıl- (T.): Yüzünden bir şeyi çıkarmak.

açın- (T.): Elbiseyi açmak, soymak, çıkarmak.

açuk (T.): Örtülü olmayan, çıplak, giyimsiz.

ağ (T.): İpekli kumaş ve benzeri gibi dokuma cinsinden sanat eseri olan her şey.

ağ (T.): Pantolonun iki bacak arasındaki açıklığı, donun ortasındaki parça.

ağaç (T.): 68 cm. uzunluğunda ağaçtan yapılmış arşın.

ağı (T.): İbrişim giyim.

ağı (T.): Bir tür ipek.

ağı (T.): İpek kumaş, altın ve gümüşle işlenmiş ipek kumaş.

ağı çuz (T.+?): İpekten yahut yünden yapılmış kıymetli kumaş.

ağıl (T.): Pantolon, şalvar vs. giysilerin bağının veya lastiğinin içinden geçtiği yer.

ağırçak (T.): Yün, iplik eğrilen iği ağırlaştırmak için alt ucuna geçirilen yarım küre ağaç.

ağırşak (T.): Yün, iplik eğrilen iği ağırlaştırmak için alt ucuna geçirilen yarım küre ağaç.

ağırşakçı (T.): Ağırşak ustası.

ağırşık (T.): Yün, iplik eğrilen iği ağırlaştırmak için alt ucuna geçirilen yarım küre ağaç.

ağruķ (T.): Giyecek.

ağşar (T.): Gömlek.

ağşar (T.): Çanta, çuval.

ağşar (T.): Bir tür kumaş.

agurşak (T.): Yün, iplik eğirilen iği ağırlaştırmak için alt ucuna geçirilen küre ağaç.

ahriyān (F.): Kıymetli kumaş.

ak as (T.+T.): As denilen derisi makbul hayvanın ak renklisi, kakum.

al (T.): Düğünde güveyin boynuna atılan mendil büyüklüğünde kırmızı bez.

ala (T.): Alaca (giyim).

alaca (T.): Çubuklu kumaş.

ala tonluk (T.+T.): Alaca giyimli.

al bağ (T.+T.): Ferace.

‘alem (A.): Çeşitli renkte dantellerle süslü elbise kenarı.

‘alem (A.): Nakış, süs; sarığın altın teli; şerit.

‘alem kıl- (A.+T.): Nakışlamak, süslemek.

‘alemla- (A.+T.): Şeritlemek.

‘alemlık ton (A.+T.): Şeritli kürk.

‘alemluğ ton (A.+T.): Pamuklu giysi.

alıķ (T.): Giysi, giyecek.

alın bağı (T.+T.): Kadınların alınlarına bağladıkları altın ya da gümüşlü süs bağı.

altabı (Moğ.): Derisinden kürk yapılan, tilki büyüklüğünde hayvan.

altayı (Moğ.): Kızıl tilki derisinden yapılmış kürk.

altayī (Moğ.): Derisinden kürk yapılan, tilki büyüklüğünde hayvan.

altayi (Moğ.): Kızıl tilki derisinden yapılmış kürk.

altun baş (T.): Eskiden kadınların başlarına giydikleri altın dizili ya da altın işlemeli taç.

altun kıur (T.+T.): Altın kemer.

altunla- (T.): Altınla süslemek.

altunlu (T.): Altınlı, altın süslemeli.

altunluk (T.): Altınla işlenmiş, altınla süslenmiş (kumaş).

altun tas (T.): Eskiden kadınların başlarına giydikleri altın dizili ya da altın işlemeli taç.

‘amāme (A.): Sarık, başa sarılan şeyler.

‘ammāme (A.): Sarık, başa sarılan şeyler.

amşan (Çin.): Kuzu derisi, kürk yapılan deri.

‘anberne (A.+F.): Süslü ve mücevherli gerdanlık veya kemer.

apraq (T.): Kumaş.

apraq (T.): Yıpranmış (giyim).

arahlı (T.): Bir tür keten dokuma.

ārāsta (F.): Süslü, bezenmiş.

ārāste (F.): Süslü, bezenmiş.

ārāste ol- (F.+T.): Süslenmek.

araş (F.): Bir karış, kol.

ārāyiş (F.): Süs, bezek.

arğaç (T.): Dokumacılıkta enine atılan iplik, atkı.

arġaç (T.): Elbise yırtmacı.

arış (T.): Dokuma tezgahında uzunlamasına atılan iplik, çözgü.

arış (F.): Bir karış, kol.

arķaġ (T.): Argaç, dokumanın yanlamasına atılan ipleri.

ars (T.): As veya gelincik denen kürklü bir hayvan.

arşın (F.+T.): Parmak ucu ile omuz arası kol boyu uzunluk ölçüsü, yaklaşık 68 cm. olan uzunluk ölçüsü.

arşınla- (F.+T.): Arşınla ölçmek.

arşun (F.+T.): Arşın, parmak ucu ile omuz arası kol boyu uzunluk ölçüsü, yaklaşık 68 cm. olan uzunluk ölçüsü.

artıġ (T.): Kadın yeleġi.

artmak (T.): Heybe.

as (T.): Kürkünden yararlanılan bir hayvan.

āsā (F.): Süs, bezek.

asbāb (A.): Elbise.

aşdar (F.): Kaba, kalın bez.

asdar bez (F.+T.): Kaba, kalın bez.

āsetīn (F.): Elbise kolu.

askı (T.): İpek kozası.

astār (F.): Astar.

aşak (T.): Demir başlık, miğfer.

aşık (T.): Demir başlık, miğfer.

aşu- (T.): Örtmek.

āşu- (T.): Örtmek.

aşuk (T.): Demir başlık, miğfer.

aşul- (T.): Örtülmek, örtünmek.

aşun- (T.): Örtünmek.

aşut- (T.): Örttürmek.

aşlas (A.): Bir tür ipekli kumaş.

aşlas-püş (A.+F.): İpekli elbise giyen.

atlaz (A.): Atlas kumaş.

atlaz satıcı (A.+T.): Atlas kumaş satan kimse.

‘attābī (A.): Bir kumaş veya giysi türü.

‘avratlar gönlegi (A.+T.): Kadın gömleği.

awujgun (?): Deri sepilenen palamut ağacı meyvası.

avurçuk (T.): Yün, iplik eğrilen iği ağırlaştırmak için alt ucuna geçirilen yarım küre ağaç.

ay (T.): Turuncu renkte ipek bir kumaş.

ayağlıg (T.): Canbaz ayakkabısı.

ayaklık (T.): Dokuma tezgâhında ayakla üzerine basılan ve mekik atmak için nöbetle hareket ettirilen tahta.

ayak tonı (T.+T.): Don, iç donu.

azğur (T.): Sarı boya yapımında kullanılan bir çalı ve bunun meyvesinin çekirdeği; pamuklu sumak.

B

ba- (T.): Bağlamak, kuşanmak.

babuc (F.): Pabuç.

bābuç (F.): Pabuç.

bādem kürk (F.+T.): Tilki postunun bacağından yapılan kürk.

bağ (T.): Bohça.

bağ (T.): Kuşak.

bağ (T.): Bağ, halat, uçkur, ip.

bağ (T.): Uçkur.

bağalağı nirse (T.+T.): Bağ, ip vs.

bağıltak (T.): Zırh altına giyilen pamuklu kaftan.

bağırdak (T.): Kadın göğüslüğü.

bağırdak (T.): Kuşak.

bağırtak (T.): Takke, külah.

bağırtak (T.): Ulemaya mahsus kaftan.

bağış (T.): Her zaman giyilen elbise.

bağla- (T.): Bağlamak, kuşanmak, sarmak.

bağlan- (T.): Giyinmek, kuşanmak.

bağlat- (T.): Bağlatmak, bohçalatmak.

baḥye (F.): Dikiş, teyel.

baḥyeliğ (F.+T.): Kaba dikişli (giyim).

baḥyelik (F.+T.): Kaba dikişli (giyim).

baқа (T.): Bağa, post.

başam (A.): Odunundan kırmızı boya çıkarılan bir ağaç, Brezilya ağacı, kan ağacı.

bala (F.): Baş rtüsü.

bambuş (F.): Pamuk.

bamuk (F.): Pamuk.

ban- (T.): Başlanmak.

banbuş (F.): Pamuk; pamuk ipliği.

barcın (?): İpekli kumaş.

barçın (?): Bir kumaş türü, kadife.

barçın (?): Sırma kumaş.

barçınçı (?+T.): Diba dokuyan.

başkı (T.): Pabuç.

başak (T.): Pabuç

baş bağı (T.+T.): Baş rts.

baş baş (T.+T.): Başlık, türban.

baş baş (T.+T.): Miğfer.

baş bezi (T.+T.): Baş rts.

baş enberi (T.+F.): Baş rts.

başı şaba (T.+T.): Başı açık, külahsız.

başına ur- (T.+T.): 1. Başına giymek. 2. Başına giydirmek.

başlık (T.): Başlık, börk.

başluş (T.): Başlık.

başmaşcı (T.): Ayakkabıcı.

başmak (T.): Ayakkabı, pabuç.

başmakçı (T.): Ayakkabıcı.

başmaklan- (T.): Başmak (pabuç) sahibi olmak.

başnak er (T.+T.): Başında tulgası, eğninde zırhlı olmayan kimse.

baş örtüsü (T.+T.): Baş örtüsü.

baş örtüsü (T.+T.): Taç.

baş yabukı (T.+T.): Kadınların baş örtüsü.

batatu (T.): Pamuk; pamuk tohumu.

batga (Sür.): Külâh yapmak için üzerinde yün ve keçe kesilen tahta.

bayow (T.): Boya.

beçkem (F.): Alâmet, belge; ipekten veya yaban sığırı kuyruğundan yapılan alâmet olup, savaş günlerinde yiğitler takınırlar.

beğiz (T.): Süs, bezek.

bedize- (T.): Süslemek, bezemek.

bedizen- (T.) : Süslenmek, bezenmek.

bedizet- (T.): Süsletmek, bezetmek.

beğizet- (T.): Süsletmek, bezetmek.

bedizle- (T.): Süslemek, bezemek.

bedizlig (T.): Süslü, süslenmiş.

bedrük (Erm.): Dürülmüş pamuk lülesi.

beglik bez (T.+T.): Değersiz, bedava bez.

bel bağı (T.+T.): Kuşak, kemer.

bêl bağı (T.+T.): Kuşak, kemer.

bêl bağ (T.+T.): Kuşak, kemer.

b l ba  (T.+T.): Ku ak, kemer.

bel d st r  (T.+F.):  zar, çarşaf.

bele- (T.): Bebe i kunda a sarmak.

belin ba la- (T.+T.): 1. Haz rlanmak. 2. Tarikata kabul edildiğinin belgesi olarak  eyh bir kimsenin beline kemer ku atmak.

belini ba la- (T.+T.): 1. Haz rlanmak. 2. Tarikata kabul edildiğinin belgesi olarak  eyh bir kimsenin beline kemer ku atmak.

b l  ur (T.+T.): Ku ak, kemer.

belleme (T.): Yelek gibi bele kadar olan giysi.

belsendi (?): Belden  st  açık, çıplak gövde.

bel  olamas  (T.+T.): Ku ak.

bend (F.): Ku ak, kemer.

berçin (?):  pekten yap lm   kumaş.

berek (F.): Deve tüyünden yap lm   bir çeşit elbise.

bert  (?):  ste giyilen hırka, p rdes .

bertülen- (?+T.): H rkalanmak (hırka sahibi olmak); hırka giymek.

besbel (?): Bir  ekimlik iplik.

beyik (?): G mle in koltuğuna dikilen    köşeli parça.

bez (T.): Adi kumaş parçası; kumaş parçası.

bez (T.): Bir tür giyecek.

bez (T.): Ketenden yap lm   başlık.

bez (T.): Pamuk veya ketenden yap lm   dokuma.

b z a ard c  (T.+T.): Elbise veya kuma  yıkay c s , temizleyicisi.

beze- (T.): S slemek.

bezek (T.): S s, nak  .

bezekçi (T.): Süsleyen.

bezek kıl- (T.+T.): Süslemek.

bezeklen- (T.): Süslenmek.

bezeklig (T.): Süslü, bezenmiş.

bezeklik (T.): Süslenme yeri.

bezeklü (T.): Süslü.

bezek tom (T.+T.): Süslü elbise.

bezek vir- (T.+T.): Süslemek.

bezel- (T.): Bezenmek, nakışlanmak.

bezemek (T.): Süsleme, donatma.

bezen- (T.): Bezenmek, süslenmek.

bezenil- (T.): Süslenmek, süslü gösterilmek.

bezenli (T.): Bezenmiş, süslenmiş.

bezenmek (T.): Süslenme.

bezen (T.): Bir kumaş türü.

bezeş- (T.): Bir şeyi bezemekte yardımlaşmak veya yarışmak.

bezet- (T.): Bezetmek, süsletmek.

bezeyiş (T.): Süsleyiş.

bezinç (T.): İpek veya yün yumağı.

béz tarakı (T.+T.): Bez dokuma tarağı.

bezzāz (A.): Kumaş tüccarı.

bıç- (T.): Biçmek, kesmek.

bıçguç (T.): Makas.

bıç- (T.): Biçmek, kesmek.

bıçış (T.): Büyüklerin konukluğuna, düğününe, davetine gidenlere verilen ipekli kumaş.

bıçkı (T.): Makas.

bıçkıç (T.): Makas.

bıçku (T.): Kunduracı bıçağı.

bıçkuç (T.): Makas.

bındatu (T.): Ham ipek.

bış- (T.): Biçmek, kesmek.

bıtatı (T.): Pamuk; pamuk tohumu.

bicek (T.): İğne.

biç- (T.): Ölçüp kesmek, elbise vb. biçmek.

biçek (T.): İğne.

biçil- (T.): Biçilmek.

biçin- (T.): Kendine elbise biçtirmek.

biçin (T.): Biçim, kesim.

bil bağ (T.+T.): Kemer.

bil bağı (T.+T.): Kemer.

bilik (T.): Kemer.

bilini bağla- (T.+T.): 1. Hazırlanmak. 2. Tarikata kabul edildiğinin belgesi olarak şeyh bir kimsenin beline kemer kuşatmak.

bişiş (T.): Eskiden ulemanın cübbe üzerine giyindiği bedeni ve kolları geniş üstlük.

bistek (?): Eğrilmek üzere hazırlanmış, atılmış pamuk sümeği.

biṭāne (A.): Astar.

bitik (Çin.): Kefen.

biz (T.): Adi kumaş parçası; kumaş parçası.

biz (T.): Bez, kumaş; çamaşır.

biz (T.): Pamuk veya ketenden yapılmış dokuma.

biz (T.): Deri vb. şeyleri dikerken iğne geçirecek yeri delmek için kullanılan sivri uçlu tığ.

bize- (T.): Süslemek.

bizek (T.): Süs, nakış.

bizeklig (T.): Bezenmiş, süslenmiş.

bizel- (T.) Süslenmek.

bizen- (T.): Süslenmek.

bizenil- (T.): Süslenmek.

bizenmek (T.): Bezenmek, süslenmek.

bizetil- (T.): Güzel gösterilmek.

boğag (T.): Boya.

boğaglıg yün (T.+T.): Boyalı yün, renkli yün.

boğdu- (T.): Boyamak.

boğug (T.): Boya.

boğul- (T.): Boyanmak.

bog (T.): Bohça, boğ, eşya konulan heybe.

boğasa (?): Çulhaların dokuduğu kalın bez.

boğası (?): Çulhaların dokuduğu kalın bez.

bogla- (T.): Bohçalamak.

boglan- (T.): Bohçalanmak.

bogmak (T.): Gömlek düğmesi.

boğtay (T.): Elbise bohçası, heybesi.

boğtuy (T.): Elbise bohçası, heybesi.

boğça (T.): Bohça.

bolka (Yun.): Hırka.

bornāz (A.): Başlıklı, geniş, kısa kollu üstlük.

boy (T.): Boya.

boya- (T.): Boyamak.

boya (T.): Boya.

boyacı (T.): Boyacı, boya ustası.

boyağ (T.): Boya.

boyağcı (T.): Boyacı.

boyağcılık (T.): Boyama işçiliği.

boyağlıg yün (T.+T.): Boyalı yün, renkli yün.

boyak (T.): Boya.

boyakçı (T.): Boyacı.

boyal- (T.): Boyamak, boyanmak.

boyamak (T.): Boya.

boyan- (T.): Boya sürülerek renk verilmek.

boyandur- (T.): Boyamak.

boyat- (T.): Boyama işini yaptırmak.

boyav (T.): Boya.

boyn bağı (T.+T.): Boyun bağı.

boyn bakı (T.+T.): Boyun bağı.

boyuk- (T.): Boyanmak, boyama işi yapılmak.

boyul- (T.): Boyanmak, boyama işi yapılmak.

boyun bağı (T.+T.): Süslü yaka.

boyun bezi (T.+T.): Boyun atkısı.

böri (T.): Kürk.

börk (T.): Genellikle hayvan postundan yapılan başlık.

börkçi (T.): Külâh yapan ve satan.

börklüg (T.): Börklü.

börk yağı (T.+Çin.): Külâh kalıbı.

börük (T.): Genellikle hayvan postundan yapılan başlık.

börük tikküçi (T.+T.): Börk dikici.

böz (T.): Pamuk veya ketenden yapılmış dokuma.

böz arkağı (T.+T.): Bez argacı.

bözçi (T.): Bez dokuyan.

bözçilik (T.): Bez dokuma işçiliği.

buçkı (T.): Makas.

buğa(y) (?): Elbise.

bulgarı (Moğ.): Sahtiyan.

bur- (T.): Eğirmek, ip bükme; örmek.

burd (A.): Kumaş.

burķā' (A.): (Metinde) başa geçirilen tas biçimindeki nesne.

burķā' (A.): Yüz örtüsü, kadınların örtündükleri peçe, yaşmak.

burta (?) Altın kırıntıları.

burtağ (?+T.): Elbise.

burtala- (?+T.): Altın varaklar veya kırıntılar yapıştırmak.

burtalan- (?): Altın kırıkları ile süslenmek.

buru- (T.): Bükülmek.

busağa (Moğ.): Pabuç yamalığı.

buşluğ (T.): Kemikle kaplanarak yapılan ve vücudun belden aşağısını korumaya yarayan zırh.

buşluk (T.): Kemikle kaplanarak yapılan ve vücudun belden aşağısını korumaya yarayan zırh.

bük- (T.): Eğirmek, ip bükmek.

bükici (T.): Büken, eğiren.

büklim (T.): Bükerek yapılan dikiş.

büktür- (T.): Eğirmek, ip bükmek.

büktürül- (T.): (İp) bükülmek, örülmek.

büküm etük (T.+T.) : Kadın pabucu.

bür- (T.): Örtmek, gizlemek.

bür-: (T.): Eğirmek, ip bükmek; örmek.

bürd (A.): Aba.

bürd (A.): Bir çeşit çubuklu kumaş.

bürd-i yemānī (A.): Çizgili Yemen kumaşı ve bu kumaştan yapılan elbise.

bürd-i yemenī (A.): Makbul bir Yemen dokuması.

bürgen- (T.): Örtmek, gizlemek; örtünmek.

bürgü (T.): Baş örtüsü.

büri- (T.): Örtmek, sarmak.

bürin- (T.): Örtünmek, giyinmek.

bürka' (A.):Yüz örtüsü, kadınların örtündükleri peçe, yaşmak.

bürka'-püş (A.+F.): Yüzünü peçeyle örtme.

bürke- (T.): Başına bir şey örtmek.

bürken- (T.): Örtünmek, giyinmek.

bürkü' (A.):Yüz örtüsü, kadınların örtündükleri peçe, yaşmak.

bürküt (T.): Kadının belden yukarısına giydiği elbise.

bürme (T.): Don, torba gibi şeylerin ağı.

bürü- (T.): Örtmek, sarmak.

bürük (T.): Sofra başı, şalvar uçkuru gibi şeylerde bulunan yuvarlak ip ve iplikler.

bürüme (T.): Bütün vücudu kaplayan giysi.

bürün- (T.): Örtünmek, giyinmek.

bürüncek (T.): Duvak; peçe.

bürüncek (T.): Kadın baş örtüsü.

bürüncük (T.): Kadınların baş örtüsü.

bürüncük (T.): İpek.

bürünçek (T.): Kadın baş örtüsü.

bürünçek (T.): Duvak; peçe.

bürünçük (T.): Kadın baş örtüsü.

bürünçüklüg (T.): Bürünceкли.

bürze'ā (A.): Teğelti.

bütür- (T.): Giydirmek.

büz (T.): Pamuk.

büz (T.): Pamuk veya ketenden yapılmış dokuma.

C

camadan (F.): Yünden elbise.

cāmadān (F.): Çamaşır dolabı.

cāme (F.): Elbise, giysi.

cāme-dār (F.): Elbise muhafaza eden, elbise sorumlusu.

cāme-namāz (F.+F.): Namaz elbisesi.

candar (F.+F.): Giysi, elbise.

cāndār (F.+F.): 1. Eski yazı veya dantel tamir eden kimse. 2. Elbiseci.

cāndārcı (F.+F.+T.): 1. Eski yazı veya dantel tamir eden kimse. 2. Elbiseci.

cār (A.): Kadınların boydan boya örtündükleri çarşaf, car; sadece başı, omuzları örten pürgü.

cāzer (F.): Örtü.

ceb (A.): Elbisenin öte berisinde para vb. şeyler konulan yer.

cebe (Moğ.): Zırh.

cebe cuğa (Moğ.+T.): Zırh.

cebele- (Moğ.+T.): Zırh giydirmek.

cebe ton (Moğ.+T.): Zırh.

ceki (T.): Kadın baş örtüsü.

cerāb (A.): Adi deri, meşin.

cevāh (A.): İnce, yünlü kumaş.

cevşen (A.): Örme zırh, savaş elbisesi.

ceyb (A.): Cep, elbisenin öte berisinde para vb. şeyler konulan yer.

cīb (A.): Cep, elbisenin öte berisinde para vb. şeyler konulan yer.

cibe (Moğ.): Zırh.

cibeçi (Moğ.+T.): Cebeci, zırhçı.

cici (T.): Süs.

cigi (T.): Sağlam - dikişte - .

cilbend (A.+F.): Dervişlerin kemerleri arasında bulunan meşin cep.

cild (A.): Deri.

cimcime (F.): Tabanı paçavradan ve koncu çorap gibi bir ip ile örülerek yapılan bir çeşit ayakkabı.

cîr (F.): Tabaklanmış deri parçaları.

cirim (T.): Kemer.

cizme (T.): Çizme.

coğda (T.): Deve yünü.

cuğa (T.): Kuşam, saya.

culah (F.): Dokuyucu; bez vb. dokuma dokuyan.

culāha (F.): Dokuyucu; bez vb. dokuma dokuyan.

culāhāk (F.): Dokuyucu; bez vb. dokuma dokuyan.

culha (F.): Dokuyucu; bez vb. dokuma dokuyan.

cullah (F.): Dokuyucu; bez vb. dokuma dokuyan.

cübbe (A.): Uzun, yanları geniş ve düğmesiz giysi, bir çeşit elbise.

cübbe (A.): Kıyafetin en dışına giyilen rahat üstlük.

cübbe (A.): Eskiden askerlerin giydikleri içi adi ipek doldurulmuş cenk hırkası.

cübbe (A.): Cübbe, hocaların giydikleri üst libası, biniş.

cübrek (T.): Elbise.

cülāh (F.): Dokuyucu; bez vb. dokuma dokuyan.

cüllāh (F.): Dokuyucu; bez vb. dokuma dokuyan.

cürab (A.): Çorap.

Ç

çabak (T.): Çok ince dokunmuş bir çeşit bez.

çaban (T.): Elbise, giyim, kıyafet; giysi, cepken.

çabuğ (T.): Don ağına veya giyimin eteğine eklenen parça.

çāder (?): Çadır, kadınların başlarına büründükleri örtü.

çadır (?): Kadınların başlarına büründükleri örtü.

çadır (?): Peçe.

çadır (?): Örtü, kadınların dış giysisi.

çadır (?): Kefen.

çadırlan- (?+T.): Çar örtünmek, çarşafa bürünmek.

çadır tikküçi (?+T.): Peçe dikici.

çağa çıplak (Moğ.+T.): Çırılçıplak.

çāk-i girībān (F.+F.): Yırtık elbise yakası.

çaķmaklı (T.): Bir çeşit tülbent.

çaķrık (T.): İplik sarmak için küçük çark, çırık.

çaķşır (T.?): Üst donu, şalvar, bol pantolon.

çal- (T.): Giymek.

çalkafa (Bul.): Kurdun ense postundan yapılan kürk.

çalma (T.): Sarık.

çalma çal- (T.+T.): Sarık giymek.

çap- (T.): Yün çırpma.

çapak (T.): Çok ince dokunmuş bir çeşit bez.

çapan (T.): Çul.

çapan (T.): Elbise, giyim, kıyafet; giysi, cepken.

çapan (T.): Eski, yamalı kaftan.

çapānlıĝ (T.): Eski giysi giymiş kişi.

çapar (T.): Çaput denilen paçavralar.

çapın- (T.): Yün kamçılamak.

çapınmış yün (T.+T.): Boyalı ve renkli yün.

çapıt (T.): Adi bez, paçavra.

çapıt- (T.): Hallaç ile pamuk atmak.

çapuk (T.): Don ağı.

çapuĝ (T.): Vücuda geniş gelen gömlek.

çapur (T.): Çaput denilen paçavralar.

çaput (T.): Adi bez, paçavra.

çapük (T.): Don ağı.

çār (A.): Baş örtüsü, çarşaf.

çār (A.): Kadınların boydan boya örtündükleri çarşaf, car; sadece başı, omuzları örten pürgü.

çarĝap (F.): Bir tür kaftan.

çarĥ (F.): Çıkrık.

çārķab (F.): Hilat.

çār-tāre (F.): Bir çeşit kumaş.

çaruk (T.): Sert, el yapımı ayakkabı.

çarukla- (T.): 1. Türk çarığı giymek. 2. Çaruk boyuna nispet etmek.

çaruklan- (T.): Çarıklanmak, çarık sahibi olmak.

çaruklug (T.): Çarıklı.

çarukluk (T.): Çarık yapılmak üzere ayrılmış deri.

çat (T.): Kumaşın dikiş yeri.

çat- (T.): Süslemek.

çat- (T.): Kumaşın kenarını birbirine eklemek, dikmek.

çatma (T.): Çiçekli kadife kumaş.

çaydam (?): Yatağa doldurulan veya yağmurluk yapılan ince keçe.

çeçge (F.+T.): Çulha tarağı.

çedik (T.): Koncu kısa çizme.

çek (?): Çizgili aba kumaş şeklinde pamuklu dokuma.

çek (T.): Kadın baş örtüsü.

çeki (T.): Kadın baş örtüsü.

çekme (T.): Çizme.

çekmen (T.): Yün kumaş.

çekmen (T.): Uzun çekme çakşır; çuha.

çekmen (T.): Cepken, çuhadan yapılmış, gömlek üstüne giyilen, üzeri işlemeli, kolları uzun ve yırtmaçlı, yakasız ve boyu belden yukarıda kalan üst giysisi.

çekmenci (T.): Kumaş dokuyan.

çekrek (T.): Alttan giyilen kısa giyim.

çekrek (T.): Pamuk gömlek.

çekrek kapa (T.+A.): Yünden yapılan, kölelerin giydiği cepsiz bir kaftan.

çekreklen- (T.): Yün elbise sahibi olmak ve giymek.

çenber (F.): Baş yemenisi, yazma.

çeñşü (Çin.): Küçük hırka.

çermet- (T.): Bir şey fitil gibi bükülmek, ördürülmek.

çeş- (T.): Çözmek.

çeşil- (T.): Çözülmek.

çeşür- (T.): Çözmek.

çevek (?): Bir tür kumaş.

çevirgi (T.): Çamaşır eteklerindeki çevrilmiş kısım.

çewek (?): Baş örtüsü.

çevük (?): Bir tür kumaş.

çewre key- (T.+T.): Elbiseyi ters çevirip giymek.

çewşen (?): Koyun kırkılan makas, kırkı.

çez- (T.): Çözmek, açmak.

çezil- (T.): Çözölmek.

çıblak (T.): Çıplak.

çıbuk b6rk (T.+T.): İnce, uzun b6rk.

çığ- (T.): Sarmak, giydirmek.

çığ (Çin.): Arap arşınının üçte ikisi kadar olan ölçü.

çığır (T.): İplik sarmak için küçük çark, çıkırık.

çığla- (Çin.+T.): Türk arşını ile ölçmek.

çığlan- (Çin.+T.): Türk arşınıyla arşınlanmak.

çığlat- (Çin.+T.): Türk arşınıyla arşınlatmak.

çığrı (T.): İplik sarmak için küçük çark, çıkırık.

çıkar- (T.): Giysi gibi şeyleri vücuttan ayırmak.

çıkar (T.): İplik sarmak için küçük çark, çıkırık.

çıkrı (T.): İplik sarmak için küçük çark, çıkırık.

çıkrık (T.): İplik sarmak için küçük çark.

çılkava (Bul.): Kurdun ense postundan yapılan kürk.

çılpağ ol- (T.+T.): Soyunmak.

çımdan (?): Bir tür elbise.

çınahsı (Çin.): Nakışlı bir Çin ipeklisi.

çıpan (T.): Eski, yamalı kaftan.

çıplak (T.): Çıplak.

çıplak ol- (T.+T.): Soyunmak.

çıp yalıncağ (T.+T.): Çırılçıplak.

çırğap (F.): Altın işlemeli, süslü elbise.

çırguy (T.): Elbise kuşağının geçeceği iki taraflı köprücük.

çırlak çıplak (T.+T.): Çırılçıplak.

çirmamağ (T.): Sarmak.

çırpıcı (T.): Bez dokunduktan sonra yıkayıp ağartan kimse.

çırpıcı çoğanı (T.+T.): Çırpıcıların keten yıkamakta kullandıkları, suda eriyen bir taş.

çig ebrişim (T.+F.): Çiğ ipek, ham koza.

çigillen- (T.): Çiğil kılığına girmek.

çigin (?): Küçük bohça.

çigit (T.): Pamuk tohumu, çekirdeği.

çiken (T.): Yağmurluk.

çikin (Çin.): Bükülmüş ipek ipliği.

çikne- (?): 1. Sıkı dikmek. 2. Altın tel ile ipek kumaş üzerine nakış işlemek.

çine- (T.): İpek ile işlemek, örmek.

çintiyan (İt.): Kadın şalvarı.

çiprek (T.): Paçavra, köhne ve fersude bez ve basma parçaları.

çiş- (T.): Çözmek.

çit (Sans. > F.> T.): Üzeri alaca nakışlı Çin ipeklisi.

çitari (Yun.): Bir çeşit yollu, ipekli kumaş ki yolları çok zaman ayrı ayrı renklerde olur.

çit bezi (Sansk.> F. +T.): Bir çeşit yerli kumaş.

çiti- (T.): Dikmek.

çiyden (?): Yatağa doldurulan veya yağmurluk yapılan ince keçe.

çiyin (Çin.): İpekle yapılan nakış.

çiz- (T.): Çözmek.

çizme edik (T.+T.): Uzun konçlu mest.

çobra (T.): Yün.

çog (T.): Eşya konan heybe, bohça.

çogla- (T.): Bohçalamak.

çoglan- (T.): Bohçalanmak.

çoglat- (T.): Bohçalamak.

çoğal (T.): Zırh altına giyilen ipekli hırka.

çöge (T.) Elbise üstüne giyilen geniş ve kolsuz üstlük, aba.

çöpreg (T.): Paçavra, köhne ve fersude bez ve basma parçaları.

çöprek (T.): Elbise, hırka.

çöprek (T.): Bez parçası, paçavra.

çöpür (T.): Keçi kılı.

çörge- (T.): Bürümek, sarınmak.

çörgek (T.): Bebek kundağı, kundak.

çöz- (T.): Çözmek.

çuba (?): Elbise. (?)

çubart- (T.): Soyup çıplak bırakmak.

çuçul- (T.): Soyunmak.

çug (T.): Bohça, kese.

çuğa (T.): Yün kumaş.

çuha (T.): Kuşam, saya.

çuha (T.): Yün kumaş.

çuħha (T.): Yün kumaş.

çuğa (T.): Kuşam, saya.

çuğa (T.): Yün kumaş.

çuğal (T.): Zırh altına giyilen ipekli hırka.

çuğallu (T.): Zırh giyinmiş.

çul (A.): Kıldan dokunmuş kaba kumaş.

çuğla- (T.): Örtünmek, bürünmek; sarmak, sarmalamak.

çuğlan- (T.): Sarınmak, bürünmek; bir şey giyinmek.

çuğangan (T.): Örtünen, sarınan.

çuğlaş- (T.): Sarmak.

çuğatıl- (T.): Örtülmek, sarılmak.

çuğav (T.): Tozluk yerine bacaklara ayak bileğinden dize kadar dolanan ensiz ve uzun kumaş parçası, dolak.

çuhaçı (F.+T.): Dokumacı.

çulkuy etük (T.+T.): Topuğu bir tarafa çarpılan etük.

çupra (T.): Eski elbise.

çupul- (T.): Giysi çıkarmak, soyunmak.

çuz (?): Pahalı ve parlak bir tür ipek dokuma.

çuz (?): Yıldızlı, kırmızı renkli bir Çin kumaşı.

 brek (T.): Bez parçası, paçavra.

 b r (T.): Kıl.

 l k- (T.): Kılığı, görünüşü peri anla mak.

 m m (F.): Tabanı paçavradan ve koncu çorap gibi bir ip ile örülerek yapılan bir çeşit ayakkabı.

 prek (T.): Elbise, hırka.

 prek (T.): Bez parçası, paçavra.

 prek (T.): Bebek kundağı, kundak.

 prek (T.): Ba a örtülen  rt .

D

dabāġat (A.) : Hayvan derilerini terbiye etme.

dabāġat kıl- (A.+T.): Deriyi işlemek, mamul hale getirmek.

dabbāġ (A.): Deri terbiye eden kimse.

dabulġa (Moğ.): Miġfer, zırhlı külâh.

daç (A.): Padişahların başlarına taktıkları mücevherli başlık.

daġarcuġ (T.) Deriden yapılmış küçük torba.

daġarçuġ (T.) Deriden yapılmış küçük torba.

daġ- (T.): Takmak, kuşanmak.

dalbay (?): İnsanın yüzünü rüzgar ve tozdan koruyan özel şapka.

dal fes (T.+Özel Ad “Fas”): Sarıksız giyilen fes.

dal fes (T.+Özel Ad “Fas”): Sarıksız fesi giyinen kimse.

dalgâ (Moğ.): Miġfer, zırhlı külâh.

dalk (A.): Dervişlerin giydiği eski aba ve yırtık cübbe, derviş elbisesi.

dal tuman (T.+T.): Üzerinde sadece diz donu bulunan.

dāmān (F.): Elbisenin eteği.

dāmen (F.): Elbisenin eteği.

daşraġı ton (T.+T.): Dışa giyilen elbise.

dava (A.): İlgın ağacı meyvesi.

dava (A.): Yün sümeği, çilesi.

davulġa (Moğ.): Miġfer, zırhlı külâh.

davulġan (Moğ.): Miġfer, zırhlı külâh.

degele (Moğ.): Elbise üzerine giyilen kısa kollu giysi.

degle (Moğ.): Kısa yenli kaftan, eskiden ulemanın giydiği bir tür kaftan.

dekle (Moğ.): Bir tür uzun kollu gömlek.

dekle (Moğ.): Eskiden ulemanın giydiği bir tür kaftan, hırka.

dekle (Moğ.): Yama.

dekley (Moğ.): Kısa yenli kaftan, eskiden ulemanın giydiği bir tür kaftan.

delk (F.): Eski, yamalı elbise.

delk (A.): Dervişlerin giydiği eski aba ve yırtık cübbe, derviş elbisesi.

delme (T.): Yelek.

demür kömlek (T.+T.): Zırh.

demür ton (T.+T.): Zırh.

deniz koyunu (T.+T.): Tüyünden ağır kumaşlar ve derisinden kürk yapılan bir su hayvanı, kunduz.

deri (T.): Deri.

derincek (T.): Kadının başına örttüğu dört köşe çember, baş örtüsü.

derinçek (T.): Kadının başına örttüğu dört köşe çember, baş örtüsü.

derlik (T.): Üstten giyilen ince elbise.

derzî (F.): Terzi.

derzî kapçuğu (F.+T.): Terzi çantası.

derzî kisesi (F.+F.): Terzi kesesi.

destâr (F.): Sarık.

destâr saçağu (F.+T.): Sarık püskülü.

destvele (F.): Şahinci eldiveni.

devâc (F.): Duvak.

devâc (F.): Örtünecek şey.

devāc (F.): Kaftan.

devvāc (F.): Kaftan.

dıkk-ı Mıṣrī (A.+A.): İnce kumaştan bir çeşit giysi.

dışla- (T.): Kuşanılmış şeyi çıkarmak.

dībā (F.): Giysi, elbise, erkek elbisesi.

dībā (F.): Bir cins ipekli kumaş.

dībāc (F.): Giysi, elbise, erkek elbisesi.

dībāc (F.): Dallı, çiçekli bir cins ipek kumaş.

dībāc-ı ḡalīz (F.+A.): Bir çeşit ipek kumaş.

did- (T.): Yün, pamuk vb. atmak.

dīt- (T.): Yün, pamuk vb. atmak.

didek (F.): Gelin giderken yabancı kimselere görünmemesi için örtülen örtü.

didim (Soğ.): Geline gerdek gecesi giydirilen taç.

diftik (F.): Tiftik.

digley (Moğ.): Elbise üzerine giyilen kısa kollu giysi.

dik- (T.): Biçilmiş veya yırtılmış kumaş, deri, yara vb.yi iğneye geçirilmiş iplikle tutturmak.

dikdür- (T.): Diktirmek.

dikici (T.): Dikici, terzi.

dikil- (T.): (Bez) dikilmek.

dikiley (Moğ.): Elbise üzerine giyilen kısa kollu giysi.

dilkü (?): Tilki.

dilkü derisi (?+T.): Tilki derisi.

dilkü derisi dikici (?+T.+T.): Tilki derisi ustası.

dilkü derisi kürki (?+T.+T.): Tilki derisinden yapılmış kürk.

dilmeç (T.): Yırtmaç.

dimi (Yun.): Bir cins kumaş.

diri (T.): Deri.

dirincek (T.): Kadının başına örttüğü dört köşe çember, baş örtüsü.

dişār (A.): Kaftan.

dizcek (T.): Dizlik, dize sarılan kılıf.

diz çağşırı (T.+T.): Kısa şalvar.

dizçük (T.): Dizbağı, dizlik.

dizge (T.): Dizlik, diz bağı.

dizlik (T.): Belden diz kapağına dek bacağa giyilen giysi, kısa pantolon, potur.

diz tonı (T.+T.): İç donu.

dobulğa (Moğ.): Miğfer, zırhlı külah.

doğulğa (Moğ.): Miğfer, zırhlı külah.

dokı (T.): Bez.

dokı- (T.): Dokumak.

dokımağ (T.): Dokuma, dokuyuş.

dokımağlık (T.): Dokuma, dokuyuş.

dokırçı (T.): Dokuyucu; bez vb. dokuma dokuyan.

dokıt- (T.): Dokutmak.

doku- (T.): Kumaş dokurken mekiği tık tık atmak, tarağı tok tok vurmak.

doku- (T.): Örmek.

dokun- (T.): Örülmek.

dola- (T.): Dolamak, sarmak.

dolama (T.): Entari gibi önü açık olan ve kavuşturularak üstüne kuşak bağlanan eski zamanlarda giyilmiş çuha elbise.

dolan- (T.): Örtünmek, bürünmek.

dolaşma (T.): Ayakkabı veya çizme bağı.

dolbulğa (Moğ.): Miğfer, zırhlı külah.

dolğan- (T.): Sarınmak.

don (T.): Elbise, giysi.

donak (T.): Bezek, süs.

donalt- (T.): Elbise giydirmek.

donan- (T.): Süslenmek; giyinip kuşanmak.

donat- (T.): Süslemek; giydirip kuşatmak.

don kestir- (T.+T.): Elbise biçirmek.

don koyacak (T.+T.): Elbise dolabı, elbise askısı, bavul.

donlîğ (T.): Elbiselik kumaş.

don satıcı (T.+T.): Elbise satan kimse.

donsuz (T.): Giysisiz, kıyafetsiz.

don tahtası (T.+F.): 1. Çamaşır tahtası. 2. Elbise dolabı.

don yuyıcı (T.+T.): Elbise yıkayan kimse.

draz heşi (F.+F.): Bir tür keten kumaş.

dulbulğa (Moğ.): Miğfer, zırhlı külah.

duluğa (Moğ.): Miğfer, zırhlı külah.

dupku (?): Çulhaların ayaklarını bastıkları ağaç.

durmaç (T.): Şal.

durmaç (T.): İpekli kumaş.

durrā'a (A.): Üste giyilen önü açık elbise, ferace.

dutuğ (T.): Peçe.

duvah (T.): Duvak, gelinin yüzünü kapatan tül.

duvak (T.): Peçe, yüz örtüsü.

duvağ (T.): Gelinin yüzüne örtülen tül.

düğme (T.): Düğme.

dügöl- (T.): Kıvrılmak, bükülmek.

dülbend (F.): Başa ve boyuna bağlanan ince beyaz kumaş.

dülbend (F.): Pamuktan ince ve seyrek dokunmuş, hafif ve yumuşak bez ve bu bezden yapılmış baş örtüsü.

dülbenid (F.): Pamuktan ince ve seyrek dokunmuş, hafif ve yumuşak bez ve bu bezden yapılmış baş örtüsü.

dülbenid (F.): Pamuktan ince ve seyrek dokunmuş, hafif ve yumuşak bez, tülbent.

dülübenid (F.): Pamuktan ince ve seyrek dokunmuş, hafif ve yumuşak bez, tülbent.

dülübenid (F.): Pamuktan ince ve seyrek dokunmuş, hafif ve yumuşak bez ve bu bezden yapılmış baş örtüsü.

dürdem (?): Bir elbiselik kumaş.

dürülik (T.): Düğün hediyesi olacak kumaş.

düz- (T.): Süslemek.

düzen- (T.): Süslenmek.

düzgünlü it- (T.+T.): Süslemek.

düzil- (T.): Süslenmek.

düzinmek (T.): Süslenme.

düzölüp koşul- (T.+T.): Güzelce süslenmek.

düzün- (T.): Süslenmek.

E

ebçin (Moğ.): Zırh.

ebrişim (F.): Bükülmüş ipek ipliği.

ebrişüm (F.): Bükülmüş ipek ipliği.

ebrüşim (F.): Bükülmüş ipek ipliği.

ebrüşüm (F.): Bükülmüş ipek ipliği.

eđ (T.): İpekli kumaş.

eđ (T.): İpekli kumaş ve benzeri gibi dokuma cinsinden sanat eseri olan her şey.

édig (T.): Süs, bezek.

edikci (T.): Ayakkabı, çizme yapıp satan kimse.

edīm (A.): Debbağlanmış deri, Yemen ve civar ülkelerden getirilen keçi derisi, debbağlanmış deri.

édin- (T.): Süslenmek.

eğle- (T.): Deriyi terbiye etmek, deriyi kokuyla güzelleştirmek.

eğlen- (T.): Deri terbiye edilmek.

edük (T.): Ayakkabı.

edükci (T.): Ayakkabı, çizme yapıp satan kimse.

efser (F.): Taç.

egin (T.): Suvar oymağının alışverişte kullandığı, eni bir buçuk karış, uzunluğu dört arşın gelen bir bez.

egindirik (T.): Çabuk eskimemesi için entari ve gömleğin çepeçevre omuz kısmına konulan astar.

eginine çukal sal- (T.+T.+T.): Zırh giyinmek.

egnine al- (T.+T.): Bir giyim kuşam ögesini sırtına giymek.

egir- (T.): Eğirmek, ip bükmek.

egirik (T.): Eğirilmiş ip.

egirt- (T.): İp eğirtmek.

egirtmeç (T.): İplik bükecek alet, iğ.

eglik (T.): Kökleri kırmızı boya yapımında kullanılan otsu bitki, havacıva otu, enlik.

egrik (T.): Eğirilen ip, eğrilmiş ip.

egril- (T.): İp eğirilmek.

egrin- (T.): Kendi için eğirmek, kendini eğirir gibi göstermek.

egriş- (T.): İp eğirmekte yardım ve yarış etmek.

eki 'alemlik ton (T.+A.+T.): Kolu iki sırma şeritli kürk.

eksün (F.): Değerli bir kumaş.

elcek (T.): Eldiven.

eldiri (T.): Oğlak derisi.

eldüvan (T.+?): Eldiven.

eliglik (T.): Eldiven, elcik.

ellik (T.): Eldiven.

elri (T.): Oğlak derisi.

eltir (T.): Kuzu derisi.

eltirik (T.): Güzel kürk.

emşen (Çin.): Kuzu derisi, kürk yapılan deri.

endāze (F.): Altmış cm.lik ölçü.

endāze al- (F.+T.): Ölçü almak.

endāzele- (F. +T.): Ölçüyle yapmak.

eņek (T.): Kadınların baş örtülerini bağladıkları ip.

engir- (T.): Eğirmek.

- engüştene (F.):** Dikiş yüksüğü.
- engüster (F.):** Dikiş yüksüğü.
- engüştüvān (F.):** Dikiş yüksüğü.
- engüştüvāne (F.):** Dikiş yüksüğü.
- eñselik (T.):** Kadınların omuz atkısı, arkalık.
- epgin (T.):** İplik; siyah iplik.
- epkin (T.):** İplik; siyah iplik.
- erik (T.):** Tabaklanmış deri.
- erikle- (T.):** Deriyi tabaklamak, işlemek.
- eriklegen teri (T.+T.):** Tabaklanmış deri.
- eriş (T.):** Argaç, dokuma tezgahlarında uzunluğuna atılan ip, boy ipliği.
- erük (T.):** Kendisiyle deri tabaklanan nesne.
- esbāb (A.):** Giysi, giyecek, giyim.
- esbān (A.):** Kadınların başlarına örttükleri örtü.
- êski latta (T.+?):** Eski bez.
- êski ton satkuçı (T.+T.+T.):** Eski kürk satıcısı.
- esrile- (T.):** Nakışlamak, süslemek.
- esri yışığ (T.+T.):** İki renkli ip.
- eşgiti (?):** İpekli kumaş.
- eşgürti (?):** İpekli, nakışlı Çin kumaşı.
- êşim (T.):** Baldıra çekilen potur.
- eşü- (T.):** Örtmek.
- eşük (T.):** Hanlardan, beylerden birisi öldüğü zaman mezarı üstüne serilmek üzere gönderilen ipek kumaştır. Bu kumaş sonra parçalanarak yoksullara dağıtılır.
- eşük (T.):** Örtü; üste giyilen, bürünülen her nesne.

eşüklük barçın (T.+?): Bürgü yapılmak için hazırlanmış olan ipekli kumaş.

eşül- (T.): Örtülmek, örtünmek.

eşün- (T.): Örtünmek.

èteg (T.): Elbisenin belten aşağı olan kısmı.

etek (T.): Elbisenin belten aşağı olan kısmı.

etek (T.): Etek, kadın giysisi.

eteklen- (T.): Eteklenmek, etek yapılmak.

eteklig böz (?+T.): Etek yapmak için kullanılan kumaş.

eteklü (T.): Etek giymiş olan.

eṭig (T.): Süs, bezek.

èteg (T.): Süs, bezek.

eṭiglig (T.): Süslü, süslenmiş.

etiglik (T.): Güzel, süslü.

etik (T.) Ayakkabı.

etikçi (T.): Ayakkabıcı, çizmeci.

etikçi bıçağı (T.+T.): Çizmeci, ayakkabıcı bıçağı.

etin- (T.): Süslenmek.

etiṭ (T.): Bezek, süs.

etingü (T.): Bezek, süs.

etük (T.): Ayakkabı.

etükçi (T.): Ayakkabıcı, çizmeci.

etüklen- (T.): Ayakkabı sahibi olmak.

etükli (T.): Meshli, çizmeli.

etüklük (T.): Mest için ayrılan sahtiyan.

etüklük sagrı (T.+T.): Ayakkabı yapmak için ayrılan sahtiyan.

evzār (F.): Ayakkabı.

ey bözi (T.+T.): İpekli kumaş.

eyle- (T.): Deriyi terbiye etmek.

eylen- (T.): Ham derinin işlenmesi.

eylenmiş (T.): Sepilenmiş, tabaklanmış deri.

eylet- (T.): Süslenmek.

ez- (T.): Deride sıyrık yapmak.

ezil- (T.): Deri vb. çizilmek.

ezit- (T.): Deri vb. şeyi çizmek.

eztür- (T.): Deri vb. şeyi boylamasına çizdirmek.

F

ferācī (A.): Bilginlerin ve şeyhlerin giydikleri, önü açık, yakasız, geniş kollu ve uzun giyecek.

ferecī (A.): Ferace, kadınların sokağa çıkarken giydikleri, mantoya benzer, arkası bol ve yakasız, çoğu kez eteklere kadar uzayan üst giysisi.

fereci (A.): Ferace, kadınların sokağa çıkarken giydikleri, mantoya benzer, arkası bol ve yakasız, çoğu kez eteklere kadar uzayan üst giysisi.

fermele (İt./Yun.): İşlemeli kollu yelek, fermene.

ferve (A.): Kürk.

ferveçilik (A.+T.): Kürkçülük.

feş (A.): Pelerin.

filar (Yun.): Eskiden giyilen hafif bir terlik.

firā (A.): Kürk, kürklü giysiler.

fūta (F.): Peştamal

fūta (F.): Pantolon yapımında kullanılan bir tür çizgili Hint kumaşı.

fūta tūt- (F.+T.): İpek peştamal sarınmak; futa sarmak.

fūta tūt- (F.+T.): İpek peştamal sarınmak; futa sarmak.

G

ġarvāş (F.): Cüllahların bez dokudukları tarak.

ġāşīye (A.): Örtü.

ġaṭā (A.): Örtü

gāzur (F.): Yazma, kumaş işlerini boyaları tutsun diye deniz suyunda çırpan kimse.

gāzur (F.): Çamaşırcı, çamaşır yıkayan.

gāzurluḡ (F.+T.): Çırpıcılık.

geber (F.): Zırh.

gecelik (T.): Gecelik, başa giyilen gecelik, takke.

geçeymen (T.): Kadın baş örtüsü.

geçeymen (T.): Gelinlerin başlarına giydikleri süslü örtü, taç.

gelik (Yun./Erm.): Çocuk ayakkabısı.

geredir (?): Dokumacı gergisi, kiriş.

gey- (T.): Giymek.

geydir- (T.): Giydirmek.

geydür- (T.): Giydirmek.

geydürül-: Giydirilmek.

geyecek (T.): Elbise, giyecek.

geyesi (T.): Giyecek, elbise.

geyici (T.): Giyici, giyen.

geyik (T.): Elbise.

geyil- (T.): Giyilmek.

geyilür (T.): Giyecek, elbise.

geyim (T.): Elbise.

g yim (T.): Zırh, savaş elbisesi.

g yim geçim (T.+Moğ.): Zırh, savaş elbisesi.

geyin- (T.): Giyinmek.

geyir- (T.): Giydirmek.

geyme (T.): Giyecek, elbise.

geymek (T.): Elbise.

geymek (T.): Giyme; giydirme.

geymek (T.): Zırh.

geysi (T.): Giyecek, elbise.

gey r (T.): Süslü elbise.

gey r- (T.): Giydirmek.

geyürinil- (T.): Giydirilmek.

gez (F.): Makas.

gezi (F.): Bir nevi ipek kumaş.

gez r (F.): amaşırcı, amaşır yıkayan.

gez rl k (F.+T.): amaşırcı; amaşır yıkamayı meslek edinme.

gir b n (F.): Elbise yakası.

giy- (T.): Giymek, giyinmek.

giyecek (T.): Elbise, giyecek.

giyeceklen- (T.): Giyinmek,  zerine giyecek almak.

giyek (T.): Kıldan dokunan bir çeşit palto.

giyesi (T.): Giyecek, elbise.

giyesü (T.): Giyecek, elbise.

giymek (T.): Zırh.

giyişli (T.): Giyinmiş.

giysi (T.): Giyecek, elbise.

giyür- (T.): Giydirmek.

goza satkuçı (F.+T.): Pamuk kozası satıcı.

göceklen- (T.): Süslenmek.

göcen (?): Samura benzer bir kürk hayvanı.

gögüs bağı (T.+T.): Ölünün kefeninin açılmaması için kefen üzerine bağlanan ip.

gökceklen- (T.): Süslenmek.

gökçeklen- (T.): Süslenmek.

göl (F.): Gömlek, vücudun üst kısmına giyilen ince, kollu, yataklı giysi.

gölmek (T.): Gömlek, vücudun üst kısmına giyilen ince, kollu, yakalı giysi.

gömlek (T.): Gömlek, vücudun üst kısmına giyilen ince, kollu, yakalı giysi.

gön (T.): Ham kösele, deri.

gön (T.): Tabaklanmış deri.

göncük (T.): Yaka.

gönçük (T.): Elbisenin iç cebi.

gönlecük (T.): Gömlekçik.

gönlek (T.): Gömlek, vücudun üst kısmına giyilen ince, kollu, yakalı giysi.

gönlek (T.): Ölü kefenlenirken izardan sonra sarılan yakasız ve oyuntusuz bez.

gönleklü (T.): Gömlek giymiş olan kişi.

gön satıcı (T.+T.): Ham deri satan kimse.

göte küsdi (T.+T.): Bele kadar olan kısa kürk.

göynek (T.): Gömlek, vücudun üst kısmına giyilen ince, kollu, yakalı giysi.

göze (T.): Örgü, yama.

göze- (T.): Elbise kenarı dikmek, elbise tamir etmek, yama yapmak; örgü örer gibi dikmek.

gözeyici (T.): Örücü, yamayıcı.

göz örtüsü (T.+T.): Yalnız gözü saklayan örtü.

gücüklen- (T.): Süslenmek.

gügöl kosağı (Yun.+F.) : İpek kozası.

gügöl kozası (Yun.+F.) : İpek kozası.

gügöl kurdı (Yun.+T.): İpek böceği.

gügöl kurdu (Yun.+T.): İpek böceği.

güreşci tonı (T.+T.): Güreşçilerin giydikleri pantolon.

güreşçiler şalvarı (T.+F.): Güreşçilerin giydikleri pantolon.

H

ḥābik (A.): Dokumacı.

ḥabl (A.): İp, urgan.

ḥacimük (A.): Örtü.

ḥaftān (F.): Astarlanmış zırh, zırh üzerine giyilen pamuklu gömlek.

ḥal‘at (A.): 1. Hükümdar veya vezirler tarafından birine hürmet ve mükâfat yerine giydirilen kaftan. 2. Kaftan, sarık ve kuşaktan oluşan ödül elbise.

ḥalka (A.): Zırh yapımında kullanılan halka.

ḥallāc (A.): Pamuk atan kimse.

ḥām (F.): Pamuktan yapılmış kaba kumaş.

ḥamanca (F.): Deriden yapılmış, ağzı büzmeli azık çantası.

ḥām tēri (F.+T.): İşlenmemiş deri.

ḥārā (F.): Menevişli kumaş.

ḥārā-şikāf (F.): Üzeri menevişli ipek kumaş.

ḥāre (F.): Menevişli kumaş.

ḥarīr (A.): İpekli kumaş.

ḥarīr (A.): 1. Bükülmüş ipek ipliği. 2. İpek kozası.

ḥarīr-i al (A.+T.): Kızıl (renkli) ipekli kumaş.

ḥarīr-i ḥām (A.+F.): Çiğ ibrişim, ham ipek kozası.

ḥarīr ton (A.+T.): İpekten yapılmış elbise.

ḥarīṭa (A.): Kulplu kese, dağarcık.

ḥarrāz (A.): Ayakkabı tamircisi.

ḥaşıl (Erm.): Dokumacılıkta veya kumaşçılıkta kullanılan unlu ve çirişli sıvı, elbise kolası.

ḥaşv (A.): Yün.

ḥatunlar kèyer çadır (?+T.+?): Peçe.

ḥayyāt (A.): Terzi.

ḥaz (A.): İpek kumaş.

hegbe (A.): Heybe.

hegībe (A.): Heybe.

helīle (F.): Sepicilikte ve boyacılıkta müşhil yapımında kullanılan, meyveleri olan bir ağaç.

herevī (F.): Herat'ta dokunan bir tür bez.

heşteek (F.): Don ağı.

ḥicāb (A.): Perde, örtü.

ḥıl'at (A.): 1. Hükümdar veya vezirler tarafından birine hürmet ve mükâfat yerine giydirilen kaftan. 2. Kaftan, sarık ve kuşaktan oluşan ödül elbise.

ḥımār (A.): Boyun atkısı.

ḥımār (A.): Örtü.

ḥımār (A.): Kadınların baş örtüsü.

ḥırım (A.): İhram.

hırım dut- (A.+T.): İhrama girmek.

hırka (A.): Giysi.

hırka (A.): Dervişlerin giydikleri üst libası.

hırka (A.): Önü açık kollu kazak; kalın kumaş veya yünden yapılmış giyecek, hırka.

hırka-i fakr (A.+A.): Dervişlik elbisesi.

hırka ört- (A.+T.): Hırka giymek.

hırka-püş (A.+F.): Hırka giyen; fakir, derviş.

hırka-i zühhd (A.+A.): Dervişlik elbisesi.

hırkat (A.): Önü açık kollu kazak; kalın kumaş veya yünden yapılmış giyecek, hırka.

hırtı pırtı (T.): Eski püskü, pılı pırtı.

hıştek (F.): Elbiseye konan, eklenen parça.

hıştek (F.): Elbise veya eldivenin üç köşeli peşi.

hıyât (A.): Dikiş iğnesi.

hıbr (A.): Kadınların ev dışında giydikleri çubuklu kumaştan yapılmış üstlük.

hicāb (A.): Perde, örtü.

hicāb (A.): Yüz örtüsü.

hil'at (A.): Elbise, üstlük.

hil'at (A.): 1. Hükümdar veya vezirler tarafından birine hürmet ve mükâfat yerine giydirilen kaftan. 2. Kaftan, sarık ve kuşaktan oluşan ödül elbise.

hil'at-ı zībā (A.+F.): Güzel ve süslü hilat.

ḥil‘atla- (A.+T.): Hilat giydirmek.

ḥil‘atle- (A.+T.): Hilat giydirmek.

himyān (A.): Büyük kese, heybe.

himyān tengesi (A.+T.): Para kesesi.

ḥod urın- (F.+T.): Miğfer, demir başlık giymek.

ḥotaz (T.): Hotoz, sorguç; kadınların kendi saçlarından veya yemeni vesaire ile yaptıkları baş süs ve kisvesi.

huaçan (Çin.): Desenli keçe.

ḥubve (A.): Kemer.

ḥulel-i dürr-i nazm (A.+A.+A.): İnci dizilmiş elbiseler.

ḥulıḡ (Çin.): Çinden getirilen, birçok renkleri olan ipek kumaş.

ḥulla (A.): Bir çeşit elbise, vücudun tamamını kaplayan bir tür giysi.

ḥulle (A.): Bir çeşit elbise, vücudun tamamını kaplayan bir tür giysi.

ḥulle (A.): İki parçadan oluşan, cennette giyilen elbise.

I

ıç kır (T.+T.): Uçkur.

ıçlağı (T.): Elbise astarı.

ırgak (T.): Kopça.

ırs (Rus.): Vaşak.

‘ışābe (A.): Sarık, tül bent.

ıskarlat (İt.): Bir tür ince bez.

ıssı don (T.+T.): Kış elbisesi.

ıssı ton (T.+T.): Kış elbisesi.

ıstar (Yun.): Dokuma tezgahı

ışıl (T.): Demir başlık, miğfer.

ışık (T.): Demir başlık, miğfer.

ışık urın- (T.+T.): Miğfer giymek.

ışıklı (T.): Miğferli.

ışım (T.): Koruyucu kılıf, tozluk.

ış tan (T.+T.): Pantolon.

ış tan bağı (T.+T.+T.): Uçkur.

ış tan bağı satğuçı (T.+T.+T.+T.): Uçkur satıcısı.

ış tan pāyçası (T.+T.+T.+F.): Pantolon paçası.

ış tan yaķası (T.+T.+T.): Pantolon beli.

ışuk (T.): Demir başlık, miğfer.

ıyla- (T.): Kokusunu gidermek için deriyi kokulu şeylerle terbiye etmek.

İ

ib (T.): İp, iplik.

iblik (T.): İp, iplik.

iblük (T.): İplik.

ibrişim (F.): Bükülmüş ipek ipliği.

ibrişim arıtlayıcı (F.+T.): İpeğin kalitesini ve değerini belirleyen kişi, ipek uzmanı ve simsarı.

ibrişim-i hāricī (F.+A.): Dışa giyilen hafif bir giysi.

iç don (T.+T.): İç çamaşırı, içe giyilen giysi.

iç don yakası (T.+T.+T.): İç çamaşırının yakası.

iç edik (T.+T.): Kısa konçlu ayakkabı, mest.

iç edikci (T.+T.): Mestçi.

içik (T.): Samur, teğın gibi hayvanların derisinden yapılan kürk.

iç kıur (T.+T.): Kuşak, kemer.

iç kur (T.+T.): İç kuşağı, uçkur.

içlik (T.): Gömlek üstüne giyilen bir çeşit yelek.

içlik (T.): İçlik, içe giyilen çamaşır.

içmek (T.): Kuzu derisinden yapılmış olan kürk.

içmeklen- (T.): Kuzu kürkü giymek ve buna sahip olmak.

içreki don (T.+T.): İçe giyilen elbise, çamaşır.

iç ton (T.+T.): Elbise.

iç tonı (T.+T.): İç çamaşırı.

iç tonlan- (T.+T.): İç donu giymek.

içük (T.): Samur, teğın gibi hayvanların derisinden yapılan kürk.

içükle- (T.): Samur, teğın gibi hayvanların kürkünden urbasına iç geçirmek, iç kaplatmak.

idig (T.): Süs, bezek.

ig (T.): İğ, yün veya pamuk eğirmeye yarayan el aleti, kirman.

iger- (T.): İp eğirmek.

igir- (T.): İp eğirmek.

igine (T.): İğne.

iglik (T.): İğın saklandığı kutu ya da torba.

igne (T.): İğne.

igneci (T.): İğneci.

ignelik (T.): İğnelik, iğne kutusu.

ignü (T.): İğne.

ig yonıcı (T.+T.): İğ yapan usta.

ihrām (A.): Hacıların Hac görevi sırasında giyindikleri dikişsiz elbise.

ihrāmsuz (A.+T.): İhramsız, ihram giymeden.

ik (T.): İğ, yün veya pamuk eğirmeye yarayan el aleti, kirman.

ikçi (T.): İğ yapan.

iklik (T.): İğ kabı.

iksūn (F.): Değerli bir kumaş.

ik yonguçının şandūkı (T.+T.+A.): İğ yonucunun tezgahı.

ilaşu (?): Küçük sarık

ilegçi (T.): Sepici, dabak.

ilersik (T.): Uçkur.

ilersük (T.): Uçkur.

ilgik (T.): Düğme için kumaşa açılan delik.

ilgük (T.): Düğme için kumaşa açılan delik.

ilik (T.): Düğme için kumaşa açılan delik.

ilinti (T.): Teğel.

ilkek (T.): Düğme için kumaşa açılan delik.

ilkik (T.): Düğme için kumaşa açılan delik.

ilme (T.): Teğel.

ilmek (T.): Teğel.

ilmek (T.): İlmek, düğme, bağ, zincir.

ilük (T.): Düğme için kumaşa açılan delik.

im (T.): Elbise.

im (T.): İç donu, don.

‘imāma (A.): Sarık, başa sarılan şeyler.

‘imāme (A.): Sarık, başa sarılan şeyler.

ine (T.): İğne.

ingelik (T.): İğnelik, iğne kutusu.

ip (T.): İp.

ip bükücü (T.+T.): Pamuk, keten, yün vs. şeyleri bükerek ip yapan kimse.

ipçi (T.): İpçi.

ip dokuyucu (T.+T.): Çıkırıkla ip dokuyan kimse.

ipek (T.): İpek.

iplicek (T.): İplik, iplik parçası.

iplik (T.): İplik.

iplik işle- (T.+T.): İplik eğirmek.

ip saracak (T.+T.): İp kırığı.

ip satguçu (T.+T.): İp satıcı.

ip satıcı (T.+T.): İp satan kimse.

iri ibrişim-i ḥāricī (T.+F.+A.): Kaftan veya palto gibi dışa giyilen bir çeşit hafif giysi.

iri ibrişim-i ḥāricī (T.+F.+A.): Kaftan veya palto gibi dışa giyilen bir çeşit hafif giysinin kumaşı.

irrik (T.): Eğrilmiş ip.

‘işāba (A.): Sarık, tülbent.

‘işābe (A.): Sarık, tülbent.

iske- (T.): Yün ditmek.

istebrāk (F.): Sırma ile işlenmiş bir çeşit kalın kumaş.

iş- (T.): Eğirmek.

iş don (T.+T.): İç giyilen giysi.

işgirti (?): Diba denilen ipek kumaş.

işgiti (?): İpekli kumaş.

işim (T.): Baldıra çekilen potur.

işim (T.): İç donu.

işkirti (?): Diba denilen ipek kumaş.

işle- (T.): Dokumak.

iş tan (T.+T.): İç donu.

iş ten (T.+T.): İç donu.

iş ton (T.+T.): İç donu.

iş tonlan- (T.): İç donu giymek.

işyim (T.): Baldıra çekilen potur.

it- (T.): Süslemek.

itek (T.): Elbisenin belden aşağı olan kısmı.

itig (T.): Süs, bezek.

itig urın- (T.+T.): Süslenmek.

ittür- (T.): Büktürmek.

itük (T.): Ayakkabı.

itük (T.): Elbisenin belten aşağı olan kısmı.

iy- (T.): Eğirmek.

iyir- (T.): Eğirmek.

iyile- (T.): Deriyi kokuyla güzelleştirmek.

iylen- (T.): Deri terbiye edilmek.

iyne (T.): İğne.

izār (A.): Peştamal, belten aşağısı için örtü.

izāra (A.): Hulle, vücudu kaplayan kuşaklı bir çeşit düz giysi.

izāra (A.): Pantolon.

izārlan- (A.+T.): Peştamal takınmak.

izlik (T.): Kesilen hayvanın derisinden yapılan Türk çarığı.

izzeḥār (A.): Boya otu.

K

ķab (T.): Deriden torba.

ķabā (A.): Zırh içine giyilen içi ipek kıyıtđı dolu ipek hırka.

ķabā (A.): Kaftan, süslü ve kıymetli elbise.

ķabā (A.): Üstlük, kaftan, libas, cübbe.

ķabā (A.): Bir kumaş cinsi.

ķabāçe (F.): Hafif giysi.

ķabā ķıl- (A.+T.): Cübbe dikmek, elbise yapmak.

ķabā-pūş (A.+F.): Kaftan, elbise giyinmiş.

ķabā-yı ‘āriyet (A.+A.): Ödünç elbise.

ķabķuk (T.): Keten torba, çanta, para kesesi.

ķabķab (A.): Nalın.

ķaburga zırh (Moğ.+F.): Bazı kumaşlara demir halkalar kaplanarak yapılan zırh.

ķaçaç (?): İpekli Çin kumaşı.

ķadıg (T.): İkileme dikiş.

ķadıł- (T.): Seyrekçe dikilmek; teyellenmek.

ķadış (T.): Hayvan derisini dilerek yapılmış olan kayış.

ķadış- (T.): Seyrekçe dikmekte yardım ve yardım etmek.

ķadışla- (T.): Kayış yapmak.

ķadıt- (T.): Seyrekçe diktirmek.

ķadı- (T.): Seyrekçe dikmek.

kaḫdan (F.): Süslü elbise.

kāfġar (?): Safran renginde ipek kumaş.

kaftan (F.): Süslü elbise.

kaftanlu (F.+T.): Kaftanı olan.

kaḫum (F.): Kuzey bölgelerinde bulunan sansar ve gelinciğe benzer, boz ve siyah kuyruklu, kürkü pek makbul bir hayvan.

kalā (F.): İpek kumaş.

kālā (F.): Kumaş.

kalabak (T.): Külâh, kalpak.

kalabak (T.): Taç.

kaḫaġlġ (T.): Zırhlı, örtülü.

kalat- (T.): Elbise vb. sardırmak, kutuya koymak.

kaḫçm (İt.): Çoraba geçirilmek üzere terlik biçiminde ince sahtiyenden dikilmiş giyecek.

kaldra- (T.): Elbise vb. hışırdamak.

kaldruġa (T.): Hışırtılı elbise.

kaldurġa (T.): Hışırtılı elbise.

kāle (F.): İpek kumaş.

kalemlü futa (A.+F.): Çizgili peştamal.

kalevre (?): Bir çeşit ayakkabı.

kaḫlın (T.): Sık dokunmuş, ipekten yapılmış kalın ton.

kaḫlın barçm (T.+?): Sık dokunmuş, kalın ipek kumaş.

kaḫlın bōz (T.+T.): Kaba ve kalın kumaş.

kaḫlın kēmhā (T.+F.): Kalın ipek kumaş.

kalқан (Moğ.): Savaş kıyafeti.

kalpağ (T.): Bir tür baş giysisi; Tatarların giydiği, keçeden yapılan başlık.

kam (?): Kendir.

kamdu (Çin.): Dört arşın boyunda, bir karış eninde bir bez parçasıdır. Üzerine Uygur hanının mührü basılıp alışverişte para yerine kullanılır. Bu bez eskirse her yedi senede bir yamanır, sonra yıkanır, yeniden üzerine mühür vurulur.

kamış (A.): Gömlek, vücudun üst kısmına giyilen ince, kollu, yakalı giysi.

kamkı (?): Pamuklu kumaş ölçüsü.

kandır (T.): Soyulduktan sonra etin tabaklanmaya uygun derisinin adı.

kañalduruk (T.): Bir tür zırh.

kanpu (Çin.): Kumaş.

kañtura (F.): Palto gibi bir giyecek.

kap (T.): Deriden torba.

kapama (T.): Pamuklu hırka

kapama (T.): Astarlı kaftan.

kapçuk (T.): Keten torba, çanta, para kesesi.

kaptan (F.): Süslü elbise.

kaptan (F.): Elbise.

kaptı (T.): Makas.

kapuç (T.): Kese.

karalara gir- (T.+T.): 1. Siyahlara bürünmek. 2. Matem elbisesi giymek.

karalu göklü (T.+T.): Yas kıyafeti giymiş.

ķara teyin (T.+T.): Kara sincap.

ķara ton (T.+T.): Yasta iken giyilen giysi.

ķaraza-ton (?+T.): Rahip elbisesi, papaz giyeceği.

ķarbıķı (Moğ.): Zırh yeni.

ķardaş ķanı (T.+T.): Hekimlikte ve boyacılıkta kullanılan bir tūr sakız.

ķarı (T.): Bez ölçülen arşın.

ķarıla- (T.): Arşınlamak, ölçmek.

ķarılat- (T.): Karışlamak, ölçmek.

ķarın bağı (?+T.): Kemer.

ķarış (Çin.?): Yünlü kumaş.

ķarış (T.): Baş parmak ile serçe parmakların uçları arasındaki açıklık.

ķarışla- (T.): Karışlamak, ölçmek.

ķarkıl (A.): Kolsuz savaş elbisesi.

ķarkımı (F.): Çiçekli, süslü ipek kumaş.

ķarluklan- (T.): Karluk kılığına girmek.

ķars (Çin.): Deve veya koyun yününden yapılan elbise.

ķars (Çin.?): Yünden ya da kıldan dokunmuş kumaş.

ķarsak (T.): Derisinden güzel kürk yapılan bir hayvan, bozkır tilkisi ve derisi.

ķarşı- (T.): Karışlamak, ölçmek.

ķarşag (T.): Elbisenin bir karış kadar olan parçası.

ķarşak (T.): Derisinden güzel kürk yapılan bir hayvan, bozkır tilkisi ve derisi.

ķarşat- (T.): Ölçtürmek, karışlatmak.

karucaḡ (T.): Bileḡe sarılan kılıf.

ḡasa (?): İpekten mamul bir elbise.

ḡaṣab (A.): İnce dokunmuş keten.

ḡaṣab (A.): Çok ince Mısır astarı.

ḡaṣaba (A.): Kadın baş örtüsü.

ḡaṣaba (A.): Keten ve ipekten dokunmuş bir çeşit kumaş.

kāṣ (F.): Bir cins dokuma.

ḡaṣaḡ (T.): Savaşçıların giydiḡi kispet kuşaḡı.

ḡatı don (T.+T.): Sert ve kaba kumaştan elbise.

ḡatīfa (A.): Kadife; ipek, yün ya da pamuktan mamul, parlak ve yumuşak bir kumaş.

katunlan- (T.): Han karısı şekline girmek.

katut (T.): Pabuççuların kullandığı çiriş.

ḡavlık (T.): Hav temizleyici fırça (?).

ḡavtan (F.): Süslü elbise.

kaw kuw (T.): Elbisenin dikilirken kırışıp büzülmesi.

kay (Çin.): Ayakkabı.

ḡayış (T.): Deri kemer.

ḡayış (T.): Ayakkabı baḡı.

ḡaz (F.): Bükülmemiş ipek.

kazbaz (?): Bir çeşit çocuk giyeceḡi.

kazıl (A.): Kıldan yapılmış ip.

kāzir (F.): Dokuma yapan.

kāzir (F.): Çamaşırcı, çamaşır yıkayan.

kāzur (F.): Çamaşırcı, çamaşır yıkayan.

kāzur (F.): Bez ağartan.

ḳazzāz (A.): İpekçi.

ḳazzāzlık (A.+T.): İpek işleyen ve satan.

kebel- (?) : Giyinmek.

keber- (?) : Giyinmek.

kebes (T.) : Börk, kalpak ve başa geçirilen sair.

kebeş (T.) : Börk, kalpak ve başa geçirilen sair.

kebez (T.): Pamuk; yün.

keçe (T.): Keçe, kıldan dokunmuş kaba kumaş.

keçeci (T.): Keçe yapan yahut satan.

keçkün (T.): Kadının üst abası.

ked- (T.): Giymek.

keḏ- (T.): Giymek.

keḏdür- (T.): Giydirmek.

kedgü (T.): Elbise, giyilecek nesne.

keḏgü (T.): Elbise, giyilecek nesne.

keḏgülük (T.): Giyecek.

keḏgü nirse (T.+T.): Giyim eşyası.

kedgür- (T.): Giymek.

keḏigle- (T.): Örtünmek, gizlenmek.

keçik etük (T.+T.): Giyilmiş, giyili (etük).

keğil- (T.): Giyinmek, giydirilmek.

kedim (T.): Giyim, zırh.

keğim (T.): Giyim, giyecek.

keğim (T.): Giyim, giyecek.

keğim (T.): Giyim, giyecek.

keğim etmek (T.+T.): Elbise, giyim kuşam.

kedimlig (T.): Giyimli kuşamlı.

keğindi ton (T.+T.): Çok giyilen elbise.

keğrül- (T.): Giyilmek.

keğrüş- (T.): Birbirine giydirmek.

kedük (T.): Yağmurluk.

keğük (T.): Yağmurluk.

kedük (T.): Tulganın altına giyilen, tüyden yapılmış takke.

keğüklüg (T.): Yağmurluk sahibi.

kedüklük kiğiz (T.+T.): Yağmurluk yapmak için hazırlanmış keçe.

kedür- (T.): Giydirmek, giymek.

keğürse- (T.): Giydirmek istemek.

keğüt (T.): 1. Giyecek, hil'at. 2.Gelin ile güveyin hısımlarına armağan olarak giydirdikleri elbise.

keğüz- (T.): Giydirmek.

kef (A.): Kefen, ölü sarılan bez.

kefen (A.): Kefen, ölü sarılan bez.

kefen kıl- (A.+T.): Kefenlemek, kefene sarmak.

kefenle- (A.+T.): Kefene sarmak.

kefenlig (A.+T.): Kefene sarılmış.

kefenlik (A.+T.): Kefen olarak kullanılabilen bez.

kefen şar- (A.+T.): Kefenlemek.

kefensüz (A.+T.): Kefenlenmemiş.

kefin (A.): Kefen, ölü sarılan bez.

kefin şar- (A.+T.): Kefenlemek.

kefişker (F.): Lastik ayakkabı yapıcısı.

kefş (F.): Ayakkabı.

kefye (A.): Takke, kep.

keleb (F.): İp, iplik yumağı.

kelep (F.): Bükülmüş iplik kangalı, çile.

kelim (F.): Kilim, pılıpırtı.

kelimlik (F.+T.): Kılık kıyafet, elbise.

kemek (?): Pamuktan yapılmış çubuklu ve nakışlı bir dokuma; bundan bürgü yapılır, Kıpçaklar yağmurluk yaparlar.

kemend (F.): Örtü.

kemer (F.): Kemer.

kemer-bend (F.+F.): Kemer bağı.

kemer-beste (F.+F.): Kemer bağlamış.

kemhā (F.): İpek kumaş.

kēmḥā tokūkuçı (F.+T.): İpekli kadife dokuyucu.

kenār (F.): Elbise kenarı veya çevresi.

kençeklen- (T.): Kençek kılığına girmek.

kendeş (?): Yaşmak.

kendir (?): Kenevir.

kendir (?): Kenevirden yapılmış sicim, kınnap.

kendirsi (?): Keten bezi.

kendirsi (?): Kumaş parçası.

kenevir (Yun.): Kenevir, kendirgillerden, sapındaki liflerden halat, çuval vb. kaba örgüler yapılan, iki evcikli bir bitki, kendir (Cannabis sativa).

kentir (?): Kenevir.

kenzi (Çin.): Kırmızı, sarı, yeşil gibi birtakım renkleri olan bir Çin dokuması.

kepenek (T.): Keçeden yağmurluk.

kepenek (T.) Kalın üst giysisi.

kepenek (T.): Keçeden yapılan kolsuz çoban yağmurluğu.

kepes (T.) : Börk, kalpak ve başa geçirilen sair.

kepeş (T.) : Börk, kalpak ve başa geçirilen sair.

kepez (T.): Pamuk; yün.

kepkep (T.): Ayakkabıların altına çakılan ufak demir çivi.

kerim (T.): Nakışlı kumaş.

kerkü (T.): Üzerinde bir şey dokunan tezgâh.

kêsken yün (T.+T.): Kırkılmış yün.

kesürgü (T.): Dağarcık, deriden yapılmış torba.

ket- (T.): Giymek.

ketân (A.): Keten bezi, keten liflerinden yapılmış dokuma.

ketān-ı ḥām (A.+F.): Ham, işlenmemiş keten.

keten (A.): Keten, keten liflerinden yapılmış dokuma.

kêter- (T.): Çıkarmak, soyunmak.

kettān (A.): Keten, keten liflerinden yapılmış dokuma.

ketūn (A.): Pamuklu kumaştan dikilmiş kaftan.

ketün (A.): Pamuklu kumaştan dikilmiş kaftan.

kevş (F.): Ayakkabı.

kewşek neş (T.+T.): Yumuşak ve gevşek olan her şey, ince elbise vb.

key- (T.): Giymek, giyinmek.

keydir- (T.): Giydirmek.

keydür- (T.): Giydirmek.

kêyer (T.): Giyecek.

keyesi (T.): Giysi.

keygü (T.): Giyecek.

keygülük (T.): Giyecek, elbise.

keygür- (T.): Giydirmek.

keyil- (T.): Giyilmek.

keyim (T.): Giyecek, giysi.

keyin- (T.): Giyinmek.

keyit (T.): Giysi, elbise.

keymek (T.): Elbise.

keypenek (T.): Kepenek, omuzlara alınan dikişsiz, kolsuz giysi.

keyük (T.): Keçeden yapılan kolsuz çoban yağmurluğu.

keyür- (T.): Giydirmek.

kez (F.): İpekli Çin kumaşı.

kez- (T.): Giymek.

kıçaç (?): Dokuma.

kıdıgla- (T.): Kıyı dikmek.

kıdıglan- (T.): Kıyılanmak.

kıdıgılığ börk (T.+T.): Kendisine kıyılık dikilmiş olan börk.

kıdış- (T.): Kenar dikmekte yardım etmek.

kıdıt- (T.): Kenar diktirmek.

kıfçaklan- (T.): Kıpçak kılığına girmek.

kıftı (T.): Makas.

kıftıçı (T.): Makas yapan yahut satan.

kıftu (T.): Makas.

kıftula- (T.): Sındı ile kırmak.

kıl dokıyıcı (T.+T.): Keçi, deve vb. hayvanların kıllarından veya at kuyruğundan kumaş, kilim vs. ören kimse.

kımsand (Çin.): Altın renginde deri.

kıptı (T.): Makas.

kıptu (T.): Makas.

kırgag (T.): Elbisenin yanı, kenarı.

kırgaglıg (T.): Kenarlı, kıyılanmış kumaş.

kırhlık (T.): Davar kırkma makası.

kırhalık (T.): Davar kırkma makası.

kırk- (T.): Koyunun yünlerini kesmek.

kırkı- (T.): Kırkmak.

kırkık (T.): Oya.

kırkıl- (T.): Kırkılmak.

kırkılık (T.): Davar kırkma makası.

kırkış- (T.): Kırkmakta yardım etmek.

kırkılık (T.): Davar kırkma makası.

kırmaçı (T.): Derici.

kırkmak (T.): Kırkma, yapağını kesme.

kırt- (T.): Kırkmak.

kıtık (?): Pamuk.

kıu (Çin.): Kumaştan yapılan ayakkabı.

kıv (Çin.): Ayakkabı.

kıwçaklan- (T.): Kıpçak kılığına girmek.

kıvrak (T.): İnce, kadın baş örtüsü.

kıy- (T.): Dikmek.

kıyın (T.): Kenar -dikişte-.

kıymaç (T.): Çiğillerin giydiği, tiftikten yapılan beyaz başlık.

kıytur- (T.): Yanlamasına kesmek.

kızıl edim (T.+A.): Kırmızı deri.

kızıl söğüd (T.+T.): Kabuğundan kırmızı boya elde edilen bir tür çalı, kızıl söğüt.

kız köşege (T.+T.): Gelin duvağı.

kicim (Moğ.): Cenkte atların ve insanların giydiği zırh.

kiçe (T.): Keçe, kıldan dokunmuş kaba kumaş.

kiçeci (T.): Keçe yapan yahut satan.

kiçeciler bāzārı (T.+F.): Keçeciler çarşısı.

kiçim (Moğ.): Cenkte atların ve insanların giydiği zırh.

kiç- (T.): Giymek.

kiçim (T.): Elbise, kıyafet.

kidiz (T.): Keçe, kıldan dokunmuş kaba kumaş.

kiğizlik yün (T.+T.): Keçe yapmak için hazırlanan yün.

kidür (T.): Süslü elbise.

kigü (T.): Giyim.

kilīm (F.): Elbise.

kilīm (F.): Üste giyilen kalın sof hırka.

kilīm (F.): Derviş hırkası.

kilim bürgen- (F.+T.): Örtünmek, bürünmek.

kimsan (Çin.): Altın renginde deri.

kīmsān (Çin.): Altın renginde deri.

kimsen (Çin.): Başlıkları ve kavukları süslemek için kullanılan altın kırıntıları.

kin (Çin.): İpekli kumaş.

kindir (?): Keten.

kip (T.): Ayakkabı kalıbı.

kirbās (A.): Keten bezi.

kiriş (T.): Dokuma tezgahı; dokumanın tezgahını çevreleyen tahta.

kirmen (T.): Yün veya pamuk eğirmeye yarayan el aleti.

kīs (F.): Para kesesi.

kīse (F.): Para kesesi.

kisve (A.): Elbise.

kisvet (A.): Elbise.

kisvet eyle- (A.+T.): Giydirmek.

kīṣ (F.): Keten kumaş.

kiṣ (T.): Samur

kiṣ (T.): Samur kürkü.

kiṣen (T.): Uçkur.

kiṣilik geyecek (T.+T.): Resmi günlerde giyilen ağır elbise.

kiṣ teri ton (T.+T.+T.): Samur kürk, samur derisinden yapılmış kürk.

kiy- (T.): Giymek.

kiydir- (T.): Giydirmek.

kiydük (T.): Giyecek, elbise.

kiydür- (T.): Giydirmek.

kiygülüg (T.): Giyeceklik (kumaş / para?).

kiyir- (T.): Giydirmek.

kiyiz (T.): Keçe, kıldan dokunmuş kaba kumaş.

kiymek (T.): Elbise.

kiymek (T.): Uzun kadın gömleği.

kiyür- (T.): Giydirmek.

kīz (T.): Keçe, kıldan dokunmuş kaba kumaş.

kiz (T.): Elbise sandığı, bohçası.

kızçı (T.): Keçeci.

kogış (T.): Tabaklanmış deri.

koğuş (T.): Tabaklanmış deri.

kokpa (?): Pamuklu kumaş.

kol aç (T.+T.): Kulaç.

kolçak (T.): Kola geçirilen kılıf.

kollik (T.): Kola giyilen zırh, kolçak.

kolluk (T.): Kola giyilen zırh, kolçak.

kolturmac (T.): Kaftan yırtmacı.

kolturmaç (T.): Kaftan yakası.

konç (T.): Ayağa giyilen mestin topuktan yukarı kısmı; çizmenin boynu.

konrağı (T.): Çul, kıldan dokunmuş kaba kumaş.

konruñ (T.): Çul, kıldan dokunmuş kaba kumaş.

kontuş (Mac.): Ferace.

kor (T.): Kuşak, kemer.

kōş biçek (T.+T.): Argu lehçesinde makas.

koy (T.): Koyun.

koy (T.): Elbisenin koynu, koltuklara doğru kısmı

koyka (T.): Kürk.

koyka (T.): Deri.

koykala- (T.): Derinin kıllarını temizlemek.

koyn (T.): Koyun.

koy sürüki (T.+T.): Koyun derisi, meşin.

ķoyun (T.): Koyun.

ķoyun (T.): Elbisenin koynu, koltuklara doğru kısmı.

ķoza (F.): Gümüştēn ve sırmadan yapılmış süslü düğme.

kozan- (?): Süslenmek.

kögüzlük (T.): Göğüs koruyucu, göğüs için bir nevi giysi.

köhe (T.): Zırh.

köhelik (T.): Zırhlı.

kök boyası (T.+T.): Kök boyası.

köküzmek (T.): Önlük, ceket.

kölgeç (T.): Başa sarılan nesne.

kömlek (T.): Gömlek, vücudun üst kısmına giyilen ince, kollu, yakalı giysi.

kön (T.): Deri, gön.

könçek (T.): Pelerin gibi omuza alınan bir elbise.

könçek (T.): Don, pantolon.

könçük (T.): Göğüs yakası.

könçük (T.): Cep.

köne (T.): Deri, gön.

könen- (T.): Süslenmek.

köñlek (T.): Gömlek, vücudun üst kısmına giyilen ince, kollu, yakalı giysi.

köñlek-i ķad-pāresi (T.+A.+F.): Yüz parçalı gömlek.

köñlek kedim (T.+T.): Gömlek.

köñlek kedim (T.+T.): Zırh cinsinden elbise.

köñleklen- (T.): Gömlek giymek.

ķulak ton (T.+T.): Yenleri kısa ton.

ķumāş (A.): Kumaş.

ķumāş eyle- (A.+T.): Giydirmek.

ķumāş satķuķı (A.+T.): Kumaş satıcısı.

ķuanpu (Çin.): Kumaş.

ķunduz (T.): Kürkü makbul bir hayvan.

ķunpu (Çin.): Kumaş.

ķupturġa (T.): Kemerin saġ tarafında taşınan deri çanta.

ķur (T.): Kemer.

ķur (T.): Süslü, işlemeli.

ķurcuk (T.): Keçeden yapılmış başlık.

ķurķı (T.): Kemer baġlayan kişi.

ķurķılıķ (T.): Kemer baġlama.

ķurķuķ (T.): Keçeden yapılmış başlık.

ķur kemer (T.+F.): S sl ,  zenle yapılmış kemer.

ķur ķurma (T.+T.): S sl ,  zenle yapılmış kuşak.

ķur ķuřak (T.+T.): S sl ,  zenle yapılmış kuşak.

ķurla- (T.): Kuşak baġlamak.

ķurla- (T.): Kuşak yapmak.

ķurluġ (T.): Kuşaklı, kemerli.

ķurřa- (T.): Kuşanmak, kuşağı bağlamak.

kurşag (T.): Kuşak.

kurşag (T.): Kuşak kuşanma.

ķurřaklı (T.): Kuşaklı.

ķurřan-(T.): Kuşaklanmak, kuşak kuşanmak.

kurşat- (T.): Kuşak kuşatmak.

ķuřa- (T.): Kuşatmak, sarmak.

kuşah (T.): Kuşak.

ķuřak (T.): Kuşak.

ķuřan- (T.): Kuşanmak.

kuşat- (T.): Kuşanmasını sağlamak.

ķutal- (T.): Giyinmek.

ķutal- (T.): Sslenmek.

ķutay (Āin.): İpekli kumaş.

ķuĤn (A.): Pamuk.

kuturma brk (T.+T.): nde arkada iki kanadı bulunan brk.

ķuur (T.): Kemer, kuşak.

ķuyaę (T.): Zırh.

ķuyak (T.): Zırh.

ķuyķa (T.): Deri.

kbe (T.): Örme zırh.

kübe yarık (T.+T.): Bütün vücuda giyilen zırh.

kübi- (T.): Sık dikişle dikmek.

kübik (T.): Hırka.

kübik (T.): 1. Bezin iki katı arasına pamuk koyarak dikme. 2. Seyrek dikiş, kaba dikiş.

kübit- (T.): Sık dikişle diktirmek.

kübü (T.): Örme zırh.

kübül- (T.): Kaba dikişle dikilmek.

kübüş- (T.): Kaba dikmekte yardım ve yarış etmek.

küfiye (A.): Başa örtülen bir tür örtü.

külâh (F.): Başa giyilen şapka, başlık, keçeden yapılmış başa geçirilen hafif başlık.

külâh (F.): Özellikle dervişlerin ucu sivri olan baş kisveti.

külâh ét- (A.+T.): Külâh yapmak, başlık yapmak.

külâh ur- (F.+T.): Başlık giydirmek.

küleh (F.): Özellikle dervişlerin ucu sivri olan baş kisveti.

külküç (T.): Kadınların başlarına bağladıkları bez.

künçek (T.): Giysi.

künçek (T.): Yaka.

künçük (T.): Yaka.

künçük (T.): Cep.

künçüklen- (T.): Yaka yapılmak.

künde geyer ton (T.+T.+T.): Gündelik kürk.

kündür (?) Kendir.

künlek (T.): Gömlek, vücudun üst kısmına giyilen ince, kollu, yakalı giysi.

küpik (T.): Hırka.

küpik (T.): 1. Bezin iki katı arasına pamuk koyarak dikme. 2. Seyrek dikiş, kaba dikiş.

kürdegi (F.): Eteği ve kolları kısa mintan.

kürk (T.): Tüylü ve yumuşak üstlük.

kürk (T.): Hayvan postu.

kürk dikici (T.+T.): Kürk diken kimse.

kürk eyle- (T.+T.): Kürk dikmek.

kürte (F.): Gömlek, vücudun üst kısmına giyilen ince, kollu, yataklı giysi.

kürünçük (T.): Cep.

küyüz (T.): Keçe, kıldan dokunmuş kaba kumaş.

küzüg (?): Çulh aygıtlarındandır; birbiri üzerine düğümlenen birtakım iplikler olup onunla üst eriş alt erişten ayrılır. Kumaş ve kumaşa benzer şeyler dokuyanlara da böyle denir.

L

lāceverdī atlas (F.+A.): Lacivert renkli atlas kumaş.

laçato (?): Bir tür çizgili kumaş.

lās (F.): İpek.

last (F.): Ham ipek.

latay (Çin.): İnce ipekten yapılmış, bele kadar inen şal.

lāye (F.): İpekli kumaş.

lecek (F.): Üç köşeli kadın baş örtüsü.

leçek (F.): Üç köşeli kadın baş örtüsü.

leçek (F.): Sırmalı ve mücevherli bir nevi baş örtüsü.

lêçek (F.): Şal.

libāce (F.): Elbise.

libāçe (F.): Elbise.

libās (A.): Elbise.

libās eyle- (A.+T.): Elbise dikmek.

libās kıl- (A.+T.): Elbise dikmek.

liçek (F.): Şal.

lifāfe (A.): Sargı.

lihāf (A.): Örtü.

lohtay (Çin.): Üzeri sarı benekli kırmızı bir Çin ipeklisi.

lūbbed (A.): Yün.

lūbed (A.): Yün.

M

maḥram (A.): İhram giyme.

maḥrama (A.): Baş örtüsü.

maḥmur (?): Kadife.

mamık (F.): Pamuk.

mamuğ (F.): Pamuk.

mamuḥ (F.): Pamuk.

mamuk (F.): Pamuk.

mamukçı (F.+T.): Pamukçu.

mamuk satkuçı (F.+T.): Pamuk satıcı.

man- (T.): Kuşanmak.

manbuk (F.): Pamuk.

mañçuklan- (T.): Elbiseyi eğer heybesine koymak.

mañluḡ (Çin.): Ejderha resmi işlenmiş bir çeşit ipek giysi.

māsura (F.): Üzerine iplik sarılan koni.

maşab (F.): Aba.

matah (A.): Kumaş.

mekūk (F.): Dokumacılıkta kullanılan masuralı alet, mekik.

meles (A.): Gayet ince, ipekli bir çeşit kumaş.

meres (A.): İp.

mestūr (A.): Kapalı, örtülü.

mestūra (A.): Örtünmüş kadın.

mestüre (A.): Örtünmüş kadın.

meşşāta (A.): Gelini süsleyen kadın.

meyzer (A.): Peştamal, belden aşağısı için örtü.

mıḵna‘ (A.): Baş örtüsü.

mıḵraḡ (A.): Makas.

mi‘cer (A.): Baş örtüsü.

mi‘cer-ārā (A.+F.): Baş örtüsü süsleyen.

miḡfer (A.): Savaşta başa giyilen çelik başlık.

mihmāz (A.): Çizme mahmuzu.

mihrāb (A.): Yay şeklinde yapılan nakış süsleme.

mikrāḡ (A.): Makas.

milhefe (A.): Vücut örtüsü, örtü.

mindetü (Sank.?): İpek, ipekli kumaş.

miyān (F.): Kemer yeri.

mizersüz (A.+T.): Peştamalsız.

mondobari (F.): Bir tür çizgili kumaş.

muḥrim (A.): İhramlı, ihram giyen.

muḥrime (A.): İhrama giymiş kadın.

munçuklan- (T.): Elbiseyi eğer heybesine koymak.

mundu (?): İğne.

murakḵa‘(A.): Yamalı hırka, elbise.

muraşşa‘ (A.): Kıymetli taşlarla bezenmiş.

mūze (F.): Çizme, mest.

müddeşsir (A.): Elbiseye bürünen, örtünen.

mükim etük (T.+T.): Kadın pabucu

mükin etük (T.+T.): Kadın pabucu

müne- (T.): İğriliğini düzeltmek için bir şeyin uçlarını kesmek.

münel- (T.): Uçları ve artıkları kesmek.

müzeyyen (A.): Süslü, bezenmiş.

müzeyyen ol- (A.+T.): Süslenmek.

müzzāmmil (A.): Örtünme, bürünme.

N

nak (F.): Altın sırmalı bir tür ipek kumaş.

nakışla- (A.+T.): Nakış yapmak.

nakķāş (A.): Nakış yapan.

nakş (A.): Nakış, ipekli işleme.

nakş eyle- (A.+T.): Bezemek.

nakş eyleyici (A.+T.): Nakkaş, işlemeci.

na‘l (A.): Ayakkabı.

na‘l (A.): Nalça, pençe.

na‘layn (A.): Ayakkabı, bir çift pabuç.

na‘leyn (A.): Ayakkabı, bir çift pabuç.

na‘lın (A.): Ayakkabı, bir çift pabuç.

na‘līn (A.): Ayakkabı, bir çift pabuç.

na‘līnçı (A.+T.): Takunyacı.

na‘līnnıñ kayşı (A.+T.): Takunyanın kayışı.

na‘l ur- (A.+T.): Pençe çakmak.

naşıç (F.): Altın sırmalı ve incili bir tür kumaş.

nekende (F.): Dikişte koltuk altına konulan parça.

nemed (F.): Keçe, kıldan dokunmuş kaba kumaş.

nemedlü (F.+T.): Keçeden yapılma elbiseli (kişi).

nemed-pūş (F.+F.): Keçeden yapılma elbiseli (kişi).

nemürge (Moğ.): Aba, bir çeşit kalın giysi.

nesc (A.): İpekli kumaş.

nevrūzī (F.): Bir tür giysi. Bugünkü Afganistan Özbekleri ilkbaharda giyilen ince sabahlık gibi üst elbisesine derler.

nezkep (Erm.): Baş örtüsü.

nıḳāb (A.): Peçe, yüz örtüsü.

nıṭāk (A.): Kuşak, kemer.

nıḳāb (A.): Peçe, yüz örtüsü.

nıḳāb (A.): Örtü.

nıḳāb eyle- (A.+T.): Peçe ile örtmek.

O

obçin (Moğ.): Zırh.

obrağ (T.): Paçavra.

oguzlan- (T.): Oğuz elbisesi giymek, Oğuz kılığına girmek, kendini Oğuzlardan saymak.

oķ (?): Giyimin ön kısmı.

oldañ (T.): Pabuç altı, tabanı.

olduk (T.): Yalın ayak.

oltañla- (T.): (Ayakkabıya) taban geçirmek, yamamak.

opra- (T.): Eskimek, yıpranmak.

opraq (T.): Elbise astarı.

opraq (T.): Eskimiş, yıpranmış giysi.

opraq (T.): Giysi.

opraş- (T.): Yıpraşmak, yıpranmaya başlamak.

oprat- (T.): Yıpratmak.

otrakcı (T.): Hazır eşya ve elbise satan.

otran (?): Yağma dilinde, elbise.

oturakcı (T.): Hazır eşya ve elbise satan.

oya (T.): Oya, işleme.

oymağ (T.): Terzi yüksüğü. Tunçtan yahut deriden yapılır. Terziler parmaklarına iğne batmaması için takarlar.

oymak (T.): Terzi yüksüğü. Tunçtan yahut deriden yapılır. Terziler parmaklarına iğne batmaması için takarlar.

Ö

öbçin (Moğ.): Zırh.

ögçe (T.): Ökçe.

ökce demiri (T.+T.): Ökçeye çakılan demir.

ökçe (T.): Ökçe.

ökşe (T.): Ökçe.

ökşem (T.): Ökçe.

ölçü (T.): Endaze.

ölşüle- (T.): Kolla ve ölçekle ölçmek.

ölü bezi (T.+T.): Kefen.

öm (T.): İç donu.

öncek (T.): Önlük.

öñü (T.): Çıplak, yalın.

öpçin (Moğ.): Zırh.

ör (T.): Kaftanın koltuk altları.

ör- (T.): Örmek.

öreke (Yun.): İplik eğirecek alet.

örgen (T.): İp, yular.

örme (T.): İp.

örme (T.): Keçe.

örmek (T.): Deve yününden örülen bir tür aba.

ört- (T.): Örtmek, bürümek.

örtgü (T.): Örtü.

örtil- (T.): Örtülmek.

örtin- (T.): Örtünmek.

örtinmek (T.): Örtünme, kapanma, giyinme.

örtme (T.): Baş örtüsü.

örtmek (T.): Örtme, kapatma.

örtü (T.): Örtü.

örtüg (T.): Örtü.

örtüg (T.): Örtülü.

örtüglü (T.): Örtülü.

örtüglüg (T.): Örtülü.

örtük (T.): Örtülü.

örtük (T.): Örtü.

örtüklüg (T.): Örtülü.

örtüklük (T.): Örtülü.

örtül- (T.): Örtülmek.

örtülü (T.): Örtülü.

örtülüg (T.): Örtülü.

örtün- (T.): Örtünmek.

örtüş- (T.): Örtmek, birbirini örteyazmak.

örü (T.): Yama olarak yapılan örgü.

örük (T.): Örölmüş, eğirilmiş yün.

örük (T.): Örölmüş olan her nesne.

öröl- (T.): İşlenmek.

örüm (T.): Çul.

örüş- (T.): Örmekte yardım ve yarış etmek.

örüt- (T.): Örtmek, gizlemek.

örü ton (T.+T.): Yün giyim.

öşek (T.): Derisinden kürk yapılan tilki cinsinden bir hayvan, vaşak.

ötük (T.): Ayakkabı.

ötük astarı (T.+F.): Çizme astarı.

ötükci (T.): Ayakkabıcı, çizmeci.

ötükçi (T.): Ayakkabıcı, çizmeci.

ötük ipi (T.+T.): Çizme ipi.

P

pāçe (F.): Pantolon veya şalvarın dizden aşağı kısmı, paça.

pahlū (F.): Doğancıların giydikleri eldiven.

palās (F.): Aba, çul gibi kalın giyimler.

pālās (F.): Çul, keçe.

palās (F.): Eski elbise.

pā-libās (F.+A.): Ayak giysisi, ayakkabı.

pā-libās (F.+A.): Çorap.

pambuk (F.) : Pamuk.

pamık (F.): Pamuk.

pamık çıkarıcı (F.+T.): Pamuk atan ve onu çekirdeğinden ayıran hallaç aleti, çıkırık.

pamuğ (F.): Pamuk.

pamuk atıcı (F.+T.): Hallaç.

pamuğ çalıcı (F.+T.): Pamuk atıcı.

pamuğçu (F.+T.): Pamuk atıcı.

panbık (F.): Pamuk.

panbuğ (F.): Pamuk.

panbuk (F.): Pamuk.

panbuk (F.): Pamuk.

panbukçu (F.+T.): Pamukçu.

pardalığ (F.+T.): Perdeli, örtülü, yaşımlı.

partu (?): Üste giyilen hırka, pardesü.

pāşine (F): Ökçe.

paşmak (T.): Ayakkabı.

pelās (F.): Çul, keçe.

pelās (F.): Aba, çul gibi kalın giyimler.

perde (F.): Peçe.

perde aç- (F.+T.): Peçeyi çıkarmak, açılmak.

perde-‘arūs (F.+A.): Duvak, gelin örtüsü.

perdelġ (F.+T.): Perdeli, örtülü, yaşmaklı.

perde tart- (F.+T.): Örtmek, örtünmek.

perend (F.): Nakışsız ipek kumaş.

permiyān (F.): İpek kumaş.

perniyān (F.): Nakışlı atlas.

peşmīne (F.): Yünden yapılma, dervişlerin giydiği sade, düz, süssüz elbise.

piçe (İt.): Peçe, yüz örtüsü.

pīçek (F.): Kadınların başlarına sardıkları örtü.

pilon (Erm.): Keşiş cübbesi.

pilūn (Erm.): Keşiş cübbesi.

pine-düz (F.): Eski elbise, ayakkabı veya kumaş tamir eden.

pīrāhen (F.): Gömlek, vücudun üst kısmına giyilen ince, kollu, yataklı giysi.

pīrāste (F.): Süslenmiş, donatılmış.

pirāye (F.): Süs.

pīrechen (F.): Gömlek, vücudun üst kısmına giyilen ince, kollu, yataklı giysi.

pistik (?): Eğrilmek üzere hazırlanmış, atılmış pamuk sümeği.

post (F.): Tüylü hayvan derisi.

postīn (F.): Kürk, kıllı deriden yapılan giyecek.

poşu (F.): Vaktiyle omuzlara atılan, başa sarılan kenarları saçaklı ipek örtü.

pörük (T.): Genellikle hayvan postundan yapılan başlık.

pūl (F.): Süs için veya zil sesi gibi sesler çıkarmak için kullanılan küçük ve yuvarlak metal parçası.

puşad (T.): Zırh.

puşat (T.): Zırh.

pūş (F.): Elbise.

pūş (F.): Örtme, örtü.

R

raḥt (F.): Örtünecek şey, örtü.

raḥt (F.): Süslü elbise.

resen (F.): İp, urgan.

ridā (A.): Dervişlerin omuzlarına attıkları örtü.

ridā (A.): Belden yukarı örtülen örtü.

ridā'(A.): Kolsuz manto, hırka.

ridāyī (A.): Kolsuz manto, hırka.

rişte (F.): İplik.

rīşte (F.): Püskül.

rufū kıl- (A.+T.): Yamalamak.

ruk'a (A.): Deri parçası.

S

şabbāğ (A.): Boyacı.

saçu (T.): Elbise ve mendil saçağı.

saçula- (T.): Saçak yapmak.

sāde (F.): Astarsız, tek kat elbise.

sag (?): Yün atmak ve kabartmak için kullanılan çubuklar.

sağıt (T.): Zırh.

sağrı (T.): Sağrının üzerindeki deriden yapılan ve daha çok ovma, temizleme ve zımparalama amaçlı kullanılan sert ve kırışık deri parçası.

sagri (T.): İşlenerek kullanılır duruma getirilmiş hayvan postu, deri.

sağrıla- (T.): Kaba deriyi sertleştirmek.

saht (F.): Eğrelere, kemerin başına, tokalara işlenen altın veya gümüş işleme.

sahtiyān (F.): Sepilenerek boyanmış ve cilalanmış deri.

sahtiyān (F.): Sepilenerek boyanmış ve cilalanmış deri.

sahtiyān satıcı (F.+T.): Sahtiyān satan kimse.

sakalduruk (T.): Külahın başta durması ve yere düşmemesi için çene altından geçirilerek bağlanan ipekten örülmüş bir kaytan.

sakalduruklan- (T.): Sakalduruğu bağlamak.

saķarlat (İt.): Bir çeşit kumaş.

sakızlıg (T.): Üzerinde yapışkan şeyler olan elbise vb.

salban (F.): Sarık.

salbır (Moğ.): İnce çubuk, kıl veya iplikten örülen bir tür ayakkabı, kar ayakkabısı.

salbur (Moğ.): İnce çubuk, kıl veya iplikten örülen bir tür ayakkabı, kar ayakkabısı.

salın- (T.): Çıkarmak, soyunmak.

salma (T.): Kimi köylü elbiselerinde kolun yeninden sarkan uzun kumaş parçası.

salsar (?): Sansar; samura benzer bir hayvancık.

sālu (F.): Sarık ve elbisesi yapılan bir tür kumaş.

salyarlık (?): Önlük, çocuk göğüslüğü.

samda (?): Meste benzer bir ayakkabı.

şamur (A.): Kürk.

sanaç (?): Deri çanta.

sanç (?): Deri çanta.

sançba (?): Diba, ipekli kumaş.

şanduk (A.): Elbise vb. koymaya mahsus tahtadan kapaklı muhafaza, sandık.

sap- (T.): İpliği iğneye geçirmek.

sapğuç (T.): İğneye ip geçiren alet.

sapıl- (T.): İğneye ip geçirilmek.

sapın- (T.): İğneyi ip geçirmeyi üstlenmek.

sapmak (T.): İğneye iplik takma.

saptur- (T.): Ördürmek, yamatmak.

şar- (T.): Sarık vb. sarmak.

şar- (T.): Sarıp bükme.

saraguc (T.): Kadın yaşmağı, yüz örtüsü.

sarağuç (T.): Başlıklara takılan püskül biçimindeki süs.

saraguçlan- (T.): Baş örtüsü örtmek.

şaran- (T.): Sarık sarınmak.

sārbān (F.): Sarık.

sarığ (T.): Sarık.

şarık (T.): Sarık.

sarım (T.): İbrik, testi gibi şeylerden içilecek olan nesnenin süzülmesi için bu kapların ağzına gerilen ipek kumaş parçası.

şarın- (T.): Bir şeyi sarınmak, örtünmek.

sarınğan nirse (T.+T.): Örtü.

sarış- (T.): Sarık vb. sarmada yarışmak veya yardımlaşmak.

sarıt- (T.): Sardırmak.

sarla- (T.): Sarmak.

sarlan- (T.): Sarık vb. şeyleri sarınmak; örtü vb. şeyi sarınıp örtünmek; ip vb. sarılmak.

sarlaş- (T.): Sarmakta yardım ve yarış etmek.

sarlat- (T.): Sardırmak.

sarmak (T.): Sarma, bağlama.

sarmalan- (T.): İyice sarılmak, bürünmek.

sarmaş- (T.): Sarmakta yardım etmek.

sarmat- (T.): Sardırmak.

saru- (T.): Sarmak.

şaru ağaç (T.+T.): Kökünden sarı boya elde edilen bir bitki, zerdeçal, zerdeçöp, zerdeçav.

şaruğ (T.): Sargı, örtü.

sarut- (T.): Sardırmak.

şaru zırnık (T.+F.): Boyacılar ve ressamılar tarafından kullanılan sarı renkli, zehirli madde, sarı zırnık, sarı arsenik.

saşak (T.): Yamalı, eski elbise.

savır (T.): İşlenerek kullanılır duruma getirilmiş hayvan postu, deri.

savru (T.): Deri.

say (Çin.): Zırh.

şaya (İt.+F.): Üstten giyilen iş gömleği.

şaya kaftan (İt.+F.): Üstten giyilen iş gömleği.

şaya kavtan (İt.+F.): Üstten giyilen iş gömleği.

sayfūr (F.): Beyaz renkli ipek kumaş.

sayğur (F.): Beyaz renkli ipek kumaş.

sayı (Çin.): Zırh.

şaykal (A.): Cila, yaldız.

şaykalla- (A.+T.): 1. Cilalamak, parlatmak. 2. Elden geçirip yeni gibi yapmak.

şaykallanmış (A.+T.): Elden geçirilip yeni gibi yapılmış don.

say yarık (Çin.+T.): Demir göğüslük.

sebz-püş (F.+F.): Yeşil elbiseli.

sebz-püş ol- (F.+T.): Yeşil elbise giymek.

sedre- (T.): Elbise incelmek, eskimek.

sedreş- (T.): Elbise vb. için kalınlığı gitmek, yoğunluğu azalmak.

sedret- (T.): Elbiseyi seyreltmek.

segrek (?): Keten.

segrek (?): Keten tohumu.

selmen (Erm.): Bez dokunurken üzerine sarıldığı ağaç.

selmin (Erm.): Bez dokunurken üzerine sarıldığı ağaç.

semūr (A.): Samur.

semūr (A.): Samurun derisinden yapılan kürk.

sencef (F.): Giysinin iç dikişi.

señseñ (?): Kuzu derisi, postu.

sepi (T.): Debagat, tabaklık.

sepile- (T.): Deriyi tabaklamak.

sepilen- (T.): Deri tabaklanmak.

sepilet- (T.): Deriyi tabaklatmak.

serben (F.): Baş örtüsü; sarık.

ser-bençe (F.): Baş bağı.

ser-bend (F.): Baş örtüsü; sarık.

sermüze etük (F.+T.): Kısa çizme.

sermüze (F.): Çizme.

serpitme (T.): Baş örtüsü.

seş- (T.): Çözmek, bağını açmak.

seşil- (T.): Çözölmek, ayrılmak.

seştür- (T.): Çözdürmek.

setr (A.): Örtme, kapama.

setre (A.): Bir çeşit ceket.

setr eyle- (A.+T.): Örtmek, kapamak.

setr-i ‘avrat (A.+A.): Ayıp yerlerini örtme.

şevb (A.): Giysi.

seyrek (T.): Sık ve katı örölmemiş, hafif ve ince kumaş.

seyrek (T.): Hafif ve ince kumaştan don.

sıdıg (T.): Kaftanın göğse kadar olan iki eteğinden birisi.

sıdırım (T.): Deri ip.

sıgza (T.): Bazı giysilere eklenen üç köşeli kumaş parçası.

sıgza (T.): Gömlek yakası.

sıgza- (T.): Papuçta dikiş arasına parça koyarak sızgı yapmak.

sıgzıg (T.): Mest ve ayakkabı gibi şeylerde iki dikiş arasına konulan sahtiyan.

sık (T.): İplik teli.

sındı (T.): Makas.

şındı (T.): Makas.

sındıcık (T.): Küçük makas.

sındıdan çıkmış (T.+T.): Yeni biçilip dikilmiş elbise, giyim.

sındı sal- (T.+T.): Makasla kesmek.

sındu (T.): Makas.

şındu (T.): Makas.

sırçan (?): Çıkrıkla demir iğ üzerine sarılan iplik, yumak.

sır- (T.): Sık dikişle, sağlamca dikmek.

sırığ (T.): Sarık.

sırığ (T.): Bir çeşit dikiş.

sırım (T.): Deri bağcık.

sırın- (T.): Sağlamca dikilmek.

sırış- (T.): Sık dikmekte yardım etmek.

sırıt- (T.): Sık diktirmek.

sırma (T.): Altın yaldızlı veya gümüş telden dokunmuş kumaş.

sırtak (Moğ.): Sıcak havalarda giyilen kaftan, üst giysi.

sıy (T.): Elbisenin etek bölümü.

sıyır- (T.): Çıkarmak.

sızu (T.): Ayakkabıların kösele ile yüzleri arasına konulup dikilen deri şeridi.

şızu (T.): Ayakkabıların kösele ile yüzleri arasına konulup dikilen deri şeridi.

sidig (T.): Kaftanın göğse kadar olan iki eteğinden birisi.

silevsin (Moğ.): Vaşak ve kürkü.

silevsün (Moğ.): Vaşak ve kürkü.

siliş (Çin.): Erguvan renkli, kaliteli bir ipek çeşidi.

silk (A.): İplik.

sincāb (F.): Sincap.

sindü (T.): Makas.

sirmūze etük (F.+T.): Kısa çizme.

sitāre (A.): Örtü.

sitr (A.): Örtü.

sokaklı çarşaf (F.+F.): Yollu, çubuklu dokuma; çizgili kumaş.

sokman (T.): Mest üzerine giyilen çizme.

soñaçaq (T.): Ökçe.

soruş- (T.): Elbise teri çekmek.

sovunçaq (T.): Ökçe.

soy- (T.): Hayvanın derisini yüzmek.

soy- (T.): (Elbise) çıkarmak.

şoydur- (T.): Üzerindeki giyeceği çıkarttırmak.

şoyğun (T.): Birisinin üzerinden soyulan elbise.

şoyha (T.): Sırttan çıkarılan elbise.

şoyın- (T.): Üzerindekileri çıkarmak, soyunmak.

soyka (T.): Sırttan çıkarılan elbise.

şoykun (T.): Birisinin üzerinden soyulan elbise.

soymaç (T.): Soyulmuş, çıplak.

soyul- (T.): Deri, yüzülmek.

soyul- (T.): Elbise çıkarılmak.

sök- (T.): Yama, dikiş vb. şeyleri sökmek.

sökmenlen- (T.): Kahramanlaşmak; kahraman kılığına girmek.

sökül- (T.): Elbise sökülme.

sökün-: Yama, dikiş vb. şeyleri söker görünmek.

söküş-: Elbise vb. şeyleri sökmede yardım etmek veya yarışmak.

suçul- (T.): Elbise, ayakkabı çıkarmak; soyunmak.

şūf (A.): Yün dokuma.

şūf (A.): Yün, yapağı, keçi kılı.

şūf (A.): Koyun veya keçi postu.

şūf (A.): Yün ipliklerinden elle örülen kuşak.

şūf tarayacak diken (A.+T.+T.): Yün, yapağı veya keçi kılı taramaya yarayan diken.

sukarlaç bōrk (?+T.): Uzun külah, bōrk.

su koyunı (T.+T.): Tüyünden ağır kumaşlar ve derisinden kürk yapılan bir su hayvanı, kunduz.

suluk (T.): Sarık.

suluğ (T.): Kemer ile asılan çanta.

sup (A.): Bir çeşit resmî kıyafet.

suwluk (T.): Sarık.

sūzen (F.): İğne.

sūmek (T.): Eğirilmek için hazırlanan yūn.

sūndūs (A.): Renkli ipek kumaş.

sūrūk (T.): İnce, yumuşak deri.

sūtre (A.): Örtü.

sūtret (A.): Örtü.

sūtret eyle- (A.+T.): Örtmek, kapamak.

süyem (T.): Bir dikimlik iplik.

süyüm (T.): Bir dikimlik iplik.

Ş

şalaşu (Çin.): Bir çeşit Çin dokuması.

şalvār (F.): Şalvar, im.

şamūşa (?): Bezek, süs.

şaşak (T.): Yamalı, eski elbise.

şaw (F.): Uç'ta yetişen, elbise temizlemede kullanılan, çövene benzer bir bitki.

şayka (?): Şayka kumaştan elbise.

şayka (?): Bir cins kumaş.

şazda heşi (F.şānzda heşī): Bir tür keten kumaş.

şebrek (T.): Yırtık bez parçası.

şeb-rev (F.): Gece görünmemek için bekçilerin giydiği elbise.

şeb-revāne (F.): Gece görünmemek için bekçilerin giydiği elbise.

şedd (A.): Kemer.

şel (F.): Yama yapmada, onarımda, ayakkabı tamirinde kullanılan kalitesiz deri.

şelha (A.): Yüzülmüş deri.

şemle (A.): Kıldan yapılmış örtü.

şemle (A.): Arapların baş örtüsü.

şemle (A.): Sarık.

şeş- (T.): Çözmek.

şeşil- (T.): Çözölmek.

şeştür- (T.): Çözdürmek.

şıkrağ (T.): Çıkırık.

şıkırık (T.): Çıkırık.

şırdağ (Moğ.): Sıcak havalarda giyilen kaftan, üst giysi.

şırdağ (Moğ.): Bir tür beyaz kaftan.

şırdağ (Moğ.): Seferlerde kaftanın üzerine giyilen kaftan.

şırdak (Moğ.): Kaftan.

şibit (T.): Terlik.

şiş- (T.): Çözmek.

şişil- (T.): Çözölmek.

şoyul- (T.): Dokunacak iplikler sulu una veya çirişe batırılmak.

şukka (A.): Kumaş parçası.

şulalla- (A.+T.): Dikişi seyrek seyrek dikmek.

şulga- (T.): Dolamak, sarmak.

şulgu (T.): Dolak, dizden aşağıya sarılan bez.

şuval (A.): İri dikiş.

şuvalla- (A.+T.): Dikişi seyrek seyrek dikmek.

şübe (A.): Cübbe.

şüprek (T.): Yırtık bez parçası.

T

ṭabaḳlan- (A.+T.): Sepilenmek.

taban (T.): Ayakkabının alt kısmı.

tāc (F.): Taç şeklinde kadın başlığı.

tāc (F.): 1. Padişahların başlarına taktıkları mücevherli başlık. 2. Gelinlerin başlarına taktıkları süslü başlık.

tāc-dār (F.+F.): Taçlı, taç giyen.

tāc-ı dār (F.+F.): Taçlı, taç giyen.

tāc ur- (F.+T.): Taç giymek.

tāc-ver (F.+F.): Taçlı, hükümdar.

tāç (F.): Padişahların başlarına taktıkları mücevherli başlık.

tağar (T.): Deri torba.

tağar (T.): Çul.

tağarcuk (T.): Deri torba.

tağarçuk (T.): Deri torba.

taḥçek (?): Bir çeşit Çin ipeği.

taḥfife (A.): Sarık.

taḥta (F.): Kumaş topu.

taḥtu (?): Eğrilmemiş ham ipek.

ṭaḳın- (T.): Takınmak, kuşanmak.

takke (A.): Dinî vecibelerden dolayı başa takılan fes, takke.

taḳya (A.): Takke, börk.

taḳyacılar (A.+T.): Takke yapan ve satan kimseler.

talkış- (T.): Dürmekte ve burmakta yardım etmek.

talku yışığ (T.+T.): Bükülmüş ip.

tamām renklü don (A.+F.+T.): Tamamıyla düz ve tek renge boyanmış, düz renkli elbise.

taman (?): Bir tür elbise.

taḡ- (T): Bir şey ile sarmak.

taḡın- (T.): Bir sargı ile sarmak.

taḡuk (T.): 1. Çevgen oyununda topu gerilen ipten geçirebilene verilen ipek kumaş. 2. Hakanlara sefer ve benzeri zamanlarda yemek ve ipek kumaş gibi şeylerden verilen armağan. 3. Savaşta mızrakların ve bayrakların uçlarına takılan ipek kumaş.

taran- (T.): Süslenmek.

tart- (T.): Ayakkabı vb. şeyleri çıkarmak.

tār ü pūd (F.): Dokunan kumaşın çözgüsü ve atkısı.

tasmā (Moğ.): Nalın ve takunyanın ayağı tutan meşin kısmı.

taşkı ton (T.+T.): Dış giysi.

taşlıḡ (T.): Giyimin yüzü için kullanılmaya yarayan kumaş.

tatırğa (T.): Sepilenmiş beyaz deri.

tavar (T.): İpek kumaş, Şam kumaşı.

tavar (T.): Çin kumaşı.

tawgaçlan- (Çin.+T.): Maçın (Çin) halkı kılığına girmek.

ṭavḳ (A.): Boyuna sarma.

tawran (T.): Şalvar uçkuru ve sapan kolu yapmak için örülmüş ip.

tawrat- (T.): İp eğirmek.

tawratgu (T.+T.): Kıvrık ve fitilli hale getirilmiş ip.

tawratmış yıp (T.+T.): Kıvrık ve fitilli hale getirilmiş ip.

tavulga (Moğ.): Miğfer.

tavulgan (Moğ.): Miğfer.

tavulka (Moğ.): Miğfer.

taylañ er (?+T.): Elbisesi temiz adam.

taşlasān (A.): Bir tür şal, poşu.

taşlasanlu (A.+T.): Taylasan giymiş olan.

taşlesān (A.): Kışın giyilen bir elbise.

taşlisān (A.): Sarık.

tayuklan- (T.?): Zarif kılığına girmek.

ta‘ziya tonı (A.+T.): Yas elbisesi.

tecemmül (A.): Süs, süsleme.

tefçit- (T.): Sıkıca geçmeli olarak diktirmek.

tefe (A.): Dokuma tezgahında yan taraflarda tarağı tutan metal veya ağaçtan iki kol.

tefelü (A.+T): Dokunurken örgüleri tefe denilen tarakla sıkılaştırılmış.

tegele (Moğ.): Yağmura dayanıklı bir üst giysisi.

tegele (Moğ.): Bir çeşit palto veya pardösü.

tegele (Moğ.): Kadıların giydikleri kaftan.

tegiñ (T.): Tekin, samur.

tëgirmen kazukı (T.+T.): İğ.

tein (T.): Sincap.

tekfin (A.): Ölüyü kefenleme.

tekle (Moğ.): Kadıların giydikleri kaftan.

temür kömlek (T.+T.): Zırh.

terençek (T.): Kadınların büründükleri nesne.

teri (T.): Deri.

têri (T.): Deri.

terinçek (T.): Kadın gömleği.

terinçek (T.): Kadınların başlarına örttükleri dört köşe çember, baş örtüsü.

teri ton (T.+T.): Kürklü elbise.

têri ton (T.+T.): Deri kürk.

tériniñ otı (T.+T.): Deri sepileme otu.

têri tonçı (T.+T.): Deri kürkçü.

terlik (T.): Fanila.

terlik (T.): Üstten giyilen ince elbise.

ters (F.): Bir tür kumaş.

terzi (F.): Terzi, dikiş diken.

terzü (F.): Terzi, dikiş diken.

teşriş (T.): Süs.

teşriş etigi (T.+T.): Süs.

teşrüm (T.): Eğirilmiş ip yumağı.

tevçi- (T.): Seyrekçe dikmek, teyellemek.

tewe yüñi (T.+T.): Deve tüyü, yapağı.

têvrük (T.): İlme.

teyeñ (T.): Sincap kürkü.

teyeñ (T.): Sincap.

teyin (T.): Sincap.

teyin (T.): Deri.

tezyīn (A.): Süsleme.

tırāz (A.): Kumaş ve bezlerdeki nakış, ss.

tırāz (A.): İpek ve sırma ile işleme.

tışla- (T.): Kuşanılmış şeyi çıkarmak.

tıt- (T.): Ditmek; parçalamak, yırtmak.

tıtıl- (T.) Didilmek.

tıtış- (T.): Ditmekte yardım etmek, yarışmak.

tigele (Moğ.): Mintan, Acem gömleği.

tik- (T.): Dikmek, yamamak.

tiki (T.): Dikici, terzi.

tike- (T.): Dikmeye gücü yetmek.

tikiçi (T.): Dikici, terzi.

tikil- (T.): Dikiş dikilmek.

tikiş- (T.): Elbise dikmekte yardım etmek.

tikke (A.): Uçkur.

tikke urunu (A.+T.): Donun bağlanacak yeri.

tikme (T.): İğneyle dikilmiş olan şey.

tikmek (T.): Dikiş dikme.

tikşi (T.): Dikici, terzi.

tiktür- (T.): Dikiş diktirmek.

tikk (T.): Dikilmiş dikiş.

til- (T.): Dilmek, uzunluğuna yarmak veya kesmek.

tilik (T.): Deriden yapılmış külah.

tilin- (T.): Uzunlamasına dilinmek.

tiliş- (T.): Dilmekte yardım ve yarış etmek.

tilkü (?): Tilki.

tiltür- (T.): Dildirmek.

tiri (T.): Deri.

tiri ton (T.+T.): Deri kürk.

tiriz (Yun.): Entari peşi.

tirlik (T.): Başlık, arakçın.

tirlik (T.): Hafif ter gömleği.

tirlik (T.): Terlik, ev ayakkabısı.

tit- (T.): Ditmek; yün, pamuk gibi şeyleri tellerine ayırmak.

titiş- (T.): Ditmekte yardım etmek, yarışmak.

tivrük (T.): İlmek.

tiyiñ (T.): Sincap.

tiz bağı (T.+T.): Diz bağı.

tizge (T.): Çorap bağı.

tizildürük (T.): Çedik ve mest gibi şeylerin ucuna takılan pullar.

tizme (T.): Şalvarın uçurluğu, torbanın bağı ve buna benzer nesneler.

togral- (T.): Elbise kirden parçalanmak.

tograş- (T.): Elbise vb. şeyler lime lime olmak, parçalanmak.

toğu- (T.): Dokumak, örmek.

toğumağ (T.): Dokumak.

tok (T.): Yüz örtüsü, peçe.

tōka (T.): Kemer, kayış tokası.

tokı- (T.): Bez dokumak.

tokıl- (T.): Bez dokunmak.

tokımak (T.): Çamaşır tokmağı.

toķın- (T.): Bez dokunmak.

tokıt- (T.): Bez dokutmak.

toku (T.): Toka, kemer tokası.

toķu- (T.): Kumaş dokumak.

toķuķı (T.): Dokuyucu, dokuma işiyle uğraşan.

toķul- (T.): Bez dokunmak.

tokula- (T.): Kayışa toka yapmak.

toķulğan (T.): Dokunmuş bez.

toķulmuş (T.): Dokunmuş bez.

toķulmuş yinķü güher (T.+Çin.+F.): İnci, gevher işlemeli cennet elbiseleri.

tokum (T.): Boğazlanan, kesilen hayvanın derisi.

toķun- (T.): Kumaş dokunmak.

toķunmuş (T.): Örölmüş, dokunmuş bez, kumaş.

tokurķı (T.): Dokuyucu, dokuma işiyle uğraşan.

toķa- (T.): Dolamak, sarmak.

toķaķ (T.): Tölbent, yazma.

toķaķ (T.): Dizden aşağıya sarılan bez.

toķaķ (T.): Boyun atkısı, şal.

toķama (T.): Beşik çevresindeki helezonik süs.

tolama (T.): Entari gibi önü açık olan ve kavuşturularak üstüne kuşak bağlanan eski zamanlarda giyilmiş elbise.

tolğa- (T.): Dolamak, sarmak.

tolga- (T.): Yün çilesi dolamak.

tolgan- (T.): Yünü koluna dolamak.

tolgaş- (T.): Dolamakta ve bükmekte yarış etmek.

tolkuk (T.): Yarılmadan yüzülmüş hayvan derisi.

tomağa (T.): Miğfer.

tomak (T.): Kısa konçlu ökçesiz ayakkabı.

tomrum yıgaç (T.+T.): Pabuççuların üzerinde sahtiyan ve gön gibi şeyleri kestikleri ağaç kütük.

ton (T.): Elbise, giyim, giyecek.

ton (T.): Kürk.

ton (T.): Zırh.

tona- (T.): Donatmak.

tona gir- (T.+T.): Zırh giymek.

tonağı (T.): Giyecek, elbise.

tonak (T.): Bezek, süs.

tonak (T.): Bezek, süs.

tonalt- (T.): Elbise giydirmek.

tonan (T.): Giyimli.

tonan- (T.): Zırh giymek.

tonan- (T.): Giyinmek.

tonan- (T.): Süslenmek, giyinip kuşanmak.

tonanđu (T.): Giyecek, elbise.

tonat- (T.): Giydirmek, donatmak.

tonat- (T.): Süslemek; giydirip kuşatmak.

ton başı (T.+T.): Giyimin st tarafı.

ton biç- (T.+T.): Elbise kesmek.

ton bol- (T.+T.): Elbise yapmak.

tonçı (T.): Dokuma işiyle uğraşan.

tonçı (T.): Elbiseci.

tonçı (T.): Kürkçü.

ton eyle- (T.+T.): Elbise yapmak, dikmek.

ton içi (T.+T.): Krk astarı.

ton idin- (T.+T.): Kendisine rt yapmak.

ton ini (T.+T.): Giyimin eni.

ton it- (T.+T.): Elbise yapmak.

ton kesdür- (T.+T.): Elbise biçtirmek.

tonlan- (T.): Elbise giymek.

tonlarını rt- (T.+T.): Elbiselerine bürünmek.

tonlı (T.): Donlu, elbiseli.

tonlığ (T.): Elbiseli, giyimli.

tonlık (T.): Elbiselik kumaş.

tonlu (T.): Giysili, kıyafetli.

tonluğ (T.): Giysili, elbiseli; çıplak olmayan.

tonluk (T.): Elbiseli.

tonluk (T.): Elbiselik kumaş.

tonnu aç- (T.+T.): Giysisini kaldırmak, çözmek.

tonmık (T.): Elbiseli, giyimli.

ton mühresi (T.+F.): Kürk mühresi, boncuğu.

tonniğ kèseki (T.+T.): Kürkün bir parçası.

tonsuz (T.): Çıplak, sefil, kıyafetsiz.

ton tikiçi (T.+T.): Terzi.

ton tutaķı (T.+T.): Giyimin kenarı.

ton yığuçı (T.+T.): Kürk toplayıcı.

topçı (T.): Düğme.

topi (Moğ.): Baş giyimi.

tor (T.): Baş örtüsü.

tor (T.): Baş örtüsü.

tor (T.): Elbise ya da örgülerde, çorap koncunun ağzı gibi büzülen kısım.

tor (T.): Elbise ya da örgülerde, çorap koncunun ağzı gibi büzülen kısım.

torğu (T.): Beratlarla ve hükümlerin başına, kağıdı korumak için yapıştırılan kumaş parçası.

torħa (T.): İpekli kumaş.

torķu (T.): İpek kumaş.

torkuçu (T.+T.): İpekçi.

torku keğğü (T.+T.): İpekli cennet elbisesi.

torlak (T.): Dizden aşağıya sarılan bez.

tovulga (Moğ.): Çelik başlık.

tuğluğa (Moğ.): Miğfer.

tuğulğa (Moğ.): Çelik başlık.

tula (T.): Sepilenmemiş deri.

tulban (F.): Baş örtüsü; sarık.

tulband (F.): Baş örtüsü; sarık.

tul tonı (T.+T.): Dul elbisesi.

tuluñ (T.): Kaşla kulak arasında giyilen şey.

tulup et- (Yun.+T.): Pamuğu çile haline getirmek, kelep yapmak.

tulup ol- (Yun.+T.): Yumak haline getirilmek.

tuma (T.): Savaşta giyilen zırh.

tumağa börk (T.+T.): Bir çeşit bayan şapkası.

tuman (T.): Don, pantolon.

tuman (T.): Güreşçilerin giydikleri pantolon.

tuñman (T.): Güreşçilerin giydikleri pantolon.

tunbān (T.): Kısa, geniş ve bol iç çamaşırı, içlik.

turğa (T.): Dokunmuş şeyler.

turgu (T.): Beratlarla ve hükümlerin başına, kağıdı korumak için yapıştırılan kumaş parçası.

tuş (T.): Başa veya kemere takılan altın veya gümüş toka.

tutuğ (T.): Peçe.

tutuk (T.): Peçe.

tuvağ (T.): Peçe, yüz örtüsü.

tuvağ (T.): Peçe, yüz örtüsü.

tuwaḳ (T.): Peçe, yüz örtüsü.

tuwaḳlık (T.): Duvaklı.

tü (T.): Kıl, yün.

tügme (T.): Düğme, gömlek, hırka, kaftan gibi şeylerin düğmesi.

tügmele- (T.): Düğmelemek.

tük (T.): Kıl, yün.

tükli (?): Tilki

tükme (T.): Düğme.

tülbend (F.): Baş örtüsü; sarık.

tülbent (F.): Baş örtüsü; sarık.

tülfir (?): Kumaştan ve ipekten yapılan örtü ve perde, kadınlar örtüsü.

tülki (?): Tilki.

tülkü (?): Tilki.

tülkü cübbe (?+A.): Tilki kaftan.

tülwir (?): Kumaştan ve ipekten yapılan örtü ve perde, kadınlar örtüsü.

tünbān (T.): Kısa, geniş ve bol iç çamaşırı, içlik.

türgek (T.): Bohça.

türkek (T.): Bohça.

türme (T.): Bir çeşit giyecek.

türme (T.): Salih kişilerin giydikleri, örmek de denilen elbise.

türmey (T.): Salih kişilerin giydikleri, örmek de denilen elbise.

tüşrüm (T.): Eğirilmiş ip yumağı.

tüvme (T.): Düğme.

tüvmele- (T.): Düğmelemek.

tüy (T.): Kıl, yün.

tüyme (T.): Düğme.

tüymele- (T.): Düğmelemek.

U

uç (T.): Türkçe yazmak için kalem; baston, iğ yapılan bir dağ ağacı.

uç kūr (T.+T.): Bel bağı veya kemeri.

uç kūr evi (T.+T.+T.): Donun uçkur geçirecek yeri, uçkurluk.

uçuk (T.): Çorap.

uğ (?): Çakşır, şalvar.

ugraklan- (T.): Ograk kılığına girmek.

uguk (T.): Çizme.

ul- (T.): Eskiyerek yıpranıp yırtılmak.

ulag (T.): Elbise yaması.

ulagu neḡ (T.+T.): Kendisiyle bir şey ulanan nesne (elbise yaması gibi).

ulaldurmak (T.): Dokuma, örmek.

ulandur- (T.): Dokumak, örmek.

ulatu (T.): Burun temizlemek için koyunda taşınan ipek kumaş parçası.

uldaḡ (T.): Pabuç altı, tabanı.

uldı- (T.): Yalın ayak kalmak.

ulduk (T.): Yalın ayak.

ultaḡ (T.): Pabuç ve çizmenin altı.

uluk ton (T.+T.): Eskimiş, yıpranmış elbise.

umun (?): İğne.

ur- (T.): Takmak.

ur- (T.): Giydirmek.

urbak (?): Elbise.

urçık (T.): İp eğirmeye yarayan alet, kirman.

urıl- (T.): Giydirilmek.

urın- (T.): Takınmak, giyinmek, giymek.

urınmaıklık (T.): Giyinme.

urk (T.): İp, urgan.

uruk (T.): İp, kendir.

urukluk yün (T.+T.): İp yapmak için hazırlanmış yün.

urul- (T.): İp vb. örölmek.

urul- (T.): Giydirilmek.

urun- (T.): Sarınmak, örtünmek, giyinmek.

urunul- (T.): Giyinilmek.

‘uryān (A.): Çıplak, üryan.

‘uryānlık (A.+T.): Çıplaklık.

‘uryān ol- (A.+T.): Soyunmak, çıplak olmak.

‘usfur (A.): Çiçek halinde safrandan elde edilen kırmızı boya.

‘usfūr (A.): Çiçek halinde safrandan elde edilen kırmızı boya.

uşak nakışlu (T.+A.+T.): Küçük desenleri olan don.

utruş- (T.): Makasla kesmekte yardım etmek.

utur- (T.): Saç ve elbise kesmek.

uyma (T.): Çizme yapılacak Türkmen keçesi.

uyuk (T.): Keçeden çizme.

Ü

üçürdüm (T.): Üç telden örülmüş, üç kat edilmiş ip.

üdük (T.): Ayakkabı.

üksük (T.): Terzi yüksüğü. Tunçtan yahut deriden yapılır. Terziler parmaklarına iğne batmaması için takarlar.

ületü (T.): Kumaş.

üm (T.): Pantolon, şalvar.

üm (T.): İç donu.

ümlüg (T.): Şalvarlı, tumanlı.

ürt- (T.): Örtmek.

ürtül- (T.): Örtülmek.

‘üryān (A.): Çıplak, üryan.

‘üryān it- (A.+T.): Soymak, çıplak bırakmak.

‘üryān ol- (A.+T.): Soyunmak, çıplak olmak.

üs (T.): Kumaş.

üs (T.): Elbise.

üsküf (Yun. < İt.): Başlık.

üsküf dikici (Yun.+T.): Üsküf ustası, üsküf diken.

üsküli (Yun.): Keten.

üsküli bezi (Yun.+T.): İnce, yumuşak keten bezi.

üst giyesi (T.+T.): En üste giyilen giysi.

üstem (T.): Eyerlere, kemerin başına, tokalara işlenen altın veya gümüş.

üstlük (T.): En üste giyilen giysi.

ütük (T.): Ütü.

V

vala (F.): Baş örtüsü.

vala (F.): İnce kumaş.

vařāḥ (A.): Kuşak, kemer kuşatma.

vařāḥ (A.): Kuşak.

vaşak (T.): Vaşak'ın postundan yapılmış kürk.

vaşak (T.): Kedi cinsinden ve postundan kürk yapılan bir hayvan.

vat (?): Bir tür keten ayakkabı.

veles (F.): Pamuktan yapılan bir tür kumaş.

Y

yab- (T.): Örtmek, kapamak.

yabağı (T.): Kırkılmış yün.

yabaku (T.): Yün ve yapağı yoluntusu.

yabın- (T.): Örtmek, örtünmek.

yabuğ (T.): Baş örtüsü.

yaga (T.): Yaka.

yagı (T.): Kürk.

yağku (T.): Yağmurluk.

yağlıg (T.): Mendil, bez parçası.

yağlık (T.): Mendil, bez parçası.

yağlık (T.): Baş örtüsü

yagmalan- (T.): Yağma kılığına girmek.

yağmurlık (T.): Yünden sıkı dokunmuş, yağmur geçirmeyen bir tür giysi, yağmurluk.

yağa (T.): Yaka.

yağsın- (T.): Kollarını yenlerine sokmadan, belini iliklemeden, elbiseyi eğinine -sırtına- almak.

yağta (?): Eskiden kavuğun tepesine diktikleri düğme.

yağa (T.): Yaka, elbise boynu.

yağa kıl- (T.+T.): Yaka yapmak, dikmek.

yağa ol- (T.+T.): Boyuna dolanmak.

yakasız gönlek (T.+T.): Kefen.

yakasuz don (T.+T.): Kefen.

yaku (T.): evrilmiş krk.

yaku (T.): Yağmurluk.

yala (T.): Kaftanlık kumaş.

yala (T.): ıplak.

yalaa (T.+T.): ıplak, elbisesiz.

yalaala- (T.): Soymak, ıplak hale getirmek.

yalaala (T.): Soyulmak, ıplak hale getirilmek.

yala ayak (T.+T.): Ayakkabısız.

yalana (T.): ıplak, elbisesiz.

yalav (T.): Klahın etrafına tutturulan kırmızı ipek parçası.

yalı (T.): İlikçi, dğmeci.

yalın- (T.): Soyunmak.

yalı (T.): ıplak.

yalın (T.): ıplak.

yalıa (T.): ıplak.

yalın ada (T.+T.): Ayakkabısız.

yalın ada bol- (T.+T.+T.): Ayağı ıplak olmak.

yalın ayak (T.+T.): Ayakkabısız.

yalın ayak (T.+T.): Ayakkabısız.

yalın bol- (T.+T.): ıplak olmak.

yalıncağ (T.): ıplak, bsbtn çıplak.

yalınca (T.): ıplak, bsbtn çıplak.

yalınca eyle- (T.+T.): Soymak.

yalıncaklık (T.): Çıplaklık, fakirlik.

yalınçak (T.): Çıplak.

yalında er (T.+T.): Çıplak kişi.

yalın kıl- (T.+T.): Soyundurmak.

yalınla- (T.): Soyunmak, soyundurmak.

yalınlık (T.): Çıplaklık.

yalma (T.): Yağmurluk.

yalma (T.): Kaftan.

yalma (T.): Kaftan.

yalpak (T.): Mürdar kıyafetli.

yama (T.): Yama.

yama (T.): Yamalık.

yama- (T.): Yamamak, deliği onarmak.

yamacı (T.): Ayakkabı yamayan.

yamağ (T.): Yama.

yamağlık (T.): Yamalık.

yamal- (T.): Yamanmak.

yamala- (T.): Yamalamak.

yaman- (T.): Kendi kendine yamamak.

yamaş- (T.): Yamamakta yardım ve yarış etmek.

yamav (T.): Yama, yamalık.

yamov (T.): Yama, yamalık.

yan (T.): Cep.

yan (T.): Kemer.

yan (T.): Kese.

yañalduruk (T.): Kukuleta, başlık.

yañalduruk (T.): Kepenek arkasına dikilen bir keçe parçası.

yañaltoruğ (T.): Koluyla gövdesi bir olan bir çeşit geniş giysi.

yancık (T.): Kese, boyundan geçirilerek yana asılan çanta.

yancucuğ (T.): Kesecik, küçük yan çantası.

yancuğ (T.): Kese, boyundan geçirilerek yana asılan çanta.

yañcık (T.): Kese, boyundan geçirilerek yana asılan çanta.

yañcuğ (T.): Kese, boyundan geçirilerek yana asılan çanta.

yanlık (T.): Çoban çantası.

yanlucuğ (T.): Kesecik, küçük yan çantası.

yap- (T.): Örtmek, sarmak.

yap (T.): Yapağı, kırkılmış yün.

yapağı (T.): Kırkılmış yün.

yapağı (T.): Peçe, yüze örtülen örtü.

yapağı (T.): Kırkılmış yün.

yapak (T.): Kırkılmış yün.

yapı (T.): Kılık kıyafet.

yapıl- (T.): Örtülmek, kapanmak.

yapılđak (T.): Çıplak.

yapın- (T.): Örtünmek.

yapıncak (T.): Yağmurluk.

yapıncı (T.): Yağmurluk.

yapınçı (T.): Yağmurluk.

yapıştır- (T.): Örtmek, kapamak.

yaprul- (T.): Yıpranmak.

yapsa- (T.): Örtmek, kapamak.

yaptaç (T.): Yağmur ve karda çobanların giydiği küçük bir kepenek

yapu (T.): Kılık kıyafet.

yapuğ (T.): Yağmurluk.

yapuğ (T.): Yensiz aba.

yapuğ (T.): Gelinlerin yüzüne yapıştırdıkları ziynet.

yapuk (T.): Gelinlerin yüzüne yapıştırdıkları ziynet.

yapuk (T.): Yağmurluk.

yapuk (T.): Yensiz aba.

yapuldağ (T.): Çıplak.

yapun- (T.): Örtünmek, giymek.

yap yalıncağ (T.): Çırılçıplak.

yarağlıg (T.): Zırhlı, zırh giyinmiş.

yarağlık (T.): Donanmış.

yaraşdur- (T.): Süslemek.

yaraşı (T.): Süs, bezek.

yaraşık (T.): Süs, bezek.

yarat- (T.): Süslemek.

yarat- (T.): Oğuzlarda elbise, ayakkabı vb. şeyler yapmak.

yaratıg (T.): Süs, bezek.

yaratıl- (T.): Donatılmış olmak.

yaratın- (T.): Süslenmek.

yargâ- (T.): Deri debbağlamak.

yargâğ (T.): Deri kaftan.

yarık (T.): Zırh.

yarıkçı (T.+T.): Zırhçı.

yarıklan- (T.): Zırhlanmak, zırh giymek.

yarındak (T.): Tabaklanmış deri.

yarlık (T.): Önlük, çocuk göğüslüğü.

yarlıkan- (?+T.): Zırhlanmak, zırh giymek.

yasa- (T.): Süslemek, süslenmek.

yasan- (T.): Süslenmek.

yas gıyesisi (T.+T.): Matem elbisesi.

yas tonı (T.+T.): Matem elbisesi.

yaş- (T.): Örtmek, kapamak.

yaşan- (T.): Gizlenmek, örtülmek.

yaşık (T.): Miğfer.

yaşın- (T.): Gizlenmek, örtünmek.

yaşınmak (T.): Peçe, kadınların örtüsü.

yaşır- (T.): Gizlemek, örtmek.

yaş kozak (T.+F.): Pamuk kozası.

yaşmak (T.): Yaşmak, yüz örtüsü.

yaşmaklan- (T.): Yaşmaklanmak, yaşmak bürünmek.

yaşmak yaşı- (T.+T.): Yaşmaklanmak, yaşmak bürünmek.

yaşrut- (T.): Gizlemek.

yaşuk (T.): Miğfer.

yaşur-: Örtmek.

yatak (T.): İki cins ipten örülen - erişi yünden, argacı pamuktan - dokunan bir dokuma.

yay-: Elbise vb. şeyleri suda çalkalamak.

yayım (T.): Keten tohumu.

yayın- (T.): Elbise vb. şeyleri suda çalkalamak.

yazın-(T.): Kendi kendine çözmek.

yazsa- (T.): Çözmek istemek.

yediş- (T.): Kenar dikmekte yardım etmek.

yekteyi (F.): Bir tür gömlek veya ceket.

yelek (T.): Gömlek, vücudun üst kısmına giyilen ince, kollu, yataklı giysi.

yeñ (?): Elbise.

yeñ (?): Elbise veya gömleğin kolu.

yeñ ağızı (?+T.): Yen deliği.

yeñ başı (?+T.): Gömlek ya da elbise kolunun koltuk tarafında olan yeri.

yeñek (T.): Heybe ve bohça.

yeng (?): Elbise veya gömleğin kolu.

yensüz gönlek (?+T.): Kefen.

yeser (A.): İp

yeş- (T.): Çözmek.

yeşil- (T.): Çözölmek.

yeşin- (T.): Gizlenmek, örtönmek.

yetek (T.): Etek.

yeteklü (T.): Etekli elbise, giyim.

yeten (Çin.): Atımcı yayı, hallaç yayı.

yetenj (Çin.): Atımcı yayı, hallaç yayı.

yetgek (T.): Heybe ve bohça.

yeveg (T.) Süs.

yevet- (T.): Süslemek.

yevig (T.) Süs.

yıgrıl- (T.): Elbise çekmek.

yıp (T.): İp.

yıprak (T.): Paçavra.

yırtmaç (T.): Yırtmaç.

yırtuğ (T.): Yırtık, yırtmaç.

yışık (T.): Miğfer.

yışıklıg (T.): Tulga giymiş.

yi (T.): Elbisenin, papucun dikişi.

yib (T.): İp, iplik.

yibek (T.): İpek.

yiblik (T.): İplik.

yiçi (T.): Terzi.

yif (T.): İp.

yig (T.): İğ.

yigi (T.): Sağlam - dikişte-.

yigne (T.): İğne.

yigneçi (T.): İğneci.

yignelik (T.): İğne kabı.

yik (T.):İğ.

yikdey (F.): Siyah kumaştan, gayet bol, kıvrak etek.

yiksük (T.): Terzi yüksüğü. Tunçtan yahut deriden yapılır. Terziler parmaklarına iğne batmaması için takarlar.

yilek (T.): Gömlek.

yilek (T.): Yelek.

yilik (T.): İlik.

yilik bol- (T.+T.): İlikli olmak, iliği olmak.

yim (T.): Elbise.

yiğ başı (?+T.): Gömlek ya da elbise kolunun koltuk tarafında olan yeri.

yine (T.): İğne.

yiğ kıl- (?+T.): Giysiye kol yapmak.

yiğne (T.): İğne.

yiğsüz ton (?+T.): Kefen.

yip (T.): İp.

yipçi (T.): İpçi.

yip edük (T.+T.): İpten yapılmış ayakkabı, sandalet.

yipek (T.): İpek.

yipekçi (T.): İpekçi.

yipke (T.): İplik.

yir- (T.): İp eğirmek.

yişil- (T.): Çözölmek.

yişim (T.): Soğukta dizlere giyilen nesne; bir çeşit çakşır.

yişim (T.): İç donu.

yişimlen- (T.): Yişim (bir çeşit tozluk) giymek.

yitim (T.): Keten tohumu.

yiv (?): Elbise kenarı.

yöğun barcın (T.+?): Sıkı dokunmuş, kalın ipek kumaş.

yolak barçın (T.+?): Yol yol çizgileri bulunan ipek kumaş.

yolıç (?): Keçi kıllarının diplerinde bulunan yumuşak, ince yün.

yonçuk (T.): Kese, boyundan geçirilerek yana asılan çanta.

yovlıç (?): Keçi kıllarının diplerinde bulunan yumuşak, ince yün.

yörge- (T.): Sarmak.

yörgek (T.): Örtü.

yörge- (T.): Örtünmek, sarınmak.

yörgeñü (T.): Dizden aşağıya sarılan bez.

yufka harir (T.+A.): İnce ipek kumaş.

yulıç (?): Keçi kıllarının diplerinde bulunan yumuşak, ince yün.

yumak (T.): İplik topu.

yumkak ip (T.+T.): Yumak ip.

yumşat- (T.): Sepiletmek.

yun (T.): Yün.

yunla- (T.): Yün kırmak.

yunlat- (T.): Yün kırtırmak.

yun yap (T.+T.): Kırkılmış yün.

yupka çuz (T.+?) İnce atlas kumaş.

yupka kèmhā (T.+F.): İnce ipek kumaş.

yupka perde (T.+F.): Peçe.

yupka ton (T.+T.): İnce kürk.

yurma- (T.): Seyrek seyrek dikmek.

yurun (T.): Kaftan yaması.

yurun (T.): Paçavra.

yurun (T.): İpek kumaş parçası.

yurun yuka (T.+T.): İpek yaka.

yuwka tawar ton (T.+T.+T.): İnce ipekli elbiseler, cennetliklerin elbiseleri.

yüdrük (T.): Yüklük; üzerine eşya ve elbise konan şey; dolap, masa vb. şeyler.

yüg (T.): Yün, kıl.

yügür- (T.): Beze eriş yapmak.

yüksek (T.): Terzi yüksüğü. Tunçtan yahut deriden yapılır. Terziler parmaklarına iğne batmaması için takarlar.

yüksük (T.): Terzi yüksüğü. Tunçtan yahut deriden yapılır. Terziler parmaklarına iğne batmaması için takarlar.

yüñ (T.): Pamuk, yün.

yünçi (T.): Yüncü.

yüne (T.): Bir tür keçe.

yüzlük (T.): Zırhın yüzü örten siperi.

yüzlük (T.): Yüzlük, yüz örtüsü.

yüzlük (T.): Yüz örtüsü.

yüzlük (T.): Elbisenin dış yüzü.

yüz örtüsü (T.+T.): Sadece gözleri açıkta bırakan peçe.

Z

zāhidların bōrki (A.+T.): Dindar kişilerin kullandığı başlık.

zencef (F.): Giysinin iç dikişi.

zer-beft (F.): Sırmalı kumaş.

zer-beft ét- (F.+T.): Sırmalı kumaş yapmak.

zer-düz (F.): Sırma işleyici, simkeş.

zer-kār (F.+F.): Altın işleme.

zer-rişte (F.+F.): Altın tel.

zıbın (İt.): Entari.

zıbun (İt.): Entari.

zırh (F.): Zırh.

zırh-gerlık (F.+T.): Zırh yapımıcılığı, zırhçılık.

zırh (F.): Zırh.

zırh-püş (F.+F.): Zırhlı, zırh giyinmiş.

zīb (F.): Süs, bezek.

zībā (F.): Süslü.

zībālık (F.+T.): Süslülük.

zih (F.): Kaytan, şerit.

zīnet (A.): Süs.

zīnet kıl- (A.+T.): Süslemek.

zirih (F.): Zırh.

zirih-ger (F.): Zırh yapan kimse.

zīver (F.): Süs.

ziynet (A.): Ss.

ziynet eyle- (A.+T.): Süslemek.

ziynet ol- (A.+T.): Süslenmek.

zubun (İt.): Entari.

zunnār (Yun.): Papazların bellerine baēladıkları uēları sarkık örme kuēak.

zünküm (Çin.): Bir çeēit Çin ipekliēi.

zünnār (Yun.): Papazların bellerine baēladıkları uēları sarkık örme kuēak.

6. BÖLÜM: DİZİN

abā, 22, 54, 79, 109, 113, 114, 115, 117, 171, 191, 207, 215, 231, 284, 288, 304, 308, 324, 331, 715

abıngülük, 86, 331, 615, 715

aç-, 316, 320, 322, 331, 517, 563, 623, 715, 800, 823

açıl-, 316, 331, 638, 715

açın-, 316, 331, 637, 715

açuk, 131, 250, 316, 323, 324, 331, 641, 715

ad, 7, 690, 715

ağ, 53, 71, 105, 206, 243, 282, 284, 331, 715

ağaç, 63, 153, 170, 207, 219, 234, 271, 295, 332, 527, 560, 612, 659, 715, 805

ağı, 93, 160, 165, 177, 202, 205, 206, 210, 215, 220, 222, 258, 295, 296, 332, 333, 391, 601, 715

ağı çuz, 160, 206, 215, 222, 332, 391, 601, 715

ağıl, 243, 332, 715

agırçak, 177, 332, 353, 609, 668, 711, 715

agırşak, 177, 332, 333, 715

agırşakçı, 193, 333, 715

agırşık, 332, 333, 716

agruk, 33, 333, 641, 676, 716

ağşar, 52, 129, 224, 333, 716

ağurşak, 332, 658, 711

ahriyān, 224, 225, 333, 716

aķ as, 156, 333, 339, 716

al, 14, 24, 30, 32, 42, 56, 59, 61, 67, 79, 102, 126, 131, 132, 133, 148, 207, 214, 223,
232, 280, 285, 289, 318, 334, 408, 410, 483, 495, 500, 620, 626, 638, 716

al baġ, 79, 334, 716

ala, 33, 50, 102, 176, 194, 206, 249, 306, 334, 716

ala tonluk, 306, 334, 716

alaca, 199, 221, 222, 226, 334, 386, 609, 716, 738

alık, 33, 335, 716

alın baġı, 133, 335, 716

alṭayı, 74, 335, 717

alṭayī, 156, 335, 717

altabı, 156, 335, 716

altayi, 74, 335, 645, 717

altun baş, 102, 336, 717

altun ḳur, 21, 112, 121, 124, 293, 310, 336, 717

altun tas, 102, 336, 717

altunla-, 133, 336, 621, 717

altunlu, 121, 133, 152, 298, 336, 614, 717

altunluk, 221, 336, 717

amşan, 9, 717

aprak, 33, 225, 337, 717

araklı, 199, 337, 717

ārāsta, 133, 135, 136, 337, 338, 643, 717

ārāste, 133, 134, 148, 337, 338, 643, 717

ārāste ol-, 133, 337, 717

araş, ii, 269, 338, 637, 717

ārāyiş, 134, 148, 338, 717

arğaç, 177, 243, 338, 717, 718

arış, 177, 269, 333, 338, 339, 363, 411, 647, 718

arkaç, 178, 339, 363, 628, 718

ars, 156, 333, 339, 674, 718

arşın, 100, 210, 215, 225, 233, 234, 255, 269, 271, 332, 338, 339, 407, 452, 455, 613, 617, 676, 715, 718, 748, 770, 771

arşınla-, 270, 339, 621, 718

arşun, 19, 28, 231, 239, 269, 298, 339, 617, 676, 718

artığ, 57, 339, 612, 718

artmak, 129, 339, 340, 632, 718

as, xiv, 16, 51, 73, 117, 152, 157, 158, 207, 221, 245, 282, 290, 297, 318, 333, 339, 340, 449, 674, 718

āsā, 134, 340, 718

asbāb, 33, 340, 650, 709, 718

aşdar, 225, 702, 718

asdar bez, 225, 340, 718

āsetīn, 243, 340, 671, 718

askı, 165, 340, 629, 718

aţlas, 18, 84, 97, 118, 187, 206, 208, 212, 219, 222, 226, 280, 293, 306, 341, 498, 719

aţlas-pūş, 306, 341, 719

astār, 243, 718

aşak, 104, 340, 341, 433, 434, 595, 718

aşık, 104, 718

aşu-, 341, 623, 718

āşu-, 277, 341, 718

aşuk, 104, 340, 341, 680, 719

aşul-, 341, 638, 719

aşun-, 341, 637, 719

aşut-, 278, 341, 636, 719

atlaz, 193, 206, 341, 699, 719

atlaz satıcı, 193, 341, 719

avurçuk, 177, 333, 658, 690, 719

awujgun, 151, 342, 719

ay, 31, 50, 94, 112, 139, 162, 177, 207, 246, 256, 278, 296, 331, 342, 633, 690, 719

ayağığ, 119, 342, 719

ayak tonı, 92, 719

ayaklık, 178, 342, 719

azğur, 151, 153, 343, 681, 719

ba-, 278, 335, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 351, 362, 422, 434, 455, 501, 516, 556, 720

babuc, 62, 343, 669, 698, 708, 720

bābuç, 62, 343, 708, 720

bādem kürk, 74, 720

bağ, 46, 79, 121, 171, 243, 279, 327, 334, 335, 343, 351, 362, 422, 434, 455, 556, 627, 656, 706, 720

bağalağı nirse, 171, 344, 720

bağıltak, 106, 344, 682, 720

bağırdak, 57, 611, 704, 720

bağırdak, 122, 205, 611, 682, 720

bağırtak, 14, 115, 344, 720

bağış, 34, 344, 618, 720

bağla-, 278, 345, 351, 621, 622, 720

bağlan-, 278, 345, 637, 720

bağlat-, 327, 345, 720

bağye, 257, 345, 643, 720

bağyeliğ, 345, 720

bağyelik, 345, 720

bağa, 160, 345, 720

bağam, 150, 345, 714, 721

bala, 14, 345, 576, 709, 721

bambuk, 151, 154, 346, 684, 698, 721

bamuk, 151, 346, 460, 501, 515, 655, 691, 697, 703, 712, 721

ban-, 279, 346, 501, 637, 691, 721

banbuk, 50, 151, 154, 177, 178, 346, 698, 721

barcın, 413, 599, 694, 721

barçın, 207, 220, 221, 272, 346, 413, 451, 599, 647, 694, 721

barçınçı, 193, 346, 721

baskıç, 62, 346, 721

baş bağı, 14, 22, 278, 346, 721

baş bak, 14, 104, 346, 706, 721

baş bezi, 14, 347, 721

baş çenberi, 14, 347, 721

baş örtüsü, 15, 102, 348, 722

baş yabukı, 15, 17, 348, 722

başak, 62, 346, 348, 630, 721

başı kaba, 316, 347, 721

başına ur-, 279, 347, 721

başlık, 14, 347, 721

başluk, 14, 347, 721

başmaḥcı, 272, 347, 712, 721

başmak, 63, 283, 347, 348, 516, 722

başmaḥcı, 63, 272, 273, 347, 712, 722

başmaklan-, 306, 348, 637, 722

başnak er, 317, 348, 722

batatu, 151, 154, 349, 722

batga, 235, 349, 722

bayow, 175, 349, 692, 722

beçkem, 232, 349, 646, 660, 704, 722

bedize-, 134, 350, 354, 355, 356, 619, 677, 722

bedizen-, 134, 350, 637, 722

bedizet-, 134, 350, 636, 722

bedizle-, 134, 350, 621, 722

bedizlig, 135, 350, 614, 615, 722

bedrük, 154, 350, 659, 722

beğiz, 134, 349, 722

beğizet-, 134, 350, 722

beglik bez, 225, 350, 722

bêl bağ, 350, 722

bel bağı, 7, 122, 350, 351, 722

bêl bağı, 350, 722

bêl bağ, 350, 723

bel dëstârı, 61, 351, 723

bêl kur, 723

bel tolaması, 122, 351, 723

bele-, 147, 279, 351, 619, 723

belin bağla-, 279, 351, 723

belini bağla-, 279, 351, 723

belleme, 34, 57, 351, 631, 723

belsendi, 317, 351, 723

bend, 122, 125, 344, 352, 371, 531, 642, 723

berçin, 647, 723

berek, 34, 116, 352, 642, 670, 671, 723

bertü, 352, 723

bertülen-, 279, 306, 352, 637, 723

besbel, 171, 352, 723

beyik, 243, 352, 723

bez, 8, 11, 15, 16, 18, 20, 21, 23, 24, 28, 34, 65, 73, 74, 87, 94, 95, 177, 179, 181, 194, 195, 199, 201, 202, 215, 222, 225, 226, 227, 228, 229, 231, 232, 233, 234, 242, 269, 334, 338, 340, 347, 350, 352, 353, 356, 359, 362, 363, 372, 373, 376, 381, 385, 386, 396, 399, 400, 407, 411, 413, 415, 416, 417, 421, 423, 428, 429, 433, 451, 452, 460, 464, 480, 497, 512, 532, 535, 542, 543, 544, 558, 559, 565, 575, 578, 599, 639, 641, 654, 664, 716, 718, 722, 723, 726, 732, 733, 734, 737, 738, 744, 746, 748, 750, 754, 756, 759, 762, 770, 775, 787, 812, 813, 820, 823, 831, 840

bêz ağardıcı, 193, 327, 353, 723

bêz tarakı, 178, 356, 724

beze-, 135, 353, 354, 355, 356, 358, 619, 620, 664, 684, 723

bezek, 93, 134, 135, 136, 141, 143, 147, 148, 149, 338, 340, 349, 353, 354, 355, 405, 438, 444, 587, 605, 630, 664, 717, 718, 722, 723, 724, 748, 751, 764, 767, 835, 842

bezek kıl-, 136, 354, 724

bezek tonı, 93, 354, 724

bezek vir-, 136, 354, 724

bezekçi, 273, 354, 609, 724

bezeklen-, 136, 354, 637, 724

bezeklig, 136, 269, 354, 614, 615, 724

bezeklik, 137, 354, 615, 724

bezeklü, 137, 354, 614, 724

bezel-, 137, 355, 638, 665, 724

bezemek, 134, 135, 136, 137, 350, 355, 554, 632, 722, 724

bezen, 137, 225, 355, 356, 633, 637, 665, 724

bezen-, 137, 355, 356, 356, 637, 665, 724

bezenil-, 138, 355, 638, 665, 724

bezenli, 138, 355, 614, 724

bezenmek, 134, 138, 350, 355, 356, 632, 722, 724

bezeş-, 138, 356, 637, 724

bezet-, 138, 356, 724

bezeyiş, 138, 356, 634, 724

beziñ, 165, 167, 356, 669, 724

bezzāz, 193, 356, 724

bıç-, 356, 357, 414, 483, 644, 657, 711, 724

bıçguç, 357, 627, 724

bıçı-, 258, 357, 724

bıçış, 232, 258, 357, 634, 724

bıçkı, 235, 356, 357, 629, 640, 725

bıçkıç, 235, 356, 357, 725

bıçku, 235, 356, 357, 640, 725

bıçkuç, 357, 725

bındatu, 165, 349, 357, 725

bış-, 257, 356, 711, 725

bıtatı, 151, 153, 154, 349, 725

bicek, 235, 694, 725

biç-, 356, 357, 483, 561, 644, 725

biçek, 235, 483, 609, 625, 648, 694, 725

biçil-, 258, 357, 638, 648, 725

biçin, 258, 357, 633, 637, 648, 725

biçin-, 258, 357, 633, 637, 648, 725

bil bağ, 40, 122, 124, 350, 725

bil bağı, 122, 350, 725

bilik, 122, 357, 613, 664, 725

bilini bağla-, 279, 351, 725

biniş, 36, 115, 357, 358, 373, 725, 732

biṭāne, 243, 358, 645, 725

bistek, 154, 358, 518, 665, 703, 725

bitik, 94, 358, 725

biz, 34, 67, 100, 113, 139, 152, 176, 181, 182, 184, 193, 195, 199, 201, 227, 230, 232, 235, 258, 270, 285, 292, 296, 298, 328, 336, 337, 352, 358, 365, 368, 407, 453, 458, 496, 530, 532, 607, 654, 664, 682, 725, 726

bize-, 139, 353, 354, 355, 356, 358, 664, 726

bizek, 139, 353, 354, 664, 726

bizeklig, 139, 354, 726

bizel-, 139, 355, 665, 726

bizen-, 139, 355, 356, 665, 726

bizenil-, 140, 355, 665, 726

bizenmek, 140, 355, 356, 697, 726

bizetil-, 140, 358, 638, 665, 726

boğag, 175, 176, 358, 359, 726

boğaglıg yün, 167, 359, 726

boğu-, 182, 359, 726

boğug, 176, 359, 726

boğul-, 182, 359, 726

bog, 327, 359, 360, 726

boğasa, 215, 359, 726

boğası, 215, 359, 726

bogla-, 327, 360, 621, 726

boglan-, 327, 360, 637, 726

bogmak, 235, 360, 632, 726

bohtay, 327, 360, 658, 668, 712, 726

bohtuy, 327, 360, 658, 668, 726

bokça, 327, 360, 706, 727

bolka, 80, 360, 727

bornāz, 80, 360, 660, 662, 727

boy, 76, 176, 349, 359, 360, 361, 362, 411, 487, 688, 693, 727, 750

boya, 18, 51, 86, 150, 151, 152, 153, 176, 177, 182, 193, 201, 343, 345, 358, 359, 361, 362, 369, 377, 381, 408, 476, 486, 527, 572, 619, 684, 685, 719, 721, 727, 731, 734, 749, 779, 805, 828

boya-, 182, 359, 361, 362, 619, 727

boya-, 359

boyacı, 193, 361, 520, 727

boyağcılık, 193, 361, 727

boyağlıg yün, 167, 359, 727

boyak, 361, 706, 727

boyakçı, 361, 727

boyal-, 182, 361, 638, 688, 727

boyamak, 176, 361, 632, 727

boyan-, 182, 361, 637, 688, 727

boyandur-, 182, 361, 635, 727

boyat-, 183, 361, 362, 727

boyav, 176, 362, 727

boyn bağı, 362, 727

boyn bakı, 362, 727

boyuk-, 183, 362, 727

boyul-, 183, 362, 727

boyun bağı, 244, 362, 728

boyun bezi, 120, 362, 728

böri, 158, 160, 161, 274, 362, 614, 728

börk, 14, 15, 18, 23, 25, 26, 32, 54, 69, 77, 84, 93, 100, 114, 140, 218, 226, 235, 262, 279, 292, 303, 347, 362, 363, 381, 382, 472, 495, 519, 539, 546, 567, 603, 614, 672, 703, 721, 728, 736, 778, 786, 810, 814

börk yağı, 235, 363, 728

börkçi, 273, 362, 609, 728

börklüg, 65, 186, 306, 363, 614, 728

börük, 16, 273, 362, 363, 672, 728

börük tikküçi, 273, 363, 728

böz, 35, 51, 177, 178, 182, 193, 199, 200, 209, 214, 216, 222, 227, 228, 242, 338, 352,
353, 363, 413, 415, 452, 603, 654, 667, 728

böz arkağı, 178, 363, 728

bözçi, 194, 195, 363, 609, 728

bözçilik, 194, 363, 615, 728

buçkı, 235, 356, 357, 728

buğa(y), 34, 363, 728

bulgarı, 203, 204, 363, 652, 728

bur-, 364, 365, 652, 728

burd, 34, 225, 364, 366, 645, 728

burkā', 16, 654, 660, 728

burta, 140, 364, 365, 728

burtağ, 34, 364, 365, 728

burtala-, 140, 364, 365, 621, 728

burtalan-, 140, 365, 637, 728

buru-, 183, 365, 729

busağa, 240, 365, 729

buğluğ, 365, 729

buğluk, 365, 729

bük-, 183, 365, 366, 367, 368, 624, 729

bükici, 194, 365, 441, 640, 729

büklım, 258, 365, 366, 631, 677, 729

büktür-, 183, 366, 635, 729

büktürül-, 366, 729

büküm etük, 63, 66, 366, 505, 729

bür-, 279, 364, 365, 367, 368, 636, 652, 729

bür-, 279, 729

bürd, 34, 80, 221, 225, 366, 645, 729

bürd-i yemānī, 34, 221, 366, 729

bürd-i yemenī, 221, 366, 729

bürgen-, 279, 478, 637, 729

bürgü, 16, 18, 86, 223, 364, 367, 465, 478, 629, 729, 775

büri-, 280, 365, 623, 729

bürin-, 280, 367, 637, 729

bürka', 29, 280, 367, 729

bürka'-pūş, 280, 367, 729

bürke-, 280, 367, 730

bürken-, 280, 730

bürkū', 29, 364, 645, 730

bürküt, 34, 367, 619, 678, 730

bürme, 244, 367, 368, 631, 730

bürü-, 280, 368, 623, 730

bürük, 244, 368, 630, 730

bürüme, 35, 128, 368, 631, 730

bürün-, 280, 367, 368, 637, 730

bürüncek, 14, 16, 29, 59, 94, 364, 368, 441, 638, 676, 704, 730

bürüncük, 16, 24, 28, 87, 165, 173, 297, 368, 626, 730

bürünçek, 368, 704, 730

bürünçük, 15, 16, 298, 302, 368, 730

bürünçüklüg, 306, 368, 614, 704, 730

bürze‘ā, 258, 368, 730

bütür-, 280, 368, 369, 636, 730

büz, 151, 154, 199, 200, 352, 367, 368, 667, 730

camadan, 35, 369, 731

cāmadān, 328, 369, 731

cāme, 35, 115, 328, 369, 643, 731

cāme-dār, 328, 369, 731

cāme-namāz, 115, 369, 731

candar, 35, 369, 731

cāndār, 273, 369, 731

cāndārcı, 273, 369, 731

cār, 369, 731

cāzer, 17, 28, 87, 173, 369, 731

ceb, 244, 369, 687, 731

cebe, 35, 57, 60, 104, 106, 107, 108, 109, 302, 370, 665, 731

cebe cuḡa, 60, 106, 370, 731

cebe ṭon, 106, 370, 731

cebele-, 280, 370, 621, 731

ceki, 17, 370, 731

cerāb, 161, 204, 370, 731

cevāḥ, 215, 370, 731

cevšen, 20, 22, 27, 28, 35, 47, 57, 81, 104, 106, 107, 109, 110, 111, 112, 128, 248, 289, 371, 731

ceyb, 244, 369, 370, 665, 687, 731

cīb, 243, 244, 369, 665, 687, 731

cibe, 20, 22, 27, 28, 47, 57, 81, 106, 107, 109, 110, 111, 248, 370, 371, 665, 731

cibeçi, 273, 371, 609, 732

cici, 140, 371, 732

cigi, 259, 371, 710, 732

cilbend, 244, 371, 732

cild, 161, 202, 371, 732

cimcime, 64, 66, 371, 391, 649, 656, 673, 694, 732

cîr, 240, 241, 371, 708, 732

cirim, 122, 371, 372, 732

cizme, 64, 372, 694, 732

coğda, 168, 372, 660, 710, 732

cuğa, 35, 372, 666, 732

culah, 372, 390, 732

culāha, 194, 372, 672, 732

culāhak, 194, 372, 732

culha, 194, 372, 692, 732

cullah, 372, 732

cübbe, 20, 35, 36, 38, 42, 60, 80, 107, 115, 117, 171, 208, 219, 260, 280, 295, 357, 373,
392, 403, 446, 447, 449, 544, 568, 645, 725, 732, 741, 742, 768

cübrek, 36, 648, 649, 667, 673, 732

cülāh, 372, 645, 732

cüllāh, 372, 732

cürab, 72, 373, 732

çabak, 225, 373, 698, 733

çaban, 373, 376, 377, 698, 733

çabuk, 241, 733

çāder, 17, 369, 373, 374, 428, 646, 690, 693, 733

çadır, 17, 29, 87, 94, 202, 217, 273, 296, 314, 321, 332, 349, 373, 374, 421, 428, 639, 733

çadır, 87, 373, 668, 733

çadır tikküçi, 273, 374, 733

çadırlan-, 281, 374, 637, 733

çağa çıplak, 317, 374, 733

çāk-i girībān, 244, 374, 733

çaķmaklı, 17, 374, 733

çaķrık, 178, 375, 382, 659, 706, 733

çaķsır, 58, 59, 60, 74, 100, 120, 121, 375, 379, 598, 733, 735, 839

çal-, 281, 375, 376, 516, 733

çalkafa, 74, 375, 733

çalma, 17, 21, 128, 281, 375, 376, 631, 733

çalma çal-, 281, 375, 733

çap-, 11, 183, 373, 376, 377, 733

çapak, 373, 698, 733

çapan, 41, 80, 81, 216, 373, 376, 377, 582, 626, 662, 698, 733, 734

çapānlıg, 306, 307, 376, 734

çapar, 232, 376, 626, 658, 734

çapın-, 183, 376, 734

çapınmış yün, 168, 376, 734

çapıt, 183, 232, 376, 377, 634, 636, 734

çapıt-, 183, 376, 636, 734

çapuk, 253, 373, 630, 646, 734

çapuñ, 53, 245, 377, 633, 734

çapur, 232, 376, 658, 734

çaput, 232, 376, 377, 429, 634, 734

çapük, 373, 646, 734

çar, 17, 97, 225, 377, 670, 710, 734

çarğap, 35, 37, 97, 229, 734

çarh, 45, 178, 187, 377, 734

çarķab, 97, 377, 662, 694, 703, 734

çar-täre, 225, 377, 734

çaruk, 64, 65, 377, 378, 734

çarukla-, 281, 307, 378, 621, 734

çaruklan-, 281, 307, 378, 637, 734

çaruklug, 307, 378, 614, 734

çarukluk, 241, 378, 615, 734

çat, 140, 259, 374, 378, 735

çat-, 140, 259, 374, 378, 735

çatma, 38, 221, 378, 631, 735

çaydam, 216, 378, 735

çeçge, 178, 379, 612, 735

çedik, 65, 66, 379, 682, 735

çek, 17, 201, 370, 372, 379, 487, 670, 735

çeki, 24, 370, 630, 670, 694, 735

çekme, 59, 64, 65, 379, 631, 735

çekmen, 59, 81, 216, 379, 616, 704, 735

çekmenci, 194, 379, 609, 704, 735

çekrek, 36, 41, 53, 119, 379, 380, 617, 704, 735

çekrek kapa, 41, 119, 379, 735

çekreklen-, 281, 307, 380, 637, 735

çenber, 18, 24, 28, 65, 189, 231, 347, 380, 647, 735

çeñşü, 81, 380, 735

çermet-, 183, 380, 636, 735

çeş-, 316, 380, 381, 665, 699, 709, 735

çeşil-, 317, 380, 638, 699, 709, 735

çeşür-, 317, 380, 636, 709, 736

çevək, 225, 226, 380, 661, 683, 736

çevirgi, 244, 381, 629, 736

çevük, 225, 380, 736

çewək, 18, 380, 381, 683, 736

çewre key-, 281, 381, 736

çewşen, 178, 381, 736

çez-, 317, 381, 699, 736

çezil-, 317, 381, 638, 699, 736

çıblak, 317, 322, 381, 736

çıbuk bürk, 18, 381, 736

çığ, 49, 270, 313, 382, 736

çığ-, 281, 375, 382, 543, 736

çığır, 382, 543, 706, 736

çıgla-, 270, 382, 736

çıglan-, 270, 382, 637, 736

çıglat-, 270, 382, 636, 736

çıgrı, 382, 736

çıkar-, 317, 382, 736

çıkır, 178, 185, 382, 706, 736

çıkırı, 382, 736

çıkırık, 178, 180, 375, 382, 515, 543, 630, 733, 736, 799

çılķava, 74, 375, 736

çılpaķ ol-, 318, 382, 737

çımdan, 36, 383, 737

çınahsı, 222, 383, 737

çıp yalıncaķ, 318, 383, 737

çıpan, 80, 373, 662, 737

çıplak, 53, 58, 313, 316, 317, 318, 319, 321, 323, 325, 331, 351, 374, 383, 389, 392, 426, 427, 469, 538, 572, 574, 580, 581, 630, 702, 715, 723, 737, 738, 810, 822, 828, 829, 832

çıplak ol-, 318, 382, 737

çırǵap, 94, 377, 694, 737

çırguy, 244, 383, 629, 675, 737

çırlak çıplak, 318, 383, 737

çırmamaǵ, 281, 383, 384, 697, 737

çırpıcı, 179, 194, 384, 609, 630, 737

çırpıcı çoǵanı, 179, 384, 737

çig ebrişim, 165, 384, 737

çigillen-, 307, 384, 637, 737

çigin, 129, 384, 385, 387, 694, 737

çigit, 153, 384, 737

çiken, 78, 385, 608, 737

çikin, 166, 384, 385, 387, 694, 713, 737

çikne-, 259, 384, 385, 619, 706, 737

çine-, 259, 385, 619, 679, 737

çintiyan, 59, 385, 737

çiprek, 232, 385, 386, 387, 649, 654, 666, 703, 737

çiş-, 318, 380, 387, 665, 699, 709, 737

çit, 222, 226, 386, 738

çit bezi, 226, 386, 738

çitari, 222, 386, 738

çiti-, 259, 386, 623, 738

çiyden, 216, 378, 738

çiyin, 140, 386, 713, 738

çiz-, 318, 372, 387, 699, 738

çizme edik, 65, 387, 738

çobra, 168, 386, 387, 738

çog, 129, 328, 372, 387, 388, 389, 738

çogla-, 328, 387, 621, 738

çoglan-, 328, 387, 637, 738

çoğlat-, 328, 387, 636, 738

çokal, 107, 387, 389, 625, 706, 738

çöge, 81, 372, 388, 389, 648, 738

çöpreg, 386, 648, 697, 703, 738

çöprek, 36, 232, 386, 648, 649, 668, 702, 738

çöpür, 168, 386, 388, 617, 649, 738

çörge-, 281, 388, 692, 738

çörgek, 36, 388, 692, 738

çöz-, 318, 372, 387, 681, 738

çuba, 37, 319, 388, 389, 738

çubart-, 318, 389, 738

çuçul-, 318, 389, 638, 681, 738

çug, 129, 328, 387, 739

çuğa, 389, 667, 706, 712, 739

çuha, 37, 94, 216, 229, 389, 692, 712, 739

çuḥḥa, 216, 389, 692, 739

çuḳa, 37, 97, 216, 389, 706, 739

çuḳal, 107, 283, 387, 389, 407, 706, 739

çuḳallu, 307, 308, 389, 739

çul, 83, 85, 207, 208, 216, 373, 389, 483, 515, 545, 577, 739, 799, 800

çulğa-, 282, 389, 390, 544, 692, 739

çulğan-, 282, 390, 739

çulğanğan, 307, 390, 692, 739

çulğaş-, 282, 390, 739

çulğatıl-, 282, 390, 739

çulğav, 73, 390, 544, 658, 668, 690, 739

çulhaçı, 194, 390, 692, 704, 739

çulkuy etük, 65, 390, 739

çupra, 37, 390, 667, 685, 739

çupul-, 318, 391, 739

çuz, 160, 206, 208, 215, 218, 222, 332, 391, 601, 715, 739

çübrek, 386, 668, 740

çübür, 168, 391, 649, 667, 698, 740

çülük-, 307, 391, 621, 740

çümçüm, 66, 391, 649, 740

çüprek, 18, 36, 386, 388, 542, 654, 661, 668, 698, 702, 703, 711, 740

dabāğat, 184, 391, 741

dabāğat kıl, 184, 391, 741

dabbāğ, 195, 391, 651, 741

dabulğa, 104, 391, 549, 565, 686, 741

daç, 102, 392, 699, 741

dağarcuk, 70, 129, 741

dağarcuk, 392, 741

dağ-, 282, 392, 741

dal fes, 19, 392, 741

dal tuman, 307, 392, 741

dalbay, 18, 392, 741

dalga, 104, 391, 682, 686, 741

dalk, 46, 115, 392, 642, 741

dāmān, 244, 393, 741

dāmen, 244, 245, 247, 393, 547, 646, 741

daşrağı ton, 81, 393, 741

dava, 151, 168, 393, 651, 741

davulğa, 391, 686, 741

davulğan, 391, 741

degele, 20, 22, 27, 28, 47, 57, 81, 106, 107, 109, 110, 111, 248, 393, 676, 706, 741

degle, 97, 393, 676, 742

dekle, 53, 115, 241, 393, 551, 552, 554, 676, 706, 742

dekley, 97, 393, 660, 677, 706, 742

delk, 37, 392, 642, 742

delk, 115, 742

delme, 57, 393, 394, 631, 742

demür kömlek, 107, 394, 742

demür ton, 107, 108, 394, 742

deniz koyunu, 157, 394, 742

deri, 11, 37, 53, 56, 58, 65, 66, 128, 131, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 179, 180, 189, 195, 204, 205, 240, 241, 242, 259, 336, 358, 363, 366, 370, 371, 378, 395, 398, 406, 411, 415, 422, 423, 426, 427, 446, 473, 476, 481, 484, 486, 487, 491, 518, 519, 520, 521, 524, 536, 538, 540, 542, 548, 552, 554, 559, 565, 588, 641, 700, 717, 731, 732, 734, 742, 743, 748, 749, 750, 752, 756, 758, 778, 779, 780, 782, 785, 803, 805, 809, 811, 812, 815, 824, 836

derincek, 14, 29, 87, 94, 395, 665, 694, 700, 742

derinçek, 700, 742

derlik, 37, 395, 700, 742

derzī, 235, 273, 395, 742

derzī kapçuğı, 235, 395, 742

derzī kisesi, 235, 395, 742

destār, 6, 19, 20, 22, 27, 28, 47, 57, 80, 81, 95, 106, 107, 109, 110, 111, 117, 127, 245, 248, 262, 277, 351, 395, 396, 642, 742

destār saçağı, 742

destvele, 127, 396, 682, 742

devāc, 29, 87, 98, 396, 642, 742, 743

devvāc, 98, 396, 743

dıkk-ı Mıṣrī, 743

dıṣla-, 396, 621, 700, 743

dībā, 24, 37, 38, 207, 208, 210, 212, 280, 285, 288, 311, 396, 397, 673, 743

dībāc, 37, 80, 208, 209, 396, 397, 673, 743

dībāc-ı ġalīz, 208, 209, 397, 743

did-, 399, 700, 702, 743

didek, 102, 397, 743

didim, 103, 171, 397, 670, 743

diftik, 168, 397, 663, 699, 743

digley, 81, 393, 677, 743

dik-, 398, 554, 700, 743

dikdūr-, 260, 398, 700, 743

dikici, 273, 363, 374, 398, 498, 518, 575, 630, 700, 728, 733, 743

dikil-, 638, 700, 743

dikiley, 81, 393, 706, 743

dilkü, 74, 157, 162, 164, 195, 398, 700, 743, 744

dilkü derisi, 74, 162, 195, 398, 743, 744

dilkü derisi dikici, 195, 398, 743

dilkü derisi kürki, 74, 398, 744

dilmeç, 245, 398, 631, 744

dimi, 226, 230, 398, 744

diri, 369, 394, 699, 744

dirincek, 19, 395, 665, 694, 700, 744

dişār, 98, 399, 744

dit-, 399, 700, 743

diz çağşırı, 59, 399, 744

diz tonı, 39, 92, 399, 744

dizcek, 73, 128, 399, 609, 744

dizçük, 73, 399, 610, 700, 744

dizge, 73, 607, 612, 700, 744

dizlik, 58, 59, 73, 399, 428, 615, 700, 744

dobulğa, 104, 391, 686, 709, 744

doğulğa, 104, 391, 656, 686, 709, 744

dokı, 184, 226, 400, 442, 744

dokı-, 184, 400, 442, 744

dokımaq, 184, 400, 744

dokımaqılık, 184, 400, 744

dokırçı, 195, 400, 744

dokıt-, 184, 400, 744

doku-, 184, 260, 400, 401, 700, 744

dokun-, 185, 401, 745

dola-, 283, 401, 701, 745

dolama, 38, 100, 401, 701, 745

dolan-, 283, 401, 637, 701, 745

dolaşma, 245, 401, 631, 680, 701, 745

dolbulğa, 104, 391, 745

dolğan-, 185, 401, 745

don, 5, 38, 39, 48, 52, 60, 62, 82, 85, 92, 95, 200, 243, 255, 260, 274, 327, 328, 331, 343, 365, 373, 401, 402, 403, 412, 433, 436, 437, 441, 458, 487, 529, 532, 547, 560, 572, 579, 638, 701, 715, 745, 765, 806, 807, 828

don kestir-, 260, 402, 745

don koyacak, 328, 402, 745

don satıcı, 274, 402, 745

don tahtası, 328, 403, 745

don yuyıcı, 328, 403, 745

donak, 401, 630, 701, 745

donalt-, 402, 701, 745

donan-, 402, 701, 745

donat-, 402, 701, 745

donlġ, 226, 402, 697, 701, 745

donsuz, 319, 701, 745

draz heşi, 201, 403, 745

dulbulġa, 104, 391, 745

duluġa, 104, 391, 745

dupķu, 179, 403, 745

durmaç, 87, 209, 403, 631, 701, 746

durrā'a, 81, 403, 746

dutuġ, 29, 404, 701, 746

duvah, 102, 404, 712, 746

duvak, 29, 368, 374, 404, 517, 607, 701, 746

duvak, 102, 712, 746

düğme, 240, 404, 701, 746

dügöl-, 185, 404, 624, 701, 746

dülbend, 17, 20, 21, 25, 36, 60, 103, 121, 199, 283, 286, 404, 566, 649, 667, 746

dülbenid, 21, 202, 404, 672, 746

dülübenid, 21, 202, 404, 672, 746

dürdem, 226, 404, 746

dürülik, 233, 404, 615, 701, 746

düz-, 141, 404, 405, 701, 746

düzen-, 141, 404, 405, 637, 701, 746

düzgünlü it-, 141, 405, 746

düzil-, 141, 405, 638, 701, 746

düzinmek, 141, 405, 632, 701, 746

düzülüp koşul-, 141, 405, 641, 747

düzün-, 141, 405, 637, 702, 747

ebçin, 108, 286, 405, 748

ebrişim, 80, 157, 166, 196, 384, 405, 649, 668, 748

ebrişüm, 50, 152, 154, 166, 173, 177, 178, 405, 650, 668, 748

ebrüşim, 166, 405, 650, 668, 748

ebrüşüm, 166, 405, 650, 669, 748

édig, 405, 702, 748

edikci, 436, 748

edīm, 161, 204, 210, 406, 476, 748

édin-, 142, 406, 702, 748

edük, 64, 66, 323, 414, 531, 574, 598, 655, 656, 657, 664, 702, 704, 748

edükci, 748

eḍ, 209, 406, 415, 480, 491, 498, 499, 506, 532, 541, 562, 581, 606, 689, 748

eḍle-, 185, 406, 688, 748

eğlen-, 185, 406, 688, 748

efser, 24, 99, 103, 113, 303, 406, 647, 748

egin, 53, 233, 407, 408, 633, 748

egindirik, 245, 407, 611, 748

eginine uğal sal-, 283, 407, 748

egir-, 185, 407, 408, 636, 664, 691, 692, 749

egirik, 171, 172, 407, 410, 630, 677, 749

egirt-, 185, 408, 636, 749

egirtmeç, 179, 408, 631, 749

eglik, 151, 408, 615, 686, 693, 749

egnine al-, 283, 408, 748

egrik, 7, 171, 407, 443, 677, 679, 749

egril-, 185, 408, 638, 677, 749

egrin-, 185, 408, 637, 677, 749

egriş-, 186, 408, 637, 677, 749

ėki ‘alemlık ton, 75, 408, 749

eksūn, 9, 226, 408, 643, 749

elcek, 127, 128, 409, 609, 749

eldiri, 162, 409, 670, 683, 704, 749

eldūvan, 128, 409, 749

eliglik, 128, 409, 615, 749

ellik, 35, 128, 409, 615, 749

elri, 162, 409, 683, 749

eltir, 162, 409, 670, 704, 749

eltirik, 75, 409, 706, 749

emşen, 9, 749

endāze, 70, 203, 236, 270, 409, 410, 643, 749

endāze al-, 270, 410, 749

endāzele-, 270, 410, 749

engir-, 186, 410, 693, 749

engüştene, 236, 410, 650, 750

engüşter, 236, 410, 650, 750

engüştüvān, 236, 410, 750

engüştüvāne, 236, 410, 750

eñek, 245, 410, 607, 749

eñselik, 87, 410, 615, 750

epgin, 410, 660, 750

epkin, 410, 707, 750

erik, 204, 411, 655, 750

erikle-, 186, 411, 621, 750

eriklegen teri, 204, 411, 639, 750

eriş, 180, 192, 411, 489, 602, 647, 750, 784, 788, 841

erük, 179, 411, 655, 664, 750

esbāb, 39, 411, 750

esbān, 21, 411, 750

eṭig, 405, 751

ēṭiglig, 142, 414, 751

ēski latta, 226, 411, 750

ēski ton satkuçı, 274, 411, 750

esri yışıg, 172, 412, 547, 750

esrile-, 142, 412, 621, 750

eşgiti, 209, 412, 656, 664, 686, 750

eşgürti, 209, 412, 656, 664, 686, 706, 750

ēşim, 73, 412, 434, 444, 598, 750

eşü-, 341, 413, 624, 750

eşük, 87, 233, 278, 413, 630, 750

eşüklük barçın, 209, 413, 751

eşül-, 341, 751

eşün-, 341, 637, 751

èteg, 245, 413, 663, 697, 751

etek, 54, 60, 227, 245, 246, 253, 260, 393, 413, 446, 536, 547, 594, 597, 637, 658, 663,
664, 674, 751, 808, 839

eteklen-, 260, 413, 637, 751

eteklig böz, 226, 413, 751

eteklü, 245, 307, 308, 413, 614, 674, 751

ëtig, 142, 405, 702, 751

etiglik, 142, 414, 615, 751

etik, 66, 67, 236, 264, 406, 414, 655, 656, 704, 751

etikçi, 236, 414, 751

etikçi bıçağı, 236, 414, 751

etin-, 142, 406, 414, 664, 702, 751

etingü, 142, 414, 629, 751

etiñ, 142, 414, 633, 751

etük, 65, 66, 68, 71, 147, 161, 166, 200, 241, 244, 249, 253, 289, 292, 366, 377, 390,
406, 414, 462, 505, 515, 531, 615, 640, 656, 702, 704, 739, 751, 774

etükçi, 197, 274, 276, 751

etüklen-, 308, 414, 637, 751

etükli, 308, 414, 614, 751

etüklük, 241, 414, 615, 751

etüklük sagrı, 241, 414, 751

evzār, 67, 414, 643, 752

ey bözi, 209, 414, 752

eyle-, 31, 186, 295, 325, 406, 415, 480, 491, 498, 499, 506, 509, 532, 541, 562, 581,
606, 688, 752

eylen-, 186, 406, 688, 752

eylenmiş, 204, 415, 641, 688, 752

eylet-, 142, 415, 636, 752

ez-, 186, 415, 681, 752

ezil-, 186, 415, 638, 752

ezit-, 186, 415, 636, 681, 752

eztür-, 186, 415, 635, 681, 752

ferācī, 415, 753

fereci, 415, 753

ferecī, 81, 415, 671, 753

fermele, 57, 416, 753

ferve, 75, 76, 416, 753

ferveçilik, 274, 416, 609, 615, 753

feş, 81, 416, 714, 753

filar, 68, 416, 753

firā, 46, 75, 416, 753

fūṭa, 61, 283, 416, 753

fuṭa tuṭ-, 283, 416, 753

fūṭa tuṭ-, 283, 416, 753

fūta, 227, 671, 753

ḥābik, 195, 425, 758

ḥabl, 172, 425, 758

ḥacimük, 88, 297, 425, 758

ḥalka, 236, 425, 758

ḥallāc, 196, 426, 758

ḥarīr, 38, 41, 50, 94, 104, 146, 165, 166, 182, 185, 206, 208, 210, 211, 219, 284, 285,
303, 311, 426, 427, 600, 758

ḥarīr ton, 94, 427, 758

ḥarīr-i al, 211, 426, 758

ḥarīr-i ḥām, 166, 427, 758

ḡarvāṣ, 179, 417, 754

ḡaṭā, 88, 417, 659, 754

ḥaṣıl, 176, 427, 759

ḡāṣiye, 88, 417, 754

ḥaṣv, 168, 427, 759

ḡāzur, 201, 417, 460, 646, 648, 655, 705, 754

gāzurluḡ, 195, 417, 754

geber, 108, 417, 642, 671, 695, 754

gecelik, 21, 82, 417, 418, 615, 694, 695, 754

geçeymen, 21, 103, 418, 616, 625, 754

gelik, 68, 418, 754

geredir, 179, 418, 754

gey-, 418, 419, 420, 421, 422, 461, 480, 665, 689, 754

geydir-, 418, 635, 696, 754

geydür-, 418, 696, 754

geydürül-, 286, 418, 638, 696, 754

geyecek, 39, 308, 418, 419, 480, 665, 689, 695, 754

geyesi, 39, 419, 657, 665, 689, 695, 754

geyici, 308, 419, 640, 688, 754

geyik, 40, 419, 630, 689, 695, 754

geyil-, 419, 638, 696, 754

geyilür, 40, 419, 641, 689, 695, 754

geyim, 40, 419, 631, 689, 695, 754

gèyim, 108, 419, 755

gèyim geçim, 108, 419, 755

geyin-, 420, 637, 696, 755

geyir-, 286, 420, 636, 696, 755

geyme, 40, 420, 631, 696, 755

geymek, 40, 70, 97, 107, 108, 284, 287, 420, 632, 688, 689, 696, 755

geysi, 39, 419, 755

geyür, 51, 77, 80, 94, 97, 112, 119, 157, 159, 161, 208, 285, 286, 287, 420, 636, 641, 689, 696, 755

geyür-, 420, 636, 755

geyürinil-, 287, 420, 421, 638, 696, 755

gez, 236, 283, 421, 637, 642, 695, 755

gezi, 209, 210, 421, 642, 755

gezür, 34, 201, 328, 417, 648, 755

gezürlik, 329, 417, 755

hicāb, 652, 759

hırım, 94, 288, 429, 759, 760

hırım dut-, 288, 429, 760

hicāb, 30, 88, 652, 760

giriḇān, 158, 161, 247, 374, 421, 755

giy-, 419, 420, 421, 422, 461, 575, 589, 665, 696, 755

giyecek, 1, 33, 34, 39, 42, 43, 49, 51, 59, 68, 77, 80, 82, 83, 116, 171, 288, 333, 335, 340, 352, 411, 415, 418, 419, 421, 429, 450, 453, 462, 481, 518, 532, 535, 560, 568, 575, 638, 665, 716, 723, 750, 753, 754, 755, 760, 769, 770, 774, 801, 821, 825

giyeceklen-, 288, 421, 637, 696, 755

giyek, 82, 421, 625, 665, 689, 695, 755

giyesi, 39, 326, 419, 575, 589, 665, 676, 689, 695, 755

giyesü, 39, 419, 639, 657, 755

giyişli, 308, 421, 422, 614, 688, 695, 755

giymek, 7, 64, 82, 108, 279, 281, 283, 288, 289, 291, 293, 300, 301, 302, 304, 305, 306, 307, 308, 311, 333, 347, 352, 375, 378, 380, 381, 408, 420, 429, 431, 433, 437, 454, 463, 488, 509, 529, 544, 545, 560, 561, 562, 571, 586, 588, 589, 598, 623, 665, 696, 721, 723, 733, 734, 735, 736, 748, 755, 760, 761, 762, 763, 766, 770, 774, 783, 795, 806, 814, 821, 822, 828, 835, 836, 839

giysi, 1, 5, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 44, 47, 52, 53, 55, 56, 58, 59, 66, 78, 81, 83, 84, 85, 86, 88, 92, 95, 96, 110, 225, 306, 335, 337, 340, 341, 342, 344, 351, 352, 368, 369, 373, 376, 377, 392, 393, 396, 399, 401, 403, 407, 411, 419, 422, 423, 426, 427, 430, 432, 436, 443, 445, 446, 449, 452, 454, 456, 465, 467, 470, 478, 480, 485, 486, 498, 499, 500, 501, 507, 508, 509, 515, 517, 518, 519, 520, 532, 535, 548, 575, 576, 578, 584, 592, 593, 605, 615, 676, 716, 719, 723, 730, 731, 732, 733, 734, 741, 743, 744, 745, 756, 761, 763, 766, 767, 768, 770, 771, 777, 783, 784, 787, 788, 790, 793, 794, 795, 800, 808, 813, 815, 829, 831, 834, 837

giyür-, 420, 696, 756

goza satkuçı, 195, 422, 756

göceklen-, 142, 422, 686, 696, 756

göcen (?):, 422, 756

gögüs bağı, 247, 280, 422, 756

gökceklen-, 422, 756

gökçeklen-, 422, 637, 696, 756

göl, 53, 394, 422, 645, 756

gölmek, 53, 423, 692, 756

gömlek, 6, 7, 14, 35, 36, 53, 55, 56, 59, 81, 86, 108, 200, 213, 215, 239, 310, 377, 379, 393, 404, 423, 425, 452, 486, 487, 488, 518, 533, 592, 597, 614, 684, 692, 734, 735, 742, 756, 758, 783, 784, 825, 837

gön, 33, 53, 65, 68, 162, 163, 164, 195, 204, 239, 242, 422, 423, 487, 560, 696, 756, 783, 821

gön satıcı, 195, 423, 756

göncük, 247, 422, 487, 497, 610, 696, 756

gönçük, 247, 423, 696, 756

gönlecük, 53, 423, 610, 756

gönlek, 29, 54, 60, 62, 87, 89, 94, 96, 100, 246, 259, 288, 342, 423, 683, 696, 697, 756

gönleklü, 308, 423, 614, 756

göte küsdi, 75, 423, 639, 756

göynek, 55, 423, 683, 756

göz örtüsü, 29, 424, 757

göze, 20, 241, 260, 277, 353, 422, 423, 424, 607, 619, 697, 756

göze-, 260, 423, 424, 619, 697, 756

gözeyici, 274, 424, 640, 697, 757

hubve, 123, 431, 761

hulel-i dürr-i nazm, 94, 431, 761

hulla, 41, 761

hulle, 15, 103, 116, 123, 285, 287, 290, 298, 761

gücüklen-, 142, 422, 658, 668, 686, 696, 757

gügül kazağı, 166, 424, 757

gügül kozası, 166, 424, 757

gügül kurdı, 157, 424, 757

gügül kurdu, 157, 424, 757

güreşci tonı, 120, 424, 757

güreşçiler şalvarı, 120, 425, 757

haftān, 108, 425, 708, 758

hal‘at, 98, 425, 659, 758

hām, 163, 165, 166, 202, 282, 426, 469, 758

hām tēri, 163, 426, 758

hamanca, 129, 426, 758

hārā, 191, 222, 223, 426, 643, 758

hārā-şikāf, 223, 426, 758

hāre, 222, 223, 426, 643, 758

harīṭa, 129, 427, 759

harrāz, 274, 427, 759

hatunlar kēyer çadır, 29, 427, 759

hayyāt, 54, 239, 270, 274, 428, 759

haz, 211, 428, 714, 759

hegbe, 129, 216, 428, 677, 695, 759

hegībe, 129, 428, 642, 695, 759

helīle, 150, 428, 642, 643, 759

herevī, 227, 428, 646, 660, 759

heşte, 247, 428, 644, 659, 759

hıl‘at, 98, 285, 759

hımār, 21, 56, 88, 121, 428, 652, 759

hırka, 34, 40, 42, 81, 82, 85, 116, 118, 134, 259, 288, 292, 308, 429, 674, 760

hırka ört-, 288, 429, 760

hırka-i fakr, 116, 288, 429, 760

hırka-i zühd, 116, 429, 760

hırka-püş, 116, 308, 429, 760

hırkat, 82, 429, 674, 760

hırtı pırtı, 40, 429, 760

hıştek, 241, 247, 428, 644, 659, 760

hıyāt, 236, 430, 760

hıbr, 82, 83, 208, 216, 430, 760

hıl‘at, 6, 40, 46, 51, 80, 81, 98, 99, 143, 144, 149, 207, 214, 223, 258, 260, 278, 285,
286, 287, 288, 303, 322, 425, 430, 659, 760, 761

hıl‘at-ı zībā, 99, 149, 260, 430, 760

hıl‘atla-, 761

hıl‘atle-, 761

himyān, 98, 130, 430, 431, 644, 662, 761

himyān tengesi, 130, 431, 761

hod urın-, 289, 431, 761

hotaz, 142, 431, 761

huaçan, 223, 431, 761

hulıı, 211, 432, 761

ıç kır, 247, 432, 651, 762

ıçlağı, 241, 432, 762

ırgak, 236, 432, 630, 762

ırs, 157, 432, 692, 762

ıskarlat, 227, 433, 522, 692, 762

ıssı don, 82, 433, 762

ıssı ton, 203, 288, 433, 762

ıstar, 179, 433, 762

ış tan, 59, 247, 274, 434, 651, 655, 711, 762

ış tan bağı, 247, 274, 434, 762

ış tan bağı satğuı, 274, 434, 762

ış tan pâyçası, 247, 434, 762

ış tan yakası, 247, 434, 762

ışlı, 104, 107, 433, 712, 762

ışık, 104, 105, 106, 277, 289, 433, 434, 680, 712, 762

ışık urın-, 289, 433, 762

ışıklı, 308, 433, 762

ışım, 108, 434, 653, 762

ışuk, 104, 433, 680, 762

ıyla-, 186, 435, 445, 621, 648, 680, 762

ib, 435, 699, 763

iblik, 435, 698, 763

iblük, 172, 435, 763

ibrişim, 37, 61, 83, 121, 166, 196, 427, 435, 436, 443, 644, 646, 650, 655, 663, 758, 763

ibrişim arıtlayıcı, 196, 435, 763

ibrişim-i hāricī, 83, 436, 443, 763

iç don, 41, 58, 60, 92, 120, 200, 247, 342, 436, 441, 444, 574, 711, 719, 763

iç don yakası, 247, 436, 763

iç edik, 68, 274, 436, 682, 763

iç edikci, 274, 436, 763

iç kur, 248, 432, 651, 652, 655, 657, 763

iç kur, 123, 248, 294, 437, 568, 763

iç tonı, 92, 437, 763

iç ton, 41, 243, 289, 434, 437, 438, 444, 637, 648, 651, 655, 711, 763

iç tonlan-, 289, 437, 438, 637, 711, 763

içik, 75, 436, 438, 621, 630, 763

içlik, 34, 57, 85, 92, 93, 437, 567, 615, 763, 824, 825

içmek, 26, 37, 75, 114, 135, 296, 436, 437, 546, 632, 763

içmeklen-, 289, 308, 437, 637, 763

içreki don, 92, 437, 763

içük, 75, 436, 437, 630, 763

içükle-, 260, 438, 621, 764

idig, 438, 664, 702, 764

ig, 66, 147, 196, 289, 438, 439, 440, 596, 612, 627, 674, 764

ig yomıcı, 196, 439, 764

iger-, 186, 438, 669, 692, 764

igine, 236, 438, 439, 677, 764

igir-, 187, 438, 669, 764

iglik, 438, 615, 764

igne, 206, 236, 237, 258, 438, 439, 596, 597, 607, 617, 620, 657, 675, 677, 691, 764

igneci, 275, 439, 609, 764

ignelik, 237, 439, 615, 692, 764

ignü, 236, 438, 439, 657, 764

ihrām, 94, 278, 279, 311, 439, 764

ihrāmsuz, 95, 319, 439, 618, 764

ik, 179, 438, 439, 440, 611, 614, 621, 630, 675, 764

ik yonguçının şandūkı, 179, 439, 764

ikçi, 196, 439, 609, 764

iklik, 438, 764

iksūn, 9, 226, 408, 764

ilaşu, 21, 112, 440, 764

ilegçi, 196, 440, 609, 764

ilersik, 8, 248, 440, 634, 764

ilersük, 8, 121, 248, 440, 634, 764

ilgik, 240, 248, 259, 302, 440, 597, 661, 679, 707, 764

ilgük, 248, 440, 441, 630, 765

ilik, 54, 82, 248, 256, 440, 441, 597, 675, 679, 765

ilinti, 261, 441, 765

ilkek, 248, 440, 441, 628, 707, 765

ilkik, 441, 707, 765

ilme, 261, 441, 631, 765

ilmek, 237, 261, 441, 632, 765

ilük, 248, 440, 441, 765

im, 41, 59, 81, 92, 441, 462, 512, 541, 574, 597, 616, 631, 655, 668, 675, 765, 812

ine, 236, 438, 439, 619, 687, 765

ingelik, 237, 439, 692, 765

ip, 7, 10, 64, 66, 87, 164, 166, 168, 171, 172, 173, 174, 175, 179, 183, 185, 196, 209, 238, 244, 245, 247, 264, 299, 337, 343, 344, 364, 365, 366, 368, 371, 386, 391, 393, 407, 410, 411, 412, 422, 425, 435, 441, 442, 443, 459, 502, 515, 519, 520, 524, 526, 533, 536, 546, 547, 548, 549, 553, 573, 593, 600, 633, 675, 699, 720, 728, 729, 730, 732, 740, 749, 750, 756, 765, 766, 772, 804, 805, 807, 815, 816, 817, 825, 829, 840

ip bükici, 196, 441, 765

ip dokuyıcı, 196, 442, 765

ip saracak, 179, 442, 765

ip satguçı, 196, 442, 765

ip satıcı, 196, 442, 766

ipçi, 196, 441, 609, 765

ipek, 61, 90, 96, 107, 108, 128, 165, 166, 167, 196, 205, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 220, 221, 222, 223, 224, 229, 233, 234, 235, 242, 259, 331, 332, 349, 357, 368, 373, 384, 385, 391, 396, 397, 405, 413, 421, 424, 426, 427, 428, 432, 435, 436, 442, 443, 446, 449, 450, 451, 452, 456, 458, 459, 471, 499, 501, 505, 517, 518, 519, 525, 529, 536, 540, 546, 547, 554, 570, 580, 596, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 607, 675, 698, 715, 719, 725, 732, 737, 739, 743, 748, 750, 755, 758, 761, 763, 765, 766, 768, 769, 771, 772, 789, 790, 793, 800, 801, 805, 806, 809, 811, 814, 815, 827, 832, 840

iplice, 173, 442, 609, 686, 765

iplik, 17, 28, 87, 166, 171, 172, 173, 174, 177, 180, 181, 184, 187, 194, 264, 332, 338, 352, 353, 384, 410, 435, 438, 442, 465, 501, 518, 520, 524, 534, 535, 541, 573, 595, 604, 615, 698, 715, 716, 717, 718, 719, 723, 750, 763, 765, 775, 790, 804, 808, 811, 838

iplik işle-, 187, 442, 765

iri ibrişim-i ħaricī, 227, 766

iri ibrişim-i ħāricī, 83, 443, 766

irik, 173, 443, 630, 664, 679, 766

iske-, 187, 443, 766

istebrāk, 223, 443, 766

iş-, 187, 443, 637, 766

iş don, 62, 711, 766

iş tan, 711, 766

iş ten, 655, 711, 766

iş ton, 7, 289, 437, 438, 711, 766

iş tonlan-, 289, 437, 438, 711, 766

işgirti, 412, 656, 766

işgiti, 209, 412, 664, 766

işim, 73, 92, 412, 444, 598, 631, 653, 675, 766

işkirti, 209, 412, 656, 664, 706, 766

işle-, 187, 442, 444, 621, 622, 766

işyim, 73, 444, 675, 766

it-, 143, 323, 405, 438, 444, 562, 574, 645, 664, 766, 829

itek, 53, 245, 413, 664, 766

itig, 42, 143, 444, 627, 664, 767

itig urın-, 143, 444, 767

ittür-, 187, 444, 635, 767

itük, 66, 245, 406, 413, 658, 664, 767

iy-, 187, 444, 664, 767

iyir-, 187, 444, 664, 691, 767

iyle-, 187, 444, 445, 648, 767

iylen-, 188, 445, 648, 767

iyne, 236, 438, 439, 596, 687, 691, 692, 767

izār, 15, 16, 17, 21, 56, 61, 87, 90, 95, 289, 369, 377, 445, 670, 767

izāra, 41, 59, 445, 650, 767

izārlan-, 289, 445, 767

izlik, 68, 445, 615, 767

izzehār, 151, 445, 767

ḵab, 97, 447, 453, 704, 768

kabā, 77, 79, 108, 109, 115, 117, 160, 284, 288, 768

ḵabā, 5, 7, 41, 99, 109, 115, 117, 191, 223, 227, 261, 287, 289, 309, 334, 354, 380, 391,
446, 447, 500, 520, 579, 605, 768

ḵabā ḵıl-, 261, 334, 354, 391, 446, 500, 520, 579, 605, 768

kabāçe, 41, 446, 768

ḵabā-pūş, 309, 446, 768

ḵabā-yı ‘āriyet, 5, 41, 447, 768

ḵabçuk, 447, 703, 768

ḵabḵab, 68, 447, 768

kaburga zırh, 109, 447, 768

kaçaç, 211, 447, 662, 768

kağıg, 261, 447, 768

kağıl-, 261, 448, 768

kağış, 123, 261, 267, 448, 459, 507, 688, 768

kağış-, 261, 448, 768

kağışla-, 261, 448, 768

kağıt-, 261, 449, 768

kağu-, 261, 448, 449, 768

kafdan, 702, 769

kāfğar, 211, 449, 769

kaftan, 12, 38, 41, 58, 64, 65, 80, 83, 85, 97, 98, 100, 101, 102, 106, 111, 115, 117, 118, 119, 133, 207, 210, 212, 215, 216, 239, 255, 293, 304, 331, 344, 364, 366, 367, 373, 377, 379, 380, 393, 396, 404, 425, 446, 447, 449, 453, 469, 482, 528, 535, 543, 552, 568, 582, 588, 602, 604, 720, 734, 735, 737, 742, 758, 759, 760, 768, 769, 770, 777, 808, 813, 816, 825, 836

kaftanlu, 309, 449, 769

kağum, 77, 157, 159, 449, 769

kalā, 211, 769

kālā, 7, 227, 450, 643, 769

kalabak, 22, 103, 450, 452, 671, 698, 769

kalağlıg, 309, 450, 769

kalat-, 329, 450, 636, 769

kalçın, 68, 450, 769

kaldra-, 314, 451, 619, 769

kaldruga, 41, 451, 692, 769

kaldurga, 41, 451, 769

kāle, 450, 643, 769

kalemlü futa, 62, 451, 769

kalevre, 68, 451, 769

kalın, 41, 161, 207, 208, 212, 227, 243, 451, 452, 769

kalın barçın, 207, 212, 451, 769

kalın böz, 227, 452, 769

kalın kēmhā, 212, 452, 769

kalkān, 109, 452, 770

kalpağ, 450, 770

kam, 151, 313, 452, 770

kamdu, 233, 452, 770

kamış, 55, 452, 681, 770

kamkı, 271, 452, 770

kandır, 163, 453, 770

kaḡalduruk, 109, 453, 770

kanpu, 228, 490, 770

kaṇtura, 83, 453, 770

kap, 130, 395, 453, 703, 704, 770

kapama, 41, 83, 100, 300, 532, 631, 770, 807

kapama, 83, 453, 770

kapçuk, 130, 395, 453, 703, 770

kaptan, 41, 42, 100, 449, 708, 770

kaptı, 237, 453, 472, 657, 662, 713, 770

kapuç, 130, 453, 454, 611, 703, 770

ḡara teyin, 157, 454, 771

ḡara ton, 95, 454, 771

karalara gir-, 289, 454, 770

ḡaralu göklü, 309, 454, 770

ḡaraza-ton, 117, 454, 771

ḡarbıçı, 20, 22, 27, 28, 47, 57, 81, 106, 107, 109, 110, 111, 248, 454, 771

ḡardaş ḡanı, 176, 455, 771

ḡarı, 201, 203, 271, 455, 456, 457, 771

karıla-, 271, 455, 621, 771

karılat-, 271, 455, 636, 771

karın bağı, 123, 455, 771

karış, 26, 60, 120, 201, 216, 233, 248, 269, 338, 407, 452, 455, 457, 634, 672, 681, 717,
718, 748, 770, 771

karış, 245, 271, 455, 771

karışla-, 456, 621, 771

karıkl, 109, 456, 771

karıkumı, 223, 456, 771

karluklan-, 309, 456, 637, 771

kars, 216, 672, 681, 771

karş, 83, 200, 455, 456, 771

karşak, 163, 456, 682, 771

karşa-, 456, 457, 619, 676, 771

karşag, 248, 457, 627, 676, 771

karşak, 158, 682, 771

karşat-, 457, 636, 771

karucak, 73, 128, 457, 772

kaşa, 95, 457, 772

kaşab, 202, 248, 457, 672, 772

kaşaba, 22, 220, 457, 672, 772

ḳatīfa, 220, 458, 772

kāṣ, 7, 201, 227, 458, 772

ḳaṣak, 123, 458, 772

ḳatı don, 83, 458, 772

katunlan-, 309, 458, 772

katut, 176, 458, 459, 634, 772

ḳavlık, 329, 459, 772

ḳavtan, 100, 528, 694, 772

kaw kuw, 261, 459, 772

kay, 68, 103, 252, 459, 522, 772, 803

ḳayıṣ, 123, 249, 278, 459, 507, 772

ḳaz, 157, 158, 167, 459, 772

kazbaz, 42, 459, 772

kazıl, 168, 459, 672, 705, 772

kāzir, 196, 328, 417, 460, 655, 705, 773

kāzur, 195, 329, 460, 705, 773

ḳazzāz, 196, 460, 773

ḳazzāzlık, 193, 197, 460, 773

kebel-, 289, 460, 773

keber-, 289, 460, 773

kebes, 460, 710, 773

kebeş, 460, 710, 773

kebez, 619, 703, 710, 773

keçe, 11, 19, 37, 66, 113, 119, 172, 216, 217, 218, 219, 223, 235, 255, 349, 378, 416, 431, 458, 460, 463, 467, 477, 492, 500, 507, 508, 512, 515, 569, 573, 584, 603, 722, 735, 738, 761, 773, 774, 799, 800, 834, 841

keçeci, 197, 217, 460, 609, 665, 773

keçkün, 83, 460, 461, 629, 773

ked-, 289, 419, 420, 421, 461, 462, 463, 471, 477, 478, 488, 575, 589, 623, 689, 773

kedgü, 42, 51, 200, 461, 565, 629, 640, 687, 689, 773

kedgür-, 290, 461, 635, 773

kedim, 42, 43, 50, 109, 462, 488, 631, 665, 687, 689, 695, 774

kedimlig, 309, 462, 614, 774

kedük, 78, 105, 463, 630, 687, 774

kedüklük kıldız, 217, 463, 774

kedür-, 291, 463, 636, 774

ked-, 381, 418, 419, 420, 421, 422, 461, 462, 463, 464, 468, 469, 470, 471, 480, 481, 665, 690, 705, 773

keddür-, 290, 461, 773

kedgü, 42, 461, 565, 687, 773

keḏgü nirse, 42, 461, 773

keḏgülük, 42, 461, 773

keḏigle-, 290, 461, 773

keḏik etük, 68, 462, 774

keḏil-, 290, 462, 774

keḏim, 42, 43, 50, 290, 462, 687, 774

keḏim etmek, 43, 462, 774

keḏindi ton, 43, 462, 774

keḏrül-, 291, 463, 678, 774

keḏrüṣ-, 291, 463, 774

keḏük, 78, 463, 687, 774

keḏüklüg, 309, 463, 774

keḏürse-, 291, 463, 774

keḏüt, 100, 101, 463, 464, 774

keḏüz-, 291, 464, 774

kef, 8, 95, 464, 684, 775

kefen, 8, 19, 21, 35, 56, 95, 206, 213, 215, 228, 247, 262, 291, 292, 358, 373, 374, 422,

464, 669, 684, 756, 775

kefen kıl-, 291, 464, 775

kefen şar-, 292, 464, 775

kefenle-, 291, 464, 621, 775

kefenlig, 309, 310, 614, 775

kefenlik, 200, 215, 228, 615, 775

kefensüz, 319, 464, 618, 775

kefin, 8, 95, 292, 464, 669, 775

kefin şar-, 292, 464, 775

kefişker, 275, 464, 642, 672, 707, 775

kefş, 16, 54, 69, 77, 81, 84, 93, 465, 642, 775

kefye, 22, 465, 496, 677, 713, 714, 775

keleb, 647, 670, 775

kelep, 191, 566, 775, 824

kelim, ii, xiii, 6, 9, 43, 465, 611, 615, 616, 620, 660, 705, 775

kelimlik, 43, 465, 615, 775

kemek, 223, 465, 775

kemend, 88, 261, 281, 465, 705, 775

kemer, 6, 7, 11, 46, 64, 103, 116, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 249, 278, 279, 303, 310, 336, 337, 351, 352, 437, 459, 466, 483, 492, 503, 508, 540, 557, 576, 647, 717, 722, 723, 725, 763, 772, 775, 782, 785, 794, 820, 830

kemer-bend, 249, 466, 775

kemer-beste, 310, 466, 775

kemhā, 207, 208, 212, 466, 601, 775

kēmhā toḵuḵuḵı, 197, 466, 776

kenār, 249, 466, 642, 776

keṇçeklen-, 310, 466, 637, 776

kendeş, 30, 466, 776

kendir, 152, 154, 155, 174, 467, 478, 571, 575, 659, 666, 702, 776, 828

kendirsi, 202, 241, 467, 617, 776

kenevir, 152, 155, 467, 776

kentir, 151, 152, 170, 702, 776

kenzi, 228, 467, 776

kepenek, 16, 54, 69, 77, 78, 80, 83, 84, 93, 119, 217, 450, 467, 584, 586, 614, 675, 681, 776, 835

kepes, 710, 776

kepeş, 710, 776

kepez, 7, 703, 710, 776

kepkep, 237, 468, 776

kerim, 223, 468, 631, 776

kerkü, 179, 468, 776

kėsken yün, 169, 468, 776

kesürgü, 130, 468, 629, 776

ket-, 292, 468, 705, 776

ketān, 101, 152, 155, 202, 468, 469, 646, 714, 776, 777

ketān-ı hām, 155, 468, 777

keten, 16, 20, 23, 59, 72, 152, 155, 162, 179, 196, 199, 201, 202, 203, 215, 223, 229, 337, 353, 384, 403, 441, 457, 468, 479, 530, 542, 575, 577, 646, 714, 717, 737, 745, 765, 772, 776, 777, 812, 829, 830

kêter-, 319, 469, 777

kettān, 87, 133, 152, 201, 202, 296, 298, 468, 646, 714, 777

ketün, 101, 469, 777

ketün, 101, 469, 777

kevş, 69, 465, 694, 777

kewşek neş, 43, 469, 777

key-, 381, 418, 419, 420, 421, 422, 461, 469, 470, 471, 480, 481, 575, 589, 665, 777

keydir-, 469, 696, 777

keydür-, 469, 696, 777

kêyer, 43, 428, 470, 663, 689, 695, 777

keyesi, 43, 470, 639, 777

keygü, 44, 470, 666, 689, 777

keygülük, 44, 470, 615, 777

keygür-, 292, 470, 777

keyil-, 470, 696, 777

keyim, 44, 314, 470, 777

keyin-, 470, 696, 777

keyit, 44, 470, 634, 777

keymek, 44, 146, 167, 248, 470, 471, 666, 777

keypenek, 88, 467, 675, 777

keyük, 119, 471, 777

keyür-, 471, 696, 777

kez, 38, 49, 81, 116, 162, 207, 210, 212, 246, 289, 292, 415, 471, 473, 485, 608, 636, 690, 753, 777, 778

kez-, 49, 292, 471, 636, 690, 778

kıçaç, 228, 471, 662, 778

kıdıgla-, 262, 471, 778

kıdıgla-, 262, 471, 472, 778

kıdıglıg börk, 23, 472, 778

kıdış-, 262, 472, 778

kıdıt-, 262, 472, 778

kıfçaklan-, 310, 472, 637, 713, 778

kıftı, 237, 472, 662, 713, 778

kıftıçı, 275, 472, 778

kıftu, 472, 473, 713, 778

kıftula-, 188, 472, 473, 621, 658, 778

kıl dokıyıcı, 197, 473, 778

kımsand, 204, 473, 778

kıptı, 237, 472, 778

kıptu, 237, 472, 657, 778

kırgag, 249, 473, 627, 676, 778

kırgaglıg, 228, 473, 614, 676, 778

kırhalık, 180, 473, 474, 671, 778

kırhlık, 180, 473, 474, 671, 712, 778

kırk-, 188, 474, 778

kırkı-, 188, 474, 779

kırkık, 143, 474, 779

kırkıl-, 188, 474, 779

kırkılık, 180, 473, 677, 779

kırkış-, 188, 474, 779

kırklık, 180, 473, 474, 677, 712, 779

kırkımak, 188, 474, 475, 779

kırmaçı, 197, 474, 779

kırt-, 188, 475, 779

kıtık, 152, 155, 475, 779

kıu, 69, 475, 779

kıv, 69, 475, 779

kıvrak, 23, 60, 475, 597, 625, 677, 779, 839

kıwçaklan-, 310, 472, 713, 779

kıy-, 262, 475, 779

kıyın, 262, 475, 476, 688, 779

kıymaç, 23, 476, 631, 688, 779

kıytur-, 262, 476, 635, 779

kız köşege, 30, 476, 489, 779

kızıl edim, 204, 476, 779

kızıl sögüd, 152, 476, 779

kicim, 20, 22, 27, 28, 47, 57, 81, 106, 107, 109, 110, 111, 248, 780

kiçe, 49, 67, 216, 217, 460, 477, 780

kiçeci, 197, 477, 665, 780

kiçeciler bāzārı, 197, 199, 477, 780

kiçim, 420, 665, 704, 780

kidiz, 217, 463, 477, 690, 780

kidür, 101, 478, 641, 665, 780

kid-, 292, 477, 665, 780

kiçim, 44, 477, 665, 687, 780

kiğizlik yün, 169, 477, 780

kigü, 44, 478, 629, 666, 780

kilīm, 44, 84, 117, 478, 705, 780

kilim bürgen-, 292, 478, 780

kimsan, 204, 473, 780

kīmsān, 204, 473, 780

kimsen, 237, 473, 780

kin, 210, 212, 282, 478, 629, 780

kindir, 152, 478, 780

kip, 238, 478, 479, 780

kirbās, 202, 203, 479, 780

kiriş, 179, 180, 418, 479, 754, 780

kirmen, 180, 479, 632, 705, 781

kīs, 130, 131, 395, 479, 670, 781

kīse, 130, 131, 479, 643, 781

kisve, 44, 210, 252, 298, 479, 674, 781

kisvet, 44, 45, 204, 293, 479, 480, 674, 781

kisvet eyle-, 293, 480, 781

kiş, 74, 75, 76, 100, 157, 158, 160, 480, 781

kīṣ, 158, 161, 203, 480, 781

kiş teri ton, 76, 480, 781

kişen, 249, 480, 633, 781

kişilik geyecek, 101, 480, 781

kiy-, 420, 421, 480, 481, 575, 589, 665, 696, 781

kiydir-, 292, 481, 781

kiydük, 45, 481, 665, 781

kiydür-, 292, 481, 781

kiygülüg, 228, 481, 614, 665, 688, 781

kiyir-, 8, 286, 481, 636, 781

kiyiz, 65, 186, 217, 218, 306, 460, 477, 481, 659, 683, 688, 690, 781

kiymek, 45, 51, 55, 244, 481, 632, 665, 666, 689, 781

kiyür-, 8, 481, 696, 781

kiz, 218, 329, 481, 781

kīz, 23, 217, 218, 477, 481, 683, 781

kīzçi, 197, 481, 782

kogış, 163, 481, 482, 782

koğuş, 163, 782

қоқпа, 203, 482, 782

kol aç, 482, 782

kolçak, 128, 482, 609, 782

kollık, 128, 482, 782

kolluk, 128, 482, 782

kolturmac, 249, 482, 782

kolturmaç, 249, 782

konç, 249, 482, 782

kontuş, 84, 483, 782

konrağı, 218, 483, 782

konrun, 218, 782

kor, 124, 132, 164, 282, 483, 782

kōş biçek, 238, 483, 782

koy, i, 67, 85, 161, 163, 250, 402, 483, 484, 688, 693, 782, 783

koy, 84, 96, 158, 160, 168, 169, 170, 292, 484, 485, 782

koy sürüki, 163, 484, 783

koyka, 76, 163, 250, 484, 782

koykala-, 188, 484, 621, 782

koyn, 158, 162, 171, 484, 782

koyun, 158, 159, 162, 163, 185, 188, 250, 394, 484, 485, 783

koza, 238, 485, 783

kozan-, 143, 485, 783

kögüzlük, 110, 485, 783

köhe, 20, 22, 27, 28, 47, 57, 81, 106, 107, 109, 110, 111, 248, 485, 495, 661, 683, 783

köhelik, 310, 485, 615, 783

kök boyası, 176, 485, 783

köküzmek, 84, 486, 783

kölgeç, 23, 486, 628, 783

kömlek, 55, 394, 486, 552, 684, 783

kön, 162, 185, 190, 342, 422, 423, 486, 487, 488, 497, 579, 673, 696, 783

könçek, 45, 59, 289, 292, 487, 609, 668, 783

könçük, 250, 422, 487, 610, 655, 662, 668, 696, 783

köne, 164, 487, 673, 783

könen-, 143, 487, 637, 783

könlek, 15, 16, 17, 19, 54, 55, 57, 69, 77, 84, 93, 96, 110, 274, 285, 292, 394, 423, 486, 487, 488, 579, 593, 607, 614, 672, 684, 697, 783

könlek kedin, 55, 110, 488, 783

könlek-i kad-pāresi, 55, 487, 783

könleklen-, 7, 293, 310, 488, 637, 783, 784

könleklik, 228, 488, 615, 784

könüle, 55, 486, 672, 784

köpü-, 262, 488, 657, 661, 703, 784

körgü, 45, 488, 629, 784

körk, 45, 76, 488, 489, 661, 679, 784

körpe, 164, 489, 613, 784

körüş, 30, 293, 489, 784

körüş ét-, 293, 489, 784

köşege, 30, 476, 489, 627, 784

köşi-, 293, 476, 489, 623, 784

köşit-, 293, 489, 636, 784

kövlek, 55, 486, 684, 784

közeg, 197, 489, 490, 784

közenek, 30, 32, 490, 608, 784

kuanpu, 228, 490, 785

ķubāş, 228, 490, 784

ķuçak, 124, 490, 709, 784

kudurgak, 250, 490, 628, 784

kuğurgak, 250, 490, 784

ķul aç, 272, 482, 784

ķulaçla-, 272, 490, 784

ķulak ton, 45, 490, 785

ķumāş, 197, 228, 229, 293, 490, 491, 785

ķumāş eyle-, 293, 491, 785

ķumāş satķuķı, 197, 491, 785

ķunduz, 77, 157, 158, 159, 491, 785

ķunpu, 228, 490, 785

ķur, 20, 22, 27, 28, 47, 51, 57, 81, 95, 106, 107, 109, 110, 111, 122, 124, 125, 126, 143,
206, 248, 278, 284, 294, 336, 350, 351, 432, 437, 492, 493, 568, 672, 785

ķur kemer, 28, 125, 492, 785

ķur ķurma, 125, 126, 492, 493, 785

ķur ķuşak, 51, 124, 125, 126, 493, 785

ķurcuk, 785

ķurķı, 275, 492, 785

ķurķılık, 293, 492, 785

ķurķuk, 23, 492, 785

ķurla-, 262, 293, 493, 785

ķurluĝ, 310, 493, 785

ķurşa-, 293, 493, 494, 786

ķurşag, 125, 293, 493, 494, 786

ķurşaklu, 310, 493, 494, 786

ķurşan-, 294, 494, 786

ķurşat-, 294, 494, 636, 786

kuṭn, 155, 469, 495, 786

kuṣa-, 294, 494, 786

kuṣaḥ, 125, 494, 712, 786

kuṣak, 84, 125, 278, 294, 321, 490, 493, 494, 709, 786

kuṣan-, 294, 494, 786

kuṣat-, 294, 494, 786

kuṭal-, 143, 295, 494, 786

kuṭay, 212, 495, 786

kuturma bōrk, 23, 495, 786

kuur, 125, 495, 672, 786

kuyağ, 110, 786

kuyak, 786

kuyka, 163, 484, 661, 786

kübe, 110, 485, 495, 698, 786, 787

kübe yarık, 110, 495, 787

kübi-, 262, 488, 496, 657, 661, 703, 787

kübik, 496, 630, 703, 787

kübit-, 263, 496, 636, 787

kübü, 110, 495, 496, 657, 666, 698, 787

kübül-, 263, 496, 638, 787

kübüş-, 263, 496, 637, 787

küfiye, 23, 496, 645, 714, 787

külâh, 23, 113, 263, 295, 496, 497, 645, 787

külâh ét-, 263, 496, 787

külâh ur-, 295, 496, 787

küleh, 113, 496, 649, 787

külküç, 24, 497, 629, 787

künçek, 45, 250, 422, 497, 655, 662, 668, 787

künçük, 250, 422, 497, 668, 787

künçüklen-, 263, 497, 637, 787

künde gèyer ton, 76, 497, 787

kündür, 152, 155, 478, 659, 666, 787

künlek, 55, 486, 668, 787

küpik, 496, 703, 787

kürdegi, 55, 497, 498, 645, 691, 788

kürk, 42, 57, 58, 74, 75, 76, 77, 78, 84, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 171, 207, 263, 274, 275, 284, 335, 336, 343, 375, 394, 398, 408, 409, 411, 416, 422, 423, 436, 437, 450, 456, 480, 484, 488, 497, 498, 514, 530, 536, 552, 556, 560, 576, 578, 579, 601, 661, 716, 717, 720, 733, 736, 742, 744, 749, 750, 756, 763, 771, 781, 787, 788, 798, 806, 810, 817, 819, 830, 832, 841

kürk dikici, 275, 497, 788

kürk eyle-, 263, 498, 788

kürte, 55, 498, 645, 660, 788

kürünçük, 250, 498, 610, 788

küyüz, 217, 477, 659, 788

küzüg, 180, 489, 490, 788

lāceverdī atlas, 213, 498, 789

laçato, 229, 498, 789

lās, 167, 499, 674, 789

last, 167, 499, 674, 789

latay, 88, 499, 789

lāye, 213, 499, 789

lecek, 789

leçek, 88, 103, 644, 647, 789

lēçek, 88, 499, 664, 789

libāce, 6, 46, 51, 124, 126, 278, 644, 789

libāçe, 6, 46, 285, 303, 644, 789

libās, 46, 85, 102, 124, 255, 263, 313, 499, 500, 515, 789

libās eyle-, 263, 499, 789

libās kıl-, 263, 500, 789

liçek, 88, 499, 664, 789

lifāfe, 21, 56, 88, 96, 500, 789

lihāf, 89, 500, 789

lohtay, 223, 500, 789

lūbbed, 169, 500, 789

lūbed, 169, 500, 789

maḥram, 295, 500, 653, 790

maḥrama, 24, 500, 651, 659, 712, 790

maḥmur, 220, 501, 653, 681, 708, 790

mamık, 153, 155, 501, 691, 790

mamuğ, 153, 155, 266, 501, 691, 697, 790

mamuḥ, 153, 155, 501, 691, 712, 790

mamuk, 81, 155, 167, 170, 198, 260, 501, 691, 790

mamuk satkuçı, 198, 501, 790

mamukçı, 197, 501, 691, 790

man-, 295, 501, 691, 790

manbuk, 153, 155, 501, 691, 790

mañcuklan-, 329, 501, 637, 790

mañluñ, 96, 501, 790

māsura, 180, 501, 790

maşab, 84, 501, 671, 692, 699, 790

matah, 229, 502, 651, 673, 790

mekūk, 180, 502, 790

meles, 213, 502, 790

meres, 173, 502, 670, 790

mestūr, 295, 310, 502, 790

mestūra, 790

mestüre, 502, 651, 790

meşşāṭa, 143, 145, 502, 791

meyzer, 62, 502, 504, 687, 791

mīḵnaʿ, 24, 503, 791

mīḵraḡ, 652, 699, 791

miʿcer, 24, 208, 275, 280, 282, 503, 791

miʿcer-ārā, 275, 503, 791

miḡfer, 105, 503, 791

miḥrāb, 143, 503, 791

mihmāz, 250, 503, 791

mikrāḡ, 791

milhefe, 89, 503, 646, 791

mindetü, 213, 503, 791

miyān, 34, 116, 250, 504, 791

mizersüz, 319, 504, 618, 791

mondobari, 230, 504, 791

muḥrim, 62, 94, 100, 132, 182, 218, 256, 260, 278, 296, 311, 504, 791

muḥrime, 311, 504, 791

munçuklan-, 329, 501, 791

mundu, 238, 504, 791

murakka‘, 46, 47, 504, 791

murassa‘, 61, 117, 143, 144, 206, 286, 287, 291, 293, 298, 303, 305, 504, 791

mūze, 64, 69, 505, 644, 791

müddeşsir, 311, 505, 791

mükim etük, 69, 505, 792

mükin etük, 69, 505, 792

müne-, 263, 505, 619, 691, 792

münel-, 263, 505, 638, 792

müzeyyen, 98, 144, 287, 449, 505, 792

müzeyyen ol-, 144, 505, 792

müzzāmmil, 295, 505, 792

na‘l, 66, 69, 70, 129, 237, 249, 250, 251, 253, 256, 263, 264, 275, 321, 506, 507, 669, 687, 793

na‘l ur-, 263, 507, 793

na‘layn, 793

na‘leyn, 70, 251, 321, 507, 687, 793

na‘lın, 70, 793

na‘līn, 70, 251, 253, 275, 507, 687, 793

na‘līnçı, 275, 507, 793

na‘līnnıñ qaysı, 251, 507, 793

nak, 224, 505, 609, 708, 793

naqışla-, 144, 506, 793

naqqāş, 144, 145, 275, 506, 793

naqş, 135, 144, 145, 149, 275, 506, 672, 793

naqş eyle-, 145, 506, 793

naqş eyleyici, 275, 506, 793

naşıç, 224, 507, 793

nekende, 241, 507, 644, 646, 660, 707, 793

nemed, 218, 311, 507, 508, 647, 793

nemedlū, 311, 507, 614, 793

nemed-pūş, 311, 508, 793

nemürge, 84, 508, 793

nesc, 213, 221, 508, 793

nevrūzī, 47, 508, 794

nezkep, 24, 508, 647, 683, 794

nıķāb, 652, 794

nıṭāk, 126, 508, 652, 794

nıķāb, 30, 89, 295, 305, 310, 312, 508, 509, 652, 794

nıķāb eyle-, 295, 508, 794

obçin, 110, 509, 652, 795

obrağ, 233, 509, 697, 795

oguzlan-, 311, 509, 637, 795

oķ, 49, 98, 104, 106, 107, 112, 132, 206, 237, 251, 509, 607, 610, 795

oldañ, 251, 509, 510, 661, 795

olduk, 319, 510, 630, 658, 667, 795

oltaṅla-, 263, 510, 622, 795

opra-, 314, 509, 510, 620, 622, 703, 795

oprak, 47, 251, 280, 337, 510, 641, 795

opraş-, 315, 510, 637, 703, 795

oprat-, 315, 510, 636, 703, 795

otrakcı, 275, 510, 795

otran, 47, 510, 795

oturakcı, 275, 276, 510, 686, 795

oya, 130, 145, 510, 511, 625, 795

oymağ, 238, 511, 712, 795

oymak, 238, 511, 795

öbçin, 509, 652, 703, 796

ögçe, 511, 661, 695, 796

ökce demiri, 251, 511, 796

ökçe, 63, 511, 609, 630, 661, 694, 711, 796

ökşe, 251, 511, 674, 711, 796

ökşem, 251, 511, 674, 796

ölçü, 76, 270, 272, 338, 382, 409, 410, 511, 613, 630, 736, 749, 796

ölşüle-, 272, 511, 711, 796

ölü bezi, 96, 511, 796

öm, 93, 512, 661, 796

öncek, 89, 512, 609, 796

öñü, 319, 512, 613, 796

öpçin, 703, 796

ör, 89, 139, 147, 189, 251, 512, 513, 514, 573, 599, 600, 607, 610, 611, 612, 613, 614,

616, 618, 619, 620, 623, 625, 626, 628, 630, 631, 632, 636, 796

ör-, 189, 512, 513, 514, 573, 599, 600, 636, 796

öreke, 180, 512, 796

örgen, 173, 319, 512, 600, 628, 633, 637, 796

örme, 6, 66, 127, 173, 192, 218, 485, 512, 570, 606, 631, 796, 827, 843

örmek, 35, 84, 118, 183, 190, 192, 259, 364, 385, 386, 412, 508, 512, 513, 514, 557, 568, 570, 632, 728, 729, 737, 796, 819, 825, 827

ört-, 295, 348, 424, 429, 513, 514, 563, 574, 603, 796

örtgü, 89, 513, 629, 796

örtil-, 296, 513, 638, 796

örtin-, 296, 513, 637, 796

örtinmek, 297, 513, 797

örtme, 24, 280, 300, 367, 513, 532, 631, 729, 797, 807

örtmek, 11, 280, 293, 295, 297, 298, 305, 341, 349, 364, 365, 367, 370, 413, 433, 476, 489, 508, 513, 525, 532, 557, 577, 578, 586, 590, 624, 632, 730, 784, 794, 797, 804, 836

örtü, 16, 17, 18, 21, 23, 24, 29, 31, 32, 61, 62, 88, 89, 90, 91, 102, 103, 118, 199, 201, 217, 267, 299, 348, 367, 370, 373, 374, 385, 395, 397, 411, 416, 417, 418, 424, 429, 430, 445, 451, 458, 496, 502, 503, 508, 513, 515, 518, 519, 525, 526, 535, 537, 542, 550, 562, 568, 585, 603, 630, 685, 733, 740, 743, 750, 754, 757, 759, 760, 767, 787, 791, 797, 800, 801, 802, 805, 812, 822, 825, 834

örtüg, 90, 513, 627, 685, 797

örtüglü, 311, 513, 797

örtüglüg, 221, 310, 312, 513, 614, 797

örtük, 513, 630, 797

örtüklüg, 312, 797

örtüklük, 513, 797

örtül-, 296, 513, 638, 797

örtülü, 300, 309, 310, 312, 450, 502, 513, 516, 614, 769, 790, 797, 799, 800

örtülüg, 312, 513, 797

örtün-, 296, 514, 637, 797

örtüş-, 297, 514, 637, 797

örü, 84, 138, 245, 258, 264, 283, 325, 514, 599, 600, 685, 797

örü ton, 84, 514, 797

örük, 169, 230, 514, 630, 640, 797

örül-, 264, 514, 638, 797

örüm, 218, 514, 631, 797

örüş-, 189, 514, 637, 797

örüt-, 297, 514, 672, 797

öşek, 159, 514, 798

ötük, 66, 67, 251, 406, 514, 515, 656, 798

ötük astarı, 251, 514, 798

ötük ipi, 251, 515, 798

ötükci, 515, 798

ötükçi, 515, 798

pāçe, 252, 515, 644, 687, 799

pahlū, 128, 129, 515, 656, 663, 703, 799

palās, 47, 85, 117, 207, 219, 642, 799

pālās, 218, 515, 799

pā-libās, 71, 73, 515, 799

pambuk, 155, 346, 515, 799

pamık, 155, 180, 515, 516, 655, 703, 799

pamık çıkarıcı, 180, 515, 799

pamuқ, 156, 198, 516, 799

pamuk atıcı, 198, 516, 799

pamuқ çalıcı, 198, 516, 799

pamuқçu, 198, 799

panbık, 515, 655, 799

panbuğ, 156, 697, 799

panbuk, 346, 799

panbuқ, 152, 201, 203, 516, 655, 679, 684, 691, 697, 698, 799

panbuқçı, 198, 516, 799

pardalığ, 312, 516, 799

partu, 352, 799

pāšine, 252, 516, 644, 799

paşmak, 63, 516, 800

pelās, 65, 186, 218, 219, 284, 306, 642, 800

perde, 31, 91, 157, 207, 222, 241, 297, 305, 320, 327, 417, 430, 516, 517, 537, 548,
568, 601, 647, 800, 825

perde aç-, 320, 517, 800

perde tart-, 297, 517, 548, 800

perde-‘arūs, 31, 517, 800

perdeliġ, 312, 516, 800

perend, 213, 517, 647, 800

permiyān, 213, 517, 684, 800

perniyān, 224, 517, 684, 800

peşmīne, 82, 118, 517, 642, 644, 800

piçe, 31, 517, 800

pīçek, 24, 518, 646, 666, 800

pilon, 118, 518, 669, 800

pilūn, 118, 518, 669, 800

pine-dūz, 198, 276, 518, 800

pīrāhen, 56, 518, 646, 800

pīrāste, 133, 145, 518, 644, 666, 800

pirāye, 145, 518, 666, 800

pīrehen, 56, 518, 647, 800

pistik, 156, 518, 665, 703, 800

post, 76, 160, 162, 164, 345, 371, 518, 720, 800

postīn, 16, 54, 69, 77, 84, 93, 518, 801

poşu, 90, 91, 519, 550, 663, 801, 816

pörük, 24, 519, 672, 703, 801

pül, 97, 145, 519, 801

puşad, 519, 801

puşat, 519, 801

pūş, 48, 90, 308, 341, 367, 519, 667, 801

raht, 90, 96, 229, 519, 802

resen, 173, 189, 519, 647, 802

ridā, 85, 90, 118, 134, 286, 519, 520, 802

ridāyī, 85, 519, 802

rişte, 173, 235, 239, 520, 644, 802

rīşte, 252, 298, 802

rufū kıl-, 264, 520, 802

ruk‘a, 241, 266, 520, 802

tabaklan-, 190, 544, 814

saçu, 252, 520, 630, 803

saçula-, 264, 520, 622, 803

sāde, 48, 520, 673, 803

sag, 180, 520, 803

sağıt, 110, 521, 803

sagrı, 205, 414, 521, 657, 690, 803

sağrı, 180, 414, 521, 528, 690, 803

sağrıla-, 189, 521, 803

saht, 146, 172, 521, 803

sahtiyān, 653, 803

sahtiyan, 37, 63, 239, 241, 252, 371, 414, 533, 560, 751, 803, 808, 821

sahtiyān satıcı, 198, 521, 803

sakalduruk, 252, 522, 611, 803

sakalduruklan-, 298, 522, 637, 803

sakarlat, 230, 522, 803

taqın-, 300, 546, 814

sakızlıg, 48, 522, 614, 803

salban, 25, 113, 522, 531, 671, 682, 803

salbır, 71, 522, 655, 803

salbur, 71, 522, 655, 803

salın-, 320, 523, 637, 803

salma, 31, 44, 252, 298, 523, 631, 804

salsar, 159, 523, 804

sālu, 230, 523, 804

salyarlık, 90, 523, 589, 804

samda, 71, 523, 804

şamur, 77, 283, 524, 804

sanaç, 131, 524, 676, 804

sanç, 131, 524, 676, 804

sançba, 213, 524, 804

şanduk, 329, 524, 654, 804

sap-, 264, 524, 525, 804

sapğuç, 238, 524, 804

sapıl-, 264, 524, 638, 804

sapın-, 264, 524, 637, 804

sapmak, 264, 524, 525, 804

saptur-, 264, 525, 635, 804

şar-, 189, 298, 464, 525, 804

saraguc, 31, 694, 804

sarağuç, 252, 525, 804

saraguçlan-, 298, 525, 637, 804

şaran-, 298, 525, 804

sārbān, 25, 113, 522, 531, 804

sarığ, 25, 67, 103, 113, 206, 214, 221, 223, 258, 525, 668, 685, 804

şarık, 25, 805

sarım, 233, 525, 631, 805

şarın-, 298, 525, 526, 805

sarıngan nirse, 90, 526, 805

sarış-, 298, 526, 637, 805

sarıt-, 298, 526, 636, 805

sarla-, 299, 525, 526, 527, 622, 805

sarlan-, 299, 526, 805

sarlaş-, 299, 526, 805

sarlat-, 299, 526, 805

sarmak, 25, 178, 278, 279, 280, 282, 283, 291, 294, 298, 299, 300, 301, 303, 345, 351, 365, 375, 377, 382, 387, 388, 389, 401, 416, 464, 494, 525, 526, 544, 547, 552, 559, 584, 632, 720, 723, 729, 730, 733, 736, 739, 745, 753, 775, 786, 804, 805, 813, 815, 820, 821, 834

sarmalan-, 299, 527, 637, 805

sarmaş-, 299, 527, 637, 678, 805

sarmat-, 299, 527, 636, 678, 805

saru-, 299, 525, 526, 527, 620, 671, 805

şaru ağaç, 153, 527, 560, 805

şaru zırnıh, 177, 527, 805

şaruğ, 90, 525, 805

sarut-, 299, 527, 636, 805

saşak, 48, 528, 805

taş, 271, 301, 549, 815

savru, 132, 205, 521, 690, 805

savru, 164, 528, 657, 690, 806

say, 111, 528, 529, 806

say yarık, 111, 529, 806

şaya, 56, 528, 806

şaya kaftan, 56, 528, 806

şaya kavtan, 56, 528, 806

sayfūr, 213, 529, 806

saygur, 213, 529, 806

sayı, 111, 342, 529, 806

şaykal, 177, 529, 806

şaykalla-, 189, 264, 529, 806

şaykallanmış, 48, 529, 806

taşlasān, 20, 26, 91, 653, 816

taşlasanlu, 313, 550, 816

taşlesān, 85, 550, 653, 669, 816

taşlisān, 26, 27, 114, 550, 669, 816

sebz-pūş, 300, 312, 529, 806

sebz-pūş ol-, 300, 529, 806

sedre-, 315, 530, 532, 806

sedreş-, 315, 530, 806

sedret-, 315, 530, 806

segrek, 153, 156, 530, 806

selmen, 181, 530, 647, 806

selmin, 181, 530, 642, 806

semūr, 77, 157, 159, 530, 806

sencef, 269, 603, 707, 807

señseñ, 164, 530, 807

sepi, 189, 530, 531, 630, 807

sepile-, 189, 531, 622, 807

sepilen-, 189, 531, 637, 807

sepilet-, 189, 531, 636, 807

serben, 25, 531, 647, 671, 807

ser-bençe, 25, 531, 807

ser-bend, 25, 531, 807

sermüze etük, 71, 531, 807

sermüze, 71, 531, 807

serpitme, 25, 531, 631, 807

seş-, 320, 380, 381, 387, 532, 543, 594, 681, 709, 807

seşil-, 320, 532, 638, 807

seştür-, 320, 532, 807

setr, 62, 79, 300, 312, 532, 807

setr eyle-, 300, 532, 807

setre, 85, 532, 807

setr-i ‘avrat, 62, 79, 300, 532, 807

şevb, 48, 532, 807

seyrek, 20, 21, 31, 48, 202, 215, 222, 226, 230, 265, 269, 394, 496, 532, 544, 601, 612, 613, 616, 618, 622, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 640, 689, 746, 807, 813, 841

sıdıg, 533, 648, 807

sıdırım, 164, 533, 535, 677, 807

sığza, 252, 264, 533, 619, 635, 808

sığza-, 264, 533, 619, 635, 808

sığza, 242, 533, 536, 677, 685, 808

sıgzig, 252, 533, 612, 808

sık, 174, 200, 533, 534, 808

sındı, 238, 265, 294, 534, 627, 808

şındı, 238, 239, 270, 534, 808

sındı sal-, 265, 534, 808

sındıcık, 239, 534, 610, 808

sındıdan çıkmış, 48, 534, 641, 808

sındu, 238, 534, 627, 648, 808

şındu, 239, 808

tırāz, 146, 266, 554, 818

sırçan, 181, 534, 808

sırı-, 265, 534, 535, 808

sırıg, 25, 113, 265, 525, 535, 668, 808

sırım, 65, 253, 372, 535, 687, 808

sırın-, 265, 535, 637, 808

sırış-, 265, 535, 637, 808

sırit-, 265, 535, 636, 808

sırma, 36, 37, 38, 50, 60, 69, 75, 78, 120, 159, 221, 222, 223, 224, 266, 285, 346, 375,

408, 535, 554, 631, 749, 808, 818

sırtak, 85, 535, 543, 808

sıy, 67, 253, 536, 808

sıyır-, 320, 536, 689, 808

sızu, 242, 536, 657, 809

şızu, 242, 536, 809

sidig, 533, 648, 809

silevsin, 50, 78, 159, 224, 536, 683, 809

silevsün, 159, 536, 683, 809

siliğ, 167, 536, 809

silk, 174, 536, 809

sincāb, 16, 77, 100, 157, 159, 303, 536, 708, 809

sindü, 534, 648, 809

sirmüze etük, 71, 531, 809

sitäre, 91, 536, 537, 809

sitr, 91, 536, 537, 809

sokaklı çarşaf, 224, 537, 809

sokman, 71, 537, 809

toğuç, 198, 558, 674, 820

toğun-, 191, 559, 820

toła-, 301, 351, 820

tolak, 27, 73, 121, 401, 559, 565, 679, 820

tolama, 38, 147, 351, 820, 821

ton, 5, 29, 35, 38, 39, 50, 51, 62, 87, 94, 99, 106, 108, 111, 117, 119, 124, 126, 154, 161, 166, 173, 177, 182, 193, 201, 203, 206, 209, 210, 219, 246, 258, 259, 260, 267, 271, 279, 284, 287, 296, 311, 320, 323, 326, 342, 370, 433, 437, 560, 561, 562, 821, 822

ton biç-, 267, 561, 822

ton eyle-, 267, 562, 822

ton idin-, 267, 562, 822

ton it-, 267, 562, 822

ton kesdür-, 267, 562, 822

tona gir-, 301, 560, 821

tonak, 821

tonalt-, 301, 561, 821

tonan-, 147, 301, 561, 821, 822

tonlu, 313, 822

tonlık, 231, 822

tonlu, 164, 171, 191, 231, 313, 822

sonçaak, 9, 253, 537, 809

tor, 27, 254, 564, 567, 823

soruş-, 315, 537, 637, 809

sovunçak, 9, 253, 537, 809

soy-, 190, 320, 537, 538, 809

şoydur-, 320, 538, 809

şoyğun, 538, 809

şoyha, 48, 538, 809

şoyın-, 320, 538, 809

soyka, 48, 538, 712, 810

şoykun, 538, 810

soymaç, 321, 538, 631, 632, 810

soyul-, 190, 321, 538, 638, 810

sök-, 265, 538, 539, 810

sökmenlen-, 312, 538, 637, 810

sökül-, 315, 538, 638, 810

sökün-, 265, 539, 637, 810

söküş-, 265, 539, 637, 810

su koyunu, 810

suçul-, 321, 539, 638, 681, 810

şūf, 126, 153, 164, 169, 219, 539, 540, 708, 810

şūf tarayacak diken, 153, 539, 810

sukarlaç brk, 25, 539, 810

ulband, 824

suluk, 25, 114, 540, 615, 687, 810

sulu, 131, 810

uman, 120, 393, 824

sup, 96, 540, 708, 810

uva, 30, 32, 404, 824

uvak, 404, 824

suwluk, 25, 114, 264, 298, 299, 302, 540, 687, 810

szen, 239, 540, 811

smek, 169, 540, 632, 811

sündüs, 38, 213, 214, 223, 540, 649, 811

sürük, 164, 205, 484, 540, 630, 811

stre, 91, 536, 537, 811

sütret, 91, 300, 536, 537, 540, 541, 811

sütret eyle-, 300, 540, 811

syem, 174, 540, 541, 626, 811

sym, 174, 540, 541, 631, 811

alau, 230, 541, 812

alvr, 59, 60, 541, 812

şamūşa, 146, 541, 812

şaşak, 48, 528, 812

şaw, 329, 541, 812

şayka, 49, 230, 541, 812

şazda heşi, 203, 542, 812

şebrek, 233, 542, 654, 661, 698, 711, 812

şeb-rev, 51, 119, 285, 542, 812

şeb-revāne, 51, 119, 542, 812

şedd, 126, 542, 812

şel, 242, 542, 643, 812

şelha, 164, 542, 812

şemle, 25, 26, 91, 114, 542, 812

şeş-, 321, 380, 381, 387, 542, 543, 594, 666, 683, 812

şeşil-, 321, 543, 666, 683, 709, 812

şeştür-, 322, 543, 635, 812

şıkrağ, 181, 543, 812

şıkrik, 543, 812

şırdağ, 85, 101, 111, 535, 813

şırdak, 101, 652, 682, 706, 813

şibit, 72, 543, 619, 813

şış-, 322, 387, 542, 543, 666, 709, 813

şışıl-, 322, 543, 638, 666, 813

şoyul-, 190, 543, 638, 813

şukka, 233, 543, 813

şulalla-, 265, 544, 622, 684, 813

şulğa-, 300, 544, 813

şulğu, 73, 544, 711, 813

şuval, 265, 544, 813

şuvalla-, 265, 544, 684, 813

şübe, 118, 544, 645, 711, 713, 813

şüprek, 233, 542, 711, 813

ta‘ziya tonı, 97, 550, 816

taban, 63, 81, 161, 253, 263, 507, 510, 544, 623, 795, 814

tāc, 6, 15, 26, 46, 70, 98, 103, 105, 116, 123, 124, 144, 145, 150, 201, 204, 285, 287,
293, 298, 300, 302, 312, 313, 392, 545, 694, 814

tāc ur-, 300, 545, 814

tāc-dār, 312, 313, 545, 814

tāc-ı dār, 312, 545, 814

tāc-ver, 105, 312, 313, 545, 814

tāç, 103, 144, 303, 545, 694, 699, 814

tağar, 132, 219, 392, 545, 814

tağarcuk, 132, 545, 814

tağarçuk, 248, 545, 814

tağçek, 167, 545, 546, 814

tağfife, 26, 32, 114, 126, 282, 545, 673, 814

tahta, 181, 201, 251, 403, 545, 546, 814

tahtu, 167, 546, 814

takke, 21, 26, 105, 114, 344, 417, 463, 546, 754, 774, 814

tağya, 26, 546, 814

tağyacilar, 276, 546, 815

talkış-, 190, 546, 637, 815

talku yışığ, 174, 546, 815

tamām renklü don, 49, 547, 815

taman, 49, 547, 815

tağ-, 300, 547, 815

tağın-, 300, 547, 815

tağuk, 233, 547, 630, 815

tār ü pūd, 181, 548, 815

taran-, 146, 548, 637, 815

tart-, 322, 517, 548, 636, 815

tas mā, 253, 548, 815

taşkı ton, 85, 548, 815

taşlı ğ, 230, 548, 815

tatırğa, 205, 548, 815

tavar, 15, 42, 162, 214, 230, 324, 548, 602, 815

tavulğa, 549, 686, 816

tavulğan, 549, 705, 816

tavulka, 549, 686, 816

tawğaçlan-, 313, 549, 637, 815

tawran, 174, 549, 633, 815

tawrat-, 190, 549, 636, 815

tawratgu, 174, 549, 640, 815

tawratmış yıp, 174, 549, 641, 816

taylaŋ er, 313, 550, 816

tayuklan-, 313, 550, 637, 816

tecemmül, 146, 550, 646, 816

tefçit-, 265, 551, 636, 707, 816

tefe, 181, 231, 551, 705, 714, 816

tefelü, 231, 551, 614, 816

tegele, 78, 85, 551, 666, 676, 707, 816

tegiñ, 159, 551, 669, 685, 710, 816

tëgirmen kazıqı, 181, 551, 816

tein, 160, 552, 685, 816

tekfin, 301, 552, 816

tekle, 118, 552, 621, 676, 707, 816

temür kömlek, 111, 552, 817

terençek, 91, 394, 395, 660, 817

teri, 86, 115, 163, 186, 258, 315, 395, 411, 426, 480, 537, 552, 556, 639, 663, 666, 699, 700, 809, 817

tëri, 77, 161, 276, 394, 426, 552, 663, 817

teri ton, 86, 552, 817

tëri ton, 77, 276, 552, 817

tëri tonçı, 276, 552, 817

terinçek, 21, 27, 56, 91, 395, 609, 630, 660, 694, 700, 713, 817

tëriñ oti, 153, 552, 817

terlik, 49, 66, 68, 93, 132, 343, 348, 395, 416, 450, 465, 556, 615, 666, 700, 753, 769, 817

ters, 231, 281, 319, 381, 552, 578, 643, 736, 817

terzi, 274, 276, 398, 657, 743, 817, 818

terzü, 276, 395, 657, 817

teşriş, 146, 553, 634, 678, 817

teşriş etigi, 146, 553, 817

teşrüm, 174, 553, 817

tevçi-, 265, 551, 553, 817

tèvrük, 266, 553, 817

tewe yünî, 169, 553, 817

teyeñ, 77, 160, 552, 553, 669, 710, 817

teyin, 160, 165, 454, 552, 553, 817

tezyîñ, 146, 554, 818

tısla-, 396, 700, 818

tıt-, 399, 554, 645, 818

tıtıl-, 190, 554, 638, 818

tıtış-, 554, 637, 648, 818

tigele, 56, 554, 666, 818

tik-, 363, 374, 398, 498, 539, 624, 700, 818

tikçi, 274, 398, 678, 711, 818

tike-, 266, 554, 623, 818

tikiçi, 63, 398, 564, 678, 704, 818

tikil-, 638, 700, 818

tikiş-, 266, 554, 637, 818

tikke, 253, 554, 555, 818

tikke urunu, 253, 554, 818

tikme, 231, 555, 631, 818

tikmek, 259, 266, 555, 632, 818

tikşi, 274, 398, 711, 818

tiktür-, 266, 555, 818

tikük, 266, 555, 640, 818

til-, 266, 398, 555, 818

tilik, 27, 555, 630, 818

tilin-, 266, 555, 637, 818

tiliş-, 266, 555, 637, 819

tilkü, 9, 160, 568, 658, 692, 700, 819

tiltür-, 267, 555, 635, 819

tiri, 77, 161, 162, 555, 556, 666, 819

tiri ton, 77, 556, 819

tiriz, 227, 253, 413, 556, 819

tirlik, 20, 22, 27, 28, 47, 56, 57, 72, 81, 106, 107, 109, 110, 111, 248, 556, 666, 819

tit-, 399, 645, 700, 702, 819

titiş-, 554, 648, 819

tivrük, 266, 553, 666, 819

tiyiq, 160, 669, 819

tiz bağı, 73, 556, 819

tizge, 253, 399, 700, 819

tizildürük, 254, 556, 630, 819

tizme, 121, 254, 556, 631, 819

togral-, 315, 556, 638, 819

tograş-, 315, 556, 637, 819

toğu-, 557, 657, 695, 819

toğumağ, 190, 557, 819

tok, 32, 400, 401, 473, 557, 558, 559, 819

tōka, 239, 557, 819

tokı-, 191, 400, 621, 657, 695, 700, 819

tokıl-, 191, 557, 638, 820

tokımak, 329, 557, 820

tokın-, 191, 557, 820

tokıt-, 191, 557, 558, 636, 820

toku, 11, 239, 557, 558, 559, 613, 820

toku-, 400, 401, 466, 557, 558, 559, 657, 700, 820

tokul-, 191, 558, 820

tokula-, 267, 558, 622, 820

toꣳulꣳan, 231, 558, 820

toꣳulmıꣳ, 118, 231, 558, 820

toꣳulmıꣳ yinꣳü güher, 118, 558, 820

tokum, 165, 558, 559, 631, 820

toꣳunmıꣳ, 231, 283, 559, 820

tokurꣳı, 198, 558, 820

tolga-, 191, 559, 624, 679, 821

tolꣳa-, 301, 559, 821

tolꣳan-, 191, 701, 821

tolꣳaꣳ-, 191, 559, 821

tolꣳuk, 165, 559, 821

tomaꣳa, 105, 560, 821

tomak, 72, 560, 821

tomrum yıꣳaꣳ, 239, 560, 821

ton, 7, 16, 21, 33, 37, 41, 43, 45, 47, 49, 51, 53, 54, 56, 66, 74, 77, 79, 85, 90, 95, 98, 100, 113, 120, 146, 147, 161, 165, 166, 185, 196, 198, 199, 200, 202, 206, 218, 219, 221, 232, 254, 259, 260, 261, 262, 263, 266, 267, 268, 276, 285, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 304, 314, 315, 321, 322, 328, 334, 335, 351, 354, 370, 393, 394, 399, 401, 402, 408, 412, 425, 427, 433, 434, 437, 438, 451, 454, 458, 462, 480, 490, 491, 497, 511, 514, 547, 548, 550, 552, 556, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 570, 579, 589, 597, 601, 602, 633, 639, 640, 641, 701, 716, 769, 785, 821, 822, 823

ton başı, 254, 561, 822

ton bol-, 267, 561, 822

ton içi, 21, 56, 95, 254, 454, 562, 563, 564, 822

ton ini, 254, 562, 822

ton mühresi, 147, 563, 823

ton tikiçi, 276, 563, 823

ton tutakı, 254, 564, 823

ton yığıcı, 199, 564, 823

tona-, 147, 401, 402, 560, 619, 821

tonağı, 42, 51, 560, 561, 821

tonak, 401, 701, 821

tonan, 301, 313, 402, 561, 620, 637, 701, 821

tonan-, 301, 402, 620, 637, 701, 821

tonangü, 51, 200, 560, 561, 822

tonat-, 302, 402, 561, 636, 701, 822

tonçı, 198, 274, 276, 552, 561, 609, 822

tonlan-, 302, 562, 622, 637, 822

tonlarını ört-, 302, 562, 822

tonluğu, 313, 563, 822

tonluğu, 21, 65, 112, 306, 313, 324, 563, 822

tonluk, 231, 334, 615, 823

tonluk, 563, 823

tonmık, 314, 563, 823

tonnı aç-, 322, 563, 823

tonnıñ kèseki, 254, 563, 823

tonsuz, 37, 319, 563, 618, 701, 823

topçı, 239, 564, 609, 823

topı, 20, 22, 27, 28, 47, 57, 81, 106, 107, 109, 110, 111, 248, 564, 823

tor, 27, 254, 309, 564, 567, 823

torğu, 234, 564, 823

torğa, 214, 564, 660, 712, 823

torķu, 118, 214, 224, 259, 564, 565, 712, 823

torķu kedģü, 118, 565, 823

torķuçu, 199, 565, 823

torlak, 74, 565, 674, 823

tovulga, 105, 565, 656, 686, 705, 824

tuğluka, 105, 565, 663, 686, 705, 709, 824

tuğulğa, 105, 565, 663, 686, 705, 709, 824

tul tonı, 51, 566, 824

tula, 165, 565, 625, 824

tulban, 27, 566, 667, 671, 705, 824

tuluḡ, 27, 566, 633, 824

tulup et-, 191, 566, 824

tulup ol-, 192, 566, 824

tuma, 111, 566, 631, 824

tumağa bōrk, 28, 567, 824

tuman, 60, 120, 393, 567, 632, 824

tunbān, 93, 567, 824

turğa, 231, 567, 824

turgu, 234, 564, 824

tuş, 239, 567, 618, 634, 824

tutuḡ, 701, 824

tutuk, 824

tuwak, 32, 404, 567, 825

tuwaklık, 314, 567, 690, 825

tü, 169, 182, 217, 226, 239, 396, 404, 567, 568, 673, 675, 685, 691, 701, 825, 826

tügme, 98, 240, 248, 259, 302, 404, 568, 631, 690, 691, 695, 701, 825

tügmele-, 302, 567, 568, 622, 825

tük, 169, 404, 567, 673, 685, 825

tükli, 160, 825

tükme, 695, 825

tülbend, 20, 667, 705, 825

tülbent, 17, 22, 25, 202, 222, 226, 374, 433, 499, 559, 667, 705, 733, 746, 762, 766,
825

tülfir, 91, 568, 825

tülki, 9, 398, 692, 825

tülkü, 9, 101, 160, 398, 568, 658, 825

tülkü cübbe, 101, 568, 825

tülwir, 91, 568, 825

tünbân, 16, 54, 69, 77, 84, 93, 825

türgek, 568, 630, 707, 825

türkek, 568, 707, 825

türme, 51, 118, 568, 631, 675, 825

türmey, 118, 568, 675, 825

tüşrüm, 174, 553, 825

tüvme, 239, 404, 568, 690, 691, 825

tüvmele-, 302, 567, 568, 825

tüy, 76, 169, 567, 675, 825

tüyme, 239, 404, 568, 691, 826

tüymele-, 302, 567, 568, 826

uç, 127, 150, 254, 568, 569, 827

uç kur, 127, 254, 568, 569, 827

uç kur evi, 254, 568, 827

uçuk, 53, 74, 569, 630, 682, 827

uğ, 60, 569, 827

ugraklan-, 314, 569, 827

uguk, 72, 569, 630, 710, 827

ul-, 315, 543, 569, 570, 638, 827

ulag, 242, 569, 627, 827

ulagu neŋ, 242, 569, 640, 827

ulaldurmak, 192, 570, 827

ulandur-, 192, 570, 635, 827

ulatu, 234, 570, 574, 630, 650, 827

uldaŋ, 509, 510, 633, 661, 704, 827

uldı-, 322, 510, 570, 667, 827

ulduk, 319, 510, 667, 827

ultaŋ, 510, 827

uluğ ton, 51, 570, 827

umun, 240, 570, 827

ur-, 302, 347, 431, 434, 444, 497, 507, 545, 555, 571, 572, 602, 827

urbak, 52, 571, 827

urçık, 181, 571, 827

urıl-, 302, 571, 828

urın-, 302, 431, 434, 444, 571, 637, 828

urınmaklık, 303, 571, 828

urk, 174, 571, 572, 678, 828

uruk, 174, 571, 572, 630, 678, 828

urukluk yüñ, 169, 572, 828

urul-, 192, 302, 571, 572, 638, 828

urun-, 302, 571, 637, 828

urunul-, 303, 572, 638, 828

uşak nakışlu, 52, 572, 828

utruş-, 267, 573, 667, 828

utur-, 268, 573, 667, 828

uyma, 219, 573, 631, 828

uyuk, 72, 569, 573, 630, 682, 710, 828

üçürdüm, 175, 573, 616, 627, 829

üdük, 72, 573, 574, 657, 829

üksük, 240, 574, 680, 829

ületü, 231, 234, 574, 650, 829

üm, 60, 93, 120, 441, 512, 574, 597, 616, 631, 655, 661, 668, 829

ümlüg, 314, 574, 614, 829

ürt-, 303, 574, 829

ürtül-, 303, 574, 829

üs, 52, 231, 574, 575, 671, 829

üsküf, 17, 28, 87, 173, 276, 575, 829

üsküf dikici, 276, 575, 829

üsküli, 153, 156, 203, 575, 829

üsküli bezi, 203, 575, 829

üst giyesi, 86, 575, 829

üstem, 43, 101, 112, 147, 575, 576, 631, 707, 829

üstlük, 36, 40, 41, 59, 76, 79, 80, 81, 82, 83, 86, 115, 120, 331, 357, 360, 373, 388, 395,
430, 446, 449, 467, 488, 497, 500, 576, 615, 715, 725, 727, 732, 738, 760, 784, 788,
829

ütük, 330, 576, 630, 829

vala, 28, 56, 231, 345, 576, 709, 830

vaşāh, 127, 303, 576, 830

vaşak, 16, 77, 100, 160, 303, 576, 830

vat, 72, 577, 830

veles, 203, 577, 713, 830

yab-, 349, 577, 699, 831

yabağu, 698, 831

yabaku, 170, 831

yabın-, 577, 637, 699, 831

yabuk, 28, 91, 349, 577, 831

yaga, 254, 577, 695, 831

yagı, 50, 77, 78, 159, 224, 577, 578, 629, 714, 831

yağu, 78, 578, 831

yağlığ, 20, 22, 27, 47, 57, 81, 106, 107, 109, 110, 111, 248, 578, 831

yağlık, 28, 578, 831

yagmalan-, 314, 578, 831

yağmurlık, 78, 578, 831

yağa, 246, 254, 255, 577, 712, 831

yağsın-, 304, 578, 712, 831

yahta, 240, 578, 831

yaka, 46, 54, 124, 170, 254, 268, 304, 434, 436, 579, 602, 831

yaka kıl-, 268, 579, 831

yaka ol-, 304, 579, 831

yakasız gönlek, 97, 579, 831

yakasuz don, 97, 579, 831

yakı, 78, 162, 578, 579, 832

yalankaç, 323, 324, 580, 703, 832

yalan, 98, 232, 310, 323, 579, 580, 608, 832

yalan ayak, 323, 832

yalanç, 290, 323, 580, 612, 680, 832

yalançla-, 323, 580, 622, 680, 832

yalançlan, 323, 580, 832

yalav, 104, 242, 580, 674, 832

yalçı, 276, 580, 832

yalın, 58, 65, 316, 319, 324, 325, 326, 510, 512, 579, 580, 633, 637, 796, 832

yalın-, 324, 580, 637, 796, 832

yalın ayak, 316, 324, 325, 832

yalıncağ, 325, 698, 832

yalıncağ eyle-, 325, 581, 832

yalıncaklık, 325, 326, 581, 833

yalınçak, 325, 581, 833

yalındak er, 326, 581, 833

yalın, 21, 61, 67, 112, 116, 295, 301, 324, 325, 326, 579, 580, 581, 582, 633, 832, 833

yalın adak, 324, 325, 580, 581, 832

yalın adak bol-, 325, 581, 832

yalın ayak, 324, 832

yalın bol-, 325, 581, 832

yalın kıl-, 326, 581, 833

yalıncaç, 324, 580, 612, 680, 832

yalıncaç, 581, 832

yalınla-, 326, 582, 622, 833

yalınlık, 326, 582, 833

yalma, 79, 101, 341, 349, 433, 577, 578, 579, 580, 582, 583, 584, 585, 586, 589, 590, 591, 594, 631, 833

yalmaç, 101, 582, 833

yalpak, 314, 582, 607, 833

yama, 241, 242, 260, 268, 393, 423, 424, 514, 518, 520, 582, 583, 602, 631, 685, 756, 833

yama-, 268, 583, 833

yamacı, 274, 277, 583, 609, 833

yamağ, 204, 242, 582, 583, 658, 685, 690, 833

yamaglık, 242, 583, 615, 833

yamal-, 268, 583, 638, 833

yamala-, 268, 583, 622, 833

yaman-, 268, 583, 637, 833

yamaş-, 268, 583, 637, 833

yamav, 242, 582, 583, 690, 833

yamov, 242, 582, 583, 658, 690, 833

yan, 7, 76, 78, 80, 127, 132, 133, 181, 253, 255, 323, 551, 583, 584, 610, 633, 816, 833,
834

yancık, 834

yancucuk, 133, 584, 834

yancuk, 834

yançık, 132, 256, 834

yançuk, 132, 610, 834

yanlık, 133, 584, 615, 834

yanlucuk, 133, 584, 834

yañalduruk, 28, 255, 584, 611, 682, 834

yañaltoruk, 52, 584, 834

yap, 11, 112, 152, 154, 170, 326, 349, 584, 586, 601, 624, 633, 699, 834, 835

yap-, 11, 349, 584, 586, 624, 633, 699, 834

yap yalınca, 326, 586, 835

yapağı, 32, 170, 585, 834

yapağı, 585, 698, 707, 834

yapak, 170, 585, 630, 834

yapı, ii, 6, 10, 20, 52, 61, 64, 78, 80, 82, 131, 214, 217, 223, 230, 238, 240, 465, 511,
574, 585, 657, 685, 775, 795, 829, 834, 839, 841

yapıl-, 304, 585, 638, 834

yapıldak, 326, 585, 834

yapın-, 585, 637, 699, 834

yapıncak, 79, 585, 609, 694, 834

yapıncı, 694, 834

yapınçı, 613, 630, 694, 835

yapıştır-, 304, 586, 635, 835

yaprul-, 315, 586, 638, 678, 835

yapsa-, 304, 586, 625, 835

yaptaç, 119, 586, 634, 835

yapu, 6, 52, 122, 585, 657, 835

yapuğ, 586, 835

yapuk, 577, 586, 698, 699, 835

yapuldağ, 326, 585, 835

yapun-, 304, 586, 637, 835

yaraglık, 835

yarağlık, 587, 835

yaraşdur-, 147, 587, 635, 835

yaraşı, 147, 587, 630, 835

yaraşık, 147, 587, 614, 835

yarat-, 148, 268, 587, 636, 835

yaratığ, 148, 587, 835

yaratıl-, 148, 587, 638, 835

yaratın-, 148, 587, 637, 836

yargâ-, 192, 587, 677, 836

yargâğ, 102, 587, 588, 589, 836

yarık, 111, 112, 588, 836

yarıkçı, 277, 588, 836

yarıklan-, 304, 588, 589, 836

yarındak, 205, 588, 589, 836

yarlık, 91, 589, 615, 836

yarlıkan-, 305, 589, 836

yas giyesisi, 589, 836

yas tonı, 97, 589, 836

yasa-, 148, 589, 836

yaşan-, 148, 589, 637, 836

yaş-, 305, 341, 589, 590, 637, 836

yaş kozak, 156, 590, 836

yaşan-, 305, 589, 591, 637, 836

yaşık, 76, 105, 158, 590, 836

yaşın-, 590, 594, 637, 648, 836

yaşınmak, 15, 26, 32, 114, 590, 836

yaşır-, 305, 590, 636, 836

yaşmak, 32, 63, 590, 836

yaşmak yaşan-, 305, 591, 837

yaşmaklan-, 305, 591, 836

yaşrut-, 305, 591, 636, 678, 837

yaşuk, 105, 590, 680, 837

yaşur-, 305, 591, 636, 837

yatuk, 220, 591, 837

yay-, 330, 591, 592, 689, 837

yayım, 154, 591, 598, 631, 837

yayın-, 330, 592, 637, 689, 837

yazın-, 326, 592, 637, 837

yazsa-, 326, 592, 625, 837

yêdiş-, 268, 592, 837

yekteyi, 56, 86, 592, 647, 681, 837

yèlek, 57, 592, 837

yensüz gönlek, 97, 593, 837

yeñ, 52, 256, 257, 260, 593, 597, 663, 666, 693, 837

yeñ ağızı, 256, 593, 837

yeñ başı, 257, 593, 837

yeñek, 268, 330, 593, 837

yeser, 175, 593, 671, 837

yeş-, 326, 594, 683, 837

yeşil-, 327, 594, 638, 666, 683, 837

yeşin-, 594, 648, 837

yeten, 181, 594, 838

yeten, 181, 594, 838

yetgek, 330, 593, 628, 838

yeveg, 148, 594, 838

yevet-, 148, 594, 636, 838

yevig, 148, 594, 627, 838

yıgrıl-, 315, 595, 638, 677, 838

yıp, 315, 410, 549, 569, 570, 595, 640, 641, 652, 675, 827, 838

yıprak, 234, 595, 666, 838

yırtmaç, 253, 257, 379, 595, 631, 632, 838

yırtuñ, 257, 595, 659, 712, 838

yışık, 105, 433, 590, 680, 838

yışıklık, 314, 595, 614, 662, 838

yi, xii, 6, 17, 31, 61, 70, 71, 94, 127, 173, 204, 214, 239, 259, 265, 268, 288, 398, 412, 480, 574, 595, 596, 598, 685, 743, 838

yib, 595, 699, 838

yibek, 167, 596, 675, 698, 838

yiblik, 175, 596, 699, 838

yiçi, 264, 277, 596, 838

yif, 175, 595, 713, 838

yig, 45, 51, 135, 137, 200, 371, 438, 596, 674, 685, 686, 690, 838

yigi, 259, 268, 596, 710, 838

yigne, 191, 240, 258, 264, 295, 438, 596, 597, 675, 693, 838

yigneçi, 277, 596, 838

yignelik, 240, 596, 597, 838

yik, 438, 574, 596, 675, 839

yikdey, 60, 597, 839

yiksük, 240, 574, 658, 839

yilek, 20, 22, 27, 28, 47, 56, 57, 81, 106, 107, 109, 110, 111, 248, 597, 666, 839

yilik, 257, 316, 597, 630, 675, 839

yilik bol-, 316, 597, 839

yim, 52, 132, 171, 597, 675, 839

yine, 17, 19, 23, 58, 65, 80, 100, 101, 130, 135, 174, 240, 258, 259, 281, 285, 296, 307,
318, 333, 365, 596, 607, 692, 839

yiğ başı, 257, 593, 839

yiğ kıl-, 269, 597, 839

yiğne, 240, 596, 693, 839

yiğsüz ton, 97, 597, 839

yip, 10, 67, 72, 161, 175, 249, 253, 410, 442, 549, 595, 596, 597, 598, 652, 675, 699,
713, 839

yip edük, 67, 72, 598, 839

yipçi, 199, 597, 839

yipek, 145, 146, 167, 596, 675, 839

yipekçi, 199, 598, 609, 839

yipke, 175, 598, 612, 839

yir-, 192, 219, 595, 598, 670, 839

yişil-, 327, 594, 666, 839

yişim, 74, 93, 412, 598, 675, 839

yişimlen-, 305, 598, 637, 839

yitim, 154, 591, 598, 840

yiv, 257, 594, 598, 690, 840

yoğun barcın, 214, 599, 840

yolak barçın, 224, 599, 840

yoliç, 170, 599, 840

yonçuk, 132, 584, 840

yovliç, 170, 599, 840

yörge-, 306, 599, 619, 675, 840

yörgek, 92, 599, 630, 675, 840

yörge-, 306, 599, 637, 840

yörgeñü, 74, 299, 599, 600, 609, 675, 840

yufka harīr, 214, 600, 840

yuliç, 170, 599, 840

yumak, 182, 600, 840

yumkak ip, 175, 600, 840

yumşat-, 192, 600, 678, 840

yun, 151, 170, 171, 572, 600, 601, 603, 840

yun yap, 171, 601, 840

yunla-, 192, 600, 601, 622, 840

yunlat-, 192, 601, 840

yupka çuz, 214, 601, 840

yupka kēmḥā, 214, 601, 840

yupka perde, 32, 601, 840

yupka ton, 78, 601, 841

yurma-, 269, 601, 602, 667, 841

yurun, 234, 242, 257, 602, 633, 675, 841

yurun yuka, 257, 602, 841

yuwka tawar ton, 118, 602, 841

yüdrük, 330, 602, 841

yüg, 171, 602, 693, 841

yügür-, 192, 602, 603, 841

yüksek, 36, 37, 76, 240, 345, 545, 574, 626, 655, 662, 841

yüksük, 240, 410, 574, 618, 630, 655, 658, 662, 680, 841

yünçi, 199, 603, 609, 841

yüne, 219, 603, 673, 841

yün, 11, 156, 170, 218, 553, 572, 602, 603, 693, 841

yüz örtüsü, 603, 841

yüzlik, 33, 105, 289, 603, 841

yüzlük, 33, 257, 603, 615, 841

zāhidların bōrki, 114, 603, 842

zencef, 269, 603, 643, 660, 707, 842

zer-beft, 84, 192, 224, 603, 604, 842

zer-beft  t-, 192, 604, 842

zer-d z, 149, 277, 604, 842

zer-k r, 148, 149, 604, 842

zer-r  te, 97, 125, 149, 277, 604, 842

z b n, 52, 58, 604, 842

z bun, 28, 34, 52, 58, 604, 842

z r -gerlik , 277, 604, 842

z r , 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 128, 304, 305, 314, 365, 370, 371, 373, 419, 420, 425, 446, 447, 453, 462, 477, 482, 485, 486, 488, 495, 544, 560, 566, 587, 588, 589, 604, 652, 678, 729, 731, 758, 768, 770, 774, 780, 782, 786, 787, 824, 835, 836, 842

z r -p   , 314, 604, 842

z r  , 107, 112, 284, 842

z  b, 118, 149, 605, 842

z  b , 149, 207, 208, 212, 605, 842

z  b lik , 144, 149, 605, 842

z  , 242, 269, 605, 842

z  net, 88, 149, 150, 162, 288, 605, 674, 842

z  net k l-, 150, 605, 842

z r  , 105, 112, 277, 447, 604, 605, 643, 652, 678, 842

zirih-ger, 105, 277, 604, 842

zīver, 150, 606, 646, 842

ziynet, 131, 140, 147, 149, 150, 350, 586, 605, 606, 674, 675, 835, 843

ziynet eyle-, 150, 606, 843

ziynet ol-, 150, 606, 843

zubun, 52, 58, 604, 843

zunnār, 6, 127, 278, 645, 843

zünküm, 215, 606, 843

zünnār, 6, 20, 91, 127, 279, 300, 645, 843

SONUÇ

1. Türk kültürünün giyim kuşam sahasındaki tavrı, şüphesiz, Türk dili aracılığıyla ortaya çıkacaktır. Buna göre, araştırmada değerlendirilen kelimelerden ulaşılabilen sonuçlar şöyledir:

a. Eski Uygur Türkçesi döneminden itibaren Karahanlı, Harezm, Kıpçak, Eski Oğuz ve Çağatay Türkçesi dönemlerinde de takip edebildiğimiz “başlık” ifade eden kelimeler, Türk dilinde hem genel manada “başlık” hem de kadın giyiminin bir parçası olarak “baş örtüsü” kavramını ifade etmek üzere kullanılmıştır. Soğuktan, yağmurdan ya da güneşten korunmaya yarayan başlıklar, Türk kültüründe giyim kuşamın önemli bir ögesi olmuştur. Kendine özgü şekliyle, onu kullanan kişinin hangi Türk boyuna mensup olduğunu da işaret etmesi bu durumun bir göstergesidir. “Karluklan-, Oğuzlan-, Kıpçaklan-, katunlan- ...” ifadeleriyle, o boylara ya da makam sahibine ait başlığı giymenin yanı sıra; Karluk, Oğuz, Kıpçak ... boyuna, han eşlerine özenmek anlamının da kastedildiği düşünülebilir. Baş örtüsünün de rengi, şekli, oyası, bağlanma biçimi vb. ile kadınlar arasında sosyal konumu belirleyici bir tür olarak kullanıldığını söyleyebiliriz. Örneğin, “başı bağlı olmak” deyiimi Türk kadınının nişanlı ya da evli olduğunu ifade etmek üzere kullanılan bir deyimdir. Davranış şeklini ifade etmek üzere kullanımına da “baş yarılır börk içinde, kol kırılır kürk içinde” örnek verilebilir.

b. Yalnızca kadınlara özgü bir giyim unsuru olduğunu düşündüğümüz yüz örtüsü ile ilgili kelimelere Karahanlı döneminden itibaren rastlanmıştır. Karahanlı döneminde “nikab, perde ve saraguç” olmak üzere iki alıntı, bir Türk dili asıllı kelimeyle karşılanan yüz örtüsü, incelenen diğer şivelerde alıntı kelimelerle birlikte “dutuğ, duvak, körüş, közenek, yüzlük, yüz örtüsü” vb. kelimelerle de karşılanmıştır. Gözleri ya da bütün yüzü kapatacak bir örtü şeklinde kullanıldığı anlaşılan bu giyim unsurunun Türk kültüründe İslamiyet ile birlikte kullanılmaya ya da yaygınlaşmaya başladığı söylenebilir. Baş örtüsü gibi geniş bir kullanım alanı olduğu, eldeki bilgilerle kesin bir şekilde tespit edilemese de yüz örtüsü, hem yazılı hem de sözlü kültürde kendisine yer edinebilmiştir. Tanık alınan metinlerde gelinin veya herhangi birinin yüz örtüsü anlamıyla kaydedilen duvak, günümüzde de insan hayatının geçiş dönemlerinden biri olan evlenmede, gelinin kullandığı yüz örtüsü anlamıyla kullanılan bir kelimedir ve

“telli duvaklı gelin olmak ve duvağına doymamak”, bu giyim türünün deyim, dolayısıyla kültürel öge olarak yerine işaret eden bir örnektir.

c. Günlük giyim türlerinden biri olan “elbise” için incelenen tarihî dönemlerde hem Türk dili asıllı hem de alıntı kelimelerin kullanıldığı tespit edilebilmiştir. Elbise anlamı ile kullanılan kelimeler arasında “to-/tu-” fiil kökünden gelişen “ton” kelimesi, incelenen tüm dönemlerde “ton” ve “don” şekilleriyle kullanılmıştır. Ton’un ve “ke-” kökünden gelişen kelimelerin önemli bir bölümünün “herhangi bir giyim”i ifade ettiğini hem Bilge Kağan’ın sözlerinden (yalın bodunug tonlug ıgany bodunug bay kıltım) hem de sonraki dönemlerde “giyim, giysi, elbise...” anlamıyla kaydedilen kelimelerden yola çıkarak söylemek mümkündür. Yazıyla takip edilebildiği kadarıyla, Eski Uygur Türkçesi döneminden itibaren, bu giyimin çeşitlendiği, bu çeşitlilik neticesinde de elbise / giyim / giysinin... herhangi bir özelliğini ya da işlevini belirten kelime / tamlamaların kullanıldığı belirlenebilmiştir: şaykallanmış, sakızlıg, yeteklü, uluk ton, tul tonı, uşak nakışlu, kedindi ton...

d. Köktürk dönemine ait arkeolojik verilerden, kullanımını Yazıtlar dönemine kadar götürebildiğimiz “gömlek” tek başına ya da bir üstlkle kullanılmış olmalıdır. Eski Uygur Türkçesinde “çekrek” kelimesiyle karşılanan bu giyim türü için Karahanlı, Harezm, Kıpçak, Eski Oğuz ve Çağatay Türkçesi döneminde kullanılan ortak kelime, değişen şekilleriyle “gömlek”tir. Giyinme ihtiyacını karşılayan bir tür olmanın yanı sıra, kültürel bakımdan; bir düşünceyi, duyguyu, bakış açısını belirtmek amacıyla da kullanımına “gömlek değiştirmek, gömlek eskitmek” deyimleri örnektir. Günümüzde de aynı isim ve işlevle kullanılmaktadır.

e. Karahanlı, Kıpçak ve Eski Oğuz Türkçesi dönemi eserlerinden kullanımını tanımlayabildiğimiz yelek’in incelenen tarihî şivelerde, Kaşgarlı’nın kaydından da yola çıkarak, daha çok kadınlara özgü bir giyim türü olduğunu belirleyebiliriz. Hem içerlik hem dışarlık olarak, kadın giyimindeki yerini halen koruyan bir türdür.

f. Türk giyim kültürünün önemli bir türü olan ve Türkler aracılığıyla diğer kültürlerle de yayılan pantolonun, yapılan arkeolojik çalışmalar neticesinde, Hunlardan beri kullanıldığı kayıt altına alınmıştır. Tanıklıklarına başvurduğumuz metinlerden, kullanımı ve imalinde kullanılan malzemeye ilgili kesin bir bilgiye ulaşmak mümkün

olmasa da yaşadıkları coğrafya ve hayat tarzlarının bir gereği olarak Türklerin hem günlük giyimde hem de asker giyiminde özellikle deri pantolonu tercih ettikleri bilinmektedir. Bugün bir erkek giyim türü olarak algılansa da Türkler arasında hem kadın hem de erkekler tarafından kullanılmıştır. Pantolonun Türk dilindeki ilk kaydı, Eski Uygur ve Karahanlı Türkçesi döneminde tespit edilen “üm” kelimesidir.

g. Pantolon ve onun benzeri olan şalvar, kadın ve erkek giyiminin bir türü olarak kullanılırken, Eski Oğuz ve Kıpçak Türkçesi döneminden bir alıntı bir Türk dili asıllı kelime (etek / yıkdey) ile kaydettiğimiz etek ise sadece kadınlara özgüdür. Kullanımını, incelenen tarihî metinlerde yer alan kelimeler aracılığıyla daha fazla tanımlayamadığımız bu giyim türü, ihtiyatlı bir ifadeyle, Türk kültürüne daha sonra dahil olmuştur, denebilir.

h. Türk giyim kültüründe Harezmi Türkçesi döneminden itibaren yer aldığı belirlenebilen “peştamal” için kullanılan kelime ve tamlamaların, 4’ü alıntı, biri Türk dili asıllıdır. Bu durum, peştamalin Türklerin giyim ihtiyaçlarına yönelik temel türlerden biri olmadığını göstermektedir, kanaatindeyiz.

ı. İncelenen bütün dönemlerde, “ayakkabı” için kullanılan kelimeler arasında “edük” bütün dönemlerde kullanılan; “çaruk” ise Yazıtlar ve Eski Oğuz Türkçesi dönemi dışında, diğer dönemlerde kullanılan kelime olarak belirlenebilmiş; Çağatay ve Eski Oğuz Türkçesi döneminde alıntı kelimelerin ağırlıklı olduğu, diğer dönemlerde ise Türk dili asıllı kelimelerin daha çok kullanıldığı görülmüştür. Türklerin çeşitli malzemelerden (keçe, deri, kıl, ip) çeşitli şekillerde ve / veya renklerde imal edilen ayakkabılar kullandıkları diğer disiplinlerin yaptıkları çalışmalarla belirlenmiştir. Süslü ya da renkli ayakkabılar, ayakkabının giyinme ihtiyacı dışında sosyal statü ifadesi olarak da kullanıldığına işaret eder. Günümüzde kullanılan “ayağının papucunu başına giymek, ayağının papucu olamamak” deyimleri ve “dost başa bakar, düşman ayağa.” atasözü, bu giyimin kültürdeki yerini yansıtan örneklerdendir.

i. Çorap/dizlik türünü gösteren kelimelerden “cürab” ve “uçuk” “çorap”, diğerleri “dizlik” anlamı ile kaydedilmiştir. Yaşadıkları coğrafyalar itibariyle de ayakkabı ve çorap ile ayaklarını korumaya çalışan Türklerin, dizlerini koruyacak giyim türüne de önem verdiklerini söylemek mümkündür.

j. Kürk, Yazıtlar döneminden itibaren, Harezm Türkçesi dışında kalan metinlerde karşılaşılan bir giyim türüdür. Hayvancılık sahasında yetkin olan Türkler, hayvan postlarını hem giyim hem de ticaret malzemesi olarak kullanmışlardır. Anadolu sahasında da kullanılan kürkün, iklim bakımından Orta Asya topraklarında daha yaygın bir kullanıma sahip olduğu söylenebilir. Tespit ettiğimiz kelimeler aracılığıyla, çeşitli niteliklerde imal edildiğini anladığımız kürk, sadece soğuktan korunmak için kullanılmamış, Türkler arasında kültürel olarak da önemli bir yere sahip olmuştur. Bilge Kağan'ın “özlük atın adgırın kara kişin kök teyejin türküme bodunuma kazganu birtim” ifadesi, toplumun her üyesinin sahip olduğu / olması gereken kültürel bir giyim olduğu yönündeki görüşümüze de ayrıca dayanak oluşturmaktadır.

k. Üstlük giyim türlerini gösteren kelimeler, Eski Uygur Türkçesi döneminden itibaren tespit edilebilmiştir. Günümüzdeki ifadeyle “iç çamaşırı” anlamıyla kullanılan kelimeler dışında gömlek, yelek, elbise anlatan kelimeleri, bir üst giyimin altına giyilenler olarak nitelersek; üstlük hükmündeki kelimeleri “dışarlık” anlatanlar olarak nitelemek mümkündür. Türk dili, coğrafya ve din değişikliği etkisiyle Arap ve Fars dilinden de bu türü anlatacak kelimeler almıştır. Alıntı olanlar dışında kalan Türk dili asıllı kelimeler ve tamlamalar (daşrağı ton, ıssı ton / don, kıatı don, kepenek, örü ton, taşkı ton, teri ton, üst giyesi, üstlük) tam da bu giyimin işlevini aktaracak şekilde ortaya konmuştur.

l. Üst giyim için (dışarlık) kullanılan diğer giyimler, şüphesiz yağmurdan korunmak amacıyla da kullanılmıştır. Ancak, Türk dili, sadece yağmurda giyilecek bir türü de isimlendirme ihtiyacı duymuş, Yazıtlar döneminde bu giyime “yalma” demiştir. Günümüz söz varlığında da yer alan “yağmurluk” kelimesine, tespit edilebildiği kadarıyla, ilk olarak Eski Oğuz Türkçesi döneminde rastlanmıştır.

m. Örtülen, bürünülen bir giyim türünü gösteren “örtü, şal” ifade eden kelimeler, Eski Uygur Türkçesi döneminden tespit edilebilmiştir. İncelenen metinlerden “örtü / şal” türünün şekliyle ilgili bilgiye ulaşamadık. Belirli bir şekil ya da ölçüde hazırlanmış kumaşların da “örtü / şal” olarak kullanıldığı; kelimelerin tanık metinlerde yer alan anlamlarından hareketle de genellikle kadınların kullandığı bir giyim türü olduğu düşünülebilir. Bu türü gösteren kelimelerde alıntı olanların ağırlıklı olması, Türk dilinin “örtü ve şal”ın farklı nitelikteki türlerini, etkileşimde bulundukları diğer kültürlerden isimleriyle birlikte aldığını göstermektedir, diyebiliriz.

n. Giyinmenin önemli ögelerinden iç giyim türlerini ifade eden kelimelere, ilk olarak Eski Uygur Türkçesi döneminde rastlanmıştır. Yazıtlar öncesini aydınlatmak için yapılan çalışmalarda, doğal olarak, iç giyimi gösteren resim ya da heykellere, başkaca arkeolojik verilere, en azından şu ana kadar rastlanmamıştır. Yazıtların içeriği de bizi bu giyim türüyle ilgili bir kayıt olmaması sonucuyla karşılaştırmıştır. Şüphesiz, iç giyimde kadın ve erkek arasında bir fark olduğunu söylemek mümkündür; ancak tanık alınan metinlerden bu farkı ortaya koyacak verilere ve varsa nitelik bakımından farklılık arz eden türlere ait kelimelere ulaşamamıştır. Karahanlı, Kıpçak, Eski Oğuz Türkçesinde iç giyimi ifade eden kelimelerin tamamı Türk dili asıllıdır; “iç don, içlik, içreki don”, bu giyimin işlevini işaret eden kelime ve tamlamalara örnektir.

o. Türklerin en eski devirlerden bu yana toplumu ya da aileyi ilgilendiren çeşitli nedenlerle tören yapma geleneğine sahip oldukları bilinmektedir. Bu törenler, resmî, dinî ya da toplumsal törenler olarak nitelendirilebilir. Devlet yönetimiyle ilgili düzenlenen kurultaylar, ant içme ve tahta çıkma törenleri, cenaze, bayramlaşma ya da evlenme törenleri bunlardan birkaçıdır. Yazıtlar döneminden itibaren, tören giyimine ait olan ve “elbise, hilat, kaftan, örtü, duvak, baş örtüsü / taç” için kullanılan bu kelimeler, Türklerin düzenlenen törenin içeriğine uygun giyinmeye özen gösterdiklerini ortaya koymaktadır, denilebilir. Elde edilen kelimelerin bazıları kullanılan giyimin “süslü” olduğunu ifade ederken (çırğap, geyür, harîr ton, kısa...) bazıları da bahse konu giyimin kullanılacağı yeri / zamanı (ihrâm, hırım, yas tonı, kara ton, hi‘lat...) da işaret etmektedir.

ö. En eski Türk devletlerinden beri, Türklerin yaşadıkları coğrafyada ayakta kalabilmeleri ve devlet teşkilatının devamlılığını sağlayabilmeleri açısından askerî yapılarının, ordu sistemlerinin güçlü olması gerekiyordu. Ordu içinde görevli askerler, toplumun diğer üyelerinkiyle aynı ya da o giyimlere benzer şekilde giyinmekteydiler; ancak asker giyimlerinin koruyucu özelliğe sahip malzemeden imal edilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte, hem yaya olarak hem de at üzerinde savaşan erlerin ok ve yay kullanırken hareketlerini kısıtlamayacak şekilde giyinmesi gerekiyordu. Bu amaca uygun olarak pantolon ve yırtmaçlı kaftanlar kullanan Türklerin demirden savaş araç gereçleri ve giyimler yaptıkları gerek arkeolojik veriler gerekse yazılı kaynaklar aracılığıyla kayıt altına alınmıştır. İncelenen tarihî şivelerin tamamında tespit edilebilen

asker giyimine ait Türk dili asıllı kelimeler aracılığıyla, bu giyimlerde kullanılan malzemenin ve elde edilen giyimin koruyucu olma özelliğinin ortaya konduğu görülmektedir: aşak, miğfer, yüzlik, buçluk, demür gömlek, demür ton, kırkıl, kögüzlük, kuyak...

p. Geçmişte de günümüzde olduğu gibi, din görevlileri ya da dinî bir mertebeyi temsil eden kişiler, toplumun diğer üyelerinden hemen ayırt edilmelerini sağlayacak olan kendilerine özgü başlıklar, elbise ve / veya üstlükler kullanmışlardır. Gayrimüslim giyimi gösteren Eski Uygur Türkçesi dönemine ait “karaza-ton” ve Eski Oğuz Türkçesinden “pilon/pilun” dışında, dinî giyime ait kelimelerin İslamî kültür içindeki giyimleri temsil ettiği görülmüştür. İslamiyetle birlikte Arap ve Fars kültüründen etkilenen Türk dili, tespit edilebildiği kadarıyla, dinî giyime ait başlıkları ifade etmek için çoğunlukla alıntı kelimeler kullanmaya başlamıştır. Elbise / üstlük ifade etmek için ise Karahanlı döneminde Türk dili asıllı, diğer dönemlerde alıntı kelimelere başvurmuştur.

r. Meslek erbaplarının iş görme adaplarına yönelik olarak farklı giyimler kullandıkları bilinmektedir. Sadece meslek erbapları değil, örneğin, ev hayatı içinde, kadınlar un eler ya da hamur yoğururken sadece bu işe özgü bir önlük takar. Tarlada harman döven erkekler, yüzlerini ya da başlarını korumak için farklı bir örtü ya da başlık kullanabilirler. Kullanılan bu giyimlerin de dilde mutlaka karşılığı vardır. Ancak, incelenen tarihî şiveler içinde, metinlerin içeriğinden kaynaklı olarak, sadece 9 kelime tespit edilebilmiştir. Karahanlı, Eski Oğuz ve Çağatay Türkçesi dönemine ait olan bu kelimelerden sadece “şeb-rev, şeb-revâne” alıntıdır.

s. Eski Uygur Türkçesi döneminden itibaren, kuşam ve süs / süslenme kelimeleri tespit edilebilmiştir. Kuşam ve süs, bize göre giyinme ihtiyacını doğrudan ilgilendirmeyen; ancak giyinmeyi tamamlayan, zenginleştiren unsurlardır. Örneğin, pantolon ya da çizme, giyinmeye dair ihtiyacı karşılayan temel öğelerdendir. Bu pantolonla birlikte kemer / kuşak kullanılmasa da olur; çizme sade bir şekilde de imal edilmiş olabilir; ancak süslenirse görünüşünü zenginleştirir; bu görünüşle de onu kullanan kişinin toplumsal konumunu işaret edebilir. Baş örtüsünün kumaşı düz renk, kenarları oyasız olabilir; ancak desenli kumaştan, kenarları oyalı baş örtüsü, örtünme ihtiyacı dışında süslenmeye de önem verildiğini işaret eder. Uygurlarda görülen dinî motifli başlıklar,

Anadolu Selçuklu hükümdarlarının kullandıkları süslü sarık ya da külahlar ve sadece yüksek makamı temsil eden kişilerin giydikleri çizmeler bu duruma örnek olarak verilebilir. Kuşamlar; kemer / kuşak, eldiven / kolluk ve çanta / kese olarak çeşitlenmektedir. Bilhassa kemer / kuşak ve çanta / kese ifade etmede kullanılan farklı kelimeler, Türk kültürünün giyimi kemer kullanarak kuşamak, dış mekânda kese; kese yeterli gelmezse çanta kullanmak şeklinde ifade edebileceğimiz bir tavra sahip olduğunu göstermektedir, diyebiliriz. Kese kullanımıyla ilgili şu görüşü de kaydetmekte yarar görüyoruz: Gerek geçmişte gerekse günümüzde, yaş almış kişilerin geçmişten öğrendikleri ve devam ettirdikleri bir davranış şekli olarak, mekân farkı gözetmeksizin bellerinde yahut koyunlarında kese taşıdıkları da bilinmektedir. Bu da kanaatimizce, yukarıda bahsettiğimiz kese / çanta kullanımıyla ilgili tavırlarına / alışkanlıklarına işaret etmektedir.

ş. Dokumacılık sanatının dünya üzerinde yaklaşık 10 bin yıl önce başladığı tahmin edilmektedir. Türkler arasında da bu sanatı en azından Hun dönemine kadar götüren bir tarihlendirme yapılabilmiştir. Kurgan kazıları, Türklerin Hunlardan bu yana yün, deri, kıl, ipek ürünler kullandıklarını ortaya koymaktadır. İpek Yolu üzerinde hâkimiyet kuran ve böylece İran ve Çin kumaşlarıyla tanışan Hunlar, ipek kumaşı kültürlerinin bir parçası haline getirmişler, sadece giyim kuşamda değil, örneğin ölülerinin yüzünü ya da tabutunu örtmek için de kullanmışlardır. Bu kayıtlarla birlikte, dokumacılığı doğrudan ilgilendiren “egir-” fiilini kaydettiğimiz ilk eser, Eski Uygur Türkçesi metinlerinden İyi ve Kötü Prens Öyküsüdür. Metinde yer alan günlük hayat tasviri (emerî tınlıqlar çığarı enjirer yuñ enjirer kentir enjirer böz bertetip qarş toqıyur taqı yeme adruq uzlar kentü kentü uz işin işleyür) dokuma işinin pek çok kişi tarafından, ustalık derecesinde icra edildiğini göstermektedir. Bu sahadaki yetenekleri diğer disiplinlerin yaptıkları çalışmalarla da ortaya konmuş olan Türklerin kendilerine ait köklü bir kültüre sahip olduklarını söylemek mümkündür.

t. Araştırmanın içeriğinde değerlendirilen giyim kuşam işine ait kelimeler (iğne, bıçkı, oymak, yüksük, iğnelik, düğme, ilik, könçük, gözeyici, börkçi, yamacı, etek, dik-, don kestir-, sındı sal-, diktir-, yamala-, yurma-...) Eski Uygur Türkçesi döneminden itibaren bütün dönemlerde tespit edilebilmiştir. Dokumacılıkta mahir olan Türk kültürü, elde ettiği dokuma ürünleri vasıtasıyla çeşitli giyim türlerini ürettiği sürece de elbette hâkim

olmuştur. Bu tespiti, giyim kuşam işi eşyaları, birim ölçüleri, giyim kuşam bölümleri, giyim kuşam işleri ve mesleklerini gösteren kelimelerin genellikle Türk dili asıllı olması ve “künçüklen-”, “egindirik”, “ilik”, “uçkur evi” vb. ayrıntı ifade eden kelimelerin bu alana dair söz varlığında yer alması dayanak oluşturmaktadır.

u. Giyim kuşamlı olma kelimeleri Eski Uygur, giyim kuşamsız olma kelimeleri ise Yazıtlar döneminden itibaren tespit edilmiştir. Giy-, giyin-, bürün-, ört-, örtün-, sar-, sarın-, kuşan-” gibi kelimelerin yanında, “başmaklan-, bertülen-, çaruklan-, çekreklen-, egnine çukal sal-, ışık urın-, kefenle-, kilim bürgen-, külâh ur-, sakalduruklan-, yaka ol-, yaşmaklan-” ile bürünülen giyim kuşam da vurgulanmıştır. Bunlar arasında, “başmaklan-, bertülen-, çaruklan-” vb. ifadeler, tanık alınan metinlerde bahse konu giyime sahip olmak ve onu giymek, anlamıyla kaydedilmiştir. Giyim kuşam öğelerinin geçmişte, kişiye özel ve elde üretildiklerini göz önünde bulundurursak, bu kelimeler aracılığıyla, belli giyimlere sahip olanların toplum içinde ayrıcalıklı olduklarını göstermek amaçlanmış olabilir, diyebiliriz.

Giyim kuşamsız olma kelimeleri, Yazıtlar döneminde itibaren kaydedilmiştir. Bu kelimelerin bir bölümü, çıplaklık ifade etmektedir: açuk, çağa çıplak, çılpak ol-, tonsuz, soymaç, ‘üryanlık, yalañ, yalıñaçla-, yalıñ ayak, yalıncaç eyle-... Bize göre, bu ifadeler, büsbütün giyimsiz olmayı değil, kendisini tabiat şartlarından koruyacak bir giyimi olmamayı ve / veya bir başkasını en azından korunma ihtiyacını karşılayacak giyimlerden mahrum bırakmış olmayı anlatmaktadır. Başnak er, ihramsuz ve kefensüz ifadeleri, belli bir durumda kullanılması gereken giyimlerden yoksun olmanın yanı sıra, “yerine uygun” giyinmeye / giydirmeye özen gösterildiğinin ifadesidir, diyebiliriz. Çeş-, çiz-, soyun-, çuçul-, şeş-, şeşil-, tart- yalıñ- vb. ise üzerindeki herhangi bir giyim kuşamı çıkarmak, soyunmak anlamı ile kullanılmış kelimelerdir.

ü. Giyim kuşamın korunmasına dair kelimelere taranan metinler arasında, Yazıtlar ve Çağatay Türkçesi döneminde rastlanmamıştır. Yerleşik düzen öncesinde, “bohça” ve benzerleri, yerleşik düzenle birlikte genellikle “sandık ve dolap” gibi eşyalar marifetiyle giyim kuşamın korunduğunu, elde edilen kelimeler aracılığıyla söylemek mümkündür. Eski Oğuz Türkçesi döneminde sandık / dolap kelimesine karşılık “don koyacak” tamlamasının kullanılması, bahse konu eşyanın diğer dolap ya da sandıklardan farklı bir

niteliğe sahip olduğunu gösteriyor olabilir. Giyim kuşamın temizlenmesi ile ilgili meslek isimlerine rastlanması (b z ağardıcı, don yuyıcı, g zur, gez r, gez rl k, k zir, k zur), günlük giyim kuşam dışında kalanların ya da farklı özellikteki bazı giyim kuşam türlerinin ayrı bir temizleme işlemine tabi tutulduğuna işaret etmektedir, diyebiliriz.

2. Araştırmada yer verilen kelimelerin sayısı; sözlükte yer alan kelimelere, giyim kuşam kelimelerinin kendi içinde yapılan tasnifine, tarih  şiveye, oluşumuna / kaynağına göre olmak üzere dört ayrı şekilde değerlendirilmiştir. Türk dili asıllı kelimelerin aynı kökten, aynı gelişim sürecine sahip olanlarına ve nöbetleşe kullanım örneklerine; alıntı kelimelerin de aynı dilden olup telaffuz farklılığına örnek oluşturanlarına, tekrara düşmemek adına aynı maddede yer verilmiştir. Sözlük bölümünde ise tarama neticesinde ortaya çıkan her kelimeye, ayrı maddede yer verilmiştir. Bu nedenle, sayı ve kaynak verileri, değerlendirilme şekline göre birbirlerinden farklılık arz etmektedir. Oluşumları bakımından da Türk dili asıllı kelimeyle tamlama kuran alıntı kelimeler ve Türk dili asıllı ek marifetiyle gelişenler Türk diline mal olmuş, dolayısıyla Türk diline ait kabul edilmiştir. Buna göre:

a. Sözlükte yer alan toplam kelime sayısı, 2623'tür. Bu kelimelerin 1876'sı (% 71,5) Türk dili asıllı, 645'i (% 24,6) alıntıdır. Kaynağı tespit edilemeyen kelime sayısı ise 102 dir (% 3,9).

b. Giyim kuşam kelimelerinin tasnifinden elde edilen kelime sayısı 2229'dur. Bu kelimelerin 1598'i (% 71,7) Türk dili asıllı, 631'i (% 28,3) alıntıdır. Ayrıntılar şöyledir:

T�r	Toplam kelime	Türk dili asıllı	Alıntı
Başlık / baş �rt�s�	94	54	40
Yüz �rt�s�	29	19	10
Elbise	125	83	42
Gömlek	29	18	11
Yelek	8	6	2
Pantolon	12	7	5
Etek	2	1	1

Peştamal	5	4	1
Ayakkabı	53	28	25
Çorap/dizlik	15	13	2
Kürk	28	22	6
Üstlük	28	21	7
Yağmurluk	10	9	1
Örtü / şal	41	14	27
İç giyim	15	15	-
Tören giyimi	57	26	31
Asker giyimi	55	36	19
Dinî giyim	35	9	26
Diğer meslek giyimi	9	8	1
Süs / süslenme	120	94	26
Kuşamlar	77	52	25
Kumaş imalatı	629	409	220
Giyim kuşam imalatı	363	287	76
Giyim kuşamlı olma	276	256	20
Giyim kuşamsız olma	81	80	1
Giyim kuşamın korunması	33	27	6

Bu tasniften, “elbise, başlık / baş örtüsü, ayakkabı” anlatan kelimelerin ve sınıflandırmada ayrı ayrı yer verilse de kürk, üstlük, yağmurluk gösteren kelimelerin toplamının sayıca diğer türlerden fazla olması, Türk giyiminin ana öğelerini ortaya koymaktadır, diyebiliriz. Türk giyim davranışında giyimin görünüşünü etkileyen kuşamların ve süslenmenin de önemli olduğu, Türklerin kumaş ve giyim kuşam imalinde öz ve ustalık derecesinde bir kültüre sahip oldukları görüşü, yukarıdaki verilerle de desteklenebilmektedir.

c. Taranan metinlerin sayısı şiveler arasında eşit değildir; ancak yazı dilinde yer alan Türk dili asıllı giyim kuşam kelimelerinin kullanımı hakkında fikir vermektedir. Tarihî şivelere göre yapılan değerlendirmeden ortaya çıkan sonuçlar şöyledir:

Şive	Toplam	Türk dili asıllı	Alıntı
Yazıtlar	21	19 (% 90,5)	2
Eski Uygur Türkçesi	165	116 (% 70,3)	49
Karahanlı Türkçesi	652	559 (% 88,5)	73
Harezm Türkçesi	237	163 (% 69)	74
Kıpçak Türkçesi	568	393 (% 69)	175
Eski Oğuz Türkçesi	875	555 (% 63,5)	320
Çağatay Türkçesi	411	204 (% 50)	207

Şiveler dahilinde yapılan değerlendirme sonucu Türk dili asıllı kelimelerin % 68,5 olduğu belirlenebilmiştir.

d. Giyim kuşam kelimelerinin oluşumları açısından ulaşılan sonuçlara göre “Türk dili asıllı kök / alıntı kelime + Türk dili asıllı ek” marifetiyle gelişen kelime sayısının 1007 olduğu belirlenebilmiştir. İki unsuru da Türk dili asıllı kelimedenden oluşan tamlama sayısı 192, alıntı kelime ile Türk dili asıllı kelimedenden oluşan tamlama sayısı ise 182’dir. Alıntı kelime / tamlamaların tespit edilebilen kaynak dilleri şunlardır:

Kaynak dil	Kelime Sayısı	Kaynak dil	Kelime Sayısı
Farsça	161	Rusça	1
Arapça	156	Süryanice	1
Çince	29	Soğdça	1
Moğolca	26	Bulgarca	1
Yunanca	10	Macarca	1
İtalyanca	6	Farsça+Arapça	14

Ermenice	5	Farsça+Farsça	11
Sanskritçe	2	Arapça+Arapça	7
Yunanca+Farsça	1	Arapça+Arapça	7
İtalyanca+Farsça	1	Moğolca+Farsça	1

Bu bilgilerden hareketle, 1816 kelime / tamlamanın 1381'inin (% 76) Türk dili asıllı / Türk diline mal olmuş şekillerden oluştuğu söylenebilmektedir.

Dört ayrı değerlendirme neticesinde elde ettiğimiz Türk dili asıllı kelime yüzdelerinin ortalaması ise %71,9'dur.

Yukarıda ortaya konan sonuçlarla birlikte, şu görüşümüzü de kaydetmek isteriz: Araştırmada yer verilen kelimelerin tamamı yazı dilinden alınmıştır. Türk dili tarihinde, yazı ve konuşma dili arasında farklılıkların yer aldığı dönemlerin varlığı göz önüne alındığında, en azından araştırmanın konusu dahilinde ortaya çıkan Türk dili asıllı kelime sayısının konuşma dilinde / şifahî kültürde daha fazla olabileceği söylenebilir.

3. Türk dili kullanıcıları, öz kelimeleri ve / veya Türk diline mal olmuş kelimelerden istifade etmiş, giyim kuşam kavramlarını kendi tavırlarına göre ortaya koymuştur. Çalışmada yer alan kelimeler vasıtasıyla, bu tavırla ilgili ulaşılabilen sonuçlar şunlardır:

a. Kullanıldığı / giyildiği yere atfen oluşanlar:

alın bağı, altun baş, artıg, ayağlıg, ayak tonı, bağırdağ, baş bağı, baş bağı, baş bezi, baş çenberi, başlık, baş örtüsü, baş yabukı, bel bağı, bel kur, bel destarı, bele-, belleme, bel tolaması, bil bağı/bil bağı, bilik, boyn bağı, boyn bağı, boyun bağı, boyun bezi, buğluk, butluğ, dizcek, diz çağşırı, dizçük, dizge, dizlik, egindirik, elcek, eliglik, ellik, enek, enşelik, göğüs bağı, göz örtüsü, içkur, ıçlagu, karın bağı, karucağ, kolçak, kollık/kolluk, kögüzlük, köküzmek, közenek, sakalduruk, tiz bağı, tizge, yüzlük vd.

b. Hayvan isimleri / ürünlerine atfen oluşanlar:

dilkü derisi kürki, kiş, kiş teri ton, samur, vaşak.

c. Çeşitli şekil ya da tasavvurlara dayanarak benzetme yoluyla oluşanlar:

badem kürk, çibuk börk, göte küsdi, kalemlü futa, kudurgak, kulak ton, kuturma börk, sokaklı çarşaf, yelek, yakasuz don, yensüz gönlek, yinşüz ton.

d. Giyim kuşam imalinde kullanılan ürünlerin / kumaşların ya da giyim kuşam ürününün niteliğini işaret ederek oluşanlar:

‘attābī, bürd-i yemānī/bürd-i yemenī, çevek/çevük, fūṭa, ḳabā, ḳaṣaba, şayka, demür ton, demür/temür gömlek, altun tas, altun baş, ḥarīr ton, ökce demiri, teri ton, kürk, ‘abā, ağı, ağşar, ala, ‘alemlik ton, altunlu, aprak, baḥyeliğ/baḥyeliḳ, bedizlig, bezeklig, bezek tonı, büküm etük, büklim, cebe ton, çulkuy etük, eki ‘alemlik ton, ḥarīr ton, ḳatı don, kedik etük, kedindi ton, kewşek neḡ, oprak, örü ton, soygun / soykun, soyḥa / soyḳa, bürüme, ḳabā-yı ‘āriyet, sakızlig, sayḳallanmış, seyrek, sındıdan çıkmış, tamām renkli don, tokulmuş yinçü güher, torḳu kedgü, uluk ton, uşak naḳışlu, yetekli, yogun barçın, yolak barçın, yufḳa ḥarīr, yupḳa çuz, yupḳa kemḥā, yupḳa perde, yupḳa ton, yuwka tawar ton.

e. Giyim kuşamın işlevini işaret ederek oluşanlar:

Giyim kuşam türlerinin tamamı şüphesiz öncelikli olarak bedeni örtme / koruma işlevi ile kullanılmaktadır. Sadece bu işleve yönelik oluşturulan kavramların haricinde (bag, bagalagu nirse, başmak, baskıç, çımdan, esbāb, kedgü, kigü, keyür, libas, geyim, giyecek, giyesi, giysi, don / ton, örtü, etük vd.) özel olarak bir işlevi işaret edecek şekilde oluşan kavramlara örnekler şunlardır: terlik/derlik, gecelik, içlik, içreki don, ıssı don/ıssı ton, kara ton, daşragı ton, künde geyer ton, taşkı ton, ta‘ziya tonı, tul tonı, üst giyesi, üstlük, yağmurlık, yas tonı, yas giyesisi, ölü bezi, suluk, taşlıg, yamağlık.

f. Giyim kuşam ürününe sahip olmaya / sahip olana atfen oluşanlar:

“çulğanın, geyici, giyişli, kedimlig, örtüg, örtülü, örtüklük, tonan, tonmık, tonliğ, mestür, mestūra vd.” genel manada “giyinik, örtük” olmayı ifade edecek şekilde oluşan kelimelerdir. Bunlarla birlikte, belirli bir giyim kuşam türüne sahip olmayı ya da olanı gösterecek şekilde teşekkül eden kelimeler de tespit edilmiştir. İsimlere “ala tonluk,

börklüg, bürünçüklüg, çapānlig, çaruklug, çuḡallu, dalfes, eteklü, etükli, gönleklü, ışıklu, keḡüklüg, ḡurluḡ, ḡurṣaḡlu, nemedlü, pardalıḡ, taylan er, ṡaylasanlu, ümlüg, yalpak, yışıklıḡ”; fiillere “baṡmaklan-, bertülen-, çaruklan-, çekreklen-, köḡleklen-” örnektir.

Bu fiillerin dışında, “çigillen-, karluklan-, kençeklen-, kıfçaklan- / kıwçaklan-, oguzlan-, sökmenlen-, tawgaçlan-, ugraklan-, yagmalan-” kullanımları farklı Türk boyları arasında giyim kuşam alanında ayırıcı özelliklerin var olduğunu gösteren örneklerdir.

g. Kimliğe atfen oluşanlar:

‘avratlar gönlegi, güreṡçi ṡonı, güreṡçiler ṡalvarı, ḡatunlar keyer çadır, zāḡıdlarınḡ börki.

4. Çalışmada yer alan Türk dili asıllı kelimelerin kök ve ekleri bakımından ulaşılan sonuçlar aşağıdaki gibidir:

a. Kök şekil olarak kullanılan 291 kelime tespit edilmiştir. Bu kelimelerin 165’i fiil, 126’sı isim köküdür.

b. Tespit edilebilen kök şekillerden en çok kullanılanları şunlardır:

Kök şekil	Kullanım sayısı
ba- (baḡlamak)	34
bediz	30
bod	22
bü- (bükmek)	26
etük	23
i-(baḡlamak)	82
ke- (girmek)	80
ört-	40
to- / tu- (kapatmak / örtmek)	140
ya- (örtmek)	59

Bu veriler, Türk dilinin giyim kuşam alanına dair temel kavramları aynı kök şekiller, özellikle fiiller, etrafında oluşturduğu tespitinin yapılmasına imkân vermektedir. Türk dili kullanıcıları; ip büken / eğiren, ipi dokuyan, dokuduğundan giyim kuşam imal eden ve bu ürünleri bürünen, örten, bu ürünlerin içine giren, dolayısıyla bu ürünler marifetiyle kendisini tabiat koşullarından koruyan bir kültür ortaya koymuşlardır. En sık kullanılan kök şekil olarak belirlediğimiz “to- / tu-” fiili, bu özelliği ile giyim kuşam sahasındaki “en eski kök şekil” olabileceğini düşündürmektedir. Kendisinden gelişen ve günümüzde “utandırılan” bir kelime olarak niteleyebileceğimiz “ton / don” kelimesini Türk diline armağan eden bu kök şekil, “dona-, donat-” kelimelerinin de kaynağıdır. İp ve ipek kelimelerinin de kök şekli olan “i-”, çalışmanın isminde de yer alan “giyim” kelimesinin kökü olan “ke-” diğer eski kök şekiller olarak belirlenebilir.

c. Giyim kuşam kelimelerinin teşkilinde en çok kullanılan ekler “+CI / +CU; +II / +IU; +IIĞ/+IUĞ ; +IA-; -Ak; -g / -(I)ğ / -(U)g; -GI / -GU; -IcI-; k / -Ik / -Uk; -mA; -mAk” yapım ekleri ve “-DIr- / -DUr-; -r- / -(I)r- / -(U)r- / -Ur-; -t- / -(I)t-; -n- / -(I)n- / -(U)n-; -ş- / -(I)ş- / -(U)ş-; -l- / -(I)l- / -(U)l-” ettirgenlik, dönüşlülük, işteşlik ve edilgenlik olmak üzere çatı ekleridir. Türk dili, giyim kuşam isim ve fiillerinde meslek, araç gereç, nitelik; fiilin sonucunu, hareketin yönünü / icracısını gösteren ekleri daha çok kullanmıştır.

5. İncelenen kelimeler içinde en çok görülen ses olayı 198 kelimedede karşılaşılan ötümlüleştirmedir. 109 kelime ötümsüzleşme, 162 kelime incelme ve 156 kelime daralma ve 69 kelime ise ünlü yutulmasına örnek oluşturmuştur.

a. Ötümlüleştme ve ötümsüzleşmenin hem ekleşme esnasında hem de ekleşmeden bağımsız olarak ortaya çıktığı tespit edilmiştir:

“akardıcı > agardıcı, çıpık > çıbık, atak > adak (ayak)”; “köz > göz, kön > gön, ton > don, tagarçuk > dagarçuk”; “edük > etük, eltirig > eltirik, börk > pörük”, “obraş- > opıraş-, kabçuk > kapçuk, çigne- > çikne-” vd. Ötümlüleştme ile en sık “#k > #g, #t > #d ve /p/ > /b/”; ötümsüzleşmede ise “/b/ > /p/” de karşılaşılmıştır.

b. Ünlü incelmesi, en çok “/a/ > /e/” olmak üzere, alıntı kelimelerde tespit edilmiştir: dalk > delk, gazī > gezi, salmin > selmin vd. Bu durum, alıntı kelimeleri Türk dilinin telaffuzuna uygun hale getirmeye dair ortaya çıkan ses olayı olarak izah edilebilir. Türk

dili asıllı kelimelerde görülen incelmeye “bıç- > biç-, tıt- > tit-, yaşın- > yeşin- > ıyla- > iyle-” vd. örnektir.

c. Ünlü daralması örnekleri hem alıntı hem de Türk dili asıllı kelimelerde genellikle ilk hecede yer almaktadır: hamyān > himyān, kamhā > kimhā, tāftik > diftik, taş > tış, çapan > çıpan, beze- > bize-, terlik > tirlik, könçek > künçek. Bu örneklerle birlikte “#y ve /y/” sesinin yer aldığı kelimelerde de karşımıza çıkan darlaşma örnekleri, y sesi ve dar ünlülerin açıklık derecelerinin yakın olmasından kaynaklanmaktadır: ey- > iy-, yaşuk > yışuk, yoprak > yıprak, gey- > giy-, yelek > yilek.

d. Türk dili asıllı kelimelerde görülen ünlü yutulması, ekleşme esnasında ortaya çıkmaktadır: kıvırak > kıvrak, kuruşa- > kurşa-, çığırık > çıkırık, sığıza- > sığza-, egirik > egrik vd. Ünlü yutulması olayına alıntı kelimelerde de rastlanmıştır: degele > degle, haķibe > hegbe, zirih > zırh vd.

6. Yukarıda verilerden yola çıkarak, Türklerin kendisine ait bir giyim kuşam kültürü olduğu ve bu kültürü tarihî şiveler dâhilinde devam ettirdiği; tarihini en az 8500 yıl öncesine kadar götürebildiğimiz Türk dilinin giyim kuşam kavramlarını oluşturmada “nedensiz, tesadüfî, rastgele” bir bakış açısına sahip olmadığı; ihtiyaç sonucu diğer dillerden aldığı kelimeleri “ses olayları aracılığıyla, alıntı kelimeyle kendi kuralları doğrultusunda tamlama kurarak ya da ekleşmeye girerek” bünyesine dâhil ettiği anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akalın, Ş. H. (2017). Binyıl önce binyıl sonra kâşgarlı mahmud ve divânü lugâti't-türk. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Akkuş, M. (1995). *Kitab-ı ğunya inceleme-metin-indeks-tıpkıbasım*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Altun, I. (2007). Karacaoğlan'da şiirsel bir imge olarak giyim, kuşam. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (0), 35, 217-228.
- Arat, R. R. (1951), *Atebetü'l-hakayık / edib ahmed b. mahmud yüknekî*. Ateş Basımevi.
- Arat, R. R. (2007). *Kutadgu bilig I - metin*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Arat, R. R. (1979). *Kutadgu bilig III – indeks*. (haz. K. Eraslan, O. F.Sertkaya, N.Yüce) Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Argunşah, M. ve Güner, G. (2015). *Codex cumanicus*. Kesit Yayınları.
- Argunşah, M., Sağol Yüksekaya, G. ve Tabaklar, Ö. (2010). *Karahanlıca harezmece kıpçakça dersleri*. Kesit Yayınları.
- Argunşah, M. (2018). *Çağatay türkçesi*. Kesit Yayınları.
- Argunşah, M. (1999). *Muhammed b. mahmûd-ı şîrvânî-tuhfe-i murâdî inceleme-metin-dizin*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Arıg, A.S. (2006). Türklerde kıyafetin kısa tarihi. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, (0),22, 141-160.
- Arıkan, M. ve Kallımcı İ.T. (2008). Kutsal kırgız kalpağı. *Turkish Studies*, 3(2), 33-42.
- Ata, A. (1997). *Nāsırü'd-din bin burhānū'd-din rabgūzī kisasü'l-enbiya (peygamber kıssaları), I giriş-metin-tıpkıbasım / II Dizin*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ata, A. (1998). *Nehcü'l-ferādīs uştmahlarının açık yolu- cennetlerin açık yolu III Dizin-sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ata, A. (2004). *Türkçe ilk kur'an tercümesi: karahanlı türkçesi (rylands nüshası): giriş-metin-notlar-dizin*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Atalay, B. (1970). *Abuşka lûgatı veya çağatay sözlüğü*. Ayyıldız A.Ş.
- Atalay, B.(2006). *Divanü lûgati't-türk tercümesi c. I-II-III-IV*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Atay, A. (2010). Anlam kötülenmesine uğramış güzel bir kelime: don. *JASSS The Journal Of Academic Social Science Studies*, 3(1), 1-11.

- Atık Gürbüz, İ. (2015). Osmanlı şiirinde terziler. *Turkish Studies*, 10(16), 153-182.
- Ayan, H. (1979). *Şeyhoğlu mustafa hurşîd-nâme (hurşîd ü feraḥşâd), inceleme-metin-sözlük-konu dizini*. Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Ayazlı, Ö. (2016). *Eski uygurca din dışı metinlerin karşılaştırmalı söz varlığı*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ayazlı, Ö. (2012). *Altun yaruk sudur VI.kitap -karşılaştırmalı metin yayını*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aydın, S. (2002). Türk giyim-kuşam kültürünün dünü-bugünü. *V. Türk Kültürü Kongresi içinde (s.29-35)*. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Ayhan, F. (2013). Türk giyim kültüründe pantolon. *Akademik Bakış Dergisi*, (0),39. 1-21.
- Bang, W., Gabain, A.V. (1929). *Türkische turfan-texte (I-II)*. SPAW, Phil,-hist. Kl.
- Bang, W., Gabain, A.V. (1930). *Türkische turfan-texte (III-IV)*. SPAW, Phil,-hist. Kl.
- Bang, W., Gabain, A.V. (1931). *Türkische turfan-texte (V)*. SPAW, Phil,-hist. Kl.
- Bang, W., Gabain, A.V. ve Rachmati, R. (1934). *Türkische turfan-texte (VI). das buddhistische sutra sekiz yükmek*. SPAW, Phil.-hist., Kl.
- Banguoğlu, T. (2004). *Türkçenin grameri*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Barutçu Özönder, F.S. (1996). *Muhâkemetü 'l-lugateyn*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Barutçu Özönder, F.S. (1998). *abidarim kınılığ koşavarti şastirtakı çinkirtü yörüglerning kingürüsü'nden üç itigsizler, giriş-metin-tercüme-notlar-indeks-XXX Levha*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Battal, A. (1997). *İbni-mühennâ lügati*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Baykara, T. (2001). *Türk kültür tarihine bakışlar*. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Begiç, H.N. ve Öz, C. (2020). Deve yününün giyim kuşam alanında kullanımı. *Türkoloji*, (0), 9, 57-77.
- Begiç, H.N. ve Öz, C. (2020). Türk kültüründe çobanlık ve çoban giysisi-kepenek-çoban kürkü. *Türkoloji*, (0), 102, 105-124.
- Beyzat, E. (1990). *Tokat bölgesi geleneksel kıyafetleri*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bilecik, F. (2003). Çarık kelimesi. *Ayakkabı Kitabı içinde (s.38-42)*. (Ed. Gürsoy Naskali, E.) Kitabevi.
- Bilgin, A. (1996). *Nazmü 'l-hilâfiyyat tercümesi*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Caferoğlu, A. (2011). *Eski uygur türkçesi sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Canpolat, M. (1995). *‘Ömer bin mezîd - mecmû‘atü’n-nezâ’ir - metin-dizin-tıpkıbasım*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ceran, K. (2019). *Karahanlı türkçesi metinlerinde giyim kuşam adları* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Arel Üniversitesi.
- Coşkun, M.V. (2016). *Türkçenin ses bilgisi*. Bilge Kültür Sanat.
- Çetin, E. (2012). *Altun yaruk yedinci kitap, berlin bilimler akademisindeki metin parçaları-karşılaştırmalı metin, çeviri, açıklamalar, dizin*. Karahan Kitabevi.
- Clauson, Sir G. (1972). *An etymological dictionary of pre-thirteenth-century turkish*. Oxford: Clarendon.
- Crane, D. (2003). *Moda ve gündemleri*. (Çev. Ö.Çelik). Ayrıntı Yayınları. (orijinal baskı tarihi 2000).
- Çağbayır, Y. (2017). *Ötüken türkçe sözlük V. cilt*. Ötüken Neşriyat.
- Çandarlıoğlu, G. (2002). Uygur devletleri tarihi ve kültürü. *Türkler Ansiklopedisi II. cilt içinde (s.193-214)*. (Ed. Güzel H.C., Çiçek, K. Koca, S.). Yeni Türkiye Yayınları.
- Çobanlı, Z. ve Kanışkan, E. (2013). Osmanlı çini ve seramiklerinde giyim kuşam kültürü ve özellikleri. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 4(4), 95-108.
- Çoruhlu, Y. (2003). Orta ve iç asya’da kazı ve araştırmalarda elde edilen materyale göre erken devir türklerinde çizme. *Ayakkabı Kitabı içinde (s.159-168)*. (Ed. Gürsoy Naskali, E.). Kitabevi.
- Demircan, Ö. (2001). *Türkçenin ses dizimi*. Der Yayınevi.
- Demirci, Ü. Ö., Korkmaz, Ş. (2008). *Şeyyād hamza - yūsuf u zelîhā*. Kaknüs Yayınları.
- Deny, J. (2000). *Türk dili gramerinin temel kuralları (türkiye Türkçesi)*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Develi, H. (1997). Dua ve Yas motifi olarak “baş aç-” tabiri. *Türkiyat Mecmuası*, (20)0, 85-111.
- Dilaçar, A. (1995). *Kutadgu bilig incelemesi*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Dilçin, C. (1991). *Mesud bin ahmed süheyl ü Nevbahar*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Dilçin, C.(1983). *Yeni tarama sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Dinçer, Z. ve Sazak, N. (2016). Kastamonu'ya ait türkülerde halk oyunları ve geleneksel giyim kuşam tarzında kadın teması. *Online Journal of Music Sciences, (I)2*, 86-108.
- Doğan, E. (2016). *Keykâvus bin iskender bin veşmgîr kıbûs-nâme tercümesi - giriş-notlar-metin-sözlük-dizin-tıpkıbası - tercüme eden şeyhoğlu sadru'd-dîn mustafâ*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Doğan, Ş. ve Özalan, U. (2013). Eski uygurcada tetir/titir cevher fiili üzerine. *Türk Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Dergisi, Yıl:1, (0)1*, 252-263.
- Durgunay, B. (2017). Eski türkçe yıp sözcüğü ve kavram alanına giren bağ, uruk, örgen, urgan, arkan sözcükleri üzerine bir değerlendirme. *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi, Yıl:1, (0), 1*, 252-263.
- Durmuş, İ. (2016). *Türk kültürüne giriş*. Akçağ Yayınları.
- Eckmann, J. (2004). *Nehcü'l-ferâdis - uşmağların açuk yolu. I metin II tıpkı basım*. (Yay. S.Tezcan, H. Zülfikar).Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Eckmann, J. (1988). *Çağatayca el kitabı*. (Çev. Günay Karaağaç). İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Eminoğlu, E. (2011). *Kitâbü'l-ef'âl kıpçakça satır arası sözlük*. Akçağ Yayınları.
- Eraslan, K. (1999). *Mevlâna sekkâkî divanı*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Eraslan, K. (2012). *Eski uygur türkçesi grameri*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (1984). *Kutadgu bilig grameri-fül-*. Gazi Üniversitesi Basın-Yayın Yürsekokulu Basımevi.
- Ercilasun, A. B. (1997). Türk dilinde ek-ses ilişkisi. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten, (0)*, 45, 40-47.
- Ercilasun A.B. ve Akkoyunlu, Z. (2014). *Dîvânü lugâti 't-türk giriş-metin-çeviri-notlar-dizin*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Erdal, M. (1991). *Old turkic word formation volume I-II*. Otto-Harrasowitz-Wiesbaden.
- Erden, A. (1999). *Anadolu giysi kültürü*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Erdem, M.D. (2007). *Müseyyeb-nâme*. Hece Yayınları.
- Eren, H. (1999). *Türk dilinin etimolojik sözlüğü*. Bizim Büro Basımevi.
- Ergin, M. (1992). *Orhun Abideleri*. Boğaziçi Yayınları A.Ş.
- Ergin, M. (2008). *Dede korkut kitabı 1-2*. Türk Dil KurumuYayınları.

- Ergin, M. (1997). *Türk dil bilgisi*. Bayrak Basım Yayım Tanıtım.
- Ergüzel, M.(1999). *Târih-i ibn-i kesîr tercümesi IV. cilt 2.kısım: dil Özellikleri-metin-sözlük-dizin*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Erk, N. (Ed.). (2004). *Dünden bugüne giyim kültürü ve moda II cilt*. Omas Ofset.
- Ertürk, N. (2018). *Orta asya'dan osmanlı imparatorluğu'na türklerde giyim kuşam*. Hayalperest Yayınevi.
- Eyüboğlu, İ.Z. (1998). *Türk dilinin etimoloji sözlüğü*. Sosyal Yayınlar.
- Gabain, A. V. (2007). *Eski türkçenin grameri*. (Çev. M.Akalın). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gabain, A. V. (1938). *Briefe der uigurischen hüen-tsang-biographie*. SPAW, phil.-hist., Kl., s.345-391.
- Gabain, A.V., Rachmati, R. (1934). *Mit sinologischen anmerkungen von w. eberhard und index*. APAW, Nr.12.
- Gökyay, O. Ş. (2007). *Dedem korkudun kitabı*. Kabalcı Yayınevi.
- Grönbech, K. (1992). *Kuman lehçesi sözlüğü. codex cumanicus'un türkçe sözlük dizini*. (Çev. K. Aytaç) Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Gülensoy, B. (yıl yok). *Türkiye giyim-kuşam ve süslenme sözlüğü* (Katkıda bulunan Tuncer Gülensoy). Motif Vakfı Yayınları No:9. Nesil Matbaacılık.
- Gülensoy, T. (2011). *Türkiye türkçesindeki türkçe sözcüklerin köken bilgisi sözlüğü I-II. cilt*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülsevin, G. (1997). *Eski anadolu türkçesinde ekler*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Güner, G. (2016). Codex cumanicus bağlamında kumanların/kıpçakların gündelik hayatına dair söz varlığı: eşya adları. *Teke Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5(4), 1544-1560.
- Güner, G. (2017). Codex cumanicus'ta soğdça, çince, rusça, aramice ve ibrance alıntılar. *Teke Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 6(3), 1285-1292.
- Güngör, M. (2013). Giyim kültürü ve giysiye sahip olma arzuları: giyim mandalası. *Ekev Akademi Dergisi*, yıl:17, (0)54, 205-211.
- Gürsoy, A.T. (2004). *Dünden bugüne giyim kültürü ve moda*. (Ed. N. Erk). Omas Ofset.
- Hacıeminoğlu, N. (2000). *Kutb'un hüsv ü şirin'i ve dil hususiyetleri*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hacıeminoğlu, N. (2008). *Karahanlı türkçesi grameri*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Hacıeminoğlu, N. (1992). *Türk dilinde yapı bakımından fiiller*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Hamilton, J. R. (1998). *Buddhacılığa ilişkin uygurca el yazması iyi ve kötü prens öyküsü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hatiboğlu, V. (1981). *Türkçenin ekleri*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- İlhan, N. (2009). Türkçede ek+kök / kök+ek kaynaşmasıyla ortaya çıkan ekler. *Turkish Studies*, 4(8), 1535-1557.
- İsen, M., Kurnaz, C. (1990). *Şeyhî divanı*. Akçağ Yayınları.
- İstanbul Ticaret Odası (2003). *Örtünmeden giyinmeye: terzilik ve modanın dünü, bugünü ve yarını*. Mega Ajans.
- Kaçalin, M. S. (2011). *Niyâzî-nevâyî'nin sözleri ve Çağatayca tanıklar, giriş-metin-dizinler-tıpkıbası*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (2017). *Türk millî kültürü*. Ötüken Neşriyat.
- Kalafat, Y. (2006). Karşılaştırmalı nogay-türk halk kültürü. *Karadeniz Araştırmaları*, (0)9, 111-126.
- Kanar, M. (1998). *Büyük farsça-türkçe sözlük*. Birim Yayıncılık.
- Kanar, M. (2010). *Osmanlı türkçesi sözlüğü I-II*. Say Yayınları.
- Kanar, M. (2012). *Arapça-türkçe sözlük*. Say Yayınları.
- Karaağaç, G. (2010). *Türkçenin ses bilgisi*. Kesit Yayınları.
- Karaağaç, G. (1998). Türkçenin komşu dillere verdiği giyim kuşam kültürüyle ilgili kelimeler. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (0)5, 361-387.
- Karaağaç, G. (2020). Sözlüklerimizde halk etimolojisi. *Belgü*, (0),5, 7-18.
- Karagözlü, S. (2018). İbnü mühenna lüğatinin Türkçe ve Moğolca kısmındaki ortak kelimeler üzerine. *ASOS JOURNAL Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 6, (0)70, 309-328.
- Karahan, L. (1994). *Erzurumlu darîr kıssa-i yusuf - yusuf u züleyha*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karamanlıoğlu, A. F. (1978). *Seyf-i sarayî gülistan tercümesi*. Millî Eğitim Basımevi.
- Karaşlar, M.S. (2016). Dîvânü luğati't-türk'teki oğuzca eşya adlarına bir bakış. *Turkish Studies*, (5)1, 508-524.
- Kaya, C. (1994). *Uygurca altun yaruk - giriş, metin ve dizin*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Kaymaz, Z. ve Mohammad, R. (2016). Et-tuhfetü'z-zekiyye fi'l-lûgati't-türkiyye hakkında bazı açıklamalar. *Türkbilig*, (0), 32, 1-20.
- Kırbaç, S. (2003). Oltan kelimesi. *Ayakkabı Kitabı içinde* (s.34-37). (Ed. Gürsoy Naskali, E.). Kitabevi.
- Kıvrım, İ. ve Elmacı, S. (2011). Osmanlı döneminde amasya'da ipekçilik. *Turkish Studies*, 6(4), 715-728.
- Koca, S. (2002a). Eski türklerde sosyal ve ekonomik hayat. *Türkler Ansiklopedisi III. cilt içinde* (s.15-37). (Ed. Güzel, H.C., Çiçek, K. ve Koca, S.). Yeni Türkiye Yayınları.
- Koca, S. (2002b). Eski Türklerde Bayram ve Festivaller. *Türkler Ansiklopedisi III. cilt içinde* (s.51-57). (Ed. Güzel, H.C., Çiçek, K. ve Koca, S.). Yeni Türkiye Yayınları.
- Koca, E. ve Koç, F. (2014). Kıyafetnameler ve ralamb'ın kıyafet albümündeki 17.yüzyıl osmanlı toplumu giysi özelliklerinin incelenmesi. *Turkish Studies*, 9(11), 371-394.
- Koç, F. ve Koca, E. (2016). Türk halk giyiminde kullanılan süslemelere tipolojik bir yaklaşım. *İdil*, (5)19, 237-262.doi.10.7816./idil-05-19-14.
- Koçkar, M.T. (Ed.) (2008). *Halk kültüründe giyim-kuşam ve süslenme uluslararası sempozyumu bildirileri*. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Basımevi.
- Koçu, R.E. (2015). *Türk giyim kuşam ve süslenme sözlüğü*. Doğan Kitap. (İlk basım 1967, Sümerbank Kültür Yayınları).
- Koizhaigonava, M. ve Koyuncu Okca, A. (2015). Geçmişten günümüze denizli'de dericilik faaliyetleri. *Turkish Studies*, 10(6), 603-618.
- Korkmaz, Z. (1995). *Türk dili üzerine araştırmalar I*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2007). *Türkiye türkçesi grameri-şekil bilgisi*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2017). *Marzubân bin rüstem marzubân-nâme tercümesi destûr-ı şâhî, tercüme eden şeyhoğlu sadre'd-dîn mustafâ*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Köktekin, K. (2007). *Yûsuf-i meddâh, varka ve gülşah*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Köymen, M.A. (1971). Alp arslan zamanı türk giyim-kuşamı. *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, 3.sayıdan ayrı basım, 51-89.
- Kutlu, M.M. ve Özmen, A. (2008). Kimlik(ler) sembolü olarak giyim, kuşam, süslenme. *Halk Kültüründe giyim-kuşam ve süslenme uluslararası sempozyumu bildirileri içinde*, (s.305-309). (Ed. Koçkar, M.T.). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Basımevi.

- Küçük, M. (2014). *Eski anadolu türkçesine ait satır arası ilk kur'an tercümesi, giriş-inceleme-metin-dizin*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Küçükerman, E. (1996). *Türk giyim sanayiinin tarihi kaynakları*. Aksoy Grafik ve Dizgi Matbaacılık.
- Le Coq, A. Von (1941). *Huastuanift*. (Çev. S. Himran). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Le Coq, A. Von (1919). *Manichaica II*. APAW, phil.-hist., Kl.
- Lessing, F.D. (2017). *Moğolca-türkçe sözlük*. (Çev. G.Karaağaç). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ligeti, L. (2011). *Bilinmeyen iç asya*. (Çev. S.Karatay). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Lyoçi, M. ve Hekim Çelik, H. (2017). Makedonya türklerinin geçmiş ve günümüz kadın giyim kuşamı üzerine karşılaştırma. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 2(1), 119-129.
- Meydan, C. ve Guliyeva, M. (2020). Oğuz türklerinde giyim kuşam: dede korkut örneği. *Uluslararası Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi*, (0)5, 169-191.
- Müller, F.W.K ve Von Gabain, A. (1945). *Çaştani bey hikayesi, (Uigurica IV-A)*. (Çev. S.Himran). Bühraneddin Erenler Basımevi.
- Müller, W.K. (1908). *Uigurica II*. ABAW, Phil.-hist. Kl. 1910, 3.
- Müller, W.K. (1908). *Uigurica III*. ABAW, Phil.-hist. Kl. 1920, 2.
- Necip, E.N. (1995). *Yeni uygur türkçesi sözlüğü*. (Çev. İ. Kurban). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Orkun, H. N. (1994). *Eski Türk Yazıtları I-IV*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Orkun, H. N. (1994). *Eleğüş yazıtı, eski türk yazıtları I-IV içinde s.589-591*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Orkun, H. N. (1994). *İki ağırşak yazıtı, eski türk yazıtları I-IV içinde s.350-351*, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Orkun, H. N. (1994). *İhe hüşotu yazıtı, eski türk yazıtları I-IV içinde s.135-140*, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Orkun, H. N. (1994). *Kemçik, çirgak yazıtı, eski türk yazıtları I-IV içinde s.489-490*, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ögel, B. (1985). *Türk kültür tarihine giriş V- türklerde giyecek ve süslenme (göktürklerden osmanlılara)*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Ölmez Kargı, Z. (1996). *Ebulgazi bahadır han şecere-i terākime*. Simurg Yayınları.

- Ötkür, Z. (2020). Uygur kadınlarının geleneksel giyimi “perice” ve “telpek”. *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, (0), 15, 187-193.
- Özalan, U. (2014). *Türk dilinde cevherî ek-fiil* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Sakarya Üniversitesi.
- Özalan, U. (2014). Türk dilinin çağdaş diyalektlerinde cevherî ek fiil olarak +(b)o(l)-. *Türük Dil, Edebiyat ve Halkbilim Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 2, Sayı:3, 6-31.
- Özbay, B. (2014). *Huastuanift - manihaist uygurların tövbe duası*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özbay, M. (1996). İlk yazılı belgelerimize göre türklerde giyim. *Milli Folklor Dergisi*, Sayı:34, 53-57.
- Özçelik, S. (2016). *Dede korkut: Dresden nüshası giriş, notlar / Dresden nüshası: metin, dizin I-II*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özdemir, M. (2011). *Şeyhi- harnâme*. Kapı Yayınları.
- Özen, M.E. (1982). Türkçede kumaş adları. *Tarih Dergisi*, Fatih Sultan Mehmed’e Saygı Sayısından ayrı basım, 291-340.
- Özkan, A. (2009). *Şirvanlı mahmud - târih-i ibn-i kesîr tercümesi*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özkan, M. (2000). *Türk dilinin gelişme alanları ve eski anadolu türkçesi*. Filiz Kitabevi.
- Özkarcı, M. (1995). Eski türkçe’de kullanılan dokuma ve giyim terimleri. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (0)12, 289-344.
- Özlük, I.P. (2011). Edirneli nazminin türkî-i basit divanında giyim unsurları. *Sosyal Bilimler Dergisi*, (1)2, 97-113.
- Özmen, M. (2001). *Ahmed-i dâ-î divanı*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özsoy, B.S. (2006). *Dede korkut kitabı-transkripsiyon-inceleme-sözlük*. Akçağ Yayınları.
- Öztoprak, N. (2010). Divan şiirinde giyim kuşam üzerine bir deneme. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, (0)4, 103-154.
- Pakalın, M.Z. (2004). *Osmanlı tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü III cilt*. MEB Yayınları.
- Parlatır, İ. (2006). *Osmanlı türkçesi sözlüğü*. Yargı Yayınevi.
- Poppe, N.N (2009). *Zemahşerî mukaddimetü’l-edeb - moğolca-çağatayca çevirinin sözlüğü*. (haz. Mustafa S. Kaçalın). Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Räsänen, M. (1969). *Versuch eines etymologischen wörterbuchs der türksprachen*. Helsinki: Suomalai-Ugrilainen seura.
- Sağol Yüksekaya, G. (2011). Yörgek > yörek kelimesi üzerine. *Altaistics and Turkology*, No (0)4, 48-51.
- Salman, F. (2004). Türk kumaş sanatında görülen geleneksel kumaş çeşitlerimiz. *Atatürk Üniversitesi, GSF Sanat Dergisi*, (0)6, 13-42.
- Salman, F. (2006a). Gaznelilerde giyim kuşam özellikleri. *Atatürk Üniversitesi GSF Sanat Dergisi*, (0)16, 111-126.
- Salman, F. (2006b). Göktürk dönemi kıyafetleri. *Atatürk Üniversitesi GSF Sanat Dergisi*, (0)9, 12-34.
- Salman, F. ve Atmaca, Z. (2010). Erzurum'da geleneksel kadın giysilerinin özellikleri. *Sanat Dergisi*, (0)15, 11-17.
- Sarıtaş, S. (2008). Dede korkut hikâyeleri ile âşık garip hikâyesinde yer alan maddî kültür ürünleri. *Turkish Studies*, (3)1, 89-95.
- Serebrenikov, B.A. ve Gadjeva, N.Z. (2011). *Türk yazı dillerinin tarihî grameri*. (Çev. T. Hacıyev, M.Öner). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Sertkaya, O. F. (2018). *Kelime dağarcığımızdan etimoloji araştırmaları*. Akçağ Yayınları.
- Sır, A.N. (2009). Don kelimesi üzerine. *Acta Turcia*. Yıl:1, sayı 2/2. 184-199.
- Steingass, F. (2005). *A comprehensive persian-english dictionary*. Çağrı Yayınları. (orijinal yayın tarihi 1892)
- Süslü, Ö. (2007). *Tasvirlerle göre anadolu selçuklu kıyafetleri*. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Şahin, İ. (2015). Türk dilinde renk adı +mAn sistemi ve {mAn} ekinin kökenine dair. *Teke Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 4(1), 45-68.
- Şahin, E. (2016). Osmanlı şiirinden giyim-kuşam literatürüne bazı ekler, *Journal of Turkish Language and Literature*, (2)2, 129-146. doi.10.20322/lt.68713.
- Şemseddin Sami (2015). *Kamus-ı türkî*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Şen, S. (2007). *Orhon, uygur ve karahanlı metinlerindeki meslekler bağlamında eski türk kültürü* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ondokuzmayıs Üniversitesi.
- Şirin, H. (2016). *Bilge kağan yazıtı. eski türk yazıtları söz varlığı incelemesi içinde s.629-637*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Şirin, H. (2016). *Kül iç çor yazıtı. eski türk yazıtları söz varlığı incelemesi içinde* s.646-647. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Şirin, H. (2016). *Kül tigin yazıtı. eski türk yazıtları söz varlığı incelemesi içinde* s.621-629, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Şirin, H. (2016). *Şine usu yazıtı. eski türk Yazıtları söz varlığı incelemesi içinde* s.651-654, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Şirin, H. (2016). *Tonyukuk yazıtı. eski türk yazıtları söz varlığı incelemesi içinde* s.638-643, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Şirin, H. (2016). *Eski Türk Yazıtları Söz Varlığı İncelemesi*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Şirin User, H. (2010). *Köktürk ve ötügen uyğur kağanlığı yazıtları söz varlığı incelemesi*. Kömen Yayınları.
- Şirin User, H. (2012). Etimoloji önerileri. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 19(1), 91-102.
- Taş, İ. (2008). *Yusuf ve zeliha*. Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi.
- Taş, İ. (2015 a). *Süheyl ü nevbahâr'da eskicil ögeler*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Taş, İ. (2015 b). *Kutadgu bilig'de söz yapımı*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tatçı, M. (1990). *Yunus emre divanı-tenkidli metin*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Tavkul, U. (2000). *Karaçay-malkar türkçesi sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tavkul, U. (1993). Tarihî türk erkek kıyafetleri. *Millî Folklor Dergisi*, (0)19, 40-45.
- Tegün, Ö. (2021). Garib-nâme'de giyim kuşam imali ürünleri ve giyim kuşam isimleri. *Turkish Studies-Language*, 16(3), 2065-2088. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.52410>.
- Tegün, Ö. (2021). Dede korkut'ta giyim kuşam bürünme fiilleri. *Türk Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 9(26), 141-170.
- Tek, R. (2016). Dîvânü lugatî't-türk'te giyim kuşam kültürü ile ilgili kelimeler. *The Journal of Academic Social Science*, (0), 50, 261-271.
- Tekin, Ş. (2002). Eski Türkçe. *Türk dünyası el kitabı II* içinde (s.69-119). Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Tekin, Ş. (2001). *İştikakçinin köşesi türk dilinde kelimelerin ve eklerin hayatı üzerine*. Simurg Yayıncılık.
- Tekin, T. (2004). *Makaleler II tarihi türk yazı dilleri*. Öncü Kitap.

- Tekin, T. (2003). *Makaleler I alyatistik* (haz. E.Yılmaz ve N.Demir.). Grafiker Yayınları.
- Tekin, A. (1998). *Târih-i ibn-i kesîr tercümesi, 4.cilt 1.kısım: dil Özellikleri-metin-sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tekin, Ş. (1976). *Uygurca metinler II, maytrisimit, burkancılaring mehdîsi, maitreya ile buluşma uygurca iptidaî bir dram (burkancılığın vaiphasika tarikatine ait bir eserin uygurcası)*. Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Tekin, Ş.(1960). *Kuanşî im pûsar (ses işiten ilah)*. Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Tekin, T. (2003a). Orhon yazıtları. Kitap Matbaası.
- Tekin, T. (2013). *İrk bitig*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Teres, E. (2010). Çağataycanın sözvarlığı ve bu sözvarlığından birkaç sözcük üzerine. *Cyprus Folklor / Edebiyat*, 16(62), 69-83.
- Teres, E. ve Yalçınkaya H. (2015). Baburun hatıratında geçen “askerlikle ilgili” bazı nesne adları. *Cyprus International University Folklor/Edebiyat*, 21(84), 233-239.
- Tez, Z. (2008). *Tekstil ve giyim kuşamın kültürel tarihi*. Doruk Yayımcılık.
- Tezcan, S. (2018). *Dede korkut oğuznameleri üzerine notlar*. Yapı Kredi Yayınları.
- Tezcan, M. (1983). Giyim olgusuna sosyo-kültürel bakış ve türklerde giyim. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 16(1), 255-276.
- Tezel, Z. ve Bilgin, G. (2011). Bolu-mengen ilçesi kıyaslar köyü geleneksel kadın kıyafetleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergi*, (0)8, 1-14.
- Teodoridis, D. (1991). Dede korkut kitabındaki pilon kelimesi. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 11(1), 45-46.
- Tietze, A. (2016). *Tarihî ve etimolojik türkiye türkçesi lügati*. (TÜBA Yayını Editörü S.Tezcan). Türkiye Bilimler Akademisi.
- Tizer, G., Sapmaz, N. ve İyikan M. (1965). *Giyim tarihi*. İstanbul Matbaacılık Okulu.
- Toparlı, R. (2002). *Ed-dürretü'l-mudiyye fi'l-lugati't-türkiyye*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Toparlı, R. (1992). *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtin*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Toparlı, R., Çöğenli, S., Nevzat ve Yanık, N.H. (1999). *El-kavânînu'l-küllîyye Li zabti'l-lügati't-türkiyye*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Toparlı, R., Çöğenli, S., Nevzat ve Yanık, N.H. (2000). *Kitab-ı mecmu-ı tercüman-ı türki ve acemi ve mugali*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Toparlı, R., Vural, H. ve Karaatlı, R. (2007). *Kıpçak türkçesi sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Toparlı, R., Argunşah, M. (2008). *Mu'inü'l-mürîd*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Topçu, Ç. (2011). *Türkçede sıfat fiil kategorisi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Sakarya Üniversitesi.
- Topçu, Ç. (2015). Yap-ım ve yap-ım ile ilişkilendirilen ifadelerin dil bilgisindeki yeri. *10. Uluslararası büyük türk dil kurultayı bildirileri*.
- Turan, F.(2017. *Bahşayış lügati -bahşayış bin çalıcı*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tuna, O.N. (1972). Osmanlıcada moğolca ödünç kelimeler I. *İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Mecmuası*, 17, 209-250.
- Tuna, O.N. (1976). Osmanlıcada moğolca kelimeler. *İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Mecmuası*, 18, 281-384.
- Tuna, O.N. (1986). *İnönü üniversitesi eğitim fakültesi türk dili ve edebiyatı eğitimi bölümü ders notları:3 / türk dilbilgisi (fonetik ve morfoloji)*.
- Tuna, O.N. (1997). Sümer ve türk dillerinin târihi ilgisi ile türk dili'nin yaşı meselesi.
- Turan, Z. (1996). Eski Anadolu Türkçesinde ol- cevherî fiili. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 44, 265-289.
- Turan, Z. (2006). *Artvin ili yusufeli ilçesi uşhum köyü ağzı*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Turan, Z. (2018). Türk dilinin eklerini sınıflandırmanın esasları. *Türkbilig*, 35, 97-110.
- Turan, Z. (2010). *Morfoloji Ders Notları*.
- Turan, Z. (1992). *Teshil-dil özellikleri- metin- söz dizini*. [Yayımlanmamış doktora tezi] İnönü Üniversitesi.
- Türk Dil Kurumu. *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*. <https://sozluk.gov.tr>.
- Türk Dil Kurumu (2009). *Tarama Sözlüğü I-II-III-IV-V-VI-VII-VIII cilt*. (Haz. Ö.A. Aksoy, D. Dilçin). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk, V. (2015). *Ali şir nevâyî vakfiye, inceleme-metin-dizin-tıpkıbasım*. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Türk, V. (2017). *Ali şir nevâyî münacât-çihil hadis (kırk hadis)-nazmü'l-cevâhir- kitâb-ı sırâcü'l-müslimîn, metin-aktarma-dizin-tıpkıbasım*. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Türk, V. (2009). *Hatiboğlu bahrü'l-hakâyık*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Türk, V. (2004). Kutadgu bilig örneği ile Türkçede ana yardımcı fiil (er-). V. *Uluslararası Türk Dil Kurultayı Bildirileri II* içinde (s.2993-3006). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk, V. (2006). İsimden isim yapan -al/-el-; -l- ve -ar/-er- eklerinin kökeni. *İlmî Araştırmalar Dergisi, XXI*, 183-191.
- Türkeş Günay, U. ve Horata, O. (2014). *Yunus emre risaletü'n-nushiyye*. Akçağ Yayınları.
- Türkoğlu, S. (2002). *Tarih boyunca anadolu'da giyim kuşam*. Atılım Kağıt Ürünleri ve Basım San. A.Ş.
- Uçar, Z. (2015). Battal gazi ve digenis akritas destanında simgeleşen kıyafet kültürü üzerine. *Akademik Bakış Dergisi, (0),47*, 247-257.
- Uğurlu, M. (1987). *Münyetü'l-guzât*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Usmanova, S. (2011). Altay dillerinde üst giysi adları. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, Journal of Turkish World Studies, XI(1)*, 15-23.
- Ünal, O. (2016). *Klasik Moğolca söz varlığında türkçe kökenli kelimeler ve türkçe-moğolca ses denklikleri* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Ünal, O. (2019). Klasik ve orta moğolca söz varlığındaki türkçe kökenli kelimeler I (a-d). *Journal of Old Studies, 3(2)*, 502-615.
- Ünlü, S. (2012). *Harezmi-altınordu türkçesi sözlüğü*. Eğitim Kitabevi.
- Ünlü, S. (2013). *Çağatay türkçesi sözlüğü*. Eğitim Kitabevi.
- Ünlü, S. (2012). *Doğu ve batı türkçesi kur'an tercümeleeri sözlüğü*. Eğitim Kitabevi.
- Yavuz, K. (2000). *Âşık paşa-garib-nâme I/1-I/2-II/1-II/2*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yağcı Güneş Z. ve Genç S. (2007). 19.yüzyılda balıkesir'de giyim-kuşam zevki ve bir kumaş tüccarı. *Turkish Studies, 2(1)*, 227-246.
- Yeşiloğlu, A.M. (2010). Zati'nin gazellerinde kıyafetle ilgili unsurlar. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 12(1)*, 74-88.
- Yıldız, H. (2017). Altai/altay kelimesinin etimolojisi üzerine notlar. *Dil Araştırmaları, 20*, 187-201.
- Yüce, N. (2003). Göçebe türklerde ayakkabı kültürü. *Ayakkabı Kitabı içinde (s.321-326)*. (Ed. Gürsoy Naskali, E.) Kitabevi.
- Yelten, M. (1998). *Târih-i ibn-i kesîr tercümesi 1.kısım giriş-inceleme-metin-sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yunusoğlu, M. K. (2012). *Uygurca-çince idikut sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Yüce, N. (2014). *Ebu'l-ķāsım cārullāh maħmūd bin 'omar bin muħammed bin aħmed ez-zamaħşarī el- ħvārizmī mukaddimetü'l-edeb- ħvārizm türkçesi ile tercümeli şuşter nüshası-giriş, dil özellikleri, metin, indeks*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Zülfikar, H. (1991). *Terim sorunları ve terim yapma yolları*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Özlem TEGÜN	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Kocaeli Üniversitesi
Fakülte	Fen-Edebiyat Fakültesi
Bölümü	Türk Dili ve Edebiyatı
Yüksek Lisans	
Üniversite	Kocaeli Üniversitesi
Enstitü Adı	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı
Programı	Yeni Türk Dili
Makale ve Bildiriler	
1.Tegün, Ö. (2021). Garib-nâme’de Giyim Kuşam İmalî Ürünleri ve Giyim Kuşam İsimleri. Turkish Studies-Language,16(3), 2065-2088. https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.52410 .	
2.Tegün, Ö. (2021). Dede Korkut’ta Giyim Kuşam Bürünme Fiilleri. Türk Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi, 9(26), 141-170.	